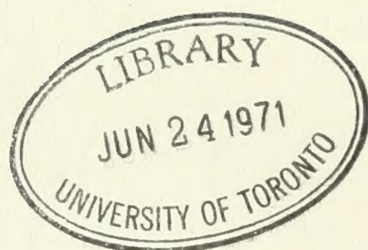
βαλαωρίτη
ΑΠΑΝΤΑ

ΑΘΗΝΑΙ

ΑΠΑΝΤΑ

ΒΑΛΑΩΡΙΤΗ

ΑΘΗΝΑΙ

LIBRARY
JUN 24 1971
UNIVERSITY OF TORONTO

PA
5610
B27
19--

Περιεχόμενα

ΕΠΙΤΥΜΒΙΑ

Η ΚΥΡΑ ΦΡΟΣΥΝΗ

ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ ΔΙΑΚΟΣ

ΦΩΤΕΙΝΟΣ

ΠΟΙΗΜΑΤΑ ΑΝΕΚΔΟΤΑ

ΜΕΤΑΦΡΑΣΕΙΣ—ΒΟΥΚΟΛΙΚΑ

ΠΕΖΟΓΡΑΦΗΜΑΤΑ

ΑΛΛΗΛΟΓΡΑΦΙΑ

Ἀριστοτέλης Βαλαωρίτης

Ἀγγέλου Σικελιανοῦ

Η μελέτη τῆς προσωπικότητας τοῦ Βαλαωρίτη, μιᾶς προσωπικότητας μὲς στὴν ὁποία ὁ ποιητὴς τοῦ Λόγου βρίσκεται σὲ ζύμωση διαρκῆ μὲ τὸν ποιητὴ τῆς Δράσης, χρειάζεται κάποια κριτήρια ποὺ γιὰ τὴν ἀρχὴ τοὐλάχιστον ἐτούτης τῆς μελέτης βρίσκονται ἔξω ἀπὸ τὴν παραδεγμένη δικαιοδοσία μιᾶς στενὰ αἰσθητικῆς καὶ λογοτεχνικῆς περιοχῆς. Κι αὐτὸ γιατὶ ὁ Βαλαωρίτης δὲν κοιτάζει ἀπ ' ἔξω τὸ ἔδαφος τῆς ἐποχῆς του, εἴτε ἀπὸ μιὰ αἰσθητικὴ εἴτε ἀπὸ μιὰν αὐτόνομη ἠθικὴ σκοπιά. Ὁ Βαλαωρίτης βγαίνει μέσα ἀπὸ τὸ ἔδαφος τῆς ἐποχῆς του, ἀγωνίζεται νὰ βγεῖ ἀπ᾿ τὸ ἔδαφος τῆς ἐποχῆς του, σηκώνει στοὺς ἡράκλειους ὤμους του ὅλα τὰ ἄμεσά της βάρη, εἶναι γεμάτος χῶμα, λύθρο, λάσπη, εἶναι ἀναμιγμένος στὰ προβλήματά της, σπρώχνει, μὲ τὰ χέρια, μὲ τὰ γόνατα, μὲ τὸ ἴδιο τοὺ κεφάλι, τὰ τριγύρω ἐμπόδιά της, πάσχει νὰ τὴ λευτερώσει μ᾿ ἕνα μόχθον ἄμεσο ποὺ τοῦ διογκώνει ἐπικίνδυνα κάθε ὥρα μὲς στὰ ἀθλητικά του στέρνα τὴν καρδιά, και δὲν προφταίνει, αὐτὸ εἶναι βέβαιο, νὰ πάρει καθὼς οἱ ἄλλοι τὸ πλατὺ θεωρητικὸ λουτρό του μὲς σ᾿ αὐτὴ τὴν ἀκατάπαυστη τοῦ μόχθου διαρροή.

Εἶναι Ποιητής; Αὐτὸ ἀσφαλῶς εἶναι τὸ αἴτημα τῆς πιὸ βαθιᾶς του ψυχικῆς φιλοδοξίας, ἀλλὰ πίσω, ἀπάνω, κάτωθε ἀπ᾿ τὸ αἴτημα αὐτὸ ὑπάρχει τὸ αἴτημα τοῦ ἀνθρώπου ποὺ κοιτᾶ τριγύρω του νὰ ἰδεῖ τοὺς ὅρους τῆς πραγματικῆς τοῦ τόπου ζωῆς, χωρὶς καθόλου νὰ παραμερίζει οὔτ᾿ ἕνα ἀπὸ τοὺς χαρακτῆρες ποὺ τὴν προσδιορίζουν.

Ἀσφαλῶς δὲν εἶναι ἁπλὸ παιχνίδι λέξεων ἡ διαπίστωση πὼς ὡς καὶ τ᾿ ὄνομά του ἀκόμα, ποὺ ἀπὸ πρώτην ἔρευναν προέρχεται ἀπὸ τὸ χωριὸ Βαλαώρα τῆς Εὐρυτανίας πάνω ἀπ᾿ τὸν Ἀχελῶο, ἐτυμολογεῖται πιὸ πηγαῖα ἀπὸ τὸ «βαλαώρα», ποὺ ᾿ναι ἕνα εἶδος χῶμα. (ἀσπρόχωμα καὶ κοκκινόχωμα, ἀσπροβαλαώρα καὶ κοκκινοβαλαώρα), καὶ ποὺ ξάφνου λὲς μᾶς φανερώνει τὸν Ποιητή μας σὰν πλασμένον ἀπ᾿ εὐθείας ἀπ᾿ τὸν κόκκινο πηλὸ τῆς πρώτης πατρογονικῆς του γῆς. Ἀλλὰ δὲν φτάνει τοῦτο μόνο. Μὲς στὶς ἀρτηρίες ἀπ᾿ τὸ ἄμεσα χοϊκὸ αὐτὸ σῶμα ρέει βουΐζοντας ὁρμητικὰ τὸ αἷμα τῶν ἀρματολῶν προγόνων του, ποὺ καταλήγει γιὰ τὴ σκέψη του μαζὶ καὶ τὴν καρδιά του σὲ μιὰ ἀδιάκοπη πληθωρικὴ ἐντολή. Ἡ ἐπικὴ ὁρμηλασία δὲν εἶναι γέννημα τῆς φαντασίας του, εἶναι ζωντανὴ κληρονομιὰ κατορθωμάτων ἐπικῶν ποὺ διοχετεύτηκαν ἀπὸ τὸν πρόπαππο ὡς αὐτὸν μέσα στὶς ἴδιες του τὶς φλέβες καὶ ποὺ πάσχουνε νὰ βροῦνε διέξοδο καὶ πάλι στὴ δράση, πρὶν ἀναγκαστοῦν νὰ γαληνέψουνε προσωρινὰ μέσα στὴ μνήμη, ἢ νὰ ξεσπάσουν ἀπρο-

δόκητα σέ κάλπασμα αχαλίνωτου ρυθμοῦ. Τὸ ἡρωϊκό του ὑ π ο σ υ ν ε ί δ η τ ο εἶναι πρόσφατο, ἄμεσο νωπό. Τοῦ δυσκολεύει τὴ βαθιὰ δημιουργικὴ προοπτική. Τὸ θυμικό του προηγεῖται ἀπὸ τὴ σύλληψη καὶ τὴ σκεπάζει σάμπως κύμα σὲ ἀλλεπάλληλον ἀκράτητο παλμό. Ὁ Σολωμὸς μὲς στὴν Ὠδή του γιὰ τὸ Βύρωνα διαστέλλει τὸν πολέμαρχο ἀπ' τὸν Ποιητὴ μ' αὐτὰ τὰ λόγια:

—Ἀναθράφηκε ὁ γενναῖος
στῶν ἁρμάτων τὴν κλαγγή.
—Τοῦτον ἔμπνευσε, ὄντας νέος,
μιὰ Θεὰ μελωδική....... .

Γιὰ τὸ Βαλωρίτη—κι αὐτὸ εἶναι τὸ βαθὺ προνόμιο τῆς προσωπικότητάς του—ἡ διαστολὴ αὐτὴ εἶν' ἀδύνατη σχεδόν. Κι αὐτὸ γιατὶ στὸ Βαλαωρίτη, εἶναι πάντοτε ὁ πολέμαρχος ποὺ τραγουδάει κι' εἶναι πάντα ὁ Ποιητὴς ποὺ πολεμᾶ.....

∴

Διαβάζοντας τὴν εἰσαγωγὴν αὐτή, μπορεῖ πολλοὶ νὰ στοχαστοῦνε πὼς βοηθῶ μιὰ σύγχυση ἀνάμεσα στὰ χρονικὰ αἰτήματα τῆς Ἱστορίας καὶ τὰ αἰτήματα τῆς Ποίησης, ἐνῶ ἀντίθετα ζητῶ καὶ γιὰ τὰ δυὸ τὴν κεντρική τους κι' αἰώνια ρίζα. Δημιουργία ἢ ψυχουργία, δηλαδὴ ἐνέργεια μὲς στὸ σύνολο ἢ ἐνέργεια πάνω σὲ ξεχωριστὲς ψυχές, ἡ Ποίηση, ἡ μεγάλη Ποίηση, εἶναι πάντα Πράξη. Ἔτσι τὸ νιώσανε οἱ Ἀρχαῖοι. Ἔτσι τὸ νιῶσαν πάντοτε οἱ ἴδιοι οἱ μεγαλύτεροι Π ο ι η τ έ ς. Ἔτσι τὸ νιώσανε, συγχρόνως, ὅλες οἱ μεγάλες γιὰ τὴν ποίηση ἐποχές.

Καὶ δὲν μιλῶ μονάχα γιὰ τὶς ἐποχὲς ἐκεῖνες ὅπου ἡ σύνθεση τῆς πράξης καὶ τοῦ Λόγου ἔγινε σὲ τέτοιο βάθος ὥστε ὁ μεγαλύτερος ποιητὴς ὅλων τῶν αἰώνων, ὁ Αἰσχύλος, κάτοχος τοῦ Μύθου τῆς ἀνθρώπινης ψυχῆς, ἀτομικῆς, ὁμαδικῆς ἢ κοσμικῆς, στὶς φοβερὲς περιπλανήσεις της ὅσο κανένας ἄλλος, ν' ἀντικρίζει ὁλόκληρο τὸν ἑαυτό του συνθεμένο, γιὰ παράδειγμα, στὸ ἐπιτύμβιο ποὺ τὸν χάραξεν ὁ ἴδιος καὶ ποὺ τὸν παράδινε μὲ λίγα λόγια στὶς ἐρχόμενες γενεὲς ὄχι καθόλου σὰν ἐργάτη τόσων του γιγάντιων ἔργων ἀλλὰ μόνο ὡς Μαραθωνομάχο ἢ Σαλαμινομάχο!

Ἐποχὲς ποὺ πλησιέστερες, ἐποχὲς μὲ κάποιο τρόπο τέλεια σκοτεινὲς καὶ ἀμύητες στὸ μεγάλο Μύθο τῆς Ἀνθρώπινης Ψυχῆς καὶ στὶς φριχτὲς περιπλανήσεις της ἀνάμεσα στὸ ζοφερὸ λαβύρινθο τῆς Ἱστορίας, ξαναπήρανε τὸ σύνθημα τοῦ Λόγου ὡς φανεροῦ ἢ μυστικοῦ σπορέα γενικότερα ἀπολυτρωτικῶν ἀγώνων.

Τέτοιες οἱ ἀρχὲς τοῦ δέκατου ἔνατου αἰώνα, ὅπου οἱ ἐθνεγερτικὲς πνοὲς ἀναρριπίζουνε σ' ὁλόκληρο τὸν κόσμο τὴν Ἰδέα τῆς Ποίησης καὶ πάλι ὡς Πράξης καθαρῆς, μὲ τὴ φωνὴ ἑνὸς Μπάϋρον, ἑνὸς Μίκιεβιτς, ἑνὸς Κραζίνσκυ, ἑνὸς Σλοβάσκη, ἢ καὶ τὰ μέσα τοῦ ἴδιου αἰώνα, ὅπου ἡ φωνὴ ἑνὸς Victor Hugo τοποθετεῖ καὶ πάλι τὴν ἀνθρώπινη ψυχὴ ὑπεύθυνη μπροστὰ στὰ μαῦρα τείχη τῆς παγκόσμιας Ἱστορίας: «J'ens un rêve, le mur des ciécles m' apparut».

Ἐποχὴ ἀκριβῶς ποὺ, ὁ Ἀριστοτέλης Βαλαωρίτης, κληρονόμος μὲς στὶς ἴδιες του τὶς φλέβες τοῦ μεγάλου ἀγώνα γιὰ τὴν ἐθνική μας ἀνεξαρτησία ἀπὸ τὸν Τοῦρκο, ἁρματολός, ἐπαναστάτης, ριζοσπάστης ὁ ἴδιος, τὸν ἀγώνα τοῦτον δὲν τὸν σταματᾶ στὰ σύνορα ὁποὺ τυχὸν μᾶς χάραξε ἡ διπλωματία

ἀλλὰ τὸν προάγει μὲ τὸ φοβερὸ παλμό του ὅπου ἀλύτρωτος ἑλληνικὸς παλμός. Γιατί καὶ πῶς νὰ σταματήσει ἐκεῖ, ὅταν ἡ Ἤπειρος, ἀπ' ὅπου τὸ αἷμα του ἐκατέβη καταρράχτης ἐπικὸς γιὰ νὰ 'βρει νέο του ὁρμητήριο στὴ Λευκάδα— τὴ Λευκάδα, ποὺ ἀπ' τὴ μιὰ μεριὰ ἀκουμπᾶ σ' ὁλάκερη τὴ Ρούμελη κι' ἀπὸ τὴν ἄλλη δέχεται στὰ στήθη της τὸ Ἰόνιο ὠκεάνειο κύμα μιᾶς πλατύτατης νοητῆς καὶ ἱστορικῆς Ἑλλάδας—πῶς νὰ σταματήσει, λέω, ἐκεῖ, ὅταν ἡ πατρογονική του γῆ εἶν' ἀκόμα δούλη κι' ὅταν ἡ ἴδια ἡ Λευκάδα, μὲ τὰ Ἑφτάνησα ὅλα, ἀκόμα βρίσκεται ἀποκάτου ἀπὸ ζυγό; Καὶ τί παράδοξο ἄν, ἀπ' τὴ στιγμὴ ποὺ ἀνδριώνεται, τὸ σύνθημά του, ἕνα σύνθημα ποὺ ὅπως θὰ ἰδοῦμε παρακάτου τὸ ἐμβαθύνει σ' ὅλη του τὴ ζωὴ ὁλοένα πιὸ πολύ, εἶναι τοῦτο, ὅπως τὸ γράφει αὐτὸς ὁ ἴδιος;

«Ποιητικὸ αἴσθημα καὶ Πολιτικὴ Ἰδέα».

Στὰ τριαντατρία του χρόνια πρωτοεκλέγεται ὁ Ἀριστοτέλης Βαλαωρίτης στὴν Λευκάδα βουλευτής. Τὰ Ἑφτάνησα τὴν ὥρα ἐκείνη σφύζουν σὰν τὰ ἑφτὰ τῆς Πούλιας ἄστρα στὸν ἑλληνικὸ οὐρανό. Τὸ αἴτημα τῆς Ἕνωσης ἔχει φουντώσει μέσα σ' ὅλες τὶς καρδιές. Ἀπὸ τὴν ὥρα ἐκείνη ὁ Βαλαωρίτης ἀνυψώνεται πυρσὸς τῆς Ἕνωσης, τὸ λάβαρο καὶ τὸ ἔμβλημά της. Ἀπὸ τὸ 57 ἕως τὸ 63 ἡ φωνή του φλέγει τὶς ψυχές, ξεσπᾶ κα θριαμβεύει στὴν Ἑπτανησιακὴ Βουλή, ἡ πρωτοπόρα ἐνέργειά του μὲ ἀκατάβλητη ἠθικὴ ρωμαλεότητα ἀντικρίζει ὅλα τὰ ἐσωτερικὰ συγχρόνως καὶ ἐξωτερικὰ ἐμπόδια, συγκλονιστικὰ ἡ νικηφόρα.—Εἶναι γνωστὸ τὸ ὑπέροχο ἔγγραφο ποὺ ἐσύνταξεν ὁ ἴδιος καὶ ποὺ ὑπογραμμένο ἀπ' ὅλη τὴ βουλὴ ἐπιδόθηκε στὸν τότε Ἁρμοστὴ Sin Henry Sotrks. Γνωστὲς οἱ ἀγορεύσεις του. Γνωστὸ τὸ θαυμαστό του ὑπόμνημα πρὸς τὴν ἁρμόδια Δύναμη. Γνωστὴ ἡ ὁριστικὴ τῶν Ἑπτανήσιων νίκη, ποὺ τὴ φρούρησε, τὴν προετοίμασε, τὴν ἀναρρίπισε καὶ τελικὰ τὴν ὕμνησεν αὐτός.

Στὸ μεταξύ. στὶς 16 Φλεβάρη τοῦ 1857, τὸ μεσημέρι τοῦ Σαββάτου κλεῖ στὴν Κέρκυρα τὰ μάτια ὁ Διονύσιος Σολωμός. Σὲ λίγους μῆνες ἔπειτ, ἀπ' τὸ θάνατον ἐτούτου τοῦ μεγάλου, ὁ Βαλαωρίτης δημοσιεύει τὰ Μνημόσυνά του, ὅπου, ὅπως λέει ὁ Παλαμᾶς, οἱ θάνατοι ποὺ μνημονεύονται καὶ ποὺ ἁγιάζονται εἶναι θάνατοι ἐπικοί, καὶ ποὺ εἶναι τὸ προανάκρουσμα τῆς Συμφωνίας τοῦ 1821. Εἶναι γνωστὸ πὼς ὁ Ἀριστοτέλης Βαλαωρίτης, τὰ πεζά του τὰ 'γραφε στὴν καθαρεύουσα καὶ μονάχα τὰ ποιήματά του στὴ δημοτική. Κι' εἶναι πολλοὶ ποὺ θέλουν νὰ τὸν κατακρίνουνε πικρὰ γι' αὐτό. Καὶ λησμονοῦν ὄχι μονάχα πὼς ἡ μόρφωση τοῦ Βαλαωρίτη ἀπὸ παιδὶ ἦταν κάτου ἀπ' τὴν ἐπίβλεψη τοῦ ξακουσμένου ἑλληνιστῆ Οἰκονομίδη (ἡ περίπτωση τοῦ Σολωμοῦ καὶ οἱ σχετικὲς συνθῆκες της ἀναλυόμενες στὰ πρῶτα τους στοιχεῖα ἀποκαλύπτουνε καὶ στὸν πιὸ ἀνίδεο ὅτι δὲν ὑπῆρχε παρὰ μόνον ἕνας δρόμος ἐκλογῆς γι' αὐτόν), ἀλλὰ καὶ πὼς ἡ καθαρεύουσα, μοιραία τὴν ἐποχὴν ἐκείνη, τοῦ ἦτανε ἕνα πρόχειρο ὅπλο ἐναντίον αὐτῶν τῶν ἴδιων στελεχῶν τοῦ Λογιωτατισμοῦ, ἕνα μέσο σύντομης πειθοῦς στοὺς βιαστικοὺς πολιτικούς του ἀγῶνες μὲ τοὺς ἴδιους. Λησμονοῦνε πώς, μεταγενέστερα πολύ. ἀκόμα κι' ἕνας Παλαμᾶς ἐδιάβη, στὶς ἀρχές του, ἀπὸ τὴν ἴδια φοβερὴ δοκιμασία. Ἀλλὰ λησμονοῦνε ἀπάνω ἀπ' ὅλα τὴν ἀσύγκριτη θητεία τοῦ Ἀριστοτέλη Βαλαωρίτη στὴ σχολὴ τοῦ λαοῦ τοῦ Λευκαδίτη, τοῦ Ἠπειρώτη, τοῦ Ἀκαρνάνα λαοῦ, ὅπου οἱ ἄδολες καὶ ἀνόθευτες πηγὲς τῆς δωρικῆς ρωμαλεότητας τῆς γλώσσας τὸν ἐλούσανε ἀπὸ τὴν κορφὴ ὡς στὰ νύχια ὁλόκληρο στὴν πάχνη του καὶ τὴ δροσιά τους, ἔτσι ποὺ τὰ ἐκφραστικά του

μέσα πρὸς τὸ τέλος, μὲ τὸν «'Αστραπόγιαννο» καὶ μὲ τὸ «Φωτεινό», νὰ φτάσουν στὸ φαινόμενο, ποὺ ὁ Παλαμᾶς ὁ ἴδιος, γράφοντας γιὰ τὸν 'Αριστοτέλη Βαλαωρίτη, τὸ προσδιορίζει ὡς «γλωσσικὸ ὑλισμό» καὶ ποὺ εἶναι ἡ πλέρια ταύτιση, ἡ συσσωμάτωση τῆς ἔκφρασης τοῦ Ποιητῆ μὲ τὴν πραγματικότητα καὶ μὲ τοὺς τρόπους τῆς αἰσθηματικότητας τοῦ λαοῦ ποὺ ἑρμηνεύει. Ἕνα φαινόμενο μοναδικό. Γιατί, ἂν ἄλλοι ἐστέριωσαν γεφύρια θαυμαστὰ ἀπὸ τὸ ὕψος τῆς προσωπικότητάς τους ὡς τὸ ἐπίπεδο τοῦ λαοῦ, ὁ Βαλαωρίτης—κι' εἶναι ἐδῶ τὸ πιὸ μεγάλο, τὸ πιὸ ἄξιο μυστικὸ καὶ τοῦ ἔργου του καὶ τῆς προσωπικότητάς του—ἀγάλι - ἀγάλι (καὶ σὲ τοῦτο βλέπουμε ὁλοένα τὴν βαθμιαία παράλληλην ἐμβάθυνση καὶ τοῦ ποιητικοῦ του αἰσθήματος καὶ τῆς Πολιτικῆς του 'Ιδέας), ὁ Βαλαωρίτης, μετουσιώνει τὸ λαὸ καὶ μετουσιώνεται ἀπ' αὐτόν, συσσωματώνεται μαζί του, ὥστε τέλος, μὲ τὴν βοήθεια τοῦ πολιτικοῦ καὶ ποιητικοῦ του ἔνστιχτου, σὲ μιὰ στιγμὴ γίνεται ὁ ἴδιος, μὲ τὸ «Φωτεινό» του, ὄχι ἁπλὰ ὁ λαὸς ἀλλά, σὰ ρίζα καὶ σὰν προέκταση δυναμικὴ τεράστια αὐτούσιος ὁ θάνατος, διαιώνιος λαός.

Σὲ μιὰ ὁμιλία κατ' ἀνάγκη ἐλλειπτικὴ καθὼς αὐτὴ δὲν θά 'ταν δυνατὸ νὰ σταματήσουμε ἀναλυτικὰ σ' ὅλα τὰ στάδια ἀπὸ τὰ ὁποῖα ἐπέρασε καὶ σὰν πολιτικὴ καὶ σὰν ποιητικὴ συνείδηση ὁ Βαλαωρίτης, γιὰ νὰ φτάσει σύγχρονα καὶ σὰν πολιτικὸς καὶ σὰν ποιητὴς στὸν πιὸ βαθύ, τὸν πιὸ ἰσχυρό, τὸν πιὸ καθάριό του κι οὐσιαστικὸ δημιουργικὸ παλμό. 'Αλλὰ κατέχουμε τὰ πρῶτα του ποιητικὰ γνωρίσματα ὡς ριζοσπάστη, ἐπαναστάτη, ἀρματολοῦ, καθὼς κατέχουμε καὶ τὸν πρωταρχικό, τὸν κεντρικὸ σφυγμὸ τῆς ποίησής του, ποὺ 'ν ἡ ἀπέραντη λατρεία τῆς Λευτεριᾶς καὶ τῆς 'Ελλάδας καὶ κατέχουμε μὲ κάποιο τρόπο, μέσ' ἀπ' τὴ ζωή του καὶ τὸ Ἔργο του, τὴ ζωντανὴ εἰκόνα τοῦ Θεοῦ του, μέσα στὴν ὁποία Ψυχή, 'Ιστορία καὶ Φύση κατατείνουν πρὸς τὸν ἴδιο ἀπέραντα λυτρωτικὸ σκοπό. Γιατὶ ὁ Βαλαωρίτης ἀσφαλῶς πιστεύει σ' ἕνα τέτοιο «ἕως ἄρτι ἐργαζόμενον» Θεό. 'Αλλὰ τὴν πίστη αὐτή του δὲν τὴ σκέπτεται, τὴ ζεῖ. Κι ἂν τὸ λιτό του δόγμα—περισσότερο ἀβάσταχτος παλμὸς ἀρρενωπῆς καρδιᾶς παρὰ διατύπωση ἀφηρημένης σκέψης—τὸ γνωστὸ

«Ἂν εἶμαι χάρος χαλαστής, εἶμαι καὶ χάρος πλάστης»

μοιάζει στὴν ἐντύπωση πολλῶν γιὰ ἁπλοϊκὴ φιλοσοφία, ὅμως στὸ βάθος τὸ ἁπλοϊκὸ αὐτὸ δόγμα εἶναι καὶ τὸ κύριο καὶ ἀθάνατο αἴτημα τῆς 'Ιστορίας, τῆς Φύσης, τῆς Ψυχῆς, τῆς Τέχνης: τὸ αἴτημα τῆς καθαρῆς ἀνακατάκτησης τῆς ἐπαφῆς—ἀπάνω καὶ πιὸ πέρα ἀπὸ τοὺς ἀδιάλειπτους ἱστορικούς, ἢ φυσικούς, ἢ ψυχικούς, ἢ αἰσθητικοὺς θανάτους—μὲ τὸ αἰώνιο καὶ ζωντανὸ Μυστήριο τῆς Δημιουργίας. Ἂν δὲν εἶναι ὅμως δυνατὸ νὰ σταματήσουμε ἀναλυτικὰ σὲ ὅλα τὰ στάδια τῆς πολιτικῆς καὶ ποιητικῆς συνείδησης τοῦ Βαλαωρίτη, ὅμως μποροῦμε νὰ σταθμεύσουμε σὲ κάποια κριτικὰ σημεῖα ἀπ' ὅπου, καὶ μὲ λίγα λόγια, νὰ περάσουμε στὸ φωτεινὸν ἐκεῖνο στίβο ποὺ ἀποτελεῖ τὴν καθαρή του ἀπακορύφωση ὡς Ποιητῆ καὶ ὡς 'Ανθρώπου, ἕνα στίβο στὸν ὁποῖον, ἂν τέλος ὑποκύπτει φυσικά, ὑποκύπτει ἀφοῦ πρῶτα ἐνίκησεν οὐσιαστικά, καθώς, παλεύοντας στὰ μαρμαρένια ἁλώνια μὲ τὸ Χάρο, στὴν οὐσία ἐνίκησεν ὁ Διγενής.

Μιλήσαμε γιὰ τοὺς ἀγῶνες του τριγύρω ἀπ' τὴν 'Επτάνησο. 'Αλλὰ τί νὰ ποῦμε γιὰ τοὺς φλογερούς του ἀγῶνες στὴ Βουλὴ ὅταν ἐξέσπασε ἡ Κρη-

τική Ἐπανάστη τοῦ 1866; Οἱ ἀγορεύσεις του γιὰ τὴ συγκρότηση ἐθνικοῦ στρατοῦ, οἱ διαμαρτυρίες του ἐναντίον τῶν διπλωματικῶν μεθόδων, ἡ φωνή του, ὅμοια μὲ σάλπιγγας τυρρηνικῆς, γιὰ τὰ ἱστορικὰ δικαιώματά μας δὲν συγκλόνισαν μονάχα τὴν Ἑλλάδα, ἐπέρασαν τὰ σύνορα, καὶ ὁ Gobineau καὶ ὁ Lamin ἀκροατές του, ἐμείνανε κατάπληκτοι, αἰσθάνθηκαν τὸ δέος ποὺ μποροῦσε νὰ σκορπίσει κ' ἕνας μόνον ἄνθρωπος, ὅταν αὐτὸς ὁ ἄνθρωπος ἐκλειοῦσε μὲς στὰ στέρνα του ὅλη τὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν ἔκαμεν ἀπόλυτα ἕνα μὲ τὴν ἴδια του καρδιά!

Καὶ τί νὰ ποῦμε γιὰ τοὺς ἄλλους πατρικούς του, στοργικοὺς ἀγῶνες, κάθε ποὺ ἤτανε νὰ διαφεντέψει ἕναν πόνο κ' ἕνα δίκιο τῆς Λευκάδας, τῆς πανώριας μητρικῆς του γῆς;

Θαρρῶ, ὡστόσο, πὼς τὸ τελευταῖο τοῦτο τὸ εἶπα ἐγὼ ὁ ἴδιος κάποτε, ὅταν καλεσμένος συντροφιὰ μὲ τὸ μεγάλο Παλαμᾶ μας στὴ Λευκάδα. ἐχαιρέτισα ἀπὸ μέρος της τὴν προτομή του τὸν Ἰούνιο τοῦ 1925, καί, κοιτάζοντάς τη ὡς νὰ 'ταν αὐτὸς ὁ ἴδιος εἶπα:

Τὶ ὅλοι τὸ ξέραν' σὲ καρδιά, σὲ νοῦ, ψυχὴ καὶ χέρια,
μέσα σὲ κάθε πάτημα, σὲ κάθε Σου ματιά,
σὲ κάθε μέσα Σου ζοῦσε ἡ Λευκάδα ἀκέρια
καὶ κάτου ἀπ' τὴ φτερούγα Σου κοιμόνταν τὴν πλατιά.
Σὰ λιονταριοῦ ποὺ ρυάζεται, Σὄκαιε φωτιὰ τὴ γλῶσσα,
σὰν τὴ διαφέντευες ὀρθὸς μὲ πράξη εἴτε μιλιά.
Ἀπ' τὴν ὀργὴ τὸ στῆθος Σου σκωνόντανε ὡς ἡ κλῶσσα,
ἂν ξένο χέρι γύρα της ἀγγίξει τὰ πουλιά!

Θὰ νά 'φτανε κι' ἕνα παράδειγμα μονάχα τῆς στοργῆς του, στὸ Λευκαδίτικο, λαό, γιὰ νὰ δείξει ὁλοζώντανο τὸν ἄνθρωπον αὐτό, στὴ λαϊκή του διακονία.

Ὅταν τὶς 16 Δεκεμβρίου τοῦ 1869 ἕνας σεισμὸς κυριολεκτικὰ ξερίζωσε τὴν πόλη τῆς Λευκάδας, ποὺ κι' ὁ ἴδιος ὁ ποιητὴς κιντύνεψε νά 'χε ταφεῖ ἀπὸ κάτω ἀπ' τὰ ἐρείπια τοῦ σπιτιοῦ του, οἱ ἐνέργειές του στὴν Ἑλληνικὴ Κυβέρνηση ἐπιτυχαίνουν, τέλος, μ' ὅποια ἄλλα βοηθήματα νὰ καταπλεύσει ἕνα καράβι μὲ ξυλεία, γιὰ νὰ χτιστοῦνε κάποια παραπήγματα. Συμαζεμένος στὸ λιμάνι ὁ Λευκαδίτικος λαὸς κοιτάζει τὸ καράβι ποὺ 'χε ἀράξει, ἀλλὰ συντριμμένος ψυχικὰ ὅπως ἤτανε ἀπὸ τὴ θεομηνία δὲν συλλογιέται ἴσως κὰν πὼς πρέπει νὰ μετακομίσει τὸ ὑλικὸ αὐτὸ στὴ χώρα. Τότε ὁ Ἀριστοτέλης Βαλαωρίτης κατεβαίνει στὸ λιμάνι, μπαίνει πρῶτος στὸ καράβι, σκύβει καὶ σηκώνει στοὺς Ἡράκλειους ὤμους του τὴν πιὸ μεγάλη ἀπ' ὅλες τὶς δοκοὺς ὁποὺ 'χε φέρει τὸ καράβι, τὴ φορτώνεται καὶ προχωρεῖ ἀνάμεσα ἀπ' τὸ πλῆθος, δίχως νὰ λυγίσει ἀπὸ τὸ βάρος, πρὸς τὴ χώρα μοναχός. Σὲ μιὰ στιγμὴ ὅλος ὁ λαὸς ἔχει φορτώσει κιόλας στοὺς δικούς του ὤμους ὅλη τὴν ξυλεία τοῦ καραβιοῦ κι ἀκολουθάει σὰν τὸ μερμήγκι τὸν Ποιητή.

Δὲν ξέρω, εἰκόνα ὡραιότερη, ἱερότερη γιὰ ἕνα ταγὸ ψυχῶν, καρδιῶν, σωμάτων ἀπ' αὐτή!

Ἀλλὰ ἡ Ποίηση; θε'νὰ 'πεῖτε' ἀκόμα δὲν ἀσχολήθηκες μὲ τὴν Ποίησή του! Κ' εἶναι ἀλήθεια ποὺ ἄργησα γι' αὐτὸ πολύ. Ἀλλ' ἀκολούθησα μιὰ μυστικὴ γραμμή, παράλληλη μὲ τὴν ἀντρίκια δράση τοῦ ἥρωά μας, γιὰ νὰ καταλήξω ἴσαμε τοῦτο τὸ σημεῖο. Τὴν ποίησή του, ἀντιφεγγιὰ τοῦ φοβεροῦ του ψυχικοῦ παλμοῦ, σιωπηλὰ τὴν ἄφησα νὰ προσπεράσει κάποιους δύσκολους κ' ἐπίμοχθους σταθμούς, μὲς στοὺς ὁποίους συγκαταλέγω τὰ «Μνημό-

συνα», καὶ τὴν «Κυρὰ Φροσύνη», καὶ τὸ «Διάκο», ζωντανοὺς καὶ θαυμαστοὺς σταθμοὺς ἀλλὰ ὅπου ἀκόμα ὑπάρχει κάποια ἠχὼ ἐπιδράσεων ρωμαντικῶν, ρητορικῶν σχημάτων, ἀντιθέσεων ὄχι τέλεια τεχνικὰ μετουσιωμένων ἂν καὶ πάντα φλογερῶν καὶ ἀκράτητα παλλόμενων ἀπὸ καρδιὰ καὶ πίστη— γιὰ νὰ φτάσει ξαφνικὰ στὴν τέλεια μετουσίωση ὅλων τῶν μέσων, ὑλικῶν καὶ ψυχικῶν, τοῦ ποιητικοῦ του ἀγώνα καὶ νὰ μᾶς προσφέρει μὲ τὸν «Ἀστραπόγιαννο» καὶ μὲ τὸ «Φωτεινό» του δυὸ ἑλληνικὰ ἀριστουργήματα ὅπου ὅλη αὐτή του ἡ ἡρωϊκὰ ὑπεράνθρωπη ἰδιοσυγκρασία συντίθεται κατὰ ἕνα τρόπο ἀθάνατο, ποὺ γεφυρώνει τὴν ἡρωϊκὴν αἰσθαντικότητα, ὅλης τῆς Ἑλλάδας, ἀπὸ τὰ πανάρχαια χρόνια κι ὡς τὴν ὥρα τούτη καὶ μᾶς δίνει σὲ πληρότητα ἀνυπέρβλητη τὸ νέον ἡρωϊκὸ καὶ λαϊκό μας Μύθο.

Ὁ Βαλαωρίτης, ὅπως ξέρουμε, ἔγραφε στὴ Μαδουρὴ τὸ «Διάκο» ὅταν, μιὰ μέρα, καθισμένος στοῦ σπιτιοῦ του τὴν αὐλή, ἀποκάτου ἀπ' τὴ μεγάλη ἐλιὰ ποὺ σκίαζε τὸ μαρμάρινο τραπέζι του, ἀναλογιέται ξάφνου τὸ ἀσύγκριτο ἱ σ τ ο ρ ι κ ὸ ἐπεισόδιο τοῦ Ἀστραπόγιαννου καὶ τοῦ Λαμπέτη, ἱστορικὰ ἀπαράλλαχτο ὅπως εἶναι διαγραμμένο καὶ στὸ ποίημα, καί, χωρὶς νὰ πάρει τὸν καιρὸ νὰ σηκωθεῖ νὰ φέρει ἀπὸ τὸ σπίτι του μελάνι καὶ χαρτὶ γιὰ νὰ τὸ γράψει, μὲ μιὰ μόνη πνοή, μ' ἕνα μολύβι τὸ χαράζει ὁλάκερο στὸ μάρμαρο τοῦ τραπεζιοῦ μπροστά του.

Ἂν ἔτυχε κανένας ἀπὸ Σᾶς νὰ ἰδεῖ στὴν ἑλληνικὴ ἀγγειογραφία τὴν ἀθάνατη γραφὴ ποὺ ὁ Ἀχιλλέας, γεμάτος τρυφεράδα καὶ στοργή, τυλίγει ἕναν ἐπίδεσμο τριγύρο ἀπὸ τὸ πληγωμένο χέρι τοῦ Πατρόκλου, θά 'χει μὲς στὸ νοῦ του τὴν ἀρχή, τὸ κύτταρο τῆς θαυμαστῆς αὐτῆς ἡρωϊκῆς φιλίας, ὅπου τὸ ρωμαντικὸ καὶ κλασσικὸ στοιχεῖο παντρεύονται σὲ μιὰ ἁρμονίαν ἑλληνικότατη, ἀπὸ κεῖνες ποὺ γεμίζουνε κρυφὰ τὴν Ἱστορία μας καὶ πλημμυρίζουνε μὲ ἱερὴ ἠρεμία τὴν ἀσύγκριτη καρδιὰ τοῦ ἑλληνικοῦ διαιώνιου λαοῦ.

Μπροστὰ σὲ τέτοιο καθαρὸ ἑλληνικὸ ἀριστούργημα τὰ παραπέρα σχόλια περιττεύουν. Βεβαιότατα εἶχε μέγα δίκιο ὁ Σολωμός μας ὅταν ἔλεγε πὼς ἡ Ποιητὴς ὀφείλει ν' ἀποφύγει στὸ ἔργο του τ' ἀφηγηματικὰ στοιχεῖα καὶ τὴν περιγραφή. Ἀλλ' ὅταν ἡ ἀφήγηση, καθὼς στὸν «Ἀστραπόγιαννο» ἀπορροφᾶται ὁλόκληρη ἀπ' τὸ μέσα Λυρισμό, ὅταν εἰκόνα, νόημα, λόγος καὶ ρυθμός, δηλαδὴ ὁ Λόγος, τὸ Αἷμα καὶ τὸ Πνεῦμα, σνάδουνε καὶ συναστράφτουνε μαζὶ καθὼς ἐδῶ, τότε ἀσφαλῶς πληρώνεται μ' αὐτὸ τὸν τρόπο ἀπόλυτα καὶ τὸ αἴτημα τοῦ Σολωμοῦ. Μιὰ τέτοια συσσωμάτωση ἐκφραστικῶν δυνάμεων κ' ἐσωτερικότητας οὐσιαστικῆς μᾶς συνεπαίρνει στὴν ἀτμόσφαιρά της ὅπως τὸ μποροῦνε μόνο κάποια φυσικὰ ἀνεπάντεχα φαινόμενα, ἢ κάποια γεγονότα ὅπου ἡ ἠθική, ἡ ψυχικὴ κι' αἰσθητικὴ συμμετοχή μας εἶναι τόση ποὺ ἡ καρδιὰ ἀνατείνεται ἢ λυγίζει ὁλόκληρη ἀπ' τὸ φόρτο μεγάλης καὶ ἀπροσδόκητης τῶν γύρα ἐπιρροῆς.

Καὶ τώρα ἐρχόμαστε στὸ «Φωτεινό». Κατὰ τὸ 1869 ὁ Βαλαωρίτης ἀποσύρεται ἀπ' τὴν πολιτική. Ἡ ἀνισότητα ποὺ ὑπάρχει ἀνάμεσα ἀπὸ τὸν ἀδιάκοπα βουλητικὸ ἐνεργητικὸ παλμό του, ποὺ ἀνεβάζει διαρκῶς στὴν ἐπιφάνεια μὲ τὴ δύναμην ἑνὸς ἡφαίστειου ὅλα τὰ κοιμώμενα προβλήματα τοῦ δούλου Ἑλληνισμοῦ, τὸν πείθουν τέλος ν' ἀποτραβηχτεῖ στὴ Μαδουρή, κ' ἐκεῖ, ἀνάμεσα στὴ φύση, μὲς στὴν ἔρημη παρθενικὴ νησιώτικη σιγή, πλαισιωμέ-

νος μονάχα ἀπὸ τὰ στοιχεῖα, ν' ἀναθεωρήσει ἀκέριό του τὸν περασμένο δρόμο καὶ νὰ συγκεντρώσει τὴν ψυχή του σ' ὅ,τι πιὸ βαθιά, πιὸ σταθερά, πιὸ αἰώνια τὴν ἀπασχολεῖ. Ἡ τελευταία του, ὅπως ξέρουμε ἐπαφὴ μὲ τοὺς ἐφήμερους πολιτικούς, ὅπως τὸ λέει ἐπιγραμματικότατα ὁ Ροΐδης, ἦταν ἡ π υ γ μ ή του. Ἔκτοτε ἡ ἀληθινή του, ἡ ἀκοίμητη ἀνθρώπινη ἐπαφὴ πραγματοποιεῖται μοναχὰ μὲ τὸν καθάριο, τὸν ξωμάχο λαό. Ἀναβαφτίζεται ὁλάκερος βαθιά της. Πλένεται ἀπ' τὸ ρύπο τῶν μεγάλων πόλεων κι ἀποβάλλει πάλι ἀγάλι - ἀγάλι, σύγχρονα μὲ τὴν ἀνία τῶν ἄγονων ἐθιμοτυπιῶν καὶ τῶν πλαστῶν κοινωνικῶν πρωτόκολλων, κάθε παρείσακτο ἀπ' τὴν ἐποχή, ἀπὸ τὴ συνήθεια ἤ, κι' ἀκόμα, κι' ἀπ' τὸν πρόωρο θαυμασμό. ἐξωτερικὸ διακοσμητικὸ στοιχεῖο. Ξαναμπαίνει μέσα στὴν ψυχὴ τοῦ λαοῦ, ὅπως ἕνας δύτης μπαίνει σὲ μεγάλο βάθος μὲς στὴ θάλασσα. Ἀφήνει ὀλάνοιχτα τ' αὐτιά του στὴ λαλιά του, ἀκούει, ρωτάει, καὶ πάλι σκύβει καὶ ξαναρωτάει μὲ πάθος ἀποσμέτρητο τὸ καρδιοχτύπι τοῦ λαοῦ, στηθοκοπώντας τον διαρκῶς, ξυπνάει μαζί του, ἀγρυπνάει μαζί του, χαίρεται ἢ κλαίει μαζί του, ἀναδύεται τέλος ὅλος καθαρμένος, πλουτισμένος, μέσ' ἀπὸ τὸ ἴδιο χῶμα ποὺ τὸν γέννησε, καθὼς ὁ Ἀδὰμ γυμνὸς μόλις ἐπῆρε ἀπὸ τὸ στόμα τοῦ Θεοῦ τὴν πνοὴ τῆς ζωῆς του στὴν Ἐδέμ. Τί ἄλλο νὰ θέλει; Ἔχει στὰ ποδια του νὰ ξεδιψάει ἀδιάκοπα τὴ νερομάνα τῆς καθάριας γλώσσας, ἔχει γύρα του τὸ Λευκαδίτη πού, ἄγγιχτος ἀπ' τὶς σκλαβιές, τοῦ φέρνει στὸ ἅγιο χωματένιο τάσι κρούσταλλο νερὸ ἀπὸ τὶς πανάρχαιες πηγὲς τοῦ Ἑλληνικοῦ μας Λόγου. Δυὸ χιλιόμετρα ἔξω ἀπὸ τὴν πόλη τῆς Λευκάδας, στὴν Ἀπόλπενα, μήπως τάχατε δὲν θ' ἄκουσε τὴ μάνα νὰ φωνάζει στὸ παιδί της:

—Μὴν κυλιέσαι κ α τ ά ρ ο υ ρ α!

Ἡ ὁρμητικὴ αἰώνια ἄρουρα εἶν' ἐκεῖ ὁλοζώντανη μπροστά του, δυὸ χιλιόμετρα ἔξω ἀπὸ τὴ χώρα ποὺ γιὰ αἰῶνες θέλησαν νὰ τὴν πατήσουν ξένοι. Ἔχει τὰ πηγαῖα ἔθιμα τῆς ἀρχοντιᾶς τοῦ λαοῦ, τὴ ρίζα σύγχρονα καὶ τὸ ἄνθος κάθε τέλειας, κάθε γνήσιας ἀρχοντιᾶς, ἔχει διαρκῶς στὰ μάτια του τὶς φουσκωμένες φλέβες τοῦ ξωμάχου, τ ο ὺ ς γ ε ν ν α ί ο υ ς ἱδρῶτες του, τὸ μυστικό του χοϊκὸν ἡρωϊσμό, ἀποκούμπι τοῦ αἰώνια δίκαιου, τοῦ αἰώνια μεγάλου, τοῦ αἰώνια ἀληθινοῦ.

Ἡ ψυχική του κίνηση τραβάει ἀ κ έ ρ ι α πρὸς τὶς ρ ί ζ ε ς. Κατεβαίνει χρονικὰ πιὸ πέρα ἀπὸ τὶς φανταχτερὲς εἰκόνες τῶν ἡρωϊσμῶν τοῦ 21, πιὸ βαθιὰ ἀπ' τοὺς πρόσφατους ἀρματολοὺς καὶ κλέφτες, σκάβει, σκάβει μ' ὅλη τὴν ψυχή του γιὰ νὰ συναντήσει τὰ πρωτεθεμέλια τῆς μεγάλης νεοελληνικῆς Λευτεριᾶς.

Καὶ κεῖ ποὺ σκάβει, ἔχοντας φτάσει πιὰ μ' αὐτὸ τὸ σκάψιμο σὲ στρώματα ἀπὸ μακρινοὺς πρωτύτερους αἰῶνες ὡς τὸ 14ο Μεσαιωνικὸ Ἑλληνικὸν Αἰώνα, ξάφνου ἀκούει τὸ τσαπί του νὰ χτυπάει σὲ κάτι ἀθάνατο καὶ μονομιὰ ἀποκάτω ἀπ' τὸ τσαπί του ἀναβρύζει, ξεχειλίζοντας τὰ χώματα, μιὰ ὑπέρτατη πηγή: «Ὁ Φωτεινός» ἢ ἡ «Ἐ π α ν ά σ τ α σ η τ ῆ ς Β ο υ κ έ ν τ ρ α ς». Ἀπὸ τὴ στιγμὴ αὐτὴ ὁ Βαλαωρίτης εἶναι λαός, κι ὁ λαὸς Βαλαωρίτης.

«Παρ' ἕνα σβῶλο, Μῆτρο,
καὶ διῶξ' ἐκεῖνα τὰ σκυλιὰ ποὺ μοῦ χαλοῦν τὸ φύτρο».

Αὐτοὶ εἶν' οἱ πρῶτοι στίχοι π' ἀρχινάει ὁ Φωτεινός, καὶ δὲν γνωρίζω στίχο πιὸ ἄμεσο, πιὸ ἀληθινὸ ἀπ' τὸν πρῶτο αὐτὸ μισοκομμένο στίχο, εὕρημα ποιητικὸ τεράστιο, εὕρημα συγχρόνως τοῦ μυαλοῦ καὶ τῆς καρδιᾶς ποὺ μᾶς ἀδράζει ὁλάκερους καὶ ποὺ μᾶς μπάζει μονομιᾶς στὸ κέντρο τοῦ ἔργου. Δὲν

γνωρίζω ἂν ἄλλος δὲν θὰ γνοιάζονταν νὰ στρογγυλέψει αὐτὸ τὸν πρῶτο στίχο ἀπὸ σχολαστικὴν αἰσθητικὴ φροντίδα, ἂν δὲν θὰ νά 'κραζε πρωτύτερα τὴ Μούσα, ἂν δὲν θενὰ προλόγιζε τὸ θέμα του μὲ μιὰ ὁποιαδήποτε ποιητικὴ εἰσαγωγή. Ἐδῶ, τίποτε ἀπ' αὐτά. Μὲ τὸ μισοκομμένο τοῦτο στίχον μπαίνει ἀπ' τὴν ἀρχὴ κι ὁ Λόγος κι ὁ Ἄνθρωπος ὁλόκληρος, γυμνὸς σάμπως Ἀδὰμ ποὺ θὰ ὑψωνόνταν ἄξαφνα νὰ προασπίσει, ἐνάντια σ' ἀναπάντεχο ἐξωτερικὸν ἐχτρό, τὴν αἰώνια καὶ ἄναρχη κληρονομιά του. Εἶναι ὁ γεωργὸς μαζὶ καὶ ὁ πολεμάρχος, ὑποὺ στὰ πανάρχαια χρόνια, ἀρχιερέας τῆς Ἐλευσίνειας Θρησκείας ποὺ ζητοῦσε νὰ ξαπλώσει γιὰ ὅλους τὸ ψωμί, ἐλεύτερο, ὡς τὰ πέρατα τοῦ κόσμου (καὶ γι' αὐτὸ «φιλόσοφος» κατὰ τὸν Ἐλευσίνειο ὅρο ἤτανε ἀναγκαῖα καὶ «φιλοπόλεμος» πολλὲς φορὲς μαζί), θὲ νὰ λεγόντανε Βουζύγης ἢ Ἔχετλος καὶ θὰ κρατοῦσε γιὰ πρῶτο ὅπλο του ὄχι τὸ δόρυ τῶν ἀντίπαλων καὶ ληστρικῶν ἐπιδρομέων ἀλλὰ τὴν ἅγια του βουκέντρα μοναχά.

Γέροντα τὸν ἐλάτρευε πάντα κρυφὰ ἡ Λευκάδα,
τὸν εἶχε πολεμάρχο της, δίχως νὰ πάρει ἀγνάδα
ξένος κανεὶς τοῦ μυστικοῦ. Κι ὅταν ὁ ζευγολάτης
μέσα σὲ κάμπο ἐπρόβαινε, μεριάζαν τὰ παιδιά της
καὶ προσκυνοῦσαν ξέσκεπα. Τὸν εἶχε βασιλιά του
φτωχὸς πανόρφανος λαός, καὶ τ' ἄσπρα τὰ μαλλιά του
στὸ μετωπό του ἐλάμπανε, τὸ βαρυπληγωμένο,
ὡσὰν κορόνα ἀτίμητη, σὰ φλάμπουρο ὑψωμένο!
Πάνω σ' αὐτὸ τὸ εἴδωλο, σ' αὐτὸν τὸν ἀσπρομάλλη,
ἀκράτητη ὅλ' ἡ φράγκικη ὁρμοῦσε ἀνεμοζάλη,
κ' ἐκεῖνος μένει ἀσάλευτος, σὰ βράχος ποὺ προσμένει
στὰ στήθια του τὰ ὁλόγυμνα τὴ θάλασσα ὀργισμένη!

⁂

Μὲ ποιὰ δύναμη, μὲ ποιὰν ἀλήθεια, μὲ ποιὰ ἁγνότητα, μὲ ποιὰ θεϊκὴ ἑλληνικότητα ποὺ φτάνει ὡς τὸν Ὅμηρο, μᾶς δίνει ὁ Ἀριστοτέλης Βαλαωρίτης πρῶτα - πρῶτα τὴν εἰκόνα τοῦ ἡρωά του ὡς γεωργοῦ:

Ἤθελα βόϊδια κάτασπρα, μεγάλα τραχηλάτα,
νά 'ναι στεφανοκέρατα, κοντόσφαγα, κοιλάτα.
Τ' ἀλέτρι σύμμετρο, βαρύ. Τὰ ξύλα του, κομμένα
πάντα σὲ χάση φεγγαριοῦ, δὲν εἴχανε κανένα
ποτέ τους ρόζο ἢ σκέβρωμα. Ἤθελ' ἀπὸ πρινάρι
τὸ χερουλάτη, τὰ φτερά, τὸ κέρο, τὸ σταβάρι·
ζυγὸ καὶ σπάθη, ἀπὸ φτελιά. Κ' ἤθελ' ἀπ' ἀγριλίδα
νά 'ναι χυτὲς οἱ ζεῦγλες του. Μόνο ψωμί του, ἐλπίδα,
ἤτανε τὸ ζευγάρι του. Μόνη κυρά του ἀφέντρα,
στὰ χέρια του ἡ βουκέντρα.

Ἀλλὰ ποιόνε νά 'χε ἐχτρὸν ἀπέναντί του; Καὶ γιὰ ποιὸν καλεῖ τὸ γιό του γιὰ νὰ διώξει τὰ σκυλιὰ ἀπὸ τὸ χωράφι; Γιὰ τὸ Τζώρτζη τὸ Γρατσιάνο πού, σταλμένος ἀπ' τὴ Βενετιά, ἀφεντεύει στὴν Λευκάδα. Ὁ γιὸς δὲν τὸν ἀκούει. Φοβᾶται. Τότε ὁ γέροντας ἁρπάζει τὴ σφεντόνα του, ξαπλώνει χάμου τὸ ἕνα τὸ σκυλὶ καὶ σπάζει τὸ ποδάρι τοῦ ἄλλου. Λίγο ἀκόμα καὶ μπροστά του στέκει ὁ Τζώρτζης ὁ Γρατσιάνος:

—'Εσὺ μοῦ πετροβόλησες, παλιόγερε χωριάτη,
τὰ δυό μου τὰ λαγωνικά;

Ὁ Φωτεινὸς ἀπαντάει περήφανος κι ἀτάραχος στὸν ξένο ἀφέντη, ὅσο ποὺ τοῦτος ξαφνικά, στὴν ἔπαρσή του, βρίζει ἀκέρια τὴν ἑλληνικὴ γενιά:

—Γενιὰ καταραμένη,
δειλή, κακογεράματη, στὸν κόσμο ἀκόμα μένει
γιὰ νὰ πομπεύει τ' ὄνομα καὶ τὴν πληρονομιά της!

Καὶ τότε ἀκολουθεῖ ἡ ἀθάνατη, ἡ ἀσύγκριτη αὐτὴ ἀπάντηση τοῦ Φωτεινοῦ:

—"Αν ἐξεράθη τὸ κλαρί, πάντα χλωρὴ εἶν' ἡ ρίζα,
καὶ μένει πάντα ζωντανό, ἢ ρόδι φάει ἢ βρίζα.
αὐτὸ τὸ βόιδι τὸ μανὸ π' ὅσο βαθιὰ ρουχνίζει
τόσο εὔκολα μυγιάζεται κι ἀνεμοστροβιλίζει,
καὶ ποὺ τὸ κράζουνε λαό. Θὰ σπάσει τὸ καρίκι
καὶ θὰ προβάλει μὲ φτερὰ μιὰ μέρα τὸ σκουλήκι.
Τότε, πουλί, τὸ σερπετὸ ποιὸς ξέρει ποῦ θὰ φτάσει!

∴

'Ακολουθεῖ τὸ μαρτύριο τοῦ Φωτεινοῦ ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους τοῦ Γρατσιάνου. Ἡ μοναξιὰ τοῦ ἴδιου μὲ τὴ θυγατέρα του, ἡ συνάντησή του μὲ τὸ Φλῶρο, τὸν παλιὸ συμπολεμάρχό του, τ' ἀρραβωνιάσματα τῆς κόρης μὲ τὸ Λάμπρο. Εἶναι αὐτὰ τὰ τρία Ἄσματα, τὰ μόνα ποὺ γράφηκανε. Θ' ἀκολουθοῦσε μὲ τὸ τέταρτο ὁ γάμος τῆς θυγατέρας του, ποὺ θὰ διακόπτονταν ἀπὸ τὴν ἀρχὴ μιᾶς Φράγκικης ἐπίθεσης. Τὸ πέμπτο καὶ τὸ τελευταῖο θά 'χε ὡς θέμα τὴ μάχη στὴν Ἐπισκοπὴ τῶν Σφακιωτῶν ἀνάμεσα ἀπὸ Λευκαδίτες κι ἀπὸ Φράγκους, τὴν κατατρόπωση τῶν τελευταίων καὶ τὴ σύλληψη τοῦ Γρατσιάνου. Στὴ μάχη τούτη τέλος θά 'πεφτε, ἐξιλαστήριο θῦμα, ὁ Φωτεινός. Αὐτό, στὶς γενικὲς γραμμές του, θά 'ταν κ' εἶναι στὴν οὐσία τὸ ἔργο. Κατ' ἐπίφαση ἕνα τυπικὸ ἱστορικὸ καὶ ἀγροτικὸ ἐπεισόδιο, στὴν οὐσία του καθολικότατο ἀνθρώπινο ἔπος, τὸ ἔπος τῆς Μητέρας Γῆς, τοῦ ἄρτιου ἀνθρώπου τῆς Μητέρας Γῆς, τοῦ καθολικοῦ ἀνθρώπου ὁποὺ στηρίζεται ἄδολος στὸ κέντρο τῆς δημιουργίας καὶ τῆς φύσης μὲ τοὺς ἄσβηστους ἱδρῶτες καὶ τοὺς κόπους του καὶ πού, ὅπως εἶπα καὶ πιὸ πάνω, ὑπερασπίζεται ἄξαφνα σὰ Θεὸς τὴ ζωντανὴ παράδεισο τῆς Δικαιοσύνης καὶ τῆς Λευτεριᾶς του ἀπὸ κάθε ξένη, ἀπὸ κάθε μαύρη ἐπιδρομή. Τοῦ ἀνθρώπου ὅλων τῶν τόπων, ὅλων τῶν γεωγραφικῶν ζωνῶν ὅλων τῶν αἰώνων. Τοῦ κεντρικοῦ Ἀδάμ, στὸν ὁποῖον, κατὰ τὴ συμβολικὴ ἑρμηνεία τοῦ ἴδιου ὀνόματός του, ἀνήκει «ἡ Ἀνατολή, ἡ Δύση, ἡ Ἄρκτος καὶ ἡ Μεσημβρία». Μὲ δυὸ λόγια, τοῦ πραγματικὰ Ἐλεύθερου Ἀνθρώπου.

Στὸ μεταξὺ κι' ἐνῶ ὁ Βαλαωρίτης ἔγραφε τὸ «Φωτεινὸ» τὸ 1879, τὰ Ἠπειρωτικὰ πράγματα, ποὺ ἄρχισαν νὰ κινοῦνται ἀπὸ τὸ 1878 ζωηρά, ἔπαιρναν τώρα μιὰ τροπὴ ποὺ τὸν κρατοῦσε σὲ διέγερση διαρκῶς. Ἤδη τὸ 1878 ὁ Βαλαωρίτης ἔδειξε μιὰν ὑπέροχη πατριωτικὴ συμμετοχὴ στὰ γεγονότα, σώζοντας τὸ στρατὸ τοῦ Μοιράρχου Στεφάνου ἀπὸ βέβαιον ὄλεθρο, μὲ τὸ νὰ στείλει ἐπικουρία πιστῶν κ' ἐμπείρων ὁδηγῶν ποὺ κατόρθωσε, διαπεραιώνον-

τας τοὺς ἐπαναστάτες μέσ' ἀπὸ τὸν τουρκικὸ στρατό, νὰ τοὺς φέρει σώους στὴ μεθόριο γραμμὴ κοντὰ στὴν Ἄρτα.

Ἀλλ' ἡ «κατασώτευση», ὅπως ἔγραφεν ὁ ἴδιος, τῆς καρδιᾶς του στὸ ἀδιάκοπο ἔργο πού 'ταν πάντοτε ἕνα, εἴτε ὡς Ποίηση εἴτε ὡς Δράση, ἐκδηλωνότανε, ὡρίμαζε τὴν ὥρα τῆς τελειωτικῆς ἀνάπαυσής της. Τὸ χάραμα στὶς 24 Ἰουλίου τοῦ 1879, ἔπειτα ἀπὸ ἕνα ἀγώνα Διγενῆ Ἀκρίτα μὲ τὸ Χάρο, ἡ καρδιὰ τοῦ Βαλαωρίτη ἐχτύπησε γιὰ τελευταία φορά. Γιὰ τελευταία φορά; Καθόλου βέβαια.

Τί νά, ποὺ ἀκόμα μιὰ φορὰ σφιχτὰ συμαζεμένη
ὅλ' ἡ Ἑλλάδα γύρα του σὰ μιὰ καρδιὰ χτυπᾶ.
Κ' εἶν' ἡ καρδιά του ἡ δυνατὴ ξαναζωντανεμένη,
ποὺς μὲς σὲ μύριες χύνεται μαζὶ καὶ δὲ σκορπᾶ!

Τὴν καρδιὰ αὐτή, ἐθέλησα ν' ἀνασηκώσω μὲ λίγα λόγια, ζωντανή, ἀκέραιη, φοβερὰ παλλόμενη, καὶ νὰ μεταδώσω σὲ ὅλους τὸν ἀκοίμητο, ἱερὸν ἑλληνικὸ παλμό της. Ἔχουμε ἀνάγκη στὶς ἡμέρες μας ἀπὸ προσωπικότητες ποὺ νὰ μποροῦνε νὰ σηκώνουνε στοὺς ὤμους τους τὴν προβληματικότητα, τὴν εὐθύνη, τὴν ὀδύνη, τὴν ἀξιοπρέπεια τοῦ συνόλου. Ἔχουμε ἀνάγκη ἀπὸ ἀνθρώπους, ποὺ καθὼς ὁ Ἡρακλῆς τοῦ Μύθου, τὴ στιγμὴ ποὺ ὁ Ἄτλας θὰ ἐγκατάλειπε ἀπ' τοὺς ὤμους του τὸν οὐρανό, θὲ νὰ μποροῦσαν νὰ τὸν σκώσουνε στοὺς ὤμους τους αὐτοί. Ἀλλὰ γι' αὐτὸ ἀκριβῶς τὸ λόγο ἔχουμε ἀνάγκη ἀπὸ ἀνθρώπους ὁποὺ νὰ στηρίζονται στερεότατα στὴ γῆ.

Τέτοια λοιπόν, καὶ ἀπόλυτα, ἦταν ἡ προσωπικότητα τοῦ Ἀριστοτέλη Βαλαωρίτη. Καμωμένος ὅλος ἀπὸ χῶμα τῆς Ἑλλάδας κι ἀκουμπώντας μ' ὅλη του τὴ δύναμη, σ' αὐτὸ τὸ χῶμα μπόρεσε καὶ κράτησεν ἀλύγιστος στοὺς ὤμους του, γιὰ χρόνια, ἀκέριο τὸν ἀθάνατον Ἑλληνικὸ Οὐρανό. Ἀκόμα πιότερο, ὅπως εἶπα καὶ πρωτύτερα: Τὸν καθαρὸν ἀνθρώπινο οὐρανό, ποὺ τὸν ἁπλώνουνε ἀπὸ πάνω ἀπὸ τὸν ἄνθρωπο τῶν τόπων ὅλων κι ὅλων τῶν καιρῶν ἡ Δικαιοσύνη, ἡ Λευτεριά, ἡ Φύση, ἡ Ὀμορφιά, ἡ Ἀλήθεια. Ναί, αὐτὸς ἦτανε ὁ Βαλαωρίτης. Κι ἂν ξεχωριστὰ ὅσο καὶ ἀντάμα μὲ τὴν Πανελλήνια μας ψυχὴ τὰ Ἑφτάνησα τὴν ὥρα τούτη, βλέποντας σ' αὐτὸν τὸ Σύμβολο καὶ τὸν ἐκπρόσωπο τῆς ἔπειτ' ἀπὸ θλιβεροὺς αἰῶνες ἕνωσή τους μὲ τὴ Μάνα - Ἑλλάδα, συσπειρώθηκαν καὶ συμμαζεύτηκαν τριγύρω του, ὡς ξανάπα σφύζοντας, λαμποκοπώντας σὰν τὴν Πούλια, αὐτὸ γίνηκε γιὰ νὰ εὐχηθοῦνε ὅλα μαζί, κοιτάζοντας τὸ ἡρωικό του ἀνάστημα καὶ τὸ τρισάξιο πρόσωπό του, νὰ εὐχηθοῦνε, λέω, γυρίζοντας τὴ σκέψη πρὸς τὸ μέλλον, τὴν εὐχὴ ποὺ εἶχεν ἐκφράσει γιὰ τὰ Ἑφτάνησα ἕνας ἄλλος μας μεγάλος ποιητής, ποὺ ἐλάτρεψε τὸ Βαλαωρίτη, ὁ Παλαμᾶς:

Καὶ πάλι, ἀπὸ τὸ ταίριασμα κι ἀπὸ τὸ φίλημά τους,

κάποιος νὰ γεννηθεῖ,
πλάστης ἀπάνω ἀπ' τοὺς χαμοὺς κι ἀπάνω ἀπ' τοὺς θανάτους,
μὲ λόγο, ἢ μὲ σπαθί!

ΑΓΓΕΛΟΣ ΣΙΚΕΛΙΑΝΟΣ

Στιχουργήματα

(1847)

Ἅπαντα Βαλαωρίτη

Εἰς τὴν πατρίδα μου

Στιχούργημα Α΄

Ὁ κλέφτης

I

Καθὼς στέκει στὴν ἄκρη τοῦ βράχου
τὸ γεράκι σὰν εἰν᾽ πεινασμένο,
καὶ κυττάζει μὲ μάτι ἀναμμένο
μὲς στὰ σύγνεφα κάτι νὰ ἰδῇ·

ξετροχίζει τὰ μαῦρα του νύχια,
τὰ φτερά του τινάζει στ᾽ ἀέρι,
ἡ καρδιά του ἀνάφτει καὶ χαίρει,
γιατὶ αἷμα ζεστὸν θὰ νὰ πιῇ·

ἔτσι ὁ Κίτσος στὴν ἄκρη τοῦ βράχου
στέκει ὀρθὸς καὶ τριγύρω κυττάζει.
Πές μου σύ, τ᾽ εἰν᾽ ἐκεῖνο ποὺ στάζει
ἀπ᾽ τὰ μάτια του ποὺ εἶναι φωτιά;

Εἶναι τάχα τς᾽ αὐγῆς οἱ δροσοῦλαις
ποὺ τὰ μαῦρα του βλέφαρα βρέχουν;
Ὄχι, ὄχι, στὰ μάτια του τρέχουν
δάκρυα, δάκρυα καὶ τρέχουν θερμά.

Πές μου σύ, τ᾽ εἶναι ἐκείνη ἡ ἀχνάδα
ποὺ τὸ πρόσωπο τώρα σκεπάζει;
Διατὶ τάχα κρυφὰ ἀναστενάζει
καὶ τὰ δάκρυα σφογγίζει κρυφά;

Κρεμασμένο στοὺς ὤμους του εἶχε
τὸ τουφέκι, τὸ μαῦρο τουφέκι.
Τὸ σπαθί του κοιμᾶται καὶ στέκει
συντροφιὰ σὲ πιστόλια χρυσᾶ.

Ρίχτει κάτω τὸ μάτι στὸν κάμπο,
τὸν κυττάζει μὲ μάτι ἀγριωμένο
κι' ἀπ' τὸ στόμα του, ποὺ εἶν' ἀφρισμένο,
τέτοια λόγια τοῦ πέφτουν κρυφά:

II

«Χασσάν, ἡ ὥρα ἐσήμανε. Σὰν ἔβγῃ τὸ φεγγάρι,
αὐτὸ τὸ μαῦρο μου σπαθὶ θὰ ἐλθῇ καὶ θὰ σὲ πάρῃ.
Ἡ ὥρα σου ἐσήμανε. Τὸ στῆθος τῆς Ἑλένης
μὲ τὴν πνοήν σου, ὦ Χασσάν, πλέον δὲ θὰ θερμαίνῃς.
Σοῦ κάμνω ὅρκον τρομερόν, τ' αὐτί σου ποὺ τρομάζει
ὅταν ἀκούῃ τὸ σπαθὶ νὰ κελαδῇ σὰν κράζῃ,
δὲν θὰ ν' ἀκούσῃ ἀπὸ σιμά, Χασσάν, δὲν θὰ ν' ἀκούσῃ
οἱ κτύποι τῆς καρδίας της γλυκὰ νὰ κελαδοῦσι.
Φθάνει γιὰ μέ, δὲ θέλω πλιὰ στοὺς λόγγους, στὰ λαγκάδια
νὰ σέρνωμαι σὰν ἑρπετό! Τὰ χιόνια, τὰ σκοτάδια
δὲν θέλω πλιὰ γιὰ συντροφιά. Νὰ ἔχω δὲν θέλω στρῶμα
πλιὸ τὸ χορτάρι τὸ ξηρὸ καὶ τὸ βρεγμένο χῶμα......
Φθάνει γιὰ μέ! Φθάνει γιὰ μέ! Καὶ διὰ σὲ δὲν φθάνει;
Τὰ δολερὰ τὰ χείλη σου ὣς πότε, ὦ Χασσάνη,
θὰ χύνουν τὸ φαρμάκι τους στὸ στόμα τῆς Ἑλένης;......
Πόσον καιρόν, ἀγάπη μου, ἐλπίζεις καὶ προσμένεις!....
Χασσάν, ἡ ὥρα ἐσήμανε. Σὰν ἔβγῃ τὸ φεγγάρι
θὰ ἔλθῃ ὁ Κίτσος τρομερός, θὰ ἐλθῇ καὶ θὰ σὲ πάρῃ.
Ἐσύ, σπαθί μου φλογερό, κοιμήσου ὣς τὸ βράδυ
καὶ βάσταζε τὴ δίψα σου ὣς νὰ ἔλθῃ τὸ σκοτάδι·
πέσ' τε καὶ σεῖς πιστόλια μου, πέστ' τε νὰ κοιμηθῆτε,
πάρτε δυὸ βόλια τρομερὰ κι' ἀπόψε θυμηθῆτε!
ὅτι τὸ ἕνα στὴν καρδιὰ τὸ θέλω τοῦ Χασσάνη
καὶ τ' ἄλλο στὸ κεφάλι του· μ' ἀκοῦτε! Τώρα φθάνει».

Τέτοια κάμνει ὁ Κλέφτης φοβέρα,
ὅλη μέσα ἡ γλῶσσα του βράζει
κι' ἀπ' τὰ μαῦρα του χείλη σταλάζει
εἰς τὸ χῶμα φαρμάκι, χολή.

III

Πέρα ἐκεῖ σιμὰ στὴν βρύσιν οἱ συντρόφοι του ἁπλωμένοι
στὸ ἁπαλὸ χλωρὸ χορτάρι, βλέπαν ὅλοι τρομασμένοι
τὴν πολλὴν τοῦ Κίτσου ἀχνάδα, τὸ βαρὺ τὸ μέτωπόν του.
καὶ τὰ δάκρυα ποὺ εἶχαν πέσει ἀπ' τὸν μαῦρον ὀφθαλμόν του.
Πῶς ὁ Κίτσος ποὺ εἶδε τόσαις κεφαλαῖς σ' αἷμα νὰ πλέουν,
τόσαις χήραις νὰ φωνάζουν, ὀρφανὰ τόσα νὰ κλαίουν
χωρὶς δάκρυ ἕνα νὰ χύσῃ, γιατὶ τώρα νὰ δακρύζῃ;
Τὴν καρδιά του τί μαχαῖρι. τί σκληρὸ μαχαῖρι σχίζει;

ΙΓ

«Ἀφῆστέ με νὰ κοιμηθῶ, ἀφῆστέ με ὣς τὸ βράδυ
καὶ ἔλατε νὰ μοῦ κρίνετε σὰν πέσῃ τὸ σκοτάδι».
Ἐπῆγε καὶ ξαπλώθηκε σὰν ἄρρωστο λιοντάρι
ἐκεῖ ποὺ ἐπρασίνιζε τὸ δροσερὸ χορτάρι·
πότ' ἐκοιμήθηκε ἥσυχα, νὰ κοιμηθῇ καὶ τώρα,
τώρα ποὺ ἐπλάκωνε γοργὰ ἡ τρομερά του ὥρα!
Ἐγύριζε κ' ἐγύριζε. Μουγκρίζει, ἀναστενάζει,
μαύρη καὶ κρύα συγνεφιὰ τὸ στῆθος του σκεπάζει,
ἐδῶθ' ἐκεῖθε στρήφεται, δὲν ξεύρει δὲν γνωρίζει,
ὅτι κοιμᾶται δύσκολα τὸ μάτι ποὺ δακρύζει.
Σηκώνεται, σηκώνεται, δέρνεται, μεταπέφτει,
ὅλος ὁ Ἅδης ἔβραζε μέσ' στὴν καρδιὰ τοῦ κλέφτη.
Πετιέται τέλος μὲ θυμὸ καὶ πάγει νὰ καθίσῃ
ἐκεῖ ποὺ τοὺς συντρόφους του πρ' ὀλίγου εἶχε ἀφήσει.
Τὸ θολωμένο, τὸ βαρὺ καὶ μαῦρο μέτωπόν του
τὸ ἔρριψεν ἀνάμεσα τῶν δυνατῶν χειρῶν του.
Κι' ἀφοῦ πολὺ ἐσιώπησε, μὲ μιὰ φωνὴ ποὺ κλαίει,
εἰς τοὺς συντρόφους σιγαλὰ καὶ λυπημένα λέει:
«Ἀδέρφια, ἔχω στὴν καρδιὰ τέτοιο μεγάλο βάρος
ὁποὺ νομίζω ὅτ' αὔριον θὰ νὰ μὲ πάρῃ ὁ Χάρος.
Πέτε μου κάτι γιὰ νὰ ἰδῶ μήπως καὶ μ' ἐλαφρώσῃ».
Ἤρχισαν οἱ σύντροφοί του γλυκὰ νὰ τραγουδῶσι.

Γ

Τί σκούζει ἐκειὸς ὁ ἀετὸς εἰς τοῦ βουνοῦ τὴ ράχη;
Τάχα ἐπείνασε, ζητᾷ ἄλλο πουλὶ νὰ φάῃ;
Οὔτε πεινᾷ, οὔτε ζητᾷ ἄλλο πουλὶ νὰ φάῃ·
κυττάξετε πῶς δέρνεται, ξεσκλιέται μὲ τὰ νύχια,
κυττάξτε ρίχτει τὰ φτερὰ σὰν τὸν χειμῶνα δένδρο.
Μὴ τοὔφαγε ἄλλος τὰ μικρὰ ἀπ' τὴ φωλεά του μέσα;
Μὴ νἄμεινεν ἀταίριαστος καὶ κλαίει καὶ χτυπιέται;
Δὲν τοὔφαγε ἄλλος τὰ μικρά, δὲν εἶναι χωρὶς ταῖρι,
κλαίει τὸ Δῆμο μοναχὸς στὸ μνῆμά του ἀπάνου·
πατέρα, ἀδέρφια καὶ παιδιὰ τοῦ πῆρε τὸ τουφέκι,
εχει τὴ μάννα του μακρά, εἶναι κ' ἐκείνη σκλάβα.
Ἕνα τουφέκι τὤμεινε καὶ τὸ μακρὺ σπαθί του,
αὐτἆναι μέσ' στὸ μνῆμά του ἡ μαύρη συντροφιά του.
Ἀνάσκελα στὸν τάφο του κοίτεται ξαπλωμένος,
στὸ ἕνα σφίγγει τὸ πλευρὸ σπαθὶ ξεγυμνωμένο
καὶ στ' ἄλλο στέκει ἔξυπνο τουφέκι γιομισμένο.
Ἀντάμα θὰ νὰ λυώσουνε κι' αὐτὰ μὲ τὸ κορμί του,
καὶ σύ, μπρὲ Τοῦρκε, ποὺ περνᾷς, μὴ πᾷς ἐκεῖθ' ἀπάνου,
γιατὶ πετιέται τὸ σπαθὶ καὶ ἀνάφτει τὸ τουφέκι,
ρίφτοντ' ἀπὸ τὸ μνῆμα του καὶ βρίσκουν τὴν καρδιά σου·
ἄς τον ἐκεῖ τοῦ ἀητοῦ ν' ἀκούῃ τὸ μυρολόϊ,

νὰ πέφτουν πάντα ἀπάνω του σὰν τὴν καρδιά του μαῦρα
τοῦ ἀητοῦ του τὰ φτερὰ καὶ τῶν δενδρῶν τὰ φύλλα.

ΥΙ

Σοῦ ἔτυχε ἄρα γε ποτὲ χλωμός, ἀπελπισμένος,
στὴν ἄκρη νάσαι ποταμοῦ στὰ χόρτα ξαπλωμένος,
νὰ φεύγουν ἀπ' τὰ μάτια σου, χωρὶς νὰ τὸ γνωρίζῃς,
κρυφὰ κρυφὰ τὰ δάκρυα καὶ σὺ νὰ τὰ σφογγίζῃς;
Χωρὶς νὰ θέλῃς ἔξαφνα βαριὰ ν' ἀναστενάζῃς,
καὶ τὸ φεγγάρι τὸ χλωμὸ καὶ τ' ἄστρα νὰ κυττάζῃς;
Σοῦ ἔτυχε τότε, σοῦ ἔτυχε ν' ἀκούσῃς ἀπὸ πέρα
τὸ λάλημα τοῦ ἀηδονιοῦ νὰ πλέῃ στὸν ἀέρα!
Ἄ! τότε, ναί, θέλ' ἄπλωνες τὰ μαῦρα βλέφαρά σου,
γιὰ νὰ σφογγίσῃς τὰ κρυφὰ ἐκεῖνα δάκρυά σου,
θέλ' ἄνοιγες τὸ στόμα σου, διὰ νὰ καταπίνῃ
τὰς ἁρμονίας ποὺ γλυκὰ τὸ ἀηδόνι χύνει.
Ἔτσι κι' ὁ κλέφτης ἔπινε τὸ δροσερὸ ἀέρι
ποὺ τὸ τραγοῦδι ἁπαλὰ στὴν ἀκοή του φέρει.
Τὰ βλέφαρά του ἔκλεισε, ἤρχισε νὰ κοιμᾶται
καὶ ποιὸς ἐξεύρει ποῦ καὶ ποῦ κοιμώμενος πλανᾶται.
Κανένα ὄνειρο σκληρὸ τὸν κάνει καὶ σπαράττει,
στὸν ὕπνο του ἐδάκρυζε, στὸν ὕπνο του στενάζει,
συχνὰ βαστᾷ τὰ ὅπλα του καὶ ἀνοιγοκλεῖ τὸ μάτι.
Ἀκοῦς τοὺς χτύπους τῆς καρδιᾶς, ἀκοῦς μέσα ποὺ βράζει.
Πότε κοιμᾶται σὰν νεκρός, χωρὶς κἂν ν' ἀνασαίνῃ,
καὶ πότ' εὑρίσκετ' ἔξυπνος, σὰν λὲς πὼς ἀποθαίνει.

ΥΙΙ

Ἔπεσε καὶ τὸ σκοτάδι. Δὲν ἐφαίνετο ἕνα ἀστέρι,
τόση ἀντάρα ἐπλημμυροῦσε τὸ κατάμαυρον ἀέρι.
Ἔτριζαν τοῦ λόγγου οἱ κλῶνοι στοῦ ἀνέμου τὴν μανίαν.
Ἀλλ' οἱ κλέφταις μαθημένοι νὰ ζοῦν μέσ' στὴν τρικυμίαν,
νὰ κοιμῶνται μέσ' στὰ χιόνια καὶ ν' ἀκοῦν εἰς τ' ὄνειρόν των
νὰ περνοῦν κομμένοι βράχοι, κεραυνοὶ ἀπ' τὸ πλευρόν των,
νὰ διψοῦν καὶ τὸ χαλάζι
σὰν δροσιὰ στὸν λάρυγγά των τῆς αὐγούλας νὰ σταλάζῃ·
ἀλλ' οἱ κλέφταις μαθημένοι μέσ' στὰ σύγνεφα τὰ κρύα
νὰ χορταίνουν μέσ' στ' ἀέρι ὀρφανὴν ἐλευθερία,
νὰ θερμαίνωνται στὴν φλόγα τοῦ ἀναμμένου τουφεκιοῦ των
καὶ νὰ πλέκουν τὰ μαλλιά των εἰς τὴν λάμψι τοῦ σπαθιοῦ των,
τότε ἀφίνουν τὰ λημέρια καί, σὰν φλόγες τῶν μνημάτων
τῶν πατέρων, τὰ κρυμμένα τ' ἅγια κεῖνα κόκκαλά των
τρέχουν πάλι νὰ ποτίσουν
μ' ἄλλο αἷμα τῶν τυράννων, ποὺ ζεστὸ πάνω θὰ χύσουν.

Ἔπεσε καὶ τὸ σκοτάδι. Δὲν ἐφαίνετο ἕνα ἀστέρι,
τόση ἀντάρα ἐπλημμυροῦσε τὸ κατάμαυρον ἀέρι.

Καὶ ὁ Κίτσος κατεβαίνει ἀπ' τὸ ἔρμο μονοπάτι,
καὶ γυρίζ' εἰς κάθε μέρος τὸ σπιθόβολό του μάτι.

VIII

Ἡ φωτιὰ σ' ὀλίγο ἀρχίζει
οἱ κραυγαῖς, οἱ στεναγμοὶ
καὶ τριξίματα ὀδόντων
καὶ σπαθιῶν οἱ σφυριγμοί.
Ποιὸς σπαράττει σὰν τὸ ψάρι
ἀπ' ταῖς τόσαις του πληγαῖς,
ποιὸς κρημνίζεται, σκοντάφτει
σὲ κομμέναις κεφαλαῖς,
καὶ ἁπλώνοντας τὸ χέρι
σὲ κορμιὰ λαχταριστὰ
ἕνα στόμ' ἀπελπισμένο
τὸν δαγκάνει, τὸν βαστᾷ.
Τὰ τουφέκια ματωμένα
δὲν ἀστράφτουν τρομερά,
εἰς τὸ χῶμα ξαπλωμένα
βρίσκονται ἔρμα καὶ ψυχρά.
Ποῖος, μὲ στόμα παγωμένο
ἀποθνήσκων βλασφημᾷ,
ποῖος μὲ μάτι τεντωμένο
τ' ἄστρα ἀπάνω του κυττᾷ.
Τὸ σπαθὶ δὲν δευτερώνει
ὅπου πέσει μιὰ φορὰ
σχίζει, κόφτει, θανατώνει
καὶ σφυρίζοντας περνᾷ.
Δὲν ἀκούεται ἄλλη γλῶσσα
στὴν ἀντάρα τὴν πολλή,
παρὰ ρόχος, βλασφημία,
ψυχομάχημα, βοή,
παρ' ὁ κρότος τῶν πτωμάτων
καὶ κομμένων κεφαλῶν
ὁποὺ πέφτουν μὲς στὸ αἷμα
σὰν λιθάρια στὸ νερόν.
Ποῦν' οἱ Κλέφταις, ποῦν' οἱ Τοῦρκοι;
Τόσος κόσμος εἶν' νεκρός;
Κατὰ γῆς κοιμῶντ' οἱ Κλέφταις,
ὅλοι οἱ Τοῦρκοι εἶναι νεκροί.
Δὲν σοῦ φαίνονται πῶς εἶναι
οἱ ἴδιοι ποῦχανε σφαγή.
Σὰν ἀδέρφια ἀγκαλιασμένοι
μὲ τὰ χέρια τους σφιχτά·
λὲς πῶς ὕστερα ἀπ' τὴ μάχη,
λὲς πῶς δίνουνε φιλιά.
Ἀλλὰ τί; ποῖος εἶν' ἐκεῖνος

πού έκεῖ πέρα περπατεῖ;
Δὲν ἐχόρτασε ἀκόμα
καὶ τὰ πτώματα πατεῖ;
Ποιὸς ταράττει τέτοιαν ὥραν
τόσα μνήματα βουβά,
τέτοιαν ὥραν τί γυρεύει
ἀπὸ τ' ἄψυχα κορμιά;
Στὰ βαρειὰ πατήματά του
δὲν ἀκοῦς πῶς ἀντηχοῦν,
πῶς στενάζουν τὰ κουφάρια,
ὡς νὰ ἐζήτουν νὰ σκωθοῦν;...
Εἶναι ὁ Κίτσος· τρέχει, τρέχει,
καὶ ποῦ τρέχει δὲν θωρεῖ.
Ποῖον ἐσκότωσε δὲν ξεύρει,
ποῖον ἐλάβωσ' ἀγνοεῖ·
πόσα ἐθέρισε κεφάλια,
πόσαις ἔκοψε ζωαῖς!
Τὸ βαρύ του χέρι πόσαις
κατεμαύρισε καρδιαῖς!
Δὲν θυμᾶται πόσαις χήραις,
θὰ πεινάσουν κι' ὀρφανά·
Τὸν Χασσὰν ὁ Κίτσος θέλει,
ἄλλο ἐμπρός του δὲν ζητᾷ.

IX

Πνιγμένος μέσ' στὰ αἵματα, χλωμὸς καὶ λυσσασμένος,
εἰς τοῦ Χασσάνη τὴν σκηνὴν ὁ Κίτσος εἶν' φθασμένος.
Χύνεται μέσα· γύρω του στρέφει γοργὰ τὸ βλέμμα,
καὶ στάζουν ἀπ' τὰ χείλη του ἀφροὶ καὶ μαῦρον αἷμα.
«Χασσάν, Χασσάν, σκύλε Χασσάν» βροντόφωνα τὸν κράζει,
ἐνῷ τὸ μαῦρο του σπαθὶ τρομαχτικὰ τινάζει.
«Ποῦσαι; ποῦ κρύφτεσαι, δειλέ; ποῦ φεύγεις; ἔλα ἐμπρός μου.
νὰ δοκιμάσῃς τὴν ὀργὴν τῆς τρομερᾶς χειρός μου».
Ἐνῷ ἐφώναζεν ἐκεῖ ὁ Κίτσος μεθυσμένος
ἀπ' τοὺς καπνοὺς τοῦ αἵματος ποὺ ἦτο ποτισμένος,
μία θύρα ἀκούεται ἔξαφνα ἐκεῖ σιμὰ ποὺ τρίζει,
πέφτει τὸ μάτι του ἐκεῖ, τὸν βλέπει, τὸν γνωρίζει.
Ἕνα πλατὺ καὶ δίστομο θανατηρὸ μαχαῖρι
ἄγρια σφίγγει μὲ χαρὰν εἰς τὸ δεξί του χέρι.
Τὸν βλέπει ὁ Κίτσος καὶ γελᾷ, τὸν βλέπει καὶ φωνάζει·
«Σκύλε, ποῦ πῆγες κ' ἔκλεψες τὸ αἷμα ποὺ σταλάζει
ἀπ' τὸ πλατὺ μαχαῖρι σου; τὸ βλέπω ἀκόμη ἀφρίζει,
εἶναι ζεστό· ποῦ τὸ ἔκλεψες; ἀκόμη, ἀκόμη ἀχνίζει!
Ἐσὺ στὴ μάχη ἔφυγες· δὲν ἔχεις πολεμήσει·
κ' ἔπειτ' αὐτὸ τὸ χέρι σου δὲν ἐμπορεῖ νὰ χύσῃ
κλέφτικο αἷμα κατὰ γῆς. Δὲν ξεύρει, δὲν γνωρίζει
παρὰ τὰ στήθη τ' ἀπαλὰ τῶν γυναικῶν νὰ σχίζῃ.

Χασσάν, μ' ἀκούεις, γρήγορα, ποῦ εἶναι ἡ Ἑλένη;»
Κι' ἀπὸ τὸ πεῖσμα τὸ πολὺ σχεδὸν δὲν ἀνασαίνει.
Ψυχρὸς ὡσὰν τὰ μνήματα ἐκεῖ ἐμπρὸς στὴ θύρα
λέγει σηκώνων ὁ Χασσὰν τὴν ματωμένη χεῖρα:
«—Μέσα κοιμᾶται, καρτερεῖ νὰ πᾶς νὰ τήνε φθάσῃς·
ἀλλὰ θυμήσου ὅτ' ἀπ' ἐδῶ, ὦ Κίτσε, θὰ περάσῃς».
«—Ναί, θὰ περάσω ἀπ' αὐτοῦ, ναί, καὶ θὰ σὲ πατήσω,
θὰ σοῦ χωρίσω τὴν καρδιάν, καὶ θὰ σοῦ τὴν ξεσχίσω,
Χασσάν, μ' αὐτὰ τὰ δόντια μου». Τοῦ Κίτσου τότ' ἀρχίζει
τὸ λυσσασμένο τὸ σπαθὶ ν' ἀστράφτῃ, νὰ σφυρίζῃ.
Χτυπιῶνται καὶ λαβώνονται, λαβώνονται, χτυπιῶνται
πέφτουν κ' οἱ δυό, σηκώνονται καὶ πάλιν ἀπαντιῶνται.
'Αφίνουν πλέον τὰ σπαθιά, μάχονται μὲ τὰ χέρια,
εἶναι κ' οἱ δυὸ σιμὰ σιμά, καὶ πιάνουν τὰ μαχαίρια.
Πέφτουνε πάλιν κατὰ γῆς, κυλιοῦνται στὰ αἵματά των,
ξεσχίζονται καὶ βλασφημοῦν, σέρνονται ἀπ' τὰ μαλλιά των.
Ὁ Κίτσος πλέον τὸν πατεῖ, τὸν πνίγει, τοῦ φωνάζει:
«Δοκίμασε, δοκίμασε, ἂν τὸ σπαθί σου σφάζῃ».
Ἡ ὥρα του ἐσήμανε. Εἶχ' ἔβγει τὸ φεγγάρι,
τὸ εἶπ' ὁ Κλέφτης τὴν αὐγὴ πὼς θὰ ἔρθῃ νὰ τὸν πάρῃ.
Πέφτει ὁ Τοῦρκος κατὰ γῆς, ὡσὰν θεριὸ μουγγρίζει,
δαγκᾷ τὴ μαύρη γλῶσσα του, τὰ δόντια του τὰ τρίζει·
ὁ Κλέφτης ἀπ' τὴν λύσσαν του τὰ στήθη του ἐπατοῦσε
καὶ τὴν καρδιά του, ποὺ ζεστὴ ἀκόμη ἐχτυποῦσε,
τὴν ἐξερρίζωσε σκληρά, τὴν σφίγγει μὲ μανίαν,
καὶ τρέχει στὴν Ἑλένην του μὲ μιὰν χαρὰν ἀγρίαν:
«Τὴν βλέπεις, τῆς ἐφώναζε, τὴν βλέπεις; τοῦ Χασσάνη
εἶν' ἡ καρδιά, Ἑλένη μου· κρίνε μου, δὲν σὲ φθάνει;».
'Αλλὰ ἐκείνη ἦτο βουβή, ἦτο χλωμὴ καὶ κρύα·
κρύα, χλωμ' ἦτον καὶ βουβὴ ὡς εἶναι τὰ μνημεῖα.
«Σ' ἐσκότωσεν», ἐφώναξε σκληρὰ κεραυνομένος,
ἐνῷ στὰ κρύα χείλη της ἔστεκε καρφωμένος.
Πέφτει, χτυπιέται κατὰ γῆς, σέρνεται, παραδέρνει,
κ' ἔπειτα τῆς Ἑλένης του τὸ πτῶμα μόνος πέρνει,
Χύνεται ἔξω σὰν βροντή, τὸ μαῦρο λόγγο σχίζει,
τρέχει καὶ τρέχει πάντοτε. Ποῦ τρέχει δὲν γνωρίζει.
Περνάει βράχους καὶ βουνά, περνᾷ βαθειὰ λαγκάδια,
νερά, καὶ λόγγους, καὶ κρημνοὺς καὶ πράσινα λιβάδια.
Καὶ μ' ὅλον ὅτι ὅσο γοργὸ τὸ βῆμα του κι' ἂν ἔχῃ,
ὀπίσω τὸν ἀκολουθᾷ, τοὺς πόδας του τοῦ βρέχει
τὸ αἷμα τῆς Ἑλένης του, ποὺ ἀπ' τὴν πληγή της στάζει.
Ὁ Κίτσος ὅμως τρέχει ἐμπρὸς καὶ οὔτε δὲν στενάζει.

X

Φεύγουν μῆνες, φεύγουν χρόνοι,
πέφτουν, σήπονται, γεννῶνται νέα δένδρα, νέοι κλῶνοι
καὶ κανεὶς δὲν εἶχε ἀκούσει

εις τὸν πόλεμον τοῦ Κίτσου τὰ πιστόλια νὰ κροτοῦσι.
Φεύγουν χρόνοι, φεύγουν μῆνες,
δὲν τὸν εἶδαν στὰ λημέρια τοῦ ἡλίου αἱ ἀκτῖνες.
Δυὸ ποιμένες πλανημένοι
μιὰν ἡμέραν μόνον εἶδαν σ' ἕνα λόγγον καθισμένοι
δύο μαύρους σκελετούς,
σφιχτ' ἀκόμη ἀγκαλιασμένους, χαλασμένους καὶ σαπρούς.
Στοῦ ἑνὸς τὸ κουφωμένο,
τὸ κατάξερο τὸ στῆθος εἶν' ἀκόμη ἐμπηγμένο
ἕν ἀχάριστο μαχαῖρι,
ποὺ ὅλοι ξέρουν πῶς ὁ Κίτσος τὦσφιγγε ἄλλοτε στὸ χέρι.
Ποιὸς ἐξεύρει, ποιός ἐξεύρει
βροχὴ πόση καὶ χαλάζι πέρα ἐκεῖ τοὺς εἶχεν εὕρει,
χωρὶς κἂν νὰ τοὺς χωρίση.
Ὅ,τι ὁ Ἔρως ἔχει δέσει, ποιὸς τολμᾷ ποτὲ νὰ λύση;
Ἤθελ' εἶπεις ὅτι ἀκόμα,
ὅτι ἀκόμα ἐφιλοῦντο τρυφερὰ στόμα μὲ στόμα
κι' ὅτι ἀκόμα ἑνωμένα
ἐχτυποῦσαν τὰ δύο στήθη μ' ὅλον ὅτι νεκρωμένα.

Στιχούργημα Β'

La mort est un doux oreiller
BERANGER

Τῆς νεότητός μου ρεῦμα, θολωμένον ἀπ᾽ τὰ πάθη,
διατὶ κυλᾷς βραδέως πρὸς τοῦ μηδενὸς τὰ βάθη;
Διατὶ τινὸς ἀνέμου ἡ πνοὴ ἡ μαινομένη
δὲν σὲ ρίπτει ἐκεῖ ποὺ πάντα βαρὺς ὕπνος μόνον μένει;
Στὴν σκιὰν τῶν κυπαρίσσων εἰς μιὰν κλίνην ἀπὸ χῶμα
κι᾽ ἀπὸ κόκκαλα ἀρχαῖα ἁπλωμένος σ᾽ ἕνα στρῶμα
δὲν θὰ βλέπω τοὺς ἀστέρας. Ἀλλὰ τί; ὁ νεκρικός μου
λύχνος δὲν θὰ εἶναι ἡ σελήνη. ὁ οὐρανός μου,
ἂν κανεὶς θνητὸς θελήσῃ
μὲ τὸ πτῶμα μου ἕναν λύχνον εἰς τὸν τάφον μου νὰ κλείσῃ;

Αἱ ξηραί μου χεῖρες θἆναι ἐκεῖ μέσα δεδεμέναι·
ἀλλ᾽ ἀντὶ νὰ εἶναι τώρα μὲ δεσμὰ ἁλυσσοδεμέναι,
μὲ δεσμὰ σκληρῶν τυράννων, δὲν εἶν᾽ κάλλιον στὸ μνῆμα
δεδεμέναι νὰ προσφέρουν τοῦ Σταυροῦ τὸ θεῖον σχῆμα;
Θὰ κοιμῶμαι ἐκεῖ ἡσύχως,
καὶ ὁσάκις στὸ πλευρόν μου ἀκουσθῇ ὁ βαρὺς ἦχος
τῆς σκαπάνης ποὺ θ᾽ ἀνοίγῃ κανὲν μνῆμα ἐκεῖ σιμά μου,
ἀπὸ φόβον μήπως θέλουν ν᾽ ἀνασκάψουν τὰ ὀστᾶ μου
τότε μόνον θέλω κράξει
καὶ ἂν φωνὴν δὲν ἔχω πλέον,
ἀντ᾽ ἐμοῦ θέλει φωνάξει
ἡ ἔρμη κόρη τῶν σπηλαίων
καὶ τῶν σκοτεινῶν μνημάτων.
ἡ Ἠχὼ ἡ μαύρη Νύμφη τῶν ὀστῶν καὶ τῶν πτωμάτων.

Τῆς νεότητός μου ρεῦμα, θολωμένον ἀπ᾽ τὰ πάθη
διατὶ κυλᾷς βραδέως πρὸς τοῦ μηδενὸς τὰ βάθη;
Διατὶ δὲν καταρρέεις σ᾽ ἕνα τάφον, ὅπου μόνον
δύνασαι μακρὰν νὰ εἶσαι τῶν ἀνέμων, τῶν χειμώνων
τῆς μηδαμινῆς ζωῆς μου; Εἰς αὐτὴν τὴν κατοικίαν

ἄλλο πλέον δὲν ταράττει τῶν νεκρῶν τὴν ἡσυχίαν
παρὰ μόνον τῶν κλαδίσκων καὶ τῶν μαραμένων φύλλων
ὁ μονότονος ὁ ἦχος, ὅταν ἕρπουν, καί τι κοῖλον
μέρος εἰς τὴν γῆν ζητῶσι,
ὅπου πέραν τῶν λαιλάπων κἂν ἡσύχως νὰ ταφῶσι.

Στὰς ἐρήμους τὰς ἀμμώδεις τῆς νεανικῆς ζωῆς μου
ἕνας τάφος μόνον εἶναι δι' ἐμὲ ἡ ὀασίς μου.
Τὴν Σαχὰρ ὁπότε ὁ Νότος κι' ὁ Βορρᾶς ἀνακατώνῃ,
ὅτε ἡ ἄμμος τοὺς ἀστέρας καὶ τὸν οὐρανὸν τυφλώνει,
εὐτυχεῖς ἐκεῖν' οἱ κόκκοι, οἵτινες παρασυρμένοι
ὑποκάτω ἑνὸς χόρτου μένουσι καταθαμμένοι.
Καὶ ἐγὼ εἷς κόκκος ἄμμου, καὶ ἐγὼ παραδαρμένος
ἀπὸ σκληροτέρους νότους εἰς τὸ μνῆμα ἁπλωμένος
στὴν σκιὰν ὀλίγων χόρτων διατὶ δὲν ἡσυχάζω;
Θέλω κάλλιον ἕνα λίθον παρ' ἀλύσσους νὰ βαστάζω.
Τῆς νεότητός μου ρεῦμα, θολωμένον ἀπ' τὰ πάθη,
κύλα. κύλα ταχυτέρως πρὸς τοῦ μηδενὸς τὰ βάθη.

Δὲν ἐγήρασα, ὄχι ἀκόμα, δὲν ἐπέχυσεν ἀκόμα
εἰς τὰς παρειάς μου ὁ χρόνος τῶν ρυτίδων του τὸ χῶμα·
καὶ τὰ χείλη μου δὲν εἶναι αὐχμηρὰ καὶ μαραμένα,
τῆς νεότητος ἡ δρόσος τὰ φυλάττει νοτισμένα.
Ἀλλ' ὡς ὅτου τῆς δουλείας
ἕνας σπόρος μένει ἀκόμα στῆς πατρίδος μου τὸ χῶμα,
μόνον, μόνον διὰ νὰ κράξω θέλω ἀνοίγει αὐτὸ τὸ στόμα.
Τῆς νεότητός μου ρεῦμα, θολωμένον ἀπ' τὰ πάθη,
κύλα, κύλα ταχυτέρως πρὸς τοῦ μηδενὸς τὰ βάθη.

Στιχούργημα Γ΄

Ὁ Λευκάτας

Τὰ θολωμένα κύματα οἱ ἄνεμοι ξεσχίζουν,
οἱ κεραυνοὶ γογγύζουσι καὶ σβύνονται καὶ τρίζουν,
ὁ νεφελώδης οὐρανὸς τὴν φύσιν ὅλην θάπτει·
καὶ μ' ὅλον τοῦτο τ' εἶν' ἐκεῖ ποὺ φαίνετ' ὅτι ἀστράπτει;
Δὲν εἶναι τάχα οἱ ἀφροὶ κυμάτων ὠργισμένων
κατὰ σκοπέλων καὶ πετρῶν σκληρῶς συντριβομένων;
Εἶν' ὁ Λευκάτας κάτασπρος ἀπὸ τὰ γηρατεῖα,
εἶν' ὁ Λευκάτας σοβαρὸς ὡς εἶν' ἡ ἐρημία.
Εἰς τὰ γυμνὰ τὰ στήθη του τὸ φῶς ἀντανακλᾶται
τῆς ἀστραπῆς, ἀλλὰ αὐτὸς νεκρὸς ἤδη κοιμᾶται.
Τὰ κύματα συντρίβονται, γογγύζουν ἀφρισμένα,
ἀπ' τὰ ξηρά του τὰ πλευρὰ φεύγουσι συντριμμένα,
φέροντα πάντοτε μαζὶ τὴν κόνιν τῶν ὀστῶν του,
καὶ ὁ Λευκάτας οὔτε κἂν ταράττει τὸν λαιμόν του.

Στὸ φαλακρόν του μέτωπον αἱ χεῖρες τῶν αἰώνων
τὴν ἱστορίαν ἔγραφαν ἀναριθμήτων χρόνων.
Ἀλλὰ τὸ ὕδωρ τῶν ναῶν, ἡ μαύρη τρικυμία,
αἱ χάλαζαι καὶ ἡ χιών, ἡ ἄσπλαχνος δουλεία
τὴν κυρτωμένην ράχιν του ἤρχισαν νὰ ραπίζουν
καὶ μὲ ρυτίδας καὶ πληγὰς σκληρῶς νὰ στιγματίζουν
τὸ κατηφές του μέτωπον. Ἐσβέσθη ἡ πνοή του·
τὸ ἱερόν του ἔπεσεν· ἔκλιν' ἡ κεφαλή του.

Πῶς; δὲν ἐκάθησ' ἐπὶ σοῦ ὁ Ζεὺς ἐρωτευμένος
μὲ τὰς φλογώδεις τοῦ ἀετοῦ πτέρυγας ἐνδυμένος;
Καὶ τώρα, τώρα ἐπάνω σου κάθηνται τυλιγμένοι
ποιμένες εἰς τὰς χλαίνας των, πτωχοὶ καὶ πεινασμένοι.
Τὴν πολιὰν δὲν ἔστεψεν ἄλλοτε κορυφήν σου.
πολίχνη καὶ ναὸς θεοῦ; καὶ τώρα εἰς τὴν γῆν σου
τί ἄλλο παρὰ σκόπελοι φαίνονται καὶ θαμνίσκοι;
Λοιπὸν κ' ἡ δόξα εἶναι θνητή, κ' ἡ δόξα ἀποθνήσκει!

Ὁ ναύτης ὅταν ἔπλεε στὰ μαῦρα κύματά σου,
μόλις σὲ ἔβλεπε μακρὰν στ' ἀχόρταγα νερά σου,
ἐπρόσφερε γονυπετὴς δεήσεις καὶ θυσίαν
καὶ σὺ σκληρὸς σ' ἀνταμοιβὴν ἔπεμπες τρικυμίαν *
Τώρα ἐπέρασ' ὁ καιρός, ὁ ναύτης δὲν τρομάζει,
κι' ὅταν περνᾷ πλησίον σου σχεδὸν δὲν σὲ κυττάζει.
Ματαίως σὺ ταράττεσαι, θολώνεσαι, ἀφρίζεις,
ματαίως τὸν αἰθέρα σου ταράττεις καὶ σκοτίζεις
τὰ κύματά σου θολερά, ψυχρὰ καὶ πεινασμένα
ἐπάνω σου κρημνίζονται, σὲ τρώγουν λυσσασμένα.
Ὁ ναύτης φεύγων μειδιᾷ, δὲν σέ τρομάζει πλέον,
γνωρίζει ὅτ' ἐγήρασεν ὁ ἄγριος ὁ λέων.

Ὅτ' ἡ ποιήτρια Σαπφὼ ἔπεσε πρὸ ποδῶν σου,
ἀπὸ συμπάθειαν καὶ σὺ ἔκλινες τὸν λαιμόν σου,
καὶ ἔκτοτε ἐφύλαξες τὸ μέτωπον σκυμμένον **
τὰ ὕδατά σου θεωρῶν μὲ ὄμμα δακρυσμένον
τὰ ὕδατά σου τὰ σκληρά, ποὺ ἴσως ὠργισμένα
γλείφουν ἀκόμα μὲ χαρὰν ὀστᾶ ἐρωτευμένα.
Ἄχ, τώρα πλέον δὲν πατεῖ κανεὶς τὰ χώματά σου,
κανεὶς πλέον δὲν σέβεται τὰ ἱερὰ νερά σου.
Στὴν κορυφήν σου, ὅπ' ἄλλοτε ἠκούοντο γλυκεῖαι
τῶν ἱερέων σου αἱ φωναί, περιστεραὶ ἀγρίαι
ἐνίοτε ἀκούονται νὰ κλαίουσι, νὰ τρίζουν.
Λευκάτα! ὡς καὶ τὰ πτηνὰ στὸν τάφο σου γογγύζουν!
Κοιμήσου τώρ' ἥσυχος ἴσως θὰ ἔλθῃ ἡ ὥρα
ἀγέρωχος νὰ ψωθῇ ἡ δυστυχής σου χώρα·
κι' ἀντὶ ν' ἀκούσῃς τοὺς κλαυθμοὺς περιστερᾶς ἀγρίας,
ἴσως θ' ἀκούσῃς ἄσματα, φωνὰς ἐλευθερίας.

---

* Mox et Leucatae nimbosa cacumina montis
et formidatus nautis aperitur Apollo.
(Virgilius)

** Τὸ ἀκρωτήριον τοῦτο τῆς Λευκάδος ἦτο τοξοειδὲς εἰς τὴν κορυφὴν κυρτωμένον. Ἴσως οἱ σεισμοὶ τώρα καὶ οἱ αἰῶνες μετέβαλον ὅλως διόλου τὸ σχῆμα του, ἕνεκα τοῦ ὁποίου ἠδύναντο ἄλλοτε οἱ ῥιπτόμενοι ἐκεῖθεν νὰ πίπτουν ὁριζοντίως εἰς τὴν ὑποκειμένην θάλασσαν χωρὶς νὰ προσβάλλουν εἰς τὸν τοῖχον.

Στιχούργημα Δ'

Κατάδικος*

Ἔτριζ' ἡ πύλη τῆς εἱρκτῆς ἐπάνω στοὺς μοχλούς της·
πῶν ἐνθυμοῦμαι τοὺς φρικτοὺς ἐκείνους ὀρυγμούς της.
Ἐμβῆκα μέσα κ' ἔκλεισαν ὀπίσω μου τὰς θύρας,
τὰς θύρας ὅπου ἔκαμαν στὸν κόσμον τόσας χήρας!
Ἔμειν' ἀκίνητος εὐθὺς καὶ ἔστρεφα τὸ βλέμμα
μήπως χωρίσω κάτι τι στὴν ἄβυσσον ἐκείνην·
βαρεῖα μὲ προσέβαλεν ὀσμὴ ὡς ἀπὸ αἷμα·
εἰς μίαν ἄκραν εἶδόν τι ποὺ ὡμοίαζεν εἰς κλίνην.
Τόσον βαθὺς τὴν φυλακὴν ζόφος κατασκοτίζει,
ποὺ λέγεις ἀπ' τοὺς τοίχους της ὅτ' ἴσως ἀναβλύζει.

Μέσα ἐδῶ εἶν' πρὸ πολλοῦ κλεισμένος ὁ Ἠλίας
χωρὶς ἐλπίδος πιθανῆς καμμίας σωτηρίας·
ὁ δεσμοφύλαξ ἄναψεν ἕνα ἰσχνὸν κηρίον
καὶ τότε ὑπῆγα εἰς αὐτὸν ἔμφοβος καὶ δακρύων·
Θεέ μου! πῶς σ' ἐγνώρισα, ὦ δυστυχῆ Ἠλία,
καὶ πῶς σὲ βλέπω τώρα ἐδῶ! Τὸ πῦρ τῶν ὀφθαλμῶν του
τὸ εἶχε σβέσει τῆς εἱρκτῆς ἡ ἄκρα ὑγρασία.
Ἔχει δεσμὰ βαρύτατα τριγύρω τῶν ποδῶν του.
Ἔτρεμ' ἐκεῖ στὴν κλίνην του καὶ τοὺς ὀδόντας τρίζει,
τόσον τὸ ψῦχος τὸ πολὺ τὰ μέλη του κλονίζει.

Ἂν ἔβλεπες τὸ ἔνδυμα καὶ τὸ νεκρόν του βλέμμα,
τὰ χείλη κατακόκκινα ἀπὸ πηγμένον αἷμα,
κ' ἓν κάτι τὶ ποὺ εὑρίσκεται πάντοτ' εἰς ἕνα πτῶμα,
ἤθελ' εἰπῆς, τὸν ἔφαγε τοῦ μνήματος τὸ χῶμα.
Μόλις μὲ εἶδ' ἐκάθισε στὸν μαῦρον κράββατόν του,
καὶ μὲ πνιγμένην τὴν φωνὴν μοῦ λέγει· «Τὸ γνωρίζω·
τὸν θάνατόν μου ἔφερες». Καὶ κάμνων τὸν σταυρόν του
κι' ἀναστενάζων ἔκραζε: «Στὸ μνῆμα τώρα ἐγγίζω·

---

* Ἐὰν κανεὶς ἀναγνώση ποτὲ τοὺς στίχους τούτους θέλει μὲ συγχωρήσει καμμίαν ὑπερβολὴν ὅταν μάθη, ὅτι ὁ δυστυχὴς οὗτος κατάδικος ἔξω φρενῶν καὶ κλεισμένος εἰς φρικωδεστάτην φυλακήν, ὅθεν κανεὶς δὲν ἐκβῆκε παρὰ διὰ νὰ βαδίση εἰς τὸν θάνατον ἀπρόσμενεν ἀπὸ στιγμῆς εἰς στιγμὴν τὴν τρομερὰν ἀπόφασίν του.

Θεέ μου, σὲ εὐχαριστῶ· σὺ μ' ἐλυπήθης μόνον,
ἀφοῦ στὸν τάφον μ' ἔθεσαν σήμερον ἕνα χρόνον.

«Ἐγὼ εἰμ' ἤδη ἀσθενής. Τὰ χείλη μου τὰ βλέπεις;
Θεώρησέ τα καὶ ἀλλαχοῦ τὰ βλέμματα μὴ τρέπῃς·
αὐτὸ τὸ αἷμα, ποὺ ἐπ' αὐτῶν εἶν' ἤδη πεπηγμένον,
τὸ εἶδες σ' ἄλλον πώποτε ἐδῶ φυλακωμένον;
—Ἄχ! μ' ἔφαγεν ἡ φυλακή, μ' ἔφαγ' ἡ ἐρημία!
—Θαμμένος πάντοτε ἐδῶ ὡς νυχτερὶς στὸ σκότος
ἄλλος δὲν σοῦ εἶναι σύντροφος, ὦ δυστυχῆ Ἠλία,
παρὰ αὐτῶν σου τῶν δεσμῶν ὁ φρικαλέος κρότος.
—Τοὺς ὀφθαλμούς μου ὁλονυκτῶς ποτέ μου δὲν τοὺς κλείω,
διότι αἷμα καὶ χολὴν ἀκαταπαύστως πτύω.

»Βλέπεις ἐκεῖ στὴν σκοτεινὴν τῆς φυλακῆς γωνίαν;
Ἕνας σκορπίος ἔκτισεν ἐκεῖ τὴν κατοικίαν.
Κάθε ἑσπέρας ὅτ' ἐγὼ τὸ αἷμα μου ἐξέμω
καὶ ὅτε ἀπ' τὸν πυρετὸν συστρέφομαι καὶ τρέμω,
τότε αὐτὸς ἐξέρχεται ἀπὸ τῆς φωλεᾶς του
καὶ ἔρχεται νὰ μὲ ἰδῇ, μὲ αἷμα νὰ γεμίσῃ.
Στὰ αἱματωμένα χείλη μου πολλάκις τῆς οὐρᾶς του
ἠσθάνθην τὰ κεντίσματα. Ἴσως νὰ μὲ φιλήσῃ
ἐπιθυμεῖ ὁ δυστυχής, διότι ἐδῶ κλεισμένον,
τὸν ἔχω μὲ τὸ αἷμα μου ὡς τώρα χορτασμένον.

»Ἀκούεις ποῖοι ἔρχονται ἐδῶ νὰ μ' ἀσπασθῶσι;
Τί βλέπω; οἱ δυό σου ὀφθαλμοὶ πικρῶς δακρυρροῶσι.
Τὰ δάκρυά σου φύλαξε, δὲν ἤνοιξα ἀκόμα
στὰς ἄλλας δυστυχίας μου τὸ νεκρικόν μου στόμα.
Ὅταν ἀκούσῃς πῶς ἐδῶ τὴν νύκτα ὁ Ἠλίας
διάγει ἔρμος μοναχὸς στῆς φυλακῆς τὰ βύθη
καὶ ποῖαι ἔρχονται σκιαὶ ἐν μέσῳ τῆς σκοτίας
νὰ μοῦ πατοῦν τὰ ἀσθενῆ καὶ ἀσθμαίνοντά μου στήθη,
ἄχ! τότε πόσα δάκρυα ποταμηδὸν θὰ χύσῃς;
Ψυχρὸν ἂν εἶσαι μάρμαρον καὶ πέτρα θὰ δακρύσῃς».

Κλείει τὸ στόμα μίαν στιγμήν, κ' ἔπειτ' ἀναστενάζει,
τὸ βαρυμένον στῆθος του ὀγκοῦται καὶ κοχλάζει.
Φαίνεται ὅτι ἤρχιζαν εἰς τὴν στιγμὴν ἐκείνην
νὰ καταβαίνουν αἱ σκιαὶ στὴν θολεράν του μνήμην
Καθὼς ἓν νέφος σκοτεινὸν κοράκων πεινασμένων
κρημνίζονται μὲ θόρυβον ἐπάνω τῶν πτωμάτων,
μαῦρα καθὼς τὰ φάσματα κακούργων κολασμένων
τἄγρια ρύγχη των κτυποῦν, ταράττουν τὰ πτερά των
ξεθάπτουν καὶ ξεσχίζουσι μετὰ σκληρῶν ὀδόντων
τὰ νεῦρα καὶ τὰ κρέατα σαπρῶν ἀποθανόντων.

Οἱ ὀφθαλμοί του ἔγιναν σκληροὶ καὶ αἱματώδεις,
ὡμοίαζον εἰς δυὸ πληγὰς βαθείας, τερατώδεις,

ὁποὺ ἀνοίγει ξίφος τι πλατὺ φαρμακωμένον.
Ἀφοῦ τὸν εἶδα τρέμοντα καὶ τόσον ταραγμένον,
ἠθέλησα μίαν στιγμὴν νὰ τὸν καθησυχάσω,
κ' ἐκεῖνος εἰς τοὺς λόγους μου ἰδοὺ πῶς μ' ἀπεκρίθη:
«Ἂν ὅ,τι ἔχω ἐδῶ στὸν νοῦν νὰ σὲ τὸ εἴπω φθάσω
καὶ ἂν ὅσα σὲ διηγηθῶ δὲν σὲ φανῶσι μῦθοι,
προσπάθησε, ἂν ἠμπορῇς, καὶ σὺ νὰ μὴ δακρύσῃς,
προσπάθησε, ἂν ἠμπορῇς, νὰ μὲ παρηγορήσῃς.

»Στοῦ τάφου μου τὰ σκοτεινὰ τὰ σπλάχνα ἐδῶ χωμένος
προχθὲς τὸ μεσονύκτιον ἤμην ἐξαπλωμένος
εἰς τὸν ξηρόν μου κράββατον, εἰς τὴν στερνήν μου κλίνην.
Ἄχ! τρέμω ἐνθυμούμενος τὴν ὥραν μου ἐκείνην!
Μακρόθεν οἱ ἀλέκτορες ἤρχισαν νὰ φωνῶσι
καὶ τὰς φωνάς των ἄγρυπνος μόνος μου ἀριθμοῦσα.
Κάθε φωνὴν ποὺ ἤκουα σκληρῶς νὰ παραιτῶσι
ὡς μίαν πληγὴν εἰς τὴν καρδιὰν τρέμων τὴν ἐμετροῦσα.
Ἐδῶ μ' αὐτὴν τὴν χλαῖναν μου ὅλος τετυλιγμένος
τοὺς ὀφθαλμούς μου ἔκλεια ὡς νἄμην κοιμισμένος.

»Κρυφά, κρυφὰ τὰ βλέμματα ἔρριπτα στὴν θυρίδα
κ' ἐκύτταζα τὸν λύχνον μου, τὴν μόνην μου ἐλπίδα.
Κ' ἐνῷ ἐκύτταζα ἐκεῖ κρύος καθὼς τὸ χῶμα,
μ' ἐφάνη εἰς τὴν θυρίδα μου ἕνα πυρῶδες στόμα
ὁποὺ ἐφύσα κ' ἤθελε τὸν λύχνον μου νὰ σβύσῃ.
Στὰ πράσινα τὰ χείλη του ἔβλεπα κρεμασμένους
τοὺς σκώληκας τοῦ μνήματος ποὺ εἶχε παραιτήσει·
τοὺς μιαροὺς ὀδόντας του, ὅλους σεσαπρωμένους,
τοὺς ἔρριπτεν ἐπάνω μου μὲ κάθε φύσημά του.
Ἐσβέσθη ὁ λύχνος κ' ἔμεινε μόνον τὸ κάπνισμά του.

»Ἐκύτταζα μίαν στιγμὴν τὸν λύχνον ἐσβεσμένον
καὶ τὸν καπνὸν ποὺ ἀνέβαινε μὲ βλέμμα τρομασμένον.
Ἔτριζαν ἔξω κεραυνοί, ἔτριζ' ἡ φυλακή μου,
ἐνόμιζα ὅτ' ἔφθασεν ἡ ὥρα ἡ στερνή μου!
Τριγύρω μου δὲν ἔβλεπα παρὰ βαθὺ τὸ σκότος
καὶ μέσ' στὸ σκότος ἔλαμπον φασμάτων λεγεῶνες.
Δὲν ἦτον ὅ,τι ἤκουα τῶν κεραυνῶν ὁ κρότος,
οὔτε ἀνέμων φύσημα, οὔτε βροχῆς σταγόνες.
Ἀλλ' ἦτο μῖγμα τρομερὸν ἤχων συγκεχυμένων,
καὶ λόγοι ἀκατάληπτοι στομάτων νεκρωμένων.

«Ξύπνα», μοῦ ἐφώναζαν πολλοί, «ἐγέρθητι, Ἠλία»,
καὶ μὲ ἐμάστιζαν σκληρὰ μὲ ράβδους καὶ σχοινία.
Ἐστράφην καὶ ἐκύτταξα καὶ εἶδον πόσα πλήθη
σκιῶν ἐκαταβάρυναν τ' ἀσθμαίνοντά μου στήθη.
Φέρουν τινὲς εἰς τὸν λαιμὸν ἀκόμη κρεμασμένον
τὸν βρόγχον ποὺ τοὺς ἔπνιξεν· οἱ μαῦροι ὀφθαλμοί των

ἀπὸ ἕν νεῦρον κρέμονται λεπτὸν καὶ σαπησμένον,
τὸ στόμα των εἶν' ἀνοικτόν, πνιγμένη ἡ φωνή των.
Στὰ τανυσμένα μέλη των ἐφαίνοντο ἀκόμη
τοῦ τρομεροῦ θανάτου των καὶ οἱ σπασμοὶ κ' οἱ τρόμοι.

«Ἀφῆτε με, σκληραὶ σκιαί, ἀφῆτε με ἀκόμα»,
εἰς μάτην τοὺς ἐκραύγαζε τὸ νεκρικόν μου στόμα.
Ἀφῆτε με, τὸ στῆθος μου ἀκόμη ἀναπνέει,
ὁ ἄγρυπνός μου ὀφθαλμός, κυττᾶξτε, ἀκόμη κλαίει».
Ἦσαν κωφαί... δὲν μ' ἤκουαν... Τὸ χῶμα τῶν μνημάτων
εἶχε σφραγίσει τῶν σκιῶν ἐκείνων τὰ ὠτία.
Θεέ μου, πῶς μ' ἐφλόγιζαν σκληρὰ τὰ βλέμματά των!
Πῶς τῶν καυμένων σπλάχνων των μ' ἔπνιγ' ἡ δυσωδία!
Τοιουτοτρόπως ἔζησα ὡς τὴν αὐγὴν ἐκείνην·
τότε μ' ἀφῆκαν αἱ σκιαὶ στὴν ἔρημήν μου κλίνην».
....

Ἔτριζε πάλιν τῆς εἱρκτῆς ἡ τρομερὰ ἡ θύρα
στοῦ κρύου δεσμοφύλακος τὴν ρωμαλέαν χεῖρα.
Μόλις ἐμβῆκα ἤκουσα εἰς τὴν μικρὰν θυρίδα
τὸν δυστυχῆ νὰ μᾶς ζητῇ ὕδατος μιὰν ρανίδα.
Ἡ γλῶσσα του ἦτο ξηρά, ὁ λάρυγξ του καυμένος,
καὶ μ' ὅλον τοῦτο ὁ ἱδρὼς ρέει στὸ μέτωπόν του.
Ὁ δυστυχὴς κατάδικος τόσ' ἦτον διψασμένος,
ὥστ' ἔγλειφε τὰ δάκρυα τῶν μαύρων ὀφθαλμῶν του,
καὶ ἐπροσπάθει νὰ τὰ πιῇ. Ἡ δίψα τοῦ θανάτου
ἦτον ἐκείνη ποὺ ἔτρωγε τὸν μαῦρον λάρυγγά του.
....

Καὶ μίαν αὐγὴν, πρωί-πρωί, δὲν ἔφεγγεν ἀκόμα
κ' εἰς ἕνα ξύλον κρέμεται ἕν παγωμένον πτῶμα.
Τὸ ἐκινοῦσε ὁ ἄνεμος καὶ ὅταν τὸ ἐκινοῦσε,
ἤκουε τις μονότονα νὰ τρίζῃ τὸ σχοινίον,
νομίζεις ὅτι ὁ νεκρὸς τὸν χρόνον ἐμετροῦσε.
Τὸ τέκνον του ἀνήλικον καὶ τρυφερὸν παιδίον,
πικρὰ ἐθρήνει κ' ἤθελε νὰ ἀσπασθῇ τὸ πτῶμα·
ἀλλ' ἄχ! τὸ παίρνει ὁ ἄνεμος ἀπ' τὸ μικρόν του στόμα.

....

Μακρὰν ἐκεῖ παράμερα σιωπηλὰ τὸν θάπτουν
καὶ οὔτε κἂν εἰς σάβανον τὸ πτῶμα του δὲν ράπτουν...
Ὁ λίβανος στὸ μνῆμά του ποτὲ δὲν θὰ καπνίσῃ,
δὲν θὰ φυτρώσῃ ἐπάνω του κυπάρισσος μεγάλη
μὲ τὴν βαρεῖαν τὴν σκιὰν ποτὲ νὰ τὸν δροσίσῃ.
Θέλει τὸν δέρνει ὁ ἄνεμος, βροχὴ κι' ἀνεμοζάλη,
ἄγρια χόρτα κ' ἑρπετὰ τὸ μνῆμά του θὰ ἐκβάζῃ
καὶ σύντροφός του μία γλαῦξ ἐπάνω του θὰ κράζῃ.

Μ ν η μ ό σ υ ν α

Καὶ ἕτερα ποιήματα

Αἰμιλίῳ τῷ Τυπάλδῳ

Ὁ υἱὸς αὐτοῦ ἀνατίθησιν

Αἰμίλιε,

Ότε μετὰ μακρὰν ἀποδημίαν προσωρμίσθην εἰς τὰς πατρικάς σου ἀγκάλας, τὸ μέτωπόν μου ἦτο αἴθριον, ἡ καρδία μου, πλήρης αἵματος καὶ ζωῆς, ἐσκίρτα ἐπὶ τοῦ στήθους σου ἵνα σὲ δείξῃ τὴν χαράν της· τὸ μειδίαμα ἀνέτελλε πάντοτε ἐπὶ τῶν χειλέων μου.

Οἱ χρόνοι παρέρχονται καὶ ὁ θάνατος ἐχάραξεν ἤδη ἐπὶ τοῦ μετώπου μου τὰς πρώτας του ῥυτίδας. Ἥρπασεν ἀνηλεῶς ἀπὸ τῶν χειλέων μου τὸ πρῶτον ἄνθος τῆς ἀγάπης μου!.... Αἰσθάνομαι ἀκόμη ἐπὶ τῆς καρδίας μου ὅλον τὸ βάρος τοῦ χώματος, τὸ ὁποῖον ἔρριψα ἐπὶ τῆς Μαρίας μου! Εἰς τρεῖς μῆνας ἔθαψα τὴν μητέρα μου καὶ τὸν πατέρα.... Ἔμεινα ὀρφανός!..

Αἱ ἐπανειλημμέναι αὗται καταστροφαὶ μ᾽ ἐπλήγωσαν καιρίως. Ἐστέναξα ἐκ βάθους καρδίας μου ἡμέραν καὶ νύκτα. Ἐξήντλησα τὰς δυνάμεις μου. Ἠσθανόμην τὴν χεῖρα τοῦ θανάτου σφραγίζουσαν τὰ βλέφαρά μου.

Αἱ εὐχαί σου, τὰ δάκρυά σου, ἄλλα ἱερώτερα δάκρυα, μ᾽ ἔσωσαν ἀπὸ τοῦ ὀλέθρου καὶ ἰδοὺ τώρα προσφέρω εἰς σὲ τοὺς πρώτους παλμοὺς τῆς ἐκ νεκρῶν ἐγερθείσης καρδίας μου.

Διερχόμενος τὸ βιβλιάριον τοῦτο, δὲν εἶναι ἀπίθανον, φίλτατε Αἰμίλιε, νὰ μ᾽ ἐρωτήσῃς πρὸς τί τὰ μηδαμινὰ ταῦτα στιχουργήματα συνέγραψα εἰς τὴν κοινὴν καθωμιλημένην γλῶσσαν, περιβάλλων αὐτὰ οὕτω πως χιτῶνα εὐτελέστερον τῆς ἰδίας αὐτῶν ἀξίας.

Οὔτε ἡ ἀτομική μου βαρύτης, οὔτε αἱ ἀξιώσεις μου εἶναι τοιαῦται, ὥστε ν᾽ ἀναδεχθῶ ἐνταῦθα τὴν συζήτησιν προβλήματος, τὸ ὁποῖον ἔθνος ἀκέραιον καὶ χρόνοι πολλοὶ δύνανται μόνοι νὰ λύσωσι. Μόνον σὲ λέγω ὅτι κατ᾽ ἐμὲ δὲν ἀμφιβάλλω ἀπὸ τοῦδε ὅτι ἡ γλῶσσα τοῦ λαοῦ θέλει εἶναι ἡ γλῶσσα τῆς ῥωμαντικῆς, δημοτικῆς ἢ λυρικῆς ποιήσεώς μας. Πρέπει μάλιστα ἐπισήμως νὰ καθιερωθῇ εἰς τὸν σκοπὸν τοῦτον ὅπως οἱ δυνάμενοι εἰσέλθωσιν

ἀδιστάκτως εἰς τὴν πορείαν ταύτην πλουτίζοντες καὶ μορφώνοντες αὐτήν.

Εἰς τὴν ἱστορίαν τῶν γλωσσῶν εἶναι ἀναντίρρητον γεγονὸς ὅτι φράσεις καὶ λέξεις καὶ ἰδιωτισμοὶ ἀφιερώθησαν ἀποκλειστικῶς εἰς τὴν ποίησιν. Ἡμεῖς εὐτυχέστεροι τῶν ἄλλων δυνάμεθα ἀκεραίαν διάλεκτον νὰ μεταχειρισθῶμεν ἐπὶ τούτῳ.

Οἱ σοφοί, οἱ λόγιοι ἂς προσπαθήσωσιν, ἂν δυνατόν, ν' ἀνεγείρωσι τὴν ἤδη τεθνηκυῖαν. Οὔτε δύναμαι οὔτε θέλω νὰ γίνω μάντις κακῶν.

Ἡ γλῶσσα τοῦ λαοῦ εἶναι μία. Ἡ γλῶσσα τῶν λογίων εἶναι πολυειδής· τινὲς ἐξ αὐτῶν ρίπτονται ἐκ μιᾶς εἰς τὴν ἀρχαίαν, ἄλλοι βαθμηδὸν μεταφυτεύουσι τἄνθη καὶ τοὺς βλαστοὺς αὐτῆς εἰς τὸ νέον Ἑλληνικὸν χῶμα ἴσως ὄχι τόσον ἐπιδεκτικόν, ὅσον κοινῶς νομίζομεν, τοιαύτης καλλιεργείας.

Ὁποιαιδήποτε καὶ ἂν εἶναι αἱ ἐλπίδες, αἱ προσδοκίαι τῶν διεπόντων τώρα τὴν νέαν Ἑλληνικὴν φιλολογίαν, δὲν πρέπει κατ' οὐδένα τρόπον οὔτε νὰ θυσιάσωσιν οὔτε νὰ κερματίσωσι τὴν γλῶσσαν τοῦ λαοῦ.

Εἰς τὴν γλῶσσαν ταύτην ἐμοιρολόγησε τὸ ἔθνος τὸ Ἑλληνικὸν ἀπὸ Μωάμεθ τοῦ δευτέρου μέχρι Ρήγα τοῦ λυτρωτοῦ. Εἰς τὴν γλῶσσαν ταύτην ἐτραγώδησεν ὁ Κλέφτης ἐπὶ τοῦ Πίνδου, ἐπὶ τοῦ Κισσάβου, ἐπὶ τοῦ Ὀλύμπου.

Ἂν εἶναι καὶ ἐρείπιον, ὡς τοιοῦτον ἂς τὸ σεβασθῶμεν. Τὰ δεσμά, οἱ θρῆνοι, οἱ διωγμοί, τὰ μαρτύρια, αἱ ἀπαγχονίσεις, τὰ αἵματα, αἱ παντοῖαι καταστροφαὶ τὸ καθιέρωσαν. Ἡ ἐθνικὴ ποίησις τὸ περιέβαλε μὲ τὸν ἀειθαλῆ κισσόν της ἵνα μὴ τὰ διαχωριζόμενα ἐκ τοσούτων κλονισμῶν τεμάχιά του πέσωσι κατὰ γῆς καὶ συντριφθῶσι.

Λύτρωσον αὐτὸ καὶ σύ, Ἑλλὰς ἐλευθέρα, καὶ μὴ καταδεχθῇς νὰ περιφρονήσῃς τόσον τὸ ἔνδυμα τῆς πτωχείας σου. Μὴ καταδεχθῇς νὰ λησμονήσῃς τὸ ἱερὸν σύνθημα, δι' οὗ συνεννοήθησαν ἀπὸ περάτων τῆς γῆς μέχρι τῶν κόλπων σου τὰ διεσκορπισμένα τέκνα σου!

Ἡ γλῶσσα τοῦ λαοῦ δὲν εἶναι πτωχή, εἶναι πλαστικωτάτη καὶ ποιητικωτάτη. Παρέχει ἀναριθμήτους εὐκολίας εἰς τὸν ποιητήν, εἶναι ἰδιότροπος καὶ σπανίως μιμεῖται τὰς ξένας. Ἀλλὰ ταῦτα πρὸς οὐδὲν λογίζονται ἐνώπιον τῆς ἰδέας ὅτι αὕτη εἶναι ἡ μόνη ἔκφρασις τῆς νέας Ἑλληνικῆς ποιήσεως. Αὐτομάτως γεννηθεῖσα, δὲν εἶναι ἔργον τῆς τέχνης, ὡς ἡ τώρα σκευαζομένη, εἶναι ὁ μόνος βλαστὸς ὁ ἐναπομείνας ἐπὶ τοῦ γηραιοῦ δένδρου τῆς ἐθνικότητός μας. Τὸν βλαστὸν τοῦτον διετηρήσαμεν χλοερὸν μέχρι τοῦδε, ποτίζοντες αὐτὸν αἷμα καὶ χολήν. Ἤθελεν εἶναι τρομερὸν κακούργημα ἂν ἡμεῖς αὐτοὶ τὸν ἀπετέμναμεν.

Δὲν ἐκτείνομαι περισσότερον· Ἠθέλησα νὰ δικαιολογηθῶ μαζύ σου καὶ ἰδοὺ ἐξοκέλλω πέραν τοῦ σκοποῦ.

Οἱ ὀλίγοι στίχοι μου δὲν ἐκπληροῦσιν οὔτε τὰς ἰδίας μου ἀπαιτήσεις, πολλῷ μᾶλλον δὲν δύνανται νὰ ἐκπληρώσωσι τὰς τῶν ἄλλων. Δὲν τοὺς ἐκδίδω πρὸς ἐπίδειξιν, τὸ ὀμνύω. Καὶ ἂν ἀκριβός τις φίλος δὲν μ' ἐβίαζε νὰ τοὺς δημοσιεύσω, ἤθελα σὲ τοὺς πέμψει χειρογράφους. Δάφνας δὲν ἀπαιτῶ οὔτε ἐλπίζω. Ἓν μόνον δάκρυον ἂν πέσῃ ἀπὸ τῶν ὀφθαλμῶν σου ἐπὶ τοῦ ὀνόματος ἐκείνης τὴν ὁποίαν λατρεύομεν καὶ τὴν ὁποίαν διατρέχων αὐτοὺς θέλει ἀπαντήσῃ ἐξερχομένην τοῦ μνήματος καὶ πίπτουσαν εἰς τὰς ἀγκάλας μου ὅπως λάβῃ τὸν τελευταῖον ἀσπασμόν, εἶναι ἡ μόνη ἀμοιβὴ τὴν ὁποίαν προσμένει παρὰ σοῦ.

Ὁ υἱός σου
ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ

Νεκρική ῳδή

Τὴν αὐγὴ μὲ τὴ δροσοῦλα ἐξεφύτρωσ' ἕνα ρόδο,
τὴν αὐγὴ μὲ τὴ δροσοῦλα ἐμαράθηκε ἕνα ρόδο!

Γιὰ μιὰν ἄνοιξι μονάχα στὰ περήφανα κλαριά του
ἐτραγούδησε τ' ἀηδόνι ἔκανε καὶ τὴ φωλιά του...
Σὰν ἡ ἄνοιξι γυρίσῃ καὶ τ' ἀηδόνι σὰ γυρίσῃ,
Τὴ φωλιά του ποῦ θὰ στήσῃ;...

Ὅταν ἔβγαινε ἡ σελήνη, ὅταν ἔβγαιναν τ' ἀστέρια
μὲ ἀγάπη τὸ ἐθωροῦσαν, τοῦ ἁπλώνανε τὰ χέρια.
Σὰν νὰ ἤθελαν ἐκεῖ πάνω νὰ τὸ πάρουν τὸ καϋμένο.
Ἔλεγαν πὼς εἶν' ἀδέρφι, ἔλεγαν πὼς πλανημένο
τ' οὐρανοῦ τὸ μονοπάτι τ' ὀρφανὸ θὰ εἶχε χάσῃ.
Ὤχ! ἀστέρια! ὤχ! ἀστέρια! γρήγορα ποὺ θὰ σᾶς φθάσῃ!

Κἄποιοι ποὺ ἤκουσαν τ' ἀηδόνι στὸ κλαρί του νὰ λαλῇ,
Εἶπαν δὲν εἶναι τραγοῦδι, μοιρολόγι εἶν' ἐκεῖ...
Κι ὅσοι εἶδαν τὰς ἀκτίνας τῶν ἀστέρων τ' οὐρανοῦ
νὰ γελοῦν, νὰ παιγνιδίζουν μὲ τὰ φύλλα τοῦ ὀρφανοῦ,
εἴπανε τὰ φῶτα ἐκεῖνα ἄχ! δὲν εἶναι τῆς χαρᾶς,
εἶπαν ὅτι εἶναι τὰ φῶτα νεκρικῆς κεροδοσᾶς.

Τὴν αὐγὴ μὲ τὴ δροσοῦλα ἐξεφύτρωσ' ἕνα ρόδο,
τὴν αὐγὴ μὲ τὴν δροσοῦλα ἐμαράθηκε τὸ ρόδο.
Μὴν ἐπέρασεν ἐκεῖθεν ὁ Βοριὰς ὁ παγωμένος
καὶ σὰν εἶδε τέτοιο ρόδο ὁ σκληρὸς ἐρωτευμένος
ἅρπαξε τὴ μυρωδιά του
καὶ τὴν πῆρε στὰ φτερά του;...

Τόσον εἶναι μαραμένον καὶ τὰ φύλλα του ἔχει ἀχνὰ
ὁποὺ λὲς ὅτι γιὰ χρόνους τῆς αὐγούλας ἡ δροσιὰ
δὲν τὸν ἐδρόσισε τὸ μαῦρο. Τόσον εἶναι πικραμένο,
ὁποῦ λὲς ὅτι ἐπάνω σὲ κορμὶ σαβανωμένο
κἄποιο χέρι τὸ εἶχε στήσῃ
νεκρικὰ νὰ τὸ στολίσῃ.
Τὴν αὐγὴ μὲ τὴ δροσοῦλα ἐξεφύτρωσ' ἕνα ρόδο,
τὴν αὐγὴ μὲ τὴν δροσοῦλα πῶς ἐχάθηκε τὸ ρόδο;

Δὲν τὸ ξεύρω!... Κἄποιος εἶπε ὅτι ἐψὲς τὸ βράδυ βράδυ
εἶδε κἄποιονε νὰ φεύγῃ σὰν καπνὸς μὲ τὸν ἀγέρα.
Τ' ἄλογό του ἦτο μαῦρο σὰν τῆς νύχτας τὸ σκοτάδι
κ' ἐλαφρὸ σὰν τὸν αἰθέρα
Εἰς τὸ χέρι του ἐβαστοῦσε, ἀχαμνὸ ξεγυμνωμένο,
ἕνα ρόδο μαραμένο.
Ὅταν ἔφευγε ἀκλουθῶντας τοῦ πελάου τὴν ἄκρη ἄκρη,

ἄχ δὲν ἔχυν' ἕνα δάκρυ,
μόνον ἔλεγε στὸ κῦμα, ποὺ τὸν βλέπει καὶ τραβιέται:
«Κύματά μου, εἰπέτε, εἰπέτε
»Δὲν εἶν' ὤμορφο τὸ ρόδο;». Μόνον λέγει στὸ χορτάρι
ποὺ ὑποκάτω ἀπ' τὸ ποδάρι
τοῦ ἀλόγου του πεθαίνει: «Δὲν εἶμ' ἄξιος κ' ἐγὼ
τέτοιο ρόδο νὰ φορῶ;».
Τέτοια ρόδα καὶ τοῦ Χάρου κάνουν ὤμορφα τὰ στήθια.
Εἶναι ἀλήθεια, εἶν' ἀλήθεια!

Ἡ Σκλάβα

Ἄνοιξε τὰ φτερούγια σου,
ἄχολο περιστέρι,
καὶ θὲ νὰ πᾷς γι' ἀγάπη μου
σὲ μακρινὸ σεφέρι.
Εἶναι μακρὺς ὁ δρόμος σου,
θὰ φύγῃς μοναχό σου·
ἅπλωσε τὸ φτερό σου
καὶ σύρε στὸ καλό.

Καὶ σὰν διαβῇς τὰ σύγνεφα
καὶ σὰν τὰ διαπεράσῃς,
καὶ μέσα ἐκεῖ ποὺ κάθονται
τ' ἀστροπελέκια φθάσῃς,
θυμήσου, περιστέρι μου,
μὴ σοῦ καῇ τὸ ράμμα
ὁποὺ βαστάει τὸ γράμμα
καὶ πέσῃ καὶ χαθῇ.

Καὶ σὰν ἰδῇς τὰ κύματα
ἀπὸ ψηλὰ ν' ἀφρίζουν
καὶ νὰ χτυποῦν, νὰ βόγκουνε,
τὴ γῆ νὰ φοβερίζουν,
μὴ γελαστῇς, πουλάκι μου,
νὰ πᾷς ἐκεῖ σιμά τους,
τὰ δόλια τὰ νερά τους
θὰ βρέξουν τὴ γραφή.

Εἶναι τὰ κύματ' ἄσπλαχνα,
πάντα νερὸ διψοῦνε
κ' ἐπάνου σου θὰ πέσουνε,
σκληρὰ νὰ καταπιοῦνε
τὰ δάκρυα ποὺ ἐστάξανε
εἰς τὸ χαρτί μου ἐπάνω.
Ἄχ! κάλλιο νὰ πεθάνω
παρὰ νὰ μὴ τὰ ἰδῇ.

Κι' ἂν ἴσως καὶ στὸ δρόμο σου
ψηλὰ μὲς στὸν αἰθέρα,
πιστὸ περιστεράκι μου,
τὴν ἄνοιξι μιὰ μέρα
τὰ χελιδόνια τ' ἄχαρα
ἂν τύχῃ κι' ἀπαντήσῃς
νὰ μοῦ τὰ χαιρετήσῃς
μ' ἕνα γλυκὸ φιλί.

Καὶ νὰ τοὺς πῇς ποὺ βρίσκομαι,
πὼς ἡ καρδιά μου τρέμει,
πὼς χάνονται τὰ νιᾶτά μου
σὲ τούρκικο χαρέμι.
Καὶ πὲς τὸ παραθύρι μου
νὰ μὴ τὸ λησμονήσουν
καὶ νᾄλθουνε νὰ στήσουν
σιμά μου μιὰ φωλιά.

Κι' ἂν ἴσως κι' ἀποστάσανε
καὶ ταῦρῃς δειλιασμένα
κι' ἀπὸ χειμῶν' ἀνέλπιστο
τὰ ἰδῇς κυνηγημένα,
θυμήσου, περιστέρι μου,
τὴ ράχη σου νὰ στρώσῃς
καὶ τὰ φτερὰ ν' ἁπλώσῃς
σὰν καραβιοῦ πανιά.

Κ' ἐκεῖ ποὺ θ' ἀρμενίζετε
καὶ θὰ κρυφομιλῆτε
καὶ μυστικὰ τὸν πόνο σας
καθένα θὰ διηγῆται,
θυμήσου, περιστέρι μου,
νὰ πῇς στα χελιδόνια
πὼς ἔφυγαν δύο χρόνια
ὁποὺ εἶμαι στὴ σκλαβιά

Κ' ἐκεῖ ποὺ πρωτοφθάσουνε
κ' ἐκεῖ ποὺ πρωταράξουν
νὰ πᾶν νὰ ποῦν στ' ἀδέρφια μου
νᾄλθοῦνε νὰ μ' ἁρπάξουν,
καὶ κάθ' αὐγὴ στὸ κάλλημα
καὶ μὲ νὰ μελετᾶνε
καὶ νὰ τοὺς ἐνθυμᾶνε
πὼς εἶμαι στὴν Τουρκιά.

Τότε νὰ τρέξῃς γρήγορα
καὶ σύ, περιστεράκι,
νὰ πᾷς ἐπάνω στ' Ἄγραφα,

στὸ κλέφτικο γιατάκι,
καὶ ναὕρῃς τὴν ἀγάπη μου
τὸ Λάμπρο, τὴ ζωή μου,
καὶ δῶσε τὴ γραφή μου
κ' ἕνα φιλὶ κρυφά.

Καὶ πές του χαιρετίσματα
νὰ μὴ μὲ λησμονήσῃ,
πῶς εἶμαι νειὰ κ' εἶμ' ὥμορφη
σὰν τὸ νερὸ στὴ βρύσι,
καὶ πῶς μὲ κινδυνεύουνε
καὶ πῶς μὲ τυραγνοῦνε
καὶ χίλιοι καρτεροῦνε
μιὰ μόνη μου ματιά.

Κι' ἀνίσως καὶ τὰ νιῶτά μου
  ἀκόμα τὰ θυμᾶται,
κι' ἀνίσως καὶ σὰν ὄνειρο
  μὲ βλέπει σὰν κοιμᾶται,
πές του, περιστεράκι μου,
νὰ ζώσῃ τὸ σπαθί του,
κ' ἡ μαύρ' ἡ Ἀρετή του
τρομάζει τὴ σκλαβιά.

  Τ' ἁγιοῦλι του ἂν τὸ κόφουνε
  καὶ τοῦ τὸ μυριστοῦνε,
τὰ ρόδα μου ἂν ἀχνίσουνε
κι' ἀνίσως μαραθοῦνε,
νὰ μὴ μῶχῃ παράπονο
  νὰ μὴ τόνε πικραίνῃ...
τὰ νιῶτα τὰ μαραίνει
σκλαβιὰ καὶ μοναξιά.

Νάνι - Νάνι

Ἀγγελοκάμωτο παιδί,
πέσε στὴν ἀγκαλιά μου,
πέσε γλυκὰ νὰ κοιμηθῇς·

δὲν ξεύρεις πῶς σπαράζουνε
τὰ μαῦρα σωθικά μου,
στὰ στήθια μου σὰν ἁπλωθῇς.

Ἔλα, ψυχή μου, κύτταξε·
ἡ μάνα σου ἡ καϋμένη,
γυμνὴ καὶ χιονισμένη,

με τὰ μακρὰ μαλλάκια της,
γιὰ ἰδές, θὰ σὲ σκεπάσῃ,
μὴν ἡ δροσιὰ σὲ πιάσῃ.

Ἔλα, παιδί μου, κ' οἱ ὀρφανοὶ
σὰν στέκουν κι' ἀγρυπνοῦνε
δύσκολα λησμονοῦνε.

Ἔλα νὰ σὲ κοιμήσουνε
στὴ ζέστη τς' ἀγκαλιᾶς μου
οἱ χτύποι τῆς καρδιᾶς μου.

Νἄξευρες πότ' ἐξύπνησε
σήμερο τὴν αὐγοῦλα
ἡ μαύρη σου ἡ μανοῦλα!

Τὰ γόνατά μου ἐτρύπησαν δυὸ ὥραις πεσημένη
ἐμπρὸς εἰς τὴν Παρθένο μας... Ἐσὺ κι' αὐτὴ μοῦ μένει.
Ἔκλαψα μαῦρα δάκρυα. Ὄχι γιὰ μέ, παιδί μου.
Ἐτάχθηκα στὴ Χάρι της γιὰ σέ, γλυκὸ πουλί μου,
τὸ γάλα νὰ μὴ χάσω!

Παρθένο μου! Παρθένο μου! Πάρε με νὰ μὴ φθάσω
νὰ ἰδῶ τὸ μαῦρο τ' ὀρφανὸ ἀχνὸ καὶ πεινασμένο
στὰ μαραμένα στήθια μου νὰ κλαίῃ κρεμασμένο!

Ἔλα, παιδί μου, ἐλπίδα μου, ἔλα καί σε νυστάζει.
Κοιμήσου κ' ἡ μανοῦλα σου ἔξυπνη σὲ κυττάζει.
Εἶναι πικρὰ τὰ χείλη μου, φαρμάκ' εἶν' ἡ καρδιά μου,
ἀπὸ τὴ φτώχια τρέμουνε τ' ἄχαρα κόκκαλά μου...
Ἔλα, παιδάκι μου, μὴ κλαῖς. Πέσε νὰ σὲ κοιμήσω.
καὶ νὰ σὲ ναναρίσω.

Νανάρισμα

Φύσ' ἀγεράκι δροσερὸ
μὲς τῶν δενδρῶν τὰ φύλλα,
πάρ' ἀπ' τὰ ρόδα τὸν ἀνθὸ
ἀπ' τὴ μηλιὰ τὰ μῆλα
καὶ φέρ' τα στὸ παιδάκι μου.
Εἶναι καλὸ καὶ κάνει
ἥσυχο νάνι-νάνι.

Ἀρχίνησε τὸ λάλημα,
ἀηδόνι ἐρωτευμένο.
νανάρισέ το, τὸ φτωχὸ

εἶν' ἀποκοιμημένο
σὰν τὴ γλυκειά σου συντροφιὰ
μὲς τὴ φωλιὰ σὰν κάνει
τὴ νύχτα νάνι-νάνι.

Ἄνοιξε νυχτολούλουδο,
ἄνοιξε καὶ μὴ κλείσῃς
τὴν ὤμορφή σου μυρωδιὰ
ὡσότου νὰ τὴ χύσῃς
ὅλη μὲς τὰ μαλλάκια του.
Τὸ μαῦρο ἰδὲς πῶς κάνει
μαζί μου νάνι - νάνι.

Παίζει τ' ἀγέρι τοῦ Μαγιοῦ
μέσα στὸν καλαμῶνα,
γελοῦνε τ' ἄνθη, τὰ νερά,
λαλεῖ ἡ νεροχελῶνα.
Εὐτυχισμέν' εἶμαι κ' ἐγὼ
στὰ στήθια μου σὰν κάνει
τὸ μαῦρο νάνι - νάνι.

Καὶ σεῖς μὲ τὰ χρυσᾶ φτερά,
ὀνείρατά μου, ἐλᾶτε
στὸ ἔρμο τὰ καλύβι μας,
ἀγάλια ἀγάλια ἐμβᾶτε,
σιγὰ μὴ τὸ ξυπνήσετε·
κυττάξετε πῶς κάνει
ἄγγελος νάνι-νάνι.

Ὀνείρατα εἶναι τοῦ φτωχοῦ
ἡ συντροφιά, ἡ ἐλπίδα·
τῆς χήρας ἡ παρηγοριά,
ὁ ἥλιος, ἡ ἀχτίδα.
Ἐλᾶτε, μὴν ἀφήσετε
τὴ μάνα του ποὺ κάνει
μαζύ του νάνι - νάνι.

Ἀποκοιμήθη τὸ μικρό, κ' ἡ μάν' ἀποκοιμήθη
βαστῶντας το σφιχτὰ σφιχτὰ στὰ μητρικά της στήθη.

Εὐλογημένο τρεῖς φορὲς τῆς χήρας τὸ κρεββάτι!
Εὐλογημένο τρεῖς φορές! Κι' ἀνάθεμα στὸ μάτι
ὁποὺ κυττάζ' ἀτάραχο μικρὸ παιδὶ σὰν κάνει
στὴν ἀγκαλιὰ τῆς μάνας του τὴ νύχτα νάνι-νάνι

Θανάσης Βάγιας

Ότε τὸ πρῶτον ἀνέγνωσα τὰς αἱμοσταγεῖς σελίδας, ἐν αἷς ἐξιστορεῖται ἡ ἀνήκουστος ἐκδίκησις Ἀλῆ τοῦ Τεπελενλῆ κατὰ τῶν Γαρδικιωτῶν, ὁμολογῶ ὅτι μᾶλλον μὲ προσέβαλε ὁ χαρακτὴρ τοῦ τρισκατάρατου Ἀθανασίου Βάγια παρὰ τὸ κακούργημα αὐτὸ καθ' ἑαυτό.

Εἶναι ἀναντίρρητον ὅτι, ἂν τὴν στιγμὴν ἐκείνην, καθ' ἣν ὁ Ἀλῆς διέταξε τὸ πῦρ, ὁ ἀλιτήριος ἐκεῖνος δὲν προσέφερε τὴν μιαιφόνον χεῖρα του, ὁ τύραννος, βλέπων πάντας τοὺς περὶ αὐτὸν ρίπτοντας κατὰ γῆς τὰ ὅπλα καὶ ἀποποιουμένους νὰ ὑπακούσωσι, ἤθελε μεταμεληθῆ καὶ δώσῃ τὴν χάριν. Τοιαύτης γνώμης εἶναι καὶ ὁ Πουκεβίλλος.

Ἀλλὰ τὸ αἷμα ἐχύθη ποταμηδόν. Ὡς πρόβατα κλεισμένα ἐντὸς τοιχοκλείστου τετραγώνου, ἐσφάγησαν ἀνελεῶς ἀπὸ τοῦ πρώτου μέχρι τοῦ τελευταίου ἑπτακόσιοι περίπου Γαρδικιῶται. Ἡ σκιὰ τῆς Χάμκως ἔπιε μέχρι κόρου τὴν ἐκδίκησιν, τὴν ὁποίαν θνήσκουσα εἶχεν ἀφήσει κληροδότημα εἰς τὸν υἱόν της. Τώρα καὶ φονεῖς καὶ σφάγια κοιμῶνται τὸν αὐτὸν ὕπνον!

Ὁ Βεζίρης, φοβούμενος μήπως αἱ ἐπερχόμεναι γενεαὶ λησμονήσουν τὸ λαμπρότερον τῶν κατορθωμάτων του, ἐπρόβλεψεν ἐν καιρῷ νὰ τὸ διαιωνίσῃ, στήσας λίθον εἰς τὸν τόπον τῆς σφαγῆς, ἐφ' ἧς ἐχάραξεν Ἑλληνιστὶ καὶ Τουρκιστὶ τὸ ἀνδραγάθημά του. Ἦτο περιττόν· δὲν λησμονοῦνται τοιοῦτοι θρίαμβοι!

Ἔμεινε νὰ διαιωνισθῇ καὶ ἡ μνήμη τοῦ Ἀθανασίου Βάγια. Ἂν ὁ Ἀλῆς δὲν ἐπρόβλεψε περὶ τούτου, φοβούμενος ἴσως μὴ ἐλαττώσῃ τὴν ἀξίαν τῆς ἐκδικήσεώς του, συμμεριζόμενος τοιαύτην καὶ τοσαύτην δόξαν μετὰ τοῦ αὐτουργοῦ τῆς θυσίας, ἡ φωνὴ τοῦ λαοῦ καὶ ἡ παράδοσις δὲν ἔλειψε νὰ τὸ κάμῃ.

Ἐν ᾧ ἐν μιᾷ τῶν ἡμερῶν συνδιελεγόμην μετὰ τοῦ ἀξιοτίμου φίλου μου Ι. Γ. καὶ διετρέχομεν τὰ περὶ Ἀλῆ Πασᾶ, ἔπεσεν ὁ λόγος καὶ ἐπὶ τῆς σφαγῆς τῶν Γαρδικιωτῶν. Τότε τὸν ἠρώτησα ἂν ἐγνώριζέ τι περὶ τοῦ Ἀθανασίου Βάγια, ἐκεῖνος δὲ μ' ἀπεκρίθη αὐτολεξεὶ τὰ ἀκόλουθα:

«Ἐψόφησε, φίλε μου, σὰν σκύλος. Ἀκόμη τὸν ξερνᾶ τὸ χῶμα.... Ἡ γυναῖκα του, ξυπόλυτη καὶ γυμνή, ἐπῆρε ἐπάνω της τὴν κατάραν του καὶ ἀπὸ θύρας εἰς θύραν, ἐζητοῦσε τὴν ἐλεημοσύνην, ἕως ὅτου ἔσωσε καὶ αὐτή. Κύριος οἶδε ποῦ, ταῖς ἡμέραις τῆς ζωῆς της. Εἶναι δίκαιαις οἱ κρίσεις τοῦ μεγάλου Θεοῦ!».

Τὸ διήγημα τοῦτο μ' ἐξέπληξεν. Ἡ φωνὴ τοῦ λαοῦ εἶναι ὡς ἡ δικογραφία, ἐφ' ἧς βασιζόμενος ὁ μέγας Δικαστὴς προφέρει τὰς ἀποφάσεις του. Ταῦτα ἀρκοῦσι πρὸς πλήρη κατάληψιν τοῦ ἑπομένου στιχουργήματος. Ἠθέ-

λησα καὶ ἐγὼ εἰς τὸ γενικὸν ἀνάθεμα νὰ ρίψω τὸν λίθον μου κατὰ τοῦ κακούργου τούτου. Ἂν δὲν ἐπέτυχα τοῦ σκοποῦ, ἂς ἀποδοθῇ τὸ πταῖσμα εἰς τὴν ἀδυναμίαν τοῦ βραχίονος τοῦ κατασφενδονίσαντος τὸν λίθον.

Θανάσης Βάγιας

Α΄

Ἡ φτωχή

—Ἐλεημοσύνη, Χριστιανοί, κάμετ' ἐλεημοσύνη·
ἔτσι ὁ Θεὸς παρηγοριὰ κι' ἀγάπη νὰ σᾶς δίνῃ.
Ἐλεημοσύνη κάμετε στὴν ἔρημη τὴ χήρα!

Φτωχὴ γυναίκα ἐφώναζε σ' ἄλλης φτωχῆς τὴ θύρα.

—Ἡ νύχτα, τ' ἀστραπόβροντα, τὸ χιόνι δὲν μ' ἀφίνει
νὰ πάγω ἐμπρός. Χριστιανοί, κάμετ' ἐλεημοσύνη!
Ἀνοίξετέ μου, ἀπέθανα... Κ' ἐγὼ Θεὸ λατρεύω.
Ἀνοίξετέ μου, Χριστιανοί, ἔμαθα νὰ νηστεύω,
καὶ τὸ ψωμί σας δὲν ζητῶ, δὲν θέλω νὰ τὸ πάρω.
Φτωχὸς φτωχόνε συμπονεῖ· γλυτῶστέ με ἀπ' τὸ Χάρο.
Μὲ φθάνουνε δυὸ κάρβουνα, μὲ φθάνει τὸ φυτίλι
ποὺ κάθε βράδυ ἀνάφτετε, ποὺ καῖτε στὸ καντῆλι
ἐμπρὸς στὴ μάνα τοῦ Θεοῦ, ἐμπρὸς εἰς τὴν Παρθένο...
Ἐλεημοσύνη, λίγο φῶς.... προφτάστε με... πεθαίνω..

Β΄

—Μάνα μου, ξύπνα, δὲν ἀκοῦς; στὴ θύρα μας χτυπᾶνε.

—Ἀγέρας δέρνει τὰ κλαριὰ τοῦ λόγγου καὶ βογγᾶνε.

—Σκιάζομαι, μάνα, σὰν πουλὶ φεύγει, πετᾶ ἡ καρδιά μου.

—Εἶναι σκυλιὰ ποὺ ρυάζονται· πέσε στὴν ἀγκαλιά μου.

—Ἄκουσα κλάψαις καὶ φωναῖς.

—Θὰ τάειδες στὄνειρό σου,
κοιμήσου, γύρισ' ἀπ' δῶ καὶ κάμε τὸ σταυρό σου.

Γ΄

—Ἀκούω στὴ θύρα μας σὰ βογκητό,

σὰν ψυχομάχημα· θὰ πάω νὰ ἰδῶ.

Σκόνεται ἡ δύστυχη καὶ πάει νὰ ἰδῇ.
Στὸ χῶμα κοίτεται ἕνα κορμί.
Ἀχνὸ το πρόσωπο καὶ τὰ μαλλιὰ
ξήπλεγα σέρνοντας στὴν τραχηλιά,
τὰ χέρια κρούσταλλο, σιδερωμένα
μέσα στὸν κόρφο της τἄχει χωμένα.

—Παιδί μου, πρόφθασε, δός μου βοήθεια·
ἐκεῖνα πἄκουσες ἦταν ἀλήθεια.

Στὰ χέρια γλήγορα τὴν ξένη παίρνουν
καὶ στὸ κρεββάτι τους τὴν συνεφέρνουν.

—Σύρτε, παιδάκια μου, ν' ἀναπαυθῆτε.
Εἶναι μεσάνυχτα, θὰ κοιμηθῆτε.

—Καλὸ ξημέρωμα, καλὴ αὐγή,
κοιμήσου ἥσυχη, μαύρη φτωχή!

Ἀντάμα ἐπέσανε μάνα, παιδί,
τὰ μάτια ἐκλείσανε σ' ὕπνο βαθύ.
Ἡ ξένη ἡ δύστυχη δὲν κλεῖ τὸ μάτι.
Τί νὰ τὴν ηὗρηκε μὲς στὸ κρεββάτι;

Δ'

Ὁ Βρυκόλακας

—Πές μου τί στέκεσαι, Θανάση, ὀρθός,
βουβὸς σὰ λείψανο, στὰ μάτια ἐμπρός;
Γιατί, Θανάση μου, βγαίνεις τὸ βράδυ;
Ὕπνος γιὰ σένανε δὲν εἶν' στὸν Ἅδη;

Τώρα περάσανε χρόνοι πολλοί...
Βαθειὰ σ' ἐρρίξανε μέσα στὴ γῆ...
Φεύγα, σπλαχνίσου με. Θὰ κοιμηθῶ.
Ἄφες με ἥσυχη ν' ἀναπαυθῶ.

Τὸ κρῖμα πῶκαμες μὲ συνεπῆρε.
Βλέπεις πῶς ἔγινα. Θανάση, σύρε.
Ὅλοι μὲ φεύγουνε, κανεὶς δὲ δίνει
στὴν ἔρμη χήρα σου ἐλεημοσύνη.

Στάσου μακρύτερα.... Γιατί μὲ σκιάζεις;
Θανάση, τί ἔκαμα καὶ μὲ τρομάζεις;
Πῶς εἶσαι πράσινος... μυρίζεις χῶμα...

Πές μου, δὲν ἔλυωσες, Θανάση, ἀκόμα;

Λίγο συμμάζωξε τὸ σάβανό σου...
Σκουλήκια βόσκουνε στὸ πρόσωπό σου.
Θεοκατάρατε, γιὰ ἰδές, πετᾶνε,
κ' ἔρχονται ἐπάνω μου γιὰ νὰ μὲ φᾶνε.

Πές μου ποῦθ' ἔρχεσαι μὲ τέτοι' ἀντάρα;
Ἀκοῦς τί γίνεται, εἶναι λαχτάρα.
Μέσ' ἀπ' τὸ μνῆμα σου γιατὶ νὰ βγῇς;
Πές μου ποῦθ' ἔρχεσαι, τῆλθες νὰ ἰδῇς;».

Ε΄

—Μέσα στοῦ τάφου μου τὴ σκοτεινιὰ
κλεισμένος ἤμουνα τέτοια νυχτιά,
κ' ἐκεῖ ποὺ ἔστεκα σαβανωμένος,
βαθειὰ στὸ μνῆμα συμμαζωμένος,

Ἔξαφνα ἐπάνω μου μιὰ κουκουβάγια
ἀκούω ποὺ φώναζε:—Θανάση Βάγια,
σήκου κ' ἐπλάκωσαν χίλιοι νεκροὶ
Καὶ θὰ σέ πάρουνε νὰ πᾶτ' ἐκεῖ.—

Τὰ λόγια τἄκουσα καὶ τὄνομά μου.
Σκᾶνε καὶ τρίβονται τὰ κόκκαλά μου.
Κρύβομαι, χώνομαι ὅσο μπορῶ
βαθειὰ στὸ λάκκο μου, μὴ τοὺς ἰδῶ.

Ἔβγα καὶ πρόβαλε, Θανάση Βάγια,
ἔλα νὰ τρέξωμε πέρα στὰ πλάγια.
Ἔβγα, μὴ σκιάζεσαι, δὲν εἶναι λύκοι.
Τὸ δρόμο δεῖξε μας γιὰ τὸ Γαρδίκι.

Ἔτσι φωνάζοντας σὰ λυσσασμένοι
πέφτουν ἐπάνω μου οἱ πεθαμμένοι.
Καὶ μὲ τὰ νύχια τους καὶ μὲ τὸ στόμα
πετᾶνε, σκάφτουνε τὸ μαῦρο χῶμα.

Καὶ σὰν μ' εὑρήκανε ὅλοι μὲ μιὰ
ἔξω ἀπ' τοῦ τάφου μου τὴν ἐρημιά,
γελῶντας, σκούζοντας, ἄγρια μὲ σέρνουν
κ' ἐκεῖ ποὺ εἶπανε μὲ συνεπαίρνουν.

Πετᾶμε, τρέχομε· φυσομανάει,
τὸ πέρασμά μας κόσμο χαλάει.
Τὸ μαῦρο σύγνεφο, ὅθε διαβῇ,
οἱ βράχοι τρέμουνε, ἀνάφτ' ἡ γῆ.

Φουσκώνει ὁ ἄνεμος τὰ σάβανά μας
σὰν ν' ἀρμενίζαμε μὲ τὰ πανιά μας.
Πέφτουν στὸ δρόμο μας καὶ ξεκολλᾶνε
τὰ κούφια κόκκαλα, στὴ γῆ σκορπᾶνε.

Ἐμπρός μᾶς ἔσερνε ἡ κουκουβάγια
πάντα φωνάζοντας — Θ α ν ά σ η Β ά γ ι α.
Ἔτσι ἐφθάσαμε σ' ἐκειὰ τὰ μέρη,
ποὺ τόσους ἔσφαξα μ' αὐτὸ τὸ χέρι.

Ὦ, τί μαρτύρια! Ὦ! τί τρομάρες!
Πόσαις μοῦ ρίξανε σκληρὲς κατάρες!
Μοῦ δῶκαν κ' ἔπια αἷμα πηχτό.
Γιὰ ἰδὲς τὸ στόμα μου τὤχω βαμμένο.

Κ' ἐν ᾧ μὲ σέρνουνε καὶ μὲ πατοῦνε
κάποιος ἐφώναξε.... Στέκουν κι' ἀκοῦνε.
— Καλῶς σ' εὑρήκαμε, Βεζίρη Ἀλῆ.
Ἐδῶθε μπαίνουνε μὲς στὴν αὐλή.—

Πέφτουν ἐπάνω του οἱ πεθαμμένοι.
Μὲ παραιτήσανε. Κανεὶς δὲ μένει.
Κρυφὰ τοὺς ἔφυγα καὶ τρέχω ἐδῶ
μὲ σέ, γυναῖκά μου, νὰ κοιμηθῶ.

ΣΤ΄

— Θανάση, σ' ἄκουσα, τραβήξου τώρα.
Μέσα στὸ μνῆμα σου νὰ πᾶς εἶν' ὥρα.

—Μέσα στὸ μνῆμα μου γιὰ συντροφιὰ
θέλω ἀπ' τὸ στόμα σου τρία φιλιά.

—Ὅταν σοῦ ρίξανε λάδι καὶ χῶμα
ἦλθα, σ' ἐφίλησα κρυφὰ στὸ στόμα.

—Τώρα περάσανε χρόνοι πολλοί....
Μοῦ πῆρε ἡ κόλασι κειὸ τὸ φιλί.

—Φεύγα καὶ σκιάζομαι τ' ἄγρια σου μάτια.
Τὸ σάπιο κρέας σου πέφτει κομμάτια.

Τραβήξου, κρύψε τα, κεῖνα τὰ χέρια.
Ἀπ' τὴν ἀχάμνια τους λὲς κ' εἶν' μαχαίρια.

—Ἔλα, γυναῖκα μου, δὲν εἶμ' ἐγὼ
κεῖνος ποὺ ἀγάπησες ἕναν καιρό;
Μὴ μὲ σιχαίνεσαι, εἶμ' ὁ Θανάσης.

—Φεύγ' ἀπ' τὰ μάτια μου, θὰ μὲ κολάσῃς.

Ρίχνετ' ἐπάνω της καὶ τήνε πιάνει,
μέσα στὸ στόμα της τὰ χείλη βάνει.
Στὰ ἔρμα στήθια της τὰ ροῦχ' ἀρχίζει,
ποὺ τὴ σκεπάζουνε, νὰ τὰ ξεσχίζῃ.

Τὴν ἐξεγύμνωσε... τὸ χέρι ἁπλώνει.....
Μέσα στὸν κόρφο της ἄγρια τὸ χώνει...

Μένει σὰν μάρμαρο. Κρύος σὰ φεῖδι
τρίζει ἀπ' τὸ φόβο του τὸ κατακλεῖδι.
Σὰ λύκος ρυάζεται, τρέμει σὰ φύλλο...
Στὰ δάχτυλα ἔπιασε τὸ Τίμιο Ξύλο.

Τὴ μαύρη ἐγλύτωσε τὸ φυλαχτό της·
καπνός, ἐσβύστηκε ἀπ' τὸ πλευρό της.
Τότε ἀκούστηκε κ' ἡ κουκουβάγια
ἔξω ποὺ ἐφώναζε:—Θανάση Βάγια!

Ζ'

—Ξύπνα, παιδί μου, κ' ἡ αὐγὴ ἀπ' τὸ βουνὸ προβαίνει,
ξύπνα ν' ἀνάψωμε φωτιά, κ' ἡ ξένη μας προσμένει.

—Καλή σου μέρα, μάνα μας· ἡσύχασες κομμάτι;

—Λίγο κοιμῶμαι ἡ δύστυχη, δὲν ἔκλεισα τὸ μάτι.
Ἔχετε γειά, ἔχετε γειά, πρέπει νὰ σᾶς ἀφήσω.
Εἶναι μακρὺς ὁ δρόμος μου, καὶ πότε θὰ κινήσω;

—Γιατὶ δὲ μᾶς ἐξύπνησες κ' ἔμεινες μοναχή σου;
Σύρε, μανούλα, στὸ καλὸ καὶ δός μας τὴν εὐχή σου.

—Γιὰ τὸ καλὸ ποὺ κάμετε, γιὰ τὴν ἐλεημοσύνη
ὕπνον γλυκὸν ὁ Κύριος κ' ἥσυχο νὰ σᾶς δίνῃ.
Ἄλλο καλὸ νὰ σᾶς 'φχηθῶ στὸν κόσμο μας δὲν ξεύρω·
νύχτα καὶ μέρα τὸ ζητῶ καὶ δὲν μπορῶ νὰ τὸ εὕρω.

—Μάνα, κ' ἡ φτώχια εἶναι κακὴ γιατ' ἔχει καταφρόνια.

—Τὰ πλούτη τὰ ἐδοκίμασα, περάσαν μὲ τὰ χρόνια.

—Μέσα στὸ λόγγο οἱ δύστυχοι ζοῦμε κ' ἐμεῖς σὰν λύκοι,
ἀπ' τὸν καιρὸ ποὺ χάλασε τὸ ἔρμο τὸ Γαρδίκι.

Ὦ δυστυχιά μου! Ὦ δυστυχιά! Ὁ κόσμος θὰ χαλάσῃ!
Καὶ ποιὸν ἐμελετήσανε;

Τὸ Βάγια τὸ Θανάση.

—Κ' ἐγὼ εἶμ' ἡ γυναῖκα του. Κάμετε τὸ σταυρό σᾶς,
πάρτε λιβάνι, κάψετε, νὰ διῶξτε τὸν ἐχθρό σας.
Ἐψὲς τὴν νύχτα ἐμπῆκ' ἐδῶ, ἐστάθηκε σιμά μου...
Σχωρέστε τόνε, Χριστιανοί, κλάψτε τὴ συμφορά μου.

Παίρνει τὸ λόγγο. Τὸ παιδὶ κ' ἡ μάν' ἀνατριχιάζουν.
Καὶ τὸ σταυρό τους κάμνοντας τρέμουν ποὺ τὴν κυττάζουν.

Ὁ Δῆμος καὶ τὸ καρυοφύλλι του

Πολλάκις συμπτώσεις ἁπλούσταται ἀποδίδονται παρὰ τοῦ λαοῦ εἰς ὑπερφυσικὰς αἰτίας. Ὁ θάνατος μάλιστα τῶν ἐξόχων πολεμιστῶν συνοδεύεται σχεδὸν πάντοτε ὑπὸ παραδόξου τινὸς συμβάντος. Τὰ ὑπηρετοῦντα αὐτοὺς κτήνη ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ θνήσκουσιν ὀλίγον μετ' αὐτούς, ἀποποιούμενα τὴν τροφὴν καὶ ποθοῦντα τὸν κύριόν των. Ὁ ἵππος τοῦ Καστριώτου δὲν ἠθέλησε νὰ δεχθῇ οὐδένα ποτὲ ἄλλον ἐπὶ τῶν νώτων του μέχρις οὗ ἐτελεύτησε.

Οἱ κλέφται, ἐζωσμένοι τὰ ὅπλα ἡμέραν καὶ νύκτα καὶ οὐδέποτε παραιτοῦντες αὐτά, φυσικὸν ἦτο ν' ἀγαπῶσι ταῦτα μέχρι λατρείας. Δὲν εἶναι σπάνιον ν' ἀπαντήσῃ τις εἰς τὴν δημοτικὴν αὐτῶν ἱστορίαν ἀνήκουστα κατορθώματα, ἐνίοτε δὲ καὶ τρομερὰ κακουργήματα πρὸς κατάκτησιν ἢ ἀνάκτησιν ὅπλου τινὸς γνωστοῦ καὶ περιφήμου.

Ὁ ἔρως αὐτῶν ἐμεγαλύνετο τόσον, ὥστε ἐβάπτιζον αὐτὰ ὡς ἴδιά των τέκνα. Ἐφήρμοζον δ' ἐπ' αὐτῶν ἢ ἐφεύρισκον ὀνόματα πάντη περίεργα.

Ἔχω εἰς χεῖρας μου γιαταγάνιον, ἐπονομαζόμενον Βρυκόλακας. Γνωρίζω σπάθην, καλουμένην Μαυροῦχος. Ὁ δὲ περίφημος Χρῆστος Μιλλιόνης ἔδωκε τ' ὄνομά του εἰς τὸ τρομερόν του ὅπλον, ὅθεν καὶ μιλλιόνια, εἶδος πυροβόλων, ἐχόντων τὴν μορφὴν καὶ τὴν ἀξίαν ἐκείνου.

Τίς δὲν ἐγνώριζε τὸ ὅπλον τοῦ Παλαιοπούλου ἐπὶ Ἀλῆ Πασᾶ, ἀλάνθαστον βροντοφῶνον; Ἐνόμιζον αὐτὰ ἔμψυχα καὶ συνδιελέγοντο πρὸς ἐκεῖνα. Τὰ ἐκόσμουν ὡς ἐρωμένας των καὶ θνήσκοντες ἤθελον αὐτὰ πλησίον των ἐντὸς τοῦ τάφου.

Εἶναι ὡραία ἡ λατρεία αὕτη ἑνὸς πολεμιστοῦ!

Ὁ Δῆμος καὶ τὸ καρυοφύλλι του

Ἐγέρασα, μωρὲς παιδιά. Πενῆντα χρόνους κλέφτης
τὸν ὕπνο δὲν ἐχόρτασα, καὶ τώρ' ἀποσταμένος
θέλω νὰ πάω νὰ κοιμηθῶ. Ἐστρέφεψ' ἡ καρδιά μου,
Βρύσι τὸ αἷμα τὤχυσα, σταλαματιὰ δὲ μένει.

Θέλω νὰ πάω νὰ κοιμηθῶ. Κόψτε κλαρὶ ἀπ' τὸ λόγγο
νἆναι χλωρὸ καὶ δροσερό, νἆναι ἀνθοὺς γεμᾶτο,
καὶ στρῶστε τὸ κρεββάτι μου καὶ βάλτε με νὰ πέσω.

Ποιὸς ξέρει ἀπ' τὸ μνῆμα μου τί δένδρο θὰ φυτρώσῃ!
Κι' ἂν ξεφυτρώσῃ πλάτανος, στὸν ἴσκιο του ἀπὸ κάτω
θἄρχωνται τὰ κλεφτόπουλα τἄρματα νὰ κρεμᾶνε.
Νὰ τραγουδοῦν τὰ νιῶτά μου καὶ τὴν παλληκαριά μου.
Κι' ἂν κυπαρίσσι ὥμορφο καὶ μαυροφορεμένο,
θἄρχωνται τὰ κλεφτόπουλα τὰ μῆλά του νὰ παίρνουν,
νὰ πλένουν ταῖς λαβωματιαῖς, τὸ Δῆμο νὰ σχωρᾶνε.

Ἔφαγ' ἡ φλόγα τ' ἅρματα, οἱ χρόνοι τὴν ἀνδρειά μου.
Ἦρθε κ' ἐμένα ἡ ὥρα μου. Παιδιά μου, μὴ μὲ κλάψτε.
Τ' ἀνδρειωμένου ὁ θάνατος δίνει ζωὴ στὴ νιότη.
Σταθῆτ' ἐδῶ τριγύρω μου, σταθῆτ' ἐδῶ σιμά μου,
τὰ μάτια νὰ μοῦ κλείσετε, νὰ πάρτε τὴν εὐχή μου.

Κ' ἕν' ἀπὸ σᾶς τὸ νιώτερο ἂς ἀνεβῇ στὴ ράχη.
Ἂς πάρῃ τὸ τουφέκι μου, τ' ἄξο μου χαρυοφύλλι,
κ' ἂς μοῦ τὸ ρίξῃ τρεῖς φοραῖς καὶ τρεῖς φοραῖς ἂς σκούξ'
«ὁ Γέρο Δῆμος πέθανε, ὁ Γέρο Δῆμος πάει».
Θ' ἀναστενάξ' ἡ λαγκαδιά, θὰ νὰ βογγήξῃ ὁ βράχος,
θὰ βαργομήσουν τὰ στοιχειά, οἱ βρύσαις θὰ θολώσουν
καὶ τ' ἀγεράκι τοῦ βουνοῦ, ὁποὺ περνᾶ δροσᾶτο,
θὰ ξεψυχήσῃ, θὰ σβυστῇ, θὰ ρίξῃ τὰ φτερά του,
γιὰ νὰ μὴ πάρῃ τὴ βοὴ ἄθελα καὶ τὴ φέρῃ
καὶ τήνε μάθῃ ὁ Ὄλυμπος καὶ τὴν ἀκούσῃ ὁ Πίνδος
καὶ λυώσουνε τὰ χιόνια τους καὶ ξεραθοῦν οἱ λόγγοι.

Τρέχα, παιδί μου, γλήγορα, τρέχα ψηλὰ στὴ ράχη
καὶ ρίξε τὸ τουφέκι μου. Στὸν ὕπνο μου ἐπάνω
θέλω γιὰ ὕστερη φορὰ ν' ἀκούσω τὴ βοή του.

Ἔτρεξε τὸ κλεφτόπουλο σὰν νἄτανε ζαρκάδι,
ψηλὰ στὴ ράχη τοῦ βουνοῦ καὶ τρεῖς φορὲς φωνάζει
«ὁ Γέρο Δῆμος πέθανε, ὁ Γέρο Δῆμος πάει».
Κ' ἐκεῖ ποὺ ἀντιβοούσανε οἱ βράχοι, τὰ λαγκάδια
ρίχνει τὴν πρώτη τουφεκιά, κ' ἔπειτα δευτερώνει.
Στὴν τρίτη καὶ τὴν ὕστερη, τ' ἄξο τὸ χαρυοφύλλι
βροντᾷ, μουγκρίζει σὰν θεριό, τὰ σωθικά του ἀνοίγει,
φεύγει ἀπ' τὰ χέρια, σέρνεται στὸ χῶμα λαβωμένο,
πέφτει ἀπ' τοῦ βράχου τὸ κρεμό, χάνεται, πάει, πάει.

Ἄκουσ' ὁ Δῆμος τὴ βοὴ μὲς στὸν βαθὺ τὸν ὕπνο,
τ' ἀχνό του χεῖλι ἐγέλασε, ἐσταύρωσε τὰ χέρια...
Ὁ Γέρο Δῆμος πέθανε, ὁ Γέρο Δῆμος πάει.
Τ' ἀνδρειωμένου ἡ ψυχὴ τοῦ φοβεροῦ τοῦ Κλέφτη
μὲ τὴ βοὴ τοῦ τουφεκιοῦ στὰ σύγνεφ' ἀπαντιέται
ἀδερφικὰ ἀγκαλιάζουνται, χάνονται, σβυῶνται, πᾶνε.

Ὁ Κίτζος καὶ τὸ γεράκι

Σ' ἕνα κοντρὶ θεόχτιστο κάθεται διπλοπόδι
ἕνας γεροπαλλήκαρος ὁ Κίτζος ὁ Σουλιώτης.
Ἔχει τὴν τρίχα κάτασπρη σὰν τὴν κορφὴ τοῦ Πίνδου.
Πόσαις ἀντάραις καὶ χιονιαῖς τ' ἀσπρίσαν τὸ κεφάλι!
Μὲ τῶνα χέρι ἐχάϊδευε ὁλόχρυσα πιστόλια,
μὲ τἄλλο χέρι του ἔστριφεν ἄσπρο, μακρὺ μουστάκι.
Ἐμπρὸς στὴ φουστανέλλα του κοίτεται ξαπλωμένο
ἕνα μιλλιόνι ξακουστό, πᾶστραφτε σὰν ἀστέρι.
Σὰν ὄχεντρα φαρμακερή, ποὺ καρτερεῖ νὰ κρούξῃ,
ἔδειχνε τὸ κεφάλι του τὸ δαμασκὶ σπαθί του,
κουλουριασμένο κι' ἄγρυπνο κρυμμένο στὴ φλοκάτη.
Ὤχ! νἄμουνα μὲς τὴν καρδιὰ τοῦ Κίτζου τοῦ Σουλιώτη,
νὰ μέτραγα τοὺς χτύπους της, νἄνιωθα τὴ λαχτάρα!

Τὰ μάτια του κατάμαυρα, στὴν Κιάφα καρφωμένα,
βράζουνε μὲς τὸ δάκρυ τους καὶ στάζουνε φαρμάκι.
Ἐκύτταζε κ' ἐκύτταζε! Τὸ αἷμ' ἀπ' τὴν καρδιά του
σὰν ἄγριο κῦμα χύνεται, τὰ στήθια του πλακώνει.
Ἐφούσκωσαν οἱ φλέβες του σὰ φείδια στὸ λαιμό του,
καὶ λὲς θὰ τόνε πνίξουνε. Μὲ μιᾶς ἀναστενάζει...
Τί στεναγμὸς ἦταν ἐκειός· ξυπνᾷ καὶ πεθαμμένους!

Ἕνα γεράκι διάβαινε ψηλὰ ψηλὰ στ' ἀγέρι
καὶ σταματάει τὸ φτερὸ καὶ κάθεται μπροστά του.

—Κίτσο, Σουλιώτη, ἐδιάβαινα, ἐπήγαινα στὴ Δύσι,
καὶ σἄκουσα ποὺ στέναξες κ' ἦρθα νὰ σὲ ρωτήσω.
Πές μου καὶ σὺ τὸν πόνο σου, πές μου τὴν δυστυχιά σου.
Πουλὶ δὲν εἶμαι τῆς χαρᾶς, εἶμαι πουλὶ θανάτου.

—Πέτα, γεράκι, διάβαινε. Ἐσὺ ψηλὰ στὰ γνέφη
ἔχεις φτερὰ τὴν ἀστραπή, φωλιὰ τ' ἀστροπελέκι,
καὶ δὲ γνωρίζεις σίδερα καὶ δὲ φοβᾶσαι ἀφέντη.
Πέτα, γεράκι, διάβαινε, κι' ἂν πᾶς πέρα στὴ Δύσι,
καὶ δὲν σοῦ κόψουν τὰ φτερὰ καὶ κόψουνε τὰ νύχια,
πές τους πὼς μ' ηὗρες μοναχὸ ποὺ κύτταζα τὸ Σοῦλι,
ποὺ κύτταζα τὴ στάχτη του κ' ἔκλαιγα τὴν ἐρμιά του.

—Οἱ πεθαμμένοι θὰ σκωθοῦν στὴν ἄλλη παρουσία,
τώρα γυρεύω ζωντανούς. Τρέχα, Σουλιώτη, τρέχα.
Ἡ μάνα μας ἐξύπνησεν ἀπ' τὸν βαθὺν τὸν ὕπνο
καὶ μέσ' ἀπὸ τὸ μνῆμα της φωνάζει στὰ παιδιά της·
τὸ χέρι νὰ τῆς δώσουνε τὴν πλάκα νὰ σηκώσῃ.
Πέταξε, ἀνέβα στὰ βουνά, ν' ἀκουρμαστῇς, ν' ἀκούσῃς,
νὰ ἰδῇς τὴ νεκρανάστασῃ, νὰ ζεσταθῇ ἡ καρδιά σου.

—Ἔχεις ἀνθρώπινη λαλιὰ καὶ δὲ μοῦ λὲς ποιὸς εἶσαι;
—Κίτσο Σουλιώτη, πίστεψε, εἰμ' ἡ ψυχὴ τοῦ Ρήγα.
—Ἡ Δύσι σέ παράδωκε καὶ σὺ στὴ Δύσι τρέχεις;
—Σὰ ἰδῇ πῶς μὲ σταυρώσανε κ' ἡ Δύσι θὰ πιστέψῃ.

Χτυπάει, ἀνοίγει τὰ φτερά, χάνεται τὸ γεράκι.
Ἐμβῆκε μὲς τὰ σύγνεφα, διαβαίν' ἀπὸ τὴν Πάργα
καὶ χαμηλώνει τὰ φτερὰ νὰ ἰδῇ τὴ σταύρωσή της.
Τὴν εἶδε κι' ἀνατρίχιασε, ἐσπάραξ' ἡ καρδιά του! ..
Τὸ φονικὸ τἀνέλπιστο τοῦ τῶχαν μαρτυρήσει·
κ' ἐκεῖνος δὲν τὸ πίστεψε κ' ἦλθε νὰ ἰδῇ τὸ μνῆμα.
Ἁρπάζει μὲς τὰ νύχια του τῆς κιτριᾶς τὰ φύλλα
τ' ἀγκάλιασε σὰν ὀρφανά, σὰν τὰ παιδιὰ τῆς Πάργας,
κ' ἐπήγανε στὴν ξενιτειὰ νὰ κλάψουν τὸν καϋμό τους.

Σουλιώτη, μὴ τοὺς καρτερεῖς. Ποιὸς ξέρ' ἂν θὰ γυρίσουν.
Σύρε στὴ μαύρη μάννα σου, σύρε καὶ σὺ νὰ δώσῃς
τ' ἀνδρεῖα σου γεράματα, τὸ ἔρμο σου κουφάρι
καὶ πέσε ν' ἀποικοιμηθῇς. Θ' ἀ ν α σ τ η θ ῇ τὸ Σ ο ῦ λ ι !

Ὁ Σαμουήλ

Ο μοναχὸς οὗτος, τοῦ ὁποίου ἐτόλμησα νὰ ὑμνήσω τὸν θάνατον, εἶναι τὸ τελευταῖον ὁλοκαύτωμα, τὸ ὁποῖον αὐτοπροαιρέτως προσφέρεται ἐπὶ τοῦ βωμοῦ τῆς πατρίδος τὴν ἡμέραν, καθ' ἣν τελευτᾷ τὸ Σοῦλι .... τὸ Σοῦλι ἀφηημαγμένον ἤδη καὶ ἀγωνιῶν.

Ὅτε διὰ τῆς ἐπιμονῆς, καὶ πολλῷ μᾶλλον τῆς προδοσίας τοῦ Πήλιου Γκούση καὶ τοῦ Κουτζονίκα, ὁ Μουχτὰρ καὶ ὁ Βελῆς, υἱοὶ Ἀλῆ τοῦ Τεπελενλῆ, ἐπέτυχον πολλοὺς μὲν νὰ καταστρέψωσιν, ἄλλους δὲ τῶν Σουλιωτῶν ν' ἀπομακρύνωσι, μόνος ἀπέμεινεν ὁ ἱερομόναχος Σαμουήλ, ἄκαμπτος εἰς τὴν ἀπόφασιν νὰ ταφῇ μετὰ τῆς γλυκυτάτης αὐτοῦ πατρίδος.

Ἀνὴρ ἀδάμαστος, ἀκαταμάχητος, μέχρι μανίας ἐραστὴς τῶν ἐλευθέρων βράχων του, ἐξ ἁπαλῶν ὀνύχων ἀφιερωμένος εἰς τὰ θεῖα, θαυμασίως πως ἥνονεν ἐν ἑαυτῷ τὸν διπλοῦν χαρακτῆρα τοῦ πολεμιστοῦ καὶ τοῦ ἱερέως.

Ἦτο τὸ τελευταῖον νῆμα, ἐφ' οὗ ἐκρέματο τὸ τρισάθλιον Σοῦλι κατὰ τὰς τελευταίας στιγμὰς τῆς ζωῆς του. Διὸ καὶ ἀνεκηρύχθη τότε ὁμοθυμαδὸν π ο λ έ μ α ρ χ ο ς, καὶ εἰς αὐτὸν μόνον διεπιστεύθη ἡ ἐσχάτη ὑπεράσπισις. Ἀπαυδήσαντες πλέον οἱ λέοντες ἐκεῖνοι ἤλπιζον ἴσως ὅτι ἡ πίστις τοῦ Σαμουὴλ ἤθελε βεβαίως τοὺς σώσει, ἂν ἡ ἀνδρεία του δὲν ἤθελεν ἀρκέσει μόνη.

Εἰς τὴν αἱματηρὰν καὶ φονικωτάτην ἔφοδον τῶν Ἀλβανῶν εἰς τὸ Κακοσοῦλι ἀνεδείχθη ὁ Σαμουὴλ ἄγγελος θανάτου. Καὶ ὅτε πᾶσα ἐλπὶς σωτηρίας ἐξέλιπε, τότε ἔθεσε τὸ σῶμα του φραγμὸν ἀνυπέρβλητον μεταξὺ τοῦ σμήνους τῶν Ὀθωμανῶν καὶ τῶν ὀλίγων ἐπιβιωσάντων Σουλιωτῶν, δυνηθέντων οὕτω νὰ ὀπισθοχωρήσωσι καὶ διαφύγωσι τὴν μάχαιραν καὶ τὸ μαρτύρια.

Ἀφ' οὗ τὰ ὀλίγα ἐκεῖνα ἐρείπια ἦσαν ἔξω κινδύνου, ὁ Σαμουήλ, μαχόμενος πάντοτε, μετὰ πέντε μόνον συνεταίρων ἐπρόφθασε καὶ ἐκλείσθη εἰς τὸ Κ ο ῦ γ κ ι, πύργον ἐκτισμένον ἐπὶ ἀποτόμου βράχου, ἀποθήκην πυρίτιδος καὶ ὅπλων. Τὸν πύργον τοῦτον, ἐντὸς τοῦ ὁποίου ὑπάρχει καὶ ἐκκλησία ἐπ' ὀνόματι τῆς Ἁγίας Παρασκευῆς, ἡ πατρὶς παρέδωκεν εἰς τὰς τὰς ἱερὰς αὐτοῦ χεῖρας καὶ ὁ μοναχὸς εἶχεν ὀμόσει τὸν ὅρκον τοῦ θανάτου ὅτι οὐδεμία οὐδέποτε ἀνθρωπίνη δύναμις ἤθελε βιάσει αὐτὸν νὰ τὸν ἐγκαταλείψῃ.

Περικυκλωμένος πανταχόθεν ὑπέμενεν ὁ Σαμουὴλ ὅσα ἀνθρωπίνη καρτερία ἠδύνατο νὰ ὑπομείνῃ. Τὰ πολεμοφόδια ἐφθείροντο ἀφ' ὥρας εἰς ὥραν. Κεκμηκότες, τραυματισμένοι, οὐδὲ σταγόνα ὕδατος εἶχον πλέον ἵνα δροσίσωσι τὰ κατάξηρα φλογισμένα χείλη των. Ἡ στιγμὴ τῆς ἀγωνίας

εἶχε φθάσει... Κλίνατε τὸ γόνυ καὶ τὰς κεφαλάς, σεῖς οἱ πιστοί, δεόμενοι ὑπὲρ τῶν ψυχῶν ἐκείνων!..

Τῇ δεκάτῃ ἑβδόμῃ Δεκεμβρίου τοῦ χιλιοστοῦ ὀκτακοσιοστοῦ τρίτου ἔτους ἡμέρᾳ προσευχῆς καὶ νηστείας εἰς τὸ νέον ἑλληνικὸν μαρτυρολόγιον, ὁ ἱερομόναχος Σαμουὴλ μετὰ τῆς Ἁγίας αὐτοῦ Πεντάδος ἀνίπτανται πρὸς τὸν οὐρανὸν ἐπὶ πτερύγων πυρός, καὶ στεφανοῦνται ὑπὸ τοῦ Ὑψίστου μάρτυρες θανόντες ὑπὲρ πίστεως καὶ πατρίδος.

Κωνσταντῖνος ὁ Παλαιολόγος, τελευταῖος ἡμῶν αὐτοκράτωρ, καὶ Σαμουὴλ ὁ ἱερομόναχος, τελευταῖος τῶν Σουλιωτῶν πολέμαρχος. Ὁ πρῶτος, ἀρχηγὸς καὶ κεφαλὴ ἠκρωτηριασμένης αὐτοκρατορίας, γενναίως κατηνάλωσε τὸν βίον μαχόμενος ὑπὲρ τοῦ στέμματός του. Ἀνατολὴ καὶ Δύσις ἦσαν μάρτυρες τῆς μονομαχίας, εἰς ἣν Μωάμεθ ὁ δεύτερος τὸν εἶχε προκαλέσει. Πεδίον τῆς μάχης ἦτο τὸ Βυζάντιον. Τὸ Βυζάντιον!.. ἡ ἄνω Ἱερουσαλήμ, ἡ γῆ τῆς ἐπαγγελίας, ὁ ἀπόκρυφος παλμὸς τῆς καρδίας μας. Ποία ἑλληνικὴ ψυχὴ δὲν ἤθελεν ἐξαφθῆ εἰς τὴν συμπλοκὴν ἐκείνην;

Ὁ δεύτερος, ἀγέρωχος, ἄκαμπτος, πτωχὸς δημοκράτης, μόνος μετὰ τοῦ Θεοῦ του καὶ τοῦ ὑπὲρ πατρίδος ἔρωτός του, μακρὰν τοῦ κόσμου, ἐπὶ ἀποτόμου βράχου, μὴ μεριμνῶν περὶ μελλούσης δόξης, αὐτόχειρ καταστρέφεται καὶ οὐδὲ τὸ πτῶμα ἀφίνει εἰς χεῖρας τῶν ἀπίστων.

Ὁ θάνατος τοῦ αὐτοκράτορος ἐξέπληξε τὴν οἰκουμένην ἡ θυσία ἑνὸς καλογήρου ἔμεινε θαμμένη εἰς τὸ σκότος τοῦ παρελθόντος. Ὁ πολυτελὴς μανδύας ἀπέκρυψε διὰ τῆς λάμψεώς του τὸ εὐτελὲς καὶ πενιχρὸν ράσον. Παράνομος βαθμολογία, ἥτις δὲν ἔπρεπε νὰ ἐκτείνεται καὶ πέραν τοῦ μνήματος!

Δόξα καὶ τιμὴ τῷ Κωνσταντίνῳ! Ἀλλ' ἀποδοθήτω καὶ εἰς τὸν πτωχὸν Σαμουήλ, τὸν δημοκράτην πολέμαρχον, ἡ λατρεία, τὴν ὁποίαν ἀπὸ τοσούτων χρόνων ὀφείλομεν πρὸς αὐτόν.

Ὁ Σαμουὴλ

—Καλόγερε, τί καρτερεῖς κλεισμένος μὲς τὸ Κοῦγκι;
Πέντε νομάτοι σῶμειναν κ' ἐκεῖνοι λαβωμένοι,
Ἔλα νὰ δώσῃς τὰ κλειδιά, πέσε νὰ προσκυνήσῃς,
κι' ἀφέντης ὁ Βελήπασας δεσπότη θὰ σέ κάμῃ.

Ἔτσι ψηλὰ ἀπὸ τὸ βουνὸ φωνάζει ὁ Πήλιο Γκούσης.

Κλεισμένος μὲς στὴν ἐκκλησιὰ βρίσκετ' ὁ Σαμουήλης,
κι' ἀγέρας πέρνει τὴ φωνὴ τοῦ Πήλιου τοῦ προδότη.

Χωρὶς ψαλμοὺς καὶ θυμιατά, χωρὶς φωτοχυσία,
γονατισμένοι σκυθρωποί, μπρὸς στὴν ὡραία Πύλη,
πέντε Σουλιώταις, στέκονται μὲ τὸ κεφάλι κάτου·
βουβοί, δὲν ἀνασαίνουνε καὶ βλέπεις κάπου κάπου
ὁπού ἕνα χέρι σκόνεται καὶ κάνει τὸ σταυρό του.

'Ακίνητα στὸ μάρμαρο σέρνονται τὰ σπαθιά τους,
σπαθιὰ ποὺ τόσο ἐδούλεψαν γιὰ τὸ γλυκό τους Σοῦλι!

Δὲν φαίνετ' ὁ καλόγερος· μόνος του στ' ἅγιο Βῆμα
προσεύχετο κ' ἑτοίμαζε τὴ μυστικὴ θυσία.
Σφιχτά, σφιχτὰ στὰ χέρια του ἐβάστα τὸ ποτῆρι
καὶ μύρια λόγι' ἀπόκρυφα ἔλεγε τοῦ Θεοῦ του.
Τὰ μάτια, κατακόκκινα ἀπ' ταῖς πολλαῖς ἀγρύπνιαις,
ἐκύτταζαν ἀκίνητα τὸ Σῶμα καὶ τὸ Αἷμα.
Τί θάλασσα ποὺ κύματα ἔχει κρυφαῖς ἐλπίδες!.....
Σιγᾶτε, βρόντοι τουφεκιῶν, πάψτε, φωναῖς πολέμου,
κι' ὁ Σαμουὴλ τὴν ὕστερη τὴν Κοινωνιὰ θὰ πάρῃ.

Κ' ἐκεῖ ποὺ κύτταζ' ὁ παπᾶς τὴ Σάρκα τοῦ Θεοῦ του,
ἐκύλησ' ἀπ' τὰ μάτια του στοῦ ποτηριοῦ τὰ σπλάχνα
σὰν τὴ δροσοῦλα διάφανο κρυφὰ κρυφὰ ἕνα δάκρυ.

—Θεέ μου καὶ πατέρα μου, θαμμένος ἐδῶ μέσα
ἐδίψασα. Χωρὶς νερὸ ἡ θεία κοινωνιά σου*
θὰ ἔμεν' ἀτελείωτη Δέξου, γλυκέ μου Πλάστη,
αὐτὸ τὸ μαῦρο δάκρυ μου, μὴ τὸ καταφρονέσῃς·
ἀμόλυντο καὶ καθαρό, βγαίν' ἀπ' τὰ φυλλοκάρδια·
δέξου το, Πλάστη, δέξου το, ἄλλο νερὸ δὲν ἔχω.

Ἦτανε ἥλιος κ' ἔλαμψε τὸ ἱερὸ τὸ σκεῦος.
Τὸ αἷμα ἐξεστάθηκε, ἄχνισε, ζωντανεύει.
'Αναγαλλιάζει ὁ Σαμουὴλ ποὺ εἶδε τὴ Θεία Χάρι
καὶ τρέμοντας ἀγκάλιασε τὸ Θεϊκὸ Ποτῆρι
καὶ τὤσφιξε στὰ χείλη του κι' ἄκουσε ποὺ χτυποῦσε.
νὰν νἄτανε λαχταριστὴ καρδιά, ζωὴ γιομάτη.

'Ανοίγ' ἡ Πύλη τοῦ ἱεροῦ, σκύφτουν τὰ παλληκάρια·
τἀνδρειωμένα μέτωπα τὸ μάρμαρο χτυπᾶνε,
καὶ καρτεροῦν ἀκίνητα τοῦ γέροντα τὰ λόγια.

'Επρόβαλ' ὁ καλόγερος. Τὸ πρόσωπό του φέγγει
σὰ χιονισμένη κορυφὴ στοῦ φεγγαριοῦ τὴ λάμψη.
Στὰ λαβωμένα χέρια του βαστοῦσ' ἕνα βαρέλι
πὤκλειε μέσα θάνατο, φωτιὰ κι' ἀπελπισία.
'Εκεῖνο μόνο τὤμεινε, ἐκεῖνό μόνο φθάνει.
'Εμπρὸς στὴν Πύλη τοῦ ἱεροῦ μονάχος του τὸ στένει
καὶ τρεῖς φοραῖς τὤὐλόγησε καὶ τρεῖς φοραῖς τὤὔχεται.
Σὰν νἆταν Ἅγια Τράπεζα, σὰν νἆταν 'Αρτοφόρι
ἐπίθωσ' ὁ καλόγηρος ἐπάνω τὸ ποτῆρι,
καὶ σιωπηλὸς κι' ἀτάραχος ἄναψε θειαφοκέρι.

---

* Οὐδεὶς ἀγνοεῖ ὅτι τὸ ζέον ὕδωρ εἶναι στοιχεῖον ἀπαραίτητον πρὸς ἐκτέλεσιν τοῦ θείου μυστηρίου.

Τὰ γόνατά του ἐχτύπησαν ὁρμητικὰ τὴν πλάκα,
ἐσήκωσε τὰ χέρια του, τὸ πρόσωπό του ἀνάφτει
κι' οἱ πέντε τὸν ἐκύτταζαν βουβοὶ μέσα στὰ μάτια.

Ἡ Δέησις

Πατέρα μου, σ' ἐδούλεψα
πιστὰ σαράντα χρόνια,
καὶ τώρα στὰ γεράματα
μοῦ δίνεις καταφρόνια!
Τὸ θέλημά σου ἂς γενῇ!
Λυπήσου μας, σπλαχνίσου
καὶ πάψε τὴν ὀργή σου.

Σ' ἐσένα, σὰν ὠρφάνεψα,
ἔδωκα τὴν ψυχή μου,
τὸ Σοῦλι μου τ' ἀγκάλιασα
στὸν κόσμο γιὰ παιδί μου.....
Τώρα τὸ Σοῦλι τὤχασα......
Ἦλθ' ἡ στερνή μου μέρα,
θἄλθω σ' ἐσέ, πατέρα.

Μέτρησε πόσοι ἐμείναμε!
Οἱ ἄλλοι πεθαμμένοι
μὲς τὰ λαγκάδια σέρνονται
νεκροὶ καὶ λαβωμένοι!
Ἄταφ' ἀμοιρολόητα
σέπονται τὰ κουφάρια
στοῦ λόγγου τὰ χορτάρια.

Ὄρνια καὶ λύκοι ἐχόρτασαν
τὰ μαῦρα κρέατά μας.
Συχώρεσε, συχώρεσε,
Πλάστη, τὰ κρίματά μας! ..
καὶ τώρα ποὺ θὰ νἄλθωμε
κ' ἡμεῖς στὴν ἀγκαλιά σου,
δέξου μας σὰν παιδιά σου.

Καὶ κύτταξε τὰ χέρια μας
τώρα σ' ἐσὲ σκωμένα,
πῶς εἶν' ἀπὸ τὸ ἄπιστο
τὸ αἷμα λερωμένα,
κ' εὐχαριστήσου, Πλάστη μου
καὶ πὲς—Εὐλογημένοι,
Πιστοί μου ἀνδρειωμένοι.—

Τώρα τὸ Σοῦλι ἀπέθανε·
δὲν ἔμειν' ἕνα χέρι
ποὺ νὰ μπορῇ στὰ δάχτυλα
νὰ σφίξῃ τὸ μαχαῖρι·
Πατέρα παντοδύναμε,
γενοῦ σ' ἐμᾶς πατρίδα,
ἄλλη δὲν ἔχω ἐλπίδα.

Ἐκεῖ ψηλὰ στὸ θρόνο σου
στὴν τόση βασιλεία,
δῶσε σ' ἐμᾶς τοὺς δύστυχους
μικρὴ μιὰ κατοικία,
νὰ μοιάζῃ μὲ τὸ Σοῦλι μας,
καὶ δῶσε μου ἕνα βράχο,
κι' ἐκεῖ τὸ Κοῦγκι νἄχω.

Χῶμα στὸ Σοῦλι ἐλεύθερο
γιὰ νὰ ταφῶ δὲν μένει·
ἐλέησον με, Πλάστη μου,
συχώρεσε νὰ γένῃ
τὸ Κοῦγκι μου ἡ ἐκκλησιά,
τὸ ἱερό σου Βῆμα
τοῦ Σαμουὴλ τὸ μνῆμα.

Ἐδῶ ποδάρι ἄπιστο
ποτὲ δὲν θὰ τολμήσῃ,
ποτέ...... τὸ εἶπα, τ' ὤρκισα,
τὸ Κοῦγκι νὰ πατήσῃ.
Μαζί μου παίρνω τὰ κλειδιά,
Πλάστη μου, δὲν τἀφίνω,
οὔτε σ' ἐσὲ τὰ δίνω.

Ἐκεῖ ψηλὰ στὸν οὐρανὸ
νὰ τὰ φορῇ στὴ μέση
ὁ Σαμουὴλ ὁ δοῦλός σου
θὰ σὲ παρακαλέσῃ.
Πατερα μου, μὴ πειραχθῇς,
κάμε μου αὐτὴ τὴ χάρι
ἄλλος νὰ μὴ τὰ πάρῃ,

Καὶ τώρα, τώρα πἄκουσες
τὸν πόνο, τὸν καϋμό μας,
δέξου μας καὶ θ' ἀφήσωμε
τὸ Σοῦλι τὸ γλυκό μας.
τὸ Σοῦλι, ἄχ! πῶς τὤχασα!
Ψυχή μου, μὴ δακρύσῃς.....
Εἶν' ὥρα νὰ τἀφήσῃς.

Κι' ἁπλώνοντας τὰ χέρια του στοὺς πέντε του συντρόφους:

—Θεέ μου πολυέλεε!
Τώρα ποὺ θὰ ν' ἀφήσω
τὸν κόσμο, καὶ στὸν ἴσκιο σου
θἄλθ' ὁ φτωχὸς νὰ ζήσω,
μιὰ χάρη θέλω, Πλάστη μου·
τὰ πέντε τὰ παιδιά μου
νὰ τἄχω συντροφιά μου.

Τἀνάθρεψα στὸν κόρφο μου
γιὰ ἰδέ τα τὰ καϋμένα,
ἄλλονε δὲν ἀγάπησαν
παρὰ ἐσὲ κ' ἐμένα.
Παιδιά μου, μὴ δειλιάζετε,
νἄχετε τὴν εὐχή μου.....
Θὰ ζήσετε μαζί μου.

Σταλαματιά, σταλαματιὰ τὰ δάκρυα τους πέφτουν
κι' ἡ πλάκα ποὺ τὰ δέχεται ραγίζεται καὶ τρίζει.
Παράπονο τοὺς ἔπιασεν, ὄχι θανάτου φόβος,
καὶ κλαίοντας ὁ Σαμουήλ, εἰς τὤνα του τὸ χέρι
τὸ ἱερὸ Ποτῆρι του καὶ στἄλλο τὴ λαβίδα,
ἀρχίνησε τὴν Κοινωνιὰ τοῦ Πλάστη νὰ μεράζῃ.

Ὁ πρῶτος ἐμετάλαβε, μεταλαβαίνει κι' ἄλλος,
τὴν ἔδωσε στὸν τρίτονε, κι' ὁ τέταρτος τὴν παίρνει,
καὶ φθάνει ὥς τὸν ὕστερο καὶ τοῦ τήνε προσφέρει.
Κ' ἐκεῖ ποὺ ἔψαλλ' ὁ παπᾶς μὲ τὴ γλυκειὰ φωνή του:
«Τοῦ δεῖπνου σου τοῦ μυστικοῦ
σήμερον, υἱὲ Θεοῦ».....

Φωναῖς ἀκούονται, χτυπιαῖς, ἀλαλαγμός, ἀντάρα.
Πλακώσανε οἱ ἄπιστοι· καλόγερε, τί κάνεις;...
Ἐσήκωσε τὰ μάτια του ὁ Σαμουὴλ στὸν κρότο
καὶ στάζ' ἀπ' τὴ λαβίδα του ἐπάνω στὸ βαρέλι
μιὰ φλογερὴ σταλαματιὰ ἀπ' τοῦ Θεοῦ τὸ γαῖμα.....
Ἀστροπελέκια ἐπέσανε, βροντάει ὁ κόσμος ὅλος,
λάμπει στὰ γνέφ' ἡ ἐκκλησιά, λάμπει τὸ μαῦρο Κοῦγκι
Τί φοβερὴ κεροδοσιὰ πῶλαβε στὴ θανή του
τὸ Σοῦλι τὸ κακότυχο, καὶ τί καπνό, λιβάνι!.....

Ἀνέβαινε στὸν οὐρανὸ καὶ τοῦ παπᾶ τὸ ράσο
κι' ἁπλώθηκε κι' ἁπλώθηκε σὰν τρομερὴ μαυρίλα,
σὰ σύγνεφο κατάμαυρο κ' ἐθόλωσε τὸν ἥλιο.
Κ' ἐν ᾧ τἀνέβαζ' ὁ καπνός, κ' ἐν ᾧ τὸ συνεπαίρνει,
τὸ ράσο πάντ' ἀρμένιζε κ' ἐδιάβαινε σὰ Χάρος
κ' ἐκεῖθεν ὅπου διάβηκε ὁ φλογερός του ἴσκιος,

σὰν νᾶταν μυστικὴ φωτιὰ ἐρρόγγισε τὸ λόγγο.
Καὶ μὲς ταῖς πρώταις ἀστραψαῖς καὶ μὲ τὰ πρωτοβρόχια
χλωρὸ χορτάρι φύτρωσε, δάφναις, ἐληαῖς, μυρτούλαις,
ἐλπίδες, νίκαις καὶ σφαγαῖς, χαραῖς κ' ἐλευθερία.

Τὸ ψυχοσάββατο

Εἰς τὸν βαρὺν τὸν ἴσκιο σου, μαῦρο μου κυπαρίσσι,
ἀπόψε τὰ μεσάνυχτα θὰ νᾶλθῃ νὰ καθίσῃ,
ἕνας πατέρας πῶχασεν ὤμορφη θυγατέρα.
Τήνε γυρεύει ἐδῶ κ' ἐκεῖ, τὴ νύχτα, τὴν ἡμέρα,
καὶ δὲν τὴ βρίσκει ὁ δύστυχος. Ὅσους ρωτᾷ τοῦ λένε
πὼς δὲν τὴν εἶδαν νὰ διαβῇ καὶ τὸν θωροῦν καὶ κλαῖν·

Ἐπῆγε στὴν τριανταφυλλιὰ
ἐψὲς μὲ τὸ φεγγάρι.
Τῆς λέει: ἡ φιλενάδα σου
μὴν ἦλθ' ἐδῶ νὰ πάρῃ
τὰ ρόδα σου νὰ στολισθῇ
στὴν ἐκκλησιὰ νὰ πάῃ;.....
Κ' ἐκείνη τ' ἀπαντάει:

—Κάθε πρωῒ τὴν ἔβλεπα
ὤμορφη σὰν ἐμένα·
μοῦ ἐμέτραε τὰ ρόδα μου,
κ' ἂν ἔλειπε κανένα.
μ' ἐμάλλωνε καὶ μῶλεγε
πὼς θὰ μὲ παραιτήσῃ
καὶ δὲ θὰ μ' ἀγαπήσῃ.

Κ' ἐν ᾧ μ' ἐμάλλων' ἔκοβε
τ' ἄνθη μου τὰ δροσᾶτα
κ' ἐστόλιζε τὰ στήθια της
τ' ἄσπρα τὰ μυρωδᾶτα·
ἐκείνη μῶδιν' ὠμορφιά,
ἐγὼ τὴν ἐντροπή μου,
λὲς κ' ἦταν ἀδελφή μου.

Πές μου, πατέρα, πές μου τὸ
μὴν εἶναι κακιωμένη
καὶ σ' ἔστειλε γιὰ νὰ μοῦ πῇς
πὼς τώρα κατεβαίνει;
Τρεῖς μέραις τήνε καρτερῶ
μὲ τὸ φιλὶ στὸ στόμα
καὶ δὲν τὴ βλέπω ἀκόμα.

Πάει στό νυχτολούλουδο,
τό βλέπει μαραμμένο:
—Γιατί, λουλοῦδι μου, εἶσ' ἀχνό
καί παραπονεμένο·
δέν σῶφερ' ἡ Μαρία σου
νεράκι ἀπό τή βρύση
ἐψές νά σέ ποτίση;...

—Τή νύχτα τά μεσάνυχτα
ἐκεῖ πού χαρτεροῦσα
νἄλθη ἡ Μαρία νά μ' εὑρῆ
κ' ἔστεκα κι' ἀγρυπνοῦσα,
μέσα στό φῶς τοῦ φεγγαριοῦ
μοῦ φάνη πώς τήν εἶδα
πὤφευγε σάν ἀχτίδα.

Κ' ἐνῶ κρυφομιλούσανε, ἀκούστηκε ἀπό πέρα
φωνή πού μοιρολόγαε κ' ἔλεγε στόν πατέρα:

Τήν ἐπεράσαν τέσσαροι
μές τἄνθη ξαπλωμένη·
ποιό μάτι δέν τήν ἔκλαψε
ἐκεῖθε πού διαβαίνει!
Ἐμπρός ἐπήγαιν' ὁ σταυρός
ὀπίσω του οἱ παπάδες,
λιβάνια καί λαμπάδες.

Τήν εἶδα, δύστυχε, κ' ἐγώ
τήν εἶδα τή Μαρία
δίπλα στό ξυλοκρέββατο.
Δέν πᾶς στήν ἐκκλησία
νά βρῆς. τό νεκρολίβανο
ὁπού καπνίζει ἀκόμα
στοῦ τάφου της τό χῶμα;

Σύρε, πατέρα, νά τή δῆς
ἀπόψ' οἱ πεθαμμένοι,
μεγάλη ἔχουνε γιορτή,
καί βγαίνουν στολισμένοι
σάν νιόνυφοι ἀπ' τά μνήματα
μέ τἄσπρα σάβανά τους
νά φᾶν τά κόλλυβά τους.

Σάν ἔλθουν τά μεσάνυχτα,
τὀρνίθι σάν λαλήση,
σύρε καί κλάψε μοναχός
σιμά στό κυπαρίσσι.
Σήμερα ψυχοσάββατο

θάλθῃ στὴν ἀγκαλιά σου.
νὰ πάρῃ τὰ φιλιά σου.

Ἐπῆγε κ' ἐκαρτέρεσε
πίσ' ἀπὸ τἄγιο Βῆμα.
Ἦλθανε τὰ μεσάνυχτα....
Ἐσείστηκε τὸ μνῆμα.
Βγαίν' ἡ Μαρία ὁλόλευκη,
κ' ἐκεῖ ποὺ τὸν ἐφίλει
ἀνάμεσα στὰ χείλη:

—Πατέρα μου, τοῦ λέει, γλυκέ,
γιὰ ἰδὲς πῶς εἶμαι κρύα!
Ἂν εἶν' ἀλήθεια π' ἀγαπᾷς
τὴ μαύρη τὴ Μαρία,
ἔλα μ' ἐμὲ στὸν τάφο μου,
σκιάζομαι τὸ σκοτάδι
μονάχη μου στὸν ᾅδη.

Τὸ σάβανό μου εἶναι πλατύ.
Γιὰ ἰδές το... μᾶς σκεπάζει....
Ἔλα νὰ πᾶμε.... κύτταξε,
σχεδὸν γλυκοχαράζει.....
Τρέμω.... κρυώνω..... πάρε με....
Εἶμαι μικρὴ ἡ καϋμένη
νὰ μείν' ὠρφανεμένη.

Ἀγάλια..... ἀγάλια.... ἀκλούθα με'
πατέρα, μὴ βαρέσῃς....
Εἶναι τὰ μνήματ' ἀνοιχτά,
βάστα με μὴ μοῦ πέσῃς.
Θυμᾶσαι πῶς μ' ἐχάϊδευες
καὶ πῶς μοῦ τραγουδοῦσες
ὅταν μ' ἀποκοιμοῦσες;

Πατέρα μου, πατεῖς βαριά....
Πιάσου ἀπ' τὸ σάβανό μου.....
Τραβήξου ὀλίγο.... ἐσκόνταψες
ἐπάνω στὸ σταυρό μου....
Ἐφθάσαμε.... καρτέρεσε
νὰ κατεβῶ νὰ στρώσω,
σεντόνι νὰ σ' ἁπλώσω.

Δός μου τὸ χέρι σου.... Ἔλα δῶ...
Πατέρα μου, ἀχνίζεις!....
Τὰ μάτια σου θολώνουνε...
Γιατὶ νὰ μὲ φοβίζῃς;
Πᾶμε στὸ κρεββατάκι μου

νὰ σὲ γεροκομήσω,
δὲ θέλω νὰ σ' ἀφήσω.

Γιὰ ἰδὲς κρεββάτι ὤμορφο!
Ἐπῆρ' ἀπ' τὰ μαλλιά μου
τὰ ρόδα πού μοῦ βάλανε
ἀπ' τὴν τριανταφυλλιά μου.
Τὰ μάδησα, τὰ σκόρπισα
ἐπάνω στὸ σεντόνι,
ποὺ εἶν' ἄσπρο σὰν τὸ χιόνι.

Πατέρα μου, τί καρτερεῖς;
τί στέκεσαι στὴν ἄκρη;....
Πατέρα μου, δὲν μ' ἀγαπᾷς!....
Σφόγγισ' αὐτὸ τὸ δάκρυ....
Ἄλλοι θὰ κλάψουνε γιὰ μᾶς....
κ' ἐμεῖς θὰ τοὺς ἀκοῦμε....
Ἔλα νὰ κοιμηθοῦμε.

—Κ' ἡ μάνα σου, Μαρία μου,
κ' ἡ μάνα σου ἡ καϋμένη!
Χωρὶς ἐμέ, χωρὶς ἐσὲ
ἡ δύστυχη ποῦ μένει;....
Μὴν κλαῖς. παιδί μου,.... γλήγορα
φεύγει πετᾷ ἡ ζωή μου...
Σύρε μὲ τὴν εὐχή μου.

Μαρία μου, ἕνα φιλί,
Ἕνα φιλάκι ἀκόμα....
Μοσχοβολάει, ψυχούλα μου,
τ' ἀθῶο σου τὸ στόμα....
Καρτέρεσε, Μαρία μου,
ἄφες με νὰ χορτάσω,
σὲ λίγο θὰ σὲ χάσω.

Κ' ἐκεῖ ὅπου τὴν ἔσφιγγε, κ' ἐκεῖ ποὺ τὴν ἐφίλει
τὴν ἔχασ' ἀπ' τὸν κόρφο του, τὤφυγε ἀπὸ τὰ χείλη.
Λαλεῖ τὀρνίθι τῆς αὐγῆς καὶ θαμποφέγγ' ἡ μέρα.
Κλάψτε τὴν νειὰ τὴν ὤμορφη, κλάψτε καὶ τὸν πατέρα'

Ὁ Κατζαντώνης

Ἀνθηρὰ καὶ ἀειθαλὴς διατηρεῖται πάντοτε ἡ μνήμη τοῦ Κατζαντώνη, πάμπολλοι δὲ τῶν ἐπιβιωσάντων αὐτοῦ ὁμηλίκων ἐνθυμοῦνται ἀκόμη τὴν ἀνέκφραστον τόλμην τοῦ προσώπου του, τὴν εὐκαμψίαν τῶν μελῶν του καὶ τὴν ἀπαράδειγμάτιστον ὠκύτητά του. Ἀπίστευτα καὶ πολυειδῆ εἶναι τὰ τολμήματα τοῦ Κλέφτου τούτου κατὰ τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ, ὅστις ἔβλεπε πάντοτε καὶ πανταχοῦ ὡς φάσμα ἐνώπιόν του τὸν ἀτρόμητον ἀθλητήν.

Ὁ Βελῆ Γκέκας, Ἀλβανὸς ὑπὸ τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ Σατράπου, ἐπίφοβος εἰς πάντας, τολμητίας καὶ αἱμοβόρος, εἶχεν ἀποκλειστικῶς ἀφιερωθῆ εἰς τὴν καταδρομὴν τοῦ ἀκαταμαχήτου Κατζαντώνη. Ἀλλὰ καὶ οὗτος δὲν διέφυγε τὸν θάνατον, φονευθεὶς ὑπὸ τοῦ ἥρωός μας εἰς τὴν ἐν Κρύᾳ Βρύσῃ ἀείμνηστον συμπλοκήν.

Δύο δημοτικὰ ᾄσματα ἀφιερώθησαν εἰς τὸ ἀνδραγάθημα τοῦτο παρὰ τοῦ λαοῦ. Ἀλλ' οὔτε ἤκουσα, οὔτε ἀνέγνωσα ἕτερον, ἔνθα νὰ ἐξυμνῆται ἄλλος τις τῶν τοσούτων τοῦ ἥρωος ἄθλων.

Πολλάκις τὸ πλῆθος τῶν ἐχθρῶν τὸν ἠνάγκασε νὰ εἰσέρχεται εἰς Λευκάδα ὡς εἰς ἄσυλον, καὶ πολλοὶ τῶν φίλων μου ἐνθυμοῦνται αὐτὸν ἀκόμη καθήμενον ἐπὶ τῆς χλόης, ἔχοντα εἰς τὸ πλευρόν του τὸν πελώριον Λεπενιώτην καὶ περιστοιχιζόμενον ὑπὸ τῶν συνεταίρων αὐτοῦ λύκων καὶ τίγρεων. Τὰ ὅπλα του ἦσαν πολυτελέστατα· μαύρη ἐκ τῆς πολυχρονίου τριβῆς ἡ φουστανέλλα, πανταχοῦ τοῦ σώματός του ἔλαμπεν ὁ χρυσὸς καὶ ὁ ἄργυρος. Ἀναστήματος μετρίου, τὸ ὄμμα του ἦτο κεραυνός. Μέλας, μακρὸς καὶ δασὺς ὁ μύσταξ, ὀφρεῖς νεφελώδεις, γλυκεῖα καὶ ἁρμονικωτάτη ἡ φωνή του.

Ἀλλὰ πῶς νὰ μὴ διαμνημονεύσῃ τις ὅτι κατὰ τὸ 1805 καὶ 1806 συνῆλθον εἰς Λευκάδα ἅπαντες οἱ διασημότεροι ἁρματωλοὶ τῆς Αἰτωλίας, τῆς Ἠπείρου καὶ τῆς Θεσσαλίας ὑπακούοντες εἰς τὴν φωνὴν ἐκείνου, οὗτινος ἐν τῇ καρδίᾳ ἐνεφώλευεν ἔκτοτε ἡ ἰδέα τῆς ἑλληνικῆς ἀνεγέρσεως καὶ ὅστις ἀπήλαυσεν εἴκοσι πέντε περίπου ἔτη μετὰ ταῦτα ἐντὸς ναοῦ ὀρθοδόξου ἐν Ναυπλίῳ βραβεῖον τῆς πρὸς τὸ ἔθνος ἀγάπης του μάχαιραν καὶ μόλυβδον;

Τότε οἱ λεοντοκάρδιοι ἐκεῖνοι ἀνεγνώρισαν ὁμοθυμαδὸν τὴν ὑπεροχὴν τοῦ Κατζαντώνη, ἀνακηρύξαντες αὐτὸν π ο λ έ μ α ρ χ ο ν καὶ παντὸς ἀνδρείου ἀνδρειότερον. Ὠργανίζετο βεβαίως τότε καὶ ὑπεθάλπετο ὑπ' ἐξόχων ἀνδρῶν κίνημά τι κατὰ τοῦ Ἀλῆ, ὅστις ἐν Πρεβέζῃ, ὥσπερ ἐλλοχῶν, παρεφύλαττε καὶ κατεσκόπευε πάντα τῶν ἁρματωλῶν τὰ κινήματα. Ἀλλ' ὁ Κατζαντώνης, ὅστις δὲν εἶχε μάθει ποτὲ ν' ἀριθμῇ τοὺς ἐχθρούς του, ὤμνυεν ἐπὶ

τῆς σπάθης του ὅτι μὲ μόνα τὰ παλληκάρια του ἤθελε σύρει αἰχμαλώτους εἰς Λευκάδα τὰς χιλιάδας τῶν Ἀλβανῶν, τὰς ὁποίας ὁ Βεζίρης ἔντρομος ἐπεσώρευσεν ἐν Ἀμβρακίᾳ.

Δυστυχῶς κατὰ τὰς ἡμέρας ἐκείνας προσεβλήθη ὁ γενναῖος ὑπὸ τῆς φλογιάδος καὶ ἠσθένησε βαρέως. Μόλις εἶχε συνέλθει ὀλίγον, μὴ δυνάμενος νὰ ὑπομείνῃ πλέον τὴν ἀδράνειαν, εἰς τὴν ὁποίαν τὸν κατεδίκαζεν ἡ ἀσθένεια, λάθρα ἀνεχώρησε μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ Γεωργίου, τοῦ ἐπονομαζομένου Χασώτου, εἰς Ἄγραφα, βέβαιος ν' ἀναλάβῃ τὴν προτέραν ρώμην, ἅμα ἤθελεν ἀναπνεύσει τὸν ἐλεύθερον καὶ καθαρὸν ἀέρα τῶν φιλτάτων αὐτοῦ ὀρέων. Διέμεινεν ἡμέρας τινὰς ἐντὸς μονῆς θεραπευόμενος καὶ περιθαλπόμενος ὑπὸ τῶν ἁγίων ἐκείνων καλογήρων.

Ἀραμτωλοὶ καὶ μοναχοί, ἐλευθερία καὶ θρησκευτικὸν αἴσθημα, ἐχθροὶ τῶν τυράννων καὶ λειτουργοὶ τῆς Θεότητος πρότερον καὶ διαρκούσης τῆς ἑλληνικῆς γιγαντομαχίας ἀπαντῶνται ἀμοιβαίως χειραγωγούμενοι, ἐνθαρρυνόμενοι, βοηθούμενοι.

Ἀλλ' ὁ Κατζαντώνης, ὅστις ἐγνώριζεν ὅτι τὸ πονηρὸν ὄμμα τοῦ ἀδιαλλάκτου ἐχθροῦ του εἰσέδυε πανταχοῦ, φοβούμενος ἴσως προδοσίαν τινά, ἀσθενὴς ἔτι καὶ πυρέσσων, παρήτησε τὸ ἄσυλόν του καὶ κατέφυγε μετὰ τοῦ Γεωργίου εἴς τι σπήλαιον ἀπόκρυφον καὶ ἄγνωστον τοῖς πᾶσιν. Εἷς μόνος ἱερεὺς (αἰσχύνομαι ἀναμιμνήσκων τὸ κακούργημά του!) εἰσήρχετο εἰς τὸ καταφύγιον ἐκεῖνο, προμηθεύων εἰς αὐτοὺς τὰ πρὸς τὸ ζῆν, καὶ οὗτος ἐπρόδωσε τοὺς δύο ἀδελφούς.

Ἑξήκοντα Ἀλβανοί, ἔχοντες ἐπὶ κεφαλῆς τὸν Ἰουσοὺφ Ἀράπην, αἴφνης περιεκύκλωσαν τὸ σπήλαιον, οὔτε ἤθελον ἀρκέσει ἂν ὁ Κατζαντώνης δὲν ἠσθένει βαρέως. Εἰς τὴν δεινὴν αὐτὴν θέσιν ὁ Γεώργιος ἥρπασεν ἐπὶ τῶν ὤμων αὐτοῦ τὸν ἀδελφὸν καὶ ἐξῆλθε τοῦ σπηλαίου φονεύων καὶ τραυματίζων ἀνηλεῶς τοὺς πρώτους Ἀλβανούς, τοὺς ὁποίους ἀπήντησεν. Ἔδραμε πρὸς τὸ ὄρος φέρων πάντοτε τὸ ἱερὸν ἐκεῖνον φορτίον καὶ μαχόμενος καὶ ὀπισθοχωρῶν ἐφόνευε καὶ ἄλλους τῶν ἐχθρῶν, μέχρις οὗ ἀσθμαίνων καὶ πληγωμένος ἠχμαλωτίσθη, μὴ θελήσας νὰ σωθῇ παραιτῶν τὸν γλυκύτατον αὐτοῦ ἀδελφόν.

Αἰωνία αὐτῶν ἡ μνήμη!

Ὁ Κατζαντώνης

Ἐσεῖς ὅπου τὸν εἴδετε ψηλὰ στὰ κορφοβούνια,
σταυραητοὶ καὶ πέρδικες, ξηφτέρια, χελιδόνια,
ἐλᾶτε νὰ τοῦ στήσετε τραγοῦδι μοιρολόγι.
Τὸν Κατσαντώνη πιάσανε, κλάψτε, πουλιά μου, κλάψτε.
Ἕνας παπᾶς τὸν πρόδωκε! Μαχαῖρι νὰ τοῦ γένη,
ἡ κοινωνιὰ ποὺ τῶβαψε τἀφωρεσμένο στόμα,
θηλειὰ κι' ἀστρίτης στὸ λαιμὸ τἄγιο του πετραχῆλι,
νὰ μὴ βρεθῇ πνευματικὸς νὰ τὸν ξεμολογήσῃ
κι' ἀγαπημένα δάχτυλα τὰ μάτια νὰ τοῦ κλείσουν!

Τὸ γκαρδιακὸ τἀδέρφι του, ὁ Γιῶργος ὁ Χασώτης,

ἔξυπνος ἀκουρμαίνεται, κοιμᾶτ' ὁ Κατζαντώνης.
Ἡ εὐλογιὰ τὸν ἔψησεν, ἡ θέρμη τὸν ἀνάφτει.

—Ξύπν', ἀδερφέ μου, ξύπνησε στὸν ὦμο νὰ σὲ πάρω·
πλακώσανε οἱ λιάπηδες καὶ θὰ μᾶς πιάσουν σκλάβους.

—Τρέχ', ἀδερφέ μου, γλύτωσε, μὴ μὲ ψυχοπονιέσαι.
Κι' ἂν μ' ἀγαπᾷς καὶ πιθυμᾷς νὰ πάω φχαριστημένος,
κόψε μου τὸ κεφάλι μου μὴ μοῦ τὸ παρ' ὁ Ἀράπης
καὶ φέρ' το πάνω στ' Ἄγραφα, καὶ διάλεξ' ἕνα βράχο
καὶ δός τού το νὰ τὸ φορῇ, κορφή του νὰ τὸ κάμῃ,
νὰ τὸ φορῇ, νὰ τὸ βαστᾷ σὰν περικεφαλαία.
Ἔλ' ἀδερφέ μου, γλήγορα, γλήγορα νὰ μὲ κόψῃς
νὰ πάγω κεῖ ψηλὰ ψηλά, νὰ φύγω δῶθε μέσα,
νἄρχωνται μαῦρα σύγνεφα, νἄρχωντ' ἀστροπελέκια
νὰ μοῦ θυμᾶνε τὸ καπνό, νὰ μοῦ θυμᾶν' τὴ λάμψη
τοῦ τουφεκιοῦ μου πώρφανὸ στὰ χέρια σου θὰ μείνῃ.
Νὰ τ' ἀγαπᾷς, νὰ τὸ φιλᾷς, νὰ τὤχῃς σὰν ἀδέρφι.

Ὁ Γιῶργος ἐκατάλαβε πὼς τ' ἀνεβαίν' ἡ θέρμη,
τὸν ἅρπαξε στὸν ὦμο του κι' ἀπ' τὴ σπηλιὰ πετιέται.
Ἐπῆρε τὸν ἀνήφορο, στὸ ξάγναντο προβαίνει,
ἑξῆντα βλέπει Τζάμηδες ποὺ τὸν ἐκυνηγοῦσαν.
Κάθε φορὰ ποὺ σίμωναν, ἔστενε μετερίζι
τοῦ Κατζαντώνη τὸ κορμὶ κι' ἄδειαζε τ' ἅρματά του.
Χαρὰ στὴ μάνα πὤχαμε παιδιὰ τέτοια λιοντάρια!
Ἔτσι κυνηγηθήκανε τὰ δυὸ πιστὰ τ' ἀδέρφια,
ὅσο ποὺ βγῆκε ὁ αὐγερινὸς κι' ἀχνίσανε τἀστέρια.
Τότε λαβώθηκε βαρειὰ ὁ Γιῶργος στὸ ποδάρι,
καὶ τοὺς ἐπιάσαν ζωντανούς, στὰ Γιάννινα τοὺς φέραν.

Καὶ μιὰν αὐγὴ στὸν Πλάτανο, ποὺ ἀπὸ μικρὸ κλωνάρι*
ἐχόντρυνε κ' ἐπλάτυνε, βυζαίνοντας τὸ γαῖμα
τὴν ὥρα τους τὴν ὕστερη, βαρειὰ σιδερωμένα
τοῦ Βάλτου, τοῦ Ξερόμερου τὰ δυὸ θεριὰ προσμένουν.
Χίλιων λογιῶνε σύνεργα, δαυλιά, σφυρὶ κι' ἀμόνι
σκόρπια στὸ χῶμα βρίσκονται κ' ἐκεῖνοι τὰ τηρᾶνε.
Ὁ Γιῶργος σὰν κ' ἐδάκρυσε γιὰ τὸ γλυκό του ἀδέρφι.
Τοῦ Κατζαντώνη μιὰ ματιά, κ' ἐστρέφεψε τὸ δάκρυ.
Κ' ἐκεῖ ποὺ διηγούντανε τὤνα τ' ἀδέρφι στ' ἄλλο
τὰ περασμένα νιῶτά τους, τὴν Κρύα τὴ βρυσούλα,
τὸ φόβο τοῦ Ἀλήπασα, τοῦ Γκέκα τὴ λαχτάρα,
ἔξαφν' ἀστράφ' ἕνα σπαθὶ καὶ γέρν' ἕνα κεφάλι.
«Χριστὸς ἀνέστη, πλάκωσα!» φωνάζ' ὁ Κατζαντώνης
κ' ἕνα φ λί στερνὸ φιλὶ ἀπὸ μακρὰ τοῦ ρίχνει.

* Ὁ Πλάτανος ἦτο ἐν Ἰωαννίνοις ὁ τόπος τῆς καταδίκης καὶ τῶν μαρτυριῶν. Ὁ αἱμοσταγὴς Γολγοθᾶς, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἐβασανίσθησαν τοσοῦτοι καὶ τοιοῦτοι ἥρωες.

Μὲς τὰ κλαριὰ τοῦ πλάτανου μὲς τὰ χλωρὰ τὰ φύλλα
σὰν νᾆταν στὸ λημέρι της, ἐκρύφτηκ' ἡ ψυχή του,
κ' ἐκύτταζε τὸν ἀδερφὸ ποὺ τόνε μαρτυρεύουν.

Δυὸ γύφτοι τὸν ἐστρώσανε δεμένονε στ' ἀμόνι
κ' ἀρχίσανε μὲ τὸ σφυρὶ νὰ τόνε πελεκᾶνε.
Σκλήθραις πετᾶν τὰ κόκκαλα, σκορπᾶνε τὰ μελούδια·
νεῦρα, κομμένα κρέατα σέρνονται σὰν ξεσκλίδια,
καὶ κειὸς τηράει τὸν οὐρανὸ καὶ γλυκοτραγουδάει:

Χτυπᾶτε, πελεκᾶτε με,
σκυλιά, τὸν Κατζαντώνη
δὲν τὸν τρομάζει 'Αλήπασας,
φωτιά, σφυρὶ κι' ἀμόνι.

Μιὰν ὥρα πελεκούσανε, τὰ χέρια τους δειλιάζουν,
οἱ γύφτοι βαρεθήκανε καὶ τὸ λαιμό του κόδουν.
'Ανοιγοκλοῦσ' ὁ λάρυγγας, μαῦρο πετᾷ τὸ γαῖμα
καὶ μὲς 'ς τὸν κόκκινό του ἀφρό, μὲς στὴ βραχνὴ γαργάρα
μισοκομμέν' ἀκούονται τοῦ τραγουδιοῦ τὰ λόγια:

Χτυπᾶτε, πελεκᾶτε με,
σκυλιά, τὸν Κατζαντώνη
δὲν τὸν τρομάζει ὁ 'Αλήπασας,
φωτιά, σφυρὶ κι' ἀμόνι.

'Ο πλάτανος σὰν ἔνοιωσε στὴ ρίζα του τὸ γαῖμα,
ἀλαίργμαγα τὸ ρούφηξε νὰ μὴ τὸ πιῇ τὸ χῶμα,
κ' ἐστοίχειωσε κ' ἐθέριεψε κι' ἅπλωσε τὰ κλωνάρια
τόσο χοντρὰ κι' ἀτάραγα καὶ τόσο φουσκωμένα,
ποὺ τἄβλεπ' ὁ 'Αλήπασας τὴ νύχτα 'ς τὤνειρό του
κι' ἐφώναζε κ' ἐλάμπαζε, μὴν ἔλθ' ἐκείν' ἡ μέρα
ποὺ τὰ κλαριὰ τοῦ πλάτανου τὴν Πόλη θὰ πλακώσουν.

Ἡ Φυγή

Τὸ ἑπόμενον γεγονὸς ἀνάγεται εἰς τὴν καταστρεπτικὴν μάχην τῆς 20 Ἰουλίου τοῦ 1792 καὶ εἰς τὴν φθοράν, ἣν ὑπέστησαν τὰ στρατεύματα τοῦ Ἀλῆ πασᾶ ὑπὸ τῶν Σουλιωτῶν, στρατηγοῦντος τότε τοῦ ἀειμνήστου Λάμπρου Τζαβέλλα.

Περιττὸν ν' ἀναφέρῃ τις ἐνταῦθα τὰ καθ' ἕκαστα τῆς ἀθανάτου νίκης. Μόνον ἐνθυμίζομεν ὅτι τοιοῦτος ὑπῆρξε τὴν ἡμέραν ἐκείνην ὁ τρόμος τοῦ Ἀλῆ, ὥστε παραιτήσας τὸ πεδίον τῆς μάχης διέρρηξε δύο ἵππους, φεύγων ἀνάδρως εἰς Ἰωάννινα, ἔνθα καί, θάνατον ἀπειλῶν, ἀπηγόρευσεν εἰς πάντας νὰ ἐξέλθωσι τῶν οἰκιῶν ἐπὶ δεκαπέντε ὅλας ἡμέρας, ἵνα μὴ ἴδωσι καὶ μαρτυρήσωσι τὴν ἀθλίαν καὶ ὀδυνηρὰν κατάστασιν τῆς τόσον καιρίως τραυματισθείσης στρατιᾶς του.

Ἄλλος ἂς ὑμνήσῃ τὴν ἀκαταμάχητον ἀνδρείαν τῶν Σουλιωτίδων ἀμαζόνων καὶ τὴν πολεμικὴν μέθην τοῦ Λάμπρου. Ἐγὼ εὐαρεστοῦμαι μᾶλλον εἰς τὴν καταισχύνην τοῦ τυράννου, ὃν παραχώρησις θεία εἶχε πέμψει τελευταίαν βάσανον εἰς τὸ ἔδαφος, ὅπως ὑπὸ τὴν μάχαιραν αὐτοῦ πληρώσωμεν τέλος ἅπαντα τὰ προπατορικὰ πλημμελήματα καὶ οὕτως ἀμώμους καὶ παντὸς ῥύπου κεκαθαρμένους παραλάβῃ ἡμᾶς κοινωνοὺς τοῦ θείου καὶ μυστικοῦ αὐτῆς δείπνου ἡ ἀληθὴς θεότης τοῦ κόσμου τούτου, ἡ Ἐλευθερία.

Ἡ Φυγή

«Τἄλογο! τἄλογο, Ὀμὲρ Βριόνη.
Τὸ Σοῦλι ἐχούμησε καὶ μᾶς πλακώνει
Τ' ἄλογο! τ' ἄλογο! ἀκοῦς σουρίζουν
ζεστὰ τὰ βόλια τους, μᾶς φοβερίζουν.

»Γιὰ δὲς σὰ δαίμονες μὲ πελεκᾶνε!
Κάτου ἀπ' τὸ βράχο τους πῶς ροβολᾶνε!
Δὲς τὰ κεφάλια μας, δὲς τὰ κουφάρια,
κυλᾶνε ἀνάκατα σὰν νἆν' λιθάρια.

»Τἄλογο! τἄλογο! Ἀκοῦς πῶς σκούζουν!
Οἱ λύκοι φθάσανε, ρυάζονται, γρούζουν.

Ἄνοιξ' ἡ κόλαση καὶ μοῦ ξερνάει
τὸν μαῦρον κόσμο της γιὰ νὰ μὲ φάη.

»Βριόνη, πρόφθασε· ἀκόμη λίγο,
κι' ἀπὸ τὰ νύχια τους δὲ θὰ ξεφύγω.
Τἄλογο!... Γνώρισα τὴ φουστανέλλα
τοῦ ἐχθροῦ μου τἄσπονδου Λάμπρου Τζαβέλλα.

»Δὲν τόνε βλέπετε; σὰ Χάρος φθάνει
ψηλ' ἀνεμίζοντας τὸ γιαταγάνι.
Νοιώθω τὸ χέρι του μὲς στὴν καρδιά,
ποὺ πάει σπαράζοντας τὰ σωθικά.

»Ἀνεμοστρόβιλος, θεοποντή,
ὅλα σὰ σίφουνας θὰ καταπιῇ.
Τὸ μάτι ἐπάνω μου ἄγρια στηλώνει,
μαχαῖρι δίκοπο μέσα μου χώνει.

»Κρύο τὸ σίδερο χωνεύει, σφάζει.
Ἀκοῦτε, ἀκοῦτέ τον πῶς μοῦ φωνάζει·
νοιώθω τὸ χνῶτο του φωτιὰ ζεστό,
πὤρχετ' ἐπάνω μου σὰ νἄναι φιό.

»Τἄλογο! τἄλογο, Ὀμὲρ Βριόνη.
Ὁ ἥλιος ἔπεσε, νύχτα σιμώνει...
Ἄστρα λυτρῶστέ με· αὐτὴ τὴ χάρη
ζητάει ὁ Ἀλήπασας, πιστὸ φεγγάρι».

Ἐμπρός του στέκεται καμαρωμένο,
μαῦρο σὰν κόρακας, χρυσᾶ ντυμένο
ἄτι ἀξετίμωτο, φλόγα, φωτιά,
καθάριο ἀράπικο, τὸ λὲν Β ο ρ ι ᾶ.

Χτυπάει τὸ πόδι του, σκάφτει τὸ χῶμα,
δαγκάει τὸ σίδερο, πὤχει στὸ στόμα.
Ρουθούνια διάπλατα καὶ τεντωμένα
ἀχνίζουν κόκκινα σὰν ματωμένα.

Ἀκούει τὸν πόλεμο καὶ χλημητάει.
Ταὐτιά του τέντωσε, ἄγρια τηράει.
Ὁλόρθ' ἡ χήτη του, ὁλόρθ' ἡ ὀρά,
λιγάει τὸ σῶμα του σὰν τὴν ὀχειά.

Σχώνεται λαίμαργο στὰ πισινά του,
Λάμπουν τὰ νύχια του, τὰ πέταλά του.
Λὲς καὶ δὲν ἔγγιζε κάτου στὴ γῆ......
Κρῖμα ποὺ τὤθελαν γιὰ τὴ φυγή!...

Ὁ Λάμπρος τὤβλεπε κι' ἀπὸ τὴ ζήλεια,

κρυφ' ἀναστέναξε, δαγκάει τὰ χείλια.
«Ἄτι περήφανο, νὰ σ' εἶχα ἐγώ,
μέσα στὰ Γιάννινα ἤθελα μπῶ».

Ὡς τόσ' ὁ Ἀλήπασας ἀπὸ τὸν τρόμο
τὴ χήτη του ἅρπαξε, πετάει στὸν ὦμο.....
Σὰ βόλι γλήγορο, σὰν ἀστραπή.
Τὸ ἄτι χάθηκε μὲ τὸν Ἀλῆ.

Φεύγουνε, φεύγουνε! Δίκαιη κατάρα!
Τοὺς ἐκυνήγαε ἀχνὴ τρομάρα·
νύχτα κατάμαυρη καὶ συγνεφιὰ
γύρω τους στέκονται γιὰ συντροφιά.

Λόγγους περάσανε, χαντάκια μύρια,
αἵματα στάζουνε τὰ φτερνιστήρια·
ἀφροὺς σὰ θάλασσα τἄλογο χύνει,
σκιάζεται ὁ Ἀλήπασας, καιρὸ δὲ δίνει.

Καθὼς διαβαίνουνε, τρίζει ἕνα ξύλο,
φυσάει ὁ ἄνεμος, πέφτει ἕνα φύλλο,
πουλάκι ἐπέταξε, φεύγει ζαρκάδι,
νεράκι πῶτρεχε μὲς τὸ λαγκάδι.

Ὅλα ὁ Ἀλήπασας, ὅλα τρομάζει,
κρύος ὁ ἵδρωτας βρύση τοῦ στάζει,
τἄλογο αὐτιάζεται, δὲν ἀνασαίνει,
τὰ πόδια ἐστήλωσε, λύκος διαβαίνει.

Καὶ κειὸς τὰ δάχτυλα σφίγγει στὴ σέλλα,
τὰ μάτια του ἔβλεπαν παντοῦ Τζαβέλλα.
Παντοῦ τοῦ φαίνονται πὼς εἶν' κρυμμένα
σπαθιὰ ποὺ λάμπανε ξεγυμνωμένα.

Μακρυὰ τὰ γένεια του, ἄσπρα σὰ χιόνι,
τὰ παίρνει ὁ ἄνεμος, σκόρπια τ' ἁπλώνει,
ἐμπρὸς στὸ στόμα του καὶ στὸ λαιμό,
λὲς καὶ τὸν ἔχουνε γιὰ πνιγμό.

Καθὼς τὰ κύματα μὲ τὴ νοτιὰ
τὴ νύχτα χάνονται στὴ σκοτεινιά,
καὶ δὲν χωρίζουνε παρὰ οἱ ἀφροί των
ψηλὰ ποὺ ἀσπρίζουνε στὴν κορυφή των,

ἔτσι καὶ τἄλογο κεῖνο τὸ βράδυ
σὰν κῦμα διάβαινε μὲς στὸ σκοτάδι,

κῦμα ὁλοφούσκωτο καὶ σκοτεινό,
πῶχε· τ' Ἀλήπασα τὰ γένεια ἀφρό.

Φεύγουνε, φεύγουνε! Πάντα τρεχᾶτοι.
Φθάνει, κ' ἐδείλιασε τὸ μαῦρο τᾶτι,
φθάνει, καὶ τρέμουνε τὰ γόνατά του·
ἀκοῦς πῶς βράζουνε τὰ σωθικά του!

Λυσσάει ὁ Ἀλήπασας καὶ βλαστημᾷ.
Τὸ φτερνιστήρι του χώνει βαθειά.
Τὸ ἄτι φούσκωσε, βαρειὰ μουγκρίζει,
δίνει ἕνα πήδημα καὶ γονατίζει.

Ἡ καρδιὰ μέσα του χτυπάει σφυρί,
ταὐτιά του γέρνουνε, πέφτει στὴ γῆ.
Σπαράζει, ἀνδρειεύεται καὶ ροχαλιάζει,
ἀπ' τὰ ρουθούνια του τὸ αἷμα στάζει.

Κ' ἐκεῖ ποὺ τἄλογο ψυχομαχάει,
βουβὸς στὴ λύσσα του ὁ Ἀλῆς τηράει,
τηράει ἀνήσυχος, ἀχνός, νὰ ἰδῇ.
Τ' αὐτιά του ἐτέντωσε ν' ἀκουρμαστῇ.

Ἀκόμα σκιάζεται τοῦ ἐχθροῦ τὰ βόλια,
καὶ ἁρπάζει τρέμοντας τὰ δυὸ πιστόλια.
Τᾶτι τὸ δύστυχο δίπλα στὸ χῶμα
χτυπιέται, δέρνεται, βογκάει ἀκόμα.

Καὶ δὲν τὸν ἄφινε καλὰ ν' ἀκούσῃ
ἂν κεῖνοι οἱ δαίμονες τὸν κυνηγοῦσι.
Ἄφρισ' ὁ Ἀλήπασας, καίετ' ἀνάφτει,
τὰ βόλια τῶφτεψε μὲς στὸ ριζαύτι.

Τᾶτι ἐταράχθηκε σὰν τὸ στοιχειὸ
καὶ μ' ἕνα μούγκρισμα μένει νεκρό.
Τὸ μάτι ἀκίνητο καὶ καρφωμένο
ἔμειν' ἐπάνω του θολό, σβυμένο.

Ἀκούει πατήματα, φωναῖς πολλαῖς....
Ἄχ! τὸν ἐπρόδωκαν οἱ πιστολιαῖς!
Σιμώνει ὁ θόρυβος, τὸ αἷμά του πήζει,
ἔπιασε τἄλογο γιὰ μετερίζι.

Γιομίζει τ' ἅρματα, καὶ στὸ μαχαῖρι
σιγὰ καὶ τρέμοντας ρίχνει τὸ χέρι.
Ἀκούει ποὺ φώναζαν «Βεζίρη Ἀλῆ!»
Κ' ἐκεῖνος ἔλυωνε σὰν τὸ κερί.

Πάλαι φωνάζουνε! Κάθε φορὰ
ἀκούεται ὁ θόρυβος πλέον σιμά.
Τὸ μάτι ὁλάνοιχτο ὁ 'Αλῆς καρφώνει.
«Βόηθα με, φώναξε, 'Ομὲρ Βριόνη!» ..

῎Ετσι ὁ 'Αλήπασας κυνηγημένος
μπαίνει στὰ Γιάννινα σὰν πεθαμμένος.
῞Οσο κι' ἂν ἔζησεν, ἡ φουστανέλλα
τοῦ Λάμπρου τῶστεκε στὰ μάτια φέλα.

Εὐθύμιος Βλαχάβας

Ἀν ἦτο πεπρωμένον ὁ κώδων τῆς ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως νὰ σημάνῃ χρόνους τινὰς πρὸ τῆς προσδιορισθείσης ὥρας, ἀναντιρρήτως διὰ τῆς κραταιᾶς χειρὸς τοῦ ἥρωος τούτου ἤθελεν ἠχήσῃ ὁ φοβερὸς ὀρείχαλκος.

Μυστηριώδης τις παράδοσις ἔρριπτεν ὡς ὁμίχλην ἐπὶ τῶν γενεθλίων του, καὶ τὸ προσφιλὲς τοῦτο τέκνον τῶν θεσσαλικῶν ὀρέων ἐγεννήθη, ἤκμασεν, ἠνδρώθη, ἐτελεύτησε καὶ οὐδεὶς οὐδέποτε ἤκουσε παρ' αὐτοῦ τὄνομα τῶν γονέων του·

Στρατοπεδεύων πάντοτε ἐπὶ τοῦ Πίνδου, ἐπὶ τοῦ Ὀλύμπου, ἐπὶ τῆς Ὄσσης, ὡς ἐξ ἐνέδρας ἔπιπτε κατὰ τοῦ Ἀλῆ πασᾶ καὶ πολλάκις πολλαχοῦ κατέστρεψε τὰ στρατεύματά του. Ἠπείλει δὲ καὶ αὐτὰ τὰ Ἰωάννινα, ὅπου ὡς ἐν σπηλαίῳ ἐφώλευεν ἡ αἱμοβόρος τίγρις.

Μετ' αὐτοῦ συνεστράτευε πάντοτε μοναχός τις, Δημήτριος, γνωστὸς ἐν πάσῃ τῇ Θεσσαλίᾳ διά τε τὴν ἁγνότητα τῶν ἠθῶν καὶ τὴν πρὸς τὸν Θεὸν καὶ τὴν πατρίδα ἀφοσίωσίν του.

Οἱ δύο οὗτοι, ἐν μέσῳ τῆς ἀγροίκου ἐρημίας των, ὑπὸ τὴν σκιὰν δένδρων καὶ ἐν τῇ σιωπῇ τῶν μυροβλήτων ἑλληνικῶν κοιλάδων, συνέλαβον τὴν μεγάλην ἰδέαν τῆς ἀνεγέρσεώς μας. Τίς ἠδύνατο ν' ἀμφιβάλῃ περὶ τῆς ἐπιτυχίας, ἢ τὶς ἠδύνατο νὰ δειλιάσῃ μαχόμενος ὑπὸ τὴν σκέπην τῆς σπάθης τοῦ Βλαχάβα καὶ τοῦ σταυροῦ τοῦ Δημητρίου;

Κατὰ τὸ 1809 συνέβη ἡ πρώτη ρῆξις τῆς ὑπογείου φλογός. Κατὰ τὸ 1821 βοὴ μεγάλη καὶ σεισμός. Κατὰ τὸ 1854 νέοι μυκηθμοὶ καὶ κλόνοι τοῦ ἡφαιστείου. Εὐτυχὴς ὅστις ἴδῃ τὴν τετάρτην καὶ τελευταίαν ἔκρηξιν.

Μαθὼν ὁ Ἀλήπασας ὅτι τὸ στῖφος τοῦ Βλαχάβα καθ' ἑκάστην ἐνισχύετο, ὥρμησε κατ' αὐτοῦ ἐπὶ κεφαλῆς δυνάμεων δεκαπλασίων καὶ αἱματώδης καὶ φονικωτάτη συνεκροτήθη ἡ μάχη. Εἶναι ἀπίστευτα τἀνδραγαθήματα τοῦ ἥρωός μας. Ἀλλὰ δυστυχῶς πολλοὶ ἀπελπισθέντες τὸν παρήτησαν καὶ οὕτω πληγωμένος ἠχμαλωτίσθη ὑπὸ τῶν Ἀλβανῶν, οἵτινες καὶ σιδηροδέσμιον ἔσυραν αὐτὸν εἰς Ἰωάννινα, ὅπου καὶ ἀδακρυτὶ ὑπέμεινεν ὅσα ὁ νοῦς καὶ ἡ καρδία τοῦ φοβεροῦ τυράννου ἠδύνατο νὰ ἐφεύρωσι μαρτύρια.

Μετ' οὐ πολὺ ἠχμαλωτίσθη καὶ ὁ ἱερομόναχος Δημήτριος ὅστις καὶ διὰ τῶν ἀπαντήσεών του κατετρόμαξε τὸν Ἀλῆν, ὅτε δι' ὑποσχέσεων καὶ ἀπειλῶν, πρὶν ἢ ἀποπέμψῃ αὐτὸν εἰς θάνατον, ἐπειράθη νὰ διαφθείρῃ τὴν πίστιν του.

Καινοφανὲς μαρτύριον! Διέταξε καὶ ἔκτισαν αὐτὸν δι' ἀσβέστου καὶ

λίθων, ἀφίνοντες ἐλευθέραν τὴν κεφαλήν, ἵνα ὅσον οἷόν τε παρατείνῃ τὴν ἀγωνίαν του.

Ὅσιος καὶ μεγαλομάρτυς λατρεύεται σήμερον ἐν Ἠπείρῳ· ἅπαντες δὲ ἑορτάζουσι τὴν μακαρίαν αὐτοῦ μνήμην, δοξάζοντες αὐτὸν ὡς ἅ γ ι ο ν.

Τὰ δυὸ βουνά

Βλαχάβα, ποιός σ' ἐγέννησε, ποιὰ μάνα, ποιός, πατέρας!

Ὁ Ὄλυμπος ἀγάπησε τὴν ὄμορφη τὴν Ὄσσα,
τὴν Ὄσσα τὴν περήφανη τὴν πολυγυρεμένη.
Χρόνους πολλοὺς τὴν ἔβλεπε μ' ἐρωτεμένο μάτι
κ' ἐκείνη σὰν κ' ἐντρέπεται καὶ σὰν καὶ τὸν φοβᾶται.

Μιὰ νύχτα ἦταν ἄνοιξι, χαρὰ Θεοῦ, γαλήνη·
λάμπουν τἀστέρια τοὐρανοῦ, τὸ φῶς τους τρεμουλιάζει,
σὰν νἄχαν ἔρωτα κρυφὸ καὶ φλογοκαρδιοχτύπι.
Βελάζουνε τὰ πρόβατα, λαλοῦνε τὰ κουδούνια
τοῦ κοπαδιοῦ, ποὺ βόσκοντας διαβαίνει τὸ λιβάδι,
καὶ κἄπου κἄπου ἀκούεται τοῦ πιστικοῦ φλογέρα
νὰ ναναρίζῃ ἐρωτικὰ τὰ δέντρα, τὰ λουλούδια.
Μοσχοβολάει ὁ ἀνασασμὸς τῆς δάφνης, τῆς μυρτούλας,
κι' ὁ κρίνος ὁ περίχαρος ἀπ' τὸ νερὸ προβαίνει
σὰν πρόσωπο παρθενικό, ποὺ δὲν τὸ βλέπει ὁ ἥλιος,
γέρνει καὶ καθρεφτίζεται καὶ κάνει τὴν ἀγάπη
κυττάζοντας τὸν ἴσκιο του στοῦ ποταμοῦ τὰ βάθη.
Γλυκὸς γλυκὸς ἀντίλαλος ἔφερνε τὸ τραγοῦδι
τοῦ Κλέφτη, ποὺ θυμήθηκε τὸ Χρῆστο τὸ Μιλλιώνη.
κι' ἀγέρας, δέντρα καὶ νερὰ μένουνε, λησμονιῶνται
καὶ στέκουν κι' ἀκουρμαίνονται γιὰ τὸν παληό τους φίλο.
Στάζ' ἡ δροσοῦλα διάφανη σὰν τοῦ παιδιοῦ τὸ δάκρυ,
λὲς κ' ἔπιασε παράπονο τὴ νειόνυφη τὴν πλάση,
πἄκουσε τὸ μνημόσυνο τοῦ Χρήστου τοῦ Μιλλιώνη.

Γιατί, βουνά μου, ἀνάμεσα τόσης χαρᾶς κι' ἀγάπης,
ἀνάμεσα τόσης ζωῆς καὶ τόσης ἁρμονίας
δὲν ἄκουσα νὰ κελαδῇ μὲς στῆς ἰτιᾶς τὰ φύλλα
καὶ μὲς στὸ φλοῖσβο τοῦ νεροῦ ἐλευθεριᾶς ἡ αὖρα;...

Τέτοια νυχτιὰν ἐδιάλεξεν ὁ Ὄλυμπος στὴν Ὄσσα
νὰ δείξῃ τὴν ἀγάπη του, νὰ πῇ τὸν ἔρωτά του.
Κυττάξετε τὸ σαστικὸ πῶς εἶναι στολισμένος!
Κάτασπρη ἡ χήτη του, μακριὰ στ' ἀνδρειωμένα νῶτα
περήφανα τοῦ στέρνεται καὶ γλυκοκυματίζει.
Τήνε χτενίζουνε χρυσαῖς τοῦ φεγγαριοῦ ἀχτίδες
καὶ φαίνεται ξανθὴ ξανθὴ καὶ φλωροκαπνισμένη.
Φορεῖ φλοκάτη σύγνεφα σὰν τὸν ἀφρὸ δροσᾶτα,

καὶ τοῦ Μαϊοῦ τὴν καταχνιὰ φορεῖ γιὰ φουστανέλλα.
Σπιθοβολοῦν καὶ λάμπουνε στὴ μέση του, στὸν ὦμο
ἀστροπελέκι γιὰ σπαθί, βροντὴ γιὰ χαρυοφύλλι.
Χαρὰ στὴν κόρη π' ἀγαπᾷ ὁ Ὄλυμπος ὁ κλέφτης!

Κρυφομιλοῦνε τὰ βουνά, ὁλονυχτῆς ρωτιῶνται.
Καὶ σὰν ἐβγῆκε ὁ αὐγερινὸς κι' ἀρχίσανε τὰ ρόδα
νὰ ξεφυτρώνουν τῆς αὐγῆς ψηλὰ στὰ κορφοβούνια,
ὁ Ὄλυμπος ἐκύτταξε τὴν ὤμορφη τὴν Ὄσσα,
τὴν εἶδε ποὺ κοκκίνιζε σὰ ντροπαλὴ παρθένο,
καὶ γέρνει, γέρνει τὴν κορφὴ καὶ τὴ φιλεῖ στὸ στόμα.
Κ' εὐθὺς μ' ἐκεῖνο τὸ φιλί, ποὖναι ζωὴ καὶ φλόγα,
ἀνάφτουν, ζωντανεύουνε τῆς νειόνυφης τὰ σπλάχνα,
καὶ δὲν ἐπέρασε καιρός, χρόνοι πολλοὶ καὶ μῆνες
πἀκούστηκε σὰ μιὰ βοὴ μὲς στ' Ἄγραφα, στὸν Πίνδο
τάρματωλοῦ τὸ πάτημα τοῦ φοβεροῦ Βλαχάβα,
καὶ νὰ φωνάζουν ἀητοί , νὰ σκούζουνε γεράκια:
«ἀνοῖξτε, λόγγοι, νὰ διαβῇ, μεριάστε τὰ κλαριά σας
καὶ θὰ περάσῃ τὸ στοιχειό, ὁ δράκοντας τῆς Ὄσσας!»

Ὤχ! μάνα, τ' εἶναι πῶπαθες, τί σῶμελε, πατέρα,
τὸ γυιό σας τὸ μονάκριβο νὰ μὴ τόνε χαρῆτε!
Πόσαις φοραῖς τὸν εἴδατε ἀπὸ ψηλὰ στὴ μάχη
νὰ στρώνῃ δρόμο τὰ κορμιὰ κ' ἐπάνω νὰ διαβαίνῃ!
Πόσαις φοραῖς ἡ Ὄσσα του, σὰν ἦταν διψασμένο
τῶδωσ' ἀθάνατο νερὸ ἀπ' τὰ λευκά της στήθια
καθὼς βυζαίνει τὸ παιδὶ τῆς μάνας του τὴ ρῶγα!
Καὶ πόσαις ἄμετραις φοραῖς τοῦ στρώσατε τὴ φτέρη
καὶ τὰ κλαριὰ τοῦ πλάτανου νὰ κοιμηθῇ στὸν ἴσκιο,
καὶ σεῖς τὸν ἐκυττάζετε κ' ἐλέγετε τὰ δυό σας:
«Χαρὰ στὸ γυιὸ ποὺ κάμαμε, χαρὰ στὸ παλληκάρι
οἱ δυὸ κακογεράματοι, οἱ μαυροκαρδισμένοι,
σοῦ δώκαμε τὸ γάλα μας, πάρε καὶ τὴν εὐχή μας,
μὴ ξανανειώσωμε κ' ἐμεῖς κι' ἀναστηθοῦμε πάλαι».
Καὶ τώρα, γέρο Ὄλυμπε καὶ μαυρισμένη Ὄσσα,
πῶς ἔπεσε, πῶς βρίσκεται στ' Ἀλήπασα τὰ νύχια;

Ἀκόμα δὲν ἐτέλειωσε, βουνά μου, ἡ καταδίκη.
Εἶναι βαρειά, πολὺ βαρειὰ ἡ ἄσπλαχνη κατάρα,
κι' ἀκόμα δὲν ἐκλείσανε τὰ τετρακόσα χρόνια!

Δεμένο μὲς στὰ Γιάννινα τὸ σέρνουν τὸ θηρίο
μὲ τόσαις τόσαις ἅλυσαις, ποὺ λὲς ὅτι φοβοῦνται
τὰ σίδερα καὶ τὰ σχοινιὰ μὴ κόψῃ, μὴ χαλάσῃ
καὶ πάρῃ πάλαι τὰ βουνὰ καὶ ποιὸς τὸ μεταπιάνει;
Γλήγορα τὰ μαρτύρια, γλήγορα τὴν κρεμάλα!....
Ἀλήπασα ξεθύμανε, κ' ἡ ὥρα σου πλακώνει.

Ἀπ' τὰ πολλὰ μαρτύρια, ἀπ' τὸν πολὺ τὸν πόνο,
ὁ Θύμιος ἀπόστασε καὶ τὸν ἐπῆρ' ὁ ὕπνος.
Τὸν ἔχουνε γονατιστὸν σὲ κοφτερὰ στουρνάρια,
τὰ χέρια του πιστάγκωνα, βαρειὰ σιδερωμένα.
Γυρμένο τὸ κεφάλι του εἰς τὰ πλατειά του στήθια,
σὲ ζωντανὸ προσκέφαλο κοιμᾶται, ξαποστένει,
ἀπ' τὸ μακρὺ τὸ γένι του, σὰν ἀπὸ μαύρη βρύση,
στάζει ὁ ἴδρωτας βροχή, τὸ γαῖμα του ἀναβράει.
Ἂν ἔχῃ ὁ τάφος ὄνειρα, τί ὄνειρο νὰ βλέπῃ;...

Κοιμῶνται κ' οἱ φονιάδες του στὸ χῶμα ξαπλωμένοι,
σὰ λύκοι ποὺ χορτάσανε καὶ τώρα ροχαλιάζουν.

Ποιὸς εἶν' ἐκειὸς ποὺ πέρασε σὰ φάντασμα, σὰν ἴσκιος;
Ράσο κατάμαυρο φορεῖ καὶ κάτου ἀπὸ τὸ ράσο
κάτι βαστᾷ καὶ τρέμοντας στὸ γαῖμα μὴ γλιστρήσῃ
ἀγάλι' ἀγάλια περπατεῖ, γυρεύει τὸν Βλαχάβα.
Τὸν ἄκουσε π' ἀνάσαινε καὶ γονατίζει ἐμπρός του.

—Θύμιε, Θύμιε! μ' ἀκοῦς; δὲν μὲ γνωρίζεις πλέον;
Ξύπνα κ' ἡ ὥραις φεύγουνε.... Ἐδείλιασες, φοβᾶσαι;

—Ἔχω καρδιὰ 'πὸ μάρμαρο καὶ σιδερένια σπλάχνα
καὶ δείλια δὲ μὲ πλάκωσε, καὶ θάνατο δὲν τρέμω.
Ποιὸς εἶσαι σὺ ὁ ἄσπλαχνος, ποὺ δὲν ψυχοπονιέσαι
καὶ μοῦ χαλᾷς τὸν ὕπνο μου καὶ κόβεις τὤνειρό μου;

—Τρώγ' ἡ σκουριὰ τὸ σίδερο καὶ τὸ νερὸ τὴν πέτρα,
κ' ἐσένανε δὲ σ' ἔφαγε τ' Ἀλήπασα τὸ δόντι;
Βλαχάβα δὲν εἶμ' ἄσπλαχνος, δὲν ἦλθα νὰ χαλάσω
τὸ ὕστερό σου ὄνειρο, τὸν ὕπνο σου νὰ κόψω.
Ἀκόμα δὲν μ' ἐγνώρισες; ἀκόμα δὲν ἀνοίγεις
τὰ μάτια σου γιὰ νὰ μὲ ἰδῇς, τὸ στόμα νὰ μοῦ δώσῃς
ἕνα φιλί, γλυκὸ φιλί, στερνὴ παρηγοριά μου;

—Ἔχω τὰ μάτια ὁλάνοιχτα καὶ δὲ σὲ βλέπ' ὁ μαῦρος.
Μοῦ κόψανε τὰ βλέφαρα ἐψὲς μὲ τὸ μαχαῖρι
καὶ μοῦ τὰ σκοτειδιάσανε μὲ σίδερο ἀναμμένο.
Δὲ σὲ χωρίζ' ὁ δύστυχος! Μοῦ χύσανε μολύβι
μέσα στ' αὐτιὰ καὶ σὰ βοὴ μῶρχεται ἡ φωνή σου.
Μοῦ φαίνεται τρισκότειδο...... Πές μου τί ὥρα νἄναι;
Ἐνύχτωσε ἢ στὰ βουνὰ ἀκόμα λάμπ' ὁ ἥλιος;....
Πόσον ἀργὰ ποὺ φεύγουνε ἡ ὥραις σὰν μετροῦνται
μὲ πόνους, μὲ μαρτύρια καὶ μ' ἄσπλαχνη ἀγωνία!
Πές μου ποιός εἶσαι; σίμωσε ν' ἀκούσω τὤνομά σου.

—Ὢ δυστυχία μου! δὲν μ' ἀκοῦς; δὲ βλέπεις τὸ Δημήτρη;

Ἀναστενάζει τὸ θεριό, ταράζεται νὰ κόψῃ
ταῖς ἅλυσαις ποὺ δένουνε τὰ μουδιασμένα χέρια,
γιὰ ν' ἀγκαλιάσῃ ἀδερφικὰ τὸν ἅγιο του τὸ φίλο.
Τοῦ κάκου ν' ἀνδρειεύεται...... Τὰ σίδερα χτυπᾶνε
κ' ἐκεῖν' ἡ ἄγρια κλαγγὴ λὲς κ' ἦταν περιγέλιο.

—Δημήτρη μου, πνευματικέ..... εὐχαριστῶ σε, Πλάστη,
ποὺ μῶστειλες ἀνέλπιστα κ' ἐδῶ τὸν ἄγγελό σου!
Κλᾶψε γιὰ μέ, Δημήτρη μου, τὰ μάτια μου τὰ μαῦρα,
δὲ βλέπεις, τὰ χαλάσανε καὶ δὲ μπορῶ νὰ κλάψω.
Ἔλα σιμά μου, ἐδῶ σιμά, δός μου φιλιὰ χιλιάδες.

Ἐδάκρυζ' ὁ καλόγερος. Τὰ γόνατά του τρέμουν
σὰ νᾶταν φιλοκάλαμο ποὺ τὸ φυσάει ἀγέρας.

—Πές μου, πατέρα, μοναχὸς ἦρθες ἐδῶ σ' ἐμένα,
ἢ μῶφερες κανένανε πιστόνε σύντροφό μας;
Ποιὸς εἶν' αὐτὸς ποὺ μὲ φιλεῖ, τὸ στόμα μου ποὺ γλείφει;

—Μ' ἐπῆρ' ἀκλούθα ὁ σκύλος σου κ' ἦλθε μ' ἐμὲ νὰ σ' εὕρῃ
ὁ δύστυχος σὰ σ' ἔχασε, μ' ἀγάπησε γιὰ σένα.

—Θεέ μου παντοδύναμε!..... τί τόση καλωσύνη;
Δημήτρη μου, ἂν μ' ἀγαπᾷς, μὴ τόνε παραιτήσῃς,
κι' ἀπ' τὸ ψωμὶ ποὺ τρώγαμε δίνε του νὰ χορτάσῃ.....
Πατέρα μου, πνευματικέ, τρεῖς μέραις μὲ σκοτώνουν
καὶ δὲ μοῦ δώκανε νερό, πεθαίνω ἀπὸ τὴ δίψα.

—Ἐδίψασε καὶ ὁ Χριστὸς εἰς τὸ σταυρό του ἐπάνω
καὶ τῶδωκαν νὰ πιῇ χολή, τὰ δάκρυα τοῦ κόσμου.
Κ' ἐγὼ σοῦ φέρνω οὐράνιο νερὸ νὰ ξεδιψάσῃς.
Πιέ το, παιδί μου, χόρτασε. Ἡ βρύσι ποὺ τὸ δίνει
ποτέ της δὲν ἐστρέφεψε, ποτὲ δὲ θὰ στρεφέψῃ.
Εἶν' ἡ καρδιὰ τοῦ Ἰησοῦ ὠκεανὸς μεγάλος.
Παιδί μου, μὴν ἁμάρτησες; Ἀνάμεσα στὸν πόνο
μὴ σῶφυγε παράπονο, μὴ δάκρυ, μὴ κατάρα;

—Ὄχι, πατέρα, πίστεψε. Δὲ μῶφυγ' ἕνας λόγος,
ποὺ νᾶτανε βαρύγνωμο γιὰ τὴ σκληρή μου μοῖρα.
Ἐψὲς τὸ βράδυ μοναχὰ μοῦ πέρασ' ἀπ' τὴ μνήμη
τὸ αἷμα τ' ἀξετίμητο τοῦ Ὀλύμπου, τοῦ Πίνδου,
γιατί, πατέρα, ἠθέλησα νὰ ἰδῶ τὴ Θεσσαλία
ἐλεύθερη, στὰ σύγνεφα νὰ σκώσῃ τὸ κεφάλι...
Πνεματικέ, τί ὄμορφη ὁποῦναι ἡ Θεσσαλία!
Ἐψὲς τὴν ἐθυμήθηκα, τὴν εἶδα στὄνειρό μου
σὰ μιὰ παρθένο ἀγγελικὴ τὰ μαῦρα φορεμένη.

'Εχτύπησ' ἡ καρδοῦλά μου...... ἀστόχησα τὸν Πλάστη
κ' ἐδάκρυσε τὸ μάτι μου..... Μὴν ἔκαμ' ἁμαρτία;...

—Ὄχι, παιδί μου, μὴ φοβοῦ, τὸ αἷμα τὸ δικό μας
σὰν τὴ βροχὴ τῆς ἄνοιξης τὸ χῶμα θὰ ποτίση,
γιὰ νὰ φυτρώση ἐλευθεριά, ἐπλάκωσεν ἡ ὥρα.....
'Εμεῖς θὲ νὰ κοιμώμεθα βαθειὰ βαθειὰ στὸ μνῆμα
καὶ θα ν' ἀκοῦμε τὴ βοὴ τοῦ φοβεροῦ πολέμου,
τὸν κρότο, τὴν ποδοβολή, τὴ χλαλοὴ τῆς νίκης
ἐπάνω ἀπὸ τὸ χῶμα μας νὰ τρέχῃ, νὰ διαβαίνῃ,
καὶ τὰ παιδιά μας θἄρχωνται ἐλεύθερα, Βλαχάβα,
νὰ μᾶς σχωροῦν στὴν ἐκκλησιὰ καὶ νὰ μᾶς μνημονεύουν.
'Εσίγησ' ὁ καλόγερος. Τὸ Θύμιο κυττάζει
καὶ βλέπει ποὺ τὰ λόγια του τὸν εἴχανε ταράξει,
κ' ἔτρεμεν ὅλος κι' ἄρχιζε σὰ νὰ ψυχομαχάῃ.
Τὸ χέρι του ἅπλωσ' ὁ παπᾶς ἐπάνω στὸ κεφάλι
καὶ τοῦ διαβάζει μιὰν εὐχὴ καὶ τρὶς τὸν εὐλογάει.

—Παιδί μου, σχώρεσε κι' αὐτούς, ποὺ σ' ἔχουν μαρτυρέψει.

—Καλήτερα τὴν κόλαση παρὰ νὰ τοὺς σχωρέσω.

—Βλαχάβα. ἐβλαστήμησες, ἔδιωξες τὸ Θεό σου.
Συχώρεσέ τους...... Τ' εἶσαι σὺ καὶ θὰ γενῇς ἀντάρτης;
'Εμπρὸς σὲ κεῖνο πὤχυσες, τὸ αἷμά σου δὲν εἶναι
παρὰ μικρὴ σταλαματιὰ σ' ἕνα βαθὺ ποτάμι,
κι' ἀκόμα δὲν ἐχόρτασες; Ποιὸς εἶσαι σύ, Βλαχάβα;

—Εἶμαι παιδὶ τοῦ Ὀλύμπου, δὲ μὲ γνωρίζεις τάχα;

—Βλαχάβα, ἢ συχώρεσε ἢ πάρε... τὸν... ἀφόρε...

Δὲν ἔσωσε ὁ καλόγερος καὶ μιὰ φωνὴ σβυσμένη
ἀκούστηκε, ποὺ πέταξε κρυφὰ κρυφ' ἀπ' τὸ στόμα
τοῦ Θύμιου καὶ πὤλεγε· «Θεέ μου, σχώρεσέ τους».
'Ενίκησ' ὁ καλόγερος τἄγριο τὸ λιοντάρι.

—Μεταλαμβάνει τοῦ Θεοῦ ὁ Θύμιος ὁ δοῦλος......

Τὰ μαραμμένα χείλη του ὁ μάρτυρας ἀνοίγει
καὶ καταπίνει μιὰ ζωὴ γι' ἄλλη ζωὴ ποὺ φεύγει.

—Πατέρα μου πνεματικέ, θέλ' ἀπὸ σὲ μιὰ χάρη·
μὲς στὴν κορφὴ τοῦ κεφαλιοῦ ἔχω χρυσαῖς τρεῖς τρίχες,
ξερρίζωσέ ταις, πάρε ταις καὶ σύρ' ἀπ' ὄνομά μου
νὰ δώσης μιὰ τοῦ Ὀλύμπου, νὰ δώσης μιὰ τοῦ Πίνδου
καὶ τὴ στερνὴ τῆς μάνας μου τῆς Ὄσσας νἄ τὴ δώσης.
Καὶ πές τους πὼς κληρονομιὰ στὸν κόσμο δὲν εἶχ' ἄλλη,

καὶ πῶς μ' αὐταῖς τοὺς ἔστειλα τὰ νειῶτα, τὴν ἀνδρειά μου,
γιὰ νὰ μὴν ἔλθουνε μ' ἐμὲ στὸ λάκκο καὶ ταῖς φάγῃ
τὸ χῶμα, ποὖναι λαίμαργο καὶ πῶλα καταπίνει.....
Νὰ ταῖς φορέσουν φυλαχτό..... νὰ μὴ μὲ λησμονήσουν.....
νὰ θυμηθοῦν... πἀρνήθηκα... γι' ἀγάπη τους.... τὸν κόσμο.
Γέρνει μὲ μιᾶς τὸ μέτωπο, γέρνει κι' ἀποκοιμιέται,
τὸν εὐλογάει ὁ παπᾶς, στερνὸ φιλὶ τοῦ δίνει,
κ' ἐκεῖ ποὺ τὸν ἐφίλησε, κρυφὰ κρυφὰ τοῦ λέει·
«παιδί μου, αὔριο κ' ἐγὼ θὰ νἄλθω στὸ πλευρό σου»

Φεύγει ὁ παπᾶς· τὸ λείψανο ἔμεινε μοναχό του·
οἱ λύκοι δὲν ἐξύπνησαν, τριγύρω του κοιμῶνται,
λὲς καὶ τὸ παραστέκουνε, λὲς καὶ τὸ ξενυχτᾶνε.

Τὸ λείψανο

Τρεῖς μέραις μὲς στὰ Γιάννινα σέρνουνε τὸ κορμί του
τἀνάσκελα, τἀπίστομα καὶ τὸ ποδοκυλοῦνε.
Ἀκοῦς στὴν πλάκα νὰ χτυπᾷ τὸ φοβερὸ κεφάλι
καὶ βλέπεις νὰ μπερδεύεται κἄποτε στὰ λιθάρια.
ἡ χήτη του κατάμαυρη σὰν τὸ φτερὸ κοράκου.
Τραβοῦν, τραβοῦν οἱ ἄπιστοι πάντοτε βλαστημῶντας
βλαστήμιαις ποὺ ταῖς ἄκουσεν ὁ ᾅδης καὶ ζηλεύει.

Καὶ τέτοια ἦταν ἡ ὁρμή, τὸ τρέξιμο, ἡ μανία,
ποὺ ξεκολλοῦν, ποὺ πέφτουνε ἡ τρίχες μὲ τὸ δέρμα
κουβαριασμέναις, λιγδεραῖς, μὲ γαῖμα ζυμωμέναις.

Ὢ τί κατάρα, Πλάστη μου, τί ἄσπλαχνη κατάρα!
Δὲ θἄλθῃ μέρα καὶ καιρὸς ποὺ τοῦ Βλαχάβα οἱ τρίχες
νὰ γένουν ἅλυσαις βαρειαῖς, σχοινί, θηλειά, κρεμάλα;

Ὁ Ὄλυμπος σὰν ἔμαθε τὸ μήνυμα τὸ μαῦρο
ἐσήκωσε ψηλὰ ψηλά, τὴν κορυφὴ στὰ γνέφη
νὰ ἰδῇ μέσα στὰ Γιάννινα τὸ Θύμιο τὸ γυιό του.
Κλεῖσε, βουνό, τὰ μάτια σου, πατέρα, μὴ κυττάζῃς
καὶ βλαστημήσῃς ἄθελα, τοῦ Πλάστου σου τὸ χέρι,
ποὺ σ' ἔχτισε θεόρατο, ψηλότερο ἀπὸ τ' ἄλλα
καὶ γίγαντα, γιὰ νὰ θωρῇς ἀπὸ ψηλὰ νὰ βλέπῃς
νὰ σέρνωνται τὰ σπλάχνα σου καὶ νὰ καταφρονιῶνται.
Μαυρίζει ὁ γέρο Ὄλυμπος, θολώνει, μελανιάζει
καὶ κρύβεται στὰ σύγνεφα κι' ἀστράφτει καὶ βροντάει.
Εἶναι τρομάρα τοῦ βουνοῦ τἄγριο καρδιοχτύπι!

Ὡστόσο οἱ λύκοι τρέχουνε πάντα μ' ὁρμή, μὲ βία
καὶ σέρνουνε τὸ πτῶμά του καὶ σκούζουν καὶ γελοῦνε.

Ἡ σάρκα του, τὰ σπλάχνα του, σπλάχνα ποὺ τἄχε ἀνάψει
φλόγα καὶ θέρμη ἄσβεστη, ἐλευθεριᾶς μανία,
σκορπᾶνε ἀπὸ τὰ στήθια του λαχταριστὰ κι' ἀχνίζουν.
Ἄλλοι φονιάδες ἀκλουθοῦν τὸ λείψανο ἀπὸ πίσω,
βλαστήμιαις καὶ περίγελα ἀκοῦς γιὰ ψαλμῳδία.

Ἀνάμεσά τους φαίνεται χρυμμένος ἕνας σκύλος,
ποὺ συντροφεύει ἀπὸ μακρὰ τὴ φοβερὴ κηδεία.
Τὸ αἷμα μὴ τοῦ μύρισε κ' ἦλθε νὰ ξεδιψάσῃ;...
Ὢ κλάψτε, κλάψτε τὸν πιστὸ τὸ σκύλο τοῦ Βλαχάβα!

Δειλιάζουνε καὶ ἡ τριχιὰ τοὺς κόβεται στὰ χέρια....
Τότ' ἕνας γύφτος ἔσκουξε καὶ σταματῆσαν ὅλοι.
Ἔβγαλε τὸ μαχαῖρι του, τὸ λάρυγγα χαράζει
κι' ἀφοῦ περνᾷ τὰ δάχτυλα μὲς στὴν τομὴ ποὺ χάσκει,
ἀνασηκώνει τεχνικὰ τὸ φοβερὸ κεφάλι,
καὶ μὲ δυὸ γύρους πῶδωκε στὸ κοφτερὸ λεπίδι,
τὸ χώρισε, τὸ σήκωσε, τὸ δείχνει... Φεύγουν ὅλοι.
Ρίχνει τό μάτι ὁλόγυρα βλέπει σιμά μιὰ πέτρα
Ἐπάνω της τὸ πίθωσε καὶ ρίχνεται καὶ τρέχει
Καὶ κάθε λίγο φεύγοντας γυρίζει καὶ κυττάζει
μὴ ζωντανέψ' ἡ κεφαλὴ καὶ τόνε πάρῃ ἀκλούθα

Ἐνύχτωσε κ' ἐφύγανε χορτᾶτα τὰ θερία.
Ὁ σκύλος μόνος ἔμεινε. Ξαπλώνεται στὸ χῶμα
καὶ βόγγει, βόγγει ὁ δύστυχος ἀπ' τὴν πολλὴ τὴν πίκρα.
Σὰν ἦλθαν τὰ μεσάνυχτα μὲ μιᾶς ὀρθὸς πετιέται
καὶ μὲ τὸ στόμα μάχεται νὰ φθάσῃ τὸ κεφάλι.
Κ' αἱμάτωνε καὶ πλήγιαζε τὰ ἔρμα του τὰ νύχια,
ποὺ ξεκολλοῦν καὶ πέφτουνε σγαρλίζοντας τὴν πέτρα.
Εἶναι ψηλά, δὲν ἔφθανε. Τεντώνεται, κρεμιέται,
γλυστρᾷ καὶ πέφτει, σκώνεται, ὁρμᾷ, πηδάει ἀκόμα
ἀνδρειωμένο πήδημα κι' ἀνέλπιστ' ἀνεβαίνει.
Ἁρπάζει μὲς στὰ δόντια του τὸ φοβερὸ κεφάλι
κι' ἀντάμα φεύγουνε τὰ δυό, παίρνουν βουνὰ καὶ λόγγους.
Κ' ἐκεῖθε ποὺ διαβαίνουνε, ξαφνίζονται τὰ δέντρα
καὶ τὄνα τ' ἄλλο ρώταγε, ὁ πεῦκος τὰ πλατάνια,
τὸ κυπαρίσσι τὴν ἐτιὰ καὶ ἡ φτελιὰ τὴ δάφνη:
«Ποιὸς νἆν' ἐκειὸς ποὺ πέρασε; μὴν ἦταν ὁ Βλαχάβας;»
Καὶ γέρνουνε νὰ τὸν ἰδοῦν, κ' ἐκεῖνος πάντα φεύγει.
Καὶ πρὸς τὰ ξημερώματα φθάνει ψηλὰ στὴν Ὄσσα,
ψηλά, ψηλά, κατάκορφα, ἀνάμεσα στὰ χιόνια
καὶ σκάφτει λάκκονε βαθὺ καὶ χώνει τὸ κεφάλι
κ' ἐκεῖ σιμά του ἁπλώνεται καὶ πέφτει νὰ πεθάνῃ.

Χαρὰ στὸ χιονοκρέββατο, τὸ μνῆμα τοῦ Βλαχάβα!
Ἡ μάννα, ποὺ τὸν ἔκαμε, τὰ σπλάχνα της ἀνοίγει
καὶ σὰν παιδὶ μὲς στὴν κουνιὰ νὰ κοιμηθῇ τοῦ στρώνει.

Ἄχ! πότε θἄλθῃ ἕνας καιρὸς ὁ ἥλιος ν' ἀνατείλῃ

τόσο ζεστὸς καὶ φλογερός, ποὺ τὸ βουνὸ ν' ἀνάψη,
νὰ λυώσουνε τὰ κρούσταλλα καὶ τὰ πολλὰ τὰ χιόνια,
γιὰ νὰ φανῇ πάλαι ψηλὰ στὴ ράχη τὸ κεφάλι,
νὰ ξαφνιστοῦν τὰ Γιάννινα καὶ νὰ τὸ προσκυνήσουν,
ν' ἀναστενάξ' ἡ 'Αρβανιτιά, κι' ἡ ἔρμη Θεσσαλία
νὰ ἰδῇ τὴ νεκρανάσταση καὶ νὰ τήνε γιορτάσῃ;

Μὲς στὴν κοιλιὰ τῆς μάννας σου, Βλαχάβα μου, κοιμήσου.
Θὰ νἄλθ' ἡ ὥρα κ' ἡ στιγμὴ τὴ μήτρα της ν' ἀνοίξῃ
ἡ Ὄσσα ἡ περήφανη νὰ σὲ γεννήσῃ πάλαι·
καὶ θἄβγῃς ὁλοζώντανος καὶ θὰ νὰ ξεφυτρώσῃς
σὰ σπόρος ποὺ δὲ σέπεται θαμμένος μὲς στὸ χιόνι
κι' ὀπ' ὅσο στέκεται στὴ γῆ τόσο βαθειὰ ριζώνει.

Ἡ δάφνη καὶ τὸ ἀηδόνι

Ὕμνος εἰς τὸν θάνατον τοῦ Ἕλληνος ποιητοῦ Διονυσίου Κόμητος Σολωμοῦ

Ἡ δάφνη καὶ τὸ ἀηδόνι

Μαύρισε, κῦμα, τὸν ἀφρό,
καὶ σεῖς, βουνά, τὸ χιόνι.
Γιατ' ἦλθε βαρυχειμωνιὰ
καὶ δὲ λαλεῖ τἀηδόνι,
τἀηδόνι ποὺ τραγούδησε
εἰς τοῦ βουνοῦ τὴ ράχη.
Κλάψτε, βουνὰ καὶ βράχοι,
τἀηδόνι δὲ λαλεῖ...

Καὶ σύ, δαφνοῦλα ἑλληνική,
φυλλόχλωρη δαφνοῦλα,
ἐσύ, ποὺ τἄνθη σου ἔλουζες
τὴ νύχτα στὴ δροσοῦλα,
γιὰ νὰ σὲ βλέπῃ ὤμορφη
καὶ νὰ σὲ καμαρώνῃ,
πές μου γιατὶ τἀηδόνι,
δαφνοῦλα, δὲ λαλεῖ;...

Τοῦ μύρισεν ἡ ἄνοιξη
ποὺ πλάκων' ἀπὸ πέρα
καὶ λαίμαργο θὰ σῶφυγε
ψηλὰ μὲς στὸν αἰθέρα,
πρῶτο νὰ πάγῃ νὰ τὴν βρῇ
καὶ νὰ τὴν ἀπαντήσῃ,
γλυκὰ νὰ τὴ φιλήσῃ,
καὶ νἄλθουνε μαζί.

---

* Ὁ ὕμνος αὐτὸς αὐτοσχεδιάσθη τῇ 17 Φεβρουαρίου 1857 ἔτους, ἡμέρα καθ' ἣν καὶ ὁ ποιητὴς παρέδωκε τὸ πνεῦμα. Περὶ τούτου δύνανται νὰ μαρτυρήσωσι πολλοὶ τῶν φίλων μου.

Ἄχ! πότε νἄλθ' ἡ ἄνοιξη,
νὰ δῇς ἂν θὰ γυρίσῃ!
Ἄχ! πότε τὸ τριαντάφυλλο,
δαφνοῦλα μου, ν' ἀνθίσῃ,
νὰ πᾷς νὰ βρῇς τὰ φύλλα του
νὰ νοιώσῃς τὴν ὀσμή του!....
Ποιὸς ξεύρει τὴν πνοή του
μὴν εὕρῃς μέσα ἐκεῖ;

Ἄχ! πότε νἄλθ' ἡ ἄνοιξη,
νὰ λυώσουνε τὰ χιόνια,
νὰ πάψουν τἀστραπόβροντα,
νἄλθοῦν τὰ χειλιδόνια,
γιὰ νὰ τοὺς πῇς, δαφνοῦλα μου,
τὴν ἄσπλαχνή σου μοῖρα;
Ποιὸς ξεύρει, μαύρη χήρα,
κ' ἐκεῖνα τί θὰ ποῦν.

Παρηγορήσου, δάφνη μου,
γιατὶ δὲν εἶσαι μόνη
ποὺ καρτερεῖς τὸ φίλο σου,
ποὺ καρτερεῖς τἀηδόνι.
Νἄξευρες πόσα κόκκαλα
καὶ σπλάχν' ἀνδρειωμένα
στὸ μνῆμα ξαπλωμένα
μὲ σὲ τὸ καρτεροῦν.

Τὸ λάλημά του τἄκουσαν
στὴν πρώτη παρουσία
σὰν τοῦ πολέμου σάλπιγγα,
σὰν ἄλλη τρικυμία,
κ' εὐθὺς ἐπάνω στ' Ἄγραφα
βροντοῦν ἀστροπελέκια,
ἀνάφτουν τὰ τουφέκια,
καὶ λάμπουν τὰ σπαθιά.

Κ' ἐκεῖ ποὺ πολεμούσανε
οἱ μαῦρ' οἱ πεθαμμένοι,
τἀηδόνι μὲ τὸ λάλημα
τὸ αἷμα τους ζεσταίνει,
καὶ σὰν ἐμοιρολόγησε,
καὶ σὰν ἐτραγουδοῦσε
ἡ δάφνη πάντ' ἀνθοῦσε,
ἀνθοῦσε κ' ἡ μυρτιά.

Ὁ φοβερός του ἀντίλαλος
στὸ Μισολόγγι φθάνει
τὴν ὥρα ποὺ τοῦ κλούσανε

τὰ μάτια νὰ πεθάνῃ,
τὴν ὥρα ποὺ ὁ δεσπότης του
φλόγα, καπνὸ ντυμένος,
ἀνέβαινε καμμένος
στὸν οὐρανὸ ψηλά.

Ὦ! τί γλυκὸ νανάρισμα!
Ἀνήκουστη ἁρμονία!
Τοῦ ἀηδονιοῦ τὰ λάλημα
γιὰ κεῖνα τὰ θηρία,
σὰν ἐψυχομαχούσανε
κι' ἁπλώνανε τὸ σῶμα
στὰ αἵματα, στὸ χῶμα
νὰ κοιμηθοῦν βαθειά.

Ἐπέρασε τὸ λάλημα
λόγγους, βουνά, λιβάδια,
καὶ τὸ νεράκι, πὤτρεχε
κρυφὰ μὲς στὰ λαγκάδια,
χαρούμενο σὰν τἄκουσε
μὲς στὸν ἀφρὸ τὸ παίρνει
καὶ τρέχοντας τὸ φέρνει
στὸ κῦμα τοῦ γιαλοῦ.

Κ' εὐθὺς τὸ κῦμα φούσκωσε,
ἐμάνιωσε, θεριεύει,
βλέπει τὴ γῆ ἐλεύθερη
καὶ βράζει καὶ ζηλεύει,
βογγάει κι' ἀνδρειεύεται,
ἀφρίζει, μεγαλώνει
καὶ τὴν κορφὴ ψηλώνει
σὰν τὴν κορφὴ βουνοῦ.

Ἄχ! τότε πόσα βλέμματα,
πάστράφταν σὰν ἀστέρια,
ἐκύτταξαν τὴ θάλασσα·
καὶ πόσα, πόσα χέρια,
σὰν νᾶταν ἀπὸ μάρμαρο,
βαρειὰ κι' ἀνδρειωμένα
ἐδείχναν τεντωμένα
τὸ κῦμα στὸ γιαλό.

Γιατὶ κρυφὸς χτυπόκαρδος
τοὺς εἶπε πὼς θὰ ἴδοῦνε
μιὰ μέρα ν' ἀνεμίζουνε,
στ' ἀγέρι νὰ πετοῦνε
φλάμπουρα γαλονόλευκα,
σὰν κύματ' ἀφρισμένα

περήφαν' ἁπλωμένα
σὲ πέλαγο ἐθνικό.

Ὡστόσο πάντα ἡ θάλασσα
γρούζει, βογγᾷ, μουγκρίζει,
πάντα σπαράζει, δέρνεται,
βράχους, βουνὰ κλονίζει....
Κρύψου βαθειὰ στὰ σύγνεφα
καὶ μὴ φανῇς, φεγγάρι,
δὲ βλέπεις τὸν Κανάρη
ποὺ στὴ βοὴ ξυπνᾷ;

Ἐξύπνησε σὰ βάρυπνος,
πετιέτ' ἀπὸ τὸ μνῆμα
καὶ τρέχει κι' ἀγκαλιάζεται
μὲ τἄγριο τὸ κῦμα,
καὶ δένουνε ἀχώριστη
καὶ τρομερὴ φιλία
δυὸ ἄσπονδα στοιχεῖα,
τὸ κῦμα κ' ἡ φωτιά.

Καὶ σὰν ἀνταμωθήκανε
κ' ἐβγῆκαν ν' ἀρμενίσουν
πλακώνει μαῦρος θάνατος
ἐκείνους π' ἀπαντήσουν.
Εἶναι πλατὺ κ' εὐρύχωρο
τὸ μνῆμα τῆς θαλάσσης....
Κανάρη, μὴ δειλιάσῃς,
θυμήσου τὰ Ψαρά.

Γιατί, γιατί δὲν ἤμουνα
τοῦ κεραυνοῦ σου ἀχτίδα,
γιατὶ κ' ἐγὼ τῆς θάλασσας
δὲν ἤμουν μιὰ ρανίδα,
νἄλθω μ' ἐσένα συντροφιά,
Κανάρη κειὸ τὸ βράδυ,
σὰν ἄνοιξες τὸν ἄδη
κ' ἔφαγες τὴν Τουρκιά.

Γιὰ νὰ σοῦ λέγω πάντοτε:
—Κανάρη, μὴ δειλιάζῃς
νὰ καῖς, νὰ πνίγῃς, νὰ χαλᾷς,
τοὺς ἄπιστους νὰ σφάζῃς,
κι' ἀνάμεσα στὰ γαίματα
ν' ἀνάφτω τὴν ὀργή σου
φωνάζοντας, «Θυμήσου
τὰ λόγια τἀηδονιοῦ»:

Τὰ λόγια ποὺ σοῦ ἐλάλησε
γλυκὰ στὸ περιβόλι,
τότε σὰν ἦλθε σκούζοντας
τὸ ἔρμο ἀπὸ τὴν Πόλη,
καὶ σοὖπε πὼς ἀπάντησε
ἅγιο κορμὶ πνιγμένο
στὴν ἄκρη πεταμένο
τοῦ ἔρημου γιαλοῦ.

Καὶ σοὖπε πὼς ἐσίμωσε
γιὰ νὰ τὸ ψηλαφήσῃ.
καὶ βλέπει... κι᾽ ἀνατρίχιασε...
Καὶ πέφτει νὰ φιλήσῃ·
κ᾽ ἐκεῖ ποὺ ἐπλησίασε
στὸ μάρτυρα τὰ χείλη,
σχοινὶ γιὰ πετραχῆλι
τοῦ βλέπει στὸ λαιμό.

Καὶ τόσο ἄσπλαχν᾽ ἡ θηλειὰ
τὸν Πατριάρχη σφίγγει,
τόσο τοῦ χώνεψε βαθειά,
πὤκοψε τὸ λαρύγγι,
κι᾽ ἄνοιξε στόμα δεύτερο,
ποὺ μέρα νύχτα κράζει
καὶ πάντα σᾶς φωνάζει:
«Ἐκδίκησι ζητῶ».

Τὸ φοβερὸ τὸ μήνυμα
σὰν ἔφερε τἀηδόνι,
τραβιέτ᾽ ἐπάνω στὰ βουνὰ
καὶ τὰ φτερὰ διπλώνει*
κι᾽ ἀναγαλλιάζει βλέποντας
τὴ δάφνη του ν᾽ ἀνθίζῃ
κι᾽ ἄνοιξη νὰ μυρίζῃ
στὰ μαῦρα τὰ ὀρφανά.

Τριάντα χρόνοι ἐπέρασαν
σὰν νἄτανε μιὰ μέρα!
Καὶ πάντα παραμόνευε
κ᾽ ἐρώτα τὸν ἀγέρα,
ποὺ φύσαγε ἀπ᾽ τὸν Ὄλυμπο,
τί μήνυμα τοῦ φέρει
κι᾽ ἂν ἔλαμψε τἀστέρι
στοῦ Πίνδου τὰ βουνά.

* Ὁ θάνατος τοῦ Πατριάρχου Γρηγορίου μνημονεύεται τελευταῖος ὑπὸ τοῦ ποιητοῦ ἐν τῷ γνωστῷ αὐτοῦ Ὕμνῳ.

Ὢ! τί χαρὰ ποὺ τὤπιασε
τὸ ἔρημο τἀηδόνι!
Ἀμέσως ἀναφτέριασε,
πετᾷ καὶ ξανανειώνει,
σὰν ἔμαθε, σὰν ἄκουσε
ψηλὰ στὴ Θεσσαλία
ν' ἀνοίγει τὰ μνημεῖα
τοῦ Πέτρου τὸ σπαθί.

Θυμήθηκε τὰ νειῶτα του,
τὴν πρώτη τὴ λαλιά του,
κ' ἀρχίνησε τὸ λάλημα
κρυφὰ στὴν ἐρημιά του...
Δαφνοῦλα μου, τί σῶμελλε
ἐκεῖνα του τὰ λόγια
νὰ γένουν μοιρολόγια
κ' ἡ ἔσχατη πνοή *.

Τώρα τὰ κρύα κόκκαλα
ποιὸς θἄλθῃ νὰ τὰ κράξῃ,
ποιὸς ἄγγελος ἀνάσταση
θἄλθῃ νὰ τοὺς φωνάξῃ,
καὶ ποιὸ πουλὶ θὰ νἄρχεται
χαρούμενο τὸ βράδυ
ἐλπίδες μὲς στὸν ᾅδη
νὰ φέρνῃ καὶ χαρά;

Ἂς σφραγισθοῦν τὰ μνήματα
καὶ πάλ' ἂς χορταριάσουν,
οἱ πεθαμμένοι ἂς ἁπλωθοῦν,
στὸ μνῆμ' ἂς ἡσυχάσουν.
Ποιὸς ξεύρει πόσαις ἄνοιξαις
θὰ νὰ διαβοῦν καὶ χρόνοι
ποὺ δὲ θὰ ἰδοῦν τἀηδόνι
καὶ τὴν πρωτομαγιά!

Ἀφιέρωσις

τῇ Αὐτοῦ Μεγαλειότητι τῷ Βασιλεῖ τῶν Ἑλλήνων Γεωργίῳ Α' **

Ἤθελα νἆμαι πέλαγο, τὰ κύματά του νἄχω
καὶ νἄρθω στὰ ποδάρια Σου, στοῦ Θρόνου Σου τὸ βράχο,

---

* Κατὰ τὰς τελευταίας ἡμέρας τῆς ζωῆς του ὁ ποιητὴς εἶχεν ἀποκλειστικῶς ἀφιερωθῆ εἰς τὰ Ἠπειρωτικά.

** Τὸ στιχούργημα τοῦτο συνετάχθη καθ' ἣν ἡμέραν ἡ Αὐτοῦ Μεγαλειότης πρώτην φορὰν ἔθετε τὸν πόδα ἐπὶ τοῦ Κερκυραϊκοῦ ἐδάφους. Εὐηρεστήθη δὲ ἵνα δεχθῇ τὴν συλλογὴν τῶν ποιημάτων τοῦ Ἀριστοτέλους Βαλαωρίτου.

τὸ δροσερό τους τὸν ἀφρό, τὴν ἄγρια τὴ βοή τους,
τ' ἀνδρειωμένα σπλάχνα τους, τὴ φοβερὴ ψυχή τους,
τὴ γαλανή τους τὴ θωριά, τὴν παντοδυναμία
νὰ Σοῦ τὰ δώσω σήμερα νὰ γένῃς τρικυμία.
Τὥθελα, ναί, γιὰ νὰ Σὲ ἰδῶ ἐδῶθε ν' ἀρμενίσῃς
κι' ἀνεμοστρόβιλος, στοιχειό, νὰ τρέξῃς νὰ ξυπνήσῃς
αὐτὸν τὸν ἔρμον τὸν γιαλὸ ὁποὺ κοιμᾶτ' ἐμπρός Σου
σὰν νὰ μὴν ἔβλεπε ὁ τυφλὸς τὸ φῶς στὸ μετωπό Σου.
Ἤθελα, ναί, τὴ νειότη Σου, νὰ τήνε κάμω ἀντάρα
μὲ τῆς ἀβύσσου τὰ νερὰ νὰ πνίξω τὴν κατάρα
ποὺ ἐνέκρωσε τὴν Ἤπειρο, κι' ἀπὸ καταποτήρα
τὴν ἔκαμε νεροσυρμή, βουβή, σκιασμένη, στεῖρα!

Ρίξε τὸ μάτι Σου νὰ ἰδῇς! Τοῦ Πίνδου τὰ γεράκια,
φοροῦνε μαῦρα τὰ φτερὰ σὰν νἆτανε κοράκια.
Ὁ πρῖνος ὁ περήφανος δὲ γέρνει τὰ κλωνάρια
γιὰ νὰ δεχτῇ στὸν ἴσκιο του σουλιώτικα λιοντάρια.
Στοῦ Κατζαντώνη τὴ σπηλιὰ τὴ νύχτα σαλαγᾶνε
τὰ πρόβατά τους πιστικοί, καὶ λύκοι ποὺ πεινᾶνε
ρυάζονται καὶ μονιάζουνε στοῦ Ζήδρου τὸ λημέρι.
Τοῦ Μπουκουβάλα τὰ παιδιά, στρωμένα μὲς στὴ φτέρη
γνέθουνε τ' ἀρνοπόκια τους καὶ χάσκοντας κυττάζουν
χορτᾶτα τὰ κοπάδια τους, βουβά, ν' ἀναχαράζουν!

Ὦ! νὰ μποροῦσα ἐκεῖ ψηλὰ νὰ Σ' ἔβλεπα μιὰ μέρα
τὸ φλάμπουρό μας νὰ κρατῇς ὁλόρτο στὸν αἰθέρα,
νἄχῃς στεφάνι σύγνεφα, τὸ Θρόνο Σου στὸ χιόνι
κ' ἕνανε κάτασπρον ἀητὸ ποὺ νὰ Σὲ καμαρώνῃ!
Ὦ! νἄζουνα νὰ Σ' ἔβλεπα ἐκεῖθε νὰ γυρίσῃς
τὸ γαλανὸ τὸ μάτι σου μ' ἐμᾶς νὰ χαιρετίσῃς
τὴ μάνα, τὸν πατέρα Σου, τὴ γῆ τὴ μητρική Σου
ποὺ ἀποζητάει τὴ νειότη Σου, τὸ χέρι, τὸ σπαθί Σου!

Τοῦ γέρου μας τοῦ Ὀλύμπου τἀκλόνητο κεφάλι
θὰ στήσωμε Ἅγια Τράπεζα, θεόρατη μεγάλη,
καὶ μὲ τὸ δάκρυ τῆς χαρᾶς καὶ Σὺ κ' ἐμεῖς βρεμμένοι
ἐκεῖ νὰ μνημονέψωμε γονατιστοί, γυρμένοι
χίλιων χρονῶνε κόκκαλα, χίλιων χρονῶνε τάφους
κ' ἐκείνους ὁποὺ ἐβάφτισαν στὸ αἷμα τους τοὺς τράφους
τοῦ Δοῦππελ καὶ τοὺς ἔκαμαν νὰ γένουν Μισολλόγγι *.

Τότε χαρούμενο κ' ἐγὼ τὸ στόμα, π' ὅλο βόγγει,
θ' ἀνοίξω καὶ τὴ δόξα Σου γλυκὰ θὰ τραγουδήσω.
Τότε μ' ἕνα δαφνόκλαρο κ' ἐγὼ θὰ νὰ στολίσω
τὸ μαῦρο μου τὸ μέτωπο καὶ θἄρθω στὰ ποδάρια
τοῦ Θρόνου Σου μ' ἀγράμπελαις, μὲ κρίνους, μὲ βλαστάρια

---

* Κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἐμάχοντο γενναίως οἱ Δανοὶ πρὸς τοὺς Αὐστρο-Πρώσσους.

Σήμερα δέξου τὰ φτωχὰ τὰ νεκρολούλουδά μου,
δέξου τὸ δενδρολίβανο πἀνάθρεψε ἡ καρδιά μου.

Εἰκοστὴ πέμπτη Μαρτίου

Εὐαγγελισμὸς - Ἑλληνισμὸς

Μὲ μιᾶς ἀνοίγει ὁ οὐρανὸς τὰ σύγνεφα μεριάζουν,
οἱ κόσμοι ἐμείνανε βουβοί, παράλυτοι, κυττάζουν.
Μιὰ φλόγ' ἀστράφτει... ἀκούονται ψαλμοὶ καὶ μελῳδία...
Πετάει ἕν ἄστρο... σταματᾷ ἐμπρὸς εἰς τὴ Μαρία...

«Χαῖρε, τῆς λέει, ἀειπάρθενε, εὐλογημένη, χαῖρε!
Ὁ Κύριός μου εἶναι μὲ σέ. Χαῖρε, Μαρία, χαῖρε!»

Ἐπέρασαν χρόνοι πολλοί... Μιὰ μέρα σὰν ἐκείνη
ἀστράφτει πάλαι ὁ οὐρανός... Στὴν ἔρμη της τὴν κλίνη
λησμονημένη, ὁλόρφανη, χλωμὴ κι' ἀπελπισμένη,
μιὰ κόρη πάντα τήκεται, στενάζει, ἁλυσωμένη.
Τὰ σίδερα εἶναι ἀτάραγα, σκοτάδι ὁλόγυρά της.
Τὰ καταφρόνια, ἡ δυστυχιὰ σέπουν τὰ κόκκαλά της.
Τρέμει μὲ μιᾶς ἡ φυλακὴ καὶ διάπλατη ἡ θυρίδα
φέγγει κι' ἀφίνει καὶ περνᾷ ἕν ἄστρο, μιὰν ἀχτίδα.
Ὁ Ἄγγελος ἐστάθηκε, διπλώνει τὰ φτερά του.

«Ξύπνα, ταράζου, μὴ φοβοῦ, χαῖρε, Παρθένε, χαῖρε.
Ὁ Κύριός μου εἶναι μὲ σέ, Ἑλλάς, ἀνάστα, χαῖρε».

Οἱ τοῖχοι εὐθὺς σωριάζονται. Ἡ μαύρ' ἡ πεθαμμένη
νοιώθει τὰ πόδια φτερωτά. Στὴ μέση της δεμένη
χτυπάει ἡ σπάθα φοβερή. Τὸ κάθε πάτημά της
ἀνοίγει μνῆμ' ἀχόρταγο. Ρωτᾷ γιὰ τὰ παιδιά της...
Κανεὶς δὲν ἀποκρένεται... Βγαίνει, πετᾷ στὰ ὄρη...
Λυώνουν τὰ χιόνια ὅθε διαβῇ, ὅθε περάσῃ ἡ Κόρη.

«Ξυπνᾶτε, ἐσεῖς ποὺ κοίτεστε, ξυπνᾶτε ὅσοι κοιμᾶστε,
τὸ θάνατο ὅσοι ἐγεύτητε, τώρα ζωὴ χορτᾶστε».

Οἱ χρόνοι φεύγουνε, πετοῦν καὶ πάντα ἐκείνη ἡ μέρα
εἶναι γραμμένο ἐκεῖ ψηλὰ νὰ λάμπῃ στὸν αἰθέρα
μ' ὅλα τὰ κάλλη τοὐρανοῦ. Στολίζεται ὅλη ἡ φύση
μὲ χίλια μύρια λούλουδα γιὰ νὰ τὴ χαιρετίσῃ.
Γιορτᾶστέ την, γιορτᾶστέ την! Καθεὶς ἂς μεταλάβῃ
ἀπὸ τὴ Χάρη τοῦ Θεοῦ. Καὶ σεῖς καὶ σεῖς οἱ σκλάβοι,
ὅσοι τὴ δάφνη στὴν καρδιὰ νὰ φέρετε φοβᾶστε,
ἀφωρεσμένοι νἆστε.

Ὁ ἀσπασμὸς πρὸς τὴν μητέρα Ἑλλάδα*

«Ἄνοιξε, μάννα μας γλυκειά, τὴν ἄφθαρτη καρδιά σου
κι' ἀγκάλιασέ τα τὰ φτωχά, τὰ μαῦρα τὰ παιδιά σου.
Σφίξε μας, μάννα, σφίξε μας. Γυμνά, ξαρματωμένα,
σὰν νἄτανε κατάδικα, σὰν νἄταν νικημένα,
ἔρχονται μὲς στὸν κόρφο σου. Δῶσε μας τὴν εὐχή σου
καὶ σβύσε πᾶσα μας πληγὴ μ' ἕνα θερμὸ φιλί σου.

»Ἄλλο δὲ θέλομε οἱ πικροί. Θέλομ' ἐδῶ σιμά σου
νὰ βλέπωμε τὸ δάκρυ σου κ' ἐμεῖς στὰ βλέφαρά σου,
καὶ νὰ τάκοῦμε ἐπάνω μας ἀλόβραστο νὰ στάζῃ.
Θέλομε μὲς στὰ σπλάγχνα μας νὰ χώνεται, νὰ σφάζῃ
ὁ στεναγμὸς σου κοφτερὸς σὰ δίκοπο μαχαῖρι.
Θέλομε τὴν ὀρφάνια σου, θέλομε νὰ μᾶς δέρῃ
μαζὶ μ' ἐσένα συφορὰ καὶ καταδίκη αἰώνια...
Δὲ θέλομε περίγελα καὶ ξένου καταφρόνια...

»Ἄμετροι χρόνοι ἐπέρασαν!... Ἀλήθεια, μάννα, ἀλήθεια;
Κι' ὥς τώρα δὲν ἠμπόρεσαν ἀπ' τ' ἄχαρά μας στήθια
ὅλη τὴν ἔρμη μας ψυχὴ νὰ καταπιοῦν, νὰ πνίξουν.
Οἱ λύκοι δὲν ἐπρόφθασαν τὸ αἷμα νὰ ρουφήξουν
ὡς τὴ στερνὴ σταλαματιά. Τὸ λαίμαργό τους στόμα
ἐδείλιασε ουρλιάζοντας κι' ἄφησε μὲς στὸ πτῶμα
παραιτημένη μιὰ μικρή, μιὰ φλογερὴ ρανίδα.
Μ' αὐτὴν ἐζήσαμε οἱ φτωχοί. Ὅλη μας τὴν ἐλπίδα
μέσα σὲ τέτοιο φυλαχτὸ τὴν εἴχαμε θαμμένη
κι' ἐκεῖ τὴν ἀνατρέφαμε. Λαχταροποτισμένη
ἐβλάστησε κ' ἐθέριεψε. Μέσα στὴν ἀγκαλιά σου
αὐτὸν τὸ μόνο θησαυρὸ σοῦ φέρνουν τὰ παιδιά σου.

»Κύτταξ' ἐδῶ τὰ μέτωπα πῶς τἄχει αὐλακωμένα
ὁ πόνος κ' οἱ ἐνθύμησαις! Τὰ μάτια θολωμένα
ἀπόστασαν στὴ σκοτεινιά, γιὰ λίγο νὰ σβυστοῦνε!
Εἶδαν τὸ Σοῦλι νὰ σφαγῇ κ' ἐμπρός τους νὰ χυθοῦνε
τἀνδρειωμένα σπλάγχνα του, τοῦ Πλάστη περηφάνεια,
κι' ἄταφα κι' ἀμνημόνευτα στὰ πεῦκα, στὰ πλατάνια
νὰ σέρνουν τὰ ξεσκλίδια τους κοράκοι πεινασμένοι!
Εἶδαν τὸ Κοῦγκι νὰ καῇ κι' ὀλόρθη ν' ἀναβαίνῃ
στὰ σύγνεφα ἡ καπνοῦρα του, σὰ μαῦρο κυπαρίσσι,
ποὺ φύτρωνε ἀπ' τὴ στάχτη του γιὰ νὰ μοιρολογήσῃ.
Εἶδανε τὸν Ἀλήπασα νὰ ρυάζεται τριγύρου.

---

* Ἐξεδόθη ἐν Ἀθήναις τῇ 25 Μαρτίου 1864, ἡμέρᾳ καθ' ἣν ὁ ποιητὴς μετὰ τοῦ προέδρου τῆς Ἰονίου Βουλῆς Στεφάνου Παδοβᾶ καὶ τοῦ βουλευτοῦ Κωνσταντίνου Λομβάρδου ἔφθασαν ἐν τῇ πρωτευούσῃ μετὰ τὴν ἐκπλήρωσιν τῆς Ἑνώσεως, ὅπως ἐν ὀνόματι τῶν ἐντολέων αὐτῶν προσενέγκωσι τῷ Βασιλεῖ τῶν Ἑλλήνων τὴν πίστιν καὶ τὴν ἀφοσίωσιν τοῦ Ἰονίου λαοῦ.

σὰν ἔφαγε ὡς τὸ κόκκαλο τὴ σάρκα τῆς Ἠπείρου,
καὶ νὰ μουγγρίζῃ γιὰ βοσκή, τὸ λάρυγγα ν' ἁπλώνῃ...
Κ' εἴδανε τότε ἕνα φονιᾶ τὰ νύχια νὰ καρφώνῃ
στὴν εὔμορφη τὴν Πάργα σου καὶ στοῦ θεριοῦ τὸ στόμα
νὰ παραδίνῃ παίζοντας τὸ τρυφερὸ της σῶμα.

Κ' ἐμεῖς ἐβλέπαμε βουβοὶ τὸ φοβερὸ τὸ φίδι
κι' ἀκούσαμε παράλυτοι τἄγριο του κατακλεῖδι
νὰ τὴν ἀλέθῃ λαίμαργα καὶ νὰ τὴν καταπίνῃ...
Πές μας το, μάννα, πές μας το, θ' ἀναστηθῇ κι' ἐκείνη;...

»Τὴν ὥρα π' ἀνδρειεύτηκες κ' εἴδαμε, σὰ δοξάρι,
τοῦ φοβεροῦ σου τοῦ σπαθιοῦ νὰ λάμψῃ τὸ θηκάρι,
ὅταν σ' ἀκούσαμε, οἱ πικροί, στὸ ἔρμο σου ἀκρογιάλι
τὴ νύχτα ν' ἀδερφώνεσαι μὲ τὴν ἀνεμοζάλη
καὶ τὴ φωτιὰ τοῦ κεραυνοῦ ζωσμένη στὸ πλευρό σου
τὴ μανιωμένη θάλασσα νὰ παίρνῃς γι' ἄλογό σου,
ὅταν στὴν ἄσπλαχνή σου ὀργὴ ὁ κόσμος δουλωμένος,
γυρτός, κακογεράματος, τοιμόρροπος, φθαρμένος,
ἔνοιωθε ποὺ ζωντάνευαν τἄψυχα σωθικά του,
ὅταν ἁγνὸς ἐσήκωσε τὰ κρύα βλεμματά του
καὶ σ' εἶδε καὶ σ' εὐχήθηκε... ὢ μάννα, τὰ παιδιά σου
τὰ μαῦρα ἐλαχταρίσανε στὸ χτύπο τῆς καρδιᾶς σου,
μὲ σένα αἱματωθήκανε, ἐνίκησαν μὲ σένα
κ' ὕστερα πάλαι ἐγύρισαν κ' εὑρέθηκαν δεμένα.

»Νἄξερες πῶς ἐπλέρωσαν τὴ νεκρανάστασή σου!
Κάθε φορὰ ποὺ σφύριζε κ' ἔσφαζε τὸ σπαθί σου
ἐμεῖς... ποδοκυλίσματα καὶ ξύλο καὶ κρεμάλα.
Ἐφαρμακέψαν στὸ βυζὶ καὶ τοῦ παιδιοῦ τὸ γάλα
μὲ τὴ χολὴ ποὺ ἐδίνανε νὰ ποτιστῇ ἡ μητέρα.
Μᾶς ἐμετροῦσαν τὸ ψωμί, μὴν τύχῃ καμμιὰ μέρα
καὶ φύγῃ ἀπὸ τὸ στόμα μας γιὰ σὲ κανένα τρίμμα...
Ἡ δέησή μας, ἡ χαρά, τὸ κλάψιμό μας... κρῖμα.

»Γιὰ μᾶς δὲν εἶχεν ἡ ζωὴ γλυκάδαις καὶ λουλούδια,
δὲν εἶχε ἡ ἄνοιξη χαραῖς καὶ τὰ πουλιὰ τραγούδια.
Οἱ χρόνοι ἐφεύγαν σκοτεινοί. Σ' ἐβλέπαμε σιμά μας,
ἐνοιώθαμε τὴ φλόγα σου βαθειὰ στὰ σωθικά μας,
σοῦ ἁπλώναμε τὰ χέρια μας!... Ὦ μάννα, ἀγκάλιασέ μας,
μέσα στὰ φυλλοκάρδια σου κρύψε μας, φύλαξέ μας!
Μᾶς φαίνεται σὰν ὄνειρο! Μᾶς φαίνεται ὅτι ὁ ξένος
μᾶς τρώει μὲ τὸ μάτι του ἀργὰ μετανοιωμένος.
Πᾶρε μας, μάνα, σφίξε μας γλυκὰ στὴν ἀγκαλιά σου
σήμερα τὴν ἀγάπη σου κι' αὔριο τὰ παιδιά σου
θὰ σοῦ γυρέψουν, μάννα μας, ἕνα σταυρὸ στὸν ὦμο,
κομμάτι κρίθινο ψωμὶ καὶ μακρυνόνε δρόμο.

Ἐκείνη δὲν ἐχόρταινε νὰ βλέπῃ τὰ παιδιά της
καὶ κάθε τους παράπονο τὤρριχνε στὴν καρδιά της.
Ἀγκαλιαστήκανε σφιχτὰ καὶ τὰ φιλήματά τους
τὰ πῆραν οἱ σταυραητοὶ ψηλὰ στὰ σύγνεφά τους
καὶ τὰ βαφτίσαν ἀστραπαῖς· τὰ πῆραν κ' οἱ ἀχτίδαις
τοῦ ἥλιου ποὺ τὰ φώτιζαν, καὶ τἄκραξαν ἐλπίδες.

Εὐλογημένη τρεῖς φοραῖς, εὐλογημέν' ἡ μέρα
ποὺ εὑρήκαμε τὸν κόρφο σου, γλυκειὰ γλυκειὰ μητέρα!

Ὁ βράχος καὶ τὸ κῦμα

Πρὸς τὸν ἀξιότιμον πρόεδρον τοῦ ἐν Καΐρῳ
Πολιτικοῦ Συλλόγου «Ἡ Ἀναγέννησις»

Κύριε Πρόεδρε,

Η εἰκοστὴ πέμπτη Μαρτίου καὶ ἡ δεκάτη Ὀκτωβρίου, καίτοι ἀπέχουσαι τεσσαράκοντα δύο ἔτη ἡ μία ἀπὸ τῆς ἄλλης, οὐχ ἧττον συνταυτίζονται καὶ συνδέονται ἐν τῇ ἱστορίᾳ ἡμῶν τοσοῦτον, ὥστε ἤθελεν εἶναι ἀδύνατον νὰ τὰς διαζεύξῃ τις χωρὶς νὰ διακόψῃ τήν τε συνέχειαν τοῦ παρελθόντος μετὰ τοῦ μέλλοντος καὶ τὴν ἑνότητα τῆς ἐνεργείας, δι' ἧς ἡ ἡμετέρα φυλὴ προβαίνει εἰς τὸν προορισμὸν αὐτῆς, γενναίως παλαίουσα πρὸς τὰ ἀνταγωνιζόμενα στοιχεῖα.

Αἱ ἡμέραι αὗται ὑπάρχουσι καθιερωμέναι ἐν τῇ καρδίᾳ ἡμῶν. Ὁ δὲ λαὸς τὰς καθηγίασεν ἤδη καὶ τὰς κατέγραψεν ἐν ταῖς αἱματηραῖς δέλτοις τοῦ ἐθνικοῦ μαρτυρολογίου, οὔτε θέλει παύσῃ προσφέρων αὐταῖς, ἐν εἴδει θυμιάματος καὶ ὁλοκαυτώματος, τὰς ἐμπνεύσεις καὶ τὴν λατρείαν του.

Ἡ δημοτικὴ ἑλληνικὴ ποίησις ὑπῆρξεν ὑπὸ τὴν δουλείαν ὁ ἀχώριστος σύντροφος, ἡ μόνη παρηγορία τῆς τεθλιμμένης ψυχῆς τοῦ ἡμετέρου ἔθνους. Ἀείποτε πένθιμος, μελαγχολική, ἀλλ' ἀείποτε πλήρης ζωῆς καὶ ἐλπίδων, φέρει ἐστεμμένον τὸ μέτωπον μὲ κλάδους κυπαρίσσου καὶ δάφνης, ὡς ἂν ἤθελε νὰ εἴπῃ πρὸς ἡμᾶς τοὺς μεταγενεστέρους ὅτι ἐκ τῶν παθημάτων θέλει βλαστήσῃ ἡ νίκη. Συνοδεύσασα πιστῶς τὸν Ἕλληνα ἐν τοῖς διωγμοῖς, ἐν τοῖς δεσμωτηρίοις, ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς μάχης, οὐδέποτε ἐγκατέλειπεν αὐτὸν ὀρφανόν, μεμονωμένον κατὰ τὴν σκληρὰν δοκιμασίαν τοσούτων αἰώνων.

Δικαιοῦται λοιπὸν καὶ τώρα ἡ δημοτικὴ ποίησις, ἡ φιλόστοργος αὕτη ἀδελφὴ καὶ συμμέτοχος τῶν δεινῶν τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους παθημάτων, δικαιοῦται νὰ συμμεθέξῃ καὶ τοῦ σημερινοῦ ἀγῶνος.

Ὅπου προσπάθεια, σκοπὸν ἔχουσα τὴν ἀνέγερσιν καὶ τὸ μεγαλεῖον τοῦ Ἕλληνος, ἐκεῖ αὕτη κατὰ δικαίωμα παρευρίσκεται, διότι εἰς αὐτὴν μόνην ἀπόκειται νὰ συντάξῃ τὸν ἐπινίκιον ὕμνον καὶ νὰ ψάλῃ τὸ χαρμόσυνον ᾆσμα, ἀφοῦ δὲν ἀπηύδησε ποτὲ θρηνῳδοῦσα ἐπὶ τοῦ τάφου τοσούτων ἡρώων πρὸς ἐπισημοποίησιν τῶν βασάνων καὶ τῶν μαρτυρίων.

Ἐν τῷ στιχουργήματι, ὅπερ λαμβάνω τὴν τιμὴν ν' ἀφιερώσω πρὸς ὑ-

μᾶς, ἀπεικονίζεται ἀλληγορικῶς ἡ πάλη καὶ ὁ θρίαμβος τοῦ Ἑλληνισμοῦ κατὰ τῆς βαρβαρικῆς κατακτήσεως, τοῦ μὲν πρώτου παριστανομένου ὡς κύματος ἀφροστεφοῦς, τῆς δὲ δευτέρας ὡς πέτρας ἱσταμένης ἐν μέσῳ τοῦ πελάγους.

Δέχθητε αὐτὸ μετ' εὐμενείας, οὐχὶ ὡς ἔργον ἀντάξιον τοῦ θέματος, ἀλλ' ὡς ἐλάχιστον δεῖγμα τοῦ πρὸς ὑμᾶς βαθυτάτου σεβασμοῦ μου.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ ΒΑΛΑΩΡΙΤΗΣ

Πρὸς τὸν ἔντιμον ἱππότην κύριον Ἀρ. Βαλαωρίτην

Ἔντιμε Κύριε,

Ἔχω τὴν τιμὴν νὰ ἀναγγείλω ὑμῖν ὅτι ὁ σύλλογος, ἐν τῇ συνεδριάσει 17 ὁδεύοντος, ἀκροασθεὶς τῆς τε πρὸς αὐτὸν ἐπιστολῆς καὶ τοῦ εἰς αὐτὸν ἀφιερωθέντος ποιήματος «Ὁ Βράχος καὶ τὸ Κῦμα», ἐνθουσιωδῶς ἀπεφάνθη ἵνα ἀμφότερα τὰ εὐγενῆ ταῦτα προϊόντα τῆς εὐφυΐας ὑμῶν, διὰ τοῦ δημοσιογραφικοῦ ὀργάνου τοῦ συλλόγου καταστηθῶσι κτῆμα τοῦ Πανελληνίου, πρὸς ὃ ἀπευθύνονται.

Διὰ τῆς ἀποφάσεως ταύτης ὁ σύλλογος ἐπεθύμησε ν' ἀνταποδώσῃ ὑμῖν δημοσίας χάριτας δι' ἣν περιεποιήσατε αὐτῷ τιμήν, συνάμα δὲ ἵνα ἐκπληρώσῃ ἓν τῶν κυριωτέρων καθηκόντων τῆς ἑαυτοῦ ἀποστολῆς, παραδεχόμενος καὶ τὴν διὰ τῶν πλασμάτων τῆς φαντασίας σημαντικὴν ἐκδήλωσιν τοῦ ἐθνικοῦ φρονήματος.

Δέχθητε, ἔντιμε κύριε, τὴν διαβεβαίωσιν τῆς πρὸς ὑμᾶς ἐξαιρέτου ὑπολήψεώς μου.

Κερκύρᾳ τῇ 22 Μαρτίου 1863. Ε. Ε.

ΣΠΥΡΙΔΩΝ ΓΟΥΡΓΟΥΡΑΚΗΣ
Πρόεδρος τοῦ συλλόγου «Ἡ Ἀναγέννησις»

Ὁ βράχος καὶ τὸ κῦμα

«Μέριασε, βράχε, νὰ διαβῶ»! τὸ κῦμ' ἀνδρειωμένο
λέγει στὴν πέτρα τοῦ γιαλοῦ θολό, μελανιασμένο,
«μέριασε, μὲς στὰ στήθη μου, ποῦσαν νεκρὰ καὶ κρύα,
μαῦρος βορειᾶς ἐφώλιασε καὶ μαύρη τρικυμία.
Ἀφροὺς δὲν ἔχω γι' ἄρματα, κούφια βοὴ γι' ἀντάρα,
ἔχω ποτάμι αἷματα, μὲ θέριεψε ἡ κατάρα
τοῦ κόσμου, ποὺ βαρέθηκε, τοῦ κόσμου, ποῦπε τώρα,
βράχε θὰ πέσῃς, ἔφτασεν ἡ φοβερή σου ὥρα!
Ὅταν ἐρχόμουνα σιγά, δειλό, παραδαρμένο
καὶ σῶγλυφα καὶ σῶπλενα τὰ πόδια δουλωμένο,
περήφανα μ' ἐκύτταζες καὶ φώναζες τοῦ κόσμου

νὰ ἰδῇ τὴν καταφρόνεση, ποὺ πάθαινε ὁ ἀφρός μου.
Κι᾽ ἀντὶς ἐγὼ κρυφὰ κρυφά, ἐκεῖ ποὺ σ᾽ ἐφιλοῦσα
μέρα καὶ νύχτα σ᾽ ἔσκαφτα, τὴ σάρκα σου ἐδαγκοῦσα
καὶ τὴν πληγὴ ποὺ σἄνοιγα, τὸ λάκκο ποῦθε κάμω
μὲ φύκη τὸν ἐπλάκωνα, τὸν ἔκρυβα στὸν ἄμμο.
Σκύψε νὰ ἰδῇς τὴ ῥίζα σου στῆς θάλασσας τὰ βύθη,
τὰ θεμελιά σου τἄφαγα, σ᾽ ἔκαμα κουφολίθι.
Μέριασε, βράχε, νὰ διαβῶ! Τοῦ δούλου τὸ ποδάρι
θὰ σὲ πατήσῃ στὸ λαιμό... Ἐξύπνησα λιοντάρι»...
Ὁ βράχος ἐκοιμώτουνε. Στὴν καταχνιὰ κρυμμένος,
ἀναίσθητος σοῦ φαίνεται, νεκρός, σαβανωμένος.
Τοῦ φώτιζαν τὸ μέτωπο, σχισμένο ἀπὸ ρυτίδες,
τοῦ φεγγαριοῦ, ποὔταν χλωμό, μισόσβυσταις ἀχτίδαις.
Ὁλόγυρά του ὀνείρατα, κατάραις ἀνεμίζουν
καὶ στὸν ἀνεμοστρόβιλο φαντάσματα ἀρμενίζουν,
καθὼς ἀνεμοδέρνουνε καὶ φτεροθορυβοῦνε
τὴ δυσωδία τοῦ νεκροῦ τὰ ὄρνια ἂν μυριστοῦνε.
Τὸ μούγκρισμα τοῦ κύματος, τὴν ἄσπλαχνη φοβέρα
χίλιαις φοραῖς τὴν ἄκουσεν ὁ βράχος στὸν αἰθέρα
ν᾽ ἀντιβοᾷ τρομαχτικὰ χωρὶς κἂν νὰ ξυπνήσῃ·
καὶ σήμερ᾽ ἀνατρίχιασε, λὲς θὰ λιγοψυχήσῃ.
«Κῦμα, τί θέλεις ἀπὸ μὲ καὶ τί μὲ φοβερίζεις;
Ποιὸς εἶσαι σὺ κ᾽ ἐτόλμησες, ἀντὶ νὰ μὲ δροσίζῃς,
ἀντὶ μὲ τὸ τραγούδι σου τὸν ὕπνο μου νὰ εὐφραίνῃς,
καὶ μὲ τὰ κρύα σου νερὰ τὴ φτέρνα μου νὰ πλένῃς,
ἐμπρός μου στέκεις φοβερό, μ᾽ ἀφροὺς στεφανωμένο;
Ὅποιος κι᾽ ἦσαι, μάθε το, εὔκολα δὲν πεθαίνω».
«Βράχε, μὲ λένε Ἐκδίκηση. Μ᾽ ἐπότισεν ὁ χρόνος
χολὴ καὶ καταφρόνεση. Μ᾽ ἀνάθρεψεν ὁ πόνος.
Ἤμουνα δάκρυ μιὰ φορά, καὶ τώρα, κύτταξέ με,
ἔγινα θάλασσα πλατειά, πέσε, προσκύνησέ με.
Ἐδῶ μέσα στὰ σπλάχνα μου, βλέπεις δὲν ἔχω φύκη,
σέρνω ἕνα σύγνεφο ψυχαῖς, ἐρμιὰ καὶ καταδίκη·
ξύπνησε τώρα, σὲ ζητοῦν τοῦ ᾅδη μου τ᾽ ἀχνάρια...
Μ᾽ ἔκαμες ξυλοκρέββατο... Μὲ φόρτωσες Κουφάρια...
Σὲ ξένους μ᾽ ἔρριξες γιαλούς... Τὸ ψυχομάχημά μου
τὸ περιγέλασαν πολλοὶ καὶ τὰ πατήματά μου
τὰ φαρμακέψανε κρυφὰ μὲ τὴν ἐλεημοσύνη.
Μέριασε, βράχε, νὰ διαβῶ, ἐπέρασε ἡ γαλήνη·
καταποτήρας εἶμ᾽ ἐγώ, ὁ ἄσπονδος ἐχθρός σου,
Γίγαντας στέκω ἐμπρός σου!»
Ὁ βράχος ἐβουβάθηκε. Τὸ κῦμα στὴν ὁρμή του
ἐκαταπόντισε μὲ μιᾶς τὸ κούφιο τὸ κορμί του.
Χάνεται μὲς στὴν ἄβυσσο, τρίβεται, σβύεται, λυώνει,
σὰν νἄταν ἀπὸ χιόνι.
Ἐπάνωθέ του ἐβόγγιζε γιὰ λίγο ἀγριωμένη
ἡ θάλασσα κ᾽ ἐκλείστηκε. Τώρα δὲν ἀπομένει
στὸν τόπο ποὔταν τὸ στοιχειὸ κανεὶς παρὰ τὸ κῦμα,
ποὺ παίζει γαλανόλευκο ἐπάνω ἀπὸ τὸ μνῆμα.

Τὸ ξερριζωμένο δέντρο

Κατὰ τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1886 διαμένων ἐν Μαδουρῇ, μιᾷ ἐκ τῶν χαριεστάτων Ταφίων νήσων, παρεστάθην θεατὴς φοβερωτάτης τρικυμίας. Ἔβλεπα τὴν ἀπέναντι πεδιάδα τοῦ Ἐλλομένου ὑποβρύχιον καὶ καταστρεφομένην, τὰ δὲ καλλιμέτωπα ὄρη τῆς Ἐλάτης καὶ τῶν Κάρων πυρπολούμενα ὑπὸ τῶν κεραυνῶν.

Ἡ θάλασσα βρυχωμένη συνεστρέφετο ἐντὸς στενωτάτων πορθμῶν καὶ ἐφαίνετο δυσανασχετοῦσα, ὡσεὶ λέαινα ἐν τῷ κλωβίῳ, τὰ δὲ κύματά της, ἐνῷ εἰσέβαλλον διὰ τοῦ στομίου τῆς Θηλειᾶς, κειμένης πρὸς τὸ νοτιοδυτικὸν ἀκρωτήριον τοῦ Μεγανησίου, καὶ μεγαλοπρεπῶς ἐπορεύοντο πρὸς τὴν παραλίαν τῆς Ζαβέρδας, ἀπήντων κατὰ μέτωπον τὸν Σκορπιὸν καὶ τὴν Σπάρτην, ἐκ τῆς χορείας καὶ ταύτας τῶν Ταφίων, καὶ ἀντικρουόμενα κατέπιπτον ἀφροστεφῆ καὶ γιγαντώδη ἐπὶ τῆς Μαδουρῆς καὶ τῆς ἀμμώδους ἀκτῆς τοῦ Ἐλλομένου.

Ἀλλ' ἐν μέσῳ τῶν μυκηθμῶν τοῦ πελάγους διεκρίνετο ἡ βροντώδης φωνὴ τοῦ χειμάρρου, ὅστις, πηγάζων ἀπὸ τῶν ἀποτόμων ἀκρωρειῶν τῆς Ἐγκλουβῆς καὶ κρημνιζόμενος ἀπὸ χαράδρας εἰς βάραθρον, λάβρος καὶ καταστρεπτικὸς φθάνει διὰ τῶν κλεισωρειῶν καὶ κατακλύζει τὴν πεδιάδα σύρων παμμεγέθεις λίθους καὶ προαιώνια δένδρα. Ὁ χείμαρρος οὗτος καλεῖται Δ η μ ο σ ά ρ ι.

Ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ τοιαύτη ὑπῆρξεν ἡ δύναμις καὶ ἡ ὁρμὴ τῶν ὑδάτων του, ὥστε ἀπὸ τῶν ἐκβολῶν αὐτοῦ τὸ ρεῦμα, διασχίζον τὰ θαλάσσια κύματα, ἔφθανε μέχρι τῆς Μαδουρῆς καὶ ἔρριπτεν ἐπὶ τοῦ αἰγιαλοῦ μου τὰ λάφυρα τῆς ἁρπαγῆς καὶ τοῦ πολέμου του. Μεταξὺ δὲ τούτων καὶ δένδρον πελώριον ἐκ τοῦ γένους τῶν δρυῶν, κοινῶς καλούμενον ρ ο υ π ά κ ι, διακρινόμενον διά τε τὸ ἀγροῖκον καὶ τὴν ρωμαλεότητα τῆς φύσεώς του. Τὸ τυχαῖον τοῦτο συμβὰν παρήγαγεν ἐν ἐμοὶ τὴν ἰδέαν τοῦ ἑπομένου στιχουργήματος, ἑπομένως δὲ καὶ τῆς ἐπιγραφῆς αὐτοῦ «Τ ο ξ ε ρ ρ ι ζ ω μ έ ν ο δ έ ν τ ρ ο».

Ἀλλ' ἡ ποίησις, ἥτις ἐν τῇ τελετῇ τῶν μυστηρίων αὐτῆς εὐκόλως διαπορθμεύει ἀπεράντους διαστάσεις καὶ ἔχει θεόθεν τὴν δύναμιν νὰ συναρμολογῇ καὶ νὰ συζεύγῃ ἀντικείμενα ἐκ πρώτης ἀφετηρίας ὅλως ἀλλότρια καὶ κατὰ τὸ φαινόμενον οὐδεμίαν ἔχοντα πρὸς ἄλληλα σχέσιν, ἠθέλησεν ἐν τῇ περιπτώσει ἐκείνῃ νὰ διαγείρῃ ἐν ἐμοὶ τὴν μνήμην τοῦ Ἀργύρη, πρὸ τεσσαράκοντα ἤδη ἐτῶν προδοτικῶς φονευθέντος, ἀλλὰ ζῶντος εἰσέτι ἐν ταῖς δημοτικαῖς παραδόσεσι καὶ ἐξυμνουμένου παρὰ τοῦ λαοῦ διά τε τὴν ἀνδρείαν καὶ τὸ ἀτίθασον τοῦ χαρακτῆρος.

Ἐγεννήθη οὗτος κατὰ τὸ 1799 καὶ μόλις ἔφηβος ἠσπάσθη τὸ εἶδος ἐκεῖνο τοῦ βίου, ὅπερ παρὰ μὲν τοῖς εὐνοουμένοις ἔθνεσι ὑποδεικνύει ἄκρατον τάσιν πρὸς τὴν βιαιοπραγίαν, ἐθεωρεῖτο δὲ παρ' ἡμῖν ὡς ἐξαιρέτως ἰδιάζον πρὸς μόνους τοὺς γενναίους καὶ τοὺς τολμητίας. Οὐδ' ἐβράδυνε νὰ γίνῃ γνωστὸς ὁ Ἀργύρης διὰ τὸ ἀκαταδάμαστον τοῦ ἤθους, καὶ ἐν ταῖς νυκτεριναῖς αὐτοῦ ἐκδρομαῖς ἐνέσπειρε τρόμον παριστάμενος ὡς νυκτερόβιον φάσμα, ἐπιβάλλων τὴν θέλησίν του καὶ ἀπαιτῶν σεβασμὸν καὶ ὑπακοὴν εἰς τὰς ὀρέξεις του.

Τότε ἠράσθη καὶ Ἑλένης τινός, θυγατρὸς Μιχαὴλ τοῦ Περδικάρη, ἐκ τοῦ χωρίου Καλαμίτζι, καθ' ἃ δὲ προκύπτει ἐκ τοῦ παρὰ πόδας δημοτικοῦ ᾄσματος, ὁ ἔρως αὐτοῦ δὲν ἀπεκρούετο. Ἀλλ' οἱ γεννήτορες τῆς νεάνιδος ἀπέρριψαν ἐπιμόνως τὰς περὶ τοῦ γάμου προτάσεις τοῦ Ἀργύρη καὶ ἡ ἄρνησις αὕτη διήγειρεν ἐν τῇ ἀγρίᾳ ψυχῇ τοῦ μνηστῆρος ἄσβεστον ζηλοτυπίαν καὶ ἀκατάσχετον πόθον ἐκδικήσεως. Ἐκήρυξεν ἑπομένως πόλεμον κατὰ τῆς οἰκογενείας τῆς Ἑλένης, κατέστρεψε πολλὰ τῶν κτημάτων αὐτῆς, ἐπλήγωσε καιρίως ἕνα τῶν συγγενῶν της καὶ τέλος ἐνεδρεύσας ἀπήγαγε τὴν κόρην καὶ βιάσας αὐτὴν τὴν ἀπέπεμψεν, ἀφοῦ διὰ τοῦ ξίφους κατέκοψεν αὐτῆς τὰς παρειὰς ἐπ' ἐλπίδι ὅτι οὕτω πως ἠκρωτηριασμένην οὐδεὶς ἤθελέ ποτε τὴν ὀρεχθῆ.

Μετὰ τὸ κακούργημα τοῦτο ἐκηρύχθη ἐκτὸς τῆς προστασίας τῶν νόμων καὶ ἁδρὰ ὡρίσθη ἡ ἀμοιβὴ ἐπὶ τῇ κεφαλῇ αὐτοῦ. Περιέζωσαν τὰ ὄρη τακτικοὶ καὶ ἔκτακτοι χωροφύλακες, ἀποσπάσματα τῆς ἀγγλικῆς φρουρᾶς ἐξῆλθον ὡς εἰς ἄγραν θηρίου τινός, καὶ ὅμως ἐπὶ δεκαπέντε ὁλοκλήρους μῆνας ὁ Ἀργύρης ἐδυνήθη νὰ παραταχθῇ μόνος, τυγχάνων πανταχοῦ προστασίας καὶ περιθάλψεως, ἴσως διότι πάντες ἔβλεπον μετὰ δυσμενείας νεανίαν ὁμόθρησκον καὶ γενναῖον, ἀσπλάγχνως ἰχνηλατούμενον ὑπὸ ἀλλοφύλων καὶ ἑτεροδόξων.

Ὅ,τι ὅμως αἱ ἀγγλικαὶ λόγχαι δὲν ἴσχυσαν νὰ κατωρθώσωσι, τὸ κατώρθωσεν ἡ διαφθορά, καὶ δύο ἐκ πνεύματος συγγενεῖς αὐτοῦ καὶ φίλοι, ὁ Πατράλας καὶ ὁ Νικόλαος Κούρτης, ἀφοῦ πρῶτον ἀδελφικῶς συνεδείπνησαν μετὰ τοῦ Ἀργύρη, δολίως τὸν ἐφόνευσαν, πυροβολήσαντες κατ' αὐτοῦ ἐκ τῶν νώτων, ἐνῷ προεπορεύετο ἀμερίμνως κατὰ τὴν 22 Αὐγούστου 1827.

Οἱ δολοφόνοι, γενόμενοι μισητοί, κατέλυσαν τὸν βίον ἐν κατάραις καὶ ἐν ἀναθέμασι. Πιστεύεται δὲ ὅτι ἡ πέτρα, ἐφ' ἧς ἔπεσε καὶ ἣν ἔβαψε διὰ τοῦ αἵματός του ὁ Ἀργύρης, παρασυρθεῖσα βαθμηδὸν ὑπὸ τῶν ὑδάτων, ὑπάρχει σήμερον μακρὰν τοῦ τόπου, ἔνθα ἀπ' ἀρχῆς ἔκειτο, καὶ ὅτι εἶναι αὐτὴ ἐκείνη, ἣν πρὸ χρόνων χωρικός τις μοὶ ὑπέδειξεν ἐντὸς τῆς κοίτης τοῦ χειμάρρου καὶ ἥτις διεκρίνετο διὰ τῆς ἐπωνυμίας τὸ κοντρὶ τοῦ Ἀργύρη, πλησίον τοῦ μέρους, ὅπου εἰς τὸν ἀναβαίνοντα ἐκ τῆς πεδιάδος παρίσταται ἀριστερόθεν ὑψηλὸς ἀπότομος βράχος, παρὰ τοὺς πρόποδας τοῦ ὁποίου μεγαλοπρεπὴς πλάτανος ἐπισκιάζει μικροσκοπικὸν καὶ πενιχρὸν νερόμυλον.

Ταῦτα πρὸς διασάφησιν τοῦ πρώτου μέρους τοῦ στιχουργήματος. Τὸ δεύτερον αὐτοῦ μέρος ἀποτελεῖ σύμπλεγμα ἀτομικῶν ἐντυπώσεων, αἵτινες ἐπολιόρκουν τὴν φαντασίαν μου, ἐπανελθόντος ἐξ Ἀθηνῶν, ὅπου ἐπὶ τέσσαρας μῆνας εἶχα ἐνδιατρίψει ὡς πληρεξούσιος τῆς Λευκάδος ἐν τῇ δευτέρᾳ Ἐθνικῇ τῶν Ἑλλήνων Συνελεύσει.

Τὸ τραγούδι τοῦ Ἀργύρη

Τρία πουλάκια κάθονται στῆς Ἐγκλουδῆς τὰ μέρη,
τἄνα τηράει τὴ Βαφκερή, τἄλλο τὸ Καλαμίτζι,
τὸ τρίτο τὸ καλλίτερο μοιρολογάει καὶ λέει:
—«Δὲ σ' τοὖπα ἐγώ, χρυσὸ πουλί, δὲ σ' τοὖπα ἐγὼ ἡ Ἑλένη
στὴν Ἐγκλουδὴ νὰ μὴ διαβῇς μάδε νὰ μὴν περάσῃς,
μὲ Κούρτη φίλος μὴν πιαστῇς καὶ μπέσα μὴν τοῦ δώσῃς,
γιατ' εἶν' ὁ Κούρτης ἄπιστος καὶ θὲ νὰ σέ σκοτώσῃ;»
—«Νἄθε τὸ ξέρω ἀπὸ βραδύς, νἄθε τὸ καταλάβω,
νὰ κάμω τὴν Πατράλαινα νὰ κλαίῃ νύχτα μέρα».

Τὸ ξερριζωμένο δέντρο

—«Δέντρο, πῶς κοίτεσαι νεκρὸ στὸν ἄμμο τοῦ γιαλοῦ μου;
Ποιὸ χέρι σὲ ξερρίζωσε, ποιὰ δύναμη σ' ἐπῆρε
ἀπὸ τὴ ράχη τοῦ βουνοῦ καὶ σ' ἔρριξε στὸ κῦμα;...
Ἐσένα τὰ γεράματα δὲ σ' εἶχαν σαρακώσει
στὰ ἀτάραγα κλωνάρια σου ἑκατοστάδες χρόνοι
χωρὶς νὰ τὰ λυγίσουνε, ἐστέκαν σωριασμένοι,
στὴ σιδερένια φλοῦδα σου, χωρὶς νὰ τήνε γδάρῃ,
τοῦ λόγγου τἄγριοδάμαλο τὰ κέρατα ἐτροχοῦσε.
Πές μου, πῶς κοίτεσαι νεκρό, ρουπάκι στὸ γιαλό μου;»

—«Κατέβαινε ὁλοφούσκωτο προχθὲς τὸ Δημοσάρι,
μουγκρίζοντας στὸ διάβα του, σὰ νὰ ζητοῦσε ἀμάχη.
Δὲν τὸ βαστοῦσαν ριζιμιά, δὲν τὸ κρατοῦσαν φράχταις,
στὸ πέρασμά του ἐγέρνανε σὰν νὰ τὸ προσκυνοῦσαν
οἱ σχῖνοι, τἄγριοπρίναρα. Τὸ κῦμα στὸ θυμό του
ἐρροβολοῦσε πάντα ἐμπρός, θεότυφλο, ὠργισμένο,
καὶ πέφτει κατακέφαλα μ' ὅλη τὴν ἀνδρειά του
γιὰ νὰ ρουφήξῃ ἕνα κοντρὶ ποὺ τὤφραζε τὸ δρόμο.
Ἔστεκα ἐγὼ κ' ἐκύτταζα, κι' ἀπ' τὴ βουβὴ τὴν πέτρα
ἄκουσα τότε μιὰ φωνὴ σὰν νἄβγαινε ἀπ' τὸν ἅδη.
—«Πέρνα, ποτάμι, μέριασε, σύρε νὰ σκιάζῃς ἄλλους,
ἐμὲ μ' ἐπάτησε βαρὺ ποδάρι ἀνδρειωμένου,
μ' ἐστοίχειωσε τὸ αἷμα του, κ' εἶμαι θεμελιωμένο
γιὰ νὰ φωνάζω ἀνάθεμα σ' ἐκείνους ποὺ προδίνουν.
Εἶμαι τ' Ἀργύρη τὸ κοντρί, εἶμαι τ' Ἀργύρη ὁ τάφος».

Τὸ κῦμα ἀναστηλώθηκε, ἀφρομανάει, θεριεύει.
Τότε μὲ μιᾶς ἐψήλωσε κ' ἡ πέτρα τὸ κεφάλι
καὶ στὸν πλατὺν τὸν ὦμο της τἄγιόκλημα ἀνθισμένο
ξαπλώθηκε σὰν νἄτανε τοῦ σκοτωμένου ἡ χήτη.
Ὁλόγυρά της οἱ μυρτιαῖς γοργὰ συμπυκνωθῆκαν,
σφιχτὰ τὴν ἐπερίπλεξαν κ' ἐφάνηκε ὁ Ἀργύρης

ὀλόρθος τὴ φλοκάτη του σὰ νὰ φοροῦσε ἀκόμα.
Φεύγουν μὲ τρόμο τὰ νερά. Τοῦ πεθαμμένου ὁ ἴσκιος
τὰ κυνηγάει καὶ τὰ πατεῖ. Τὸ χνῶτο του τὰ σχίζει.
Ἀρμένιζε τὸ φάντασμα. Τὰ νεκρολίβανά του
τἄχει φτερούγια στὰ πλευρὰ κι' ἀνεμοδέρνει Χάρος.
Ἔτρεμε ἡ γῆς στὴ ρίζα μου, μ' ἐπλάκωσε ἡ θολοῦρα,
μ' ἀγκάλιασεν ὁ χαλασμός, μ' ἐσύντριψε, μ' ἐπῆρε,
καὶ τώρα σέρνομαι νεκρό... Γήραξε, μὲ γνωρίζεις;..
Θυμᾶσαι ποῦλθες μιὰ φορὰ μὲ τὰ λαγωνικά σου
κ' ἐπλάγιασες στὸν ἴσκιο μου; Ἐγὼ μὲ τὰ κλωνάρια
σ' ἐσκέπασα στὸν ὕπνο σου καὶ σὺ μὲ τὸ λεπίδι
ἐχάραξες στὴ φλοῦδα μου, πρὶν φύγῃς, τὄνομά σου.
Ἡ μοῖρα μᾶς ἀδέρφωσε, ξερριζωμένο τώρα
γυρεύω τόπο νὰ ταφῶ... Σ' ἀγάπησα... μὲ θέλεις;.

—«Μεῖνε, σὲ θέλω δέντρο μου... Σὰν ἔρθῃ καί γιὰ μένα
ἡ ὥρα ἡ ἀναπόφευχτη, ὁποὺ σὲ συνεπῆρε,
θὰ πῶ μὲς στὰ σανίδια σου νὰ κλείσουν τὸ κορμί μου
καὶ τὄνομα, ποὺ φύλαξες στὴ φλοῦδά σου γραμμένο,
ἂν θὰ τὸ φάγ' ἡ μαύρη γῆ, θέλω μὲ σὲ νὰ λυώσῃ.
Μεῖνε, σὲ θέλω, δέντρο μου, στὸν τάφο συντροφιά μου.
Ὅποιος κι' ἂν σ' ἔστειλε σ' ἐμέ, ρουπάκι καλῶς ἦρθες»...

Ἔστεκ' ἀκίνητος ἐκεῖ, θωρῶντας ξαπλωμένο
τὸ δέντρο τὸ περήφανο, ποὺ μοὖχε στείλ' ἡ μοῖρα,
καὶ χίλιοι μύριοι στοχασμοὶ σκληρὰ μ' ἐμαρτυρεύαν.
Θυμήθηκε τὴ νειότη μου ὅταν μὲς στὴν καρδιά μου
ἐφύτρων' ἄδολη ἡ χαρὰ μὲ φτερωταῖς ἐλπίδες...

Ξέγνοιαστη τότε ἀνέμιζε, σὰν νἄτανε ξεφτέρι,
ἀκαταδάμαστη ἡ ψυχή, κι' ἔπαιρνε γιὰ λημέρι
πότε τὸ πεῦκα τοῦ βουνοῦ πότε τὰ κυπαρίσσια
καὶ πότε ἐφώλιαζε κρυφὰ μέσα στὰ ρημοκκλήσια,
κ' ἐγύρευε φαντάσματα. Μονάχη, ἀποσταμένη
εὕρισκ' ἐκεῖ παρηγοριά. Τὴ νύχτα οἱ πεθαμμένοι
τὴν ἔπαιρναν πνεμματικὸ κ' ἐκείνη γιὰ λουλούδια
τοὺς ἔρριχνε μνημόσυνα, τοὺς ἔδινε τραγούδια.

Πόσαις φοραῖς καθήμενος στὸ βράχο μοναχός μου
ἔβλεπα νἄρχεται νεκρὸ τὸ μούγκρισμα τοῦ κόσμου
νὰ ξεψυχᾶ στὰ πόδια μου, σὰν τὸν ἀφρὸ στ' ἀγέρι,
καὶ πόσαις ἄμετραις φοραῖς, μ' ἀντάρα, μ' ἀγριοκαῖρι
ἐκρύφτηκα στὴν λαγκαδιά, καὶ μέσα στὰ πλατάνια
ἔνοιωθα ἀπόκρυφη χαρά. ἔνοιωθα περηφάνεια,
πιστεύοντας ὅτ' ἤμουνα θεριὸ μὲ τὰ θερία,
ἀνήμερο, ἀνυπόταχτο κ' ἐγὼ σὰν τὰ στοιχεῖα...
Τὰ δέντρα ἐτρίζαν καταγῆς, γυρτά, ξερριζωμένα,
τὰ νυχτοπούλια ἐσκούζανε τριγύρω μου ἀγριωμένα

κ' ἐγὼ μ' ἕνα τουφέκι
ἐπίστευα πὼς ἤμουνα βροντὴ κι' ἀστροπελέκι...

Πικραῖς ποὺν' οἱ ἐνθύμησες!... Τότε τὸ μέτωπό μου,
πλατύς, καθάριος οὐρανός. δὲν τὤχαν αὐλακώσει
τοῦ χρόνου τὰ ξεσχίσματα, οἱ πόθοι, τὰ φαρμάκια.
Σὰν πύργος ἔστεκε ψηλὸ κ' ἐπάνω του ἐφωλιάζαν
χιλιάδες ὄνειρα χρυσᾶ, λὲς κ' ἦταν χελιδόνια
κ' ἐφύγαν μὲ τὴν ἄνοιξη, τὰ σκόρπισε ὁ χειμῶνας.
Τώρα τὸ σκέπασαν μὲ μιᾶς ἡ καταχνιαὶς τοῦ κόσμου,
συγνέφιασε, σκοτείδιασε καὶ ραγισμένη πλάκα
κατάμεσα στοῦ κεφαλιοῦ τἄψυχο μοναστῆρι,
στεῖρο ξαπλώνεται, βουβό, τοῦ λογισμοῦ μου τάφος...
Τί κρῖμα τόσο γρήγορα νὰ φεύγουνε τὰ νειῶτα!
Ὅποιος κι' ἂν σ' ἔστειλε σ' ἐμέ, ρουπάκι, καλῶς ἦρθες.

Ὅταν κ' ἐσὺ τὸ δύστυχο, χλωρὸ καὶ στολισμένο,
ἐσήκωνες μεσουρανὶς τἀλύγιστα κλωνάρια,
βελάζοντας στὸν ἴσκιο σου ἔτρεχε τὸ κοπάδι,
ὁ πιστικὸς χαρούμενος σ' ἀγάπαε σὰν πατέρα.
Χήραις, γρηαίς, πανόρφαναις καὶ ξετραχηλισμέναις
σοῦ ἐπαίρναν τ' ἀντιρρίμματα, ὡσὰν ἐλεημοσύνη,
κι' ὅταν τὰ ρίχναν στὴ φωτιὰ κι' ὁλόγυρα στὰ θράκια,
μὲ τὸ φτωχὸ προσάναμμα τὴ νήστεια ἀποκοιμοῦσαν,
τότε σ' εὐχολογούσανε κ' ἐλέγαν στὴν Παρθένο
νὰ σοῦ στοιχειώνῃ τὰ κλαριά, νὰ σοῦ χαρίζῃ χρόνια....
Τώρα, νεκρὸ στὸν ἄμμο μου, θὰ σὲ θυμοῦνται τάχα;...

Ἐμαραθήκανε γιὰ μᾶς τοῦ κόσμου ἡ πρασινάδαις.
Ἐσένα σ' ἐξερρίζωσε τὸ κῦμα στὴν ὀργή του,
ἐμὲ μοῦ τρώγουν τὴν καρδιὰ ἀχόρταγαις ἐλπίδες.
Νἄξερες πῶς ταῖς ἔτρεφα! Καὶ τώρα μία μία
μαραίνονται καὶ πέφτουνε σὰ φύλλα τὸ χειμῶνα.
Πλάστη μεγαλοδύναμε! Σπλαχνίσου με τὴν ὥρα
ποὺ θἄρθῃ ὁ Χάρος νὰ μ' εὕρῃ, καὶ πρὶν σβυστῇ τὸ φῶς μου,
στεῖλέ μου πάλαι νὰ τὰ ἰδῶ μ' ὅλη τὴν εὐμορφιά τους
τῆς νειότης μου τὰ ὄνείρατα! Ἄφες τα νὰ φορέσουν
τὰ ροδοχάλια τῆς αὐγῆς καὶ στὸ προσκέφαλό μου
νἄρθοῦν νὰ μὲ ραντίσουνε χτυπῶντας τὰ φτερούγια
μὲ πάχνη ἀπὸ τὸν Κίσσαβο... Πατέρα, στεῖλέ μού τα.

Ἐπὶ τοῦ ἐν τῷ Ἀθηναϊκῷ νεκροταφείῳ μνήματος τῆς οἰκογενείας Βερέτα

Τῇ Κυρίᾳ Χρυσούλᾳ Βερέτα Σμὶθ

Χρυσούλα!

Πῶς ἐκοιμότουνε γλυκά... Βαθειὰ μέσα στὸ μνῆμα
οὔτε σκοτάδι, οὔτ' ἐρημιά!... Ἕνα παιδί, μιὰ μάνα
ζευγαρωμένα, ἀχώριστα, κι' ὁλόγυρά τους ἄνθη
καὶ δροσερὰ τριαντάφυλλα ποὺ ἀνάτρεφε τὸ δάκρυ,
Χρυσοῦλα, τοῦ πατέρα σου. Μέσα σ' αὐτὸν τὸν κόσμο
προχτὲς κατέβηκα κ' ἐγὼ κ' ἐμπρὸς στὰ μνήματά σου
λησμόνησα τοὺς ζωντανούς. Ἐχτύπησε ἡ καρδιά μου...
Μοῦ φάνηκε ὅτι ἀνάδευαν τριγύρω τὰ φτερά τους
χίλια ἀγγελούδια γαλανά... Δευτέρα Παρουσία...
Μοσχοβολιαίς... ψιθυρισμοί... φιλήματα... λιβάνι...
τραγοῦδι... νεκρανάσταση. Καὶ μέσα στ' ὄνειρό μου
εἶδα ν' ἀστράφουνε μὲ μιᾶς καὶ νὰ σβυστοῦν δυὸ σπίθες
σὰν ἄστρα διαβατάρικα κ' ἐπίστεψα πὼς ἦρθαν,
Χρυσοῦλα, οἱ πεθαμμένοι σου νὰ προσδεχτοῦν κ' ἐμένα
καὶ νὰ μοῦ ποῦν ὅτι εἶδανε, κι' ὅτ' εἶχαν ἀπαντήσει
στὰ περιβόλια τ' οὐρανοῦ, στ' ἀπόσκια τἄλλου κόσμου,
τὴ μαύρη τὴ Μαρία μου... Ἐξύπνησα... σιμά μου
ἐδάκρυζ' ὁ πατέρας σου. Ἐσκύψαμε κι' οἱ δυό μας
τὰ μνήματα ἐφιλήσαμε... Χρυσοῦλα, πίστεψέ με,
δὲν εἶν' ὁ τάφος χωρισμός, μόν' εἶναι ἡ ξενιτειά σου *

*Ἐπὶ τοῦ τάφου Μάρκου Φλαμπουριάρη***

Τὰ χρόνια

«Πᾶρε, παπᾶ, τὸ θυμιατό, φόρεσε πετραχῆλι
κ' ἔλα μ' ἐμὲ σιγὰ σιγὰ νὰ ρίξωμε τρισάγιο.
Ἔκλεισε χρόνος ποὔρθα ἐδῶ, θαλασσοπηγνιμένος

* Ἐν τῷ πολυτελεῖ τούτῳ μνημείῳ κατετέθησαν τὰ λείψανα τῆς κυρίας Ἐλοΐζης Βερέτα καὶ τοῦ υἱοῦ αὐτῆς, μητρὸς καὶ ἀδελφοῦ τῆς ἐν Ἰρλανδίᾳ μνηστευθείσης μετὰ τοῦ ἀξιολόγου λοχαγοῦ κυρίου Σμίθ, Χρυσούλας Βερέτα.

** Ὁ εὐφυέστατος καὶ χαρίεις οὗτος νεανίας ἐτελεύτησε ἐν Ζακύνθῳ, ὅτε ὁ πατὴρ αὐτοῦ Ἀντώνιος Φλαμπουριάρης διέμενεν ἐν Λευκάδι. Ἐπὶ τῇ ἀγγελίᾳ τοῦ δεινοῦ νοσήματος, ὑφ' οὗ εἶχε προσβληθῆ τὸ τέκνον, ἀπῆλθεν ὁ γεννήτωρ, ἀλλ' ἐπικρατούσης ἄκρας νηνεμίας, εὗρεν αὐτὸ ἐν ἀγωνίᾳ θανάτου. Τὸ δὲ μνημόσυνον τοῦτο συνετάχθη κατὰ τὴν ἐπέτειον ἡμέραν τῆς τελετῆς ὅτε, κατὰ τὸ ἑλληνικὸν ἔθιμον, τελεῖται ἀκολουθία ὑπὲρ ἀναπαύσεως τῆς ψυχῆς τοῦ τεθνεῶτος, κοινῶς καλουμένη τὰ Χρόνια

καὶ σῶφερα στὴν ἐκκλησιά, θυμᾶσαι, τὸ παιδί μου.
Ἔρχομαι πάλαι νὰ τὸ ἰδῶ. Δὲ θέλω ψαλμῳδίαις...
Δὲ θέλω κόσμου χλαλοή... Οἱ ξένοι λησμονοῦνε....
Θέλω νὰ μείνω μοναχός... Σκοτάδι κ' ἐρημία»...

Καὶ γονατίζει καταγῆς. Στὴν ἄφωνη τὴν πλάκα
τὸ ἔρμο μέτωπο χτυπᾶ καὶ τέτοια λόγια ρίχνει:

«Παιδί μου, ξύπνα μιὰ στιγμή. Τὰ γαλανά σου μάτια
ποῦταν γιὰ μένα οὐρανός, ποῦταν γιὰ μὲ τὸ φῶς μου,
ξεσφράγισέ τα νὰ τὰ ἰδῶ. Πρὶν σοῦ τὰ κλείσῃ ὁ Χάρος
ἔτρεξα ὁ μαῦρος, ἔτρεξα. Ὁλονυκτὶς τὸ κῦμα
τὸ παρακάλεσα θερμὰ γιὰ μὲ νὰ ζωντανέψῃ
καὶ νὰ μὲ πάρῃ στὸν ἀφρὸ κ' ἐκειὸ δὲ μ' ἐλυπήθη.
Ἔφτασα ὁ δύστυχος ἀργά, ταῦρα μισοσβυσμένα.

«Ξύπνα, παιδί μου, δὲν ἀκοῦς; Χίλιαις φωναὶς τριγύρω
ἀντιβοοῦν τρομαχτικά... Λὲς κ' εἶναι συντελεία.
Ὁ κόσμος πῶπεφτε νεκρὸς κ' ἔλυωνε χαλασμένος
μὲ μιᾶς ταράζεται, ξυπνᾷ. Τώρα στὰ γερατειά του
γυρεύει νειῶτα καὶ ζωή, γυρεύει παλληκάρια,
κ' ἐγώ, πατέρας ὀρφανὸς καὶ ξεθεμελιωμένος,
ἐγὼ τί θὰ σοῦ δώσω;»...

Κι' ὁ τάφος ἔμενε βουβός. Ἐπάνω ἀπὸ τὴν πλάκα
φεύγει τὸ δάκρυ ἐδῶ κ' ἐκεῖ. Καρδιὰ δὲν ἔχει ὁ Χάρος.
Σβεῖ κι' ὁ παπᾶς τὸ θυμιατό. Τὰ λόγια τὰ στερνά του
μὲς στὸν καπνὸ τοῦ λιβανιοῦ φωλιάζουνε καὶ φεύγουν.
Ποῦ φεύγουν;... ποῦ θὰ φθάσουνε;... Πατέρ' ἀκλούθησέ τα,
ἂν θὲς μιὰ μέρα τὸ παιδὶ ναῦρῃς στὴν ἀγκαλιά σου.
Δὲ χάνετ' ἡ σταλαματιὰ στὸν κόρφο τοῦ πελάου,
δὲ χάνεται κ' ἡ προσευχὴ μὲς στ' οὐρανοῦ τὰ βάθη.

«Πᾶμε, παιδί μου, κ' εἶν' ἀργά», λέγει ὁ παπᾶς κλαμμένος.
«Δὲν εἶν' αὐτοῦ παρηγοριά. Στρέψε τὰ βλέμματά σου
ἀπὸ τὸ μνῆμα τὸ ψυχρὸ στὸν κόσμο ποὺ διαβαίνει.
Ἐδῶ τὴ σάρκα τὴ νεκρὴ μᾶς τρώγει τὸ σκουλῆκι,
κι' ἐκεῖ μᾶς βόσκει τὴν ψυχή. Κύτταξε δὲν τὸ βλέπεις;
Ἂν εἶν' ὁ θάνατος πικρός, εἶν' ἡ ζωὴ φαρμάκι».

Ἐπὶ τῆς νεκρικῆς κλίνης Στεφάνου Μεσσαλᾶ μόλις ἐφήβου

Ὥργονε ὁ Χάρος, ὥργονε τὴ γῆ,ποὺ τόνε τρέμει.
Ταὐλάκια του εἶναι μνήματα, ὁ σπόρος του φαρμάκι...
Ὥργονε ὁ Χάρος, ὥργονε! Τὰ μαῦρα του τὰ βώδια
φυσομανοῦν στὸ κέντημα τῆς ἄσπλαχνης βουκέντρας.

Ὄθε περάσῃ τὸ γενί, ξαναγυρίζει δέντρα,
ξεθεμελιώνει ριζιμιὰ καὶ συνεπαίρνει κόσμους.
Καὶ σύ, βλαστάρι τρυφερό, στὸ δρόμο του τί θέλεις;...
Στὴν ἀγκαλιὰ τῆς μάνας σου, στὸν κόρφο τοῦ πατέρα
νὰ σὲ ποτίζῃ τὸ φιλί, νὰ σ' ἀνατρέφῃ ἡ ἀγάπη,
παιδί, γιατὶ δὲν ἔμενες;... Σοῦ φάνηκε ποὺ εἶναι
γλυκὸς ὁ ὕπνος μὲς τὴ γῆ, παιδί, καὶ δὲ γνωρίζεις
πῶς θέλει ὁ τάφος συντροφιὰ καὶ σὺ στὴ σκοτεινιά σου
θὰ μείνῃς ἔρμο κι' ὀρφανό. Ἐκεῖ ποὺ κατεβαίνεις
δὲ θαῦρῃς τοῦ πατέρα σου τὰ κόκκαλα στρωμένα.
Θὰ πέσῃς ὁλομόναχο... Παιδί, γιατὶ νὰ φύγῃς;...

Καὶ κεῖνο ποὺ μᾶς ἄκουσε τὴν ὥρα ποὺ χιλιάδες
κόσμοι κι' ὀνείρατα χρυσᾶ ὁλόγυρά του ἐλάμπαν,
ἐχαμογέλασε γλυκά, σὰν νᾶλεγε: «Πατέρα,
δὲν εἶν' ὁ τάφος ἐρημιά, εἶναι ζωὴ κι' ἀγάπη».

Ὥργονε ὁ Χάρος, ὥργονε. Τὸν κάματο δὲν παύει,
μέρα καὶ νύχτ' ἀκοίμητο τ' ἀλέτρι του δουλεύει.
Ἐσυνεπῆρε τὸ βλαστό, τὸν ἔγειρε στὸ χῶμα
καὶ δίχως σάλαγο βουβὸς περνᾶ καὶ διβολίζει.

Πατέρα, μάννα, ἐπέταξε. Ἐκλείστηκε τὸ μνῆμα,
φχηθῆτε τὸ παιδάκι σας. Στὸ μακρινὸ ταξεῖδι
μὲ τὸ στερνό σας τὸ φιλί, μὲ τὸ πικρό σας δάκρυ
θὰ ν' ἀρμενίσῃ σὰν πουλί... Ὤχ! νἄμουνα μαζί του,
νἄβλεπ' ἀκόμη μιὰ φορὰ κ' ἐγὼ τὴ θυγατέρα!...*

*Ἐπὶ τοῦ τάφου τῆς θυγατρὸς Ἐρευμμάιλ Οὔλφ***

Ἐσβύστηκε σὰν τὸν ἀφρὸ στὸ φύσημα τοῦ ἀνέμου!

Ἐκεῖ ποὺ τὴν ἐθάψανε δὲν εἶδα κυπαρίσσια,
δὲν εἶδα κρίνους καὶ μυρτιαῖς, δὲν εἶδα πικροδάφναις.
Εἶδα μακρόθε τὰ βουνὰ τῆς Κιάφας νεκρωμένα
καὶ τὴν πλατειὰ τὴ θάλασσα καὶ τ' οὐρανοῦ τὰ νέφη
νὰ παραστέκουν σιωπηλὰ καὶ νὰ θωροῦν τὸ μνῆμα,
ὡσὰν νὰ θέλαν νὰ σοῦ εἰποῦν: «Πατέρα, μὴ δακρύζῃς.
Βλέπε κ' ἐμᾶς πῶς εἴμεθα σὰν τὴν καρδιά σου μαῦρα!
Πατέρα, μὴν καταραστῇς τὸ χῶμα ποὺ τὴν ἔχει.
Ἀγάπησέ το ἐγκαρδιακά. Κι' ἀνίσως μιὰν ἡμέρα
μακρὰ σὲ ρίξουν ἀπὸ δῶ τοῦ κόσμου οἱ τρικυμίες,

---

* Ἐτελεύτησεν ἐν Λευκάδι, μακρὰν τῆς γενεθλίας αὐτοῦ γῆς.

** Ἐτελεύτησεν ἐν Κερκύρᾳ πρὶν τῆς Ἑνώσεως. Ἐτάφη δὲ ἐν τῷ νεοδμήτῳ νεκροταφείῳ τῶν Ἄγγλων, κειμένῳ ἐπὶ τῶν ἔξω τῆς πόλεως λοφίσκων, ἐχόντων κατὰ μέτωπον τὰ ὄρη τῆς Σελλεΐδος.

μὴ λησμονήσῃς τὸ μικρὸ τὸ μνῆμα τοῦ παιδιοῦ σου.
Στρέφε τὸ βλέμμα σου συχνὰ στὴ γῆ ποὺ τἄγκαλιάζει,
στὴ γῆ ποὺ τὤδωκε ταφή. Κ' ἐκεῖ ποὺ ὁ λογισμός σου
θὰ σοῦ ξυπνᾶ στὰ σωθικὰ τοῦ Χάρου τὸ φαρμάκι,
θυμήσου τ' ἀγγελοῦδι σου κρυφὰ νὰ ζευγαρώνῃς
μ' αὐτὴ τὴ δύστυχη τὴ γῆ ὁποὺ διψᾶ γι' ἀγάπη».

Ἐσβύστηκε σὰν τὸν ἀφρὸ στὸ φύσημα τ' ἀνέμου!...

Τὸ σήμαντρον

Ξενοφῶντι Βαλαωρίτῃ
ὁ ἀδελφὸς ἀνατίθησιν

Φύσα, Βορειᾶ μου, φύσησε
νὰ πάρουν τὰ πανιά μου!
Φύσα, Βορειᾶ μου! αἱμάτωσαν
τὰ χέρια στὰ κουπιά μου!
Τὰ δάχτυλά μου ἀνάψανε,
ἀνάψαν οἱ σκαρμοί μου.
Φύσα, Βορειᾶ μου, ἀπόστασα,
ἐσβύστηκε ἡ πνοή μου!
Ἐφρύγηκαν τὰ χείλη μου.
ἄλλο νερὸ δὲν ἔχω·
μέ θάλασσα τὰ βρέχω,
κ' ἡ ἅρμη εἶναι πικρά.

Πέλαγο χωρὶς κύματα.
ποὺ τὰ χτυποῦν στὴν ἄκρη,
εἶναι δυὸ μάτια γαλανά,
ὁποὺ διψοῦν γιὰ δάκρυ·
εἶναι καρδιὰ χωρὶς παλμούς,
εἶν' ἄρρωστη ἐλπίδα,
βραδειὰ χωρὶς ξημέρωμα.
χωρὶς δροσιᾶς ρανίδα.
ἀγάπη χωρὶς ὄνειρα,
ὁ Πίνδος χωρὶς χιόνι,
χωρὶς λαλιὰ τ' ἀηδόνι,
πουλὶ χωρὶς φτερά.

Φύσα, Βορειᾶ μου, φύσησε
καὶ δὲ θὰ τὴν προφθάσω.
Μοῦπανε πῶς εἶν' ἄρρωστη,
φοβοῦμαι μὴ τὴ χάσω!
Ἐχάθηκε ἕνα σύγνεφο,
Ἐχάθηκε ἕνα κῦμα;

Γιὰ μιὰ καρδιὰ ποὺ ἀγάπησε,
ἔγιν' ὁ κόσμος μνῆμα;
Βουβὰ δὲν ἀνασαίνετε,
λαγγάδια μου, βουνά μου!
Σπλαχνίσου με, Βορειᾶ μου,
πατέρα μου Βορειᾶ.

Ἐψὲς σὰν μὲ συντρόφεψαν,
Βορειᾶ, στὸ περιγιάλι,
ἡ μάνα μου μ' ἀγκάλιασε,
μὤσφιξε τὸ κεφάλι.
Γλυκὰ γλυκὰ μ' ἐφίλησε,
μὤδωκε τὴν εὐχή της,
καὶ μοῦπε νἄλθω γρήγορα
γιατ' εἶναι μοναχή της.
Βορειᾶ, Βορειᾶ, λυπήσου με,
ἡ μάνα μου προσμένει
κι' ἂν δὲ μὲ ἰδῇ πεθαίνει·
ἡ μαύρη εἶναι γρηά.
. . . .

Τὰ χέρια μου ἀναδεύονται ἀκόμα δειλιασμένα
καὶ τὰ κουπιὰ τὴ θάλασσα χτυποῦνε νεκρωμένα.
Λές ὅτι τὸ παράπονο τοῦ δύστυχου τοῦ ναύτη
τὸ παίρνει πάντα τὸ κουπὶ καὶ στάβαθα τὸ θάφτει.
Οὔτε ὁ Βορειᾶς τὸν ἄκουσε οὔτε τὸ μαῦρο κῦμα.
Ὁλόστρωτο τὸ πέλαγος σὰ μάρμαρο σὲ μνῆμα,
βλέπει τὸ ξύλο ποὺ περνᾷ στὴ δροσερή του κλίνη,
σὰν ὄνειρο χαρούμενο στοῦ ὕπνου τὴ γαλήνη,
καὶ δὲ σαλεύει, δὲν ξυπνᾷ, μὴ τύχῃ καὶ τὸ σκιάξῃ
καὶ τὰ πανιὰ κάμῃ φτερὰ καὶ φύγῃ καὶ πετάξῃ.
. . . .
Ἦτον ἡ νύχτα ὄμορφη, νειοπανδρεμένη χήρα,
ὁποὺ δὲ θέλει σαστικό, ποὺ δὲ γυρεύει μοῖρα.
Ὢ! πόσα μάτια τὴ θωροῦν νωπὰ κ' ἐρωτευμένα
κ' ἐκείνη μένει ἀκίνητη, τὰ χέρια σταυρωμένα!
Ὁ οὐρανὸς τἀστέρια του ἐφόρεσε στολίδι
καὶ τὸ φεγγάρι, πὤλαμπε, τῆς τάζει δαχτυλίδι,
τῆς τάζει χίλια σύγνεφα, ἄνθη, δροσιαῖς τῆς τάζει,
κ' ἐκείνη μένει σιωπηλὴ καὶ δὲν τόνε κυττάζει.
Χλωρὰ κλαριὰ περήφανα κι' ὁ πλάτανος ἁπλώνει,
τὸ κυπαρίσσι ὁλόμαυρο τὰ χέρια του τεντώνει,
σὰν νἄθελαν τὴν ὄμορφη τὴ νύχτα ν' ἀγκαλιάσουν
καὶ τὰ μαλλιὰ τὰ μαῦρα της στὰ δάχτυλα νὰ πιάσουν.
Κ' ἐκείνη μένει σιωπηλή! Τὸν ἥλιο της ζητοῦσε,
τὸν ἥλιο τὸν ὁλόξανθο ποὺ δὲν τὴν ἀγαποῦσε.
Ρίχνει τὸ μάτι στὰ βουνά, στὸ λόγγο, στ' ἀκρογιάλι
τὸ νειό της τὸν περήφανο νὰ ἰδῇ μὴ θὰ προβάλῃ·

καὶ βλέπει ἀντὶ στὴ θάλασσα ἡ μαυρομμάτα κόρη,
τὸ ναύτη, ποὺ ἀναστέναζε μονάχος του στὴν πλώρη.
Δὲ λάμνει τώρα τὰ κουπιά, γυρμένος ξαποσταίνει
τὸ ξύλο του εἶναι ἀκίνητο, ἡ τύχη του δεμένη.
. . . .
Συχνὰ συχνὰ τὰ δάκρυα του στὸ πρόσωπο κυλοῦνε
καὶ τὴ νεκρὴ τὴ θάλασσα μονότονα χτυποῦνε.
Τὰ καταπίνει ἡ ἄβυσος. Σὰν ἔλθῃ ἡ τρικυμία
κι' ἀφρίσουν πάλιν οἱ γιαλοί, θεριέψουν τὰ στοιχεῖα,
ποιός ξεύρει ποῦ θὰ πέσουνε! Ποιός ξεύρει ἂν ἡ μαύρη
ἡ μάνα του γυρεύοντας στὸν ἄμμο θὰ νὰ ταῦρῃ!
. . . .
Τὸν εἶδε ἡ νύχτα πῶκλαιγε, ἁπλώνει τὰ φτερά της
καὶ τόνε παίρνει σιγαλὰ στὴν ἥσυχη ἀγκαλιά της.
Γλυκὰ γλυκὰ τὸν ἔσφιξε, δροσιὰ τόνε ραντίζει
μὲ τἀλαφρά της δάχτυλα τὸ δάκρυ του σφογγίζει.
Τῆς νειότης του τὰ ὀνείρατα προσκέφαλο τοῦ δίνει,
κρυφαῖς ἐλπίδες τῶστρωσε καὶ μυρωδιαῖς γιὰ κλίνη.
Κι' ἀφοῦ τὸν ἀποκοίμησε, γέρνει κρυφὰ τὸ στόμα
καὶ τοῦ φιλεῖ τὰ βλέφαρα, ποὺ ἀνοιγοκλοῦν ἀκόμα,
καθὼς κρυφαναδεύονται καὶ τρέμουν τὰ φτερὰ
τοῦ τρυγονιοῦ, ποὺ ἁπλώνεται νὰ κλώσῃ στὴ φωλειά.
Ὁ ναύτης, πὠνειρεύεται ὅτ' ἦλθ' ἐκεῖ σιμά του
μ' ἕνα φιλὶ νὰ τὸν εὑρῇ ἡ μαύρη σαστικιά του,
χαμογελᾶ στὸν ὕπνο του σὰ βρέφος ποὺ βυζαίνει,
κι' ὁποὺ πιστεύει τὸ βυζὶ στὰ χείλη του ὅτι πιάνει.
Μ' ἐκεῖνο τὸ χαμόγελο ἡ νύχτα εὐχαριστήθη,
τὸ ἐπῆρε γιὰ στολίδι της, τὸ φόρεσε στὰ στήθη.
Ἀνασηκώθηκε σιγά, χωρὶς νὰ τὸν ξυπνήσῃ,
κ' ἐκίνησε χαρούμενη γιὰ νὰ κρυφτῇ στὴ δύση.
Καὶ κάθε βῆμα, πῶπαιρνε, ἔρριχνε καὶ τὸ μάτι
νὰ ἰδῇ τὸ ναύτη, πἄφινε στὸ ἔ μο του κρεββάτι.
. . . .
Ὡστόσο ἐγλυκοχάραζε καὶ μὲς στὰ δάση ἀρχίζουν
νὰ τραγουδοῦν οἱ πιστικοί, πουλιὰ νὰ ψιθυρίζουν.
Ὁ ζευγολάτης σαλαγᾶ τὰ δυὸ καματερά του
μὲ τὴ βουκέντρα τὰ κεντᾶ καὶ πάει στὴ χωραφιά του.
«Λεύκη! φωνάζει, Μελισσέ!» τἀλέτρι φορτωμένος,
καὶ τὸ γενὶ στὸν ὦμο του, λὲς κ' εἶν' εὐτυχισμένος.
Ἄλλος βοσκὸς χαρούμενος πετιέται σὰ ζαρκάδι,
ρίχνει στὸ σκύλο τὸ ψωμί, ἀρμέγει τὸ κοπάδι,
γεμίζει καὶ τὸ κύπελλο, γάλα γλυκὸ χορταίνει....
«Ὄς! ὄς!» σέρνει τὰ πρόβατα καὶ στὸ βουνὸ προβαίνει·
ξυπνᾶ, πετᾶ στὸν οὐρανὸ ψηλὰ ψηλὰ ἡ σταρίδα
νὰ χαιρετίσῃ τῆς αὐγῆς τὴν πρώτη τὴν ἀχτίδα.
Ξυπνᾶ κ' ἡ μάνα ἡ δύστυχη, ποὺ τὸ παιδὶ προσμένει,
παρακαλιέται στὴν Κυρὰ καὶ στὴ γωνιὰ γυρμένη
μὲ τἀγαπνά της δάχτυλα τὰ μάτια της σφογγίζει

καὶ τὴ σβυσμένη της φωτιὰ ἀνάφτει, ξεσπιθίζει.
Τοῦ κόσμου, ποὺ ἐζωντάνεψε, ξυπνᾶ τὸ καρδιοχτύπι,
ξυπνοῦν λαχτάραις, δυστυχιαῖς, φτώχεια, χαρὰ καὶ λύπη,
κι' ἀνάμεσα στὴν ταραχὴ ὁποὺ τὴ φύση δέρνει,
ξυπνᾶ τὸ κῦμα τοῦ γιαλοῦ καὶ τὴ βαρκοῦλα σέρνει.
Τήνε τραβοῦν τὰ ρέμματα, καὶ τὸ ψιλὸ τ' ἀγέρι,
ὁποὺ φυσᾶ γιὰ μιὰ στιγμή, πρὸς τὴ στεριὰ τὴ φέρει.
Ὁ ναύτης πάντα ἐπλάγιαζε κ' ἐκείνη ἐκολυμβοῦσε,
σὰν ἕνα χέρι μυστικὸ κρυφὰ νὰ τὴν κινοῦσε.
. . . .

Ἀκούεται ἕνα σήμαντρο..... Λυπητικὰ σημαίνει.....
Γλάν.... γλάν... γλάν... Τί νἄτυχε; Ποιός τάχα νὰ πεθαίνῃ;
Ἀντήχησεν ἡ λαγκαδιά. Γλάν.... γλάν.... ἀναστενάζει
ὁ θλιβερὸς ἀντίλαλος καὶ τ' ἀγεράκι σκιάζει
Μένει ἡ βαρκοῦλα ἀκίνητη, δέρνουνε τὰ πανιά της,
καὶ τρίζουν τὰ κατάρτια της καὶ τρέμουν τὰ σχοινιά της.
Τὸ ρέμμα δὲν ταράττεται, μαρμαρωμένο μένει.
Γλάν, γλάν, πάντα τὸ σήμαντρο· γλάν, γλάν, ποιὸς νὰ πεθαίνῃ;
. . . .

Σπαράζει μέσα κ' ἡ καρδιὰ τοῦ ναύτη ποὺ κοιμᾶται
κι' ὅπου μ' ἐλπίδες καὶ χαραῖς στὸν ὕπνο του πλανᾶται.
Τὰ βλέφαρά του ἐτέντωνε, τὰ μάτια τριγυρίζει.......
Τοῦ φάνηκε πὼς ἄκουσε.... Τρομάζει, λαχταρίζει.....
Ἐσιώπησε τὸ σήμαντρο..... Γαλήνη... Δὲν ἀκούει
παρὰ τὴν ἔρμη του καρδιά, ποὺ τὰ πλευρά του κρούει.
Μὴν ἦτον ὄνειρο σκληρό, κ' ἔφυγε σὰν πουλάκι;
Μήπως τὸν ἀνατρίχιασε τὸ κρύο τ' ἀγεράκι,
ποὺ ἀπὸ τὸ στόμα τῆς αὐγῆς, πρὶν ἤθελε ξυπνήσῃ,
μὲς στὰ ξανθά του τὰ μαλλιὰ εἶχε γλυκὰ φυσήσει;
. . . .

Φαίνεται τώρα κι' ὁ γιαλός, φαίνονται τ' ἀκρωτήρια,
ἀσπρίζουνε καὶ τοῦ χωριοῦ ἀπὸ μακρὰ τὰ χτίρια.
Λαίμαργο χέρι ἐκάρφωσεν ὁ ναύτης στὰ κουπιά του,
τἄρπάζει κ' ἐλυγίσανε στ' ἀνδρεῖα δάχτυλά του.
Φεύγουνε πίσω του οἱ ἀφροί, ἡ θάλασσα αὐλακώνει,
κ' ἐκεῖνος πάντα στὸ χωριὸ τὰ μάτια του στηλώνει.
Στὰ κεραμίδια τὸν καπνὸ κυττάζει, ποὺ ἀνεβαίνει
πυκνός, βαρύς, κατάμαυρος..... ἐλπίζει, ξανασαίνει.
Καὶ στὴν τυφλή του τὴ χαρὰ δὲ βλέπει ἕνα φεγγίτη,
ὁποὺ δὲν ἔδινε καπνό. Δὲν εἶδε κ' ἕνα σπίτι,
ὁποὺ βαστάει ὁλόκλειστα τὰ δυὸ παράθυρά του,
ὡσὰν νὰ εἶχε ὁ θάνατος διαβῆ στὰ βλέφαρά του.
. . . .

Ἔλαμνε ὁ ναύτης, ἔλαμνε. Ἡ βάρκα του ἐπετοῦσε

κ' ἐκεῖνος πάντα ἐπίστευε πὼς δὲν ἐπροχωροῦσε.
Βαθειὰ βυθίζει τὰ κουπιά, τὰ σπρώχνει ἀνδρειωμένα,
τρίζουν ἐπάνω στοὺς σκαρμοὺς καὶ βγαίνουν συντριμμένα.
Ὁ ναύτης δὲν ἐδείλιασεν· ὀρθὸς μὲ μιᾶς πετιέται,
πηδᾶ γυμνὸς στὴ θάλασσα, μὲ τὸ νερὸ χτυπιέται.
Ὀργυιαῖς, ὀργυιαῖς τὸ πέλαγο τὰ χέρια του μετροῦνε
καὶ τὰ πλατειὰ τὰ στήθη του χίλιους ἀφροὺς σκορποῦνε.
. . . .

Τοῦ ναύτη εἶναι τὰ κύματα ἐλπίδα κ' εὐφροσύνη!
Ἐκολυμβοῦσε, ἐδιάβαινε, σὰν νἄτανε δελφίνι,
καὶ χίλιοι μύριοι λογισμοὶ στὴ μνήμη του περνοῦνε,
σὰν νἄθελαν γιὰ ὕστερη φορὰ νὰ τόνε ἰδοῦνε.
Θυμᾶται τὸ καλύβι του, θυμᾶται τὴν ἡμέρα,
ὁποὺ παιδάκι ἀνήλικο μαζὶ μὲ τὴ μητέρα
ἦλθαν ἐκεῖ μὲ τρομερή, μὲ μαύρη ἀνεμοζάλη,
γιὰ ναὕρουν τὸν πατέρα του σ' ἐκειὸ τὸ περιγιάλι.
Θυμᾶται ὅτι τὸν ἔκραξαν ὁλονυχτὶς οἱ δυό των,
θυμᾶται πὼς ἐσκύψανε στὸν ἄμμο τὸ λαιμό των
κι' ἀπὸ ἕνα κῦμα, πὤπεσε στὴν ἄκρη μανιωμένο,
ἐσύρανε τὸ πτῶμα του τὸ θαλασσοδαρμένο.
Θυμᾶται ὅτι τὸν ἔθαψαν ἐκεῖ στὸ κυπαρίσσι,
ποὺ τώρα βλέπει ἀπὸ μακρά, σιμὰ στὸ ρημοκκλῆσι.
Θυμᾶται, ὅταν ἐσκάφτανε κ' ἐσώριαζαν τὸ χῶμα
ἐπάνω στοῦ πατέρα του τἀγαπημένο σῶμα,
ὅτι σιμά του ἐδάκρυζε μιὰ τρυφερὴ παιδοῦλα,
ποὖταν ἀθώα κι' ὀρφανή, ὤμορφη καὶ φτωχοῦλα.
Παιδάκια ἀγαπηθήκανε, κ' ἐπάνω στοῦ πατέρα
τὸν τάφο τἀρραβώνιασε, τἀγκάλιασε ἡ μητέρα.
Θυμᾶται τὴν ἀγάπη του, θυμᾶται τὴ γρηά του......
Πίκραις, χαραῖς, ὀνείρατα γεννιῶνται στὴν καρδιά του.
Ἀφροί, ποὺ στεφανώνουνε τῆς νειότης μας τὸ κῦμα,
καὶ σβυῶνται κ' ἐξατμίζονται σὰ λίβανος σὲ μνῆμα.
. . . .

Γλάν. . . γλάν.... πάλαι τὸ σήμαντρο λυπητικὰ σημαίνει.
Γλάν.... γλάν... ἕνας καλόγερος στὸν ἄμμο κατεβαίνει.
Βαστάει ἐμπρός του τὸ Σταυρὸ ἕνα παιδὶ κλαμμένο...
Ὢ, συμφορά! ἐσταμάτησε στὸ σπίτι τὸ κλεισμένο.
Βλογᾶ τὸ πετραχῆλι του..... τὸ βάνει στὸ λαιμό του.....
Γυρεύει νεκρολίβανο... φυσᾶ τὸ θυμιατό του...
Μ' ἀργὸ τὸ βῆμα προχωρεῖ..... τὴ θύρα δρασκελίζει. . . .
Ρίχνει τρισάγιο στὴ νεκρή. . . σκύφτει, φιλεῖ, δακρύζει....
. . . .

Ὁ δύστυχος ἐφώναξε· κανεὶς δὲν ἀγροικοῦσε.
Μόνη ἡ βαρκοῦλα ἐκίνησε κι' ὀπίσω του ἀκλουθοῦσε.
Τὸν ἀκλουθοῦσε ἀπὸ μακρὰ μὲ τὰ πανιὰ ἁπλωμένα,

λές κ' ἔδιδε στὸ φίλο της τὰ χέρια τεντωμένα.
. . . .

Κ' ἐκεῖ ποὺ ὁ ναύτης μάχεται, χτυπιέται γιὰ νὰ φθάσῃ
καὶ τὸ γιαλὸ στὰ δάχτυλα, ποὺ τρέμουνε, νὰ πιάσῃ,
ἐφάνηκε στὸ πέλαγο μακρὰ σὰ μιὰ μαυρίλα,
ποὺ ἐπλάκωνε γοργά, γοργά... Ἡ σκύλα! ἡ σκύλα! ἡ σκύλα!
Γλάν ... γλάν..... πάλαι τὸ σήμαντρο λυπητικὰ σημαίνει
καὶ τὸ κεφάλι τοῦ θεριοῦ μαυρολογᾷ, προβαίνει.
Ὁ ναύτης ἀνδρειεύεται, χέρια, ποδάρια ἁπλώνει
κ' ἡ σκύλα ὀπίσω ἐσίμωνε.... φυσομανάει.... πλακώνει...
Γλάν... γλάν... πάλαι τὸ σήμαντρο λυπητικὰ σημαίνει,
Γλάν... γλάν... ἐκίνησε ὁ Σταυρός, κινοῦν οἱ λυπημένοι.
Περνᾷ τὸ ξυλοκρέββατο.... «Σταμάτησε, παπᾶ μου,
τὴ νειά, ποὺ πᾶς στὴν ἐκκλησιά, τὴν ἔχω σαστικιά μου».
Εἰς τὸ πλευρό του ἡ θάλασσα ἐβόγγησε, ἀναβράζει.
Γλάν... γλάν... πάλαι τὸ σήμαντρο... Ἡ σκύλα τὸν ἁρπάζει..
Τὰ κόκκαλά του ἐτρίξανε... αἱμάτωσε τὸ κῦμα...
ἐχάθηκε... Τί κρῖμα!

Ἀστραπόγιαννος

ΛΑΜΠΕΤΗΣ — ΑΣΤΡΑΠΟΓΙΑΝΝΟΣ*. Ἐκ τῶν ὡραιοτέρων ἐπεισοδίων δι' ὧν πενθηφοροῦσαι κοσμοῦνται αἱ αἱμοσταγεῖς σελίδες τῆς ἱστορίας τοῦ μεσαιωνικοῦ ἁρματωλισμοῦ, ἀφόβως δύναται νὰ ὑποστηρίξῃ τις ὅτι τὰ περὶ Ἀστραπογιάννου καὶ Λαμπέτη δίδουσιν ἀκριβῆ ἰδέαν τῶν αἰσθημάτων, ὑφ' ὧν ἐνεπνέοντο αἱ ψυχαὶ τῶν ἀκαταδαμάστων ἐκείνων πολεμιστῶν.

Κατήγετο ὁ Ἀστραπόγιαννος ἐκ τοῦ χωρίου Ἁγίας Εὐθυμίας καὶ ἤκμασε περὶ τὰ μέσα τοῦ παρελθόντος αἰῶνος. Ὑπηρέτησε πρῶτον ὡς ἁπλοῦς Κλέφτης ὑπὸ τὴν σημαίαν τῶν ἀδελφῶν Λάμπρου καὶ Μήτρου Τσεκούρα καὶ τοῦ Βλαχαρμάτα Βέργου. Μετὰ τὸν σκληρὸν θάνατον τούτων συνεκρότησε ὁ Ἀστραπόγιαννος ἴδιον σῶμα καὶ ἐπιβληθεὶς διὰ τῶν ὅπλων ἀνεγνωρίσθη ἐπισήμως ἁρματωλὸς τῆς Δωρίδος καὶ χρόνον τινὰ ἡσύχασε. Ἀλλὰ τοῦ Δερβέναγα τῶν Σαλώνων Μίρτζα βιάσαντος γυναῖκά τινα ὑπαγομένην εἰς τὸ ἁρματολίκιον αὐτοῦ μὴ ἀνεχόμενος τὴν ὕβριν, ἦλθεν εἰς ῥῆξιν καὶ μάχη πεισματώδης συνήφθη ἔξω τοῦ Γαλαξειδίου, ἐν ᾗ κατεστράφησαν οἱ Ὀθωμανοί. Ὅσοι δὲ ἐκ τῶν πολεμίων ὥρμησαν πρὸς τὴν θάλασσαν, ζητοῦντες διέξοδον καὶ σωτηρίαν, ἔπεσον καὶ οὗτοι ὑπὸ τὴν μάχαιραν τοῦ φοβεροῦ ἁρματωλοῦ, μηδενὸς φεισθέντος.

Οἱ ἑπόμενοι στίχοι, οἱ μόνοι διασωθέντες ἔκ τινος δημοτικοῦ ᾄσματος, μαρτυροῦσι περὶ τούτων. Λυπηρὸν δὲ εἶναι ὅτι δὲν διεφυλάχθη ἀκεραία ἡ διήγησις.

Ὁ Μίρτζας ἐξεκίνησε κατὰ τὸ Γαλαξεῖδι
Πιάνει καὶ γράφει μιὰ γραφή, πικρὴ φαρμακεμμένη:
«Σὲ σέ, μωρ' Ἀστραπόγιαννε, νάρθῃς νὰ φιληθοῦμε
καὶ μὴ γυρεύεις πόλεμο καὶ μὴ ζητεῖς τουφέκι
Συμπάθησέ με.....»

Πρωτοπαλλήκαρον αὐτοῦ ὑπῆρξεν ὁ Λαμπέτης ἐκ Βουνιχώρας· ἔν τινι δὲ συμπλοκῇ θανατηφόρως πληγωθεὶς ὁ Ἀστραπόγιαννος ἐστράφη πρὸς τὸν πιστὸν τοῦτον συναγωνιστὴν καὶ ἐξῃτήσατο παρ' αὐτοῦ νὰ ἀποκόψῃ τὴν κεφαλὴν καὶ ἀπαλλάξῃ αὐτὴν ἀπὸ τῶν ὕβρεων τῶν πολεμίων. Ὑπακούσας ὁ φίλος ἐξετέλεσε τὴν σκληρὰν διαταγὴν καὶ λαβὼν τὴν προσφιλῆ τοῦ ἀρχη-

* Τὸ σημείωμα αὐτὸ βρίσκεται στὶς «Σημειώσεις» τοῦ δ' ᾄσματος τοῦ «Ἀθανάση Διάκου», ὅπου καὶ παραπέμπει ὁ ποιητής. Κρίναμε ὅτι θὰ ἦταν ἐξυπηρετικὸ γιὰ τὸν ἀναγνώστη ἂν παραθέταμε καὶ ἐδῶ τὸ σημείωμα.

γοῦ του κεφαλήν, κατέθεσεν αὐτὴν ἐντὸς δισακκίου καὶ ἐσώθη φεύγων. Διωκόμενος ἀκαταπαύστως ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν καὶ μὴ στέργων νὰ παραιτήσῃ τὴν πολύτιμον παρακαταθήκην, ἔτρεχεν ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας, ἐν μέσῳ κρημνῶν καὶ βράχων, ζητῶν ἀπόκεντρον καὶ ἄγνωστόν τινα κρύπτην, ὅπως ἀσφαλῶς ἐνταφιάσῃ τὸ περιφιλημένον λείψανον· Κατὰ τὴν νεκρώσιμον ταύτην περιοδείαν, ὁσάκις ὁ Λαμπέτης, ἀσθμαίνων, κεκμηκώς, ἀνεπαύετο παρὰ ταῖς πηγαῖς ἢ ὑπὸ τὴν σκιὰν τῶν δένδρων, ἐτοποθέτει ἀπέναντι αὐτοῦ τὴν τάλαιναν κεφαλήν, καὶ ἀφ' οὗ τὴν περιέβρεχε διὰ τῶν δακρύων του, ἐδιχοτόμει τὸν ἐπιούσιον αὐτοῦ ἄρτον καὶ ἀπένεμε εἰς τὸν νεκρὸν τὸ σιτηρέσιον, ἐδρόσιζε τὰ ἄφωνα χείλη διὰ καθαροῦ ὕδατος, τὴν κατέθετε πάλιν ἐντὸς τοῦ δισάκκου καὶ ἐβάδιζεν. Ἡ ἀκατανόητος αὕτη καὶ ὑπερανθρώπινος καρτερία παρετάθη μέχρις οὗ αἱ σάρκες ἤρξατο καταρρέουσαι ὑπὸ σήψεως καὶ ἀπογυμνοῦσαι τὸ κρανίον. Τότε ὁ Λαμπέτης, ἀλλὰ τότε μόνον, ἀπεφάσισε νὰ χωρισθῇ ἀπὸ τοῦ νεκροῦ καὶ φθάσας εἰς Παλάτια, ἄνωθεν τοῦ χωρίου Πέντε Ὁρίων, ἀνέσκαψε τὴν γῆν παρὰ τοὺς πόδας ἀποτόμου πέτρας καὶ ἐνεταφίασε τὴν κάραν. Ἐκεῖ καθ' ἑκάστην πορευόμενος ἠσπάζετο τὸ χῶμα καὶ διελέγετο πρὸς τὸν φίλον.

Ἀλλὰ φονευθέντος τοῦ Ἀστραπογιάννου διωρίσθη ἁρματωλὸς καὶ πληγωθεὶς καιρίως ἐπὶ τοῦ ὄρους Τρικόρφου, ἤδη ἐπιθάνατος ὤν, διῆλθεν ἕρπων ἀπὸ θάμνου εἰς θάμνον μακρὰν καὶ δύσβατον ὁδόν, μέχρις οὗ φθάσας ἐπὶ τοῦ προσφιλοῦς μνήματος καὶ ἐπιθέσας τὸν τελευταῖον ἀσπασμὸν ἐξέπνευσεν ὁ λεοντοκάρδιος.

Εἶναι ἀδύνατον, νομίζω τὸ αἴσθημα τῆς φιλίας νὰ λάβῃ ποτὲ εὐρυτέραν ἀνάπτυξιν καὶ ποιητικωτέραν ἐκδήλωσιν!

Μνημονεύονται δὲ καὶ ἄλλαι περιστάσεις, δι' ὧν ἀποδεικνύεται τίνων θυσιῶν καὶ παθημάτων ἐλογίζετο ἀξία ἡ κεφαλὴ τῶν ἐν πολέμῳ πιπτόντων συμμαχητῶν καὶ συναδέλφων.

Ὁ ἐκ Δωρίδος ἁρματωλὸς Λουκᾶς Καλιακούδας ἐφονεύθη, ὡς γνωστόν, ἐν τῇ μάχῃ τῆς Καβρολίμνης· ὁ πιστὸς αὐτοῦ συναγωνιστὴς καὶ φίλος Σάκος ὁ ἐξ Ἀκαρνανίας, κατὰ παραγγελίαν τοῦ θνήσκοντος ἀρχηγοῦ, ἀπέκοψε τὴν κεφαλὴν καὶ μόνος ἀπομείνας ἐν μέσῳ τῶν πολεμίων, περιετύλιξεν αὐτὴν ἐντὸς τῆς φουστανέλλας καὶ ὑπεχώρει μαχόμενος διὰ τῆς δεξιᾶς χειρὸς πρὸς τοὺς ἐπιτεθεμένους μαχητὰς τοῦ Μήτσου Μπόνου. Ἀλλ' ἡ κεφαλή, ὀλισθαίνουσα ἐκ τοῦ βάρους καὶ τοῦ σχήματος, κατέπιπτε πολλάκις καὶ τότε ἐξήπτετο ἔρις περὶ ἁλώσεως αὐτῆς, ἔνθεν μὲν ἀντιποιουμένων πάντων τῶν Ἀλβανῶν, ἔνθεν δὲ μόνου τοῦ Σάκου. Τοιουτοτρόπως διέσωσεν αὐτὴν πολλάκις, ἀλλ' ἐπὶ τέλους πληγωθεὶς ἐν τῇ ἀτελευτήτῳ πάλῃ καὶ μὴ δυνάμενος πλέον ν' ἀνακτήσῃ τὸ πολύαθλον γέρας, ἐκτραπὲν ὑπὸ τῶν ἐχθρικῶν λακτισμάτων πέραν τοῦ κύκλου, ὃν διέγραψε τὸ ξίφος, ἐπέπεσε μανιωδῶς κατὰ τῶν πολεμίων καὶ ἐφονεύθη καθ' ἣν στιγμὴν ἔψαυε διὰ τῶν δακτύλων τὴν κόμην τοῦ Καλιακούδα.

Ὁ ἐξ Ἀγράφων ἁρματωλὸς Κώστας Χρῆστος συναντηθεὶς μετὰ τῶν Ὀθωμανῶν ἔξω τοῦ Καρπενησίου, ἐνόησε μετὰ τὴν νίκην ὅτι οἱ φυγάδες ἐχθροὶ εἶχον ἀποκόψει καὶ λάβει τὴν κεφαλὴν ἑνὸς τῶν συνεταίρων, ἥν, μετακομίσαντες εἰς Καρπενήσιον, κατέπηξαν ἐπὶ δοκοῦ καὶ ἔστησαν ἐν τῇ ἀγορᾷ πρὸς ἐπίδειξιν ἐν ταὐτῷ καὶ τρόμον. Ὁ Κώστας Χρῆστος, μὴ ἀνεχόμενος τὴν ὕβριν, εἰσήλασε νύκτωρ εἰς Καρπενήσιον, ἐφόνευσε τὰς τουρκικὰς περιπόλους, μεθ' ὧν συνηντήθη, ἀνέκτησε τὴν κεφαλὴν καὶ βαλὼν πῦρ εἰς τὸ Σεράγιον ἀπῆλθε σῶος.

Ὁ ἁρματωλὸς Γιῶργος Σιγδίτσας στενῶς ἐπολιόρκησε τὰ Σάλωνα, ἐκζητῶν τὴν ἀπόδοσιν τῆς κεφαλῆς φονευθέντος συντρόφου.

Ὁ Χρόνης Λευκαδίτης, Κλέφτης περίφημος ἐκ Λοιδορικίου, συλληφθεὶς διὰ προδοσίας ἐκαρατομήθη ἐν Δαδίῳ. τὴν δὲ κεφαλὴν αὐτοῦ ἔστησαν οἱ Τοῦρκοι κατὰ τὸ διασταύρωμα τῆς ὁδοῦ Ἀταλάντης. Μετὰ παρέλευσιν δέκα ἐτῶν παρουσιασθέντες οἱ συγγενεῖς πρὸς τὸν Ἀνδροῦτσον ἐξητήσαντο ἐκδίκησιν ὑπὲρ τῆς ἀτιμασθείσης κεφαλῆς τοῦ Χρόνη. Ὁ Ἀνδροῦτσος ὑπεσχέθη καὶ πολιορκήσας τὴν Ἀταλάντην ἀπήτησε τὴν παράδοσιν τῶν φονεων. Ἐπειδὴ δὲ ὁ μὲν εἷς ἐξ αὐτῶν εἶχεν ἀποθάνει, συνέλαβε τὸν υἱὸν καὶ ἀποκόψας τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ τὴν ἔστησεν ἐκεῖ, ὅπου ἄλλοτε εἶχεν ἐκτεθῆ ἡ τοῦ Χρόνη. Μετὰ τοῦτο πορευθεὶς εἰς Λεβαδείαν, ὅπου διέμενεν ὁ ἕτερος τῶν φονέων, ἀπήτησε καὶ αὐτοῦ τὴν παράδοσιν. Ἀλλ' οὗτος προειδοποιηθεὶς ἐδραπέτευσεν, οἱ δὲ Λεβαδειεῖς ὑπεσχέθησαν νὰ μὴ ἐπιτρέψωσιν οὐδέποτε πλέον πρὸς αὐτὸν τὴν ἐπάνοδον...

Ἀστερακόγιαννος

«Λαμπέτη, ἐδείλιασα!... Τὰ σώθικά μου
ἄσπλαχνο ἐθέρισε βόλι, πικρό.
Νεκρὰ στὸ σκάνδαλο τὰ δάχτυλά μου
βλέπεις ἐπάγωσαν..... Δός μου νερό.....

»Λαμπέτη, ἐσβύστηκα!... Ὧραν τὴν ὥρα
φεύγ' ἀνυπόμονη, πετᾷ ἡ ψυχή.
Στὰ κρύα τὰ χείλη μου στέκεται τώρα·
σκύψε καὶ πιέ τηνε μ' ἕνα φιλί.

»Λαμπέτη, χόρτασε τὴ δύναμή μου.
Μέσα στὰ στήθια σου θέλω ναὗρῶ
στερνὸ λημέρι σου, θέλω ἡ πνοή μου
ναὗρῇ στὰ σπλάχνα σου τὸν οὐρανό.

»Μόχτα κ' ἐπλάκωσαν σὰν ἄγριοι σκύλοι
γιὰ τὸ κεφάλι μου..... τί καρτερεῖς;....
Φορτώσου τἄρματα, τὸ καρυοφύλλι,
κόψε με γρήγορα..... μὴ μ' ἀρνηθῇς.

»Λαμπέτη, σφόγγισε, τρίψε μὲ χῶμα
τὸ γιαταγάνι σου, κ' εἶναι θολό....
Πῶς κλαῖς;... τί δέρνεσαι;.... Τρίψε το ἀκόμα...
Μὴν τρέμεις...,... ζύγωσε... Δός μου νὰ ἰδῶ.

»Τὸ αἷμα τ' ἄπιστο μὲ τὸ δικό μου
δὲ θέλω ἐπάνω του νἀνταμωθῇ,
φαρμάκι ἀγλύκαντο μὲς στὸ λαιμό μου
δὲ θέλω σύντροφο κάτου στὴ γῆ.

»Χτύπα, Λαμπέτη μου!... Ἅπλωσε, πιάσε,
σφίξε στὰ δάχτυλα τἄσπρα μαλλιά......
Τὰ χέρια ἐσταύρωσα.... Μὴ μὲ φοβᾶσαι....
Κόψε με... πάρε με στὴν ἀγκαλιά».

Ὁλόρθο ἐπέταξε τἄξιο λεπίδι,
τἀγέρι ἐξέσχισε, παίρνει φτερό,
ἄστραψ', ἐσφύριξε γοργὸ σὰ φίδι,
τὸ δέντρο ἐλύγισε στὴ γῆ νεκρό.

Βαρειὰ σταράζει φοβερὴ στὸ χέρι τοῦ Λαμπέτη
ἡ χάρα τ' Ἀστραπόγιαννου. Τὸ μάτι ἀνταριασμένο
τοῦ σκοτωμένου τρεῖς φοραῖς ἀνεβοκατεβαίνει
καὶ βασιλεύει σκοτεινό. Στὸ μέτωπό του ἡ νύχτα
ἄλλο σημάδι ὀπίσω της παρὰ στ' ἁγνὸ τὸ στόμα,
σὰ μιὰν ἀχτίδα φεγγαριοῦ στὸ μάρμαρο τοῦ τάφου,
ἕνα χαμόγελο βουβό, νεκρό, σαβανωμένο
ἕνα γέροντα τάρματωλοῦ τὰ κάτασπρα τὰ γένεια.
Σπρώχνει στὴ θήκη κόκκινο τὸ γιαταγάνι ὁ κλέφτης,
κι' ἁρπάζει τὸ δισάκκι του! Στὴ μιὰ μεριὰ φορτώνει
τὸ κρίθινό του τὸ ψωμί, στὴν ἄλλη ματωμένο
τὸ λείψανό του τἀκριβό. Τὸ δάχτυλό του βάφει
στὸ αἷμα, πἄφριζε στὴ γῆ, σταυρώνει τὸ κουφάρι
καὶ χάνεται στὴ λαγκαδιά.... Καπνὸς ὁ πεζοδρόμος

Τρέχουνε πίσω του ξαγριωμένοι
πενῆντα Λιάπιδες τὸν κυνηγοῦν.
Ὁ ἴσκιος ἔφευγε, πετᾶ, διαβαίνει...
Ἡ νύχτα ἐπλάκωνε, λυσσομανοῦν.

Στὴ ράχη ἐμαύρισε σὰ συγνεφάκι.....
Ἀδειάζουν τἄρματα..... στέκουν νὰ ἰδοῦν.
Βροχὴ τὰ βόλια τους, μὲς στὸ δισάκι
τὸν Ἀστραπόγιαννο ψόφια χτυποῦν.

Ὁ κλέφτης ἄνοιξε τὸ πάτημά του,
πηδᾶ χαλάσματα καὶ λαγκαδιαῖς,
παίρνει τὸ λείψανο στὴν ἀγκαλιά του.....
Κάλλιο στὴν πλάτη του χίλιαις βολιαῖς.

Ἀγριοπρίναρα, παλούρια, βάτοι
τὴ σάρκα τῶτρωγαν, ὅθε διαβῆ.
Τὸ αἷμά του ἔβαψε τὸ μονοπάτι,
ἐμπρὸς τρισκότειδο καὶ πίσω ἐχθροί.

Στὸ χιόνι ἐβάλτωνε τὸ παλληκάρι
τὴ γλῶσσα τῶφρυγε δίψα σκληρή,
νύχτα θεότυφλη χωρὶς φεγγάρι

και δὲν ἀπόσταινε, πάντα πατεῖ.

Περνοῦν μεσάνυχτα κ' ἡ πούλια σδυέται,
τὰ πλάγια ἀσπρίζουνε, σιμών' ἡ αὐγή.
Στέκει.... ἀκουρμαίνεται.... δὲν ἀγροικιέται
κανένα πάτημα..... παντοῦ σιγή.

Ξυπνοῦν οἱ πέρδικαις στὸ χαραμέρι...
Στὸ λόγγο ἐρρίχτηκε, γύρω θωρεῖ.....
Γνωρίζει ἀνέλπιστα παληὸ λημέρι,
τὴ βρύση ἐξάνοιξε, πῶτρεχ' ἐκεῖ.

Πάλ' ἀκουρμαίνεται.... γέρνει ταὐτιά του,
πέφτει τἀπίστομα, τὴ γῆ ρωτᾷ....
Χτύπο δὲν ἄκουσε.... Μόν' ἡ καρδιά του
μέσα στὰ στήθια του βαρεῖ, πετᾶ.

Τοῦ φάνηκε ὅτι ἐξέφυγε.... Ἐμέτρησ' ἕνα ἕνα
τἄρματα τ' Ἀστραπόγιαννου, δὲν ἔχασε κανένα
τὸ μαῦρο τὸ κλεφτόπουλο στὸ φοβερό του δρόμο.
Σιμὰ στὴ βρύση ἐκάθισε, κατέβασε ἀπ' τὸν ὦμο
τὸ ἔρμο τὸ δισάκκι του... Τὸ μάτι του ἔχει ἀντάρα.....
Ἁπλώνει μὲς στὸ σάβανο τὸ χέρι μὲ λαχτάρα...
Σφίγγει τὰ κρύα τὰ μαλλιά..... Ὁ νοῦς του ἀνεμοζάλη.....
ξεσέρνει τὸ κεφάλι.

Μ' ἀνατριχίλα τὸ θωρεῖ. Στὰ χόρτα τὸ καθίζει,
παίρνει στὴ φούχτα του νερό, τὸ νίβει, τὸ χτενίζει.
ζερβιὰ τοῦ βάνει τὸ σπαθί, δεξιὰ τὸ καρυοφύλλι,
πλένει τὸ στόμα τὸ βουβὸ καὶ στὰ νεκρὰ τὰ χείλη
βρίσκει ὁ Λαμπέτης ἄσβυστο, σὰν νἆταν πετρωμένο,
τοῦ γέρου τὸ χαμόγελο γλύκ' ἀποκοιμισμένο.
Τότε ἐξαλάφρωσε ἡ καρδιά, τότε ἕνα δάκρυ πέφτει
στὸ πρόσωπο τοῦ κλέφτη.

Ἔνοιωσ' ὅτ' εἶχε τὴν εὐχὴ τἀρματωλοῦ μαζί του
καὶ ξεσυγνέφιασε μὲ μιᾶς ἡ θολερὴ ψυχή του.
Τοῦ φάνηκε ὁλοζώντανος ἐκεῖ μὲ τἄρματά του
ὁ γέροντάς του νηστικὸς ὅτ' ἔστεκε σιμά του.
Κόβει βλαστάρια τρυφερά, τὴ φτέρη ξεφυλλίζει,
παίρνει ἕνα κρίθινο ψωμί, στὴ μέση τὸ χωρίζει
καὶ τὴ μιὰ σφήνα ἀπὸ ταῖς δυὸ τὴ δίνει στὸ κεφάλι
κι' αὐτὸς κρατεῖ τὴν ἄλλη.

«Ξύπνα, Ἀστραπόγιαννε, γλυκοχαράζει,
γιατί ἐκοιμήθηκες τόσο βαρειά;
Ξύπνα, ὁ Λαμπέτης σου γλυκὰ σὲ κράζει
νὰ ἰδῇς τὰ φράξα σου, τὰ κρύα νερά.

»Τὰ μάτια ἄνοιξε, ψυχοπατέρα,
νὰ ἰδῇς ποὺ σ' ἔφερα σὲ μιὰ βραδειά.
Μὲς στὸ λημέρι σου μ' ηὖρηκ' ἡ μέρα,
τὦχω, Ἀστραπόγιαννε, κρυφὴ χαρά.

»Θυμᾶσαι; ἀνήλικο μ' εἶχε πετάξει
στὸν δρόμο ἡ μοῖρά μου, μικρό, μικρό,
τὴ μάνα οἱ ἄπιστοι μοὔχανε σφάξει,
στὸ λόγγο ἐκρύφτηκα γυμνό, ὀρφανό.

»Ἐδῶ ἐπρωτιώρθαμε..... Μ' ἀκοῦς, πατερα;...
Ἐδῶ μ' ἀνάστησες νεκρό, φτωχό.
Ἐδῶ μὲ πότισες δροσιὰ κι' ἀγέρα,
μ' ἔκανες ἔλατο, πατέρα, ἐδῶ.

»Πρῶτο σύ μὤδειξες τοῦ ἐχθροῦ τὴν ὄψη
καὶ σύ μ' ἐβάφτισες μὲς στὴ φωτιά.
Ποιός νὰ σοῦ τὤλεγε πὼς θὰ σὲ κόψῃ
τὸ χέρι πὤμαθες νὰ πολεμᾷ;

»Ξύπν', Ἀστραπόγιαννε, καὶ κύτταξέ με,
φάγε μ' ἐμένα λίγο ψωμί,
φόρεσε τἄρματα, χαιρέτησέ με,
ξύπνα, ζωντάνεψε κ' ἦρθ' ἡ αὐγή.

»Ἐσὺ ἐπρωτόδινες ψηλὰ στὸ βράχο
τὸ καλημέρισμα στὸν ἀητό,
σὺ πρῶτος ἔδειχνες σ' ἐμέ, στὸ Ζάχο,
τὸ γλυκοχάραμμα στὸν οὐρανό.

»Τότ' ἐξεφύτρωνες σὰν κυπαρίσσι
στὰ καταρράχια μας τρομαχτικό,
τὸν ἴσκιο σου ἔστενες νὰ φοβερίσῃ
κάτω τὰ Σάλωνα..... καὶ τώρα ἐδῶ.

»Ὁ Ζάχος ἔπεσε.... κ' ἦταν γραμμένο
ἐγώ, Ἀστραπόγιαννε, πάλ' ὀρφανό,
τὸ ξυλοκρέββατο γιὰ σὲ νὰ γένω,
γιὰ σέ, πατέρα μου, γῆ νὰ ζητῶ».

Κ' ἐκεῖ ποὺ ὁ δύστυχος μοιρολογοῦσε
μὲ μιᾶς αὐτιάζεται... κ' ἕνα σκυλὶ
μακρὰ τοῦ φάνηκε σὰν κι' ἀλυχτοῦσε,
κούφια σὰν κι' ἄκουσε ποδοβολή.

Τὰ δέντρα ἐσείστηκαν, τὰ χαμοκλάδια·
σκιασμένα ἐπρόβαιναν συχνὰ συχνὰ
πλατώνια, ἀγριόπουλα, λαγοί, ζαρκάδια......

Μὴν ἐπαγάνιζεν ἡ Λιαπουριά; ....

Σκύφτει, ἀκουρμαίνεται... σιμών' ἡ ἀντάρα
Τοὔβραν τὸ πάτημα στὸ χιόνι οἱ ἐχθροί.
Ἁρπάζει τἄρματα, κρύβει τὴν χάρα,
πετᾶ. ἀναλήφτηκε σὰν ἀστραπή.

Τρέχει ἐδῶθ', ἐκεῖθε γέρνει
ἡ ἔρμη φτέρνα στὸ βουνό,
μαῦρο κῦμα ἀνεμοδέρνει
καὶ δὲ βρίσκει ἕνα γιαλό.

Τὸν ἐπῆρε γι' ἀγωγιάτη
Χάρος ἄγρυπνος, σκληρός.....
Σαλαγάει, βαρεῖ τὴν πλάτη
πάντα πίσω του ὁ νεκρός.

Στὸ τυφλὸ τὸ τρέξιμό του,
μὲς στὴ φοῦχτά του ἁρπαχτὰ
γιὰ νὰ βρέξῃ τὸ λαιμό του
πίνει πάχνη καὶ περνᾶ.

Τὸν ἐθέριζε ἄγρια πεῖνα
καὶ δὲν ἔχει ἄλλο ψωμί.....
Στὸ σακκί του μέν' ἡ σφῆνα
τ' Ἀστραπόγιαννου ξερή.

Στάχαμνὰ τὰ δάχτυλά του
τὴν ἐπῆρε μιὰ φορά.....
Θολωμέν' ειν' ἡ ματιά του
καὶ τὰ χείλη του ἀνοιχτά.

Ὅλος ἔτρεμε..... στὸ στόμα
τὴν ἐζύγωσε σκιαχτά......
Δὲν ἁμάρτησε, ὄχι ἀκόμα....
Ἀναστέναξε βαρειά

Μὲ μιᾶς τὤφυγ' ἕνα δάκρυ,
τὴν ἐφίλησε γλυκά,
καὶ στὸν κόρφο σὲ μιὰν ἄκρη
τὴν ἐχώνιασε βαθειά.

Πόσαις μέραις καὶ ποῦ τρέχει
Πόσαις νύχταις δὲ μετρᾶ,
μέσα ὁ νοῦς του πάντα βρέχει
στὴν ψυχή του συγνεφιά.

Μὲς στὸ λόγγο ἂν σταματήσῃ

γιὰ νὰ πάρῃ ἀνασασμό.
κάποιος λύκος θὰ χουμίσῃ
γιὰ ν' ἁρπάξῃ τὸ νεκρό.

Καλιακούδαις καὶ κοράκοι
τὸ κεφάλι κυνηγοῦν,
μὲ τὰ νύχια ἀπ' τὸ δισάκκι
νὰ τὸ κλέψουν πολεμοῦν.

Ἀνδρειεύεται ἡ καρδιά του,
τρέχει ἀκόμη λίγο ἐμπρός,
μιὰ κρυφὴ βρίσκει σπηληά του,
μέσα ρίχνεται ὁ φτωχός.

Ξεφορτώνεται, δειλιάζει,
γέρνει ἀναίσθητος στὴ γῆ,
κλεῖ τὰ μάτια του, πλαγιάζει
καὶ τὸ λείψανο κρατεῖ.

Κ' ἐκεῖ ποῦτανε θαμμένος
μὲς στοῦ ὕπνου τὴν νυχτιά,
στὸ πλευρό του ὁ σκοτωμένος
ἀνταριάζεται, ξυπνᾶ.

Στέκει ἐμπρός του... Τὰ δυὸ μάτια,
κούφια χάσκουνε πλατειά.
Πέφτ' ἡ σάρκα του κομμάτια,
τὰ δυὸ χείλη λαγκαδιά.

Τὸ γλυκὸ χαμόγελό του
λίγο λίγο εἶχε σβυστῆ
καὶ περνοῦν στὸ μέτωπό του
μαῦρα γνέφη ἐδῶ κ' ἐκεῖ.

«Παιδί μου, ἐγέρασε τὸ λειψανό μου
τόσα μερόνυχτα χωρὶς ταφή,
ὁ Χάρος ἔφαγε τὸ πρόσωπό μου·
δός μου, Λαμπέτη, μιὰ φοῦχτα γῆ.

«Κάτου στὰ Σάλωνα, ξεψυχισμένος
ὁ ἐχθρὸς ἐφώλιασε μακρὰ ἀπ' ἐδῶ·
ξύπνα, Λαμπέτη μου, κι' ἀποσταμένος
θέλω στὸ μνῆμά μου νὰ πάω κ' ἐγώ.

»Βλέπεις μυρίστηκαν τὸ σκοτωμό μου
ὄρνεια ἀνυπόμονα, μαῦρα πουλιά,
πρὶν μὲ ξεσχίσουνε στὸ σάβανό μου,
παιδί μου, κρύψε με στὴ γῆ βαθειά

»Τώρα πού εκόρνιασαν κι' ολόγυρά μου
σκοτάδι τρίδιπλο μὲ πλημμυρεῖ,
πάρ' τὸ δισάκκι σου, πάρ' τ' ἅρματά μου,
ξύπνα νὰ φύγωμε πρὶν ἔρθ' ἡ αὐγή.

»Θέλω τὸ χάραμμα, πὤβγαινε πρῶτο
καὶ μοῦ καμάρωνε τὴ λεβεντιά,
τἀγέρι, πὤτρεχε χνῶτο μὲ χνῶτο
καὶ μοῦ ζωντάνευε τὰ σωθικά.

»Ἡ ἀριαῖς, τὰ πεῦκα μου, τὰ κρύα νερά μου,
θέλω, Λαμπέτη μου, νὰ μὴ μὲ ἰδοῦν,
νὰ μὴ γνωρίσουνε τὴν ἀσχημιά μου...
Ἔλα νὰ φύγωμε, μὴν πικραθοῦν.

»Τώρα πού μ' ἔφερες ὡς τὰ Παλάτια,
σκάψε τὸ λάκκο μου σ' αὐτὴν τὴ γῆ.
Ἐδῶ δὲ φτάνουνε τοῦ ἐχθροῦ τὰ μάτια
δὲν ἀνεβαίνουν παρὰ ἀητοί.

»Λαμπέτη, χῶσέ με μὲ τἄρματά μου
ολόρθα, στῆσε τα, δεξιὰ ζερβιά.
Νἆναι στὸ μνῆμά μου κεροδοσά μου,
πρωτοπαλλήκαρα στὴν ἐρημιά.

»Κι' ὅταν, Λαμπέτη μου, μὲ χωματίσης,
ἔβγα στὸ Τρίκορφο γοργά, γοργὰ
νὰ πῇς πὼς σ' ἔστειλα νὰ πολεμήσης,
πὲς χαιρετίσματα στὴν κλεφτουριά.

»Ἐχτὲς ἐπιάστηκε κ' ἐκεῖ τουφέκι,
στὸν ὕπνο μου ἄκουσα τὸ βογγητὸ
ἐγὼ ἀποσβύστηκα κι' ἀστροπελέκι,
Λαμπέτη, μὤμεινες ἐσὺ στερνό.

»Μὴ μοῦ πικραίνεσαι. κ' εἶναι γραμμένο
μ' ἐμένα γρήγορα νἀνταμωθῇς,
τρέχα, πολέμησε καὶ σὲ προσμένω
στὸ μνῆμά μου ἄλυωτος ὅσο νἄρθῇς».

Ξυπνᾶ, ἀλαφιάζεται, ὁ νοῦς του ἀνάφτει,
βουβὸς ἐπέρασε μιὰ λαγκαδιά.
Βρίσκει ἕν' ἀπόγωνο, τὸ χῶμα σκάφτει
τὰ χείλη ἐπέτρωσαν, πάντα βουβά.

Τὸ νύχι αἱμάτωνε μὲς στὸ στουρνάρι
ἔχωσε τἄρματα καὶ τὸ ψωμὶ
στὸ λείψανο ἔστρωσε χλωρὸ γρυπάρι,

τὸ μνῆμα ἐσφράγισε, σκύφτει, φιλεῖ.

Βαστᾶ τὸ δάκρυ του, τὸ καταπίνει,
δὲν ἐξανάσαινε μὴν προδοθῇ·
κυττάζει ὁλόγυρα, πετιέται, χύνει,
τρέμει στὸν πόλεμο μὴ δὲ βρεθῇ.

Βλέπει τὸ Τρίκορφο, σφίγγεται, φτάνει,
τὸ λιανοτούφεκο πέφτει πυκνό.
Σέρνει στὰ δόντια του τὸ γιαταγάνι,
ρουφᾶ ἀνυπόμονα φλόγα, καπνό.

Ποῦθε νὰ πλάκωσε παρόμοια ἀντάρα,
παρόμοιος σίφουνας, ὁ ἐχθρὸς ρωτᾶ.
Τὸ χέρι ἐδούλευε καὶ βουβαμάρα
πάντα τὰ χείλη του κρατεῖ κλειστά.

Χάρος ἀνέλπιστος περνᾶ, θερίζει,
ἀναστηλώθηκε κ' ἡ κλεφτουριά.
Ρυάζετ' ἡ Ρούμελη στὸ μετερίζι,
ρίχνεται, πίσω του παύει ἡ φωτιά.

Δὲν τὸν ἐπρόφταιναν..... Τὸν ἀνακράζουν,
δὲν ἀποκρένεται, διαβαίνει ἐμπρός.
Τὰ χέρια του ἄκοπα χτυποῦνε, σφάζουν,
σκορπᾶ, ἀνταριάζεται, φεύγει ὁ ἐχθρός.

Στὸ δρόμο του ἄξαφνα τοῦ λυέται ἡ χαίτη,
στὴν πλάτη ἀνέμισε σὰ δυὸ φτερά·
τότε τοῦ φώναξαν—«Στάσου, Λαμπέτη,
ἄφησε κ' ἔνανε γι' ἄλλη φορά».

Κι' αὐτὸς δὲν ἔνοιωθε ποιὸς τόνε κράζει,
πάντα ἐσαλάγαγε τὴ Λιαπουριά,
τἀγέρι ἐθόλωσε, ξεμοναχιάζει.... .
Ἄστραψ' ἐβρόντησε μιὰ πιστολιά.

Τὸν ἐλαβώσανε....... Στὸ χῶμα γέρνει,
τὸ βόλι ἐχώνεψε μὲς στὰ πλευρά.
Πέφτει τἀπίστομα, σιγὰ ξεσέρνει,
σὰ φίδι κρύβεται μὲς στὰ κλαριά.

Ἔβοσκε ὁ θάνατος τὰ σώθικά του
κ' ἐκεῖνος ἔτρεχεν ὁλονυχτίς,
πατεῖ σωριάζεται, σβυέτ' ἡ καρδιά του....
Ποὺσ', Ἀστραπόγιαννε, νὰ τόνε ἰδῇς;....

Διαβαίνει ἀνήφορους καὶ μονοπάτια,

βράχους ἀπάτητους, νεροσυρμαῖς,
ἐξημερώθηκε μὲς στὰ Παλάτια,
ἐψυχομάχησε χίλιαις φοραῖς.

Τὸ μνῆμα ἐπρόσμενε... Λιγάκι ἀκόμα
νὰ φτάσῃ τὤλειπε... πετιέται ὀρθός,
πηδᾷ, ἀνδρειεύεται... τὸ ἔρμο χῶμα
σφίγγει στὰ δόντια του, πέφτει νεκρός.

Τὸ βράδυ ἀνέλπιστα πιάνει τὸ χιόνι
κι' ὁ τάφος κρύβεται βαθειὰ βαθειά,
λὲς κ' ἐσαβάνωσαν σ' ἕνα σεντόνι
τὰ δυὸ τὰ λείψανα σφιχτὰ σφιχτά.

Εἰς τὸν φίλον μου Στέφανον Πιέρρην

Εἰς τὰς ἐρήμους τὰς ξηράς, στὴν μαύρην Ἀραβίαν
ὅταν σφυρίζῃ τὸ Σιμοὺν μὲ λύσσαν, μὲ μανίαν,
οἱ διψασμένοι Ἄραβες πηγαίνουν νὰ καθίσουν
εἰς τῶν φοινίκων τὴν σκιάν.—Στὰ νάματα τὰ κρύα
τὰ διψασμένα χείλη των τρέχουσι νὰ δροσίσουν· ..
κ' ἐνῷ ἀκοῦν ἀπὸ μακρὰν τὰ ἄγρια θηρία
βαρεῖς νὰ πέμπουν μυκηθμούς, ὡς σάλπιγγας θανάτων
ἥσυχοι καὶ ἀτάραχοι, σχεδὸν ἀπηυδισμένοι,
ἐκεῖ ἁπλώνουν στὴν σκιὰν τὰ μαῦρα σώματά των.
Ὁ ἄνεμος ἐπάνω των σφυρίζων διαβαίνει
φέρων μαζί του θόρυβον καὶ μυκηθμοὺς λεόντων.
Εἰς τὴν σκιὰν τοῦ φοίνικος οἱ Ἄραβες κυττάζουν
τὴν τρικυμίαν ποὺ περνᾷ ἐπὶ τῶν κεφαλῶν των
καὶ ἡπλωμένοι κατὰ γῆς κοιμῶνται, ἡσυχάζουν.
Ὁ Ἄραψ ὁ πλανώμενος στὴν ἔρημον ποιόν ἔχει
στὸν κόσμον ἄλλον φίλον του παρὰ τινὰ στελέχη;
Τοιουτοτρόπως καὶ ἐγώ! Τῆς θολερῆς ζωῆς μου
τὰ ἀφρισμένα κύματα μ' ἔρριψαν μὲ μανίαν
μακρὰν ἀπὸ τὰ χώματα τῆς γῆς τῆς πατρικῆς μου·
μὲ ἔρριψαν εἰς τὴν νεκρὰν καὶ δούλην Ἰταλίαν.

Ἀλλὰ ἐδῶ, ὢ εὐτυχής! ἐνῷ ἀπηλπισμένος
εἰς τοὺς σκληρούς μου στοχασμοὺς ἤμην παρῃτημένος,
ἐνῷ ἀκόμα ἤκουα τοὺς λαίλαπας νὰ τρίζουν
βαθέως μέσ' στὰ σπλάχνα μου καὶ νὰ μοῦ τὰ φλογίζουν,
ἀπήντησα, ὢ φίλε μου, ὡς Ἄραψ τῆς ἐρήμου,
ἓν δένδρον νέον, χλοερόν, στὸν δρόμον μου ν' αὐξάνῃ.
Ἐκεῖ εὑρῆκ' ἀνάπαυσιν ἡ ἔρημος ζωή μου.
Εἴθ' ὁ χειμὼν τὰ φύλλα του ποτὲ νὰ μὴ μαράνῃ!
Αὐτὸ τὸ δένδρον εἶσαι σύ. Εἴθε ποτὲ καμμία

νὰ μὴ φυσήσῃ ἐπάνω του ἄσπλαχνος τρικυμία!
Ὁ Ἄραψ ὁ πλανώμενος ποῦ πλέον θέλει θέσει
τὴν ἔρημόν του κεφαλήν, ἐὰν τὸ δένδρον πέσῃ;

Εἰς τὴν μνήμην Διονυσίου Κόμητος Σολωμοῦ

Κοιμήσου..... ἐγὼ τὸν ὕπνο σου δὲν ἦλθα νὰ ταράξω
δὲν ἦλθα ἐδῶ στὸ μνῆμά σου οὔτ' ἕνα λουλουδάκι
ἀπ' ὅσα τὸ στολίζουνε κρυφὰ νὰ ξερριζώσω.
Κοιμήσου...... χάρου, ποιητά, τὴν ἄφθαρτη γλυκάδα,
ποὺ ζῶντας ἐπεθύμησες καὶ ποὺ νεκρὸς χορταίνεις.

Ἄφες κ' ἐμένα νὰ χαρῶ, ἄφες με νὰ πιστεύσω
ὅτ' ἡ ψυχὴ τοῦ ποιητοῦ στὴν εὐμορφιὰ τοῦ κόσμου,
εἰς τὴ μεγάλη τοῦ Παντὸς ἀθάνατη ἁρμονία
εἶναι γλυκὺ κελάδισμα, εἶναι παλμὸς ἀγάπης,
ποὺ φεύγει ἐδῶθε νὰ κρυφθῇ μὲς στὴν καρδιὰ τοῦ Πλάστου.

Κοιμήσου.... οἱ χρόνοι φεύγουνε δυστυχισμένοι, μαῦροι....
Ἀπ' τὴν αἰωνιότητα, ποὺ σ' ἔχει ἀγκαλιασμένον,
σταλάζουνε σιγά, σιγά.... καὶ πᾶσα των ρανίδα
πνίγει χιλιάδες γενεαῖς. Στοῦ τάφου σου τὸ χῶμα
χύνει δροσοῦλα καὶ ζωή, ρόδα σκορπᾶ καὶ δάφναις.

Τρεῖς χρόνοι τώρα πέρασαν..... ἦλθα νὰ γονατίσω
στὸ μνῆμα σου καὶ νὰ σοῦ πῶ νὰ μὴ καταφρονέσῃς
τὸ χάρισμά μου τὸ φτωχό..... Γιὰ τὸ μνημιόσυνό σου
σῶφερα νεκρολίβανο, σῶφερα κι' ἁγιοκέρι.

Ἀπόσπασμα ἐκ τοῦ τυφλοῦ Κορμοβίτου

. . . .
Κι' ἀπόψε πάλαι νηστικός!..... κι' ἀπόψε χωρὶς δεῖπνο,
Δημήτρη μου, στὸν ὕπνο!...
Ἄλλα κοιμῶνται σ' ἀγκαλιαῖς, σὲ δροσερὰ στρωσίδια
τὰ παραστέκουν ὄνειρα, μοσχοβολιαῖς παιδί μου,
καὶ σὺ τὸ μαῦρο σέπεσαι γυμνὸ μὲς στὰ ξεσκλίδια
καὶ μόνη σου ἔχεις συντροφιὰ τὴ στεῖρα τὴν εὐχή μου.
Οὔτε ποὺ βρέθηκε γιὰ μᾶς σ' ὅλην αὐτὴν τὴν πλάση
ἕνα παληὸ καταχυτὸ καὶ δυὸ ρονιαῖς κατῶγι,
μιὰ καταρρήχωση τυφλὴ νὰ κρύψῃ, νὰ σκεπάσῃ
τὴ φτώχια, ποὺ μᾶς τρώγει!.....

Πόσα παιδάκια ἐπλάγιασαν ἀπόψε σὰν ἐσένα.
Δημήτρη, εὐτυχισμένα!

Είν' αὔριο πρωτομαγιά, θὰ σηκωθοῦν πρὶν φέξῃ
σὰ χελιδόνια ἀπ' τὴ φωλιά, θ' ἀφήσουν τὸ κρεββάτι
καὶ μὲ τραγούδια, μὲ χαραῖς καθένα τους θὰ τρέξῃ
νὰ στολιστῇ μὲ λούλουδα, νὰ πιῇ στὸ νεροκράτη.
Γιὰ σὲ δὲν ἔρχετ' ἄνοιξη! Φτωχά, τυραγνισμένα
θὰ τρῶς τὰ νειῶτά σου μ' ἐμὲ γυρμένο στὰ πεζούλια
κι' ὀνείρατα στὸν ὕπνο σου μελανοφορεμένα
θὰ βλέπῃς νυχτοπούλια.

Κι' ἐγὼ νᾆμαι θεότυφλος! καὶ νᾆχω ἀντὶ γι' ἀχτίδαις
στὰ μάτια νυχτερίδες!
Σβυσμένο φῶς στὸν ἅδη μου σ' ἐπῆρα λυχνοστάτη
καὶ κρεμασμένος σέρνομαι στὸν ἄχαρο λαιμό σου,
μελανιασμένο σύγνεφο στὴν ἔρμη σου τὴν πλάτη
μέρα καὶ νύχτα ζωντανὸ σκοτάδι στὸ πλευρό σου!
Ὤ! νὰ σκορποῦσε μιὰ στιγμή, Δημήτρη, ἡ καταχνιά μου,
νὰ γλυκοχάραζε γιὰ μὲ στὰ χείλη σου ἡ αὐγοῦλα!
Ὤ! νἄβλεπα στὴν ὄψη σου τὴν πρώτη λεβεντιά μου,
τὴ μαύρη σου μανοῦλα!

Ὅποιος διαβάτης ἀπ' ἐδῶ ἐλεημοσύνη ἁπλώσῃ
στὸ χέρι σου νὰ δώσῃ
γιὰ μὲ τὸ διακονιάρη σου, σκύφτει κρυφὰ σιμά μου
τὴν εὐμορφιά σου νὰ μοῦ πῇ. Κ' ἐγώ, γλυκὸ παιδί μου,
ἐγώ, πατέρας, τήκομαι, ραγίζετ' ἡ καρδιά μου
ποὺ οἱ ξένοι κλέφτουν ἄθελα χαρὰ ποὖναι δική μου.
Στὸν κόσμο σ' εἶδα μιὰν αὐγή, στὸν οὐρανό μου ἀστέρι,
στὸν ἔρημό μου τὸ γιαλὸ μονάκριβη ἁρμυρήθρα,
εὐζασταροῦδι γαλανό, δροσᾶτο σὰν τὴ φτέρη,
ξανθὸ σὰν τὴν κερήθρα.
....

Πρὸς τὸν φίλον Ἀχιλλέα Παράσχον

Σὺ τὸ γνωρίζεις, Ἀχιλλεῦ!... Ἀπ' τὰ μικρά μου χρόνια
πουλὶ περίχαρο, τρελλό, μὲς στ' ἀναφτέριασμά μου,
μοὖβρεν ὁ πόνος τὴν καρδιά, κ' ἐκεῖ ποὺ μὲ τ' ἀηδόνια
εἴχ' ἀρχινήσει νὰ πετῶ, καὶ μὲ τὸ λάλημά μου
νὰ χύνω μιὰ σταλαματιὰ γλυκάδα κι' ἁρμονία,
μέσα στοῦ κόσμου τὴ χαρά, ποὺ μὲ τὰ κύματά της
μ' ἔβρεχε, μ' ἐπελάγωνε,—ἐκεῖ ποὺ ἄλλη καμμία
μαύρη φροντίδα, συλλογὴ μὲ τὰ βαρειὰ φτερά της
δὲ μοῦ συγνέφιαζε τὸ νοῦ παρὰ πῶς νὰ χορτάσω,
γλυκέ μου φίλε, τὴ ζωὴ καὶ πῶς νὰ ξεδιψάσω...

Μιὰ νύχτα, στὴν ἀστροφεγγιά, πὤπαιζα μοναχό μου

μ' ἕνα λουλοῦδι δροσερὸ καὶ τὤδειχνα στ' ἀστέρια
μὲ περηφάνεια ἀπόκρυφη, πλακώνει στὸ πλευρό μου
βουβὸς ὁ Χάρος, κι' ἄσπλαχνα μοῦ τ' ἅρπαξε ἀπ' τὰ χέρια..
Μοῦ τὤκρυψε βαθειὰ στὴ γῆ... μ' ἐφύτεψε σιμά του...
Μ' ἔκανε νυχτολούλουδο, μ' ἔκαμε κυπαρίσσι...
Ὁλόγυρά μου ἐσκόρπισε τὰ νεκρολίβανά του
καὶ μ' ἐζευγάρωσε σκληρὰ μ' ἕνα του ρημοκκλῆσι...
Δὲ βλέπεις πῶς μαραίνομαι στοῦ Χάρου μου τ' ἀγῶγι
καὶ πῶς κάθε μου λάλημα γίνεται μοιρολόγι;...

Γλυκέ μου φίλε, μέριασε.. μὴ μοῦ ζητεῖς τραγούδια,
στὸν ἴσκιο μου δὲ θὰ ναὔρῃς μαγιάτικα λουλούδια,
οὔτε παιγνίδια, οὔτε χαραῖς... θαὔρῃς ἕνα λυχνάρι
ἑτοιμοθάνατο, φτωχό, θαμμένο στὸ χορτάρι,
ποὺ κρύβει κάθε μνῆμα μου καὶ λιποθυμημένη
τὴ νεκρικὴ τὴ λάμψη του... Οἱ μαῦροι οἱ πεθαμμένοι
σὲ τέτοιον ἥλιο πάντα ζοῦν! Μ' αὐτὴ τους τὴν ἀχτίδα
φωτίζουνε τὴ νύχτα τους καὶ σώζουν τὴν ἐλπίδα,
π' ὥραν τὴν ὥρα πνίγεται μὲς στὸν καταποτῆρα
τοῦ κόσμου, ποὖναι ἀχάριστος... Ὦ! δὲ θὰ μείνῃ στεῖρα!

Θὰ ζωντανέψῃ μιὰ φορὰ κι' ἀπὸ τὰ μνήματά μας
θ' ἀστράψῃ πάλαι δλόφωτο τὸ γλυκοχάραγμά μας..
Γλυκέ μου φίλε, πρόφτασε καὶ ρίξε λίγο λάδι
στὸ πενιχρὸ λυχνάρι μας... τρέξε καὶ σὺ στὸν ἅδη
τὰ πεθαμμένα κόκκαλα μ' ἐμὲ νὰ προσκυνήσῃς..
Λησμόνησε τοὺς ζωντανούς. Στὸν κόσμο μὴν ἐλπίσῃς...

Ἡ πρυτανεία τοῦ ἐθνικοῦ πανεπιστημίου

πρὸς τὸν ποιητὴν Ἀριστοτέλη Βαλαωρίτην

Τὴν 25 τοῦ προσεχοῦς Μαρτίου, μετὰ τὴν ἐν τῷ ἱερῷ ναῷ συνήθη δοξολογίαν πρὸς τὸν Ὕψιστον ὑπὲρ τῆς τοῦ Ἔθνους κατὰ τὴν ἡμέραν ταύτην παλιγγενεσίας, μέλλει τὸ Πανεπιστήμιον νὰ τελέσῃ πανδήμως τὰ ἀποκαλυπτήρια τοῦ πρώτου ἀνδριάντος, ὃν ἡ τοῦ Ἔθνους εὐγνωμοσύνη, δαπάναις τοῦ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ γενναιόφρονος ὁμογενοῦς κυρίου Γ. Ἀβέρωφ, ἐγείρει πρὸ τῶν προθύρων τοῦ Πανελληνίου Πανδιδακτηρίου εἰς τὸν ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας ἡμῶν ἑκουσίως θυσιασθέντα ἀοίδιμον Πατριάρχην Γρηγόριον Ε΄.

Τὴν ἐθνικὴν ταύτην καὶ ἀκαδημαϊκὴν πανήγυριν θέλοντες νὰ λαμπρύνωμεν ἀξίως καὶ τῆς ἡμέρας καὶ τοῦ μεγαλωνύμου Πατριάρχου καὶ νὰ κοσμήσωμεν μὲ ἀειθαλῆ στέφανον ἐξ ἀνθέων τοῦ Ἑλικῶνος, [illegible]ρίναμεν ἀναγκαῖον νὰ παρακαλέσωμεν ὑμᾶς, κύριε Βαλαωρίτη, ὅπως διὰ τῆς ἡδυ[illegible]οῦς καὶ ἐθνικωτάτης ὑμῶν γλώσσης προσαγορεύσητε τὸν ἀνδριάντα τοῦ ἀθανάτου τούτου τέκνου τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος, τοῦ [illegible]ίσαντος ὅσ[illegible] τὸ

ἐπ' αὐτῷ τὰ τοῦ μεγάλου ἡμῶν ἀγῶνος καὶ τελευταίου θύσαντος καὶ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ὑπὲρ τῆς ἡμετέρας ἐλευθερίας.

Ἐπειδὴ ὑμεῖς, ποιητά, εἶσθε ἐκ τῶν πρώτων καὶ ἐκλεκτῶν παιδευμάτων τοῦ Πανεπιστημίου, προσδοκᾷ τοῦτο παρὰ τῆς Πανελληνίου ὑμῶν μούσης ὕμνον ἀντάξιον τῆς τε ἡμέρας καὶ τοῦ Πατριάρχου καὶ δικαιοῦται, νομίζω, νὰ μὴ διστάζῃ ὅτι θέλετε ἀποδεχθῇ τὴν παράκλησιν ἡμῶν ταύτην διὰ τῆς ἰδιαζούσης ὑμῶν προθυμίας πρὸς πᾶν ὅ,τι συντελεῖ εἰς δόξαν καὶ τιμὴν τῶν μεγάλων τοῦ ἱεροῦ ἀγῶνος ἀνδρῶν. Ἕτοιμοι δ' ὄντες νὰ χορηγήσωμεν πᾶσαν εἴδησιν, ἥτις δυνατὸν νὰ εἶναι χρήσιμος εἰς τὴν ποιητικὴν ὑμῶν φαντασίαν, ἀναμένομεν τὴν περὶ τούτου δήλωσιν τῆς ἡμετέρας θελήσεως.

Ἐν Ἀθήναις τῇ 1 Φεβρουαρίου 1872

Ὁ Πρύτανις
ΕΥΘ. ΚΑΣΤΟΡΧΗΣ

Πρὸς τὸν πρύτανιν τοῦ ἐθνικοῦ πανεπιστημίου κ. Εὐθύμιον Καστόρχην

Καίτοι συναισθανόμενος τὴν ἀδυναμίαν μου καὶ μόλις τολμῶν νὰ προσηλώσω τὰ βλέμματά μου ἐπὶ τοῦ οὐρανίου σκηνώματος, ἔνθα βασιλεύει ἡ ψυχὴ τοῦ μεγάλου τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος ἀθλητοῦ, ἀποδέχομαι μετὰ βαθυτάτης συγκινήσεως τὴν ὑψηλὴν ἐντολήν, ἣν εὐηρεστήθητε νὰ μοὶ διαπιστευθῆτε. Ἐστὲ δε βέβαιοι ὅτι, ὑπείκων εἰς τὴν ὑμετέραν πρόσκλησιν, ἐνῷ φοβοῦμαι μὴ διαψεύσω τὰς περὶ ἐμοῦ ἐλπίδας τοῦ Ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου, ἀφ' ἑτέρου παρηγοροῦμαι καὶ ἐνισχύομαι προσδοκῶν κρίσιν ἐπιεικῆ παρ' ὑμῶν, οἵτινες μόνοι δύνασθε νὰ καταμετρήσητε τὸ ὕψος καὶ τὰς διαστάσεις θέματος ἀληθῶς γιγαντιαίου, περικλείοντος ἐν ἑαυτῷ ἀπέραντον ἱστορίαν ἐνδόξων ἀναμνήσεων καὶ προκειμένου νὰ περιορισθῇ δι' ἐμοῦ ἐντὸς τῶν στενωτάτων ὁρίων ἑνὸς ὕμνου ἢ ἑνὸς διθυράμβου.

Ἡ εὐχὴ τοῦ ἀοιδίμου Γρηγορίου γένοιτό μοι ἀρωγὸς καὶ προστάτις!

Ἐν Λευκάδι τῇ 10 Φεβρουαρίου 1872.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ ΒΑΛΑΩΡΙΤΗΣ

Ἡ πρυτανεία τοῦ ἐθνικοῦ πανεπιστημίου
πρὸς τὸν κύριον Ἀριστοτέλη Βαλαωρίτην

Ποιητά,

Ἀποδεχθεὶς τὴν αἴτησιν τῆς Πρυτανείας, ὅπως προσαγορεύσῃς τὸν ἀνδριάντα, ὃν ἡ Ἑλλὰς δαπάναις τοῦ γενναιόφρονος κυρίου Γ. Ἀβέρωφ ἀνίδρυσε πρὸ τοῦ ἡμετέρου πανδιδακτηρίου εἰς Γρηγόριον τὸν Ε', ἐξετέλεσας τοῦτο ἀξίως τῆς μνήμης τοῦ Πατριάρχου καὶ τῆς σῆς ποιητικῆς φήμης.

Το Πανεπιστήμιον, χαῖρον ἐπὶ τῇ ἐπισήμῳ ἀποδοχῇ, ἧς σήμερον ἔτυχε παρά τε τῶν Αὐτῶν Μεγαλειοτήτων του Βασιλέως καὶ τῆς Βασιλίσσης καὶ σύμπαντος τοῦ τῆς πόλεως δήμου τὸ σὸν ποίημα, δι' οὗ ἐκόσμησας τὴν ἐθνικὴν καὶ πανεπιστημιακὴν τελετήν, ἐκφράζει σοι τὴν ἑαυτοῦ εὐγνωμοσύ-

νην, καὶ εὔχεται ἵνα καὶ δι' ἄλλων ὁμοίων προϊόντων τῆς σῆς μούσης ἐπικοσμηθῇ ὁ τῆς νέας Ἑλλάδος Παρνασσός.

Ἐν Ἀθήναις, τῇ 25 Μαρτίου 1872.

Ὁ Πρύτανις
ΕΥΘ. ΚΑΣΤΟΡΧΗΣ

Πρὸς τὸν πρύτανιν τοῦ ἐθνικοῦ πανεπιστημίου κ. Εὐθύμιον Καστόρχην

Παρακαλῶ ὑμᾶς νὰ ἐκφράσητε πρὸς τὴν Σύγκλητον τὰς εὐχαριστήσεις μου, δι' ὃ ἐν ὀνόματι αὐτῆς μοὶ ἀπηυθύνατε ἔγγραφον κατὰ τὴν 25 Μαρτίου.

Διαβεβαιῶ δὲ ὑμᾶς, κύριε Πρύτανι, ὅτι θέλω τηρήσει μέχρι τάφου κεχαραγμένην ἐν τῇ καρδίᾳ μου τὴν ἀνάμνησιν τῆς ἡμέρας, καθ' ἥν, τῇ πρωτοβουλίᾳ τοῦ Πανεπιστημίου, ηὐτύχησα νὰ προσφέρω το εὐτελὲς θυμίαμά μου εἰς τὰς ψυχὰς τῶν ἀθανάτων ἡρώων, ἐκ τοῦ αἵματος τῶν ὁποίων θαυμασίως ἀνέδυσεν ἡ ἐθνικὴ αὐτονομία.

Ἐν Ἀθήναις, τῇ 29 Μαρτίου 1872.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ ΒΑΛΑΩΡΙΤΗΣ

Τὸ Ἑλληνικὸν Ἔθνος κατὰ τὴν ἀπέραντον καὶ ζοφερὰν νύκτα τῆς δουλείας οὐ μόνον διετήρησεν ἀκμαίαν τὴν περὶ ἀναγεννήσεως καὶ πλήρους αὐτοῦ ἀποκαταστάσεως πίστιν του, ἀλλὰ διέσωσεν ἀλώβητον καὶ τὴν ἰδέαν τῆς ἑνότητός του.

Ἡ Ὀρθόδοξος Ἀνατολικὴ Ἐκκλησία ὑπῆρξε πρὸ πάντων ἡ ἱερὰ κιβωτός, ἔνθα προσέφυγε καὶ θαυμασίως διεσώθη ἀπὸ τῆς πλημμύρας τῶν ἀλλοφύλων τὸ αἴσθημα τῆς ἐθνότητος. Ἐπειδὴ δὲ ὁρατὴ κεφαλὴ τῆς Ἐκκλησίας ταύτης ὑπῆρχεν ὁ Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως, ἑπόμενον ἦτο νὰ θεωρῆται οὗτος ὡς πατὴρ καὶ ὡς ἡγέτης τῆς φυλῆς ἁπάσης.

Κατὰ τὴν ἔναρξιν τοῦ ἱεροῦ ἀγῶνος κατεῖχε τὸν πατριαρχικὸν θρόνον Γρηγόριος ὁ **Ε'**, ὅστις, ὡς ἀνώτερος πνευματικὸς ἄρχων τῶν ἁπανταχοῦ Ἑλλήνων, ἐκράτει ἀνὰ χεῖρας πάντα τὰ μυστηριώδη νήματα τῆς μεγάλης ἑλληνικῆς συνωμοσίας καὶ διετέλει ἐν πλήρει γνώσει τῶν ἀκαταπαύστων καὶ ἀκαταπονήτων ἐκείνων ἐνεργειῶν, δι' ὧν οἱ Φιλικοὶ ὠργάνιζον καὶ προσπαρεσκεύαζον τὴν ἐπανάστασιν.

Δοθέντος τοῦ συνθήματος καὶ μόλις κροτήσαντος τοῦ πρώτου πυροβόλου, ἡ ὀθωμανικὴ ἀρχή, θέλουσα δι' ἑνὸς φοβεροῦ κτυπήματος ἢ νὰ καρατομήσῃ ἀμέσως τὸν ἀγῶνα ἢ νὰ ἐμπνεύσῃ εἰς τοὺς πρωταθλητὰς αὐτοῦ τοιοῦτον τρόμον, ὥστε νὰ παραλύσῃ τὴν πρώτην ἀκατάσχετον ὁρμήν του, ἀνενδοιάστως συνέλαβε κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς Ἀναστάσεως τὸν Πατριάρχην καὶ μετὰ μυρίας ἠθικὰς καὶ φυσικὰς βασάνους ἀπηγχόνισεν αὐτὸν ἐπὶ παρουσίᾳ τῶν μεγάλων χριστιανικῶν τῆς Εὐρώπης Δυνάμεων, ποταπῶς τότε καὶ ἀνάνδρως περιποιουμένων τὸν ἡγεμονεύοντα Μαχμούτ, λάθρα δὲ ὑποθαλπουσῶν ἴσως καὶ τὴν καθ' ἡμῶν λύσσαν του.

Τὸ ἱερὸν λείψανον τοῦ μεγάλου τῆς Ἑλλάδος ἐθνομάρτυρος ἔμεινε τρεῖς ὅλας ἡμέρας κρεμάμενον ἐπὶ τῆς ἀγχόνης, ὕστερον δὲ παρεδόθη εἰς χεῖρας τοῦ μαινομένου ὄχλου τῶν δημίων καὶ διασυρθὲν καθ' ὅλας τὰς ῥύμας καὶ τὰς ἀγυιὰς τοῦ Βυζαντίου ὥς τι θνησιμαῖον ἀνάξιον ἐνταφιασμοῦ, ἐρρίφθη

εἰς τὰ βάθη τοῦ Βοσπόρου. Ἀλλ' ὁ Θεὸς ὁ Ὕψιστος παρέλαβεν αὐτὸ ἐκ τῶν κόλπων τῆς θαλάσσης καὶ τὸ διεπιστεύθη εἰς χεῖρας τῆς ὀρθοδόξου Ρωσίας, ἥτις ἀπέδωκεν αὐτῷ τιμὰς αὐτοκρατορικὰς καὶ λατρείαν ἀνάλογον πρὸς τὸν τερατώδη ὄγκον τοῦ διαπραχθέντος στυγεροῦ κακουργήματος καὶ τῆς ὑψηλῆς θέσεως, ἣν κατεῖχεν ἐν τῷ πληρώματι τῆς Ἐκκλησίας ὁ ἀπαγχονισθεὶς Ποιμενάρχης.

Ὡς ἀληθῆ καὶ πραγματικὸν ἄρχοντα τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους ἐθεώρησε λοιπὸν τότε ἡ ὀθωμανικὴ ἀρχὴ τὸν ἀοίδιμον Πατριάρχην, καὶ ἐκ τῆς πεποιθήσεως ταύτης ὁρμωμένη, ἐφαντάσθη ὅτι, ἀποκοπτομένης τῆς κεφαλῆς, νεκρὰ θὰ κατέπιπτον καὶ τὰ λοιπὰ μέλη τοῦ ἐθνικοῦ ὀργανισμοῦ. Αἱ δὲ τελεσθεῖσαι ἀνοσιουργίαι ἐπὶ τοῦ μαρτυρικοῦ λειψάνου οὐδὲν ἄλλο ἐσήμαινον, εἰ μὴ κολαφισμοὺς καὶ ὕβρεις κατὰ τοῦ προσώπου τῆς Ἑλλάδος.

Ἡ ἐντύπωσις, ἣν παρήγαγεν ἐπὶ τῆς ψυχῆς τῶν μαχομένων Ἑλλήνων ἡ ἀπαγχόνισις τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς Ὀρθοδόξου Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας, ὑπῆρξε τρομερά. Ἔπεσαν κατὰ γῆς ἀπὸ τῶν χειρῶν τῶν γενναιοτέρων πολεμιστῶν παράλυτα τὰ ὅπλα καὶ θρῆνος μέγας καὶ κοπετὸς ἀπερίγραπτος ἐξερράγη ἀπὸ τῶν σπλάγχνων τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Ἀλλ' εὐθὺς μετὰ ταῦτα ἄσβεστος δίψα ἐκδικήσεως καὶ ἡ κοινὴ συναίσθησις, ὅτι ἡ μεγάλη καὶ ἁγία ψυχὴ τοῦ Γρηγορίου εἶχε κατοικήσει ἐν τῇ καρδίᾳ τῶν ὑπὲρ πίστεως καὶ πατρίδος μαχομένων, ἀνεζωογόνησε τὸν ἀγῶνα καὶ ἔδωκεν εἰς αὐτὸν χαρακτῆρα ὡρισμένον καὶ ἀμετάτρεπτον. Ἰδοὺ διατὶ ἐν τῷ ἑπομένῳ στιχουργήματι τὰ σπουδαιότερα ἆθλα τῆς Ἐπαναστάσεως καὶ ἡ ἀκαταμάχητος καρτερία τοῦ Γένους ἐν ταῖς συμφοραῖς παρίστανται ὡς ἀκτῖνες φωτοβόλοι, ἐκπεμπόμεναι ἀπὸ τῆς ἀγχόνης τοῦ μεγαλομάρτυρος Πατριάρχου, ὡς ἀπὸ μυστηριώδους καὶ ἀκοιμήτου φλογός.

Ἀλλὰ μετὰ τὴν κατάρτισιν τοῦ Ἑλληνικοῦ Βασιλείου (κρίμασιν οἷς οἶδε Κύριος!) ἡ ψυχὴ τοῦ Ἑλληνισμοῦ ὡς ἂν ἤθελεν ἀπροσδοκήτως ἀπολιθωθῇ, ἔμεινεν ἀδρανής. Ὁ ὅρκος τῶνΦιλικῶν ἐλησμονήθη, καὶ κατ' ὀλίγον ἐσβέσθη ἡ ἐκ τοῦ μαρτυρίου τοῦ Πατριάρχου προκύψασα ἐντύπωσις καὶ ὁ ἐξ αὐτῆς γεννηθεὶς ἐν τῇ καρδίᾳ τοῦ Ἔθνους πόθος αἰωνίας ἐκδικήσεως.

Τοῦ ἀπαισίου τούτου ψυχικοῦ ληθάργου πιστὴν ἐκπροσώπευσιν ἐθεώρησα τὸν ἀνδριάνα τοῦ ἀοιδίμου Γρηγορίου, ἀλλὰ συνάμα ἐξέλαβον αὐτὸν ὡς σύμβολον μελλούσης ἀναστάσεως. Ἠθέλησα δέ, πιστῶς ὑπείκων εἰς τὰς δοξασίας μου, νὰ διακηρύξω καὶ πάλιν, ὅτι οὔτε ἡ ἀπελευθέρωσις μικρᾶς τινος γωνίας τῆς ἑλληνικῆς γῆς, οὔτε αἱ καλλοναὶ τῆς πρωτευούσης, οὔτε τὰ θυμιάματα ἡμῶν τῶν μεταγενεστέρων δύνανται νὰ ἐξυπνήσωσι τὴν κοιμωμένην ψυχὴν τοῦ Ἑλληνισμοῦ, καὶ ὅτι μόνον διὰ τῶν αὐτῶν ἐκείνων ἐνεργειῶν καὶ παθημάτων, δι' ὧν πέπρωται νὰ προκύπτῃ καὶ νὰ ἐπιτυγχάνῃ πᾶς ἀγὼν ἀφορῶν εἰς τὴν πλήρη ἀποκατάστασιν μιᾶς φυλῆς, θὰ κατορθώσωμεν καὶ ἡμεῖς ν' ἀνακτήσωμεν τὴν κληρονομίαν τῶν πατέρων μας.

Αὕτη εἶναι ἡ κυρία ἰδέα, ἡ ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους ἐμπνέουσα τὸ στιχούργημά μου.

Προσκληθεὶς ὑπὸ τοῦ πρυτάνεως τοῦ Ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου κυρίου Καστόρχη, τοῦ καὶ συντελέσαντος μεγάλως διὰ τῶν ἀκαμάτων αὐτοῦ προσπαθειῶν εἰς τὴν ἀνακομιδὴν τοῦ ἱεροῦ λειψάνου, νὰ προσφωνήσω διὰ στιχουργήματος τὸν ἀνδριάντα, ὃν ἐδωρήσατο ἡμῖν ὁ ἀκραιφνὴς πατριωτισμὸς τοῦ ἡμετέρου Ἀβέρωφ, ὁμολογῶ ὅτι ἐδίστασα ν' ἀποδεχθῶ οὐ μόνον διότι μ' ἐφόβιζε ἡ εὐρύτης καὶ τὸ ὕψος τοῦ θέματος ἀλλὰ καὶ διότι, κακῇ τύχῃ,

ἰδέαι τινές, καί τοι φιλοστόργως διαθρέψασαι τὸ Ἔθνος ἐπὶ μακροὺς αἰῶνας, θεωροῦνται σήμερον ὡς λήρήματα κενὰ καὶ ὡς καπνοὶ ποιητικοί, ἐξερχόμενοι τοῦ ἐγκεφάλου ὀλίγων φαντασιοκόπων ἢ πηγάζοντες ἐκ τῶν κερδοσκοπικῶν διαθέσεων πολιτικῶν τινων ῥαδιούργων.

Ἄλλως τε καὶ πῶς νὰ περικλείσῃ τις τὸ μεγαλεῖον μιᾶς ἀποθεώσεως καὶ τὴν δόξαν πολυετοῦς ἀγῶνος ἐντὸς τοῦ στενωτάτου χώρου ἑνὸς ὕμνου ἢ ἑνὸς διθυράμβου;

Καὶ ὅμως ἐδέχθην τὴν τιμὴν καὶ τὸ βάρος τοιαύτης προσφωνήσεως ἐν τῇ πεποιθήσει ὅτι δοξασίαι τινὲς πρέπει νὰ ἐκδηλῶνται καὶ νὰ διακηρύσσωνται πολὺ περισσότερον ὅταν διώκονται καὶ χλευάζωνται, παρ' ὅταν, μεταβαλλόμεναι εἰς κοινὴν πεποίθησιν καὶ εἰς καθολικὴν πίστιν, οὐδεμίαν ἔχωσιν ἀνάγκην ὑποστηρίξεως.

Τὴν ὑψηλὴν ταύτην ἐντολὴν ἔχει καὶ σήμερον ἡ ἑλληνικὴ ποίησις, θέλει δὲ ἐκπληρώσει αὐτὴν μένουσα πιστῶς προσκεκολλημένη εἰς τὰς ἀρχαίας ἐθνικὰς παραδόσεις καὶ μετὰ θρησκευτικῆς ἀφοσιώσεως ἀναμιμνήσκουσα πάντοτε εἰς ὅσους θέλουσιν νὰ τὴν ἀκούσωσιν, ὅτι ἀφέθη ἀτελείωτον τὸ ἔργον τῶν πατέρων μας καὶ ὅτι πρέπει νὰ συμπληρωθῇ.

Ἐν Ἀθήναις τῇ 25 Μαρτίου 1872.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ ΒΑΛΑΩΡΙΤΗΣ

Ὁ ἀνδριὰς τοῦ ἀοιδίμου Γρηγορίου τοῦ Ε'

Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως

Πῶς μᾶς θωρεῖς ἀκίνητος;... Ποῦ τρέχει ὁ λογισμός σου,
τὰ φτερωτά σου τὰ ὄνειρα;... Γιατὶ στὸ μέτωπό σου
νὰ μὴ φυτρώνουν, γέροντα, τόσαις χρυσαῖς ἀχτίδες,
ὅσαις μᾶς δίδ' ἡ ὄψη σου παρηγοριαῖς κ' ἐλπίδες;...
Γιατὶ στὰ οὐράνια χείλη σου νὰ μὴ γλυκοχαράζῃ,
πατέρα, ἕνα χαμόγελο;... Γιατὶ νὰ μὴ σπαράζῃ
μέσα στὰ στήθη σου ἡ καρδιά, καὶ πῶς στὸ βλέφαρό σου
οὔτ' ἕνα δάκρυ ἐπρόβαλε, οὔτ, ἔλαμψε τὸ φῶς σου;...

Ὁλόγυρά σου τὰ βουνὰ κ' οἱ λόγγοι στολισμένοι
τὸ λυτρωτή τους χαιρετοῦν... Ἡ θάλασσ' ἀγριωμένη
ἀπὸ μακρὰ σ' ἐγνώρισε καὶ μ' ἀφρισμένο στόμα
φιλεῖ, πατέρα μου γλυκέ, τὸ ἐλεύθερο τὸ χῶμα,
ποὺ σὲ κρατεῖ στὰ σπλάχνα του... Θυμᾶται τὴν ἡμέρα,
ὁποὺ κι' αὐτὴ στὸν κόρφο της, σὰν τρυφερὴ μητέρα,
πατέρα μου, σ' ἐδέχτηκε... Θυμᾶται στὸ λαιμό σου
τὸ ματωμένο τὸ σχοινί, καὶ στ' ἅγιο πρόσωπό σου
τ' ἄτιμα τὰ ῥαπίσματα... τὸ βόγγο... τὴ λαχτάρα...
τοῦ κόσμου τὴν ποδοβολή... Θυμᾶμαι τὴν ἀντάρα...
τὴν πέτρα, ποὺ σοῦ ἐκρέμασαν... τὴ γύμνια τοῦ νεκροῦ σου,
τὸ φοβερὸ τὸ ἀνάβασμα τοῦ καταποντισμοῦ σου...
Δὲν ἐλησμόνησε τὴ γῆ ποὺ σῶγινε πατρίδα,
οὔτε τὸ χέρι ποὺ εὔσπλαχνο μ' ὁλόχρυση χλαμύδα

τὴ σάρκα σου σαβάνωσε τὴ θαλασσοδερμένη,
ὅταν, πατέρα μου, ἄκαρδοι, γονατισμέν' οἱ ξένοι
τὸ αἷμα σου ἔγλυφαν κρυφὰ στὰ νύχια τοῦ φονιᾶ σου...
Τώρα σὲ βλέπει γίγαντα, πατέρα, ἡ θάλασσά σου...
Τὸ λείψανό σου τὸ φτωχό, τὸ ποδοπατημένο,
τ' ἀνάστησε ἡ ἀγάπη μας κ' δῶ μαρμαρωμένο
θὰ στέκῃ ὀλόρθο, ἀκλόνητο κ' αἰώνιο θὰ νὰ ζήσῃ,
νἆναι φοβέρα ἀδιάκοπη σ' Ἀνατολὴ καὶ Δύση...

Πενῆντα χρόνοι πέρασαν σὰν νἆτανε μιὰ μέρα!...
Γιὰ σᾶς ποὺ εἶσθε ἀθάνατοι φεύγουν γλυκειαῖς, πατέρα
πετοῦν οἱ ὥραις ἀμέτρηταις στοῦ τάφου τὸ λιμάνι....
Γιὰ μᾶς... καὶ μόνη μιὰ στιγμὴ ἀρκεῖ νὰ μᾶς μαράνη...
Πενῆντα χρόνοι πέρασαν κι' ἀκόμη ἡ ἀνατριχίλα
βαθειὰ μᾶς βόσκει τὴν καρδιά... Μὲ τὰ χλωρὰ τὰ φύλλα
ἀνθοβολεῖ κι' ὁ τάφος σου καὶ στὸ μνημόσυνό σου
ὑψώνεται στὸν οὐρανὸ τὸ νεκριλίβανό σου
μὲ τῶν ἀνθῶν τὴν μυρωδιὰ καὶ μὲ τὸ καρδιοχτύπι
τοῦ κόσμου, ποὺ ἐξωντάνεψες... Γέροντα τί σοῦ λείπει;...
Πῶς μᾶς θωρεῖς ἀκίνητος;... Ποῦ τρέχει ὁ λογισμός σου;...
Ποιὸς εἶν' ὁ πόθος σου ὁ κρυφὸς καὶ ποιὸ τὸ μυστικό σου;...

Εἶχαν ξυπνήσει ἀνέλπιστα οἱ νεκρωμένοι δοῦλοι
κι' ἀπὸ τὸ γέρο Δούναβη ὡς τ' ἄγριο Κακοσοῦλι
ἔβαζε γῆ καὶ θάλασσα... Σεισμός φωτιά, τρομάρα,
σπαθὶ καὶ ψυχομάχημα καὶ δάκρυ καὶ κατάρα.
Ἐβρόντουν κι' ἄστραφταν παντοῦ τὰ κλέφτικα λημέρια...
Γοργὰ τοῦ Χάρου ἐθέριζαν τ' ἀχόρταγα τὰ χέρια,
κ' ἦταν ὁ πόλεμος χαρά, τὰ φονικὰ παιχνίδια......
Μὲ μιᾶς θολώνουν τοῦ Ὀλύμπου τὰ χιονισμένα φρύδια
καὶ μαύρα νέφη ἁπλώνονται στοῦ Κίσσαβου τὴ ῥήχη...
Ἀνατριχιάζουν τὰ κλαριὰ καὶ τὰ νερὰ κ' οἱ βράχοι
μένουν παράλυτα, νεκρά, σὰν νἆχε διαπεράσει
κρυφὸ μαχαίρι αὐτὴ τὴ γῆ κ' ἐσκότωσε τὴν πλάση.....

Εἶχε προβάλει ἀπὸ μακρὰ πουλὶ κυνηγημένο
σὰ σύγνεφο μὲ τὸ βοριᾶ καὶ μαυροφορεμένο,
σκοτείδιασε τὸν οὐρανὸ μὲ τὰ πλατειὰ φτερά του,
καὶ μὲ φωνή, ποὺ ἐξέσχιζε σκληρὰ τὰ σώθικά του,
ἐρρέκαξε κ' ἐβρόντησε.......«Χτυπᾶτε, πολεμάρχοι!...

---

*...Εὐθὺς μετὰ τὴν καρατομίαν τοῦ Κωνσταντίνου Μουρούζη ἐξεδόθη διάταγμα ἀπαγορεῦον, ἐπὶ ποινῇ θανάτου, τὴν ἀπόδρασιν οἱουδήποτε ῥαγιᾶ καὶ ὑπὸ πᾶσαν ξένην σημαίαν. Ὁ Σουλτάνος ἐζήτησε τὴν ἀναγνώρισιν τοῦ τοιούτου φονικοῦ διατάγματος καὶ ἔλαβε διὰ τῆς τόσῳ ἑτοίμου ἔσῳ καὶ ἀνεξηγήτου συγκαταθέσεως τῶν ἀντιπροσώπων τῶν εὐρωπαϊκῶν Δυνάμεων, τὸ δικαίωμα τῆς ἀμέσου ἐρεύνης παντὸς ἀποπλέοντος πλοίου. Μόνος ἐξ ὅλων ὁ τῆς Ρωσσίας Παῦλος Ἀλεξανδρίδης Στρωγανὼφ ἠναντιώθη διὰ διαγγέλματος κατὰ τῆς παραδοχῆς ἀρχῆς τοιαύτης, ὡς ἀντιβαινούσης εἰς τὰς συνθήκας. (Φιλήμονος Δοκ. Ἱστορ. Μέρος Γ', κεφ. Ζ', σελ. 213).

'Απ' ἄκρη σ' ἄκρη ὁ χαλασμός... Κρεμοῦν τὸν Πατριάρχη!»...
Τοῦ μυστικοῦ διαλαλητῆ πέφτει στὴ γῆ, στὸ κῦμα
τὸ φλογερὸ τὸ μήνυμα κι' ἀπὸ ἕνα τέτοιο κρῖμα
ἐφύτρωσε ἄσβεστη φωτιὰ καὶ μὲ τὴ δύναμή σου
ἐθέριεψε, ἐζωντάνεψε τ' ἄτιμο τὸ σχοινί σου
κ' ἔγεινε φίδι φτερωτὸ στὸν κόρφο τοῦ φονιᾶ σου....
Καλόγερε, πῶς δὲν ξυπνᾷς νὰ ἰδῇς τὰ θαύματά σου;....

'Αναστηλώνεται ὁ Μωρηᾶς... Ἡ Ρούμελη μουγκρίζει...
Ἱδρώνουν αἷμα τὰ βουνά, τὸ δάκρυ πλημμυρίζει...,
Παντοῦ παράπονο βαθὺ καὶ ἀλαλαγμοὶ καὶ θρῆνοι......
Διαβαίνει μαύρ' ἡ ἄνοιξη. Τὰ ρόδα σας, οἱ κρίνοι
λησμονημένοι τήκονται καὶ τὰ πουλιὰ σκιασμένα
ἀφίνουν ἔρμη τὴ φωλιὰ καὶ φεύγουνε στὰ ξένα...
Στοῦ Γερμανοῦ τὸ μέτωπο κρυφὰ γλυκοχαράζει
τοῦ Γένους τὸ ξημέρωμα..... Πᾶσα ματιά σου σφάζει....
Διωγμέν' ἀπὸ τὸν Κάλαμο, μὲ τὴν ψυχὴ στὸ στόμα,
χιλιάδες γυναικόπαιδα δὲ βρίσκουν φοῦχτα χῶμα
νὰ μείνουν ἀκυνήγητα..... κι' ὁ Χάρος δεκατίζει.....
Ρυάζεται ὁ Βάλτος, σὰ θεριὸ τὴ χαίτη του ἀνεμίζει.....
Φλόγα παντοῦ καὶ σίδερο..... δὲν θ' ἀπομείνῃ λόθρα......
Στὴν Κιάφα νεκρανάσταση.... στοῦ Πέτα καταδόθρα.....
Πέτρα δὲ μένει ἀσάλευτη... κλαρὶ χωρὶς κρεμάλα....
Ἐρμιὰ καὶ ξεθεμέλιωμα στὴν Τρίπολη, στοῦ Λάλα...
Κι' ὅταν τὸ χέρι ἐχόρταινε κ' ἔπεφτε στομωμένο
νὰ ξανασάνῃ τὸ σπαθὶ στὴ θήκη ξαπλωμένο,
ἐφώναζε ὁ ἀντίλαλος..... «Χτυπᾶτε, πολεμάρχοι!...
'Απ' ἄκρη σ' ἄκρη ὁ χαλασμός...Κρεμοῦν τὸν Πατριάρχη!»...

Φριμάζουν τὰ Καλάβρυτα..... Καπνίζει τὸ Ζητοῦνι....
κ' ἡ Μάνη ἡ ἀνυπόμονη τεντώνει τὸ ρουθοῦνι
σὰν τὸ καθάριο τ' ἄλογο, νὰ μυριστῇ τ' ἀγέρι
πού, ταχυδρόμος τ' οὐρανοῦ, μὲ τὰ φτερά του φέρει
τοῦ Διάκου τὴ σπιθοβολὴ καὶ τὴν ἀναλαμπή του....
Ὁ γυιὸς τ' 'Ανδρούτσου στὴ Γραβιὰ στηλώνει τὸ κορμί του
κ' ἐπάνω του, σὰν νἄτανε θεόχτιστο κοτρῶνι,
συντρίβεται ἡ 'Αρβανιτιὰ μὲ τὸν 'Ομὲρ Βρυώνη.....
Φεγγοβολοῦν τὰ πέλαγα στὴν Τένεδο, στὴν Σάμο
καὶ κάθε κῦμα πῶρχεται νὰ ξαπλωθῇ στὸν ἄμμο
ξερνῶντας αἷμα καὶ φωτιά, φωνάζει..... «Πολεμάρχοι!....
Ἐκδίκηση... ἄσπλαχνη... παντοῦ... Κρεμοῦν τὸν Πατριάρχη!».

Τὸ Σοῦλι τὸ ἀνυπόμονο ψηλὰ στὸ Καρπενῆσι
τοῦ Βότσαρή σου τὴν ψυχὴ γιὰ νὰ σὲ προσκυνήσῃ
σοῦ στέλλει αἱματοστάλαχτη.... Στὸν τάφο του κλεισμένο
τὸ Μισολόγγι σκέλεθρο, γυμνό, ξεσαρκωμένο,
δὲν παραδίδει τἄρματα, δὲ γέρνει τὸ κεφάλι.....
Κρατεῖ γιὰ νεκροθάφτη του τὸ Χρῆστο τὸν Καψάλη,

τὸ ράσο τοῦ Δεσπότη του φορεῖ γιὰ σάβανό του.
καὶ φλογερὸ μετέωρο πετᾶ στὸν οὐρανό του
καὶ θάφτεται ὁλοζώντανο..... Στὸ διάβα του τρομάζουν
τ' ἀστέρια ποὺ τὸ κύτταζαν, καὶ ταπεινὰ μεριάζουν.....
Κλαρὶ δὲ φαίνεται χλωρὸ καὶ τὸ στερνὸ χορτάρι,
πῶμεινε ἀκόμα πράσινο, τ' ἀράπικο ποδάρι
τὸ μάρανε, τὸ σκότωσε... Χορτάσαν οἱ κοράκοι....
Στὴ Ράχωβα, στὸ Δίστομο μὲ τὸν Καραϊσκάκη
ἀδελφωμένο πολεμᾶ τῆς Λιάκουρας τὸ χιόνι.....
Θερίζει τ' ἄσπλαχνο σπαθὶ κι' ὁ πάγος σαβανώνει...

Πλαταίνει πάντα ἡ ἐρημιὰ καὶ τὸ σχοινί σου σφίγγει
τοῦ λύκου μας τοῦ ἑφτάψυχου τ' ἀχόρταγο λαρύγγι....
Ὁ κόσμος ἀνταριάζεται... Καὶ τὰ σκυλόδοντά του
ξερριζωμένα πνίγονται μὲ τὰ ρυασίματά του
στοῦ Ναβαρίνου τὰ νερά..... καὶ φεύγει.... Ἀνάθεμά τον!...
Ἐσκόρπισαν τὰ σύγνεφα μὲ τ' ἀστραπόβροντά των
καὶ κούφια ἀπέμεινε ἡ βοὴ τοῦ μαύρου καταρράχτη....

Μ' αὐτά..... μ' αὐτὰ τὰ κόκκαλα, τὰ τρίμματα, τὴ στάχτη
ἐχτίσαμε, πατέρα μου, τὴ φτωχικὴ φωλειά μας,
κ' ἐκεῖθε ἐφύτρωσε ἡ μυρτιὰ καὶ τὰ δαφνόκλαρά μας,
π' ἀνθοβολοῦν τριγύρω σου.... Γιατὶ τὰ δάχτυλά σου
ἀκίνητα δὲν εὐλογοῦν τὰ μαῦρα τὰ παιδιά σου;....
Στ' ἀνδρειωμένα σπλάχνα σου, μακρ' ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα
ἐρρίζωσε τόσο βαθειὰ τοῦ Χάρου ἡ φαρμακάδα,
π' οὔτε τοῦ Ρήγα ἡ συντροφιά, παλόγερε, δὲ φθάνει
τὰ σφραγισμένα χείλη σου ν' ἀνοίξῃ, νὰ γλυκάνῃ....*
οὔτε τὸ φῶς τὸ ἀκοίμητο ποὺ στὸ πλευρό σου χύνει
αὐτό μας τὸ περήφανο, τὸ φλογερὸ καμίνι;.....**
οὔτε, τὰ δέντρα, τὰ πουλιά, τὰ πράσινα χορτάρια......
οὔτε τὰ βασιλόπουλα, τοῦ Θρόνου μας βλαστάρια,
ποὺ θἄρχωνται νὰ χαιρετοῦν τοῦ ποιητῆ τὴ λύρα,
καὶ νὰ ρωτοῦν πῶς ἔγεινε τὸ ράσο σου πορφύρα;.......
Τί θέλεις, γέροντ', ἀπὸ μᾶς;...Δὲ νοιώθεις μιὰ ματιά σου
πόσαις θὰ ἐφλόγιζε καρδιαῖς κι' ἀπὸ τὰ σωθικά σου
πόση θὰ ἐβλάστενε ζωή;... Πῶς δὲν ξυπνᾶς, πατέρα;.....
Δὲ φέγγει μὲς στὸ μνῆμά σου οὔτε μιὰ τέτοια μέρα;....

Τὸ μάρμαρο μένει βουβό.... Καὶ θὰ νὰ μείνῃ ἀκόμα
ποιὸς ξέρει ὡς πότ' ἀμίλητο τὸ νεκρικό του στόμα...
Κοιμᾶται κι' ὀνειρεύεται.... καὶ τότε θὰ ξυπνήσῃ,
ὅταν στὰ δάση, στὰ βουνά, στὰ πέλαγα, βροντήσῃ
τὸ φοβερό μας κήρυγμα..... «Χτυπᾶτε, πολεμάρχοι!...
Μὴ λησμονεῖτε τὸ σχοινί, παιδιά, τοῦ Πατριάρχη!»....

* Γνωστὸν ὅτι ὁ ἀνδριὰς τοῦ Ρήγα ἀνηγέρθη κατὰ τὴν δεξιὰν πλευρὰν τοῦ Πανεπιστημίου.
** Τὸ Πανεπιστήμιον.

«Κυρὰ Φανερωμένη μου, παρηγοριὰ τοῦ κόσμου,
βόηθαμε τὴν πανόρφανη! Τ' ἅγιο σου χέρι δός μου
γιὰ ν' ἀνεβῶ στὸ βράχο σου! Δὲν ἦλθες μὲς στὸ βράδυ
ὡσὰν ἀχτίδ' ἀνέλπιστη στὸ μαῦρο μου τὸν ᾅδη,
κ' ἐσφόγγισες τὸ δάκρυ μου καὶ μοὔπες σύ, Κυρά μου,
νὰ πάρω τὸ παιδάκι μου στὴν ἔρημη ἀγκαλιά μου
καὶ νὰ τὸ φέρω νὰ τὸ δῇς;... Παρθένε, βόηθησέ με....
Τὰ γόνατά μου ἐδείλιασαν... κατέβα, πρόφθασέ με.....
Μῶφαγ' ἡ θάλασσα ἡ σκληρὴ τὸ Λάμπρο μου στὰ ξένα.....
Ἡ δυστυχιὰ μ' ἐμάρανε!.... Μὴν ἀρνηθῇς κ' ἐμένα....
Δυνάμωσέ με τὴ φτωχή... Γιὰ ἰδές με! Θερμασμένη,
τρεῖς μέρες θεονήστικη, νεκρή, ξεψυχισμένη,
νοιώθω τὴ ρῶγά μου στεγνὴ στὰ χείλη του, Κυρά μου,
ἐστρέφεψε τὸ γάλα μου..... Ἐπάγωσ' ἡ καρδιά μου...
Σύντρεξε, μάνα τοὐρανοῦ, σύντρεξε τὸ παιδί μου.......
Παρθένε μου, ἐχιονίστηκε.... Θὰ νὰ σβυστῇ μαζί μου»...
Καὶ ξαναγύρισε μὲ μιᾶς στὴ γῆ ξεστηθωμένη,
μὲ τὸ παιδὶ στὴν ἀγκαλιά, ἡ Δέσπω ἡ πικραμμένη.

Ἐπάνωθέ της τοῦ βορειᾶ τὰ σύγνεφα ἀρμενίζουν
κι' οὔτε δὲ στέκουν νὰ τὴν δοῦν. Τὸν κόρφο της φωτίζουν
κρύαις ἀχτῖδες φεγγαριοῦ, ποὺ ἐδῶ κ' ἐκεῖ προβαίνουν
σὰν ἀπὸ μάτι νεκρικό, χωρὶς νὰ τὴ θερμαίνουν.
Σιμά της τρέχει τὸ νερό, γοργό, γοργό, δροσᾶτο......
λαλοῦν τ' ἀηδόνια ξέγνοιαστα μὲς στὴ μυρτιά, στὸ βάτο.....
τὰ δένδρα εἶν' ἀνθοστόλιστα..... παντοῦ χαρὰ κ' ἐλπίδα,
σφιχταγκαλιάζεται ἡ ὀχειὰ μὲ τὴ μονομερίδα,
κι' ὡς τόσο ἀμοιρολόγητη, χωρὶς ταφὴ καὶ δάκρυ,
μιὰ χήρα μάνα, ἕνα παιδί, πεθαίνουν σὲ μιὰν ἄκρη!

Μέσα στοῦ κόσμου τὴ γλυκειά, τὴν ἄφθαρτη ἁρμονία,
ποιά θέληση καὶ ποιά καρδιά, ποιά παντοδυναμία
ἐσύμπλεξ' ἐζευγάρωσε τὸ σφύριγμα τἀστρίτη,
τοῦ καταρράχτη τὴ βοή, τοῦ λύκου, τοῦ πετρίτη,
καὶ τἀητοῦ τὸ ρυάσιμο, μὲ τὸ γλυκὸ τραγοῦδι,
ποὺ χύνει ἀπ' τὰ στήθια του τὸ μαῦρο στεφανοῦδι;
Καὶ ποιός, καὶ ποιός ἐπρόσταξε, μέσα σ' αὐτὴν τὴν πλάση
νὰ συναντιέται ἀδελφικά, χωρὶς νὰ τὴ χαλάσῃ,
τὸ περιστέρι, κι' ὁ σκορπιός, ὁ χαμελειὸς κι' ὁ κρίνος,
φιλὶ καὶ ψυχομάχημα, χαμόγελο καὶ θρῆνος;....
Κι' ὡς τόσο ἀμοιρολόγητη, χωρὶς ταφὴ καὶ δάκρυ,
μιὰ χήρα μάνα, ἕνα παιδί, πεθαίνουν σὲ μιὰν ἄκρη

Μοσχοβολοῦσε ἡ ἄνοιξη κι' ἐλόγυρά τους χίλια
ἀνθίζουν ἀγριολούλουδα, χολᾶτα χαμομήλια.
Καὶ κάπου κάπου ἀμέτρηταις τρελλαῖς πυγολαμπίδες

φωτίζουν τὰ δυὸ λείψανα μὲ μυστικαῖς ἀχτῖδες.
Καὶ τοῦ παιδιοῦ τὸ μέτωπο καὶ τῆς φτωχῆς τὰ στήθια
φεγγοβολοῦν σὰν οὐρανοὶ πὤχουν ἀστέρια πλήθια.

Χαμογελᾶ ἡ ἀνατολὴ καὶ ροδοκοκκινίζει
ὀλίγ' ὀλίγο ἡ καταχνιά, ποὺ τὰ βουνὰ στολίζει.
Λαλεῖ τὀρνίθι τῆς αὐγῆς, τὸ πρόβατο βελάζει...
Ξυπνοῦν στὰ πλάγια οἱ πέρδικαις, ἡ μιὰ τὴν ἄλλη κράζει..
Ξυπνᾶ κι' ὁ γέρο Γούμενος, τὸν ὄρθρο του σημαίνει
καὶ μουρμουρίζοντας σιγὰ στὴν ἐκκλησιὰ πηγαίνει
τὴν ἅγια εἰκόνα τῆς Κυρᾶς σκυφτὰ νὰ προσκυνήσῃ......

Κ' ἐκεῖ ποὺ ἐτέντων' ὁ παπᾶς τὰ χείλη νὰ φιλήσῃ,
τοῦ 'κάστηκε πὼς ἔλειπε—παράδοξη ἱστορία!—
ἀπ' τὸ θρονί της τὸ χρυσὸ ἡ Δέσποινα Μαρία......
'Ετρόμαξ' ὁ καλόγερος.... Στὴν πλάκα γονατίζει,
χτυπᾶ τὸ μέτωπο στὴ γῆ, παρακαλεῖ, δακρύζει......

Μὲ μιᾶς ἀστράφτ' ἡ ἐκκλησιά, κ' αἰσθάνετ' ἕνα χέρι
ὁποὺ τὸν ἀνεσήκωνε... Μοσχοβολάει τ' ἀγέρι....
Τὰ μάτια του ἄνοιξ' ὁ παπᾶς.... Στὸ κάτασπρό του γένι
τὸ δάκρυ του ἔσταζε βροχή..... Κυττάζει... Καθισμένη
στὸ θρόνο βλέπει τὴν Κυρά, ποὺ τοῦ χαμογελοῦσε,
καὶ τὸ παιδὶ ποὺ ἐχαίρετο καὶ ποὺ τὸν εὐλογοῦσε.

Σὲ ποιὸ καλύβι ἀγνώριστο, σὲ ποιὰ καρδιὰ θλιμμένη
νὰ πέρασες τὴ νύχτα σου, Κυρὰ Φανερωμένη;
Ποιὸ μαραμμένο λούλουδο ἡ χάρη σου Κυροῦλα,
κρυφά, κρυφὰ ν' ἀνάστησε, σὰ τ' οὐρανοῦ δροσοῦλα;.....

'Η μάνα ἡ δύστυχη ξυπνᾶ καὶ βλέπει τὸ μωρό της
νὰ παίζῃ μὲ τὰ λούλουδα, χορτᾶτο στὸ πλευρό της·
κ' ἀπ' τὸ φτωχὸ τὸ στῆθος της δροσᾶτο, τυλωμένο,
νὰ ρέῃ ἀδιάκοπα στὴ γῆ τὸ γάλα εὐλογημένο.

Τὴν εἶχε κράξει μιὰ φωνὴ καὶ μιὰ Κυρὰ Μεγάλη
τῆς φάνηκε ὅτι ἐμάλαζε τὸ ἔρμο της κεφάλι
καὶ μὲ γλυκάδ' ἀνέκφραστη ὅτι ἔταξε στὴ χήρα
νὰ στείλῃ χρυσῆ μοῖρα.

Κυττάζει ὁλόγυρα... Ψυχή!..... Τί τάχα νὰ συνέβη
κ' ἐκεῖ δὲ φαίνεται κανείς; Στὸ μοναστῆρι ἀνέβη....
Στὰ πόδια πέφτει τῆς Κυρᾶς καὶ μὲ τὰ δάκρυά της
βρέχει τὸ κόνισμά της.

Τὸ δρόμο παίρνει γιὰ νἄλθῃ γοργὰ στὸ φτωχικό της
κ' ἔχει μαζί της συντροφιὰ τὤμορφο τὄνειρό της.
Σὰν νὰ τῆς ἔδινε φτερά, τόσο τρεχάτη ἐπέρνα,

που αἱμάτωνε τὴ φτέρνα.

Τὴ θύρα βλέπει διάπλατη.... Σπρωχνει σκιαχτὰ τὸ μάτι
μὲς στὸ κατῶγί της νὰ ἰδῇ.... Στὸ τίμιο της κρεββάτι
ἕνας λεβέντης σιωπηλὸς μὲς στὰ χρυσᾶ ντυμένος
προσμένει καθισμένος.

Ἐγνώρισε τὸ Λάμπρο της... πετᾶ στὴν ἀγκαλιά του...
Τοῦ δείχνει τὸ παιδάκι του..... χορταίνει τὰ φιλιά του.
Καὶ σὺ τοὺς ἐπαράστεκες, ἐκεῖ σιμὰ κρυμμένη,
Κυρὰ Φανερωμένη.

Ὁ Τάφος (1812)

Ὁ ἥλιος ἐβασίλευε.—Τὸ Σοῦλι ἐρημωμένο
ἀπὸ μαχαῖρι καὶ φωτιά, λησμονημένος τάφος,
μένει βουβὸ καὶ καρτερεῖ.—Ἔζωνε τὰ πλευρά του
ἡ καταχνιὰ κατάλευκη, λιβάνι στὴ θανή του·
περήφανη στὴ δόξα της ἐπάνωθέ του ἡ Κιάφα
τὸ φοβερό της μέτωπο στεφανωμένο δείχνει
μὲ τῆς ἡμέρας πῶφευγε τὴν ὕστερην ἀχτῖδα,
ὡσὰν λαμπάδα νεκρικὴ ποὺ φώτιζ' ἀναμμένη
ἀπὸ τὸ χέρι τοῦ Θεοῦ τοῦ Σαμουὴλ τὸ μνῆμα.
....

Στῆς Πάργας τὰ ψηλώματα χιλιάδες κυπαρίσσια
στέκουν ὁλόρθα νὰ θωροῦν τὴν ἐρημιὰ τριγύρω.
Παντοῦ νεκρίλα, σιωπή.... κατέβαινεν ἡ νύχτα....
Περίλυπο καὶ τοὐρανοῦ τὸ γαλανὸ τὸ μάτι
ὀλίγ' ὀλίγο ἐνύσταζε καὶ τότ' ἐκειὰ τὰ δένδρα
ἐφάνταζαν ἀπὸ μακρὰ τῶνα σιμὰ ἀπὸ τἄλλο
στ' ἀπέραντά του βλέφαρα, τὰ μυριοδακρυσμένα,
σὰν μελανὰ ματόκλαδα... Πάργα, καϋμένη Πάργα!
....

Μαυρολογοῦσ' ἀπὸ μακρὰ σαρακοφαγωμένη
πανέρημ' ἡ Νικόπολη χορταριασμένη, κούφια.
Τὴν ἔχτισ' ἕνας τύραννος κι' ἄλλος σκληρότερός του,
ὁ χρόνος, τὴν ἐχάλασε. Καταραμένα χέρια
ξεγύμνωσαν τὰ μνήματα καὶ μὲ τὰ μάρμαρά του
τὴν ἐθεμέλιωσαν ἐκεῖ. Τοῦ χάρου τὸ φαρμάκι
ἔσταζε μὲς στὰ σπλάχνα της κ' ἔμεινε πάντα στείρα.
Ὅσαις φοραῖς ἐπάτησα τὰ σκόρπια κόκκαλά της
ἔνοιωσα κι' ἀνατρίχιαζα μέσα στὰ φυλλοκάρδια
κ' εἶπα νὰ μένουν ἄταφα, γιὰ νὰ θυμᾶται ὁ κόσμος
ὅτι τὸ δένδρο τῆς σκλαβιᾶς δὲ ζῇ στὰ χώματά μας.
....

Ἐδῶθε φεύγει ὁ λογισμὸς μὲ φρίκη, μὲ τρομάρα,
κ' εὑρίσκει ἄλλα χαλάσματα στοῦ Δημουλᾶ τὸν Πύργο.....
Μιὰ φοῦχτα πέτρες κατὰ γῆς!... Γονάτισε, διαβάτη,
ἐμπρὸς σ' αὐτὸ τὸ κόνισμα καὶ ρῖξ' ἕνα τρισάγιο!
Πάρ' ἕνα φύλλο ἀπ' τὸν κισσό, ποὺ τὤχει ἀγκαλιασμένο.
καὶ κρέμασέ το φυλαχτὸ στὸν κόρφο τοῦ παιδιοῦ σου.
Θὰ τοῦ στοιχειώσῃ τὴν καρδιά, νὰ γένῃ ἀνδρειωμένο,
κύτταξε!... ἀκόμ' ἀχνίζουνε ζεστὰ φωτοκαμμένα
τὰ φοβερά του ἀπόσβεστα, λὲς κ' ἡ ψυχὴ τῆς Δέσπως
ἔμειν' ἐκεῖ καὶ τὰ κρατεῖ νὰ πολεμήσῃ ἀκόμα.
Στὴν ἔρμη τὴν Νικόπολη ρυάζονται νυχτοπούλια
κ' ἐδῶ φωλιάζουν ἀητοί.... Γονάτισε διαβάτη!
....

Λαχτάριζεν ἡ Πρέβεζα στ' Ἀλήπασα τὰ νύχια,
οὐδὲ νὰ κλάψῃ δὲν τολμᾶ στὸ μνῆμα τοῦ Γαβόρη.*
Ἀσπροβολοῦν οἱ πύργοι της στοῦ Κόρφου της τὸ στόμα,
σὰ φοβερὰ σκυλόδοντα σ' ἄγρια κατακλείδια.
ἕτοιμα νὰ δαγκάσουνε γι' ἀγάπη τοῦ Βιζύρη.**
....

Τρέχει θολὸ κι' ἀγνώριστο τοῦ Λούρου τὸ ποτάμι,
ὅπου σταλάζει μυστικὰ τὸ δάκρυ τῆς Ἠπείρου.
Ὁ γέρο Πίνδος κάτασπρος καὶ πάντ' ἀνδρειωμένος
πέτεται μὲ τὰ χιόνια του καὶ μὲ τὴν κλεφτουριά του.
Στὸν ἥλιο, ποὺ βασίλευε, τὸ μάτι του στηλώνει
καὶ λέγει στἄστρο τοὐρανοῦ..... «Ἐκεῖ ποὺ πᾶς νὰ δύσῃς,
ἂν σ' ἐρωτήσουνε γιὰ μὲ νὰ πῇς πῶς δὲν πεθαίνω».
....

Μέσα σὲ τόση δυστυχιά, μέσα σὲ τόσα κάλλη
ἐκεῖ π' ἀνθίζουν ἡ μυρτιαῖς καὶ πρασινίζ' ἡ δάφνη,
ὅπου τἀηδόνια κελαηδοῦν καὶ τὸ χλωρὸ χορτάρι
κρύβει στὴν πρασινάδα του τὴ γύμνια καὶ τὴ φτώχια,
σ' αὐτὴν τὴν ὥρα τὴν γλυκειά, ποὺ τῆς ζωῆς ὁ σπόρος
φυτρώνει ἀκαταδάμαστος κι' ὁ κόσμος μεθυσμένος
χορταίνει ἐλπίδες καὶ χαρὰ κι' ἀγάπη καὶ γλυκάδα.....
σ' ἕνα λαγκάδι σκοτεινὸ ἐφάνηκ' ἕνας ὄφις,
ποὖχε τὰ λέπια τῆς ὀχιᾶς, τ' ἀστρίτη τὸ φαρμάκι,
τὴν ἀσχημάδα τοῦ σκορπιοῦ καὶ τὴν ψυχὴ τοῦ λύκου,
ὀργή, κατάρα θεϊκή, ὁ Γ ῶ γ ο ς ὁ π ρ ο δ ό τ η ς.

* Γάλλος ἀξιωματικὸς κατακρεουργηθεὶς ὑπὸ τῶν μαινομένων, τοῦ Ἀλῆ Ἀλβανῶν κατὰ τὴν ἐν Νεαπόλει αἱματηρὰν συμπλοκήν, διότι δὲν ἔστερξε νὰ παραδώσῃ τὸ ξίφος του.

** Γνωστὸν ὅτι ἐπὶ τῆς στενῆς εἰσόδου τοῦ Ἀμβρακικοῦ κόλπου ἐγείροντο δύο μεσαιωνικὰ φρούρια, ὧν αἱ σφαῖραι διασταυρούμεναι ἀποκρούουν πάντα πολέμιον. Καὶ ὅμως οἱ ἄνδρες τοῦ ἱεροῦ ἀγῶνος μὲ τὰ ἄθλια «μυστικά» των, ἐν πλήρει μεσημβρίᾳ διῆλθον τὸν φλογερὸν φραγμὸν ὑπὸ τὰ ὄμματα τῶν Ἄγγλων, οἵτινες ἐμβρόντητοι παρεστάθησαν μάρτυρες τοῦ ἀνδραγαθήματος ἐκείνου.

Εὐχὴ ἐπὶ τοῖς γάμοις Π. Σ. Βαλαωρίτου

καὶ Ἰουλίας Α. Ῥάλλη

Τῇ 25 Ἰουλίου 1874

Τώρα πού πρωτοτάξειδο θ' ἁπλώσῃς τὰ πανιά σου
στοῦ κόσμου τ' ἄγρια πέλαγα, παιδί μου, ν' ἀρμενίσῃς,
κι' ἀντὶ νὰ στέκῃς στὸ γιαλὸ καὶ στὴν τρελλὴ χαρά σου
νὰ παίζῃς μὲ τὰ κύματα καὶ νὰ ζητῇς νὰ κλείσῃς
στὰ δάκτυλά σου τὸν ἀφρό, τὴν ψεύτικη εὐμορφιά τους
χίλιαις φοραῖς θὰ νὰ τὰ δῇς θολὰ ν' ἀνεμοδέρνουν
τριγύρω σου ἄστατα, σκληρά, μὲ τὸ ροχάλιασμά τους
καὶ στὴν πλατειὰ τὴ ράχη τους ἀχόρταγα νὰ σέρνουν
συντρίμματα καὶ χαλασμούς... τώρα κ' ἐγώ, παιδί μου,
σοῦ στέλνω τὴν εὐχή μου.

Πῶς φεύγει ὁ χρόνος ὁ σκληρός!... Ἐχτὲς τὸ πρῶτο χνοῦδι
σοῦ στόλιζε τ' ἀδύνατα, τ' ἄμεστα τὰ φτερά,
ἡ μάνα σου στὸν κόρφο της σ' ἔσφιγγε πεταροῦδι,
καὶ σήμερον ἀητόπουλο πετᾷς γοργά, γοργά!...
Καὶ δὲ φοβᾶσαι σύγνεφα, κι' ἀντάρα δὲ σὲ σκιάζει....
Στῆς νειότης τὰ ψηλώματα περνᾷ τ' ἀγριοκαῖρι,
ποὺ κἄπου κἄπου ἀνέλπιστα τὸν οὐρανὸ σκεπάζει
κ' ἔρχετ' εὐθὺς ἡ ξαστεριὰ τὸ φῶς, τὸ καλοκαῖρι·
εἶν' ἡ ἀγάπη φυλαχτό... Ἔχε καὶ σὺ μαζί σου
πάντοτε τὴ δική σου.

Προφύλαξέ την στὴν καρδιά. Θἄναι γιὰ σένα ἐλπίδα,
θἄναι γιὰ σὲ παρηγοριὰ καὶ σκέπη καὶ λιμάνι.....
Μὴ λησμονήσῃς τὴ φτωχή, τὴν ἄχαρη πατρίδα,
καὶ τὰ παληά μας κόκκαλα... Θυμήσου ὅτι δὲ φθάνει
ὅλου τοῦ κόσμου ὁ θησαυρός, παιδί μου, νὰ πληρώσῃ
μιὰ φοῦχτ' ἀπὸ τὸ χῶμα σου, μιὰ στάλα ἀπ' τὸ νερό σου.
Ἔχει πικράδα ἡ ξενιτειὰ κι' ὅσα καλὰ ἂν σοῦ δώσῃ,
ἐδῶ νὰ τρέχῃ πάντα ὁ νοῦς, οἱ πόθοι, τ' ὄνειρό σου.....
Ἀγάπησέ την σὰν ἐμέ... αὐτ' εἶν' ἡ προσταγή μου,
ἂν θέλῃς τὴν εὐχή μου.

Ἐπὶ τῷ θανάτῳ Ἰουλίας Ῥάλλη Βαλαωρίτου

Τῇ 10 Ὀκτωβρίου 1874

Ρεύουνε τ' ἄνθη τῆς μυρτιᾶς στοῦ ποταμοῦ τὸ κῦμα
μὲ τοῦ βορειᾶ τὸ φύσημα κ' εὑρίσκουνε τὸ μνῆμα
μὲς στὸν καθρέπτη τοῦ νεροῦ, ἐκεῖ ποὺ εὐτυχισμένα
θωροῦσαν πρῶτα ὁλόχαρα, περήφανα, γυρμένα

τὴν ἄδολή τους εὐμορφιά, ἐκεῖ ποὺ τὰ κλαριά τους
ἐδρόσιζαν τὴν νειότη τους καὶ τὴ μοσχοβολιά τους.......

Καὶ σύ, μυρτοῦλα, ἐθέλησες νὰ στολιστῇς, ν' ἀνθίσῃς,
στὸ περιβόλι μιὰν αὐγὴ τοῦ κόσμου νὰ καθίσῃς,
ἐθέλησες, μυρτοῦλα μου, τὰ φύλλα τὰ χλωρά σου
μὲς στῆς ἀγάπης τὴν πηγή, ποὺ ξάνοιξες σιμά σου,
νὰ λούσῃς ἀνυπόμονη.... Κ' ἔτρεξες.... ἐπετάχτης....
κι' ἄβυσσος ἔγειν' ἡ πηγὴ κ' ἡ βρύση καταρράχτης.....
Ἐβγῆκε Χάρος θεριστὴς κρυφὰ ν' ἀνθολογήσῃ,
εὑρῆκε τ' ἄνθος ξέγνοιαστο νὰ παίζῃ μὲ τὴ βρύση
κι' ἅπλωσ' ἐπάνω του γοργὰ τὸ χέρι τὸ σκληρό του,
κάθεται στὸ πλευρό του.....

«Ἔλα, τοῦ λέγει, δροσερὸ λουλοῦδι, μὴ φοβᾶσαι....
στὸν κόσμο τὸν ἀπέραντο π' ὁρίζω πάντα θᾶσαι
ἐπάνω στ' ἄνθη μου, κυρά. Μὲ δάκρυ ποτισμένη
θὰ μένῃς πάντοτε χλωμὴ καὶ πολυγυρεμμένη.
Μ' αὐτὸ τὸ παντοδύναμο τὸ χέρι μου ἂν σφραγίζω,
ἂν κλῶ τὴν θύρα τῆς ζωῆς, μὲ τ' ἄλλο μου ξεσχίζω
τὰ σύγνεφα, τὴν καταχνιά, τοῦ κόσμου τὸ σκοτάδι,
κι' ἀνοίγω ὁλόφωτο οὐρανὸ κατάπλευρα στὸν Ἅδη.
Ἂν εἶμαι χάρος χαλαστής, εἶμαι καὶ χάρος πλάστης...
Ἔλα νὰ ἰδῇς, λουλοῦδι μου, γιὰ ποιαῖς χαραῖς ἐπλάστης.
ἔλα καὶ μὴ μὲ σκιάζεσαι... Θ' ἀφήσῃς τὴν μαυρίλα
καὶ θαὕρῃς λάμψη ἀθάνατη. Θὰ πέσουνε τὰ φύλλα,
κ' ἐκεῖ ψηλὰ θὰ ν' ἀνεβῇ, λουλοῦδι, ἡ μυρωδιά σου...
Ἔλα νὰ φύγωμε μαζί..... Ξάπλωσε τὰ φτερά σου».

Τὴν ἀποκοίμισε βαθειὰ μὲ τὰ γλυκά του λόγια,
κι' οὔτε τὰ δάκρυα τὴν ξυπνοῦν, οὔτε τὰ μοιρολόγια......

Περνᾷ τὸ γλυκοχάραμμα... Τ' ἀστέρια ποιός τὰ σβεῖ;...
Ἐσβύστηκε κι' αὐτή.

Ἐπὶ τῷ θανάτῳ τῆς θυγατρός μου Ναθαλίας

Τώρα, πάνθιζ' ἡ κυκλαμιὰ καὶ κάθε σπόρο, πὤχει
κρυφὸ κρεββάτι μὲς στὴ γῆ, ξυπνᾷ τὸ πρωτοβρόχι,
ποὺ πρὶν ἀρχίσουν οἱ χιονιαῖς, ἡ πάχνη, τ' ἀγριοκαῖρι,
ξεγελασμένα τὰ κλαριὰ μὲ τὴ στερνὴ γλυκάδα,
πόλόγυρά του φεύγοντας σκορπᾷ τὸ καλοκαῖρι,
στολίζονται μὲ μυρωδιαῖς, μ' ἀνθούς, μὲ πρασινάδα,
τώρα, παιδί μου, ἐζήλεψες τὸ στεῖρο τὸ σκοτάδι,
τοῦ τάφου τὰ στολίσματα, τὴν ἐρημιά, τὸν ἅδη!

Μοσχοβολᾷ ἡ ἀλιφασκιά, μικρή μου Ναθαλοῦλα,

τὰ ρίκη, οἱ δάφναις, οἱ μυρτιαῖς ποτίζονται δροσοῦλα,
καὶ τὸν ἀγέρα πλημμυροῦν μὲ τὴν ἀναπνοή τους.
Στὸν ἥλιο τοῦ φθινόπωρου, σὰ ζωντανὰ λουλούδια,
οἱ καλογιάννοι χαίρονται. Μὲ τὴ γλυκειὰ φωνή τους
στὸ βάτο π' ἀχουρμαίνεται λαλοῦν τὰ στεφανούδια
τὰ βάσανα τῆς ξενιτειᾶς.... Καὶ σὺ στὸ γέροντά σου
στέλνεις, παιδί μου, ἀνέλπιστα τὰ νεκρολίβανά σου;
. . . .

Στὸν πολυτάραχο γιαλὸ τοῦ κόσμου μιὰν ἡμέρα
διαβάτης ἀνυπόμονος περνᾷ σὰν τὸν ἀγέρα.
Τὸ πάτημά του ἐφάνηκε στὸν ἄμμο μιὰν αὐγή·
ἄγριο τὸ κῦμα πέρασε τὴν νύχτα καὶ τὸ σβεῖ...

Ἡ Πρωτομαρτιὰ ἢ τὸ Χελιδόνι

Ἀκριβέ μου φίλε κ. Π. Χιώτη,

Ἔβαλα τὸ χέρι μέσα εἰς τὸ φτωχικὸ ποιητικό μου ταμεῖον καὶ ἐξήγαγον ἐκεῖθεν κἄτι τι, τὸ ὁποῖον ἐπιγράφεται «Ἡ Πρωτομαρτιὰ ἢ τὸ Χελιδόνι». Ἂν εἶναι νόμισμα ἀργυροῦν, ἂν εἶναι χρυσοῦν ἂν εἶναι χάλκινον, μὰ τὴν ἀλήθειαν δὲν ἠξεύρω. Ἠξεύρω μόνον ὅτι ἐβγῆκεν εἰς τὸ φῶς διὰ σὲ καὶ δέξου το μὲ τὴν συνειθισμένην σου πρὸς ἐμὲ φιλοφροσύνην· ἐγράφη δὲ ἐν Ἀθήναις τῇ α' Μαρτίου 1876.

Ὅλος ὁ κόσμος γνωρίζει ὅτι ὁ ἑλληνικὸς λαὸς δίδει εἰς τὴν ἐπάνοδον τῶν χελιδόνων σημασίαν πολὺ σπουδαιοτέραν ἐκείνης, τὴν ὁποίαν συνήθως δίδουσιν οἱ εὐρωπαῖοι. Τὸ χαριέστατον τοῦτο πτηνὸν δὲν ἦτο μόνον διὰ τὸν Ἕλληνα ὁ πρόδρομος τοῦ ἔαρος, ὁ ἄγγελος τῆς χαρᾶς, ὁ παλαιὸς οἰκογενειακὸς φίλος, ἀλλ' ἦτο καὶ τὸ σύνθημα τῆς ἐνάρξεως τῶν ἐχθροπραξιῶν κατὰ τῶν προαιωνίων ἐχθρῶν μας. Διὰ τοῦτο ἡ δημοτικὴ ποίησις ἐξύμνησε τὴν ἐπάνοδον τῶν χελιδόνων περιπαθέστατα, διὰ τοῦτο τὸ γλυκόφωνον πτηνὸν ἐθεωρεῖτο καὶ θεωρεῖται ὡς ἱερόν, ἀφίνεται δὲ ἐλεύθερον νὰ κτίζῃ τὴν φωλεάν του ἐν τοῖς ναοῖς εἴτε ἐν ταῖς οἰκίαις χωρίς ποτε νὰ παρενοχλῆται παρ' οὐδενός, διὰ τοῦτο ὁ ἐν πολέμῳ πίπτων μαχητὴς διέταττε τοὺς συμμαχητὰς ν' ἀφήνωσι θυρίδα ἀνοικτὴν εἰς τὸν τάφον του, ὅπως ἐκεῖθεν ἐλευθέρως εἰσέρχηται ἡ φίλη χελιδὼν καὶ ἀναγγέλῃ εἰς τὸν ὑπὲρ πατρίδος πεσόντα τὴν ἔλευσιν τῆς ἀνοίξεως καὶ μετὰ τῆς ἀνοίξεως τὸ κελάδημα τῶν κλέφτικων πυροβόλων καὶ τὴν κλαγγὴν τῶν ἐθνικῶν ὅπλων.

Ὅλα ταῦτα τὰ γνωρίζεις, φίλτατε Χιώτη, καὶ δὲν προσμένεις βεβαίως νὰ τὰ μάθῃς παρ' ἐμοῦ. Ἠθέλησα μόνον νὰ σοῦ εἴπω διατὶ τὸ χελιδόνι μοὶ ἐνέπνευσε τὴν ᾠδήν, τὴν ὁποίαν σοῦ ἀποστέλλω καὶ διατί, ἐν ταῖς σημεριναῖς τοῦ Ἔθνους περιστάσεσι, τὸ παρέστησα ὡς ἀγγελιαφόρον τῶν εγκαρδίων πόθων μας.

Σὲ ἀσπάζομαι ὁλοψύχως.

Ὡς ἀδελφὸς
ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ ΒΑΛΑΩΡΙΤΗΣ

Ἡ Πρωτομαρτιὰ ἢ τὸ Χελιδόνι

Καλῶς μᾶς ἦλθες, ἄκακο, πουλί, χαριτωμένο,
καλῶς μᾶς ἦλθες, τοῦ Μαρτιοῦ πρωτόλουδο λουλοῦδι!

Μὲ πόση, νἄξερες, κρυφὴ λαχτάρα περιμένω
ν' ἀκούσω μὲς στὰ σύγνεφα τὸ πρῶτο σου τραγοῦδι!
Τόσο συνείθισα ὁ φτωχὸς νὰ βλέπω κάθε μέρα
χαραῖς κ' ἐλπίδες νὰ πετοῦν, νὰ πνίγωνται στὸ ρέμμα
τοῦ χρόνου τ' ἀνυπόταχτου, π' ἀκόμ' ἀκόμα ψέμμα
μοῦ φαίνεται ὅτι σὲ θωρῶ νὰ σχίζῃς τὸν αἰθέρα
μὲ τὰ σπαθᾶτα σου φτερά.... Γλυκό μου χελιδόνι,
μᾶς ἔφερες καλοκαιριά;... Ὄψιμο θάλθῃ χιόνι;...

Μᾶς ἔπιασε λιγοψυχιά, πουλὶ ξενιτεμένο,
καὶ νύστα κι' ἀποκάρωμα... Κανεὶς μας δὲν ἀκούει
τοῦ γείτονα τ' ἀπόφωνα.... τὸ αἷμα πετρωμένο
στὴν κλειδωμένη μας καρδιά, πουλάκι μου, δὲν κρούει.....
Πόθος κανείς, οὔτ' ὄνειρα...., Δὲ νείρεται ἡ ψυχή μας
παρὰ καθάριους οὐρανούς, ἀστροφεγγιαῖς καὶ κύματα
χωρὶς ἀφροὺς νὰ ξεψυχοῦν σὲ περιγιάλια μνήματα!
Καθὼς ἡ νεκροθάλασσα κ' ἡ ἄκαρπ' ἡ ζωή μας
ἔχει βουβὸ παραδαρμό.... Γιὰ μιὰ στιγμὴ φουσκώνει
ξερνᾶ τὰ φύκη τὰ νεκρὰ κ' ὕστερα μαρμαρώνει.

Πέτα, πουλάκι μου, γοργά, μὴ βαρεθῇς τὸ δρόμο,
κι' ἂν εὕρῃς σκέπη φτωχικὴ καὶ πλούσιο παραθύρι
κλειστό, σὰ μάτι βάρυπνο, δίπλωσ' εὐθὺς στὸν ὦμο
τὰ χρυσοπράσινα φτερὰ καὶ γίνου ξυπνητῆρι.....
Καὶ πὲς ὅτ' ἦλθ' ἡ ἄνοιξη, κι' ὅτ' ἄνοιξη δὲν εἶναι
νὰ κελαδοῦν οἱ πέρδικοι σιμὰ στὴ σαστικιά τους,
οὔτε νὰ νανουρίζουνε τ' ἀηδόνια τὴ φωλιά τους.
Δὲν εἶναι γάργαρα νερά, ὄχι, πουλί, δὲν εἶναι
οὔτε φλογέρα πιστικοῦ, οὔτε χλωρὰ τριφύλλια.....
Πὲς ὅτ' ἐδῶ τὴν ἄνοιξη τὴ φέρνουν καουσφύλια.....

Κ' ἂν στὴ φωνή σου τὴ γλυκειὰ δὲ σηκωθοῦν οἱ εὐνοῦχοι,
πᾶρε, πουλάκι μου, φτερό, ναὕρῃς παληὰ λημέρια.
Σῦρε νὰ ἰδῇς τὸν Ὄλυμπο, τὴν Γκιώνα, τὸ Βελοῦχι,
χαιρέτησε τὴ Λιάκουρα καὶ φώναξ' ὡς τ' ἀστέρια.
Κι' ἂν μείν' ἡ Κιάφα ἀκίνητη κι' ὁ βράχος τοῦ Ζαλόγγου
δὲ θυμηθῇ τὸ ζωντανό, τὸν ἄγριο καταρράχτη,
ποὺ ἐπάνωθέ του ἐμούγγρισε... ἂν μὲς στὸ Κοῦγγι ἡ στάχτη
τοῦ Σαμουὴλ δὲ θερμανθῇ κι' ἂν τὰ κλαριὰ τοῦ λόγγου
δὲ φορτωθοῦν μὲ φλάμπουρα καὶ δὲ σεισθῇ ἡ Χειμάρρα,
φύγε, πουλί μου, γρήγορα κ' εἶναι Θεοῦ κατάρα.*
. . . .

Καὶ τὸ πουλὶ ἀνυπόμονο γοργὸ σὰν τὴν ἐλπίδα
ἁρπάζει ἀπὸ τὸν ἥλιο μας μιὰ λάμψι, μιὰν ἀχτίδα
γιὰ νὰ τὴν ἔχῃ συντροφιὰ στὸ σκοτεινό του δρόμο.

* «Παραλείπεται σκοπίμως ἡ ε' στροφή», σημειώνει ὁ ποιητής.

καὶ χάνεται μεσουρανίς.... Πές μου, γιατὶ μὲ τρόμο
τὸ γύρισμά σου καρτερῶ, γλυκό μου χελιδόνι;....
Θὰ νἄχωμε καλοκαιριά;... Ὄψιμο θἄλθῃ χιόνι;...

Ἐπὶ τῷ θανάτῳ Ἀντωνίου Χονδάρη

πρὸς τὸν τεθλιμμένον πατέρα του

Φυτρώνει ἕν᾽ ἀγριολούλουδο στοῦ βράχου τὴ λειψάδα
καὶ ζῇ μὲ λίγη καταχνιά, μὲ λίγη ἀντηλιάδα,
δὲν τὸ εἶδε μάτι φθονερό. Στὴ σχισματιὰ κρυμμένο
τὴ μοναξιά του χαίρεται, τ᾽ ἀρέσει νἆναι ξένο.
Στοῦ κόσμου τὸν ἀπέραντο τὸν θησαυρὸ δὲ φέρνει
παρ᾽ ἁρμονία καὶ χαρά..... Γιατί τὸν συνεπαίρνει
στὸ πέρασμά του ὁ σίφουνας; Γιατί τὸ ξερριζώνει;...
Τὸ φεβερὸ τὸ γίγαντα ποιὸς στέλνει; Ποιὸς σκοτώνει
τὸ πλάσμα μόλις ἄνοιξε τὰ φύλλα στὸν ἀγέρα;...
Πές μού το σύ, πατέρα.

Λαλεῖ τ᾽ ἀηδόνι στὸ κλαρί, τὸν οὐρανὸ τηράζει
καὶ νανουρίζει ὁλονυχτὶς τὴν πλάση ποὺ νυστάζει,
Τὰ χίλια του λαλήματα γλυκὰ συναπαντιῶνται
μ᾽ ἀστέρια διαβατάρικα κ᾽ ἐγκαρδιακὰ φιλιῶνται.
Τ᾽ ἀκοῦν τὰ νυχτολούλουδα, τὰ καταπίνει ὁ κρίνος.....
Καὶ τὴν αὐγὴ βουβό, νεκρό! Πές μου ποιός εἶν᾽ ἐκεῖνος,
ποὺ πρόσταξε τὸ σερπετὸ ν᾽ ἀνοίξῃ τ᾽ ἄγριο στόμα
νὰ καταπιῇ τὸν ἄγρυπνο τὸν ψάλτη, πρὶν ἀκόμα
τελειώσῃ τὸ τραγοῦδι του καὶ πρὶν τὸν εὕρῃ ἡ μέρα;
Τὸ ξέρεις σύ, πατέρα;

Θεόρατος καταμεσὶς στὸ πέλαγο ἕνας βράχος
περήφανος, ἀπάτητος, σκληρὸς θαλασσομάχος
πέτεται μὲ τὸ ψήλωμα καὶ μὲ τὴν ἀνδρειά του.
Δὲν τὸν ἐτάραζαν σεισμοὶ καὶ βλέπει στὰ νερά του
ἀδιάφορος τὸν πόρφυρα στὸ λάρυγγα νὰ θάφτῃ,
ν᾽ ἀλέθῃ μὲ τὰ δόντια του, τὸ δύστυχο τὸ ναύτη......
Λίγη ψιχάλα ἐχώνεψε βαθειὰ σὲ μιὰ ραφή του,
τὸ κρύο τὴν ἐπάγωσε κ᾽ εὐθὺς ἡ κορυφή του
τρίζει, βογγᾶ, σωριάζεται ψηλ᾽ ἀπὸ τὸν αἰθέρα.....
Πές μου γιατί, πατέρα;...

Καὶ τοῦ πλατάνου τὴν καρδιά, τὸν πρῖνο, τὸ ρουπάκι
ἀκοίμητο, παντοτεινὸ τρώγει κρυφὸ σαράκι.
Κ᾽ ἡ λεύκα ἡ μακροτράχηλη μὲ τ᾽ ἀσημένιο φύλλο,
τὸ κυπαρίσσι, πἄφωνο θωρεῖς σὲ μαῦρο στῦλο
τὸν οὐρανό μας νὰ κρατῇ καὶ φαίνεται πλασμένο
νὰ ξεφυτρώνῃ ἀθάνατο σὲ χῶμα πεθαμένο...

Περνᾷ ἕνα μαῦρο σύγνεφο, ἐπάνωθέ τους στέκει,
ἀστράφτει, σχίζεται, βροντᾷ, ξερνᾶ τ' ἀστροπελέκι
καὶ στάχτη γίνονται μὲ μιᾶς, σκορποῦν μὲ τὸν ἀγέρα.
Πές μου γιατί, πατέρα;....

Νόμος τοῦ κόσμου εἶν' ἡ φθορὰ καὶ δὲ θὰ νὰ χορτάσῃ
ἡ φοβερὴ δρακόντισσα πρὶν καταπιῇ τὴν πλάση.
Τ' ἀηδόνι, τ' ἀγριολούλουδο, τὸ δέντρο, τὸ κοτρῶνι,
τ' ἀγγελοκάμωτο κορμὶ τ' ἀγλύκαντού σου 'Αντώνη,
ὅλα ἕνα χέρι τὰ κρατεῖ, μιὰ θέληση τ' ἀφίνει
ἀκλόνητη στὸ δάκρυ μας, χωρὶς ἐλεημοσύνη.
Χαλᾷ τὸν κόσμο πῶπλασε, τὸν ξαναπλάθει ἀκόμα,
ἀκούραστο, ἀχαλίνωτο τὸ διάπλατό της στόμα
δαγκᾶ, συντρίβει ἀδιάκοπα ὅ,τ' εὕρῃ ἐδῶ στὴ σφαῖρα.
Τί κλαῖς, Τί κλαῖς, πατέρα;..

Κανάρης

Είναι βαρὺ τὸ ὄνομα τοῦ Κανάρη, εἶναι πολὺ βαρὺ καὶ φοβοῦμαι μὴ ὑπὸ τὸν πελώριον ὄγκον κύψῃ τὸν αὐχένα ἡ ποίησίς μου. Ἀλλὰ πῶς νὰ μὴ ρίψω κι᾽ ἐγὼ μακρόθεν ἐπὶ τοῦ τάφου τοῦ ἀειμνήστου ἥρωος ὀλίγα νεκρολούλουδα, ἀφοῦ δὲν ηὐτύχησα ν᾽ ἀσπασθῶ τὴν στιβαρὰν χεῖρα του ἐγώ, ὅστις τὸν ἠγάπων μέχρι λατρείας;

Πέρυσι τὸν ἐπεσκέφθην πολλάκις εἰς Κυψέλην καὶ ἠκροώμην αὐτοῦ διηγουμένου μετὰ παιδικῆς ἀφελείας τ᾽ ἀκατανόητα ἆθλα του... «Ὅλα, παιδί μου, ὅλα τὰ κατορθώνει ἡ πρὸς τὴν πατρίδα ἀγάπη», στερεοτύπως ἀπήντα εἰς ἐμὲ ὁ γέρων πυρπολητής, ὁσάκις συγκεκινημένος τῷ ἐξέφραζα τὸν θαυμασμόν μου.

Ὅτε προσεκόλλησεν ἐπὶ τῆς ναυαρχίδος τοῦ αἱμοσταγοῦς Καραλῆ τὸ τρισένδοξον πυρπολικόν του, κατέβη δὲ εἰς τὴν μικρὰν λέμβον, ἔνθα ἐν ἀγωνίᾳ θανάτου τὸν ἐπρόσμενον οἱ γενναῖοι σύντροφοί του καὶ ἥτις εἶχε δεθῆ διὰ σιδηρᾶς ἁλυσίδος ἐπὶ τῆς κλίμακος τοῦ τρικρότου, ὁ Κανάρης διέταξε τὴν ἀπομάκρυνσιν, φοβούμενος μὴ αἱ αὐταὶ φλόγες συγκαταφάγουν Ὀθωμανοὺς καὶ Ἕλληνας. Ἀλλ᾽ ἡ λέμβος, ὡς ἐὰν ἐκρατεῖτο ὑπὸ μυστηριώδους ἀφανοῦς δαίμονος, ἔμενεν ἀκίνητος, μὴ ὑπακούουσα εἰς τὴν πυρετώδη βίαν τῶν κωπηλατῶν. Τότε τῶν θαλασσῶν ὁ ἀπτόητος δεσπότης ἐνόησεν ὅτι ὁ δεσμὸς τῆς ἁλυσίδος δὲν εἶχεν ἐντελῶς λυθῆ καὶ λαβὼν ἀταράχως τὸν πέλεκυν ἔκοψεν αὐτὸν καὶ ἀπεσπάσθη ὡς ἐκ θαύματος ἐκ τοῦ σημείου, ἔνθα ἐπέπρωτο μετ᾽ ὀλίγον νὰ τελεσθῇ μίαν τῶν φρικαλεωτέρων καὶ ἐνδοξοτέρων σκηνῶν τοῦ μεγάλου ἐθνικοῦ δράματος.

«Τὰ ὀλίγα δευτερόλεπτα, τὰ ὁποῖα ἐδαπανήθησαν ἐν τῷ ἀπροσδοκήτῳ ἐκείνῳ συμβάντι, ἦσαν ἀρκετὰ νὰ ἐπιφέρουν τὴν καταστροφήν μας», μετ᾽ ἀπεριγράπτου μειδιάματος μοὶ ἔλεγεν ὁ Κανάρης. «Οἱ Τοῦρκοι ἦσαν τόσοι, ὥστε, ἐὰν ἔπτυον ἐπάνω μας, θὰ μᾶς ἔπνιγον ἀναμφιβόλως. Ἀλλ᾽ ὁ μεγαλοδύναμος Θεὸς δὲν τὸ ἐπέτρεψε καὶ μᾶς ἔσωσε, διότι ἐγνώρισε τὴν ψυχὴν τῶν δούλων του».

Ὁ θάνατος τοῦ Κανάρη ἐν ταῖς σημεριναῖς τοῦ Ἔθνους περιστάσεσιν εἶναι συμφορὰ ἀνεπανόρθωτος. Βεβαίως δὲν ἦτο δυνατὸν κατ᾽ ἐξαίρεσιν νὰ μείνῃ ἀθάνατος οὔτε γέρων ἐνενηκοντούτης ἤθελεν ἐπιχειρήσει ὅ,τι ἄλλοτε παίζων ἐξετέλει. Ἀλλ᾽ ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ Κανάρη ἤστραπτεν ἀκόμη ζῶσα ἡ λάμψις τοῦ Ἱεροῦ Ἀγῶνος, διότι, παραδόξως, ὅλοι οἱ μεγάλοι τῆς Δύσεως ποιηταὶ ἐκ τῶν ἄθλων αὐτοῦ ἐνεπνεύσθησαν περισσότερον παρὰ ἐκ τῶν λοιπῶν ἡρωϊκῶν κατορθωμάτων τῆς Ἐπαναστάσεως. Ἐπεβάλλετο λοιπὸν ἀκόμη εἰς τὴν κοινὴν τοῦ κόσμου γνώμην ὁ θαλάσσιος ἥρως καὶ ἵστατο ἐν μέσῳ ἡμῶν ὡς μνημόσυνον αἰώνιον ἡμερῶν ἐνδόξων καὶ ὡς παράδειγμα

ἀξιομίμητον εἰς τὰς παρούσας γενεάς. Ἀλλὰ διατί ἡ ἔκτακτος αὕτη τῶν ποιητῶν συμπάθεια ὑπὲρ τοῦ Κανάρη;... Οὔτ' ἐγὼ δεν τὸ καταλαμβάνω. Ἴσως εἰς τὴν προτίμησιν ταύτην συνέτεινεν ὄχι ὀλίγον καὶ ἡ ἁρμονία τοῦ ὀνόματός του... Μὴ γελᾶς, φίλε, διότι εἶναι βέβαιον ὅτι ἡ ποίησις ἔχει πολλὰς τοιαύτας ἰδιοτροπίας καὶ μὴ ἀμφιβάλῃς ὅτι, ὅσον καὶ ἂν δοξασθῶσι πολλὰ ὀνόματα, δὲν θὰ εὕρουν εὔσχημον τοποθέτησιν ἐν τῷ στίχῳ.

Αὕτη εἶναι ἡ ταπεινή μου γνώμη.

Κανάρης

Τὴ νύχτα ποὺ παράδερνες μ' ἕνα δαυλὶ στὸ χέρι
κ' ἐσπιθοβόλεις κεραυνοὺς κ' ἔφεγγες σὰν ἀστέρι,
ὅταν φτωχός, ἀγνώριστος, μικρός, χωρὶς πατρίδα
τὴ ματωμένη ἐπλεύρωνες, Κανάρη ναυαρχίδα,
ἂν ὅταν ἀναπήδησες μὲ τὴν ὁρμὴ τοῦ στύλου
μέσα στὴ μαύρη τὴ σπηλιὰ τοῦ Καραλῆ τοῦ σκύλου,
κανένας μάντις σῶλεγε ὅτι θὰ νᾶλθῃ ὥρα
νὰ ἰδῇς, Κανάρη, ἐλεύθερη τὴ δύστυχη τὴ χώρα,
πῶρρευ' ἑτοιμοθάνατη,—ὅτ' ἤθελες φωτίσει
μ' αὐτὸ τ' ἀστροπελέκι σου Ἀνατολὴ καὶ Δύση,
ὅτι θὰ γένῃς ζωντανὴ τοῦ Γένους σου σημαία,
ὅτι θὰ πᾷς μακρὰ μακρὰ νὰ φέρῃς βασιλέα,
καὶ χίλια δαφνοστέφανα ὁ κόσμος θὰ νὰ βάλῃ,
Κανάρη, στ' ἀπροσκύνητο καθάριο σου κεφάλι,
ὅτι πρὶν πέσῃς κατὰ γῆς θὰ σοῦ δοθῇ κ' ἡ χάρη
νὰ ἰδῇς νὰ λάμψῃ ἀνέλπιστο, παρήγορο δοξάρι
ὅπου ἐβασίλευε παληό, κατάπυκνο σκοτάδι,
ὅτ' ἕνα Γένος σύψυχο τοῦ λάκκου σου τὸν ᾅδη
θὰ ἐδρόσιζε μὲ κλάμματα, ὁποῦ θὰ ν' ἀναβρᾶνε
μέσ' ἀπ' τὰ φυλλοκάρδια του κι' ἀθάνατα θὰ νᾶναι,
ὅτι θὰ σκύψῃ ξέσκεπος ἐμπρὸς στὰ λείψανά σου
νὰ σὲ φιλήσῃ ἐγκαρδιακά, Κανάρη, ὁ Βασιλιᾶς σου,—
ἂν ἕνας μάντις τᾶλεγε, ποιός, ἤθε' τὸν πιστέψῃ;
Μόνος ἐσύ, ποὺ γνώριζες ὅτ' εἴχανε φυτέψει
βαθειά, βαθειὰ στὰ σπλάχνα σου τὰ χέρια τοῦ Θεοῦ σου
βοτάνι παντοδύναμο, τροφὴ τοῦ κεραυνοῦ σου,
τὴν πίστη τὴν ἀκλόνητη στοῦ ἔθνους του τὴν τύχη......
Αὐτή, Κανάρη, πῶβαψε τὸν σιδερένιον πῆχυ
κι' ἔδωσε στὸ καράβι σου χίλια φτερὰ νὰ τρέχῃ
σήμερα ποιός τὴν ἔχει;...

Ἀχ! δὲν τὸ πίστευα ποτέ!.... Πέρυσι σ' εἶδ' ἀκόμα
συγνεφιασμένον, κάτασπρον στὸ φτωχικό σου στρῶμα,
σὰν κοιμισμένη θάλασσα σὲ ταπεινὸ ἀκρογιάλι
ὅπ' ὀνειρεύεται κρυφὰ καμμιὰν ἀνεμοζάλη
γιὰ νὰ μουγκρίσῃ φοβερά..., καὶ σήμερα κουφάρι!....

Ἔγυρα τότε ἐφίλησα τ' ἀνδρεῖα σου, Κανάρη,
τὰ λιοκαμμένα δάχτυλα κ' ἔνιωσα κάθε ρῶγα,
πῶβραζε μέσα κ' ἔλαμπε μὲ τὴν παληά σου φλόγα.
Ἔτρεμα ἐμπρός σου, ἐδάκρυζα, μῶδωκες τὴν εὐχή σου,
μοῦ τίμησες τὸ μέτωπο μ' ἕνα θερμὸ φιλί σου
καὶ μοῦπες, λιονταρόκαρδε,—«Μὴν κλαῖς, δὲ θὰ πεθάνω,
πρὶν ξανανειώσω μιὰ φορὰ καὶ πρὶν νὰ ξεθυμάνω».

Κι' ἀπέθανες! κ' ἐσβύστηκες!... Τὰ ριζιμιά, οἱ βράχοι
δὲν σκιάζονται γεράματα καὶ στοῦ βουνοῦ τὴ ράχη
ὀλόρθο μένει, ἀκλόνητο, χιλιόχρονο πρινάρι
καὶ μάχεται μὲ τὰ στοιχειά.... Καὶ σὺ καὶ σύ, Κανάρη,
ποὔλθες στὴ γῆ θεόχτιστος κι' ὀπ' ὅταν ἐθωροῦσε
τὸ χιόνι στὸ κεφάλι σου κανεὶς π' ἀσπροβολοῦσε,
ἐπίστευεν ὅτ' ἔβλεπε τὸν Ὄλυμπο ἐμπροστά του
μὲ τὴν ἀθανασία του, μὲ τὴν παλληκαριά του,
ἐσὺ σωριάζεσαι μὲ μιᾶς;... Μέσα στὰ χώματά σου
θὰ καταπιάσῃ ἡφαίστειο ἢ θὰ σβυστῇ ἡ φωτιά σου;...

Κατάρ' ἀκατανόητη, ἄσπλαχνη, μαύρη μοῖρα
νἆν' οἱ νεκροί μας ἄφθαρτοι, νἆν' ἡ ζωή μας στεῖρα.

Ὁ Καλόγιαννος

Δὲν ἐντρέπομαι νὰ ὁμολογήσω, φίλτατε Παῦλε,* ὅτι καὶ ὡς γέρων ραψῳδὸς παράξενος καὶ ὡς ἁπλοῦς θνητὸς ἔχω κι' ἐγὼ τὰς ἀδυναμίας καὶ τὰς ἰδιοτροπίας μου. Μεταξὺ τούτων ὑπάρχει καὶ ἀπέραντος συμπάθειά μου πρὸς ἓν τῶν κοινοτέρων καὶ ταπεινοτέρων φθινοπωρινῶν πτηνῶν μας, τὸν λάλον, τὸν ἀγαθὸν Καλογιάννον.

Ἀγνοῶ πόθεν προῆλθε τὸ ὄνομά του ἢ ἂν ἁπανταχοῦ τῆς Ἑλλάδος οὕτω πως ὀνομάζεται ἡ ἐριθανὶς ἢ πυραλὶς τῶν ἀρχαίων, ἡ μοτακίλλα γκρίσεια τοῦ Λιναίου, ὁ πεττιρόκκο τῶν Ἰταλῶν καὶ ἡ ρουζε-ζορτζ τῶν Γάλλων. Καὶ τὸ μὲν δημοτικὸν ἑλληνικὸν ὄνομα μαρτυρεῖ περὶ τῆς ἀγαθότητος τοῦ ἤθους καὶ τῆς φυσικῆς αὐτοῦ τάσεως πρὸς τὴν οἰκειότητα, τὸ δὲ ἀρχαῖον, καθὼς καὶ τὸ ἰταλικὸν καὶ τὸ γαλλικόν, πηγάζει ἐκ τῆς ὡραίας ἐρυθροειδοῦς κηλῖδος, ἣν γαυριῶν ἐπιδείκνυσιν ἐπὶ τοῦ τραχήλου.

Πολλαχοῦ τῆς ἑσπερίας Εὐρώπης τὰ χαριέστατα ταῦτα πτηνὰ ἐμφανίζονται κατὰ τὸ ἔαρ, ἀλλ' ἐν Ἑλλάδι μόνον μετὰ τὰς πρώτας βροχὰς τοῦ φθινοπώρου ἔρχονται καὶ δίδουν ζωὴν εἰς τὰ νεκρά μας δάση. Φθάνουν δὲ ταυτοχρόνως τόσον πολλὰ καὶ τόσον ἐκθύμως εὐθὺς μετὰ τὴν ἄφιξίν των ἐπιδίδονται εἰς τὸ προσφιλὲς κελάδημά των, ὥστε μένει τις ἐκστατικὸς ἐνώπιον τοιαύτης συμφωνίας.

Ὁ Καλογιάννος εἶναι τὸ πρωϊνώτερον τῶν πτηνῶν μας, δίδει εἰς τὸν γεωργὸν τὸ σύνθημα τῶν ἐργατικῶν ἐργασιῶν καὶ τὸν ἀνακουφίζει διὰ τοῦ ᾄσματός του, ὅταν παρὰ τὸν κορμὸν σκιεροῦ δένδρου ἀναπαύηται ἐκ τοῦ πολλοῦ κόπου. Τὸ λάλημά του εἶναι μὲν βραχύ, ἀλλὰ γλυκύτατον καὶ τὸ ἐπαναλαμβάνει ἀδιακόπως, χωρὶς νὰ ταράττηται διόλου ἐκ τῆς παρουσίας τῶν ἀνθρώπων, μεθ' ὧν ἀρέσκεται νὰ συζῇ καὶ εἰς τὰς κατοικίας τῶν ὁποίων ἀφόβως εἰσέρχεται καὶ ζητεῖ τὴν τροφήν του, ὅταν ἡ χιών, καλύπτουσα τὸ ἔδαφος, κρύπτῃ τὰ ἔντομα, δι' ὧν συντηρεῖται. Ἐγὼ δὲ εἶδον αὐτὸν ἐνίοτε καθήμενον ἀταράχως ἐπὶ τῶν κεράτων καὶ ἀροτήρων βοῶν καὶ ψάλλοντα χωρὶς νὰ φοβῆται διόλου οὔτε τὴν βουκέντραν οὔτε τὸν σάλαγον τοῦ ζευγηλάτου.

Ὁ μέγας φίλος καὶ προστάτης τῶν μικρῶν καὶ ἀδυνάτων πτηνῶν Michelet ἰσχυρίζεται ὅτι ὁ Καλογιάννος εἶναι φύσει ζηλότυπος καὶ διηγεῖται ὅτι ἐκεῖνος, ὅστις ἐπὶ πολλὰ ἔτη ἔζη ἐλεύθερος ἐν τῷ γραφείῳ του, ἐπετέθη μανιωδῶς κατὰ μιᾶς ἀηδόνος, ἣν εἶχεν ἀποκτήσει καὶ πρὸς τὴν ὁποίαν ἀπένεμεν ἐξαιρετικὰς περιποιήσεις. Πολλάκις δὲ τὸν παρηνώχλει καθήμενος ἐπὶ τῶν δακτύλων ἢ ἐπὶ τῆς κεφαλῆς, ὅταν κατελάμβανεν ὅτι ὁ κύριός του,

* Ἡ ἐπιστολὴ ἀπηυθύνετο πρὸς τὸν Παῦλον Διομήδην, τότε ἐκδότην τῆς «Ἑστίας»

βεβυθισμένος εἰς τὴν μελέτην, παρημέλει τὸν γηραιὸν φίλον του.

Καὶ ὅμως τὸν Καλλογιάννον περιφρονοῦν οἱ ποιηταί. Δὲν τὸν καταδέχονται, εἶναι φτωχὸ πουλί, εἶναι χωριάτης. Δὲν ἔχει τοὺς ἐρωτικοὺς ρεμβασμοὺς τῆς ἀηδόνος· ἐξυπνᾷ παραπολὺ πρωΐ, εἶναι χυδαῖος, πάντοτε εὔθυμος, πάντοτε καλοκαρδισμένος, δὲν μελαγχολεῖ ποτέ, ἑνὶ λόγῳ, εἶναι λ α ό ς. Ἀλλ' ἐγὼ τὸν ἠγάπησα ἐκ νεαρᾶς μου ἡλικίας καὶ ὅταν κατὰ τὴν ἔναρξιν τοῦ φθινοπώρου συναντῶμαι μετὰ τοῦ πρώτου Καλογιάννου καὶ τῆς πρώτης κυκλαμιᾶς (διότι τὸ ἄνθος καὶ τὸ πτηνὸν συγχρόνως ἐμφανίζονται), ἡ καρδία μου σκιρτᾷ, ὡς ἂν αἴφνης ἔβλεπον παλαιοὺς φίλους ἐπανερχομένους ἐκ μακρᾶς ἀποδημίας.

Ἀπέναντι τῶν παραθύρων τοῦ ἐν Μαδουρῇ ἐξοχικοῦ μου οἴκου ἐγείρεται παμμεγέθης ἐλαία, ἥτις εἶναι ἀληθὴς ἀγορὰ τοῦ λαοῦ τῶν Καλογιάννων. Ἐκεῖ συνέρχονται, ἰδίως ὅταν ἐπίκηται χειμὼν ἢ τρικυμία, καὶ συναναστρέφονται μετ' ἐμοῦ καὶ μὲ εὐφραίνουν διὰ τῶν κελαδημάτων των. Χίλιαις φοραῖς μοῦ διασκέδασαν τὰ μαῦρα νέφη τῆς φαντασίας: Χίλιαις φοραῖς μὲ παρηγόρησαν καὶ μοῦ ἐγλύκαναν τὰ πικρὰ φαρμάκια τῆς ψυχῆς:

Χρεωστῶ εἰς αὐτοὺς τόσην εὐγνωμοσύνην:

Τίποτε λοιπὸν παράδοξον, ἂν συνέλαβα τὴν ἰδέαν νὰ πληρώσω τὰς φιλοφροσύνας των δι' ὀλίγων στροφῶν, δι' ἑνὸς ταπεινοῦ εἰδυλλίου, ἀφοῦ μάλιστα δὲν ἐμπρέπουν εἰς ἡμᾶς πλέον ᾄσματα πολεμικὰ καὶ διθύραμβοι».

Ὀκτώβριος 1878'

Σὸς πάντοτε
ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ ΒΑΛΑΩΡΙΤΗΣ

Ὁ Καλογιάννος

Ἰωάννῃ Βαλαωρίτῃ
τῷ γλυκυτάτῳ μου υἱῷ

Μὴ μὲ ρωτᾶς ποῦθ' ἔρχομαι, μὴ μὲ ρωτᾶς ποῦ τρέχω,
πατρίδα ἐγὼ δὲν ἔχω
παρὰ τοῦ βάτου τἄγριο, τάγκαθερὸ κλαρί.
Μὲ δέρνει τἀνεμόβροχο, εἶμαι φτωχὸ πουλί,
ὁ λόγγος τὸ παλάτι μου· καὶ βιό μου εἶν' ἡ χαρά,
πετῶ, κορνιάζω ξέγνοιαστος ὁπὄχω τὰ φτερά.

Λίγη δροσοῦλα τοὐρανοῦ τἀκούραστο λαρύγγι
μοῦ τὸ ξεφρύγει ὅταν διψῶ καὶ ζῶ μ' ἕνα μερμῆγκι.
Ξυπνῶ τὸ γλυκοχάραμα. Τοῦ ἥλιου τὴν ἀχτίδα ...
φορῶ μαλαμοκέντητη βασιλικὴ χλαμύδα
κι' ἀρχίζω τὸ τραγοῦδί μου. Στὰ σύγνεφ' ἀνεμίζει
περήφανος σταυραητός, τὸν κόσμο φοβερίζει
κ' ἐγὼ τὸν βλέπω καὶ γελῶ.... Δὲν τοῦ φθονῶ τὴν τύχη,
οὔτε μὲ σκιάζει τἄσπλαχνο, τὸ φοβερό του νύχι,
γιατὶ δὲν καταδέχεται μ' ἐμένα νὰ χορτάσῃ
θεριὸ ποὺ μπρὸς στὴν δόξα του βρίσκει στενὴ τὴν πλάση.
Τὸ κράζουν αὐτοκράτορα... τοῦ φόρεσαν κορῶνα,

μᾶς τὤπλασαν δικέφαλο... τοῦ γράφουν τὴν εἰκόνα....
Στὴ μιὰ τὴ φοῦχτα νὰ κρατῇ χρυσῆ τοῦ δίνουν σφαῖρα,
στὴν ἄλλη του γυμνὸ σπαθί... κ' ἐπῆρε ὁ νοῦς του ἀγέρα!

Τὸ πρῶτο τοῦ φθινόπωρου ποὺ φαίνεται λουλοῦδι
εἶν' ἡ ξανθή μου ἡ κυκλαμιά. Ἐγὼ μὲ τὸ τραγοῦδι
τὴν ἀνακράζω ἀπὸ ψηλὰ κ' ἐκείνη στὴ φωνή μου
γοργὰ προβαίνει ὁλόχαρη. Πιστὸν προξενητή μου
τὸ πρωτοβρόχι δέχεται στὸ φτωχικὸ κρεβάτι
καὶ δείχνεται στὸ φίλο της ἐντροπαλή, δροσάτη......
Δὲ σὲ ζηλεύω, σταυραητέ! Τοῦ πριναριοῦ μου ἡ μᾶζα
ἀξίζει τὴν κορώνα σου καὶ τὰ χρυσᾶ τζαπράζα.
Δὲν ἀνεβαίνω σὰν ἐσέ, καὶ σὰν ἐσὲ δὲν πέφτω
στὴν ἁρπαγή, στὸ σκοτωμὸ κι' ἄλλο ποτὲ δὲν κλέφτω
παρὰ μὲ τὸ τραγοῦδι μου καμμιὰ καρδιὰ καμμένη.
Ἐσὲ σὲ βάφουν αἵματα, ἐμὲ ἡ δροσιὰ μὲ πλένει.
Ζῶ μὲ τὰ φῦλλα τὰ χλωρά, μὲ τ' ἄνθη θὰ πεθάνω,
κι' ἀφήνω χωρὶς κλάμματα τὸν κόσμο αὐτὸν τὸν πλάνο.

Μιὰ μόνη ἀγιάτρευτη πληγὴ ἔχω βαθειὰ κρυμμένη
στὴν ἄκαχή μου τὴν καρδιὰ καὶ κάποτε πικραίνει.
διαβάτη, αὐτή μου τὴ χαρά....
Εἶχ' ἀγαπήσει μιὰ φορὰ
στὸ πρῶτο τὸ ταξεῖδι μου μιὰ καλογιαννοποῦλα,
γκόλφι τοῦ λόγγου ἀτίμητο, καὶ σὰν ἐμὲ φτωχοῦλα.
Σ' ἕνα κλαρὶ παράμερο, μακρὰ ἀπὸ κάθε μάτι
ἐγὼ κι' ἐκείνη ἐστήσαμε τὸ νυφικὸ κρεββάτι
καὶ μὲ τραγούδια ἀδιάκοπα καὶ μὲ τὸν ἔρωτά μας
κρυφά, κρυφὰ ἀναθρέφαμε, διαβάτη, τὰ παιδιά μας.
Μιὰ νύχτα ποὺ τὴν ἔσφιγγα γλυκὰ μὲ τὰ φτερά μου
κι' ἔνοιωθα ποὺ λαχτάριζε στὴ φλογερὴ ἀγκαλιά μου,
ἀκούω ποὺ τρέμει τὸ κλαρὶ καὶ βλέπω ἕναν ἀστρίτη
ποὺ κύτταζε νὰ καταπιῇ τὸ φτωχικό μας σπίτι.
Τὰ μάτια του μοῦ κάρφωσε στὴν ὄψη τὸ θερίο,
ἡ γλῶσσά του ἡ διχαλωτή, τὸ χνῶτο του τὸ κρύο,
διαβάτη, μὲ μαρμάρωσαν.... ἐσβύστηκα..... δὲν εἶδα,
τὴ φοβερή μας τὴ σφαγή... Στὴν πρώτην τὴν ἀχτίδα
τοῦ ἥλιου, ποὺ μ' ἐπύρωσε, ξυπνῶ στὴ γῆ ριμμένο......
Μοῦ λείπαν ὅλα τὰ παιδιά.... Βαρύ, κουλουριασμένο
τὸ σερπετὸ ἐκοιμώτουνε μὲς στὴ φωλιὰ χορτάτο
κ' ἡ μάνα ἑτοιμοθάνατη, ποὺ σπάραζε στὸ βάτο.
Εἶχε τὴ σάρκα ὁλάνοιχτη..... Ὁρμῶ, τὴν ἀγκαλιάζω.
Τοῦ κάκου σκούζω, δέρνομαι, τοῦ κάκου τήνε κράζω.....
Κ' ἐκεῖ ποὺ τῆς ἐμάλαζα τὰ ξεσχισμένα στήθη,
διαβάτη μου, τὸ αἷμά της στὴν τραχηλιά μου ἐχύθη.
Κι' ἀπὸ τὰ τότε μῶμεινε μὲς στὴν καρδιὰ ἡ πικράδα
καὶ στὸ λαιμὸ παντοτεινὰ γραμμένη ἡ κοκκινάδα.

Ἀλλά... δὲ θέλω κλάμματα, μακρὰ ἀπὸ μένα ὁ πόνος,
βασιλικὸ παλάτι μου εἶναι τἀράμνου ὁ κλῶνος
καὶ βιό μου εἰν' ἡ χαρά,
θέλω νὰ ζήσω ξέγνοιαστος ὅσῶχω τὰ φτερά.

*Πρὸς τὴν ὑπὸ λαίλαπος δεινῆς κρημνισθεῖσαν στήλην τοῦ Ὀλυμπίου Διὸς**

Σβύνοντ' ἀστέρια φλογερὰ μὲς στοῦ οὐρανοῦ τὰ βάθη
ἐμπρὸς ἀκλόνητο βουνὸ ἐσάλεψε κ' ἐχάθη
μὲς στοῦ πελάου τὸ βάραγγα.... Κι' ὡς τόσο εἶχα πιστέψει
ἔτι δὲ θἆτον ἀρκετὴ γιὰ νὰ σὲ καταστρέψῃ
τῆς μοίρας ὅλ' ἡ δύναμις.... Ἀγαπητό μου χτίριο,
λησμονημένης γενεᾶς ἄταφο μεγαθήριο,
δέξου τὸ μοιρολόγι μου... Ὅταν σὲ βλέπω κλαίω...
Σὰ νἄσουν ραχοκόκκαλο προκατακλυσμιαῖο
ὁ χρόνος σ' ἐξεκλείδωσε καὶ κάθε σου σφοντύλι
σέπεται τώρα κατὰ γῆς καὶ τὸ πατοῦν οἱ σκύλοι.....
Ἀκατανόητος θυμός, ὀργὴ θεοῦ, κατάρα!...
Νἄρχωνται πάντ' ἀνέλπισταις βρονταῖς, σεισμός, ἀντάρα
καὶ νὰ μᾶς ρίχνουν κατὰ γῆς τὄνα σίμ' ἀπὸ τ' ἄλλο
ὅ,τι κι' ἂν ἔχωμε ψηλό, θεόρατο, μεγάλο......
Καλλίτερα γιὰ σένανε! Σκέλεθρο χαλασμένο
νὰ μένῃ ὀλόρθο εἶν' ἄσχημο, καλλίτερα γυρμένο!
Ἄμετραις εἶδες γενεαῖς νὰ λάμψουν νὰ γεράσουν,
νὰ λυώσουνε σὰν τὸ κερί.... βαρβάρους νὰ περάσουν
σὰ σίφουνας κατάμαυρος.... ἄκουσες τὸ σφυρί τους
νὰ σοῦ συντρίβῃ τὸ κορμί... ἔνοιωσες τὴν πνοή τους
ἐπάνωθέ σου νὰ διαβῇ καὶ νὰ σὲ κιτρινίσῃ
σὰ φύλλο π' ἄσπλαχνος βοριᾶς περνῶντας ἔχει ψήσει.
Ὕστερα..... νύχτα φοβερή, κρυφὸ χτικιό, νεκρίλα,
γεράματ', ἀποκάρωμα καὶ φράγκικη σαπίλα.

---

* Τὸ ποιημάτιον τοῦτο εἶναι ἀνέκδοτον, εὑρεθὲν μεταξὺ τῶν ἐγγράφων τοῦ Βαλαωρίτου μετὰ τὸν θάνατόν του. Ἐγράφη ἐν Ἀθήναις ὅτε κατὰ τὸν χειμῶνα τοῦ 1876 διέμενεν ἐν τῇ πόλει ταύτῃ ὁ ποιητής, προφανῶς δὲ ἐσκόπει νὰ ἐπεξεργασθῇ αὐτὸ πρὶν ἢ τὸ παραδώσῃ εἰς την δημοσιότητα, διότι τὸ ὑπάρχον χειρόγραφον εἶναι τὸ κατὰ τὴν πρώτην ἔμπνευσιν γραφέν, φέρει δὲ πλείστας διορθώσεις καὶ παραλλαγάς, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἐπεφυλάττετο ὁ ποιήσας βραδύτερον νὰ ἐκλέξῃ κατὰ τὴν ἀντιγραφήν. Τοιαύτη ἦτο ἡ μέθοδος ἐργασίας τοῦ ποιητοῦ. Ἔγραφε τάχιστα καὶ διὰ μιᾶς τοὺς ὑπὸ τῆς φαντασίας του ὑπαγορευομένους στίχους, οἵτινες ἔρρεον ὡς χείμαρρος κατὰ τὴν στιγμὴν τῆς ἐμπνεύσεως, ἐνῷ ἐνίοτε ἐπὶ μακρὰ διαλείμματα χρόνου ἠδυνάτει καὶ δύο μόνους στίχους νὰ γράψῃ. Κατόπιν ἐπὶ τοῦ χειρογράφου τούτου ἐπέφερε τὰς διορθώσεις καὶ παραλλαγάς, τὰς ἐκ τῆς ὡριμωτέρας σκέψεως ὑπαγορευομένας. Μετὰ τοῦτο ἀντέγραφε τὸ ποίημα ἰδιοχείρως, πολλάκις πλείστας καὶ ἀθρόας ἐπιφέρων μεταβολάς, ἀλλὰ ἐπὶ τοῦ κειμένου τούτου σπανιώτατα καὶ ἐλαχίστας βραδύτερον ἐπέφερε διορθώσεις ἢ ἀλλαγάς. Ἡ τελευταία αὕτη ἐπεξεργασία ἐλλείπει ἐκ τοῦ εἰς τὴν πεσοῦσαν στήλην τοῦ Ὀλυμπίου Διὸς γραφέντος ποιήματος.

Περνᾶ κι' αὐτὸ τ' ἀνάθεμα, διαβαίν' ἡ λέπρα, ἡ ψώρα,
κ' εὐθὺς ἐπλάκωσ' ἄλλο φιδ' τὴν ἔρημή σου χώρα
τὴν ὤργωσαν κατάσαρκα τὰ τούρκικα λεπίδια
κ' εἶδες παντοῦ τὴ σάρκα της νὰ σέρνεται κοψίδια.
Πόλεμος ἀτελείωτος γιὰ τετρακόσιους χρόνους
μὲ πεῖνα, μὲ ξεκλήρισμα, μὲ σίδερα, μὲ πόνους·
φωτιὰ παντοῦ καὶ θέρισμα..... .Μιὰ μέρα τὸ δρεπάνι
τοῦ Χάρου σὰν κ' ἐστόμωσε... εἶπε κ' ἐκεῖνο «φθάνει»!
Ὁ κόσμος ἐξανάσανε.... Νάθε βαστάξει ἀκόμα,
χίλιαις φοραῖς καλλίτερα.. Ἔμαθ' αὐτὸ τὸ χῶμα
νὰ τὸ ποτίζουν αἵματα, κι' ὅταν διψᾷ, στειρεύει.....
Ὁλόγυρά σου κύτταξε.... δὲ βλέπεις;... τί δὲ ρεύει;...

Κι' ὡς τόσο σὺ δὲν ἔπεσες! Ὁλόρθο κυπαρίσσι
τὰ μνήματά μας νὰ τηρᾷς ἡ μοῖρα σ' ἔχει ἀφήσει.
Οἱ χρόνοι ἐφεύγαν φτερωτοὶ κ' ἡ νεκρικὴ εὐμορφιά σου
ἔμενε πάντοτ' ἄφθαρτη... Μιὰ μέρα ἐκεῖ σιμά σου
ἀκούστηκε ἄγριος σάλαγος.... Στερνὴ ταπεινοσύνη,
ἀλλόκοτη, ἀνυπόφορη σῶμελλε νάν' ἐκείνη.....
ἐπάνω στ' ἀντικέφαλο μιᾶς ἄλλης ἀδελφῆς σου
κόσμος μυρμήγκιαζε πολὺς στὰ χείλη τῆς ἀβύσσου
καὶ μὲ φωναῖς, μ' ἀλαλαγμοὺς ἀνεβοκατεβαίνουν
σφαλάγγια ἀγεροκρέμαστα, στ' ἀγῶγι τους πεθαίνουν
καὶ στὸν βαρὺ τὸν κάματο... Σκοτείδιασε, νυχτώνει...
Σκορποῦν οἱ ἀλιτάριοι.... Χαράζει, ξημερώνει...
Κ' ἐκεῖ π' ὅταν ἐδιάβαινε στὸ φλογερό του δρόμο
ὁ ἥλιος μας ἐστήλωνε τὸ μάτι του μὲ τρόμο
εἶδες ἐκεῖ, μαυρόμοιρη σιχαμερὸ σκουλῆκι,
ἀγνώριστο παράλλαμμα τὴν πέτρινή του θήκη
σκλαβιᾶς σημάδι φοβερὸ ἐμπρός σου ἕναν Δερβίση
μισουρανὶς νὰ χτίσῃ!...
Εἶχε σημάνει ἡ ὥρα σου Στἄγριο πέρασμά του
μιὰ νύχτα σ' ἔσπρωξε ὁ βορειᾶς μὲ τὰ πλατειὰ φτερά του
κι' ὅλη σὲ σώριασε στὴ γῆ.... Σκέλεθρο χαλασμένο
νὰ μέν' ὁλόρθο εἶν' ἄσχημο, καλλίτερα γυρμένο.......

*Εἰς τὸ λεύκωμα τῆς Κυρίας***

Μ' ἀρέσει μὲς στὴν ἄβυσσο τοῦ μαύρου τοῦ ματιοῦ σου
νὰ βλέπω τὸ κυμάτισμα, Κυρά, τοῦ λογισμοῦ σου,
καὶ νὰ ξανοίγω, Οὐράνω μου, μὲς στὸ βαθὺ σκοτάδι,
ποὺ πλημμυρεῖ τὴν κόρη σου, τὸν φλογερὸν τὸν ἅδη,
πῶκαψε ἀμέτρηταις καρδιαῖς... Μ' ἀγάπη σὲ θωροῦσα...
Κ' ἐκεῖ ποὺ παραμόνευα, κ' ἐκεῖ ποὺ καρτεροῦσα
μὴν ἀπ' ἐκείνη τὴ νυχτιὰ προβάλῃ καμμιὰ ἀχτίδα,
βαθειά, βαθειά, κατάβαθα μοῦ φάνηκε πῶς εἶδα
ἀπελπισμένη μιὰ ψυχὴ στὸ μελανό σου κῦμα

νὰ παραδέρνῃ ἀνήσυχη, σὰ ζωντανὸς στὸ μνῆμα.
Κι' ὅταν ἐζήτησα νὰ ἰδῶ ποιός πνίγεται, Κυρά μου,
στὸν κάτω κόσμο. ἐγνώρισα μὲ τρόμο τὴ θωριά μου.

Ροξάνη Λουίζου

Κρύβετ' ἡ μέλισσα ἡ ξανθὴ μὲ τὴν ἀνεμοζάλη
στὸν κόρφο τοῦ τριαντάφυλλου, στοῦ κρίνου τὴν ἀγκάλη.
Ἐκεῖ δέ φθάνει χειμωνιά, ἐκεῖ βορειᾶς δὲ φθάνει,
καὶ τὸ χτωχὸ πετούμενο ποὺ ξέφυγε, Ροξάνη,
τοῦ Χάρου τὸ κυνήγημα, τὸν τρόμο, τὴν πικράδα,
εὑρίσκει ἐκεῖ παρηγοριὰ κι' ἀνέλπιστη γλυκάδα.....

Χαρὰ σ' ἐκεῖνο τὸ πουλί, ποὺ τὸ χτυποῦν οἱ ἀνέμοι,
ποὺ παραδέρνει ξέσκεπο, ποὺ στὸ κλαρί του τρέμει
ὅταν τὴν νύχτα ἐλόμαυρα πετοῦν τὰ νέφη ἐμπρός του
κι' ἀνάφτη μ' ἀστραπόβροντα ὁ ἔρμος οὐρανός του.
Χαρὰ σ' ἐκεῖνο τὸ πουλί, ἂν στὸ φτερούγισμά του
εὗρ' ἕνα ρόδο σὰν ἐσέ, χίλιαις φοραῖς χαρά του!...

Παράκονο

Πόσαις φοραις τὰ κύματα,
ποὺ ἔπεφταν ἀφρισμένα
στὸ ἔρμο τ' ἀκρογιάλι μου.
τὰ ρώτησα γιὰ σένα!

Πόσαις φοραῖς τὸ δάκρυ μου
στὴν ἄβυσσο εἶχε στάξει,
καὶ πόσο ἐπαρακάλεσα
νάλθῇ σ' ἐσὲ ν' ἀράξῃ!

Τοῦ κάκου! Φεύγ' ἡ θάλασσα
καὶ πίσω της ἀφήνει
ἀφροὺς καὶ λίγα φρύγανα
γιὰ μόνη ἐλεημοσύνη.

Κ' ἐγὼ τυφλὸς ἐκύτταζα
τὸ κῦμα καὶ δὲν εἶδα
ὅτ' εἶν' ἀφρὸς ἡ ἀγάπη μου
καὶ φρύγανα ἡ ἐλπίδα.

Τὸ φιλί

«Τὰ φύλλα βλέπεις τῆς ἐτιᾶς
πῶς πέφτουν μαραμμένα; —
ψυχή μου, μῶλεγες πικρὰ
μὲ μάτια δακρυσμένα.

»Πῶς φεύγει, βλέπεις, τὸ νερό,
τὰ νέφη πῶς πετοῦνε,
πῶς ἡ δροσοῦλα τῆς αὐγῆς,
οἱ κρίνοι πῶς περνοῦνε;

»Ναί, πές μου πές μου, σὰν αὐτὰ
κ᾽ ἡ ἀγάπη μας θὰ σβύσῃ
σὰ λούλουδο θὰ μαραθῇ,
σὰν ὄνειρο θὰ ζήσῃ;»

Κι᾽ ἐγὼ σ᾽ ἀγκάλιασα σφιχτὰ
καὶ σῶφραξα, ψυχή μου
τὰ χείλη μ᾽ ἕνα φλογερὸ
κι᾽ ἀπέραντο φιλί μου.

Καὶ τότ᾽ ἐπίστεψες καὶ σὺ
ὅτ᾽ ἔχει κ᾽ ἡ ζωή μας
μιὰ μόνη ἀθάνατη στιγμὴ
κλεισμένη στὸ φιλί μας.

Μιὰν ὥρα πῶφυγε κρυφὰ
τοῦ Χάρου τὸ δρεπάνι
κι᾽ ὅπ᾽ ὅσο κι᾽ ἂν πετᾷ γοργὰ
ποτὲ δὲ θὰ πεθάνῃ.

Τὸ δάκρυ

Μή μέ σπαράζεις, ἄσπλαχνη,
μὲ τὰ παράπονά σου,
μὴ πέ ποτίζεις ἀλοή.
Μὴν κλαῖς, μὴ μοῦ πικραίνεσαι..
γιατὶ κάθε ματιά σου
πάντα τὸ δάκρυ νὰ τὴ σβῇ;

Πές μου τί θέλεις, ἄπιστη;
Γιατὶ χολή, φαρμάκι
θἀν᾽ ἡ ἀγάπη σου γιὰ μέ;
Γιατὶ κ᾽ ἐγώ, ψυχοῦλα μου,
νὰ μὴ χαρῶ λιγάκι
μιὰν ὥρα ξάστερη μ᾽ ἐσέ;

Κ' ἐσὺ πικρὰ μὲ κύτταζες
ἀχνὴ σὰν πεθαμμένη
καὶ σὰν τὸ μάρμαρο βουβή—
«Ἀγάπη, ὡσὰν νὰ μῶλεγες,
ἀγάπη, ποτισμένη
μὲ τέτοιο δάκρυ, πάντα ζῇ».

Ἡ ἀγράμπελη

Λέγ' ἡ ἀγράμπελη μυριανθισμένη
στὸν ἄγριο πλάτανο, ποὺ τὴν θωρεῖ
καὶ μὲ τὸν ἴσκιο του συχνοδιαβαίνει
πάντοτ' ἐπάνω της βράδυ κι' αὐγή.

«Δένδρο περήφανο, μὲς στὸν ἀγέρα
τὰ φύλλα, οἱ κλῶνοι σου θρασομανοῦν·
βρίσκεις στενόχωρη τώρα τὴ σφαῖρα;
Τ' ἄστρα, τὰ σύγνεφα δὲ σὲ χωροῦν;

»Τρέχει στὴ ρίζα σου νεράκι κρύο,
βυζαίνεις ἄκοπα τὴν καταχνιά,
κ' ἐμένα ἐζήλεψες, σὺ τὸ θηρίο,
γιατὶ μ' ἐπότιζε λίγη δροσιά;

»Τί θέλεις, πλάτανε, τί μοῦ γυρεύεις;
Διῶξε τὸν ἴσκιο σου κ' εἶμαι μικρή.
Τ' ἄνθη μου ἐπάγωσαν, μὴν τὰ παιδεύεις,
ἄσ' τον τὸν ἥλιο μου νὰ τὰ χαρῇ...»

«—Ξανθή μου ἀγράμπελη, τί μὲ φοβᾶσαι;
Θέλεις νὰ σέρνεσαι πάντα ὀρφανή,
μονάχη σου, ἔρημη τὴν νύχτα νᾶσαι
νᾶχῃς κρεββάτι σου λιθάρια, γῆ;

»Τ' ἄνθη ζευγάρωσε μὲ τὴν ἀνδρειά μου,
γένου βασίλισσα κ' ἐγὼ θρονί,
στηλώσου ἐπάνω μου... στὴν ἀγκαλιά μου
κάθε ἄλλο λούλουδο θὰ σὲ φθονῇ....»

Τὴν ἐξεγέλασε τ' ἄγριο πλατάνι,
τὴν ἐπερίπλεξε μὲς στὰ κλαριά...
Τί κρῖμα πῶδωκες, ξανθὸ βοτάνι,
γιὰ λίγο ψήλωμα τὴν παρθενιά!

Φτωχὴ κι' ἀνύπανδρη στὴν ἐρημιά σου
μοὔτανε τ' ἄνθη σου κρυφὴ χαρά·

τώρα θ' άρπάζουνε τή μυρωδιά σου
τά νέφη κι' ό άνεμος πούσαι χυρά.

Τό ρόδο καί ή δροσιά

Λέγ' ή δροσοῦλα όλόχαρη
στό ρόδο πού διψοῦσε
καί μέ τά φύλλα του άνοιχτά,
σά χείλη ποῦθελαν φιλιά,
ψηλά τ' άστέρια έκύτταζε
καί τήνε χαρτεροῦσε.

Λέγ' ή δροσοῦλα όλόχαρη:
«Περήφανο λουλοῦδι,
ποιός σοῦπε άπόψε πῶς θάλθῶ
στόν κόρφο σου νά κοιμηθῶ;
Μήπως νεροῦ μουρμούρισμα,
μήν άηδονιοῦ τραγοῦδι;»

«Οὔτε νεροῦ μουρμούρισμα
οὔτ' άηδονιοῦ τραγοῦδι...
Ἄγνωστη μ' ἔκαψε φωτιά·
ζωντάνεψέ μου τήν καρδιά
πρίν πέσουνε τά φύλλα μου,
τῆς νειότης μου τό χνοῦδι...»

Χρυσό στεφανοσκέπασμα
ξαπλώνει τό φεγγάρι
πάνω σ' έκεῖνα τά φτωχά...
Μιά νύχτα έζήσαν μοναχά,
μιά νύχτα κ' έξεψύχησαν...
Ποιός νάχε τέτοια χάρι!...

Ἀχτίδα

«Ἂν ἤμουνα τοῦ φεγγαριοῦ
μαλαματένι' άχτίδα,
θά χώνευα κρυφά, κρυφά
μές στά μαλλιά σου τά χρυσᾶ
νά γένω πιά πλεξίδα.

»Κι' ὅταν ή νύχτα θἄρχεται
νά κλῇ τά βλέφαρά σου
κι' ἄλλος κανείς δέ θά θωρῇ

τ' ἀγγελικό σου τὸ κορμὶ
παρὰ τὸ κόνισμά σου.

»τότε κ' ἐγὼ στ' ἀνέφελο
θὰ βγαίνω μέτωπό σου,
θὰ σὲ φιλῶ... θὰ λησμονῶ
τ' ἀστέρια μου, τὸν οὐρανό...
θὰ σβυῶμ' ἐκεῖ σιμά σου».

Κ' ἐσὺ μ' ἕνα χαμόγελο,
πῶλαμψε σὰ δοξάρι
μ' ἀγκάλιασες σφιχτά, σφιχτὰ
κ' ἐγὼ ἐλησμόνησα, κυρά,
κι' ἀχτίδα καὶ φεγγάρι.

Ἡ Ξανθούλα

«Μ' ἀρέσ' ἡ θάλασσα γιατὶ μοῦ μοιάζει,
μ' ἀρέσει, σ' ἄκουσα νὰ λὲς κρυφά,
πότε ἀγριεύεται, βόγγει, στενάζει,
καὶ πότε ὁλόχαρη παίζει, γελᾶ.
Δὲν εἶν' ὁλόξανθη σὰν τὰ μαλλιά μου·
Δὲν εἶν' ὁ κόρφος μου σὰν τὸν ἀφρό;
Μέσα στὰ μάτια μου τὰ γαλανά μου
δὲν ἔχω κύματα, τάφο, οὐρανό;
Μ' ἀρέσει ἡ θάλασσα γιατὶ μοῦ μοιάζει
κι' ἂς ἔχῃ μέσα της κόσμο θεριά...
Μὴ στὴν καρδοῦλα μου μὴ δὲ φωλιάζει
ἀγάπη ἀχόρταγη, σκληρὴ φωτιά;»
Κ' ἐγὼ ἐχαιρόμουνα ποὺ χολιασμένη
φαρμάκι μῶσταζες μὲς στὴν ψυχή,
τὴ ζήλεια σου ἔβλεπα ξαγριωμένη,
στὰ χείλη σου ἔβραζε κάθε πνοή.
Τότ' ἐκρεμάστηκα στὴν τραχηλιά σου
τὴ φλόγα σώσουσα μὲ δυὸ φιλιά,
τὴν ὄψη ἐβύθισα μὲς στὰ μαλλιά σου,
στὸν κόρφο σου ἔστησα κρυφὴ φωλιά.
«Κῦμά μου ἀνήμερο, ψυχή μου φθάνει.
Μὴ μ' ἀγριεύεσαι, πλάγιασ' ἐδῶ...
Θἆμαι γιὰ σένανε γλυκὸ λιμάνι...
Τί ἀξίζει ἡ θάλασσα χωρὶς γιαλό;»

Ἐπὶ τῷ θανάτῳ Χρυσούλας Καλκανῆ Μαχαίρα

«Μὤφυγε... ἐπέταξε ἡ Χρυσῆ!... Ἔλα μ' ἐμέ, διαβάτη,

ἔλα νὰ ἰδῇς τὸ μνῆμα της... Δὲν ἔμειν' ἕνα μάτι
νὰ μὴ δακρύσῃ ἐπάνω της. Μονάκριβη τὴν εἶχα.
κι' ἀπ' τὰ ξανθά της τὰ μαλλιὰ ἂν ἔπεφτε μιὰ τρίχα.
τὴν ἔπαιρνα γιὰ φυλαχτό... καὶ τώρα... πεθαμμένη!...
Βλέπεις τὸ χῶμα τὸ νωπό,... Ἐδῶ βαθειὰ θαμμένη
κοιμᾶται, μοῦπαν, ἡ Χρυσῆ.. Πές μου, καλὲ διαβάτη,
γιὰ νὰ τὴν εὕρῃ γρήγορα ποιό τάχα μονοπάτι
θὰ πάρ' ἡ μαύρ' ἡ μάννα της;... Μοῦ λὲν ἐκεῖ στὸν Ἅδη
ὅτ' εἶν' ἡ νύχτα ἀπέραντη, παντοτεινὸ σκοτάδι...
Ποιὸς θὰ μοῦ φέξῃ νὰ διαβῶ; Σὰν ἄστρο, σὰν αὐγοῦλα
δὲ θ' ἀνατείλῃ ἐκεῖ γιὰ μέ, διαβάτη μου, ἡ Χρυσοῦλα;...
Βαθειὰ κι' ὁ κρῖνος μὲς στὴ γῆ κοιμᾶται τὸν χειμῶνα,
κι' ὅταν ἀκούσῃ νὰ λαλῇ γλυκὰ στὸν καλαμιῶνα
τὸ πρῶτο ἀηδόνι τ' Ἀπριλιοῦ, ξυπνᾶ καὶ ξεφυτρώνει...
Πές μου, διαβάτη, κ' ἡ Χρυσῆ, μὲ τ' Ἀπριλιοῦ τ' ἀηδόνι
θὰ νὰ βλαστήσῃ ἀπὸ τὴ γῆ;... Μ' ἀκοῦς, μ' ἀκοῦς, παιδί μου;
Τρεῖς σπιθαμαῖς μοῦσαι μακρὰ κ' ἀκόμα τὴ φωνή μου,
Χρυσοῦλα, δὲν ἐγνώρισες;... Ποῦ τάχα ν' ἀρμενίζῃ;...
Τί πέλαγο χωρὶς γιαλό, ποιὸς κόσμος μᾶς χωρίζει;...»

Κ' ἡ ἔρμ' ἡ μάνα ξήπλεγη γλυκοφιλεῖ τὸ χῶμα,
σὰν νἄθελε νὰ καταπιῇ μὲ τἄχαρό της στόμα,
νὰ μεταλάβῃ ἀχόρταγη τοῦ Χάρου τὸ φαρμάκι...

Ἀχτίδα διαβατάρικη, λουλοῦδι, ἀφρός, πουλάκι,
ἔφυγ' ἐπέταξε ἡ Χρυσῆ... Πανόρφανη μητέρα!
Μὴ τὴ ζητεῖς ἐδῶ στὴ γῆ, στολίζει τὸν αἰθέρα...

Χαρίκλεια Δ***

ἐπὶ τῇ προσφορᾷ τῶν ποιημάτων μου

Ὅταν γεράσῃ ὁ πλάτανος καὶ τὰ χλωρὰ τὰ φύλλα
τὴν ἄνοιξη δὲν κρύβουνε τὰ κούφια του τὰ ξύλα,
κάθε διαβάτης, ποὺ περνᾶ καὶ ποὺ θυμᾶται ἀκόμα
τὸν ὕπνο ποὺ κοιμήθηκε στὸ δροσερό του χῶμα,
καὶ τὸ νεράκι πἄγρυπνο μὲ τὸ κελάδημά του
χίλιαις φοραῖς ἐγλύκανε τὸν πόνο στὴν καρδιά του,
κάθε διαβάτης ποὺ περνᾶ μὲ κάτι πικραμμένο
θωρεῖ τὸ γέρο γίγαντα, θωρεῖ τὸ στοιχειωμένο
τὸ δένδρο του ἑτοιμόρροπο καὶ σταματᾶ τὸ βῆμα
νὰ πάρῃ ἀπὸ τὴν φλούδα του γιὰ ἐνθύμηση ἕνα τρίμμα.

Καὶ σύ, Χαρίκλεια, καὶ σὺ νὰ μὴ μὲ λησμονήσῃς
ὅταν θὰ πέσω κατὰ γῆς. Θυμήσου, μὴν ἀφήσῃς
αὐτά μου τ' ἀγριολούλουδα νὰ μαραθοῦν τὰ μαῦρα!

Γνωρίζεις πῶς τ' ἀγάπησα! Μὲς στὴν καρδιά μου τεῦρα
κ' ἐκεῖθε τὰ ξερρίζωσα. Κρύψε τα σὲ μιὰν ἄκρη
καὶ δρόσιζέ τα τὰ φτωχὰ κἄποτε μ' ἕνα δάκρυ
ἢ μ' ἕνα σου χαμόγελο. Τότε κ' ἐκεῖνα ἐμπρός σου
θὰ ζωντανεύουν, θὰ ξυπνοῦν μὲ τὸ χαιρετισμό σου,
καὶ καθενὸς ἡ μυρωδιὰ θἄναι γιὰ σὲ σημάδι
ὅτι κ' ἐγὼ γιὰ νὰ σὲ ἰδῶ ἦλθα κρυφ' ἀπ' τὸν Ἅδη.

Ἀφιέρωσις τῇ Κᾳ Κ***

....
Καὶ τώρα εὑρέθηκες ἐσύ, δροσοῦλα, λουλουδάκι
νὰ σκιάζῃς τὸ γεράκι!
Κ' ἐνῷ ψηλὰ στὰ σύγνεφα μὲ τ' ἄγρια τὰ φτερά του
ἔσχιζε τ' ἀστραπόβροντα, ἐνῷ στὸ πέρασμά του
σκιαμένα ἐφεύγαν τὰ πουλιά... μιὰ σπίθ' ἀπὸ τὸ φῶς σου,
ἕνα σου δάκρυ ποὔσταξε προχθὲς στὸ πρόσωπό σου,
κύτταξε, τὤρριξαν στὴ γῆ. Δειλό, φωτοκαμμένο,
δὲν τὸ λυπᾶσαι τὸ φτωχό; Στὰ πόδια σου ἁπλωμένο,
δὲ βλέπεις, ἀπαρνήθηκε γιὰ σὲ τὴ λευτεριά του,
λησμόνησε τὰ νύχια του, ἐσβύστηκ' ἡ ἀνδρειά του.
Ὢ! δρόσισέ το, κρύψε το βαθειὰ στὴν τραχηλιά σου,
δός του προσκέφαλο γλυκὸ τὰ ξήπλεγα μαλλιά σου
κι' ἄφες το ἐκεῖ νὰ τρέφεται μὲ τὸ χρυσὸ ὄνειρό του
καὶ ταπεινὸ νὰ λησμονῇ τὸν πρῶτο οὐρανό του.

Ἡ πρὸς τὴν Πατρίδα ἀγάπη μου

Δὲν εἶναι διαβατάρικο πουλί, ποὺ γιὰ μιὰ μέρα
σχίζει τὰ νέφη καὶ περνᾶ γοργὸ σὰν τὸν ἀγέρα,
οὔτε κισσός, π' ἀναίσθητος τὴν πέτρα περιπλέκει.
οὔτ' ἀστραπή, ποὺ σβύνεται χωρὶς ἀστροπελέκι,
δὲν εἶναι νεκροθάλασσα, βοὴ χωρὶς σεισμό,
νοιώθω γιὰ σέ, πατρίδα μου, στὰ σπλάχνα χαλασμό.

Εἰς ἀνάμνησιν τῆς 25 Μαρτίου 1872
καθ' ἣν ἀπήγγειλε τὸ πρὸς τὸν Πατριάρχην Γρηγόριον ποίημα

....
Ἐφλόγισε τὸν οὐρανὸ
τ' ἀστέρι μίαν ὥρα...
Ποιὸς τὸ θυμᾶται τώρα;

Ἐ π ι τ ύ μ β ι α

Ἀειμνήστῳ στρατηγῷ Δημητρίῳ Πλαπούτᾳ

«Πᾶψε, Ρουφιᾶ, τὸ βογγητό, στρέψε τὰ κύματά σου
νἄχῃ στοῦ Λάλα ἐλεύθερο τὸ πέταμα ἡ ψυχή μου.
Ξέρεις ἐκεῖ ποιὸς κοίτεται... Δὲ θέλω τὰ νερά σου,
ποτάμι, νἀνταριάζωνται, νάρπάζουν τὸ φιλί μου
ὅταν ἐδῶθε θὰ πετᾷ νὰ τὸν καλονυχτίζῃ.
Πᾶψε, Ρουφιᾶ, τὸ βογγητό! Σίγησε, μὴν τολμήσῃς
τἀδέρφια νὰ χωρίσῃς,
γιατὶ ὁ Πλαπούτας καὶ νεκρὸς κρατεῖ τὸ μετερίζι».

Τῇ νεαρωτάτῃ...

Ἐπάνωθέ μου ἀνέφελη γλυκοχαράζει αὐγούλα
καὶ τὰ φτερά μου ἐφύτρωσαν. Πατέρα μου, μανούλα,
μ' ἄχαρα νεκρολούλουδα στεφάνια μὴ μοῦ πλέτε·
δὲ θὰ πετάξω μόνη μου, σᾶς καρτερῶ· μὴν κλαῖτε.

Πρὸς τὸν Ἰωάννην Σταματέλον

Ἐπὶ τῷ θανάτῳ τοῦ νεαροῦ αὐτοῦ υἱοῦ

Μαδουρῇ τῇ 3 Ἰαν. 1875.

Δυστυχισμένε μου φίλε,

Μόλις παρῆλθον ὀλίγαι ἡμέραι ἀφ' ὅτου, συνδιαλεγόμενος μετ' ἐμοῦ μακρόθεν, ἔχαιρες βλέπων ἐπαξίως ἐκτιμωμένους τοὺς κόπους σου, καὶ ἰδοὺ ἐκ μιᾶς θανατηφόρον ἐπιφέρει κατὰ τῆς κεφαλῆς σου κτύπημα ἡ ἄσπλαγχνος χεὶρ τοῦ θανάτου.

Ποίαν μοὶ ἐνεποίησεν ἐντύπωσιν ἡ ἀπροσδόκητος αὕτη συμφορά σου, μόνος σύ, ὅστις γνωρίζεις πόσον ἡ καρδία μου συνδέεται μετὰ τῆς ἰδικῆς σου, δύνασαι νὰ τὸ ἐννοήσῃς.

Ἀλλ' ὁ φιλόσοφος, ὁ ἔχων ἀείποτε ὑπ' ὄψιν τὸ μυστηριῶδες δρᾶμα τοῦ ἀνθρωπίνου βίου μόνον ἐν ἑαυτῷ εὑρίσκει παρηγορίαν ἀνάλογον πρὸς τοιαῦτα τραύματα, διότι μόνος συναισθάνεται ὅτι ἐν τῇ μεγάλῃ ἀναγεννήσει, τῇ διὰ τῆς κολυμβήθρας τοῦ τάφου παρασκευαζομένῃ, ἀδιακρίτως, περιλαμβάνονται καὶ εἰσάγονται νέοι μετὰ γερόντων καὶ ἰσχυραὶ μετ' ἀδυνάτων, διότι μόνος γινώσκει ὅτι οὐδεμίαν ἔχει σημασίαν ὁ χρόνος ἐνώπιον τῆς αἰωνιότητος, οὐδὲ τὸ πεπερασμένον ἐνώπιον τοῦ ἀπείρου.

Στὸν πολυτάραχο γιαλὸ τοῦ κόσμου μιὰν ἡμέρα
διαβάτης ἀνυπόμονος περνᾶ σὰν τὸν ἀγέρα.
Τὸ πάτημά του ἐφάνηκε στὸν ἄμμο τὴν αὐγή·
ἄγριο τὸ κῦμα διάβηκε τὴ νύχτα καὶ τὸ σβεῖ.

Ὡς ἀδελφὸς
ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ ΒΑΛΑΩΡΙΤΗΣ

Ἐπὶ τῷ θανάτῳ Μαρίας Ἀλεξάνδρου Κουμουνδούρου

Ἔρριξ, ἀκόμη μιὰ φορὰ τὸ δακρυσμένο μάτι
στὸ ἔρμο της κρεββάτι.
Ἐζήλεψα... ἐλαχτάρισα... τοῦ τάφου τὸ σκοτάδι
μοῦ θόλωσε τὸ λογισμό. Ἐφθόνεσα τὸν Ἅδη,
κ' εἶπα: «Πατέρα δύστυχε, ἂν ἤμουν σὰν τὸ Χάρο,
θἀρχόμουν, πίστεψε, κ' ἐγὼ κρυφὰ νὰ τήνε πάρω».

Α΄

Δὲ σ' ἐλησμόνησα, γλυκειά, πολυβασανισμένη
πατρίδα μου, πανόμορφη. Μὲς στὴν καρδιὰ ἀναμμένη
βόσκει ἡ ἀγάπη μου βαθειὰ τὰ ἔρμα σωθικά μου,
ἀφοῦ δὲ βρίσκει τίποτε νὰ κάψῃ ὁλόγυρά μου,
ἀνήμερη κι' ἀχόρταγη μοῦ τρώγει τὴν ψυχή
κ' ἐμὲ γηράζει ἀνώφελα κ' ἐκείνη πάντα ζῇ.

Β΄

....
Ξεσαρκωμένα κόκκαλα... τάφοι βουβοί... κοιμᾶσθε,
πῶς δὲν ξυπνᾶτε μιὰ στιγμή... Καὶ σεῖς καὶ σεῖς θὰ νᾶσθε
σὰν τὰ παιδιά σας βάρυπνοι; Τὸ φοβερὸ σκοτάδι
ἡ νύχτα ἡ ἀξημέρωτη, ποὺ σᾶς κρατεῖ στὸν Ἅδη,
λιοντάρια μου ἀνυπόταχτα, μὴν ἔχει ἀπονεκρώσει
τὴ μυστικὴ σας δύναμι, μὴν ἔχει σαβανώσει
τὴν ἄφθαρτή σας τὴν ψυχή; Πῶς τάχα στὰ ὄνειρά μας
δὲ λάμπετε σὰν ἀστραπαῖς καὶ πῶς ὁλόγυρά μας.
....

Γ΄

....
Ἐσεῖς ἀστέρια τ' οὐρανοῦ, μάτια χρυσᾶ τοῦ κόσμου,
φεγγάρι ἀργυροστέφανο ποὺ δίδεις φῶς στὸ φῶς μου,
σύγνεφ' ἀνεμοκίνητα ποὺ τρέχετ' ἄνω κάτω
βαστῶντας μὲς στὰ στήθη σας νερό, νερὸ δροσᾶτο,
πεύκια τοῦ λόγγου, πλάτανοι, βρύσαις, βουνά, χορτάρι,
τὸ γέρο Κίτσο ἀκούσετε, τὴν ὕστερη τὴ χάρι
ποὺ τώρα ἐδῶ γονατιστὸς στὸ πατρικό του χῶμα
γυρεύει ἕνας κατάδικος μὲ τὴν ψυχὴ στὸ στόμα
περίλυπος, κατάδικος καὶ καταφρονεμένος.
Μὴν ἀρνηθῆτε. Δέχθητε τὰ λόγια ποὺ γηρμένος
ἕνας παληὸς πολεμιστής, ἕν' ἀγριοξηφτέρι
πῶφθειρε τὰ φτερούγια του στῆς ξενιτειᾶς τ' ἀγέρι,
ἐμπρός σας τώρα θὰ εἰπῇ: «Σᾶς παίρνω μάρτυράς μου
στὸν πόνο τῆς καρδιᾶς μου».
....

Κυττάξετε, κυττάξετε τὸ ἔρμο μου κεφάλι.
Χρόνους πολλοὺς μοῦ τῶδειρε βροχὴ κι' ἀνεμοζάλη,
τὸ χτύπησαν τὰ σύγνεφα, τὄψησαν οἱ λαχτάραις,
τὸ φωτοκάψανε ἀστραπαῖς, ἀφορισμοί, κατάραις,
κι' ἀγέρωχο, περήφανο στὴν τόση τρικυμία,

δὲν ἐπροσκύνησε ποτέ. Ἔβλεπα μία μία
ταῖς τρίχαις μου ν' ἀσπρίζουνε, νὰ φεύγουν οἱ ἐλπίδες,
ἔβλεπα μύτη μαχαιριοῦ νὰ σκάφτη ταῖς ρυτίδαις
βαθειὰ βαθειὰ ὡς τὸ κόκκαλο στὸ μαῦρο πρόσωπό μου,
καὶ σὰν τὸ βράχο ἀκλόνητο εἶχα τὸ μέτωπό μου,
Τὸ βόλι μ' ἐφοβήθηκε ψυχρὸ καὶ δειλιασμένο
τὴ σάρκα μου ὅταν ἔγγιζεν ἔπεφτε πεθαμμένο.
Ἐλύγιζαν, ἐστόμωναν στ' ἀνδρεῖο μου κουφάρι
σὰν ἐχτυποῦσαν τὰ σπαθιά, λὲς κ' ἤμουνα στουρνάρι·
τὰ σωθικά μου, στὴ χολή, στὰ πάθη μου βαμμένα,
εἶχαν πτερώσει μέσα μου φαρμακοποτισμένα·
ἡ μαρμαρένια μου καρδιὰ σεισμοὺς δὲν ἐφοβήθη.
κι' ἀρράγιστη κι' ἀκλόνητη ἐρρίζωνε στὰ στήθη.
Ὁ Κίτσος τώρα προσκυνᾷ· τοῦ Κίτσου τὸν αὐχένα
τὰ σπλάχνα του, τὰ γόνατα, τὰ σιδεροπλασμένα
ποὺ δὲν τὰ δάμασε ποτὲ τοῦ κόσμου ἡ συντελία,
ναί, μάθετέ το, σήμερα δαμάζ' ἡ ἐξορία.
....

Ἡ ἐξορία!... μ' ἔφαγεν, ἀστέρια μου φαεινά μου,
πιστέψατε τὰ λόγια μου, τὰ μαῦρα βάσανά μου.
Ἐσᾶς σᾶς ἔχτιζε ὁ Θεός· εἶσθε θεμελιωμένα,
σᾶς ἔδωκε γιὰ θέμελα τὴν πατρικὴν εὐχή του.
....

Δ΄

Ὅσο κι' ἂν λάμπη ἐπάνω σου τὸ μάλαμα, Βεζύρη,
καὶ πέτραις ἀξετίμωταις κι' ἅρματα ξακουσμένα,
βαθειὰ μέσα ἀπ' τὸ μάτι σου ἂν ἀπὸ παραθύρι
θωρῶ χιλιάδες κύματα ποὺ δέρνουν λυσσασμένα,
ἀφοῦ τὴν παγωμένη σου καρδιά.
....

Ε΄

Πές μού το, σὺ ποὺ κάθεσαι τὴ νύχτα στ' ἀκρογιάλι
καὶ ποὺ μιλεῖς κρυφά-κρυφὰ μὲ τὴν ἀνεμοζάλη,
τί λέγει ὁ μαῦρος σίφουνας, ὅταν περνᾷ κι' ἁρπάζη
τὸ ἔρμο τ' ἀγριολούλουδο... κι' ὅταν τὸ κῦμα βράζη
καὶ θολωμένο, ἀχόρταγο ἀφρομανάει στὸν ἄμμο;

ΣΤ΄

Θάλασσα, μαύρη θάλασσα μὲ τὰ πικρὰ νερά σου,
πές μου ἐπέρασε ἀπ' αὐτὰ τὰ μαῦρα κύματά σου
μιὰ κόρη ποὺ εἶχε ξέπλεγα τὰ μακρυὰ μαλλιά της,
χλωμὰ - χλωμὰ τὰ χείλη της, ὑγρὰ τὰ βλέφαρά της;

Θάλασσα, ἐψὲς τὴν ἄφησα ποὺ ἦτο κοιμισμένη
καὶ σήμερα τὴν ἔχασα. Ποῦ νάναι παγεμένη;

Θάλασσα

Πέρνα, διαβάτη, μὴ ρωτᾶς, στὸν ἄμμον μου δὲν μένει
ποτὲ κανένα πάτημα, κ' ἐδῶθε δὲν διαβαίνει
παρὰ ἀφρὸς καὶ ἄνεμοι, κι' ἀντάρα, τρικυμία.
Πέρνα κ' ἐλπίδα ἀπ' ἐμὲ μὴν καρτερῇς καμμία.

Ἐχθὲς μονάχα ἀπὸ μακρὰ ἐκεῖ, ἐκεῖ ποὺ τρέχει
ἐκείνη ἡ βρύση ἀπ' τὸ βουνὸ ἕνα πουλὶ νὰ βρέχῃ
εἶδα τὰ ἄσπρα του φτερά. Ἄλλο, καλὲ διαβάτη,
ἄλλο δὲν ξεύρω νὰ σοῦ εἰπῶ. Μὴ σταματᾷς, περπάτει!

Ὄρη καὶ δάση, καὶ νερὰ καὶ δροσερὰ λιβάδια,
μαύραις σπηλιαῖς, ἀντίλαλοι καὶ ἄγρια λαγκάδια,
δὲν εἴδατε καμμιὰ φορὰ δυὸ μάτια ἐρωτευμένα
κάτι νὰ θέλουν ἀπὸ σᾶς καὶ νὰ ἐρωτοῦν γιὰ μένα.
Μιὰ κόρη δὲν τὴν ἴδετε ἐδῶθε νὰ περάσῃ;

Ζ'

Θάλασσα γαλανόξανθη, μαρμαρωμένη, κρύα,
πόσαις φοραῖς ἐρράντισα μὲ τὸ πικρό μου δάκρυ
τὰ μαραμμένα φύκη σου, τὸν ἄκαρπο γιαλό σου!
Πόσαις φοραῖς ἐξάνοιξα, ἀπὸ μακρὰ θωρῶντας,
τ' ἀμέτρητά σου κύματα τ' ἕνα στὸ μὰ ἀπὸ τ' ἄλλο
ν' ἀσπρίζουν τὸν ὁρίζοντα, νὰ κυνηγιῶνται πάντα
καὶ νἄρχωνται στὰ πόδια μου, σὲ μιὰ στιγμὴ νὰ σβυῶνται
σὰν ταῖς ἐλπίδαις τῆς ζωῆς, σὰν ταῖς χαραῖς τῆς νειότης.
Πόσαις φοραῖς θυμήθηκα πῶς τ' ἄβαθα νερά σου
τὰ τρέφουνε τῆς συμφορᾶς καὶ τοῦ πνιγμοῦ τὰ δάκρυα
κ' ἐγκαρδιακὰ σ' ἐμίσησα καὶ ἐπίστεψα πὼς ἦσουν
ἐδῶ στὸν κόσμο. . . . .

Η'

Ξύπνα καρδιά μου, χτύπησε στὰ ἔρμα τὰ πλευρά μου!
Ξύπνα καὶ χόρτασε, καρδιά, καὶ σὺ μὲ τὴ χαρά μου!
Κάθε παλμός σου ἂς γίνῃ εὐχή, μνημόσυνο, τραγοῦδι,
κάθε κρυφός σου στοχασμὸς ἂς γίνῃ ἕνα λουλοῦδι
κ' ἔλα μαζὶ νὰ ψάλωμε τὰ περασμένα χρόνια
Ὁλόγυρά μας καρτεροῦν βουβὰ τα χελιδόνια
προσεχτικὰ ν' ἀκούσουνε κ' ἐκεῖνα τι θὰ ποῦμε.
Ξύπνα, καρδιά, νὰ ψάλωμε, ξύπνησε νὰ χαροῦμε
σὰ σήμερα, σὰ σήμερα... Γιατὶ μιὰ τέτοια μέρα...

Θ΄

Τ' ἀστέρια φωτοστόλιστα τριγύρω στὸ φεγγάρι
τὸ συνοδεύουν μὲ χαρὰ στὸ μυστικό του δρόμο·
τ' ἀγέρι δὲν ἀνάσαινε, τὰ δένδρα ποὺ ἐκοιμῶντο,
τὰ λογκωμένα τὰ βουνά, τὰ χόρτα, τὰ λουλούδια
τὸ πανηγύρι τ' οὐρανοῦ θωροῦνε ἐρωτευμένα.

Ἀκούστηκ' ἕνα πάτημα κι' ἀλήχτησαν οἱ σκύλοι. —
Τ' ἄλογο ἐδιάβαινε φωτιά... Στὴν τρίχα του τὴ μαύρη
ἀσπροβολοῦσαν οἱ ἀφροί, στὴ σέλλα καρφωμένος
ἕνας ἀράπης κάθεται, ἄσχημος σὰν τὸ Χάρο.
Τ' ὁλόχρυσό του τὸ σπαθὶ ποὺ λάμπει στὸ φεγγάρι...

. . . .

Ἀκούστηκ' ἕνα πάτημα... Τὰ δένδρα ποὺ ἐκοιμῶντο,
τὰ λογκωμένα τὰ βουνά, τὰ χόρτα, τὰ λουλούδια
ξυπνοῦν κι' ἀνατριχιάζουνε... Ἀλήχτησαν οἱ σκύλοι.
Τ' ἄλογο ἐδιάβαινε φωτιά, τὰ πέταλά του ἀστράφτουν..

Ι΄

Δὲν ἔφαγες ποτὲ ψωμὶ ξερὸ καὶ μουχλιασμένο,
στὸν ἵδρωτα, στὸ δάκρυ σου, στὸ αἷμα σου βρεμμένο.
Τὴν νύχτα δὲν ἐξύπνησες νὰ ἰδῇς τὸ σύντροφό σου
γυμνὸν νὰ τόνε σέργουνε μακρ' ἀπὸ τὸ πλευρό σου.
Δὲν εἶδες τὸ παιδάκι σου, δὲν εἶδες τὸν πατέρα
στὴ φυλακή, στὰ σίδερα. Δὲν εἶδες τὴν μητέρα
ἀσθενημένη καὶ γρηὰ νὰ ψένεται, νὰ βράζῃ
κι' ἀπελπισμένη νὰ θρηνῇ, βοήθεια νὰ σὲ κράζῃ.
Δὲν εἶδες στὸ χωράφι σου τὰ στάχυα μεστωμένα
νὰ τὰ θερίζουν τἄλογα τοῦ Τούρκου πεινασμένα
καὶ νὰ σ' ἀφίνουν τἄχερα τὰ ποδοπατημένα
γιὰ νὰ χορτάσῃς τὰ παιδιά, ποὺ σκούζουν λιμασμένα.

ΙΑ΄

Ἐπέρασ' ἕνα σύγνεφο πυκνὸ καὶ θολωμένο·
κατάμεσα στὸν οὐρανό, βαρὺ κι' ἀποσταμένο,
ἁπλώνεται καὶ καρτερεῖ.

—Σύγνεφο ποῦθεν ἔρχεσαι, σύγνεφο ποῦ πηγαίνεις;
Τί μὲ κυττάζεις ἄγρια, τί θέλεις, τί προσμένεις;
Πέταξε, φύγε σ' ἄλλη γῆ!

Μέσα στὰ μαῦρα στήθη σου ἔχεις χαλάζι, ἀντάρα,
ἔχεις φωτιαῖς καὶ θάνατο, ἀπελπισιά, κατάρα;
Σύγνεφο, πές μου, σὲ ρωτῶ.

Ἢ τὰ φτερά σου φέρνουνε στὸ χόρτο ποὺ πεθαίνει,
στὸ δένδρο ποὺ ξεραίνεται, στὴ γῆ, ποὖναι καμένη,
λίγο νεράκι δροσερό;

Ἂν στὰ πλευρά σου ὁ κεραυνὸς ἀνήσυχος μουγκρίζῃ
κι' ἂν τὸ κεφάλι μου σκληρὰ νὰ κάψῃ φοβερίζῃ
σύγνεφο πές του το, εἶμ' ἐδῶ.

Κι' ἀνίσως καὶ βαρέθηκεν ἡ φοβερή μου μοῖρα,
τώρα ποὺ ἀνοίγεται γιὰ μὲ τοῦ ᾅδη ἡ μαύρη θύρα,
ὤ! ρῖξε μου λίγη δροσιά.

Ἡ Φάλαγξ*

Ζῶστε, ζῶστε τ' ἅρματά σας
ἀνυπόταχτα παιδιά,
βλέπω ἀστράφτει ἀπ' τὴ χαρά σας
καθενός σας ἡ ματιά.

Ὅθε ἡ νειότη σας περάσῃ
καὶ τὸ χνῶτο σας διαβῇ,
θὰ σκορπίσῃ, θὰ μεριάσῃ
κάθε σύγνεφο βαρύ.

Ζῶστε, ζῶστε τ' ἅρματά σας!
Τῶν πατέρων σας ἡ γῆ
στ' ἀνδρικὸ τὸ πάτημά σας
ἀναγκάλιασε ἡ φτωχή.

Πότε, πότε θἄλθ' ἡ μέρα,
παληκάρια μου, νὰ ἰδῶ
μακρὰ ἐδῶθε... πέρα... πέρα...
σὲ πλατύτερο οὐρανὸ

τὸ καθάριο ν' ἀνεμίζῃ
φλάμπουρό μας μὲ χαρά,
φωτιὰ κι' αἷμα νὰ στολίζῃ
τὰ σχισμένα του πλευρά!

Ζῶστε, ζῶστε τ' ἅρματά σας
ἀνυπόταχτα παιδιά,
στὰ νεκρὰ τὰ ὄνειρατά μας
δῶστε τώρα σεῖς φτερά.

---

* Τὸ ποιημάτιον τοῦτ' ἐγράφη τῇ αἰτήσει τῶν φοιτητῶν ἐν ἔτει 1876, ὅπως τονισθῇ ὡς ἐμβατήριον διὰ τὴν Φάλαγγα τοῦ Πανεπιστημίου, ἐμελοποιήθη δὲ ὑπὸ τοῦ Γ. Λαμπίρη. (Σημ. Ἰ. Βαλαωρίτη).

Ἡ κυρὰ Φροσύνη

Προλεγόμενα

Ἐπεχείρησα νὰ στιχουργήσω ἐπὶ τῷ θέματι τούτῳ, ἐλπίζων ὅτι ἡ ἐμὴ πρὸς τὰ τοιαῦτα συμπάθεια ἠδύνατο νὰ τύχῃ καὶ τῆς συμπαθείας τῶν ὁμοφύλων μου. Καὶ ἀληθῶς ἡ δόξα, ἡ νῦν καὶ τὸν νοῦν καὶ τὴν καρδίαν μου κατέχουσα, οὐδὲν διαφέρει τῆς τότε πρεσβευομένης ὑπ᾿ ἐμοῦ, ὅτε ἔγραφον τὰ Μ ν η μ ό σ υ ν α, διότι στηρίζεται εἰς ἀλήθειαν πρὸς ἐμὲ ἀναμφίλεκτον, ὅτι θεμέλιον τῆς νέας ἑλληνικῆς ποιήσεως πρέπει νὰ εἶναι ἡ πιστὴ ἐξιστόρησις τῶν παθημάτων καὶ τῶν μαρτυρίων τοῦ Ἔθνους, ἡ διηνεκὴς τοῦ Ἑλληνισμοῦ πρὸς τὸν ξενισμὸν πάλη.

Ἀπὸ ἁλώσεως Βυζαντίου μέχρι τῆς ἐθνικῆς ἡμῶν ἀνεγέρσεως διήρκεσεν ὁ καταστρεπτικὸς οὗτος ἀγών. Ἑκατέρωθεν ἀδιάλλακτον μῖσος, ἀκατανόητοι προσπάθειαι, ἀξιοθαύμαστος ἐπιμονή. Ἐπὶ τετρακόσια περίπου ἔτη Ὀθωμανοὶ καὶ Ἕλληνες ἐσκήνουν ἐν τῷ πεδίῳ τῆς μάχης, οἱ μὲν ἰσχυρῶς ὑπὲρ τοῦ δεσποτισμοῦ ἀγωνιζόμενοι, οἱ δὲ ἀσθενῶς ὑπὲρ τῆς ἀνακτήσεως τῆς ἐλευθερίας παλαίοντες καὶ οὐδέποτε οὔτε ἀποκάμνοντες οὔτε ὑποχωροῦντες.

Ἡ ἐποχὴ αὕτη δύναται εὐλόγως νὰ ὀνομασθῇ ἡρωϊκή, ὡς ἐποχὴ ἐν ᾗ συλλαμβάνεται καὶ κυοφορεῖται ἡ μεγάλη περὶ ἐθνότητος ἰδέα, ἀποχωριζομένη τοῦ βυζαντινοῦ κυκεῶνος καὶ θέλουσα νὰ ὑπάρξῃ ἀφ᾿ ἑαυτῆς, ἐνδυομένη νέαν ἀτομικότητα, νέαν ζωήν, νέον κάλλος. Ἀπὸ τῆς στιγμῆς ταύτης διατυποῦται ὁ χαρακτὴρ τοῦ νέου Ἕλληνος, ἄρχεται ἡ βαθμιαία ἀνάπτυξις καὶ προκύπτει σαφῶς ὁ προορισμὸς καὶ τὸ μέλλον αὐτοῦ.

Ἐντὸς τῶν ὁρίων τούτων πρέπει ν᾿ ἀνιχνεύσωμεν καὶ τὴν ἀληθῆ πηγὴν τῆς ἡμετέρας ποιήσεως, ἥτις, πρὶν ἢ μεταβληθῇ εἰς λυρικὴν ἢ δραματικήν, ὀφείλει νὰ λάβῃ ἡρωϊκήν, τουτέστιν ἐπικὴν μορφήν. Λέγων δὲ ἐ π ι κ ή ν, ἐννοῶ τὴν ποίησιν, ἥτις, ἀνεξαρτήτως ἰδιαιτέρων τινῶν κανόνων, στηρίζεται κυρίως εἰς τὴν ἱστορίαν, προτίθεται δὲ σκοπὸν αὐτῆς τὴν ἐξύμνησιν σημαντικοῦ τινος γεγονότος, ἀναγομένου εἰς ἡρωϊκοὺς χρόνους, μυστηριωδῶς περικεκαλυμμένους ὑπὸ τῆς νεφελώδους παραδόσεως καὶ τῆς ἀμυδρᾶς ἀπομνημονεύσεως τῶν χρονογράφων καὶ τῶν γερόντων.

Διατρέχων τὴν νεωτέραν Ἑλληνικὴν Ἱστορίαν ἀπὸ τῆς πτώσεως τῆς βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας μέχρι τῆς ἐθνικῆς ἡμῶν ἀποκαταστάσεως, παρετήρησα ὅτι αἱ ἐποχαὶ ἅπασαι συγχωνεύονται, ὅτι τὰ διαστήματα ἐκλείπουσι

καὶ ὅτι ἡ χρονολογία ἀποβαίνει περιττή. Αἱ ἡμέραι πολλάκις παρέρχονται βραδύτεραι τῶν αἰώνων, οἱ δὲ αἰῶνες ἐνίοτε τελευτῶσιν ὡς αἱ στιγμαὶ ἐν τῷ χρόνῳ. — Περὶ τὰς ἀρχὰς τῆς παρούσης ἑκατονταετηρίδος ὑπῆρχον περὶ τοῦ Ἑλληνισμοῦ οἱ αὐτοὶ φόβοι ὡς ἐπὶ Μωάμεθ τοῦ δευτέρου, ἐνῷ περὶ τὰ τέλη τῆς παρελθούσης ὑπῆρχον αἱ αὐταὶ ἐλπίδες ὡς ἐν τῇ παραμονῇ τῆς εἰκοστῆς πέμπτης Μαρτίου τοῦ χιλιοστοῦ ὀκτακοσιοστοῦ εἰκοστοῦ πρώτου ἔτους. — Γεώργιος ὁ Καστριώτης φαίνεται σύγχρονος Εὐθυμίου τοῦ Βλαχάβα, καθὼς Ἀλῆς ὁ Τεπελενλῆς φαίνεται συνεκστρατεύων καὶ ἐκπορθῶν τὴν Ἤπειρον μετὰ τοῦ Βαγιαζίτου. — Ἡ σελὶς αὕτη τῆς Ἑλληνικῆς Ἱστορίας, ἡ περιλαμβάνουσα τετρακοσίων ἐτῶν παθήματα καὶ ἐλπίδας, σύγκειται ἐκ μιᾶς μόνης περιόδου, βουστροφηδὸν γεγραμμένης ἐν ᾗ ἡ ἔννοια ἄρχεται ἀπὸ τοῦ τέλους πάσης γραμμῆς, ἀναπτύσσεται βαίνουσα πρὸς τὴν ἀρχὴν καὶ ἀπὸ τῆς ἀρχῆς χωρεῖ πάλιν πρὸς τὸ τέλος. Ἑπομένως, κατ' ἐμέ, εἶναι πάντη ἀδιάφορον πρὸς τὸν σκοπὸν τῆς νέας ἑλληνικῆς ποιήσεως, ἂν το θέμα αὐτῆς ἀνάγεται χρονολογικῶς εἰς τὴν δεκάτην ἕκτην ἢ δεκάτην ἐννάτην ἑκατονταετηρίδα, ἀρκεῖ μόνον ὁ χαρακτὴρ αὐτοῦ νὰ εἶναι τοιοῦτος, ὥστε νὰ δύναται νὰ περιληφθῇ εἰς τὴν ἡρωϊκὴν ἡμῶν ἐποχήν.

Ἐπειδὴ δὲ ἡ Ἤπειρος, εἴτε ἕνεκεν τῆς γεωγραφικῆς αὐτῆς θέσεως εἴτε ἕνεκεν τῆς φύσεως τῶν τέκνων αὐτῆς, ὑπῆρξεν ἡ ἀκρόπολις, τὸ ἱερὸν βῆμα, ἔνθα ὁ νέος Ἕλλην ἠδυνήθη νὰ προφυλάξῃ, ὡς ἄρτον προθέσεως τὴν ἰδέαν τῆς καταγωγῆς αὐτοῦ καὶ τὰς ἐλπίδας τοῦ μέλλοντος, το κατ' ἐμὲ ἔκρινα εὔλογον πρὸς τὸ παρὸν ἐκεῖ νὰ ἀνασκάψω πρὸς ἀνεύρεσιν νέων ποιητικῶν ἐμπνεύσεων καὶ θέματος παρέχοντος στοιχεῖα ἱκανὰ πρὸς ἐπίτευξιν τοῦ σκοποῦ ὃν προεθέμην.

Ἴσως μὲ ἕλκουσι πρὸς τὴν Ἤπειρον τὰ ὀστᾶ τῶν προγόνων, ἴσως συνείθισα ἐκ νεαρᾶς μου ἡλικίας νὰ βλέπω ὑψούμενον ἐνώπιόν μου τὸν γηραιὸν Πίνδον ὡς προσφιλῆ σκιὰν τείνουσαν πρὸς ἐμὲ τὴν χεῖρα· ἀλλὰ δὲν δύναμαι νὰ ἀρνηθῶ ὅτι, καὶ ἂν εἷς μόνος παλμὸς ἀπομείνῃ ἐν τῇ καρδίᾳ μου, θέλω ἀφιερώσῃ αὐτὸν εἰς τὴν Ἤπειρον.

Ἐκεῖ πεντήκοντα ἔτη πρὸ τῆς ἐποχῆς εἰς ἣν ἀνάγεται ἡ ὑπόθεσις τοῦ παρόντος στιχουργήματος, ἐκεῖ εἶχον συρρεύσει οἱ ἀνδρειότεροι ὁπλαρχηγοὶ Ἀκαρνᾶνες, Θεσσαλοί, Μακεδόνες· ἐκεῖ παρεσκευάζετο ἡ ἀνήκουστος πάλη τῆς Σελλεΐδος· ἐκεῖ ἤρξατο διατυπούμενον τὸ πρῶτον περὶ ἀναστάσεως σύνθημα· ἐκεῖ ἔλαβον χώραν τὰ δεινότερα μαρτύρια, αἱ φρικωδέστεραι προδοσίαι, τὰ τολμηρότερα κατορθώματα· ἐκεῖ ἐγείρονται ὡς ἄλλη Βαβυλὼν τὰ Ἰωάννινα, μυστηριῶδες σπήλαιον, ἐξ οὗ ὁρμώμενοι οἱ μωαμεθανοὶ λύκοι ἔπιπτον κατὰ τῶν γενναίων τοῦ Ἑλληνισμοῦ ὑπερμάχων, στρατοπεδευόντων ἐπὶ τῶν μετεώρων τοῦ Πίνδου καὶ τῶν Ἀγράφων.

Περὶ τὰ μέσα τῆς παρελθούσης ἑκατονταετηρίδος, ἐνῷ τὰ πάντα ἠρέμουν, ἐνῷ οὐδὲ σημεῖον οὔτε τῶν δεσμῶν τὴν ῥῆξιν οὔτε τοῦ Ἑλληνισμοῦ τὴν ἀνέγερσιν προεμήνυεν, ἀκούεται φωνὴ μεγάλη βοῶσα ἐκ τῆς Ἄρκτου καὶ λέγουσα «Ἐγέρθητι.» Ἤρξαντο τότε καὶ ψευδοπροφῆται νὰ λαμβάνωσιν ἀνὰ χεῖρας τοὺς χρησμοὺς τοῦ Ἀγαθαγγέλου, καὶ τὰς προφητείας τοῦ Λέοντος καὶ ἐπειρῶντο παντοίῳ τρόπῳ νὰ πείσωσι τοὺς τλήμονας ἐκείνους, οἵτινες ἔνοπλοι ἐγρηγόρουν καὶ προσεδόκων πάντοτε τῆς ἀναστάσεως την ὥραν, ὅτι ἦλθε τὸ πλήρωμα τοῦ χρόνου καὶ ὅτι τὸ προαγγελλόμενον ξανθὸν γένος ἐβάδιζεν ἤδη εἰς ἀπελευθέρωσιν τῆς ἑλληνικῆς φυλῆς.

Αἰκατερίνη ἡ δευτέρα ἐκάθητο τότε ἐπὶ τοῦ ῥωσικοῦ θρόνου, γυνὴ μεγαλεπήβολος ἐγκυμονοῦσα ἐν τῇ διανοίᾳ αὐτῆς τὴν μεγάλην τοῦ Μεγά-

λου Πέτρου ἰδέαν. Ἔστρεφεν αὕτη ἐρωτόληπτον βλέμμα πρὸς τὸ Βυζάντιον καί, χήρα πλήρης εὐρωστίας καὶ νεότητος, ὠρέχθη τῆς σκιᾶς τῶν Παλαιολόγων καὶ ἐπίστευσεν ὅτι ἠδύνατο νὰ συζευχθῇ μετὰ τοῦ φίλου νυμφίου εἰς πνεῦμα ἓν καὶ σάρκα μίαν. Ἵνα δὲ νόμιμον καὶ τέλειον καταστῇ τὸ μυστήριον τοῦ γάμου, ἡ συνέργεια καὶ ἡ μαρτυρία τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἦτο ἀναπόφευκτος. Ἔπρεπεν εἰς τὴν συνομολόγησιν τοῦ προικοσυμφώνου νὰ ὑπογραφῶσι μάρτυρες ἐκεῖνοι, οἵτινες ἐδύναντο νὰ ἔχωσι ἀξιώσεις ἐπὶ τοῦ κλήρου, ἵνα τοιούτῳ τρόπῳ προκύψῃ ποτὲ ἡ ἑκουσία παραίτησις ἢ παραχώρησις ἀναντιρρήτων δικαιωμάτων. Προξενηταὶ ἐγνωσμένης ἱκανότητος ἤρξαντο μετημφιεσμένοι νὰ ἐπισκέπτωνται τὰ ὄρη, τὰς κοιλάδας, τὰς μονὰς τῆς Ἠπείρου. Θρησκεία καὶ Πατρίς, τὰ δύο ταῦτα παντοδύναμα ἐλατήρια πάσης ἑλληνικῆς καρδίας, ἦσαν καὶ τότε οἱ μοχλοί, δι' ὧν ἐπειρᾶτο ὁ κόμης Ὀρλὼφ καὶ οἱ ἀπεσταλμένοι αὐτοῦ ἵν' ἀποκυλίσῃ τὸν λίθον ἀπὸ τοῦ μεγάλου μνημείου, ἔνθα νήδυμον ὕπνον καθηῦδεν ἡ πελασγικὴ ψυχή. — Πατρὶς καὶ Θρησκεία ἐπέπρωτο καὶ μετὰ παρέλευσιν μιᾶς περίπου ἑκατονταετηρίδος νὰ ἀντηχήσωσι πάλιν ἀπὸ περάτων τῆς Ἄρκτου μέχρι τῶν Θεσσαλικῶν Μετεώρων καὶ ὡς ἄλλοι ἠλεκτρικοὶ σπινθῆρες νὰ διοχετεύσωσι τὸ πῦρ εἰς τὰς ἠπειρωτικὰς καρδίας, αἵτινες κατεφλέχθησαν εὐθύς, ἵνα ταφῶσιν ὑπὸ τὸν σωρὸν τῶν ἐρειπίων τῆς ἰδίας ἑαυτῶν ἐκπυρσοκροτήσεως, ὡς ἐὰν εἴχομεν ἀνάγκην νέων μαρτυρίων καὶ νέων περιφρονήσεων.

Τίς ἐξ ἐκείνων ὅσοι ἔνοπλοι διῆγον τὸν τότε βίον ἐλεύθερον μέν, ἀλλὰ καὶ καταδικασμένον εἰς διηνεκεῖς καὶ ἀκάρπους κακουχίας, ἐδύνατο νὰ μὴ πιστεύσῃ ὅτι ἡ διαγελῶσα ἐκείνη ἠὼς ἦτο φῶς τὸ ἀληθινόν, τὸ μέλλον νὰ λαμπρύνῃ τοὺς οὐρανίους θόλους τῆς Ἁγίας Σοφίας;

Καὶ ὅμως ἠπατήθησαν οἱ γενναῖοι, διότι δὲν ἐνεθυμήθησαν ὅτι ἀπὸ τῆς Ἄρκτου δὲν ἠδύνατο νὰ ἀνατείλῃ εἰμὴ ἑσπέριον καὶ ἀμυδρὸν σέλας, οὐχὶ δὲ καὶ φαεινὸς φοῖβος τῆς ἐθνικῆς πανηγύρεως. Καὶ ὅμως ἐπίστευσαν. Οἱ διασημότεροι ὁπλαρχηγοὶ τῆς Ἀκαρνανίας, τῆς Αἰτωλίας, τῆς Ἑλλάδος ἁπάσης ἠγέρθησαν πλήρεις θάρρους καὶ ἐλπίδων ἀτενίζοντες τὸ βλέμμα πρὸς τὴν θάλασσαν, ἥτις ἔμελλεν ἐπὶ τῶν νώτων αὐτῆς νὰ φέρῃ τοὺς προσδοκωμένους συμμάχους. Ἔβλεπον ἤδη ἐλευθέραν τὴν πατρικὴν αὐτῶν γῆν, ἐπανερχόμενον τὸ ἀρχαῖον μεγαλεῖον· καὶ ἐνῷ πάντα ταῦτα, μεθύοντες ἐκ τῆς χαρᾶς, ἐθεώρουν τετελεσμένα, ἄγνωστος ἔχιδνα, ἡ Χάμκω, συνελάμβανεν ἐν τῇ ἐπαράτῳ αὐτῆς κοιλίᾳ τὸν ὄφιν, ὅστις ἐπὶ πεντήκοντα ἔτη ἔμελλε νὰ βασανίσῃ τὸ ὑγιέστερον μέλος τοῦ ἑλληνικοῦ σώματος.

Ἐντὸς τοῦ εὐτελοῦς καὶ πτωχοῦ Τεπελὲν ἐβλάστανε τότε Ἀλβανός τις νεανίσκος, ὁ Ἀλῆς, ἀληθὴς ἐνσάρκωσις τοῦ κακοῦ, ἀνταγωνισμὸς θανάσιμος τοῦ Ἑλληνισμοῦ καινοφανὲς καὶ παράδοξον τέρας, συγκεφαλαιοῦν ἐν ἑαυτῷ πάντα τὰ ἀνοσιουργήματα. Ἦλθεν εἰς τὸν κόσμον ἵνα σφαγιάσῃ πᾶν ἱερὸν καὶ ὅσιον. Νόσος πανώλης, ἥτις ὀλίγον ἔλειψε νὰ καταφάγῃ ἅπασαν τὴν ἑλληνικὴν καρδίαν.

Ἀκατανόητος σύμπτωσις! Ἐνῷ ἀφ' ἑνὸς τὰ μικρὰ ἐρείπια τῆς ἑλληνικῆς φυλῆς ἐγείρονται ἐκ τῆς κόνεως πλήρη ἐλπίδος καὶ μέλλοντος, ἀφ' ἑτέρου ὁ Μωαμεθανισμὸς περιβάλλεται τὴν σάρκαν καὶ τὴν ψυχὴν τοῦ θηρίου τούτου ὡς φοβερὰν πανοπλίαν, ἵνα ἐν μιᾷ τελευταίᾳ αἱματηρᾷ συμπλοκῇ καταπνίξῃ τὸν γίγαντα καὶ λύσῃ τὸ ἀπὸ τοσούτου χρόνου διαμένον πάντοτε μετέωρον ζήτημα.

Ἡ ἐμφάνισις τοῦ Ἀλῆ τούτου δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς ἄλλος καταστρεπτικὸς κατακλυσμός, ἀφανίζων μὲν καὶ πνίγων τὰ πάντα, ἀλλὰ καὶ

πλύνων καὶ καθαίρων τὴν ἡμετέραν φυλὴν παντὸς ρύπου. Ἡ κιβωτὸς τῆς ἑλληνικῆς ἐλευθερίας ἐπέπλευσεν ἐπὶ τῶν ὑδάτων τῆς ἀβύσσου ἐκείνης καὶ θαυμασίως διεσώθη, διότι ἐκ Θεοῦ δάκτυλος ὡδήγει αὐτήν.

Τὴν μακρὰν σατραπείαν τοῦ μεγάλου τούτου ἑλληνομάχου ἐμελέτησα ἐπιμελῶς, ἀκροώμενος πάντων ὅσοι ἐπέζησαν, καὶ ἰχνηλατῶν ἐν μέσῳ τῶν διασωθεισῶν παραδόσεων, ὅπως μορφώσω περὶ αὐτοῦ ἀκριβῆ καὶ καθαρὰν ἰδέαν. Ἂν δὲν ἀπατῶμαι, νομίζω ὅτι ἔτυχον τοῦ σκοποῦ. Καὶ ἐπειδὴ πρεσβεύω ὅτι ὁ τύραννος οὗτος δύναται νὰ γίνῃ θέμα ποιήματος, ἔχοντος χαρακτῆρα ὅλως ἐθνικὸν καὶ βασιζομένου ἐπὶ τῆς διηνεκοῦς πάλης δύο ἀσπόνδων καὶ ἀντιθέτων στοιχείων, εἰς ἃ πρέπει νὰ στηρίζεται ἡ νέα ἑλληνικὴ ποίησις, οὔτε στιγμὴν ἐδίστασα νὰ ἐπιστήσω τὴν προσοχήν μου εἰς τοὺς χρόνους ἐκείνους, ὅπως δυνηθῶ νὰ δράξω τὴν καταλληλοτέραν ὥραν ἀφ' ἑνὸς μὲν πρὸς ἐξεικόνισιν τοῦ δαίμονος, ἀφ' ἑτέρου δὲ πρὸς ἐξύμνησιν γεγονότος ἐκ τῆς ἰδίας αὐτοῦ φύσεως ἀναγομένου εἰς τὴν ὑψηλὴν τῆς ποιήσεως περιωπήν.

Κατὰ τὸ χιλιοστὸν ὀκτακοσιοστὸν πρῶτον ἔτος, ἐπὶ τῆς ἤδη καθημαγμένης σκηνῆς τῶν Ἰωαννίνων παριστάνετο ἀνήκουστον δρᾶμα ἐπιγραφόμενον ἐν τοῖς ἠπειρωτικοῖς χρονικοῖς: Ἡ δεκαφτὰ μὲ τὴν Κυρὰ Φροσύνη. Καίτοι μὴ παντάπασι μηδὲ πρὸς πάντας ἀγνώστων τῶν αἰτίων τῆς θυσίας ταύτης, ἐπιτραπήτω μοι ὅμως, χάριν πλείονος σαφηνείας, ἡ διὰ βραχέων ἐξιστόρησις τῆς δεινῆς ταύτης καταστροφῆς.

Ἤκμαζεν ἐν Ἰωαννίνοις κόρη θαυμασίου κάλλους καὶ περιφανοῦς γένους ἡ Εὐφροσύνη. Δὲν ἐδύνατο ἑπομένως νὰ μείνῃ ἄγνωστος τῷ Ἀλῇ, θηρεύοντι ἁπανταχοῦ νέα θύματα πρὸς κόρον τῆς ἀσελγίας αὐτοῦ. Ὑπάρχουσιν ὑποψίαι ὅτι ὁ Ἀλῆς ἐπειράθη νὰ διαφθείρῃ τὴν κόρην, ἀλλὰ φοβηθεὶς ἴσως τὴν κοινωνικὴν αὐτῆς θέσιν ἀπέστη πρὸς καιρὸν τοῦ ἀνοσίου ἔργου. Ἐν τῷ μεταξὺ τούτῳ Γαβριὴλ ὁ Γκάγκας, τότε μητροπολίτης Λαρίσσης καὶ θεῖος τῆς Εὐφροσύνης, συνέζευξεν αὐτὴν εἰς γάμον μετὰ Δημητρίου τινός, πλουσίου ἐμπόρου, καὶ οὕτως ἐνόμισαν ἅπαντες ὅτι ἡ περιστερὰ διέφυγε τοὺς ὄνυχας τοῦ ἀδηφάγου ὀρνέου. Δύο τέκνα ἄρρενα ὑπῆρξαν ὁ καρπὸς τοῦ γάμου τούτου, ὅτε ὁ Δημήτριος χάριν ἐμπορίου μετέβη εἰς Βενετίαν.

Συνέπεσε τότε ὁ πρεσβύτερος υἱὸς τοῦ Βεζύρου Ἀλῆ, ὁ Μουχτάρ, νὰ ἴδῃ τὴν Εὐφροσύνην καί, τρωθεὶς ὑπὸ φλογεροῦ ἔρωτος, ἐπεχείρησε διὰ μυρίων τεχνασμάτων καὶ προσφορῶν νὰ δελεάσῃ τὴν σωφροσύνην αὐτῆς. Ἔτυχε τέλος τοῦ σατανικοῦ σκοποῦ καὶ ἔντρομα ἔμαθον τὰ Ἰωάννινα τὴν αἰσχύνην τῆς Ἑλληνίδος καὶ ἐσιώπουν, μὴ τολμῶντα νὰ ἀντιδράσωσι πρὸς τὰς βουλὰς τῆς ἐπαράτου ἐκείνης οἰκογενείας.

Τοιουτοτρόπως ἐν τῷ βορβόρῳ τῆς ἁμαρτίας ἐκυλίετο ἡ Εὐφροσύνη, τυφλωθεῖσα οὐ μόνον ἐκ τοῦ μεγαλείου τῆς ἰσχύος τοῦ Μουχτάρ, ἀλλὰ καὶ τοῦ ἔρωτος αὐτοῦ, ὃν ᾐσθάνετο ὁμολογουμένως.

Ὁ Ἀλῆς, ὅστις ἤγγιζε πρὸς τὸ γῆρας, διότι κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἦγε τὸ ἑξηκοστὸν ἔτος τῆς ἡλικίας αὐτοῦ, ἐγίγνωσκε τὰ πάντα καί, ἀντεραστὴς τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ, κατέβαλε πᾶσαν προσπάθειαν ὅπως ἀπολαύσῃ τὴν Εὐφροσύνην, ἀποσπῶν αὐτὴν ἀπὸ τῆς καρδίας τοῦ Μουχτάρ. Ἡ δὲ ἀπέκρουσεν ἐπιμόνως τὸν πατέρα καὶ οὕτως ἔρριψεν ἀφ' ἑαυτῆς τὸν πρῶτον σπόρον τῆς μετὰ ταῦτα παρὰ τοῦ Ἀλῆ τελεσθείσης ἐκδικήσεως.

Αἴφνης ὁ ἡγεμονεύων τότε Σελὴμ αἰτεῖ παρὰ τοῦ Βεζύρου τῶν Ἰωαννίνων στρατιωτικὴν βοήθειαν πρὸς κατρόπωσιν ἀντάρτου τινὸς σατράπου τῆς

Ἀδριανουπόλεως. Ἐπελάβετο τότε τῆς εὐκαιρίας ὁ Ἀλῆς, ἵνα ἀποπέμψῃ τον Μουχτάρ, καὶ ἔχων μεθ' ἑαυτοῦ τὸν πιστὸν καὶ ἀρχαῖον φίλον Ταχήρ, νύκτωρ εἰσέρχεται εἰς τὸν θάλαμον τῆς Εὐφροσύνης. Ἐκεῖ δέ, ἀφοῦ ἔμεινε μόνος, προσπίπτει καὶ αἰτεῖ παρ' αὐτῆς ὡς ἐλεημοσύνην τὸν ἔρωτα, ὃν τοσάκις τῷ εἶχεν ἀρνηθῆ καὶ ματαίως ἐξαντλήσας πάνθ' ὅσα ἠδύναντο νὰ πείσωσι τὴν γυναῖκα, ἀποσύρεται καὶ καταδικάζει αὐτὴν εἰς θάνατον, ἐπὶ προφάσει ὅτι εἶχε διαφθείρει τὴν ἀρετὴν τοῦ Μουχτάρ. Οὐδὲ εἰς τοῦτο ἀρκούμενος, συμπεριέλαβε εἰς τὴν αὐτὴν καταδίκην δεκαὲξ ἄλλας νέας Ἑλληνίδας ἐκ τῶν διασημοτέρων οἰκογενειῶν καὶ φίλας τῆς Εὐφροσύνης.

Ἅπασαι ἐπνίγησαν ἐν τῇ λίμνῃ. Ἡ Εὐφροσύνη, λιποθυμήσασα καθ' ὁδόν, ἐξέπνευσεν, ἀλλὰ καὶ νεκρὰ ἐβυθίσθη εἰς τὰ ὕδατα. Τρικυμίας δὲ ἐπελθούσης, πολλὰ τῶν πτωμάτων, ἐν οἷς καὶ τῆς Εὐφροσύνης, ἐξεβράσθησαν ὑπὸ τῶν κυμάτων ἐπὶ τὴν ἀκτὴν καὶ τότε συγγενεῖς καὶ φίλοι ἔδραμον ἵνα δώσωσι ταφὴν εἰς τὰς μάρτυρας ἐκείνας. Ἡ Εὐφροσύνη ἐτάφη ἐν τῇ μονῇ τῶν Ἁγίων Ἀναργύρων. Ἐπὶ πολλὰ δὲ ἔτη ἐπεσκίαζον τὸν τάφον αὐτῆς ἀγριελαῖαι καὶ κρίνοι εὐωδέστατοι.

Ἐπανελθὼν ὁ Μουχτὰρ ἔμαθε τὸν θάνατον τῆς Ἐφροσύνης καὶ ἐν τῇ μανίᾳ του ὤμοσεν ἐκδίκησιν κατὰ τοῦ πατρός. Ἀλλὰ τὸν Ἀλῆν δὲν κατέπληττον τὰ τοιαῦτα καὶ μετ' ὀλίγον νέαι ἀσέλγειαι, νέα κακουργήματα ἀπέσβεσαν ἐκ τῆς καρδίας τοῦ Μουχτὰρ τὴν μνήμην τῆς Εὐφροσύνης.

Αὐτὴ εἶναι ἡ ὑπόθεσις τοῦ δράματος, καί, ἂν δὲν ἀπατῶμαι, παρέχει ὕλην ἱκανὴν εἰς ἐποποιΐαν.

Καὶ πρῶτον μὲν μετ' ἐπιστασίας μελετῶντες τὰ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης εὑρίσκομεν ὅτι ὁ Ἀλῆς εἶχε φθάσει εἰς τὸν κολοφῶνα τῆς δυνάμεως αὐτοῦ. Εἶχεν ἐξολοθρεύσει διὰ μαχαίρας ἢ δηλητηρίου πάντας τοὺς ἐπιφόβους συγγενεῖς ἢ φίλους αὐτοῦ. Εἶχεν ἐπισωρεύσει θησαυροὺς ἀνεξαντλήτους καὶ ἤδη συνελάμβανε τὴν ἰδέαν τῆς ἑαυτοῦ ἀνεξαρτησίας. Εἶχε καταστρέψει μέγα μέρος τῶν διασημοτέρων ὁπλαρχηγῶν τῆς Ἠπείρου καὶ ἐν τῇ ὑπεροψίᾳ αὐτοῦ ἐνόμιζεν ἑαυτὸν ἀκαταδάμαστον καὶ ἱκανὸν νὰ τολμήσῃ ἀποινεὶ τὰ πάντα. Θρασύφρονος καὶ πονηρᾶς ψυχῆς πρότυπον παρίσταται κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην ὁ Ἀλῆς, κεκτημένος πᾶσαν τὴν σατανικὴν τελειότητα. Ἐπὶ τοῦ προσώπου αὐτοῦ βλέπει τις ἐσκιαγραφημένην τὴν εἰκόνα τῆς δορικτησίας, τὸν Μωαμεθανισμόν, γηράσαντα μέν, ἀλλὰ διατηροῦντα εἰσέτι πάντα τοῦ ὀργανισμοῦ αὐτοῦ τὰ συνθετικὰ στοιχεῖα. Ἦτο ὁ τελευταῖος ἧλος τῆς ἑλληνικῆς σταυρώσεως.

Εἶχε σχεδιάσει τελειοτέραν τοῦ Γένους ἡμῶν ὑποδούλωσιν, ἵνα εὐκολώτερον δυνηθῇ μετὰ ταῦτα νὰ μεταχειρισθῇ αὐτὸ ὡς τυφλὸν καὶ παθητικὸν ὄργανον πρὸς ἐπίτευξιν τοῦ ἰδίου σκοποῦ. Κατὰ τοῦτο δὲ τὸ σχέδιον ἐργαζόμενος, τοὺς μὲν προκριτωτέρους παραλαμβάνει εἰς τὴν ὑπηρεσίαν αὐτοῦ, τοὺς δὲ πολεμικωτέρους διώκει μέχρι περάτων τῆς γῆς. Βλέπων τὴν Σελλήΐδα ὡς στήλην πυρὸς ὁδηγοῦσαν τοὺς ἐν τῇ σκοτίᾳ πορευομένους, ὀμνύει τὸν ὄλεθρον αὐτῆς. Πολίχναι τινὲς ἐσώζοντο ἑνιαχοῦ δημοκρατικώτερον πολιτευόμεναι, καὶ ὁ Ἀλῆς, πρὸς ὃν ἀκατανόητον ἐφαίνετο πῶς ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ ἠδύναντο νὰ ὑπάρχωσιν ἄτομα μὴ κλίνονται τὸν αὐχένα εἰς τὴν μάχαιραν αὐτοῦ, κατέσκαπτεν αὐτὰς ἐκ συστήματος.

Πρὸς μείζονα δὲ ἐπὶ τὸ στυγερώτερον διαστροφὴν τοῦ τέρατος τούτου συνέτεινε οὐ μικρὸν καὶ ἡ ἔμφυτος αὐτοῦ περιφρόνησις πρὸς τὰ θεῖα. Πολλάκις μαινόμενος ἐν τῇ ὑπεροψίᾳ αὐτοῦ ἐξέβρυζε τὴν θεότητα καὶ ἠ-

γωνίζετο νὰ πείσῃ καὶ τοὺς ἄλλους ὅτι πέραν τοῦ μνήματος οὔτε κρίσις ὑπῆρχεν οὔτε ἀνταπόδοσις. Τοιαῦτά τινα διαλεγόμενος ἐξέφραζε μιᾷ τῶν ἡμερῶν καὶ πρὸς τὸν Καναδόν, ὕποπτον ἤδη καὶ ἐν τῷ κρυπτῷ καταδεδικασμένον εἰς θάνατον.

Αἱ ἰδέαι αἵτινες ἐβλάστησαν ἐν μέσῳ τῶν αἱμάτων τῆς μεγάλης τῶν ὀγδοήκοντα ἐννέα ἐπαναστάσεως, φερόμεναι ἐπὶ τῆς δορικτητικῆς τῶν Γάλλων αἰχμῆς, εἰσεχώρησαν καὶ εἰς αὐτὸ τὸ σατραπεῖον τοῦ Ἀλῆ καὶ συνέτειναν εἰς ἐπισχυρισμὸν ὅσων περὶ θεότητος ἐπρέσβευεν. Ἤρεσκε τὸ δὲ τὰ μέγιστα ἀκροώμενος τῶν ξένων τούτων καὶ πολλὰ περὶ ἀθεΐας διδασκόμενος, εἴτε διότι πραγματικῶς ᾐσθάνετο τὴν ἀνάγκην τοιούτου δόγματος, εἴτε διότι καὶ ὑπὸ τίνων αἱρετικῶν Ὀθωμανῶν, οὐχὶ ἄλλως δοξαζόντων, εἶχεν ἤδη μυηθῆ τὰ τοιαῦτα.

Καὶ ὅμως ὁσάκις μέγα τι καὶ ἀπροσδόκητον δυστύχημα ἐνέσκηπτεν ἐπὶ τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ, ἔντρομος ὑπὸ παντοίων δεισιδαιμονιῶν ᾐσθάνετο ἐπὶ τοῦ αὐχένος βαρὺν τὸν πιέζοντα τῆς θείας δυνάμεως δάκτυλον καὶ τότε μόνον κατέφευγεν εἰς τὴν προσευχήν. Ἀπορῶν δὲ τίνα Θεὸν νὰ ἐπικαλεσθῇ, ποτὲ μὲν γονυπετὴς ἔτυπτε τὰ στήθη καὶ τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ ἐνώπιον τῆς εἰκόνος τῆς Θεομήτορος, ποτὲ δὲ ἐδάκρυζε, στενάζων ἐνώπιον τοῦ Ψευδοπροφήτου. Προσεκάλει μάγους, χειρομάντεις, ὀνειροκρίτας, συνεβουλεύετο μετ' αὐτῶν καὶ δὲν ᾐσχύνετο φέρων περὶ τὸν τράχηλον καὶ ἐπὶ τῶν ἱματίων αὐτοῦ ἐγκόλπια καὶ μαγικὰ φυλακτήρια. — Αἱ στιγμαὶ αὗται ἦσαν ὅμως σπανιώταται καὶ συνήθως ἐν τῇ ὀσμῇ τοῦ αἵματος καὶ τῇ ἐπινοήσει νέων μαρτυρίων εὕρισκε τὴν θεραπείαν τῆς ἑαυτοῦ ἀπογνώσεως.

Ἐνώπιον τοῦ Ἀλῆ τούτου παρίσταται ἡ Εὐφροσύνη ἀληθὲς καὶ πιστὸν σύμβολον τῆς τότε ἑλληνικῆς κοινωνίας. Ἀμίαντος καὶ καθαρὰ ἕνεκεν τῆς καταγωγῆς αὐτῆς δὲν ἠδυνήθη νὰ τηρήσῃ ἀνέπαφον τὴν παρθενικὴν αὐτῆς ἁγνότητα, ἀλλὰ τυφλωθεῖσα πρὸς μικρὸν ἐκ τοῦ ψευδοῦς μεγαλείου καὶ τοῦ σατανικοῦ φέγγους τοῦ διαυγάζοντος τότε ἐν Ἰωαννίνοις, παρέδωκε τὴν ψυχὴν καὶ τὴν σάρκαν εἰς χεῖρας τῶν μιαρῶν δαιμόνων. Ἡ τερατώδης αὕτη καὶ συμβολικὴ μῖξις, ἐξ ἧς ἐδύναντο νὰ προκύψωσι δεινὰ ἀθεράπευτα, ἔτεινε πρὸς ταχύτερον πραγματοποίησιν τῶν καταχθονίων σκοπῶν τοῦ τυράννου. Διὸ καὶ μετὰ φρίκης παρατηροῦμεν ὑπηρετοῦντες τότε καὶ μετὰ ταῦτα, εἴτε ὡς συμβούλους εἴτε ὡς ὁπλαρχηγούς, πολλοὺς τῶν διασημοτέρων Ἑλλήνων.

Τοιαύτη ἡ Εὐφροσύνη δὲν ἤθελεν εἶσθαι βεβαίως ἀξία τῆς ἑλληνικῆς ποιήσεως. Ἀλλ' ἡ μετάνοια, ἡ ῥυομένη ψυχὴν ἐκ θανάτου, δὲν ἐβράδυνε νὰ ἐπέλθῃ πρὸς ἀνάπλασιν τῆς ἑλληνίδος γυναικός. Μόλις ὁ ἐραστὴς ἀπέρχεται καὶ μόλις ἐκείνη ἀπομονοῦται εὐθὺς ἀναλαμβάνει τὸν ἀληθῆ χαρακτῆρα. Ἀποκρούει τὸν Ἀλῆν, ἀποποιεῖται τὰ δῶρα αὐτοῦ, ἀδακρυτὶ δέχεται τὸν θάνατον ὡς μόνον μέσον ἐξιλεώσεως, καὶ τοιουτοτρόπῳ καθίσταται ἀξία τοῦ μαρτυρικοῦ στεφάνου, ὃν ἐπὶ τοῦ μετώπου αὐτῆς ἔθεσε πενθηφοροῦσα ἡ ταλαίπωρος Ἤπειρος.

Ὑπὸ ταύτην τὴν ἔποψιν ἐθεώρησα τὴν Εὐφροσύνην. Ἡ πάλη εἶναι προφανής. Λείπεται δὲ εἰς τὴν ποίησιν νὰ δείξῃ τὴν νίκην τοῦ Ἑλληνισμοῦ καὶ τῆς Ὀρθοδοξίας κατὰ τοῦ ἐξολοθρευτικοῦ στοιχείου τῆς κατακτήσεως. Πρὸς ἔργον τοσούτῳ δυσχερὲς ἦσαν ἀνεπαρκεῖς αἱ δυνάμεις μου. Ἡ ἐλπὶς ὅτι πραγματευόμενος τὸ θέμα τοῦτο ἠδυνάμην νὰ ἰχνογραφήσω ποίημα ἀληθῶς ἑλληνικὸν ἀνεξάρτητον τοῦ νέου ῥωμαντισμοῦ καὶ ἐπωφελὲς ἅμα, καθ' ὅσον διαφωτίζει ἐποχὴν μεθ' ἧς συνάπτεται ἡ παρ. τη

σελὶς τῆς ἐθνικῆς ἡμῶν ἱστορίας, ἡ ἐλπὶς αὕτη μὲ ἐνεθάρρυνε μέχρι τέλους.

Ἔκρινα εὔλογον ν' ἀντικαταστήσω ἀντὶ τοῦ Γαβριήλ, θείου τῆς Εὐφροσύνης, οὐχὶ ἰσχυρῶς βαστάσαντος τὴν ποιμαντορικὴν ράβδον, τὸν Ἄρτης ἀείμνηστον Ἰγνάτιον, ἀρχιερατεύοντα ἀπὸ τοῦ 1798 καὶ γνωστὸν ἐν πάσῃ τῇ ἑλληνικῇ γῇ διά τε τὴν ἁγνότητα τῶν ἠθῶν καὶ τὴν καρτερίαν ἣν ἔδειξε διώκων τὴν μεγάλην περὶ ἐθνικῆς ἀποκαταστάσεως ἰδέαν. Ὁ μέγας οὗτος συνωμότης, ὁ θαυμασίως διαφυγὼν μετὰ ταῦτα τοὺς ὄνυχας τοῦ Ἀλῆ, δύναται δικαίως νὰ ἀπαιτήσῃ θέσιν ἐν τῇ ἑλληνικῇ ποιήσει. Τὴν ἀλήθειαν ταύτην ᾐσθάνθην ἐξ ἀρχῆς, φοβοῦμαι δὲ μὴ τὰ ἄνθη ὅσα ἔρρανα ἐπὶ τὸ ἱερὸν χῶμα τὸ καλύπτον τὰ ὀστᾶ αὐτοῦ, δὲν εἶναι οὔτε τόσον εὐώδη οὔτε τόσον εὐθαλῆ, ὅσον ἡ καρδία μου ἐπεθύμει. Αἰωνία αὐτοῦ ἡ μνήμη!

Ἄλλους τινὰς ἀσημάντους ἀναχρονισμοὺς παρεδέχθην ἑκουσίως, ἵνα μὴ παραλείψω γεγονότα δυνάμενα καὶ ἀκτῖνα φωτὸς νὰ ἐπιπέμψωσιν εἰς τὴν ζοφώδη ἐκείνην ἐποχήν. Ἐν ἑνὶ λόγῳ, ἡ ἱστορικὴ παράδοσις ὑπῆρξεν ἡ πυξίς, ἥτις μὲ ὡδήγησεν ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους.

Τοῦ δὲ περὶ γλώσσης πολυθρυλήτου ζητήματος, ἑπόμενος εἰς τὴν ἐμὴν καὶ σεβόμενος τὴν τῶν ἄλλων πεποίθησιν, οὔτε ἀναλαμβάνω οὔτε ἤθελον ἀναλάβῃ ποτὲ τὴν εὐθύνην τῆς ἐπιλύσεως.

Ἡ κυρὰ Φροσύνη

Φυσάει Βορειᾶς, φυσάει Θρακιᾶς· τ' εἶν' τὸ κακὸ ποὺ ἐγίνη
στὰ Γιάννινα στὴ λίμνη;
Δέτε, κυράδες, θάλασσαις, τ' εἶν' τὸ κακὸ ποὺ ἐγίνη!
Ἐπνίξανε ταῖς Δεκαφτὰ μὲ τὴν Κυρὰ Φροσύνη.
Ἄχ! χαλασμὸς ποὺ ἐγίνη!
Ἄγρια πουλάκια κ' ἥμερα ὅλα νὰ μαζωχτῆτε,
ψηλὰ ψηλὰ ἀνεβῆτε,
καὶ τινάχτε τὰ φτερά σας
γιὰ νὰ πέσῃ ἡ ὠμορφιά σας,
καὶ γιομίστε μαξιλάραις
νὰ πλαγιάσουν οἱ κυράδες
κι' ὄχ τὸ πούπουλο νὰ γίνῃ,
στρῶμα καὶ γιὰ τὴ Φροσύνη,
κι' ἀπεκεῖθ' ἡ θαλασσοῦλα
νὰ κινῇ τὰ κύματά της,
τῆς αὐγούλας τὸ χαμάρι,
κι' ἄμμον ὄχ τὸ περιγιάλι
νὰ κυλάῃ μιὰ ψυχοῦλα,
νὰ σκεπάσῃ σὰ μὲ φτυάρι
τὰ περήφανα σκουτιά της.
Μνῆμα ἄφτιαστο σ' ἀνθρώπους
τῆς Κυρᾶς νὰ συνταγίσῃ
καὶ τὰ πάθια καὶ τοὺς πόνους

με τη θάλασσα να σβύση.
Γιὰ σταυρὸ δὲν ἔχει χρεία,
γιατὶ ἐσταύρωσε τὰ χέρια·
εἶναι ἥσυχη καὶ κρύα,
δὲν τὴν ἔφαγαν μαχαίρια.
Τὰ στήθια τὰ χιονᾶτα της γήλιος δὲ θὰ μαυρίση.
Πλυμένα μὲ τὴ θάλασσα καὶ μὲ τὰ δάκρυά της,
ὁλόλευκα κι' ἀσπρότερα θὰ νὰ φανοῦν στὴν κρίση.
Τὸ κῦμα πλένει τὸ κορμί, τὰ δάκρυα τὴν καρδιά της,
ἡ βαρυστέναχτη ψυχὴ θὰ λάβη τὴ γιατρειά της.

Τὸ ἐν ἀρχῇ τῶν προλεγομένων δημοτικὸν ᾆσμα ὀφείλω εἰς τὰς ἐρεύνας τοῦ πολυμαθοῦς φίλου μου Παύλου Κατσαΐτου, οὗτινος ἡ ἐμπειρία ἀνεσκάλευσεν αὐτό, ἡ δὲ φιλοφροσύνη ἐπέτρεψε πρὸς ἐμὲ τὴν δημοσίευσιν. Ἡ ἀνακολουθία τοῦ ρυθμοῦ καὶ τὸ ἐνιαχοῦ τῶν ἰδεῶν ἀσυνάρτητον ἱκανῶς ἀποδεικνύουσιν ὅτι οὐ μικρὰς ὑπέστη ἐκ τοῦ χρόνου φθοράς, ἀπὸ στόματος εἰς στόμα μεταβαῖνον καὶ πολυτρόπως διασκευαζόμενον. Ὁπωσδήποτε εἶναι, κατ' ἐμὴν γνώμην, περιφανὲς τῶν ἡμερῶν ἐκείνων μαρτύριον, ὅτι καὶ ἡ ὀρθόδοξος Ἐκκλησία καὶ ἡ κοινωνία ἔνθα ἡ Εὐφροσύνη πρῶτον μὲν ἐν νεανικῇ πλάνῃ, ἔπειτα δὲ ἐν σωτηρίῳ μετανοίᾳ ἐξήντλησε τὸν πολυτάραχον βίον, ἐδικαίωσαν τέλος αὐτὴν μετὰ θάνατον καὶ περιεκόσμησαν διὰ μαρτυρικοῦ στεφάνου τὴν κεφαλήν. Ὁ ἁγνισμὸς οὗτος τῆς Ἑλληνίδος γυναικός, εἰς ὃν μάλιστα στηρίζεται ὁ κατὰ τοῦ δορικτιτικοῦ στοιχείου δραματιζόμενος τοῦ Ἑλληνισμοῦ θρίαμβος, δὲν ἤθελον ἴσως διεγείρῃ τὴν δικαίαν τοῦ κοινοῦ πρὸς τὴν Εὐφροσύνην συμπάθειαν, ἐὰν ἦτο ἁπλοῦν ποιητικῆς φαντασίας ἀποκύημα. Εὐτυχῶς δὲ τὸν φόβον τοῦτον διασκεδάζει ἡ διὰ τοῦ εἰρημένου ᾄσματος ἱστορικὴν ἀλήθειαν περιβεβλημένη παράδοσις.

Γιὰ σταυρὸ δὲν ἔχει χρεία,
γιατὶ ἐσταύρωσε τὰ χέρια...

Ἡ ἐκ τῶν στίχων τούτων πνέουσα χριστιανικὴ εὐσέβεια φαίνεται ἀδιστάκτως ἀποδεχομένη ὅτι διὰ τοῦ διπλοῦ βαπτίσματος, τοῦ ὕδατος καὶ τῶν δακρύων, καθαρὰ καὶ ἄσπιλος ἔμελλεν ἤδη ἡ Εὐφροσύνη νὰ παρασταθῇ ἐνώπιον τοῦ ὑπερτάτου τῆς ἀνθρωπότητος Κριτοῦ, καθ' ὅσον ἐν μὲν τῇ λίμνῃ, ὥσπερ ἐν καινῇ κολυμβήθρᾳ, ἡγιάσθη ἡ σάρξ, διὰ δὲ τοῦ μύρου τῆς μετανοίας τὸ πνεῦμα.

Δὲν μὲ λανθάνει ὅτι ἄλλως διηγοῦνται τὰ κατὰ τὴν Εὐφροσύνην, ἀλλ' ἐγὼ προέκρινα ὅσα περὶ τοῦ μαρτυρίου αὐτῆς ἔγραψεν ὁ Πουκεβὶλλος, διότι εὗρον τὴν διήγησιν δραματικωτέραν. Κατά τινας, ὁ Ἀλῆς ἠράσθη τῆς Ἑλληνίδος ταύτης, ἀλλὰ κατεδίκασεν εἰς θάνατον ὑπὸ μόνης τῆς ἐπιθυμίας νὰ ἱκανοποιήσῃ τὰς γυναῖκας τοῦ Μουχτὰρ διὰ τὴν ἄνομον σχέσιν, ἥτις, ἐφ' ἱκανὸν χρόνον ἀποσπάσασα τὸν ἄνδρα αὐτῶν ἀπὸ τοῦ γυναικωνίτου, ἐγνώσθη τελευταῖον ἐκ τῆς ἑξῆς τυχαίας περιστάσεως. Ἀπελθόντος τοῦ Μουχτὰρ ἐπιταγῇ τοῦ πατρὸς εἰς καταδίωξιν τοῦ Γιωργὴμ πασᾶ, ἡ Εὐφροσύνη διάγουσα μεμονωμένη ἐν Ἰωαννίνοις, περιεθλίβετο ἤδη ὑπὸ παντοίων στερήσεων. Ἡ δὲ πενία, προελθοῦσα μέχρις ἀπορίας τῶν πρὸς τὸν βίον, ἠνάγκασε τέλος αὐτὴν νὰ προσκαλέσῃ γραῖάν τινα, ἵνα

πωλήση δι' αὐτῆς πολύτιμον δακτύλιον. Ἡ γραῖα ἐπορεύθη καὶ πρὸς τὰς γυναῖκας τοῦ Μουχτάρ, αἵτινες ἀναγνωρίσασαι τὸν δακτύλιον καὶ μαθοῦσαι παρ' αὐτῆς ὅσα περὶ τῆς Εὐφροσύνης ἔτι ἠγνόουν, ἔδραμον παραχρῆμα πρὸς τὸν Ἀλῆν καὶ θρηνοῦσαι καὶ ὀδυρόμεναι ἠξίουν παρ' ἐκείνου ἐκδίκησιν. Ὁ δὲ προθύμως ἐξετέλεσεν αὐτήν, συμπεριλαβὼν καὶ δεκαὲξ ἄλλας ἀθώας γυναῖκας, φίλας τῆς Εὐφροσύνης.

Ἴσως ἡ διήγησις αὕτη ἐκυκλοφόρει τότε ἐν Ἰωννίνοις καὶ ἴσως αὐτὸς ὁ τύραννος ἐπίτηδες ἔπλασε καὶ διέσπειρε τὸν μῦθον. Ἀλλ' ἄπιστον φαίνεται εἰς ἐμὲ ὅτι πρὸς ἱκανοποίησιν τῶν παλλακίδων τοῦ υἱοῦ ἐτιμώρησεν ὁ Ἀλῆς τοσοῦτον ὠμῶς τὰς γυναῖκας ἐκείνας καὶ ἀσυμβίβαστον ὅλως πρὸς τοὺς λίαν περιπαθεῖς τοῦ δημοτικοῦ ᾄσματος λόγους περὶ μιᾶς μόνης τούτων, καὶ ταύτης παραιτίου τοῦ ὀλέθρου τοσούτων ἄλλων ἀθώων, ἐὰν μηδεμία προηγήθη ἠθικὴ πάλη, μηδὲ κατωρθώθη δι' αὐτῆς, ὑπὸ τῆς μιᾶς ἐκείνης, ἐπίσημός τις τῆς θρησκείας καὶ τῆς ἐθνικότητος θρίαμβος. Ὁμολογῶ δὲ ὅτι καὶ ἐλάχιστος περὶ τούτου δισταγμὸς ἤθελεν ἀναδείξῃ τὴν ὑπόθεσιν καὶ τοῦ μάλιστα πεζοῦ καλάμου ἀναξίαν.

Ἀλοίσια Βαλαωρίτη

Τῇ φίλῃ ἀνεψιᾷ

Ἂν μὲς στὸ λόγγο τὰ πουλιὰ τὴν ἄνοιξη λαλοῦνε,
ἂν τὰ νεράκια τρέχουνε, ἂν τὰ λουλούδια ἀνθίζουν,
γιατὶ κ' ἐγὼ τὸ θλιβερό, γιατὶ νὰ μὴ λαλήσω;

Θυμᾶσ' ἐκείνη τὴ βραδειά;.... Γιατὶ νὰ σὲ πικράνω;...
Θυμᾶσ' ἐκείνη τὴ βραδειά, ποὺ ἐκάθισα σιμά σου
καὶ μοὖπες καὶ μ' ἐρώτησες στὴν ἐκκλησιὰ ἂν ἐπῆγα,
κι' ἂν μὲς στὴ γῆ της ἔστρωσα νὰ κοιμηθῇ, νὰ πέση;
—Δὲ νοιώθεις; σ' ἀποκρίθηκα, τὰ χέρια μου μυρίζουν
ἀκόμη ρόδα καὶ μυρτιαῖς, καὶ κρίνους καὶ δαφνούλαις.
Τὴν ἅπλωσα γλυκὰ γλυκὰ στοῦ τάφου τὸ κρεββάτι.....
ψυχή μου, τώρα ἐπέρασε χρόνος πολὺς κι' ἀκόμα
μοῦ φαίνεται πῶς τὴν θωρῶ. Ἀνάμεσ' ἀπὸ τἄνθη
σὰν ἄνθος, ἔλεγα κ' ἐγώ, μιὰ μέρα θὰ βλαστήση...
Χίλιαις φοραῖς ἐπέρασα κ' ἐκύτταξα στὸ χῶμα
μὴν ἐξεφύτρωσε γιὰ μέ, γιὰ σένα ἕνα λουλοῦδι.

Σὰ σήμερα ἐγεννήθηκε..... Ἐπῆγα νὰ φιλήσω.....
Τὸ χόρτο ἐμοσχοβόλαε... Κυττάζ' ὁλόγυρά μου
καὶ νοιώθω ποὺ ἀνασπάσθηκα. . ὤ! πόσο σὲ ἀγαποῦσε!
ἕνα μικρό, πανόρφανο, ὁλόλευκο ἀρνουλάκι.
Τὸ μάζωξα, τὸ φύλαξα βαθειὰ βαθειὰ στὸν κόρφο·
εἶναι δικό μου, πάρετο. Ἀπὸ τὸν κάτου κόσμο
σοῦ τὤστειλε μ' ἕνα φιλί. Κρύψε το, μὴ τὸ χάσης,
κι' ἀντὶ γι' ἀρνοῦλι τὸ φτωχὸ πές το Κυρὰ Φροσύνη.

Ἡ κυρὰ Φροσύνη

Ἄσμα Πρῶτον

Τὸ Κυστρύνιον

Ἐπέσανε τὰ Γιάννινα σιγὰ νὰ κοιμηθοῦνε,
ἐσβύσανε τὰ φῶτα τους, ἐκλείσανε τὰ μάτια.
Ἡ μάνα σφίγγει τὸ παιδὶ βαθειὰ στὴν ἀγκαλιά της,
γιατ' εἶναι χρόνοι δύστυχοι καὶ τρέμει μὴ τὸ χάσῃ.
Τραγοῦδι δὲν ἀκούγεται, ψυχὴ δὲν ἀνασαίνει.
Ὁ ὕπνος εἶναι θάνατος, καὶ μνῆμα τὸ κρεββάτι,
κ' ἡ χώρα κοιμητήριο, κ' ἡ νύχτα ρημοκλῆσι.

Ἄγρυπνος ὁ Ἀλήπασας ἀκόμη δὲ νυστάζει
Κ' εἰς ἕνα δέρμα λιονταριοῦ βρίσκεται ξαπλωμένος
Τὸ μέτωπό του εἶναι, βαρύ, θολό, συγνεφιασμένο
καὶ τὤβαλεν ἀντίστυλο τὸ χέρι του, μὴ πέσῃ.
Χαϊδεύει μὲ τὰ δάχτυλα τὰ κάτασπρά του γένεια
ποὺ σέρνονται στοῦ λιονταριοῦ τὴ φοβερὴ τὴ χήτη.
Ἀγκαλιασμένα τὰ θεριά, σοῦ φαίνεται πῶς ἔχουν
ἕνα κορμὶ δικέφαλο· τὸ μάτι δὲν γνωρίζει
ποιό τάχα νἆν τὸ ζωντανὸ καὶ ποιό τὸ σκοτωμένο.
Στὴν ἄκρη στὸ παράθυρο σιωπηλὸς προσμένει
καὶ τρομασμένος τὸν θωρεῖ ὁ φίλος του ὁ Ταχήρης.
Μέσα στὴ μαύρη τὴν ἐρμιὰ τοῦ κόσμου, ποὺ χαλοῦσαν
οἱ προδοσιαῖς, οἱ σκοτωμοί, ἀπόκρυφες ἐλπίδες
βαστοῦν ἐκείναις τὶς καρδιαῖς ἀκόμη ἀλυσωμέναις.
Ἀπόψε τί στοχάζονται;.... Τί μυστικὸ τὸν ὕπνο
στὰ μάτια τους νὰ κατεβῇ ἀπόψε δὲν ἀφίνει;..

ΑΛΗΣ

Ταχήρ' Ταχήρ' ἐκύτταξες νὰ ἰδῇς ἂν τὸ φεγγάρι
ἐφάνηκε στὸν οὐρανό; Δυὸ ὥραις τὸ προσμένω.

Εἶναι σχεδὸν μεσάνυχτα, γιατὶ νὰ μὴ προβαίνῃ;

ΤΑΧΗΡ

Ἐπρόβαλεν... εἶναι θολὸ καὶ κόκκινο σὰν αἷμα.
Σύγνεφα μαῦρα καὶ βαρειὰ ἀνεβοκατεβαίνουν
καὶ φεύγουν σὰ φαντάσματα. Ὁ ἄνεμος τὰ σπρώχνει
καὶ τὰ σωρεύει ἐπάνω του μὲ λύσσα, μὲ μανία.
Ὡσὰν ἀέρια κύματα, τὸ δέρνουν, τὸ χτυποῦνε,
καὶ λὲς πὼς θὰ τὸ πνίξουνε, καὶ λὲς πὼς θὰ τὸ σβύσουν.
Πυκνὴ θολοῦρ' ἀπ' τὰ βουνά, Βιζήρη μου, τοῦ Πίνδου
ἁπλώνεται στὸν οὐρανό, κ' ἐσκέπασε τἀστέρια.
Τί σάβανο κατάμαυρο! τί νύχτα! τί τρομάρα!

ΑΛΗΣ

Σὲ σκιάζουνε τὰ σύγνεφα, σὲ σκιάζει τὸ φεγγάρι,
γιατὶ τὸ βλέπεις κόκκινο, τὸ βλέπεις ματωμένο;
Τόσον καιρὸ μὲ τὸν Ἀλῆ ἀπ' τὰ μικρά σου νειᾶτα
κι' ἀκόμη δὲ συνείθισες τέτοια βαφὴ νὰ βλέπῃς;
Ἐπίστεψες πὼς ἤθελα νὰ μάθω καὶ ν' ἀκούσω
πὼς τὸ φεγγάρι εἶναι χλωμὸ καὶ πὼς ἐρωτεμμένο
ἐπρόβαλε τὴ λάμψη του νὰ χύσῃ ὁλόγυρά του;
Ἐπίστεψες πὼς ἤθελα τὴ δροσερή του ἀχτίδα
ὡσὰν παρθενικὸ φιλὶ στὰ χείλη μου νὰ νοιώσω;
Ἀκόμη δὲ μ' ἐγνώρισες; δὲν ἔμαθες ἀκόμη
πὼς πάντα μαῦρα σύγνεφα, πάντα βαρὺς χειμῶνας,
πάντα σκοτάδι μ' ἀστραπαῖς ἐστάθηκε ἡ ζωή μου;
Τὸ μέτωπό μου ἐγέρασε, οἱ τρίχες μου ἀσπρίζουν,
κι' ἀκόμη δὲν ἐγνώρισα τοῦ κόσμου τὴ γαλήνη.
Κι' ἀπόψε, ἀπόψε, ποῦθελα, ἀπόψε, ποὺ ποθοῦσα
να καταλάβουν τὰ στοιχειὰ τί μαύρη τρικυμία
μουγκρίζει μὲς στὰ στήθη μου καὶ πόσ' ἀστροπελέκια
μοῦ κατασχίζουν τὴν καρδιά, ἀπόψε σὺ φοβεῖσαι;
Φοβεῖσαι λίγα σύγνεφα θολά, ποὺ ἀνεμοδέρνουν,
καὶ τὴ μαυρίλα τοῦ βουνοῦ καὶ τῆς βροντῆς τὸν κρότο;
Σύρε, δειλέ. Τί στέκεσαι, Ταχήρ, ἐδῶ σιμά μου;
Σύρε νὰ γίνῃς σύντροφος τοῦ υἱοῦ μου τοῦ Μουχτάρη.

ΤΑΧΗΡ

Βιζήρη μου, πατέρα μου, γιατί, γιατί μὲ διώχνεις;
Τόσον καιρὸ μ' ἀγάπησες σὰν νἄμουνα παιδί σου,
κι' ἀπόψε μ' ἀπαρνήθηκες; μὲ διώχνεις, μ' ἀτιμάζεις;
Βιζήρη, πότ' ἐδείλιασα, ἢ πότε αὐτὸ τὸ χέρι
πιστὰ δὲ σ' ὑπηρέτησε; Μὴ μὲ καταφρονέσῃς.
Πές μου, τί θέλεις ἀπὸ μέ; Οἱ δυό μας ἑνωμένοι
μποροῦμε νὰ χαλάσωμε τὴν ὠμορφιὰ τοῦ κόσμου·

μποροῦμε, ἂν τὸ θελήσωμε, τὰ δένδρα νὰ μᾶς βλέπουν
κι' ἀμέσως νὰ μαραίνωνται, τὰ φύλλα τους νὰ ρίχνουν.
Ὅθε διαβαίνομε μαζί, ν' ἀχνίζουνε τὰ ρόδα,
καὶ νὰ διψοῦνε γιὰ δροσιὰ τὰ χόρτα, τὰ λουλούδια,
Βιζήρη, ὅπου πατήσωμε. Ἡ μάνα ν' ἀπορρίχνῃ,
ὅταν ἰδῇ τὸν ἴσκιο μας· στὰ στήθη της τὸ γάλα
νὰ γίνεται πικρὴ χολή, περίδρομος, φαρμάκι.
Πές μου, τί θέλεις ἀπὸ μέ; Ἀλῆ, δοκίμασέ με.

ΑΛΗΣ

Ταχήρ, παιδί μου, σιώπησε· φθάνει, συγχώρεσέ με·
τόσην αἰσθάνομαι γιὰ σὲ ἀγάπη καὶ φιλία,
ποὺ σκιάχτηκα μὴν ἤθελες ἀπόψε νὰ μ' ἀφήσῃς.
Νἄξερες πόσαις κόλασαις, πόσα σκληρὰ μαχαίρια
μοῦ κόβουνε τὰ σωθικά! Ταχήρ, παρακαλέσου
γιὰ τὸν Βιζήρη τὸν Ἀλῆ. Πρόσταξε τὰ στοιχεῖα
νὰ μὲ βοηθήσουνε, Ταχήρ, καὶ πὲς στὰ καταχθόνια
πῶς γιὰ μιὰν ὥρα, μιὰ στιγμή, κορμί, ψυχή, τὸ βιό μου,
ὅλα τὰ δίνω, μιὰ στιγμὴ νὰ μοῦ χαρίσουν μόνον.
Καὶ σύ, ψυχὴ τῆς μάνας μου, πὤρχεσαι κάθε βράδυ
καὶ πέφτεις καὶ σωριάζεσαι σιμά μου στὸ κρεββάτι,
καὶ μοῦ ἐνθυμίζεις μὲ φιλιά, μὲ δάκρυα τὸ Γαρδίκι,
ὄχ! ἔλα, παντοδύναμη, λησμόνησε μιὰν ὥρα
τὴ φοβερή σου ἐκδίκησι. Μάνα μου, βοήθησέ με,
ἂν μ' ἀγαπᾶς, ἂν πιθυμῇς κ' ἐγὼ νὰ σοῦ πλερώσω
τὸ χάρισμα ποὺ σὤταξα, μάνα μου, βοήθησέ με.

ΤΑΧΗΡ

Βιζήρη μου, τί μυστικό, τί πόνος σὲ σπαράζει;
Δὲν εἶμ' ἐγ' ὁ πνευματικός, ὁ φίλος σου, Βιζήρη;
Πές μου, τί θέλεις τὰ στοιχειά, τὸν ἅδη τί τὸν θέλεις;
Τὰ κόκκαλα τῆς μάνα σου γιατὶ νὰ τὰ ξυπνήσῃς;
Ἐγὼ καὶ σὺ δὲν εἴπαμε πῶς φθάνομε μονάχοι;
Ἄλλη βοήθεια τί ζητεῖς; Εἶν' ἐντροπὴ δική μας
οἱ ζωντανοὶ νὰ κράζουνε βοήθεια πεθαμμένους.
Πές μου, τί θέλεις; τί ποθεῖς; Ποτέ, ποτὲ δὲν σ' εἶδα,
Βιζήρη μου, σὰ σήμερον ἀχνὸν καὶ ταραγμένον.
Ἐσύ, ἐσύ, ὁποὺ βαστᾷς τόσαις ζωαῖς στὸ χέρι,
ποὺ σὲ μιὰ μόνη σου ματιὰ τὰ Γιάννινα βυθίζουν,
καὶ Ἀρβανιτιὰ καὶ Ρούμελη ἐμπρός σου γονατίζουν,
καὶ στὴ φωνή σου τ' Ἄγραφα ραγίζονται καὶ τρέμουν,
ἐσύ, ἀπόψ' ἐδείλιασες; Βιζήρη μου, θυμήσου
τὴ φοβερή σου δύναμη. Σ' ἐκράξαμε λιοντάρι.

ΑΛΗΣ

Ταχὴρ δὲ θέλω ἐκδίκησαις, αἷμα, Ταχήρ, δὲ θέλω·

ἂν ἤτανε γιὰ φονικά, δὲ σ' ἔκραζα βοήθεια.
Λησμόνησα τὰ πάθη μου, λησμόνησα ταῖς ἔχθραις·
ὅλα μοῦ φύγαν ἀπ' τὸ νοῦ. Μπορῶ νὰ σοῦ τὤρκίσω,
Ταχήρ, ὅτ' ἐλησμόνησα ἀπόψε καὶ τὸ Σοῦλι,
τὸ Σοῦλι ποὺ μ' ἐθέρισε, ποὺ μ' ἄδειασε τὴ φλέβα
ροφῶντας ἀκατάπαυστα τὸ αἷμα τῆς καρδιᾶς μου,
τὸ Σοῦλι, ποὺ μοῦ ἐντρόπισε τὰ κάτασπρά μου γένεια,
ἀπόψε τὸ λησμόνησα. Τὸ Λάμπρο τὸ Τζαβέλλα,
μοῦ φαίνεται ἂν τὸν ἔβλεπα στὰ πόδια μου σφαμμένον
κι' ἂν ἠμποροῦσε ἀνθρώπινη δύναμις νὰ τοῦ δώσῃ
πάλαι τὴν πρώτη του ζωή, γιὰ νὰ μὲ μαρτυρέψῃ,
μὰ τὴν ψυχὴ τῆς μάνας μου, ἤθελα τοῦ τὴ δώσῃ,
ἂν ἠμποροῦσα μιὰ στιγμή, Ταχήρ, κ' ἐγὼ νὰ ἐλπίσω.
Ἂν μὤλεγαν νὰ γύριζα στὴν πρώτη μου τὴ φτώχεια,
νὰ τρέχω ἐπάνω στὰ βουνὰ καὶ νὰ καταφρονιῶμαι,
Ταχήρ, δὲ λέγω ψέμματα, τὤχανα στὴν ψυχή μου,
ἂν ἠμποροῦσα μιὰ στιγμὴ νὰ λάβαιν' ἀπ' τὴ φύση
τῆς ἄνοιξης τὴν ὠμορφιά, τὴ μυρωδιὰ τοῦ ρόδου,
τοῦ φεγγαριοῦ τὸ φόρεμα, καὶ τῆς κιτριᾶς τὰ νειῶτα,
ἂν ἠμποροῦσα μιὰ στιγμή, Ταχήρ, νὰ ξανανειώσω.
Βλέπεις, παιδί μου, τί ζητῶ; Βλέπεις ἡ δυναμή μου
δὲ φθάνει. Τὰ γεράματα μ' ἐπλάκωσαν, μὲ γέρνουν·
ἄσπρισε τὸ κεφάλι μου, τὰ χείλη μου ἀχνίσαν,
ἐθόλωσαν τὰ μάτια μου, δὲ λάμπουνε σὰν πρῶτα.
Κ' ἐν ῷ, κ' ἐν ῷ τὰ κόκκαλα ἀρχίζουν νὰ κουφόνουν,
Ταχήρ, φέρε τὸ χέρι σου, θέσε το στὴν καρδιά μου,
ν' ἀκούσῃς πῶς οἱ χτύποι της, πῶς εἶναι ἀνδρειωμένοι.
Βράζει τὸ αἷμα μου, Ταχήρ, καὶ τώρα ποὺ μ' ἀκούεις
αἰσθάνομαι πῶς δύναμαι ἀκόμη ν' ἀγαπήσω.
Ἀλλά, μὲ βλέπουν γέροντα, μὲ σκιάζονται, μὲ τρέμουν,
πέφτουν, φιλοῦν τὰ πόδια μου, τὰ μάτια δὲ σηκόνουν
ποτὲ νὰ μὲ κυττάξουνε. Ἡ μάνα κι' ὁ πατέρας
εὐτυχισμένοι στέλλουνε σ' ἐμὲ τὴ θυγατέρα,
γιὰ νὰ γλυτώσουν τὸ παιδί, μονάκριβ' ὅταν τὤχουν,
κ' ἐγὼ γυρεύω τὸ φιλὶ ὡσὰν ἐλεημοσύνη,
καὶ μοῦ τὸ δίνουνε ψυχρό, σκληρὰ συντροφεμμένο
ποιός ξεύρει μὲ τί ἄσπλαχνη καὶ μυστικὴ κατάρα.
Ταχήρ, ἂν μ' ἐκατάλαβες, ἂν ἔμαθες τί θέλω,
θεράπεψέ με· τὸ ζητῶ γιὰ χάρη, γιὰ ἐσπλαχνία.

ΤΑΧΗΡ

Βεζήρη μου, τὤμολογῶ, δὲν ἤλπιζα ποτέ μου
ν' ἀκούσω τῆς Ἀρβανιτιᾶς τὸ φοβερὸ λιοντάρι
ν' ἀναστενάζῃ, νὰ θρηνῇ σὰν ἔρημη τρυγόνα.
Πρόσταξε τὸ κεφάλι μου στὰ πόδια σου νὰ πέσῃ,
ἀλλ' ἄκουσε πατέρα μου, τὸ γέρο σου τὸ φίλο

Ἡ μάνα σου σ' ἐγέννησε καὶ σ' ἔρριψε στὸν κόσμο
τὴν ὥρα ποὺ κ' ἡ μάνα μου ἐγέννησε κ' ἐμένα.
Ἀντὶ νὰ γίνῃ ἕνας σεισμός, ἀντὶς ἡ γῆ ν' ἀνοίξῃ,
ἀντὶ νἀλθῇ θανατικό, πλημμύρα, πεῖνα, φτώχεια,
μιὰ δύναμις ἀνώτερη μᾶς ἔστειλ' ἐδῶ κάτω.
Ἐσὺ ἐδιωρίστηκες νἆσαι σπαθὶ κ' αἰθέρας,
κ' ἐμένανε μ' εὐχήθηκε, Βιζήρη, νἆμαι πάντα
τοῦ φοβεροῦ σου τοῦ σπαθιοῦ πιστὴ φωλιὰ καὶ θήκη.
Σαράντα χρόνους τρέχομε· γιὰ κύτταξε Βιζήρη,
πόσα βουνὰ διαβήκαμε, πόσους κρημνοὺς καὶ βράχους!
Ρίξε τὰ μάτια ὀπίσω σου, πέρασε μὲ τὸ νοῦ σου,
ὅλα μας τὰ πατήματα καὶ μέτρησε τοὺς τάφους......
Τί κρῖμα ποὺ δὲν φαίνονται! Καὶ ποιός θυμᾶται τώρα;
Τὰ κόκκαλα καὶ τὰ κορμιὰ ἐλυώσανε, Βιζήρη.
Τὸ χῶμα ποὺ ὁλοφούσκωτο τὰ μνήματα πλακόνει,
ὀλίγ' ὀλίγο χάνεται, γλυκὰ καταкαθίζει·
ὕστερα φθάνει ἡ ἄνοιξη μὲ τὰ πολλὰ λουλούδια,
μὲ τὰ χορτάρια τὰ χλωρά, μὲ γέλια, μὲ παιγνίδια,
κ' ἐκεῖ, ποὺ μαῦρο κ' ἔρημο τὸ φονικὸ κοιμᾶται,
παίζουν, χορεύουν τὰ παιδιά, λαλοῦνε τὰ πουλάκια.
Τὰ αἵματα, ποὺ ἐχύσαμε, τὰ ρούφηξε τὸ χῶμα,
τὰ ξέπλυνε τὸ σύγνεφο, τἄσβυσεν ἡ δροσοῦλα,
καὶ τώρα ἐλησμονήσαμε. Καμμιὰ φορὰ τὴ νύχτα
τὰ βλέπομε στὸν ὕπνο μας, ἀλλὰ ποιός τὰ φοβεῖται;
Τὸ πρῶτο γλυκοχάραμα τὰ σβεῖ, τὰ συνεπαίρνει.
Ὦ! μὴ φοβεῖσαι τοὺς νεκρούς, εἶν' ἥσυχοι οἱ καϋμένοι.
Ἔχουν τὸν ὕπνο τους βαθύ, κοιμῶνται σὰν παιδάκια.
Βιζήρη, τώρα σ' ἐρωτῶ, ἂν εἶπα τὴν ἀλήθεια.
Γιὰ νὰ μπορέσῃς τοῦ Θεοῦ τὴ δύναμη ν' ἁρπάσῃς,
κι' ἀντίπαλός του ἄσπονδος νὰ τόνε πολεμήσῃς,
ἐκειὸς νὰ δίνῃ τὴ ζωὴ καὶ σὺ νὰ τήνε παίρνῃς,
πῶς ἔπρεπε νὰ πορευθῇς; Μ' ἐκείνη τὴν ἀγάπη,
ποὺ νειὸς δὲν ἐπεθύμησες καί.... σήμερα γυρεύεις,
ἤθελε ἀκόμα σέρνεσαι στοῦ Τεμπελὲν τὴ φτώχεια,
θὰ κάθησο στὴ θύρα σου, τὸ χέρι του ν' ἁπλώνῃς
εἰς τὸ διαβάτη ποὺ περνᾶ. Ἐμίσησες τὸν κόσμο,
καὶ νὰ ποὺ τὸν ἐνίκησες. Ἀλλὰ μὴ λησμονήσῃς,
τὸ Σοῦλι μένει ζωντανό, κι' ὁ Λάμπρος ὁ Τζαβέλλας.
Θυμήσου πῶς ἡ μάνα σου βαθειὰ μέσα στὸ χῶμα
ἀνάπαυση δὲ θὰ ναύρῃ καὶ ὕπνο κ' ἡσυχία,
ἀνίσως καὶ στὸ μνῆμα της δὲ σφάξῃς τὸ Γαρδίκι.
Βιζήρη, πές μου τί ποθεῖς; ποιά κόρη, ποιά γυναῖκα
δὲ σ' εἶδε, δὲ σ' ἐζήλεψε, δὲν ἦλθε στὸ πλευρό σου;
Ποιά μάνα μὲς στὰ Γιάννινα καὶ ποιός, καὶ ποιός πατέρας
τολμᾶ σ' ἐσένα ἀρνηθῇ τὰ κάλλη τοῦ παιδιοῦ του;
Οἱ χρόνοι δὲ σ' ἐγέρασαν, τὸ χέρι σου δὲν τρέμει·
εἶναι φωτιὰ τὰ χείλη σου καὶ κεραυνὸς τὸ μάτι.

Ποιος είναι ἐκεῖνος ποὺ θωρεῖ τὴν κάτασπρη τὴ χήτη
τοῦ Πίνδου τοῦ περήφανου καὶ γέροντα τὸν κράζει;
Πές μου, τί θέλεις, πρόσταξε· τὸ χέρι μου, ἡ ψυχή μου
εἶναι δική σου. Ἄνοιξε στὸ φίλο τὴν καρδιά σου.

ΑΛΗΣ

Ταχήρ, Ταχήρ, μοῦ θύμησες τὰ περασμένα χρόνια,
τὸ δρόμο, ποὺ περάσαμε, τὰ μνήματα, τὸ αἷμα,
καὶ σὰν καὶ νὰ ξανάνειωσα, ἐχάρηκε ἡ καρδιά μου.
Ταχήρ, ἐσὺ μ' ἐγνώρισες. Δὲν ἦλθα ἐδῶ στὸν κόσμο,
γιὰ ν' ἀγαπήσω τοῦ Θεοῦ τὸ πλάσμα, τὴν εἰκόνα.
Ἄλλος Θεὸς μ' ἐγέννησε, μῶδωκε τὴν ψυχή του
καὶ μοῦπε καὶ μὲ δίδαξε πὼς ἡ ζωὴ ἡ δική μου.
θὰ νἆναι μαῦρος θάνατος καὶ κόλαση ἐδῶ κάτω.
Θυμοῦμαι ἀκόμη τὴ στιγμή, ποὺ ἡ μάνα μου μ' ἐπῆρε
κρυφὰ κρυφ' ἀπ' τ' ἀδέρφια μου τὸ βράδυ σ' ἕνα μέρος,
ὅπου ἦσαν μνήματα πολλὰ κι' ἀσπρίζαν στὸ φεγγάρι.
Ἀνάμεσά του ἔστεκε σιωπηλό, μονάχο,
ἕνα ψηλό, θεόρατο καὶ μαῦρο κυπαρίσσι.
Ἡ νύχτα ἦτον ἥσυχη, ἔλαμπε τὸ φεγγάρι,
καὶ κάπου κάπου ἀκούετο τὸ ρύασμα τοῦ λύκου.
«Μάνα μου, λέγω, κύτταξε, τὰ γόνατά μου τρέμουν.
Τί μ' ἔφερες ἐδῶ νὰ ἰδῶ, πᾶμε· φοβοῦμαι, μάνα».
Κ' ἐκείνη, ποὺ τὴν ἔτρεμεν ὁ οὐρανὸς κι' ὁ ἅδης,
«Ἀλῆ, μοῦ λέγει, μὴ φοβοῦ σὰν εἶσαι μὲ τὴ Χάμκω.
Οἱ πεθαμμένοι δὲν ξυπνοῦν· κι' ἀνίσως καὶ τὸ μνῆμα
ξεράσῃ ἀπὸ τὰ στήθη του κανέναν κολασμένον,
φθάνει νὰ ἰδῇ πὼς εἶμ' ἐδῶ, τὸ χνῶτό μου νὰ νοιώσῃ,
γίνεται στάχτη καὶ καπνὸς καὶ δυὸ φοραῖς πεθαίνει.
Ἀλῆ, παιδί μου, μὴ φοβοῦ, μὴ σκιάζεσαι τοὺς τάφους.
Τὰ κόκκαλα μέσα στὴ γῆ καὶ τἄψυχο τὸ κρέας
δὲν εἶναι παρ' ὁ ἄνθρωπος στῆς μάνας του τὴ μήτρα.
Τὸ σάβανο εἶναι σπάργανο, τὸ ξύλινο κιβοῦρι
εἶναι κουνιὰ μικροῦ παιδιοῦ, ὁποὺ ποτὲ δὲν κλαίει·
χαρὰ σ' ἐκεῖνον, ποὺ μπορεῖ, ἄλλος θεὸς πατέρας,
ἀντὶ νὰ φτεύῃ τὴ ζωὴ στῆς γυναικὸς τὰ σπλάχνα,
γιὰ νὰ γεννῶνται δράκοντες καὶ φίδια καὶ λιοντάρια,
βαθειὰ νὰ σκάφτῃ μὲς στὴ γῆ καὶ νὰ καταβολιάζῃ
τὴ σάρκα τὴν ἀνθρώπινη, π' ὅσο κακὴ κι' ἂν εἶναι,
θὰ δώσῃ, ρόδα γιὰ καρπούς, λουλούδια καὶ χορτάρια·
παιδί μου, ἂν θέλῃς τὴν εὐχὴ τῆς μάνα σου νὰ πάρῃς,
θυμήσου νἆσαι ἔσπλαχνος καὶ σὰν καλὸς πατέρας
στὰ δύστυχα τὰ τέκνα σου νὰ στρώνῃς γιὰ κρεββάτι
τὸ χῶμα, ποὖναι δροσερό, καὶ νὰ τ' ἀποκοιμίζῃς.
Ἀλῆ, παιδί μου, κύτταξε τὸ μαῦρο κυπαρίσσι,
κύτταξε καὶ τὰ μνήματα, ποὺ ἀσπροβολοῦν τριγύρω.
Βλέπεις, ὁ ἴσκιος του περνᾶ σὰν ἄλλος ὡροδείχτης

ἐπάνω ἀπὸ τὰ μάρμαρα, λὲς καὶ μετρᾷ ταῖς ὥραις.
Στὸν κόσμο τώρα ποὺ θὰ ἐμβῇς, νὰ γίνῃς κυπαρίσσι
καὶ νὰ μετρᾷς ταῖς ὥραις σου, τοὺς χρόνους, τὴ ζωή σου
ἁπλώνοντας τὸν ἴσκιο σου στὰ μνήματα τὰ κρύα.
Καὶ κύτταξε, γλυκέ μου Ἀλῆ, ποτὲ μὴ λησμονήσῃς.
Ἂν ἔλθῃ μέρα καὶ στιγμή, ποὺ ὁ μαῦρος σου ὡροδείχτης
δὲν εὕρῃ πλάκα νὰ σταθῇ τὴν ὥρα νὰ σοῦ δείξῃ,
θυμήσου, Ἀλῆ, τὰ λόγια μου, ἡ μοῖρα θὰ σὲ πάρῃ.
Ἄλλο δὲν ἔχω νὰ σοῦ εἰπῶ. Ζώσου σπαθί, μαχαῖρι,
καὶ τρέχα, ἀνέβα τὰ βουνά. Ἔχε σιμά σου πάντα
τὴ μητρική μου τὴν εὐχὴ καὶ δὲ θὰ ν' ἀποστάσῃς».
Ταχήρ, ἐκείνη τὴ βραδειὰ ἐνίκησα τὸν κόσμο.
Κ' ἐσὺ τὸ ξεύρεις, φίλε μου, τὸ ξεύρεις σύντροφέ μου,
ἂν ἐλησμόνησα ποτὲ τῆς μάνας μου τὰ λόγια.
Τώρα γιὰ πρώτη μου φορὰ αἰσθάνομαι ἕνα πάθος,
μιὰ δίψα ἀκατανόητη, Ταχήρ, μιὰ τέτοια λαύρα,
ποὺ ἂν ἤξευρα πῶς ἔφθανε γιὰ νὰ μοῦ τήνε σβύσῃ
τὸ αἷμα τῆς Ἀρβανιτιᾶς, τὸ αἷμα.. τὸ δικό σου,
ὅλο μὲ μιᾶς θὰ τῶπινα, Ταχήρ, νὰ ἡσυχάσω.
Τὸ μυστικό μου θὰ σοῦ εἰπῶ· ἀλλοίμονο σ' ἐσένα,
ἂν ἴσως κι' ἀπ' τὰ χείλη σου πέσῃ ποτὲ ἕνας λόγος.
Ταχήρ. Ταχήρ, στὸ πρόσωπο. Ταχήρ, μὴ μὲ κυττάζῃς·
τὸ λύκο τὸν ἀνήμερο, τὸ τρομερὸ λιοντάρι,
τὸν ἄγριο τὸν Ἀλήπασα, τὸν κατατρώγει ἡ ζήλεια.
Ἡ ζήλεια! τὤμολόγησε, σ' ἄνοιξα τὴν καρδιά μου.
Φέρε μου ἐδῶ τὸ δάχτυλο, μέτρησε τὴν πληγή μου.
Ἀπόψε ὁ κόσμος θὰ χαθῇ, ὁ οὐρανὸς νὰ πέσῃ,
ν' ἀνοίξῃ ἡ γῆ νὰ καταπιῇ κ' ἐμένανε κ' ἐσένα,
ἀπόψε θέλω ἰατρικό!... Κανένανε δὲν ἔχω·
ἐσὺ λυπήσου με, Ταχήρ, ἐσύ, πιστέ μου φίλε.

ΤΑΧΗΡ

Βιζήρη μου, Βιζήρη μου, ἄφες με νὰ φιλήσω
τὸ δυνατὸ τὸ πόδι σου, τὴ γῆ, ποὺ σὲ βαστάει·
ζήλεια σοῦ καίει τὴν καρδιά, ζήλεια γλυκειὰ κι' ἀγάπη!
Καὶ λὲς ὅτ' εἶσαι γέροντας! Καὶ λὲς ὅτι τὰ χρόνια
σ' ἀσπρίσανε, σ' ἐγείρανε! Εὐλογημένη ἡ ὥρα,
ποὺ μ' ἄνοιξες τὰ στήθη σου καὶ μῶδειξες, Βιζήρη,
τ' ἀνδρειωμένα σπλάχνα σου, ποὺ ἀκόμη λαχταρίζουν!
Ζήλεια! τοῦ ἔρωτος πικρό, φαρμακερὸ στολίδι,
σ' ἐσέ, Βιζήρη, θὰ γενῇ αἷμα, ψυχὴ καὶ νειότη,
ἀπόψε ὁ κόσμος νὰ χαθῇ, ὁ οὐρανὸς νὰ πέσῃ,
ν' ἀνοίξ' ἡ γῆ νὰ καταπιῇ κ' ἐμὲ καὶ τὰ παιδιά σου....

ΑΛΗΣ

Παιδιά μου;... Ποιός σ' ἐρώτησε; πῶς σοὔλθανε στὴ μνήμη;

Ἐγώ, ποῦμαι πατέρας τους, ἐγὼ δὲν τὰ θυμοῦμαι,
καὶ σὺ πῶς τὰ μελέτησες; Τόση μεγάλη ἀγάπη
αἰσθάνεσαι γιὰ μένανε, ὁπού, χωρὶς νὰ θέλῃς,
βλέπεις ἐμπρός σου τὸ Μουχτὰρ καὶ τὸ Βελῆ, σὰν νᾶταν
τοῦ δένδρου ποὺ σ' ἐσκέπασε, Ταχήρη, τὰ κλωνάρια;
Καὶ στῶνομά τους ὥρκισες κ' ἐφώναξες ν' ἀνοίξῃ
ἀπόψε ἡ γῆ νὰ καταπιῇ καὶ σὲ καὶ τὰ παιδιά μου...
Ποιός ξεύρει;... ἂν σ' ἐπρόσταζα... ἂν ἤξευρες πὼς τώρα
ὅλη ἡ ζωή μου κρέμεται στὰ χέρια τὰ δικά σου,
Κι' ἂν σῶλεγαν πὼς γιὰ νὰ ἰδῇς τὸν ἀδελφοποιτό σου,
τὸ γέρο τὸ Βιζήρη σου, Ταχήρη, τὸν Ἀλῆ σου
ν' ἀναστηθῇ, νὰ ἰατρευθῇ μ' ἕνα ποτῆρι αἷμα...

ΤΑΧΗΡ

Ἔκοβα τὸ λαρύγγι μου, ἔσφαζα τὸ παιδί μου,
γιὰ νὰ στὸ φέρω νὰ τὸ πιῇς, Βιζήρη μου, πατέρα.

ΑΛΗΣ

Στὴν ἀγκαλιά μου ἔλα ἐδῶ· ἐσ' εἶσαι τὸ παιδί μου.
Ἄκουσε τώρα τί θὰ εἰπῶ, μάθε ἀπὸ σὲ τί θέλω...
Καθὼς ἀνθίζ' ἡ μυγδαλιὰ μὲ τὰ πολλὰ τὰ χιόνια,
ἄνθιζε μὲς στὰ Γιάννινα καὶ ἡ κυρὰ Φροσύνη,
χρυσῆ ἀχτίδα φεγγαριοῦ στὰ σύγνεφα κρυμμένη.
Μιὰ μέρα τὴν ἀπάντησα· ἐδιάβηκε σιμά μου
κ' ἐθάμβωσαν τὰ μάτια μου. Κρυφὴ ἀνατριχίλα
μ' ἔσφαξε μὲς τὰ κόκκαλα. Τὸ ἄτι μου τὴν εἶδε·
ἐστύλωσε τὰ πόδια του, ἐτέντωσε τὸ μάτι
κι' ἁπλόνει, ἁπλόνει τὸ λαιμὸ γιὰ νὰ τὴ χαιρετήσῃ.
Ὁλόγυρά της ἔστεκαν σὰν ἄνθη, σὰν ἀστέρια,
σὰν ταῖς ρανίδαις τῆς δροσιᾶς, στῆς κιτριᾶς τὸ φύλλο,
κόραις πολαῖς. Ἐπαίζανε κ' ἐμάζευαν λουλούδια·
ἐσκιαχτηκάνε τἄλογο, σὰν ἄγρια περιστέρια
ἐπέταξαν, ἐκρύφτηκαν μὲς τῶν δενδρῶν τὸ ἴσκιο.
Τὸ ἄτι μου ἐχλημήτισε, ἀστροπελέκι ἐχάθη.
Ἐπέρασε πολὺς καιρὸς καὶ πάντα στῶνειρό μου
τὴν ἔβλεπα· τῆς ἅπλωνα τὰ χέρια νὰ τὴν πιάσω
καὶ μῶφευγε σὰν τὸν ἀφρὸ στὰ δάχτυλα τοῦ ναύτη,
ποὺ κινδυνεύει νὰ πνιγῇ πιστεύοντας πὼς σφίγγει
τὴν ἄσπρη πέτρα τοῦ γιαλοῦ, ποὺ θὰ τόνε γλυτώσῃ.
Ἦλθε φωτιὰ καὶ πόλεμος· τὸ Σοῦλι φοβερίζει
νὰ καταπιῇ τὰ Γιάννινα· τὰ κλέφτικα τὰ βόλια
ἐσύριζαν μὲς στ' Ἄγραφα· τοῦ Πίνδου τὰ τουφέκια
ἀστράφτουνε καὶ τὸν καπνὸ στὰ γένεια μου σκορποῦνε·
τὸ αἷμα, ἡ ἐκδίκηση, ὁ φόβος, οἱ ἐλπίδες
μ' ἔκαμαν κ' ἐλησμόνησα. Δὲν ἔβλεπα στὸν ὕπνο
τὸ ὄνειρό μου τὸ γλυκό· ἐχάθηκε ἡ Φροσύνη.

Είναι τρεῖς νύχτες πού ἄγρυπνος τή βλέπω πάλ' ἐμπρός μου.
Ἡ σπίθα μου ἔγινε φωτιά, μὲ καίει μὲ φλογίζει
Δὲν εἶμαι 'Αλῆς Τεπελενλῆς, δὲν εἶμαι υἱὸς τῆς Χάμκως,
ἀνίσως στὸ κρεββάτι μου δὲν τή ἰδῶ νὰ πέσῃ.
Στὸν ὕπνο μου γιὰ τρεῖς φοραῖς τὴν εἶδα τή Φροσύνη,
θὰ ν' ἀληθέψῃ τὤνειρο... κι' ἀπόψε θ' ἀληθέψῃ.
Ὁ πόλεμος ἡσύχασεν, ἔπαψε τὸ τουφέκι,
ἐγύρισα στὰ Γιάννινα... τὸν ξεύρεις τὸ Δεσπότη;
Κἄποιος θὰ τοῦ μαρτύρησε τή μυστική μου ἀγάπη,
κ' ἐκεῖνος τήνε πάντρεψεν. 'Επίστεψε, τοῦ ἐφάνη
μὲ τρεῖς εὐχαῖς, πού διάβασε, καὶ μὲ τὰ δύο στεφάνια,
μὲ τὸν καπνὸ τοῦ θυμιατοῦ καὶ μὲ τὰ δαχτυλίδια
πῶς ἅρπαξε ἀπ' τὰ νύχια μου τὸ πλάσμα τοῦ θεοῦ του.
Παπᾶ, μέσα στὰ Γιάννινα ἄλλος θεὸς δὲν εἶναι
παρ' ὁ Βιζύρης ὁ 'Αλῆς καὶ θὰ τὸ ἰδῇς μιὰ μέρα.
Τρεῖς χρόνοι τώρα ἐπέρασαν... κι' ὁ Βάγιας ὁ Θανάσης
ἦλθε καὶ μοὖπε μυστικὰ πῶς ἡ κυρὰ Φροσύνη
παραίτησε τὸν ἄνδρα της, τὰ δυό της τὰ παιδάκια,
καί... κάποιον ἄλλον ἀγαπᾶ... Ταχήρ, Ταχήρ, βοήθεια...

ΤΑΧΗΡ

Ποιόνε, Βιζήρη; πές μου τον... ν' ἀκούσω τὤνομά του.

ΑΛΗΣ

Ταχήρ, μὴ τρέμῃς σὰν ἐμέ... Ταχήρ, μὴ πρασινίζεις...
Εἴμεθα μόνοι.. Τὸ Μουχτάρ.. Καὶ πῶς; ἀνατριχιάζεις;
'Εσκιάχτηκες μὴ θὰ σοῦ πῶ νὰ τρέξῃς νὰ μοῦ φέρῃς
τὸ αἷμα πού προτήτερα μὤταξες νὰ μοῦ δώσῃς;
'Εσὺ τὸ ξεύρω, μ' ἀγαπᾷς... δὲν ἔχεις ἄλλο φίλο,
βλέπεις κ' ἐγὼ σὰν νἄσουνε πνεματικός, θεός μου,
τὸ μυστικό μου σὤδωκα. Τί τρέμεις; τί φοβεῖσαι;...

ΤΑΧΗΡ

Βιζήρη μου, δὲν σκιάζομαι. Τί θέλεις;... τὸ παιδί του...

ΑΛΗΣ

Νὰ ἦν' ἡ ὕστερη φορὰ π' ἀκούω τέτοιο λόγο
νὰ βγαίνῃ ἀπὸ τὸ στόμα σου. Ταχήρ, ἀκοῦς τί λέγω;
Παιδί!... Δὲν ἔχω ἐγὼ παιδιά, δὲν εἶμ' ἐγὼ πατέρας.
Ἡ θάλασσα τὰ κύματα παιδιά της θὰ τὰ κράξῃ,
γιατὶ τήνε ξεσχίζουνε καὶ τήνε μαρτυρεύουν;
Καὶ τοὐρανοῦ τὰ σύγνεφα μποροῦνε ν' ἀγαπήσουν
τὸν κεραυνό, τὴν ἀστραπή, τὰ δίδυμα τἀδέρφια,
τὰ σπλάχνα, πού τὰ ἐγέννησαν, Ταχήρ, γιατὶ φλογίζουν;

Παιδιά! Δὲν ἔχω ἐγὼ παιδιά. Ταχήρ. ὅταν θυμοῦμαι
πὼς γιὰ νὰ δώσω τὴ ζωή, τὸ αἷμα καὶ τὴ σάρκα
εἰς τὸ Μουχτὰρ καὶ τὸ Βελῆ, τὸ λύκο καὶ τὸ φίδι,
ἐπῆρ' ἀπὸ τὴ νειότη μου, ἐπῆρ' ἀπὸ τὴν ψυχή μου
καὶ τὰ στεροῦμαι τώρα ἐγώ, τὰ χαίρονται οἱ δυό τους·
ὅταν θυμοῦμαι ὅτι ἔκλεψαν, Ταχήρ, τὴ δύναμή μου
καὶ τὴ φοροῦν αὐτοὶ γιὰ μέ, κ' ἐγὼ τήνε γυρεύω...,
Παιδιά! Δὲν ἔχω ἐγὼ παιδιά. Δὲν ἦλθα ἐδῶ στὸν κόσμο
νὰ πλάσω νέαις γενεαῖς· μ' ἔστειλαν νὰ χαλάσω.
Ἐσὺ τὸ ξεύρεις καὶ γιατὶ σὲ σκιάζουν τὰ παιδιά μου;
Τὸ μυστικό μου τὤμαθες, γνωρίζεις τὸν ἐχθρό μου...
Καὶ τώρα ποὖμαι γέροντας, τώρα καὶ σὺ ποὺ βλέπεις
ὅτ' ἴσως ὕστερη φορὰ θὰ λάβω στὴν ζωή μου
εὐτυχισμένη μιὰ στιγμή, τώρα καὶ σὺ μ' ἀφίνεις;

ΤΑΧΗΡ

Βιζήρ, δὲν ἐφοβήθηκα... Ἂν ἄχνισα γιὰ λίγο,
ἦτανε... ἡ ἐκδίκηση. Πρόσταξε, θέλεις τώρα...

ΑΛΗΣ

Ὄχι, Ταχήρ, μὴ βιάζεσαι. Τὸ ξεύρεις, δὲ μ' ἀρέσει
ἄδικα καὶ παράλογα νά... πέφτω σ' ἁμαρτία.
Θὰ δώσω λόγο καὶ ψυχὴ σ' ἕνα Θεὸ μιὰ μέρα.
Ἄκουσε. Τώρα θἄλθῃ ἐδῶ, νὰ πάρῃ τὴν εὐχή μου
ὁ υἱός μου ὁ Μουχτάρπασας. Αὔριο τόνε στέλλω
νὰ πάῃ μακρὰ στὸν πόλεμο π' ἀνάφτει στὰ Μπαλκάνια.
Δέκα χιλιάδες τὤδωσα. Θ' ἀφήσῃ πρὶν χαράξῃ
τὴ Φρόσω καὶ τὰ Γιάννινα. Τοῦ δίδω καὶ γιὰ φίλο,
νὰ τοὖναι πάντα στὸ πλευρὸ σὰν ἄλλος του πατέρας,
τὸ τρίτο μας τὸ ἀδελφό, τὸ Βάγια τὸ Θανάση.
Τόνε γνωρίζω ἀπὸ παιδί, τὸ χέρι του δὲν τρέμει...
Ἐγὼ καὶ σὺ θὰ μείνωμε. Αὔριο τὸ φεγγάρι
πρὶν ἔβγῃ ἀπ' τὰ βουνά, Ταχήρη μου, θὰ πᾶμε
οἱ δυό μας ἥσυχα κρυφὰ ναὕροῦμε τὴ Φροσύνη.
Θὰ πάγω ἐκεῖ, στὰ πόδια της νὰ πέσω καὶ νὰ κλάψω,
νὰ τῆς ζητήσω ἕνα φιλί, ἀγάπη κ' ἐσπλαχνία·
τὰ πλούτη μου, τὴ δόξα μου, στὰ χέρια της θ' ἀφήσω.
Βασίλισσα, Σουλτάνα μου, Ταχήρ, θὰ τήνε κάμω,
νὰ τήνε βλέπ' ἡ ἄνοιξη καὶ νὰ τήνε ζηλεύῃ.
Καὶ ἂν ἄσπλαχνη τὰ δάκρυα μου, Ταχήρ, καταφρονέσῃ,
ἂν δὲ θελήσῃ τὸ Μουχτὰρ γιὰ μὲ νὰ λησμονήσῃ,
ὢ! τότε, φίλε μου πιστέ, θαὕρῃς ἐσὺ τὸν τρόπο
νὰ πλύνῃς τὴν αἰσχύνη μου. Βρίσκεις νερὸ στὴ λίμνη,
σὰν τὴ δροσοῦλα καθαρό... Εἶναι βουβὸ τὸ κῦμα,
καὶ ὅταν μουγκρίζῃ στὸ γιαλό, ὁ κόσμος δὲν γνωρίζει
ἂν εἶναι θρῆνος ἢ βοή, ἂν εἶναι μοιρολόγι...

Σύρε νὰ κράξῃς τὸ Μουχτάρ. Ἐδῶ σὰν ἔλθῃ ἐμπρός μου,
στάσου στὴ θύρα ἀκίνητος. Κι' ἀνίσως καταλάβῃς
ἀπὸ μιὰ μόνη του ματιά, ἀπὸ μιὰ μόνη λέξη
ὅτι ἔμαθε τὸ μυστικό... Ταχήρ, ἐσὺ τὸ ξεύρεις.
δὲν εἶν' ὁ Ἀλῆς ἀχάριστος... Ἂν μοὔτανε γραμμένο
ἀπόψ' ἐδῶ νὰ στερηθῶ, ἕνα παιδὶ νὰ κλάψω...
ἐσὲ θὰ πάρω γιὰ παιδί, ἐσένα θ' ἀγκαλιάσω.
Σύρε, Ταχήρ, λησμόνησα... Πῶς δὲ φορεῖς ἀπόψε
οὔτε μαχαῖρι οὔτε σπαθί; Χίλιαις φοραῖς σοῦ τῶπα
νὰ τἄχῃς πάντα συντροφιά... Εἶναι κακὸς ὁ κόσμος.
Ἔπειτα τὤχω σ' ἐντροπὴ νὰ βλέπω τὸ λιοντάρι,
ποὺ πάντα στέκει ἄγρυπνο σιμά μου, στὸ πλευρό μου,
νὰ μὴ δείχνῃ τὰ δόντια του, τὰ φοβερά του νύχια...
Πάρε, Ταχήρ, γι' ἀγάπη μου πάρε νὰ μὲ θυμᾶσαι.
Εἶναι μικρὸ τὸ χάρισμα... Ποιός ξεύρει τὸ μαχαῖρι,
ποὺ τώρα ἀπὸ τὴ μέση μου βγαίνει, γιὰ νὰ στολίσῃ
τἀνδρειωμένα στήθη σου, ποιός ξεύρει πόση δόξα,
ἀγαπημένε μου Ταχήρ, τὸ καρτερεῖ στὸν κόσμο!
Σύρε νὰ κράξῃς τὸ Μουχτάρ, σύρε μὲ τὴν εὐχή μου.

Σκύφτει ὁ Ταχὴρ τὸ μέτωπο, ἀχνὸς σὰ πεθαμμένος,
φιλεῖ τὸ χέρι τοῦ Ἀλῆ καὶ παίρνει τὸ μαχαῖρι.
Ἔμεινε μόνος ὁ φονιᾶς. Πικρὰ χαμογελῶντας
ἐκύτταξε τὸ φίλο του, ποὺ φεύγοντας γυρίζει
νὰ προσκυνήσῃ τρεῖς φοραῖς τὸν ἀδελφοποιτό του.

. . . .

Ἐπάνω κάτω ἀνήσυχος, σὰν τίγρις πεινασμένη,
ποὺ καρτερεῖ τὸ θῦμα της, πατεῖ καὶ παραδέρνει.
Ρίχνει στὸ χέρι τἄρματα. Τὰ δυό του τὰ πιστόλια
ἦσαν γεμᾶτα. ἕτοιμα. Τραβᾶ τὸ γιαταγάνι.
γλιστρᾶ σὰ φίδι, ἀνέμποδα προβαίνει ἀπὸ τὴ θήκη.
Τὸ πάθος, ἡ ἐκδίκηση, τὸν πνίγει, τὸν τυφλώνει.
Ἄνοιξε τὸ καράθυρο, λαίμαργα καταπίνει
τὸ ἀγεράκι τῆς νυχτὸς πού, ἀθῷο, δὲ γνωρίζει
πὼς τέτοια στήθη τὤμελλε, τὸ μαῦρο, νὰ δροσίσῃ.
Ἐσήκωσε τὸ μέτωπο. Τὸν οὐρανὸ σκεπάζουν
βαρειά, πυκνὰ τὰ σύγνεφα. Λὲς κ' ἔκλεισε τὰ μάτια
νὰ μὴν τὸν δῇ στὸ πρόσωπο καὶ νὰ μὴ τὸν ἀκούσῃ...

. . . .

ΑΛΗΣ (μόνος)

Δὲν ἔχεις θάρρος νὰ μὲ ἰδῇς ἐσύ, ὅποιος κι' ἂν εἶσαι.
Τὰ γαλανὰ τὰ μάτια σου σκέπασε, κρύψε, κλεῖσε.
Πάρε τὰ μαῦρα σύγνεφα. κάμε τὰ βλέφαρά σου·

τὸν κεραυνό, τὴν ἀστραπὴ δεῖξέ μου στὰ πλευρά σου.
Ὁμίλησέ μου μὲ βρονταῖς, σεισμούς, ἀνεμοζάλη·
τὸ βλέπεις, δὲ σὲ σκιάζομαι, δὲ γέρνω τὸ κεφάλι.
Σ' ἔκραξα, σ' ἐβλασφήμησα. Ἂν εἶσαι σὺ Θεός μου,
Ἔλα τὴ νύχτα ἐμπρός μου.

Τὴ δύναμή μου δὲ χρωστῶ στὴ μοῖρα, σὲ κανένα.
Μὲ πλάσανε τὰ χέρια μου. Δὲν εἶμαι σὰν ἐσένα,
ποὺ εὑρέθηκες μονάχος σου χωρὶς ἐχθροὺς στὴ φύση.
Κ' ἕνα παιδάκι ἐδύνατο εὔκολα νὰ νικήσῃ
τὸ χάος καὶ τὴν ἄψυχη τὴν ὕλη ποῦ ἐκοιμᾶτο
καὶ πεθαμένη κι' ἄνεργη ἐδῶ κ' ἐκεῖ ἐπλανᾶτο.
Ἂν εἶσαι ἀλήθεια δυνατός, χάλασε αὐτὴν τὴν πλάση,
γιατὶ θὰ σὲ χαλάσῃ.

Κατέβα ἐδῶ, σὲ καρτερῶ. Πάρε γιὰ σύμμαχόν σου,
ἂν θέλῃς, τὸ μονάκριβο τὸ πλάσμα τῶν χειρῶν σου,
τὸ Θάνατο, τὸ τέκνο σου, τὸ μόνο καύχημά σου,
καὶ τρέξ' ἐδῶ στὰ Γιάννινα, δεῖξε μου τὴν ἀνδρειά σου.
Γιατί, γιατὶ μὲ πολεμεῖς κρυμμένος στὸν αἰθέρα
καὶ λίγο λίγο τὴν ζωὴ μοῦ κλέφτεις κάθε μέρα,
καὶ τρῶς τὴν ἀνθρωπότητα καὶ τρέφεις μὲ μανίαν
δειλὴν ἀθανασίαν;

Ἂν εἶσαι παντοδύναμος, γιατὶ νὰ μὴ θελήσῃς
τὸ σπόρο, ποὺ μ' ἐγέννησε στὴ μήτρα ν' ἀφανίσῃς;
Γιατί τὴ σπίθα, πῶμελλε τὸν κόσμο σου νὰ κάψῃ,
ἀκόμη δὲν τὴν ἔσβυσες; Γιατί, προτοῦ ν' ἀνάψῃ,
μ' αὐτὴν ἐκείνην τὴν πνοή, ποὺ σῶφυγε ἀπ' τὰ χείλη
τὴν ὥρα, ποὺ ἐζωντάνεψες στὰ χέρια σου τὴν ὕλη,
γιατὶ δὲν τὴν ἐφύσησες; Πές μου το, τί σοῦ φταίω,
ἂν τώρα ἐγὼ σὲ καίω;

Πολλοὶ δὲ σὲ πιστεύουνε, τὴν ὕπαρξή σου ἀρνοῦνται,
γιὰ νὰ μὴ σ' ἔχουν ἔμποδο, δειλοί, νὰ μὴ φοβοῦνται.
Ἐγὼ ὁ Ἀλῆς σ' ἐπίστεψα, γιὰ νὰ σὲ πολεμήσω.
Τὸ βλέπεις πόσους σ' ἄρπαξα! Τὸ βλέφαρο νὰ κλείσω,
χιλιάδες πέφτουνε στὴ γῆ ἐμπρὸς στὴ δύναμή μου,
κ' ἐσένα σ' ἐλησμόνησαν λατρεύουν τὸ σπαθί μου.
Πάρε μου τὰ γεράματα, δῶσέ μου τὴ ζωή σου·
κ' ἔλα μ' ἐμὲ μετρήσου.

Μέσα στὸ μνῆμα καρτερεῖς νἀληθῆς νὰ μὲ παιδέψῃς!
Δὲ σὲ φοβοῦμαι οὔτ' ἐκεῖ τὴ φύση ν' ἀνατρέψῃς
γιὰ τὸν Ἀλῆ δὲ δύνασαι. Τὴ γῆ γιὰ παλλακίδα
θὰ πάρω στὸ κρεββάτι μου κι' ἀπόκρυφη ἐλπίδα
μοῦ λέγει ἀπὸ τὴ σάρκα μου πὼς θἄβγῃ, θὰ φυτρώσῃ
κι' ἀθάνατος θὰ νὰ γενῶ, θὰ μ' ἔχῃς πάντα ἐμπρός σου

σκετάδι μέσ' τὸ φῶς σου

Κ' ἐκεῖ, ποὺ ἡ ἀχτίδες σου ἀπὸ ψηλὰ θὰ βρέχουν
ζωὴ κι' ἀγάπη στὰ φυτά, πάντα μαζί θὰ μ' ἔχουν.
Κρυφός, αἰώνιος ἐχθρός, μαύρη φθορὰ καὶ σῆψις
καὶ θάνατος παράκαιρος ἐκεῖ ποὺ θὰ μὲ κρύψῃς.
Τὰ ρόδα, πρὶν ν' ἀνθίζουνε, θὰ φθείρω, θὰ μαραίνω,
τὴν εὐμορφιά, τὴ δύναμη θὰ τρώγω νὰ χορταίνω.
Τὸ βλέπεις ἂν σὲ σκιάζωμαι. Καὶ ζῶν καὶ πεθαμένος
θὰ νἆμαι ἀνδρειωμένος.

Ἀπόψε, τὸ ἀπεφάσισα, ἀπόψε θὰ σοῦ δείξω
πῶς κάθε ἀγάπη ἀνθρώπινη μπορῶ νὰ καταπνίξω.
Πατέρας σὰν ἐσένανε ἔπλασα τὰ παιδιά μου,
καὶ τώρα, ποὺ τὸ θέλησα, θὰ φάω τὰ σωθικά μου.
Ἂν μῶδωκες τὸν ἔρωτα γιὰ νὰ μὲ μαρτυρέψῃς,
καρτέρεσε καὶ θὰ μὲ ἰδῇς καὶ τότε θὰ πιστέψῃς.
Δὲ σοῦ ζητῶ βοήθεια, δὲ θέλω ἐλεημοσύνη,
θ' ἀρπάξω τὴ Φροσύνη!...

ΜΟΥΧΤΑΡ

Φροσύνη!... Ἄχ! τί ὄνομα! Πατέρα μου, Βιζήρη!....

ΑΛΗΣ

Καλῶς το τὸ παιδάκι μου. Πῶς ἄργησες, Μουχτάρη!..

. . . .

Καὶ πράσινος σὰν τὴν ὀχιὰ ὁ ἄθεος ἐκεῖνος
μὲ μιὰ βλασφήμια, πῶμεινε κρυμμένη στὸ λαρύγγι,
ἔφτυσε κατὰ πρόσωπο τὸν οὐρανὸ καὶ τἄστρα.
Ἀκούμβησε τὸ χέρι του σιγὰ στὸ γιαταγάνι
κι' ἀτάραχος ξαπλώθηκε στοῦ λιονταριοῦ τὸ δέρμα.
Ἐμπρός του στέκετ' ὁ Μουχτὰρ καὶ καρτερεῖ ν' ἀκούσῃ
σὰ λείψανο, σὰ μάρμαρο τὰ λόγια τοῦ Βιζήρη.

. . . .

ΑΛΗΣ

Βλέπεις πῶς μὲ κατάντησαν, Μουχτάρ, τὰ γερατεῖα!
Μὴ μὲ ξεσυνερίζεσαι. Τὰ φύλλ' ἀπὸ τὸ δένδρο,
ποὺ ἐσκέπαζε τὴ Ρούμελη μὲ τὸν πλατὺ τὸν ἴσκιο,
τὰ βλέπεις, ἐκιτρίνισαν, πρῶτος βορειᾶς τὰ ρίχνει.
Ἐσὺ εἶσαι τὸ βλαστάρι μου. Ὅση ζωὴ κι' ἂν εἶχα,
τὴν ἔρριξα στὰ στήθη σου. Ὁ Πλάστης μ' ἐσπλαχνίσθη

καὶ μῶδωκε τὴ χάρη του καὶ μ' ἄφηκε νὰ ζήσω,
νὰ ἰδῶ καλὰ γεράματα. Εὐχαριστῶ σε, Θεέ μου!

Πάρε, παιδί μου, τὴν εὐχὴ ποὺ κλαίοντας σοῦ δίνω,
καὶ τρέξε, τρέξε γρήγορα, Μουχτάρ, νὰ πολεμήσῃς.
Θυμήσου τὴν πατέρα σου καὶ τάσπρα του τὰ γένεια.
Νἄρχωντ' ἀπὸ τὸ Δούναβι πουλιὰ νὰ τραγουδοῦνε
τοῦ υἱοῦ μου τὴν παλληκαριά, κ' ἐγὼ νὰ ξανανειόνω·
ν' ἀκούω πάντα τὸ Μουχτὰρ μὲς στὴ φωτιὰ σὰ Χάρος,
σπαθί, μαχαῖρι δίστομο ν' ἀστράφτῃ, νὰ θερίζῃ·
σύρε, Μουχτάρ, καὶ γύρισε ἐδῶ στὴν ἀγκαλιά μου.
Θέλω μ' αὐτὰ τὰ χέρια σου τὸ λάκκο νὰ μοῦ σκάψῃς...
Καὶ γράψε μου συχνά, συχνὰ καὶ μὴ μὲ λησμονήσῃς.
Παιδί μου, πές μου ἐλεύθερα, τί θέλεις ἀπὸ μένα;...

....

Κ' ἔκλαιγε ὁ ἀλιτήριος, γιατ' ἤτανε γραμμένο
κι' αὐτά, κι' αὐτὰ τὰ δάκρυα, τὸ αἷμα τῆς ψυχῆς μας,
πικρὸς στὰ μάτια τοῦ 'Αλῆ περίγελως νὰ γίνουν
καὶ τάβλεπες νὰ στάζουνε ἀπ' τὰ λευκά του γένεια
καὶ νὰ κυλοῦν νὰ κρύβωνται στοῦ μαχαιριοῦ τὴ θήκη.

....

ΜΟΥΧΤΑΡ

Βιζήρη μου, πατέρα μου, μὴν κλαῖς καὶ μὴ δειλιάζῃς.
'Εσὺ τὸ ξεύρεις ἂν ποτὲ ἐπέστρεψα ἀπ' τὴ μάχη
κ' ἐντράπηκα στὸ πρόσωπο νἄλθω νὰ σὲ κυττάξω.
Πατέρα μου, εἶσαι γέροντας, ἄφες με στὸ πλευρό σου
πιστὸς νὰ μείνω σύντροφος. Στεῖλε τὸν ἀδερφό μου.

ΑΛΗΣ

Γέροντας!... Ποιόνε; Τὸ Βελῆ;... 'Ανάθεμα τὴν ὥρα
ποὺ ἡ μάνα σου τὸν ἔκαμε!... Θεέ μου, σχώρεσέ την!
Θέλεις, Μουχτάρ, νὰ ἐντροπιασθῶ, νἄρχωνται νὰ μοῦ λένε
πῶς τὸ παιδὶ τ' 'Αλήπασα, σὰν ἄκουσε τὸν κρότο
καὶ τὴ φωτιὰ τοῦ τουφεκιοῦ, ἀχνὸ καὶ λιγωμένο
ἐκρύφτηκε γιὰ νὰ σωθῇ στοῦ χαρεμιοῦ τὸν κόρφο:
Ἂν μ' ἀγαπᾷς, λυπήσου με. Μὴ τόνε μελετήσῃς.

ΜΟΥΧΤΑΡ

Τὸ θέλημά σου ἂς γενῇ, πατέρα μου, πηγαίνω.
Μιὰ χάρη μόνον ἀπὸ σέ, μιὰ μόνη χάρη θέλω.
'Αφίνω ἐδῶ στὰ Γιάννινα, πατέρα, τὴν καρδιά μου.

Μὴ πικραθῇς, ἂν σῶκρυψα τὸ μυστικό μου ὡς τώρα.
Πατέρα μου, ἂν μ' ἀγαπᾷς, σὰν νᾶταν θυγατέρα,
στὴν ἀγκαλιά σου φύλαξε τὴ μαύρη τὴ Φροσύνη...

ΑΛΗΣ

Μουχτάρ, τῶχα παράπονο ποτὲ νὰ μὴ σ' ἀκούσω
οὔτ' ἕνα λόγο νὰ μοῦ πῇς γι' αὐτή σου τὴν ἀγάπη.
Σύρε, παιδί μου, στὸ καλό, βαρύγνωμο δὲ σῶχω.
Μὰ τὰ σκληρὰ μεσάνυχτα, ὁποὺ μᾶς παραστέκουν,
ὁρκίζω ἐδῶ στὰ σπλάχνα μου, ἐδῶ μὲς στὴν καρδιά μου
σὰν νᾶτανε σταλαματιά, Μουχτάρ, τοῦ αἵματός μου,
γι' ἀγάπη σου πιστὰ πιστὰ νὰ σοῦ τήνε φυλάξω.
Ὁρκίζω μὲς στὰ μάτια μου, παιδί μου, νὰ τὴν κρύψω
σὰν ἕνα δάκρυ μυστικό, νὰ μὴ τὸ δῇ κανένας.
Κι' ὅποια κι' ἂν μ' εὕρῃ δυστυχιά, ποτέ μου δὲ θὰ κλάψω,
μὴ τύχῃ καὶ τὸ δάκρυ μου ἄθελα μοῦ ξεφύγῃ.
Σύρε, παιδί μου, κ' εἶν' ἀργά! Ἔλα νὰ σὲ φιλήσω.
Θυμήσου τὸν πατέρα σου... Σύρε μὲ τὴν εὐχή μου!

Ἐσμίξανε τὰ χείλη τους οἱ ἄπιστοι φονιάδες,
καὶ τὸ φιλὶ τ' Ἀλήπασα στὸ στόμα τοῦ παιδιοῦ του
εἶναι μιὰ μύτη μαχαιριοῦ καὶ μιᾶς ὀχιᾶς τὸ δόντι.
Φεύγ' ὁ Ταχήρης κι' ὁ Μουχτάρ, μένει ὁ Βιζήρης μόνος.
Χαρούμενος ποὺ ἐνίκησεν, ἁπλώνεται στὸ στρῶμα
καὶ γιὰ νὰ δώσῃ μιὰ στερνὴ βλασφήμια τοῦ Χριστοῦ μας,
χαμογελῶντας, τρεῖς φοραῖς ἔκαμε τὸ σταυρό του
καὶ βγαίνει ἀπὸ τὸν κόρφο του μ' ἀγάπη καὶ μὲ φόβο
ἕνα πιστό του φυλαχτὸ καὶ τὸ φιλεῖ καὶ πέφτει.

Σὲ λίγο ἀποκοιμήθηκε. Ἀνάσανε κι' ὁ κόσμος,
ἐχάθηκαν τὰ σύγνεφα, ἔλαμψε τὸ φεγγάρι....
Λὲς καὶ γιορτάζει ὁ οὐρανὸς τὸν ὕπνο τοῦ ἐχθροῦ του.

Ἄσμα Δεύτερον

Ἡ Μετάνοια

Κρυφὰ τὸ γλυκοχάραμα προβαίνει ἀπὸ τὸν Πίνδο
ραντίζοντας μὲ τὴ δροσιὰ τὸ κάθε πάτημά του,
Κοιμᾶται ἡ λίμνη ἀτάραχη, καὶ στοῦ γιαλοῦ τὴν ἄκρη
ἀκούεται γλυκὰ γλυκὰ λίγος ἀφρὸς νὰ παίζῃ,
σὰν ἥσυχος ἀνασασμὸς μικροῦ παιδιοῦ στὸν ὕπνο.
Κἄποτ' ἐδιάβαινε τρελλό, χαρούμενο τ' ἀγέρι
καὶ μὲ τ' ἀθῶα του φτερὰ γλιστρᾶ στὴν λίμνη ἐπάνω

καὶ παίζει καὶ δροσίζεται κ' ἕνα φιλὶ τῆς παίρνει.
Κ' ἐκείνη, ποὖναι ἐντροπαλή, τὸ μέτωπο ζαρόνει
καὶ σκυθρωπάζει μιὰ στιγμὴ καὶ τ' ἀγεράκι φεύγει.
Σηκόνεται, σηκόνεται, λευκὴ λευκὴ σὰ χιόνι,
ἡ καταχνιά, ποὺ ἐπάνω της ἁπλόνεται τὸ βράδυ,
τὰ μυστικὰ τὰ κάλλη της νὰ κρύβῃ, νὰ σκεπάζῃ.
Σηκόνεται, σηκόνεται, ψηλὰ ψηλ' ἀνεβαίνει
σὰν ἱερὸ θυμίαμα μὲ χίλιαις εὐωδίαις,
ποὺ βγαίνει ἀπὸ τὴν Ἤπειρο σὰν ἀπὸ ρημοκκλῆσι,
καὶ στὰ ποδάρια τοῦ Θεοῦ τρέχει πιστὰ νὰ φέρῃ
τῆς κόρης τὸ παράπονο, τὰ δάκρυα τῆς σκλάβας.

. . . .

Πόσαις φοραῖς ἀπὸ μακράν, ἀνήλικο παιδάκι
μὲ δακρυσμένο βλέφαρο, μ' ἀπόκρυφη ἐλπίδα,
ὁ δύστυχος ἐκύτταζα τὴν καταχνιὰ τοῦ Πίνδου!
Μοῦ ἐφαίνετο πὼς ἤτανε καπνὸς ἀπὸ τουφέκι
κ' ἐπρόσμενα σιωπηλὸς ν' ἀκούσω τὴ βοή του.
Καὶ μιὰν ἡμέρα, πᾶστραψε τὸ σύγνεφο κι' ἀκούσθη
σὰ μιὰ βροντὴ θανάσιμος, πόσαις φοραῖς τὴ νύχτα
ἐτέντωσα τὰ μάτια μου, ἄνοιξα τὴν καρδιά μου
γιὰ νὰ χορτάσω τὴ βοή, τὴ λάμψη τοῦ πολέμου!
Μὴν ἦτον ὄνειρο σκληρό, μὴν ἦτο ψεῦτρα ἐλπίδα;
Ἂν ἦτον ὄνειρο σκληρό, ἂν ἦτο ψεῦτρα ἐλπίδα,
εἰσάκουσόν με, Πλάστη μου, καὶ δῶσέ μου τὴ χάρη
τὸν ὕπνο τὸν αἰώνιον νὰ κοιμηθῶ στὸ μνῆμα,
καὶ τὤνειρό μου τὸ γλυκὸ γιὰ συντροφιά μου νἄχω.

. . . .

Ποιὸς εἶδε τὸ φθινόπωρο μιὰν εὔμορφη αὐγοῦλα,
κρύο πικρὸ χαιρέτισμα τῆς νειότης, ποὺ γηράζει,
καὶ τῆς ζωῆς, ποὺ σβύνεται, καὶ ποιὸς δὲν ἐνθυμήθη
τὴν ὥρα του τὴν ὕστερη, τὸ ψυχομάχημά του!

. . . .

Ἐξύπνησε πρωῒ πρωῒ ἡ δύστυχη ἡ Φροσύνη
καὶ τώρ' ἀκόμη ξέπλεγη ἐμπρὸς στὸ παραθύρι
ἐκάθισε περίλυπη καὶ κλαίει μοναχή της.
Τὰ μάτια της, ποὺ ἐλάμπανε πνιγμένα μὲς στὸ δάκρυ,
ἀπαντηθήκανε κρυφὰ μὲ τῆς αὐγῆς τὰ μάτια
κ' ἡ μιὰ τὴν ἄλλη ἐκύτταζε σὰν νἄταν ἀδελφάδαις.
Τ' ἀστέρια ποὺ ταῖς ἔβλεπαν, ἀγάλια ἀγάλια σβυῶνται
χωρὶς νὰ ξεύρουνε κι' αὐτὰ ποιὰ λάμψη τὰ θαμβόνει.

. . . .

Ἡ κιτριὰ χαρούμενη τὰ φύλλα της ἀνοίγει
ἐρωτευμένη τὴ θωρεῖ, καὶ μὲ τὴν μυρωδιά της
τῆς ρίχνει χαιρετίσματα καὶ τὴν καλημερίζει.
Γιατί τέτοιο παράπονο, γιατί μιὰ τέτοια πίκρα;
Τί νἄχῃ καὶ τὰ δένδρα της δὲ γέρνει νὰ κυττάξῃ;
Ἐκειὸ τὸ δάκρυ πῶφυγεν ἀπὸ τὰ βλέφαρά της
κ' ἐπῆγε κ' ἐσταμάτησε στὰ χείλη της ἐπάνω
σὰ μιὰ ρανίδα ἀπὸ δροσιὰ ποὺ κρέμεται στὸ ρόδο,
ποιὸς πόνος τὸ φανέρονε, πῶς κλαῖνε τέτοια μάτια;

. . . .

Ἔκλαιγε, πάντοτ' ἔκλαιγε χωρὶς ν' ἀναστενάζῃ,
λὲς καὶ δὲν ἔχει πλειὸ φωνὴ λὲς κι' ὅλη ἡ εὐμορφιά της
θὰ λειώσῃ μὲς στὰ δάκρυα. Φροσύνη, πῶς δὲν κρένεις;
Στάζουν τὰ μάτια της βροχή, τὴν τραχηλιά της βρέχουν
καὶ διαπερνοῦν τὰ στήθη της, τ' ἀγγελικά της στήθη.
Ἐσπάραξεν ἡ δύστυχη σὰν ἔνοιωσε τὸ κρύο,
ποὺ ἐδάγκανε τὴ σάρκα της καὶ μιὰν ἀνατριχίλα
ἄκουσε μέσα στὴν καρδιὰ σκληρὰ νὰ τήνε σφάζῃ.

. . . .

Μαραίνεται ἀπ' τὸ φόβο της τὸ χέρι ης ἁπλόνει
κι' ἁρπάζει, σφίγγει λαίμαργα τὸν ἔρμο της τὸν κόρφο.
Γιατὶ θυμᾶται ἡ δύστυχη, θυμᾶται πῶς μιὰ μέρα,
ἀθῶα μάνα καὶ γλυκειά, τῆς ἔβρεχε τὴ ρόγα
εὐλογημένο κι' ἄφθονο τὸ μητρικό της γάλα.
Ὦ, τί σκληρὸ μαρτύριο! Ἀρνήθη τὰ παιδιά της,
ἀρνήθη τ' ἀγγελούδια της γιὰ τὸ Μουχτάρ, ποὺ φεύγει!

. . . .

Ἀλοίμονον στὴν ἄσπλαχνη καὶ τὴν κακὴ τὴ μάνα,
ποὺ τὰ παιδιά, τὸ γάλα της, προδώσῃ, λησμονήσῃ!
Δὲν ξέρει ὅτι τὰ στήθη της ἑνὸς Θεοῦ τὸ χέρι
τἄπλασε παντοδύναμα. Εἶδε τὴν εὐμορφιά τους
κ' ἐχάρη καὶ ταὐλόγησε καὶ μυστικὰ ταὐχήθη,
καὶ μέσα τους ἐφύλαξε, φιλόστοργος πατέρας,
τὴν πλαστουργό του δύναμη καὶ τὴν ἀθανασία.
Ἀλλοίμονον! Ἀλλοίμονον! στὴν ἄσπλαχνη τὴ μάνα,
ποὺ καθαρὸ κι' ἀμίαντο τὸ [illegible]α δὲ φυλάξῃ!

. . . .

Τοῦ φθινοπώρου τὰ πουλιὰ ἀρχίζουν νὰ ξυπνοῦνε
καὶ τὰ βρεμένα τους φτερὰ τινάζουνε, στεγνόνουν.
Τί καρτερεῖς σύ, δύστυχη, τί καρτερεῖς ν' ἀκούσῃς;

Δὲ βλέπεις; τἄστρα ἐφύγανε. Φρόσω, καὶ σὺ δὲ φεύγεις;
Θέλεις ὁ ἥλιος νὰ σὲ δῇ, νὰ σὲ ξαφνίσῃ ἡ μέρα;
Ἂν σὲ ρωτήσουν γιατί κλαῖς, τί θὰ τοὺς πῇς. Φροσύνη;

Ἀπὸ μακρὰ τρεῖς πιστολιαῖς ἐλάμψαν, ἐβροντῆσαν,
ἀκούει ἕνα χλημήτισμα καὶ τἄλογο γνωρίζει.
Νάναι ὁ Μουχτὰρ ὁποὺ περνᾷ, νἄν' ὁ Μουχτὰρ ποὺ φεύγει;
Ἐξύπνησε γιὰ μιὰ στιγμή, ἐσφόγγισε τὸ δάκρυ,
γιὰ νὰ μπορέσῃ νὰ τὸν δῇ. Ἀχόμη θαμποφέγγει,
καὶ τόνε κρύβει ἡ καταχνιά. Φθάνει, Φροσύνη, φθάνει.
Θυμήσου τὰ παιδάκια σου, φθάνει, λησμόνησέ τον.
Κ' ἐν ᾧ γιὰ ὕστερη φορὰ σπρώχνει μακρὰ τὸ βλέμμα,
γιὰ νἄμβῃ μὲς στὸ σύγνεφο νὰ τόνε χαιρετήσῃ,
γλυκειὰ φωνὴ τὴν ἔκραζε, γλυκὸ τραγοῦδι ἀκούει:

. . . .

Σὰ φύλλο κίτρινο καὶ μαραμένο
  μὲ παίρνει ὁ ἄνεμος μὲ τὰ φτερά,
μακρ' ἀπὸ σένανε, παραδαρμένο,
  Φροσύνη, ἀγάπα με στὴν ξενιτειά.

Τὸ κῦμ' ἀτάραχο στὸ περιγιάλι
  γλυκὰ ἐκοιμώτουνε ὕπνο βαθύ·
βορειᾶς ἐφύσησε κι' ἀνεμοζάλη
  στὸ βράχο τὤρριξε νὰ συντριφθῇ.

Φροσύνη, μ' ἔστειλαν νὰ πάω στὰ ξένα,
  νὰ πάω στὸν πόλεμο, μὲς στὴ φωτιά.
Βγάλε ἀπ' τὰ χείλη σου τ' ἀγαπημένα,
  δός μου γιὰ σύντροφο χίλια φιλιά.

Ἂν ἦλθε ἡ μέρα μου, ψυχή, καρδιά μου,
  τὰ ξένα χώματα, ξένα σκυλιά,
νὰ πιοῦν τὸ αἷμα μου, τὰ σωθικά μου
  νὰ φᾶνε λαίμαργα στὴν ἐρημιά,

ποιός ξεύρει, ἀγάπη μου, μὴ τὰ φιλιά σου
  ψυχὴ μοῦ δώσουνε κι' ἀναστηθῶ
κ' ἔλθω σὰν ὄνειρο στὴν ἀγκαλιά σου,
  Φροσύνη, ὁ δύστυχος νὰ κοιμηθῶ.

Χειμῶνας ἔρχεται, σύγνεφα, χιόνια,
  τἄνθη ἐπετάξανε κι' οἱ μυρωδιαῖς·
πᾶνε, Φροσύνη μου, τὰ χελιδόνια,
  φυλάξου, ἐπλάκωσαν μαύραις νυχτιαῖς.

Γεράκι ἀχόρταγο, σκληρὸ ξεφτέρι,

θ' ἀρχίσῃ ὁλόγυρα νὰ κυνηγᾷ.
Ψυχή μου, ἀλλοίμονον στὸ περιστέρι,
ἂν τὤὕρῃ μόνο του μὲς στὴ φωλιά.

Φροσύνη, μ' ἔστειλαν νὰ πάω στὰ ξένα,
νὰ πάω στὸν πόλεμο, μὲς στὴ φωτιά.
Ποιός ξεύρ' ἡ μοῖρα μου τί ἔχει γραμμένα.
Ψυχή μου, Φρόσω μου, σ' ἀφίνω γειά.

. . . .

Παύει ἡ φωνὴ τοῦ τραγουδιοῦ καὶ τὰ στερνὰ τὰ λόγια
μὲ τῆς Φροσύνης τὤνομα, ὁποὺ ἀντηχοῦσε ἀκόμη,
μέσα στὸ φλοῖσβο τοῦ νεροῦ ἐκρύφτηκαν, χωνεύουν·
κι' ὁ ξένος, ὁποὺ ἐδιάβαινεν εἰς τοῦ γιαλοῦ τὴν ἄκρη,
ἄκουσε, λίμνη, μυστικὰ τὸ γαλανό σου κῦμα
νὰ ψιθυρίζῃ παίζοντας μὲ τὸν ἀφρό σου—Φρόσω.

. . . .

Κεντᾷ τὸ ἄτι του ὁ Μουχτάρ, κ' ἐκεῖνο, πρὶν πετάξῃ,
ὀλόρθο μὲ τὰ πόδια του τὸ σύγνεφο χτυπάει.
Λὲς καὶ τὸ μαῦρο προσπαθεῖ τὴν καταχνιὰ νὰ διώξῃ
καὶ τὴν κυρά του ἀπὸ μακρὰ νὰ χαιρετήσῃ ἀκόμη.
Τὸ πάτημά του ἀκούεται, φαίνονται ἀκόμ' οἱ σπίθαις,
ὁποὺ πετοῦν τὰ πέταλα χτυπῶντας τὸ στουρνάρι.
Λάμπει γιὰ ὕστερη φορὰ μιὰ πιστολιὰ καὶ σβυέται
στερνὸ φιλί, ποὺ φεύγοντας ρίχν' ὁ Μουχτὰρ στὴ Φρόσω.

. . . .

Σιγή, σιγὴ στὸν οὐρανό, σιγή, σιγὴ στὴ λίμνη,
ὁ κόσμος δὲν πικραίνεται γιὰ μιὰ δυστυχισμένη.
Λάμπει ὁ ἥλιος καθαρός, τὰ φύλλ' ἀπὸ τὰ δένδρα
πέφτουν σὰν πρῶτα κατὰ γῆς τὤνα σιμὰ ἀπὸ τ' ἄλλο·
λαλοῦν τοῦ βάλτου τὰ πουλιά, ἀκούετ' ὁ δερβίσης,
ἄρχισε πάλιν ἡ ζωή, τὰ Γιάννινα ξυπνῆσαν,
παίζουν στὰ χόρτα τὰ παιδιὰ καὶ στὴν τρελλή χαρά τους
δὲν ἄκουσαν τὸ σήμαντρο, ποὺ θλιβερὰ ἀντηχοῦσε
σημαίνοντας λυπητικά, καὶ δὲν ἐκατάλαβαν
ἕνα σταυρὸ ποὺ ἐπέρασε, καὶ τέσσαρους ποὺ ἐφέρναν
ἑνὸς παιδιοῦ τὸ λείψανο ποὺ χθὲς ἦτο μαζί τους.

. . . .

Ἀκίνητη, σιωπηλή, ἐκεῖ στὸ παραθύρι,
χωρὶς ποτὲ τὰ χείλη της μιὰ λέξη νὰ προφέρουν,
ἔμεινε πάντα δύστυχη. Εἶναι βουβὸς ὁ πόνος.

Προβαίνει ὁ ἥλιος στὰ βουνά. καὶ μιὰ θερμή του ἀχτίδα
φιλεῖ γλυκὰ στὸ μέτωπο τὴ μαύρη τὴ Φροσύνη.
Εἶδε τὸ μάτι τοῦ Θεοῦ τὸ δάκρυ της, τὴ λύπη,
καὶ μὲ τὸ φῶς τὸ μυστικὸ τὴ βρέχει, τὴ ραντίζει,
τῆς δίδει νέο βάφτισμα, τὴ λούει, τήνε πλένει
μὲ τἄχραντα τὰ χέρια του ἀπὸ τὴν ἁμαρτία
καὶ τώρα βγαίνει καθαρή, βγαίνει μ' οὐράνια κάλλη
ἀπ' τὴ μεγάλη τοῦ Θεοῦ τὴ θεία κολυμβήθρα.

Ἁμαρτωλή, λησμόνησε τοῦ κόσμου τὰ στολίδια,
ἄλλος νυμφίος σ' ἀγαπᾶ. Φροσύνη, μὴ δειλιάσῃς,
ἑτοίμασε τὰ χέρια σου νὰ λάβουν ἀρραβῶνα
τὰ σίδερα καὶ τὰ σχοινιά, ποὺ ἀπόψε θὰ σὲ δέσουν.
Στολίσου, κόρη, ὁ οὐρανὸς σοῦ δίνει, σοῦ χαρίζει
τὴν πρώτη σου τὴν παρθενιά. Φροσύνη, μὴ δειλιάσῃς
τὴν ὥρα, ποὺ τοῦ γάμου σου θ' ἀνάψουνε τὰ φῶτα.
Εἶν' ἱερὸ μυστήριο,
Φροσύνη, τὸ μαρτύριο!

Ἐνύχτωσε. Γονατιστὴ ἐμπρὸς σὲ μιὰν εἰκόνα
ὁλημερὶς ἐδάκρυζεν ἡ δύστυχ' ἡ Φροσύνη.
Ποῦ ταῦραν τόσα δάκρυα τἀμαρτωλά της μάτια!
Πάντα βουβή, τὰ χέρια της στὰ στήθη σταυρωμένα,
τὸ βλέμμα δὲν ἐσήκωσε ποτέ της νὰ κυττάξῃ
τὸ πρόσωπο τ' ἀγγελικὸ τῆς Δέσποινας τοῦ Κόσμου.
Ἀκόμη μὴν ἐντρέπεται, μὴ δὲν τολμᾷ ἡ καϋμένη
νὰ ἰδῇ τὴ μάνα τοῦ Θεοῦ μὲ τὸ παιδὶ στὰ χέρια
κ' ἐνθυμηθῇ ποὺ ἐβάσταξε κ' ἐκείνη μιὰν ἡμέρα
ἕνα παιδὶ στὸν κόρφο της καὶ τἄφηκε κ' ἐχάθη;

. . . .

Νοιώθει βαρειὰ τὰ βλέφαρα· τὴν ἐλυπήθη ὁ ὕπνος
κι' ἀνέλπιστη παρηγοριὰ ἔρχεται νὰ τῆς δώσῃ.
Ἀποσταμένη σκώνεται, τὰ γόνατά της τρέμουν
καὶ πέφτει ν' ἀποκοιμηθῇ στὸ μαῦρο της κρεββάτι.
Κράζει σιμά της τὴ Χρυσῆ, πιστή της παραμάνα,
καὶ σὰν πουλί, ποὺ σκιάζεται καὶ χώνει τὸ κεφάλι
μὲς στἄπαλά του τὰ φτερὰ καὶ πέφτει νὰ κορνιάσῃ,
τὸ δακρυσμένο πρόσωπο στὴν ἀγκαλιά της κρύβει.

. . . .

ΦΡΟΣΥΝΗ

Χρυσῆ μου, παραμάνα μου, κρυόνω, σκέπασέ με.
Ἀκόμη δὲ σ' ἐφίλησα, σκύψε, συχώρεσέ με.
Μὴ μὲ μαλλώσῃς μάνα μου, καὶ μὴ μοῦ βαργομήσῃς,

στὴν ἀγκαλιά σου κρύψε με μήπως μ' ἀποκοιμίσης.
Ἀπόστασαν τὰ μάτια μου, ραγίστηκε ἡ καρδιά μου·
ἂν μῶμεινάνε δάκρυα, τἆχω γιὰ τὰ παιδιά μου.
Φέρε μου ἐδῶ τὸ χέρι σου, βάλ' το στὸ μέτωπό μου,
χάϊδεψε τὰ μαλλάκια μου καὶ στὸ προσκέφαλό μου
γύρε καὶ σὺ τὸ πρόσωπο νὰ κοιμηθῶ μαζί σου.
Δὲν εἶμαι ἐγὼ παιδί σου;

Χρυσῆ μου, ἀπόψε σκιάζομαι. Ἄναψε τὸ καντῆλι,
τὸ φῶς δροσίζει τὴ καρδιά, σὰν τὸ νερὸ τὰ χείλη.
Ξεφτύλισέ το μὴ σβυστῇ, μὴ μείνω στὸ σκοτάδι
καὶ μοῦ φανῇ πὼς ζωντανὴ κατέβηκα στὸν ἅδη.
Θυμιάτισε τὸ κόνισμα, τὴ μοναχή μου ἐλπίδα...
Μάνα μου, κάτι ἐπέταξε!... Μὴν ἦτον νεχτερίδα;
Κρύψε με, μάνα· μιὰ φωνὴ μοῦ ἐφάνη πὼς μὲ κράζει...
Γιὰ ἰδὲς τί κρύος ἵδρωτας! Ἡ σάρκα μου σπαράζει.
Παρθένα μου, ἂν ἁμάρτησα. ἔκλαψα· σχώρεσέ με,
ἔλα καὶ βόηθησέ με.

Ἀρνήθηκα τὴ νειότη μου, τὰ πλούτη, Δέσποινά μου,
ἔπλυνα μὲ τὰ δάκρυα τὰ τόσα τὰ κακά μου.
Σπλαχνίσου με! σπλαχνίσου με, θυμήσου πὼς μητέρα
ἀθῷο στόμα μ' ἔκραξε κ' ἐμέ, Κυρά, μιὰ μέρα.
Σπλαχνίσου με τὴν ὀρφανή, σὲ κράζω μὲ λαχτάρα.
Μὲ συνεπῆρε ἡ μοῖρα μου, μ' ἐπαίδεψε ἡ κατάρα
τοῦ κόσμου, ποὺ μ' ἐμίσησε, μ' ἔκαψε τὸ στεφάνι,
ποὺ μῶβαλαν στὸ μέτωπο. Φθάνει, Κυρά μου, φθάνει!
Ἀγάπη δὲ σοῦ ἐζήτησεν ἡ δύστυχη ἡ Φροσύνη,
γυρεύω ἐλεημοσύνη.

Ἀπόψε ποὺ σ' ἐκύτταζα, μοῦ φάνηκε πὼς εἶδα
στὰ χείλη σου νὰ ἐπέρασε σὰν ἄστρο, σὰν ἀχτίδα,
ἕνα γλυκὸ χαμόγελο κι' ἀνάζησα ἡ καημένη.
Ὄχ! μὴ μ' ἀφήσης, Δέσποινα, τὴν καταφρονεμένη
ἔρημη κι' ὁλομόναχη, ἀπόψε στὸ κρεββάτι
προφύλαξέ με, σκέπασε μὲ τὸ γλυκό σου μάτι.
Χρυσῆ μου, μάνα μου, μὴν κλαῖς, μὲ κάνεις καὶ τρομάζω.
Πές μου γιὰ τὰ παιδάκια μου... ἐδείλιασα... νυστάζω.
Μελέτα μού τα, μάνα μου, ν' ἀκούω στῶνειρό μου
πὼς τἆχω στὸ πλευρό μου

....

Καθὼς κρύβεται στὰ φύλλα τὸ χειμῶνα τὸ πουλί,
γιὰ νὰ μὴ τωύρῃ τὸ χιόνι, τὸ νερὸ κ' ἡ ἀστραπή·
καθὼς κρύβεται στοῦ ρόδου τὴ μυρόβλητη ἀγκαλιὰ
ἡ ἀθώα ἡ πεταλοῦδα γιὰ νὰ φύγῃ τὴ δροσιά·
ἔτσι κρύβεται ἡ Φροσύνη μὲς στὸν κόρφο τὸν πιστὸ

τῆς Χρυσῆς, ποὺ τὴν κυττάζει μὲ κρυφόνε στεναγμό.
Κλεῖ τὰ βλέφαρα τὰ μαῦρα, δὲν ἀκούεται ἡ καρδιὰ
μὲς στὰ στήθη της σὰν πρῶτα τρομασμένη νὰ χτυπᾶ.
Ἡ Παρθένος τὴν λυπήθη.
Τί γλυκὰ π' ἀπεκοιμήθη!

. . . .

Ξύπνα, ξύπνα καὶ χτυποῦνε. Ὕπνος, θάνατος ζωή,
μιὰ στιγμὴ τὰ συνενόνει, τὰ χωρίζει μιὰ στιγμή.
Ξύπνα, δύστυχη, τὸν ὕπνο ζωντανὴ μὴν καρτερεῖς
στὸ κρεββάτι σου τὸ μαῦρο νὰ χορτάσῃς, νὰ χαρῇς,
ξύπνα κι' αὔριο θὰ λάβῃς ἄλλο στρῶμα δροσερὸ
καὶ προσκέφαλο τὸ κῦμα καὶ σεντόνι τὸν ἀφρό.
Ξύπνα, δύστυχη Φροσύνη, ὁ φονιᾶς σου σὲ ζητεῖ,
ἄνοιξέ του, μὴ φοβᾶσαι. ἡ Παρθένο σὲ θωρεῖ,
Τρίζει ἡ θύρα, τρέμει, πέφτει
στὰ χτυπήματα τοῦ κλέφτη.

. . . .

Ξαφνίζεται στὸν ὕπνο της... Τὰ μάτια της ἀνοίγει,
ὁ φόβος τήνε πνίγει.
Στέκετ' ἐμπρός της ἄφωνος ὁ γέρος ὁ Βιζήρης
καὶ πίσω του ὁ Ταχήρης.
Τὸ πρόσωπό του εἶναι φωτιά, τὰ μάτια του γυαλίζουν
κι' ἀνήσυχα γυρίζουν.
Μισόγυμνη τὴν ἔβλεπε, μονάχη στὸ κρεββάτι,
τὴν τρώει μὲ τὸ μάτι.
Ποιός ἅδης τὸν ἐγέννησε, ποιὰ γῆ τόνε βαστάει;
Γιὰ ἰδές, χαμογελάει,
κι' ἀσπρίζουνε τὰ δόντια του μὲς στὸ πλατὺ του στόμα,
λαίμαργο σὰν τὸ χῶμα.
Ποτέ της δὲν ἐχτύπησε καθὼς χτυπᾶ ἡ καρδιά του,
θὰ σπάσῃ τὰ πλευρά του.
Σὰ φλόγ' ἀπὸ τὸ λάρυγγα φυσάει ὁ ἀνασασμός του,
χαμίν' εἶν' ὁ λαιμός του.
Καὶ τὰ πλατειὰ τὰ στήθη του π' ἀνεβοκατεβαίνουν
λὲς καὶ τὴ φλόγα του φυσοῦν κι' ἀγέρα τὴ χορταίνουν.

. . . .

Σιγά, σιγὰ τὸ χέρι του μὲ τρόμο ἀνασηκόνει
κ' ἐπάνω της τἀπλόνει.
Τὰ δάχτυλά του φέγγουνε, ζωσμένα δαχτυλίδια,
λὲς κ' εἶναι τόσα φίδια,
ὁποὺ στὸν ἥλιο λάμπουνε φαρμακοστολισμένα,
μὲς στ' ἄνθη ξαπλωμένα.

Καὶ δεν τολμοῦσε ὁ δαίμονας τὴ δύστυχη νάγγίση,
    μήπως καὶ τὴν ξυπνήση.
Ἔμειν᾽ ἐκεῖ κρεμάμενο τοῦ Ἀλήπασα τὸ χέρι
    σὰν νἄτανε μαχαῖρι.
Βαρύ, βαρὺ σὰ σίδερο, σιγὰ τὸ κατεβάζει·
    τὰ στήθη της κυττάζει.
Κ᾽ ἐκείνη, πὠνειρεύεται τὴν πρώτη παρθενιά της,
    τὰ κρύβει σὰν παιδιά της,
καὶ τὰ κρατεῖ σφιχτὰ σφιχτά, φοβεῖται μὴν τὰ χάση
    μὴ κἄποιος τῆς τάρπάση.
Τὸ χέρι ὡστόσο τοῦ φονειᾶ εἶναι σιμὰ κ᾽ ἐγγίζει.
Σὰ σπίθα ἡ Φρόσω ἐπέταξε, κ᾽ ἐμπρός του γονατίζει.

. . . .

ΦΡΟΣΥΝΗ

Βιζήρη, μὴν καταδεχθῆς μιὰν ἄχαρη γυναῖκα,
ποὺ σέρνεται στὰ πόδια σου, νὰ τὴν καταφρονέσης.
Τρέμουν οἱ πέτραις ποὺ πατεῖς, ραγίζονται κ᾽ οἱ βράχοι,
τὸ πάτημά σου σὰν ἀκοῦν Βιζήρη, νὰ διαβαίνη.
Κονιορτός, ποῦ σβύνομαι κ᾽ ὁπου μὲ παίρνει ὁ ἀγέρας,
λυπήσου με, κ᾽ ἐπάνω μου, Βιζήρη, μὴ πατήσης.
Λησμόνησε μιὰν ὀρφανὴ καὶ μιὰ δυστυχισμένη,
ὁποὺ ἔχει χρεία ἀπὸ ζωὴ γιὰ νὰ δακρύση ἀκόμη.
Τὸ πτῶμα σὰν τὸ θάψουνε καὶ τὸ πλακώσ᾽ ἡ πέτρα,
τ᾽ ἀφίνουνε, τὸ λησμονοῦν, δὲν τὸ ξυπνᾶ κἀνένας.
Πτῶμα κι᾽ ἐγώ, Βιζήρη μου, ἄφες με νὰ μὲ φάγουν
σὰν ἄλλο χῶμα, ζωντανή, τὰ δάκρυα κι᾽ ὁ πόνος.
Μὲ βλέπεις... ἐμαράθηκα. Λυπήσου με, ἐσπλαχνία!

. . . .

Ἐκύτταζε ὁ Ἀλήπασας στὰ πόδια του ἁπλωμένο
τὸ ζωντανὸ τὸ λείψανο νὰ κλαίη, νὰ στενάζη,
κι᾽ ἀνατριχίλα μυστικὴ καὶ μυστικὴ τρομάρα
τοῦ πέρασε τὰ κόκκαλα καὶ τοῦ δαγκᾶ τὰ σπλάχνα.
Τὸ τρομερὸ τάμάρτημα, ποὺ μέσα του φωλιάζει,
τρώγει, ξεσχίζει τὴν καρδιά, ποὺ τὤπλασε στὸν κόσμο,
καθὼς τὰ τέκνα τῆς ὀχιᾶς ξεσχίζουνε καὶ τρώγουν
τὴ μήτρα ποὺ τάνάθρεψε, καὶ πρὶν νὰ γεννηθοῦνε
τὸ πρῶτο τὸ φαρμάκι του στὴ μάννα τους χαρίζουν.
  Τὰ μάτια του ἔρριξε ὁ Ἀλῆς στὸ μάτια τοῦ Ταχήρη
καὶ τὸν προστάζει σιωπηλὰ νὰ τραβηχθῆ, νὰ φύγη.
Ὁ δοῦλος τὸν ὑπήκουσε, καὶ φεύγοντας μαζί του
σύρει καὶ παίρνει τὴν χρυσῆ, ποὺ ἐστέκετο στὴν ἄκρη.

ΑΛΗΣ

Σήκου, Φροσύνη, ἀπὸ τὴ γῆ, σήκου καὶ κύτταξέ με.
Τὰ τρυφερά σου γόνατα δὲν τἄπλασεν ἡ φύσις
ἐμπρὸς σ' ἐμὲ νὰ σέρνωνται, στὴ γῆ νὰ γονατίζουν.
Μὴ μὲ φοβῆσαι. Σ' ἀγαπῶ σὰν νἄμουνα... πατέρας.
Σήκου, παιδάκι μου, μὴν κλαῖς, ἔλα στὴν ἀγκαλιά μου,
ν' ἀκούσω ποιός ὁ πόνος σου, νὰ σὲ παρηγορήσω.
Ἀλλοίμονο σ' ἐκείνονε ποὺ σ' ἔκαμε νὰ κλάψῃς!

ΦΡΟΣΥΝΗ

Ὄχι, Βιζήρη μου, κανεὶς δὲ μὦφταιξε στὸν κόσμο·
ἡ μοῖρα μὲ κατάτρεξε, τοῦ γάμου μου ἡ κατάρα.
Σ' εὐχαριστῶ, πατέρα μου... Πῶς; Ἔφυγε ἡ Χρυσῆ μου;

ΑΛΗΣ

Μὴ σκιάζεσαι. Τὴν ἔστειλα λίγο νερὸ νὰ φέρῃ,
σὰν εἶδα ποὖσουν ἄφωνη, ἀχνὴ καὶ λιγωμένη,
τ' ἀγγελικό σου πρόσωπο, Φροσύνη, νὰ ραντίσω,
Τώρ' ἔρχεται, παιδάκι μου. Δὲθ εἶμ' ἐγὼ σιμά σου;
Ἀκούμβησε τὸ μέτωπο στὰ πατρικά μου στήθη,
παρηγορήσου μιὰ στιγμή, ἡσύχασε, μὴ τρέμεις.
Πῶς εἶναι τὰ μαλλάκια σου βρεγμένα ἀπὸ τὸ δάκρυ!
Ἄφησε μὲ τὰ χέρια μου γλυκὰ νὰ τὰ σφογγίσω.
....

Ἐπίστεψε τὰ λόγια του, ἐπίστεψε ἡ Φροσύνη,
στὴν ἀγκαλιὰ τοῦ Ἀλήπασα ἀνάπαυση πὼς θαὗρη,
κ' ἐφίλησε τὰ χέρια του κ' ἀπάνω στὴν καρδιά του
τὸ λυπημένο μέτωπο τὸ ρίχνει νὰ ἡσυχάσῃ.
Τὰ γένεια του ἐκυμάτιζαν καὶ κρέμονταν νὰ πέσουν
σὰν καταρράχτης ποταμοῦ ἀπ' τοῦ βουνοῦ τὸ βράχο.
Ἡ Φρόσω ἀκόμη ἐπίστευε. Τὸ φίδι πἀγκαλιάζει
γλυκὰ τὴν ἀπεκοίμιζε καὶ τήνε φαρμακώνει.
Κ' ἐκεῖ, ποὺ ἐκείνη ἡ δύστυχη ἐπάνω του ἀκουμβοῦσε
ἀκούει μὲς στὰ στήθη του τὸ αἷμα του νὰ βράζῃ
καὶ τὴν καρδιά του νὰ χτυπᾷ σὰν νἄθελε ν' ἀνοίξῃ.
Τρομάζει, διαλογίζεται, θυμᾶται, ἀνατριχιάζει.
Θέλει νὰ φύγῃ, δὲν μπορεῖ, τὰ χείλη τοῦ Βιζήρη
ἐγγίζουνε ταῖς τρίχες της, κολλοῦνε στὰ μαλλιά της.
Ὁ δράκοντας τὴν ἅρπαξε, τὴν ἔχει μὲς στὸ στόμα
καὶ τῆς βυζαίνει τὴν ψυχὴ καὶ τὴν ροφᾶ μὲ λύσσα.
Ἐσύ, ποὺ παραστέκεσαι, Παρθένο, βοήθησέ την!
Σὰν ἔλαφος, σὰν λύκαινα, ποὺ νοιώθει στὰ πλευρά της
τὸ βόλι ποὺ τῆς ἔρριξεν ὁ κυνηγὸς στὸ λόγγο,
ταράζετ' ἀνδρειεύεται, πηδᾶ μακρὰ καὶ λυέται,
ἀπὸ τὰ χέρια τοῦ Ἀλῆ, ποὺ τὴν ἁλυσοδένουν.

Ἀγρίεψε τὸ μάτι της, ὁλόρθη τὴν κυττάζει,
τὴν εἶδ᾽ ὁ Ἀλῆς κ᾽ ἐσβύστηκε, δειλιάζει, γονατίζει.

ΑΛΗΣ

Φροσύνη, γιατί μῶφυγες! Εὐχαριστήσου τώρα,
ποὺ βλέπεις στὰ ποδάρια σου τὸ φοβερὸ Βιζήρη.
Ποτέ, ποτὲ τὰ γόνατα δὲν ἔκλινε στὸν κόσμο,
καὶ τώρα, ἰδές, ἐμπρὸς σ᾽ ἐσὲ τὸ μέτωπό μου σκύφτει.
Τὸ μυστικό μου τῶμαθες, μ᾽ ἐπρόδωσε ἡ καρδιά μου.
Ἂν ἠμποροῦσα μόνος μου, μ᾽ αὐτά, μ᾽ αὐτὰ τὰ χέρια.
σκληρὰ θὰ τὴν ξερρίζωνα, γιὰ νὰ σοῦ τήνε δείξω.
Φροσύνη, ναί, σ᾽ ἀγάπησα, δὲ ντρέπομαι, τὸ λέω.
Ἂν ἄσπρισ᾽ ἂν ἐγέρασα, γιὰ σὲ θὰ ξανανειώσω.
Ἄκουσες μὲς στὰ στήθη μου τὸ αἷμα μου πῶς βράζει.
Εἶναι κι᾽ ὁ Πίνδος κάτασπρος καὶ γέρος σὰν ἐμένα.
Φροσύνη, ἰδὲς τὸν Πίνδο σου μὲ τὰ παληά του χιόνια
ἐμπρός σου γέρνει τὴν κορφή, σ᾽ ἁπλώνει νὰ πατήσῃς
τὰ δροσερά του σύγνεφα, τὰ κρύα τὰ νερά του.
Μὴ μὲ κυττάζῃς ἄγρια· τὰ πλούτη μου, ἡ ζωή μου
εἶναι δικά σου, πάρε τα, γιὰ ἕνα γλυκό σου λόγο,
γιὰ μιὰ ματιά σου ἐσπλαχνικὴ σοῦ δίνω ὅ,τι κι᾽ ἂν ἔχω
κάθισ᾽ ἐσὺ στὸ θρόνο μου, ζώσου τὴ δύναμή μου.
Δὲν θέλω τίποτε γιὰ μέ, δὲ σοῦ γυρεύω, Φρόσω,
παρὰ τὸν γέρο τὸν Ἀλῆ καμμιὰ φορὰ ν᾽ ἀφίνῃς
στὸν ἴσκιο σου, δαφνοῦλα μου, νὰ παίρνῃ λίγον ὕπνο.
Ἐπέρασαν χρόνοι πολλοί, ποὺ δὲ σφραγίζω μάτι,
βαρέθηκα τὴ δόξα μου, ἔφαγα τὴ ζωή μου
κι᾽ ἀκόμη δὲν ἐγνώρισα στὸν κόσμο τὴν ἀγάπη.
Φροσύνη, ἀγάπησέ με σύ, σὲ λίγο θὰ πεθάνω,
δικά σου εἶναι τὰ Γιάννινα, ὅλα δικά σου νᾆναι.
Δὲν παίρνω τίποτε μ᾽ ἐμὲ βαθειὰ στὸ μαῦρο μνῆμα,
τίποτε, Φρόσω, τίποτε μὴ στερηθῇς γιὰ μένα,
παρὰ δυὸ πήχαις σάβανο κ᾽ ἕνα στερνὸ φιλί σου.
Σπλαχνίσου με, σπλαχνίσου με, εἶσαι Θεὸς γιὰ μένα.
Ὡς τώρα δὲν ἐπίστεψα καὶ τώρα τὸν πιστεύω.
Πιστεύω τὴν εἰκόνα σου, πιστεύω τὴν Παρθένο,
τὸ βάφτισμα, τὸ μύρο σου, πιστεύω πῶς ὑπάρχει
μιὰ δύναμις ἀνώτερη, πῶπλασ᾽ ἐσέ, Φροσύνη.
Ἀρνοῦμαι τὸν προφήτη μου γιὰ νὰ μπορέσω νᾆλθω
μαζὶ μὲ σὲ στὸν οὐρανό, καὶ τὴν στερνὴ τὴν ὥρα
νὰ νοιώσω τὰ χεράκια σου νὰ δένουν τὰ δικά μου.
Πές μου, τί ἄλλο μοῦ ζητεῖς, Πές μου, τί ἄλλο θέλεις;
Φροσύνη, ἰδὲς τὰ μάτια μου... Εὐλογημένη νᾆσαι,
ποὺ τἄκαμες κ᾽ ἐδάκρυσαν. Παιδί μου, μὴ μ᾽ ἀφήσῃς.
Παιδιὰ δὲν ἔχω, ἐφύγανε, ποιὸς ξέρει ἂν θὰ γυρίσουν!
Σπλαχνίσου με τὸν δύστυχο, ἔχε με σὰν πατέρα.
Ἔλα, Φροσύνη μου, ἔσπλαχνη νὰ μὲ γεροκομήσῃς.

Λυπήσου με, λυπήσου με, μὴ μ' ἀγριοκυττάζῃς.

. . . .

Κ' ἐδάκρυζεν ὁ δαίμονας, ἔσερνε τὰ μαλλιά του,
     κ' ἔδερνε τὰ πλευρά του.
Τὸν πνίγει τὸ παράπονο, τὸ μέτωπο ἐχτυποῦσε
     καὶ μέσα του ἐγελοῦσε.
Μέν' ἡ Φροσύν' ἀκλόνητη, τὰ χέρια σταυρωμένα,
     δὲ σκιάζεται κανένα.
Ἐκύτταζε τὸ κόνισμα, τὴ μόνη της ἐλπίδα,
     καὶ βλέπει μιὰν ἀχτίδα,
ποὺ βγαίνει ἀπὸ τὴ Δέσποινα κ' ἔρχεται τὴ φωτίζει.
Τὴν εἶδε κι' ὁ Ἀλήπασας καὶ τρέμει καὶ μουγκρίζει.

ΦΡΟΣΥΝΗ

Σήκου, Βιζήρη, κ' εἶν' ἀργά! Δὲν ἔχω ἐδῶ σιμά μου
οὔτε πατέρα, οὔτ' ἀδερφό, οὔτε παιδιά, οὔτ' ἄνδρα,
τὸν κόσμο τὸν ἀρνήθηκα. Χάρου τὴ δύναμή σου,
τὴ δόξα σου, τὰ πλούτη σου, κι' ἄφες με νὰ πεθάνω
στὴ σκοτεινιά μου ἥσυχη. Ἄλλο καλὸ δὲ θέλω.
Τραβήξου τώρα, κύτταξε, Βιζήρη, τὴν Παρθένο·
δὲ σὲ φοβίζει τοῦ Θεοῦ τὸ φοβερὸ τὸ μάτι;

ΑΛΗΣ

Δὲ μὲ φοβίζ' ἡ κόλαση, ποὺ μ' ἄναψες στὰ στήθη,
καὶ θὰ φοβίζουν τὸν Ἀλῆ τὰ ξύλα κ' οἱ ἀχτίδες;
Φροσύνη, ἐπαρακάλεσα, ἔκλαψα τόσην ὥραν.
Θυμήσου πῶς τὰ δάκρυα τἄσωσα, δὲν ἔχ' ἄλλα...

. . . .

Ὀρθὸς μὲ μιᾶς σηκόνεται, τὸ πάτημά του πέρνει.
     Τί λύσσα τόνε δέρνει!
Τὰ χείλη του ἐκοκκίνισαν, λὲς κ' εἶναι ματωμένα
     καὶ τρέμουνε κλεισμένα.
Ἐγρύλλωσε τὰ μάτια του, βογγᾶ φυσομανάει
     σὰ λύκος ποὺ διψάει.
Ἐτρίξανε τὰ δόντια του καὶ τἄκουσε ἡ Φροσύνη.
Ἀρχίζει πόλεμος σκληρός. Παρθέν' ἐλεημοσύνη!

ΦΡΟΣΥΝΗ

Ἀλήπασα, μὴ βλασφημᾶς, θυμήσου πῶς ὑπάρχει
ἕνας Θεὸς καὶ τὤδωκα σήμερα τὴν ψυχή μου.

ΑΛΗΣ

Καὶ τὸ Θεὸ σου τὸ Μουχτάρ, Φροσύνη, τὸν ἀρνήθης;
Εἶναι νωπὰ τὰ χείλη σου ἀκόμη ἀπ' τὰ φιλιά του!

Τὰ δάχτυλα, ποὺ ἐσφίξανε τὸν κόρφο, τὸ λαιμό σου,
ἀφῆκαν τὰ σημάδια τους· τὰ βλέπω, τὰ χωρίζω.
Καὶ σὺ τὸν ἐλησμόνησες καὶ παίρνεις ἐραστή σου
τὸ φάντασμα ποὺ κάθεται στὸν οὐρανό, στὰ νέφη;
Ἀνατριχιάζεις ποὺ μ' ἀκοῦς; Τὸ βλέπεις, δὲ φοβοῦμαι,
Φροσύνη, τὴν εἰκόνα σου. Ἴσως στὸν ἄλλο κόσμο
νάν' ὁ Θεός σου δυνατός, ἐδῶ κανένας ἄλλος
μπρὸς στὸ Βιζήρη τὸν Ἀλῆ δὲ ζῇ καὶ δὲν ὁρίζει.
Εἶσαι δική μου, θὰ τὸ ἰδῇς. Ἔταξα τῆς καρδιᾶς μου
ἀπόψε στὸ κρεββάτι μου χάρισμα νὰ σὲ δώσω.
Μάθε καὶ σὺ πῶς ὁ Ἀλῆς τὸ τάζει καὶ τὸ κάνει.
Φροσύνη, ἐπαρακάλεσα, ἐφίλησα τὸ χῶμα
ποὺ ἐπάτησε τὸ πόδι σου. Δυστυχισμένη ποὖσαι!
Τώρα θὰ ἰδοῦμε ποιὸς Θεὸς καὶ ποιὰ Κυρὰ Παρθένο
θὰ μ' ἐμποδίσῃ τὰ φτερὰ σὰν ἀετὸς ν' ἁπλώσω,
νὰ καταπέσω ἐπάνω σου στὰ νύχια νὰ σὲ πάρω!
Φροσύνη, ἔφυγε ὁ Μουχτὰρ καὶ φεύγοντας δὲ μοὖπε
παρ' ὅλη τὴν ἀγάπη μου σ' ἐσέ, σ' ἐσὲ νὰ δώσω.
Σοῦ τήνε δίδω, τὴν πατεῖς... τί μένει στὸν πατέρα;...

ΦΡΟΣΥΝΗ

Δάγκασε, δάγκασε σκορπιέ, τὴ δίψα σου νὰ σβύσῃς,
βύζαξ' ἀπὸ τὴ φλέβα μου, ρόφηξε τὸ φαρμάκι
ποὺ ἐπότισες τὸ αἷμα μου, γενειὰ καταραμένη.
Ἀπόψε δὲ σὲ σκιάζομαι. Φονειᾶ, τί μὲ κυττάζεις;

ΑΛΗΣ

Φροσύνη, δὲ μὲ σκιάζεσαι; Ποιὸς ἄνθρωπος στὸν κόσμο
τέτοιονε λόγο ἐπρόφερε κ' ἠμπόρεσε νὰ ζήσῃ;
Καὶ σὺ θὰ ζήσῃς, δύστυχη, θὰ ζήσῃς στὸ πλευρό μου.
Μὴ μὲ σκληραίνεις, ἄκουσε τὰ λόγια τὰ στερνά μου.
Ἀγάπησέ με, δῶσε μου ἕνα φιλί, Φροσύνη,
ἄλλο γιὰ ἀπόψε δὲ ζητῶ, φιλοῦν τοὺς πεθαμένους
καὶ σὺ δὲν καταδέχεσαι νὰ ρίξῃς, νὰ πετάξῃς
σ' ἐμένα, ποὖμαι ζωντανός, ἕνα φιλὶ γιὰ χάρι;

ΦΡΟΣΥΝΗ

Ἂν μ' ἔκαμνεν ἡ μάνα μου ὀχιά, μονομερίδα,
θὰ σ' ἐφιλοῦσα, πίστεψε, Βιζήρη, μὲς στὸ στόμα.

ΑΛΗΣ

Ἂν ἔφταιξεν ἡ μάνα σου, Φροσύνη, τί σοῦ φταίω;
Τὴ χάρη, ποὺ ἐπεθύμησες, τὴν ἔχω ἐγὼ γιὰ σένα.
Μ' ἔκαμ' ἡ Χάμκω δράκοντα, ἀστρίτη κι' ἀκονάκι.

Ἂς σμίξωμε τὰ χείλη μας, ἔλα νὰ μοιρασθοῦμε
τὸ χάρισμα τῆς μάνας μου. Τὸ μαῦρο μου φαρμάκι,
σὰ μυστικόνε θησαυρό, τὸ φύλαξα ὡς τὰ τώρα
κρυφὰ μέσα στὴ γλῶσσά μου. Τὸ θέλεις; Σοῦ τὸ δίνω...

....

Ὁρμᾶ καὶ πέφτει ἐπάνω της, κρεμιέται στὸ λαιμό της,
παλαίβουνε τὰ δυὸ στοιχειά, ἔγκλημα κι' ἀθωότης,
καὶ μάχονται καὶ πολεμοῦν ποιὸ τἄλλο νὰ χαλάσῃ.
Μὲ καρδιοχτύπι τρομερὸ τὰ κύτταζεν ἡ πλάση.
Κρυφὴ ἀχτίδα φεγγαριοῦ, ἁγνὴ καὶ φοβισμένη
διαβαίνει τὸ παράθυρο καὶ τρέμοντας προσμένει
νὰ ἰδῇ τὴ μάχη τὴ φριχτή, τὴ μαύρη ἀνεμοζάλη,
νὰ μάθῃ ἂν πρέπῃ νὰ σβυστῇ, ποτὲ νὰ μὴ προβάλῃ,
ἢ ἄγγελος στὸν οὐρανὸ χρυσᾶ φτερὰ ν' ἁπλώσῃ,
τῆς νίκης τῆς ἀνέλπιστης τὴν εἴδηση νὰ δώσῃ.
Τὰ νυχτοπούλια γρούζουνε, χτυποῦνε τὰ φτερά τους
καὶ δείχνουν τὴ χαρά τους.

Χαμογελοῦν τὰ ροδαρὰ τῆς Δέσποινας τὰ χείλη
σπιθοβολεῖ καὶ χαίρεται τὸ φῶς μὲς στὸ καντῆλι,
καὶ ζωντανεύει ἡ φλόγα του καὶ λὲς πὼς θὰ ν' ἀστράψῃ
πὼς θὰ νὰ γένῃ κεραυνὸς τὸ δαίμονα νὰ κάψῃ.
Τὰ βάγια ποὺ τὸ κόνισμα στολίζουν μαραμμένα,
τώρα βλαστήσανε χλωρὰ καὶ φαίνοντ' ἀνθισμένα.
Ἡ δάφνη τους πρασίνισε, δὲν τρίβεται δὲν τρίζει
καὶ στεφανώνει τὴν Κυρά, μοσχοβολᾶ, μυρίζει.
Ἕνα πουλί, π' ἀνάθρεψε μὲς στὸ κλουβὶ ἡ Φροσύνη,
ποὺ τοὖχε μάθει τὸ κεχρὶ στὸ στόμα νὰ τοῦ δίνῃ,
στὸν ὕπνο του ξαφνίζεται, χτυπιέται, ἀναφτεριάζει
καὶ τὴν κυρά του κράζει.

Ἀκολουθοῦσε ὁ πόλεμος, καὶ τοῦ φονιᾶ τὸ χέρι
αἱμάτωσε στὸ πρόσωπο τὸ μαῦρο περιστέρι.
Ἐκρέματο στὰ νύχια του τὸ δέρμα της κομμάτια.
Σὰν ἀναμμένα κάρβουνα ἐλάμψανε τὰ μάτια.
Τὴν ἔδεσε στὰ χέρια του, τὴν σφίγγει, τὴν πλακόνει
καὶ γιὰ ν' ἁρπάξῃ τὸ φιλὶ τὰ χείλη του τεντόνει.
Βλέπει τὸ αἷμα πὤσταζε, νοιώθει τὴ μυρωδιά του
κ' ἐξύπνησε περσότερο ἡ δίψα στὴν καρδιά του.
Φουσκόνουν, ἀναδεύονται οἱ φλέφες στὸ λαιμό του
κι' ἀστράφτει ἕνα χαμόγελο πικρὸ στὸ πρόσωπό του·
ἀκόμη δὲν τὴν ἔγγισε... σιμά της ἀνασαίνει
κι' ἀπὸ μακρὰ χορταίνει.

Τὰ χείλη του ἐπλησίασαν... «Παρθένε, βόηθησέ με!»
Ἐφώναξεν ἡ δύστυχη, «Κυρά μου, λύτρωσέ με!».
Κ' εὐθὺς στὰ δυὸ τὰ χέρια της, ἀδύνατα καὶ κρύα,
ἀνέλπιστη κατέβηκεν ἡ δύναμις ἡ θεία

καὶ λυέται καὶ τινάζεται καὶ φεύγει τοῦ φονειᾶ της.
Τὴν ἔχασε ὁ Ἀλήπασας. Κυττάζει... τὰ μαλλιά της
ἐλάμπανε στὸν ὦμο της. Ἐτρόμαξε, τοῦ ἐφάνη
πὼς εἶδε στὸ κεφάλι της τὸ μυστικὸ στεφάνι.
Τὸ φοβερὸ τἀμάρτημα, ὁποὺ εἶχε μελετήσει,
τἀνάφτει πάλαι στὴν καρδιὰ καὶ θέλει νὰ νικήσῃ.
Ἐδάγκασε τὰ δάχτυλα, τὴ σάρκα του ξεσχίζει
καὶ βλασφημᾶ, μουγκρίζει.

Καὶ τρέχει, τρέχει ἐπάνω της, ὁρμᾶ νὰ τήνε φθάσῃ,
καὶ δὲν μπορεῖ τὸ φάντασμα στὰ δάχτυλα νὰ πιάσῃ.
Σημαίνουν τὰ μεσάνυχτα, ἐλάλησε τὤρνίθι
κι' ἐκείνη ἡ ὥρα τὤδωκε νέαν ψυχὴ στὰ στήθη.
Σὰ νυχτερίδα ἐπέταξε, τὴν ἔχει, τὴν ἁρπάζει
κ' ἐκεῖ ποὺ στέκει ἡ Δέσποινα μ' ὁρμὴ τήνε τινάζει
Ρίχνει τὸ χέρι στὸ λαιμὸ καὶ τἄλλο τὸ σηκόνει
καὶ τὴ μητέρα τοῦ Θεοῦ χτυπᾶ καὶ φασκελόνει.
Κρημνίζεται τὸ κόνισμα, ἐσβύσθη τὸ κανδῆλι...
Τὰ νυχτοπούλια ρυάζονται σὰ λυσσασμένοι σκύλοι·
πέφτουν τὰ βάγια ἐπάνω του, τοῦ δέρνουν τὸ κεφάλι,
τόνε ταράζει ζάλη.

Ἐθόλωσαν τὰ μάτια του, τηράζει ὁλόγυρά του,
τρομάρ' ἀκατανόητη σφίγγει τὸ λάρυγγά του,
θέλει ν' ἁπλώσῃ στ' ἄρματα, θυμᾶται τὸ μαχαῖρι,
κι' εἶναι βαρὺ τὸ σίδερο, παράλυτο τὸ χέρι.
Μένει βουβὸς ὁ ἄθεος, σὰ μάρμαρο, σὰν ξύλο·
τρίζει ἡ καρδιὰ στὰ στήθη του, σὰ μαραμμένο φύλλο,
καὶ δὲν τολμᾶ νὰ κινηθῇ καὶ δὲν τολμᾶ νὰ κρίνῃ,
μήπως ἀκούσῃ τὴ φωνή, τὸ χτύπο του ἡ Φροσύνη.
Θαμμένος ὁλοζώντανος, βαθειὰ μέσα στὸν ἅδη,
φορεῖ γιὰ μαῦρο σάβανο τῆς νύχτας τὸ σκοτάδι
καὶ κρύβεται, μαζόνεται ἄφωνος σὰν τὸ πτῶμα,
ποὺ τὸ σκεπάζει χῶμα.

Τρισκότειδο καὶ σιωπή! Ἀπέθαναν, ἢ ζοῦνε;...
Μὲς στὸ κανδῆλι τῆς Κυρᾶς οἱ σπίθαις ξεψυχοῦνε·
λάμπουν ἀκόμη μιὰ φορά, τρέμουνε, ψιθυρίζουν
ἕνα κρυφὸ χαιρέτισμα καὶ σβυῶνται καὶ καπνίζουν.
Ἄβυσσος, πίσσα σφράγισε τὰ μάτια τοῦ Βιζήρη·
μόν' ἡ ἀχτίδα, πὤμβαινε ἀπὸ τὸ παραθύρι,
σὰν ἄλλο δάχτυλο Θεοῦ, τάχνὸ τὸ φῶς της χύνει,
σπιθοβολεῖ χαρούμενη καὶ δείχνει στὴν Φροσύνη
ἕνα μαχαῖρι ὁλόχρυσο στὴ μέσῃ τοῦ φονειᾶ της.
Σὰν ἀστραπὴ τοῦ τἄρπαξε, τὤχει στὰ δάχτυλά της
καὶ τὸ κρατεῖ μὲ δύναμη κ' ἐμπρός του τὸ τινάζει
καὶ τρομερὰ φωνάζει:

«Μὴ ταραχθῇς, 'Αλήπασα, δὲ βλέπεις στὸ πλευρό μου
ποιὸν ἔχω βοηθό μου;
Τὸ χνῶτο σου κατάπιε το, τὸ θέλω, τὸ προστάζω.
Νὰ μὴν ἐγγίση ἐπάνω μου, 'Αλῆ, γιατὶ σὲ σφάζω».

Κ' ἐν ᾧ τὸν ἐφοβέριζε κ' ἐν ᾧ νικᾶ τὸ φίδι,
χωρὶς νὰ θέλῃ τὸ κεντᾶ μὲ τὸ χρυσὸ λεπίδι.
Γνωρίζει τὸ μαχαῖρι του στὸ κρύο κέντημά του,
ἡ σάρκα του ἀνατρίχιασεν, ἐπάγωσε ἡ καρδιά του.
Ρέει τὸ αἱμά του ζεστό, τὴν τραχηλιά του βρέχει
κ' ἐπάνω του σὰν ἑρπετὸ γλυστρᾶ κρυφὰ καὶ τρέχει.
Ἔχαμε ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ φωτὸς τὸ βλέμμα
δὲν εἶδε, δὲν ἐγνώρισε τ' 'Αλήπασα τὸ αἷμα.
Ἡ νύχτα, ποὺ τὸ κύτταζε, σὰν ᾅδης μελανιάζει
καὶ μὲ μαυρίλα τρομερὴ τὸ πρόσωπο σκεπάζει.
Ἐγνώρισε τὸ θάνατο. Σὰν ἄσπονδος ἐχθρός του
ὁ Χάρος στέκει ἐμπρός του.

Πέφτει στὴ γῆ καὶ σέρνεται μακρ' ἀπὸ τὴ Φροσύνη,
θέλει νὰ κράξῃ τὸν Ταχήρ, καὶ δὲν τολμᾶ νὰ κρίνῃ.
Σέρνεται πάντα σὰ σκορπιός, τὸ σκότος ψηλαφίζει,
βρίσκει τὴ θύρα ἀνέλπιστα, ἁπλόνει, τὴν ἐγγίζει.
'Αγάλια, ἀγάλια σκόνεται ὁλόρθος καὶ κυττάζει,
κανεὶς δὲν τὸν ἀκλούθησε, κανεὶς δὲν τόνε κράζει.
Σιγή, σιγὴ βαθύτατη, καὶ μόνον σὲ μιὰν ἄκρη
ἀκούει κάτι, ποὺ ἔσταζε στὸ πάτωμα σὰ δάκρυ,
καὶ λίγα λόγια ἀπόκρυφα σὰν κ' ἐπαρακαλοῦσε
ἡ Φρόσω τὴν Παρθένο της καὶ τὴν εὐχαριστοῦσε.
Ὅσο μακρὺ κ' ἂν ἤτανε τὸ φοβερὸ τὸ χέρι,
δὲν φθάνει τὸ μαχαῖρι.

«Ταχήρ, Ταχήρ, ἐφώναξε, τρέχα σ' ἐμέ, Ταχήρη!
Τρεχᾶτε, πῶς δὲ φαίνεσθε; Θὰ σφάξουν τὸ Βιζήρη!».
Πλακόνει ἡ ἄλλη κόλασις, Ταχήρης καὶ φονειάδες
μὲ τὰ σπαθιὰ ξεγύμνωτα, μὲ φῶτα, μὲ λαμπάδες,
καὶ βλέπουν τὸν 'Αλήπασα χλωμὸ σὰ θειαφοχέρι
καὶ τὴ Φροσύνη ἀκίνητη, ποὺ ἐβάστα τὸ μαχαῖρι.
Ὁρμοῦν νὰ τὴν ἁρπάξουνε, νὰ τήνε καταπιοῦνε·
ἡ Φρόσω δὲν ἐσάλεψε κ' ἐκεῖνοι δὲν τολμοῦνε.
Μὲ μιὰ ματιὰ τοῦ 'Αλήπασα, ποὺ πάλαι ζωντανεύει,
ἔμειναν ὅλοι ἀκίνητοι κανεὶς τους δὲ σαλεύει.
Χτυποῦν σφυρίζουν τὰ σπαθιά, φωλεύουνε στὴ θήκη,
καὶ καρτεροῦν οἱ λύκοι.

.. ..

ΑΛΗΣ

Παιδιά μου, μὲ προφθάσατε στὴν ὥρα τὴ στερνή μου.

Ἀπόψε μὲ ξεθάψατε. Νάχετε τὴν εὐχή μου!
Ἔμεινα ἔρμος κι' ἄχαρος τώρα στὰ γερατιά μου·
μακρά, μακρὰ στὸν πόλεμο ἐπῆγαν τὰ παιδιά μου.
Ἐψὲς μὲς στὰ μεσάνυχτα ἦλθ' ὁ Μουχτὰρ σ' ἐμένα
μ' ἐντροπαλὸ τὸ πρόσωπο, μὲ βλέφαρα κλαμμένα.
Μ' ἀγκάλιασε, μ' ἐφίλησε, μ' ἄνοιξε τὴν ψυχή του
καὶ μοῦ γυρεύει γιατρικὸ γιὰ μιὰ σκληρὴ πληγή του.
Μοῦ λέγει πὼς ἀγάπησεν, ἀνάθεμα τὴν ὥρα,
μιὰν ἄπιστη, μιὰ Χριστιανή... κυττάξετε, εἶν' ἐκείνη.
Μὲ παρεκάλεσε θερμὰ νὰ πάρω τὴ Φροσύνη
καὶ νὰ τὴν ἔχω σὰν παιδί. Ἀδύνατος πατέρας,
ἔταξα μὲς στὸν κόρφο μου νὰ κρύψω αὐτὸ τὸ τέρας.
Ἦλθα μαζύ σας νὰ τὴν δῶ, κ' ἐκεῖ ποὺ μ' ἀγκαλιάζει
ἅρπαξε τὸ μαχαῖρί μου· βλέπετε τὴν πληγή μου;
Παιδιά μου, μὲ προφθάσατε. Νἄχετε τὴν εὐχή μου!
....

Σιωπηλὴ στὴν ἄκρη της ἔστεκεν ἡ Φροσύνη,
ἄκουσεν, ἐγονάτισε καὶ τὸ μαχαῖρι ἀφίνει.
«Παρθένο μου, σπλαχνίσου με, Κυρά μου, μὴ μ' ἀφήσῃς,
κ' ἔλα μ' ἕνα χαμόγελο τὰ μάτια μου νὰ κλείσῃς».

ΑΛΗΣ

Ταχήρ, πιστέ μου, τήραξε! Ποιὸς ἤθελε πιστέψῃ
παιδιὰ σ' ἐκειὰ τὰ στήθη της πὼς ἤθελ' ἀναθρέψῃ!
Τὰ δύστυχα τἀρνήθηκε μικρά, παραιτημένα,
ἐπάνω κάτω σέρνονται γυμνὰ καὶ πεινασμένα.
Τἀπάντησα στὸ δρόμο μου κ' ἐπόνεσε ἡ ψυχή μου·
τοὺς ἔδωκα νὰ πάρουνε ψωμὶ καὶ τὴν εὐχή μου.
Κι' ἀπόψε μὲ τὸ αἷμά μου ἠθέλησε ἡ Φροσύνη
νὰ μοῦ πλερώσῃ τρίδιπλα τὴν ἐλεημοσύνη!
Πέτε μου σεῖς, παιδάκια μου, τ' Ἀλήπασα τί μένει;
....
Ὅλοι ἐφώναξαν μὲ μιᾶς· «Νὰ σώσῃ κρεμασμένη!».

ΑΛΗΣ

Ὄχι, πιστοί μου, τί θὰ πῇ τὸ μαῦρο τὸ παιδί μου;
«Πατέρα μου, ἐλησμόνησες πὼς ἦτανε δική μου
κ' ἐπῆγες καὶ τὴν ἔδειξες στὸ φῶς ξεγυμνωμένη,
μ' ἕνα σχοινὶ στὴν τραχηλιά, σὲ ξύλο κρεμασμένη;
Πατέρα, δὲν ἐντράπηκες γιὰ μὲ τὰ κρέατά της
νὰ ἰδῇ, ποὺ ἐλαχταρίζανε, ὁ κόσμος ὁ διαβάτης;
Πατέρα μου, ἄλλος θάνατος ἐχάθηκε, δὲν μένει;»

Κ' ἐκεῖνοι πάλ' ἐφώναξαν· «Στὴ λίμνη πνιγμένη!».

Παιδιά μου, θεία φώτισις! Τὸ δροσερὸ τὸ κῦμα
ἂς λάβῃ, ἂς λάβῃ ἡ δύστυχη κρεββάτι της καὶ μνῆμα.
Εἶναι διπλὸ τὸ κρῖμα της. Τὸ αἷμα τὸ πιστό μας
ἐμόλυνε σὰ Χριστιανή, ὕβρισε τὸ Θεό μας,
ἐπρόδωκε τὸν ἄνδρα της, ἔκλεψε τὸ παιδί μου.
Ἐγὼ τήνε συχώρεσα. Γιὰ μέ, γιὰ τὴ ζωή μου
ἐκδίκηση δὲ σᾶς ζητῶ, δὲ θέλω ἄλλη παιδεία.
Ποτὲ δὲν ἐμετάνοιωσα σὰν ἔκαμα ἐσπλαχνία.
Αὔριο βράδυ πρὶν νὰ βγῇ στὸν οὐρανὸ ἡ σελήνη,
ὕπνο βαθὺ κι' ἀτάραχο νὰ χαίρεται ἡ Φροσύνη.
Μαζί σας τώρα πάρτε την, πιάστε την μὲ γλυκάδα,
μὴ τύχῃ καὶ χαλάσετε μιὰν τέτοιαν εὐμορφάδα.
Μὴ σφίξετε τὰ χέρια της, ποὖν' ἁπαλὰ σὰν χιόνι,
βρέξετε λίγο τὸ σχοινί, νὰ μὴν τήνε πληγόνῃ.
Σηκῶστε την στὴν ἀγκαλιά, γιὰ νὰ μὴν ἀποστάσῃ,
κι' ἀγάλια, ἀγάλια ἁπλῶστε την τὴ μαύρη νὰ ἡσυχάσῃ.
Ὁ γυιός μου τὴν ἀγάπησε, τὴν εἶχε μαθημένη
ἀπὸ νυφάδες εὔμορφαις νἆναι τριγυρισμένη.
Δὲ θέλω, ἐγ' ὁ πατέρας του ν' ἀφήσω τὴ Φροσύνη
ἔρημη κι' ὁλομόναχη μὲς στὸ νερὸ νὰ μείνῃ,
νὰ σκιάζεται στὸν ὕπνο της, στὸ βράχο νὰ χτυπιέται
χωρὶς νἄχῃ ἕνα σύντροφο, καὶ νὰ μὲ καταριέται.
Δεκάξη νὰ διαλέξετε ἀπ' ὅσαις τὴν γνωρίζουν
νὰ συντροφέψουν τὴν κυρά, μ' ἀφροὺς νὰ τὴν στολίζουν.
Νἆν' ὅλαις πρωτοστέφαναις. Ἀπόψε θὰ ταῖς δώσω
τὴ λίμνη μου γιὰ χάρισμα καὶ δέσποινα τὴ Φρόσω.
Συρέτε νὰ ταῖς εὕρετε, συρέτε ἀπ' ὄνομά μου...
Ἀπόστασα, ἐδείλιασαν τἄχαρα κόκκαλά μου.
Εἶμαι, παιδιά μου, γέροντας, θὰ πάγω νὰ ἡσυχάσω.
Συρέτε μόνοι, δὲν μπορῶ, παιδιά μου, νὰ σᾶς φθάσω.
Φρόντισε σύ, Ταχήρη μου, τὰ λόγια μου θυμήσου...
Φροσύνη, καλονύχτησε, γλυκά, γλυκὰ κοιμήσου.

. . . .

Ἔφυγ' ἐκεῖθε μοναχός. Τὰ μάτια του σηκόνει
καὶ μιὰ βλαστήμια ἀνήκουστη στὸν οὐρανὸ καρφόνει:
«Σταυρέ, Σταυρέ, μ' ἐνίκησες! Χρώσταγε αὐτὴ τὴ χάρη
σὲ μιά... σὲ μιὰ Μαγδαληνή. Χαρὰ στὸ παλληκάρι,
ποὺ ἐπάλαιψε γιὰ σένανε. Τώρα μ' ἐσὲ τριτόνει...».

. . . .

Ἡ γλῶσσα του ἔσταζε χολή, τὸ χῶμα φαρμακόνει.
Ἀφρίζανε τὰ χείλη του, κρυφή, κρυφὴ τρομάρα
ἐχώνεψε στὰ στήθη του. Σὰν ἄδικη κατάρα
βουβό, βουβὸ τ' Ἀλήπασα διαβαίνει τὸ ποδάρι,
ξυπνοῦν καὶ φεύγουν τὰ ἑρπετά, κρυμμένα στὸ χορτάρι.
Χωρὶς νὰ θέλῃ ἐπέρασε καὶ βλέπει στὸ πλευρό του
γιγαντιαῖο φάντασμα, τὸ μαῦρο Πλάτανό του.

Τοῦ ἐφάνηκε πού ἐγλίστρησε... ἐσβύστηκε, τρομάζει,
κ' ἕνα κλαδάκι χαμηλὸ στὰ δάχτυλά του ἁρπάζει.
Ἐσείστηκεν ὁ πλάτανος, τὰ φύλλα τὰ ξερά του
ἔτριξαν, ἀνεμίσανε, σκορποῦν ὁλόγυρά του.
Ὁ ἄνεμος ἀνάδευε τοῦ δένδρου τὰ κλωνάρια
κ' οἱ ἴσκιοι μυρμηγκιάζανε τ' Ἀλῆ μὲς στὰ ποδάρια.
Τὰ μάτια του, ποὺ ἐθάμβωσαν, τὰ βλέπουν καὶ πιστεύουν
πῶς εἶναι φίδια φτερωτά, ποὺ γύρω του χορεύουν.
Χύνεται, φεύγει, ἐκάπνισε, καὶ λέγουν πῶς τὸ ξύλο,
ποὺ ἐβάσταξε ὁ Ἀλήπασας, ποτὲ κανένα φύλλο
ποτὲ δὲν ἐξεφύτρωσε, γυμνό, φωτοκαμμένο,
ἔμεινε στεῖρο πάντοτε ὡσὰν ἀφωρεσμένο.
Ἔφθασε στὸ κρεββάτι του, ἁπλόνεται καὶ γέρνει,
ὁλονυχτὶς τὸ μάτι του δὲν κλεῖ καὶ παραδέρνει.

. . . .

Μόνοι ἐμείνανε οἱ φονειάδες, ἐκυττάξαν τὸν Ταχήρη
καὶ κρυφὰ χαμογελοῦνε γιὰ τὰ λόγια τοῦ Βιζήρη
λὲς καὶ σκιάζονται κ' ἐκεῖνοι μιὰ γυναῖκα μοναχὴ
καὶ προσμένουνε νὰ ἰδοῦνε τὸν Ταχὴρ νὰ κινηθῇ.

. . . .

Εἰς τὴν ἄκρη της κ' ἡ Φρόσω, πάντοτε γονατισμένη,
δὲ στενάζει, δὲ δακρύζει καὶ σχεδὸν δὲν ἀνασαίνει.
Μὲ τὰ χέρια σταυρωμένα, μὲ τὰ μάτια της ψηλά,
λὲς καὶ τώρα δὲ φοβεῖται νὰ τηράξῃ τὴν Κυρά.

. . . .

Ἀπ' τὴν ὥρα πὤχει ἀκούσει τὸ σκληρὸ τὸ θάνατό της,
μιὰ οὐράνια γαλήνη πλημμυρεῖ τὸ πρόσωπό της.
Δὲν ἀνήκει πλειὰ τοῦ κόσμου, λὲς κ' ἐχάθη τὸ κορμὶ
καὶ δὲν μένει στὴ Φροσύνη παρὰ κάλλος καὶ ψυχή.

. . . .

Σταματᾶ στὸ μέτωπό της ἡ φωτι' ἀπὸ ταῖς λαμπάδες
σὰν μαρτύριου στεφάνι, ποὺ τῆς δίνουν οἱ φονειάδες.
Ἀναδεύονται τὰ χείλη ροδαρὰ σὰν τὴν αὐγή,
μοσχολίβανο μυρίζει, μυστικὰ παρακαλεῖ:

. . . .

«Ἂν τὰ τόσα καταφρόνια, ἂν τὰ τόσα δάκρυά μου,
δὲν ἐπλύναν τὴν ψυχή μου καὶ τὸ κρῖμα, Δέσποινά μου,
δός μου κι' ἄλλα, δός μου κι' ἄλλα, νἄλθω ἡ μαύρη καθαρή,
ὅπως ἤμουνα, Κυρά μου, στῆς μητρός μου τὸ βυζί».

. . . .

Ἐπαράδωκε τὰ χέρια μοναχή της ἡ Φροσύνη
δροσερὰ σὰν τὸ νεράκι, ἄσπρα κάτασπρα σὰν κρίνοι.
Ὁ Ταχὴρ ὁρμᾶ, τἀρπάζει καὶ τῆς τἄδεσε σταυρό,
τὸ σχοινὶ τραβᾶ μὲ λύσσα, βλασφημῶντας τὸ Χριστό.

. . . .

Τῆς τὰ σφίγγει, τῆς τὰ σφίγγει κι' ὁ ληστής της δὲ χορταίνει.
Αἷμα ἵδρωσε τὸ δέρμα κι' ὁ φονειᾶς της ἀνασαίνει.
«Τὰ παράσφιξες, Ταχήρη... δὲ σοῦ φεύγω, μοῦ πονεῖ.

Κύτταζε, βαθειὰ στὴ σάρκα πῶς ἐμπῆκε τὸ σχοινί».

. . . .

Οὔτ' ἀπόκρισι δὲ δίνει, τήνε σπρώχνει, τήνε σύρει,.
Ἐθυμήθηκε τὰ λόγια, βλέπει ἐμπρός του τὸ Βιζύρη.
Ἐπεράσανε τὴ θύρα, βγαίνουν ἔξω στὴν αὐλή.
Ἡ Φροσύνη τί γυρεύει; μὲ τὸ μάτι τί ζητεῖ;

. . . .

Ἡ γλυκειά της παραμάνα σὲ μιὰν ἄκρη καθισμένη
κλαίει ἡ δύστυχη, στενάζει. Πόσαις ὥραις ποὺ προσμένει!
«Δός μου, μάνα, τὴν εὐχή σου, μὲ φωνὴν ἀγγελικὴ
τῆς ἐφώναξε ἡ Φροσύνη, θὰ ἰδωθοῦμε ἐπάνω ἐκεῖ.

. . . .

«Ζῆσε, μάνα μου, γιὰ μένα, ποὺ στὸ μνῆμα κατεβαίνω,
γιὰ τὴ μαύρη τὴ Φροσύνη παρακάλει τὴν Παρθένο.
Τὰ παιδιά μου! Θεέ μου, Θεέ μου, ἐσπλαχνίσου τὰ ὀρφανὰ
Δὲν ἐφταίξανε, εἶν' ἀθῷα! Μὲς τοῦ κόσμου τὴν ἐρμιὰ

. . . .

«ἂν ἐγὼ ἡ σκληρὴ τὰφῆκα, Θεέ μου, μὴ τὰ λησμονήσῃς!
Ὁλομόναχα εἶναι τώρα, μὴ τ'ἀφήσῃς, μὴ τἀφήσῃς!
Φύτεψε μὲς στὴν καρδιά τους σύ, πατέρα μου γλυκέ,
ἐσπλαχνία, ἐλεημοσύνη γιὰ τὴ μάνα τους, γιὰ μέ.

. . . .

«Μὴ πικραίνεσαι, Χρυσῆ μου, μὴ δακρύζῃς, μὴ στενάζῃς,
παρηγόρα με τὴ μαύρη, μὲ τὰ δάκρυα μὲ δειλιάζεις...
Μάνα μου, μὴ λησμονήσῃς τὸ μικρό μου τὸ πουλί,
ὀρφανὸ κι' αὐτὸ τἀφήνω, ἔρημο μὲς στὸ κλουβί.

. . . .

«Καθ' αὐγὴ νὰ μοῦ τὸ βρέχῃς, τὰ φτερά του νὰ δροσίζῃς,
μὲ τῆς λίμνης μου τὸ κῦμα κάθ' αὐγὴ νὰ τὸ ποτίζῃς.
Ποιὸς ἠξεύρει μὴ τὸ μαῦρο μὲς στῆς λίμνης τὸν ἀφρὸ
καταλάβῃ πῶς τοῦ στέλνω τὸ φιλί μου τὸ στερνό.

. . . .

«Καὶ τὴν ἄνοιξη τὸ βράδυ μὲ φεγγάρι, μὲ γαλήνη,
νἄρχεστε στὸ περιγιάλι καὶ νὰ κλαῖτε τὴ Φροσύνη.
Τὰ παιδιά μου... μὴ τὰ φέρῃς· εἶναι, τἄχαρα, μικρά,
θἄλθῃ ἡ ὥρα τους νὰ κλάψουν καὶ γιὰ μὲ καμμιὰ φορά».

. . . .

Ἡ Χρυσῆ ἡ δυστυχισμένη ἀπ' τὴν πίκρα λὲς καὶ σβυέται,
Ὁ Ταχήρης, ποὔχε ἀκούσει, ὡς κι' αὐτὸς ψυχοπονιέται
καὶ κυττάζει τὴ Φροσύνη καὶ τὰ χέρια της τὰ λεῖ
ν' ἀγκαλιάσῃ τὴ Χρυσῆ της, νὰ τῆς δώσῃ ἕνα φιλί.

. . . .

Τί φιλὶ ποὔταν ἐκεῖνο! Ἔχει μέσα του κρυμμένη
τὴ στιγμή, ποὺ τὸν ἐπάνω μὲ τὸν κάτω κόσμο δένει.
Ἔχει μέσα του τὸ σχώριο, τὸ τρισάγιο, τὸ λιβάνι,
τὸ λουλοῦδι, ποὺ βλαστάνει
εἰς τὴ χέρσα γῆ τοῦ τάφου! Ἔχει μέσα τὴν ἐλπίδα,
τὤνειρο τοῦ πεθαμμένου, τὸ κιβοῦρι, τὴ σανίδα,

πού μᾶς κάνει κι' ἀναπλέμε μέσα στὸ ἄβαθο τὸ μνῆμα.
μὲς στοῦ ἀπέραντου τοῦ χρόνου τὸ κατάμαυρο τὸ κῦμα.
Τὸ θυμοῦμαι κ' ἐγὼ ἀκόμα!
Ὅταν τὤρριξα στὰ μάτια, ὅταν τὤρριξα στὸ στόμα
τοῦ παιδιοῦ μου, τῆς μητέρας... Τὸ θυμοῦμαι, δὲν μ' ἀφίνει
κι' ἀπὸ τώρα τὸ γυρεύω, Χριστιανοί μου, ἐλεημοσύνη.
Ὅταν ἔλθῃ ἐκείνη ἡ ὥρα σὲ παράμερη μιὰν ἄκρη
νὰ μὲ χώσετε κ' ἐμένα μ' ἕνα σχώριο, μ' ἕνα δάκρυ.
... ...
Τί φιλὶ πoὔταν ἐκεῖνο! Θεέ μου! Θεέ μου, πῶς μποροῦνε
τώρα πλειὸ νὰ χωριστοῦνε!
Ἐθυμήθηκε ὁ Ταχήρης τὴ σκληρὴ τὴν προσταγή του
καὶ φοβεῖται τὴ ζωή του.
Ἀπεμάκρυνε τὴ Φρόσω καὶ στὸ στόμα ξαπλωμένη
μέν' ἡ Χρύσω λιγωμένη.
Ἐκινήσανε οἱ φονειάδες, συνοδεύουν τὴ Φροσύνη,
δὲν τολμᾶ κανεὶς νὰ κρίνῃ.
Τόσο δρόμο ποὺ διαβαίνουν, μιὰ ψυχὴ δὲν ἀπαντοῦνε,
ἕνα λόγο δὲν ἀκοῦνε.
Δὲν ταράζεται τἀγέρι, ἐβουβάθηκε τὸ κῦμα,
λὲς ὁ κόσμος εἶναι μνῆμα.
Περπατοῦν ἀκόμη ὀλίγο, σὲ μιὰ θύρα σταματοῦνε
καὶ χτυποῦνε καὶ χτυποῦνε.
Σκούζουν, ρυάζονται τὰ κλεῖθρα καὶ τὰ μάνταλα μουγκρίζουν
Σκύλοι γρούζουνε, γαυγίζουν.
Ἕνας δαίμονας προβαίνει μὲ κλειδιὰ καὶ μὲ φανάρι
γιὰ νὰ ἰδῇ ποιὸν θὰ νὰ πάρῃ.
Δὲν ἐπρόσμενε ἡ Φροσύνη, μπαίνει ἡ μαύρη μοναχή της,
τήνε κλοῦν στὴ φυλακή της.
«Ἐπουράνιε πατέρα, στεῖλ' ἐδῶ μὲ τὴν εὐχή σου
λίγον ὕπνο στὸ παιδί σου.
Εἶμαι τόσο ἀποσταμένη»! — Ἐξαπλώθηκε στὸ χῶμα,
ποὺ τῆς ἔχουνε γιὰ στρῶμα.
Κάνει πάλαι τὸ σταυρό της μελετᾶ τὰ πατερμά της,
πέφτουνε τὰ βλέφαρά της,
καὶ γλυκά, γλυκὰ κοιμᾶται εἰς τῆς γῆς τὴν ἀγκαλιά,
σὰν πουλάκι στὴ φωλιά.

Ἄσμα Τρίτον

Ἡμέρα κρίσεως

Σηκώνετ' ὁ Ἀλήπασας βαρὺς ἀπὸ τὸν ὕπνο
καὶ στρώνεται σ' ὁλόχρυσο μεταξωτὸ διβάνι.
Τὰ βλέφαρά του κόκκινα ἀπὸ τὴν κακονύχτια,
μελανιασμένα καὶ θολά, σπαράζουνε καὶ τρέμουν.

Θεέ μου, πῶς ἐγέρασεν ἀπὸ τὰ ψὲς τὸ βράδυ!
Ἐκύτταζε τὰ γένεια του, λευκότατα τὰ βλέπει
κ' ἐπέρασε τὰ δάχτυλα στὸ χρύο μέτωπό του,
σὰν νἄθελε μὲ δύναμη νὰ σβύσῃ ταῖς ρυτίδαις,
ποὺ ἐχάραζεν ἐπάνω του τὸ φοβερὸ του κρῖμα.
Ἀκίνητοι τριγύρω του, ὀρθοὶ καὶ τρομασμένοι,
στέκουν ὁ Γκέκας ὁ Βελῆς μὲ τὸ Γιουσοὺφ Ἀράπη.
Κρυφά, κρυφὰ κυττάζονται, ρωτιῶνται ἀνάμεσό τους,
τί σύννεφο νὰ πλάκωνε στὰ στήθη τοῦ Βιζήρη.
Σιωπηλὸς παράμερα, ἀχνός, συλλογισμένος,
μὲ τὸ κεφάλι του γυρτό, ἔστεκε κι' ὁ Ταχήρης.
Ὅλοι γνωρίζουν τὸν Ἀλῆ, κανεὶς δὲν ἀνασαίνει.
Βουβὰ τὰ παλληκάρια του ἐπαίζανε τὰ μάτια
στἄρματα τάξετίμωτα, ποὺ κρέμονται τριγύρω.
Ἐκεῖ σπαθιὰ τῆς Δαμασκοῦ, ἐκεῖ χρυσᾶ πιστόλια
καὶ καρυοφύλλια ξακουστὰ καὶ χίλια γιαταγάνια.
Τί κρῖμα, ποὔταν ἄνεργα καὶ τὰ φοροῦσε ὁ τοῖχος!
Ἀστράφτει ἀκόμη φλογερὸ ἀνάμεσ' ἀπὸ τἄλλα
τοῦ Χρήστου τὸ περήφανο, τὸ φοβερὸ μιλλιόνι,
τοῦ Μπουκουβάλα τὸ σπαθί, ποὺ ἀκόμη λαχταρίζει,
τὸ καρυοφίλλι τοῦ Σταθᾶ, τοῦ Ζίδρου τὸ χαντζάρι,
τοῦ Ζίδρου τἄγιο λείψανο, ποὺ δίπλα μὲς στὴ θήκη
κοιμᾶται κι' ὀνειρεύεται κρυφὰ τὴν Ἐλασσῶνα!
Εἴκοσι χρόνια θὰ σταθοῦν ἀκόμη κρεμασμένα
καὶ θὰ ξυπνήσουν ὕστερα, θ' ἀναστηθοῦνε πάλαι
καὶ ποιὸ θὰ πάρῃ σύντροφο τὸ Μάρκο καὶ τὸ Διάκο,
καὶ ποιὸ μὲ τὰ Γριβόπουλα καὶ μὲ τὸν Καρατάσο
θὰ στήσῃ τὸ λημέρι του ψηλὰ στὸ Μοναστῆρι.
Κι' ὅταν ἀρχίσῃ ὁ σκοτωμὸς κι' ὁ πόλεμος ἀνάψῃ
καὶ πιάσῃ πάλαι τἄρματα τοῦ Λούρου τὸ ποτάμι
καὶ ξαφνισθῇ στὸν ὕπνο της ἡ ἔρμη Βαλαώρα,
τότε καὶ τ' Ἀσπροπόταμο τὸ κῦμά του θ' ἀνοίξῃ
καὶ θὰ φωνάξῃ στὰ βουνά, στὸ Περγαντί, στὴ Λάμια,
ν' νἀθίσουν, νὰ γιορτάσουνε τὴν ὥρα, τὴν ἡμέρα,
ποὺ ἀνέλπιστα ἐζωντάνεψαν τὰ κόκκαλα τοῦ Βάλτου.
Φυτά λουλούδια ὀλόχαρα κοσμοῦν τὰ παραθύρια,
καὶ ρίχνουν χίλιαις μυρωδιαῖς καὶ χαίρονται στὸν ἥλιο.
Δυὸ μέραις δὲν τὰ πότισαν, κανεὶς δὲν τὰ θυμᾶται.
Λίγη δροσοῦλα, πὤπεσε τἀνάστησε τὰ μαῦρα,
κ' εὐχαριστοῦν τὸν οὐρανό, ποὺ δὲν τὰ λησμονοῦσε
κ' ἐφρόντιζε γιὰ τἄχαρα μέσα σ' ἐκειὸν τὸν ἄδη.
Λαλοῦν φλογέραις γύφτικαις, ἀκούονται τραγούδια
καὶ βροντοφῶνα τύμπανα καὶ θόρυβος καὶ γέλια
καὶ σκλάβοι, ποὺ χορεύουνε καὶ θέλουνε νὰ πνίξουν
μὲς στὴν ψευδῆ τους, τὴν χαρὰ τὸ φόβο, ποὺ τοὺς δέρνει.
Ἄλλοι στὸ χῶμα σέρνονται, στὴν πέτρα γονατίζουν,
παρακαλοῦνε τὸ Θεὸ γιὰ τὸν καλὸν ἀφέντη
καὶ σκούζουνε καὶ ρυάζονται καὶ δὲ γυρεύουν ἄλλο,

παρὰ νὰ ρίξῃ ἐπάνω τους ὅλη του τὴν κατάρα
κι' οὔτε μιὰ τρίχα νὰ βλαφθῇ, νὰ πέσῃ τοῦ Βιζήρη.
  Ἄλλοι φονειαδες σέρνουνε, στὴ γῆ ποδοκυλοῦνε
μὲ βλασφημίαις, μὲ χαραῖς, λαχταριστὰ κεφάλια
καὶ παίζουν, μετωρίζονται, γελοῦνε, κυνηγιοῦνται,
καὶ ποιὸς πετᾶ στὸν ἄλλονε ἕνα κομμάτι αἷμα,
ποιὸς σέρνει τοὺς συντρόφους του με σκοτωμένου χέρι,
καὶ ποιὸς βαστοῦσε μιὰ καρδιὰ γιὰ νὰ πετροβολήσῃ.
Μικρὰ παιδιά, ποὺ ἐμάθαιναν τὴν τέχνη τοῦ πατέρα
μὲ τὰ λεπίδια τους κεντοῦν τἄψυχα τὰ κουφάρια
καὶ τρέχουν καὶ σκοτόνονται, χτυπιῶντ' ἀνάμεσό τους,
ποιὸ κεφαλαῖς περσότεραις σκληρὰ νὰ πρωταρπάξῃ,
γιὰ νὰ ταῖς βάλῃ ἐπανωταῖς νὰ χτίσῃ πυραμίδα.
Κ' ἐκεῖ ὁποὺ ταῖς ἔστενε, ἄλλο παιδὶ το σπρώχνει,
τὸ ρίχνει κατακέφαλα, καὶ τοῦ χαλᾶ τὸν πύργο.
  Διαβαίνει κ' ἕνας γέροντας, τυφλὸς καὶ λιμασμένος,
κ' ἐλεημοσύνη τοὺς ζητεῖ, τὸ χέρι τοὺς ἁπλόνει.
Κ' ἐκεῖνα μὲς στὰ δάχτυλα, ποὺ τρέμουν ἀπὸ κρύο,
τοῦ ρίχνουν ἕνα κάρβουνο, κ' ἕνα κομμάτι πτῶμα,
καὶ τόνε διώχνουν σκούζοντας «Ψῆσε το νὰ χορτάσῃς».
Γιάννινα, μαῦρα Γιάννινα, πῶς σᾶς βαστάει ὁ κόσμος!
  Τέτοιες χαραῖς ἀκούονται καὶ τέτοια πανηγύρια
μὲς στὸ παλάτι τοῦ 'Αλῆ, μὲς στὴ σπηληὰ τοῦ λύκου.
Τὸν ἐξυπνοῦσαν τὴν αὐγή, τὴ νύχτα τὸν κοιμίζουν·
σήμερα δὲν ἐπρόσεχεν, εἶχεν ἀλλοῦ τὸ νοῦ του.

ΑΛΗΣ

  Γιουσσοὺφ 'Αράπη καὶ Βελῆ, σύρετε δὲ σᾶς θέλω·
ἂς μείνῃ μόνος ὁ Ταχήρ, οἱ ἄλλοι τραβηχτῆτε....
Ὄχι, σταθῆτε μιὰ στιγμή, μὴ φύγετε, σταθῆτε.
Μοῦπανε πῶς ἐπιάσανε μὲ προδοσιὰ στὸν ὕπνο
τὸ γέρο Δράκο στὰ βουνὰ μὲ δυό του παλληκάρια.
Συρέτε νὰ τὸν φέρετε θέλω νὰ ἰδῶ ποιὸς εἶναι.
... ...

Φεύγ' ὁ Γιουσσοὺφ κ' ἐγύρισε σὲ λίγο μὲ τὸν κλέφτη.
... ...

  Ἦταν ὁ Δράκος γέροντας, ὀρθὸς σὰν κυπαρίσσι,
τὰ χρόνια δὲν ἐλύγισαν τὸ φοβερό του αὐχένα.
Ὡς τὰ νεφρὰ τοῦ σέρνεται ἡ κάτασπρή του χήτη
καὶ τὰ γυμνὰ τὰ στήθη του μαυρίζουν λογγωμένα.
Εἶναι τὰ μάτια του ἀητοί, τὸ μέτωπό του βράχος,
καὶ μὲς στὸ βράχο ἐρρίζωσαν σὰν δυὸ κισσοὶ τὰ φρύδια.
Περήφανο τὸ μέτωπο, ψηλὸ καὶ χιονισμένο,
γυρεύει ἀκόμη πόλεμο σὰν τὸ βουνὶ τῆς Κιάφας.
Τὸ πάτωμα τοῦ παλατιοῦ τὰ πόδια του κλονίζουν
καὶ τἄρματα, ποὺ κρέμοντο τριγύρω καρφωμένα,

ἐγνώρισαν τὸ πάτημα τοῦ φοβεροῦ τοῦ κλέφτη
κ' ἐξύπνησαν κ' ἐβρόντησαν, για νὰ τὸν χαιρετίσουν.
Ὁ τοῖχος ἀντιβούησε, κι' ὁ Δράκος στὴ φωνή τους
γιὰ πρώτη κ' ὕστερη φορὰ ἔνοιωσε λίγο δάκρυ,
ποὺ ἐθάμβωσε τὰ μάτια του. Εὐλογημένο δάκρυ!
... ...

ΑΛΗΣ

Ποιὸς εἶσαι σύ, παληόγερε, καὶ μ' ἀγριοκυττάζεις;

ΔΡΑΚΟΣ

Δράκο μὲ λένε, 'Αλήπασα, καὶ Δράκος θὰ πεθάνω.

ΑΛΗΣ

Γονάτισε, προσκύνησε, κ' εἶμαι καλύτερός σου.

ΔΡΑΚΟΣ

Δὲν ἐγονάτισα ποτέ, παρὰ στὸ μετερίζι.
Ἄλλοῦ δὲν ἐπροσκύνησα, παρὰ στὴν ἐκκλησιά μου.

ΑΛΗΣ

Ἀκόμη μ' ἀνδρειεύεσαι! Ἔλα στὸ νοῦ σου, Δράκο,
καὶ λάβε χάρη τὴ ζωή. Προσκύνα, παραδώσου.

ΔΡΑΚΟΣ

Ἔχει ἡ καρδιά μου κόκκαλο, 'Αλῆ, καὶ δὲν λυγίζει.
Τοῦ κάκου νὰ παιδεύεσαι, κόψε με, κρέμασέ με.

ΑΛΗΣ

Τί νὰ σὲ κόψω; ἐκούφωσες. Ἡ φλέβα σου δὲν ἔχει
γιὰ νὰ μοῦ βάψῃ τὸ σπαθὶ ἕνα ποτῆρι αἷμα.
Προσκύνα τὸ Βιζήρη σου, κ' ἔλα στὴ δούλεψή του.

ΔΡΑΚΟΣ

Λύσε τὰ χέρια μου νὰ ἰδῇς, 'Αλῆ, ἂν εἶμαι κούφιος·
ποτάμι εἶναι τὸ αἷμα μου, κι' ὅπου χυθῇ θὰ πνίξῃ.
Κόψε με σοῦπα, κόψε με, δὲ θέλω τὸ ψωμί σου·
ἂν ἔχῃς σκύλους ρίξε το, δός το τοῦ Βελῆ Γκέκα.

ΒΕΛΗ ΓΚΕΚΑΣ

Ὁ Βελῆ Γκέκας τῶφαγε καὶ τώρα τρώει κ' ἐσένα.

ΔΡΑΚΟΣ

Μ' ἐξάφνισες στὸν ὕπνο μου, δὲν εἶσαι παλληκάρι.
Μὲ τὸ ψωμὶ τ' Ἀλήπασα ἔγινες χήρα μάννα.
Πῶς δὲ θυμᾶσαι τὴ βραδειὰ στὰ Πέντε τὰ Πηγάδια,
ποὺ σ' ἔκραξα, σοῦ φώναξα μὲς ἀπὸ τὸ καρτέρι,
νὰ βγῆς νὰ πολεμήσωμεν οἱ δυό μας, Βελῆ Γκέκα,
καὶ σὺ δὲν ἀποκρίθηκες κ' ἐκρύφθηκες στὸ λόγγο;
Ἂν ἤθελα, σ' ἐμάτονα, σ' ἔπιανα ζωντανόνε,
καὶ δὲν ἐκαταδέχτηκα, γιατὶ μὲ λένε Δράκο!
... ...
Ὁ Βελῆ Γκέκας ἄχνισε κι' ἅπλωσε στὸ μαχαῖρι.
... ...

ΑΛΗΣ

Εἶσαι Σουλιώτης;... Πάρτε τον πάρτε τον χάρισμά σας,
μὴ τὸν χασομερήσετε. Μ' ἔψησε τόσα χρόνια·
ἦλθε καιρὸς ταῖς χάραις του νὰ τοῦ πλερώσω τώρα.
Μηνύστε τὸ τοῦ Σαμουήλ, τρισάγιο νὰ τοῦ ρίξῃ,
γιατ' εἶναι ἀξεμολόγητος κ' ἡ γῆ δὲ θὰ τὸν λυώσῃ.
Συρέτε, στρῶστε τἄλογα, τροχίστε τὰ σπαθιά σας,
κ' ἐβγᾶτε στὸ Ξερόμερο, φᾶτε βουνὰ καὶ λόγγους,
καὶ μὴ γυρίσετε σ' ἐμὲ καὶ μὴ φανερωθῆτε,
ἂν πρῶτα δὲ μοῦ πιάσετε τοὺς δυὸ Κατσαντωναίους.
... ...
Καὶ μὲ τὸ χέρι ἐπρόσταξε νὰ τραβηχθοῦν, νὰ φύγουν.
Ὁ Δράκος τὸν ἐκύτταζε καὶ βγαίνει τραγουδῶντας:
«Σαράντα χρόνια ἀνήστεψα μὲ τῆς Τουρκιᾶς τὸ αἶμα
καὶ σήμερα τὸ Πάσχα μου τὸ Σοῦλι θὰ γιορτάσῃ.
Φάγε, Βελῆ, τὴ σάρκα μου, φάγε τὰ γηρατειά μου,
νὰ βάλῃς αἷμα στὴν καρδιά, ψυχὴ μὲς στὸ κουφάρι,
πρὶν ἔβγῃς στὸ Ξερόμερο καὶ βρῆς τὸν Κατσαντώνη».
... ...
Ἔσκυψαν, ἐπροσκύνησαν, ἔφυγαν τρομασμένοι.

ΑΛΗΣ

Ταχήρ, Ταχήρ, ποιὸς τῶλπιζε!... Εἶναι ἕτοιμα τὰ πάντα;

ΤΑΧΗΡ

Βιζήρη μου, σ' ἐδούλεψα. Στὴ φυλακὴ δεμέναις
προσμένουνε κ' οἱ Δεκαφτὰ μὲ τὴν Κυρὰ Φροσύνη.

ΑΛΗΣ

Τὴν ὥρα ποὺ τὴν ἔδεσες δὲν ἔκλαψε, Ταχήρη;
Δὲν εἶπ' ἕνα παράπονο, δὲν ἄχνισ' ἀπὸ φόβο,
δὲν ἐνθυμήθη τὸν Μουχτάρ, καὶ δὲ μ' ἐκαταράσθη,

ΤΑΧΗΡ

Ὄχι Βιζήρη μῶδωκε μονάχη της τα χέρια
καὶ τόσο, τόσο τἄσφιξα, ποὺ αἱμάτωσαν τὰ νύχια.
Ἐκείνη δὲν ἀνάσανε, πεζὴ μᾶς ἀκλουθοῦσε,
δὲν ἔπεσ' ἀπ' τὰ μάτια της στὴ γῆ οὔτ' ἕνα δάκρυ,
δὲν ἄνοιξε τὸ στόμα της κι' ἐντροπαλὴ σὰν νύφη,
ποὺ ἐμβαίνει μὲς στὴν ἐκκλησιά, στὴν φυλακὴ ἐμβῆκε.
Σὲ λίγο πάλαι ἐπίστρεψα μὲ ταῖς συντρόφισσαίς της,
τὴν ηὗρα ποὺ ἐκοιμώτουνε στὸ χῶμα σὰν ἀρνάκι.
Οἱ κλάψαις, τὰ φιλήματα, τὰ τόσα μοιρολόγια,
Βιζήρη, τὴν ἐξύπνησαν, ἐπέταξ', ἐσηκώθη,
κ' ἔτρεξε κι' ἀγκαλιάστηκε κ' ἐφίλησε στὰ μάτια
ὅλαις ταῖς φιλενάδαις της χωρὶς κἂν νὰ δακρύσῃ.
Στὴ δούλεψή σου ἐγέρασα Βιζήρη, καὶ δὲν εἶδα
ποτέ μου τέτοιαν εὐμορφιά, τέτοια καρδιὰ ποτέ μου.

ΑΛΗΣ

Λοιπόν, Ταχήρ, θὰ νὰ πνιγῇ θὰ κατεβῇ στὸ μνῆμα
χωρίς, χωρὶς νὰ λυπηθῇ, χωρὶς ν' ἀποζητήσῃ
τὰ κάλλη της καὶ τὴ ζωή, ποὖναι γλυκὰ στὴ νειότη;
Θ' ἀφήσῃς, θὰ καταδεχθῇς ἐσὺ μ' ἐμὲ ἑνωμένος
νὰ τήνε πάρῃ ὁ θάνατος μὲ γέλια, μὲ παιγνίδια
καὶ δίχως ψυχομάχημα, σὰν νἆτανε ἕνας κρίνος,
ποὺ τὸν δροσίζει τὸ νερὸ χωρὶς νὰ τὸν μαράνῃ,
νὰ τὴν δεχθοῦν τὰ κύματα τῆς λίμνης μου, Ταχήρη;
Καὶ σὺ θ' ἀφήσῃς τὸν Ἀλῆ νὰ ζήσῃ μαύραις νύχταις,
γιατὶ ἀπὸ τώρα θὰ μετρᾷ μὲ νύχταις τὴ ζωή του,
θυμούμενος τὴν ὕβρη του, τὴν καταφρόνεσή του;
Νὰ μὴ δακρύσῃ μιὰ φορά! νὰ μὴν ἀναστενάξῃ!....
Αἰώνιο παράπονο μὲ σέ Ταχήρ, θὰ νἄχω,
κρυφὸ σκουλῆκι τὴν καρδιὰ θὰ μοῦ κεντᾷ, θὰ τρώγῃ
ἀχόρταγο τὸν ὕπνο μου, θὰ μὲ ξυπνᾷ δαγκώντας,
γιὰ νὰ μοῦ λέγῃ· «Ἀλήπασα, σ' ἐνίκησ' ἡ γυναῖκα».
Ταχήρ, Ταχήρ, σπλαχνίσου με, στοχάσου, συλλογίσου
κ' εὗρε μου τρόπο στὴν ψυχὴ νὰ τήνε μαρτυρέψῃς.
Ν' ἀκούσω πῶς ἐστέναξε, ν' ἀκούσω μιὰ κατάρα
πῶς ἔφυγε ἀπ' τὰ χείλη της, ἄλλο καλὸ δὲ θέλω.
Ἀπόψε τὰ μεσάνυχτα σὰν ἔβγῃ τὸ φεγγάρι....
θυμήσου.. τὰ μεσάνυχτα... μ' ἀρέσει ἐκείν' ἡ ὥρα..
ἐκεῖ ποὖναι βαθύτερη ἡ λίμνη νὰ ταῖς φέρῃς·

καὶ μὴ 'διασθῇς ὁλότελα, ἀργο τὸ πάτημά σου,
γιὰ νὰ ταῖς δλέπῃ ὁ οὐρανὸς καὶ νὰ ταῖς χαμαρόνῃ.
Νὰ μὴν φορέσουν σίδερα, νἄχουν λυτὰ τὰ χέρια,
ἐλεύθεραις σὰν τὰ πουλιὰ ν' ἁπλόσουν τὰ φτερά των.
Ὄχι Ταχήρ, μαρτύρια. Δὲ θέλω νὰ ταῖς λείψῃ,
δὲ θέλω ἀπὸ τὸ αἷμα των νὰ στάξῃ μιὰ ρανίδα.
Σὰν εἶναι πλήρης ἡ ζωὴ ὡς τὴ στερνὴ τὴν ὥρα,
εἶναι πολὺ πικρότερο τοῦ Χάρου τὸ φαρμάκι.
Κι' ὅταν στὴ λίμνη φθάσετε, Ταχὴρ, μὴ λησμονήσῃς
νὰ κατεβάσῃς ὕστερη ἀπ' ὅλαις τὴ Φροσύνη.
Καὶ κάθε λίγο νὰ τῆς λές, νὰ τὴ ρωτᾷς ἂν θέλῃ
νὰ ζήσῃ σὰ Βιζήρισσα καὶ σκλάβο της νὰ μ' ἔχῃ.
Πήγαινε τώρα, μ' ἄκουσες, Ταχήρ, θὰ νἄχῃς χρεία
ὀλίγη ἀνάπαυση καὶ σὺ νὰ πάρῃς ὡς τὸ βράδυ.
Ἐψὲς ἐχακονύχτησες.... Θὰ μείνῃς ὅλη νύχτα
κι' ἀπόψε πάλιν ἔξυπνος... Δὲν εἶναι μιὰ καὶ δύο..
εἶναι δεκάξη... δεκαφτά... μοῦ φαίνεται, Ταχήρη.
Καὶ πάγει ἐκεῖνος ὁ καιρὸς ποῦμεθα παλληκάρια!...
Δὲ βλέπεις; ἐγεράσαμε καὶ μᾶς καταφρονοῦνε.
Σύρε, Ταχήρ, νὰ κοιμηθῇς... Τὰ λόγια μου θυμήσου.
....

Συλλογισμένος ὁ Ἀλῆς, ἔμεινε μοναχός του
καὶ ρίχνει ἀκόμη μιὰ ματιὰ στὸ δοῦλο του ποῦ φεύγει.
....

Ἀκούεται ἕνας θόρυβος, γέλια, φωναῖς, ἀντάρα
καὶ δλασφημίαις τρομεραῖς... Ἐτέντωσε τ' αὐτιά του...
Ἀνάμεσα στὴ χλαλοὴ ἐγνώρισε τὸν ἦχο
ποῦ τὰ πελέκια, τὰ σφυριὰ ἐκάνανε χτυπῶντας
τὰ σιδερένια κόκκαλα τοῦ φοβεροῦ τοῦ κλέφτη,
κ' ἐχαμογέλασε πικρά. Στὴν ἄγρια τὴ χαρά του
ἕν' ἄνθος, ποῦ τὸν ἔβλεπε, μαραίνεται ἀπ' τὸ φόβο
καὶ στὴ στερνή του μυρωδιὰ χύνει, σκορπάει στ' ἀγέρι
σὰ νὰ θυμιάτιζε κρυφὰ τὸ Δράκο, ποῦ ἐξεψύχα.
....

ΑΛΗΣ

Ποιὸς εἶν' ἐκεῖνος πὤρχεται;... Μοῦ φαίνεται ὁ Δεσπότης....
Μοῦ φαίνεται ὁ Ἰγνάτιος!... Τί θέλει, Τί γυρεύει;
....

Περίλυπος καὶ σκυθρωπὸς τῆς Ἄρτας ὁ Δεσπότης,
ἐμπρὸς εἰς τὸν Ἀλήπασα τὸ μέτωπο δὲ γέρνει.
Ἕνα σταυρὸν ὁλόχρυσο στὰ στήθη του ἐφοροῦσε,
σταυρόν, ποῦ τόσα στόματα εἶχαν γλυκὰ φιλήσει!
Τὸν ἔσφιξε στὰ χείλη του κι' ὁ Θύμιος ὁ Βλαχάβας
στὰ χέρια τοῦ Ἰγνάτιου σὰν ἔδωκε τὸν ὅρκο.
Καὶ τώρα ἐκεῖνος ὁ σταυρός, σὰν εἶδε τὸν Βιζήρη,
ἐθάμβωσε τὴ λάμψη του, ἔκρυψε τὴ χαρά του.

μήπως τὰ μάτια τοῦ ληστῆ τὸ μυστικό του μάθουν.
Ἐγνώριζε ὁ Ἀλήπασας ἀπ' τὰ μικρά του νειᾶτα
τί ἄξιζ' ὁ Ἰγνάτιος, τὸν ἐφοβήθη πάντα,
κι' ὡς τότε δὲν ἐτόλμησε ποτὲ νὰ τὸν ἐγγίσῃ.
Καὶ μ' ὅλον τοῦτο ἐγνώριζε πῶς Ὄλυμπος καὶ Πίνδος
καὶ Βάλτος καὶ Ξερόμερο καὶ Ρούμελη καὶ Σοῦλι
τὸν εἶχανε πατέρα τους. Ἐγνώριζ' ὁ Βιζήρης
πῶς κάθε του καλόγηρος καὶ κάθε του οἰκονόμος
ἔκρυβε μὲς στὸ ράσο του μαχαῖρι συνωμότου.
Ἐμπρός του τώρα στέκεται ὁ ἄσπονδος ἐχθρός του,
καθὼς ἡμέρα κρίσεως, Δευτέρα παρουσία.
... ...

ΙΓΝΑΤΙΟΣ

Ἀλήπασα, τὸ θρόνο σου, τὴ δόξα σου, τὰ πλούτη
ἐγὼ δὲν ἦλθα σήμερον ἐδῶ νὰ προσκυνήσω.
Εἶσαι μεγάλος, φοβερός, σὲ τρέμει ὁ κόσμος ὅλος,
γιατὶ δὲν ἐμετρήσανε νὰ ἰδοῦνε πῶς σὲ λίγο
μιὰ φοῦχτα χῶμα θὰ γενῆς καὶ σὺ καθὼς ἐμένα.

ΑΛΗΣ

Δεσπότη! μὲς στὰ Γιάννινα πῶς εἴμεθα θυμήσου...
Πές μου, τί θέλεις; τί ζητεῖς; εἶμ' ἄρρωστος... θὰ πέσω...

ΙΓΝΑΤΙΟΣ

Βιζήρη, χάραις δὲ ζητῶ, παρ' ἀπὸ τὸ Θεό μου.
Ἀκόμη δὲν ἐχόρτασες; ὡς πότε τόσον αἷμα;
Τόσαις καρδιαῖς, ποὺ ἐμαύρισες, ἀκόμη δὲ σὲ φθάνουν;

ΑΛΗΣ

Δεσπότη, ἂν δὲν ἐχόρτασα, ξεύρεις γιατί; τὸ ξεύρεις;

ΙΓΝΑΤΙΟΣ

Τὸ ξεύρω, τὸ κατάλαβα, τὸ αἷμα μου σοῦ λείπει.

ΑΛΗΣ

Ἐμάντεψες, Ἰγνάτιε... Τώρα μπορεῖς νὰ κρίνῃς.
... ...
Κ' ἐχαμογέλασ' ὁ Ἀλλῆς κ' ἐχάϊδεψε τὰ γένεια,
καθὼς χαϊδεύει τὸ θεριὸ τὰ χείλη μὲ τὴ γλῶσσα
πρὶν τὸ κυνῆγι καταπιῆ, ὁποὺ κρατεῖ στὰ νύχια.

ΙΓΝΑΤΙΟΣ

Τὸ αἷμα μου, Ἀλήπασα, τὸ θέλεις; ρόφηξέ του,
ἂν νοιώθῃς πῶς ἡ δίψα σου μ' αὐτὸ θὰ ν' ἡσυχάσῃ·
Καὶ ποιὸς τὴ θέλει τὴ ζωή; Μοῦ παίρνεις κάθ' ἡμέρα
τὰ πρόβατα, ποὺ μῶδωκεν ὁ Πλάστης νὰ φυλάξω.
Τὸ Σοῦλι ἐμαυροφόρεσε, ἡ Ρούμελη στενάζει,
οἱ λόγγοι κλαῖνε, τὰ βουνά, ἐ ήμωσαν οἱ χώραις,
ἔστειλες τὸν Ἀράπη σου καὶ μὲς στὸν Ἀϊβασίλη,
κ' αἱμάτωσε τὴν ἐκκλησιὰ τὴν Κυριακὴ τοῦ Πάσχα
κ' ἔκοψε μὲ τὴ σπάθη του, ἐχώρισε στὴ μέση
τὰ χείλη ποὺ ἐζευγάρωναν μὲ τὸ Χριστὸς Ἀνέστη.
Ἐχάλασες τὸ Χόρμοβο, Χριστιανοὺς καὶ Τούρκους,
καὶ συγγενεῖς καὶ φίλους σου καὶ ξένους καὶ δικούς σου,
ὅλους τοὺς ἐκυνήγησες, δὲν ἄφηκες κανένα.
Τῆς ἀδελφῆς σου ἐσκότωσες μὲ προδοσιὰ τὸν ἄνδρα,
ἔφαγες τὸν Σεφέρμπεη, τὸ αἷμα τοῦ Σελίμη
τὤχυσες μὲ τὰ χέρια σου. Ποιὸς ἄλλος τώρα μένει;

ΑΛΗΣ

Μένεις ἐσύ, Δεσπότη μου, μένουν ἀκόμη κι' ἄλλοι,
ὁ Μῆτρος, ὁ Παληόπουλος, οἱ δύο Κρητογιανναῖοι,
ὁ Μαυρομάτης σου ὁ πιστός, ὁ φίλος σου ὁ Βλαχάβας
Ὁ Νικοτσάρας ζωντανὸς στὴν Κάριτζα δὲν εἶναι;
Δὲ μοῦ πατεῖ τὰ Γρεβενὰ ἀκόμη ὁ γέρο Ζάχας;
Τὸ Μακρυνόρος δὲν κρατεῖ, Δεσπότη ὁ Γιωργοθῶμος
Ὁ Σαμουήλ, ὁ Μπότσαρης, ὁ Λάμπρος ὁ Τζαβέλλας,
ὁ Γιῶργος ἀπ' τὴ Λάμαρη, ὁ Δῆμος, ὁ Στουρνάρης,
παιδιὰ τῆς ἁγιωσύνης σου, δὲ ζοῦν καὶ βασιλεύουν;

ΙΓΝΑΤΙΟΣ

Ἀκόμη δὲ τοὺς ἔπιασες, Βιζήρη, μὴ φοβεῖσαι.
Ἂν περπατήσουν τ' Ἄγραφα, ὁ Πίνδος ἂν πετάξῃ,
τότε θ' ἀφήσουνε κι' αὐτοὶ τὰ ἔρμα τὰ βουνά τους.
Ἀλήπασα, δὲ φεύγουνε, τὸ λόγο μου σοῦ δίνω.
Καθὼς ριζόν' ἡ ἀγριλιὰ καὶ σφίγγεται στὸ βράχο,
ἀγκαλιασμένη πάντοτε στὴν πέτρα ποὺ τὴν ἔχει,
κ' ἡμεῖς, κ' ἡμεῖς, Ἀλήπασα, τὸ μαῦρο μας τὸ χῶμα,
τὴ μάνα μας τὴν Ἤπειρο, βαστοῦμε μὲ τὰ δόντια.
Δὲν τὴν ἀφίνουμε ὀρφανή. Μὴ σκιάζεσαι, Βιζήρη.
Ἂν εἶν' γραμμένο ἐκεῖ ψηλά, ἡ ὥρα μας θὰ νἄλθῃ,
καθὼς θὰ νἄλθῃ καὶ γιὰ σέ, τὰ λόγια μου θυμήσου.
Ὑπάρχει Κάποιος, ποὺ μπορεῖ κ' ἐσένα νὰ χαλάσῃ.
Τριάντα χρόνους ἄσκοπα τὸν βρίζεις, τὸν σταυρόνεις.
Φθάνει, Βιζήρη. Μ' ἔστειλε κ' ἦλθα νὰ ἰδῶ τί κάνεις.
Ἐμβῆκα στὸ παλάτι σου κ' ἐσκόνταψα νὰ πέσω

στὰ τόσα, τόσα πτώματα, ποὺ σέρνοντ' ἐκεῖ κάτω.
Ἐμπρὸς εἰς τὸ κατῶφλι σου δρασκέλισα, Βιζήρη,
τοῦ Γέρου Δράκου τὴν καρδιά, τὰ αἵματα, τὰ σπλάχνα.
Τρία παιδάκια ἀνήλικα, ποὺ τἄπιασες στὸ Σοῦλι,
καὶ ποὖν' ἐλπίδα καὶ χαρὰ ποιός ξεύρει ποιᾶς μητέρας,
τἀπάντησα ποὺ πήγαιναν στὸν Πλάτανο δεμένα.
Ἐτρέξανε τὰ δύστυχα νὰ πάρουν τὴν εὐχή μου
κ' οἱ ἅλυσαις, ποὺ ἐσφίγγανε τἄθῳα τους τὰ μέλη,
δὲν τἄφιναν νὰ κινηθοῦν. Μ' ἐρώτησαν νὰ μάθουν
γιατὶ τὰ μαρτυρεύανε, γιατὶ τἄχαν δεμένα
καὶ ποῦ, καὶ ποῦ τὰ πήγαιναν. Δὲν ἤξευραν τὰ μαῦρα.
Ἐψὲς μὲς στὰ μεσάνυχτα... ἡ μέρα δὲ σὲ φθάνει...
ἅρπαξες μὲς στὸν ὕπνο της τὴ δύστυχη Φροσύνη,
τὴν ἔσυρες στὴ φυλακὴ κι' ἀπόψε θὰ τὴν πνίξῃς.
Σὲ τί, σὲ τί νὰ σῶφταιξε ἕνας Θεὸς τὸ ξεύρει!
Καὶ δὲν ἐχόρτασες μ' αὐτήν. Ἔστειλες τὸν Ταχήρη
ὁλόγυρα στὰ Γιάννινα καὶ δεκαφτὰ κρεβάτια
ἐχήρεψαν σὲ μιὰ βραδειά, κ' ἐφόρεσαν τὰ μαῦρα.
Ὡς πότε τέτοιος πόλεμος, Βιζήρη, θὰ βαστάξῃ;

ΑΛΗΣ

Ἄλλο δὲν ἔχεις νὰ μοῦ πῇς, τρισάγιε Δεσπότη;
Βλέπω γνωρίζεις ὅλα μου, ὅλα τὰ μυστικά μου·
γνωρίζεις ποῦθ' ἐπέρασα γιὰ νἄλθω νὰ καθίσω
ἐπάνω ἐδῶ στὸν θρόνο μου. Μ' ἐντρόπιασες, Δεσπότη!
Μὰ τὴν ψυχὴ τῆς μάννας μου καὶ μὰ τὰ κόκκαλά της,
ἂν ἦτον ἄλλος ἀπὸ σὲ κι' ἀνίσως δὲ φοβόμουν
νὰ μὲ πινίξῃ τὸ ψωμὶ ποὺ ἐφάγαμεν ἀντάμα,
ἕνας Δεσπότης σήμερα θὰ νἄλειπε ἀπ' τὸν κόσμο.
Τἀπόκρυφά μου τἄμαθες, ἕνα δὲ μοῦπες μόνον,
καὶ τοῦτο τώρα θὰ σοῦ εἰπῶ, γιὰ νὰ τὰ ξεύρῃς ὅλα.
Θυμᾶσαι ἐκείνη τὴ βραδειὰ μὲ τὸ πολὺ σκοτάδι,
ποὺ βγῆκες ἀπ' τὰ Γιάννινα κρυφά, κρυφὰ μονάχος
κ' ἐπῆρες τὸν ἀνήφορο κ' ἐκρύφτης σ' ἕνα δάσος
πυκνό, πυκνό, κατάμαυρο, σὰν τἄγιο σου τὸ ράσο;
Θυμᾶσ' ἐκείνη τὴ φωτιά, ποὺ σοὔχαν ἀναμμένη
κι' ἐκείνους, ποὺ σ' ἐπρόσμεναν, σὰν ἄλλονε Μεσσία;
Θυμᾶσαι πῶς, σὰν σ' εἴδανε, ὀλόρθοι ἐσηκωθῆκαν,
κ' ἐβρόντησάνε τἄρματα καὶ τἄκουσεν ὁ λόγγος;
Καὶ σύ, Δεσπότη μου, ἔβαλες τὸ δάχτυλο στὸ στόμα,
τοὺς εἶπες νὰ σιγήσουνε, κ' ἐκεῖνοι ἐβουβαθῆκαν,
κ' ἐφίλησες κ' ἐφόρεσες τἄγιο σου πετραχῆλι
κ' ἕνα σταυρὸ τοὺς ἔδειξες κι' ἁπλώσανε τὰ χέρια,
τὸν ἅρπαξαν στὰ δάχτυλα κ' ἐσὺ κρυφὰ κι' ἀγάλια
χίλιαις φοραῖς ψιθύρισες, Δεσπότη, τὤνομά μου,
ὡσὰν νὰ μ' ἐμνημόνευες καὶ νἄρριχνες τρισάγιο
στὸν μαῦρο τὸν Ἀλήπασα; Δεσπότη, τὸ θυμᾶσαι;

ἕνα κλαδάκι ἐσείστηκε καὶ σ' ἔπιασε τρομάρα.
Ἦταν ζαρκάδι πὤφευγε καὶ λύκος τὸ ἐκυνήγα,
σοὖπαν ἐκεῖνοι οἱ φίλοι σου, κ' ἐπίστεψες, Δεσπότη,
καὶ πάλαι τοὺς εὐλόγησες κ' ἔφυγες ὅπως ἦλθες;
Εἶμαι καλός, Ἰγνάτιε; πές μου το, στὴν ψυχή σου.
... ...
Ἔφριξεν ὁ καλόγερος στὰ λόγια τοῦ Βιζήρη
κι' ἄκουσε μέσα μιὰ φωνὴ στὰ στήθη του νὰ κράζῃ:
«Ἰγνάτιε, Ἰγνάτιε! δὲν ἦλθ' ἀκόμη ἡ ὥρα!»
Τὸν ἔβλεπε ὁ Ἀλήπασας κι' ἀπ' τὴν πολλὴ χαρά του
πετιέται ἀπὸ τὸ θρόνο του καὶ τρέχει στὸ Δεσπότη.

ΑΛΗΣ

Μὴν τρέμῃς, μὴν ξαφνίζεσαι! Ἂν ἤθελα νὰ πνίξω
τὸ μυστικό σου, Ἰγνάτιε, σοῦ φαίνεται ὡς τὰ τώρα
πὼς δὲν θὰ ναὕρισκα κ' ἐγώ, Δεσπότη μου, ἕνα χέρι,
ποὺ νἄθελε μὲ μιὰ θηλειὰ νὰ σφίξῃ τὸ λαιμό σου;
Σοῦ φαίνετ' ὁ Ἀλήπασας, ποὺ ἐγέρασε μαζί σας
καὶ βλέπει μέσ' στὰ μάτια σας τὴ φλόγα ποὺ σᾶς καίει,
ἂν ἤθελε, δὲν ἔστελλε καὶ σὲ καὶ τόσους ἄλλους
νὰ εἰπῆτε ἀκόμη τοῦ Θεοῦ τὰ χαιρετίσματά του;
Ἰγνάτιε, δὲν τὤκαμα, ὄχι γιατὶ φοβοῦμαι.
Κοιναῖς ἐλπίδες ἔχομε, κοινὸ τὸ μεγαλεῖο
κ' εἶναι κοινός μας ὁ ἐχθρὸς καὶ κάθεται στὴν Πόλη.
Ποιὸς ἄλλος ἔχει δύναμη, ποιὸς ἄλλος ἔχει πλούτη;...
Γιὰ σᾶς δουλεύει ὁ Ἀλήπασας. Δεσπότη, θἄλθῃ ἡ ὥρα
νὰ πλύνῃς μὲ τὸ βάφτισμα ὅλα τὰ κρίματά μου.
Τώρα τραβήξου, δὲν μπορῶ, μὰ τὴν ψυχὴ τῆς Χάμκως,
μὰ τὸ σταυρό, ποὺ κρέμεται στὰ στήθη σου καὶ λάμπει,
χάρι γιὰ κειαῖς ταῖς δύστυχαις, Δεσπότη, μὴ ζητήσῃς,
λησμόνησε ταῖς Δεκαφτὰ μὲ τὴν Κυρὰ Φροσύνη.
Νἄξερες πόσα δάκρυα κ' ἐγὼ γι' αὐταῖς θὰ χύσω!
Πῶς μοῦ ραγίζετ' ἡ καρδιά! Μοὖταν κι' αὐτὸ γραμμένο!
Ἦλθαν ἐδῶ κ' ἐπέσανε στὰ πόδια μου οἱ γυναῖκες
τοῦ υἱοῦ μου τοῦ Μουχτάρπασα κ' ἐκδίκηση ἐφωνάξαν.
Ἕνας δερβίσης ἔσκουξε καὶ μοὖπε μὲ φοβέρα
πὼς τὰ παιδιὰ μου ἐχάλασαν τὴν πίστη τοῦ Προφήτη
κι' ἀφίνουν τὰ χαρέμια τους καὶ πέρνουν ἐρωμέναις
Χριστιαναῖς στὰ Γιάννινα κ' ἐγὼ δὲν τὰ παιδεύω.
Ἀφίνω ἐσένανε κριτή, Δεσπότη, τί νὰ κάμω;
Ἀπόψε σύρε νὰ ταῖς βρῇς καὶ παρηγόρησέ ταις.
Δεσπότη, ἂς μὲ σχωρέσουνε, μὴ μὲ καταρασθοῦνε.
Ἡ πίκρα τους γιὰ πίκρα μου. Ἰγνάτιε, γνωρίζεις
πόσοι μὲ κατατρέχουνε καὶ μὲ συκοφαντοῦνε...
Ἡ μοῖρα μου μ' ὠργίσθηκε καὶ πνίγω τὰ παιδιά μου,
γιατὶ παιδιά μου εἶναι κι' αὐταῖς, Δεσπότη, πίστεψέ το.
Τραβήξου τώρα κι' ἄφες με νὰ κλάψω μοναχός μου.

. . . .
Κι᾿ ὁ Σατωνᾶς ἐδάκρυζε κ᾿ ἐσφόγγιζε τὰ μάτια.
Λόγο δὲν εἶπ᾿ ὁ Ἰγνάτιος καὶ φεύγει τρομασμένος.
. . . .

ΑΛΗΣ

Δεσπότη μου, ἂν μ᾿ ἐπίστεψες, στὴν Πόλη θαὖρεθοῦμε,
καὶ πάλ᾿ ἂν δὲ μ᾿ ἐπίστεψες, δὲ θὰ χαθῇ γιὰ σένα
λίγο σχοινὶ στὰ Γιάννινα κ᾿ ἕνα κομμάτι ξύλο.

Ἆσμα Τέταρτον

Ἡ Λιτανεία

Ἦλθεν ἡ ὥρα ἡ στερνή, ἦλθεν ἡ ἀγωνία
κ᾿ ἐκίνησ᾿ ὁ Ἰγνάτιος στὴ φυλακὴ νὰ πάγῃ.
Μὲ τί καρδιὰ θὰ ταῖς ἰδῇς, μὲ τί καρδιὰ θὰ κλείσῃ
τόσα καὶ τόσα βλέφαρα καὶ πῶς θὰ ν᾿ ἀπομείνῃ
ν᾿ ἀκούσῃ τόσους στεναγμοὺς καὶ τόσ᾿ ἀπελπισία!
Χίλιαις φοραῖς ἐσήκωσε στὸν οὐρανὸ τὸ βλέμμα
κ᾿ ἐπαρακάλεσε θερμὰ τὸν Πλάστη νὰ τοῦ δώσῃ
βοήθεια καὶ δύναμη νὰ ταῖς παρηγορήσῃ.
Σιωπηλὸς ἀκολουθεῖ ὀπίσω του κι᾿ ὁ διάκος
καὶ τοῦ βαστᾶ τὸ θυμιατὸ καὶ τὰ ἱερὰ τὰ σκεύη.
Μοσχοβολάει ὁ λίβανος καὶ φαίνετ᾿ ὁ καπνός του
μέσ᾿ στὸ σκοτάδι τῆς νυχτὸς σὰν ἄλλος γαλαξίας.
Ἀνέβαινε, ἀνέβαινε καὶ λὲς πῶς σημαδεύει
Ἡ μυρωδιά του ἐξύπνησε τὴ χήρα στὸ κρεββάτι,
τὴ θυγατέρα πὤρφανὴ τὴν ἄφηνεν ἡ μάνα,
καὶ τὸν πατέρα πὤθαψε μονάκριβο παιδί του.
Καὶ στεναγμοὶ καὶ δάκρυα χίλιαις εὐχαῖς καὶ σχώρια
ἀκοῦς νὰ ψιθυρίζωνται, κρυφὰ νὰ συνοδεύουν
τὸ θυμιατὸ ποὺ ἐσήμαινε τὴν ὥρα τοῦ θανάτου.
. . . .

«Διάκε μου, σύρε, χτύπησε, φώναξε νὰ σ᾿ ἀνοίξουν·
κι᾿ ἂν σὲ ρωτήσουν τί ζητεῖς, πρόφερε τὤνομά μου».
Ἄνοιξε ἡ θύρα διάπλατη κ᾿ ἐχτύπησε μὲ βία
ζερβιὰ-δεξιὰ γιὰ νὰ δεχθῇ, ν᾿ ἀφήσῃ νὰ περάσῃ
τὸ θεῖο Δισκοπότηρο, τὸ Λυτρωτὴ τοῦ κόσμου.
Ἀχνός, ἀχνὸς σὰ λείψανο ἐπρόβαλε ὁ Ταχήρης
καὶ σιωπηλὸς ἐκίνησε νὰ δείξῃ στὸ Δεσπότη
ποῦ καρτεροῦν οἱ Δεκαφτὰ μὲ τὴν Κυρὰ Φροσύνη.
Τὸ πάτημά του σταματᾶ, σπρώχνει μ᾿ ὁρμὴ κι᾿ ἀνοίγει.
Σκύφτ᾿ ὁ Δεσπότης καὶ περνᾶ, τὸν ἀκλουθάει ὁ διάκος.

Κ' ἐν ᾧ ὁ Ταχὴρ ἐξάπλωσε τὸ χέρι του νὰ κλείσῃ
τὴ θύρα, ποὺ μισάνοιχτη χάσκει σὰ στόμα λύκου,
βραχνὰ φωνάζει: «Ἰγνάτιε λίγος καιρὸς σοῦ μένει!»
Οἱ μαύραις ὅταν ἄκουσαν τὤνομα τοῦ Δεσπότη,
ἐπέταξαν τριγύρω του, ἐμπρός του γονατίζουν,
τὰ ράσα τοῦ Ἰγνάτιου, τὰ χέρια του φιλοῦνε,
γλυκὰ τὸν ὀνομάζουνε, γυρεύουν τὴν εὐχή του.

ΙΓΝΑΤΙΟΣ

Γιατί, Φροσύνη μου, καὶ σὺ δὲν ἔρχεσαι σιμά μου;
Δὲν εἶμ' ἐγὼ πατέρας σου; Δὲ μὲ γνωρίζεις πλέον;
Ἔλα, παιδί μου, μὴ φοβοῦ, εἶν' ἔσπλαχνος ὁ Πλάστης,
Δὲ βλέπεις; μ' ἔστειλε σ' ἐσέ, ἄνοιξε τὴν ψυχή σου
καὶ ρίξ' ἐδῶ στὰ στήθη μου τὰ πάθη σου, Φροσύνη.
....

Ἀγγελικὸ μειδίαμα στὰ χείλη τοῦ Δεσπότη
ἀνέτειλε κ' ἐφώτισε τὴ δύστυχη τὴ Φρόσω.
Ἐσταύρωσε τὰ χέρια του, τὸ μέτωπό του σκύφτει
καὶ γονατίζει κατὰ γῆς. Πῶς τρέμει! πῶς σπαράζει!

ΦΡΟΣΥΝΗ

Δεσπότη μου, πνεματικέ, ραγίζετ' ἡ καρδιά μου.
Πῶς θὰ σοῦ εἰπῶ τὸ κρῖμα μου καὶ σὺ πῶς θὰ τ' ἀκούσῃς!
Ἐπίστευες ἡ Φρόσω σου ν' ἀφήσῃ τὰ παιδιά της,
νὰ λησμονήσῃ τὸ Θεό, τοῦ γάμου τὸ στεφάνι,
καὶ νὰ δοθῇ στὴν ἀγκαλιά, Δεσπότη, τοῦ Μουχτάρη;
Ἄλλο δὲν ἔχω νὰ σοῦ πῶ... Θεέ μου, σχώρεσέ με!

ΙΓΝΑΤΙΟΣ

Εἶναι μεγάλο, φοβερὸ τὸ κρῖμα σου, παιδί μου.
Φροσύνη, πῶς ἠμπόρεσες ὡς τώρα νὰ βαστάξῃς
τέτοιο σκορπιὸ στὰ στήθη σου καὶ τέτοιο μαῦρον Ἅδη!
Ἐγὼ σ' ἀνάθρεψα μικρή, σ' ἐφύλαξα κρυμμένη
σὰν νἄμουνα πατέρας σου, καὶ τώρα ποῦ σὲ βρίσκω!
Ἀρνήθηκες τὸν ἄντρα σου. Τὰ δυό σου τ' ἀγγελούδια
σέρνονται μὲς στὰ Γιάννινα. Ὁ κόσμος τὰ κυττάζει,
τὰ δείχνει μὲ τὸ δάχτυλο, σκληρὰ τὰ καταριέται.
Καὶ σύ, καὶ σὺ στὴ μέθη σου καὶ μὲς στὴν ἁμαρτία,
καὶ στὴ χαρά, στὰ πλούτη σου, ποτὲ δὲν τὰ θυμήθης.
Μιὰ νύχτα, ποὺ τὰ τύφλωσεν ἡ πεῖνα κ' ἡ ὀρφάνεια,
τἄδερνε τἀνεμόβροχο, τὸ χιόνι, τὸ χαλάζι,
χωρὶς νὰ ξεύρουν τἄχαρα σοῦ χτύπησαν τὴ θύρα.
Σοῦ φώναξαν, σοῦ γύρεψαν, παιδί μου, ἐλεημοσύνη,
ἕν' ἁπλωχέρι ἄχερο νὰ στρώσουν γιὰ κρεββάτι,
κ' ἕνας σου σκλάβος ὥρμησε καὶ τἄδιωξε σὰ σκύλος.

μήπως οἱ κλάψαις, οἱ φωναῖς τὸν ὕπνο σου ταράξουν.
Παιδί μου, πῶς δὲν τἄκουσες! Καὶ ποιά, καὶ ποιὰ μητέρα,
Φροσύνη, δὲν ἐξύπνησε στὸ θρῆνο τοῦ παιδιοῦ της;

ΦΡΟΣΥΝΗ
Ἐλέησόν με, Πλάστη μου! Πατέρα μου ἐσπλαχνία!

ΙΓΝΑΤΙΟΣ
Καὶ πῶς, καὶ πῶς λησμόνησες ὅτ' ἦσουν Ἑλληνίδα,
κι' ἀγάπησες τοῦ Ἀλήπασα, Φροσύνη μου, τὸ τέκνο.
Τὰ χέρια ποὺ ἐμαρτύρεψαν καὶ σφάζουν τὴν Ἑλλάδα,
τὴν Ἤπειρο, τὴ μάνα σου, Φροσύνη, πῶς τ' ἀφῆκες
ἐπάνω σου νὰ ἐγγίσουνε καὶ νὰ σὲ φαρμακώσουν;
Χίλιαις φοραῖς σὰ σ' ἔπαιρνα ἐδῶ στὰ γόνατά μου
καὶ σ' ἔσφιγγα στὰ στήθη μου, Φροσύνη μου, δὲ σοὔπα
πὼς θἄλθῃ μέρα καὶ καιρὸς καὶ σὺ νὰ γίνῃς μάνα
καὶ σὤρκιζα νὰ θυμηθῇς νὰ θρέψῃς τὰ παιδιά σου
ποτίζοντάς τα καθ' αὐγὴ εὐχαῖς γιὰ τὴν πατρίδα
καὶ μῖσος, μῖσος ἄσπονδο, κατάραις καὶ φαρμάκι
γιὰ κείνους ποὺ τὴ σάρκα της ξεσχίζουν καὶ πατοῦνε;

ΦΡΟΣΥΝΗ
Ἐλέησόν με, Κύριε! Πατέρα μου, ἐσπλαχνία!

ΙΓΝΑΤΙΟΣ
Καὶ σύ, καὶ σὺ τοὺς ἔδωκες παιδί μου, τὴν καρδιά σου
τους ἔδωκες τὸ αἷμα σου, τὰ μητρικά σου σπλάχνα,
αἷμα καὶ σπλάχνα ἑλληνικά, νὰ τὰ μολύνῃ ὁ Τοῦρκος!...
Καὶ πῶς δὲν ἐφοβήθηκες μὴ μέσα σου φυτρώσῃ
κανένα τέρας φοβερό, καμμιὰ μεγάλη φλόγα
καὶ βγῇ στὸν κόσμο σὰ σπαθὶ καὶ κάψῃ καὶ θερίσῃ
καὶ ἰδῇς, καὶ ἰδῇς τὴν Ἤπειρο, Φροσύνη, σκοτωμένη
ἀπὸ τὰ χέρια τοῦ παιδιοῦ, π' ἀνάθρεψ' ἡ κοιλιά σου;
Μᾶς ἐλυπήθηκε ὁ Θεός! Τ' ἀλλόφυλλο τὸ αἷμα
φύτρο, καρπὸ δὲν ἔδωκε κ' ἔμεινε πάντα στεῖρο.
Ἐσώθηκε τὸ γένος μου, ἔμεινε τῆς φυλῆς μου
ἀμίαντη καὶ καθαρὴ ἡ σάρκα καὶ τὸ πνεῦμα.
Φροσύνη, τ' εἶναι πῶκαμες; πῶς ἐτυφλώθης τόσο;

ΦΡΟΣΥΝΗ
Ἐλέησόν με, Κύριε! Πατέρα μου, ἐσπλαχνία!

ΙΓΝΑΤΙΟΣ
Εἶναι μεγάλο, φοβερὸ τὸ κρίμα σου, παιδί μου,
καὶ μόνο το μαρτύριο δύναται νὰ τὸ πλύνῃ.
Φροσύνη μου, τὸ δέχεσαι μ' ἀγάπη, χωρὶς πίκρα;
Θέλεις νὰ ἰδῇς τὸν οὐρανό; Κύτταξε, σὲ προσμένει
μὲ ταῖς ἀγκάλαις ἀνοιχταῖς ἡ μάνα τοῦ Θεοῦ μας.

ΦΡΟΣΥΝΗ

Ἐλέησόν με, Κύριε! Πατέρα μου, τὸ θέλω.

ΙΓΝΑΤΙΟΣ

Θέλεις νὰ ἰδῇς, Φροσύνη μου, τὴ μαύρη σου μητέρα,
ποὺ τόσο τὴν ἐπίκρανες, καὶ νὰ τὴν ἀγκαλιάσῃς;

ΦΡΟΣΥΝΗ

Τὸ θέλω, ναί, πατέρα μου, σπλαχνίσου μου, τὸ θέλω.

ΙΓΝΑΤΙΟΣ

Θεέ μου πολυέλεε, ἐπίβλεψον καὶ ἴδε
τὴν τόσην της μετάνοιαν καὶ δέξου τήνε, Πλάστη!
Δέξου κι᾿ αὐταῖς ταῖς δύστυχαις καὶ παρηγόρησέ ταις!

....

Τὸ πετραχῆλι ἐσήκωσε, ἐπάνω των τὸ ρίχνει
καὶ ψιθυρίζει τὴν εὐχὴ γιὰ τοὺς ψυχορραγοῦντας,
παίρνει τὸ δισκοπότηρο στὰ χέρια του ὁ Δεσπότης,
ὁ διάκος ἐγονάτισε, τὸ «Μνήσθητί μου» ψάλλει
καὶ λάμπει, λάμπ᾿ ἡ φυλακὴ κι᾿ ἀναγκαλλιάζει ὁ κόσμος.
Στοῦ δείπνου τὸ μυστήριο προσέρχετ᾿ ἡ Φροσύνη...
«Σχωρέσατέ την, Χριστιανοί».—«Ὁ Θεὸς νὰ τὴν σχωρέσῃ».
Ἐμοίρασε ὁ Ἰγνάτιος μὲ τὴ χρυσῆ λαβίδα,
ποὺ ἀστράφτει μὲς στὰ δάχτυλα, τὸ ἄφθαρτο τὸ Σῶμα,
τὸ Αἷμα τὸ σωτήριο. Μυρίζει τὸ λιβάνι...
Ἁγιάσανε κ᾿ οἱ Δεκαφτὰ μὲ τὴν Κυρὰ Φροσύνη.

ΙΓΝΑΤΙΟΣ

Παιδιά μου, μὴ δειλιάσετε! Ἐλᾶτε νὰ σᾶς δώσω
τὸ ὕστερό μου τὸ φιλί. Ἡ ὥρα πλησιάζει.
Εὐτυχισμέναις! Τοῦ Θεοῦ τὸ πρόσωπο θὰ ἰδῆτε!
Παρακαλέστε τον γιὰ μέ, εἰπέτε του, Φροσύνη,
νὰ θυμηθῇ, νὰ σπλαχνισθῇ τὴν μαύρη τὴν Ἑλλάδα...

....

Ἄνοιξε ἡ θύρα κι᾿ ὁ Ταχὴρ πάλαι βραχνὰ φωνάζει:
«Δεσπότη, ἡ ὥρα ἐπέρασε, εἶναι καιρὸς νὰ φύγῃς!»
Παιδιά μου... ἀκόμη ἕνα φιλί... φθάνει, παιδιά μου, φθάνει..
Φροσύνη, τὸ μαρτύριο ἀπόψε θὰ σ᾿ ἁγιάσῃ·
Μὴ λυπηθῆτε τὴ ζωή, μὴ χύσετ᾿ ἕνα δάκρυ...
Ἂν ἀγαπᾶτε τὸ Χριστό... ἂν ἦσαστε Ἑλληνίδες...

....

Ἔφυγεν ὁ Ἰγνάτιος· ἔμειναν μόναις.. μόναις...

....

Στὴ θύρα στέκεται ὁ Ταχήρ, σὰ Χάρος ποὺ προσμένει,
καὶ κάθε μιὰ μὲ τὤνομα ταῖς προσκαλεῖ νὰ βγοῦνε.
Προβαίνουν δυό, προβαίνουν τρεῖς, προβαίνουν πέντε, δέκα,
προβαίνουν κ᾿ οἱ Δεκαφτὰ μὲ τὴν Κυρὰ Φροσύνη.
Καὶ ταῖς μετρᾶ σὰν πρόβατα, χτυπῶντας στὰ κεφάλια

τ' ἀφωρισμένο δάχτυλο, ποὺ ἀνεβοκατεβαίνει.
Ἦσαν σωσταῖς... δὲν ἔλειπε καμμιὰ φυλακωμένη.

....

Ἀφήκανε τὴ φυλακή. Τὰ χείλη των ἀνοίγουν .
νὰ καταπιοῦνε τὴ δροσιά, ποὺ ἐπάνω των ραντίζει,
σὰν ἁγιασμὸν οὐράνιο, τοῦ φίλου των τὸ χέρι.
Ὅλα τἀστέρια λάμπουνε, δείχνουνε τὴ χαρά τους.
Δὲν ἀνασαίνει ὁ ἄνεμος, φοβεῖται νὰ φυσήσῃ,
μὴ σηκωθοῦνε σύγνεφα καὶ σβύσουνε τὰ φῶτα.
Τὰ ζωντανὰ τὰ λείψανα, ἡ μαύρη λιτανεία
ἀκολουθεῖ τὸ δρόμο της πάντα μ' ἀργὸ τὸ βῆμα.
Ἀκόμη δὲν ἐφάνηκε στὰ μάτια των ἡ λίμνη...
Καὶ περπατοῦν, καὶ περπατοῦν... καὶ κάθε λίγο ρίχνουν
κρυφὰ κρυφὰ τὰ βλέμματα, νὰ ἰδοῦν μὲς στὸ σκοτάδι
κανένα πρόσωπο γλυκό, ν' ἀκούσουν ἕνα σχώριο.
Ἀνοίγ' ἕνα παράθυρο, δὲ φαίνεται ποιὸς εἶναι·
ἄκουσαν λίγα δάκρυα ποὺ ἐστάζανε στὸ χῶμα,
καὶ μιὰ φωνοῦλα μυστική, ποὺ ταῖς σχωρᾷ καὶ σβυέται.
Ὁ οὐρανὸς ταῖς ἔβλεπε, ταῖς συνοδεύει πάντα
καὶ κᾶπου κάπου πέφτουνε στὸ δρόμο τους ἀστέρια,
λὲς καὶ ταῖς ρίχνουνε φιλιά, λὲς καὶ ταῖς χαιρετοῦνε.
Ἀκολουθοῦσε ὕστερη ἀπ' ὅλαις ἡ Φροσύνη,
ἁχνή, ἁχνὴ κι' ἀδύνατη ἀπὸ τὴν κακοπάθεια.
Σιμά της ἔστεκε ὁ Ταχήρ, ὁ μαῦρος ἄγγελός της.
καὶ τὴν ρωτᾷ ἂν ἀπόστασε, ἂν θέλῃ νὰ καθίσῃ.

....

ΤΑΧΗΡ

Φροσύνη, πῶς δὲ μοῦ μιλεῖς καὶ πῶς δὲ μὲ κυττάζεις;
Τί κρῖμα τέτοιο πρόσωπο, τί κρῖμα τέτοια κάλλη
νὰ τὰ χαροῦνε τὰ νερά, τὰ κύματα τῆς λίμνης!
Γιατί, Φροσύνη, δὲν ἀκοῦς τὰ λόγια τοῦ Βιζήρη;
Σ' ἀγάπησεν ὁ δύστυχος, σῶδωκε τὴν καρδιά του,
τὰ πλούτη του, τὴ δόξα του, σοῦ ἐφίλησε τὰ πόδια,
καὶ σὺ τὸν καταφρόνεσες! Πές μου, Φροσύνη, πές μου,
ὅλαις αὐταῖς ποὺ θάλθουνε μαζὶ μὲ σὲ στὸ μνῆμα,
κι' ἀφίνουν ἄνδρα καὶ παιδιά, γιατὶ δὲν ταῖς λυπᾶσαι;
Μ' ἕνανε λόγο σου γλυκό, μ' ἕνα χαμόγελό σου
θαὐρῇ τὴ μάνα τὸ παιδί, ποὺ νηστικὸ προσμένει
μὲς στὴν κουνιὰ τὸ γάλα του καὶ σκούζει πεινασμένο.
Καὶ σύ, Φροσύνη μου εὔμορφη, ὅσο νὰ φέξῃ ἡ μέρα,
στὸ θρόνο σου θὰ κάθεσαι καὶ δοῦλο σου θὰ μ' ἔχῃς.
Φροσύνη, πῶς δὲ μοῦ μιλεῖς καὶ πῶς δὲ μὲ κυττάζεις;

ΦΡΟΣΥΝΗ

Ἐλέησόν με, Κύριε, καὶ μὴ μὲ παραιτήσῃς!

ΤΑΧΗΡ

Γιατί, γιατί νάσαι σκληρή, νὰ μὴ ψυχοπονιέσαι
τόσα κρεββάτια νυφικά, π' ἀπόψ' θὰ χηρέψουν!
Κύτταξ' ἐκείνη τὴ μικρὴ μὲς στὰ λευκὰ ἐνδυμένη,
εἶν' ἡ Ἑλένη σου ἡ πιστή, ποὺ τόσο σ' ἀγαποῦσε!
Λυπήσου την, Φροσύνη μου. Τί κρῖμα, τὰ μαλλιά της
νὰ μὴ στολίσῃ ὁλόχρυσο τοῦ γάμου τὸ στεφάνι!
Κ' ἐκεῖν' ἡ ἄλλη, πῶρχεται σιμ' ἀπὸ τὴν Ἑλένη,
εἶν' ἡ γλυκειὰ ξαδέλφη σου, ἡ συνονόματή σου.
Ὁ Μῆτρος τὴν ἀγάπησε, τὴν ἔκλεψ' ἕνα βράδυ
καὶ σὺ τὴν ἐστεφάνωσες, δὲν ἔκλεισ' ἕνας χρόνος.
Γιὰ ἰδές τηνε, τὰ χέρια της πῶς τἄχει σταυρωμένα,
πῶς περπατεῖ περίλυπη καὶ πῶς κυττάζει πάντα
τὰ στήθη της, Φροσύνη μου, λευκά, λευκὰ σὰ χιόνι.
Μέσα στὰ σπλάχνα της χτυπᾶ τὸ πρῶτο τὸ παιδί της,
Ὦ! χάρισέ της τὴ ζωή, Φροσύνη, μ' ἕνα λόγο.
Ἡ μαύρη εἶν' ἑτοιμόγεννη! Γιατί νὰ μὴν ἀκούσῃ
κι' αὐτὴ τὰ χείλη τοῦ παιδιοῦ τὴ ρόγα της νὰ σφίξουν;....
Φροσύνη, πῶς δὲ μοῦ μιλεῖς καὶ πῶς δὲ μὲ κυττάζεις;

ΦΡΟΣΥΝΗ

Κυρὰ Παρθένε, βόηθα με, ἔλα, Χριστέ, σιμά μου!

ΤΑΧΗΡ

Γιὰ ἰδές, γιὰ ἰδὲς τὸν οὐρανό, γιὰ κύτταξε τὴ φύση,
Φροσύνη, πῶς εἶν' εὔμορφη. Γιατὶ νὰ τὴν ἀφήσῃς;
Στὸ μνῆμα ποὺ σὲ καρτερεῖ δὲ λάμπει τὸ φεγγάρι
καὶ δὲ λαλοῦνε τὰ πουλιά, τὰ δένδρα δὲν ἀνθίζουν.
Ἐκεῖ δὲν εἶναι κιτριαῖς, δὲν εἶναι πικροδάφναις,
δροσιὰ δὲν πέφτει τὴν αὐγή, ποτὲ δὲν ξημερώνει.
Ὕπνος χωρὶς ὀνείρατα καὶ κρύο καὶ σκοτάδι
καὶ μαῦρο χῶμα κ' ἑρπετὰ θὰ νἄχῃς συντροφιά σου.
Χάρου, Φροσύνη, τὴ ζωή, τὴν εὐμορφιά σου χάρου!

ΦΡΟΣΥΝΗ

Κυρὰ Παρθένε, βόηθα με, ἔλα, Χριστέ, σιμά μου!

ΤΑΧΗΡ

Χάρου, Φροσύνη, τὴ ζωή, χάρου καὶ τὰ παιδιά σου
καὶ μὴ τἀφήσῃς ὀρφανὰ στὴ γῆ να παραδέρνουν.
Ἐσὺ δὲν τὰ λυπήθηκες κι' ὁ κόσμος θὰ τὰ κλάψῃ;
Θέλεις, Φροσύνη, νἄρχωνται γυμνὰ καὶ πεινασμένα
μὲ ταῖς φωναῖς νὰ σὲ ξυπνοῦν τὸ βράδυ στἀκρογιάλι;
Θέλεις ν' ἀκοῦς τὰ κύματα νὰ γρούζουν, νὰ μουγκρίζουν
καὶ νὰ χτυποῦν τὰ πόδια του μὲ λύσσα, νὰ τὰ δέρνουν,
ὅταν θὰ τρέχουνε κρυφὰ στὸ βράχο λιμασμένα
ἐλεημοσύνη νὰ ζητοῦν μιὰν ἔρμη πεταλίδα;

ΤΑΧΗΡ

Οἱ πεθαμένοι εἶναι βουβοί, δὲν ἔχουν καρδιοχτύπι.

ΑΛΗΣ

Ταχήρ, δὲν ἀναστέναξε; δὲν ἔχυσ' ἕνα δάκρυ;

ΤΑΧΗΡ

Βιζήρη, δὲν τὴν ἄκουσα... ἔχει στεγνὰ τὰ μάτια.

ΑΛΗΣ

Ταχήρη, τὴν ἐκέντησες νὰ ἰδῇς ἂν βγάνῃ αἷμα;

ΤΑΧΗΡ

Βιζήρη, τὴν ἐκέντησα, δὲν ἔβγαλε ρανίδα.

. . . .

Τὴν ἔβλεπε ὁ 'Αλήπασας καί, μαῦρος ἀπὸ πεῖσμα,
μὲ τὸ ποδάρι του χτυπᾷ τὰ παγωμένα στήθη.
Καὶ τόσο, τόσο τὰ πατεῖ, τόσο βαρειὰ τὰ θλίβει,
π' ἀκούστηκε σὰ βογγητὸ νὰ βγαίνῃ ἀπὸ τὸ πτῶμα.
Κρυφὴ χαρὰ τοῦ ἐπλάτυνε τὰ λαίμαργα τὰ χείλη
καὶ βλασφημάει ὁ ἄθεος καὶ λέγει τοῦ Ταχήρη:

ΑΛΗΣ

Πάρ' τηνε τώρα, ρίξε την, νὰ τήνε φάγῃ ὁ Ἄδης.
Τὴν ἄκουσα ποὺ ἐστέναξεν, ἂς εἶν' καὶ πεθαμμένη.
'Εκεῖ στὴν ἄκρη χαρτερῶ ν' ἀκούσω νὰ χτυπήσῃ
μὲς στὸ νερὸ τὸ σῶμα της. Πάρ' τηνε.... φύγε.... χάσου.

. . . .

Ἄφωνες οἱ κατάδικαις μὲ τρόμο, μὲ λαχτάρα,
τὸ φοβερὸ μαρτύριο τηρᾶνε τῆς Φροσύνης.
Εἶδανε τὸν 'Αλήπασα, ποὺ τήνε παραστέκει,
καὶ δὲν τολμοῦν οἱ δύστυχαις νὰ τρέξουν νὰ τῆς δώσουν
οὔτε τὸ ὕστερο φιλί, τὰ μάτια της νὰ κλείσουν.
Τὴ χαιρετοῦν ἀπὸ μακρὰ καὶ τὴν παρακαλοῦνε
νὰ καρτερέσῃ μιὰ στιγμὴ ὅλαις μαζὺ νὰ φύγουν.
'Ακολουθεῖ τὸ δρόμο της ἡ νεκρικὴ κηδεία.
'Ακόμη λίγο περπατεῖ καὶ βλέπει στ' ἀκρογιάλι,
ποὺ ἐμαύριζεν ἀπὸ μακρὰ ἕν' ἀραμένο ξύλο.
Σιμά των ἔρχεται ὁ Ταχήρ, τὸ πτῶμα φορτωμένος,
καὶ μὲ κατάραις ἄσπλαχναις ταῖς σπρώχνει καὶ ταῖς βιάζει.

Φθάνουν στὴν ἄκρη τοῦ γιαλοῦ· τρεῖς, τέσσαροι φονειάδες,
ποὺ ἐπρόσμεναν ἀπὸ βραδύς, ταῖς παίρνουν, ταῖς φορτώνουν.
Ἐμβῆκε μέσα κι' ὁ Ταχὴρ καὶ μ' ἕνα μόνον νεῦμα
χτυποῦν τὸ κῦμα τὰ κουπιὰ καὶ χάνεται τὸ ξύλο.
Ἐκύτταζαν οἱ δύστυχαις τὸν κόσμο, ποὺ ταῖς φεύγει,
καὶ δὲ μποροῦν νὰ κρύψουνε τὰ δάκρυά των πλέον.
Θυμῶνται τὸν Ἰγνάτιο, θυμῶνται τὰ κρεββάτια,
τὸ σαστικό, τὸν ἄντρα των, τὴν εὐμορφιά, τὴ νειότη...
Κλάψετε, μαύραις, κλάψετε, κι' ὁ Πλάστης σᾶς σχωράει!
Φαίνονται μὲς στὰ σύγνεφα οἱ κορυφαῖς τοῦ Πίνδου
κάτασπραις σὰν τὰ στήθη των, ἁγναῖς σὰν τὴν καρδιά των.
Γέρνουν, θωροῦν τὰ κύματα, λὲς καὶ μετροῦν τὸ βάθος,
ποὺ χάσκει χάσκει, ἀχόρταγο σὰν τοῦ Ἀλῆ τὸ στόμα.

Πόσαις φοραῖς, σὰν ἤτανε μικραῖς μικραῖς παιδοῦλες,
στὴ λίμνη ἐταξιδεύσανε μὲ γέλια, μὲ παιγνίδια!
Πόσαις φοραῖς ἁπλώσανε τἄθφα των τὰ χέρια
καὶ κυνηγοῦσαν τὰ νερὰ στὰ δάχτυλα νὰ πιάσουν!
Καὶ τώρα, ἀντὶ νὰ παίζουνε κι' ἀντὶ νὰ τραγουδοῦνε,
τρέμουν νὰ ἰδοῦνε τὸν ἀφρὸ ποὺ θὰ ταῖς σαβανώσῃ!
. . . .

Πόσο μακρὰ τοῦ ἐφύγανε! Τί γρήγορα ποὺ τρέχουν!
Ἄλλο δὲ φαίνετ' ὁ γιαλός. Τὰ μάτια των γυρεύουν
νὰ ἰδοῦν ἀκόμη μιὰ φορὰ τὸ μητρικό των χῶμα,
κ' ἐκεῖνο λὲς κ' ἐσβύστηκε μὲς στὰ νερὰ τῆς λίμνης!
. . . .

Ἐκύτταζε ὁ Ἀλήπασας ἀνήσυχος στὸ βράχο
τὸ μαῦρο ξυλοκρέββατο ποὺ ἐδιάβαινε μονάχο.
Λὲς καὶ τῆς λίμνης οἱ ἀφροὶ στὸν ὦμο τους τὸ παίρνουν
καὶ σ' ἐκκλησιὰ μακρὰ μακρά, σιγὰ σιγὰ τὸ φέρνουν.
Τὸ βλέπει ποὺ ἐσταμάτησε... Σηκώνεται, προσμένει
βουβός, δὲν ἀνασαίνει.

Καὶ στέκει κι' ἀκουρμαίνεται καὶ καρτερεῖ ν' ἀκούσῃ...
Κοιμῶντ' ἀκόμη τὰ νερά, νεκρὰ δὲν ἀντηχοῦσι...
Ὁ πρῶτος χτύπος ἔφθασε... χαμογελᾶ, σπαράζει.
Δεύτερος... τρίτος... τέταρτος... μετρᾶ κι' ἀναγαλλιάζει.
Τί βιάζεσαι, τί βιάζεσαι; Δὲ βλέπεις τὸ Βιζήρη,
ποὺ δὲν προφθάνει νὰ μετρᾷ, σκληρὲ χαραβοχύρη;
Δυὸ τρεῖς ἀκόμη ἐμείνανε. Ἐλάφρωσε τὸ ξύλο
καὶ κολυμβᾶ σὰ φύλλο.

Δεκάξη χτύποι ἀκούονται... Δὲν ἔσωσαν ἀκόμα;
Κρυφὰ λογάριαζε ὁ Ἀλῆς καὶ τὤλειπε ἕνα πτῶμα.
Σκύφτουνε δυό, τἀρπάζουνε, τὸ σέρνουν, τὸ τραβοῦνε,
σφιχτὰ τοῦ δένουν μιὰ θηλειά, μιὰ πέτρα τοῦ κρεμοῦνε.

Ένας κρατεῖ τὰ πόδια του, γυμνὰ καὶ ξυλιασμένα,
κι' ἄλλος βαστοῦσε τὰ μαλλιὰ στὰ δάχτυλα δεμένα.
Ἐπάνω κάτω τὸ κινοῦν, λὲς καὶ τὸ νανουρίζουν·
φωνάζουν μιά, φωνάζουν δυὸ καὶ τρεῖς... τὸ σφενδονίζουν.
Ἐχτύπησαν τὰ κύματα μὲ θόρυβο μεγάλο,
μ' ἀφροὺς πολλοὺς καὶ σάλο.

Κάμνει στεφάνια τὸ νερό, ποὺ ἐκτείνονται, πλαταίνουν
καὶ στὰ ποδάρια τοῦ 'Αλῆ νὰ ξεψυχήσουν πηαίνουν·
λὲς καὶ τὸ κῦμα τὴ νεκρὴ γιὰ νύφη του ἀγκαλιάζει
καὶ μὲ στεφάνια ἀπὸ νερὸ τὸ γάμο του γιορτάζει.
Γέρνει ὁ Ταχήρης γιὰ νὰ ἰδῇ... κ' ἀκούει τὴ γαργάρα
καὶ τὸν ἀφρὸ ποὺ ἀνέβαινε σὰ μυστικὴ κατάρα,
ποὺ ὁ κάτω κόσμος τῶστειλε ἀπ' τὰ ψυχρά του βάθη.
Ἐκρύωσε ἀπ' τὸ φόβο του, ἐσβύστηκεν, ἐχάθη.
Φύγε, ληστή, ὁ ἴσκιος σου τὸ μνῆμα μὴ μολύνῃ,
ὅπου κοιμῶντ' οἱ δεκαφτὰ μὲ τὴν Κυρὰ Φροσύνη.
Ἐσήκωσαν τὸ σίδερο, ἀφρίζουν τὰ κουπιά τους.
φεύγουν!... 'Ανάθεμά τους!

Καὶ σύ, 'Αλῆ, ποὺ ἐχόρτασες τὴ λύσσα, τὴν ὀργή σου,
σὰν ἔλθῃ ἡ ὥρα ἡ φοβερή, κλεισμένος στὸ νησί σου,
τὴ νύχτα ἐδῶ ποὺ ἐπέρασες δὲ θὰ τὴ λησμονήσῃς.
Κι' ὅταν θ' ἁπλώνῃς, στὸ νερὸ τὰ χείλη νὰ δροσίσῃς,
φωτιὰ θὰ πίνῃς ἄσβεστη καὶ θέρμη καὶ πικράδα.
Εἶν' ἁλμυρὰ τὰ δάκρυα κι' ἀφήνουν φαρμακάδα.
Εἶν' ἁλμυρά, θυμήσου το! θὰ ἰδῇς πῶς θὰ ξυπνήσουν,
πῶς θἄλθουνε στὸ βράχο σου τὴ νύχτα νὰ χτυπήσουν
σὰν κύματα ὁλοφούσκωτα, ἀφροστεφανωμένα,
μὲ βογκητό, μὲ μούγκισμα, σκληρὰ καὶ διψασμένα.
Τριγύρω σου θὰ σηκωθοῦν, ψηλὰ βουνὰ θὰ γίνουν,
τὸ δρόμο θὰ σοῦ κλείσουνε, νὰ φύγῃς δὲ θ' ἀφίνουν.
Θὰ νὰ ζητῇς βοήθεια, κανεὶς δὲ θ' ἀγροικάῃ...

Η ΛΙΜΝΗ ΘΑ ΣΕ ΦΑΗ.

Σημειώσεις

Κατὰ τὸ 1797, ἀφ' οὗ ὑπὸ φθίσεως πολυχρονίου παρέδωκεν ἡ Ἐνετικὴ πολιτεία τὸ πνεῦμα εἰς χεῖρας τῆς τότε τὰ πάντα καταβροχθιζούσης δορυκτητικῆς τῶν Γάλλων δυνάμεως, ἐπέτυχεν ὁ Ἀλῆς παρὰ τοῦ ὁπλαρχηγοῦ Γεντίλη νὰ δύναται ἀνεμποδίστως διὰ τοῦ στολίσκου αὐτοῦ νὰ διαπλέῃ τὸν Πορθμὸν τῆς Κασσιόπης. Εἰς ἐπιτυχίαν δὲ τούτου ἐσπούδασε πρῶτον νὰ ἐφελκύσῃ τὴν συμπάθειαν τοῦ ὑπασπιστοῦ Ρόζ, μεταβάντος τότε εἰς Ἰωάννινα πρὸς ἐπίσκεψιν τοῦ τερατουργοῦντος Ἀλῆ. Ἕκαστος δύναται νὰ φαντασθῇ πόσον πολυτελῶς καὶ φιλοφρόνως ὑπεδέχθη ὁ παμπόνηρος σατράπης, τὸν ξένον ἐκεῖνον. Ἑορταὶ καὶ πανηγύρεις, ἐπιδείξεις μεγαλείου καὶ πλούτου, ἀπὸ πρωΐας μέχρις ἑσπέρας καὶ ἀπὸ ἑσπέρας μέχρι πρωΐας διεδέχοντο ἀλλήλας. Κατέπεισεν αὐτὸν τέλος νὰ νυμφευθῇ καὶ τὴν ὡραίαν Ζωίτσαν καὶ ἠθέλησε μετὰ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Μουχτὰρ ὡς παράνυμφος νὰ ἑορτάσῃ τὸν γάμον.

Μόλις ἐπανελθόντος τοῦ Ρὸζ εἰς Κέρκυραν εἶναι ἀναντίρρητον ὅτι ὁ Ἀλῆς ἀπέλαβε τὴν ποθουμένην ἄδειαν νὰ δύναται ἐλευθέρως νὰ διαπλέῃ τὴν Ἰονικὴν θάλασσαν. Πλήρης χαρᾶς διὰ τὸ ἀπροσδόκητον τοῦτο κατόρθωμα, ἀλλ' ὑποκρύπτων εἰσέτι τὰ ἀποτρόπαια αὐτοῦ σχέδια, ἐξέφραζε δημοσίᾳ τὴν πρὸς τοὺς Γάλλους εὐγνωμοσύνην αὐτοῦ καὶ ὤμνυε διὰ τῆς παραχωρήσεως ἐκείνης νὰ μὴ ἐπιχειρήσῃ εἰμὴ τὴν καταδάμασιν καὶ ἐξόντωσιν ληστρικῶν τινῶν συμμοριῶν, ὑφ' ὧν δῆθεν κατετρύχοντο οἱ ὑπὸ τὴν πατρικὴν αὐτοῦ κυβέρνησιν διατελοῦντες λαοί.

Κατὰ τὸ ἔαρ τοῦ 1798 αἴφνης ἐξέπλευσε τοῦ λιμένος τῆς Πρεβέζης ὁ στολίσκος τοῦ Ἀλῆ. Οὐδεὶς ἠδύνατο νὰ ἐννοήσῃ τίς ὁ σκοπὸς τῆς ἐκστρατείας ταύτης, ἀλλὰ πάντες ἐν τῷ μυχῷ τῆς καρδίας αὐτῶν ἐπίστευον ὅτι στυγερόν τι ἔργον ἔμελλε πάντως νὰ διαπραχθῇ. Ἡγεμὼν τῆς ἐκστρατείας ἦτο ὁ αἱμοβόρος Ἰουσούφ, καὶ τὸ γεγονὸς τοῦτο συνέτεινεν εἰς ἐμπέδωσιν τῶν ἐν τῷ κρυπτῷ διαδιδομένων λόγων. Ἀλλὰ τίς ἐτόλμα νὰ ἐκφωνήσῃ λέξιν;

Διετάχθη ὁ στολίσκος ὅσον οἷόν τε νὰ κρύψῃ τὴν πορείαν αὐτοῦ καὶ νύκτωρ νὰ προσορμισθῇ εἰς τὰ παράλια τῆς Χαονίας. Τοῦτο συνέβαινε κατὰ τὴν νύκτα τοῦ Πάσχα. Ὄρθρου βαθέως ἀπεβιβάσθησαν οἱ φονεῖς ἐκεῖνοι καὶ διαιρεθέντες εἰς δύο σώματα οἱ μὲν ἐτράπησαν εἰς τὴν κώμην Νεβίτσαν, οἱ δὲ ἐπὶ τὸν Ἅγιον Βασίλειον, ἐν ᾧ πάντες οἱ πιστοὶ ἀνυπόπτως ἐν τῷ ναῷ τοῦ Κυρίου ἑώρταζον τὴν Ἀνάστασιν τοῦ Λυτρωτοῦ. Διὸ καὶ ξιφήρεις οἱ Ἀλβανοί, εἰς ἀόπλους καὶ προσευχομένους ἐμπεσόντες, διέφθειραν ἅπαντας ἀπὸ νηπίου μέχρι γέροντος.

Αἱ δύο αὗται κῶμαι, διά τε τὸ ἐρυμνὸν τῆς θέσεως καὶ τὸ ἐμπειρο-

πόλεμον τῶν κατοίκων σώζουσαι πάντοτε τὴν ἐλευθερίαν, καὶ ἀνεξαρτησίαν αὐτῶν, ἀπόρθητοι ὅλως ἐνομίζοντο ὑπὸ τῶν 'Αλβανῶν· Διὸ καὶ μέγα κλέος ἐκ τῆς καταστροφῆς αὐτῶν περιεγένετο εἰς τὸν 'Αλῆν, ἐξ οὗ καὶ τὸ Διβάνιον, κατά τινα τῆς ἀνδρείας πρὸς τὴν ἐπιβουλὴν βάρβαρον σύγχυσιν, ἐπέθηκεν αὐτῷ τὴν πομπώδη τοῦ 'Ασλὰν (λέοντος) ἐπωνυμίαν. Ἔχαιρε λοιπὸν ὁ τύραννος ἀκούων ἐπαναλαμβανομένην ὑπὸ τοῦ σμήνους τῶν κολάκων αὐτοῦ τὴν πολύκροτον ἐκείνην προσηγορίαν, δι' ἧς ἐξισοῦτο πρὸς τὸν βασιλέα τῶν θηρίων καὶ ἠρέσκετο τὰ μέγιστα κατακλινόμενος ἐπὶ λεοντῆς ὥς περ ὑλικώτερον διὰ τοῦ συμβούλου τούτου εἰκονίζων τὸ ἄλκιμον αὐτοῦ καὶ θυμοειδὲς καὶ οὐ μόνον λεοντώνυμος, ἀλλὰ καὶ λεοντοδάμας τις ἀναδεικνύμενος.

Οὐδεὶς ἀγνοεῖ ὅτι ἡ Χάμκω κατέλιπεν εἰς τὸν υἱὸν κληρονομίαν τὸ πρὸς τοὺς ἐχθροὺς αὐτῆς μῖσος καὶ τὴν ἐπιθυμίαν τῆς ἐκδικήσεως, ἥτις καὶ ἐτελέσθη ὕστερον διὰ τῆς μετά τινα ἔτη, συνδρομῇ τοῦ 'Αθανασίου Βάγια, γενομένης σφαγῆς τῶν Γαρδικιωτῶν. Δὲν ἠδυνήθη ἡ Ἐρινὺς ἐκείνη οὐδὲ καθ' ἣν ὥραν ἐν μέσῳ φρικωδεστάτης ἀγωνίας παρέδιδε τὸ σατανικὸν αὐτῆς πνεῦμα νὰ λησμονήσῃ ὅτι τὸ 1746 ἐπιτεθεῖσα πρὸς τοὺς Γαρδικιώτας, αἴφνης, συνελήφθη ὑπὸ τοῦ Χορμοβίτου Τσαούση Πρίφτη καὶ παραδοθεῖσα εἰς χεῖρας τῶν ἐχθρῶν αὐτῆς ὑπέστη αἰχμάλωτος δεινήν τινα ὕβριν ἧς δὲν ἴσχυσε νὰ λάβῃ τὴν δέουσαν ἱκανοποίησιν.

Ἑξήκοντα περίπου ἔτη εἶχον παρέλθει ἀπὸ τῆς ἡμέρας ἐκείνης μέχρι τῆς ὥρας καθ' ἣν ὁ 'Αλῆς, βοῶν β ρ ά ς! (πῦρ), ἐξεφώνει τὸ μιαιφόνον τῆς σφαγῆς σύνθημα. Ἑξήκοντα περίπου ἔτη! τουτέστι δύο σχεδὸν γενεαὶ εἶχον ἐκλείψει ἀπὸ προσώπου τῆς γῆς! Οὐδεὶς ἐξ ἐκείνων οἵτινες κατεκράτησαν αἰχμάλωτον τὴν μητέρα αὐτοῦ, οὐδεὶς ἴσως ἦτο τότε ζῶν! Καὶ ὅμως, ὧν οἱ γονεῖς ἥμαρτον, ἐπέπρωτο νὰ δώσωσι δίκας τὰ ἀθῷα τέκνα.

Μέχρι τέλους ζωῆς αὐτοῦ διετήρησεν ὁ 'Αλῆς θρησκευτικὸν σέβας πρὸς τὴν Χάμκων. Πολλάκις ἐπανελάμβανεν ὅτι πρὸς τὴν μητέρα ἦτο ὀφειλέτης τοῦ μεγαλείου καὶ τῆς δόξης αὐτοῦ· ὅτι διὰ τῶν προτροπῶν καὶ παραινέσεων ἐκείνης ἠδυνήθη νὰ ὑπερβῇ τοσαῦτα καὶ τοιαῦτα προσκόμματα· ὅτι ὁσάκις εὑρίσκετο ἐν δυσχερείᾳ τινί, ἐκείνην ἐπεκαλεῖτο βοηθὸν καὶ τὸ φάσμα, ἐξερχόμενον τοῦ μνήματος, ἔσπευδε νύκτωρ ἐπὶ τὴν κλίνην αὐτοῦ, ἵνα ποτὲ μὲν διὰ δεήσεων καὶ δακρύων, ποτὲ δὲ δι' ἀπειλῶν καὶ ὕβρεων ἐνισχύσῃ τὴν θυελλώδη καὶ ζοφερὰν αὐτοῦ καρδίαν.

Ἐπαναστατήσαντος τότε τοῦ 'Ανδριανουπόλεως Γιοργήμπασα, ὤφειλε κατὰ προσταγὴν τοῦ ἡγεμονεύοντος Σουλτάνου νὰ εἰσφέρῃ στρατιωτικὴν δύναμιν εἰς κατατρόπωσιν τοῦ ἀντάρτου. Διὸ καὶ ἀσμένως ἐπελάβετο τῆς εὐκαιρίας ταύτης, ἵν' ἀπομακρύνῃ τὸν Μουχτάρ·

Ἐπειδὴ διεφιλονεικήθη πολλάκις ἐὰν παρὰ τοῖς 'Οθωμανοῖς 'Αλβανοῖς ὑπῆρξέ ποτε ἡ τελετὴ ἐκείνη δι' ἧς δύο μαχηταὶ συνεζεύγοντο ἀδιασπάστως προσαγορευόμενοι «ἀδελφοποιτοὶ» καὶ διὰ φοβερῶν ὅρκων ὑπεχρεοῦντο νὰ παρέχωσιν ἀλλήλοις ἀμοιβαίαν βοήθειαν ἐν τοῖς κινδύνοις, νομίζω κατάλληλον νὰ σημειώσω ἐνθάδε γεγονός τι, ἀναφερόμενον εἰς τὴν πρώτην νεότητα τοῦ 'Αλῆ καὶ σαφῶς μαρτυροῦν ὑπὲρ τοῦ ἐθίμου ἐκείνου.

Εἶπον καὶ ἐν τῇ δευτέρᾳ τῶν σημειώσεων τούτων ὅτι οἱ Χορμοβῖται, ἀρχηγοῦντος τοῦ Τσαούση Πρίφτη, συνέλαβον καὶ παρέδωκαν τὴν μητέρα τοῦ 'Αλῆ εἰς χεῖρας τῶν Γαρδικιωτῶν. 'Αλλὰ καὶ πρὸ τῆς συλλήψεως ταύτης

εἶχον πυρπολήσει τὰς ἐν Τεπελενίῳ οἰκίας τοῦ Ἰσλὰμ Μπέη, θείου τοῦ Ἀλῆ, καὶ αὐτὸν συλλαβόντες ζῶντα κατέσφαξαν.

Ἔφηβος ἤδη ὁ Ἀλῆς καὶ τρέφων διὰ ταῦτα ἄσπονδον μῖσος πρὸς τοὺς ἐχθροὺς τῆς οἰκογενείας αὐτοῦ, ἐκαιροφυλάκτει πρὸς ἐκδίκησιν καὶ ὄλεθρον τῶν ἀνδρείων ἐκείνων Χριστιανῶν. Συνέδεσε τότε φιλίαν καὶ ἀδελφοποιΐαν πρὸς τὸν Σκέντον Μπούϊαν καὶ Λέκκαν Ντοῦρον, ἐχθροὺς τῶν Χορμοβιτῶν, καὶ συνεννοηθεὶς μετὰ τῶν Δραγοτινῶν καὶ Λιουζατιωτῶν ἐπέπεσεν αἴφνης μετὰ δισχιλίων κατὰ τῶν Λεκλιωτῶν. Οὗτοι δέ, καίτοι ἐξ ἀπροόπτου προσβληθέντες, οὐχ ἧττον ἀντέστησαν γενναίως, μέχρις οὗ ἐπιβοηθησάντων καὶ τῶν φίλων καὶ συμάχων Χορμοβιτῶν, ἀπέκρουσαν τὴν στρατιὰν τοῦ Ἀλῆ, φονεύσαντες πολλοὺς τῶν ὀπαδῶν αὐτοῦ καὶ ἀναγκάσαντες καὶ αὐτὸν νὰ σωθῇ διὰ φυγῆς ἀπὸ τοῦ πεδίου τῆς μάχης. Μετὰ τὸ ἀνδραγάθημα τοῦτο οἱ Χορμοβῖται καὶ λοιποὶ γείτονες Χριστιανοί, συνδεθέντες μετὰ τοῦ Κοὺρτ Πασᾶ, ἠνάγκασαν τὸν Ἀλῆν νὰ ἐγκαταλείψῃ τὸ Τεπελένιον καὶ προσφύγῃ εἰς Λιαπουρίαν. Ἐκεῖ δὲ ἐλθὼν εἰς τὸ χωρίον Λεκεντίσιον διέμεινε παρά τινι Μπελιούρση φεύγων τὰς καταδρομὰς τοῦ Κοὺρτ Πασᾶ, ἐπικηρύξαντος πεντακισχίλια γρόσια εἰς τὸν κομίσαντα τὴν κεφαλὴν τοῦ Ἀλῆ.

Τότε οἱ δύο ἀδελφοποιτοὶ Σκέντος καὶ Ντοῦρος, συνεννοηθέντες μετὰ τοῦ καταδίκου, ἐπαρουσιάσθησαν ὡς δυνάμενοι νὰ ἐκτελέσωσι τὸν φόνον. Λαβόντες δὲ μέρος τῶν ἐνδυμάτων αὐτοῦ περιέβαλον δι' αὐτῶν πρόβατον καὶ τοῦτο διὰ βολίων φονεύσαντες, παρουσιάσθησαν εἴς τινα ἐπίτροπον τοῦ Κούρτη, φέροντες καὶ τὴν ἀπόδειξιν τοῦ φόνου καὶ παρέλαβον τὰς πέντε χιλιάδας γροσίων.

Διὰ τοῦ ποσοῦ τούτου ἐξέρχεται ὁ Ἀλῆς τῆς Λιαπουρίας, μεταβαίνει εἰς τὴν Τοσκαρίαν, στρατολογεῖ, ἐπιτρέχει τὴν Πωγωνιανήν, εἰσέρχεται εἰς τὸ Ζαγόριον, λεηλατεῖ τὴν κώμην Δοβράν, χωρεῖ μέχρι Ροδοτοβίου, νικᾷ τοὺς παρὰ τοῦ τοπάρχου Ἰωαννίνων πεμφθέντας εἰς ἀπόκρουσιν αὐτοῦ, καὶ ἐν ᾧ ἔμελλε νικητὴς νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὴν πρωτεύουσαν, προσκαλεῖται παρὰ τῆς μητρὸς καὶ ἐπανέρχεται εἰς Τεπελένιον, διότι οἱ Χορμοβῖται ἐπολιόρκουν πάλιν αὐτό.

Εἶναι ἀναντίρρητον ὅτι ἡ ἀδελφοποίησις τοῦ Ἀλῆ μετὰ τοῦ Σκέντου καὶ Ντούρου συνέτεινεν οὐ μικρὸν εἰς τὸ μεγαλεῖον αὐτοῦ.

Ταῦτα ἐρανισθεὶς ἐκ τῆς χρονολογίας τῆς Ἠπείρου τοῦ Κ. Ἀραβαντινοῦ ἔκρινα κατάλληλον νὰ ἐκθέσω ἐνθάδε ὡς διαφωτίζοντα τὸν βίον τοῦ Ἀλῆ.

Ὅσα ἐν τοῖς προλεγομένοις ἐρρέθησαν περὶ τῶν θρησκευτικῶν τοῦ Ἀλῆ δοξασιῶν ἀπολύουσιν ἡμᾶς πάσης περὶ τῶν βλασφημιῶν τοῦ ἀθέου τούτου εὐθύνης. Προσθετέον δὲ ὅτι ἀνῆκεν εἰς τὴν αἵρεσιν τῶν Βεκτασήδων, κυνικῶν τινων παρ' Ὀθωμανοῖς φιλοσόφων, δοξαζόντων ὅτι ὀνειροπόλημα εἶναι ἡ θεότης καὶ ὅτι τὰ περὶ τοῦ ὑπερτάτου Ὄντος καὶ τῆς μελλούσης ζωῆς διαθρυλούμενα εἶναι τῆς ἀνθρωπίνης ἀδυναμίας κομψή τις ἐπίνοια καὶ ἐρεσχιλία.

Καὶ ὅμως, ἐν ᾧ συστηματικῶς ἐχλεύαζε τὰ θεῖα, ἐν ᾧ καὶ τοῦ Ἰσλαμισμοῦ κατεφρόνει καὶ τοῦ Χριστιανισμοῦ, πολλάκις μυστικός τις φόβος κατελάμβανε τὴν ψυχὴν αὐτοῦ. Ἔντρομος ἐθεώρει τότε προσεγγίζον γιγαντιαίοις βήμασι τὸ τέρμα τῆς ζωῆς καὶ ἐπειρᾶτο διὰ μυρίων μέσων νὰ ἐξι-

λεώση τὴν θεότητα. Διένειμεν ἄρτον τοῖς πένησιν, ἐκέλευεν ἀνέγερσιν κατηδαφισμένου τινὸς τῶν Ὀρθοδόξων ναοῦ καὶ γονυπετὴς προσηύχετο ὁτὲ μὲν ἐνώπιον τοῦ Ψευδοπροφήτου, ὁτὲ δὲ ἐνώπιον τῆς Θεομήτορος. Οὕτως ἐν Κάλκουτασίῳ τοῦ Περατίου, ἔνθα ὁ ἱερομάρτυς Κοσμᾶς ὑπέστη τὸν δι' ἀγχόνης θάνατον, ἤγειρεν ἰδίοις ἀναλώμασι περικαλλῆ ναόν, καὶ τὴν ἁγίαν κάραν τοῦ ἀποστόλου ἐλάτρευε καὶ κατέβρεχε πολλάκις διὰ τῶν βδελυρῶν αὐτοῦ δακρύων.

Περίεργόν τι ἀνέκδοτον τοιούτου εἴδους μοὶ διηγήθη καὶ ὁ σεβάσμιος καὶ παλιὸς ἀρχιεπίσκοπος Βικέντιος Κράλιεβιτζ, ὅστις καίτοι ἑκατοντούτης, ζωηροτάτας διατηρεῖ εἰσέτι τὰς ἀναμνήσεις τοῦ παρελθόντος. Ἔμαθον παρὰ τοῦ ἁγιωτάτου καὶ πολυπαθοῦς τούτου γέροντος, τοῦ νῦν διὰ τῆς παρουσίας αὐτοῦ κοσμοῦντος τὸν ἐν Βενετίᾳ θεόσωστον ναὸν τοῦ Ἁγίου μεγαλομάρτυρος Γεωργίου, ὅτι κατὰ τοὺς ἀπαισίους ἐκείνους χρόνους, πρωτοπαππᾶς ὢν ἐν Θεσσαλίᾳ καὶ διαχειριστὴς τῶν κτημάτων τοῦ Ἀλῆ, διετάχθη δι' ἐξόδων τοῦ Σατράπου νὰ κτίση ἐκ θεμελίων τὸν ἐν Γορνιτζίβῳ ναὸν τοῦ Ἁγίου Κωνσταντίνου, ἵνα συνέρχωνται οἱ πιστοὶ αὐτοῦ ὑπήκοοι καὶ δέωνται ὑπὲρ ἀφέσεως τῶν ἁμαρτιῶν αὐτοῦ·

Αἱ στιγμαὶ αὗται, ὡς καὶ ἐν τοῖς προλεγομένοις ἐρρέθη, ἦσαν σπανιώταται καὶ ἡ κατέχουσα τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἀθυμία, καθ' ἃς ἡμέρας ἀπροσδόκητόν τι δυστύχημα ἐπήρχετο, μετεβάλλετο συχνότερον εἰς μανίαν ἀκατανόητον. Ἡ φαντασία αὐτοῦ ἐξήπτετο, τὰ σπλάγχνα ἐφλέγοντο ὑπὸ πυρετοῦ, καὶ ὅλος τότε εἰς τὴν ἀθεΐαν παραδεδομένος καὶ εἰς τὴν ἔμφυτον αὐτῷ, ὑπεροψίαν, ἐξεφώνει καταδίκας, παρευρίσκετο εἰς τὰ μαρτύρια, ἦτο ἀπρόσιτος τοῖς πᾶσι καὶ ἐπίστευεν ὅτι, πράττων τοιουτοτρόπως, ἀπέδιδεν αἷμα ἀντὶ αἵματος, περιφρόνησιν ἀντὶ περιφρονήσεως πρὸς τὸ ὑπέρτατον ἐκεῖνο Ὄν, ὅπερ ἐτόλμα ν' ἀναχαιτίζῃ τὴν ὁρμὴν τῶν εὐτυχιῶν καὶ τῶν κατορθωμάτων αὐτοῦ ἢ παρενέβαλλεν ἀπρονόητον πρόσκομμα εἰς τὴν ἐκτέλεσιν προσχεδιασθέντος τινὸς ἀνοσιουργήματος!

Ὅσον θαρραλέος ἐφημίζετο ὁ Μουχτάρ, τόσον γνωστὸς ἐπὶ δειλίᾳ καὶ διαφθορᾷ ἦτο ὁ ἀπατρόπαιος Βελῆς.

Εἶναι ἀναντίρρητον ὅτι ὁ Ἀλῆς, ὡς ἄλλος Λουδοβῖκος ἑνδέκατος, ἔφερε προσηρτημένα εἰς τὸν τράχηλον φυλακτὰ καὶ ἐγκόλπια καὶ ὅτι μετὰ θρησκευτικῆς κατανύξεως καὶ ἠσπάζετο αὐτὰ καὶ ἐπεκαλεῖτο εἰς βοήθειαν.

Ἰδιοτρόπου καὶ ἴσως μοναδικῆς φύσεως, ὁ Ἀλῆς συνεδύαζεν εἰς αὐτὸ τὴν φιλαργυρίαν καὶ τὴν μεγαλοπρέπειαν. Ὅθεν, ποτὲ μὲν ἐσθῆτα περιβεβλημένος πολυτελῆ, ἐκάθητο βρενθυόμενος ἐπὶ τοῦ σατραπικοῦ θρόνου, ποτὲ δὲ ῥακενδύτης καὶ ῥυπαρὸς παρίστατο ἐν σχήματι πένητος μεμψιμοιρῶν καὶ πολλαχῶς τὴν ἑαυτοῦ τύχην ἀποδυρόμενος. Οἱ εἰδότες αὐτὸν ἐκ τοῦ πλησίον ἔσπευδον τότε ὡς ἐξ αὐθορμήτου ἐλευθεριότητος καὶ ἐπέδιδον αὐτῷ χρήματα· οὐαὶ δὲ εἰς τὸν παραφαίνοντα φειδωλίαν ἐν τῷ προσάγειν τὴν δωρεὰν αὐτοῦ!

Μετὰ τὸν ἐμπρησμὸν τοῦ ἐν Τεπελενίῳ γυναικωνίτου, ὅπου ἐφημίζετο ὅτι ἐφύλαττε κεκρυμμένους μεγάλους θησαυρούς, ἐπανελθὼν εἰς Ἰωάννινα, προσεκάλεσε πάντας τοὺς πλουσίους αὐτοῦ ὑπηρέτας καὶ καθήμενος κατὰ γῆς καὶ τύπτων μετὰ δακρύων τὰ στήθη ἔτεινεν ἀναιδῶς τὴν χεῖρα ὡς ἐπαί-

της. Λέγεται ὅτι ὁ Ἀλέξιος ὁ Νοῦτσος ἀνέδειξεν ἑαυτὸν γενναιότερον πάντων, οὐδ' αὐτοῦ τοῦ Βρυώνου ἐξαιρουμένου.

Τὰ μὲν ἁρπάζων καὶ σφετεριζόμενος ὁπωσδήποτε, τὰ δὲ νομιμώτερον κτώμενος, εἶχεν ὁ Ἀλῆς συσσωρεύσει πλῆθος τιμαφλῶν λίθων, καὶ παρὰ τοῦ τότε περιπλανωμένου βασιλέως τῆς Σουηδίας Γουσταύου Ἀδόλφου εἶχε λάβει ἀντὶ ὑπερόγκου τιμῆς σπανιώτατον διὰ το μέγεθος ἀδάμαντα. Καθ' ἃς δὲ ἡμέρας ἔχαιρεν ἐπιδεικνυόμενος τοὺς ἑαυτοῦ θησαυρούς, ἐκόσμει τὰς αἱμοφύρτους, ἀλλὰ φύσει λευκοτάτας, χεῖρας διὰ τοσούτων δακτυλίων, ὥστε μόλις ἔμενον ἀσκεπεῖς αἱ ἀρθρώσεις τῶν δακτύλων.

Ὁ Πλάτανος ἦτο ἐπὶ Ἀλῆ τὸ δένδρον ἔνθα συνήθως ἐτελοῦντο αἱ κεφαλικαὶ ποιναί. Διὸ καὶ θανατηφόρος ἐνομίζετο ἡ σκιὰ αὐτοῦ καὶ ἔντρομος ὁ παροδίτης ἔστρεφε πρὸς τοὺς κλάδους τὰ βλέμματα. Παρὰ τῷ Πλατάνῳ τούτῳ ὑπῆρχεν, ὡς ἐπληροφορήθην, συνοικία γύφτων, μετερχομένων τὸ ἔργον τοῦ δημίου. Ὁ πατὴρ παρέδιδε τὴν τέχνην εἰς τὰ τέκνα καὶ οὕτως, ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεὰν μεταβαίνουσα, ἐτελειοποιεῖτο δι' ὠμοτέρων ἐπινοήσεων. Ὁσάκις οἱ δροφύλακες τοῦ τυράννου ἐζώγρουν τινὰ τῶν καταδιωκομένων κλεφτῶν, πρὶν ἢ εἰσέλθωσιν εἰς Ἰωάννινα, συνήθως παρέμενον μετὰ τοῦ δεσμίου ὑπὸ τὴν σκιὰν τοῦ αἱμοσταγοῦς Πλατάνου καὶ διὰ ταχυδρόμου ἀγγέλλοντος τὴν λείαν πρὸς τὸν Ἀλῆν ἀνέμενον τὰς προσταγὰς αὐτοῦ. Ὁ δέ, πάντα ἀκριβώσας τὰ περὶ τοῦ συλληφθέντος ἀνδρὸς καὶ τοὺς ἄθλους μαθὼν καὶ τὸ γένος, προσδιώριζε παραχρῆμα τὸ εἶδος τοῦ θανάτου. Καὶ τὴν μὲν ἀγχόνην καὶ τὴν καρατομίαν ἐδωρεῖτο τοῖς ὑπόπτοις καὶ μικροῦ λόγου ἀξίοις· τὴν δὲ τῶν ὀστῶν σφυροκοπίαν, τὴν ἐξόρυξιν τῶν ὀφθαλμῶν, τὴν νασκολόπισιν, τὴν εἰς τὰ ὦτα καὶ τὸ στόμα ἔγχυσιν τηκτοῦ καὶ ζέοντος μολύβδου καὶ ἐν ἑνὶ λόγῳ πάνθ' ὅσα ἐπὶ κακώσει τῆς ἀνθρωπότητος προσέθηκεν εἰς τὰ ἤδη ἐξερευνημένα ἡ ἐπίνοια τοῦ Ἀλῆ καὶ ἡ περιτέχνησις τῶν δημίων, ἀπενέμοντο πρὸς τοὺς μάλιστα γενναίους καὶ πολλαχῶς περιφανεῖς. Ὁσάκις δὲ τὸν αἰχμάλωτον εὕρισκεν ὁ τύραννος εὐμοιροῦντα πλεονεκτημάτων τινῶν, καὶ ἐντεῦθεν συμφερωτέραν τοῦ θανάτου ἔκρινε τὴν ζωὴν αὐτοῦ, μετέβαινε δι' ὑπογείων ὁδῶν εἰς ἕνα τῶν γυναικωνιτῶν, κτισθέντα ἐπὶ τούτῳ κατὰ μέσον σταυροδρομίου τινὸς ἐν Ἰωαννίνοις, καὶ ἐνταῦθα, ὥς περ ἐλλοχῶν ὄπισθεν χιαστῶν κιγκλίδων, διεσκόπει ἀσκαρδαμυκτὶ τοὺς χαρακτῆρας τοῦ ὑποδίκου καὶ συνεβάλλετο ὡς ἀπὸ βεβαίων τεκμηρίων ποίας τινὰς ὠφελείας ἠδύνατο νὰ ἐλπίσῃ μὴ σφαγιάζων τὸ προκείμενον θῦμα. Ἡ ζωὴ τῶν ὑπηκόων ἦτο διὰ τὸν τύραννον ἁπλοῦν κτῆμα καὶ οὐδέν, κατ' αὐτόν, διέφερε τῆς χέρσου, ἥτις οὐδένα φέρει καρπὸν εἰμὴ διὰ τοῦ ἀρότρου καὶ τῆς σκαπάνης βαθέως τεμνομένη καὶ ἀναστρεφομένη.

ΒΕΛΗΣ ΓΚΕΚΑΣ. Ἀλβανός, ὅστις ὑπὸ τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ Ἀλῆ ἀπέκτησε φήμην μεγάλην διώκων τοὺς κλέφτας. Ἦτο τολμηρότατος, αἱμοχαρής, ἄκαμπτος. Ὑπὲρ τῆς ἀνδρείας αὐτοῦ ἐμαρτύρησε καὶ ὁ ἥρως Κατσαντώνης, ὅτε, σιδηροδέσμιος ἐν Ἰωαννίνοις, εἶδεν ἐπιστάντα αἴφνης Ἀλβανόν τινα πνέοντα ἐκδίκησιν καὶ λαβόντα παρὰ τοῦ Ἀλῆ τὴν ἄδειαν νὰ ἐκδικήσῃ τὸν θάνατον τοῦ Βελῆ. Ἀτάραχος ὁ Κατσαντώνης ἠτένισε τὸ βλέμμα πρὸς τὸν ἄγνωστον τοῦτον δήμιον καὶ στραφεὶς πρὸς τὸν δεσμοφύλακα : «Ὁ ἄνθρωπος οὗτος, λέγει, ὁμοιάζει πολὺ πρὸς τὸν Βελῆν Γκέ-

καν και, αν δεν άπατῶμαι, πρέπει νὰ εἶναι ὁ ἀδελφὸς τοῦ π α λ λ η κ α ρ ᾶ ἐκείνου. Παλληκαρᾶς ὁ Βελῆς, ἀλλὰ παλληκαρᾶς κι' ἐγώ· ἔκαμε τὸ χρέος του, ἔκαμα κι' ἐγὼ τὸ χρέος μου». Ταῦτα λέγων ἠνίττετο τὴν ἐν Κρύᾳ Βρύσει συμπλοκήν, ἐν ᾗ καὶ διὰ χειρὸς τοῦ Κατσαντώνη ἐφονεύθη ὁ Βελῆς Γκέκας. Ἐρωτήσας ὁ Ἀλβανός, ὅστις καὶ πραγματικῶς ἦτο ἀδελφὸς τοῦ φονευθέντος, καὶ μαθὼν τὴν ἔννοιαν τῶν λόγων τοῦ φοβεροῦ κλέφτου, ἐξέρχεται τῆς εἱρκτῆς, πορεύεται πρὸς τὸν Ἀλῆν καὶ αἰτεῖ παρ' αὐτοῦ τὴν ἐλευθερίαν τοῦ Κατσαντώνη, ἵνα δι' ἐντίμου μονομαχίας ἐκδικηθῇ φονεύων ἐχθρὸν ἐλεύθερον καὶ οὐχὶ δέσμιον. Ὁ Ἀλῆς, ὅστις ἐκ πολυχρονίου πείρας ἐγίνωσκε τὴν ἱκανότητα καὶ τὴν ἀκαταμάχητον τόλμην τοῦ ἥρωος, ἀπέρριψε τὴν γενναίαν αἴτησιν τοῦ Γκέκα καὶ διέταξεν αὐθωρεὶ νὰ σφυροκοπηθῶσιν οἱ δύο ἀδελφοὶ Κατσαντῶναι ἀπὸ ἀρθρώσεως εἰς ἄρθρωσιν.

ΙΟΥΣΟΥΦ ΑΡΑΠΗΣ. Ὁ σκληρότερος καὶ ἀπανθρωπότερος πάντων τῶν ὁπλαρχηγῶν τοῦ τυράννου. Οὗτος εἶχεν ὑπηρετήσει καὶ εἰς τὸν πατέρα τοῦ Βεζύρου καί, παρακολουθήσας τρόπον τινὰ κατὰ βῆμα εἰς τὴν τύχην τοῦ Ἀλῆ, εἶχεν ἀποκτήσει ἐπὶ τοῦ πνεύματος αὐτοῦ μεγάλην ἐπιρροήν. Προκειμένης φονικῆς τινος ἐκστρατείας, οὐδεὶς ἄλλος ἀνελάμβανε τὴν ἐκτέλεσιν. Καὶ ὅμως ὅτε ἔν τινι περιπτώσει οἱ στρατιῶται τοῦ Ἰουσούφ, ἄγοντες καὶ φέροντες τὰς ἐν Ἀκαρνανίᾳ κώμας, ἐνέβαλον πῦρ εἰς τὸν ἐλαιῶνα τῆς Περατείας, ξιφήρης ὁ Ἄραψ ἐπέπεσε κατ' αὐτῶν καὶ πολλοὺς αὐτοχειρὶ ἐθυσίασε πρὸς τιμωρίαν τοῦ ἀσκόπου καὶ ἀνωφελοῦς ἐκείνου κακουργήματος. Ὁ Ἀλῆς προσηγόρευεν αὐτὸν διὰ τοῦ χαριστικοῦ μ π α μ π ᾶ καὶ ἐσέβετο ὡς πατέρα.

ΤΑΧΗΡ. Ὁ μέγας ἀστυνόμος τοῦ Ἀλῆ, ὁ ἀναδεχόμενος τὴν ἐκτέλεσιν τῶν κρυπτῶν φόνων, ὁ δεσμοφύλαξ, ὁ φίλος, ὁ σύμβουλος αὐτοῦ.

ΧΡΗΣΤΟΣ ΜΙΛΙΩΝΗΣ. Εἷς τῶν περιφημοτέρων κλεφτῶν τῆς Ἠπείρου. Δυσκόλως δύναταί τις νὰ προσδιορίσῃ ἀκριβῶς τὴν ἐποχὴν καθ' ἣν ἔζησε. Μόνον δυνάμεθα μετὰ πιθανότητος νὰ εἴπωμεν ὅτι περὶ τὰ τέλη τῆς ΙΖ' ἑκατονταετηρίδος δὲν ὑπῆρχε πλέον. Τὸ πυροβόλον αὐτοῦ ἐφημίζετο ἀδιαμάρτητον, ὥστε καὶ «μιλιόνια» ὠνομάσθησαν μετὰ ταῦτα πάντα τὰ ἔχοντα τὴν ἀξίαν καὶ τὸ σχῆμα ἐκείνου. Δὲν παραδέχομαι τὴν γνώμην τοῦ Φωριέλου, πιστεύοντος ὅτι ὁ περιβόητος οὗτος κλέφτης ἐπωνομάσθη Μιλιώνης, διότι τὸ πυροβόλον αὐτοῦ ἦτο ἐκ τῶν διακρινομένων διὰ τοῦ ἐπιθέτου μιλιόνι. Νομίζω ἐξ ἐναντίας ὅτι τὸ οἰκογενειακὸν τοῦ Χρήστου ἐπώνυμον διαιωνίσθη μετὰ θάνατον ὑπὸ τῶν ἑταίρων αὐτοῦ, ἐπιτιθέμενον εἰς ὅσα πυροβόλα ἐφαίνοντο ὁμοιόσχημα πρὸς τὸ ἐκείνου. Σώζεται δημοτικὸν ᾆσμα ἐκ τῶν παλαιοτέρων, ἐν ᾧ ἐξυμνεῖται ὁ θάνατος τοῦ ἥρωος καὶ ὅπου διαλάμπει ὁ ἑξῆς στίχος :

Ὅσο εἶναι ὁ Χρῆστος ζωντανός, Τούρκους δὲν Προσκυνάει.

ΜΠΟΥΚΟΥΒΑΛΑΣ. Ὁ Ἀκαρνὰν οὗτος, τέκνον ἀνδρείων προπατόρων καὶ ῥίζα περικλεῶν ἀπογόνων, ἐταπείνωσε τὴν ὀθωμανικὴν ἀγερωχίαν ἀγωνιζόμενος ὑπὲρ πατρίδος καὶ τὰς ἀρχὰς τῆς παρελθούσης (τῆς

18ης) ἑκατονταετηρίδος. Νικήσας ἔν τινι συμπλοκῇ τὸν Βελῆν, πατέρα τοῦ Ἀλῆ, κατεδίωξεν αὐτὸν ἀπὸ Κερασόβου μέχρι Τεπελενίου. Ἀξιόλογον δημοτικὸν ᾆσμα, ἐξυμνοῦν τὸ κατόρθωμα τοῦτο, ἀσμένως παρατίθημι ἐνθάδε, εἰς δόξαν καὶ αἰωνίαν αὐτοῦ μνήμην :

Τ' εἶναι ἀχὸς ποὺ γίνεται κ' ἡ ταραχὴ ἡ μεγάλη ;
Μήνα βουβάλια σφάζονται, μήνα θεριὰ μαλλόνουν ;
Οὔτε βουβάλια σφάζονται, οὔτε θεριὰ μαλλόνουν,
ὁ Μπουκουβάλας πολεμᾶ μὲ χίλιους πεντακόσους
στὴ μέση στὸ Κεράσοβο καὶ στὴν Καινούργια Χώρα.
Κόρη ξανθὴ ἐχούγιαξεν ἀπὸ τὸ παραθύρι.
«Πάψε, Γιαννῆ, τὸν πόλεμο, πάψε καὶ τὰ τουφέκια,
νὰ κατακάτση ὁ κουρνιαχτός, νὰ σηκωθῇ ἡ ἀντάρα,
νὰ μετρηθῇ τ' ἀσκέρι σου, νὰ δοῦμε πόσοι λείπουν».
Μετριοῦνται οἱ Τοῦρκοι τρεῖς φοραῖς καὶ λείπουν πεντακόσιοι,
μετριοῦνται τὰ κλεφτόπουλα, καὶ λείπουν τρεῖς λεβέντες.

Ἐπῆγε ὁ ἕνας γιὰ νερό, κι' ἄλλος ψωμὶ νὰ φέρῃ,
ὁ τρίτος, ὁ καλλίτερος, στέκεται στὸ τουφέκι.

Ὁ Μπουκουβάλας οὗτος, τροπαιοῦχος καὶ νικητὴς τῶν Ὀθωμανῶν, μετέβη προβεβηκὼς ἤδη εἰς ρωσσικὴν ὑπηρεσίαν καὶ ἀπεβίωσεν ἐν Ἱεροσαλύμοις, ὅπου εἶχεν ἀπέλθει εἰς προσκύνησιν.

ΣΤΑΘΑΣ ΙΩΑΝΝΗΣ. Τρομερὸς καὶ κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλασσαν, ἦτο ἐπ' ἀδελφῇ γαμβρὸς τοῦ Μπουκουβάλα. Σῴζεται καὶ εἰς αὐτὸν δημοτικὸν ᾆσμα ἐκθειάζον τὴν λεόντειον αὐτοῦ καρδίαν :

Μὴ μὲ θαρρῆτε νειόνυφη, νύφη, νὰ προσκυνήσω·
Ἐγὼ εἶμαι ὁ Γιάννης τοῦ Σταθᾶ, γαμπρὸς τοῦ Μπουκουβάλα.

ΖΙΔΡΟΣ. Ὁ ἀείμνηστος οὗτος μαχητὴς τοῦ Ὀλύμπου, ὁ καταλιπὼν ἀθάνατον μνήμην ἐν Θεσσαλίᾳ διά τε τὴν σύνεσιν καὶ τὴν ἀνδρείαν αὐτοῦ, ἠδυνήθη, ἐπὶ εἰκοσαετίαν μαχόμενος, νὰ διατηρήσῃ ἐλευθέρους ὑπὸ τὴν σκιὰν τῆς σπάθης αὐτοῦ τοὺς Χριστιανοὺς τῆς Ἐλασσῶνος. Κατά τινας, ὁ γενναῖος οὗτος ἀπεβίωσεν ἐξ ἀσθενείας, καταλιπὼν διάδοχον τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ ἕνα μόνον υἱὸν ἀνήλικον, τὸν Δημήτριον, φονευθέντων ἢ ἐκ φυσικοῦ θανάτου ἀπογενομένων τῶν πρεσβυτέρων.

Ὁ Ζίδρος κάνει τὴ χαρά, χαρὰ γιὰ τὸν υἱό του,
ἐκάλεσε τὴν κλεφτουριά, τὰ δώδεκα πρωτᾶτα κλπ.

Ἄλλοι ἐξ ἐναντίας, ἐν οἷς καὶ ὁ Φωριέλος, νομίζουσιν ὅτι ὁ Ζίδρος αἰχμαλωτισθεὶς ἐκαρατομήθη. Ἂν δὲν ἀπατῶμαι, ἡ ὑπόθεσις στηρίζεται εἴς δημοτικόν τι ᾆσμα, ἀτελὲς φερόμενον μέχρι τινος καὶ ἔχων οὕτως.

Ἕνα πουλάκι κάθονταν στοῦ Ζίδρου τὸ κεφάλι,
δὲν ἐλαλοῦσε σὰν πουλί, σὰν ὅλα τὰ πουλάκια,

μόν' ἐλαλοῦσε κ' ἔλεγε, ἀνθρώπινα μιλοῦσε :
«Ζίδρο μου, σύ'σουν φρόνιμος ἀπ' ὅλα τὰ πρωτᾶτα...»

Ἀλλὰ τὸ ᾆσμα τοῦτο, συμπληρωθὲν μετὰ ταῦτα καὶ δημοσιευθὲν ὑπὸ τοῦ κ. Σπυρίδωνος Ζαμπελίου ὑπ' ἀριθμὸν 68, οὐδὲν μαρτυρεῖ περὶ τοῦ βιαίου θανάτου τοῦ Ζίδρου. Σημειωτέον ἐν παρόδῳ, ὅτι ἐν τῇ συλλογῇ τοῦ κ. Ζαμπελίου τὸ ὄνομα τοῦ διαβοήτου τούτου πολεμιστοῦ ἡμαρτημένως, κατ' ἐμὴν γνώμην, ἀναγινώσκεται Σίντρος ἀντὶ Ζίδρος.

Ἐθήρευεν ὁ Ἀλῆς τὰ ὅπλα τῶν διασήμων μαχητῶν, ἐξαιρέτως δὲ τῶν ὑπ' αὐτοῦ καταστρεφομένων. Ἐπίστευεν ὅτι διὰ τῶν τροπαίων ἐκείνων κατεπτόει τὴν ἑλληνικὴν ἀνδρείαν ἢ ὅτι φοβερώτερος ἐγίνετο διὰ τοιαύτης ἐπιδείξεως. Εἶχε λάβει δῶρον παρὰ τοῦ βασιλέως τῆς Σουηδίας Γουσταύου Ἀδόλφου τὸ πυροβόλον Καρόλου τοῦ δωδεκάτου. Εἶχεν ἀποκτήσει διὰ διαθήκης τὸ τοῦ Δγεξὰρ καὶ γαυριῶν ἐδείκνυε πρὸς τοὺς ἐπισκεπτομένους αὐτὸν ξένους ἄλλο δωρηθὲν αὐτῷ κατὰ τὸ 1800, ἐξ ὀνόματος Ναπολέοντος τοῦ Μεγάλου.

Ἀλλ' ὑπὲρ πάντα ταῦτα ἔφερε θρησκευτικὸν σέβας πρὸς τὴν σπάθην τοῦ Κρὶμ Γεραΰ, ἣν ἔλαβε παρὰ τοῦ Ὀρχάνου, ἀπογόνου τῆς ταταρικῆς δυναστείας, τῆς αὐτοδικαίως κεκλημένης ἐπὶ τὸν σουλτανικὸν θρόνον ἐν περιπτώσει καθ' ἣν ἤθελεν ἐκλείψει ἡ νῦν τὸ σκῆπτρον κατέχουσα γενεά.

ΠΕΡΓΑΝΤΙ—ΛΑΜΙΑ. Ὄρη ἐν Ἀκαρνανίᾳ. Ἐν τῇ ὑπωρείᾳ τοῦ δευτέρου ὑπάρχει φρούριον, ἀνεγερθὲν ὑπὸ τοῦ Ἀλῆ καθ' ἃς ἡμέρας ἐπολιόρκει τὴν Λευκάδα.

Περιττὴν κρίνω τὴν διήγησιν τῶν ἱστορικῶς παραδεδομένων ἢ ἄλλως διαθρυλουμένων περὶ Ἀλῆ καὶ τῶν ἀνακτόρων αὐτοῦ. Ἐάν τις διεξέλθη τὴν ἱστορίαν τοῦ Πουκεβίλλου, θέλει πεισθῆ περὶ τῆς ἀκριβείας τῶν ὑπ' ἐμοῦ πεποιημένων καὶ θέλει μάθη καὶ οἷα τὰ ἐν τῷ σπηλαίῳ ἐκείνῳ πραττόμενα. Αὐτὸς ὁ Πουκεβίλλος διηγεῖται ὅτι, πορευθεὶς νύκτωρ πρὸς τὸν Ἀλῆν καὶ διερχόμενος τὰ ζοφώδη τοῦ γυναικωνίτου προπύλια, ἔπεσεν εἰς σωρὸν κεφαλῶν καὶ τὰς χεῖρας καὶ τὰ ἱμάτια ἐμόλυνεν ἐκ τοῦ αἵματος. Ἠγέρθη ἔντρομος καὶ ἀπὸ τῆς πτώσεως ταύτης μέχρι τελευτῆς τοῦ βίου ἔπασχε νευρικόν τι πάθος, ἀπόλαυσμα τῆς νυκτερινῆς ἐκείνης ἐπισκέψεως.

ΜΗΤΡΟΣ ἢ ΜΗΤΡΟΜΑΡΑΣ. Σύγχρονος καὶ συναγωνιστὴς τοῦ Ἰωάννου καὶ Κώστα Μπουκουβάλα, διέπρεψεν ὡς κλεφτάρχης ἐν παντοίαις συμπλοκαῖς καὶ ὀνομαστὸς καὶ ἐπίφοβος ἐγένετο :

Ὁ Μητρομάρας φώναξε ἀπὸ τὸ μετερίζι.

ΠΑΛΑΙΟΠΟΤΛΟΣ ἢ ΠΑΛΗΟΠΟΤΛΗΣ. Ἀνῆκεν εἴς τινα τῶν διασημοτέρων τῆς Ἠπείρου οἰκογενειῶν. Φίλος τοῦ Καναβοῦ, ὑπηρέτησεν ἐπί τινα χρόνον ἐν τῷ στρατῷ τοῦ Ἀλῆ, ἀλλὰ μετὰ τὴν δολοφονίαν ἐκείνου ἀπεχώρησεν ἐπὶ τὰ ὄρη καὶ στρατολογήσας ἐκηρύχθη ἄσπονδος ἐχρὸς τοῦ σατράπου. Μετὰ ταῦτα, συντυχὼν τῷ ἐξορίστῳ Πασόμπεη, συνέδεσε πρὸς αὐτὸν φιλίαν καὶ ἀμφότεροι, δεδοκιμασμένης ἱκανότητος συνωμόται, ἐτεκταίνοντο τὸν ὄλεθρον τοῦ Ἀλῆ.

ΚΟΝΤΟΓΙΑΝΝΑΙΟΙ. Νικόλαος καὶ Κωνσταντῖνος ἐκ τῆς Φθιώτιδος :

Κοιμᾶται ἡ καπετάνισσα νύφη τοῦ Κοντογιάννη
Νὰ τὴν ξυπνήσω σκιάζομαι, νὰ τῆς τὸ πῶ φοβοῦμαι
Τὸν Νικολάκη πιάσανε, τὸν Κωνσταντῆ βαρέσαν.

Ἦτο πατροπαράδοτον ἐν τῇ ἀειμνήστῳ ταύτῃ οἰκογενείᾳ τὸ μῖσος κατὰ τῶν Ὀθωμανῶν. Ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεὰν μετεβιβάζετο ὡς ἱερὸν κειμήλιον ἡ φοβερὰ σπάθη τοῦ γέροντος Κοντογιάννου, ἐφ' ἧς ἑλληνιστὶ γεγγραμμένοι ἀνεγινώσκοντο οἱ ἑξῆς στίχοι :

Ὅποιος τυράννους δὲν ψηφεῖ
κ' ἐλεύθερος στὸν κόσμο ζῆ,
δόξα τιμή, ζωή του
εἶν' μόνο τὸ σπαθί του.

ΜΑΥΡΟΜΜΑΤΗΣ. Ἀκαρνάν, ἀνήκων εἴς τινα τῶν διασημοτέρων καὶ δυνατωτέρων οἰκογενειῶν. Ἐγένετο ὕποπτος τῷ Ἀλῇ καὶ κατεδιώχθη ὑπ' αὐτοῦ.

ΕΥΘΥΜΙΟΣ ΒΛΑΧΑΒΑΣ. Γνωστὸς ἐν πάσῃ τῇ ἑλληνικῇ γῇ διά τε τοὺς ἄθλους καὶ τὸ μαρτύριόν του.

ΝΙΚΟΤΣΑΡΑΣ. Θεσσαλός, ἦτο καὶ οὗτος ἐν γενναίοις γενναῖος. Παραπέμπομεν τὸν ἀναγνώστην εἰς ὅσα περὶ αὐτοῦ ἔγραφεν ὁ Φωριέλος, δημοσιεύων τὰ δημοτικὰ ᾄσματα ἐν οἷς ἐξυμνεῖται ὁ ἥρως :

Ὁ Νικοτσάρας πολεμᾶ μὲ τρία βιλαέτια.
Τὴ Ζίχνα καὶ τὸ Χάντακα, τὸ ἔρημο τὸ Πράβι.
Τρεῖς μέρες κάνει πόλεμο, τρεῖς μέρες καὶ τρεῖς νύχταις
Χιόν' ἔτρωγαν, χιόν' ἔπιναν καὶ τὴ φωτιὰ βαστοῦσαν.

ΤΖΑΚΑΣ. Καίτοι γέρων ὁ ἁρματωλὸς οὗτος, διάγων ἐν Γρεβενοῖς κατέπληξε πολλάκις τὸν Ἀλῆν.

ΓΙΟΡΓΟΘΩΜΟΣ. Ὁ διαβόητος οὗτος πολεμιστὴς ἤκμασε κατὰ τὸ τέλος τῆς παρελθούσης καὶ τὰς ἀρχὰς τῆς ἐνεστώσης ἑκατονταετηρίδος. Πολλὰ δὲ καὶ πολλοῦ ἄξια ἀνεκάλυψα περὶ αὐτοῦ ἐν τῷ χαρτοφυλακίῳ τῆς Λευκάδος. Πλῆθος ἐπιστολῶν, διευθυνομένων παρὰ τῶν ὁπλαρχηγῶν τοῦ Βεζύρη Ἀλῆ πρὸς τὴν ἐγχώριον κυβέρνησιν τῆς πατρίδος μου, μαρτυροῦσι τὴν ἀκαταδάμαστον ἀνδρείαν τοῦ ἥρωος. Ἐκ τῶν ἐπιστολῶν τούτων δημοσιεύω μόνον δύο, τὴν μὲν παρὰ τοῦ Ντεμιτζῆ Ἀσλάνη, τὴν δὲ παρὰ τοῦ γνωστοῦ Ἰουσοὺφ Ἀράπη. Ἀμφότεραι δεικνύουσι τὴν ἀνεξάντλητον καρτερίαν τῶν Ἑλλήνων, ἀδιαλείπτως ἀγωνιζομένων πρὸς τοὺς τυράννους αὐτῶν, μαρτυροῦσι δὲ καὶ τὰς ἀνεκτιμήτους ὑπηρεσίας, ἃς ἡ ἀσήμαντος καὶ πτωχὴ πατρίς μου παρέσχε τῷ Ἑλληνισμῷ καὶ τῇ Ὀρθοδοξίᾳ, ὑποδεχομένη εἰς τὰς ἀγκάλας αὐτῆς τοὺς ἀκαταπαύστως διωκομένους ἐκείνους μαχητὰς καὶ ἐν οὐδενὶ λόγῳ τιθεμένη τὰς ἀπειλὰς καὶ τὰ φόβητρα τοῦ αἱμοβόρου Βεζύρου.

Ἐκ τῆς ἀναγνώσεως τῶν ἐπιστολῶν τούτων προκύπτει ὅτι οἱ δράττοντες τὸ ξίφος ὑπὲρ πίστεως καὶ πατρίδος ἐπέπιπτον ἐνίοτε καὶ πρὸς ὁμοθρή-

σκους καὶ ὁμοφύλους, ὅπερ καὶ ἀκατανόητον ἄλλως καὶ ἀνόσιον ἤθελε φανῇ, ἐὰν ἠδυνάμεθα νὰ λησμονήσωμεν ὅτι σύμμαχοι καὶ συνένοχοι τοῦ Βεζύρου Ἀλῆ ὑπῆρξαν διάσημοι ὁπλαρχηγοὶ Ἕλληνες, οἵτινες κατηνάγκαζον πολλάκις τοὺς κατοίκους κώμης ἢ ἐπαρχίας τινὸς οὐ μόνον νὰ μὴ παρέχωσιν ἄσυλον πρὸς τοὺς κ λ έ φ τ α ς, ἀλλὰ καὶ νὰ προσβοηθῶσι τοῖς περὶ τὸν τύραννον, ἐπὶ καταστροφῇ τῶν ἐπιφόβων ἐκείνων συναδέλφων. Τινὲς τούτων ἀπέπλυναν τὸ σατανικὸν ἀνόμημα χύσαντες μετὰ ταῦτα τὸ ἴδιον αἷμα ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας τοῦ Ἔθνους, ὡς ὁ Καραΐσκος, ἄλλοι δὲ ἐφάνησαν ἧττον ἄξιοι τοῦ ἑλληνικοῦ ὀνόματος. Κεῖνται ἤδη ἐνώπιόν μου ἐπιστολαὶ ἐκ τοῦ αὐτοῦ τῆς πατρίδος μου χαρτοφυλακίου, μαρτυροῦσαι τρανῶς τὰ τοιαῦτα. Ἀλλὰ περιττὴν κρίνων τὴν δημοσίευσιν πασῶν τούτων, περιορίζομαι εἰς τὴν ἔκδοσιν ἐπιστολῆς τινος αὐτογράφου τοῦ Χρήστου Κατσικογιάννη, φερούσης ἅμα καὶ τὴν σφραγῖδα τοῦ γενναίου τούτου, ὅστις ἀπολογεῖται πρὸς τὸν Πρύτανιν τῆς πατρίδος μου δι' ὅσα ἐβιάζετο ἐνίοτε νὰ πράττῃ κατὰ τῶν ὁμογενῶν αὐτοῦ. Δύναται δὲ αὕτη νὰ θεωρηθῇ ὡς ἡ πολιτικὴ καὶ θρησκευτικὴ ὁμολογία τοῦ ἀληθοῦς κλέφτου·

Ἐπιστολὴ Νεμιτζῆ Ἀσλάνη

Τοῖς εὐγενεστάτοις καὶ κατὰ τὴν χρεωστουμένην, ἀνταπόκρισιν περιποθήτοις μοι ἐξουσιασταῖς καὶ προέδροις τῆς Ἁγίας Μαύρας.

Εὐγενέστατοι καὶ περιπόθητοί μου ἐξουσιασταὶ καὶ πρόεδροι τῆς Ἁγίας Μαύρας, ἀκριβῶς χαιρετῶ τὴν εὐγενίαν σας. Ταῖς ἀπερασμέναις ἔλαβα ἕνα ἀποκριτικὸν φιλικόν σας καὶ ἐβεβαιώθην ὅτι ὅσα ἀποκριτικῶς μοὶ ἐφανερώνετε, καὶ διὰ πολλῶν πάσχετε νὰ ἀποδείξετε ὅτι ὅλως διόλου ἐπιποθεῖτε ἀναμεταξύ μας εἰρήνην καὶ νὰ φυλάττωνται ἀκίβδηλα τὰ γειτονικὰ ὅρια. Καὶ ὡς πρὸς τοῦτο τότε εἶναι βεβαιωμένον, ὅταν στερεωθῶσι μὲ καμώματα. Ἀλήθεια, ἀπὸ μέρους σας ἐδείχθη κάποια προθυμία εἰς διωγμὸν τῶν κακῶν καὶ ἀπὸ τοὺς ἁρματωλούς σας ἐπιάσθησαν τέσσαροι πέντε ρέμπελοι καὶ ἐλευθερώθη ὁ σκλάβος. Ὅμως ὁ ἀδελφὸς τοῦ Γεωργοθώμου καὶ ὁ ἀδελφὸς τοῦ Μακρυσταμούλη, ὁποῦ ἐφύλαγαν τὸν σκλάβον καὶ ὅπου εἶναι ὅλη ἡ δύναμις τοῦ Γεωργοθώμου, ἀφέθησαν καὶ πάγουν εἰς τὴν κακίαν τους. Τέλος πάντων ὅταν ἀπὸ μέρους τῆς ἐξουσίας σας δείχνετε κατὰ τὸ πρέπον προθυμίαν εἰς κυνηγημὸν τῶν κακῶν καὶ εἰς ἡσυχίαν τῶν γειτόνων, ἡμεῖς μακρὰν δὲν εἴμεθα, ὥστε νὰ μὴν μανθάνωμεν τὴν ἀλήθειαν· καὶ ἀφοῦ βεβαιωθῶμεν οὕτω, δὲν θέλομεν δείξῃ καμμίαν ἔλλειψιν προθυμίας εἰς ἐκεῖνα ὁποῦ ἁρμόζουν μιᾶς εἰλικρινῶς φιλιωμένης γειτονίας. Καὶ φοβερισμοὶ ἐδῶθεν δὲν ἐστάθησαν εἰς τὰ αὐτόσε, ἀλλὰ λόγοι βιασμένοι ἀπὸ τὸ δίκαιον, διότι οἱ κακοί, φυλαττόμενοι εἰς τὰ μέρη σας, ἔρχονται καὶ κάμνουν τόσα κακὰ εἰς τούτους τοὺς τόπους. Ἐκεῖνοι, ὅπου φυλάττουσι τοὺς κακούς, εἶναι παρόμοιοι ὡσὰν νὰ κάμνουν αὐτοὶ οἱ ἴδιοι τὸ κακόν, καὶ ὁποιος δὲν ἐμποδίζει τὸ κακὸν εἶναι ὅμοιος μὲ ἐκεῖνον ὁποὺ κάμνει τὸ κακόν. Ὅταν ἡμεῖς ἴδωμεν τὴν προθυμίαν σας διὰ νὰ εἶναι εἰς εἰρήνην καὶ ἡσυχίαν ἡ γειτονία μας κατὰ τοὺς νόμους τῆς εἰλικρινοῦς φιλίας, θέλει σᾶς κάμωμεν καὶ ἡμεῖς βεβαίους διὰ τὸν πολύν μας ἔρωτα διὰ τὴν ἰδίαν εἰρή-

νην καὶ ἡσυχίαν καὶ κοντὰ εἰς τοῦτο θέλει ἔχετε κα τὴν δέησιν πρὸς τὸν Θεὸν τῶν ραγιάδων, ὡσὰν ὁποὺ γίνεσθε αἴτιοι νὰ γλυτώσουν οἱ πικροὶ ἀπὸ τὸν ἐξολοθρευμὸν τῶν κλεπτῶν, ὁποὺ μὲ ἄκραν ἀσπλαγχνίαν τοὺς κάμνουν· Εἰς ἐμέ, ὁποὺ ἔτυχα ἁρματωλὸς ἐδῶ εἰς τὸ Κάρλελι, ὁποὺ εἰς τοῦτο εἶναι οἱ σκάλαις, ἀποδίδουν τὸ πταίσιμον καὶ ὅλα τὰ ἄλλα βιλαέτια τάχα πὼς ἀπερνοῦν τελείως, καθὼς ἀλήθεια τὰ παθαίνουν. Τέλος ἡ δική σας καθαριότης μὲ τὸν κυνηγημὸν τῶν κλεφτῶν θέλει διπλασιάση τὴν εἰς τοῦτο ἐδικήν μας προθυμίαν καὶ οἱ ζαμπιτάδες Τοῦρκοι καὶ οἱ προεστοὶ Ρωμαῖοι θέλει νὰ σᾶς φανερώσουν εἰς τὸ Ὑψηλὸν Δεβλέτι τὴν αὐτὴν εἰλικρίνειαν ὁποὺ σώζεται κατὰ τοὺς νόμους τῆς γειτονικῆς φιλίας. Ταῦτα καὶ τὰ ἔτη σας πλεῖστα καὶ πανευτυχῆ.

1800 Μαΐου 14, Βραχῶρι.

Ἐπιστολὴ Φουσούφαγα

Εὐγενέστατοι καὶ περιπόθητοί μου φίλοι πρόεδροι τῆς Ἁγίας Μαύρας, φιλικῶς χαιρετῶ τὴν εὐγενίαν σας. Ἔλαβον τὴν γραφήν σας, ἡ ὁποία τὰς δικαιολογίας σας ἔχει ζωγραφισμένας μὲ χρώματα ἀπρεπείας, καὶ χωρὶς νὰ ζυγιασθῇ ὁ πόνος μας θεωρούμενος ἐπάνω εἰς τὴν ζωήν μας, τιμήν μας καὶ βιός μας. Ἔλαβον εἰς ὅλα πληροφορίαν καὶ σᾶς ἀποκρίνομαι. Διὰ τὴν ἀνδραγαθίαν, ὁποὺ οἱ ἐδικοί σας ἐλευθέρωσαν τὸν Ἀμβρακιώτην ἐδικόν μας καὶ τοὺς συντρόφους τοῦ Θώμου ἔκαμαν σκλάβους καὶ τὰ ἄλογα ἐλευθέρωσαν, εὐχαριστοῦμεν καὶ ἐπαινοῦμεν τὴν προθυμίαν σας.

Ἔπρεπε ὅμως εἰς αὐτὴν τὴν προθυμίαν καὶ γειτονικὴν φιλίαν νὰ ἀκολουθῆτε πάντα, ὅτι ἐκεῖνο τὸ καλόν, ὅπου δὲν εἶναι πάντοτε καλόν, δὲν εἶναι τέλειον καλόν. Θαυμάζομεν εἰς τοὺς ὅρκους ὅπου θυσιάζετε ἐπάνω εἰς τὴν πίστιν σας ὅτι εἰς τὸν τόπον σας οὔτε ὁ Γεοργοθῶμος φυλάττεται οὔτε ἄλλος οὔτε αἱ οἰκογένειαί των. Ἀποροῦμεν εἰς τοῦτο. Ἄραγε δὲν σᾶς εἶναι γνωστὰ ὅσα ἐνεργοῦνται εἰς τὸν τόπον σας; Ἢ πῶς ἄλλως εἶναι; Αὐτοὶ οἱ ἴδιοι ἄνθρωποί μας ἦλθον αὐτοῦ εἰς τὴν Ἁγίαν Μαύραν καὶ μὲ τὰ ἴδιά τους ὄμματα εἶδον τὰς οἰκογενείας τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ Θώμου καὶ ἄλλων συντρόφων του, αἱ ὁποῖαι φυλάττονται εἰς τὸ χωρίον ὁποὺ ὀνομάζεται Κ α ρ υ ὰ καὶ ἔχει αὐτὰς ὑπὸ τὴν προστασίαν του αὐτὸς ὁ ἴδιος καπετάνιος σας Τ ρ ύ φ ο ς. Τοῦτο εἶναι βέβαιον· καὶ ἂν ἀσπάζεσθε τὴν ἀλήθειαν καὶ ἔχετε ἐναγκαλισμένην τὴν πρέπουσαν γειτονικὴν φιλίαν, ἀπορρίψητε τὴν ἀμέλειαν καὶ ἀνοικτὰ ὦτα μὴ ἀφίνετε νὰ σᾶς ἀπατοῦν οἱ ἴδιοι ἁρματωλοί σας, φύλακες τῶν κλεφτῶν ζημιωτῶν μας, καὶ βεβαιοῦσθε εἰς ὅλα καὶ προθυμοποιεῖσθε εἰς τὸ νὰ τελειωθοῦν τὰ πρέποντα ἢ εἰς αὐτοὺς τοὺς ἴδιους κακοποιοὺς ἢ εἰς τὰς οἰκογενείας των. Ἡμεῖς σᾶς ὑποσχόμεθα ἐπάνω εἰς τὴν ἀλήθειαν ὅτι, ἀφοῦ πληροφορηθῶμεν τὴν προθυμίαν σας, καθὼς ἀπαιτεῖ ἡ εἰλικρινὴς γειτονικὴ φιλία, εὐθὺς μὲ ζῆλον θερμὸν νὰ ἐναγκαλισθῶμεν τὴν φιλίαν καὶ εἰρήνην. Σᾶς ὑποσχόμεθα οἱ ἄνθρωποί σας ἐλευθέρως καὶ ἀφόβως νὰ περιπατῶσι καὶ νὰ πραγματεύωνται εἰς —ὅλο τὸ Σαντζάκι Καρλελίου καὶ εἰς πᾶσαν τους περίτπωσιν νὰ ἔχουν τὴν πρέπουσαν διαφέντευσιν. Ἀλλὰ εἶναι στερκτὸν εἰς τὸν Θεόν, εἶναι ἐπαινετὸν εἰς τοὺς ἀνθρώπους, εἶναι

δεκτὸν εἰς κανένα νόμον, τὰ μέρη σας ἀπὸ τὸ ἕνα μέρος νὰ ὑποκρίνωνται φιλίαν μὲ τὰ ἐδικά μας καὶ ἔπειτα νὰ ἔχουν κρυφίαν ἔχθραν; Ἢ δὲν εἶναι τοῦτο, ὁποὺ εἰς τὰ μέρη σας φυλάττονται οἱ κακοὶ καὶ ἔρχονται ἐδῶ καὶ κάμνουσι τόσην διαφθορὰν καὶ ἀφανισμόν; Τοῦτο μάλιστα, ἀρχῆθεν βεβαιωμένον, εἶναι σωστὸν κακὸν καὶ ἂς φαίνεται καλόν, ἀλλὰ δὲν εἶναι καλόν. Ὁ πόνος μας, ἡ πικρία μας, ἡ ἀγάπη μας, ὁποὺ ἐχάθη ἡ ζωή μας, ἐσβύσθη ἡ τιμή μας καὶ ἀφανίσθη τὸ βιός μας. μᾶς ἀνάγκασε νὰ χάσωμεν τὴν ὑπομονήν, τὴν ὁποίαν εἰς τόσα ἄλλα κακὰ ἐφυλάξαμεν καὶ ὡρμήσαμεν ἢ νὰ ἐκδικηθῶμεν εἰς τὴν κρυφίαν ἔχθραν νὰ κάμωμεν νὰ φανερωθῆ. Εἰς τοῦτο εἰδικοί σας δὲν ἔντεσαν, ἀπὸ ἄλλα μέρη ἔτυχαν καὶ χωρὶς νὰ ἔλθη εἰς ἐμὲ κανένα γράμμα ἀπὸ καμμίαν προεδρείαν, χωρὶς νὰ δοκιμάσωσι παραμικρὰν ζημίαν ἢ στενοχώριαν, ἐλευθερώθησαν καὶ εἰς τὰς ὑποθέσεις των ἐπῆγαν. Ἀληθῶς τὰ βασιλικὰ φιρμάνια προστάζουν οἱ νησιῶται νὰ περιπατοῦν ἀνεμποδίστως εἰς τὰ μέρη τοῦ κραταιοτάτου Δελβετιοῦ μας, ἀλλὰ τὰ ἴδια φιρμάνια καὶ χασιτερίφια δὲν προστάζουν οἱ κακοποιοὶ νὰ κυνηγῶνται καὶ νὰ διώκωνται ἀπὸ τὰ νησιά; Τὸ Ὑψηλότατον Δεβλέτι δὲν θέλει ἀληθινὰ τὴν ζημίαν τῶν νησιωτῶν, ἀλλ' ἄρα γε στέργει οἱ νησιῶται νὰ φυλάττωσι τοὺς κακοποιούς, νὰ ἀφανίζουν τοὺς τόπους του; Καὶ ἡμεῖς εἰς τὸ Ὑψηλότατον Δελβέτι ἔχομεν νὰ κλαυθῶμεν τὸ μέγιστον αὐτὸ κακόν, ὁποὺ ἀπὸ τὴν τοιαύτην φύλαξιν ἀδιακόπως μᾶς γίνεται. Εἰς ἡμᾶς δὲν εἶναι φροντὶς νὰ μάθωμεν ὅτι ἔχετε ἀρκετὰ μούλκια καὶ ἐξοδεύετε ἀπὸ τζέκαν, αὐτὰ εἶναι διὰ τὴν ἀνάπαυσίν σας καὶ χαρῆτε τα. Ἡμεῖς προθυμίαν ἔχομεν νὰ ἔχετε ἐναγκαλισμένην τὴν πρέπουσαν γειτονικὴν φιλίαν, νὰ μὴ γίνεται τόσον ἄδικον μὲ τὸ νὰ φυλάττωνται οἱ κακοὶ εἰς τοὺς τόπους σας, νὰ ἔχετε προθυμίαν εἰς κυνηγημὸν τῶν κακῶν ἕτοιμοι καὶ ἡμεῖς ἑπομένως νὰ φερόμεθα καθὼς ἡ γειτονικὴ φιλία ἀπαιτεῖ καὶ εἰς τὸ νὰ φυλάττωνται ἀπαράτρωτα τὰ γειτονικὰ φιλικὰ ὅρια. Θεόθεν δὲ τὰ ἔτη σας πλεῖστα καὶ παντευδαίμονα.

1800 Ὀκτωβρίου 2, Βραχωρίῳ.

Περιπόθητός σας

ΙΟΥΣΟΥΦΑΓΑΣ

Χάλια Κάρλελι Μουτεσελήμης.

Ἐν ἑτέρᾳ ἐπιστολῇ, τοῦ Ντεμιτζῆ Κλεισούρα, λέγεται ὅτι ὁ Γιωργοθῶμος μετὰ τοῦ Παραβόλα καὶ λοιπῶν τοῦ σώματος λοχήσαντες ἐφόνευσαν ταχυδρόμον τινὰ τοῦ Βεζύρου, καίτοι ἔχοντα μεθ' ἑαυτοῦ φρουρούς, καὶ σκυλεύσαντες τὸν νεκρὸν εὗρον χίλια φλωρία, ἐκτὸς τῶν ὅπλων καὶ τῶν πολυτελῶν ἱματίων.

Ἄλλοθι πάλιν ὁ Ἰουσοὺφ ἀγᾶς, ταλανίζων ἑαυτόν, λέγει πρὸς τοῖς ἄλλοις ὅτι, καίτοι ἐκ πενήκοντα ἐτῶν διάγων πολεμικὸν βίον, οὐδέποτε ἔπαθεν ὅσα ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις ὑπὸ τοῦ Γιωργοθώμου καὶ διηγεῖται ἕτερον ἀνδραγάθημα τοῦ τολμηροτάτου τούτου· ὅτι εἰσέβαλε νύκτωρ εἰς τὴν κώμην Κεχρενιάν, φρουρουμένην ὑπὸ Ἀλβανῶν καὶ ἐν ῥιπῇ ὀφθαλμοῦ ἐκ μὲν τῶν ἀλλοφύλων πολλοὺς κατέκοψεν, ἐκ δὲ τῶν τουρκοφίλων δύο ἠχμαλώτισεν. Ἄλλοθεν δὲ γινώσκομεν ὅτι ὁ ἥρως οὗτος, ὀχυρωθεὶς ἐπὶ τῶν ἀκρωρειῶν τοῦ Μακρυνόρους, διετέλει ἀνεξαρτήτως, μέχρις οὗ ἔν τινι συμπλοκῇ πληγεὶς καιρίως ἠχμαλωτίσθη ὑπὸ τῶν Ἀλβανῶν τοῦ Ἰουσοὺφ Ἀράπη:

Ποῦστε, βρὲ παλληκάρια μου, λίγα κι' ἀνδρειωμένα;
Πετᾶτε τὰ τουφέκια σας, σύρετε τὰ σπαθιά σας,
γιουροῦσι μέσα κάμετε, πάρτε μου τὸ κεφάλι
νὰ μὴν τὸ πάρῃ ἡ Τουρκιά, 'Ιουσούφαγας ὁ σκύλος.

Ταῦτα ἐν συνόψει ἔκρινα εὔλογον νὰ σημειώσω ἐνταῦθα τόσῳ μᾶλλον ὅσῳ μικρὰ περὶ Γιωργοθώμου εὗρον ἐν τοῖς ἡμετέροις χρονικοῖς.

Ἐπιστολὴ Χρήστου Κατσικογιάννη

Πρὸς τὸν ἐξοχώτατον καὶ μεγαλοπρεπέστατον πρύτανιν εἰς Ἁγίαν Μαύραν.

Ἐ ξ ο χ ώ τ α τ ε,

Μὲ τὸ δουλικόν μου γράμμα δὲν λείπω νὰ μὴ σᾶς προσφέρω τὰς δουλικάς μου προσκυνήσεις καὶ νὰ σᾶς εἰδοποιήσω, ἀγκαλὰ καὶ σᾶς εἶναι γνωστόν, ὅτι διώκομαι ἀπ' τοὺς ἀλλοφύλους διότι ὑπερασπίζομαι τὸ δίκαιόν μου. Τὸ νὰ ἀποκτᾷ τινὰς ἀφεντάδες καὶ φίλους ἡ ἴδια φύσις καὶ αὐτὴ ἡ χρεία τὸν παρακινεῖ, τὸ νὰ φυλάττῃ ὅμως μετὰ ταῦτα τὴν φιλίαν καθαρὰν καὶ ἀπαρασάλευτον, τοῦτο εἶναι ἴδιον, στοχάζομαι, τῶν φιλαλήθων φίλων. Ἕνας λοιπὸν ἀπὸ τοὺς φιλαλήθεις τούτους καυχῶμαι ὅτι εἶμαι καὶ ἐγὼ πρὸς τὴν ἐξοχότητά σας, ἡ ὁποία στοχάζεται νὰ μὴ ἀδικῇ καὶ νὰ φυλλάττῃ τὴν ἴδιαν καθαρὰν ἀγάπην εἰς τὴν ὁποίαν βασιζόμενος μὲ θάρρος σᾶς εἰδοποιῶ ὅτι χθὲς ἔμαθον μίαν ἔξαφνον εἴδησιν, —ὅτι ὁ Μοῦρτο Κάλης ἐτεχνάσθη γράφων εἰς τὴν ἐξοχότητά σας ὅτι ὅσα κακὰ καὶ δυστυχίαι ἠκολούθησαν εἰς τὴν περιοχὴν τῆς Βόνιτσας, ὅτι ἐγὼ τὰ ἔκαμα. ,

Βέβαια ὅτι φροντίζω διὰ νὰ γλυτώσω τὴν πατρίδα μου καὶ κατατρέχω ἐκείνους ὅπου εἶναι ἑνωμένοι μὲ τοὺς ἀλλοφύλους οἱ ὁποῖοι ἂν μὲ κατατρέχουν ὁ Θεὸς εἶναι δίκαιος. Οἱ ὁμογενεῖς ὅμως, μοῦ κακοφαίνεται, ἕνας τὸν ἄλλον κυνηγᾶ καὶ ὅλοι μαζὶ διὰ τὴν κακίαν τους χώνονται εἰς τὸν ἴδιον λάκκον ὅπου σκάφτουν μὲ τὰ χέρια τους.

Ἀφεντάδες μου, ἀκούσατε, παρακαλῶ, μὲ ἐκείνην τὴν συνειθισμένην σας καὶ φιλοδικαίαν καλοκἀγαθίαν καὶ τὰ εἰδικά μου δίκαια παράπονα ἐν συντόμῳ καὶ πάλιν ἡ προσταγή σας δὲν μένει ἀνενέργητος.

Ἀφεντάδες, σᾶς εἶναι γνωστὸν ὅτι οἱ ἀλλόφυλοι ὄχι μόνον τὴν περιουσίαν μας ἅρπαξαν καὶ τὰ ὀσπιτιά μας κατεδάφισαν, ἀλλὰ καὶ διὰ τὸ αἷμα ἡμῶν καὶ τῶν γυναικῶν καὶ τῶν παιδιῶν μας διψοῦν καθ' ἑκάστην. Ὅθεν, διὰ νὰ φυλλάξωμεν καὶ τὴν τιμήν μας, προστρέχομεν εἰς τὴν ἐξουσίαν σας γνωρίζοντες τὴν φυσικὴν καὶ φιλόχριστον φιλοξενείαν σας. Ἀλλ' ἡ ἀχόρταγος καὶ ἀνήσυχος κακία τῶν ἀλλοφύλων καὶ ἡ ὁμογνωμία μερικῶν ἐδικῶν μας ὁμοπίστων ἐπροχώρησε τόσον, ὥστε νὰ ταράξουν τὴν ἡσυχίαν μας καὶ ἐδῶ εἰς τὰς ἀγκάλας τῶν ὁμοπίστων μας. Ἂν ἐνθυμηθοῦν τὴν θρησκείαν μας καὶ ὅλα τὰ ἐπακόλουθα, τότε μοῦ φαίνεται θέλει λάβομεν ἄλλα μέτρα, διότι ὅποιος προνοᾶ, στοχάζομαι ὅτι δὲν μετανοᾶ. — Ταῦτα μὲ ὅλον τὸ σέβας καὶ περιμένω τὴν εὔσπλαχνον καὶ πατρικήν σας προσταγήν, ἐπειδὴ ἡ ὑμετέρα σοφωτάτη ἐξοχότης δύναται ἐν συντομίᾳ νὰ γνωρίσῃ τὰς καταδρο-

μὰς τοῦ γένους μας τόσον ἀπὸ ἀλλοφύλους ὅσον καὶ ἀπὸ μερικοὺς ὁμοπίστους μας.

13 ,Ιουνίου 1802, Ζαβέρδα.

Τῆς ὑμετέρας ἐξοχότητος
Δοῦλος ταπεινὸς καὶ πρόθυμος
ΧΡΗΣΤΟΣ ΚΑΤΣΙΚΟΓΙΑΝΝΗΣ

Τοὺς δὲ ὁμοπίστους τούτους προδότας τόσον ἐβδελύττοντο οἱ ἐθνικώτατοι Λευκάδιοι, ὥστε ὁ ἁρματωλὸς Καραΐσκος, ὀφείλων κατὰ προσταγὴν τοῦ σατράπου 'Αλῆ πασᾶ νὰ πορίζεται τὰ ζωάρκεια ἐκ Λευκάδος, ἔγραψε τὸ ἑξῆς γραμμάτιον πρὸς τοὺς ἄρχοντας τῆς νήσου:

Τίμιοι καὶ εὐγενεῖς ἄρχοντες 'Αγίας Μαύρας, προσκυνῶ. Ἐπειδὴ ὁ Βεζύρης ἀφέντης μου μὲ ἐπρόσταξε νὰ ψωνίζωμε στὸ χασαπά σας, στέλνω τὰ παλληκάρια μας. Λογιάζω νὰ μὴ ξεύρετε ὅτι προσκυνῶ καὶ ἐγὼ Πατέρα, Υἱὸν καὶ Ἅγιον Πνεῦμα, Τριάδα ὁμοούσιον καὶ ἀχώριστον.

2 'Αλωναριοῦ 1801

Εἰς τοὺς ὁρισμούς σας
ΚΑΡΑΪΣΚΟΣ

Ἡ ἀχώριστος ἐκείνη Τριάς, ἣν ὡς σύνθημα ἐξεφώνει τότε ὁ τὴν ἑαυτοῦ ἁμαρτίαν συναισθανόμενος Ἕλλην μαχητής, ἔμελλε μετ' ὀλίγον, διὰ τῶν τριῶν ἱερωτέρων τῆς καρδίας αἰσθημάτων, τῆς Θρησκείας, τῆς Πατρίδος καὶ τῆς 'Ελευθερίας, νὰ συνενώσῃ ἀχωρίστως τοὺς Ἕλληνας εἰς τὸν ἔνδοξον ἐκεῖνον τῆς ἐθνεγέρσεως ἀγῶνα.

ΣΑΜΟΥΗΛ — ΒΟΤΣΑΡΗΣ — ΛΑΜΠΡΟΣ ΤΖΑΒΕΛΛΑΣ. Περὶ τῶν τριῶν τούτων, ὡς λίαν γνωστῶν, οὐδὲν λέγομεν. Περὶ τοῦ δευτέρου ἀρκεῖ μόνον νὰ σημειώσωμεν ἐνθάδε ὅτι, προσκαλέσας ὁ 'Αλῆς ἐν μιᾷ τῶν ἡμερῶν τὸν ὑπὸ τὴν ὑπηρεσίαν αὐτοῦ Καναβόν, ὀργίλος καὶ τεταραγμένος: «Εἴμεθα μόνοι, λέγει. Σὺ γνωρίζεις τὴν θέσιν μου; βλέπεις τὸ πλῆθος τῶν ἐχθρῶν μου. Μάθε ὅτι κατ' ἐμὲ δὲν φοβοῦμαι εἰμὴ τρία τινὰ ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ Μάντευσον, εἰ δυνατόν, τίνα; — Πρώτιστον πάντων ἀναμφιβόλως, ἀπεκρίθη ὁ Καναβός, τὸν Θεόν; Ποτὲ δὲν ἐφοβήθην, ἐκραύγασε μετὰ περιφρονήσεως ὁ 'Αλῆς. — Τότε δὲν δύναμαι νὰ μαντεύσω, εἶπεν ὁ Καναβός. — Πρῶτον φοβοῦμαι ὑπὲρ πάντα ἄλλον τὸν Σουλιώτην Χρῆστον Βότσαρην, δεύτερον τὸν Γιουσοὺφ Μπέην, Κιχαγιᾶν τῆς σουλτάνας Βαλιδές, καὶ τρίτον...— Τίνα; ἠρώτησεν ὁ Καναβός. — Τρίτον; σὲ αὐτόν!»...

ΓΙΩΡΓΟΣ ΑΠ' ΤΗ ΛΑΜΑΡΗ — ΔΗΛΟΣ — ΣΤΟΥΡΝΑΡΗΣ. Ἦσαν καὶ οὗτοι ἐκ τῶν τολμηροτέρων τῆς ἐποχῆς καὶ ἐξ ἐκείνων οἵτινες, προαισθανόμενοι τὴν ὥραν τῆς ἀναστάσεως, ἔνοπλοι φύλακες ἐγρηγόρουν πάντοτε ἐπὶ τῶν ὀρέων.

'Εγίνωσκεν ὁ 'Αλῆς ὅτι ἐν τῇ ἐπικρατείᾳ αὐτοῦ ὠργανίζετο συνωμοσία

τρομερά, καὶ ἄγρυπνος διὰ τῶν κατασκόπων αὐτοῦ παρηκολούθει εἰς τὰ διαβήματα τῶν ἰσχυροτέρων αὐτοῦ ἐχθρῶν, ἐν οἷς ἐλόγιζε καὶ τὸν Ἰγνάτιον, ὅστις μετὰ τὴν ἀποτυχίαν τοῦ Βλαχάβα ὡς ἐκ θαύματος ἠδυνήθη νὰ διαφύγῃ τὴν ἀγχόνην, ἀπελθὼν εἰς Κέρκυραν 1.

Πάντα τὰ κατὰ τὴν ἐποχὴν γενόμενα γινώσκουσιν οἱ ἐπιζήσαντες. Θαυμάζω μόνον πῶς οὐδεὶς μέχρι τοῦδε ἠθέλησε ν' ἀσχοληθῇ διαφωτίζων τὰς ἡμέρας καθ' ἃς ἐν πάσῃ τῇ Ἠπείρῳ ὥσπερ τις ὑπόγειος δύναμις ἐφαίνετο ὑποσείουσα τὸ κράτος τῶν Ὀθωμανῶν καὶ ἀγγέλλουσα τὴν ὥραν τῆς ἀνεγέρσεως. Μετ' οὐ πολύ, τουτέστιν ὅταν ὁ λίθος τοῦ τάφου καλύψῃ καὶ τοὺς ὀλίγους ἐκείνους οἵτινες, αὐτόπται τῶν γεγονότων, δύνανται εἰσέτι νὰ μαρτυρήσωσιν ἀντὶ ἐπισήμων ἐγγράφων, μετ' οὐ πολύ, λέγω, πυκνὴ ὁμίχλη θέλει καλύψει καὶ ὀνόματα καὶ πράματα. Κενὸν μέγα θέλει ὑπάρχει ἐν τῇ νεωτέρᾳ ἡμῶν ἱστορίᾳ, θέλει ἐλλείπει ὁ πρόλογος, ὁ διασαφῶν τὸν κατὰ τὸ 1821 ἐθνικὸν ἀγῶνα. Θέλουσι στερηθῇ μνημοσύνων οἱ καὶ πρότερον παθόντες ὑπὲρ τῆς ἀναγεννηθείσης Ἑλλάδος, καθ' ἧς ἐμάχοντο τότε πᾶσαι καὶ ἐπιχθόνιοι καὶ ὑποχθόνιοι δυνάμεις.

14. Ἵνα μή τις παρατηρήσῃ, καὶ δικαίως ἴσως, ὅτι ὁ πρὸς τὸν Ἀλῆν ἀπότομος καὶ λίαν προσβλητικὸς τοῦ Ἰγνατίου τρόπος δὲν ἔχεται πιθανότητος, διότι τοιοῦτος τύραννος δὲν ἤθελεν ὑπομείνῃ ἀταράχως τὸν ἔλεγχον τῶν κακουργημάτων αὐτοῦ, νομίζω ἀναγκαῖον νὰ ἐκθέσω ἐνθάδε διὰ βραχέων τὸ ἑξῆς ἱστορικὸν γεγονός.

Ἔζη ἐν Ἰωαννίνοις ὁ Σεῒκ Ἰουσούφ, ἀνὴρ σεβάσμιος διά τε τὴν ἁγνότητα τῶν ἠθῶν καὶ τὴν παρρησίαν μεθ' ἧς πολλάκις ἐστιγμάτιζε τὴν ὠμότητα τοῦ τυράννου. Μετὰ τὴν καταστροφὴν τῶν Γαρδικιωτῶν καὶ τὴν σφαγὴν τοῦ Δεμὴρ Δόστ', καθ' ἃς ἡμέρας τὰ μαρτύρια καὶ αἱ ἀπαγχονίσεις κατέπληξαν τὴν Ἤπειρον, εἰσέρχεται οὗτος εἰς τὸ σατραπεῖον· Οἱ σωματοφύλακες ἔντρομοι κλίνουσι τὸν αὐχένα ἐνώπιον τῆς ὀργῆς αὐτοῦ. Βλέπουσι τὸν ἄνδρα διευθυνόμενον πρὸς τὴν αἴθουσαν, ὅπου ὁ Ἀλῆς εὑρίσκεται, καὶ ὅμως οὐδεὶς ἀποτολμᾷ ν' ἀναχαιτίσῃ τὴν ὁρμὴν τοῦ προφήτου.

Ο Ἀλῆς, μόλις ἰδὼν αὐτόν, ἐγείρεται ἀπὸ τοῦ κλιντῆρος ὅπου ἀνεπαύετο καὶ προσκαλεῖ τὸν Ἰουσοὺφ νὰ καθίσῃ. Ὁ δὲ ἀποποιεῖται καὶ μετὰ φωνῆς βροντώδους: «Δὲν ὑπάρχει, λέγει, οὐδέ, σπιθαμὴ τοῦ τάπητος, ὃν ἤδη πατῶ, δὲν ὑπάρχει ἐν τῇδε τῇ αἰθούσῃ οὐδὲ ἓν ἔπιπλον ἔνθα νὰ μὴ βλέπω τὴν ἁρπαγὴν καὶ τὸ αἷμα. Ὁ κλιντήρ, ἐφ' ὃν μὲ προσκαλεῖς νὰ καθίσω ὑπῆρξεν ἴσως ὁ τόπος τῆς ἀγωνίας τῶν ἀδελφῶν σου. Τὰ ξίφη, τὰ ἐπὶ τοῦ τοίχου κρεμάμενα, ἠμβλύνθησαν ἐπὶ τῶν κρανίων τῶν Σουλιωτῶν. Βλέπω ἐνώπιόν μου τὸν τάφον τῆς Ἐμινές, τῆς ἐναρέτου συζύγου, ἣν σὺ ἐφόνευσας. Ἀπὸ τοῦ τόπου ἐν ᾧ ἵσταμαι, ὁ ὀφθαλμὸς καθορᾷ τὴν λίμνην ἔνθα ἔπνιξας δέκα ἑπτὰ μητέρας, πολὺ καθαρωτέρας τῶν χειλέων τῶν ἐκφωνησάντων τὴν καταδίκην αὐτῶν, καὶ ἔνθα τόσα καὶ τόσα θύματα τῆς μανίας σου καθ' ἑκάστην ἀπόλλυνται». — «Φθάνει, φθάνει, ἐκραύγασε δακρύων καὶ

---

* Εἰσέφρασεν ἐνταῦθα χρονολογικὸν λάθος, ἐπειδὴ ὁ μὲν Ἰγνάτιος ἐσώθη εἰς τὴν Λευκάδα κατὰ τὸν Μάϊον 1807, ὁ δὲ Βλαχάβας κατὰ τὸ 1809 ἐμαρτύρησεν ἐν Ἰωαννίνοις. Τὸ πλοῖον, τὸ μετακομίσαν τὸν Ἰγνάντιον εἰς Λευκάδα, ἐπωνομάζετο «Ἅγιος Σπυρίδων». Μαρτυρεῖ δὲ περὶ τούτου ἐπίσημος ἐν τῷ χαρτοφυλακίῳ τῆς Λευκάδος ἐπιστολὴ τοῦ στρατηγοῦ Ρώσσου Στέτερ, ἀγγέλλοντος τὴν ἄφιξιν τοῦ μητροπολίτου πρὸς τὸν Κόμητα Ἰωάννην Καποδίστριαν.

στενάζων ὁ 'Αλῆς. Μὴ μὲ καταρασθῇς. . .».

'Ο 'Ιουσοὺφ ἐξέρχεται τῆς αἰθούσης ἀποτινάσσων ὑπὸ τῶν σανδάλων τὸν κονιορτὸν τῶν ποδῶν αὐτοῦ καὶ διασχίζων τὰ στίφη τῶν σωματοφυλάκων, οἵτινες, ὡς ὑπὸ θρησκευτικοῦ φόβου κατεχόμενοι, οὐδὲ ν' ἀναβλέψωσι πρὸς αὐτὸν ἐτόλμησαν.

Καὶ ταῦτα μὲν τὰ περὶ τοῦ 'Ιουσοὺφ ἱστορούμενα. 'Αλλὰ περὶ τοῦ 'Ιγνατίου σημειωτέον ὅτι ἦτο ἐπίσημον μέλος τῆς Έταιρείας, ἥτις παρεσκεύαζεν ἤδη ἐν τῷ κρυπτῷ καὶ προωδοποίει τὰ τῆς ἐπαναστάσεως, ἣν ὁ 'Αλῆς διενοεῖτο νὰ τρέψῃ πρὸς τὸ ἴδιον συμφέρον, δι' ἣν αἰτίαν καὶ παρίσταται ἐνθάδε ἀποκαλύπτων πρὸς τὸν 'Ιγνάτιον τὸ μέγα σχέδιον ὅπερ ἐμελέτα, τὴν ἰδίαν ἀπὸ τοῦ Σουλτάνου ἀνεξαρτησίαν καὶ ἴσως αὐτοῦ τοῦ θρόνου τὸν σφετερισμόν. Καὶ ἀληθῶς οὐδεὶς ἀγνοεῖ ὅτι ἐπέτυχε νὰ εἰσδύσῃ εἰς τὸ μυστήριον τῆς Έταιρείας καὶ ὅτι πρὸς τὰ μέλη τῆς ἀδελφότητος παρεῖχεν ἐλπίδας συνεργείας ὑπὲρ τοῦ σκοποῦ αὐτῆς· ὅτι θεία δύναμις ἐτύφλωσε τὴν Πύλην ὅτε ὁ 'Αλῆς, ἐπιορκῶν, ἔφραξε τὸ ἀπόρρητον καὶ ἐμήνυε τοὺς συνωμότας αὐτῶν, ἀντὶ τῆς προδοσίας, τὴν χάριν τῆς ζωῆς· ὅτι πάλιν ἐνεργείᾳ τῆς θείας δυνάμεως ἥ τε καταδίωξις τοῦ 'Αλῆ καὶ ὁ ἀποκλεισμὸς αὐτοῦ συνέβησαν καθ' ἃς ἡμέρας ἡ 'Ελληνικὴ Έπανάστασις εἶχεν ἀνάγκην μικρᾶς τινος ἀνέσεως ὅπως ἐνισχυθῇ· ταῦτα γινώσκουσιν ἅπαντες οἱ ἀσμένως τὰ ἑλληνικὰ μελετῶντες. Διὸ καὶ ἁπλῆν μνείαν ἔκρινα ἱκανὴν εἰς διασάφησιν τῶν ἐν τῷ ᾄσματι ἀναφερομένων.

Ἀθανάσης Διάκος

Τοῖς ὑπὲρ Πίστεως καὶ Πατρίδος Ἀγωνιζομένοις

Προλεγόμενα

Γιὰ ἰδὲς καιρὸ ποὺ ἐδιάλεξεν ὁ Χάρος νὰ μὲ πάρῃ,
τώρα π' ἀνθίζουν τὰ κλαριά, ποὺ βγάν' ἡ γῆ χορτάρι!

Εἶδόν ποτε μητέρα οἰκτρῶς ὀδυρομένην ἐπὶ τοῦ τάφου τοῦ μονογενοῦς αὐτῆς τέκνου καὶ σιωπηλῶς καὶ μετὰ σεβασμοῦ ὑπὸ ἀνεκφράστου βαρυθυμίας κατεχόμενος ἐτόλμησα νὰ προσέλθω ἐπ' ἐλπίδι, ὅτι ἤθελον δυνηθῇ μικράν τινα νὰ προσενέγκω ἀνακούφισιν εἰς τὸ ἀφόρητον ἄλγος τῆς πενθούσης διὰ τῶν τετριμένων ἐκείνων παραινέσεων δι' ὧν συνήθως πειρώμεθα νὰ καταστείλωμεν τὰς ἀκαθέκτους ἐκρίξεις ἀπηλπισμένης τινὸς καρδίας.

Οὔτε κυπάρισσοι οὔτε πολύτιμα ἄνθη οὔτε σιδηραῖ κιγκλίδες οὔτε μάρμαρα περιεκόσμουν ἢ ἐπεσκίαζον τὸ τελευταῖον ἐκεῖνο κατοικητήριον. Εἷς μόνος ἀνεξέργαστος λίθος ἐσημείου τὴν κεφαλὴν καὶ ἐπ' αὐτοῦ ἐκάπνιζεν ὁ νεκρολίβανος, καιόμενος ἐντὸς τοῦ κοιλώματος εὐτελοῦς κεράμου. Τὸ χῶμα προσφάτως ἀνασκαφέν, ἐφαίνετο ἐξωγκομένον καὶ κύκλῳ ὀλίγη χλόη ἐχάρατε τὰ στενώτατα ὅρια, ἐν οἷς πάντα περικλείονται τὰ ἀνθρώπινα. Ἔνθεν κἀκεῖθεν ἄλλα διεσπαρμένα μνήματα καὶ ἔν τινι γωνίᾳ προσηλωμένον ἐπὶ γηραιᾶς ἐλαίας τὸ σήμαντρον τοῦ κοιμητηρίου, πολλαχῶς ἐκ τῆς σκωρίας πεποικιλμένον καὶ μὴ κινούμενον παρὰ διὰ μακροῦ σχοινίου ἕρποντος σπειροειδῶς περὶ τὸν ἀπηρχαιωμένον κορμόν.

Μετὰ θρησκευτικοῦ φόβου προσεγγίσας καὶ ἰδὼν τὴν γυναῖκα γονυπετῆ, φέρουσαν ἐπὶ τοῦ τραχήλου ἀτάκτως λελυμένην τὴν κόμην, δρύπτουσαν διὰ τῶν ὀνύχων τὰς παρειὰς καὶ ἀδειαλείπτως ποτὲ μὲν καταφιλοῦσαν τὴν γῆν, ποτὲ δὲ κλίνουσαν τὸ ὠτίον ἐπὶ τοῦ μνήματος καὶ ὡσανεὶ ἀκροαζομένην τῆς φωνῆς τοῦ τεθνεῶτος ᾐσθάνθην ἐμαυτὸν συντετριμμένον, καὶ καταληφθεὶς ὑπὸ ἀφάτου συγκινήσεως ἔμεινα ἀσκεπὴς καὶ ὄρθιος ἀπέναντι τοῦ μητρικοῦ πάθους, μὴ τολμῶν νὰ διαταράξω τὸν μυστηριώδη διάλογον, δι' οὗ προφανῶς ἐτίθετο εἰς συγκοινωνίαν ἡ ζῶσα πρὸς τὸν ἐν τῷ ᾅδη πεφηλιμένον αὐτῆς υἱόν.

Ἤκουσα τότε πρῶτον μετὰ βαθυτάτης κατανύξεως τὰ κάλλιστα τῶν

ἡμετέρων μοιρολογίων καὶ ἔμεινα μέχρι τέλους ἀπορροφῶν τὰς ἀναθυμιάσεις τῆς νεκρικῆς ἐκείνης ποιήσεως, ἴσως προαισθανόμενος ὅτι ἔμελλε νὰ ἔλθῃ ποτὲ ὥρα, καθ' ἣν θρηνῳδῶν κ' ἐγὼ ἤθελον δυνηθῆ ν' ἀποτίσω τὴν ὀφειλήν μου πρὸς ἐκείνους, οἵτινες, ἀφοῦ τὰ ἱερὰ αὐτῶν λείψανα διέσπειραν ἁπανταχοῦ τῆς Ἑλλάδος πρὸς γονιμοποίησιν τοῦ πολυπαθοῦς ἡμῶν ἐδάφους, κεῖνται ἀμνημόνευτοι, ἀμοιρολόγητοι.

Οὐδ' ἔπαυον αἱ ὀλολυγαὶ τῆς τρισαθλίας μητρός! Ἡ θύελλα τοῦ κοπετοῦ προέβαινεν ἀενάως, οἱ δὲ στεναγμοί, συνοδευόμενοι ὑπὸ ὀδυρμῶν καὶ ραγδαίων δακρύων, τηλικαύτην εἶχον λάβει ἐπίτασιν, ὥστε δὲν ἐδυνάμην πλέον οὔτε τοῦ μέτρου τὴν ἁρμονίαν οὔτε τῶν ἰδεῶν τὴν συνάφειαν νὰ παρακολουθήσω.. Καὶ ὅμως ἀνωτέρα τις καὶ ἀκαταμάχητος δύναμις μ' ἐκράτει ἀκίνητον ἐπὶ τοῦ ἐδάφους, ὅπου διεδραματίζετο τὸ ἐλεεινὸν θέαμα. Ὁ διάλογος ἀνεξάντλητος. Νέαι ἐρωτήσεις προεκάλουν νέας ἀπαντήσεις, ἀφ' ἑνὸς ἡ ζωή, ἐκθέτουσα τὰ τοῦ κόσμου, ἀφ' ἑτέρου ὁ θάνατος, ἀφηγούμενος τὰ τοῦ ᾅδου φοβερὰ καὶ σπαραξικάρδιος συνέντευξις, ἐμπνέουσα ἀπερίγραπτον τρόμον, ἀλλὰ συνάμα ἐπιχέουσα ἀπροσδοκήτους παραμυθίας διὰ τοῦ ὕψους καὶ τῆς καλλονῆς τῶν αἰσθημάτων, ἅτινα ἐγείρονται ἐκ τῆς πενθίμου ἐκείνης παραστάσεως.

Μεταξὺ τῶν ᾀδομένων ἤκουσα ὡς παρὰ τοῦ νεκροῦ ἀπαγγελλόμενον καὶ τὸ ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τῶν προλλεγομένων μου δίστιχον Καὶ ἀφ' οὗ ἐπὶ πολὺν χρόνον ἔμεινε τεθαμμένον ἐν τῇ καρδίᾳ μου, ἕκαστον δὲ αὐτοῦ στοιχεῖον, ἑκάστη συλλαβὴ ὑπῆρξαν τὰ ψιχία, ἐξ ὧν πολλάκις ἐτράφησαν τὰ ποιητκά μου ὀνειροπολήματα, ἔρχεται πάλιν ἀκέραιον ἐν πάσῃ τῇ ἀρχικῇ αὐτοῦ καλλονῇ τοιοῦτο, οἷον ἐξῆλθε τῶν χειλέων τοῦ ποιήσαντος αὐτό, περιβεβλημένον τὴν ἀμίμητον ἁρμονίαν καὶ ὥσπερ ἀναδεδυκὸς ἐκ τοῦ πελάγους τῶν αἰσθημάτων, ἐν οἷς εὑρέθη βεβυθισμένη ἡ μεγαλουργὸς ψυχὴ τοῦ ἀγωνιῶντος ποιητοῦ, ἔρχεται, λέγω πάλιν, νὰ μὲ συνοδεύσῃ κατὰ τὸν νέον διάπλουν, ὃν ἐπεχείρησα.

Γιὰ ἰδὲς καιρὸ ποὺ ἐδιάλεξεν ὁ Χάρος νὰ 'μὲ πάρῃ,
τώρα π' ἀνθίζουν τὰ κλαριά, ποὺ βγάν' ἡ γῆ χορτάρι!

Τὸ εὔοσμον, τὸ ἀειθαλὲς τοῦτο ἄνθος ὁμολογουμένως ἐβλάστησεν ἐκ τῶν σπλάγχνων τοῦ Ἀθανασίου Διάκου, οὐχὶ δὲ διότι βεβαιοῦται παρὰ τῶν ἱστορικῶν 1, οὔτε διότι ἡ κοινὴ συνείδησις ἐπεκύρωσε τὴν παράδοσιν, ἀλλὰ διότι πρὸς τοὺς τὰ τοιαῦτα μεμυημένους ἐν ταῖς ὀλίγαις ἐκείναις λέξεσι διασώζεται φωτογραφημένος ὁ ἥρως, ὁ θεοσεβὴς ἀθλητής, τὸ πρότυπον τοῦ ἠθικοῦ καὶ φυσικοῦ κάλλους, ὁ ἀληθὴς καὶ γνήσιος γόνος τοῦ μεσαιωνικοῦ ἁρματωλισμοῦ, ὁ σεμνὸς μαχητής, ὁ ἀπόστολος, ὁ ἀποδεχόμενος ἐν πλήρει πνεύματος ἠρεμίᾳ τὰς βασάνους τοῦ μαρτυρίου, ἀλλὰ καὶ ὁμολογῶν πᾶσαν τὴν πικρίαν, ἣν παρῆγεν ἐν αὐτῷ ἡ συναίσθησις τοῦ θανάτου ἐν στιγμῇ καθ' ἣν μετὰ τῆς ἀνθοστεφοῦς ἀνοίξεως ἤρχοντο ἀναφυόμενοι καὶ οἱ πρῶτοι βλαστοὶ τῆς ἐθνικῆς ἀναγεννήσεως. Ἡ διάγνωσις αὕτη εἶναι ἀκράδαντος, ἵσταται δὲ ὑπεράνω τῆς μαρτυρίας τῶν χρονογράφων καὶ τοῦ κύρους τῆς κοινῆς γνώμης. Ἄλλως πρὸς τὰ ὄμματα

---

1. Ὅρα Σπυρίδωνος Τρικούπη, Ἱστορία τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως. Τόμος Α', σελὶς 265, ἐκδ. Λονδίνου.

ἐμοῦ οἱ δύο ἐκεῖνοι στίχοι, τεταγμένοι παραλλήλως, περιέχουσι τοσαύτην εὐωδίαν καὶ διεγείρουσιν ἐντυπώσεις τοσοῦτον θελκτικάς, ὥστε ὁσάκις στρέφω ἐπ' αὐτοὺς τὸ βλέμμα, διακρίνω νοερῶς ἰχνογραφημένην τὴν λάρνακα, ἔνθα καθεύδει ἡ καρδία τοῦ τροπαιοφόρου μεγαλομάρτυρος.

Οὐδεμία λοιπὸν ἀμφιβολία περὶ τῆς γνησιότητος τοῦ βραχυτάτου ἀλλ' ἀπεράντου ἐκείνου θρήνου. Εἶναι βαρύτιμον κληροδότημα, μεταβιβασθὲν παρὰ τοῦ Διάκου εἰς τοὺς ποιητὰς τῆς νέας Ἑλλάδος, εἶναι κελάδημα ἱκανὸν νὰ συγκινήσῃ τοὺς ἀνυδροτέρους ὀφθαλμοὺς καὶ τὰς τραχυτέρας καρδίας. Κατέστη δὲ τοσοῦτον δημοτικόν, ὥστε σπανίως παραλείπεται ὁσάκις στενώτατός τις ἐκ τῶν οἰκείων λαλῇ ἀντὶ τοῦ τεθνεῶτος καὶ μέμφεται τὴν μοῖραν, ἥτις ἠθέλησε νὰ τὸν ἀφαρπάσῃ ἐνῷ μόλις σφριγῶν καὶ νέος ἔθετε τὸν πόδα ἐντὸς τῶν ἀνθώνων τῆς ζωῆς καὶ τοῦ κόσμου.

Ἀλλ' ὡς ἀναντίρρητον ὅτι ποιητὴς αὐτοσχέδιος τῆς μυροβλήτου στροφῆς ὑπῆρξεν ὁ Διάκος, οὕτω καὶ ἀληθὲς ὅτι ἀφότου εὐτήχησα νἀκούσω τὸ νεκρώσιμον ᾆσμα, ἐγεννήθη ἐν τῇ διανοίᾳ μου ἡ ἰδέα τοῦ ἑπομένου στιχουργήματος, οὐδ' ἔπαυσα διαλογιζόμενος τίνι τρόπῳ νὰ ἐξυμνήσω ἐπαξίως τὸν γίγαντα τῆς Δωρίδος καὶ πῶς νὰ τελέσω μνημόσυνον ὑπὲρ ψυχῆς, πληρούσης ἀπ' ἄκρου εἰς ἄκρον τῆς φαντασίας μου τὸ στερέωμα.

Ἡ ἰδέα αὕτη μ' ἐβασάνιζεν, ἀσχολούμενον περὶ τὸν καταρτισμὸν τοῦ ἡμετέρου ἐθνικοῦ μαρτυρολογίου. Σήμερον δέ, ὅτε παρίσταμαι ἵνα καταθέσω ἐπὶ τῆς γῆς, ἥτις ἔπιε τὸ αἷμα τοῦ ἀειμνήστου θύματος, τὸ εὐτελὲς θυμίαμά μου, σήμερον τρέμω μὴ ἀναδειχθῶ ἀνάξιος καὶ μὴ ὑπὸ τὸ μέγεθος τηλικούτου ἐπιχειρήματος ἀποκαλυφθῇ πᾶσα ἡ μικρότης καὶ ἡ ἀδυναμία μου.

Γένοιτό μοι ἀρωγὸς καὶ προστάτης ὁ μεγάθυμος ἥρως, ὁ ἐν μέσῳ τῶν καταιγίδων τοῦ χειμῶνος εὐαρεστηθεὶς νὰ συμβιώσῃ μετ' ἐμοῦ, ὁ ἐπὶ μῆνας ὁλοκλήρους ἐπισκιάσας τὸν ὕπνον μου, ὁ παρακολουθήσας τὰ διαβήματά μου ἐν ξηρᾷ καὶ θαλάσσῃ, ὁ μετὰ στοργῆς ἀκροασάμενος τῶν μυστικῶν μου θλίψεων ἐπὶ τοῦ ἐρήμου σκοπέλου ἔνθα προσωρμίσθην.

Γένοιτό μοι ἀρωγὸς καὶ προστάτης!

Μαδουρῆ

* * *

Περὶ τὰ μέσα τῆς παρελθούσης ἑκατονταετηρίδος ἐγεννήθη ἐν Μουσουνίτσᾳ τῆς Παρνασσίδος ὁ Ἀθανάσιος Γραματικός, προπάτωρ τοῦ ἡμετέρου ἥρωος. Νέος ἔτι τὴν ἡλικίαν ἠσπάσθη τὸ στάδιον τῶν ὅπλων καὶ μεθ' ἑνὸς ἀδελφοῦ κ' ἑνὸς πρωτεξαδέλφου κατετάχθη εἰς τὴν ἀρματωλικὴν συμμορίαν τοῦ ἐξ Ἁγίας Εὐθυμίας διαβοήτου Κωνσταντάρα. Περὶ τοῦ ἐν γενναίοις τούτου γενναίου κρίνω περιττὴν πᾶσαν μνείαν, οὐ μόνον διότι φοβοῦμαι μὴ δικαίως μ' ἐπικρίνῃ τις ὡς περιττολόγον, ἀλλὰ διότι καὶ ἀκριβῆ βιογραφίαν αὐτοῦ ἐξέδωκε πρό τινος χρόνου ὁ ἀξιότιμος φίλος μου Κωνσταντῖνος Σάθας 1, πρὸς ὃν ἀπευθύνω δημοσίᾳ χάριτας δι' ἃς μετὰ παραδειγματικῆς προθυμίας μοὶ ἔδωκε πολυτίμους ἱστορικὰς εἰδήσεις, παραλαβών με συμμέτοχον τοῦ θησαυροῦ, ὃν ἀπεταμίευσεν οὔτε θυσιῶν φειδόμενος οὔτε μόχθων, ἀλλὰ καὶ νύκτα καὶ ἡμέραν ἐργαζόμενος, ὅπως διασώσῃ ἐκ τοῦ ὀλέθρου τὰ ἆθλα καὶ τὰ

1. Ὅρα «Χρυσαλλίδα». Τόμ. Γ', φυλλάδιον ΞΑ—ΞΒ.

ὀνόματα τῶν ὑπὲρ πίστεως καὶ πατρίδος ἐπὶ τέσσαρας ὅλους αἰῶνας ἀγωνισαμένων.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Κωνσταντάρα συνεκρότησεν ὁ Γραμματικὸς ἴδιον σῶμα, δι' οὗ ἔβλαπτε συνεχῶς τοὺς ἐν Παρνασσίδι καὶ Δωρίδι Ὀθωμανούς. Ἀλλά, πεσόντος τοῦ αὐταδέλφου ἔν τινι συμπλοκῇ καὶ πολλῶν ἐκ τῶν ἑταίρων διασκορπισθέντων, τὸ μὲν σῶμα ταχέως διελύθη, ὁ δὲ Ἀθανάσιος, τυχὼν ἀμνηστείας, ἀπεσύρθη εἰς τὴν πατρίδα αὐτοῦ, ὅπου καὶ ἐτελεύτησε, καταλιπὼν τρεῖς υἱούς, τὸν Μῆτρον, τὸν Κωστούλαν, τὸν Νῖκον, καὶ μίαν θυγατέρα, τὴν Στάμω.

Ὁ Μῆτρος καὶ ὁ Κωστούλας συνεστράτευσαν καὶ συνηγωνίσθησαν μετὰ τοῦ ἐκ Βουνιχώρας Βλαχοθανάση, ὕστερον δὲ συνετάχθησαν τῷ Ἀνδρούτσῳ, παραλαβόντι τὴν ἀρχηγίαν, καὶ παρηκολούθησαν πιστῶς εἰς τὴν τρικυμιώδη πνοὴν τῆς λαίλαπος ἐκείνης. Καὶ ὁ μὲν Κωστούλας, ἀξίως λόγου μαχόμενος, ἔπεσε κατὰ τὴν ἐν ἔτει 1796 ἀείμνηστον διὰ τῆς Πελοποννήσου κάθοδον τοῦ Ἀνδρούτσου· ὁ δὲ Μῆτρος, συμμαχήσας μετὰ τοῦ Λουκᾶ Καλλιακούδα, ἐφονεύθη καὶ οὗτος ἐν τῇ κατὰ τὸ 1802 μάχῃ τῆς Καβρολίμνης. Ὁ μόνος ἐπιζήσας ἐκ τῶν τριῶν ἀδελφῶν Νῖκος, ἀφιερωθεὶς παιδιόθεν εἰς τὸν ποιμαντικὸν βίον, ἔζησεν ἐν Μουσουνίτσα, τελευτήσας δὲ ἐν ἔτει 1809, κατέλιπε δύο υἱούς, τὸν Μῆτρον, ἐπονομαζόμενον Μασσαβέταν, ὡς υἱοθετηθέντα παρὰ τοῦ Ἰωάννου Μασσαβέτα, ἀτέκνου συζύγου τῆς ἐκ πατρὸς θείας αὐτοῦ Στάμως, καὶ τὸν Ἀ θ α ν ά σ ι ο ν.

Οὗτος ἐγεννήθη κατά τινας μὲν περὶ τὰ 1792,[1] κατὰ δὲ τὸν γηραιὸν φίλον μου Ἰωάννην Φιλήμονα, ὅστις μόνος ἐκ τῶν ἡμετέρων ἱστοριογράφων ἐκόσμησε τὸ πολύτιμον Δοκίμιόν του διὰ βιογραφικῶν λεπτομερειῶν ἱκανῶν νὰ δώσωσιν ἀκριβῆ τινα τοῦ Διάκου εἰκόνα, περὶ τὰ 1786. Ἡ διαφωνία αὕτη εὐκόλως ἐξηγεῖται, ἐάν τις λάβῃ ὑπ' ὄψιν τὴν ἀθλίαν κατάστασιν, ἐν ᾗ διετέλει τότε χώρα διοικουμένη ὑπὸ ἀλλοφύλων οὐδόλως ἐνδιαφερομένων περὶ τακτικῆς καὶ ἐπισήμου πιστοποιήσεως τῶν γεννήσεων καὶ τῶν θανάτων.

Ὁ Ἀθανάσιος μόλις ἔφηβος εἰσήχθη παρὰ τοῦ πατρὸς ὡς δόκιμος εἰς τὴν παρὰ τὸν Ἐρινεὸν (Ἀρτοτίναν) μονὴν τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Προδρόμου, ὅπου μετ' ὀλίγον ἐχειροτονήθη Δ ι ά κ ο ν ο ς.

Ἡ πρώτη αὕτη δοκιμασία βεβαίως συνέτεινε πρὸς διάπλασιν τῆς ψυχῆς τοῦ νεοφύτου καὶ εἰς ταύτην ὀφείλει τις ν' ἀποδώσῃ τὴν κοσμιότητα τοῦ βίου, τὴν παραδειγματικὴν μετριοφροσύνην καὶ τὴν πρὸς τὸν Θεὸν ἀπέραντον καὶ ἀνεξάντλητον αὐτοῦ πίστιν. Τοιουτοτρόπως ὁ ἱερατικὸς χαρακτήρ, συνδυασθεὶς ὕστερον μετὰ τοῦ πολεμικοῦ πνεύματος, κατέστησεν αὐτὸν πρότυπον θεοσεβείας καὶ γενναιότητος. Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ὑπῆρξεν ἡ ἀσφαλεστέρα σανίς, ἣν ἐνηγκαλίσθη καὶ δι' ἧς θαυμασίως ἐσώθη ὅτε διέπλευσε τὸν στενώτατον καὶ πολυκύμαντον πορθμόν, μεταβαίνων ἀπὸ τοῦ πελάγους τῆς ζωῆς εἰς τὸν ἀχανῆ τῆς αἰωνιότητος ὠκεανόν. Διὸ καὶ ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους τοῦ ποιήματός μου προσεπάθησα παντὶ σθένει νὰ διατηρήσω σῶαν τὴν διπλῆν ἰδιότητα καὶ νὰ μὴ διαζεύξω ποτὲ τὰ στοιχεῖα τὰ ἀπαρτίζοντα τὴν ψυχὴν τοῦ Διάκου — τὴν τοῦ μοναχοῦ καὶ τὴν τοῦ στρατιώτου.

Καίτοι περιφρουρουμένου ἐντὸς θείας ἀκροπόλεως, περιλάλητος ἐγέ-

---

1. Τὴν χρονολογίαν ταύτην ἐξάγω ἐκ τῶν σημειώσεων τοῦ κ. Σάθα, τὴν δὲ δευτέραν ἐκ τοῦ Ἱστορικοῦ Δοκιμίου τοῦ κ. Φιλήμονος. (Τόμος Γ', σελ. 197), ὅπου μνημονεύεται ἡ ἡλικία τοῦ Διάκου.

νιτο ή σπανία τοῦ νέου καλλονὴ καὶ Φερχάτ - βέης τις, ἐκ τῶν ἀγάδων τῆς Δωρίδος, βαθύπλουτος καὶ λάγνος, ἐπεθύμησε νὰ ἴδη ἐκ τοῦ πλησίον τὸ ἄνθος ὅπερ ἔθαλλεν ἐν ταῖς ἀγκάλαις τῆς Ἐκκλησίας. Ἐγκαίρως πληροφορηθεὶς ὁ Ἀθανάσιος, τῇ προτροπῇ τοῦ Ἡγουμένου, λάθρα ἀνεχώρησε* καὶ κατέφυγεν εἰς τὴν ἐπὶ τῶν ὀρεων τῆς Δωρίδος ἐνδιαιτωμένην συμμορίαν τοῦ Δήμου Σκαλτσᾶ καὶ τοῦ Γούλα. Ἐκεῖθεν ἀπηύθυνε πρὸς τὸν αἰσχρὸν Ὀθωμανὸν ἀπειλητικὴν ἐπιστολήν, ἐν ᾗ περιέκλεισε καὶ τὸ ξυρισθὲν γένειον ὡς σύμβολον τοῦ πολέμου, ὃν ἐκήρυττεν ἔκτοτε πρὸς τοὺς ἐχθροὺς τῆς Ἑλλάδος. Ἀπεκδυθεὶς δὲ τὸ ράσον, περιεβλήθη τὸν περιφανῆ τῶν ἁρματωλῶν χιτῶνα, ἔζωσεν ἐπὶ τὸν μηρὸν τὴν ρομφαίαν καὶ οὕτω μετεσχηματισμένος ἔλαμψε κεραυνοβόλος, ὡς ἂν ἤθελεν ἀνατείλη, ἐπὶ τοῦ μετώπου του προφητικόν τι ἀνέσπερον σέλας.

Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, πρὸς ἀνάμνησιν τῆς πρώτης τοῦ βίου του περιπετείας, παρήτησε τὸ πατρογονικὸν ἐπώνυμον καὶ ἠσπάσατο τὸ τοῦ ὑπηρέτου τῆς Ἐκκλησίας, ὑπογραφόμενος ἀείποτε (ὡς προκύπτει ἐκ τῶν πρωτοτύπων ἐπιστολῶν αὐτοῦ) Ἀ θ α ν ά σ η ς Δ ι ά κ ο ς.**

Συναγωνιζόμενος μετὰ τοῦ Σκαλτσᾶ καὶ τοῦ Γούλα, δὲν ἐβράδυνε ὁ πρωτόπειρος πολεμιστὴς νὰ διακριθῇ ἐπὶ συνέσει καὶ τόλμῃ. Κράτιστος δὲ ἀνεδεικνύετο πάντων κατὰ τὴν ποδωκίαν, τὴν σκοπευτικὴν καὶ τὸ ἅλμα. Ἀλλ' ἐκτὸς τῶν φυσικῶν τούτων προτερημάτων, διὰ τῆς ἐμφύτου ἀγαθότητος καὶ τῆς μετριοπαθείας τῆς ψυχῆς του ἐδυνήθη ὁ Διάκος νὰ κατακτήση τὴν ἀγάπην τῶν ἀρχηγῶν, ὥστε, ἀναχωρῶν συνήθως ὁ Σκαλτσᾶς κατὰ τὸν χειμῶνα εἰς Βάλτον πρὸς περισσοτέραν ἐξασφάλισιν, παρέδιδε τὴν ἀρχηγίαν πρὸς τὸν Ἀθανάσιον, πεποιθὼς ὅτι, ἐπανερχόμενος κατὰ τὴν ἐαρινὴν ὥραν, ἀκμαίαν ἔμελλε νὰ παραλάβη καὶ ἀρειμανῆ τὴν φάλαγγά του.

Διορισθέντος μετ' οὐ πολὺ τοῦ Φερχάτου Βοεβόδα Σαλώνων, ἔπρεπε κατὰ τὸ ἐπικρατοῦν ἔθιμον, πάντες τῆς ἐπαρχίας οἱ ἁρματωλοὶ νὰ προσέλθωσι μετὰ δώρων καὶ νὰ συγχαρῶσι τὸν ἄρχοντα. Μόνος ὁ Διάκος, ὡς ἀντιπρόσωπος τοῦ Σκαλτσᾶ, δὲν ἔστερξε νὰ ὑποβληθῇ εἰς τὴν ὑβριστικὴν ταπείνωσιν. Ὁ δὲ Φερχάτης, λαβὼν ἀφορμὴν ἐκ τούτου, ἔγραψε πρὸς τὸν Ἀλῆ πασᾶν καὶ χαρακτηρίσας τὸν Διάκον ὡς ταραξίαν, ὡς ἐχθρὸν ἐπικίνδυνον καὶ καταστροφέα τῶν ἐν Δωρίδι κτημάτων του, ἐξητήσατο καὶ ἔλαβε τὴν ἄδειαν ἵνα τὸν φονεύσῃ. Ἐξῆλθεν ἑπομένως μετὰ ἐκλεκτοῦ σώματος πρὸς καταδίωξιν τοῦ ἐχθροῦ του, ἀλλ' ἐπανῆλθεν καθημαγμένος. Ἐννοήσας τότε ὅτι διὰ τῶν ὅπλων ἀδύνατον ἦτο νὰ τύχῃ τοῦ ποθουμένου, ἔπεισε τοὺς ἁρματωλοὺς καὶ τοὺς προύχοντας ἵνα πορευθῶσι πρὸς τὸν δυστροποῦντα καὶ ὑποδείξωσιν αὐτῷ τὰς θλιβερὰς συνεπείας, ἃς ἤθελε προκαλέσει κατὰ τοῦ τόπου ἡ παράλογος ἀπείθεια καὶ πεισμονή του. Ὁ Διάκος ὑπεσχέθη μεταμέλειαν καὶ ἔταξεν ἡμέραν,καθ' ἣν ἤθελε νὰ παρουσιασθῇ πρὸς τὸν Βοεβόδαν. Πλήρης χαρᾶς ἔμαθεν ὁ Φερχάτης τὴν ἀπόφασιν τοῦ Διάκου καὶ ἔσπευσεν ἑπομένως νὰ τοποθετήσῃ καταλλήλως ἑκατὸν ἐκ τῶν δορυφόρων του, ἵνα, προσερχόμενον, τὸν φονεύσωσιν. Ἀλλ' ὁ Ἀθανάσιος, προαισθανόμενος τὴν ἀπάτην, διὰ τῆς ὁδοῦ τῆς Τέχολης μετὰ ὀγδοήκοντα συνεταίρων εἰσῆλθεν εἰς Σάλωνα.

---

1. Διατείνεται ὁ Περραιβὸς ἐν τοῖς Πολεμικοῖς Ἀπομνημονεύμασι, σελ. 51, ὅτι ὁ Διάκος ἐφόνευσε τὸν Φερχάτην, ἀλλὰ τοῦτο διαψεύδεται ἐκ τοῦ μετὰ ταῦτα διορισμοῦ τοῦ Φερχάτου ὡς Βοεβόδα.

2. Ἐνόμισα καθῆκον νὰ διατηρήσω ἀμεταποίητον τὸ προσφιλὲς ὄνομα ἐν τῇ περιγραφῇ τοῦ ποιήματός μου.

Ἔντρομος ὁ Φερχάτης μαθὼν τὴν ἀπροσδόκητον ἄφιξιν, διέταξε τοὺς σωματοφύλακας ἵνα καταλάβωσι τὴν θύραν τοῦ Σεραγίου καὶ πυροβολήσωσι κατὰ τοῦ Διάκου ἅμα ἤθελε δώσῃ τὸ σύνθημα. Ἀλλ' ἐκεῖνος, προνοητικός, ἀφοῦ ἐτοποθέτησεν ἔξωθεν τοὺς ἑβδομήκοντα, παρέλαβε δέκα ἐκ τῶν συντρόφων καὶ μετ' αὐτῶν ἦλθε πρὸς τὸν Βοεβόδαν. Ὁ δόλιος καὶ δειλὸς Ὀθωμανὸς προσεπάθησε διὰ παντὸς τρόπου νὰ τὸν ἀπομονώσῃ, προφασιζόμενος ὅτι εἶχεν ἀνάγκην κατὰ μόνας νὰ συνδιαλεχθῇ μετὰ τοῦ ἀρχηγοῦ, ἀλλ' οἱ πιστοὶ φύλακες τοῦ Ἀθανασίου ἀπεποιήθησαν ν' ἀπομακρυνθῶσιν, ἐμπαικτικῶς ἰσχυριζόμενοι ὅτι ἔμενον παρόντες ἵνα κορέσωσι τὰ ὄμματά των ἀτενίζοντες εἰς πρόσωπον τοσοῦτον προσφιλές. Ποτὸν δεδηλητηριασμένον προσηνέχθη, ἀλλὰ καὶ τοῦτο ἀπεκρούσθη. Τέλος, ἀφοῦ προσέφερε τῷ Φερχάτῃ τὸ εἰθισμένον δῶρον (ἦτο δὲ ἀργυροῦν ποτήριον, ἐφ' οὗ ἐν ἀναγλύφῳ, ἀπεικονίζετο ἡ Μονὴ τοῦ Προδρόμου καὶ ὁ Διάκος φέρων τοῦ μοναχοῦ τὸ σχῆμα), ἀπῆλθε σῶος ἐπὶ τῶν ὀρέων του.

Μετά τινα χρόνον μιμούμενος τὸ παράδειγμα τῶν διασημοτέρων τῆς Ἑλλάδος πολεμιστῶν, μετέβη εἰς Ἰωάννινα καὶ μέχρι τοῦ ἔτους 1816 ὑπηρέτησεν ἐν τῷ λόγῳ τῶν σωματοφυλάκων τοῦ Τεπελενλῆ. Ἡ Αὐλὴ τοῦ τρομεροῦ Βεζύρου εἶχε μεταμορφωθῆ ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις εἰς ἀληθῆ ἐφεδρείαν τοῦ Ἑλληνισμοῦ, καθότι καὶ πολιτικοὶ καὶ πολεμικοὶ συνήρχοντο, ὥσπερ ἐκ συνθήματος, κύκλῳ τοῦ αἱμοχαροῦς σατράπου, ὡς ἂν ἐπρόκειτο περὶ ἐκτελέσεως προμεμελετημένου σχεδίου, ὑποκρύπτοντες τὴν ἰδέαν τῆς κατ' ὀλίγον ἀπορροφήσεως πάντων τῶν μέσων, δι' ὧν ὁ περιβόητος Ἑλληνομάχος ἐδύνατο, χρείας τυχούσης, νὰ καταθλίψῃ πᾶσαν ἐνέργειαν ὑπὲρ τῆς ἐθνικῆς ἀνεγέρσεως.

Ἐν Ἰωαννίνοις συνεσχετίσθη ὁ Διάκος μετὰ τῆς ἡρακλείου ἐκείνης γενεᾶς, ἥτις ἐπέπρωτο καὶ τὸ αἷμα τῶν πατέρων νὰ ἐκδικήσῃ καὶ τὸ ἑλληνικὸν ὄνομα νὰ σώσῃ ἀπὸ τοῦ ἀπειλουμένου ὀλέθρου. Ἐν μέσῳ τῶν τρυφῶν καὶ τῆς ἐξαχρειώσεως, τῶν δολοπλοκιῶν, τῆς ἐσχάτης διαφθορᾶς, τῶν καταστροφῶν καὶ τῆς δουλοφροσύνης διετήρησεν ἄμωμον τὴν καρδίαν, ἀκηλίδωτον τὸ μέτωπον, ἄσπιλον τὴν ψυχήν, ὥστε, ὑποπτεύσας αὐτὸν ὁ Ἀλῆς, ὁ ἐκ συστήματος ἐπιδιώκων τὴν ἀμαύρωσιν τῶν χαρακτήρων καὶ τὴν βεβήλωσιν πάσης παρθενίας, ἔδωκεν ἐντολὴν πρὸς τὸν Ὀδυσσέα νὰ τὸν δολοφονήσῃ. Ἀλλ' ὁ υἱὸς τοῦ Ἀνδρούτσου, ἀναδειχθεὶς πᾶσαν παρὰ τῷ Σατράπῃ εὐθύνην, οὔτε τὴν διαταγὴν ἐξετέλεσεν οὔτε ποτὲ ὡμολόγησε πρὸς τὸν Διάκον τὴν φιλικὴν ὑπηρεσίαν.

Κατὰ τὸ 1816 ὁ Ὀδυσσεύς, διορισθεὶς ἁρματωλὸς Λεβαδείας, παρέλαβεν αὐτὸν ὡς πρωτοπαλλήκαρον καὶ ἔκτοτε ἀδιάρρηκτοι δεσμοὶ ἀδελφότητος συνήνωσαν ἐπ' ἀγαθῷ τῆς πατρίδος τοὺς δύο τούτους σταυραετούς.

Δύο ἔτη μετὰ ταῦτα, κατὰ τὸ 1818, ὁ υἱὸς τοῦ ἀειμνήστου Ἀνδρούτσου ὤμοσεν ἐπὶ τοῦ ἱεροῦ Εὐαγγελίου τὸν ὑπὲρ πίστεως καὶ πατρίδος ὅρκον τῶν Φιλικῶν. Περὶ τὴν ἐποχὴν ταύτην κοινωνὸς τοῦ φοβεροῦ μυστηρίου ἐγένετο καὶ ὁ Διάκος, κατηχηθεὶς καὶ οὗτος, ὡς πολλοὶ τῶν ὁπλαρχηγῶν τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος, παρὰ τοῦ Κωνσταντίνου Σακελλίωνος Κοκοσιώτου, καὶ οὕτω διὰ τῆς δευτέρας ταύτης χειροτονίας προπαρεσκευάσθη ἵνα προσέλθῃ σφάγιον ἐπὶ τοῦ θυσιαστηρίου τῆς πατρίδος.

Ἐνσκήψαντος τοῦ πολέμου κατὰ τοῦ Ἀλῆ πασᾶ καὶ ἀναγκασθέντος τοῦ Ὀδυσσέως νὰ παραιτήσῃ τὴν Βοιωτίαν πρὸς ἀποφυγὴν τοῦ Μπαμπᾶ πασᾶ, τὰ πρωτοπαλλήκαρα, ἑπτὰ τὸν ἀριθμόν, κατὰ τὴν ἁρματωλικὴν παρά-

δοσιν ἀνηγόρευαν ὁμοφώνως ὁπλαρχηγὸν Λεβαδείας τὸν Διάκον, καὶ τὴν ἐκλογὴν ταύτην ἀνεγνώρισαν προθύμως οἱ πρόκριτοι, ἐσεβάσθη δὲ καὶ τυπικῶς ἐκύρωσεν ἡ τουρκικὴ ἀρχή.

Εὗρε λοιπὸν ἡ Ἐπανάστασις τὸν Διάκον κατέχοντα ἐπίκαιρον στρατιωτικὴν θέσιν, δυναμένην νὰ συντελέσῃ οὐκ ὀλίγον εἰς εὐόδωσιν τοῦ ἐθνικοῦ κινήματος. Ὅτι δὲ ἡ ἐνέργεια αὐτοῦ ὑπῆρξε σύντονος, μεγάλη ἡ ἑτοιμότης δι' ἧς κατεπράϋνε τοὺς Τούρκους, ἀνησυχοῦντας ἤδη ἕνεκεν τῶν ἐκ πολλοῦ διαθρυλουμένων καὶ ὑποπτεύοντας πάντας διὰ τὴν παράτολμον διαγωγὴν τοῦ Βούσγου, ὅτι, μετὰ τὴν ἐν τῇ μονῇ τοῦ ὁσίου Λουκᾶ σύσκεψιν ὅπου, ἐκτὸς πολλῶν, παρευρέθησαν καὶ ὁ ἐπίσκοπος Ταλαντίου Νεόφυτος καὶ ὁ Ἀμφίσης Ἡσαΐας, ταχέως διὰ τῆς ἀποφασιστικότητος αὐτοῦ διεδόθη ἀνὰ πᾶσαν τὴν Βοιωτίαν τὸ πῦρ τῆς ἐπαναστάσεως, εὔκολον εἶναι πρὸς πάντας τοὺς περὶ τὰ τοιαῦτα μετὰ πόθου ἀσχολουμένους καθαρὰν νὰ λάβωσιν ἀντίληψιν, ἐὰν διέλθωσιν τὴν ἱστορίαν τῶν ἡμερῶν ἐκείνων, ἰδίως δὲ τὰς σελίδας, ἔνθα ὁ Φιλήμων, μετὰ θαυμαστῆς ἀκριβείας καὶ νεανικοῦ οἴστρου κατέταξε καὶ συνηρμολόγησε γεγονότα, ὡς ἐκ τῆς ἐπικρατούσης συγχύσεως πολλαχῶς διαστραφέντα ἢ ὁλοσχερῶς παραλειφθέντα.

Οὐδ ἤθελον παρενοχλήσῃ τοὺς ἀναγνώστας διὰ τῆς διηγήσεως ταύτης, ἂν δὲν ἐνόμιζον ἀναγκαίαν ἀείποτε τὴν λεπτομερῆ ἔρευναν τῶν πρώτων ἐν τῷ κόσμῳ διαβημάτων τοῦ Ἀθανασίου Διάκου, ἵνα ἀκριβῶς ἐκτυπωθῇ καὶ σαφῶς προκύψῃ ὁ χαρακτὴρ τοῦ ἀνδρὸς εἴτε καθ' ἣν στιγμὴν ἀνεδέχθη νὰ σώσῃ ἐν Θερμοπύλαις τὴν τιμὴν τῆς Ἐπαναστάσεως εἴτε καθ' ἣν ὥραν ἐν μέσῳ ἀπεριγράπτων περιφρονήσεων ἀπεδέχετο μειδιῶν τὸ φρικωδέστερον τῶν μαρτυρίων.

Παρέλαβον ἐν τῷ ἑπομένῳ στιχουργήματι τὸν Διάκον κατὰ τὴν παραμονὴν τῆς καταστροφῆς καὶ ἐχωρίσθην ἀπ' αὐτοῦ ἀφοῦ οὔτε ἴχνος ἀπέμενε πλέον ἐκ τοῦ σώματός του ἐπὶ τῆς γῆς. Ὤφειλον ἑπομένως νὰ συμπληρώσω διὰ τοῦ πεζοῦ λόγου ὅ,τι ἐξ ἀνάγκης παρέλιπεν ἡ ποίησις, ἵνα, οὐχὶ ἐν προτομῇ, ἀλλ' ἐν τῇ ὁλομελείᾳ αὐτοῦ, ἱδρυθῇ ἐπὶ τοῦ βάθρου τῆς ἱστορίας ὁ ἀνδριὰς τοῦ ἐθνομάρτυρος.

Κατὰ τὴν ἔναρξιν τοῦ ἱεροῦ ἀγῶνος ἡ σφαγὴ τῶν Φιλελλήνων ἐν Πέτᾳ καὶ ἡ καταστροφὴ τοῦ Διάκου ἐν Θερμοπύλαις παρίστανται ὡς οὐρανομήκεις μέλαναι κυπάρισσοι παρὰ τῇ εἰσόδῳ τοῦ μεγάλου νεκροταφείου τῆς Ἐπαναστάσεως. Αἰτία τῆς πρώτης ὑπῆρξεν ἡ προδοσία τοῦ Γώγου καὶ ὁ παράκαιρος ἱπποτισμὸς τῶν Φιλελλήνων, ἐπήνεγκε τὴν δευτέραν ἡ ἀμφιταλάντευσις καὶ ἡ χαλαρὰ ἐνέργειά τινων ἐκ τῶν μετὰ τοῦ Διάκου συναγωνισθέντων ὁπλαρχηγῶν.

Ὁ Μῆτσος Κοντογιάννης προφασιζόμενος ὅτι καθῆκον εἶχε νὰ μὴ ἐκθέσῃ εἰς ἀναπόφευκτον ἐξόντωσιν ἐπαρχίαν γεωγραφικῶς τοποθετημένην ὡς ἐν ἐμπροσθοφυλακῇ, πράγματι δὲ θεωρῶν τὴν ἐθνικὴν ἀνέγερσιν ὀνειροπόλημα νοσούσης φαντασίας, μηδεμίαν παρέχον ἐλπίδα εὐοδώσεως καὶ ἐπιτυχίας, μόνος ἔμενεν ἀδρανής, οὐδ' ἔστεργε νὰ ἐνδώσῃ εἰς τὰς ἐπιμόνους καὶ πατριωτικὰς προτροπὰς τοῦ τε Διάκου, τοῦ Πανουργιᾶ καὶ τοῦ Δουβουνιώτου. Ἕνεκεν τῶν συνεχῶν καὶ στενῶν αὐτοῦ σχέσεων πρὸς τοὺς Ὀθωμανοὺς καὶ τῆς ἰδέας, ἣν εἶχε περὶ τῆς τουρκικῆς δυνάμεως, ἐνόμιζεν ἑαυτὸν εὐτυχῆ, ἐάν, ἐν μέσῳ τῶν ἀενάων περισπασμῶν τῆς ἑλληνικῆς φυλῆς, ἐδύνατο διὰ τῆς διαγωγῆς του νὰ σώσῃ τὸ προσφιλὲς ἁρματωλίκιον.

Ὅπως δήποτε ἡ ἀδράνειά του παρέλυσεν ἐπὶ πολὺ τὰς προσπαθείας τῶν ἄλλων, ἐνεθάρρυνε τοὺς πολεμίους, ἐν ἀνέσει προπαρασκευαζομένους, καὶ τὸ χείριστον πάντων, ἐσάλευε τὰς πεποιθήσεις καὶ ἐνέπνεεν ὀλεθρίους δισταγμούς.

Προσκληθεὶς παρὰ τῶν ἐν Κομποτάδαις συσκεπτομένων στρατηγῶν ὅπως συνεκστρατεύσῃ, ἅπαξ, δὶς καὶ τρὶς ἀπεποιήθη καὶ ἔμεινεν ἀμετάτρεπτος ἀπέναντι τῶν παραστάσεων καὶ τῶν δεήσεων τοῦ Γεωργίου Δεσποτοπούλου, τοῦ Δημητρίου Καλύβα καὶ τοῦ Βακογιάννου, ἀποσταλέντων πρὸς αὐτὸν ἵνα διὰ παντὸς μέσου ἐξεγείρωσι τὴν ἀναλγησίαν καὶ ἠλεκτρίσωσι τὸν πατριωτισμόν του. Μάτην. Ὁ Κοντογιάννης ἐκώφευεν, ἐν ᾧ ὁ χείμαρρος λάβρος προέβαινε καὶ τὰ κύματα αὐτοῦ ἦγον ὁ Κιοσὲ Μεχμὲτ πασᾶς καὶ ὁ Ὀμὲρ Βρυόνης. Τέλος ὁ Διάκος, ὁ Πανουριᾶς, ὁ Δουβουνιώτης, προαισθανόμενοι τὴν καταιγίδα, ἀπεφάσισαν νὰ βαδίσωσι κατὰ τῆς Ὑπάτης καὶ τότε ἑκὼν ἄκων ὁ Κοντογιάννης ἠναγκάσθη νὰ ὑψώσῃ τὴν ἑλληνικὴν σημαίαν καὶ νὰ συναγωνισθῇ. Ἀλλ' αἱ χρονοτριβαί, ἃς παρενέβαλε διὰ τῆς ἀξιοπέμπτου διαγωγῆς του, παρήγαγον ἀποτέλεσμα τὴν μὴ ἔγκαιρον ὑπὸ τῶν ἐπαναστατῶν ἐκπόρθησιν τῆς Ὑπάτης, διότι ἐκστρατευσάντων τῶν Τουρκαλβανῶν, ἡ πολιορκία διελύθη, καὶ οἱ μὲν Διάκος, Πανουριᾶς καὶ Δουβουνιώτης ἐπανῆλθον εἰς Κομποτάδαις ὅπως σκεφθῶσι περὶ τοῦ πρακτέου, ὁ δὲ Κοντογιάννης, βυθιζόμενος πάλιν εἰς τὴν προτέραν ἀπάθειαν, κατέφυγε πρὸς ἀσφάλειαν ἐν τῇ μονῇ τῆς Ἀγάθωνας, καραδοκῶν τὴν ἑκατέρωθεν τῶν πραγμάτων πορείαν.

Τοιαύτη ὑπῆρξεν ἡ διαγωγὴ τοῦ γέροντος ἁρματωλοῦ. Οὐδεμία δὲ ἀπομένει ἀμφιβολία ὅτι ἄλλως ἤθελε διεξαχθῇ τὸ δρᾶμα τῶν Θερμοπυλῶν, ἂν ἀπ' ἀρχῆς ἐνίσχυε διὰ τῶν δυνάμεών του τοὺς συναδέλφους του ἢ ἂν ἐπὶ τέλους δὲν ἀπεσύρετο ἐντὸς τοῦ περιβόλου τῆς Ἀγάθωνας.

Ὁ Ἰωάννης Δουβουνιώτης, καίτοι μετὰ πολλῆς αὐταπαρνήσεως ἀποδυθεὶς εἰς τὸν ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας ἀγῶνα καὶ μεγάλας ὑπερνικήσας δυσχερείας ὅπως ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ αὐτοῦ συγκρατήσῃ καὶ γονιμοποιήσῃ ἐπ' ἀγαθῷ τῆς πατρίδος τὰ μικρὰ μέσα, ὅσα ἐδύνατο νὰ διαθέσῃ, καίτοι οὐδὲ στιγμὴν διστάσας νὰ ἐπιπέσῃ ξιφήρης κατὰ τῶν Ὀθωμανῶν καὶ νὰ τοὺς ἀποκλείσῃ ἐντὸς τῆς Ὀπουντίου ἀκροπόλεως, εἰς οὐδὲν λογισθεὶς τὴν ἀκροσφαλῆ θέσιν τοῦ πρωτοτόκου υἱοῦ του Γεωργίου, ὁμηρεύοντος παρὰ τῷ Ἀλῇ πασᾶ, οὐχ ἧττον ὀφείλει τις νὰ ὁμολογήσῃ ὅτι, εὑρεθεὶς κατὰ τὴν μάχην τοποθετημένος μετὰ τετρακοσίων μαχητῶν, ἐν οἷς καὶ ὁ Λουκᾶς Κόκκαλης, πρὸς φυλακὴν τῆς ἐπὶ τοῦ Δύρα (Γοργοποτάμου) γεφύρας, οὐδὲ τὴν ἐπίθεσιν ὑπέμεινε τοῦ Βρυόνου, ἀλλ' ὑπεχώρησεν ἀμαχητὶ εἰς τὸ Δέμα. Καταδιωχθεὶς δὲ ἐκεῖθεν ἀπῆλθεν εἰς τὸ χωρίον Δύο Βουνά, τόπον τῆς γεννήσεώς του.

Ἡ παρὰ πᾶσαν ἐλπίδα ἀπροσδόκητος αὕτη τοῦ Δυοβουνιώτου ὑποχώρησις ἐξέθηκεν εἰς προφανῆ κίνδυνον τὸν Πανουριᾶν, ὅστις εἶχε καταλάβῃ τὴν Χαλκομμάταν, διὰ δὲ τῶν ἀξιωματικῶν αὐτοῦ Παπᾶ Ἀνδρέου Κοκοβιστιανοῦ καὶ Κομνᾶ Τράκα Ἀγοργιανίτου, τὸ χωρίον τοῦ Μουσταφάμπεη. Ἅπασα δὲ τῶν Ἀλβανῶν ἡ στρατιὰ ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τοῦ Βρυόνου, οὐδεμίαν παθοῦσα ἀποτριβὴν οὐδ' ἐπὶ στιγμὴν ἀνακρουσθεῖσα ὑπὸ τοῦ Δυοβουνιώτου, ἔξαλλος καὶ παράφρων ἐπὶ τῇ ἀδοκήτῳ ἐπιτυχίᾳ, μανιώδης ἐπιπεσοῦσα κατεσπάραξε τοὺς περὶ τὸν Πανουριᾶν, προκινδυνεύσαντα γενναίως καὶ τὴν ζωὴν αὐτοῦ ἀφειδῶς ἐκθέσαντα πρὸς ἐμψύχωσιν τῶν συνε-

ταίρων. Ἔπεσαν ἐκεῖ ὁ ἐπίσκοπος Ἠσαΐας καὶ ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ Παπαγιάννης, αἱ δὲ κεφαλαὶ αὐτῶν, ἀποκοπεῖσαι καὶ φερόμεναι ὑπὸ τῶν προπορευομένων, ἐμήνυσαν εἰς τὸν Διάκον τὴν προσέγγισιν τῆς καταιγίδος, ἥτις ἀπειλητικὴ προέβαινεν ὅπως τὸν περικυκλώσῃ διὰ τῶν πτερύγων της.

Διὸ οὐδὲν παράδοξον, ἂν καὶ οἱ περὶ τὸν Διάκον κατεστράφησαν. Παράδοξος καὶ ἀκατανόητος εἶναι ἡ μέχρι τέλους ἀκλόνητος ἐπιμονὴ τοῦ ἥρωος καὶ ἡ ἀπόφασις αὐτοῦ ν' ἀποθάνῃ, ἀφοῦ ἐγίνωσκεν ὅτι περιττὴ ἀπέβαινεν ἡ θυσία καὶ ἀφοῦ συνησθάνετο βεβαίως ὅτι ἀναγκαία ἦτο εἰς τὴν πατρίδα ἡ ζωή του. Ἀλλ' ὑπὸ αἰσθημάτων πάντη διαφόρων ἐμπνεόμενος ὁ Διάκος καὶ θεωρῶν τὰς Θερμοπύλας προωρισμένας ἀνέκαθεν νὰ εἶναι τοῦ Ἑλληνισμοῦ ὁ αἱματόφυρτος Γολγοθᾶς, ὑπέμεινε μέχρι τέλους, ἀπέκρουσε μετ' ἀγανακτήσεως τὰς δεήσεις τῶν φίλων, προτρεπόντων αὐτὸν εἰς φυγὴν καὶ ἐπὶ τούτῳ προσαγαγόντων τὸν ἵππον, καὶ ἀπεδέχθη τὸ μαρτύριον, συνειδὼς ὅτι αἱ μεγάλαι ἰδέαι βλαστάνουσι καὶ καρποφοροῦσι ποτιζόμεναι διὰ τοῦ αἵματος καὶ τρεφόμεναι διὰ τῶν βασάνων.

Περιγράφων τὴν ἐν Θερμοπύλαις μάχην προέκρινα πανταχοῦ τὰς δοκούσας μοι ἀκριβεστέρας πληροφορίας, συνειδὼς ὅτι ἡ δημοτικὴ ἑλληνικὴ ποίησις, ἐκ τῶν μυχῶν τῆς ἱστορίας ἐκπορευομένη, κυρίως προτίθεται τὴν ἀκριβῆ ἀφήγησιν τῶν γεγονότων, περικοσμοῦσα μὲν καὶ χρωματίζουσα αὐτὰ ποικιλοτρόπως πρὸς ἐκφανεστέραν τοῦ θέματος διατράνωσιν, ἀλλ' οὔτε τὴν παραμόρφωσιν τῆς ἀληθείας ἀνέχεται οὔτε τὴν ἀποσιώπησιν, ὅταν δι' αὐτῶν καταστρέφωνται αἱ βάσεις, ἐφ' ὧν ἐγείρονται οἱ ἰδανικοὶ αὐτῆς πύργοι. Ἀπέκλινα ἑπομένως τὸν ρωμαντισμόν, ἐφ' ᾧ κακῇ τύχῃ, ἀγάλλονται πολλάκις καὶ ἐνασμενίζουσι φαντασιοκόποι τινές, μιμηταὶ ξένων ἐθίμων, ξένων παραδόσεων, ψευδαπόστολοι καὶ εἰσηγηταὶ ἀλλοτρίων δογμάτων, πεποιθὼς ὅτι σχετικῶς πρὸς τὴν ἡλικίαν καὶ τὰς περιστάσεις τοῦ Ἔθνους τοιαῦται νεολογίαι πρέπει νὰ καταδικάζωνται ὡς ἀναχρονισμοὶ καὶ νὰ ἐκλαμβάνωνται ὡς μιάσματα ἱκανὰ διὰ τῆς ἐπιδράσεως αὐτῶν ἐπικινδύνως νὰ νοθεύσωσι καὶ διαφθείρωσι τὸν ἀληθῆ ὀργανισμὸν τῆς ἰθαγενοῦς γραμματολογίας.*

Ἱστορία λοιπόν, τουτέστιν ἀλήθεια, εἶναι ἡ κυριωτέρα βάσις τῆς ἐθνικῆς ποιήσεως καὶ ὀδυνηρὸν καὶ ἀξιοδάκρυτον εἶναι ὁσάκις, ἐκ τῶν περιστάσεων τῆς ἐποχῆς ἢ τῆς ὀλιγωρίας τῶν χρονογράφων, τινὰ ἐκ τῶν σημαντικωτέρων γεγονότων ἐκτίθενται ἀνακριβῶς καὶ συγκεχυμένως· εἶναι ἀδύνατον νὰ περιγράψῃ τις τὴν ἀνυπόφορον ἀδημονίαν, ἐξ ἧς πάσχει ὁ ποιητής, ὅταν ἐν μέσῳ τοῦ πυρετοῦ τῆς ἐμπνεύσεως αἴφνης παρίστανται αὐτῷ τοιούτου εἴδους προσκόμματα. Τὸ ἀτύχημα τοῦτο συνέβη εἰς ἐμὲ ὅτε ἀνεκάλυψα σπουδαίαν μεταξὺ τῶν ἱστοριογράφων τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος διαφωνίαν περὶ τῆς ἐποχῆς, καθ' ἣν συνεκροτήθη ἡ καταστρεπτικὴ σύγκρουσις. Μὴ δὲ νο-

---

* Ὁ ἡμέτερος Νικόλαος Θωμασαῖος (λέγω «ἡμέτερος», καθ' ὅσον μέρος τῆς εὐγενοῦς αὐτοῦ ψυχῆς ἐκ πολλοῦ ἀνήκει εἰς τὴν Ἑλλάδα) ὁ ἡμέτερος Θωμασαῖος, ὁ γνωστὸς οὗτος διδάσκαλος καὶ τελετάρχης πάντων τῶν ἱερῶν τῆς καρδίας μυστηρίων ὁ μετὰ πατρικῆς στοργῆς παραθαρρύνας με κατὰ τὸ οὐχὶ εὐδιάνυτον τῆς δημοτικῆς ποιήσεως στάδιον, ὁ οὐδέποτε ἀπαυδήσας κατὰ τὸν πολυτάραχον καὶ μαρτυρικὸν αὐτοῦ βίον μεριμνῶν τοῦ μέλλοντος τῆς ἑλληνικῆς νεολαίας οὐδ' ἀπαξιώσας τὰ εὐτελῆ τῆς φαντασίας μου προϊόντα νὰ εἰσαγάγῃ εἰς τὴν ἀδελφὴν Ἰταλίαν ἐνδεδυμένα τὴν κομψὴν ἐσθῆτα τοῦ εὐφραδοῦς λόγου του, ὁ Νικόλαος Θωμασαῖος, ἀπευθύνας μοι ἐσχάτως τὰς φιλικὰς συμβουλάς του, μὲ προτρέπει νὰ φοβῶμαι καὶ νὰ φεύγω ὅσον ἔνεστι τὸν Ἀσιανὸν ἑαυτολόγον ὡς ὀλεθριώτερον τοῦ Παρισινοῦ. «Tema il damerino Asiatico, ch è più pernizioso del Parigino», ὑπαινιττόμενος βεβαίως σκηνάς τινας ἐκ τῶν ἐν τῇ «Κυρᾷ Φροσύνῃ».

μίση τις ὅτι ἀλόγως ἐπὶ μικροῖς δυσχεραίνω, ἢ ὅτι ἀκαίρως ὑπερβοῶ, προκειμένου περὶ ἀσημάντου χρονικοῦ λάθους. Ἕκαστον γεγονὸς σχετίζεται μυστηριωδῶς πρὸς ἄλλα καὶ οὔτε ἐπιεικὲς εἶναι οὔτε δίκαιον νὰ βλέπῃ τις αἴφνης διατεμνόμενον τῶν ἰδεῶν τὸν συνειρμὸν καὶ ριπτομένας εἰς τὸ μέσον ἀμφιβολίας, αἵτινες διαπράττουσι τῆς φαντασίας τὸ δρομολόγιον.

Πρὶν ἢ λάβω ἀνὰ χεῖρας τὴν Ἑλληνικὴν Ἱστορίαν τοῦ κυρίου Σπυρίδωνος Τρικούπη καὶ τὸ Δοκίμιον τοῦ κυρίου Φιλήμονος, βαθέως εἶχε ριζωθῆ εἰς τὴν μνήμην μου ἡ ἀποφρὰς ἡμέρα τῆς 14 Ἀπριλίου, διότι καὶ παρὰ τοῦ γηραιοῦ Περραιβοῦ καὶ παρὰ τοῦ κυρίου Σπηλιάδου εἶχον μάθει ὅτι ἐν ἐκείνῃ ἔπρεπε νὰ μνημονεύηται ἡ ἀγωνία, ἐν δὲ τῇ ἐπιούσῃ τὸ μαρτύριον τοῦ Διάκου. Ἐρειδόμενος ἐπὶ τῆς διαβεβαιώσεως ταύτης ἤρχισα ἰχνηλατῶν τῇδε κἀκεῖσε σύγχρονα δυστυχήματα ὅπως διὰ τῆς συμπτώσεως καὶ του συνδυασμοῦ παραστήσω αὐτὰ συνδεδεμένα καὶ τοιουτοτρόπως ἀνεξίτηλος διασωθῇ ἐν τῇ μνήμῃ τοῦ Ἔθνους ἡ νεκρώσιμος ἐποχή. Ἠσθάνθην δὲ ἀνέκφραστον ἀγαλλίασιν ὅτε εὗρον τὸν κρίκον, δι' οὗ συνεζεύγνυτο ἡ φρικωδεστάτη τοῦ Διάκου τελευτὴ μετὰ τῆς ἀπαγχονίσεως τοῦ Πατριάρχου Γρηγορίου καὶ τῆς ἐκ τῶν σπλάγχνων τοῦ Βοσπόρου θαυμασίας ἀναδύσεως τοῦ ἱεροῦ ἐκείνου λειψάνου.

Αἴφνης ἀναδιφῶν τὰς σελίδας τοῦ κυρίου Φιλήμονος, παρετήρησα μετ' ἐκπλήξεως καὶ ψυχικοῦ ἄλγους ὅτι οὐχὶ πλέον κατὰ τὴν 14, ἀλλὰ κατὰ τὴν 23 Ἀπριλίου συνεκροτήθη ἡ μάχη. Ἡ διαφωνία αὕτη πρὸς μὲν τὴν ἱστορίαν ἴσως ἦτο ἀδιάφορος, πρὸς δὲ τὴν ποίησιν εἶχεν ἀκαταλόγιστον βαρύτητα. Κ' ἐνῷ ἀφ' ἑνὸς δὲν ἤθελον νὰ μεταβάλω τὸ σχέδιον τοῦ τετάρτου ᾄσματος, ἀφ' ἑτέρου ἐλυπούμην σφόδρα διὰ τὴν ἀνακρίβειαν, οὐδ' ἔστεργον νὰ ἀρυσθῶ ἐκ τῶν ἀπόρων ἀπολογίας, προσπίπτων εἰς τὴν μακροθυμίαν τῆς ποιητικῆς ἀδείας, ἂν ποτε ἐδείκνυτο ἀληθεῖς αἱ ρήσεις τῶν κυρίων Φιλήμονος καὶ Τρικούπη ἐξηλέγχοντο δὲ ψευδεῖς καὶ ἀνυπόστατοι αἱ τῶν πρὸ αὐτῶν γραψάντων.

Ἀλλὰ πρὸς μείζονα ταλαιπωρίαν τοῦ νοός μου ὁ μὲν Περραιβός, ἀφοῦ ἐν τῇ εἰσαγωγῇ τῶν Πολεμικῶν αὐτοῦ Ἀπομνημονευμάτων ἀνηλεῶς ἐπιτίθεται κατ' ἐκείνων, οἵτινες ἐξ ἀγνοίας διαστρέφουσι τήν τε χρονολογίαν καὶ τὰ ἆθλα τῆς Ἐπαναστάσεως, περιγράφων τὴν μάχην καὶ θέλων ἐκ προθέσεως νὰ σημειώσῃ τὴν ἀξιομνημόνευτον ἐποχήν, διαβεβαιοῖ μετὰ παρρησίας ὅτι αὕτη συνέβη κατὰ τὴν 14 Ἀπριλίου, «Πέμπτην τῆς Διακαινησίμου».* Τοῦθ' ὅπερ καὶ ὁ κύριος Σπηλιάδης παρεδέχθη ἄνευ ἀντιρρήσεως. Ὁ δὲ Φιλήμων ἀποτόμως διακηρύσσει ὅτι συνεκροτήθη τῇ 23, «ἡ
ρήσεως. Ὁ δὲ Φιλήμων ἀποτόμως διακηρύσσει ὅτι συνεκροτήθη τῇ 23, «ἡ-
μέρα τοῦ ἁγίου Γεωργίου».** Ὁ τελευταῖος οὗτος ἰσχυρισμὸς στηρίζεται ἐφ' ὅλης ἐν γένει τῆς χρονολογίας τοῦ Ἱστορικοῦ Δοκιμίου, κυρίως δὲ ἐπὶ τῆς ἐπιστολῆς τῶν Νικολάου Νάκου, Ἰωάννου Στάμου, Ἰωάννου Φίλωνος καὶ Βασιλείου Βούσγου πρὸς τὸν Γεώργιον Κόκκινον καὶ Νικόλαον Μανοῦσκον, ἡμερολογημένης τῇ 19 Ἀπριλίου, δι' ἧς ἀγγέλλεται ἡ ἅλωσις τῆς Ὑπάτης, καθ' ἃ ἔγραφεν εἰς αὐτοὺς ὁ Διάκος.*** Ἂν λοιπὸν ἡ ἐπιστολὴ ἐγράφη τῇ Τρίτῃ τοῦ Θωμᾶ, πῶς εἶναι δυνατὸν νὰ συνέβη ἡ ἐν Θερμοπύλαις καταστροφὴ κατὰ τὴν Πέμπτην τῆς Διακαινησίμου καὶ νὰ μὴ γί-

* Ὅρα Πολεμικὰ Ἀπομνημονεύματα Περραιβοῦ, σελὶς 59.

** Ὅρα Ἱστορικὸν Δοκίμιον Φιλήμονος, σελὶς 193.

*** Ὅρα σελίδα 139 τοῦ αὐτοῦ Ἱστορικοῦ Δοκιμίου, ἐν ταῖς σημειώσεσι καὶ ἐγγράφοις τοῦ γ' τόμου.

νεται περὶ αὐτῆς λόγος ἐν τῷ ἐγγράφῳ;

Ἐκτὸς τούτου διεσώθη καὶ ἐδημοσιεύθη ἐν τῷ Ἱστορικῷ Δοκιμίῳ ὁ παρὰ τῶν προυχόντων Λεβαδέων διορισμὸς τοῦ Βούσγου ὡς ὁπλαρχηγοῦ, εἰς ἀντικατάστασιν τοῦ Διάκου, ἡμερολογημένος τῇ 23 Ἀπριλίου, τουτέστι τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ καθ' ἣν συνέβαινε τὸ δυστύχημα. Βεβαίως τοιαῦται ἀποδείξεις εἶναι ἱκαναὶ νὰ ἄρωσι πᾶσαν ἀμφιβολίαν, μολονότι διεγείρει εἰς ἐμὲ ἔκπληξιν οὐ μικρὰν ἡ σπουδή, μεθ' ἧς οἱ Λεβαδεῖς προέβησαν εἰς τὴν ἀναπλήρωσιν, μὴ θελήσαντες, χάριν σεβασμοῦ πρὸς τὸν ἄνδρα, ν' ἀναβάλωσιν εἰς τὴν ἐπιοῦσαν τὸν διορισμὸν ἄλλου, ὅτε τὴν πρᾶξιν ταύτην ἤθελε δικαιώσῃ ὁ θάνατος τοῦ προσφιλοῦς αὐτοῖς στρατηγοῦ.

Ὁ κύριος Κωνσταντῖνος Σάθας, τρίβων περὶ τὰ τοιαῦτα, θεωρεῖ ἐπίσης ἀναντίρρητον τὴν χρονολογίαν τοῦ κυρίου Φιλήμονος συνεπείᾳ διαβεβαιώσεων συλλεχθεισῶν ἐπὶ τόπου, ἔνθα διασώζεται καὶ ἡ φήμη ὅτι ὁ ἀείμνηστος εἶδε κατ' ὄναρ καὶ τὸν ἅγιον τῆς ἡμέρας προτρέποντα αὐτὸν εἰς μάχην. Εἰς ἐπίμετρον πάντων τούτων ἔρχεται τέλος ἐπιστολὴ ἀνέκδοτος τοῦ Διάκου πρὸς τοὺς ἄρχοντας τῆς Λεβαδείας ἡμερολογημένη τῇ 11 Ἀπριλίου καὶ ὑπάρχουσα εἰς χεῖρας τοῦ κυρίου Φιλήμονος, ἐν ᾗ ἀγγέλεται παρ' αὐτοῦ τοῦ ὁπλαρχηγοῦ ἡ μετάθεσις τοῦ στρατοπέδου ἀπὸ Ἀλαμάνας εἰς Ὕπάτην. Τοιουτοτρόπως λύεται ὁριστικῶς τὸ ζήτημα καὶ προκύπτει ἀναμφιλέκτως ὅτι καθ' ἣν ἡμέραν ἡ Ὀρθόδοξος ἡμῶν Ἐκκλησία πανηγυρίζει τὴν μνήμην τοῦ τροπαιοφόρου μεγαλομάρτυρος Γεωργίου, πᾶσα ἐθνικὴ καρδία ὀφείλει νὰ ἑορτάζῃ καὶ τὴν μνήμην τοῦ τροπαιοφόρου μεγαλομάρτυρος Ἀ θ α ν α σ ί ο υ Δ ι ά κ ο υ.

Τὴν ἐπιστολὴν ταύτην δημοσιεύω παρὰ πόδας οὐχὶ μόνον πρὸς ἔνδειξιν τῆς ἀληθείας, ἀλλ' ὅπως ἴδωσι καὶ μάθωσιν οἱ μεταγενέστεροι διὰ τίνων μέσων ἀνεδείχθησαν οἱ λεοντόκαρδοι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, ἵνα ἐγείρωσιν ἐκ τοῦ τάφου τὴν ἐθνικὴν αὐτονομίαν· πεισθῶσι δὲ ὅτι ἀκράδαντος θέλησις, στηριζομένη ἐπὶ τυφλῆς πρὸς τὸν Θεὸν πίστεως, εἶναι ὅπλον ἀκαταμάχητον καὶ μοχλὸς πανίσχυρος, ἱκανὸς ἀείποτε νὰ ἐπιτρέψῃ ἑτοιμόρροπα καὶ σκωληκόβρωτα οἰκοδομήματα.

Ἰδοὺ ἡ ἐπιστολή:

Τῶν εὐγενεστάτων ἀρχόντων Ληβαδιᾶς.
Προσκινητός.
Εἰς Ληβαδεία.

Τὴν εὐγενείαν σας προσκυνῶ.

Σᾶς εἰδοποιῶ ὅτι μᾶς ὑπεσχέθησαν εἰς τοῦ Μαυρήλου νὰ μᾶς προφθάσουν 80 ὀκάδες παροῦτι καὶ σήμερις ἐστείλαμε τὰ ἄσπρα διὰ νὰ μᾶς τὴν φέρουν. Διὰ τοῦτο ἀπὸ αὐτοῦ τὴν ἴδια ὥρα ὁποῦ λάβετε τὸ γράμμα μου νὰ φορτώσετε δύο φορτώματα βολια καὶ μὲ σιγοῦρον ἄνθρωπον νὰ μᾶς τὰ στεῖλτε εἰς Πατραντζῆκι καὶ ἀπὸ αὐτοῦ μὴν ἀμελεῖτε διὰ τζὲπ-χανέ. Κάμετε κάθε λογῆς τρόπους ὁποῦ νὰ μὴν κόβεται ὁ τζὲπ-χανές. Ἐπὶ τούτοις νὰ βάλτε σφίξη χώρα καὶ χωριὰ ὅπου νὰ μᾶς ξεκινήσετε ἀνθρώπους, ὅτι ἐδῶ δὲν ἔμεινε κανένας. Ἔφυγαν πίσω. Τώρα ἄλλη δουλειὰ δὲν σᾶς ἔμεινε μόνον αὐτὴ ἡ φροντίδα τῶν ἀνθρώπων καὶ τοῦ τζὲπ-χανέ.—Ἡμεῖς ξεκινήσαμε διὰ Πατρατζίκι καὶ μὲ τὴν δύναμι τοῦ Θεοῦ αὔριο Τρίτη τὸ βαροῦμε. Κατὰ παρὸν νέο ἀπὸ κανένα μέρος δὲν ἔχομε ὁποῦ νὰ σᾶς γράψω. Ταῦτα καὶ μένω.

ΑΘΑΝΑΣΗΣ ΔΙΑΚΟΣ

Στεῖλε μαζὶ μὲ μολύβια καὶ 600 κόλλας χαρτὶ διὰ νὰ δέσωμε φουσέκια.—Στεῖλτε μας κάμποση ξερὴ μελάνη. Δῶστε του καὶ 8 γρόσια διὰ τὸν κόπον του.

(Ἡ σφραγὶς αὐτοῦ).

1821 Ἀπριλίου 11.—Ἀλαμάνα Χάνι

Ἐπανερχόμενος εἰς τὸ προκείμενον λέγω ὅτι, παραδεχθεὶς ἀδιστάκτως τὴν χρονολογίαν τοῦ Ἱστορικοῦ Δοκιμίου καὶ δι' αὐτῆς ἐπιγράψας τὸ τέταρτον ᾆσμα, ἐπίστευσα θεμιτὸν νὰ συμπεριλάβω καὶ τὸν θάνατον τοῦ Πατριάρχου, καθ' ὅσον πρόκειται περὶ γεγονότος τετελεσμένου μὲν πρὸ δεκατριῶν ἡμερῶν, ἀλλὰ μήπω συμπεπληρωμένου. Οὐδεὶς ὁ ἀγνοῶν ὅτι καθ' ἣν ὥραν παρεδίδετο εἰς τὰς φλόγας ὁ Διάκος, τὸ λείψανον τοῦ Γρηγορίου διεπέρα σῶον καὶ ἄφθαρτον τὸν Εὔξεινον Πόντον καὶ ὅτι τὸ μετακομίζον τὸ ἱερὸν φορτίον πλοῖον τοῦ ἐκ Κεφαλληνίας Ἰωάννου Σκλάβου μόνον κατὰ τὴν 11 Μαΐου ἠγκυροβόλησεν εἰς Ὀδησσόν.

Συνελθόντων τῶν Λεβαδέων κατὰ τὴν θέσιν Ἁ γ ί α ν Π α ρ α σ κ ε υ ὴ ν καὶ καθαγιασθείσης τῆς ἐπαναστάσεως διὰ τῆς εὐλογίας καὶ τῶν εὐχῶν τοῦ μητροπολίτου Ἀθηνῶν Διονυσίου καὶ τῶν ἐπισκόπων Ταλαντίου καὶ Ἀμφίσσης, Νεοφύτου καὶ Ἠσαΐου, ἀνεκυρήχθησαν ὁμοφώνως παρὰ τῶν ἀρχιερέων, τῶν προυχόντων, τοῦ περιεστῶτος λαοῦ καὶ τῶν ἀποστόλων τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας Ἀθανασίου Ζαφείρη καὶ Δήμου Ἀντωνίου, πεντακοσίαρχοι μὲν ὁ Βοῦγος, ὁ Λάππας, ὁ Τριανταφυλλίνας καὶ ὁ Σιμαρέσκης, ἀρχηγὸς δὲ τῶν ὅπλων τῆς ἐπαρχίας ὁ Ἀθανάσιος Διάκος. Τότε ἀνεπέτασεν οὗτος καὶ τὴν σημαίαν του, τὰ μὲν ἄλλα λευκήν, φέρουσαν δὲ ἀφ' ἑνὸς τὴν εἰκόνα τοῦ ἁγίου μεγαλομάρτυρος Γεωργίου, καὶ ἀφ' ἑτέρου τὴν φοβερὰν ρήτραν Ἐ λ ε υ θ ε ρ ί α ἢ Θ ά ν α τ ο ς. Ἀλλὰ σύμβολον ἀληθὲς τῆς διανοίας τοῦ Διάκου καὶ μονόγραμμα καὶ προφορικὸς γρῖφος περικαλύπτων πάσας τὰς ἀπορρήτους ἐλπίδας, πάσας τοῦ ἔθνους τὰς πατροπαραδότους εὐχάς, ἦτο ἡ πολεμικὴ αὐτοῦ σφραγίς, ἔνθα διέλαμπεν ἐγκεχαραγμένος ἐπὶ κεφαλῆς μὲν ὁ Σταυρός, κάτωθεν δὲ ὁ δικέφαλος βυζαντινὸς ἀετὸς κεκοσμημένος διὰ τῶν κεφαλαίων Ο.Θ.Ν.Κ. τουτέστιν ὁ Θ ε ὸ ς Ν ι κ ᾷ.

Τὰ σημεῖα ταῦτα ἔφερον καὶ ἄλλοι ἐκ τῶν συγχρόνων ὁπλαρχηγῶν, ὡς ὁ Πανουριᾶς. Ἀλλ' ἄξιον θαυμασμοῦ εἶναι ὅτι διετηρήθησαν ἀνέκαθεν ἀπαράλλακτα, ἀμεταποίητα, ἀμετάβλητα εἰς τὰς στιβαρὰς χεῖρας τῶν ἀρματωλῶν καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τοῦ μεσαιωνικοῦ κατακλυσμοῦ. Ἀνατρέποντος τοῦ θρόνου, ἔδραξεν ὁ Ἑλληνισμὸς τὴν Μεγάλην τῆς Αὐτοκρατορίας Σφραγῖδα καὶ μετ' αὐτῆς ἐσώθη ἐπὶ τῶν χιονοστεφῶν ὀρέων, ἐφ' ὧν τὸ συμβολικὸν πτηνὸν ἐδύνατο νὰ στήσῃ τὴν φωλεὰν αὐτοῦ καὶ νὰ δορυφορηθῇ ὑπὸ ζώντων ἀληθινῶν ἀετῶν.*

Τοιουτοτρόπως τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος ἔζησεν ἐν μέσῳ τῆς ἀβύσσου, ἔχον τοὐλάχιστον ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ ἓν ὄνειρον, ἓν δόγμα, ἕνα σκοπόν, θεῖον, εὐγενῆ, μέγαν καὶ τὸν ἐπεδίωκεν ἀκαταπαύστως, εἰς οὐδὲν λογιζόμενον οὔτε φυλακάς, οὔτε μαστιγώσεις, οὔτε ἀπαγχονίσεις. Πεινῶν, διψῶν, γυμνητεύων

---

* Ὁ κύριος Κωνσταντῖνος Σάθας ἐν τῷ Χρονικῷ τοῦ Γαλαξειδίου, σελὶς 162, ἐδημοσίευσεν ἤδη τὴν παρὰ τῷ φίλῳ μου Παύλῳ Λάμπρῳ εὑρισκομένην σφραγῖδα τοῦ ἀρματωλοῦ Χρήστου Μηλιόνη, φέρουσαν ἐπίσης τὸν ἀετόν. Πόσοι καὶ ποῖοι θὰ περιεφρόνησαν ἴσως τὸν πολύτιμον δακτυλιόλιθον πρὶν ἢ λάβῃ τὴν τύχην νὰ λιμενισθῇ εἰς τὰς ἑλληνικωτάτας καὶ ἀληθῶς πατριωτικὰς χεῖρας τοῦ Παύλου Λάμπρου !

ἐσύρετο ὁ Ἕλλην μαχητὴς ἀπὸ χαράδρας εἰς κρημνὸν καὶ ἀπὸ κρημνοῦ εἰς ὑπόγεια καὶ ζοφερὰ σπήλαια, μετακομίζων ἀείποτε τὸν μυστικὸν θησαυρόν του καὶ προσδοκῶν καθ' ἑκάστην ν' ἀκούσῃ ἀντηχοῦν εἰς τὰς ἀκοάς του τὸ θυελλῶδες πτερύγισμα τοῦ ἄνακτος τῶν ὀρνέων καὶ νὰ ἴδῃ ἐπανερχομένην τὴν βασιλείαν τοῦ Σταυροῦ του.

Εὗρον οἱ Φιλικοὶ τὴν ἰδέαν ταύτην βαθέως ἐρριζωμένην ἐν τοῖς σπλάγχνοις τῆς φυλῆς καὶ ἐπεχείρησαν νὰ τὴν καλλιεργήσωσι, καταβαλόντες προσπαθείας γιγαντώδεις πρὸς πραγματοποίησιν αὐτῆς. Ὅταν ἀναγιγνώσκῃ τις τὰ ἔγγραφα, τὰ ἐπιμαρτυροῦντα τὰς ἀκαταλογίστους θυσίας, τοὺς διηνεκεῖς κινδύνους, τὴν ἀπεριόριστον αὐταπάρνησιν, τοὺς ἀγῶνας, τὰ τολμηρὰ σχέδια τῶν συνεταίρων κα συγκρίνῃ ταῦτα πρὸς τὴν παροῦσαν νέκρωσιν, πρὸς τὴν ἀπάθειαν, πρὸς τὴν μικρότητα ἡμῶν τῶν ἀμέσως διαδεχθέντων ἐκείνους, καταλαμβάνεται ὑπὸ ἀνεκφράστου ἀπελπισίας. Τότε ὠκεανὸς πολυτάραχος, ἀλλ' ἀχανής, τώρα λίμνη τεθολωμένη καὶ νεκρὰ ὕδατα. Τότε ἥλιος διαλάμπων ἐν μέσῳ πορφυροχρόων νεφελῶν, τώρα λυχνία ἡμίσβεστος, ἀμυδρὰν ἐκπέμπουσαν λάμψιν.*

Ὑπὸ τὴν ἔποψιν ταύτην ἡ κατάρτησις τοῦ Ἑλληνικοῦ Βασιλείου ὑπῆρξεν ἀληθὴς δολοφονία τῆς μεγάλης ἐθνικῆς ἰδέας. Ἐφυλακίσθη τὸ γένος ἐντὸς στενοχώρου εἱρκτῆς, κατεσκευάσθη διὰ χειρῶν ἀλλοτρίων βάθρον ταπεινόν, ἐφ' οὗ ἐτέθη εὔθραστον θρονίον, ἐδωρήθη εἰς ἡμᾶς μανδύας, ὃν εἰρωνικῶς ἀπεκάλεσαν π ο ρ φ ύ ρ α ν, ἐχαλκεύθη σκῆπτρον κουφότερον καλάμου, ἐχαράχθησαν ἐπ' αὐτοῦ τερατώδη σύμβολα, καὶ ἡμεῖς νήπιοι, ἐπεκροτήσαμεν τὴν θεατρικὴν παράστασιν, καὶ ἀνεπαύθημεν. Τὸ πολεμικὸν πνεῦμα τῆς φυλῆς ἐσβέσθη, κατέφαγεν ἡ σκωρία τὰ αἱμοβαφῆ ὅπλα τῶν πατέρων, οἱ ἀπόγονοι τῶν διασημοτέρων ἁρματωλῶν μετεμορφώθησαν εἰς δικηγορίσκους καὶ σήμερον, ἀενάως ἀλληλομαχοῦντες καὶ διαπληκτιζόμενοι, προήλθομεν εἰς τοσούτων, ὥστε νὰ πιστεύωμεν ὅτι μεγάλας προσφέρομεν εἰς τὴν ἑλληνικὴν ἐθνότητα ὑπηρεσίας, ὅταν μετὰ σφοδρὰν καὶ δριμυτάτην πάλην ἐπιτύχωμεν τὴν καταδίκην πολιτικῆς τινος μερίδος καὶ ταύτης ἐξ Ἑλλήνων συγκεκροτημένης καὶ χαρακτηρίσομεν αὐτὴν φαύλην, ἀντεθνικήν, διεφθαρμένην.

Ἀλλὰ κατὰ τὴν ἔναρξιν τοῦ ἱεροῦ Ἀγῶνος εἰς οὐδενὸς τὸν νοῦν, ὅσον στενὸν καὶ στεῖρον ἂν τὸν ὑποθέσῃ τις, ἐχώρησεν ἡ ἰδέα τοιούτου Βασιλείου. Ἐμειδία πρὸς πάντας ἡ ἐλπὶς τῆς μεγάλης ἐθνικῆς ἀναγεννήσεως, τῆς πλήρους ἀνακτήσεως τῶν προγονικῶν δικαιωμάτων καὶ ἑπομένως ἀνάλογος πρὸς τὸ μέγεθος τοῦ σκοποῦ ὑπῆρξεν ἡ αὐταπάρνησις, ὁ ἐνθουσιασμός, αἱ θυσίαι, ἡ καρτερία, ἀνάλογα καὶ τὰ σημεῖα ἐν οἷς ἡ ἀνεγειρομένη φυλὴ διετύπωνε τὸ ἐπιζητούμενον γέρας.

Ὁ Διάκος, εἷς τῶν θερμοτάτων ἀποστόλων τοῦ ἐθνικοῦ τούτου δόγματος, ἀληθὴς ἐνσάρκωσις τοῦ ἁρματωλικοῦ πνεύματος, ἑπόμενον ἦτο ὅτι ἔπρεπε νὰ φέρῃ ἐπὶ τῆς σφραγῖδος ἀπεικονισμένον τὸ αἴνιγμα, ὅπερ εἶχεν ὀμόσῃ ἢ διὰ τῆς σπάθης νὰ λύσῃ ἢ διὰ τοῦ αἵματος νὰ καθαγιάσῃ. Τὴν ἰδέαν ταύτην πολυειδῶς, καὶ πολυτρόπως ἠθέλησα νὰ διατρανώσω καὶ νὰ ἐμφυσήσω εἰς τὸ στιχούργημά μου, θεωρῶν ὡς τὴν ψυχὴν δι' ἧς ἀνέκαθεν

* Ταῦτα ἐγράφησαν καθ' ἣν ἐποχὴν λυσιμελὴς νάρκη ἐφαίνετο κατέχουσα τὸ Ἔθνος καὶ πρὶν ἢ ἀναφανῇ ὁ εὐγενὴς ὀργασμός, ὑφ' οὗ ἐξ ὀλίγου χρόνου ἐλαύνεται ἅπασα ἡ ἑλληνικὴ φυλή.

ἐξωογονήθη τὸ Ἔθνος, ὑπὲρ ἧς ἠγωνίσθη, ἐμαρτύρησε, καὶ ἧς τῇ ἀγωγῇ Θεοῦ εὐδοκοῦντος θέλει πάλιν ἀνορθωθῇ.

Ἀφαιρουμένης ταύτης, ἡ ἐθνικὴ ποίησις, τὸ Ἐγὼ τοῦ Ἕλληνος, μένει νεκρὸν γράμμα, καὶ τὰ ἆθλα καὶ τὰ βάσανα καὶ αἱ προσδοκίαι τοσούτων αἰώνων ἀποβάλλουσιν ἐκ μιᾶς τὸ ἰδανικόν, δι' οὗ περικοσμοῦνται καὶ καὶ παρίτανται ὡς πελώριος ὄγκος ἐλεεινῶν ἐρειπίων, ἀσκόπως σεσσωρευμένων καὶ οἰκτρῶς συνεχομένων διὰ μόνου τοῦ αἵματος καὶ τῆς σαρκὸς ἀπειραρίθμων γενεῶν. Τοιαύτη ἐξώμοσις τῆς ἐθνικῆς πίστεως εἶναι ἀσυγχώρητον ἔγκλημα, τοὐλάχιστον εἰς τὰ ὄμματα ἐκείνων, οἵτινες πρευσβεύουσιν ὅτι ἐν πάσῃ σελίδι τῆς ἡμετέρας Ἱστορίας καταφανὴς διαλάμπει ὁ δάκτυλος τοῦ Ὑψίστου.

Συνηγωνίσθησαν μετὰ τοῦ Διάκου τετρακόσιοι περίπου μαχηταί. Ἀλλ' ἐξ αὐτῶν μόνοι τεσσαράκοντα ἢ πεντήκοντα ἔμειναν μέχρι τέλους ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς μάχης· οἱ λοιποί, πτοηθέντες ἐκ τοῦ μεγάλου ὄγκου τῶν πολεμίων, οὐδ' ἐπιρρωννύμενοι, ἔστω καὶ ἐξ ἀμυδρᾶς τινος ἐλπίδος ἐπιτυχίας, ἔστρεψαν ἀπ' ἀρχῆς τὰ νῶτα. Πλὴν δὲ τοῦ ἀειμνήστου Ἠσαΐα καὶ τοῦ ἐν Χριστῷ ἀδελφοῦ αὐτοῦ ἱερομονάχου Παπαγιάννη, πλὴν τοῦ Βαγκογιάννη καὶ τοῦ Καλύβα, οἵτινες, ἀφοῦ κατέστησαν ἀπόρθητον ἀκρόπολιν τὸ Χάνι τῆς Ἀλαμάνας, ἔπεσαν ξιφήρεις εἰς μέσον τῶν ἐχθρῶν καὶ κατεκρεουργήθησαν, ὀνομαστὶ μνημονεύονται ὁ Κομνᾶς Τράκας ἐξ Ἀόργιννης τῆς Παρνασσίδος, οἱ Ἰωάννης Μητρόπουλος καὶ Νικόλαος Κίρκος, ὁπλαρχηγοὶ Γαλαξειδίου, καὶ ὁ Μῆτρος Μασσαβέτας, αὐτάδελφος τοῦ Διάκου. Τὸ πτῶμα τοῦ Μασσαβέτα ἐχρησίμευσε μάλιστα ὡς τελευταῖον ὀχύρωμα, διότι ὄπισθεν αὐτοῦ φυλαττόμενος ἠγωνίσθη ὁ Διάκος τὸν τελευταῖον αὐτοῦ ἀγῶνα. Ὁ δὲ Μητρόπουλος ἀφοῦ ἐπὶ ματαίῳ προσεπάθησε ν' ἀποσπάσῃ ἐκεῖθεν τὸν ἀρχηγόν, ἀπέκοψε τὴν κεφαλὴν τοῦ Μήτρου καὶ ἀπῆλθε σώσας αὐτὴν ἐκ τῶν ὕβρεων.

Ἐκ τῶν παρὰ τῷ Διάκῳ μέχρις ἐσχάτης ὥρας συμπολεμησάντων μόνον τοῦ ἀδελφοῦ ἔκρινα εὔλογον νὰ διαμνημονεύσω τὸ ὄνομα. Προετίμησα δὲ νὰ θεραπεύσω τὰς ἀνάγκας τῆς ποιήσεως δι' ἑνὸς ἢ δύο πλαστῶν ὀνομάτων, πρὸς ἀποφυγὴν δυσαρέστων ἀντιλογιῶν.

Πρὸς τοὺς εὐαρίθμους τούτους μαχητὰς ἀντεστράτευον ὁ Κιοσὲ Μεχμέτ, Κεχαγιάμπεης τοῦ Χουρσήτ, καὶ ὁ Ὀμὲρ Βρυόνης. Τὸν πρῶτον ἔκρινα ἀνάξιον πάσης προσοχῆς, καὶ μόνον εἰσήγαγον αὐτὸν ἵνα τῷ ἀναθέσω τὸ ἀπεχθὲς ἔργον τοῦ δημίου, ὅτε ὁ Χαλήμπεης προσπεσὼν ἐξητήσατο προσωπικὴν ἱκανοποίησιν, τὸν παραδειγματικὸν θάνατον τοῦ Διάκου.

Ἀλλ' ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ Ὀμὲρ Βρυόνου εὗρον ἀνταγωνιστὴν ἐφάμιλλον καὶ προσεπάθησα νὰ τὸν παραστήσω καθ' ἣν ἐμόρφωσα πρὸ χρόνων ἰδέαν περὶ τοῦ χαρακτῆρος, περὶ τῆς γενναιότητος, καὶ καθόλου περὶ τῶν προτερημάτων καὶ τῶν ἐλαττωμάτων τῆς φύσεως αὐτοῦ, ἀφοῦ πιστῶς τὸν παρηκολούθησα καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τοῦ πολεμικοῦ του σταδίου.

Εἷλκεν οὗτος τὸ γένος ἐκ τῶν Παλαιολόγων Βρυόνων, ἐπὶ Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας δεσποτῶν τῆς ἐν Ἀλβανίᾳ Μουζακίας. Ὑπάρχει δὲ ἀναντίρρητον ὅτι οἱ περιφανεῖς αὐτοῦ πρόγονοι ἐτήρησαν διαδοχικῶς τὴν ἡγεμονίαν μέχρι τῆς καταστροφῆς Γεωργίου τοῦ Καστριώτου. Τότε ἐκ τῶν δύο τῆς γενεᾶς διακλαδώσεων ἡ μὲν μία ἐβιάσθη εἰς ἐξώμοσιν, ἡ δὲ ἄλλη, ἐμμείνασα εἰς τὸ πάτριον θρήσκευμα, μετῴκησεν ἀλλαχοῦ. Ἐκ τῆς πρώτης

κατάγεται ὁ ἐπὶ Ἀλῆ πασᾶ μέγας καὶ πολὺς Χασνατάραγας (θησαυροφύλαξ), ἐκ τῆς δευτέρας πηγάζουσιν αἱ ἐν Ἑπτανήσῳ σωζόμεναι οἰκογένειαι τῶν Βρυόνων.

Νεανίας ἔτι ὁ Ὀμὲρ ἐδεικνύετο ὑπερήφανος καὶ τὴν ἔμφυτον ταύτην ἀγερωχίαν ὑπέθαλπεν ἡ συναίσθησις τῆς καταγωγῆς, ἥτις καὶ τὸν παρέσυρε πολλάκις εἰς νεφελώδεις ρεμβασμούς. Οὐδαμῶς ἀνεχόμενος τὴν ταπείνωσιν καὶ βαρέως φέρων τὴν ὑπερίσχυσιν τοῦ Ἰμβραὴμ, γαμβροῦ καὶ διαδόχου τοῦ Κοὺρτ πασᾶ, ἀμειλίκτου ἐχθροῦ του, ἐν τῇ σατραπείᾳ τοῦ Βερατίου, ἀνεχώρησεν εἰς Αἴγυπτον καὶ προσήνεγκε τῷ Μεχμὲτ Ἀλῇ τὴν σπάθην πολεμοῦντι τότε πρὸς τοὺς Κιολεμενίδας. Εὗρεν ἐκεῖ ὁ Βρυόνης εὐρὺ στάδιον εἰς τὴν φιλοδοξίαν του. Ἐκεῖ, ἐν μέσῳ τῶν ἐρήμων, διεπλάσθη τὸ πνεῦμα του καθ' ὁμοίωσιν τῶν ἐκτάσεων ἃς διέτρεχε, καὶ τοῦ ἐπισκέποντος ἀπεράντου οὐρανοῦ· ἔκτοτε χρονολογεῖται καὶ ἡ διὰ τοῦ βίου κατασχοῦσα τὴν ψυχὴν αὐτοῦ μανία νὰ τρέφῃ τοὺς εὐγενεστέρους καὶ θαρραλεωτέρους ἵππους καὶ ὀχούμενος νὰ ἐπιδεικνύῃ τὸ ἀρρενωπὸν ἦθος.

Ὅτε ἔν τινι κατὰ τοῦ Σουλίου ἐκστρατείᾳ συνοδεύων τὸν Ἀλῆν ἀπώλεσε προσφιλεστάτην φορβάδα γένους περιφανοῦς, ἐξέθηκε τὴν ζωήν του εἰς προφανῆ κίνδυνον, προχωρήσας μέχρι τῶν προφυλακῶν τοῦ σουλιωτικοῦ στρατοπέδου ὅπως διαπραγματευθῇ τὴν ἐξαγοράν ἀποτυχὼν δέ, ἐγένετο φρενήρης ἐκ τῆς ἀπελπισίας.

Καταχτήσας ἐν Αἰγύπτῳ δόξαν καὶ πλοῦτον μέγαν ἐπανῆλθεν εἰς Ἤπειρον καὶ ἐταύτισε τὴν τύχην του μετὰ τοῦ Ἀλῆ, ἐπ' ἐλπίδι ὅτι ἔμελλε νὰ ἔλθῃ ὥρα καὶ τὸν Ἰμβραὴμ νὰ ἐκδικηθῇ καὶ κυριάρχης ἐν τῇ πατρίδι αὐτοῦ ν' ἀναδειχθῇ. Ὁ Ἀλῆς, ἐκτιμῶν τὴν ἀξίαν τοῦ ἀνδρὸς καὶ θεωρήσας αὐτὸν κατάλληλον πρὸς ἐκπλήρωσιν τῶν κατὰ τῆς σατραπείας τοῦ Βερατίου κατακτητικῶν σκοπῶν του, κατέστησεν αὐτὸν θησαυροφύλακα καὶ τῷ ἐπέτρεψε νὰ στρατολογήσῃ ἐν τάχει καὶ ἐπιτεθῇ κατὰ τοῦ Ἰμβραὴμ. Ἐξελθὼν ὁ Βρυόνης κατετρόπωσε τὸν ἐχθρὸν καὶ τὸν ἐκράτει στενῶς περιωρισμένον ἐντὸς τοῦ φρουρίου τῆς πρωτευούσης του, ὅτε ὁ Ἀλῆς, δραμὼν δῆθεν ὅπως μεσιτεύσῃ πρὸς συνδιαλλαγὴν τῶν διαμαχομένων, ἥρπασεν, ὡς εἰκός, τὴν περιουσίαν τοῦ Ἰμβραὴμ καὶ ἔδωκε πρὸς τὸν Ὀμὲρ νὰ ἐννοήσῃ ὅτι ζῶντος αὐτοῦ εἰς οὐδένα ἐπετρέπετο νὰ ὑψόνῃ τὸν τράχηλον.

Ἀποκηρυχθέντος τοῦ Ἀλῆ, ὁ φιλόδοξος Ὀμέρ, προβλέπων τὴν καταστροφὴν ἡνώθη μετὰ τῶν Σουλτανικῶν· ἀλλὰ ἐν τῇ ἀγερωχίᾳ αὐτοῦ μὴ ἀνεχόμενος νὰ βλέπῃ ἑαυτὸν συγχεόμενο μετὰ τῆς τύρβης τῶν πασάδων ἐν τῷ κρυπτῷ διελογίζετο διὰ τίνων μέσων νὰ γίνῃ περιφανὴς καὶ περίβλεπτος. Στενῶς συνδεδεμένος πρὸς πάντας σχεδὸν τοὺς διασημοτέρους τῆς Ἑλλάδος ὁπλαρχηγούς, καὶ μὴ στέρξας οὐδέποτε νὰ μολύνῃ τὰς χεῖρας εἰς τὰ Ἀληπασικὰ κακουργήματα, ἀφ' ἑτέρου ἐν γνώσει διατελῶν τῶν ἐνεργειῶν τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας καὶ προαισθανόμενος τὴν ἐπαναστατικὴν ἔκρηξιν, ἦλθε τότε εἰς ἐπαφὴν πρὸς τὸν ἁρματωλὸν τῆς Λεβαδείας καὶ γενικὸν ὁδοφύλακα τῆς Στερεᾶς Ὀδυσσέα Ἀνδροῦτσον καὶ ἐπιδεικνυόμενος συμπάθειαν ὑπὲρ τῆς ἀναξιοπαθούσης Ἑλλάδος, ἀπεριόριστον δὲ σεβασμὸν πρὸς τὴν ἀνδρείαν τῶν τέκνων της, ἐφάνη διατεθειμένος νὰ προτείνῃ φιλικὴν χεῖρα πρὸς ἀνόρθωσιν ἐκείνων οὓς ἐθεώρει, ὡς ἐκ τῆς ταυτότητος τῆς καταγωγῆς, ἀδελφοὺς καὶ συμπατριώτας. Τότε συνωμολογήθη, ἐπὶ τῷ ὅρῳ αὐστηροτάτης ἐχεμυθίας, μεταξὺ τοῦ Ὀδυσσέως καὶ τοῦ Βρυόνου ἡ περίεργος ἐκείνη συμφωνία, δι' ἧς οἱ συμβαλλόμενοι ὑπεχρεοῦντο νὰ ὑποστηριχθῶσι διὰ τῶν ὅπλων ποδε

ἀναστάτωσιν τῆς Ἀλβανίας καὶ τῆς τερεᾶς Ἑλλάδος, προβῶσι δὲ μετὰ τὴν ἐπιτυχίαν εἰς τὴν κατάρτισιν δύο αὐτονόμων Κρατῶν, τοῦ μὲν ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν τοῦ Ὀμέρ, τοῦ δὲ ὑπὸ τὴν ἡγεμονίαν τοῦ Ὀδυσσέως *

Καὶ ὁ μὲν Βρυόνης ἴσως σπουδάζων εἰργάσθη τὰ τοιαῦτα, ἀλλ' οὐδεμία ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι τὸ γενναῖον τέκνον τοῦ Ἀνδρούτσου προέβη εἰς τὸ βῆμα τοῦτο μόνον πρὸς τὸν σκοπὸν ν' ἀποσοβήσῃ ἢ νὰ οὐδετερώσῃ ἐπ' ἀγαθῷ τῆς Ἐπαναστάσεως πᾶσαν ἀντενέργειαν ἐκ μέρους τῶν Ἀλβανῶν.

Ἐκ τῆς διαθρυληθείσης συμφωνίας ὠφεληθέντες μετὰ ταῦτα ἀρχολίπαροί τινες, προσωπικοὶ ἐχθροὶ τοῦ Ὀδυσέως, ὑπέσκαψαν τὴν ἐπιρροήν του, παρέστησαν αὐτὸν ὡς προδότην καὶ τέλος κατώρθωσαν διὰ χειρῶν Ἑλλήνων νὰ δολοφονήσωσι τὸν ἄτρομητον ἐκεῖνον λέοντα.

Καταρτισθέντος τοῦ συμβολαίου, ὑπέβαλεν ὁ Βρυόνης ὡς μέσον ὑπεκφυγῆς παρατηρήσεις τινάς, σχετιζομένας πρὸς τὴν ἰδιαιτέραν θέσιν του, καὶ ὡμολόγησεν εἰλικρινῶς ὅτι ἐπεθύμει νὰ θεωρῆται ἀπηλλαγμένος πάσης ὑποχρεώσεως, ἂν τυχὸν ὁ σουλτάνος, ἐκτιμῶν τὴν βαρύτητά του, ἤθελε τὸν ἀναγορεύσῃ πασᾶν ἐπὶ τρισὶν οὐραῖς.

Ἐκραγείσης τῆς Ἐπαναστάσεως καὶ θέλων ὁ Χουρσὴτ νὰ καταπνίξῃ τὴν φλόγα, ἐν τῇ γενέσει αὐτῆς, τὸν μὲν Κιοσὲν ἔταξεν ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ πρώτου κατὰ τῆς Ἑλλάδος ὁρμήσαντος στρατοῦ, καθιστῶν αὐτὸν Βεζύρην ἀντιπρόσωπόν του, τὸν δὲ Βρυόνην ὑπέβαλεν εἰς τὰς ἀμέσους διαταγάς του.

Λαμβάνων ὑπ' ὄψιν τὴν ἔμφυτον ἀστασίαν τοῦ χαρακτῆρος τοῦ Ὀμέρ, τὴν ἄκρατον αὐτοῦ φιλοδοξίαν καὶ θέτων αὐτὸν εἰς ἐπαφὴν πρὸς τὸν Διάκον, οὐ μόνον ἀπέβλεψα εἰς τὸν παραλληλισμόν, ἀλλ' ἐνόμισα παντὸς λόγου ἄξιον νὰ διασώσω τὴν ἀπόρρητον ὁμολογίαν, ἥτις ἔλαβε χώραν μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τοῦ Ὀδυσσέως, καὶ νὰ ἀναφέρω αὐτὴν ὡς προτεινομένην ἐκ νέου εἰς ἄνδρα πρὸ πολλῶν ἐτῶν συνδεδεμένον μετὰ τοῦ ὑπλαρχηγοῦ τῆς Λεβαδείας καὶ ὑποτιθέμενον ἐν γνώσει τῶν κρυφιωτέρων αὐτοῦ διαλογισμῶν.

Ἐκτὸς τῶν ἱστορικῶν τούτων ἀνταγωνισμῶν, ὑπεράνω πάσης ἄλλης βασάνου, πάσης ἄλλης περιφρονήσεως, ἔθεσα πλησίον τοῦ Διάκου, ἀφ' ἧς στιγμῆς συνελήφθη μέχρι τοῦ μαρτυρίου, ἀνώνυμον καὶ εἰδεχθῆ δαίμονα τὸν Γ ύ φ τ ο ν.

Ἄδεται ὅτι, ἂν ποτε ἐπὶ πλοίου, ἐν μακραῖς καὶ ὑπερωκεανίοις θαλασσοπορίαις, ἐνσκήψῃ ἐπιδημία, ἐκ δὲ τῶν νοσούντων ὑπάρχῃ τις θανατηφόρως προσβεβλημένος, λάβρος, ἀπαθής, ἀποτρόπαιος, ἐν ἀποστάσει τινὶ ὄπισθεν τῆς πρύμνης, ἐμφανίζεται ὁ καρχαρίας, ἀλάνθαστος οἰωνὸς τοῦ ἐπικειμένου πένθους, μνῆμα περιπλανώμενον, ἀδηφάγον, προσμένων νὰ καταβροχθίσῃ τὸ πτῶμα ἅμα παραδιδόμενον εἰς τὰ κύματα. Τοιοῦτος κατὰ τὸν μέγαν καὶ φοβερὸν διάπλουν τοῦ Ἑλληνισμοῦ τυγχάνει ὁ Γύφτος.

Ὑπῆρξε τὸ ὄργανον τῆς στρεβλώσεως, ὁ βραχὺς τῆς ἀγχόνης, ὁ πολυμήχανος ἐφευρέτης τῶν βασάνων ἐν ταῖς χερσὶ τῶν κατακτητῶν· καὶ τὸ ἔργον αὐτοῦ ἐξεπλήρωσεν ἐκθύμως, πιστῶς, ἐντρυφῶν καὶ ἀγαλλόμενος ὁσάκις εἰς τοὺς ὄνυχας αὐτοῦ παρεδίδετο τὸ σφάγιον.

Ἀγνοῶ ἂν ἡ ἐπικατάρατος αὕτη φυλή, ἀρχαία ὡς ὁ Κάϊν, κατὰ τὰς πολυειδεῖς φάσεις τοῦ μυστηριώδους βίου της περιῆλθέ ποτε εἰς τὴν ἐξαχρείωσιν, εἰς ἣν ἔφθασε διοδεύουσα τὴν ἑλληνικὴν χώραν, προαιώνιος ἀκό-

---

* Ὅρα τὴν ἐν τοῖς φυλλαδίοις ΝΣΤ, ΝΖ καὶ ΝΗ τῆς «Χρυσαλλίδος» δημοσιευθεῖσαν ἀξιόλογον βιογραφίαν τοῦ Ὀδυσσέως Ἀνδρούτσου ὑπὸ τοῦ Κ. Σάθα.

λουθος τῆς καταστροφῆς καὶ τοῦ ὀλέθρου.

Ὑπάρχουσιν ἔτι παρ' ἡμῖν οἱ ἀπαίσιοι οὗτοι σκώληκες, ἀδιαπαύστως περιπλανώμενοι, πελιδνοί, δυσώδεις, ὡς ἀγέλαι ἀκατονομάστων κτηνῶν, οἰκτρὰ καταγώγια ρυπαρωτάτων διαδοχικῶν ἀσθενειῶν, φέροντες ἐπὶ τῶν ὤμων, δίκην παμμεγέθους κοχλίου, τὰς ζοφερὰς σκηνάς των καὶ σύροντες μεθ' ἑαυτῶν τὸν ἄκμονα, τὴν σφύραν, τὰς τανάγρας, τὴν φύσσαν ἐκ δύο ἀσκῶν συγκεκροτημένην, τοὺς ἄνθρακας, τεμάχιά τινα ἀκατεργάστου σιδήρου καὶ σχεδὸν πάντοτε λιμώττοντας κύνας, μέλανας αἰλούρους ἢ ἀλυσιδέτους ἄρκτους πρὸς ἐπίδειξιν, ὅθεν πολλάκις Ἀρκουδόγυφτοι προσαγορεύονται.

Μετέρχονται τὴν χειρομαντίαν καὶ συνθέτουσι παράδοξα φάρμακα οὐχὶ πρὸς θεραπείαν ἀσθενειῶν ἢ τραυμάτων, ἀλλ' ὅπως δι' αὐτῶν προκαλῶσιν ἐξαμβλώσεις, τεκταίνονται μαγγανείας καὶ παντὸς εἴδους ἀθεμιτουργίας.

Ἄθεοι, ἀπάτορες, ἀκοινώνητοι, οὐδέποτε μεριμνῶντες περὶ τῆς ἐπιούσης, ἀγνοοῦντες πόθεν ἔρχονται ἢ ποῦ πορεύονται, ἐν τῇ ἀποκτηνώσει αὐτῶν ἀσεβῶς ἐναγκαλιζόμενοι ἀντὶ τῆς συζύγου τὴν θυγατέρα· ὁσάκις προσέρχονται εἴς τινα τῶν ἡμετέρων πόλεων συνήθως διαμένουσι σκηνῖται ἐκτὸς τοῦ περιβόλου, ὡσανεὶ συναισθανόμενοι τὴν ἀπέχθειαν, ἣν ἀείποτε διεγείρει ἡ παρουσία των, ἢ μὴ ἀποτολμῶντες νὰ ἴδωσι κατὰ μέτωπον τὴν κοινωνίαν, ἣν ἐβασάνισαν.

Τοιούτου ἀνθρωπομόρφου τέρατος δὲν ἠθέλησα νὰ παραλείψω τὴν ἀπεικόνισιν, ἐξορύξας συνάμα ἐκ τῶν πολυτίμων τῆς δημώδους γλώσσης μεταλλείων τὴν κατάλληλον κυριολεξίαν πρὸς καθιέρωσιν τῶν ἰδεῶν καὶ τῶν φράσεων, δι' ὧν ἤκουσα πολλάκις τὸν λαὸν νὰ χαρακτηρίζῃ καὶ νὰ περιγράφῃ ἐκεῖνα τοῦ Ἅδου τὰ μικρὰ ἐκβράσματα.

Ταῦτα ἔκρινα εὔλογον νὰ ἐκθέσω καὶ πρὸς διασάφησιν τοῦ θέματος καὶ πρὸς συμπλήρωσιν ἱστορικῶν τινων γεγονότων, συγκεχυμένως πως ἀναφερομένων καὶ ἀτάκτως τῇδε κἀκεῖσε διεσπαρμένων. Λυποῦμαι ὅτι ἠναγκάσθην νὰ ἐκταθῶ πέραν τοῦ δέοντος καὶ προβλέπω ὅτι δὲν εἶναι δύσκολον νὰ ἐφαρμοσθῇ κι' ἐπὶ τοῦ βιβλιαρίου μου τούτου ὁ διογένειος χαριεντισμός, ν' ἀκούσω δὲ καὶ τὴν παραίνεσιν μωμοσκόπου τινὸς ὅτι συμφέρει νὰ φυλάξω τὸ ποίημα μὴ τυχὸν ἐξέλθῃ τῶν μεγάλων τῆς εἰσαγωγῆς πυλῶν.

Ἀλλ' αἱ ταλαιπωρίαι καὶ τὰ δυστυχήματα τῆς φυλῆς καὶ ἐν πεζῷ λόγῳ ἱστορούμενα εἶναι πάντοτε ποίησις· ἐὰν δὲ ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους παρακολουθήσῃ τις εἰς τὸν βαθμιαῖον ἐξελιγμὸν τοῦ ἐθνικοῦ δράματος καὶ τὴν ἀλληλουχίαν τῶν περιστάσεων, ἐν αἷς συγκεφαλαιοῦται ὁ μυριετὴς ἀγών, οὐδὲν ἄλλο βλέπει εἰμὴ γενεὰς ἐπὶ γενεῶν, ὡς ἐπὶ δέλτου νεκρικοῦ ἡμερολογίου στιχηδὸν τεταγμένας, οἱονεὶ πολυαρίθμους χορδὰς γιγαντιαίας αἰολικῆς φόρμιγγος, παραλόγως μὲν ἐπὶ πλείστων ἀμνηστουμένης, ἀείποτε δὲ προσδοκώσης πεπειραμένους δακτύλους, ἵνα διὰ τῆς πρώτης αὐτῶν κρούσεως ἐκπέμψῃ φθόγγους ἡδίστους καὶ ἐξαισίους ὑμνῳδίας.

Τὸ περὶ γλώσσης ζήτημα παρέρχομαι ὅλως ἄθικτον, ἀποκλίνων καὶ αὖθις πᾶσαν περὶ αὐτοῦ κενὴν λογομαχίαν. Ἐρριζώθη ἐν ἐμοὶ καὶ ἐσαρκώθη ὡς δόγμα, ὡς σύμβολον ὀρθοδοξίας, ὅταν πρόκειται περὶ ποιήσεως. Προέβη δὲ εἰς τοσοῦτον ἡ προκατάληψις, ὥστε καὶ αὐτὰ τὰ ἔνδοξα ἀρχαῖα ἑλληνικὰ ὀνόματα ἀσυμβίβαστα θεωρῶ πρὸς τὴν ἁρμονίαν τοῦ στίχου καὶ γράφων τὸν Ἀθανάσιον Διάκον οὐδαμοῦ τοῦ ποιήματος ἐδυνήθην νὰ εἰσαγάγω οὔτε τὰς Θερμοπύλας οὔτε τὸν Λεωνίδαν. Ἀπ' ἐναντίας τὰ ὀνό-

ματα τῶν δημίων τῆς Ἑλλάδος παρετήρησα ὅτι ἀφομοιοῦνται πληρέστατα καὶ συγχωνεύονται μετὰ δημοτικῆς ποιήσεως, εἴτε διότι ὁ χρόνος καὶ ἡ ἐπιμιξία συνέτεινεν εἰς τοῦτο, εἴτε διότι αἱ ἀντιθέσεις καὶ οἱ ἀνταγωνισμοὶ ὑποκρύπτουσιν ἀνεπαίσθητα καὶ ἀδιόρατα σημεῖα ἐπαφῆς, συντελοῦντα πρὸς διάπλασιν τῶν καλλιτεχνικῶν ἔργων.

Τί δὲ εἴπωμεν περὶ θεμάτων λαμβανομένων ἐξ ἀλλοτρίας ἱστορίας, καὶ τί περὶ τῆς οἰκτρᾶς ἐξελληνίσεως τῶν ἡρωικῶν τῆς Δύσεως ὀνομάτων, ὅταν, κακῇ τύχῃ, εἰσαγώγιμα γίνωνται εἰς τὴν ἡμετέραν ποίησιν! Ἀλλὰ περὶ τούτου κρινέτωσαν ἄλλοι ἧττον ἐμοῦ προκατειλημμένοι· ἐν τέλει δὲ θέλει δικάσῃ τὸ μέλλον. Τὸ κατ' ἐμέ, θέλω προσπαθήσῃ, ὅσον αἱ δυνάμεις μοὶ τὸ ἐπιτρέπουσιν, εἴτε εἰσερχόμενος εἰς τὴν καλύβην τοῦ ποιμένος, εἴτε διατρέχων τὰ ὄρη καὶ τὰς θαλάσσας, εἴτε παρευρισκόμενος ὅπου δήποτε ἡ χαρὰ ἢ ὁ πόνος ἐκβιάζει τὴν ἐκδήλωσιν τῶν αἰσθημάτων, νὰ συλλέγω καὶ βαθμηδὸν νὰ διασώζω τὰ πολύτιμα κειμήλια τῆς δημοτικῆς γλώσσης, πεποιθὼς ὅτι ἐν αὐτῇ λανθάνει ἄφθονος ὕλη εἰς γλωσσολογικὰς μελέτας, καὶ αὐτὸς ὁ ἀπόρρητος σύνδεσμος ὁ δεικνύων τὴν γνησιότητα τῆς καταγωγῆς, ὁ μαρτυρῶν ὅτι ὁ πέλεκυς τῆς ξενοκρατίας οὐδέποτε ἐπέτυχε νὰ καταστρέψῃ τὴν ἑνότητα τῆς ἡμετέρας φυλῆς, θαυμασίως διασωθείσης τῇ παντοδυνάμῳ συνάρσει τῆς ὀρθοδόξου ἡμῶν πίστεως ἐν τῷ ἀπεράντῳ χαρτοφυλακίῳ τῶν ἐθνικῶν παραδόσεων.

Ἀθανάσης Διάκος

Ἆσμα Πρῶτον

Ἡ παραμονή

«Ἀνέβα, Μήτρε στοῦ βουνοῦ κατάκορφα τὴ ράχη,
πάρε τὸ μάτι τἀητοῦ καὶ τἀλαφιοῦ τὸ πόδι
καὶ τὴν ἀγρύπνια τοῦ λαγοῦ, καὶ στῆσε χαραοῦλι.
Κι' ἂν δῇς χιλιάδαις τὸν ἐχθρό, ἄλογα καὶ πεζοῦρα,
μὲ τὸν Κιοσὲ Μεχμὲτ πασᾶ, τὸν ὕπνο μὴ μοῦ κόψῃς,
στάσου, πολέμα μοναχός. Κι' ἂν δῇς μὲς στὸ φουσσᾶτο
νὰ πηλαλάῃ τἄλογο τοῦ Ὀμέρπασα Βρυόνη,
πέτα ροβόλα, κράξε με. Σύρε μὲ τὴν εὐχή μου».

Ἄστραψε ἀπ' ἄγρια χαρὰ τὸ μέτωπο τοῦ κλέφτη,
ἐβρόντησαν τὰ χαϊμαλιά, ἀνέμισε ἡ φλοκάτη,
ἔλαμψε ὁ Μῆτρος μιὰ στιγμὴ κ' ἐσβύστηκε σὰν ἄστρο.
Ὁ Διάκος τὸν συντρόφεψε γιὰ λίγο μὲ τὸ μάτι
κ' ὕστερα πέφτει κατὰ γῆς γονατιστὸς στὴν πέτρα:

«Ἀδέρφια, παλληκάρια μου! Ἐλᾶτε βλόγυρά μου
καὶ γονατίσετε μ' ἐμέ. Ὁ κόσμος στὴ χαρά του
εἶν' ἀνθοστόλιστη ἐκκλησιά κ' ἐδῶ μᾶς παραστέκει
ἐκεῖνος ποὺ τὴν ἔχτισε, γιὰ νὰ τὸν προσκυνοῦμε».
Ἦτανε νύχτα. Τὰ βουνά, οἱ λαγκαδιαῖς, τὰ δέντρα,

οἱ βρύσαις, τ' ἀγριολούλουδα, ὁ οὐρανός, τ' ἀγέρι,
στέκουν βουβὰ ν' ἀκούσουνε τὴν προσευχὴ τοῦ Διάκου.

«Ὅταν ἡ μαύρ' ἡ μάνα μου, ἐμπρὸς σὲ μιὰν εἰκόνα,
Πλάστη μου, μ' ἐγονάτιζε μὲ σταυρωτὰ τὰ χέρια
καὶ μῶλεγε νὰ δεηθῶ γιὰ κειοὺς ποὺ τὸ χειμῶνα
σὰ λύκοι ἐτρέχαν στὰ βουνά, μὲ χιόνια, μ' ἀγριοκαίρια
γιὰ νὰ μὴ ζοῦνε στὸ ζυγό, ἔνοιωθα τὴ φωνή μου
νὰ ξεψυχάῃ στὰ χείλη μου· ἐσπάραζε ἡ καρδιά μου,
μοῦ ἐτρέμανε τὰ γόν[illegible] σὰν νἄθελε ἡ ψυχή μου
νὰ φύγῃ μὲ τὴ δέ[illegible] ἀπὸ τὰ σωθικά μου.

»Ὕστερα μῶλεγε κρυφὰ νὰ σοῦ ζητῶ τὴ χάρη
νὰ μ' ἀξιώσῃς μιὰ φορὰ ἕνα σπαθὶ νὰ ζώσω
καὶ νὰ μὴν ἔρθῃ ὁ θάνατος νὰ μ' εὕρῃ, νὰ μὲ πάρῃ
πρὶν πολεμήσω ἐλεύθερος, γιὰ σὲ πρὶν τὸ ματώσω.
Πατέρα παντοδύναμε! Ἄκουσες τὴν εὐχή μου·
μοῦ φύτεψες μὲς στὴν καρδιὰ ἀγάπη, πίστη, ἐλπίδα,
ἔδωκες μιὰν ἀχτίδα σου, ἀθέρα στὸ σπαθί μου
καὶ μοὖπες: Τώρα πέθανε γιὰ μέ, γιὰ τὴν πατρίδα!

»Ἕτοιμος εἶμαι, Πλάστη μου! Λίγαις στιγμαῖς ἀκόμα
καὶ σβυῶνται τ' ἄστρα σου γιὰ μέ. Γιὰ μὲ θὰ σκοτειδιάσῃ
τῶμορφο γλυκοχάραμμα. Θὰ μοῦ κλειστῇ τὸ στόμα,
ποὺ ἐκελαδοῦσε στὰ βουνά, στὴ ρεμματιά, στὴ βρύση·
θὰ μαραθοῦν τὰ πεῦκα μου. Ἀραχιασμέν' ἡ λύρα,
ποὺ μοὖταν ἀδερφοποιτὴ κι' ὁποὺ μ' ἐμὲ στὴ φτέρη
ἀγκαλιασμένη ἐπλάγιαζε, τώρα θὰ μείνῃ στεῖρα
καὶ στἄψυχο κουφάρι της θὰ νὰ βογγάῃ τ' ἀγέρι.

»Ὅλα τ' ἀφίνω μὲ χαρά, χωρὶς ν' ἀναστενάξω.
Καὶ τὤχω περηφάνεια μου, ποὺ ἐδιάλεξες ἐμένα
αὐτὴν τὴν ἔρμη τὴν πορειὰ μὲ τὸ κορμὶ νὰ φράξω.
Εὐχαριστῶ σε, Πλάστη μου! Δὲ θὰ χαθοῦν σπαρμένα
καὶ δὲ θὰ μείνουν ἄκαρπα τ' ἄχαρα κόκκαλά μου.
Εὐλόγησέ τηνε τὴ γῆ ὁποὺ θὰ μ' ἀγκαλιάσῃ
καὶ στοίχειωσε κάθε κλωνὶ ἀπὸ τὰ χώματά μου,
νὰ γένῃ ἀδιάβατο βουνὸ τὸ μνῆμα τοῦ Θανάση.

»Θέ μου! Ξημέρωσέ τηνε τὴν αὐριανὴ τὴ μέρα!
Θὰ μᾶς θυμᾶτ' ἡ 'Αρβανιτιὰ καὶ θὰ τὴν τρῶ' ἡ ζήλεια.
Θὰ χλημητᾶνε τ' ἄλογα, θὰ καῖνε τὸν ἀγέρα
μὲ τ' ἄγρια τὰ χνῶτά τους γκέκικα καρυοφύλλια,
θὰ γένουν πάλαι τὰ Θερμιὰ λαίμαργη καταβόθρα...

Χιλιάδες ἦρθαν θερισταὶ καὶ Χάρος ὀργοτόμος,
μουγκρίζουν, φοβερίζουνε πῶς δὲ θὰ μείνῃ λώθρα
σ' αὐτὴν τὴ δύστυχη τὴ γῆ, φωτιά, δρεπάνι τρόμιος

»Κ' ἐμεῖς θὰ πᾶμε μὲ χαρὰ σ' αὐτὸν τὸν καταρράχτη.
Ἐπάνωθέ μας θᾶσαι σύ, καὶ τὰ πατήματά μας
θὰ νᾶχουνε γιὰ στήριγμα τὴ φοβερὴ τὴ στάχτη,
πῶμεινε σπίθ' ἀκοίμητη βαθειὰ στὰ σωθικά μας.
Δυνάμωσέ μας, Πλάστη μου! Γιὰ ν' ἀκουστῇ στὴ Δύση
πῶς δὲν ἀπονεκρώθηκε καὶ πῶς θ' ἀνθοβολήσῃ
τώρα μὲ τὰ Μαγιάπριλα ἡ δουλωμένη χώρα.
Εὐλογημέν' ἡ ὥρα!»

Ἔσκυψ' ὁ Διάκος ὡς τὴ γῆ, ἔσφιξε μὲ τὰ χείλη
κ' ἐφίλησε γλυκὰ γλυκὰ τὸ πατρικό του χῶμα.
Ἔβραζε μέσα του ἡ καρδιά, καὶ στὰ ματόκλαδά του
καθάριο, φωτοστόλιστο, ξεφύτρωσ' ἕνα δάκρυ...
Χαρὰ στὸ χόρτο πῶλαχε νὰ πιῇ σὲ τέτοια βρύση!

Πλαγιάζει ὁ λιονταρόψυχος! Τὰ νειᾶτα, τὴ θωριά του
τ' ἀστέρια βλέπουν μὲ χαρὰ καὶ κάπου κάπου ἀφίνουν
κρυφὰ τὸ θόλο τ' οὐρανοῦ γιὰ νὰ διαβοῦν σιμά του.
Μοσχοβολάει τριγύρω του καὶ τὸν σφιχταγκαλιάζει
στὸν κόρφο της ἡ ἄνοιξη, σὰν νᾆτανε παιδί της.
Χαρούμενα τὰ λούλουδα φιλοῦν τὸ μέτωπό του
χάνει μὲ μιᾶς τὴν ἀσχημιὰ καὶ τὴν ταπεινοσύνη
ὁ ἔρμος ὁ ἀζώηρος, ἡ ποταπὴ ἡ λαψάνα,
γλυκαίνει τὸ χαμαίδρυο, στοῦ χαμαιλεοῦ τὴ ρίζα
ἀποκοιμιέται ὁ θάνατος καὶ τὸ περιπλοκάδι,
ποὺ πάντα κρύβεται δειλὸ καὶ τ' ἄπλερο κορμί του
ἀλλοῦ στυλώνει τὸ φτωχό, δυναμωμένο τώρα
τρελλό, περηφανεύεται καὶ θέλει νὰ κλαρώσῃ
στ' ἀνδρειωμένο μέτωπο γιὰ ν' ἀκουστῇ πῶς ἦταν
στὴ φοβερὴ παραμονὴ μιὰ τρίχ' ἀπ' τὰ μαλλιά του.

Πλαγιάζει ὁ λιονταρόψυχος! Τοῦ ὕπνου του οἱ ὥραις
ἔσο κι' ἂν φύγουν γρήγορα, μεσότοιχο θὰ γένουν
ν' ἀποστομώσουν τὸ θολό, τ' ἀγριωμένο κῦμα
τοῦ χρόνου ποὺ μᾶς ἔπνιξε. Μ' ἐκείνην τὴν ρανίδα
πῶσταξ' ἀπὸ τὰ μάτια του θὰ ξεπλυθῇ ἡ μαυράδα,
ποὺ ἐλέρονε τῆς μοίρας μας τὸ νεκρικὸ δεφτέρι.
Ὁ Διάκος στὸ κρεββάτι του, ζωσμένος τὴ φλοκάτη,
σὰν ἀητὸς μὲς στὴ φωλειά. ὁλάκαιρο ἕνα γένος
ἔκλωθ' ἐκείνην τὴν βραδειά. Ὅταν προβάλ' ἡ μέρα,
θὰ νᾆβγουν τ' ἀητόπουλα μὲ τροχισμένα νύχια,
μὲ θεριεμμένα τὰ φτερά. ν' ἀρχίσουν τὸ κυνῆγι...
Πλάστη μεγαλοδύναμε! Ἀξίωσέ μας ὅλους,
πρὶν μᾶς σκεπάσῃ ἡ μαύρη γῆ, στὰ δουλωμένα πλάγια
νὰ κοιμηθοῦμε μιὰ νυχτιὰ τὸν ὕπνο τοῦ Θανάση!

Ἄσμα Δεύτερον

Οἱ τρεῖς

Διάκος, Πανουργιάς, Δυοβουνιώτης

—Διάκε, χαρὰ στὸν ὕπνο σου!
—Καλῶς τὸ Δυοβουνιώτη;
καλή σου μέρα, Πανουργιᾶ... Μὴ μὲ προπῆρ' ἡ ὥρα;
Ἐξέχασα, ἐγελάστηκα, γλυκὰ χρυφομιλῶντας,
ἀδέρφια, μὲ τὴ μάνα μου, ποῦρθε νὰ μ' εὕρῃ ἀπόψε.

—Θανάση, ἂν δὲ σοῦ ζήλεψα τὰ νειῶτα, τὴν ἀνδρειά σου,
τ' ἅρματα τ' ἀξετίμωτα, τὸ μάτι, τὸ τραγοῦδι,
ζηλεύω αὐτὴν τὴν ξαστεριὰ πῶχει τὸ μέτωπό σου!
Ἔστησε στὸ κατῶφλι μας τὸ νεκροκρεββατό του
ὁ Χάρος καὶ μᾶς καρτερεῖ. Ξήπλεγαις, τρομασμέναις
μανάδαις ἀναρίθμηταις μὲ κουφωμένα στήθια
φεύγουν στὰ πλάγια νὰ κρυφτοῦν μὲ τὰ βυζασταρούδια.
Τὰ ὄρνια ἐμυριστήκανε τὸ σκοτωμὸ ποὺ θἄρθῃ
καὶ γρούζουν ἀνυπόμονα τροχίζοντας τὰ νύχια,
καὶ σὺ κοιμᾶσαι σὰν ἀρνί! Θανάση, σὲ ζηλεύω!...

—Δὲν ἔχω πέτρινη ψυχή. Τοῦ κόσμου τὴ λαχτάρα
μέσα στὴ φλέβα τῆς καρδιᾶς σὰ σίδερο λυωμένο
τὴ νοιώθω π' ἀναδεύεται καὶ μὲ σαρακοτρώγει.
Συχώρεσέ με, Πανουργιᾶ. Πρώτη φορὰν ἀπόψε
ἀφ' ὅτου ζώνω τ' ἅρματα μ' ἐξάφνισε τ' ἀστέρι.
Μὴ μῶχετε βαρύγνωμο. Ποιός ξέρει μὴν ἡ μοῖρα,
ἀδέρφια, μ' ἀποκοίμισε γιὰ νὰ μὲ συνειθίσῃ
στοῦ τάφου τὸ τρισκότειδο. Ἐγὼ κι' ὁ γέρο Χάρος
ἐψὲς λογαριαστήκαμε, καὶ στὸ κατάστιχό του
ἕνα μικρὸ κατεβατὸ μένει ἄγραφο γιὰ μένα.

Γνοιαστῆτ' ἐσεῖς τοὺς ζωντανούς. Ἐγὼ θὰ πολεμήσω
γιὰ τὰ παληά μας κόκκαλα. Στὴ φλόγα τοῦ πολέμου,
σὰ μέσα σ' ἕνα θυμιατό, θὰ ρίξω τὸ κορμί μου
νὰ γένω νεκρολίβανο στὸ φοβερὸ τρισάγιο.

—Μὴν τὰ ξεσυνερίζεσαι τοῦ Πανουργιᾶ τὰ λόγια.
Θυμήσου, Διάκε, μοναχά, πῶς ἄδειασεν ἡ φλέβα
τοῦ δύστυχου τοῦ γένους μας, καὶ μιὰ ρανίδα τώρα
ἂν στάξῃ ἀπὸ τὸ αἷμα μας στὴ γῆ χωρὶς ἐλπίδα,
ἀντὶ νἆναι μνημόσυνο, μπορεῖ νἆναι κατάρα.
Ξέρω τί κρύβεις στὴν καρδιά, γνωρίζω τί θὰ κάμῃς...

—Ποιός μ' ἐμαρτύρησε σ' ἐσᾶς;

—Κανένας, μὴ θυμόνεις
Εἶδα κ' ἐγὼ τὴ μάνα σου ἀπόψε στὤνειρό μου
καὶ μοὖπε νἄρθω νὰ σ' εὑρῶ καὶ νὰ σοῦ πῶ, Θανάση,
ποὺ ἂν χαλαστοῦμε σήμερα, θὰ νὰ δειλιάσῃ ὁ κόσμος
καὶ θὰ χουμήσῃ ἡ 'Αρβανιτιὰ πυκνὴ σὰν τὴν ἀκρίδα,
καὶ τἄλογο τοῦ 'Ομέρπασα ποιός θὰ τ' ἀποστομώσῃ;

—'Ο γυιὸς τοῦ 'Ανδρούτσου στὴ Γραβιά!

—Τί θέλεις, Δυοβουνιώτη;
Νὰ πάῃ τὸ Γοργοπόταμο θολὸ κ' ἐντροπιασμένο
νὰ πῇ στὴν ἄγρια θάλασσα, πὼς δὲν εὑρέθηκ' ἕνας
τὰ ξακουσμένα του νερὰ μὲ δυὸ ρανίδαις αἷμα
σ' αὐτὸ τὸ πρῶτο βάφτισμα ν' ἁγιάσῃ, νὰ μυρώσῃ;
Κ' ἡ θάλασσα μουγκρίζοντας νὰ τρέξῃ στ' ἀκρογιάλια,
σὰ φοβερὸς διαλαλητής, κι' 'Ανατολὴ καὶ Δύση
νὰ μάθουν πῶς γιορτάζομε τὴ νεκρανάστασή μας;...
Νᾶναι ὁ Βρυόνης στὰ Θερμιὰ καὶ νὰ μὴν εὕρῃ ἐμπρός του
δέκα κουφάρια ξαπλωτὰ γιὰ νὰ σκοντάψῃ ἐπάνω!
Νὰ μὴ βαφῇ τὸ πέταλο στοῦ ἀλόγου του τὸ νύχι!...
'Αδέρφια, τἀποφάσισα καὶ μοναχὸς ἂν μείνω,
θ' ἁπλώσω ὀργυιὰ τὰ χέρια μου, τὰ πόδια θὰ ριζώσω,
κι' ἂν δὲ μὲ ξεχωνιάσουνε κι' ἂν δὲ μὲ κατακόψουν,
δὲ θὰ μὲ διώξουν ἀπεκεῖ, δὲ θὰ μοῦ ἰδοῦν τὴ φτέρνα.
Καὶ σὺ τί λέγεις, Πανουριᾶ;

—Μ' ἐθάμπωσε ἡ ἀχτίδα,
π' ἀστράφτει ἀπὸ τὰ μάτια σου. Τριγύρω στὰ μαλλιά σου
παίζει τὸ γλυκοχάραμμα. Μοῦ φαίνεσαι μεγάλος,
ψηλὸς ὡσὰν τὸν Ὄλυμπο καὶ στέκω καὶ προσμένω
ἐμπρός σου ἀκίνητος, βουβός, Διάκε, νὰ ἰδῶ τὸν ἥλιο,
π' ὥραν τὴν ὥρα θὰ προβῇ ἀπ' τ' ἀντικέφαλό σου.

—Τί λόγος, γέρο Πανουριᾶ, τί φοβερὴ βλαστήμια
ξαγλίστρησ' ἀπ' τὰ χείλη σου! Αὐτὸ τὸ φῶς, ποὺ βλέπεις,
ἂς μὴ τὸ σκοτειδιάσωμε... 'Εσὺ στὴ Χαλκομμάτα
σύρε νὰ ρίξῃς θέμελο. Στεῖλε τὸν Παπαντρία
νὰ πάῃ στοῦ Μουσταφάμπεη μὲ τὸν Κομνᾶ τὸν Τράκα.
Καὶ πρὶν ἀρχίσῃ ὁ πόλεμος, θυμήσου ὁ 'Ησαΐας
νὰ βγῇ ψηλὰ στὸ ξέφαντο κ' ἐκεῖθε νὰ κηρύξῃ
τὸν φοβερὸν τὸν ὅρκο μας, γιὰ νὰ γνωρίσῃ ὁ κόσμος
ὅτι τὸ ράσο τοῦ παπᾶ κ' ἡ μίτρα τοῦ Δεσπότη
θὰ γένουν Χάρου φλάμπουρο καὶ σκιάχτρο καὶ σκοτάδι
καὶ κατασάρκι μελανὸ στὴν Ἅγια Τράπεζά μας,
ὅσο σ' αὐτὰ τὰ χώματα δαφνοστεφανωμένη
ἡ δουλωμένη 'Εκκλησιὰ τὸ μέτωπο δὲ δείξῃ.

—Δὲν εἶμαι, Διάκε, Πανουριᾶς, νἆμαι γυναῖκα χήρα
καὶ νὰ μὲ πνίξῃ τὸ ψωμί, ποὺ ἐφάγαμε στὰ πλάγια,
ἂν λησμονήσω σήμερα τὸ βάφτισμα, τὸν ὅρκο.

—Ἐσὺ τὸ Γοργοπόταμο θὰ πιάσῃς, Δυοβουνιώτη,
καὶ πολεμώντας τὸν ἐχθρὸ λησμόνησε πὼς ἔχεις
κλεισμένο μὲς στὰ Γιάννινα τὸ Γιῶργο, τὸ παιδί σου,
Βλέπε τὸ ρέμμα τοῦ νεροῦ, κάμε το ν᾿ ἁρμυρίσῃ
μὲ δάκρυ τῆς Ἀρβανιτιᾶς. Στεῖλε τὸ ματωμένο
στὰ μακρινὰ τ᾿ ἀδέρφια μας τὸν τρύγο σου νὰ φέρῃ
ὡσὰν πρωτόλουβο καρπό, μαζὶ μὲ τὤνομά σου.
Ὁ Βακογιάννης στὰ ριζά, καὶ πλεύρα στὸ γεφύρι
τῆς Ἀλαμάνας, Πανουριᾶ, θὰ στήσω τὸν Καλύβα.
Εἰς τὴν Δαμάστα μένω ἐγώ, σᾶς τὸ ζητῶ γιὰ χάρη,
κι᾿ ὅταν ἀρχίσουνε... Σιωπή!... μοῦ ᾿κάστηκε πὼς εἶδα
σὰν ἕναν ἴσκιο νὰ διαβῇ... Ἐσ᾿ εἶσαι, μωρὲ Μῆτρε;

—Ἐγῶμαι, καπετάνιε μου.

—Πατεῖς βουβὰ τὴ νύχτα
καὶ δὲ σ᾿ ἐγνώρισα μὲ μιᾶς. Μὲ δίχηο νυχτοποῦλι
σὲ κράζουν οἱ συντρόφοι μας. Τί φέρνεις, παλληκάρι;

—Ἐκίνησε ὁ Ὀμέρπασας ἀπὸ τὸ Λιανοκλάδι.

—Πέτα, ροβόλα, Πανουριᾶ... Στᾶρματα, Δυοβουνιώτη...
Χριστὸς ἀνέστη, ἀδέρφια μου! Καλῶς ν᾿ ἀνταμωθοῦμε
ἀπόψε πάλαι νικηταί. Κι᾿ ἂν δὲ μὲ μεταϊδῆτε,
δὲν θέλω νὰ μὲ κλάψετε. Θέλω, σὰν πολεμᾶτε,
τὴν πρώτη σας τὴν τουφεκιά, τὸ πρῶτο σας τὸ βόλι
γιὰ μένα νὰ τὸ ρίχνετε, γιὰ τὴν ψυχὴ τοῦ Διάκου.
Ἐφιληθήκανε καὶ οἱ τρεῖς. Τὰ χείλη τοῦ Θανάση
ἐλουλουδίζανε χαρά, σπιθοβολοῦν τὰ μάτια,
στὸ κρύο τἀγέρι τοῦ βουνοῦ καπνίζει ὁ ἀνασασμός του,
λὲς ὅτι ἀπὸ τὸ στόμα του ὁρμοῦν καὶ ξεθυμαίνουν
σὰν ἀπὸ βράχου σχισματιὰ οἱ ἀκοίμηταις οἱ φλόγαις,
ὁποὺ κουφόβραζαν βαθειὰ στοῦ γένους μας τὰ σπλάχνα.

Ἆσμα τρίτον

Εἰκοστὴ τρίτη Ἀπριλίου

Μνήμη τοῦ ἁγίου καὶ ἐνδόξου μεγαλομάρτυρος

Γεωργίου τοῦ Τροπαιοφόρου

Λαλοῦν οἱ πέρδικαις γλυκὰ κι᾿ ὁ ἥλιος στὴ χαρά του
ἁπλώνει μιὰν ἀχτίδα του καὶ ψηλαφίζει ὁ κλέφτης

τὰ παρδαλὰ τὰ στήθια τους κι' αὐταῖς ἀναγαλλιάζουν.
Κατάκορφα στὸν οὐρανὸ πετιέται κι' ὁ πετρίτης,
τ' ἀητοῦ πρωτοπαλλήκαρο, νὰ βάψῃ τὰ φτερούγια
μὲς στὸν ἀθέρα τῆς αὐγῆς πρὶν ἔβγῃ στὴν παγάνα.
Πλένουν τὰ φύλλα στὴ δροσιὰ χαρούμενα τὰ ρείκη,
καὶ στὸ ἐλαφρὸ τὸ φύσημα τοῦ ἀγέρα, ποὺ διαβαίνει,
συναπαντοῦσε φιλικὰ μὲ τὸν ἀνασασμό του
τὸ θροῦμπι τὴν ἀλιφασκιά, τὸ σφελαχτὸ ἡ μυρτοῦλα.
Δακρύζουνε τ' ἀπάρθενα τὰ χιόνια στὸ λιοπύρι,
ἀκούοντ' οἱ νεροσυρμαῖς ἀπὸ ἐγκρεμὸ σὲ βράχο
νὰ παδαδέρνουνε γοργὰ καὶ λὲς μὲ τὴ γαργάρα
π' ἀνάκραζαν τὴν κλεφτουριὰ καὶ τὴν ἀποζητοῦσαν.
Ἐκυματίζαν τὰ σπαρτά, χαρὰ τοῦ ζευγολάτη,
καὶ κᾶπου κᾶπου ἀνάμεσα ξεπρόβαιν' ἕνα στᾶχυ
καὶ ἔγερν' ἐδῶ, κ' ἔγερν' ἐκεῖ τὸ τρυφερὸ κεφάλι,
ὡσὰν νὰ παραμόνευε νὰ ἰδῇ κι' αὐτὸ τὸ Διάκο.
Κι' ὡστόσο ἀνθρώπινη φωνὴ μέσα σ' αὐτὸν τὸν κόσμο,
ποὺ φαίνεται ὁλοζώντανος, καμμιὰ δὲν ἀγροικιέται,
οὔτε φλογέρα πιστικοῦ, οὔτε χαρᾶς τραγοῦδι
οὔτ' ἀγωγιάτη σάλαγος. Ἐφαίνετ' ὅλη ἡ φύσις
λουλοῦδι χωρὶς μυρωδιά, κόρη γλυκειά, πανώρηα,
ὁποὺ ἐγεννήθηκε βουβὴ κι' ὁποὺ τὴν παραστέκει
ἡ μαυρισμέν' ἡ μάνα της νὰ ἰδῇ μὴν ξεχαράξῃ
μαζὶ μ' ἕνα χαμόγελο στὰ χείλη κ' ἡ λαλιά της.
Ἀστράφτουνε, λαμποβολοῦν τριγύρω στὴ Δαμάστα
ἄλλοι στρωμένοι κατὰ γῆς ἄλλοι τὸ διπλοπόδι,
περήφανοι, σιωπηλοί, τρακόσιοι ἀνδρειωμένοι.
Ἐπάνωθέ τους κάτασπρο τὸ φλάμπουρο τοῦ Διάκου
ἀνέμιζε τρομαχτικό, καὶ στὸ ξεδίπλωμά του
λεβέντης ἀστραπόμορφος ἐπρόβαινε ὁ Ἄη Γιώργης
μὲ τ' ἀγριό του τ' ἄλογο κρατῶντας καρφωμένο
τ' ἄσπλαχνο τὸ κοντάρι του στὸ διάπλατο λαρύγγι
τοῦ φοβεροῦ τοῦ δράκοντα, ποὺ δέρνεται στὸ χῶμα.
Ποιός ἐσυντύχαινε κρυφὰ μὲ τοῦ σπαθιοῦ τὴν κόψη
κ' ἐπάνω της ἐξέσερνε γοργὰ τὸ δάχτυλό του,
ποιός ἐπελέκαε τεχνικὰ τὴ στουρναρόπετρά του
στὸ λύκο τοῦ καρυοφυλλιοῦ, ποιός τρίβει τὰ παφήλια
συγνεφιασμέν' ἀπὸ νοτιὰ καὶ ποιός γιὰ νὰ ξεδώσῃ
ἐθόλωνε μὲ τὸν ἀχνὸ τοῦ μαχαιριοῦ τὴ λάμψη.

Κανένας δὲν ἀνάσαινε. Σ' ἕνα κοντρὶ μονάχος
κυττάζει ὁ Διάκος σιωπηλὸς κατὰ τὸ Λιανοκλάδι.
Ἔξυπνος κι' ὀνειρεύεται. Ἀπὸ τὸ ριζοβοῦνι,
ἀνέβηκε κ' ἡ καταχνιά, φιλὸς ἀφρὸς τοῦ ἀγέρα,
καὶ μιὰ στιγμὴ τὸν ἔκρυψε στὴ δροσερὴ ἀγκαλιά της,
λὲς ὅτι ἐκείνην τὴν αὐγὴ λησμονημέν' ἀχνάρια
ἐσμίξαν σ' ἕνα σύγνεφο κ' ἦρθαν ἀπὸ τὸν Ἅδη
νὰ μυριστοῦν τὸ σκοτωμό, νὰ ἰδοῦνε τὸ Θανάση.

Μὲς στὰ τριφύλλια τὰ παχειὰ σιδέριχη φοράδα,
μαρμάρα, φίδι, φτερωτό, δροσίζεται καὶ βόσκει
στρωμένη, ἑτοιμοπόλεμη. Τὴν εἶχε πάρει ὁ Διάκος
χρονιάριχη στὰ Γιάννινα κι' ἀπὸ τ' ἀστέρι, ποὖχε
καταμεσῆς στὸ μέτωπο, τὴν ἔκραζεν Ἀ σ τ έ ρ ω.

Ἔβραζ' ὁ πόλεμος μακρὰ καὶ κούφια τὴ βοή του
τὴν ἔφερν' ὁ ἀντίλαλος σὰν μούγκρισμα πελάγου.
Ὅλοι προσμένουνε βουβοί... Κανένας πεζοδρόμος
στὸ ξάγναντο δὲ φαίνεται... ὁ Μῆτρος, ποὖν' ὁ Μῆτρος;

—Γέρο Διαμάντη, δὲ μιλεῖς, δὲ μᾶς καλημερίζεις;
Ὅλος ὁ κόσμος χαίρεται γιὰ τὴν ἀνάστασή μας
καὶ στολισμένος μᾶς θωρεῖ. Σὲ λίγο τὸ σπαθί σου,
ποὺ σκούριασε στὴ θήκη του, θὰ πιῇ νὰ ξεδιψάσῃ,
καὶ σὺ τὸ ξυπνητῆρι μας, σὺ τοῦ βουνοῦ τ' ὀρνίθι
ἐκλείδωσες τὰ χείλη σου;... Τί σ' ἔπιασε, Διαμάντη;

—Σαράντα χρόνια πολεμῶ. Ἀπ' τὴν κορφὴ στὰ νύχια
μ' ἔγδαρε, μὲ ξεφλούδισε τὸ βόλι, τὸ λεπίδι...
μ' ἔφαγε ἡ γύμνια κ' ἡ ἐρμιά... Ἔβαψε τὰ παλιούρια
ἡ ξεσχισμένη φτέρνα μου... Μ' ἔδειρε τὸ χαλάζι...
Ἔστρωσα τὸ κρεββάτι μου μὲς στὴ μονιὰ τοῦ λύκου...
Κυνηγημένος σὰ θεριὸ τὴ νύχτα στὰ λαγκάδια
ἔβγαινα κ' ἔβοσκ' ἁρπαχτὰ τὰ κούφια βελανίδια,
ποὺ ἐσέποντο στὰ χώματα κ' ἔζουσα μ' ἀποφάγια,
π' ἀφίναν τ' ἀγριογούρουνα... Κι' ὅταν τὸν ἁλωνάρη
μοὖχαν πιασμένα τὰ νερὰ καὶ μ' ἔφρυγεν ἡ δίψα,
ἀκοῦστέ το, μωρὲς παιδιά, ἐζύμονα στὰ δόντια
κ' ἐχόρταινα βυζαίνοντας μιὰ φλοῦδ' ἀπὸ μολύβι,
καὶ δὲ θυμοῦμαι νἄνοιωσα ποτέ μου τὴ λαχτάρα,
ὁποὺ μὲ σφάζει σήμερα, καὶ σὰ μονομερίδα
ἀπ' ὤν' ἁρμὸ στὸν ἄλλονε, κρυφὰ κρυφὰ χωνεύει
καὶ μοῦ ρουφάει τὴ δύναμη καὶ μὲ νεκρόνει, Λάμπρε,

—Γέροντα, τ' εἶναι πὤπαθες!... Ἀνάθεμα τὴν ὥρα,
ποὺ ὁ Γούμενος τ' Ἅη Γιαννιοῦ ἀπὸ τὴν Ἀρτοτίνα
τὸ λαμπριάτικο τ' ἀρνὶ θυμήθηκε νὰ στείλῃ.
Καὶ τρὶς ἀναθεμά τηνε τὴν ὥρα ποὺ οἱ συντρόφοι
σοῦ ἐδείξανε τὴν πλάτη του!... Πές μας τί γράφ' ἡ μοῖρα;

Ἐστρώθηκαν στὴ χλωρωσιὰ τριγύρω στὸ Διαμάντη
ὁ Λάμπρος κ' οἱ συντρόφοι του. Ἅπλωσε ὁ γέρο κλέφτης
κ' ἐπῆρε ἀπὸ τὴ ζώστρα του τὸ φοβερὸ τὸ χτένι,
τὸ πέρασε δυὸ τρεῖς φοραῖς ἀπ' ὤνα χέρι σ' ἄλλο,
μὲ φόβο τὸ ψηλάφησε, τὸ κύτταξε στὸν ἥλιο,
κ' ὕστερα σὰν νὰ εὑρέθηκε μὲ μιᾶς σὲ ξένον κόσμο,
σὰ νὰ λησμόνησε μὲ μιᾶς σκοντάμματα καὶ πάθη,

ἕνα πρὸς ἕνα ἐδιάβαζε τὰ μυστικὰ σημάδια
καὶ τὰ παιδιὰ ἀκουρμαίνονται. Τοὺς ἔδειξε μιὰ φλέβα
μές στὴ διχάλα κόκκινη... Δεξιά, ζερβιά, μαυρίλαις
σὰν κυπαρίσσια νεκρικά, κ' ἐδῶ κ' ἐκεῖ λειψάδαις
καὶ σκοτεινὰ κοιλώματα. Τοὺς ἔδειξε μιὰ σκλήθρα
κ' εἶπε πὼς ἦτανε κεντρί. Κι' ὅταν ὁ γέρο μάντης
ἐξάνοιξε στὴν ἀγκονή, μελαχρινὴ λουρίδα,
ποὺ πρόβαινε σὰ σερπετό, τοῦ θόλωσαν τὰ μάτια,
τοῦ πιάστηκε ἡ ἀναπνοή, τοῦ ἀχνίσανε τὰ χείλη,
βαρειά, βαρειὰ ἀναστέναξε κ' ἐκόπηκε ἡ φωνή του...

—Διαμάντη, τί σ' ἐξάφνισε;...

—Ὀχιὰ μὲ τὸν ὀσκρό της.
Ἀρχίζει πάλ' ὁ γέροντας τὸ πρῶτο διάβασμά του,
καὶ μέσ' ἀπῶνα σύγνεφο τοὺς ἔκραξε νὰ ἴδοῦνε
ὁποὺ ξεφύτρωνε πουλὶ ποὖχε διπλὸ κεφάλι...
πλατειὰ φτερούγια ὁλάνοιχτα. Στὴ μιὰ τὴν ἀπαλάμη,
βαστοῦσε δίστομο σπαθὶ καὶ μὲ τὴν ἄλλη σφίγγει
στεφανωμένονε Σταυρό. Ὁλογυρά του ἀχτίδαις
καὶ ξημερώματα γλυκὰ καὶ ξαστεριὰ καὶ λάμψη...

Τἀπίστευτο τὸ θέαμα γυρτοί, συμπυκνωμένοι,
ἐκύτταζαν ἀχόρταγα ὁ Λάμπρος κ' οἱ συντρόφοι.
Κ' ἐν ᾧ μὲ χίλιαις 'ξέλεξαις ἐπνίγανε τὸ μάντη,
ἀκούσανε ποὺ ἐφρύμαζε συχνὰ συχνὰ ἡ Ἀστέρω
σὰν κἄτι νἄθελε νὰ πῇ κ' ἐχτύπαε τὸ ποδάρι,
κι' ὅλοι φωνάζουνε μὲ μιᾶς: «Ὁ Μῆτρος!... Τὸ ξηφτέρι».

—Στ' ἄρματ', ἀδέρφια, στ' ἄρματα! Κ' ἐπλάκωσ' ὁ Βρυόνης

—Καὶ σὺ πῶς εἶσαι, Μῆτρε, ἀχνός;.. Ἀπὸ τὴν τραχηλιά σου
ρένε τὰ αἵματα στὴ γῆ... Ποῦ σ' ἔχουνε βαρέσει;

—Μἄγλειψε, Διάκε, ξώδερμα τὸ βόλι ἕνα παγίδι
κι' ὁ δρόμος τὴ λαβωματιὰ μοῦ ξάναψε λιγάκι...

—Θανάση, μᾶς ἐχάλασαν...

—Πᾶψε... Γέρο Διαμάντη,
Δός μου τὸ μῆλι σου νὰ ἰδῶ... Μὴν κρένῃς... ξεστηθώσου....

Καλὰ σοῦ τὴν ἐφύτεψαν... Ὁ Χάρος ἀπὸ τρίχα...
Ξαντό... φρυμμένη πηγανιά... ὅ,τι εἶναι... τώρα πές μου

—Θανάση, μᾶς ἐχάλασαν... Δὲν εἶχε σκάσει ὁ ἥλιος,
ποὺ ἐχύθηκε ὁ Ὀμέρπασας... Χτυπάει τὸ Δυσβουνιώτη
καὶ τόνε παίρνει στὸ φτερό... Δὲν ἔπαιξε λεπίδι....
—Θἄχε τὸ νοῦ του στὸ παιδί.. Κ' ἦτανε τετρακόσιοι!...
Εἶδες ἐκεῖ τὸν Κόκκαλη;

—Ἐθόλωσε τὸ φῶς μου,
μ' ἐπῆρε τὸ παράπονο κ' ἐδάκρυσα... δὲν εἶδα...
Ἀκούστηκ' ἕνα ρυάσιμο ἀπὸ τὴ Χαλκομμάτα,
καὶ ρίχνονται τοῦ Πανουριᾶ... Πρώτη φωτιὰ κ' ἐσμίξαν.
Ἐξήλεψα κ' ἐχούμησα.. Τὸ ράσο τοῦ Δεσπότη
ἀντάρα, μαύρη θάλασσα... Ἐκεῖ κι' ὁ Παπαγιάννης...
Ὁλόγυρά τους σκοτωμός.... ἀθεμωνιά, κουφάρια....

Βόσκει τοῦ Γούρα τὸ σπαθί... ἀστροπελέκι, Χάρος...
Οἱ λαβωμένοι σφάζονται στὸ χῶμα μὲ τὸ δόντι...
Μᾶς ἔπνιξε ἡ Ἀρβανιτιά... Τἄλογο τοῦ Βρυόνη
ἀνεμοστρόβιλος, ὀργή... Τὰ δυό του τὰ ρουθούνια
ξερνοῦν ἀντάρα καὶ καπνό... πλακώνουν κι' ἄλλοι.. κι' ἄλλοι...
Λὲς κι' ἀναβρᾶνε ἀπὸ τὴ γῆ... Δριμόχολο, τρομάρα....
Μὲ κράζει ὁ γέρο Πανουριᾶς: «Τρέχα νὰ πῇς τοῦ Διάκου,
ποὺ ἂν εἶμαι ἀκόμα ζωντανὸς δὲ φταίω γώ... τὸ βόλι...».
Κ' ἐμούγκριζε σὰ δράκοντας... Τὸν ἅρπαξε ὁ Μανίκας...
Ἐκεῖνος ἀνδρειεύεται... τοῦ πέφτει κι' ὁ Καπλάνης...
οἱ δυό τους τὸν ἐλύγισαν... φεύγουνε πολεμῶντας...
Ριπίζω... μ' ἐκυνήγησαν... ματόνομαι.... μὲ χάνουν.

—Τὸν εἶδες τὸν Παπαντριᾶ;

—Μὲ τὸν Κομνᾶ τὸν Τράκα
κρατοῦν τοῦ Μουσταφάμπεη.

—Καὶ τὸν Κιοσὲ Μεχμέτη;

—Τὸν εἶχα ἰδῆ ποὺ ἐμούδιασε. Τοῦ μύρισ' ὁ Καλύβας
στῆς Ἀλαμάνας τὰ νερά. Τοῦ Βαχογιάννη ὁ ἴσκιος
εἶναι βαρύς, θανατερὸς κι' ὅποιος περάσῃ ἐκεῖθε
σκοτάδι κι' ἀποκάρωμα. Θὰ τῶμαθε καὶ μένει
νάρθῇ μὲ τὸν Ὀμέρπασα.

—Καλῶς ν' ἀνταμωθοῦμε...
Δὲν εἶν' ἀλήθεια, ἀδέρφια μου; Ἐψὲς στὴν προσευχή μας
τὸ τάξαμε στὸν Πλάστη μας.. Στὴ θέση του καθένας...
Νερὸ νὰ μὴ διψάσετε... Κανεὶς σας δὲ θὰ ρίξῃ
πρὶν δώσω ἐγὼ τὴν προσταγή. Θέλω μιὰ τέτοια μέρα
νὰ μετρηθοῦν τὰ βόλια μου μὲ τόσους σκοτωμένους.
Μὴ σημαδεύετε ψηλά... Κι' ἂν πέσω, θυμηθῆτε
τ' ἅρματα, τὸ κεφάλι μου... Ἂς τάχῃ ὁ γυιὸς τοῦ Ἀνδρούτζου
νὰ μὴ τὰ πάρῃ ἡ Ἀρβανιτιά... Στὸν κόρφο κρεμασμένο,
ὅποιος μοῦ ψάξῃ τὸ κορμί, θαὔρῇ τὸ φυλαχτό μου...
Μοῦ τῶχει ρίξει στὸ λαιμὸ ἡ μάνα μου, τὴ νύχτα
ποὺ ἐβγῆκα κλέφτης στὰ βουνά... Πάραυτα νὰ τὸ πᾶτε
στὸ μοναστῆρι τοῦ Ἅη Γιαννιοῦ.... Θέλω τὸ δαχτυλίδι,
θέλω νὰ μείνῃ μαρτυριὰ στὸ χέρι τὸ δεξί μου,

νὰ μὲ γνωρίσῃ ὁ Ὀμέρπασας. Ἐκεῖ θαυρῇ γραμμένη
τὴν πίστη μας σ' ἕνα Σταυρό, τὤνειρο, τὴν ἐλπίδα
σ' ἕνα δικέφαλο πουλί... Τοὖπε ὁ Θεὸς θὰ γένῃ...
Σήμερ' ἀρχίζει ὁ κάματος. Ἦρθαν τὰ πρωτοβρόχια,
θάμεθα μεῖς ἡ προοιμιά. Ἄφαντος ζευγολάτης,
ποὺ δὲ δειλιάζει στὴ σπορά, κρατεῖ τὸ χερουλάτη.
Τἀλέτρι τρίζει στὤργωμα.. Ἦταν ἡ γῆ χερσάδα
καὶ τὸ γενὶ θάμπῃ βαθειά... Τὸ γήμορο δικό μας....
Ψυχή, παιδιά μου, στἄρματα!... Τοὖπε ὁ Θεὸς θὰ γένῃ!
Νὰ μὴ σᾶς λείψῃ τὸ νερό... Γέρο Διαμάντη, Μῆτρε,
σταθῆτε σεῖς ἐδῶ μ' ἐμέ... Στὴ θέση του καθένας!

Ἐσκόρπισαν ὀλόγυρα. Ποιός πιάνει ἕνα θυμάρι
καὶ ποιός κρατεῖ μιὰ λοιδοριά, τ' ἀφωρεσμένο δέντρο.
Τὰ καρυοφύλλια δείχνουνε μὲς τὰ κλαριὰ τὸ στόμα
σὰν ἄγρυπναις δεντρογαλιαῖς. Ἐδῶθ' ἐκεῖθ' ἀστράφτουν
ἄγρια μάτια φλογερά, ἀνάμεσα στὰ φύλλα,
λὲς κ' ἦταν θράκια σκεπαστά. Πρώτη πνοὴ θ' ἀνάψουν.

Ἔνοιωθε κι' ἀναγάλλιαζε τὴ δύναμή του ὁ Διάκος.

Μένει μὲ μιᾶς ἀκίνητος. Ἐσταύρωσε τὰ χέρια
καὶ κατὰ τὴν Ἀγάθωνα τὸ πρόσωπό του στρέφει.
Στὸ μέτωπό του τὸ πλατύ, ποὺ τὸ φωτίζ' ὁ ἥλιος,
ἐπέρασ' ἕνα σύγνεφο. Τὸ μάτι του κατάρα...
Ἀπὸ τὰ βάθη τῆς ψυχῆς ἀνέβηκε ἡ πικράδα
στὰ δροσερὰ τὰ χείλη του καὶ τοῦ τὰ φαρμακεύει
σὰν νἆχε πιῇ τὴν ἀλοή...

—Ἄχ! Μῆτζε Κοντογιάννη,
στὸν Ἅδη ποὺ θὰ κατεβῶ, ἂν μ' εὕρῃ ὁ γέροντάς σου
καὶ μὲ ρωτήσῃ, τί θὰ πῶ;.. Πῶς μ' ἕν' ἀρματωλίκι...
Εἶπε καὶ στέναξε βαρειά. Ἐδιάβηκε ἡ μαυρίλα
κ' ἔρχεται πάλαι ἡ ξαστεριά. Θολός, συγνεφιασμένος
δὲ μένει τέτοιος οὐρανός, ὥρα πολλὴ δὲ μένει.

—Καπνοῦρα, Μῆτρε, καταχνιά... δὲ μᾶς χασομεράνε.
Ὅθε περάσουν, ἐρημιά, μένει τὸ χῶμα στεῖρο.

—Ἔρχετ' ἐμπρὸς ἡ Λιαπουριὰ μὲ τὸν Ὀμὲρ Βρυόνη...
Διαμάντη, κύτταξε καὶ σύ, σὰν καὶ νὰ σταματῆσαν.

—Χωρίστηκε ὁ Κιοσὲ πασᾶς... Χτυπάει τὴν Ἀλαμάνα...
Ἄστραψ' ἡ πρώτη τουφεκιά... Χαρὰ στὸ καρυοφύλλι!..
Νὰ μὴν πεθάνω ἐδῶ μὲ σᾶς, ἂν δὲν εἶν' τοῦ Καλύβα.
Τοὖχα γνωρίσει στ' Ἄγραφα... Ποὖσαι, καϋμένε Δίπλα,
νὰ ἰδῇς ποὺ δὲν ἐβράχνιασεν ὁ λάρυγγάς του ἀκόμα!....
Ἔψησ', ἐμαύρισε καρδιαῖς... Θὰ ἐδάγκασε κουφάρι...

Τὸ βόλι δὲν ἐδιάβηκε... Γονάτισ' ἕνας... πέφτει...
Καλὴ ἀρχή. ματώθηκαν... ἀνάφτει τὸ γεφύρι....
Πῶς πολεμοῦνε τὰ σκυλιά!... Διάκε!... καπνός... Δὲ βλέπω.
—Καλλήτερα γιὰ σένανε. Τοὺς βλέπω, ἐγώ, Διαμάντη.
Στοῦ Βακογιάννη τὰ πλευρά, στὰ στήθεια τοῦ Καλύβα
χτυπάει τὸ κῦμα καὶ σκορπᾶ. Τρέχα νὰ πῆς τοῦ Λάμπρου
νὰ πάῃ μ' ἑξῆντα διαλεχτούς... Φτερά.... κ' ἡ ὥρα σφίγγει.
Μῆτρέ μου! Τὸ μιλλιόνι μου... Μᾶς εἴδανε... ὁ δερβίσης
στάθηκ' ἐμπρὸς καὶ ρυάζεται... Κρατεῖ καὶ δυὸ κεφάλια!..

—Ἐδῶθε τοῦ Δεσπότη μας, ζερβιὰ τοῦ Παπαγιάννη.

—Δὲ μοὔπες πῶς τοὺς ἔκοψαν!... Νἄχωμε τὴν εὐχή τους...
Κύτταξε, Μῆτρε, τὸ σκυλί, γιὰ νὰ μᾶς φοβερίσῃ,
τώρα τὰ πέταξε στὴ γῆ καὶ τὰ ποδοκυλάει...
Τὰ πῆρε παραμάσχαλα... Ἐπρόβαλ' ἕνας ἄλλος...
Ἀνέβηκε στὸ ψήλωμα... διαλαλητής... Τί θέλει;...

—Θανάση Διάκε!... Εἰσ' αὐτοῦ;... (α)

—Ἐδῶμαι... Ποιός μὲ κράζει;

—Ὁ ἀφέντης ὁ Ὀμέρπασας...

—Στὴ γῆ δὲν ἔχω ἀφέντη
Κι' ὅθε περάσῃ ὁ ἴσκιο μου, ὁρίζω ἐγώ... Τὸ ξέρει.

—Δόσε μας διάβα, κι' ὅ,τι πῆς, τιμαῖς...καὶ βιό.. καὶ χάραις.

—Πόλεμο θέλω... πόλεμο... Ποιός εἶσαι σὺ ποὺ κρένεις;

—Πιστεύω, ὅ,τι πιστεύετε...

—Ἀφωρεσμένος νἆσαι,
πὤχεις ψυχὴ στὴ γλῶσσα μας, σ' αὐτὸν τὸν Ἅγιο Τάφο
νὰ βλαστημήσῃς προδοσαῖς... Ἀφωρεσμένος νἆσαι!...
Κι' ὁ ἀντίλαλος ἐφτὰ φοραῖς ἀπὸ σπηλαιῖς σὲ βράχους
ἀπὸ βουνὰ σὲ λαγκαδιαῖς φαρμάκεψε τἀγέρι
μ' ἐκεῖνον τὸν ἀφορεσμό. Τὰ χείλη τοῦ Ἠσαΐα
ἀραχνιασμένα καὶ βουβὰ στὸν ὕπνο του σπαράζουν
καὶ μουρμουρίζουνε βραχνά:—«Ἀφωρεσμένος νἆναι!...»
Ἔφτυσεν αἷμα καταγῆς τοῦ Παπαγιάννη ἡ γλῶσσα
κι' ἀνταποκρίθηκε κι' αὐτή:—«Ἀμήν... ἀφωρεσμένος!»
Ἐχάθηκε ὁ διαλαλητής... ἀνατριχίλα... τρόμος..

Μυρμήγκιαζε ἡ Ἀρβανιτιά. Τἄλογο τοῦ Βρυόνη

(α) Διὰ τῶν στιγμῶν τούτων δηλοῦται ἡ παράτασις τοῦ τελευταίου φθόγγου, γινομένη συνήθως ὑπὸ τῶν μακρόθεν μεγάλῃ τῇ φωνῇ διαλεγομένων.

τοὺς διαχωρίζει ἐδῶ κ' ἐκεῖ καὶ τοὺς δαγκάει τὴν πλάτη.
Σαλάγα τους, Ὀμέρπασα! Σπρῶχτε, βορειᾶ, τὸ κῦμα
νὰ φάῃ τὴν πέτρα τοῦ γιαλοῦ. Θὰ ξαφνιστῇς, μιὰ μέρα
νὰ ἰδῇς τὴ νεκροθάλασσα τὸ βράχο ν' ἀγαπήσῃ.
Θἀγκαλιαστοῦν τὰ δυὸ θεριὰ καὶ τότε ἀδερφωμένα
θὰ χλημητίσουν φοβερά, κι' ὁ ἄνεμος θὰ πέσῃ.
Σαλάγα τους Ὀμέρπασα! Μάτωνε τὴ βουκέντρα
νὰ τρέχουν τὰ καματερά. Θὰ νἄρθῃ ἐκείν' ἡ ὥρα
ποὺ ἀγριεμένα θὰ τὰ ἰδῇς. Θὰ ν' ἀντιστηλωθοῦνε,
θὰ νὰ τινάξουν τὸ ζυγό, θὰ φύγουν μὲ τ' ἀλέτρι
καὶ θἄρθουνε μουγκρίζοντας στὸ πρῶτο βουκολειό τους.
Σαλάγα τους! Σαλάγα τους!... Τἄλογο πάντ' ἀστράφτει
μέσα στὴ μαύρη συγνεφιά... Ἐμπρὸς τὰ δυὸ κεφάλια.

Ἀκούστηκε σὰ μιὰ βροντή... Στὰ σωθικὰ τοῦ Διάκου
Κρυφὰ λὲς κ' εἶχαν σωριαστῆ, φαρμακεμμένοι πόνοι,
χίλιων χρονῶν ἐκδίκησαις, στείραις εὐχαῖς, ὀρφάνια,
τοῦ βρόχου τὸ λαχτάρισμα, τυραγνισμένη φτώχεια,
κατάραις, ψυχομάχημα, βάσανα, μοιρολόγια,
κ' ἐξέσπασε μὲ μιὰ φωνὴ τὸ βογκητὸ τοῦ γένους:
«Ἀδέρφια μου!... Φωτιά!... Φωτιά!...».

Τὸ βόλι τοῦ Θανάση
δὲ θέλει σάρκα ἀνθρωπινή. Γυρεύει ν' ἀπαντήσῃ
τἄλογο π' ἀνδρειεύεται. Θέλει νὰ πιῇ τὴ φλόγα
πὤβραζε μὲς στὴ φλέβα του καὶ στ' ἄγριο πέρασμά του
τοῦ χάραξε τὸ λάρυγγα, τοῦ θέρισε τὸ σφάχτη,
τοῦ ρούφηξε τὴ λεβεντιά, τοῦ σβεῖ τὴν περηφάνεια
καὶ μεθυσμένο ἀπὸ χαρὰ φυσομανάει καὶ φεύγει.
Τὸ ἄτι ἀναστηλώθηκε, στερνὴ παλληκαριά του,
τὰ λάγανά του αἱμάτωσαν, λυγᾶνε οἱ κλείδωσαίς του
καὶ ροβολᾶ νεκρὸ στὴ γῆ. Ψυχομαχάει κι' ἀκόμα
κρατεῖ τ' αὐτιά του τεντωτά...

—Ὀμέρπασα Βρυόνη,
σοῦ στέλνει χαιρετίσματα τοῦ Διάκου τὸ μιλλιόνι.

—Μῆτρε, τὰ μετωρίσματα παλληκαριὰ δὲν εἶναι,
ὅπου εἶν' ὁ Χάρος βασιλειᾶς... Διαμάντη... τὸν δερβίση.

—Θανάση, ὡς τώρα τρεῖς φοραῖς τὸν ἔβαλα στὸ μάτι
καὶ δὲ μοῦ δείχνει μέτωπο. Θὰ νὰ τὸν τρώγῃ τὸ αἷμα.

—Νά τος... ἐξεσκεπάστηκε... Φωτιά... Διαμάντη, ρίξε!...

Βογκάει τ' ἁρμοῦτι τὸ παληό... Ἐρρέκαξε ὁ δερβίσης,
ἁπλώθηκε τ' ἀπίστομα κι' ἀκόμα μὲ τὰ νύχια
κρατεῖ σφιχτ' ἀπὸ τὰ μαλλιὰ τὰ δυό του τὰ κεφάλια

—Μήτρε, μὴν ἐπαράδραμα;

—Μὲς στὴ ραφή, Διαμάντη,
τοῦ ξήλωσες τὰ καύκαλα. Τ' ἄνοιξες τρίτο μάτι
γιὰ νὰ διαβαίνῃ θαρρετά, νὰ περπατῇ στὸν Ἅδη.

—Μήτρε, μ' ἀρέσει νὰ μ' ἀκοῦς... κ' ἐγὼ τὸ θάνατό του.

Λυσσομανάει ἡ Ἀρβανιτιὰ τριγύρω στὸ κουφάρι.
Βάφουν στὸ αἷμα τὰ σπαθιά... Παραδαρμός, φοβέραις,
βουβάλια ποὺ ἀγριέψανε... Τρώγονται συνατοί τους...
Στέκουν καὶ ξεδιαλέγονται.... ἀθέρας... ἕνας κ' ἕνας...
Τὰ χρόνια τους πρωτομαγιαῖς... Ὅ,τι καὶ ξεφυτρώναν
τῆς νειότης τὰ τριαντάφυλλα. Λουλούδια βλασταράκια,
τὰ κύλησε ἡ νεροποντὴ καὶ στὸν καταποτῆρα
τὰ παρασέρνει ὁ ποταμός. Παιδιά, τὰ πῆρε ἡ τύφλα
καὶ χύνονται μὲς τὴ φωτιά... Τοῦ Διάκου τὰ λιθάρια
μὲ τὰ λεπίδια πελεκοῦν νὰ τὰ ξεθεμελιώσουν.
Ἁρπάζουνε γιὰ ν' ἀνεβοῦν τὴν πέτρα μὲ τὰ νύχια
κι' ὅτι φανοῦν τὰ δάχτυλα, τὸ σίδερο θερίζει.
Τρεῖς ὥραις ἀνδρειεύονται... Πλακόνει κι' ὁ Βρυόνης
σὰ μαύρη βαρυχειμωνιά... Χαλάζι τὸ μολύβι...
Σκάφτουν τὸ χῶμα τἄλογα... Σίφουνας, συντελεία....
Χνῶτο μὲ χνῶτο πολεμοῦν... Ἀδερφωμένο βρέχει
τὸ αἷμα τ' ἀρβανίτικο τὴ γῆ μὲ τὸ δικό μας...
Ἔχουν τὴν ἴδια τὴ βαφή... Ἂν σμίξουν πεθαμένα,
πῶς δὲ θὰ σμίξουν ζωντανά;...

—Διαμάντη, τί μὲ θέλεις;
Πῶς ἄφησες τὸ σκοτωμὸ καὶ πῶς μὲ τὴν Ἀστέρω
μοῦ πέρνεις τὰ πατήματα;...

—Θανάση... Μὲ γνωρίζεις....
Δὲν παρακάλεσα ποτέ... Κ' ἐμπρός σου... γονατίζω.

—Πές μου, τί θέλεις;... γρήγορα....

—Αὐτὸ τὸ ἔρμο χῶμα
ἂν εἶν' ἀλήθεια π' ἀγαπᾷς, Θανάση... γλύτωσέ το....

—Σοῦ φαίνεται νὰ δείλιασα;

—Φύγε, Θανάση, φύγε.

—Μὴ φαρμακεύῃς, γέροντα, τὸ ψυχομάχημά μου.

—Δὲ βλέπεις πόσοι ἐμείναμε;... Στὸ Χάνι ὁ Βαχογιάννης

μὲ τὸν Καλύβα ἐκλείστηκαν....

—Κ' ἐγώ... χειρότερός τους;

—Ὄχι, Θανάση, μένω ἐγώ, πῶφαγα τὸ ψωμί μου
καὶ δὲ μ' ἀποζητάει κανείς... Μένει μ' ἐμὲ κι' ὁ Μῆτρος.
Ἐκεῖνος εἶναι νειότερος.... Θὰ πάρῃ τὤνομά σου
καὶ δὲ θὰ σ' ἐντροπιάσωμε....

—Πῶς εἶπες;.... Τὤνομά μου;...
Δὲ θὰ κοτήσῃ ὁ θάνατος, Διαμάντη, νὰ τὸ πάρῃ,
καὶ σεῖς θὰ μοῦ τὸ κλέψετε;

—Θανάση, σχώρεσέ μας.

—Ἐσεῖς μ' ἐμέ, κ' ἐγὼ μὲ σᾶς... Συχωρεμένοι νᾆσθε...

Κ' ἐκεῖ ποὺ ὁ ἀνεμοστρόβιλος μουγκρίζει τοῦ πολέμου,
πηδοῦν οἱ λιονταρόψυχοι καὶ χολυμποῦν μιὰν ὥρα
μὲς στὴ φωτιά, μὲς στὴ σφαγή... Παράδερνε ἡ Ἀστέρω....

—Ὅσοι εἶστε ἀκόμα ζωντανοί, ἐλᾶτε ὁλόγυρά μου...
Φωνάζει ὁ Διάκος, κ' ἔρχονται... Δὲ μένουν παρὰ δέκα...

Ὁ ἥλιος στέκει γιὰ νὰ ἰδῇ. Κάθε στιγμὴ ποὺ φεύγει
τοὺς ἔσφιγγε στενὰ στενὰ στὴν ἀγκαλιά του ὁ Χάρος.
Μέσα σὲ τέτοιο πέλαγο, βαθύ, μελανιασμένο,
ἕν' ἀκρογιάλι μακρυνό, τὸ μάτι τοῦ Θανάση
ξανοίγει, ποὺ τοὺς ἔκραζε: — «Παιδιὰ στὸ Μοναστῆρι...»
Καὶ δρασκελίζουν πεταχτὰ τὴ σιδερένια φράχτη
πὤλόγυρά τους ἔπηξε... Σεισμὸς τὸ πέρασμά τους.
Τὰ ὄρνια ἀναφτερούγιασαν... Τοὺς κυνηγοῦν... προφτάνουν
καὶ πλημμυρίζουν τὴν αὐλή... Ἡ ἐκκλησιὰ στὴ μέση
παραιτημένη, ὁλόκλειστη... Ἱδρόνει ὁ τοῖχος αἷμα....
Τρίζουνε τὰ κονίσματα... Τὰ βόλια, ποὺ ἀνεμίζουν,
ἐδέρνανε τὰ σήμαντρα καὶ τὰ βουβὰ γλωσσίδια
ξυπνοῦν, λαλοῦνε νεχρικά... Λὲς κ' εἶχε νὰ περάσῃ
κάνένα λείψανο ἀπεκεῖ....

—Θανάση!.... Παραδόσου...
Ἐπέσανε οἱ συντρόφοι σου... Δὲ σώμεινε κανένας.

—Θὰ παραδώσω τὴν ψυχή, τ' ἅρματα δὲν τὰ δίνω.
Ἂν δὲν τὸ ξέρῃς, μάθε το... Ποιός εἶσαι... τὴ φωνή σου...

—Θανάση, εἶμ' ὁ διαλαλητής....

—Προδότη, ἀφωρεσμένε!...

Μὴ μοῦ πατῇς τὰ μνήματα.... Ἀκόμη ζῇς ἐμπρός μου;...

Καὶ τὴ στερνή του πιστολιὰ τὴ ρίχνει ἀστροπελέκι
καὶ τοῦ βουβαίνει τὴν καρδιά.... Πέφτουνε τὰ κοράκια
νὰ τόνε φᾶνε ζωντανόν... Στηλόνει στ' ἅγιο Βῆμα
τὴν πλάτη ὁ Διάκος... καρτερεῖ.... Δὲν τῶμεινε στὸ χέρι
παρὰ μιὰ σπιθαμὴ σπαθί... Τὸν ἔχουν στὸ σημάδι....
Τὸ πρόσωπό του ἀνάσταση... Ἐμπρός του ἀγκαλιασμένα
δύο λείψανα ξαπλωταριᾶ... ὁ Μῆτρος κι' ὁ Διαμάντης....
Δὲν τὸν ἀφίνουν οὔτ' ἐκεῖ... Κάνένας δὲ σιμόνει....
Τ' ἀνδρειωμένα κόκκαλα συντρίβουν τὰ μολύβια,
καὶ ὁ πύργος μένει πάντα ὀρθός... Τὸ μάτι του ἄλλος κόσμος..
Τὸν τουφεκίζουνε μὲ μιᾶς... Τ' ἀδειάζουνε τὴ φλέβα
καὶ χίλιοι τὸν ἀρπάζουνε... Δεμένο τὸ λιοντάρι
τῶχουν στὴ γῆ καὶ τὸ πατοῦν... Τοῦ στρίφουνε τὰ χέρια
πιστάγκωνα μὲ τὴν τριχιά... Προβαίνουνε στὸν ὦμο
οἱ σχίζαις ἀπ' τὴν κλείδωση... Αἷμα ρονιά... μεδοῦλι...
Κ' ἐν ᾧ τὸν ἐμαρτύρευαν κρυφά, κρυφὰ στὸ στόμα,
ἁπλώνει ὁ Διάκος καὶ φιλεῖ τὸ Μῆτρο, τὸ Διαμάντη.

Χιλιάδαις τόνε σέρνουνε. Ἐμπρός του λαβωμένη
ἐμούγκριζε ἡ φοράδα του... Τὴν ἀνακράζει ὁ Διάκος
κι' αὐτὴ μ' ἕνα χλημήτισμα τὸν χαιρετάει καὶ πέφτει.

Ἐστάθηκαν νὰ τόνε ἰδοῦν... Τοὺς φαίνεται σὰν ψέμμα.
Στὴν Ἀλαμάνα ὁ πόλεμος δὲν ἔπαψεν ἀκόμα,
τὸ Χάνι τὸ τοιμόρροπο σ' ἕναν Κιοσὲ Μεχμέτη
θὲ θέλει νὰ παραδοθῇ. Ἀπ' τὴ χαρά του ὁ Διάκος
νοιώθει βαθειὰ στὰ σωθικὰ τὴν πρώτη δύναμή του,
ποὺ ἀναγεννήθηκε μὲ μιᾶς...

—Καλύβα!... Βακογιάννη!...
Δέκα χιλιάδες μὲ κρατοῦν... Σχωρᾶτε με, πεθαίνω.

Καὶ δὲν ἐπρόφτασε νὰ πῇ τὸν ὕστερό του λόγο
ποῦχανε βγῇ τὰ δυὸ θεριὰ καὶ τἆχε ἀρπάξει ἡ φλόγα.
Κρύβεται ὁ ἥλιος στὰ βουνά. Τὰ πλάγια σκοτειδιάζουν
καὶ μένουν ἔρμα τὰ Θερμιά... Νεκρίλα... βουβαμάρα.
Δὲ σειέται φύλλο στὰ κλαριά... Κανένα νυχτοποῦλι
μοιρολογάει τὸ σκοτωμὸ καὶ κάπου κάπου οἱ λύκοι,
ποὺ ἀνάμεσό τους γροῦζουνε ποιὸς νὰ πρωτοχορτάσῃ
μὲ τὰ πηχτὰ τὰ αἵματα... Ἐδῶ κ' ἐκεῖ κουφάρια
καὶ ρογχαλίσματα βαθειά...

Στ' ἀγέρι κρεμασμένα
ὡσὰν καντήλια τ' οὐρανοῦ, ἀποβραδὺς δύο φῶτα
ἐφάνηκαν στὴ σκοτεινιά... Κανεὶς δὲν τἆχε ἀνάψει...
Κ' ἕνας ποὺ ἐπέρασε ἀπεκεῖ, καλόγερος, διαβάτης,

κ' εἶδε τὸ θᾶμμα κ' ἔδραμε, στὴ λάμψη δύο κεφάλια
ηὗρε ποὺ πλάγιαζαν γλυκά... τὦνα τοῦ Παπαγιάννη
καὶ τἆλλο του Δεσπότη του. Γονατιστὸς ἐμπρός τους
ἔμειν' ὁ γέρος κ' ἔκλαψε... Τοὺς ἔρριξε τρισάγιο,
τὰ φίλησε στὸ μέτωπο καὶ μὲ τὸ δοκανίκι
ἔσκαψε λάκκο κ' ἔθαψε τ' ἀχώριστα τ' ἀδέρφια.
Βλογάει τὸ χῶμα τρεῖς φοραῖς... Ἔκαμε τὸ σταυρό του
καὶ χάνεται στὴν ἐρημιά... Ἐσβύστηχαν τὰ φῶτα.

Ἄσμα τέταρτον

Ἀποκάλυψις

Κοιμᾶται ἀκόμα ἡ Ἀρβανιτιά, χορτάτη, ἀποσταμένη,
μὲς στὴν πυκνὴ τὴ χλωρωσιά. Τόσαις χιλιάδες κόσμος,
κι' οὔτ' ἕνα ὄνειρο γλυκό, οὔτ' ἕνα καρδιοχτύπι!
Στοῦ ὕπνου της τὴ συγνεφιὰ δὲν ἔλαμπαν ἐλπίδαις,
δὲ φέγγει πόθος μακρυνός. Στὰ μάτια της μαυρίλα
καὶ στὴν καρδιά της ἐρημιά. Τ' ἀνθρώπινα κοπάδια
ἀπ' τὸ βαρὺ τὸ κάματο βουβά, ἀποκαρωμένα,
μὲς στὰ λουλούδια τ' Ἀπριλιοῦ μαυρολογοῦν, πλαγιάζουν,
σὰν νἆτανε συντρίμματα, χορταριασμέναις πέτραις
ὁποὺ εἶχε πάρει ὁ χαλασμὸς ἀπὸ κανέναν πύργο
καὶ τἆχε σπείρει ἐδῶ κ' ἐκεῖ μὲ τοῦ σεισμοῦ τὸ χέρι.

Ἀκόμα ἡ Πούλια εἶναι ψηλὰ καὶ τῆς αὐγῆς ἀκόμα
τ' ὀρνίθι δὲν ἐλάλησε. Προτοῦ νὰ βασιλέψῃ
τὸ δρέπανο τοῦ φεγγαριοῦ σ' ἑνὸς βουνοῦ τὴ ράχη
ἐστάθηκε γιὰ μιὰ στιγμὴ καὶ πικραμένο ρίχνει
τὴν ὕστερή του τὴ ματιὰ στὸ ἔρμο τὸ Ζητοῦνι.
Ἐμαύρισαν οἱ λαγκαδιαῖς. Στὸ μελανό του κῦμα
τ' ἀγέρι πνίγει τὰ σπαρτά, τὰ δέντρα, τὰ λιβάδια,
γένονται θάλασσα οἱ στερηαῖς, λὲς ὅτι αὐτὸ τὸ βράδυ
ἦρθε μὲ δυὸ μεσάνυχτα κι' ἀργεῖ νὰ ξημερώσῃ.
Μὲς στὸ σκοτάδι τὸ βαθὺ χιλιόχρονο ρουπάκι
φοβέριζε τὸν οὐρανὸ μὲ τ' ἀγριομανητό του.
Στοιχειὸ τῆς γῆς περήφανο, βουλήθηκε νὰ φτάσῃ
τὰ σύγνεφα μὲ τὰ κλαριά, τὸν Ἅδη μὲ τὴ ρίζα,
καὶ δὲν ἀνανοήθηκε ποὺ ὁ χαλαστὴς ὁ χρόνος
τοὖχε φωλιάσει στὴν καρδιὰ καὶ τὤσκαφτε λαγοῦμι
δουλεύοντας σιγὰ σιγὰ μὲ τὰ σκυλόδοντά του.

Εἰς τὸν βαρὺν τὸν ἴσκιο του περίχαρο λουλοῦδι
ποτὲ δὲν ἐξεφύτρωσε. Οὔτε τὸ χαμομῆλι
οὔτε ἡ χολάτη ἡ κυκλαμιά. Ὁλογυρά του σπλόνοι
καὶ δρακοντιαῖς φαρμακεραῖς. Στὸ χῶμα κάπου κάπου

σπαρμένα ραχοκόκκαλα, πού τάχε ξεσαρκώσει
ὁ τραπεζίτης τοῦ σκυλιοῦ, τοῦ κόρακα τὸ νύχι,
ἐσέποντο χωρὶς ταφή. Κι' ἀνίσως πλανεμένος
κάνεὶς ἐδιάβαινε ἀπ' ἐκεῖ κ' ἔνοιωθε τὰ σαράκια
νὰ πριονίζουν ἄγρυπνα τὰ κούφια κατακλείδια
κι' ὁλονυχτὶς νὰ τρίζουνε, ἔχανε τὸ σταυρό του
κι' οὔτε ποὺ γύριζε νὰ ἰδῇ τὸ φοβερὸ τὸ δέντρο.
Στὴν μαύρη τὴν κουφάλα του ἐμόνιαζε ἕνας γύφτος,
γέροντας, κακοτράχαλος βουβός, φωτοκαμένος,
ἀνάθεμμα τῆς εὐλογιᾶς, τῆς λώβας στερνοπαῖδι.
Τὸν ἔβοσκε βαθὺ χτικιό, τοῦ θέριζε τὰ σπλάχνα
ἔχθρα κρυφή, παντοτινή, γιὰ τ' ἄνθη, γιὰ τ' ἀστέρια,
γιὰ τοῦ παιδιοῦ τὴν εὐμορφιά, κ' ἔτρωγε μὲ τὸ μάτι
ὅ,τι τὸ χέρι τὸ σκληρὸ δὲν ἔφτανε νὰ φθείρῃ.
Ἔχλωθε τὴ σαπίλα του στρωμένος στὰ ξεσκλίδια,
ποὺ τὤφερνε πᾶσα φορὰ τὸ κλεψιμιό, ἡ κρεμάλα.
Ἀχώριστοί του σύντροφοι σφυριά, τριχιαῖς, ἀμόνι,
στουρνάρια γιὰ τὸ γδάρσιμο, παληόκαρφα, ψαλίδαις,
μιὰ νυχτερίδα, ἕνας σκορπιός, μιὰ κίσσα, μιὰ χελώνα.
Κανένας δὲν ἐγνώριζε στὴ Λιβαδειὰ πῶς ἦρθε.
Τὸν εἶχε ρίξει σύγνεφο;... Τὸν εἴχανε ξεράσει
τὰ χώματα τοῦ ρουπακιοῦ;... Κανένας δὲν τὸ ξέρει.
Ὅταν τὴ νύχτα στὸν τροχὸ τὰ σύνεργα ἐπερνοῦσε
κι' ἀνάδευε τὰ χέρια του κ' ἔτρεμε τὸ κεφάλι,
παρασαρκίδα ἀφύσικη μὲς στὴν κοιλιὰ τοῦ δέντρου,
ἐφάνταζεν ἀπὸ μακρὰ ὅτι ἦτον θεριεμένο
χταπόδι στὴ θαλάμη του, ποὺ πρόσμενε κυνῆγι
κι' ἀνήσυχο παράδερνε μὲ τοὺς ἀπλοκαμούς του.

Σ' αὐτὸν τὸν λάκκο ἀποβραδὺς θαμμένος εἶν' ὁ Διάκος.
τ' ἀστροπελέκι τοῦ βουνοῦ σβυέται σ' αὐτὸ τὸ μνῆμα.
Χαρούμενο στ' ἁρπάγια του τὸν ἔχει τὸ σφαλάγγι
καὶ τοῦ βυζαίνει τὴν ψυχή. Ξεραῖς παλαμονίδαις
τοῦ στρώνει μέσα στὴ σπηλιὰ καὶ τόνε ρίχνει ἐπάνω.
Μὲ δαγκανάρια, μὲ σχοινὶ τὰ χέρια ξεχλειδόνει
καὶ τὰ φορτόνει σίδερα, τοῦ δένει τὰ ποδάρια,
χαλκᾶ τοῦ σφίγγει τὸ λαιμό. Τὰ στήθια του πλακόνει
μ' ἕνα ἀγκωνάρι κοφτερό. Τὰ σερπετὰ μαυλίζει
καὶ τὰ τινάζει ἐπάνω του... Ὕστερα, διπλοπόδι,
τὰ παραμόνευε ὁ φονιᾶς μὴν ἀποκοιμηθοῦνε
κ' ἀφήσουν ἀτελείωτο τὸ νυχτοκάματό τους.

Ἀκοίμητο, ἀγρυποῦσ' ἐκεῖ καὶ τοῦ Θεοῦ τὸ μάτι.

Χιλιάδες ἦρθανε μὲ μιᾶς τριγύρω στὸ Θανάση
ψυχαῖς μεγαλοδύναμαις ἀπὸ τὸν ἄλλον κόσμο
μὲ τὰ παληά τους βάσανα, μὲ τὴν παλληκαριά τους,

καὶ τοῦ φιλοῦν τὸ μέτωπο καὶ τὸν περιδροσίζουν.
Στὴ σκοτεινή του φυλακή, γαλανοφορεμέναις,
ἁπλώνουν τὰ φτερούγια τους κ' ἐπάνωθέ του ἀνοίγουν
βαθύν, ἀπέραντο οὐρανὸ καὶ τοῦ τὸν ἀστερόνουν
μ' ἀθάναταις ἐνθύμησαις, μοσχοβολιαῖς τοῦ τάφου.

Κατέβηκε ὁ Φιλόθεος μὲ τὸ θυμιατὸ στὸ χέρι
καὶ λιβανίζει κ' εὐλογᾶ. Μαζί του κι' ὁ Δημήτρης
κρατῶντας στὸ δισάκι του κρυμμένα τοῦ Δεσπότη
τἀγαπημένα λείψανα, σὰ νὰ ζητοῦσε ναὕρῃ
λιγάκι χῶμα, ψυχικό, ἐλεύθερη μιὰν ἄκρη
γιὰ νὰ τὰ θάψῃ ὁ δύστυχος. Τοὺς συντροφεύει ὁ Κούρμας,
πλατύς, ψηλὸς σὰν ἔλατος· κι' ὁ Πάνος Μεϊντάνης
μὲ τὸ μικρὸ Χορμόπουλο καὶ μὲ τὸ Σπαθογιάννη.
Εἶδε τοῦ Βάλτου τὸ θεριό, τὸ Χρῆστο τὸ Μιλλιόνη,
μὲ τὴ στερνή του τὴν πληγή. Τὸ Γιάννη Μπουκουβάλα
γυμνὸ βαστῶντας τὸ σπαθὶ σὰν νἄφτανε τρεχάτος
ψηλ' ἀπὸ τὸ Κεράσοβο. Σιμά του ὁ Μητρομάρας.
Ἐφάνηκε ὕστερα ὁ Σταθᾶς, θολός, ἀνταριασμένος,
θαλασσοποῦλι, πὤσταζεν ἀφρούς ἀπ' τὴν Κασσάνδρα.
Ο Ζῆδρος ὁ ἀνήμερος. Ὁ Θύμιος ὁ Βλαχάβας,
τοἶχε παράπονο κρυφὸ γιατ' ἦτον πεθαμένος
καὶ δὲν μποροῦσε μιὰ φορὰ νὰ μαρτυσήσῃ ἀκόμα
γιὰ τὤνειρό του τὸ γλυκό. Ὁ Βλαχαρμάτας Βεργος.
Ο Λιᾶς ἀπὸ τὴ Βίβαδη. Ἐπέρασε ὁ Λεμπέτης
καὶ δείχνει τ' Ἀστραπόγιαννου τὴν χάρα ματωμένη
στὴν ἀγκαλιά του τὴν πιστή. Ἐκεῖ κι' ὁ Ἀμπελογιάννης
μὲ τρεῖς θηλειαῖς, ποὺ ἐσφίγγανε τὸν ἄγριο λαιμό του.
Ὁ Κωσταντάρας, πὤφερνε στὸν ὦμο τὸ παιδί του
σφαμμένο μὲ τὰ χέρια του, μονάκριβή του κλῆρα,
γιατί, κακούργιο, ἐντρόπιαζε τἄρματα, τὴ γενειά του.
Ὁ Λάζος, ὁ Βρυκόλακας, ὁ γέρο Κώστας Πάλλας,
ὁ Καλιακούδας ὁ Λουκᾶς, ὁ Χρόνης, ὁ Γυφτάκης,
τ' Ἀνδρούτζου τἄσπρο φάντασμα, τρανὸ σὰν τὸ Βελοῦχι
μὲ τὸν ψυχοπατέρα του τὸ Βλάχο τὸ Θανάση,
λιοντάρια, ποὺ δὲν ἄφιναν τὸν Ἅδη σ' ἡσυχία.
Ὁ Λιάκος ἀπ' τὸν Ὄλυμπο. Ἐκεῖ κι' ὁ Κοντογιάννης,
ποὺ γύρευε συχώρεση νὰ πάη γιὰ τὸ Μῆτσο.
Ὁ Κατσαντώνης, πὤδειχνε μὲ κρυφοπερηφάνεια
στὸ κόκκαλό του τὸ σφυρί... Ὁ Δίπλας στὸ πλευρό του.
Ὁ Ἀλέξης ὁ Καλόγερος, οἱ Κατσικογιανναῖοι,
ἀχώριστοι στὸ σκοτωμό, στὸ μνῆμ' ἀδερφωμένοι.
Τῆς Λάμιας ὁ σταυραητὸς πλακόνει ὁ Χρῆστος Γρίβας.
Σὲ φλογισμένο σύγνεφο διαβαίνει θρονιασμένος,
ἐμπρὸς στὸ Διάκο ὁ Σαμουήλ, τῆς Κιάφας ὁ προφήτης.
Κρατεῖ στὴ ζώνη τὰ κλειδιά, ποὺ πῆρε ἀπὸ τὸ Κοῦγγι
ὅταν τὸν ἔφαγε ἡ φωτιά. Ἀχτίδαις τὰ μαλλιά του,

τὰ γένια σπίθαις καὶ καπνός. Οἱ πέντε του συντρόφοι
στὸν ὦμο τους τόνε βαστοῦν. Ἀνέμιζαν τριγύρω
στὸ φοβερὸ καλόγερο παιδιὰ βυζασταρούδια,
ἀγράμπελαις ποὺ ἐφύτρωσαν στὸ βράχο τοῦ Ζαλόγγου,
καθένα τοὖχε ἡ μάνα του στὴν τραχηλιά της ρόδο
κ' ἀνάμεσό τους φαίνεται ὁ γέρο πολεμάρχος
σὰν περατάρης γερανός, ποὺ σέρνει στὰ φτερούγια
τὰ χελιδόνια τοῦ Μαρτιοῦ δαρμέν' ἀπ' τὴν ἀντάρα.
Μ' ἀνέλπιστη παρηγοριὰ ὁ πεθαμένος κόσμος
τὸ πονεμένο τὸ κορμὶ ραντίζει τοῦ Θανάση,
κ' ἐπίστεψεν ἀπὸ μακρὰ ὅτ' εἶδε τὸ λημέρι,
ποὺ τὴν ψυχή του ἐπρόσμενε. Ἐρρίζωσε ἡ καρδιά του
βαθύτερα στὰ σωθικά, τοῦ φώλιασε στὰ μάτια
γλυκειὰ τῆς μάνας του ἡ εὐχή. Σκοτείδιασε τὸ φῶς του
κι' ἀποκαρώθηκε ὁ φτωχός. Τὰ σερπετὰ δειλιάζουν
στ' ἀγῶγι τους καὶ φεύγουνε. Νεκρόνεται κι' ὁ γύφτος,
ἡ φύσις ὅλη ἐσίγησε, λὲς κ' ἤθελε ν' ἀφήσῃ
ἐλεύθερα νὰ κατεβοῦν τὰ ὀνείρατα τοῦ Διάκου.

Κ' ἰδοὺ τοῦ κάστηκε μὲ μιᾶς ὅτ' εἶδε τὴν κουφάλα
τοῦ δέντρου ν' ἀναδεύεται. Τοῦ ρουπακιοῦ τὰ φύλλα
νὰ πέσουν ὅλα κατὰ γῆς, νὰ μεταμορφωθοῦνε,
νὰ γένουν σάρκες ζωνταναῖς, καὶ τἄψυχο τὸ ξύλο
νὰ λάβῃ ἀνθρώπινη μορφή. Ἡ φλοῦδα μοναχή της
χωρίζει, ξεδιπλώνεται, καὶ τότε μὲ τὸ χέρι,
τὸ σιωπηλὸ τὸ φάντασμα, ποὺ στέκει ἐπάνωθέ του,
τὴ σήκωσε, τὴν ἔρριξε στὴν πλάτη του σὰ ράσο.
κ' ἔμειν' ἐμπρός του ἀκίνητος... Τριγύρω στὸ λαιμό του
χαράκι κόκκινο βαθύ, σὰν νἄθελε περάσῃ
ἐκεῖθε ἡ κόψη τοῦ σπαθιοῦ....

—Χριστὸς ἀνέστη, Διάκε!

—Παπᾶ, τί θέλεις ἀπὸ μέ;... Ποῦθ' ἔρχεσαι;... Ποιός εἶσαι;

—Ποιός εἶμαι, Διάκε;... καὶ ρωτᾶς; Κύτταξε... ὁ Ἠσαΐας.
Ἔλα μαζί μου γρήγορα, μὴ μᾶς προλάβ' ἡ μέρα.

—Δεσπότη μου, μ' ἐδέσανε... Τὰ σίδερά μου κόψε.

—Θανάση, μὴν εἶσ' ἄπιστος... Δὲ σὲ κρατεῖ κανένας.

Ἀνέβηκαν μεσουρανίς. Πετοῦν... Πετοῦν ἀκόμα...
Ἀφίνουν πίσω τους βουνὰ καὶ πέλαγα κι' ἀστέρια.
Τρυγόνια διαβατάρικα, ποὺ πήγαιναν στὴ Δύση,
τοὺς ἀπαντοῦν στὰ σύγνεφα καὶ τοὺς καλημερίζουν.
Ὁ Διάκος τὰ χαιρέτισε, ταὐλόγησε ὁ Δεσπότης
καὶ τὰ ρωτᾶ ποῦ θὰ σταθοῦν νὰ ξεκαλοκαιρέψουν.

κ' ἐκεῖν, ἀπολογήθηκαν: «Στὰ Σάλωνα, στὴν Γκιόνα,
στὴ Λιάκουρα τὴ δροσερή, στῆς Γκούρας τ' ἀκροβούνια.

—'Αλλάξετε τὸ δρόμο σας. πουλιά μου εὐλογημένα,
συρέτε ἀλλοῦ νὰ ζήσετε καὶ νὰ ζευγαρωθῆτε.
'Εκεῖ ἐθολῶσαν τὰ νερά, εἶναι φωτιὰ τἀγέρι,
καὶ δὲ θαὕρῆτε γιὰ φωλιὰ οὔτε κλωνὶ χορτάρι.

Οἱ δυὸ ψυχαῖς πάντα πετοῦν... Πετοῦν ὀλίγο ἀκόμα
καὶ φτάνουν σ' ἕνα ψήλωμα...

—Θανάση, στάσου τώρα,

κι' ὁλόγυρά σου κύτταξε.

—Δεσπότη!... Ποιά εἶν' ἐκείνη
ἡ χώρα, ποὺ μαυρολογᾶ, χτισμένη σ' ἑφτὰ ράχαις;...
Μοῦ φαίνεται ἄγρια θάλασσα, καὶ τὸ ρογχάλιασμά της
τἀκούω ποὺ φτάνει ὡς ἐδῶ...

—Προσκύνησε τὸ θρόνο
τοῦ πρώτου μας τοῦ Βασιλειᾶ, τὸ μνῆμα τοῦ στερνοῦ μας...
Πῶς τρέμεις, Διάκε; Γιατὶ κλαῖς!...Θανάση... εἶναι δική μας

—'Ελεημοσύνη... Ἕνα σπαθί... πρὶν φέξῃ τήνε πέρνω...

—Διάκε, δὲν ἦρθ' ἡ ὥρα μας. Θὰ βαφτιστοῦμε πρῶτα
στὸ αἷμα, στὰ παθήματα καὶ κοφτερὰ στουρνάρια
στό μετερίζι τοῦ βουνοῦ τὸ γόνα μας θὰ τρίψουν.
Θὰ πιοῦμε τὸν ἱδρῶτα μας. Θὰ μείνῃ μαύρη χήρα
ἡ γῆ μας ἡ ταλαίπωρη καὶ τὰ κιλόρφανά της
θὰ μάθουν νὰ χορταίνουνε λαθύρια, βρακανίδαις,
καὶ τοῦ νεροῦ τὰ κάρδαμα, παρὰ νὰ τὰ σαρκόνῃ

τοῦ ξένου τὸ ἄτιμο ψωμί, πὤχει προζύμι πάντα
φαρμάκια, καταφρόνεσαις, περίγελα καὶ δάκρυ.
Τότε θἄρθῇ περήφανο τὸ γένος νὰ χτυπήσῃ
τὴ θύρα τῆς 'Αγιᾶς Σοφιᾶς μὲ τοῦ σπαθιοῦ τὴ φούχτα,
τὰ σιδερένια μάνταλα, στὴν προσταγὴ θὰ πέσουν,
κ' ἐκεῖ, ποὺ τώρ' ἀνάσκελα, μ' ὁλόρθα δαγκανάρια,
μὲ τὸ λαρύγγι διάπλατο, θρασομανάει καὶ χάσκει
τὸ μισοφέγγαρο χρυσό, σὰν νἄθελε μὲ πεῖσμα.
ἀφ' οὗ μᾶς ἔφαγε τὴ γῆ, νὰ πιῇ τὸν οὐρανό μας,
ὁ Σταυρωμένος θὰ σταθῇ... Μὴν κλαῖς... εἶναι δική μας.

—Κ' ἐμεῖς, πατέρα μου, οἱ φτωχοί, θἄμεθα πεθαμένοι;...

—Θὰ νὰ χτιστῇ μὲ κόκκαλα τὸ μακρυνὸ γεφύρι.

Μὴν εἶσαι, Διάκε, ἀχόρταγος. Κύτταξ' ἐκεῖ ποιὸς ἄλλος
μὲ τὸ κορμὶ τὰ θέμελα θὰ νὰ στοιχειώσῃ τώρα.
Θανάση μου! Γονάτισε.. κρεμοῦν τὸν Πατριάρχη!

Ἐγονατίσανε βουβοί. Κ' εὐθὺς στὴν ἔρμη χώρα
ἔβρεξε φῶς ἀπὸ ψηλὰ καὶ τήνε πλημμυρίζει.
Καὶ κόσμον εἴδανε πολύν, σιμὰ στὸ περιγιάλι
Νὰ μερμηγκιάζῃ ἀνήσυχος καὶ μέσ' ἀπῶνα ξύλο,
ποὺ εἶχε ἀράξει διαστικά, τὸ Γέρο νὰ προβάλῃ
μὲ τ' ἀπανωκαλύμμαυχο, μὲ τὸ ραβδὶ στὸ χέρι.
Τὰ βάσανά του, οἱ ἀγρυπνιαῖς, τὰ χρόνια του, οἱ νηστείαις,
τὸ φοβερὸ τὸ μυστικό, ποὺ ἐκράτει κλειδωμένα
βαθειὰ στὰ φυλλοκάρδια του, τὸν εἶχανε συντρίψει
κ' εἶναι τὸ πάτημά του ἀργό. Φονειάδες λυσσασμένοι
τὸν ἔσπρωχναν νὰ περπατῇ καὶ τὰ γεράματά του
περιγελούσανε σκληρά. —«Τὴ λαγουδιά του χτύπα...
Ἐμπρός... κ' οἱ λύκοι, πιστικέ, θὰ φᾶν τὰ πρόβατά σου».
Τὸν ἔσυραν σὲ μιὰ ἀδειά... Πέφτει στὴ γῆ... Σταυρώνει
τὰ χέρια νὰ τὸνκόψουνε... «Ἐμπρὸς!... ἐμπρός!.. Δεσπότη,
δὲν ἔχεις σβέρκο γιὰ σπαθί... Ἀκέρηος θὰ πεθάνῃς».
Μουγκρίζει ὁ ἀνεμοστρόβιλος. Σφιχτὰ τὸν ἀγκαλιάζουν
καὶ τότε διώχνουν παρεμπρός: «Μόχτα, Δεσπότη... μόχτα
καὶ στὸ πατριαρχεῖο σου θαὐρῇς νὰ ξαποστάσῃς».
Κι' ἀνεμοδέρνει τάλαφρό, τὸ μαραμμένο φύλλο.
Ἀφοῦ τὸν ἔφεραν ἐκεῖ κι' ἀφοῦ τὸν παραδῶκαν,
ἐβουβαθήκανε μὲ μιᾶς. Ἕνας στὸν ἄλλο ἐπάνω
λογομαχοῦν, ἀφρίζουνε... Στὴ μεσινὴ τὴ θύρα
σὲ λίγο τρίζει τὸ σχοινί... Ἀλαλαγμός, κατάραις...
Σπαράζει τἄγιο λείψανο... Τἀχόρταγα τὰ ὄρνεια
ὁλόγυρά του σφίγγονται... Τοῦ ξέσχισαν τὰ ράσα...
Ξεγύμνωσαν τὰ στήθεια του κι' ἐφάνηκε στὸν ἥλιο
ἀπόκρυφη λαβωματιά... Πλευρόνουν τὴν κρεμάλα
γρηαῖς ἀρκουδογύφτισαις καὶ μὲ τὰ δοκανίκια
τοῦ δέρουνε τὸ πρόσωπο... Πλακῶσαν κ' οἱ Ἑβραῖοι
καὶ ξεκρεμάσαν τὸ νεκρό.. Ἁρπάζουν τὴν τριχιά του,
δαιμονισμένοι τρέχουνε... Ὀπίσωθε ἀλυχτοῦσαν
χιλιάδες σκύλοι νηστικοί... Ἐφτάσαν στἀκρογιάλι...
Στοῦ Πατριάρχη τὸ λαιμὸ δένουν σφιχτὰ μιὰ πέτρα
καὶ μ' ἕνα ρυάσιμο βραχνό, ποὺ τἄκουσαν οἱ τάφοι
καὶ τὰ παιδιὰ μέσ' στὴν κοιλιά, στὰ χέρια τόνε παίρνουν
καὶ τὸν πετοῦν στὴν θάλασσα... Νυχτόνει... ὁ πεθαμένος
προβαίνει στὴν ἀστροφεγγιά... Σιωπηλὰ τἀγέρι
φυσᾶ μὲς στἄσπρα του μαλλιά... Τὸ λείψανο ἀρμενίζει....
Τἀκολουθοῦν τὰ κύματα... Ἡ νεκροσυνοδεία
σ' ἕνα καράβι σταματᾶ... Τοῦ μάρτυρα τὰ πόδια
χτυποῦν τὴν πρύμη μιὰ φορά... χτυποῦν πάλαι τὴν πλώρη...
Ἐτρίζανε οἱ ξυλοδεσαῖς... Ξυπνοῦν τὸν ἀνεβάζουν....
Ἐπρός του γονατίζουνε. Ὁ πρωτοσύγγελός του

τόνε γνωρίζει... τοῦ φιλεῖ τὸ μέτωπο, τὰ χέρια...
Σηκόνουνε τὸ σίδερο... Μὲ τὰ πανιὰ ἁπλωμένα
σχίζει τὴν ἄβυσσο ὁ νεκρὸς στὸ ξυλοκρεββατό του...

—Θανάση μου, ἐνικήσαμε!... τὸ ψυχομάχημά του
μεταλαβὴ κι' ἀντίδωρο...

—Πατέρα δὲ θὲ νἄρθη
γιὰ μᾶς, ποὺ προοιμίζομε, Δευτέρα Παρουσία
σ' αὐτὴν τὴν ἀκροπελαγιά;... Αὐτὸ τὸ ἔρμο χῶμα
δὲ θὰ τὸ ἰδοῦν ἐλεύθερο μιὰ μέρα οἱ πεθαμένοι;

—Πίστευε, Διάκε, στοῦ Θεοῦ τὴν παντοδυναμία.

—Δεσπότη μου!... πνευματικέ!... Στοῦ δέντρου τὴν κουφάλα
πρὶν ξημερώση νὰ μὲ πᾶς... Καὶ μὴ μέ παρατήσης...

—Θὰ σοῦναι πάντα στὸ πλευρὸ μ' ἐμὲ κι' ὁ Πατριάρχης.

Ἁπλώνουν πάλαι τὰ φτερά. Συχνά, συχνὰ ὁ Θανάσης
πετῶντας ἔστρεφε νὰ ἰδῇ, στὴ νεκρωμένη χώρα
τὸ θόλο τῆς Ἁγιᾶς Σοφιᾶς, ὁποὺ φεγγοβολοῦσε
στὸ πρῶτο γλυκοχάραμμα, ὅσο ποὺ λίγο λίγο
τὸν ἔχασε ἀπ' τὰ μάτια του.. Ἐλάλησε τὤρνίθι
καὶ τὤνειρό του ἐσβύστηκε... Ξυπνᾶ καὶ βλέπει ἀκόμα
τὸ γύφτο, ποὺ ρογχάλιαζε κ' ἐπάνωθέ του μαῦρα
τοῦ φοβεροῦ τοῦ ρουπακιοῦ τὰ φύλλα, τὰ κλωνάρια.

Ἄσμα Πέμπτον

Ὀμὲρ Βρυώνης

«Ὄπ' ἀγαπᾶ—Συχναπαντᾶ»

Ὁ ὕπνος ποὖναι τῆς ψυχῆς κρυφὸ περιβολάκι
μὲ χίλια μύρια βότανα γιὰ νὰ γιατρεύῃ πόνους
εἶχε γλυκάνει τὴν καρδιὰ τοῦ Ὀμέρπασα Βρυώνη
καὶ τοὖχε σβύσει τὴ χολή, τὴν ἄγρια την ἀφάδα
στ' ἀνδρειωμένα σωθικά. Καμμιὰ φορὰ στὸ νοῦ του
τὸ διάνεμα γοργὰ γοργὰ τοῦ ἀλόγου του ἐπερνοῦσε,
τἄκουε ποὺ χλημήτιζε... στὸ φυσομάνητό του
τἀντιβοούσανε ταὐτιά, τοῦ ξάναφταν τὰ μάτια,
κ' ὕστερα πάλ' ἐπλάκωνε μὲ τὴ χαρὰ τῆς νίκης
κάθε πικρὸ συλλογισμό, κι' ἄφινε νὰ φωτίζουν
τὸ μέτωπό του τὸ τραχὺ παράδοξαις ἐλπίδαις,
ἀντραγαθήματα παληά, χρυσοπλασμένα γνέφη,
μ' ἕνα χαμόγελο πικρὸ γιὰ τὸν Κιοσὲ Μεχμέτη.

Τὰ περασμένα χρόνια του, τὤνα σιμ' ἀπὸ τ' ἄλλο,
μισοσβυσμένα, σκοτεινά, χωρὶς νὰ τὰ φωτίζῃ
τῆς νειότης τὸ ξημέρωμα, τὴ μνήμη του χτυποῦνε
μὲ τὸ νεκρό του τὸν ἀφρό. —Θυμήθηκε τὴν ὥρα
ποὺ θρονιασμένος βασιλειᾶς στοῦ ἀλόγου του τὴ ράχη,
μ' ἕνα, μὲ δυὸ πηδήματα, βορειᾶς, ἀνεμοζάλη,
πετάχτηκε στὴν 'Αραπιά. —Τὰ σωθικά του τότε
δὲν τὰ φαρμάκευαν κρυφοὶ καὶ φλογισμένοι πόθοι,
οὔτε τοῦ κόσμου ψεύτικαις ἀναλαμπαῖς καὶ δόξαις.
Τἄρεσε νἄχῃ μοναχὰ πρωτοπαλλήκαρά του
μέσ' στὴν πλατειὰ τὴν ἐρημιὰ τὰ δυό του φτερνιστήρια,
τὸ δαμασκί του τὸ σπαθί, κ' ἐκεῖ νὰ παρατρέχῃ -
μὲ τὸ Σιμοὺν τὸ φύσημα ποιὸς νὰ πρωτοπεράσῃ.
Ὕστερα τὸν ἐμάγεψε τ' 'Αλήπασα τ' ἀστέρι
στὸ νοῦ του ἐσπιθοβόλησαν τιμαῖς καὶ μεγαλεῖα,
κ' ἐπῆρε τὸν ἀνήφορο... 'Ανέβαινε τρεχάτος...
Ἐμπρός του ὁ βράχος τοῦ Σουλιοῦ, θεόχτιστος, δὲν σκύφτει
νὰ τὸν ἀφήσῃ νὰ διαβῇ. Γλιστρᾶ... γυρίζει πίσω,
μὲ λίγο χιόνι στὰ μαλλιά, μὲ καταχνιὰ στὴν ὄψη.
Περνοῦν οἱ μέραις σὰ νερό... 'Ανέλπιστο λιοβόρι
τὴ φλόγα τοῦ Τεπελενλῆ τὴ σβεῖ, τὴ συνεπαίρνει.
Πόλεμος, πάντα πόλεμος... Στἄρματα μέρα νύχτα....
Τότε γιὰ τὸν 'Αλήπασα. Τώρα... γιὰ ποιόνε τώρα;...
Ἡ μοῖρα τὸν ἐγλύκαινε μὲ τἀγκαλιάσματά της
καὶ φιλενάδα του πιστὴ ἐχτὲς στὴ Χαλκομμάτα
τὤστρωσε δάφναις νὰ διαβῇ... Ἄν ἔσφιγγε τὰ φρύδια,
στὸ θέλημά του ἡ 'Αρβανιτιὰ μὲ τρόμο ἐπροσκυνοῦσε.
Κρατεῖ στὰ χέρια του σφιχτὰ δεμένο τὸ λιοντάρι
ποὺ τοὖχε φράξει τὰ Θερμιά... Γιατί, γιατὶ θὰ νἆναι
πάντοτε ἴσκιος κι' ὄχι φῶς;... Μ' αὐτοὺς ποὺ πολεμοῦσε
γνωρίζει ὅτι τὸν ἔδεναν παληαῖς ἀδερφοσύναις,
πὼς μιὰ φορὰ κι' ἕναν καιρό, μιὰ μόν' ἦταν ἡ ρίζα
καὶ χίλια τ' ἀντιρρίμματα.... Στὰ στήθεια του ἀναβράζουν
σὰ στὸ κυβέρτι οἱ μέλισσαις πρὶν ὁ γονὸς κινήσῃ,
ἀμέτρητα φαντάσματα, καὶ πότε ὁ λογισμός του,
ἀνήμερο ἀγριοπούλαρο, πετιέται, λειβαδεύει
καὶ βόσκει μὲς στὰ ὀνείρατα, πότε τοῦ παραστένει
τὴν ἄβυσσο ποὺ ἐρρούφηξε τὸ βράχο ποὖχε χτίσει
μὲ στοιχειωμένα ριζιμιὰ στὰ Γιάννινα ὁ Βιζύρης,
καὶ τότ' ἐνύχτωσε ἡ χαρὰ μὲ μιᾶς στὸ μέτωπό του,
ἐπίκραιναν τὰ χείλη του, κι' ἀνατριχίλιαις κρύαις
τοῦ ράγιζαν τὰ κόκκαλα καὶ τὤκοβαν τὸ αἷμα.

Τεντόνει τὸ παράθυρο. Βλέπει πἀσπρογαλιάζει
τὸ χάραμα στὸν οὐρανό, καὶ τἄστρα λίγο λίγο
νὰ κρύβωνται, νὰ φεύγουνε, καθὼς κατακαθίζουν
βαθειὰ στὰ φυλλοκάρδια του καὶ σβυῶνται τῆς ψυχῆς του
τὰ κούφια τἀστραπόβροντα... Ξανοίγει τὸ ρουπάκι...

Χτυπᾶ τὰ χέρια τρεῖς φοραῖς: «Ὀσμάν!. Ὀσμάν!... τὸ Διάκο!»

—Λεβέντη, ἡ περηφάνεια σου, τὸ φτερωτό σου μάτι,
σὲ λὲν παιδὶ τῆς Ρούμελης... Σ' εἰσ' ὁ Θανάσης Διάκος;

—Ὅλος... Μὲ ξέρε: ἡ Ἀρβανιτιά, κ' οἱ πέτρες μὲ γνωρίζουν

—Καὶ πῶς ἐπιάστης ζωντανός;

—Δέκα χιλιάδες κ' ἕνας.
Ὁ Χάρος μ' ἀπαρνήθηκε, καὶ τὸ στερνὸ μου βόλι,
ὁποὺ τὸ φύλαγα γιὰ μέ, σᾶς τὤδωκα κ' ἐκεῖνο.

—Ἂν ἔπεφτα στὰ χέρια σου, τ' ἤθες μὲ κάμῃ, Διάκε;

—Θὰ σοῦ φοροῦσα τἄρματα, νὰ ματωθοῦμε πάλαι.

—Μὴν ἀγριεύεσαι μ' ἐμέ. Πρὶν σ' εὕρω στὴ Δαμάστα,
σ' ἀπάντησα στὰ Γιάννινα. Στὸν ἴσκιο τοῦ Βιζύρη
δὲν ἐλημέριασες καὶ σύ;

—Ὀμέρπασα Βρυόνη,
πνίγει τὸ δέντρο κι' ὁ κισσὸς μὲ τ' ἀγκαλιάσματά του.

—Κι' ὅταν τὸ δέντρο ξεραθῇ καὶ γύρῃ τ' ἀντιστύλι,
Θανάση Διάκε, κι' ὁ κισσός, τὸ ξέρεις, γονατίζει.

—Ὄχι μὰ τὴν ἀνάσταση τοῦ Γένους μας, δὲν πέφτει
Τὴ γῆ, ποὺ τὸν ἀνάθρεψε, μὲ τὰ βλαστάρια ζώνει.
κι' ὅπου ἀπαντήσῃ ριζιμιὸ κι' ὅπου εὕρῃ χαραμάδα
γενειάζει ἐκεῖ βαθειὰ βαθειὰ κ' ὑφαίνει τὸν πλοκό του
ἀδιάβατη γεροβολιά, πυκνὴ κι' αἰώνια φράχτη,
γιὰ κείνους ποὺ συνείθισαν... νὰ παρασυνορίζουν.

—Θανάση, θὰ λησμόνησες... Ἐχτὲς στὴν Ἀλαμάνα
ἐγὼ δὲν ἄνοιξα πορειά;

—Ὀμέρπασα, φυλάξου
στὸ γύρισμά σου μὴν εὕρῃς ὀρθὰ τὰ κόκκαλά μου
καὶ σ' ἐμποδίσουν νὰ διαβῇς.

—Νὰ μὴ γυρίζω πίσω
τὤμαθα πάντ' ἀπὸ παιδί, καὶ τὰ μαθηταρούδια
τ' Ἀλήπασα δὲν σκιάζονται, Θανάση, βρυκολάκους
Σὺ τὸ γνωρίζεις, πολεμῶ, γιατὶ τροφή, χαρά μου,
εἶν' ὁ καπνὸς τοῦ τουφεκιοῦ. Μὲ σᾶς δὲν ἔχω πάθος.
Μἀρέσει μέσα στὴ φωτιὰ νὰ βλέπω τὸ σπαθί μου
νὰ φέγγῃ, νὰ σπιθοβολῇ, νὰ μὴ θολόνῃ ἐμπρός σας.

Ζηλεύω τὴν παλληκαριά, δὲν τὴν φθονῶ σὰν ἄλλους...
Κι᾿ ὅταν ἐγὼ στὰ Γιάννινα, ἐσὲ τὸν υἱὸ τ᾿ Ἀνδρούτζου
τοῦ Καραΐσκου τὸ παιδί, τὸ Θόδωρο τὸ Γρίβα,
μὲ τἄλογά σας ἔβλεπα νὰ λάμπετε στὸν ἥλιο,
ν᾿ ἀνεμοστροβολίζετε, σᾶς ἐχαιρόμουν, Διάκε,
κ᾿ ἔλεγα μέσα μου κρυφά, ἕνας Θεὸς τὸ ξέρει,
νἄμουν ἐγὼ τὸ σύγνεφο καὶ σεῖς τἀστροπελέκια...
Καλὸς καιρὸς ὁπούτανε!... Τώρα καὶ σᾶς κ᾿ ἐμένα
μᾶς ἅρπαξε τὸ σύφλογο καὶ ξεζευγαρωμένους
μᾶς δέρν᾿ ἡ ἀνεμορριπή... Θέλεις νὰ ζήσῃς, Διάκε;...

—Ἕνας μωρίζει τὴ ζωή, ὅ,τ᾿ εἶπε θὰ νὰ γένῃ.
Πῶς μὲ ρωτᾶς, Ὀμέρπασα;... Τὸ χέρι τὸ δεξί μου
τὤχασα χτὲς μὲς στὴ φωτιά. Μὲ τἄλλο ὠρφανεμένο
δὲ θὰ χορταίνω σκοτωμό.

—Μὲ φτάνει τὸ ζερβί σου.
Ἂν εἶχες δυὸ δὲ σ᾿ ἤθελα... Ζύγωσε κι᾿ ἄκουσέ με...
Ὅταν μέσα στὰ Γιάννινα, Θανάση, ὁ Οἰκονόμος
μὲ χιόνια, μὲ τρισκότειδο, στὸ σπίτι τοῦ Κροκίδα
κλεφτὰ σᾶς ἐσυμάζονε, κι᾿ ἄγρυπνοι κάθε βράδυ
ἐδιαλογίζεστε μαζὶ πῶς νὰ τὴν καταπιῆτε
τοῦ Ἀλήπασα τὴ δύναμη, τὰ μάτια τοῦ Ταχήρη
πιστὰ σᾶς παραμόνευαν κ᾿ ἐφέγγαν στὸ πλευρό σας
ἀκοίμητα σὰν τὰ κεριά, ποὺ ἀνάφτετε τὴν ὥρα
ὁποὺ σᾶς ὥρκιζε ὁ πασᾶς στὸ Τετραβάγγελό σας.
Μιὰ μέρα μ᾿ ἔκραξε ὁ Ἀλῆς... Τὰ φρύδια του μαχαίρια,
τὸ στόμα τάφος ἀνοιχτός.... Μοῦ λέγει.... «Ὀμὲρ Βρυόνη,
ἀπόψε τὰ κεφάλια τους!..» Καὶ βγάνει ἕνα δεφτέρι,
ὁποὺ εἶχε μὲς στὸν κόρφο του. Μοῦ τὤδωκε καὶ φεύγει.
Τἀνοίγω κι᾿ ἀνατρίχιασα... Δὲν ἔλειπε κανένας....
Ἀστράφανε τὰ μάτια μου, ἡ γλῶσσα μου φαρμάκι...
Ἐγὼ φονειᾶς;... Καὶ μ᾿ ἀπιστιά;... Ἐγώ, Θανάσης Βάγιας!..
Διαβάζω ἀκόμα... τί νὰ ἰδῶ; Μὲ τὸν Ἀλέξη Νοῦτζο,
ὁποὺ τὸν εἶχεν σὰν παιδί, βλέπω τὸ Γιώργη Κίτσο...
Ἔτρεξα στὴ Βασιλικὴ... Πέφτει στὰ γόνατά του
καὶ τὸ λιοντάρι ἡμέρεψε... Πές μου, Θανάση Διάκε,
ξέρεις γιατὶ σᾶς ἔσωσα;...

—Δὲ θέλω νὰ τὸ μάθω.

—Θυμήθηκα τὸν πάππο μου, ποὺ στὰ γεράματά του
μὤδινε πάντα μιὰν εὐχή, ποτὲ νὰ μὴν ξεχάσω...
ὅτ᾿ εἶμαι... βασιλόπουλο....

—Μᾶς τοὖπε καὶ ὁ Κὺρ Μάνθος

—Κι᾿ ὅτι ἡ γενειά μου μιὰ φορὰ τῆς Μουζακιᾶς τὸ θρόνο...

—Χριστιανή κι' ὀρθόδοξη κληρονομιὰ τὸν εἶχε.

—Θανάση, δὲ σ' ἐρώτησα. Μὴ μ' ἀντικόβεις, πάψε...
'Εχάθηκε ὁ 'Αλήπασας καὶ μὲ τὸ χαλασμό του
ὁ σπόρος, ποὺ ἐκοιμώτουνε κρυφὰ μὲς στὴν καρδιά μου;
ἀνέδωκε κ' ἐγέννησε τἄγκαθερὸ λουλοῦδι,
ποὺ μέρα νύχτα μὲ κεντᾶ... Εἶδες τὸ γυιὸ τ' 'Ανδρούτζου;

—Θὰ τὸν εὕρῃς στὸ δρόμο σου.

—Θανάση, θὰ γνωρίζῃς
ὅτ' εἴμεθα σὰν ἀδερφοί. Τὸ μυστικό, ποὺ σοὖπα,
μᾶς δένει τώρ' ἀπὸ καιρό... Σπαθί, φωτιά, τουφέκι
στοὺς ξένους, ὁποὺ ἐπάτησαν τὰ χώματά μας, Διάκε.
'Εμὲ μὲ φτάνει ἡ 'Αρβανιτιά, καὶ τἄλλα, ἀπ' ἄκρη σ' ἄκρη
νὰ τὰ κρατήσετε ὅλα σεῖς, χῶμα, κλαρὶ καὶ πέτρα.

—Κι' ἀφοῦ σ' ἐκάμανε πασᾶ, μὲ μιᾶς τὰ ὀνείρατά σου,
Βρυόνη, τὰ λησμόνησες καὶ δοῦλος τοῦ Μεχμέτη
σκοτόνεις τοὺς συντρόφους σου...

—Διάκε, νερὸ κι' ἁλάτι..
'Εσ' εἶσαι ἀκόμα ζωντανός, καὶ τὸν Κιοσὲ Βεζύρη
τὸν ἔχομε στὰ νύχια μας· μ' ἕνα σου λόγο σβυέται...
Δὲν ξέρω παρακάλεσαις, δὲ διακονεύω σχώρια...
Στοχάσου... οἱ ὥραις φεύγουνε... καὶ πές μου, ναὶ ἢ ὄχι;

—'Εψὲς τὰ παλληκάρια σου, 'Ομέρπασα Βρυόνη,
τὸ δαχτυλίδι μἄρπαξαν καὶ τὸ φορεῖς στὸ χέρι...
Πρὶν ἀπαντήσω... τὸ φιλεῖς;

—Καὶ τί σημάδια φέρνει;

—'Εκεῖνα ποὖχαν μιὰ φορά, Βρυόνη, οἱ γέροντές σου,
ἕνα δικέφαλο ἀητὸ μὲ τὰ φτερ' ἁπλωμένα
κ' ἐπάνωθέ του τὸ Σταυρό...

—Θανάση... ναὶ ἢ ὄχι;

—Ὄχι!... δὲν δίνω σ' ἄπιστον οὔτε μιὰ φοῦχτα χῶμα
ἀπὸ τὴ γῆ μου τὴ γλυκειά, οὔτ' ἀπὸ τὰ νερά μου
δὲ δίνω μιὰ σταλαματιά.

—Τὸ κρῖμα στὸ λαιμό σου.
'Οσμάν!.... πῶς ἦρθες;... τί θὰ πῇς;

—'Ομέρπασα, ὁ Βεζύρης.
'Ακούστηκ' ἔξω ἀναβρασμός, φωναῖς ξαγριωμέναις

κι' ἀλόγωνε ποδοβολή... Δειλιάζει, ἀνατριχιάζει
ὁ λύκος τῆς 'Αρβανιτιᾶς... τρέμ' ἡ φωνή του... ἀχνίζει.

—Θανάση τὸ κεφάλι μου..

—Μὴ σκιάζεσαι. Μαζί μου
τὸ μυστικό σου θὰ ταφῇ... τῶχω βαθειὰ κρυμμένο.

—Καὶ σὺ τί θέλεις ἀπὸ μέ;.. Στὸν κόσμο κάτι ὁρίζω.

—Δός μου τὸ δακτυλίδι μου.

—Στὰ χέρια σου, Θανάση,
ἀλυσωμένο θὰ φανῇ καὶ θὰ μὲ μαρτυρήσῃ.

—'Εδῶ... στὸ στόμα... γρήγορα... φέρε το.. πιθωσέ το...

Τοῦ τῶδωκε ὁ 'Ομέρπασας. Στὴ φλογερὴ χαρά του
τἀρπάζει ἐκεῖνος, τὸ φιλεῖ. Δὲν τὸ χορταίνει ὁ Διάκος.
'Ακόμη τἀνασπάζεται καί, κοινωνιὰ στερνή του,
τὸ καταπίνει λαίμαργα, λὲς κ' ἤθελε νὰ δώσῃ
στὸ εἴδωλό του τὸ γλυκὸ τὰ σπλάχνα του κιβοῦρι.

Πλακόνει ὡστόσο κι' ὁ Κιοσές. Μαύρη, θολὴ πλημμύρα
τὸ πάτημά του ἀκολουθεῖ σὰν νάταν ἕνα κῦμα
πῶσερνε φύκη στὸ γιαλό. Τἄσπράδι τοῦ ματιοῦ του
ἔσταζεν αἷμα καὶ χολή...

—'Ομέρπασα Βρυόνη,
μὰ τῶνας εἶναι τοῦ Θεοῦ, ὁ φοβερὸς προφήτης,
ἂν ἔλειπαν τὰ σίδερα σ' αὐτὸ τἀγριοποῦλι,
θὰ πίστευα πὼς εἶσαι σὺ κατάδικος καὶ φταίστης...
Τόσο σὲ βλέπω ἀνόρεχτον! Ἔχτὲς στὴ Χαλκομμάτα
δὲ σοῦ πονοῦσεν ἡ καρδιὰ νὰ βλέπῃς τἄλογό σου
κουφάρια νὰ ποδοπατῇ, στὸ αἷμα νὰ βαλτόνῃ,
καὶ τώρα σὰν κ' ἐμούδιασες!

—Βεζύρη, οἱ 'Αρβανίταις
'Εχθροὺς δεμένους δὲ χτυποῦν.

—Καὶ μάλιστα ὅταν λάχῃ
νἆναι παλιοὶ των σύντροφοι... 'Εμεῖς, 'Ανατολίταις,
σύγνεφα διαβατάρικα, ὅταν περνοῦμ' ἐδῶθε,
'Ομὲρ Βρυόνη, μάθε το, χαλάζι φορτωμένοι
κι' ἀστραπελέκια φλογερά, δὲν ἔχομε στὸ νοῦ μας
παρὰ πῶς νὰ πλατύνωμε τὴν ἐρημιά, τὸ μνῆμα.
Οὔτε τὸ σπόρο μὲς στὴ γῆ, οὔτε κλαρὶ στὸ λόγγο,
οὔτε παιδὶ μὲς στὴν κοιλιὰ θ' ἀφήσωμε νὰ ζήσῃ.

Ὥς τὰ θεμέλια ὁ χαλασμός. Γιὰ πεντακόσια χρόνια
σ' αὐτὰ τὰ στειρολίθαρα, π' ὅσο καὶ ἂν ἔχουν χῶμα
τἀπόχτησανε τρώγοντας ἀπὸ τὰ κόκκαλά μας.
Μάτι ποτὲ δὲν ἔκλεισεν οὔτ' ἕνας Μουσουλμάνος
χωρὶς νὰ δῇ στὸν ὕπνο του νὰ λάμψῃ ἕνα τουφέκι
ἢ νὰ σφυρίξῃ ἕνα σπαθί. Ἦρθε στὸ χτένι ὁ κόμπος.
Θὰ ξεχωνιάσω αὐτὴν τὴ γῆ. Θὰ ἰδῶ στὰ σώθικά της
ποιὸς δαίμονας ἐφώλιασε. Κι' ἀλλοίμον σ' ἐκεῖνον,
ποὺ μ' ἀντικόψῃ, Ὀμέρπασα, καὶ ποὺ τὸν εὕρω ἐμπρός μου.
Τί λὲς ἐσύ, Χαλήμπεη; κι' ὅσοι πιστοί, τί λέτε;

—Βεζύρη, ἐχάθηκε ἡ Τουρκιά. Πενῆντα παληοκλέφταις
μᾶς ἐξεμάτισαν. Ἀμάν! Θέρισε, σώριασέ τους
σ' ἕνα ρογὸ καὶ κάψε τους. Πελέκα αὐτοὺς τοὺς λύκους·
ξεσπέρμεψέ τους ἀπ' ἐδῶ, κ' ἡ στάχτη τους, Βεζύρη,
ἂς ριπιστῇ στὸν πόλεμο νὰ μὴ ματαφυτρώσουν.

—Ὄχι, δὲ χάνετ' ἡ Τουρκιά. Νὰ κλαῖτε τὸ μερμήγκι,
π' ὅταν ἡ μοῖρα τ' ὀργιστῇ, μὲ ψεύτικα φτερούγια
βγαίνει στὸν κόσμο καὶ πετᾶ. Ἢ στὸ νερὸ θὰ πέσῃ
(δὲν εἶν ἀλήθεια, Ὀμέρπασα;) καὶ θαὐρεθῇ πνιμμένο,
ἢ θὰ τἀρπάξῃ τὸ πουλί... Ποὔναι τὸ παλληκάρι,
ποὺ χτὲς μ' ἀνδρειευότουνε;

—Ἐδῶμαι, καὶ σ' ἀκούω.

—Ποιὸς εἶσ' ἐγὼ δὲν τὸ ρωτῶ. Γιὰ μὲ τὰ ὀνόματά σας
θὰ νὰ σβυστοῦν ὅλα μὲ μιᾶς, κ' εἶναι καιρὸς χαμένος
ἐμεῖς νὰ τὰ μαθαίνωμε. Θέλεις νὰ προσκυνήσῃς
καὶ νὰ δεχτῇς τὴν πίστη μου;

—Κιοσέπασα, δὲ θέλω.

—Θὰ νὰ σὲ ψήσω ζωντανόν

—Ἐμεῖς οἱ παληοκλέφταις
ἔχομε σάρκα κάκοψη.

—Χαλήμπεη!... δικός σου.

Ἆσμα ἕκτον

Τὸ δαχτυλίδι

Ποτὲ τοῦ ἥλιου ἡ εὐμορφιά, ποτὲ τῆς γῆς ἡ νειότη
κ' ἡ περηφάνεια τοῦ βουνοῦ, τοῦ δέντρου ἡ πρασινάδα
κ' ἡ λευθεριὰ τοῦ ξηφτεριοῦ, ποτὲ τόση γλυκάδα,

τόση κρυφή μοσχοβολιά δὲν ἔχυσαν τριγύρω
στὸ Διάκο, ποὺ ψυχομαχᾶ. Τυφλὴ καὶ μανιωμένη
τὸν ἐκυλοῦσε ἡ Λιαπουριά. —Κεχρὶ παραδομένο
στὰ δόντια τοῦ νερόμυλου, τριμόψυχα ριμμένη
μὲς στὸ λαρύγγι ἑνὸς χεριοῦ, προσάναμμα, ἀποκλάδι,
χλωροκομμένο φρύγανο, ποὺ τῶδοσχεν ἡ φλόγα,
ὁλόγυρά του ἐκύτταζε, σὰν νἄθελεν ἀκόμα
νὰ καταπιῇ μὲ μιὰ ματιά, νὰ κρύψῃ στὴν ψυχή του
τὴν ἔρμη τὴν πατρίδα του κ' ἐκεῖ στὸν ἄλλο κόσμο
νὰ τήνε πάρη συντροφιά. —Ἐπέρασε ἀπ' τὸ νοῦ του
φτωχή, κακογεράματη κ' ἡ δυστυχή του ἡ μάννα
μὴν ἔρθῃ ὥρα γιὰ ψωμὶ τὸ χέρι της ν' ἁπλώσῃ
καὶ μὴν πεθάνῃ νηστική. Ἐπάγωσε ἡ καρδιά του
κ' ἕνα κελάδημα κλυκό, πλασμένο μ' ὅλα τ' ἄνθη,
ποὺ τρέφ' ὁ κῆπος τῆς ζωῆς, τοῦ φύτριωσε στὰ χείλη·

«Γιὰ ἰδὲς καιρὸ ποὺ ἐδιάλεξε ὁ χάρος νὰ μὲ πάρη,
τώρα π' ἀνθίζουν τὰ κλαριά, καὶ βγάν' ἡ γῆ χορτάρι.»

Λὲς κ' ἤθελε πρὶν ἀνεβῇ στοῦ Πλάστη του τὸν κόρφο,
τὴ ραγισμένη του καρδιὰ νὰ σχίσῃ γιὰ νὰ φύγουν
τῆς νειότης του τ' ἀρώματα, ποὺ δὲν χωροῦν στὸ μνῆμα.

Τὸν ἐπατοῦσαν τ' ἄλογα κι' ἄγρια μεθυσμένα
τόνε δαγκοῦν στὸ πρόσωπο. Τ' ἀγέρι φορτωμένο
φοβέραις καὶ περίγελα καὶ φλογισμένα χνῶτα
τριγύρω του ἐκουφόβραζε... Κανένα χελιδόνι
δὲ φαίνεται στὸν οὐρανὸ νὰ τὸν παρηγορήσῃ...
Ὁ δρόμος ἀτελείωτος! Δεξιὰ ζερβιὰ του τοῖχος,
ἀνταριασμένοι οἱ Γκέγκηδες.... τοὺς ἀνακράζει ὁ Διάκος.

«Δὲν εἶν' κανένας ἀπὸ σᾶς καθάριος Ἀρβανίτης
νὰ ντρέπεσαι τὴ γύμνια μου, τὴν καταφρόνεσή μου,
νὰ μοῦ φυτέψῃ ψυχικὸ στὸ μέτωπο ἕνα βόλι;...».
Βουβοί, δὲν ἐταράχτηκαν, τόνε θωροῦν μὲ τρόμο.
Ἐφούσκονε ὁ κατακλυσμός... Στὸ διάβα του ἕνας χτύπος
ἀκούστηκε... μικρὸς μικρός, σὰ νἆχε ἁπλώσει χέρι
στοῦ πιστολιοῦ τὸ σκάνδαλο... Ἀνάμεσ' ἀπὸ τόσους
μήπως ἐξύπνησε κανείς, ὁποὺ ἦταν παλληκάρι;...
Ξαφνίστηκε ὁ Χαλήλμπεης....

—Σκυλί, ὅποιος κι' ἂν εἶσαι,
τὸν ἔχω λάβει χάρισμα... εἶναι δικό μου ψῶνι...
Μάθε το... κάτου τἄρματα...

Καὶ σὰν τὴ νυχτερίδα
κολλάει στοῦ Διάκου τὰ μαλλιά. Ξανάφτουνε οἱ φονιάδες.
Ἀφόνει πάλ' ὁ θόρυβος. Τρέχουν, πηδοῦνε, σκούζουν

κι' ἀποσταμένοι πλακωτοὶ στοῦ ρουπακιοῦ τὸν ἴσκιο
ἀράζουνε καὶ στέκονται. Ἀκίνητος ὁ γύφτος
τὸ φοβερὸ τὸ σύνεργο στὰ χέρια του ἐκρατοῦσε,
τοῦ Χάρου παραβλάσταρο, τοῦ τάφου σημαδοῦρι.
Ἐμπρός του, πίσω του βαθειά, διχαλωτοὶ δυὸ ψήσταις
μπηγμένοι βρίσκονται στὴ γῆ. Ὁ πρῶτος στὸ κεφάλι,
ὁ δεύτερος στὴν ποδαριά. Σωρὸς χλωρὰ κλωνάρια
καὶ θράκια ποὺ ξεσπίθιζαν... Τὸ δέντρο παραστάτης.

«Πλάστη μεγαλοδύναμε! Χριστέ! παράλαβέ με.
Βρέξε στὴ φλόγα μου δροσιὰ καὶ κάμε αὐτὴν τὴ στάχτη.
ποὺ θὰ ν' ἀφήσῃ τὸ κορμὶ τοῦ δούλου σου, Πατέρα,
νὰ μὴ τὴν πάρῃ ὁ ἄνεμος καὶ νὰ μὴ μείνῃ στεῖρα».

Εἶπε καὶ παραδόθηκε. Δεμένος στὸ δρομάρι,
ὁ μάρτυρας σιγὰ σιγὰ παρακαλεῖ τὴ φλόγα
μὲ τὸν καπνὸ τὴ σάρκα του, ποὖταν γυμνή, νὰ κρύψῃ.
Γυρίζει ὁ γύφτος τὸ σουβλί... Τὸ χέρι του ἀνεμίδι...
Κι' ὅταν ἐμένανε νεκρὰ καμμιὰ φορὰ ἀπὸ δείλια
τ' ἀφωρισμένα δάχτυλα καὶ τἄφρυγεν ἡ πύρη,
τότε ξυλιαῖς καὶ σάλαγος, κεντήματα καὶ πέτραις.
Φωνάζει κι' ὁ Χαλήλμπεης:

—Παληόγερε, ἀνδρειέψου!....
Μέριασε ἐκεῖνο τὸ δαυλί... γιὰ ἰδές, ἀνάθεμά το!
τί γλώσσαις ὁποὺ ἐπέταξε, καὶ πῶς τὸν ἔχει ζώσει!...
Θὰ τὸν ρουφήξῃ γρήγορα... Ταράξου!... Μέριασέ το!...
Κι' ὅσο κι' ἂν ἔσπρωχνε ὁ φονιᾶς τὸ μυστικὸ τὸ ξύλο,
τόσο ὁ κάπνὸς τὸν ἔπνιγε, τόσο θεριεύει ἡ φλόγα.
Διώχνει τὸ γύφτο ἡ ἀναλαμπή, κι' ὁ κόσμος τρομασμένος
φεύγει τὸ στόμα τοῦ στοιχειοῦ. Ἀνάφτουν τὰ δεμάτια
ποὖσαν τριγύρω σωριαστά... Τοῦ ρουπακιοῦ τὰ φύλλα
φωτοκαμμένα ρεύουνε... Κανένας δὲν ξανοίγει
ποὖναι τοῦ Διάκου τὸ κορμὶ σ' αὐτὴν τὴν καταβόθρα.

Κατακαθίζουν οἱ φωτιαῖς... τρέχουν σιμὰ μὲ φόβο...
Ἄφαντο τ' ἅγιο λείψανο!... Σκαλίζουνε τὴ στάχτη
μὴν εὖρουν ἕνα κόκκαλο, μὴ ἰδοῦν ἕνα σημάδι...
Τίποτε!... Δὲν πιστεύουνε... Σκάφτουνε, ξεδιαλέγουν
τὰ πεθαμένα κάρβουνα... Τίποτε!... χτύπα, κέντα,
μιὰ σπίθ' ἀστράφτει ἀπὸ τὴ γῆ... Σηκόνουνε τὰ μάτια
καὶ βλέπουν ἕνα φτερωτό, χρυσὸ δακτυλιδάκι,
ποὺ ἀνέβαινε στὸν οὐρανό. Πότε, Θανάση, πότε;...
θὰ νάρθη πάλαι νὰ μᾶς βρῇ καὶ ποιὸς θὰ τὸ φορέσῃ
τὸ φυλαχτό σου τἀκριβό; Πότε Θανάση, πότε;

Ρυάζονται, φεύγουν τὰ θεριά. Κλεφτὰ κλεφτὰ κι' ὁ γύφτος
χωνεύει στὴν κουφάλα του. Κανεὶς δὲν ἀπομένει,
παρ' οἱ ἀχτίδες τοῦ ἡλιοῦ, ποὺ ἀσπάζονται τὸ μνῆμα!

Σημειώσεις

Άλογο. Ἑνικῶς ἔχει, ὡς καὶ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις ἡ ἵππος, περιληπτικὴν σημασίαν, ἱππικόν. Ἐκφέρεται δὲ καὶ πληθυντικῶς ἄλογα, ἀλλὰ τότε προστίθεται τὸ πολλά, ὀλίγα, ἢ προσδιορίζεται ὁ ἀριθμός, ἐν ᾧ διὰ τοῦ πρώτου χαρακτηρίζεται τὸ εἶδος τῶν μαχητῶν.

Πηλαλάει. Ὅταν ὁ ἵππος οἰστρηλατῆται χρεμετίζων καὶ ὀρθούμενος.

Ἀθέρας. Κυρίως ὁ ἀθὴρ τοῦ στάχυος, καθόλου δὲ τὸ ἀκρότατον, τὸ λεπτότατον, τὸ ἐκλεκτότατον. Ἐπὶ κοπτερῶν ὅπλων τὸ ἀκρότατον τῆς ἀκμῆς τοῦ ξίφους. Τὰ ἀνώτατα στρώματα τῆς θαλάσσης, ὅθεν καὶ Ἀθερίνα, εἶδος μικροτάτου ἰχθύος, διαιτωμένου ἐν τῷ ἀφρῷ τοῦ πελάγους.

Λύρα. Ἡ πιστὴ ἀκόλουθος τοῦ κλέφτου ραψῳδοῦ ἀπετέλει μέρος τῆς πολεμικῆς αὐτοῦ συσκευῆς, ἦτο δὲ τὸ ὄργανον δι' οὗ ἐτονίζοντο τὰ ἡρωϊκὰ ἡμῶν ᾄσματα·

Πορειά. Στενὴ δίοδος, τὸ μέρος περιφραγμένου τινὸς τόπου, ὅπερ μένει ἀνοικτόν, καὶ ὄχι τὰ παρὰ τὴν μονὴν τῆς Δαμάστας Πορειά, ὧν ποιεῖται μνείαν ὁ κύριος Τρικούπης ἐν σελίδι 263 τῆς Ἱστορίας του, οὕτως ἐπονομασθέντα· διότι ἴσως ὑπάρχει ἐκεῖ καὶ πλεονάζει τὸ εἶδος τοῦ λίθου, ὅπερ καλεῖται Πωρί. Πωρὶ καλεῖται ἐπίσης πᾶσα λιθοειδὴς ὑπόστασις, προσαπτομένη τοῖς ἔνδον ἀγγείου, ὀχετοῦ τινος ἢ ὑδραγωγείου.

Ἄχαρα. Σημαίνει ἐνταῦθα οἰκτιρμόν, ταλανισμόν, ὡς καὶ τὸ φτωχὸς καὶ τὸ δύστυχος καὶ τὰ παραπλήσια. Ὡς ἐκφαυλιστικὸν δὲ συνεκφέρεται συνήθως μετ' ἄλλης ἐπεξηγητικῆς λέξεως, ὡς π.χ. ἄχαρος καὶ κακόμοιρος

Ὁ κύριος Κωνσταντῖνος Σάθας ἔν τινι ἀξιολόγῳ πονηματίῳ, ἐπιγραφομένῳ «Ἡ κατὰ τὸν ΙΖ' αἰῶνα ἐπανάστασις τῆς ἑλληνικῆς φυλῆς», διατείνεται ἐν σελίδι 14 ὅτι τὸ γνωστὸν Καρυοφύλλι ὠνομάσθη οὕτω ἀπὸ τοῦ ἐν Βενετίᾳ ὁπλοποιοῦ Carlo Figlio (Καρόλου υἱοῦ). Περίεργος, μὰ τὴν ἀλήθειαν, ἡ ἀνακάλυψις, ἀλλ' οὐδόλως εὐάρεστος. Τολμῶ μάλιστα νὰ εἴπω πρὸς τὸν φίλον, ὅτι ἀπαγορεύεται οἱῳδήποτε ἡ διὰ τοιούτων ἐρευνῶν καταστροφὴ τῶν θελκτικῶν μύθων δι' ὧν ἐτράφημεν, ἐκτὸς ὅταν πρόκειται νὰ βασιλεύσῃ ἐπωφελής τις ἀλήθεια. Ποῦ τώρα τὰ ποιητικώτατα καὶ βαρύβρομα καρυοφύλλια, καὶ ποῦ τὰ πεζότατα καὶ ἄφωνα καὶ παράχορδα Καρυοφίλια! Ἐκ μιᾶς τὸ διαβόητον αἰθαλόεν ὅπλον τῶν πατέρων μετεσχηματίσθη εἰς εὐτελῆ σιδηροῦν σωλῆνα, χαλκευθέντα ἐν Βενετίᾳ. Αὔριον ἴσως ὁ κύριος Σάθας διανοεῖται νὰ μᾶς εἴπῃ πόθεν παράγεται καὶ τὸ μιλιόνι καὶ τὸ ἀρμοῦτι, καὶ σπεύδω ν' ἀναχαιτίσω, εἰ δυνατόν, τὴν ἀκάθεκτον περὶ τὰ τοιαῦτα ὁρμήν του. Τὸ κατ' ἐμέ, βεβαίως, δὲν θέλω στρέ-

ψη συμπαθὲς βλέμμα πρὸς τὸ νέον βάπτισμα τοῦ ἁρματωλικοῦ πυροβόλου, οὐδὲ στέργω νὰ παραδεχθῶ τὴν ἀγενῆ καταγωγήν. Ἀπ' ἐναντίας ἐπιμένω πιστεύων ὅτι τὰ περιφανῆ ὅπλα ὠνομάσθησαν οὕτω, διότι ἔφερον κεχαραγμένον ἐν κυκλοειδεῖ ζώνῃ τὸ ὁμώνυμον εὔοσμον φυτὸν ὅπερ καλοῦμεν Καρυοφύλλι.

Ὅταν παρά τινος τυμβωρύχου φιλολόγου ἀνεκαλύφθη καὶ προέκυψεν ὅτι τὰ ποιήματα τοῦ Ὄσσιαν δὲν ἦσαν εἰμὴ πλαστογραφίαι τοῦ Μακφερσῶνος; διεσκεδάσθησαν δὲ ἐκ μιᾶς, ὡσεὶ καπνός, τὰ ἰδανικὰ αὐτῶν θέλγητρα, ἀπερίγραπτος λύπη κατέλαβε πολλοὺς ἐξ ἐκείνων οἵτινες εἶχον συνηθίσῃ νὰ πιστεύωσιν εἰς τὴν ὕπαρξιν τοῦ βάρδου πολεμιστοῦ. Ἂν δὲ ἡ μνήμη δὲν μὲ λανθάνῃ, ὁ μέγας Chateaubriand ἐθεώρησε τὴν ἀνακάλυψιν ἀληθὲς δυστύχημα. Προτρέπω κ' ἐγὼ τὸν φίλον κύριον Σάθαν νὰ μὴ ἐπιζητῇ τὰ τοιαῦτα, διότι αὐτὸς πρῶτος βλάπτεται ἐκ τοῦ μαρασμοῦ τῶν ἀνθέων τῆς δημοτικῆς ποιήσεως.

Ὀργοτόμος, ὁ διευθύνων τοὺς θεριστὰς καὶ ἐν γένει ἐν ταῖς ἀγροτικαῖς ἐργασίαις ὁ προπορευόμενος σκαπανεύς, ὁ χαράττων τὴν γραμμήν, ἥτις τίθεται ὡς ὅριον εἰς τὰς γινομένας ἀνασκαφάς· Ὄργος ἢ ὀργός, ὁ ἀνορυττόμενος αὖλαξ, αὐτὴ ἡ γραμμή.

Λῶθραι, τὰ ἀποκοπτόμενα ὀξέα μέρη τῶν ἥλων, δι' ὧν προσηλοῦνται τὰ πέταλα τῇ ὁπλῇ τῶν ἵππων. Ὅθεν λωθροκόβεται, ἐπὶ ζώου συγκρούοντος ἕνεκεν ἐλαττωματικοῦ τινος βηματισμοῦ καὶ τιτρώσκοντος τοὺς ἀστραγάλους (κοινῶς τὰ πουλάκια), ἐὰν ἐξ ὀλιγωρίας τὰ σιδηρᾶ ταῦτα κέντρα μὴ ἀποκοπῶσι. Μεταφορικῶς λώθρα, πᾶν ὅ,τι ἐλάχιστον, εὐκαταφρόνητον, οὐδεμιᾶς ἀξίας. Ὅθεν· Νὰ μὴ μείνῃ λώθρα, κατάρα, ἐμφαίνουσα ἐξόντωσιν, καταστροφὴν καὶ ὄλεθρον μέχρι καὶ αὐτῶν τῶν εὐτελεστέρων περιτριμμάτων τοῦ οἴκου.

Καταρράχτης, ὡς καὶ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις, σημαίνει μέγαν ὄγκον ὑδάτων κρημνιζομένων ἀπὸ ἀποτόμου βράχου. Ἀλλὰ καταρράχτης καὶ ἡ καταπακτὴ θύρα. Ὅταν δὲ ἐπί τινων εὐρέων παραθύρων, συνήθως ἐν χρήσει παρὰ τοῖς ἐργαστηρίοις τῶν καπήλων καὶ καλουμένων προβολῶν, ἐφαρμόζηται ὁ καταρράχτης, τότε καλεῖται καταπρόβολον.

Τὸ στηρίζω καὶ ὑποστηρίζω εὔχρηστα παρὰ τῷ λαῷ, ὡς ἐν τῇ κοινοτάτῃ φράσει «τὸ θέλω καὶ τὸ ὑποστηρίζω»· ἀλλὰ τὸ στήριγμα σπανίως ἀκούεται καὶ μόνον ἐκ τοῦ στόματος τῶν γραμματισμένων· νομίζω ἑπομένως συγγνωστὴν τὴν χρῆσιν ἐν τῇ παρούσῃ περιπτώσει, καθόσον ὁ Διάκος, ὑπηρετήσας ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, πολλάκις ἀναμφιβόλως ἐξεφώνησεν τὴν λέξιν. Παρὰ τῷ ἑλληνικῷ λαῷ συνήθως ἡ ἰδέα τῆς ἐνισχύσεως, τῆς ὑποστηρίξεως, δηλοῦται διὰ τοιούτων φράσεων, αἵτινες δὲν ἀναφέρονται εἰς τὴν ἑδραίαν καὶ ἀσφαλῆ τῶν ποδῶν στάσιν. Οὕτω λόγου χάριν: Ἔχει καλὰ πλευρά, τὸν ἐπλεύρωσε. Ἐπικρατέστερα δὲ ὅσα ἐμφαίνουσι περιφρούρησιν τῆς κεφαλῆς, ἐννοεῖται μεταφορικῶς ὡς ὁ ἴσκιος· Καλὸ δένδρο τὸν ἰσκιάζει, τουτέστιν ἔχει τις ἰσχυρὸν προστάτην· Νὰ ζήσω στὸν ἴσκιο σου καὶ τὰ τοιαῦτα. Ἀλλὰ καὶ τὸ κέραμος (κεραμίδι) χρησιμεύει πολλάκις εἰς ὡραίας μεταφοράς. Οὕτω περὶ βασιλέως ἤκουσα: Ὁ βασιλειᾶς εἶναι στὴ σκέπη (τοῦ οἴκου) κεραμίδι. Καὶ κεραμόνω — προφυλάττω, σκέπω

τινὰ ἢ τί. Κλάδος δένδρου ἐπισκιάζων τὴν ὁδόν, κεραμόνει τὸν δρόμον. Καί: Ὅπου κεραμόνει τ' ἀπόσκιο σημαίνει τὴν γραμμὴν ὅπου φθάνει ἡ σκιὰ τῶν ὀρέων ὅταν ὁ ἥλιος κλίνῃ πρὸς τὴν δύσιν.

Ἀζώηρος, ὁ ἀνάγυρος ἢ ἀναγύρις τῶν ἀρχαίων. Anagyris foetida. Θάμνος δασώδης, ἐκ τῆς οἰκογενείας τῶν ὀσπριοειδῶν. Κατέχει θέσιν εὐτελεστάτην ἐν τῇ κοινωνίᾳ τῶν φυτῶν. Ἡ ἀποφορὰ αὐτοῦ διαδίδεται καὶ διὰ τῆς ἐλαφροτέρας ἐπαφῆς· Ὅθεν τὸ τῶν ἀρχαίων: Μὴ κινεῖν τὸν ἀνάγυρον καὶ τὸ δημῶδες. Μὴν ξυπνᾶς τὸν ἀζώηρο ἢ μὴν ἀνακατώνεις τὸν ἀζώηρο. Λέγεται καὶ ἀζωῆρι. Ἤκουσα δὲ προφερόμενον καὶ ὀζώηρο, καὶ τότε δὲν εἶναι ἀπίθανον ῥίζα αὐτοῦ νὰ εἶναι τὸ Ὄζω. Ἐν χρήσει παρὰ τῷ λαῷ πρὸς θεραπείαν τοῦ κατὰ τὴν ἐαρινὴν ὥραν μαστίζοντος τὰ ποίμνια τῶν προβάτων καὶ τὰς ἀγέλας τῶν βοῶν θανατηφόρου τυμπανίτου, προερχομένου ἐκ τῆς βοσκῆς χόρτων τινῶν, ἀναπτυσσόντων ἀέρια πολλὰ κατὰ τὴν πέψιν. Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει οἱ ποιμένες ἡμῶν λαμβάνουσι τὰ φύλλα τοῦ ἀναγύρου καὶ δι' αὐτῶν ἐντρίβουσι τὸν οἰσοφάγον, τὸν οὐρανίσκον, τὴν γλῶσσαν τοῦ πάσχοντος ζώου, μέχρις οὗ ἐπέρχονται ἐκκενώσεις καὶ ἐμετός, δι' ὧν συνήθως οἰωνίζεται ἡ προσεχὴς παῦσις τοῦ κακοῦ. Τὴν θαυμασίαν ἐνέργειαν τοῦ φαρμάκου τούτου εἶδον αὐτὸς ἐγὼ ἐπὶ βαρυτίμου ἀγελάδος, ἀγγλικοῦ γένους, αἰφνιδίως προσβληθείσης ὑπὸ τῆς νόσου ἀφοῦ ἐπὶ στιγμάς τινας εἶχε φάγει μετὰ λαιμαργίας τρίφυλλον κάθυγρον ἐκ τῆς πρωινῆς δρόσου.

Κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους μεγάλαι ἐγένοντο ἐν Εὐρώπῃ προσπάθειαι πρὸς εὕρεσιν δραστηρίου ἀντιφαρμάκου κατὰ νοσήματος ἐπιφέροντος πολλάκις φθορὰν μεγάλην εἰς τὰ πλούσια κατ' ἐξοχὴν τῆς Ἑλβετίας ποίμνια. Ἡ παρακέντησις, εἰς ἣν προσέδραμον πολλάκις οἱ ποιμένες, ἦτο μέσον λίαν ἐπικίνδυνον καὶ μετὰ πολλὰ καὶ παντοῖα πειράματα θεωρεῖται σήμερον ὡς κατάλληλος ἡ ὑγρὰ ἀμμωνιακὴ (ammoniaca liquida), ἀλλ' ἐγὼ εὗρον αὐτὴν ἀνωφελῆ. Εὐχῆς ἔργον ἑπομένως θὰ ἦτο ἂν ὁ περιφρονημένος Ἀζώηρος ἀπεδεικνύετο εἰδικὸν φάρμακον, καθ' ὅσον ἀπροσδοκήτως ἤθελεν ἀναβιβασθῆ εἰς ὑψηλοτάτην περιωπὴν ἐν χώραις ὅπου ἡ κτηνοκομία φέρει πλοῦτον μέγαν.

Λαψάνα, ὡς καὶ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις· Lagsana stellata Ποταπὴ δέ, διὰ τὸ ταπεινὸν καὶ χαμαίζηλον αὐτῆς.

Χαμαίδρυο, ὡς καὶ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις. Teucrium chamaedeys. Πικρότατον· ἐν χρήσει δὲ πρὸς ἴασιν στομαχικῶν νοσημάτων.

Χαμαιλειός, ὁ χαμαιλέων τῶν ἀρχαίων. Carlina acualis. Ἀνήκει εἰς τὴν οἰκογένειαν τῶν κυναροκεφάλων Ἡ ῥίζα φυματώδης, ἐπιμήκης, πλήρης ὀποῦ λευκοῦ, ὅστις, ἐκτιθέμενος εἰς τὸν ἀέρα, πήγνυται καὶ γίνεται μελανόχρους. Εἶναι δηλητήριον δριμὺ καὶ θανατηφόρον. Ἡ γεῦσις τῆς ῥίζης ὑπόγλυκος, ἔχει ἀποφορὰν βαρεῖαν ὡς τὴν τοῦ κωνείου. Ἐκ τοῦ καρποῦ ἢ τῆς κυνάρας αὐτοῦ ἐξάγεται ὁ ἰξός. Πρό τινων ἐτῶν ὁλόκληρος οἰκογένεια ἐκ τοῦ χωρίου Σύβρου, περιλαμβανομένου σήμερον εἰς τὸν δῆμον Εὐγηραίων, ἀπατηθεῖσα ἐκ τῆς εὐαρέστου γεύσεως τῆς ῥίζης ἀπώλετο ἐν τῇ πατρίδι μου· Τὰ φύλλα αὐτοῦ ἀκανθώδη ποικιλόχροα, ὅθεν βεβαίως καὶ τὸ ὄνομα.

Περιπλοκάδι. Χαριέστατον φυτόν, διὰ τῶν λεπτοτάτων αὐτοῦ νεύρων περιπλεκόμενον εἰς τὰ στελέχη τῶν παρ' αὐτῷ φυομένων

θάμνιον. Εὑρίσκεται πάντοτε κεκρυμμένον ἐν ταῖς αἱμασιαῖς. Ἄ π λ ε ρ ο δὲ ἕνεκεν τῆς εὐλιγιστίας καὶ τῆς ἀδυναμίας αὐτοῦ, τουτέστι μὴ πλήρες. Ἀντίθετον τοῦ ἄ π λ ε ρ ο ς εἶναι τὸ μ ε σ τ ό ς, σ τ α λ ω μ έ ν ο ς. Ἄπλερα λέγονται ἐπίσης ζῷα ἢ πτηνὰ γεννώμενα πρὸ καιροῦ καὶ τότε εἶναι συνώνυμον τοῦ Ἄ π α σ π ά λ ω τ α, τουτέστι ἔχοντα σῶμα ἄμορφον.

Π α ν ο υ ρ ι ᾶ ς καὶ Π α ν ο υ ρ γ ι ᾶ ς Ξ η ρ ο τ ύ ρ η ς τὸ ἐπώνυμον. Ἄδεται ὅτι ὁ ἀνάδοχος αὐτοῦ, κελεύσαντος τοῦ ἱερέως ἵνα προσκαλέσῃ τὸ νήπιον, ἐν ᾧ ἐτελεῖτο τὸ βάπτισμα, ἀπήντησε : Πανώρηα, ὡς ἐὰν τὸ βαπτιζόμενον ἦτο θῆλυ. Ἀλλὰ νοήσας παραχρῆμα τὸ λάθος μετέτρεψε τὸ ὄνομα αὐθαιρέτως εἰς τὸ Πανουργιᾶ. Ἐγεννήθη περὶ τὸ 1795 εἰς Ντρέμισαν τῆς Παρνασσίδος καὶ ἔζησε μέχρι τινὸς βίον ποιμαντικόν. Ὕστερον συνεστράτευσε μετὰ τοῦ Ἀνδρούτζου καὶ τοῦ Καλλιακούδα. Ἐν ἔτει δὲ 1817 πορευθεὶς εἰς Ἰωάννινα, προσεκύνησε τῷ Ἀλῇ καὶ περὶ τὰ 1820 διωρίσθη ἁρματωλὸς Παρνασσίδος. Ἦτο πελώριος τὸ σῶμα, ἁπλοϊκὸς καὶ ὑπὲρ τὸ δέον εὐτράπελος (Ὅρα Φιλήμονος Ἱστορ. Δοκ. Τόμ. Γ', σελὶς 88).

Δ υ ο β ο υ ν ι ώ τ η ς Ἰ ω ά ν ν η ς, ἐκ Δ ύ ο Β ο υ ν ῶ ν τῆς Φ θ ι ώ τ ι δ ο ς. Ὑπηρέτησεν ὑπὸ τὸν Καλλιακούδαν, ὑπῆρξε συνοπαδὸς τοῦ Ἀλεξίου Καλογήρου καὶ εὗρεν αὐτὸν ἡ Ἐπανάστασις ἁρματωλὸν Σαλώνων (Ὅρα Φιλήμονος Ἱστορ. Δοκ. Τόμ. Γ', σελ. 88).

Ἀ σ τ έ ρ ι. Ὅταν ἐκφέρεται ἑνικῶς, εἶναι ταυτόσημον τοῦ Αὐγερινοῦ Ἑ ω σ φ ό ρ ο υ. Ἡ ἀνατολὴ αὐτοῦ ἦτο παρὰ τοῖς ὀρεσιβίοις μαχηταῖς ἡ συνήθης ὥρα τῆς ἐκ τοῦ ὕπνου ἀνεγέρσεως.

Ἡ εἰς τὸ Χάνι τῆς Γ ρ α β ι ᾶ ς πολύκροτος μάχη τοῦ Ὀδυσσέως ἔλαβε χώραν εἰς ἐποχὴν μεταγενεστέραν, κατὰ τὴν 8 Μαΐου. Προφητικῶς ἑπομένως ἀναγγέλλει ὁ Διάκος τὸ κατόρθωμα ἐκεῖνο, ὡσανεὶ προαισθανόμενος ὅτι ἀδύνατον ἦτο ὁ υἱὸς τοῦ Ἀνδρούτζου νὰ μὴ νικήσῃ καταλαμβάνων τὴν Γραβιάν, τὰς δευτέρας ταύτας τῆς Ἑλλάδος Θερμοπύλας.

Ξ ε χ ω ν ι ά ζ ω. Ἡ βαθεῖα ἀνασκαφὴ ἀκαλλιεργήτου ἐδάφους.

Ἡσαΐας, Υἱὸς τοῦ ἱερέως Παπαστάθη ἐκ Δεσφίνης τῆς Παρνασσίδος. Ἐγεννήθη περὶ τὰ 1779. ἐσπούδασεν ἐν τῇ Σχολῇ τῶν Σαλώνων, διευθυνομένῃ ὑπὸ τοῦ ἱερομονάχου Γερασίμου Λύτσικα. Δεκαοκταετὴς εἰσῆλθεν εἰς τὴν ἐν Δεσφίνῃ μονὴν τοῦ Προδρόμου καὶ περὶ τὰ 1818 ἐχειροτονήθη ἐπίσκοπος Σαλώνων. Ἦτο δὲ λόγιος, ἔγραψεν ἐκκλησιαστικοὺς λόγους σῳζομένους ἀνεκδότους εἷς τῶν θερμοτέρων ἀγωνιστῶν κατὰ τὸν βραχύτατον αὐτοῦ πολεμικὸν βίον καὶ ἐφονεύθη μετὰ τοῦ Παπαγιάννη ἐν Χαλκομμάτα, προτιμήσας τὸν θάνατον τῆς φυγῆς.

Εὐτυχῶς διεσώθη καὶ ἐδημοσιεύθη ἐν τῇ ἀξιολόγῳ συλλογῇ τοῦ κυρίου Γ. Π. Ἀγγελοπούλου (Τὰ κατὰ τὸν ἀοίδιμον πρωταθλητὴν τοῦ ἱεροῦ τῶν Ἑλλήνων ἀγῶνος Πατριάρχην Κωνσταντινουπόλεως Γρηγόριον τὸν Ε'. Ἐν Ἀθήναις, 1865) ἐπιστολὴ τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς ὀρθοδόξου Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας πρὸς τὸν Ἡσαΐαν, ἣν εὐχαρίστως ἀντιγράφω πρὸς ἐπικόσμησιν τῶν σημειώσεών μου. Ἐκ ταύτης προκύπτει ἐναργῶς ἡ ὑπὲρ τῆς ἐθνικῆς ἀναγεννήσεως διαπρύσιος μέριμνα τοῦ μεγάλου Πατριάρχου, ἐξαφανίζονται δὲ αἱ στυγεραὶ συκοφαντίαι αἵτινες ἐξυφάνθησαν κατὰ τῆς διαγωγῆς τοῦ Γρηγορίου, πρὸς αἰωνίαν τιμὴν τοῦ ἀνωτέρου ἡμῶν κλήρου καὶ πρὸς καταισχύνην καὶ ὄνειδος τῶν κατηγόρων.

Τῷ Ἐπισκόπῳ Σαλώνων

Θεοφιλέστατε Ἐπίσκοπε καὶ ἀδελφὲ Ἠσαΐα

Γρηγόριος κλπ.

Ἀμφοτέρας τὰς τιμίας ἐπιστολὰς διὰ τοῦ ἀγαθοῦ πατριώτου καπετάνου Φούντα, Γαλαξειδιώτου, ἀσφαλῶς ἐδεξάμην καὶ τῶν ἐν αὐταῖς τιμίων σου λόγων ἔγνων.

Ἐχεμυθίας, ἀδελφέ, μεγίστη χρεία καὶ προφύλαξις περὶ πᾶν διάβημα, οἱ γὰρ χρόνοι πονηροὶ εἰσι καὶ ἐν τοῖς φιλοπατριώταις ἔστι καὶ μοχθηρῶν ζύμη, ἀφ' ἧς, ὡς ψωραλέου προβάτου, φυλάττεσθε. Κακὸν γὰρ πολλοὶ μηχανῶνται διὰ τὸ τῆς φιλοπλουτίας ἔγκλημα.

Διὸ τὴν ἀγαθὴν ἐξελέξω μερίδα, κοινολογῶν μοι ἐμπιστευμένοις πατριώταις τὰ ἐχεμυθίας δεόμενα. Οἱ Γαλαξειδιῶται, οἷς συνεχῶς ἐπιστέλλεις μοι, πεφροντισμένως ἐνεργοῦσι, καὶ ἐφ' ὧν ἔγνων ἀδύνατον ἀντὶ παντὸς τιμίου οὐδ' ἐλάχιστον λόγον ἕρκος ὀδόντων φυγεῖν· οὐ μόνον τὰ σά, ἀλλὰ καὶ τὰ τῶν ἐν Μωρέᾳ ἀδελφῶν γράμματα κομίζουσί μοι.

Ἡ τοῦ Παπανδρέου πρᾶξις πατριωτικὴ μὲν τοῖς γινώσκουσι τὰ μύχια, κατακρίνουσι δὲ οἱ μὴ εἰδότες τὸν ἄνδρα. Κρύφα ὑπερασπίζου αὐτόν, ἐν φανερῷ δ' ἄγνοιαν ὑποκρίνου, ἔστι δ' ὅτε καὶ ἐπίκρινε τοῖς θεοσεβέσιν ἀδελφοῖς καὶ ἀλλοφύλοις ἰδίᾳ. Πράϋνον τὸν Βεζύρην λόγοις καὶ ὑποσχέσεσιν, ἀλλὰ μὴ παραδοθήτω εἰς λέοντος στόμα.

Ἄσπασαι σὺν ταῖς ἐμαῖς εὐχαῖς τοὺς ἀνδρείους ἀδελφούς, προτρέπων εἰς κρυψίνοιαν, διὰ τὸν φόβον τῶν Ἰουδαίων. Ἀνδρωθήτωσαν ὥσπερ λέοντες καὶ ἡ εὐλογία τοῦ Κυρίου κρατυνεῖ αὐτούς, ἐγγὺς δὲ ἔστι τὸ τοῦ Σωτῆρος Πάσχα.

Αἱ εὐχαὶ τῆς ἐμῆς Μετριότητος ἐπὶ τῆς κεφαλῆς σου, ἀδελφέ μου Ἠσαΐα. Γεώργει ἀκαμάτως καὶ ὄλβια γεώργια δώσει σοι ὁ Πανύψιστος.

Κωνσταντινουπόλει, 28 Δεκεμβρίου 1820.

ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ

Σκιάχτρα. Κυρίως τὰ φόβητρα, δι' ὧν ἐκφοβίζουσιν οἱ γεωργοὶ τὰ πτηνά, ὅταν ἐπιπίπτουσιν φθοροποιὰ καὶ πειναλέα.

Κατασάρκι. Τὸ κατὰ τὴν ἐγκαινίασιν τῆς ἁγίας Τραπέζης πρῶτον ἐπιτιθέμενον αὐτῇ ὕφασμα.

Κατάρα συνηθεστάτη ριπτομένη συνήθως κατὰ προδότου ἢ ἀγνώμονος. «Θὰ σηκωθῇ τὸ ψωμὶ ποὺ σὤδωκα καὶ θὰ σὲ πνίξῃ». Ἀπευθύνεται πρὸς τοὺς λησμονοῦντας ταχέως τὰς χάριτας καὶ τὰς περιθάλψεις.

Τὰ νυκτερινὰ πτηνά, καίτοι μεγάλας ἔχοντα πτέρυγας, διέρχονται ἐν τῇ σκοτίᾳ ἀψοφητί. Ἀντὶ νυχτοπούλι ἔγραψα ἀπ' ἀρχῆς γιδοβύζι, καθόσον τοῦτο περιφέρεται κυρίως περὶ τὸ λυκαυγὲς καὶ διὰ πολλῶν ἑλιγμῶν καὶ μετὰ πολλῆς ταχύτητος διώκει τὰ ἔντομα χωρὶς ν' ἀκούηται οὐδόλως τὸ πτερύγισμά του. Ἀλλὰ ἀντικατέστησα γενικωτέραν ἔκφρασιν πρὸς τὸ εὐπρεπέστερον. Πιστεύεται ὑπὸ τοῦ λαοῦ, ὅτι τὸ γιδοβύζι προβαίνει λάθρα μέχρι τῶν μαστῶν τῆς αἰγὸς καὶ ὑποκλέπτει τὸ

γάλα, θηλάζον. Ἐκ τῆς ἰδέας ταύτης προῆλθε καὶ τὸ ὄνομα ἀναντιρρήτως. Τὸ αὐτὸ τοῦτο νυκτερόβιον πτηνὸν κοινῶς ὀνομάζεται ἰταλιστὶ tettavacche ὅπερ μεθερμηνευόμενον ἐν τῇ δημοτικῇ γλώσσῃ ἤθελεν ἀντιστοιχῇ πρὸς τὸ γ ε λ α δ ο β ύ ζ ι. Φαίνεται ἑπομένως ὅτι ἡ αὐτὴ πρόληψις ὑπάρχει καὶ παρὰ τῷ συγγενεῖ ἰταλικῷ λαῷ, πλὴν ὅτι ἀντὶ τῆς αἰγὸς τίθεται ἡ ἀγελάς. Ἀποβαίνουσιν εἰς ἐμὲ λίαν εὐάρεστοι αἱ συναντήσεις αὗται καὶ παρέχουσιν ἀντικείμενον εἰς ἐθνολογικὰς ἐρεύνας. Ἐπειδὴ δὲ τὸ γ ι δ ο β ύ ζ ι πλανᾶται συνήθως πέριξ ὅπου ἀγελάζονται τὰ ποίμνια, ἴσως πρὸς ἀφθονωτέραν ἄγραν ζωαρίων γεννωμένων ἐν ταῖς μάνδραις, βεβαίως προῆλθεν ὁ περὶ αὐτοῦ θρυλούμενος μῦθος ἐκ τῆς περιστάσεως ταύτης.

Τὸ χαριέστατον τοῦτο πτηνόν, καθήμενον κατὰ τὰς πρώτας ἑωθινὰς ὥρας ἐπὶ τῶν ἀποτομωτέρων βράχων τέρπεται στρέφον πρὸς τὸν ἥλιον ὡς ἂν ἐπιδεικνύμενον τὸ ποικιλόχρουν καὶ ἁβρὸν στῆθος. Ὅτι δὲ ἡ πέρδιξ εἶναι ἐκ τῶν συμπαθεστέρων ὀρνέων μαρτυρεῖ καὶ τὸ π ε ρ δ ι κ ο σ τ ή θ ω, ἐπίθετον λεγόμενον ἐπὶ παρθένου καλὸν ἐχούσης καὶ οἷον ἐπανεστηκότα τὸν κόλπον.

Π ε τ ρ ί τ η ς, εἶδος ἱέρακος ἐκ τῶν ἀγριωτέρων. Ἐκλέγει συνήθως τὰς ὑψηλοτέρας πέτρας κι᾽ ἐκεῖθεν ἀρειμανίως κατασκοπεύει καὶ ἐπιτίθεται, ὅθεν καὶ ἡ παραγωγὴ τοῦ ὀνόματος. Ἐν χρήσει πρὸς ἔπαινον νεανίου ἔχοντος πολεμικὸν τὸ ἦθος.

Π α γ ά ν α. Συνήθως αἱ ἐκδρομαί, αἵτινες γίνονται εἰς τὰ δάση πρὸς κυνηγεσίαν. Ἀλλὰ κυρίως ἐμφαίνει τοὺς ἑλιγμοὺς καὶ τὰς περιστροφὰς τοῦ κυνηγοῦ, πλανωμένου ἔνθεν κἀκεῖθεν πρὸς ἀνακάλυψιν τῆς ποθητῆς ἄγρας, ὅθεν καὶ τὸ ῥῆμα παγανίζω.

Ὅστις ἔτυχε νὰ συναντηθῇ μετὰ πολεμικῆς τινος ἑταιρείας εἶδε βεβαίως πῶς δαπανῶνται αἱ ὧραι τῆς ἀναπαύσεως. Εὐελπιστῶ ὅτι καλῶς ἀπεικόνισα τὰ ἔθιμα τῶν ὀρεσιβίων μαχητῶν τῆς Ἑλλάδος, γενόμενος οὐχὶ ἐφευρέτης, ἀλλ᾽ ἁπλοῦς ἀντιγραφεύς.

Π α φ ή λ ι α. Αἱ ἐκ μετάλλου πολυτίμου ἢ εὐτελοῦς ζῶναι τῶν πυροβόλων. Ἡ στρατιωτικὴ τιμὴ ἐπέβαλεν, ἐπὶ ποινῇ καταισχύνης, τὴν ἄκραν καθαριότητα τῶν ὅπλων. Ἀλλὰ πρὸς ἰσοστάθμησιν τῆς τοιαύτης ἀπαιτήσεως οὐδεμία ἀξίωσις ὑπῆρχε ὡς πρὸς τὴν λευκότητα τῆς φ ο υ σ τ α ν έ λ λ α ς· διὸ ἔβλεπέ τις ἀπαστράπτοντα τὰ ὅπλα ἐπὶ τοῦ ζοφεροῦ χιτῶνος ὡς ἀστέρας ἐπὶ μέλανος οὐρανοῦ.

Σ ι δ έ ρ ι κ η. Ἡ χροιὰ αὕτη τῆς τριχὸς συνιστᾷ πολὺ παρὰ τῷ λαῷ τὸν ἵππον, καὶ θεωρεῖται ὡς σημεῖον ἀλάνθαστον γενναιότητος, προσαπτομένων εἰς τὸ ζῷον πάντων τῶν χαρακτηριστικῶν τοῦ σιδήρου, ὅθεν καὶ τὸ ἐπίθετον. Καὶ τοῦτο μὲν συντελεῖ εἰς ὑπερτίμησιν, ἥτις ὅμως ἔτι μᾶλλον ἐπαυξάνεται ὅταν ὁ ἵππος φέρῃ προσέτι ἐπὶ τοῦ μετώπου καὶ λευκὸν ἀστέρα.

Μ α ρ μ ά ρ α. Στεῖρα ἵππος. Ἀγνοῶ πόθεν προέρχεται ἡ λέξις αὕτη. Ἐκτὸς ἂν ἔχῃ κοινόν τι πρὸς τὸ μάρμαρον, ὅπερ παραλαμβάνεται εἰς πολλὰς μεταφορὰς πρὸς χαρακτηρισμὸν νεκρῶν, ἀναισθήτων ἢ ψυχρῶν πραγμάτων. Οὕτω λ.χ. Ἔ μ ε ι ν ε μ ά ρ μ α ρ ο — ἔ μ ε ι ν ε ν ἀ κ ί ν η τ ο ς. Καὶ ὁ περί τινος ἐν συμπλοκῇ πληγέντος ἐρωτώμενος ἐὰν ἔπεσεν, ἀποκρίνεται : **Μ ά ρ μ α ρ ο — ν ε κ ρ ό ς** (raide mort) Ἐπειδὴ δὲ ἡ γονιμότης τῶν ζώων ἀποδίδεται εἰς ζωτικήν τινα θερμότητα, ἀναπτυσσομένην ἐν τῇ μήτρᾳ κατά τινας ὥρας τοῦ ἔτους, καὶ ταύτην χαρα-

κτηρίζει ὁ λαὸς διὰ τοῦ φ ω τ ι ά, δὲν εἶναι ἀπίθανον νὰ ἐλήφθη κατ' ἀρχὰς ἡ λέξις μ α ρ μ ά ρ α εἰς δήλωσιν τῆς ψυχρότητος τοῦ αἵματος, εἰκαζομένης ἐκ τῆς ἀδρανείας τῶν γεννητικῶν ὀργάνων.

Οἱ ἀλέκτορες καὶ ἐν γένει πάντα τὰ πτηνὰ τὰ προαγγέλλοντα ἀρχὴν τῆς ἡμέρας ἦσαν τὰ ξ υ π ν η τ ή ρ ι α τῶν ἐπὶ τῶν ὀρέων διαιτωμένων. Ὀ ρ ν ί θ ι καὶ πληθυντικῶς ὀ ρ ν ί θ ι α, τὰ κατοικίδια πτηνά. Ἀλλ' ὅταν θέλῃ τις νὰ δηλώσῃ τὰς καθ' ὡρισμένας νυκτερινὰς ὥρας φωνὰς τοῦ ἀλέκτορος, τότε συνηθέστερον ἑνικῶς λ.χ. Ἐ λ ά λ η σ ε τ' ὀ ρ ν ί θ ι.

Μ ο ν ι ά, ἐπὶ τετραπόδων ζώων. Φ ω λ ε ά, ἐπὶ πτηνῶν. Ὅθεν μ ο ν ι ᾶ ς ὁ λαγωός, ὁ λύκος, ὁ ἀγριόχοιρος ἢ ἄλλο τι τῶν θηρίων ἐκ γήρατος ἢ χαρακτῆρος ἀγρίου μὴ στέργοντος τὴν μετὰ τῶν ὁμοφύλων συμβίωσιν.

Αἱ καταπίπτουσαι ἀπὸ τῆς δρυὸς βάλανοι, αἱ διακρινόμεναι διὰ τῆς λέξεως χ α μ ά δ α, εἶναι ἡ κυριωτέρα τροφὴ τῶν ἀγριοχοίρων.

Πιστεύεται κοινῶς ὅτι τεμάχιον μολύβδου, στρεφομένου διὰ τῆς γλώσσης ἐντὸς τοῦ στόματος πραΰνει τὴν δίψαν. Πρὸς τοῦτο θεωρεῖται κατάλληλος καὶ μικρός τις θαλάσσιος λίθος, ὅστις καὶ δ ί ψ α ὀνομάζεται.

Μ ο ν ο μ ε ρ ί δ α. Ὄφις μικρός, θανατηφόρος. Ἐκ δὲ τῆς ἀμβλύτητος τῆς οὐρᾶς προῆλθεν ἡ ἰδέα ὅτι δικέφαλον εἶναι τὸ ἑρπετὸν τοῦτο. Ἐμποιεῖ τρόμον ἡ ζοφερὰ αὐτοῦ χροιὰ καὶ καθίσταται λίαν ἐπικίνδυνον ὡς ἐκ τῆς μικρότητος αὐτοῦ. Πρὸς τὸν ἐπιμόνως ἀρνούμενον τὴν ἐκτέλεσιν ἐπανειλημμένης προσταγῆς καὶ ἐντόνως ἐκφωνοῦντα· Ὄχι! ἐκτοξεύεται τό : Ὀ χ ι ὰ καὶ μ ο ν ο μ ε ρ ί δ α! Τὸ μὲν πρῶτον ὡς παρήχησις τοῦ ὄχι καὶ ὡς ἐμφαῖνον ἄλλον ὄφιν ἐπίσης θανατηφόρον, τὸ δὲ δεύτερον πρὸς ἐπέκτασιν τῆς κατάρας. Ἐκτὸς τῶν δύο τούτων, ἐπικίνδυνοι θεωροῦνται παρ' ἡμῖν ὁ ἀ σ τ ρ ί τ η ς καὶ τὸ ἀ κ ο ν ά κ ι, περὶ οὗ καὶ τὸ δημῶδες :

Ἂν σὲ φάῃ τ' ἀκονάκι,
τὸ τσαπὶ καὶ τὸ φτιαράκι.

Ἡ δ ε ν δ ρ ο γ α λ ι ά, ὁ σ α π ί τ η ς, ὁ τ υ φ λ ί τ η ς, τ ὸ σ α ΐ τ ά ρ ι θεωροῦνται ἀκίνδυνα. Ὡς φάρμακον εἰς οὐδετέρωσιν τοῦ ἰοῦ τῶν ὄφεων παρέχεται λευκή τις κόνις, κατασκευαζομένη ἔκ τινος φυτοῦ, ὅπερ καὶ φ ι δ ο χ ό ρ τ ι καλεῖται. Τινὲς πιστεύουσιν ὅτι τὴν αὐτὴν θαυμασίαν ἰδιότητα ἔχει καὶ ἡ δρακοντία (ἄρον, δρακόντιον τῶν ἀρχαίων, Arum italicum), φυτὸν περικλεῖον ἐντὸς πρασινωπῆς θήκης καυλὸν ἐρυθροειδῆ, κοινῶς λεγόμενον γ κ ά ρ δ η ν. Ὁ καυλὸς οὗτος ἀποτεφρούμενος εἶναι τὸ ἀντιφάρμακον. Ἀρκεῖ νὰ πίῃ τις τὴν κόνιν δὶς ἐντὸς ἑβδομάδος, ἀλλὰ μόνον κατὰ τὴν Τετάρτην καὶ τὴν Παρασκευήν, μόλις ἐγειρόμενος τοῦ ὕπνου καὶ πρὸ πάσης ἐδωδῆς καὶ πόσεως. Ἡ θεραπεία αὕτη καλεῖται π ό τ ι σ μ α, καὶ π ο τ ι σ μ έ ν ο ς ὁ διὰ τοῦ τρόπου τούτου καταστὰς ἄτρωτος. Ὁ σίελος ἀποκτᾷ τότε καταπληκτικὴν ἰδιότητα, ὥστε διὰ τῆς ἁπλῆς ἐπιθέσεως αὐτοῦ ὄχι μόνον ὁ ὄφις καταλαμβάνεται ὑπὸ νάρκης, ἀλλὰ θεραπεύονται τὰ τραύματα καὶ ἐκλείπουσι τὰ φαινόμενα τῆς δηλητηριάσεως.

Ἀ ρ μ ό ς, ἡ ἄρθρωσις. Ὅθεν καὶ ἡ συνήθης ἀπειλή : Θ ὰ σ ὲ

κ ό ψ ω ἀ π ὸ ἁ ρ μ ὸ σ' ἁ ρ μ ό.

Καθ' ὅσον ἐν τῇ μονῇ ταύτῃ εἶχε χειροτονηθῆ ὁ Διάκος.

Ὅτε ἀπεφάσισα μετ' ἀκριβείας νὰ μάθω τὰ περὶ τῆς οἰωνοσκοπίας ταύτης θρυλούμενα, ἐπορεύθην πρός τινα ὑπερεκατοντούτην βλαχοποιμένα, καὶ εὑρὼν αὐτὸν ἐν ὥρᾳ χειμῶνος θερμαινόμενον ὑπὸ τὸν ἥλιον καὶ ἐπιτηροῦντα μακρόθεν τὸ ποίμνιον :

— Καλῶς τὰ κάνεις, γέροντα.

— Καλῶς το τὸ παιδί μου.

—Τὰ χρόνια σὲ βαραίνουνε... Πῶς ἀπερνᾶς... Πῶς εἶσαι;

— Μοῦ φαίνεται πὼς ἦρθα χθές· Ἐμπῆκα ἀπὸ μιὰ θύρα κι' ἀπὸ μιὰν ἄλλην θὰ νὰ βγῶ.— Πῶς εἶμαι θὲς νὰ μάθῃς;

Οἱ βρύσαις ἐκινήσανε,
οἱ μύλοι ἐσταματήσανε,
καὶ τὰ βουνὰ ἐχιονίσανε
καὶ τὰ δυὸ γινῆκαν τρία.

Προσκληθεὶς δὲ ὑπ' ἐμοῦ ἵνα ἐξηγήσῃ τὸ αἴνιγμα, ἀπήντησεν ὅτι ἐκ τοῦ γήρατος οἱ ὀφθαλμοὶ ἔρρεον δάκρυα, οἱ ὀδόντες εἶχον πέσει, ἡ κόμη ἐπολιώθη καὶ ὅτι ἀντὶ δύο εἶχε προσλάβει καὶ τρίτον πόδα, τὴν βακτηρίαν. Μετὰ τὴν εἰσαγωγὴν ταύτην, ἀφοῦ ἐπὶ μακρὰν ὥραν διὰ μυρίων ἑλιγμῶν ἀφήρπασα ἐκ τοῦ στόματός του ἀρχαῖά τινα διηγήματα, ἦλθον εἰς τὸ ποθούμενον θέμα. Ἤκουσα παρ' αὐτοῦ ἀληθῶς τεράστια· ὁμολογῶ δὲ ὅτι ἡ πεποίθησις μεθ' ἧς ἐξεφράζετο ὁ οἰωνοσκόπος κατελάμβανε βαθμηδὸν καὶ ἐμέ, ὥστε μοὶ μετέδωκε τὴν πίστιν καὶ τὰς δυξασίας του.

Ἀλλά, μὴ ἀρκούμενος ὁ γέρων εἰς γενικὰς παρατηρήσεις καὶ εἰς τὸ κῦρος τῆς μακροχρονίου αὐτοῦ πείρας, ἔβαλε τὴν χεῖρα εἰς τὴν ζώνην καὶ ἐξήγαγε δύο ἢ τρία πεπαλαιωμένα ὀστᾶ, ἐφ' ὧν μοὶ ἐδίδαξε τὴν ἀνάγνωσιν τῶν σημείων ἐν τῷ πρωτοτύπῳ. Ἐκ τῆς διδασκαλίας ἐκείνης ἐπορίσθην τὰ ἐν τῷ ἀποσπάσματι τούτῳ τοῦ στιχουργήματός μου καταχωρισθέντα.

Ὁ ἀ μ ν ὸ ς τ ο ῦ Π ά σ χ α καὶ ὁ κατὰ τὴν ἑορτὴν τοῦ ἁγίου Γεωργίου θυόμενος περιέχει σχεδὸν πάντοτε ἀλανθάστους προφητείας. Κατὰ δὲ τὸ ἁρματωλικὸν ἔθιμον, ὁσάκις παρετίθετο κριὸς ἢ ἀμνὸς (λειάνωμα), καὶ κατεκερματίζετο, ἡ ὠμοπλάτη ἀνῆκε δικαιωματικῶς εἰς τὸν ἀρχηγόν, ὅστις δὲν παρέλειπεν ἀκριβῶς νὰ ἐξετάσῃ τὰ ἐν αὐτῇ σημεῖα.

Ἐκτὸς τῆς ὠμοπλάτης καὶ τὸ ἧπαρ καὶ ὁ σπλὴν καὶ τὰ ἔγκατα ἐν γένει χρησιμεύουσι πολλάκις εἰς προφητικὰς διαγνώσεις. Ἀλλὰ περὶ τούτων οὐδεμίαν ηὐτύχησα νὰ συλλέξω ἀκριβῆ πληροφορίαν. Εἶναι ἀκατανόητον πόσον φείδονται τῶν ἐξηγήσεων οἱ δημοτικοὶ μάντεις καὶ πόσον, ἀποποιούμενοι πολλάκις ἁδρὰς ἀμοιβάς, ἀρνοῦνται ν' ἀποκαλύπτωσι τὰ μυστήρια, τῆς προπατορικῆς ἐπιστήμης.

Σημεῖον αἱματοχυσίας, καθὼς αἱ σκιαί, αἵτινες παρατηροῦνται ἐπὶ τοῦ ὀστοῦ (ὅπερ ἰδίως καλεῖται χ τ έ ν ι), προμηνύουσι πένθος. Αἱ λ ε ι ψ ά δ ε ς καὶ τὰ κ ο ι λ ώ μ α τ α εἰκονίζουσι μνήματα ἀνεωγμένα.

Ἡ λέξις λ ε ι ψ ά δ α, ἐκ τοῦ λ ε ί π ω, σημαίνει κενὸν σχηματισθὲν ἐκ τῆς ἀφαιρέσεως τεμαχίου τινὸς ἀπὸ στερεοῦ σώματος. Τὸ δὲ κ ο ί λ ω μ α φυσικὸν βαθύλωμα. Ἡ αὐτὴ τῆς ἐλλείψεως ἔννοια ἄλλως, τροπολογηθεῖσα, φαίνεται καὶ ἐν τοῖς λ ε ι ψ ό ς, λ ε ι ψ ή· Ἐντεῦ-

θεν καὶ τ η γ α ν ί τ α ι ς λ ε ι ψ α ῖ ς καὶ ἀ ν α ι β α τ α ῖ ς, αἱ μὲν ἄζυμοι, αἱ δὲ ἔνζυμοι.

Μὴ πιστεύσῃ τις ὅτι κατὰ λάθος ἔγραψα ἀ ν α π ν ο ὰ ἀντὶ ἀ ν α π ν ο ή. Ἠθέλησα ἐκ προθέσεως νὰ τηρήσω τὸν περισωθέντα τοῦτον αἰολοδωρικὸν πλατυασμόν.

Ὀ σ κ ρ ὸ ς τὸ κέντρον τοῦ σφηκὸς καὶ τῆς μελίσσης, λεγόμενον καὶ ἐπὶ τῆς γλώσσης τοῦ ὄφεως. Σύμβολον ἔριδος καὶ ἐμφυλίων σπαραγμῶν.

Τοῦ γ λ ε ί φ ω γίνεται χρῆσις εἰς δήλωσιν ἐπιπολαίου τραύματος διὰ σφαίρας.

Τὸ ξ α ν ά φ τ ω ἐπὶ ἐρεθισμοῦ καὶ φλογώσεως τῶν τραυμάτων.

Τὸ μ ῆ λ ι. Ἡ μήλη τῶν ἀρχαίων ἦτο τὸ μόνον ἴσως χειρουργικὸν ἐργαλεῖον τῶν ἁρματωλῶν, δι' οὗ κατεμετρεῖτο τὸ βάθος τῶν πληγῶν.

Ἐκ τῶν προχείρων μέσων πρὸς κατάπαυσιν τῆς αἱμορραγίας συνηθέστατον ἦτο ὁ ἀποτεφρωμένος πήγανος, ὁ φλοιὸς ἀγρίας συκῆς, ὁ μοτὸς καὶ ἄλλα.

Φράσις πολεμική, σημαίνουσα συμπλοκὴν ἐκ τοῦ συστάδην. Καθὼς καὶ τό : Τ ό ν ε π α ί ρ ν ε ι σ τ ὸ φ τ ε ρ ό, σημαίνει νίκην προερχομένην ἐκ τῆς φυγῆς τῶν ἐναντίων ἄνευ τινὸς ἀντιστάσεως.

Δ ρ ι μ ό χ ο λ ο, αἰφνίδιος, ὁρμητικώτατος βορειο-ἀνατολικὸς ἄνεμος, ἐπικίνδυνος ἐν θαλάσσῃ καὶ καταστρέφων τοὺς καρποὺς τῆς γῆς.

Τὸ ρ ι π ί ζ ω κυρίως διασκορπίζω, ἀλλὰ καὶ ἐν χρήσει πρὸς δήλωσιν ὁρμητικῆς φυγῆς.

Ἐ μ ο ύ δ ι α σ ε ἐνταῦθα σημαίνει μεταφορικῶς νάρκην ἠθικήν.

Θέλω λάβῃ ἀφορμὴν ἐν τοῖς ἑπομένοις νὰ εἴπω τινὰ σχετιζόμενα πρὸς τὰς ἰδέας τῶν ἁρματωλῶν ὅταν ἐπρόκειτο περὶ προφυλάξεως τῆς κεφαλῆς αὐτῶν ἀπὸ τῶν ἐχθρικῶν ὕβρεων. Γνωσταὶ δὲ ὑπάρχουσιν αἱ περιφρονήσεις εἰς ἃς ὑπέκειτο τὸ εὐγενὲς τοῦτο μέλος τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος, ἡ καθέδρα τῆς διανοίας, ὁσάκις περιέπιπτεν εἰς τῶν ἐχθρῶν τὰς χεῖρας.

Τὸ ἡμέτερον ἄροτρον διατηρηθὲν σῶον ὡς τὸ παρέδωκε τοῖς προγάνοις ἡμῶν ὁ καλὸς Τριπτόλεμος, σύγκειται ἐκ τῶν ἑπομένων μερῶν :

Ἀ λ έ τ ρ ι, ζ υ γ ό ς, κ έ ρ ο ς ἢ σ ύ β α λ μ α, γ ε ν ὶ ἢ ὑ ν ν ί, ἀ λ ε τ ρ ο π ό δ ι, φ τ ε ρ ά, σ π ά θ η, σ τ α β ά ρ ι, χ ε ρ ο υ λ ά τ η ς, ζ ε ύ λ α ι ς, ἀ σ κ ά λ ι, κ λ ε ι δ ί, β ο υ κ έ ν τ ρ α καὶ ἀ λ π ό ς, αἱ δύο ὀπαὶ αἵτινες ὑπάρχουσιν ἐπὶ τῆς ἀ λ ε τ ρ ο π ό δ α ς.

Π ρ ο ο ι μ ι α ὶ ς αἱ κατὰ τὴν χειμερινὴν ὥραν γινόμεναι σ π ο ρ α ί.

Ὄ ψ ι μ ι α ὶ αἱ κατὰ τὴν ἐαρινήν.

Κ ά μ α τ ο ς. Ἡ τῶν ἀροτήρων βοῶν καὶ ἡ τοῦ ζευγηλάτου ἐ ρ γ α σ ί α. Καὶ τὸ ἐκ τῆς ἐργασίας ταύτης προϊόν.

Χ ε ρ σ ά δ α. Ἡ γῆ, ἥτις ἀπὸ πολλῶν ἐτῶν μένει χέρσος, ἀκαλλιέργητος.

Λ ο ι δ ο ρ ι ὰ καὶ ἀ λ ο ι δ ο ρ ι ά. Δρῦς ἀειθαλής. Quercus illex

Τὸ εἶδος τοῦτο τῆς δρυὸς θεωρεῖται ὑπὸ τοῦ λαοῦ κατηραμένον. Μυθολογεῖται δὲ ὅτι θαυμασίως πως καὶ μυστηριωδῶς διαδοθείσης τῆς καταδίκης τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἔντρομα συνῆλθον εἰς νυκτερινὸν συνέδριον πάντα τὰ φυτὰ καί, συσκέψεως γενομένης, παρεδέχθησαν ὁμοθυμαδὸν ν' ἀρνηθῶσι τὸ ξύλον αὐτῶν πρὸς κατασκευὴν τοῦ σταυροῦ ἐφ' οὗ ἐπέπρωτο νὰ προσηλωθῇ ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ. Ἀλλ' ὡς ἐν μέσῳ τῶν Ἀποστόλων εἶχεν

εὑρεθῇ ὁ Ἰούδας, οὕτω καὶ μεταξὺ τῶν δένδρων παρέστη ἡ λ ο ι δ ο ρ ι ά, ἥτις μόνη ἐδήλωσεν ὅτι οὐδόλως διενοεῖτο νὰ ὑποκύψῃ εἰς τὴν γενομένην ἀπόφασιν. Ἡ βδελυρὰ αὕτη διαγωγὴ ἐστιγματίσθη διὰ φοβεροῦ ἀναθέματος ὑπὸ τῶν βουλευομένων καὶ οὕτω παρεδόθη εἰς τὰς ἀρὰς τῶν αἰώνων ὡς ἔνοχον φρικαλέας προδοσίας τὸ ἀποτρόπαιον φυτόν.

Ἐπελθούσης τῆς ὥρας, καθ' ἣν ἰουδαῖοι τεχνῖται διετάχθησαν νὰ κατασκευάσωσι τὸ ὄργανον τοῦ μαρτυρίου, παρετηρήθη, μετ' ἐκπλήξεως ὅτι οὐδὲν ἐκ τῶν γνωστῶν ξύλων ἔστεργε νὰ τηρήσῃ τὴν συνήθη ἀπάθειαν, ἀλλ' ὡς ἂν ἐν τῷ ὀργανισμῷ αὐτοῦ ἐφώλευε μυστηριῶδες πνεῦμα, διερρηγνύετο πανταχόθεν καὶ ἀπεσκίρτα συστρεφόμενον καὶ διακροῦον τὴν μανιώδη καταφορὰν καὶ παραλῦον τῶν ἐργατῶν τὰ τεχνάσματα. Ἀφ' οὗ ἐκ περιτροπῆς ἐβασανίσθησαν ἅπαντα, μόνη ἡ λοιδοριὰ προσηνέχθη φιλικῶς καὶ οὕτω μετὰ πολλοὺς ἀγῶνας κατηρτίσθη τὸ πολύμοχθον ἔργον.

Τοῦ δένδρου τούτου ὁ φλοιός, οἱ κλάδοι, τὰ φύλλα καὶ ἐν γένει πᾶσα ἡ κατασκευὴ διεγείρει ἀνεξήγητον ἀποστροφήν, εἴτε διότι φαίνεται ὡς εἰδεχθὲς ἔκτρωμα ἐν τῇ οἰκογενείᾳ εἰς ἣν ἀνήκει, εἴτε διότι εἰς τοῦ λαοῦ τὰ βλέμματα παρίσταται φέρον ἀνεξίτηλον τὸ προαιώνιον στῖγμα.

Οἱ δὲ ἐπὶ τῶν ὀρέων ξυλευόμενοι παραγκωνίζουσιν αὐτὸ ἐν συστήματος, φοβούμενοι μὴ τὸν πέλεκυν μολύνωσι, κυρίως δὲ μὴ τὴν ἁγνότητα τῆς φλογὸς μιάνωσιν, εἰσάγοντες αὐτὸ εἰς τὴν οἰκογενειακὴν ἑστίαν. Ὅτι δὲ ὁ ἑλληνικὸς λαὸς ἀποδίδει θρησκευτικὸν σεβασμὸν εἰς τὸ πῦρ, μαρτύριον ἔστω ἡ καταρίθμησις αὐτοῦ μεταξὺ τῶν κυριωτέρων δυνάμεων τῆς φύσεως καὶ ἡ διατύπωσις ἰδιαιτέρας ὁρκωμοσίας ἀπαγγελλομένης συνήθως ἐν κρισίμοις περιστάσεσι καὶ συνοδευομένης διὰ σχήματος, ὅπερ ἐκτελεῖ τις ψαύων ταχέως διὰ τοῦ δείκτου καὶ τοῦ λειχανοῦ τὴν φλόγα ἐκ τῶν κάτωθεν πρὸς τὰ ἄνω. Ὁ τύπος τοῦ ὅρκου διαφέρει πολλάκις κατὰ τὴν φράσιν, εἶναι δὲ πάντοτε ὁ αὐτὸς ὡς πρὸς τὴν ἔννοιαν : Μ ὰ τ ὸ φ ῶ ς π ο ὺ μ ᾶ ς φ ω τ ί ζ ε ι. Μ ὰ τ ὴ φ ω τ ι ὰ π ο ὺ μ ᾶ ς π α ρ α σ τ έ κ ε ι.

Τὴν φλόγα τοῦ πυρὸς θεωρεῖ ἐπίσης ὁ λαὸς ὡς ἐξαγνίζουσαν καὶ ἀπομακρύνουσαν τὰ πονηρὰ πνεύματα, ἅτινα δολίως πολιορκοῦσι τὸν ἄνθρωπον. Οὕτω λ.χ. ἐντὸς τοῦ θαλάμου, ὅπου κεῖται ἡ λεχώ, ἀρτίως ἀπαλλαχθεῖσα τῶν ὠδίνων τοῦ τοκετοῦ, οὐδεὶς ἐκ τῶν ἔξωθεν τοῦ οἴκου εἰσέρχεται νύκτωρ πρὶν ἢ διασκελίσῃ ἢ ψαύσῃ διὰ τῶν δακτύλων τὴν φλόγα.

Καὶ αὐτὴ τῆς βασκανίας ἡ διάγνωσις τελεῖται διὰ πεπυρωμένων ἀνθράκων, βαλλομένων εἰς ψυχρὸν ὕδωρ. Τότε ὁ μαντευόμενος προφέρει συγχρόνως τὸ ὄνομα τοῦ πάσχοντος· καὶ ἂν ἀληθῶς ὑπάρχῃ βασκανία, εἷς τῶν ἀνθράκων κρημνίζεται μετὰ πολλοῦ τοῦ ψόφου εἰς τὸν πυθμένα. Ἐννοεῖται οἴκοθεν ὅτι ἡ πρᾶξις αὕτη συνοδεύεται ὑπὸ μυστικῶν ἐξορκισμῶν. Τούτου προαχθέντος, νίπτεται ὁ πάσχων διὰ τοῦ ὕδατος τοῦ χρησιμεύσαντος εἰς τὴν ἐκπλήρωσιν τοῦ μυστηρίου, πίνει καὶ θεραπεύεται αὐθωρεί.

Ἀλλ' ἐπανερχόμενος ἐπὶ τὸ προκείμενον, λέγω ὅτι, τοιαύτης οὔσης τῆς περὶ λ ο ι δ ο ρ ι ᾶ ς δημώδους παραδόσεως, ἔκρινα εὔλογον νὰ εἰσαγάγω αὐτὴν εἰς τὴν διαδραματιζομένην σκηνήν, ὡς διὰ τῆς παρουσίας αὐτῆς προοιωνίζουσαν τὴν ἐπικειμένην καταστροφήν.

Διασήμων τινῶν ὅπλων ἡ φωνὴ ὑπῆρχε γνωστή, καὶ δὲν ἦτο σπάνιον, ἐν μέσῳ ἀπείρων πυροβολισμῶν, γεγυμνασμένον ὠτίον νὰ διακρίνῃ ἐκ τῆς ἐκπυρσοκροτήσεως ἂν ἐκεῖ ἐμάχετο γνωστός τις φίλος ἢ ἐχθρός.

Τοῦτο συνέβη καὶ ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ, καθ' ἣν ὁ Διαμάντης ἀναγνωρίζει ἐκ τοῦ ἤχου τὸ ὅπλον τοῦ διαβοήτου Δίπλα, τοῦ γνωστοῦ τούτου συνεταίρου τοῦ Κατσαντώνη.

Ὅτι δὲ τὸ καρυοφύλλι (πῶς νὰ μὴ καταρασθῶ τὴν ἀνακάλυψιν τοῦ φίλου μου κυρίου Σάθα) ἐφημίζετο ὡς ὑπὲρ πᾶν ἄλλο ἠχητικὸν καὶ βροντοφῶνον, δηλοῖ σαφῶς τὸ κ λ έ φ τ ι κ ο ν ἀξίωμα :

Ἀρμοῦτι ἔβγα στὸν πόλεμο, νταλιάνι στὸ σημάδι,
καὶ καρυοφύλλι στὴ φωνή, σὰν ἄξιο παλληκάρι.

Κρίνω εὔλογον νὰ σημειώσω ὅτι κυρίως μ ο ι ρ ο λ ό γ ι σημαίνει θρῆνος μετὰ νεκρικοῦ ᾄσματος. Ἁπλαῖ δὲ οἰμωγαὶ καὶ ὀλολυγμοί, δι' ὧν ἀγγέλλεται τραγικόν τι συμβάν, λέγονταν ἀ π ό φ ω ν α.

Λ ά γ α ν α. Τὰ ἔσωθεν τῶν ὀδόντων οὖλα τῶν ἵππων. Ταῦτα, ὁσάκις ἐξογκοῦνται, ἐμποδίζουσι τὸ ζῶον νὰ βοσκήσῃ. Τὸ νόσημα τοῦτο σημαίνεται διὰ τῆς φράσεως : Ἔ χ ε ι τ ὰ λ ά γ α ν α.

Ὅταν δὲν παρουσιάζεταί τις κατὰ πρόσωπον. Οἱ περίφημοι δὲ σκοπευταὶ δὲν ἔστεργον νὰ ἐμβάλωσι τὴν σφαῖραν ἄλλοσε, εἰ μὴ εἰς τὸ μέσον τοῦ μετώπου (καλούμενον σ τ α υ ρ ό ς, ἀ σ τ έ ρ ι) ἢ τῆς καρδίας. Διὸ καὶ παρακατιών, φοβούμενος ὁ Διαμάντης μετὰ τὸν πυροβολισμὸν μὴ παρέδραμεν, ἐρωτᾷ περὶ τούτου τὸν Μῆτρον.

Φράσις ἐμφαίνουσα κακόν τι προαίσθημα καὶ ἐπικείμενον δυστύχημα.

Τὸ ρ ε κ ά ζ ω σημαίνει ἐκπέμπω φωνὴν ἀπότομον, προκαλουμένην ὑπὸ σφοδροτάτου καὶ αἰφνιδίου ἄλγους. Εἶναι στεναγμὸς τοῦ προσβαλλομένου ὑπὸ ἀπροσδοκήτου θανάτου. Συνηθέστερον ἐπὶ ζώων, κυρίως αἰγῶν ἢ τράγων, ὅταν σφαδάζουσιν ὑπὸ τὴν μάχαιραν : Τ ὤ δ ω σ ε ὅ σ ο π ο ὺ ἐ ρ ρ έ κ α ξ ε. Θ ὰ σ έ κ ά μ ω ν ὰ ρ ε κ ά ξ η ς = Ἐμαστίγωσε αὐτὸν μέχρι θανάτου. Θέλω σὲ ἐξοντώσῃ, καταστρέψῃ.

Ρ α φ ή, ἡ ραφὴ ἥτις συνδέει τὰ δύο ἡμικράνια. Κ α ύ κ α λ α κ α ὶ κ ο ύ τ ε λ ο, τὸ ἔμπροσθεν μέρος τοῦ κρανίου.

Στρατολογήσας ἐν βίᾳ ὁ Ὀμὲρ Βρυόνης εἶχε παραλάβει πολλοὺς νεανίσκους Ἀλβανοὺς καὶ περὶ τούτων γίνεται λόγος ἐνταῦθα.

Ὁ Δίπλας, ἰδών ποτε τὸν Κατσαντώνην προκινδυνεύοντα, τοὺς δὲ πολεμίους ἀθρόους ἐπισπεύσαντας ἐπ' αὐτὸν ἅμα ἐξαγγείλαντα τὸ ἴδιον ὄνομα καὶ ἐλπίζοντας νὰ τὸν ζωγρήσωσιν ἢ ἀποκτείνωσιν, εἰσορμήσας ἐκραύγασε : Μ ὴ τ ὸ ν π ι σ τ ε ύ ε τ ε, ἐ γ ὼ ε ἰ μ α ι ὁ Κ α τ σ α ν τ ώ ν η ς. Ἂν σ ᾶ ς β α σ τ ᾷ, β α ρ ε ῖ τ ε μ ο υ! Τότε δή, στρέψαντες οἱ ἐχθροὶ κατ' αὐτοῦ τὰ ὅπλα, ἐθανάτωσαν τὸν ἑκουσίως ἑαυτὸν προσενεγκόντα θῦμα ὑπὲρ τῆς φιλίας.

Ἐννοεῖται ἡ μονὴ τῆς Δαμάστας, ὅπου ὁ Διάκος πολεμῶν ἀπεσύρθη καὶ ἔμεινε μέχρι τελευταίας στιγμῆς. Ἡ θέσις αὕτη, κατὰ τὸν κύριον Τρικούπην, καλεῖται Π ο ρ ι ά.

Ὑπάρχει ἀναντίρρητον ὅτι τότε μόνον συνελήφθη ὁ Διάκος, ἀφ' οὗ καὶ τὸ πυροβόλον διερράγη καὶ τὸ ξίφος αὐτοῦ ἐθραύσθη. Ἐπίσης διαβεβαιοῦσι πάντες ὅτι εἶχε τραυματισθῆ καιρίως κατὰ τὸν ὦμον.

Ὁ Καλύβας καὶ ὁ Βακογιάννης ἀντέσχον σχεδὸν μόνοι κατὰ πολυαρίθμων ἐχθρῶν, ὠχυρωμένοι ἐντὸς μικροῦ ξενοδοχείου τῆς Ἀλαμάνας. Ἀλλ' ὅτε εἶδον τὸν ἀρχηγὸν αἰχμάλωτον, τότε ξιφήρεις ἐπιπεσόντες κατὰ

τῶν πολεμίων ἐθανατώθησαν. Βλέπων αὐτοὺς μακρόθεν ὁ Διάκος καὶ ἐκτιμῶν τὴν ἀπαραδειγμάτιστον γενναιότητα ἀνέκραξε :

«Δέκα χιλιάδες μὲ κρατοῦν»,

τουτέστι μὲ κωλύουσι νὰ δράμω πρὸς βοήθειαν·

Μετὰ τὴν νίκην ὁ τουρκαλβανικὸς στρατὸς ἐπανῆλθεν εἰς Ζητοῦνι, φέρων ἐν θριάμβῳ τὰς κεφαλὰς τῶν φονευθέντων καὶ δέσμιον τὸν Διάκον. Τὰ ἐν τοῖς ἑπομένοις ᾄσμασιν ἱστορούμενα θεωροῦνται ἑπομένως ὡς συμβάντα ἐν Λαμίᾳ. Ἐφ' ἅπαξ δὲ ὀφείλω νὰ δηλώσω ὅτι, ἐὰν πρὸς ταῖς ἱστορικαῖς σημειώσεσιν ἀναγκαῖον ἔκρινα νὰ προσθέσω καὶ διαλεκτικά τινα, οὐχὶ σχολαστικῆς ἐπιδείξεως χάριν ἦλθον εἰς τοιαύτας διατριβάς, ἀλλ' ἵνα, ἑρμηνεύων λέξεις καὶ φράσεις οὐχὶ συνήθεις παρὰ πᾶσι τοῖς Ἕλλησι, παράσχω ἀφορμὴν εἰς ἐρεύνας δυστυχῶς μέχρι τοῦδε παραμεληθείσας ἐπὶ βλάβη τῆς ἐθνικῆς ἡμῶν γλώσσης, ἥτις ἀδιασπάστως συνδέεται μετὰ τῆς ἱστορίας τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων.

Μετὰ τὴν ἐν Θερμοπύλαις μάχην ἐπανῆλθεν ὁ τουρκαλβανικὸς στρατὸς εἰς Λαμίαν (Ζητοῦνι), ὀλίγον ἀπέχουσαν ἐκεῖθεν· παρίστανται δὲ οἱ ἐχθροὶ διεσπαρμένοι καὶ ὑπνώττοντες κατὰ τοὺς ἐκτὸς τῆς πόλεως ἀγρούς.

Ρ ο υ π ά κ ι, εἶδος δρυός. Quercus robur. Ἐκ τῶν ὡραιοτέρων καὶ ρωμαλεωτέρων τῆς μεγάλης ταύτης οἰκογενείας διακλαδώσεων. Ἡ κυρίως δ ρ ῦ ς καλεῖται δ έ ν δ ρ ο ν, ἴσως ὡς τὸ κατ' ἐξοχὴν φυτόν, καθὼς καὶ ἄ λ ο γ ο ν ὁ ἵππος. Ἡ δὲ μακροβιότης τοῦ ρ ο υ π α κ ι ο ῦ κατήντησε παροιμιώδης.

Ἀ γ ρ ι ο μ α ν ῶ, ὡς τὸ ὑ λ η μ α ν ῶ τῶν ἀρχαίων, εἰς δήλωσιν ὑπερβαλλούσης βλαστήσεως, ὅθεν καὶ τό : ὅ τ α ν α ἱ σ π ο ρ α ὶ ἀ γ ρ ι ο μ α ν ο ῦ ν, θ ρ έ φ ο υ ν τ ο ῦ ἑ α υ τ ο ῦ τ ω ν. Σημειῶ δὲ τὴν φράσιν διὰ τὴν παράδοξον σύνταξιν τοῦ θ ρ έ φ ω μετὰ γενικῆς καὶ τὴν οὐχ ἧττον παράδοξον ἔννοιαν ὅτι τὰ ὑλημανοῦντα φυτὰ δὲν φέρουσι καρπόν, ὡς ἀναλισκομένης πάσης τῆς ζωτικῆς αὐτῶν οὐσίας εἰς διατροφὴν τῶν φύλλων· Τοῦτο συμβαίνει συνήθως ὅταν ὁ σπόρος ρίπτεται εἰς τόπους ἀρτίως καλλιεργηθέντας, ἀλλὰ ἐκ πολλοῦ μείναντας χέρσους. Ὑπάρχουσι δὲ καὶ ἄλλα ὁμοίως συντεθειμένα ρήματα, ἐν οἷς τὸ δεύτερον τῆς συνθέσεως μέρος ἐπιτείνει τὴν σημασίαν τοῦ πρώτου.

Κ υ κ λ α μ ι ά, κ υ κ λ α μ ι ν ι ά, π ε ρ ι κ λ α μ ι ά. Κυκλάμινος τῶν ἀρχαίων. Cyclamen e uropaeum Χαριέστατον ἄνθος, ἀναφυόμενον κατὰ τὰς πρώτας ἡμέρας τοῦ φθινοπώρου. Τὰ φύλλα αὐτῆς ἔχουσι χρῶμα πράσινον βαθὺ μαρμαροειδές, ὅθεν καὶ τὸ ἐπίθετον χ ο λ ά τ η.

Ἡ ρίζα φυματώδης, μελανὴ ἔξωθεν, ἐρυθροειδὴς ἔσωθεν. Οἱ ἁλιεῖς, ὅταν δὲν δύνανται ἄλλως νὰ ἑλκύσωσιν ἔξω τοῦ κατοικητηρίου του τὸν πολύποδα, προσαρμόζουσιν αὐτὴν εἰς μακρὸν κάλαμον καὶ εἰσάγουσιν εἰς τὴν κοίτην τοῦ ζώου. Πρὸς τοιαύτην δοκιμασίαν οὐδ' ὁ ἰσχυρογνωμονέστερος πολύπους ἀντέχει, ἀλλ' ἐξέρχεται βιαίως καὶ τότε τιτρώσκεται διὰ τοῦ ἁλιευτικοῦ ὅπλου, ὅπερ καλεῖται δ ι γ ό φ ι. Τὸ μηχάνημα τοῦτο ἐν τῇ φρασεολογίᾳ τῶν ἁλιέων λέγεται : β ά λ λ ω φ ω τ ι ά, ἴσως διὰ τὴν βιαίαν ἐξόρμησιν τοῦ πολύποδος, ὥσπερ φεύγοντος τὸ πῦρ.

Οἱ χοῖροι λαιμάργως καταβιβρώσκουσι τὴν ρίζαν, ὅθεν πολλάκις ἡ

κυκλαμιὰ καλεῖται γουρουνοχόρτι.

Σπλόνος, ὁ φλόμος τῶν ἀρχαίων. Verbascum thapsus. Καὶ διὰ τῆς ρίζης τοῦ φυτοῦ τούτου δηλητηριάζοντες οἱ ἁλιεῖς τὰ θαλάσσια ὕδατα, συλλαμβάνουσι τοὺς προστυγχάνοντας ἰχθῦς. Τὸ ἄνθος αὐτοῦ κιτρινωπόν, οὐδεμίαν ἔχει γνωστὴν παρὰ τῷ λαῷ χρῆσιν. Ὑπάρχει καὶ ρῆμα εἰς δήλωσιν τῆς διὰ τοῦ φυτοῦ τούτου γενομένης δηλητηριάσεως. Σπλονίζει δὲ καὶ σπλομανάει ἢ σπλονομανάει τὸ μάτι ταὐτὸν τῷ ἄλλεται ὁ ὀφθαλμός.

Γράφων περὶ τῶν φυτῶν τούτων ὀφείλω νὰ ἐκδηλώσω τὴν λύπην, ἣν αἰσθάνομαι βλέπων ὅλως παρημελημένην τὴν ἔρευναν, δι' ἧς ἤθελον συναχθῆ πολλὰ ὀνόματα ἱκανὰ νὰ διαφωτίσωσι τὴν ἀρχαίαν βοτανολογίαν καὶ νὰ προσθέσωσιν εἰς τὴν θρησκευτικὴν πλοῦτον οὐχὶ εὐκαταφρόνητον. Ἐκτὸς τῶν ἐν τῇ κοινοτάτῃ χρήσει, ἀνάξια προσοχῆς δὲν εἶναι καὶ τὰ ἑπόμενα : Ἁγιαννίτης, ἁγιόκλημα, ἀγκλέουρας, ἀδεσκιασμός, ἀζώηρος, βλίταν βοϊδόγλωσσος, γουργογιάννης, γριπάρι, ζόγγος, ζόχος, κορκόνδυλος, κρίτανον, κόλιανδρος, καπνίδι, λοβοδιά, λῦκος, λάπατον, μελιάς, νεροκράτης, ὀβρυά, πεντενεῦρι, περδικάκι, πικράγγουρο, σκολύμπρι, στεκοῦλι, σμέρνα, σαρκοθρέφτης, τριβόλι, φρᾶξος, φελίκι, φορδακοκῆλα, φλισκοῦνι, χύμελη, ὕλακας, σκορπίδι, σπάρτο, καταποδάκι, ἀλογουρά, ἀλωπούρα παπύρι, λεύκα πρισμάκι, λαγωγρίδα, ἀχάλι, αὗκος σκορδαψός, χορτάρι τῆς Παναγίας καὶ μύρια ἄλλα, ἢ ὅλως ἄγνωστα πρὸς ἐμὲ ἢ κατὰ τὴν στιγμὴν ταύτην μὴ παριστάμενα εἰς τὴν μνήμην μου.

Ὑπάρχουσιν εὐτυχῶς ἐν Ἑλλάδι δύο ἀξιόλογοι βοτανικοί, ὁ κύριος Θεόδωρος Ὀρφανίδης, ὅστις πρὸς τοῖς ἄλλοις διὰ τῆς ποιητικῆς του εὐφυΐας ἠδύνατο εὐστόχως νὰ διαδώσῃ γράφων μέγα μέρος τοῦ δημώδους τῶν φυτῶν ὀνοματολογίου, καὶ ὁ ἐκ Λευκάδος Πέτρος Βρυόνης, ὅστις καὶ μεγάλας κατέβαλε προσπαθείας εἰς καταρτισμὸν τοῦ ἑλληνικοῦ βοτανολογίου καὶ πολλὰ τῆς Ἑλλάδος διέτρεξεν ὄρη, ἁδρῶς μισθοδοτούμενος ὑπὸ τοῦ ἐπιστήμονος Βρεττανοῦ κυρίου William Herbert, Deen of Mancester ἀδελφοῦ τοῦ κόμητος τῆς Κορνουάλης.*

Ἀλλ' ἐν ᾧ πάντες ἀγωνιῶσι πρὸς εὕρεσιν τοῦ ἀρχαίου ὀνόματος ἢ τοῦ ἀντιστοιχοῦντος λατινικοῦ, ἂς ἀσχοληθῶσιν ἀπ' ἐναντίας ἰχνηλατοῦντες τὴν δημώδη κυριολεξίαν, ἰδίως δὲ τὴν χρῆσιν ἑκάστου φυτοῦ παρὰ τῷ λαῷ. Φρονῶ καὶ ἀδιστάκτως διαβεβαιῶ, ὁρμώμενος ἐκ τῆς μικρᾶς μου πείρας, ὅτι πολλὰ μυστήρια θέλουσιν ἀνακαλυφθῆ διὰ ταύτης τῆς ἐρεύνης καὶ θέλει προκύψῃ ὅτι σὺν τοῖς ἄλλοις ὁ ἑλληνικὸς λαὸς διατελεῖ εἰσέτι ὁ πιστὸς φύλαξ τῆς θεραπευτικῆς ἐπιστήμης τῶν ἀρχαίων προγόνων μας.

* Ὁ κύριος Herdert ἐδημοσίευσεν ἤδη κατὰ τὸ ἔτος 1815 ἐν Λονδίνῳ τὴν περιήγησιν τοῦ Βρυόνου ἐπὶ τῶν ὀρέων τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος, ἐπιγράψας τὸ ἔργον αὐτοῦ «Μονογραφίαν τῶν ἰριδοειδῶν». Δευτέραν ἄλλην περιοδείαν τοῦ Βρυόνου ἐν Πελοποννήσῳ δὲν ἐπρόφθασεν ὁ σοφὸς Βρεττανὸς νὰ δημοσιεύσῃ καταληφθεὶς ὑπὸ αἰφνιδίου θανάτου. Ἐν ταύτῃ περιεγράφετο φυτόν τι ἐκ τῆς οἰκογενείας τῶν κολχικῶν ὅπερ ὁ Herbert διενοεῖτο ν' ἀποκαλέσῃ βρυόνειον, διατεινόμενος ὅτι πρώτην φορὰν ἀνεκαλύπτετο.

Ἀποτεινόμενος δὲ πρὸς τὸν φίλον Βρυόνην λέγω ὅτι, ἂν ποτε στέρξῃ τοιαύτην τινὰ ἀληθῶς ἐθνωφελῆ νὰ παράσχῃ ὑπηρεσίαν, θέλει ἀναμφιβόωλς εὐεργετήσῃ τὴν δημοτικὴν ποίησιν καὶ ταυτοχρόνως δώσῃ καὶ δικαίαν ἱκανοποίησιν εἰς πάντα τὰ τρυφερὰ ἄνθη, ὅσα σκληρῶς συνέθλασαν καὶ κατεμάραναν οἱ πόδες τοῦ ἀρειμανίου Ὀμέρ, ὁμαίμονος συγγενοῦς αὐτοῦ καὶ καταγομένου ἐκ τῶν πάλαι δεσποσάντων τῆς Μουζακίας Παλαιολόγων.

Σ α ρ ά κ ι, τὸ γνωστὸν ἔντομον, τὸ νύκτα καὶ ἡμέραν ἐργαζόμενον καὶ διὰ τῆς ἐπιμονῆς αὐτοῦ τρίβον ἀρχαῖα ξύλα ἢ ὀστᾶ. Πάντες βεβαίως γινώσκουσι τὸν μονότονον καὶ ἔρρυθμον τρυγμὸν τοῦ ζωυφίου τούτου καὶ τὴν δυσάρεστον ἐντύπωσιν ἣν προξενεῖ, ἰδίως ἐν ὥρᾳ νυκτός. Σ α ρ ά κ ι μεταφορικῶς = κρυφία θλῖψις, φθείρουσα τὸν ἄνθρωπον : Τ ὤ χ ω σ α ρ ά κ ι σ τ ὴ ν κ α ρ δ ι ά.

Κ ο υ φ ά λ α. Τὸ ἐκ παλαιότητος ἐν τῷ στελέχει δένδρου τινὸς κοίλωμα. Ἐ μ ό ν ι α σ ε ἐκ τοῦ μ ο ν ι ά ζ ω, λεγομένου ἐπὶ θηρίων οἰκούντων ἐν φωλεοῖς· Ἐπὶ ἀνθρώπων δὲ ἀποσυρομένων ἐκ τοῦ κόσμου ὄχι μ ο ν ι ά ζ ω, ἀλλὰ μονάζω.

Κ α κ ο τ ρ ά χ α λ ο ς δὲν σημαίνει τὸν κακὸν ἢ σκληρὸν ἔχοντα τὸν τράχηλον, ἀλλὰτὴν κατασκευὴν ὅλου τοῦ σώματος ἀθλίαν καὶ ραχιτικήν.

Π α ρ α σ α ρ κ ί δ ε ς ἢ π α ρ α σ α ρ κ ώ μ α τ α λέγονται καὶ αἱ τερατώδεις καὶ παρὰ φύσιν ἐξογκώσεις τοῦ φλοιοῦ παλαιῶν δένδρων.

Χ τ α π ό δ ι = ὁ πολύπους.

Θ α λ ά μ η καὶ ἀ θ α λ ά μ η. Εἶναι περίεργον ὅτι ἐν ᾧ ἡ δημοτικὴ γλῶσσα δὲν διετήρησε τὸ θ ά λ α μ ο ς, ἐπὶ τῆς συνηθεστέρας χρήσεως διέσωσε τὸ θ α λ ά μ η, περιστείλασα ὅμως τὴν σημασίαν, ἰδίως ἐπὶ τῆς κοίτης τοῦ πολύποδος.

Τοιαύτη τοῦ σημαινομένου περιστολὴ παρατηρεῖται καὶ ἐπ' ἄλλων λέξεων. Οὔτε λ.χ. ὁ ἁ λ ι ε ὺ ς οὔτε τὸ ἁ λ ι ε ύ ω διετήρησαν τὴν γενικὴν αὐτῶν σημασίαν. Ἀλλὰ τὸ ἁ λ ι ᾶ ς καὶ ἁ λ ε ύ ω ἢ ἁ λ ι ε ύ ω περιωρίσθησαν εἰς δήλωσιν μόνον τῶν ἀσχολουμένων εἰς τὴν ἄγραν τοῦ πολύποδος, τῶν θαλασσίων ὀστράκων (ἅτινα ἐν παρόδῳ ὁ ποιητὴς λαὸς ἀποκαλεῖ ἁγνὰ) τῶν σπόγγων καὶ τῶν τοιούτων. Τούτων δὲ τῶν ἁλιέων τὸν ὁπλισμὸν ἀπαρτίζουσι μόνον ὁ π ι ν ν ο λ ό γ ο ς, ἡ ξ ύ σ τ ρ α, τὸ δ ι γ ό φ ι καί τινα ἄλλα δευτερεύοντα καὶ ἐπουσιώδη. Τὰ δὲ πλοιάρια αὐτῶν, οἱασδήποτε κατασκευῆς καὶ ἂν εἶναι, καλοῦνται ἁ λ ι ά τ ι κ α.

Οἱ βραχίονες ἢ πόδες τοῦ πολύποδος λέγονται ἀ π ο κ λ α μ ο ί.

Πόσον θησαυρὸν λέξεων καὶ φράσεων ἠδύνατό τις νὰ συλλέξῃ ἐρευνῶν καὶ τοῦτο τὸ τμῆμα τοῦ δημώδους γλωσσολογικοῦ ἀρχειοφυλακίου, καὶ πόσον ἤθελε φανῇ ἀξία θαυμασμοῦ ἡ ἀκατανόητος διαφύλαξις τῆς πατρικῆς περιουσίας!

Ἐντὸς τοῦ εὐτελοῦς καὶ πενιχροῦ μ ο ν ο ξ ύ λο υ τοῦ Ἕλληνος ἁλιέως ἤθελεν εὑρεθῇ ὁ π ε ζ ό β ο λ ο ς, ὁ γ ρ ί π ο ς καὶ τὸ π ε ζ ο γ ρ ί π ι, ἡ ψ ά θ α, τὰ κ α λ α μ ω τ ά, τὸ κ α μ ά κ ι, ἡ π ρ υ ὰ (πυρά), ὁ ὁ λ κ ὸ ς ἢ β ο λ κ ό ς, ἡ π ό χ α, ὁ δ ό λ ο ς, ἡ τ ο ν ι ά, τὰ φ ε λ ο ύ ρ ι α, ἡ σ υ ρ τ ή. Καθὼς ἤθελεν εὑρεθῇ ἄθικτος καὶ ἀβλαβὴς ἐν τοῖς κόλποις τοῦ ἁλιευτικοῦ κοφίνου ὁ χ ά ν ο ς, ἡ π έ ρ κ α, ἡ χ ε λ ο ῦ δ α, ἡ δ ρ ά κ α ι ν α,

ἡ σμέρνα, ὁ ὀλφός, ὁ σαργός, τὸ μελανοῦρι, ὁ πιννοτήρας, ἡ μαρίδα, ὁ ὄρκυνας, ὁ κέφαλος, ὁ ἀχινιὸς ἢ ἀχινός, τὸ μύδι, ὁ προσφορίτης, ὁ κοχλιός, ἡ ριχτιά, τὸ μηλοκόπι, ὁ σπάρος, τὸ λαυράκι, ἡ ρίνα, τὸ σαλάχι (οὗτινος τὸ κέντρον ἐπιζήτητον εἰς παρακέντησιν τοῦ φλέγματος ἐξ οὗ προσβάλλονται τὰ κτήνη), ἡ μουδιάστρα, ὁ σκύλος, ἡ μαινίδα, ἡ φώκα, ἡ αἰθερίνα, ὁ δάχτυλος, ἡ σουλῆνα, τὸ σταυρίδι, ὁ κολιός, ὁ λεθρῖνος, ὁ μούρμουρας, ὁ ἀποτρόπαιος πόρφυρας καὶ πλῆθος ἄλλων λίαν περιέργων εἴτε ἕνεκα τῶν διαλεκτικῶν παραμορφώσεων ἃς ὑπέστησαν, εἴτε ἕνεκεν τῆς ἐντελοῦς αὐτῶν διατηρήσεως.

Ἐν γένει παρετήρησα ὅτι αἱ τάξεις αἵτινες δὲν διεφθάρησαν ἐκ τῆς πρὸς τοὺς ξένους ἐπιμιξίας, ἀλλ' ἕνεκεν τοῦ βίου ὃν διῆγον ἔμειναν κεχωρισμέναι, διέσωσαν τὸν ἀρχαῖον πλοῦτον. Τοιαῦται λογίζονται κυρίως αἱ τάξεις τῶν ποιμένων, τῶν ἁλιέων, τῶν γεωργῶν, τῶν πολεμιστῶν. Πρέπει λοιπὸν ἐκεῖσε νὰ προσδράμῃ τις καὶ νὰ σταχυολογήσῃ πρὶν ἢ ἡ πλημμύρα τοῦ νέου πολιτισμοῦ εἰσβάλῃ μέχρι τῶν κρυψώνων ἐκείνων καὶ παρασύρῃ καὶ πνίξῃ πᾶν ὅ,τι ἀνελπίστως καὶ θαυμασίως διεσώθη.

Παλαμονίδα, εἶδος σκληρᾶς ἀκάνθης. Ὄνωνις τῶν ἀρχαίων, Ononis spinosa.

Τὸ μαυλίζω δὲν λαμβάνεται ἐνταῦθα ἐπὶ τῆς φαύλης σημασίας ἣν εἶχε παρὰ τοῖς ἀρχαίοις. Κυρίως σημαίνει : κράζω δι' ἰδιαιτέρου τινὸς φθόγγου τὰ κατοικίδια πτηνὰ ἢ κτήνη. Τοιουτοτρόπως μαυλίζει τις ἢ μαυλᾶ τὰς ὄρνιθας, τὸν αἴλουρον, τὸν κύνα. Μαυλίζει τις καὶ τὸν γονὸν τῶν μελισσῶν, ὅπως τὸν ἐφελκύσῃ ἐντὸς τοῦ κοσκίνου τοῦ παρασκευασθέντος πρότερον διὰ τοῦ μελισσοχόρτου. Ἕκαστον μαύλισμα τελεῖται δι' ἰδιαιτέρας φωνῆς· Μεταξὺ τῶν πολλῶν λίαν περιέργων ἐθεώρησα τὸ εἰς πρόσκλησιν τῶν ὀρνίθων ἀπειράκις ἐπαναλαμβανόμενον μονοσύλλαβον γύψ... γύψ, ὡσανεὶ ἐπρόκειτο διὰ τῆς ἐκφωνήσεως τοῦ ὀνόματος ἐπιφόβου ὀρνέου νὰ βιάσῃ τις τὴν ἐπάνοδον αὐτῶν. Περιεργότερον δὲ τῶν ποιμένων, ὅταν, προπορευόμενοι τοῦ ποιμνίου, ἀδιαλείπτως καὶ βραδέως ἀναβοῶσιν ὄβς, ὄβς. Μὰ τὴν ἀλήθειαν, ὅταν τοὺς ἀκούῃ τις πιστεύει ὅτι ψιττακίζουσι τὸ ἀρχαῖον ὄϊς, ὅθεν πασιφανῶς καὶ τὸ τῶν Λατίνων ovis.

Αἱ ἀναγκαῖαι ἱστορικαὶ σημειώσεις πρὸς κατάληψιν τῶν ἑπομένων στίχων ἐκτίθενται καθ' ἣν τάξιν μνημονεύονται ἐν τῷ κειμένῳ τὰ ὀνόματα τῶν τεθνεώτων ἡρώων καὶ οὐχὶ καθ' ἣν ἀπαιτεῖ ἡ ὅλως ἀσήμαντος καὶ οὐχὶ βεβαίως ἐξηκριβωμένη διαφορὰ τῆς χρονολογίας.

ΦΙΟΛΟΘΕΟΣ ΧΑΡΙΤΟΠΟΥΛΟΣ, ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΑΔΕΛΦΟΣ ΑΥΤΟΥ ΚΑΙ ΚΟΥΡΜΑΣ. Εἰς τοὺς μεγάλους καὶ δεινοὺς περισπασμούς, οἵτινες διετάραξαν τὴν ἑλληνικὴν φυλὴν κατὰ τὴν μακρὰν καὶ ζοφώδη νύκτα τῆς δουλείας, εὐλόγως καταλογίζεται καὶ ὁ ἐπὶ τριάκοντα ὅλα ἔτη διαρκέσας πρὸς ἀνάκτησιν τῆς ἐθνικῆς αὐτονομίας, ἀπὸ τοῦ 1648 μέχρι τοῦ ἔτους 1715. Δὲν προτίθεμαι βεβαίως νὰ διεξέλθω πάντα τὰ αἱματηρὰ ἐπεισόδια δι' ὧν ἐβάφησαν αἱ σελίδες τῆς ἱστορίας ἐκείνης. Ὁ κύριος Κωνσταντῖνος Σάθας, ἐν συντόμῳ περιγράψας τὴν ἐπανάστασιν τοῦ ΙΖ' αἰῶνος καὶ δια-

νοούμενος νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὸ θέμα τοῦτο, δὲν ἤθελον ἀνεχθῆ ἀλλοτρίαν ἐπέμβασιν. Ἀλλὰ χάριν διασαφήσεως τῶν ἐν τῷ ποιήματι μνημονευομένων, ἐπιτραπήτω μοι νὰ ἀρυσθῶ ἐκ τοῦ πονήματός του τὰς εἰδήσεις δι' ὧν μᾶλλον εὐκατάληπτος ἀποβαίνει ἡ ὀπτασία τοῦ Διάκου.

Τότε, ὡς καὶ ὕστερον, ὁ ἀνώτατος τῆς ὀρθοδόξου Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας Κλῆρος πρῶτος ἀνεπέτασε τὴν σημαίαν τῆς ἐλευθερίας. Ὅθεν, ἐν ᾧ τῇ ἀρωγῇ τῶν ἡμετέρων ἐξήλαυνεν ὁ Μαυροκηνὸς τοὺς Ὀθωμανοὺς τῆς Πελοποννήσου, οἱ ἐπίσκοποι Φιλόθεος ὁ Σαλώνων, Ἱερόθεος ὁ Θηβῶν, Μακάριος ὁ Λαρίσης, Ἰάκωβος ὁ Ἀθηνῶν καὶ Ἀμβρόσιος ὁ Εὐβοίας ὑπεκίνουν καὶ ὑπεστήριζον ἐν τῇ Ἀνατολικῇ Ἑλλάδι τὴν ἐπανάστασιν. Καταβὰς ἐκ τῶν ὀρέων τῆς Δωρίδος ὁ ἁρματωλὸς Κούρμας ἐπέπεσε κατὰ τοῦ Λιδωρικίου καὶ κατέστρεψε τοὺς ἐκεῖσε ἐπιδημοῦντας Τούρκους. Ὁ δὲ Φιλόθεος, ἐπὶ κεφαλῆς τῶν ἐπαναστατῶν, τροπαιοῦχος ἐξέβαλε τοὺς ἐν Παρνασσίδι.

Μετ' οὐ πολύ, συνασπισθέντες οἱ ἐχθροί, ἐπανῆλθον μετὰ πολυαρίθμου στρατοῦ, καὶ οἱ μὲν Βενετοί, προδώσαντες τὴν ἐπανάστασιν, ἐγκατέλιπον τοὺς ἡμετέρους, οἱ δὲ ἀρχηγοὶ αὐτῆς ἀπηξίωσαν νὰ καταθέσωσι τὰ ὅπλα καὶ οἱ πλεῖστοι ἀπέθανον μαχόμενοι ὑπὲρ τῆς φίλης πατρίδος.

Τοιουτοτρόπως ἔν τινι συμπλοκῇ ἔπεσεν ὁ Κούρμας, θανατηφόρως δὲ πληγεὶς καὶ ὁ Φιλόθεος παρέδωκε τὴν ἀκαταδάμαστον καὶ γενναίαν ψυχήν. Ἡ ὡς ἐκ θαύματος διασωθεῖσα διαθήκη τοῦ αὐταδέλφου αὐτοῦ Δημητρίου Χαριτοπούλου, περιουσία ἀνεκτίμητος καὶ πολιτικὸν εὐαγγέλιον, περιέχον ἐν τῇ ἁπλουστέρᾳ αὐτοῦ διατυπώσει τὸ σύμβολον τῆς ἐθνικῆς πίστεως, μαρτυρεῖ περὶ πάντων τούτων. Ἀσμένως δέ, καίτοι δημοσιευθεῖσαν, καταχωρίζω ἐνθάδε, ἀΐδιον μὲν τοῦ διαθέτου μνημόσυνον, καλὸν δὲ παράδειγμα πρὸς ἡμᾶς, ἀπαραίτητον ἔχοντας ἀνάγκην τοιαύτης διδασκαλίας, κόσμον δὲ τοῦ βιβλιαρίου μου τούτου.

Συγχρόνως ἐπὶ τῶν ὀρέων τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος ἠγείροντο κεραυνοβόλοι οἱ ἁρματωλοὶ Ἀγγελῆς Σουμήλας, ἐπονομαζόμενος Βλάχος, Χρῆστος Βαλαωρίτης ὁ ἡμέτερος γενάρχης μετὰ τοῦ μονογενοῦς αὐτοῦ υἱοῦ Μόσχου, ὁ Πάνος Μεϊντάνης, τὸ Μικρὸ Χορμόπουλο καὶ ὁ Σπαθόγιαννος.

Ὅταν ἐπανέρχεταί τις διὰ τῆς διανοίας εἰς τοὺς χρόνους ἐκείνους, ἐξίσταται καὶ θαυμάζει πῶς καὶ διὰ τίνων μέσων οἱ γενναῖοι ἡμῶν προπάτορες ἐδυνήθησαν ν' ἀντιταχθῶσι μόνοι πρὸς τηλικαύτην τῶν ἐχθρῶν δύναμιν. Ἐκ τοῦ Δουδικοῦ διατάγματος, δι' οὗ ὁ Σουμήλας, προσφυγὼν εἰς Λευκάδα μετὰ τοῦ Χρήστου καὶ Μόσχου τῶν Βαλαωριτῶν, εἰς ἀμοιβὴν τῶν θυσιῶν καὶ τῶν ἀγώνων του ἀπήλαυσε τὸν χρυσοῦν τοῦ Ἁγίου Μάρκου σταυρόν, προκύπτει ὅτι ὁ ἀθλητὴς οὗτος, ἰδίαις δαπάναις καθ' ὅλην τοῦ πολέμου τὴν διάρκειαν διετήρησε σῶμα ἐκ χιλίων καὶ ἐπέκεινα μαχητῶν, διατρέχων ἐφ' ὅλην εἰκοσαετίαν Στερεὰν καὶ Πελοπόννησον καὶ καταπλήττων ἁπανταχοῦ τοὺς πολεμίους. Εἷς ἀδελφὸς αὐτοῦ καὶ εἷς πρωτεξάδελφος ἐθανατώθησαν ἐν ταῖς ἐκδρομαῖς ἐκείναις, ἠκρωτηριάσθη δὲ καὶ ὁ Μόσχος Βαλαωρίτης κατὰ τὴν ἐν Καβοράκλι μάχην τὸν ἀριστερὸν βραχίονα, ἐφ' οὗ καὶ τεθειμένον ὕστερον προσήγαγε πρὸς τὸν τότε διοικητὴν ὑπόμνημα τῶν ὑπηρεσιῶν αὐτοῦ.

Οὔτε τοῦ Σουμήλα οὔτε τῶν Βαλαωριτῶν τὰ ὀνόματα, ἀνέκαθεν ἀδιασπάστως συνδεδεμένα διά τε τῶν δεσμῶν τῆς συγγενείας καὶ τοῦ ὑπὲρ πατρίδος χυθέντος αἵματος, ἠθέλησα νὰ μνημονεύσω ἁπτόμενος τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, ἵνα μή τις μοὶ προστρίψῃ μῶμον ὡς δῆθεν ἐκ προθέσεως περιαυτο-

λογοῦντι. Οὐχ ἧττον ὁμολογῶ ὅτι πολλάκις μοὶ ἐπῆλθε τοιοῦτος φιλοτιμίας πειρασμός.

Ὁ Σουμήλας ἀπολαβὼν παρὰ τῆς Βενετικῆς Δημοκρατίας πολλὰ κτήματα, κατώκησεν ἐν Λευκάδι, ἔνθα καὶ κατέλυσε τὸν βίον, διατηρήσας μέχρι τέλους πολλὴν ἐν τῇ νήσῳ βαρύτητα, προελθοῦσαν μάλιστα ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε οἱ ὁπωσδήποτε καὶ ὑπ' αὐτῆς τῆς Ἀρχῆς διωκόμενοι ἐσώζοντο εἰσελθόντες ἅπαξ εἰς τὴν οἰκίαν αὐτοῦ. Ἐντεῦθεν καὶ τὸ δημῶδες Ἐ π ι ά σ η κ ε ἀ π ὸ τ ὸ χ α λ κ ᾶ τ ο ῦ κ α π ε τ ὰ ν Ἀ γ γ έ λ η. Ἐν Σιβίστᾳ, κωμοπόλει τοῦ ἐν Αἰτωλίᾳ δήμου Μακρυνίας, διεσώθησαν οἱ πέντε πρῶτοι στίχοι δημοτικοῦ ᾄσματος ἀναγομένου βεβαίως εἰς τὴν ἡρωϊκὴν ἐκείνην ἐποχήν, ἐν ᾧ μνημονεύονται τὰ ὀνόματα τοῦ Ἀγγέλη Σουμήλα καὶ τοῦ Χρήστου Βαλαωρίτου·

Ἀγγελῆς Σουμῆλας Βλάχος καὶ Χρῆστος Βαλαώρας

Σὰν τί μεγάλη καταχνιὰ στὴ Σίβιστα στὴ ράχη;
Ὁ Βλαχαγγέλης πολεμᾶ κι' ὁ Χρῆστος Βαλαώρας.
Δὲν εἶναι μιά, δὲν εἶναι δυό, δὲν εἶναι τρεῖς ἢ δέκα,
μόν' εἶν' χιλιάδες δεκατρεῖς, χιλιάδες δεκαπέντε.
Τζαφέρμπεης ἐχούγιαξε, κι' ὁ Ἀγγέλλης πηλογιέται...

Οἱ Βαλαωρῖται, ἀφ' οὗ ἐπί τινα χρόνον ἐτήρησαν διὰ τῶν ὅπλων τὸ ἁρματωλάκιον τοῦ Βάλτου, λαβόντες ἐπίσης γαίας εἰς ἀμοιβὴν τῆς κατασρταφείσης περιουσίας, προσέφυγον καὶ οὗτοι εἰς Λευκάδα, ὅπου καὶ διέμειναν, ὁ δὲ οἰκογενειακὸς αὐτῶν τάφος ὑπάρχει ἐν τῷ ναῷ τοῦ Σωτῆρος.

Ὁ Μόσχος Βαλαωρίτης, μετὰ τὴν καταστροφὴν τῆς ἐπαναστάσεως, εἶχε περιέλθει εἰς ἐσχάτην πενίαν· σώζεται δὲ παρ' ἡμῖν ἐπιστολὴ αὐτοῦ ἰδιόγραφος πρὸς τοὺς ἐν τῇ Στερεᾷ φίλους (αἰτήσαντας ὡς φαίνεται, χρηματικήν τινα παρ' αὐτοῦ βοήθειαν), ἐν ᾗ διαβεβαιοῖ ὅτι οὐδὲν ἕτερον ὑπελείπετο πλέον αὐτῷ εἰμὴ τὰ ὅπλα. Τὸ ξίφος τοῦ Σουμήλα, περίδοξον καὶ πολύτιμον, κατακτηθὲν ἐν πολέμῳ ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Ἀγγέλη, ἰδίαις χερσὶ φονεύσαντος πασᾶν τινα, διετηρήθη ἐν τῇ οἰκογενείᾳ μέχρις οὗ Ἀλβανός τις διάσημος (ὁ Βελῆς Γκέκας νομίζω ἢ ὁ Βεκὴρ Ζουγαδοῦρος) ἠγόρασεν αὐτὸ καὶ ἀπέστειλε δῶρον πρὸς τὸν Ἀλῆ πασᾶν. Ἐνομίζετο δὲ ὅτι τὸ ξίφος τοῦτο εἶχε πρὸς τοῖς ἄλλοις τὴν δύναμιν νὰ διαλύῃ τὰς ἐπιδέσεις καὶ νὰ οὐδετερώνῃ τὴν ἐνέργειαν τῶν πονηρῶν πνευμάτων.

Ὁ Πάνος Μεϊντάνης, τὸ μικρὸ Χορμόπουλο καὶ ὁ Σπαθόγιαννος ἔπεσαν ἐν πολέμῳ.

Πρὸς ἐπιβεβαίωσιν δὲ ὅσων προηγουμένως ἐρρέθησαν περὶ Μόσχου Βαλαωρίτου καὶ πρὸς διάψευσιν τῶν λοιδοριῶν, ἃς μετὰ ἰδιαζούσης χαριτολογίας καὶ ἀληθῶς ἀξιοθαυμάστου ἱστορικῆς ἀκριβείας ἐξετόξευεν ἄλλοτε κατὰ τῆς Ἑλλάδος, ἰδίως κατά τινων ἐκ τῶν σημαντικωτέρων τῆς Ἑπτανήσου οἰκογενειῶν, ὁ Βρετανὸς Whyte jervis ἐν αἷς περιλαμβάνει καὶ τὴν ἡμετέραν, ἀποδίδων αὐταῖς ξενικὴν καταγωγήν, παραθέτομεν ἐνθάδε τὰ δύο Δουκικὰ διατάγματα, δι' ὧν ἀνεγνωρίσθησαν αἱ πολεμικαὶ αὐτοῦ ὑπηρεσίαι, πρὸς δὲ καί τινα ἀποσπάσματα ἐκ τοῦ πρὸς τὴν Βενετικὴν Γερουσίαν ὑπομνήματος αὐτοῦ καὶ τῆς ἐκθέσεως τοῦ τε διοικητοῦ, συνιστῶντος

θερμῶς τὴν παραδοχὴν τῶν αἰτήσεων τοῦ πενομένου ἁρματωλοῦ καὶ ἐπικαλουμένου ὑπὲρ αὐτοῦ τὴν μεγαλοδωρίαν τῆς Κυβερνήσεως.

Ἐπισυνάπτομεν πρὸς τούτοις καὶ ἕτερον δίπλωμα, δι' οὗ ὁ Ἀνδρέας Πισάνης, Βενετὸς ναύαρχος, μαρτυρεῖ περὶ τῆς ἀνδρείας ἣν ὁ Γεώργιος Βαλαωρίτης, υἱὸς τοῦ Μόσχου, ἔδειξεν ὡς ἐθελοντὴς κατὰ τὴν αἱματηρὰν πρὸς τοὺς Ὀθωμανοὺς ναυμαχίαν ἐν τῷ Κερκυραϊκῷ πορθμῷ τῇ 8 Ἰουλίου 1716. Αὐτὸς οὗτος διεκρίθη καὶ κατὰ τὴν ἐκπόρθησιν τῆς Βονίτσης, ὡς προκύπτει ἐκ τοῦ ὑπομνήματος δι' οὗ ὁ Πισάνης ἐξαιτεῖται παρὰ τῆς Δημοκρατίας δωρεὰν κτημάτων εἰς ἀμοιβὴν τῶν ὑπηρεσιῶν αὐτοῦ :

Alivisius Mocenigo, Dei gratia, Dux Venetiae, Nobmi et Sapmi Viri Johanni Pizzamano, Probedre Nostro straordinario.

Sopra l' instanzia che troverete unita con l' informazione di essa del prov. del' isola, dei capni Mosco di Cristo dalle terre di Luro ed Apostoli Anifandi, dal territorio di Comboti sotto l' Arta, che ci sono nella guerra accorsa segnalati contro Turchi, siamo persuassi d' esprimervi, che confermandosegli le case a loro spese fabricate nelle quali sono al presente le famiglie d' essi collocate nel Borgo di cotesta Piazza e nella terra di Lefcada abbiasi poi con le solite annuali corrisponsioni in cassa Publica ad assegnarli tanti de terreni inculti gia di ragionne de' Turchi che possano coltivarti rendergli quaranta Reali per cadaunno all' anno cosi trovandosi proprio e conveniente verso la loro fede e distinte benemerenze.

Alivisius Mocenigo, Dei gratia, Dux Venetiae Nobmi et Sapmi Viri Johanni Pizzamano.

Concorsi con le antecedenti Ducali de di 24 Settembre ad assegnare in retribuzione de' servizii resi alla Signoria Nostra dal capitano Cristo Mosco et altro suo compagno, terreni inculti in quella quantita che poi coltivati possano rendere per cadaunno quaranta in cinquanta Reali all' anno. Hora esprimentosi il capitano Mosco sudetto riuscirgli impossibille per trovarsi privo di un braccio perduto in battaglia C a v o r a c l i per la sua poverta farli coltivare, vi diciamo che per questo straordinario e comdatibile caso habbiate ad assegnarli di questi coltivati per la rendina annuale predetta di quaranta in cinquanta Reali non che pero si levino ad altri che ne fossero legalmente alp ossesso, cosi trovando proprio e conveniente.

Ἐκ τοῦ ὑπομνήματος ὅπερ πρὸς τὴν Βενετικὴν Γερουσίαν ὑπέβαλεν ὁ Μόσχος Βαλαωρίτης :

(παραλείπονται)

Ἀναλαβόντες μετὰ τῆς ἡμετέρας πολυαρίθμου στρατιωτικῆς ἀκολουθίας τὴν περιφρούρησιν τῶν χριστιανικῶν κατοίκων τῆς τε Λευκάδος καὶ Πρεβέζης καὶ δι' ἐπισήμων διπλωμάτων τῶν ὑμετέρων ἀντιπροσώπων ἀναγνωρισθέντες Ἀ ρ μ α τ ο λ ο μ π α σ ί δ ε ς, τουτέστι πρόμαχοι τῆς ζωῆς καὶ τῆς περιουσίας τῶν ὑπηκόων ὑμῶν, ἀνεδείχθημεν ἄξιοι τῆς ὑμετέρας

ἐμπιστοσύνης καὶ παρέσχομεν ἀναντίρρητα τεκμήρια πίστεως, ἰδίως δὲ ὅτε ἀνετέθη ἡμῖν ἡ εἴσπραξις τῶν δημοσίων προσόδων καὶ ὅτε, συνεχῶς συμπλεκόμενοι πρὸς τοὺς Ὀθωμανούς, συνελαμβάνομεν καὶ παρεδίδομεν στρατιώτας λιποτάκτας δραπετεύοντας ἐκ τῶν φρουρίων καὶ συνασπιζομένους μετὰ τῶν ἐχθρῶν.

Ἕκαστος ἡμῶν εἶδεν ἀποσφαζομένους ὑπὸ τῶν βαρβάρων ἀδελφοὺς καὶ συγγενεῖς. Ἀλλ' ἐγὼ ὁ ὁπλαρχηγὸς Μόσχος μετὰ πολυχρονίους αἱματηρὰς θυσίας ἀπώλεσα μαχόμενος καὶ τὸν ἀριστερὸν βραχίονα· ἀφοῦ ὅμως πολεμῶν ηὐτύχησα πρῶτον ν' ἁρπάσω ἐκ τῶν χειρῶν τοῦ ἐχθροῦ τοὺς ἐν δουλείᾳ συρομένους χριστιανοὺς αἰχμαλώτους καὶ νὰ τρέψω εἰς φυγὴν καὶ νὰ ἐξοντώσω τὴν στρατιὰν τῶν ἀλλοφύλων, ὡς ἐναργῶς προκύπτει ἐκ τῶν παρ' ἡμῖν ἐνδεικτικῶν, δι' ὧν οἱ ὑμέτεροι στρατηγοὶ περὶ πάντων τούτων μαρτυροῦσιν.

Ἐκ τῆς ἐκθέσεως δι' ἧς ὁ προβλεπτὴς Κορρὲρ συνιστᾶ τὴν παραδοχὴν τῶν αἰτήσεων τοῦ ὁπλαρχηγοῦ Μόσχου Βαλαωρίτου.

(παραλείπονται)

Οἱ προμνησθέντες ὁπλαρχηγοί, ἀφ' οὗ ἀπέλιπον τὴν ὀθωμανικὴν χώραν, ἔλαβον μετὰ τῆς πολυαρίθμου ἀκολουθίας τῶν ἁρματωλῶν των ὑπηρεσίαν ὑπὸ τὴν βενετικὴν σημαίαν, καὶ μεγάλη προσῆλθεν ὠφέλεια ἐκ τῆς ὑποστηρίξεως ταύτης κατὰ τὴν μακρὰν διάρκειαν τοῦ πολέμου. Πρὸς πολλοὺς δὲ ἐξ αὐτῶν διεπιστεύθημεν τὴν ἀσφάλειαν τῶν ἐν τῷ Ξηρομέρῳ ἡμετέρων ἐπαρχιῶν, ἃς καὶ ἔσωσαν διὰ τοῦ ἰδίου αἵματος καὶ τῆς θυσίας τῶν ἀδελφῶν ἀπὸ τῶν ἀδιαλείπτων ἐχθρικῶν ἐπιδρομῶν.

Οὔτε ἤθελον ποτὲ ἐξασφαλισθῆ ἄνευ τῆς ἀρωγῆς τῶν ὅπλων των αἱ πολυάριθμοι οἰκογένειαι αἵτινες προσέφυγον εἰς τὰς πόλεις τῆς Λευκάδος καὶ τῆς Πρεβέζης. Ὅτε δι' αἰφνιδίων νυκτερινῶν ἐπιθέσεων ἐπετύγχανον ἐνίοτε οἱ ἐχθροὶ ν' ἁρπάσωσι χριστιανοὺς αἰχμαλώτους καὶ κτήνη ἐν τοῖς ἀγροῖς βόσκοντα, οἱ ὁπλαρχηγοὶ οὗτοι, ἅμα τῇ ἐκπυρσοκροτήσει τοῦ πρώτου τηλεβόλου τῶν φρουρίων, ἐν ἀκαρεῖ συνησπίζοντο καὶ μετὰ ταχύτητος ἀπαραδειγματίστου, παραλαμβάνοντες τοὺς Ὀθωμανούς, ἐνέδρευον ἐν σκοτειναῖς κρύπταις καὶ ἐπιπίπτοντες κατέσφαζαν αὐτοὺς ἀνηλεῶς, διέσωζαν τὰ λάφυρα καὶ ἀπέδιδον πρὸς τοὺς ἀθλίους αἰχμαλώτους τὴν προτέραν ἐλευθερίαν. (fecevano d'essi sanguinosa stragge ricuperavano le depredate spoglie et armenti, ridonando a' miserabili schiavi la pristina libertà).

NOI ANDREA PISANI
DELLA SERENISSIMA REBUBLICA DI VENEZIA

Capitan General,

Imbarcatosi Giorgachi Valagoriti sopra la publica nave T e r r o r in qnalita di volontario, ha nell' occasione del combatimento seguito li 8 Luglio passato nell canal di Corfù, dato prove del suo coragio e fede come viene comprobato dalle attestazioni dell' Illustrissimo Proveditor Correr, gradendo noi le dimostrazioni benemerite del medesimo lo accompagniamo con le presenti a ció li facino scorta al conseguimento delle publiche grazie.

Calera Capnia Generale, li 25 Novembre 1716 s. n.

P o r t o C l i m e n o

Διαθήκη Δημητρίου Χαριτοπούλου

Ἑφτὰ Ἀλωναρίου 1708, εἰς Χωριὸ Ζακύνθου Κατασταρι

Εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων, ἀμήν.

Ἐδῶ κάνω κατάγραμμα τῆς δυστυχισμένης φαμίλιας μου, ποὺ καταγόμαστε σκλιτάδα καὶ σκλιτάδα ἀπὸ τὴ Ρούμελη καὶ ἤρθαμε σὲ τοῦτο τὸ νησὶ τῆς Ζακύνθου ἀπὸ κατατρεγμὸ καὶ ὄχι ἀπὸ ἄλλο.

Ὁ πατέρας μου, ποὺ ν' ἁγιάσουν τὰ κόκκαλά του, ἐλέγονταν Γιάννης καὶ ἦτον ἀπὸ τὴν χώραν Ἁγιθυμιά, καὶ ἡ μάνας μας, ποὺ Θεὸς νὰ τὴ σχωράῃ, Σαλωνίτισσα, καὶ ἐλέγονταν Βιολέτα. Γεννηθήκαμε τέσσαρα ἀδέρφια. Ὁ μεγαλείτερος ἐλέγονταν Φιλόθεος καὶ εἶναι ὁ Δεσπότης, ὁ δοῦλος τοῦ Θεοῦ, ποὺ νὰ ἔχω τὴν ἁγίαν του εὐχὴ ἐγὼ καὶ πᾶς ἄλλος Χριστιανός, ἀγκαλὰ καὶ ἀπεθαμμένος. Ὕστερα ἔρχομαι στὴν ἀράδα ἐγὼ καὶ ἡ ἀδερφή μου Μάρω καὶ τὸ ἀδέρφι μου ὁ Γηώργης. Καὶ ὁ πατέρας μου πέθανε χρόνωνε ὀγδοῆντα μὲ θάνατο χριστιανικό, σὰν καλὸς χριστιανὸς ὁποὺ ἦτανε, κάνοντας ψυχικά, καὶ ποτὲ στὸ ζύγι μὴν ἀγελῶντας, καὶ ἀξιώθηκε νὰ τὸν ἐβγάλῃ ὁ Φιλόθεος ὁ Δεσπότης, ποὺ τοῦ ἔδωκε καὶ τὴν ἁγίαν του εὐχή. Καὶ ἡ μάννα μας πέθανε ἀπὸ τὴ λοιμικὴ ποὺ μᾶς ἠφέρανε οἱ Βενετσιάνοι καὶ πολὺς κόσμος ἐχάθηκε, χρόνωνε ἑξῆντα τρία.

Ὁ Φιλόθεος εἶχε γραμματαλλαγὴ μὲ τοὺς Βενετσιάνους, νὰ τὸ βαρέσουνε λευθερόνοντας τὸ σκλαβωμένο Γένος μας καὶ ἀγροικόταν μὲ τοὺς καπεταναίους καὶ δεσπότες τῆς Ρούμελης. Κατὰ καιρὸ ποὺ κατέβηκε ἡ ἀρμάδα στὰ νησιά, οὕλη ἡ Ρούμελη ἐδούλεψε σπαθί, καὶ ἐκλάδεψαν πᾶσα ψυχὴ ἀλλόπιστων Ἀγαρηνῶν. Τότε ἦτανε καπετάνιος Σάλωνα καὶ Λοιδορίκι ὁ καπετὰν Κούρμας καὶ μὲ πνετακόσιους ἀρματωλοὺς ἐπῆρε Σάλωνα, Λοιδορίκι καὶ Ἔπαχτο, καὶ περίττο ἀπὸ δυὸ χιλιάδες Τούρκων ἔσφαξαν.

Ὕστερα σὲ λίγο μᾶς ἦρθε ἡ λοιμικὴ καὶ πολὺς κόσμος ἐχάθη. Τότε καὶ ἡ μάννα μας ἡ μακαρίτισσα, ὁ Θεὸς νὰ τὴν σχωράῃ, πέθανε, καὶ ἡ ἀδερφή μου Μάρω χρονῶν εἴκοσι ὀκτώ.

Σάμπως ἦρθαν οἱ Τοῦρκοι, οἱ Βενετσιάνοι ἐμπῆκαν στὰ κάτεργα καὶ ἀφῆσαν ἐμᾶς τοὺς δύστυχους. Καὶ ὁ καπετὰν Κούρμας μὲ τετρακόσους ἐβγῆκε καὶ τοὺς ἐτσάκισε σὲ τέσσαρες πάνταις. Ἦρθε καὶ ὁ Φιλόθεος, ποὺ ὁ καπετὰν Γκενεράλες τὸν εἶχε μαζί του, γιατὶ εἶχε ὑπόληψι καὶ στίμα καὶ ἀκουόνταν ἀπ' ὅλους τοὺς Ρουμελιώταις, καὶ ἐκάμαν μὲ τὸν καπετὰν Κούρμα βουλὴ νὰ πάρουνε καὶ τὸ Ζητοῦνι. Μὰ δὲ μπόρεσαν, γιατὶ ἐκλείστηκαν ὀχτὼ πασάδες, καὶ ἔκαψαν καὶ τὴ Φήβα, ἐχτυπῆσαν καὶ τὸ ὀρδὶ τοῦ Τούρκου κοντὰ στὸ Πατρατζίκι, καὶ τὸ Ταλάντι ἐπῆραν καὶ ὁ Κούρμας λαβώθηκε. Ἦρθε ὁ Λιμπεράκης νὰ πάρῃ τὸ Σάλωνα, μὰ ὁ Κούρμας τὸν πῆγε τοῦ κυνηγοῦ στὸ Καρπενῆσι καὶ σὲ τρίχα νὰ τόνε πιάσῃ καὶ ὁλοζώντανο. Ὁ δεσπότης ὁ Φιλόθεος ἐβαρέθη στὸ λαιμό, στὸν πόλεμο, καὶ σὲ δέκα μέραις ἐπρίστηκε καὶ πέθανε καὶ ὁ Κούρμας ἐσκοτώθη.

Ἦρθαν οἱ Τοῦρκοι καὶ ἐδιώξαν τοὺς Βενετσιάνους καὶ ἐγὼ μὲ ἄλλους πολλοὺς ἀγκαλὰ καὶ μᾶς ἐτάξαν οἱ Τοῦρκοι μὲ ὅρκο νὰ μὴ μᾶς πειράξουν, ἔφυγα μὲ τὸ ἀδέρφι μου τὸ Γηώργη καὶ μὲ κάτεργο τοῦ καπετὰν Στάθη Βλαστοῦ ἦλθα σὲ τοῦτο τὸ νησὶ τῆς Ζακύνθου.

Σὰν ἀληθινὸς Χριστιανός, χρήζοντας νὰ εἶμαι ἕτοιμος σὲ πᾶσα ὥρα καὶ στιγμὴ νὰ παρουσιαστῶ εἰς τὸ τρομερὸ καὶ φρικτὸ τοῦ Θεοῦ κριτήριον, ἐρεγολάρησα τὰ πράγματά μου. Καὶ πρῶτο συχωράω πᾶσα ἄνθρωπο ποὺ μὲ ἔβλαψε καὶ ζητάω ἀπ' ὅλα τ' ἀδέρφια μου τοὺς Χριστιανοὺς συγχώρεσι σὲ ὅ,τι τοὺς ἐπίκρανα καὶ τοὺς ἐζημίωσα. Ἀφίνω τὸ τιποτές μου εἰς τὸ ἀδέρφι μου τὸ Γηώργη καὶ θέλω νὰ μὲ θάψῃ χωρὶς καμμιὰ ἐξόδευσι καὶ κοσμοπομπή. Νὰ μοῦ ἀφήσῃ μονάχα τὸ βρακὶ καὶ τὸ μαῦρο ποκάμισο καὶ τίποτας ἄλλο, καὶ νὰ μὲ ρίξῃ σ' ἕνα ταφί. Καὶ ἂν δώσῃ ὁ πανάγαθος καὶ πανοικτίρμονας Θεὸς καὶ καπιτάρη νὰ ἐλευθερωθῇ τὸ δυστυχισμένο Γένος μας ἀπὸ τὸν τρομερὸ καὶ ἀντίχριστο καὶ ἀνελεήμονα Ἀγαρηνόν, νὰ ξεθάψῃ τὰ κόκκαλά μου, καὶ τὰ κόκκαλα τοῦ μακαρίτου ἀδερφοῦ μου Φιλόθεου, ποὺ τὰ ἔχω κρυμμένα σὲ μιὰ σακκοῦλα στὴν σπηλιὰν ποὺ ἐγνωρίζει, καὶ νὰ τὸ θάψῃ μαζὶ καὶ κοντὰ στὰ κόκκαλα τῶν γονηῶν μας εἰς τὴν ἐκκλησία τῆς πατρίδος μας· μά, τὸ ξαναλέγω, σὰν ἐλευθερωθῇ καὶ ὄχι τώρα ποὺ εἴμαστε σκλάβοι. Καὶ ἂν κάμῃ ἔτσι, νἄχῃ τὴν εὐχὴ τοῦ Φιλόθεου καὶ ἐμένα, ἀλλέως τὴ κατάρα μας· γιατὶ ἔτσι μὲ ὥρκισε στὸ Εὐαγγέλιο ὁ μακαρίτης Φιλόθεος ὡσὰν ἐξεψύχου.

Ἀφίνω ἀκόμα διάτα καὶ τόνε βάνω σὲ ὅρκο φρικτὸ εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ, τοῦ Χριστοῦ, τῆς Παρθένας, εἰς τὰ κόκκαλα τῶν γονηῶν μας καὶ τοῦ ἀδελφοῦ μας Φιλόθεου, καὶ ἐξορκίζω τὸν ἀδερφό μας Γηώργη, τὸ σταυρὸ τὸ μαλαμματένιο νὰ μὴν τόνε πειράξῃ· νὰ τὸν ἀπιθώσῃ σὲ μιὰ ἐκκλησια νὰ λειτουργιέται καὶ νὰ κάμῃ κολάγι καὶ τόνε στείλῃ στὴν πατρίδα μας τοῦ Παπαθανάση νὰ τὸν ἀπιθώσῃ στὴν ἐκκλησία μας, γιατὶ ἄνθρωποι εἴμαστε καὶ πέφτομε σὲ λάθο· αὐτὸς ὁ σταυρὸς εἶναι τοῦ μακαρίτου ἀδερφοῦ μας Φιλόθεου καὶ νἄχῃς τὴν εὐχή του, Γηώργη μου, νὰ τὸν φυλάξῃς.

Ἀφίνω καὶ στὸν ἀδερφό μου Μήτρο νὰ δώσῃ 50 τσεκίνα στὴν κάσα γιὰ ἐλευθέρωμα σκλάβων, καὶ 10 στὸ ὀσπιτάλε καὶ χωρὶς ἄλλο νὰ τὸ κάμῃ. Ἄλλο τίποτε δὲν ἔχω νὰ εἰπῶ καὶ αὐτὴ εἶναι ἡ τελεία καὶ ὑστερνή μου θέλησι.

ΔΗΜ. ΧΑΡΙΤΟΠΟΥΛΟΣ

Ἐπληρώθη ἆρα γε ἡ παραγγελία τοῦ ἀειμνήστου φιλοπάτριδος ἢ τὰ ὀστᾶ αὐτοῦ κεῖνται εἰσέτι κεχωρισμένα τῶν τοῦ Φιλοθέου καὶ τῶν γονέων αὐτοῦ;...

ΧΡΗΣΤΟΣ ΜΗΛΙΟΝΗΣ. Ἤκμασε περὶ τὰ μέσα τῆς παρελθούσης ἑκατονταετηρίδος. Συνηγωνίσθη μετὰ τῶν ἀεδλφῶν Μήτρου καὶ Λάμπρου Τσεκούρα. Ἐμβαλὼν εἰς Ἤπειρον, εἰσῆλθε ξιφήρης εἰς Ἄρταν καὶ ἠχμαλώτισε τὸν κατῆν καὶ δύο ἀγάδες. Τὸ ἀνδραγάθημα τοῦτο προυκάλεσε σουλτανικὸν φιρμάνιον, δι' οὗ διετάττετο ἡ σύντονος αὐτοῦ καταδίωξις. Τότε ὁ ἐν Ἀκαρνανίᾳ δερβέναγας Μουχτὰρ Κλεισούρας μετὰ τοῦ προεστῶτος Πάνου Μαυρομμάτου ἐξεστράτευσαν μὲν κατ' αὐτοῦ, ἀλλὰ καταληφθέντες ὑπὸ φόβου ἐνήργουν μετὰ πολλῆς ἀδρανείας καὶ ἀπέφευγον πᾶσαν συνάντησιν. Διαφθείραντες ὕστερον Σουλεϊμάνην τινά, φίλον στενώτατον τῷ Μηλιόνῃ, ἐνετείλαντο αὐτῷ τὴν δολοφονίαν. Πορευθεὶς οὗτος πρὸς τὸν ἁρματωλὸν ἔτυχεν ἀδελφικῆς δεξιώσεως, ὥστε, σκληρῶς ἐλεγχόμενος ὑπὸ

τοῦ συνειδότος, ἐδήλωσε τὸν σκοπὸν τῆς ἀποστολῆς του, ἐλπίζων ὅτι οἰκειοθελῶς ἔμελλε νὰ παραδοθῇ ὁ γενναῖος ἐκεῖνος. Ἀλλ' ὁ Μηλιόνης, ἀφ' οὗ ἀπήντησε :

Ὅσο εἶναι ὁ Χρῆστος ζωντανὸς Τοῦρκο δὲν προσκυνάει,

ἔδραξε τὸ πυροβόλον καὶ ἐξελθὼν ἐμονομάχησε μὲ τὸν Σουλεϊμάνην.

Μὲ τὸ τουφέκι ἐτρέξανε ἕνας νὰ φάῃ τὸν ἄλλο,
Φωτιὰν ἐδῶκαν στὴ φωτιά, πέφτουν κ' οἱ δυὸ στὸν τόπο.

ΓΙΑΝΝΗΣ ΜΠΟΥΚΟΥΒΑΛΑΣ. Υἱὸς τοῦ Δήμου, ὡρμᾶτο ἐκ Σακαρετσίου τοῦ Βάλτου, διέπρεψε δὲ μαχόμενος διὰ βίου πρὸς τοὺς Ὀθωμανούς. Ἀλλ' ἐν ἔτει 1767, ἐπὶ κεφαλῆς 300 ἁρματωλῶν, κατετρόπωσε τὸν Μοῦρτον Χοῦσον, πάππον τοῦ Ἀλήπασα, σταλέντα παρὰ τοῦ Κοὺρτ πασᾶ πρὸς καταδίωξιν αὐτοῦ ἐν τῇ ἐν Κερασόβῳ μάχῃ. Συνέδραμον αὐτὸν τότε καὶ ὁ Σταθᾶς καὶ ὁ Καραχίτσος καὶ ὁ Κοντογιάννης καὶ ὁ Στουρνάρης, ἀλλὰ τὴν ἀνωτέραν διεύθυνσιν εἶχεν ὁ Μπουκουβάλας καὶ πρὸς αὐτὸν ὀφείλεται ἡ ἐν τοῖς δημοτικοῖς ἡμῶν ᾄσμασι διασαλπιζομένη ἐκείνη νίκη. Ὕστερον κατέβαλε τὴν ὀφρῦν τῶν ἐχθρῶν πάλιν εἰς Χοτένια καὶ τέλος μετέσχε τῆς περὶ τὸ 1769 ἄλλης ἐθνικῆς ἐπαναστάσεως.

Μετ' αὐτοῦ συνηγωνίσθη πολλάκις καὶ ὁ ἐξ Εὐρυτανίας Μητρομάρας, πρωτοπαλλήκαρον τοῦ διαβοήτου Τσόλκα, ὅστις, διαπρέψας κατὰ γῆν, ἀνεδείχθη τρομερὸς καὶ κατὰ θάλασσαν πειρατὴς καὶ πολλὴν ἐπήνεγκε βλάβην εἰς τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου, τὰς μὴ μετασχούσας τῆς ἐπαναστάσεως. Συνεκρότησεν ὕστερον πολλὰς κατὰ ξηρὰν μάχας ὑπὸ μοσχοβιτικὴν σημαίαν· ἐνίκησεν ἐν Ἀθήναις καὶ ἐν Μεγάροις τοὺς Τούρκους καὶ πληγωθεὶς περὶ τὴν Ἐλευσῖνα ἀπεβίωσεν ἐν Σαλαμῖνι.

Ἐπεξερχόμενος πολλάκις τὴν ἀξιόλογον συλλογὴν τοῦ κυρίου Πασσόβ, μετὰ λύπης παρετήρησα ὅτι ἐκτὸς προφανεστάτων ἀναχρονισμῶν, ἐκτὸς πολλῶν ἡμαρτημένων στίχων, οὐδεμία ὑπάρχει ἐν ἑκάστῳ ᾄσματι οὔτε προτεταγμένη οὔτε ἐπιτεταγμένη ἱστορικὴ διασάφησις. Ἐντεῦθεν σκότος μέγα ἐπικρατεῖ καὶ ἀκατανόητος ἀποβαίνει ἡ διήγησις, ἰδίως πρὸς τοὺς ξένους. Αἰσθάνομαι ὅτι τὸ ἔργον τοῦτο ἀπόκειται εἰς ἡμᾶς καὶ ὅτι πρέπει ὅπως δήποτε νὰ εὐγνωμονῶμεν πρὸς τὸν κύριον Πασσὸβ καὶ νὰ ἀποδίδωμεν αὐτῷ χάριτας ἐπὶ τῷ γιγαντιαίῳ ἔργῳ ὅπερ ἐπεχείρησεν. Ἀλλ' ὁμολογῶ ὅτι ἡ ἔλλειψις ἀποβαίνει ἐπαισθητὴ καὶ εὐχῆς ἄξιον ἐὰν ἐθεραπεύετο ὅσον τάχιον.

ΣΤΑΘΑΣ. Σταθᾶς Γεροδῆμος ἐκ Βάλτου, ἤκμασε περὶ τὰ μέσα τῆς παρελθούσης ἑκατονταετηρίδος. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Τρικούπη περὶ τὸ 1745 κατέκτησε τὸν Βάλτον καὶ τ' Ἄγραφα. Πρωτοπαλλήκαρα αὐτοῦ ὑπῆρξαν ὁ Μπουκουβάλας, ὅστις ἔλαβε παρ' αὐτοῦ τὸ ἁρματωλίκιον τῶν Ἀγράφων, ὁ Στουρνάρης, πρὸς ὃν ἀπέμεινε τὸ τοῦ Ἀσπροποτάμου, ὁ Ἀλέξης Καραχίτσος, ὅστις κατέσχε τὸ τοῦ Καρπενησίου, καὶ ὁ Κοντογιάννης, λαχὼν τὸ τῆς Ὑπάτης. Ὁ υἱὸς αὐτοῦ Ἰωάννης διέπρεψε κατὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1769. Κατὰ τὸ ἔτος 1772 συνεκρότησε τὴν ἐν Κασσάνδρᾳ τῆς Μακεδονίας περιλάλητον ναυμαχίαν, τὸ δὲ εἰς τὴν νίκην ἐκείνην ἀναφερόμενον ᾆσμα ἡμαρτημένως ἀνάγεται ὑπὸ τοῦ κυρίου Πασσὸβ εἰς τὴν μεταξὺ τοῦ 1750 καὶ τοῦ 1760 διαγενομένην δεκαετίαν. Κατέφυγεν ὕστερον μετὰ τοῦ Ὀρλὼφ εἰς Ρωσσίαν, ὅπου καὶ ἔλαβε βαθμὸν λοχαγοῦ ἐν τῷ στρατῷ. Οἱ ἐν τῷ Βάλτῳ

ἀπόγονοι αὐτοῦ δὲν ἠδυνήθησαν νὰ διατηρήσωσι τὸ ἀρματωλίκιον, περιελθὸν μετὰ ταῦτα εἰς τὸν εὐγενῆ αὐτοῦ Ἴσκον.

ΖΗΔΡΟΣ. Ἡ οἰκογένεια τοῦ Ζήδρου, ἐκ τῶν ἀρχαιοτέρων καὶ ρωμαλεωτέρων τοῦ Πίνδου σαραφυάδων, ἤκμασεν ὡς ἀπόλυτος κυρίαρχος ἐν Ἐλασσῶνι περὶ τὰ διακόσια ἔτη. Ἀλλ' ὁ Πάνος Ζῆδρος, περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ δεκάτου ὀγδόου αἰῶνος, δι' ἀκαταπαύστων πολέμων ἐξέτεινε τὴν γραμμὴν καὶ τὰ ὅρια τοῦ προγονικοῦ ἀρματωλικίου, ἀνεκηρύχθη δὲ διὰ Σουλτανικοῦ φιρμανίου ἔ ξ α ρ χ ο ς Θεσσαλίας καὶ Μακεδονίας. Ὁ τίτλος οὗτος ἀναφερόμενος ἐν τῷ δημοτικῷ ἄσματι τῷ παρὰ τῷ κυρίῳ Πασσὼβ δημοσιευθέντι ὑπ' ἀριθμὸν 16 ἐγράφη ἡμαρτημένως καὶ χρήζει διορθώσεως.

Ἤσουν καὶ πρῶτος ἔ π α ρ χ ο ς σ' ὅλα τὰ μοναστήρια.

ἀντὶ

Ἤσουν καὶ πρῶτος ἔ ξ α ρ χ ο ς...

Οἱ ἔξαρχοι οὗτοι ἦσαν ἄλλοι βασιλίσκοι καὶ ἐνέμοντο κυριαρχικῶς τὰς ἐπαρχίας των, οὐδ' ἐτόλμα ποτὲ ἄνευ ἀδείας Ὀθωμανὸς νὰ θέσῃ τὸν πόδα ἐντὸς τοῦ κύκλου τῆς δικαιοδοσίας των. Κραταιωθεὶς οὕτω καὶ θέλων ν' ἀνταμείψῃ τοὺς μετ' αὐτοῦ ἀγωνισθέντας, ἀπένειμεν ἐκτεταμένα κόλια (ἀρματωλικαὶ χωραρχίαι) εἰς τὰ πρωτοπαλλήκαρά του καὶ διώρισε τὸν Βλαχάβαν εἰς Χάσια, τὸν Λάζον εἰς Αἰκατερίναν, τὸν Τόσκαν εἰς Γρεβενά, τὸν Μπιζώτην εἰς Βέρροιαν, τὸν Νάννον εἰς Σέρβια, τὸν Σῦρον εἰς Πλαταμῶνα καὶ ἄλλους ἀλλαχόσε.

Οἱ ἀρματωλοὶ οὗτοι (τὰ πρωτᾶτα) διετέλουν ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν τοῦ ἐ ξ ά ρ χ ο υ. Ἀνεγνώριζον ἑπομένως ὡς ἀνώτατον ἄρχοντα τὸν Ζῆδρον, ἑδρεύοντα συνήθως ἐν Βλαχολιβάδῳ. Ἐκεῖ συνήρχοντο τακτικῶς ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ ἡγεμόνος, συνεκρότουν σ ύ ν ο δ ο ν καὶ συνεσκέπτοντο καὶ ἀπεφάσιζον περὶ παντὸς ἐκκλησιαστικοῦ, πολεμικοῦ ἢ πολιτικοῦ ζητήματος.

Ἔζησεν ὁ Ζῆδρος ἔτη 128 ἢ 130 καὶ συνῆψε πρῶτον γάμον ὅτε ἦτο ὑπερενενηκοντούτης. Κατέλιπε δὲ ἕνα μόνον υἱόν, τὸν Φῶτον, δολοφονηθέντα περὶ τὰ 1768. Τοιουτοτρόπως, ἀποσβεσθείσης τῆς διασήμου γενεᾶς, παρέλαβε τὴν ἤδη κατακερματισθεῖσαν κληρονομίαν ὁ ἐπὶ θυγατρὶ γαμβρὸς τοῦ Πάνου Ζήδρου Πάνος Τσάρας, πάππος τοῦ διαβοήτου Νίκου Τσάρα.

Ἔξαρχοι, ἐκτὸς τοῦ Ζήδρου, ὑπῆρχον καὶ ὁ Μάρκο Πούλιος ἐν Ἠπείρῳ, ὁ Τριμπούκης ἐν Ἀκαρνανίᾳ, ὁ Τσόλκας ἐν Εὐρυτανίᾳ καὶ Φθιώτιδι, ὁ Βρυκόλακας ἐν Παρνασσίδι, Δωρίδι καὶ Ναυπακτίᾳ. Οἱ ἔξαρχοι οὗτοι, ὡς προεῖπον, ἐκυβέρνων διὰ τ ο π α ρ χ ῶ ν, ἐδίκαζον πολιτικὰς καὶ θρησκευτικὰς διαφοράς, ἐπώπτευον τὰ μοναστήρια, εἶχον ἰδίαν σημαίαν καὶ σωματοφυλακήν.

ΘΥΜΙΟΣ ΒΛΑΧΑΒΑΣ. Υἱὸς τοῦ Ἀθανασίου, ἀρματωλοῦ τῶν Χασίων. Πρὸς συμπλήρωσιν δὲ ὅσων περὶ αὐτοῦ ἔγραψα ἐν τοῖς Μ ν η μ ο σ ύ ν ο ι ς, προστεθήτω ὅτι τὴν ὑπ' αὐτοῦ κινηθεῖσαν ἐπανάστασιν ἐν ἔτει 1808 προέδωκαν οἱ ἐκ Μετσόβου ὁπλαρχηγοὶ Δεληγιάννης καὶ Βλαχοθόδωρος. Ὁ Εὐθύμιος μετὰ τὴν ἀποτυχίαν ἐπειράθη νὰ στρατολογήσῃ ἐν Ἑπτανήσῳ καὶ ἐν Ἠπείρῳ νέας δυνάμεις, ἀλλὰ συλληφθεὶς παρεδόθη τῷ Ἀλῇ καὶ ἐστέ-

φθη διὰ τοῦ μαρτυρίου. Ὁ υἱὸς αὐτοῦ Φλῶρος, κληρονομήσας τὸ πατρικὸν αἴσθημα, προσεπάθησε νὰ ἀναστατώσῃ τὴν Θεσσαλίαν κατὰ τὸ 1814, ἀλλὰ προδοθεὶς καὶ οὗτος παρὰ τῶν ἐν Χασίοις καπιτανευόντων Γραίων συνελήφθη, παρεδόθη τῷ Ἀλῆ καὶ ἐτελεύτησεν, ὡς ὁ ἀοίδιμος αὐτοῦ πατήρ, ἐν βασάνοις.

ΒΛΑΧΑΡΜΑΤΑΣ ΒΕΡΓΟΣ. Ἁρματωλὸς ἐκ Μαυρολιθαρίου, εἷς ἐκ τῶν γενναίων οἵτινες ὕψωσαν τὴν σημαίαν τῆς ἐπαναστάσεως κατὰ τὸ 1750 - 1760 ἐν Παρνασσίδι καὶ ἐν Δωρίδι. Βαρέως πληγωθεὶς ἐν τῇ παρὰ τῷ χωρίῳ Δεσφίνα γενομένῃ συμπλοκῇ, κατέφυγεν εἰς τὸ ἐν Δαυλίᾳ μετόχιον τοῦ μοναστηρίου Ἱερουσαλήμ, κείμενον παρὰ τοὺς Δελφούς. Διωκόμενος δὲ προσέφυγεν εἴς τι παρακείμενον σπήλαιον, ἀλλὰ προδοθεὶς ὑπέστη σκληρότατον θάνατον. Τὸ πτῶμα αὐτοῦ ἐσύρθη ἐπὶ τῆς πετρώδους ὁδοῦ, ἥτις ἄγει ἐκ Δελφῶν πρὸς τὸ Κρισσαῖον πεδίον καὶ κατεκερματισθὲν ἀνεστυλώθη ἐπὶ πασσάλων κατὰ τὸ διασταύρωμα τῶν πρὸς Χρυσὸν καὶ Σάλωνα ὁδῶν.

ΗΛΙΑΣ ΒΙΔΑΒΙΩΤΗΣ. Κατὰ τὸ 1770 νέα ἀπόπειρα ἐκ μέρους τῶν ἁρματωλῶν ἐγένετο πρὸς ἀνάκτησιν τῆς ἐθνικῆς αὐτονομίας. Προεξῆρχον δὲ ὁ Βλαχοθανάσης ἐκ Βουνιχώρας, ὁ Ἀλέξης Καλόγερος ἐκ Χρυσοῦ, ὁ Κώστας Σουσμάνης ἐκ Γαλαξειδίου, ὁ Μῆτρος Δενδούσης ἐξ Ἁγίας Εὐθυμίας ὁ Νίκος Μαραβέλης ἐκ Σιγδίστης καὶ ὁ Ἠλίας Βιδαβιώτης. Ἅπαντες οἱ γενναῖοι οὗτοι, εἴτε ἐν πολέμῳ, εἴτε ἐν βασάνοις, κατέλυσαν τὸν πολυτάραχον βίον, παράδειγμα γενόμενοι μοναδικῆς καρτερίας καὶ τόλμης ἀπαραμίλλου. Τὰ κατὰ τὴν ἐπαναστατικὴν ταύτην ἀπόπειραν αἱματηρὰ συμβάντα ἀκριβῶς ἐξιστοροῦνται ὑπὸ τοῦ κυρίου Σάθα ἐν τῷ ἀνεκδότῳ αὐτοῦ Χρονικῷ τοῦ Γαλαξειδίου.

ΤΑ ΚΑΤΑ ΑΜΠΡΑΛΟΓΙΑΝΝΗΝ. Κατὰ τὸν χειμῶνα τοῦ 1865, ἐν ᾧ ἡ λῃστεία ἐλυμαίνετο τὰς ἐπαρχίας τοῦ Βάλτου καὶ τῆς Ἀκαρνανίας ἐγὼ καὶ ἄλλοι τινὲς φίλοι, ὑπὸ τὴν ἄμεσον τοῦ ταγματάρχου Ἠλία Δημητρακαράκου, ἐξήλθομεν χάριν κυνηγεσίας εἰς Χελογίβαρον. Ἀφ' οὗ δὲ διετρέξαμεν τὰ ὡραιότατα δάση τὰ περικυκλοῦντα τὴν λίμνην, διενυκτερεύσαμεν ἐν τῇ συνοικίᾳ τῶν βλαχοποιμένων ἀδελφῶν Φερεντίνου.

Ὅσον καὶ ἂν ζήσω, δὲν θέλω λησμονήσῃ τὰς τερπνοτάτας ἐντυπώσεις τῆς ἐκδρομῆς ἐκείνης!

Συνελθόντες ἐντὸς πενιχρᾶς, ἀλλὰ καθαρωτάτης καλύβης καὶ εὐχαρίστως ἐπαναλαμβάνοντες κύκλῳ σφριγῶντος πυρὸς τὰς περιπετείας τῆς ἡμέρας, ἀφ' οὗ κατὰ τὸ πατρῷον ἔθιμον κατεβροχθίσαμεν ἀμνὸν ἀνεκτίμητον, προσενεχθέντα ἀκέραιον, ἐξηντλήσαμεν δὲ τὰς συνήθεις προπόσεις καὶ ἐπολιτικολογήσαμεν μέχρι κόρου, κεκμηκότες ἐκ τῆς ἐπιπόνου ὁδοιπορίας, χαῦνοι, ἐν ᾧ παρεσκευαζόμεθα νὰ παραδοθῶμεν εἰς τὰς ἀγκάλας τοῦ ὕπνου, ἦλθε καὶ παρεκάθισε μεθ' ἡμῶν ὁ Ἀθανάσιος Φερεντῖνος, ἐπανακάμπτων ἐκ Βονίτσης. Ἤρξατο καὶ οὗτος διηγούμενος περὶ λῃστῶν, περὶ τῆς μαστιζούσης τὰ ποίμνια ἐπιζωοτίας, περὶ Βουλῆς, περὶ Συντάγματος, ἐκφέρων παρατόλμους δοξασίας, οὐδὲν συνᾳδούσας (λυποῦμαι νὰ τὸ εἴπω) πρὸς τὰς ὁμολογίας τῶν ἐν τῇ πρωτευούσῃ ἐλευθεροφρόνων δογματολόγων, μέχρις οὗ, ἐπελθούσης γενικῆς ναρκώσεως, παρελύθη ὁλοσχερῶς ἡ συνδιάλεξις καὶ τὴν ἐπικρατοῦσαν σιγὴν μόλις ἐκ διαλειμμάτων διέκοπτον ἀρνητικὰ ἢ κα-

ταφατικά τινα μονοσύλλαβα τυχαίως ριπτόμενα ἐν τῷ μέσῳ πρὸς τιμὴν τοῦ εὐφραδοῦς καὶ φιλοξένου οἰκοδεσπότου.

Οἱ λύκοι ὠρύοντο μακρόθεν, ἐβληχῶντο τὰ ποίμνια, οἱ φρουροῦντες αὐτὰ κύνες ὑλάκτουν ἀκαταπαύστως, καὶ ἡ μοναδικὴ καὶ ἀπερίγραπτος αὕτη ἁρμονία, ἐν ᾧ πολλοὺς ἐκ τῶν συνεταίρων ἀπεκοίμιζεν εὐχαρίστως, διήγειρεν ἐν ἐμοὶ ἀκάθεκτον ἐπιθυμίαν ν' ἀκούσω καὶ μάθω ἀρχαίαν τινὰ ἱστορίαν σχετιζομένην πρὸς τὴν φυσικὴν τάσιν τοῦ πνεύματός μου.

Ἐκδηλώσας τὸν πόθον τοῦτον, εἶδον μετ' ἀγαλλιάσεως τὸν φίλον Θανασούλαν πρόθυμον νὰ μὲ ἱκανοποιήσῃ καὶ ἐπὶ παρουσίᾳ τοῦ κυρίου Ἡλία Δημητρακαράκου, διοικητοῦ τοῦ ἐν Λευκάδι ἑδρεύοντος τάγματος, τοῦ αὐταδέλφου μου Ξενοφῶντος, τοῦ Νικολάου Σικελιανοῦ καὶ τοῦ γαμβροῦ μου Δημητρίου Σούντια, ἤκουσα τὰ κατὰ Ἀμπελογιάννην καὶ ἰδοὺ παραδίδω εἰς τὰς σημειώσεις ταύτας τὴν περὶ αὐτοῦ φημηγορίαν (legende), χαίρων ὅτι δύναμαι νὰ προσθέσω σελίδα μικρὰν εἰς τὴν ὀγκώδη βίβλον τῶν ἁρματωλικῶν παραδόσεων.

Ὁ Ἀμπελογιάννης ἢ Μπελογιάννης, μονογενὴς υἱὸς καὶ κληρονόμος πατρὸς κτηνοκόμου, διήνυσε τὸν πρῶτον αὐτοῦ νεανικὸν βίον περιθάλπων καὶ ἐπιτηρῶν τὰ ποίμνια. Ἀλλ' ἐν μέσῳ τῶν ἐρήμων διαιτώμενος καὶ ἀδιαπαύστως συναντώμενος μετὰ φιλοπολέμων συνεταίρων, τυχὼν δὲ τοῦ βαπτίσματος τῶν καταιγίδων καὶ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἀναθρέψας νηπιόθεν ἐν μέσῳ τῶν ἀπεριγράπτων καλλονῶν ἀειπαρθένου καὶ σοβαρᾶς φύσεως, ᾐσθάνθη ταχέως ἑαυτὸν προωρισμένον νὰ διατρέξῃ ἄλλο παρὰ τὸ ποιμαντικὸν στάδιον καὶ βαθμιαίως ἀναπτυσσομένην ἐν τῇ καρδίᾳ του ἀκατάσχετον ὁρμὴν πρὸς τὸν πολεμικὸν βίον.

Ἐμφορούμενος ὑπὸ τοιαύτης ἰδέας, εἶδε κατ' ὄναρ ὅτι εὑρέθη ὄρθιος ἐν μέσῳ τῆς κοίτης τοῦ Ἀχελώου καὶ ὅτι ἔχων τὰ νῶτα ἐστραμμένα πρὸς τὰς ἐκβολὰς αὐτοῦ ἀντιπαρέταττε τὸ στῆθος πρὸς τὴν ὁρμὴν τῶν ρευμάτων, μηδόλως πτοούμενος ἐκ τῆς μεγάλης τῶν ὑδάτων ἐξογκώσεως.

Ἐν ᾧ δὲ τὸ κῦμα τοῦ ποταμοῦ ἀνυψούμενον συνεστρέφετο ἤδη περὶ τὸν τράχηλον καὶ τὸν πώγωνα καὶ τὰ χείλη περιέβρεχεν ἀπειλητικὸν καὶ ἐπίφοβον, ἠνέῳξεν αὐτομάτως τὸ στόμα καὶ ᾐσθάνθη ὅτι ἐντὸς τοῦ λάρυγγος αὐτοῦ, ὡς εἰς ἀχανὲς βάραθρον βυθιζομένης τῆς πλημμύρας, ὁ κίνδυνος ἠλαττοῦτο, οἱ δὲ πόδες αὐτοῦ ἐκρατοῦντο καὶ αἱ δυνάμεις ἐπηύξανον. Τὸ ἀπροσδόκητον φαινόμενον διήρκεσεν ἐπὶ πολλὴν ὥραν, μεθ' ὃ κατενόησεν ὁ Ἀμπελογιάννης ὅτι εἶχεν ἀπορροφήσει πάντα τὰ νάματα τοῦ καταπληκτικοῦ Ἀχελώου μέχρι παντελοῦς ἀποξηράνσεως.

Ἐγερθεὶς ἐκ τοῦ ὕπνου πρὸς οὐδένα ἔφρασε τὴν ὀπτασίαν, ἀλλ' αὕτη ἐπὶ τρεῖς κατὰ συνέχειαν νύκτας ἐπανῆλθε καὶ σπουδαίαν ἐνεποίησε τότε ἐντύπωσιν εἰς τὴν παράθερμον τοῦ νεανίου διάνοιαν. Οὐχ ἧττον ἐτήρησε πάλιν αὐστηρὰν ἐχεμύθειαν καὶ προσεπάθει μόνος, ἄνευ τῆς ἀρωγῆς ὀνειροκρίτου τινος, νὰ ἐξηγήσῃ τὸ καταπληκτικὸν ὄνειρον.

Ἐπῆλθεν ἐν τοσούτῳ ἡ ἡμέρα, καθ' ἣν οἱ ποιμένες ἑορτάζουσι τὴν μνήμην τοῦ ἁγίου Γεωργίου. Ὁ δὲ Ἀμπελογιάννης, σφάξας τὸν ἀμνὸν αὐτοῦ, ἀνέγνωσε καὶ ἐπὶ τῆς ὠμοπλάτης σημεῖα ἀναντίρρητα, ἐπιβεβαιοῦντα καὶ σχολιάζοντα τὸ ὅραμα. Γενομένου δὲ κατὰ τὴν στιγμὴν ἐκείνην ραγδαίου ὑετοῦ, ἔρριψε τὴν καταβραχεῖσαν κάπαν ἐπί τινα θάμνον καὶ ρεμβάζων ἐφύλαττεν ἕως ὁ ἐμφανισθεὶς ἥλιος τὴν ἀποξηράνῃ. Αἴφνης ἐγείρεται τότε θύελλα καὶ ὁρμητικὸς στρόβιλος ἀνήρπασεν ἐν τῇ δίνῃ αὐτοῦ τὴν μηλωτήν,

ἥτις, μετεωρισθεῖσα μέχρι νεφῶν, κατέπεσε μετ' ὀλίγον ἐπὶ τοὺς ὤμους τοῦ ποιμένος.

Ἐνταῦθα ἡ διήγησις πρὸς στιγμὴν διεκόπη, καὶ ὁ ἁπλοήθης φημηγόρος, ἀναλαβὼν σοβαρώτερον ἦθος, προσέθηκε μετ' ἀφελείας ὅτι ἐκ τῆς θαυμασίας ἐκείνης τῆς κάπας καταπτώσεως προῆλθεν ὁ πολεμικὸς τῶν ἁρματωλῶν τίτλος καπετᾶνος, ὡς ἂν ἤθελε σπουδάζων ν' ἀνασκευάσῃ τὴν περὶ τῆς ξενοφωνίας ταύτης ἐπικρατοῦσαν δόξαν (capetano), προκειμένου λόγου περὶ τοῦ ἐθνοπαραδότου ἐκείνου συμβόλου τῆς στρατιωτικῆς ἰσχύος, περὶ τῆς πορφύρας, δι' ἧς περιεβάλλετο ἀνέκαθεν ὁ βασιλεὺς τῶν ὀρέων, ὁ ἀκαταδάμαστος καὶ ἄσπονδος ἐχθρὸς τῆς ὀθωμανικῆς καταχτήσεως, ὁ ἀήττητος μαχητής, ὁ κλέφτης.

Μετὰ τοσαῦτα καὶ τοιαῦτα σημεῖα, πορευθεὶς ὁ Ἀμπελογιάννης πρὸς τὸν γηραιὸν πατέρα ἀνήγγειλεν αὐτῷ ἣν εἶχεν ἀμετάτρεπτον ἀπόφασιν νὰ παραιτήσῃ τὸν ποιμαντικὸν βίον καὶ νὰ ἐπιδοθῇ εἰς τὸ πολεμικὸν στάδιον. Ματαίως ἐδάκρυσε γονυπετὴς ὁ γέρων, πειρώμενος ἵνα τὸν μεταπείσῃ. Ὁ Ἀμπελογιάννης ἠσπάσατο τὴν χεῖρα τοῦ γεννήτορος καὶ ἀπῆλθεν.

Ἦτο τότε ἡ ὥρα καθ' ἣν οἱ ποιμένες, ἀπολείποντες τὰς πεδιάδας ἄγουσι τὰ ποίμνια εἰς τὰς ἀκρωρείας, καὶ ἐλθὼν εἰς τὴν γέφυραν τῆς Τατάρνας, ὅθεν συνήθως διέρχονται, εἶδε πολλοὺς ἐκ τῶν ὁμηλίκων του καὶ ἐκθέσας αὐτοῖς τὰ γενόμενα ἐστρατολόγησε καὶ ἐπέπεσεν ἀμέσως κατὰ τῶν πολεμίων.

Ἡ φήμη αὐτοῦ ἐμεγαλύνθη ἐν βραχυτάτῳ χρόνῳ καὶ τὸ ὄνομα τοῦ Ἀμπελογιάννου, ἀντηχοῦν ἀπ' ἄκρου εἰς ἄκρον, διέσπειρεν ἀπελπισίαν καὶ τρόμον παρὰ τοῖς Ὀθωμανοῖς, οἵτινες βλέποντες καταστρεφομένην τὴν κυριαρχίαν αὐτῶν, συνεκέντρωσαν μεγάλας δυνάμεις καὶ ἐπετέθησαν, φοβούμενοι μὴ ἐκ τοῦ παραδείγματος ἐκείνου προκύψῃ παντελὴς ὄλεθρος. Διήρκεσεν ὁ ἀγὼν ἐπὶ πολὺ αἱματηρός, φονικώτατος. Ἀλλὰ ἐξαντληθέντων τῶν μέσων τοῦ ἁρματωλοῦ καί τινων ἐκ τῶν συνεπαρχιωτῶν ἀντιφερθέντων κατ' αὐτοῦ, ἐνόησεν ὁ Ἀμπελογιάννης ὅτι ὤφειλε πρὸς στιγμὴν νὰ διακόψῃ τὰς ἐχθροπραξίας καὶ νὰ ἀναλάβῃ εἰς ἄλλην καταλληλοτέραν ὥραν τὴν ἐπανάληψιν τοῦ πολέμου.

Ἀπέστειλε λοιπὸν τὸν Μοῦρτον καὶ τὸν Βλαχογηωργάκην, ἐκ τῶν ἀνδρειοτέρων καὶ πιστοτέρων αὐτοῦ συναγωνιστῶν, τὸν μὲν εἰς Ἀκαρνανίαν, τὸν δὲ εἰς Λευκάδα, αὐτὸς δὲ μόνος ἐπορεύθη εἰς τὰ Μετέωρα τῆς Θεσσαλίας, ἔνθα εὗρεν ἄσυλον παρά τινι τῶν ἐκεῖ ἡγουμένων. Ἐξαγορεύσας δὲ τὸ ὄνομα καὶ τὰ πολλὰ παθήματα, ἀφιέρωσε πάντα τὸν πλοῦτον εἰς τὴν μονὴν καὶ λαβὼν τοῦ μοναχοῦ τὸ σχῆμα, ἡσύχασεν ἐν τῇ ἱερᾷ ἐκείνῃ ἀκροπόλει.

Νοσήσαντος μετ' οὐ πολὺ χαλεπὴν νόσον, κατέρρευσεν ἐκ μιᾶς ἡ ἐκ τῆς ἡλικίας καὶ τῶν δεινῶν ἀγώνων ἤδη πολιωθεῖσα κόμη καὶ μετ' αὐτῆς ὁ μύσταξ καὶ τὸ γένειον. Τὸ σύμπτωμα τοῦτο, θεωρηθὲν θανάσιμον, ἔπεισε τὸν ἡγούμενον νὰ εἰσέλθῃ παρὰ τῷ ἀγωνιῶντι καὶ λάβῃ τὴν τελευταίαν αὐτοῦ ἐξομολόγησιν.

Ἀλλ' ὢ τοῦ θαύματος! Ἐν ᾧ ὁ Ἀμπελογιάννης παρεσκευάζετο εἰς μετάληψιν τῶν ἀχράντων μυστηρίων, αἴφνης ἀνθηρά, μέλαινα ἀνεβλάστησεν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς ἡ κόμη, ἀνεφύησαν οἱ μύστακες καὶ τὸ γένειον, ἡ χροιὰ μετεβλήθη καὶ ἐν ἀκαρεῖ μετεμορφώθη ὁ ἐπιθανάτιος εἰς ἀκμαῖον καὶ θάλλοντα νεανίαν ὑπὸ τὰ ὄμματα τοῦ πνευματικοῦ.

Τὸ ἀπροσδόκητον θαῦμα ὑπέλαβεν ὁ ἡγούμενος κατόρθωμα σατανικόν, οἰωνὸν ἀποτρόπαιον, ὅθεν δραμὼν λάθρα εἰς Λαμίαν κατήγγειλε τὸν πρόσφυγα καὶ παρέδωκεν αὐτὸν δέσμιον εἰς τοὺς δημίους.

Καταδικασθέντα εἰς τὸν δι' ἀγχόνης θάνατον, ἤγαγον αὐτὸν οἱ Ὀθωμανοὶ εἰς τὸν τόπον τῆς ἐκτελέσεως, ἀλλ' ἅπαξ καὶ δὶς ἀναρτήσαντες αὐτόν, εἶδον μετὰ τρόμου ῥηγνύμενον τὸ σχοινίον καὶ τον Ἀμπελογιάννην μετέωρον ἐπί τινα ὥραν διαμένοντα, ὥσπερ ἐρειδόμενον ἐπὶ ἀφανοῦς τινος βάθρου. Ἡ δὲ ἀρχὴ πρὸς ἣν ἠγγέλθη τὸ γενόμενον, ἀναστείλασα τὴν ἐκτέλεσιν, ἔπεμψεν ἔκτακτον ταχυδρόμον εἰς Κωνσταντινούπολιν ἐκθέτουσα τὸ συμβὰν καὶ αἰτοῦσα ὁδηγίας.

Ἐν τοσούτῳ διεθρυλήθη τὸ θαῦμα καί τις ἐξ Ἀκαρνανίας κὺρ Σταμούλης, μέγας καὶ πολὺς ἐν καιρῷ ἀδιάλλακτος τοῦ ἁρματωλοῦ ἐχθρός, ἐπορεύθη εἰς Λαμίαν καὶ χλευάσας τοὺς Ὀθωμανοὺς ἐπὶ τῇ μικροψυχίᾳ αὐτῶν, ᾐτήσατο καὶ ἔλαβε τὴν ἄδειαν, ἵνα ἰδίαις χερσὶ διαπράξῃ τὴν ἀπαγχόνισιν. Παραδοθέντος τοῦ ἥρωος εἰς τὰς χεῖρας τοῦ ὁμοπίστου καὶ ὁμοφύλου ἐκείνου ἀλιτηρίου, ἐτελέσθη ἡ καταδίκη, ἐν ᾧ δὲ κατεβιβάζετο ὁ νεκρὸς ἀπὸ τῆς ἀγχόνης, ἔφθανεν ἐκ Κωνσταντινουπόλεως καὶ ἡ χάρις.

Ὁ ἐπιτυχὴς δήμιος, ἐξελθὼν τῆς Λαμίας, ἐπορεύθη εἰς Λευκάδα καὶ μεγαλαυχῶν ἀνήγγειλε τὸ στυγερὸν κατόρθωμα πρὸς τὸν Βλαχογηωργάκην, συνάμα δὲ ἠπείλησεν αὐτὸν καὶ τῷ προεῖπε τὴν αὐτὴν τύχην, ἂν ποτε ἐπανήρχετο εἰς τὸ ἀρχαῖον στάδιον.

Ὁ Βλαχογιωργάκης ὑπεκρίθη μὲν μεταμέλειαν, ἀλλά, μαθὼν τὴν ἡμέραν καθ' ἣν ὁ φονεὺς τοῦ προσφιλοῦς ἀρχηγοῦ του ἔμελλε νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὰ ἴδια, ἐξῆλθε μετὰ τῶν συνεταίρων καὶ κατέλαβε δίοδόν τινα στενὴν παρὰ τῇ πηγῇ τῆς Πλαγιᾶς. Ἐκεῖ ἐπιπεσὼν ἐφόνευσε τοὺς συνοδεύοντας τὸν Σταμούλην Ὀθωμανούς, συλλαβὼν δὲ ζῶντα τὸν βδελυρὸν δήμιον, ἀπήγαγεν εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ λόφου καὶ τεταρτίσας αὐτόν, ἐκρέμασε σταυροειδῶς τὰ τεμάχια ἐπὶ τεσσάρων δένδρων καὶ ἔκτοτε ἡ θέσις ἐκείνη ἐπωνομάσθη Σταυροί.

Ὁ Μοῦρτος διωκόμενος ἀκαταπαύστως καὶ θέλων νὰ μεταβῇ εἰς Βάλτον, ἐπέπεσεν εἰς ἐνεδρεύουσαν τινα ἐχθρικὴν συμμορίαν καί, μονομαχήσας πρὸς τὸν φιλοπόλεμον αὐτῆς ἀρχηγόν, ἐφόνευσε μὲν τὸν ἀντίπαλον, ἀλλά, τρωθεὶς θανατηφόρως, ἐζωγρήθη ὑπὸ τῶν πολεμίων καὶ παρέδωκε τὸ πνεῦμα ἐν βασάνοις.

Ὁ πρόπαππος τοῦ Θανασούλα Φερεντίνου ἦτο αὐτάδελφος τοῦ Μούρτου. Ἀφ' οὗ δὲ παρηκολούθησεν ἀπ' ἀρχῆς τὴν ἀνύψωσιν τοῦ Ἀμπελογιάννου, εἶδε δὲ μετὰ ταῦτα τὴν παντελῆ καταστροφὴν αὐτοῦ τε καὶ τῶν συνεταίρων, ἐν ὥρᾳ θανάτου, προσεκάλεσε τὰ τέκνα, ἐξέθηκεν αὐτοῖς τὰ γενόμενα καὶ ἐφ' ὅρῳ φοβερᾶς κατάρας παρήγγειλεν αὐτοῖς νὰ μὴ ἐπιδοθῶσι ποτὲ εἰς τὸν κλέφτικον βίον. Διὸ καὶ ἀπὸ τοῦ χρόνου ἐκείνου οἱ ἀπόγονοι αὐτοῦ, ἔχοντες ὑπ' ὄψιν τὴν ἱστορίαν ταύτην καὶ τοῦ προπάτορος τὴν ἀράν, διαδοχικῶς ἀσχολοῦνται εἰς τὴν καλλιέργειαν τῶν πολλῶν αὐτῶν ποιμνίων.

Ὅτε ἡ διήγησις ἐτελείωσεν, ὁ παρακολουθῶν τὸν φίλον Δημητρακαράκον σαλπιγκτὴς ἐσ. λπισε τὸ ἑωθινὸν ἐγερτήριον καὶ συγχρόνως πεζὸς ταχυδρόμος, καταφθάσας ἐκ Βονίτσης, ἀνήγγειλε πρὸς ἡμᾶς ὅτι μεταβατικόν τι ἀπόσπασμα εἶχε συγκρουσθῇ μετὰ τῆς λῃστρικῆς συμμορίας τοῦ Μαριώλη καὶ τοῦ Κρίκα κατὰ τὰ ἀπέναντι ἡμῶν ὑψούμενα Σκλάβενα.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΑΡΑΣ. Κρίνω ὅλως περιττὴν πᾶσαν μνείαν περὶ τοῦ διαβοήτου τούτου ἁρματωλοῦ, ἀφ' οὗ ἐν ἐκτάσει τὸν βίον αὐτοῦ συνέγραψε καὶ ἐξέδωκεν ἤδη ὁ κύριος Σάθας ἐν τῇ Χ ρ υ σ α λ λ ί δ ι (φυλλάδ. Α΄.- Β΄). Ἀλλὰ πρὸς εὐχερεστέραν κατάληψιν τῶν εἰς αὐτὸν ἀναγομένων στίχων μου, νομίζω ἀπαραίτητον νὰ ὑπενθυμίσω ὅτι ὁ σιδηροκάρδιος οὗτος γίγας, ὁ διὰ τῶν ὅπλων ἀναδειχθεὶς τὸ φόβητρον τῶν Ὀθωμανῶν καὶ θέσας τὴν πολεμικὴν τιμὴν τοῦ ὀνόματός του ὑπεράνω καὶ αὐτῶν τῶν τρυφερωτέρων καὶ ἁγιωτέρων τῆς καρδίας αἰσθημάτων, ἐφ' οὗ ἔλαβε τὸ ἀτύχημα νὰ ἴδῃ φονευομένους τοὺς δύο υἱούς του, ἔμαθε δὲ παρὰ τοῦ Χρόνη, ὑπὸ τὴν σημαίαν αὐτοῦ ὑπηρετοῦντας, ὅτι ὁ τρίτος καὶ τελευταῖος, καθ' ὃν χρόνον ἐν τῷ νησιδίῳ τοῦ Ἁγίου Κωνσταντίνου, τῷ κειμένῳ ἐν τῷ Κρισσαίῳ κόλπῳ, ἐμαθήτευεν ἔν τινι γραμματοδιδασκαλείῳ, εἶχεν ἐξοκείλῃ εἰς πολλὰ χαμερπῆ ἀτοπήματα, καταισχύνων οὕτω τὸ εὐκλεὲς πατρικὸν ὄνομα, ἰδίαις χερσὶν ἐθυσίασεν αὐτόν, προτιμῶν νὰ γίνῃ παιδοκτόνος παρὰ νὰ ἴδῃ στιγματιζομένην τὴν ἁρματωλικὴν δόξαν του ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ ἀπογόνου.

Τὸ τραγικὸν τοῦτο γεγονὸς διεσώθη ἔν τινι δημοτικῷ ἄσματι, ἐσχάτως δημοσιευθέντι, ἐξ οὗ καὶ παραθέτω μόνον τοὺς τελευταίους πέντε στίχους .

Κι' ὁ Κωσταντάρας τἄκουσε, βαρειὰ τοῦ κακοφάνη:
«Μωρὲ παιδὶ τῆς ξακληριᾶς καὶ τοῦ διαβόβου ἀγγόνι,
μοῦ ντρόπιασες τὴ λεβεντιὰ καὶ τἄσπρα μου τὰ γένεια.
Κάλλιο νὰ κλάψω μιὰ φορά, παρὰ νὰ κλαίγω πάντα».
Τὸ γιαταγάνι τράβηξε καὶ σὰν ἀρνὶ τὸ σφάζει.

ΛΑΖΟΣ. Ἀνῆκεν εἰς ἀρχαίαν ἁρματωλικὴν οἰκογένειαν ἐξ Αἰκατερίνης τοῦ Ὀλύμπου. Συλληφθεὶς διὰ προδοσίας ὑπὸ τοῦ Βελῆ πασᾶ κατὰ τὸ 1818 ὑπέστη μετὰ τῆς πολυπαθοῦς αὐτοῦ οἰκογενείας καὶ τῶν ἀδελφῶν Κώστα καὶ Τόλια τὸν δι' ἀνασκολοπισμοῦ θάνατον.

ΒΡΥΚΟΛΑΚΑΣ. Προκάτοχος τοῦ Κωνσταντάρα, ἐπωνομασθεὶς οὕτως ἐκ τῆς μελανωπῆς τοῦ προσώπου χροιᾶς. Ὡρμᾶτο ἐξ Ἁγίας Εὐθυμίας καὶ ἀνῆκεν εἰς τὴν γενεὰν τῶν Κατσώνων, ὅθεν ἐβλάστησε μετὰ ταῦτα καὶ ὁ διαβόητος Λάμπρος Κατσώνης.

Αἱ ρωμαντικαὶ περιπέτειαι τοῦ δημοτικωτάτου τούτου ἁρματωλοῦ περιέχονται ἐν τῷ πρώτῳ μέρει τῆς βιογραφίας τοῦ Κωνσταντάρα. Ἀρκεῖ μόνον νὰ εἴπῃ τις ὅτι διὰ τῶν κατορθωμάτων αὐτοῦ ἐπιβληθεὶς εἰς τὰς τουρκικὰς ἀρχάς, ἀνεγνωρίσθη διὰ τοῦ σουλτανικοῦ φιρμανίου αὐτόνομος δεσπότης εὐρυτάτης ἐπαρχίας, συμπεριλαμβανούσης καὶ τὸ Γαλαξείδιον, ἐπὶ τῇ μόνῃ ὑποχρεώσει νὰ πέμπῃ κατ' ἔτος δῶρον εἰς τὴν Ὑψηλὴν Πύλην ἕνα ἱέρακα (σαΐνι).

ΚΩΣΤΑ ΠΑΛΛΑΣ. Περὶ τοῦ ἁρματωλοῦ τούτου, ἀκμάσαντος κατὰ τὸ 1730, διασώζεται μόνον τὸ ἑπόμενον ἀνέκδοτον δημοτικὸν ᾆσμα :

Κλαῖν' τὰ βουνὰ μὲ τὴ χιονιά, κ' οἱ κάμποι τὸ χειμῶνα,
κλαίγει κι' ὁ Πάλλας, κλαίγεται, παρηγοριὰ δὲν ἔχει.
Δὲν ἔχει χέρι καὶ σπαθί, μάτι γιὰ τὸ τουφέκι,
ἁρματωλοῦ παλληκαριὰ καὶ κλέφτικο καμάρι :

«Μὴν κλαῖτε, μαῦρα μου παιδιά, καϋμένα παλληκάρια!
Ἑξῆντα χρόνια ἀρματωλός, σαράντα χρόνια κλέφτης,
νὰ κυνηγάω τὴν Τουρκιά, νὰ πελεκάω πασάδες.
Μόν' τὤχω ντέρτι στὴν καρδιά, τὤχω βαρὺ μαράζι
πὼς σὰν τὸ μάθουν οἱ ἄπιστοι θὰ μποῦν στὸ σύνορό μου,
θὰ μοῦ πατήσουν τὰ χωριά, τὸ πατρικό μου κόλι.
Γιὰ κόφτε τὸ κεφάλι μου, βάλτε το στὴν κοτρόνα
νὰ κατεβοῦνε τὰ πουλιὰ νὰ τό μοιρολογήσουν,
νὰ κατεβοῦν κ' οἱ σταυραητοὶ στὰ νύχια νὰ τὸ πάρουν,
νὰ πᾶνε νὰ τὸ στήσουνε ταμποῦρι στὴ φωλειά τους.
Καὶ σὰν οἱ Τοῦρκοι κατεβοῦν στὸ σύνορο τοῦ Πάλλα,
νὰ πᾶνε νὰ τὸ ρίξουνε ἀνάμεσα στ' ἀσκέρια,
γιὰ νὰ τὸ ἰδοῦν οἱ ἄπιστοι καὶ πίσω νὰ γυρίσουν».

ΛΟΥΚΑΣ ΚΑΛΛΙΑΚΟΥΛΑΣ. Ἐκ Λοιδορικίου, πρωτοπαλλήκαρον τοῦ Ἀνδρούτσου, μεθ' οὗ καὶ συνεξεστράτευσεν ἐν Πελοποννήσῳ. Διορισθεὶς ἁρματωλός, ἔπεσε μαχόμενος κατὰ τὴν ἐν Καβρολίμνῃ τῆς Αἰτωλίας μάχην.

ΧΡΟΝΗΣ. Ἀρματωλὸς τῆς Δωρίδος, ὑπηρέτησεν ὑπὸ τὸν Κωνσταντάραν. Ὁ Ἀλῆ Τσεκούρας Δερβέναγας, συλλαβὼν διὰ προδοσίας τὰ τέκνα του, κατέσφαξεν αὐτά. Ἐφονεύθη ἔξω τοῦ Γαλαξειδίου περὶ τὸ 1791. Εἰς ἀνάμνησιν τῆς σφαγῆς τῶν τέκνων διεσώθη τὸ ὑπ' ἀριθμὸν 48 ἐν τῇ συλλογῇ τοῦ κυρίου Πασσὼβ ἀναγιγνωσκόμενον ᾆσμα :

Πολλὰ τουφέκια ἀντιβογοῦν, μιλλιόνια καρυοφύλλια,
Ἀλῆ Τσεκούρας χαίρεται καὶ ρίχνει στὸ σημάδι.
Διαβαίνει ὁ Χρόνης γιὰ νὰ δῇ πηγαίνοντας στὸ σπίτι·
«Πολλὰ τὰ ἔτ' μπουλούκμπαση».—Καλῶς τονε τὸ Χρόνη.
Πῶς τἄχεις, Χρόνη, τὰ παιδιά, τί κάνουν τὰ παιδιά σου;»
—«Σὲ προσκυνοῦν, μπουλούκμπαση, καὶ σοῦ φιλοῦν τὰ χέρια·
Δώδεκα μέραις ἔλειπα, τί κάνουνε δὲν ξέρω».
—Ἂν θέλῃς, Χρόνη μου, νὰ ἰδῇς ὤμορφα κεφαλάκια,
τήραξε μέσα στὸν τορβᾶ νὰ ἰδῇς ἀγγελουδάκια».
Ὁ Χρόνης ἀνατρίχιασε, τὸν ἔφαε μαῦρο φεῖδι.
Πάει, τηράζει 'σ τὸν τορβᾶ, τηράζει καὶ τί βλέπει;
Βλέπει τὸ πρῶτο του παιδί, μικρὸ παλληκαράκι.
Ὁ νοῦς του σκοτεινιάστηκε, τὰ χείλια του παγόνουν·
πέφτει στραβὸς μὲ τὸ σπαθὶ στὸ τούρκικο τάσκέρι,
βαρεῖ δεξιά, βαρεῖ ζερβιά, βαρεῖ μπροστὰ καὶ πίσω,
σφάζει Ἀρβανίτες δώδεκα καὶ δυὸ μπουλουκμπασίδες.
Ἀλῆ Τσεκούρας ἔπεσε καὶ τρεῖς ἐπανωθειό του.

ΓΥΦΤΑΚΗΣ. Γυφτάκης καὶ Καλέμης, αὐτάδελφοι, ἀνεψιοὶ ἐκ μητρὸς τοῦ Μήτσου Κοντογιάννη. Ἐφονεύθησαν περὶ τὸ 1802 ἔξω τῆς Ὑπάτης πολεμοῦντες κατὰ τοῦ Ἰουσοὺφ Ἀράπη.

ΑΝΔΡΟΥΤΣΟΣ. Ἀνδρέας Βαρούσης, ἐκ τοῦ χωρίου Λιβανάταις τῆς

'Αταλάντης, πατὴρ τοῦ διαβοήττυ 'Οδυσσέως. Φοβούμενος μὴ προσβάλλω τὴν μνήμην τοῦ μεγαλουργοῦ καὶ μεγαλεπηβόλου τούτου ἀθλητοῦ, περικλείων τὸ ἡράκλειον ὄνομά του ἐντὸς τῶν στενωτάτων ὁρίων περιληπτικῆς σημειώσεως, ἀποφεύγω ἐκ προθέσεως νὰ εἴπω τι περὶ τοῦ καταπληκτικοῦ βίου του.

Συλληφθεὶς διὰπροδοσίας τῶν Βενετῶν, παρεδόθη τοῖς 'Οθωμανοῖς, οἵτινες καὶ ἔπνιξαν αὐτὸν ἐν ταῖς εἱρκταῖς τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ὡς μετὰ ταῦτα διὰ χειρῶν ἀνόμων ἐπνίγη καὶ ὁ υἱὸς αὐτοῦ 'Οδυσσεὺς ἐν τῇ εἱρκτῇ τῆς ἀθηναϊκῆς 'Ακροπόλεως.

Δημοτικὸν ᾆσμα, πρωτοτύπου ὡραιότητος, ἐν ᾧ παρίστανται τὰ ὄρη τῆς στερεᾶς 'Ελλάδος διαπληκτιζόμενα πρὸς τὰς πεδιάδας καὶ ἐκζητοῦντα δι' ἀπειλῶν τὴν ἀπόδοσιν τοῦ 'Ανδρούτσου, προσκαίρως παραιτήσαντος αὐτά, δίδει ἐν συνόψει ἀκριβῆ ἰδέαν τῆς μεγάλης τοῦ ὁπλαρχηγοῦ τούτου βαρύτητος.

Κλαῖνε τὰ μαῦρα τὰ βουνά, παρηγοριὰ δὲν ἔχουν.
Δὲν κλαῖνε γιὰ τὸ ψήλωμα, δὲν κλαῖνε γιὰ τὰ χιόνια.
'Η Γκιόνα λέει τῆς Λιάκουρας, κ' ἡ Λιάκουρα τῆς Γκιόνας:
«Βουνί, ποῦσαι ψηλότερο καὶ πλειὸ ψηλ' ἀγναντεύεις,
'Ανδροῦτσος τί νὰ γίνηκε, ἡ λεβεντιὰ ποὺ νἆναι ;
Τί νὰ σοῦ πῶ, βουνάκι μου, τί νὰ σοῦ πῶ, βουνί μου ;
Τὴ λεβεντιὰ τὴ χαίρονται οἱ ψωριασμένοι οἱ κάμποι,
στοὺς κάμπους ψένουν τὰ σφαχτὰ καὶ ρίχνουν στὸ σημάδι,
τοὺς κάμπους τοὺς στολίζουνε μὲ τούρκικα κεφάλια».
Κ' ἡ Λιάκουρα σὰν τἄκουσε πολὺ τῆς κακοφάνη.
Τηράει δεξιά, τηράει ζερβιά, τηράει κατὰ τὴ σκάλα :
«Βρὲ κάμπε ἀρρωστιάρηκε, βρὲ κάμπε μαραζάρη,
μὲ τὴ δική μου λεβεντιὰ νὰ στολιστῆς γυρεύεις ;
Γιὰ βγάλε τὰ στολίδια μου, δός μου τὴ λεβεντιά μου,
μὴ λυώσ' ὅλα τὰ χιόνια μου καὶ θάλασσα σὲ κάμω».

Τὸ ᾆσμα τοῦτο, ἐξ οὗ ἀπορρέει κρουνηδὸν ὁ πλαστικὸς ὀπὸς τῆς δημοτικῆς ποιήσεως, ἐποιήθη περὶ τὰ 1789, ὅτε ὁ μὲν 'Ανδροῦτσος μετὰ πεντακοσίων πολεμιστῶν καταβὰς ἀπὸ τῶν ὀρέων, ἀναπεπταμένας ἔχων τὰς σημαίας, περιέτρεχε νικηφόρως τὴν Στερεὰν καὶ τὴν Πελοπόννησον, τὸ δὲ γαλλικὸν ἔθνος ἀνέτρεπε ἐκ θεμελίων τὸ σαθρὸν οἰκοδόμημα τοῦ μεσαιωνικοῦ ἀπολυτισμοῦ καὶ διεκήρυττε τἀθάνατα καὶ ἀπαράγραπτα δικαιώματα τοῦ ἀνθρώπου.

ΒΛΑΧΟΘΑΝΑΣΗΣ. 'Εκ Βουνιχώρας τῆς Παρνασσίδος, ψ υ χ ο π α τ έ ρ α ς τοῦ 'Ανδρούτσου, ἀγαπῶν αὐτὸν ὡς ἴδιον τέκνον, πρῶτος τὸν καθωδήγησεν εἰς τὸ πολεμικὸν στάδιον. Διατηρηθεὶς ἀκμαῖος μέχρις ἐσχάτου γήρατος καὶ οὐδέποτε ἀπαυδήσας μαχόμενος, ἔπεσεν ὁ γενναῖος πλησίον τῆς Ναυπάκτου, ὅτε ξιφήρης ὥρμησεν εἰς μέσον τῶν πολεμίων ἵνα συμπλακῇ πρὸς τὸν διοικητὴν αὐτῆς Μουχτὰρ πασᾶν. 'Εν τῇ ὁρμητικῇ ταύτῃ ἐφόδῳ μόλις ἐπρόφθασε νὰ τὸν ἀκολουθήσῃ ὁ 'Ιωάννης Ξυλικιώτης,.ὅστις καὶ ἐφονεύθη παρὰ τῷ πολιῷ ἁρματωλῷ. Μάχη πεισματώδης συνήφθη μετὰ ταῦτα πρὸς κατάκησιν τῆς κεφαλῆς τοῦ Βλαχοθανάση. 'Υπερισχύσαντες δὲ οἱ 'Αλβανοὶ ἥρπασαν αὐτὴν καὶ ἀφ' οὗ ἐν θριάμβῳ τὴν περιέφε-

ρον ἔνθεν κἀκεῖθεν, τὴν ἐπώλησαν ἐπὶ ἀδρᾷ αμοιβῇ πρὸς τὸν βέην τῶν Σαλώνων, ὅστις καὶ διέταξεν νὰ στηθῇ ἐπί τινος κοπρῶνος.

Ὁ Ἀνδροῦτσος θρηνῶν τὸν θάνατον τοῦ Βλαχοθανάση, εἶπε :

Πέντε παιδιά μοῦ σκότωσαν καὶ τὸ Βλαχοθανάση,
πέντε πλευρὰ μοὺ τσάκισαν καὶ τὴ δεξιά μου πλάτη.

ΔΙΑΚΟΣ ΚΟΤΤΑΒΑΣ. Ἀρματωλὸς τοῦ Ὀλύμπου, περὶ οὗ καὶ τὸ ὑπ' ἀριθμὸν 89 ἐν τῇ Πασσοβείῳ συλλογῇ δημοτικὸν ᾆσμα, ὅπου διαλάμπουσιν οἱ τρεῖς ἑπόμενοι στίχοι :

—Προσκύνα, Διάκο, τὸν πασᾶ, προσκύνα τὸν Βηζύρη·
—Ὅσο εἶν' ὁ Διάκος ζωντανός, πασᾶ δὲν προσκυνάει·
πασᾶ ἔχει ὁ Διάκος τὸ σπαθί, Βηζύρη τὸ τουφέκι.

ΚΟΝΤΟΓΙΑΝΝΗΣ. Ἰωάννης Κοντογιάννης, ἐκ Χαλικιοπούλων τοῦ Βάλτου, ἀρματωλὸς Ὑπάτης. Παρευρεθὴ καὶ διέπρεψε κατὰ τὴν ἐν Κερασόβῳ μάχην. Ἐπειδὴ δὲ ὁ Κοὺρτ πασᾶς, βαρέως φέρων τὴν ἧτταν, διέταξε τὸν Μοῦρτον Χοῦσον, ἵνα διὰ νέων δυνάμεων ἐπιπέσῃ κατὰ τοῦ Μπουκουβάλα, εἰδοποιηθέντες οἱ ἀρματωλοὶ συνεξεστράτευσαν πάντες, καὶ ταύτην τὴν φορὰν ἀναθέσαντες τὴν ἀρχηγίαν εἰς τὸν Κοντογιάννην ἐπορεύθησαν πρὸς συνάντησιν τῶν πολεμίων. Ὁ Κοντογιάννης ἀπ' ἀρχῆς ἀπέφυγε τὴν συμπλοκήν, μέχρις οὗ διὰ στρατηγημάτων ἐφελκύσας τοὺς Ἀλβανοὺς εἰς Χόνια, σύμφυτον καὶ ἀδιέξοδον χῶρον ἐν Βάλτῳ, ἐπέπεσε κατ' αὐτῶν καὶ τοὺς κατέστρεψεν. Παρίσταται ὁ ἀείμνηστος οὗτος ἐν τῷ στιχουργήματι σκυθρωπάζων καὶ ἐξαιτούμενοςσυγγνώμην παρὰ τοῦ Διάκου ὑπὲρ τοῦ ἀπογόνου αὐτοῦ Μήτσου (ὅρα Προλεγόμενα).

ΚΑΤΣΑΝΤΩΝΗΣ. Εὐχαρίστως ἐπανέρχομαι εἰς τὸ προσφιλὲς τοῦτο ὄνομα οὐ μόνον διότι ἀπ' ἀρχῆς τοῦ ποιητικοῦ μου σταδίου συνηντήθην μετ' αὐτοῦ ὑπὸ τὴν σκιὰν τοῦ ἐν Ἰωαννίνοις αἱμοχαροῦς πλατάνου, ἀλλὰ διότι στενῶς διατελεῖ συνδεδεμένον μετὰ τῆς φίλης μου Λευκάδος.

Ἀναδιφῶν τὴν ἱστορίαν τῶν χρόνων ἐκείνων καθ' οὕς, ἀφ' ἑνὸς μὲν Ἀλῆς ὁ Τεπελενλῆς διενοήθη νὰ καταστρέφῃ τὸ τελευταῖον τοῦ ἠπειρωτικοῦ ἀρματωλισμοῦ καταφύγιον, ἀφ' ἑτέρου δὲ οἱ διασημότεροι τῶν ἡμετέρων πολεμιστῶν ἀπεφάσισαν ἀντὶ οἱασδήποτε θυσίας νὰ τὸ διασώσωσι καὶ διεξερχόμενος τὰ ἔγγραφα, τὰ ἐπιμαρτυροῦντα τὰς θυσίας, ἃς ὑπέστη ὁ λαὸς τῆς πατρίδος μου, τοὺς κινδύνους, οὓς διέτρεξε, τὰς κακουχίας, τὴν ἀκαταμάχητον καρτερίαν, ἀγάλλομαι ἐνδομύχως βλέπων ἀνὰ πᾶσαν στιγμὴν τὸν μὲν Κατσαντώνην ἐπισκιάζοντα τὴν ἀκρόπολιν ταύτην τοῦ Ἑλληνισμοῦ διὰ τῆς κεραυνοβόλου σπάθης του, τὸν δὲ Ἰωάννην Καποδίστριαν δι' ἀκαταλογίστων προσπαθειῶν παρηγοροῦντα τοὺς θλιβομένους καὶ ἀενάως μεριμνῶντα ὑπὲρ τῆς ἀγωνιώσης Λευκάδος.

Μεθ' ὅσα ἐδημοσίευσεν ὁ κύριος Ἐπαμεινώνδας Φραγκίστας, υἱὸς ἑνὸς τῶν γενναιοτέρων τοῦ Κατσαντώνη συναγωνιστῶν, μεθ' ὅσα κι' ἐγὼ ἐσημείωσα ἐν τοῖς Μ ν η μ ο σ ύ ν ο ι ς, περιττὴ ἀπέβαινε πᾶσα περαιτέρω ἔρευνα, ἂν δὲν ᾐσθανόμην βαρεῖαν τοῦ συνειδότος τύψιν παρασιωπῶν τὰς σπουδαίας ὑπηρεσίας, ἃς παρέσχε τότε τῇ πατρίδι ὁ φιλόπατρις ἡμῶν Κλη-

ρος, ἔχων ἐπὶ κεφαλῆς τὸν δημοτικώτατον αὐτοῦ ἱεράρχην, τὸν διὰ τοῦ ἰδίου παραδείγματος ἀδιαλείπτως διεγείροντα εἰς τὰς ψυχὰς ἁπάντων τὴν ἐθνικὴν φιλοτιμίαν, τὸν ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους τῆς μακρᾶς ἐκείνης πολιορκίας γενναίως προκινδυνεύσαντα, τὸν μὴ φεισθέντα οὔτε ἀγώνων οὔτε μόχθων πρὸς ματαίωσιν τῶν ἐθνοκτόνων βουλῶν τοῦ τρομεροῦ Βηζύρου.

Ὁ Μητροπολίτης Λευκάδος Παρθένιος Κονιδάρης ἔσχε τότε τὴν τιμὴν νὰ ὑποδεχθῇ τὸν Ἄρτης Ἰγνάτιον, ηὐτύχησε δὲ τὰς εὐλογίας αὐτοῦ νὰ ἐπιδαψιλεύσῃ καὶ ἐπὶ τῆς ἀρειμανίου κεφαλῆς τοῦ Κατσαντώνη δραμόντος πρὸς ἐνίσχυσιν τῶν διακινδυνευόντων ἀδελφῶν του. Ἀκμαία διατηρεῖται εἰσέτι ἐν τῇ μνήμῃ τῶν γερόντων ἡ ἱστορία τῶν ἡμερῶν ἐκείνων, διασώζεται δὲ ζωηροτάτη καὶ ἡ ἐθνικὴ καὶ ἀπαράμιλλος διαγωγὴ τοῦ Παρθενίου. Μετὰ τὴν ἀποσόβησιν τοῦ κινδύνου, ὁ Κόμης Ἰωάννης Καποδίστριας, ὁ ἔκτακτος ἀπεσταλμένος τῆς Ἰονίου Κυβερνήσεως, θέλων νὰ ἐπισημοποιήσῃ τὰ διατρέξαντα ἀπηύθυνε πρὸς τὸν ἱεράρχην εὐχαριστήριον ἐπιστολήν, ἣν ἀσμένως δημοσιεύω, καθόσον ἐξ αὐτῆς προκύπτουσι γεγονότα, τότε μὲν ἐπαξίως ἐκτιμηθέντα, σήμερον δὲ εἰς οὐδὲν λογιζόμενα, ἐπὶ μεγάλῃ βλάβῃ τῶν συμφερόντων τοῦ Ἑλληνισμοῦ.

Ἐπίσης δημοσιεύω ἐπίσημον δίπλωμα, δι' οὗ ὁ Κόμης Γεώργιος Μοντσενίγος ἐκφράζει πρὸς τὸν Λευκάδος μητροπολίτην τὴν εὐγνωμοσύνην τῆς Κυβερνήσεως καὶ ἐπιστολὴν τοῦ Παρθενίου πρὸς τὸν Ἰγνάτιον, ἐν ᾗ μετὰ χριστιανικῆς μετριοφροσύνης καὶ σεμνότητος ἀποδίδεται πᾶσα τῆς ἐπιτυχίας ἡ τιμὴ εἰς τὰς ἐνδελεχεῖς προσπαθείας τοῦ διασήμου πρόσφυγος.

Ὁ Ἔκτακτος Ἀπεσταλμένος

Πρὸς τὸν Πανιερώτατον Μητροπολίτην Λευκάδος

Τῇ 25 Αὐγούστου 1807·

Ἐκπληρώσας τὴν ἐντολήν μου, μεταβαίνω εἰς Κέρκυραν. Ἀλλά, κοινοποιῶν ὑμῖν ,Πανιερώτατε, τὴν ἀγγελίαν ταύτην, δὲν δύναμαι νὰ μὴ ἐκδηλώσω συγχρόνως τὴν ἀΐδιον εὐγνωμοσύνην μου πρὸς ὑμᾶς, ἐν δυσχερεστάταις περιστάσεσι εὐαρεστηθέντας ἵνα μοὶ παράσχητε συνδρομὴν διὰ τῆς μεγάλης ἐπιρροῆς ἣν ἐξασκεῖτε ἐπὶ τῆς ψυχῆς τοῦ λαοῦ τούτου, ἀνέκαθεν ἐκτιμήσαντος τὰς ἀρετὰς δι' ὧν περικοσμεῖσθε, καὶ δικαίως ἀνυψώσαντος ὑμᾶς εἰς τὴν ὑψηλὴν ἕδραν, ἣν κατέχετε.

Γλυκυτάτην θέλω φέρῃ μετ' ἐμοῦ τὴν ἀνάμνησιν τῆς ἐποχῆς, καθ' ἥν, πιστῶς ὑπηρετοῦντες τῇ πατρίδι, ἐκτιμήσατε τὰ πολεμικὰ ἔργα τὰ κατασκευαζόμενα ὑπὸ τὴν βολὴν τῶν ἐχθρικῶν τηλεβόλων, παριστάμενοι ἐντὸς τῶν τάφρων, δι' ὧν περιεζώσθη ἡ πόλις. Οὔτε θέλω λησμονήσῃ τὰς ἡμέρας καθ' ἅς, περιτρέχοντες τὰ ὄρη τῆς νήσου, ἐνεπνέετε εἰς τὰς καρδίας τῶν ἀνδρείων αὐτῆς τέκνων τὸν ἱερὸν ὑπὲρ Πατρίδος καὶ Πίστεως ἔρωτα. Διὰ τῆς ἰσχύος τοῦ λόγου καὶ τοῦ ὑμετέρου παραδείγματος ὁ λαὸς οὗτος ὑπέστη ἀγογγύστως μόχθους καὶ ἀκαταπαύστους ἁδροτάτας δαπάνας, αὐτοὶ δ' ἐκεῖνοι, οἵτινες αὐτοπροαιρέτως ἀνεδέχοντο τὸ βάρος τῶν πολεμικῶν ἔργων, προέταξαν ἐν ὥρᾳ κινδύνου καὶ τὰ στήθη ἐπὶ τῶν ἐξωτερικῶν ὀχυρωμάτων, καὶ ὁ βάρβαρος καὶ αὐθάδης ἐχθρός, ὅστις μᾶς ἠπείλει, ὠχρίασεν ἐνώπιόν των.

Ἠλικαῦται ὑπηρεσίαι, μεγάλως τιμῶσαι τὴν ὑμετέραν Πανιερότητα

καὶ τὴν πατρίδα, ἥτις εὐτύχησε νὰ ἔχῃ Ὑμᾶς, ἀναντιρρήτως συνέτειναν πρὸς εὐόδωσιν καὶ αἰσίαν ἐκπεραίωσιν τῆς ἐντολῆς ἣν ἀνεδέχθην ὡς ἔκτακτος ἀπεσταλμένος τῆς ἐκλαμπροτάτης Γερουσίας ἐν ταύτῃ τῇ νήσῳ.

Διὸ παρακαλῶ ὑμᾶς ἵνα ἀποδεχθῆτε τὰς ἐν τῷ ἐπισήμῳ τούτῳ ἐγγράφῳ κατατεθείσας θερμὰς εὐχαριστίας μου, μοὶ ἐπιτρέψητε δὲ συγχρόνως ἵνα μετὰ τῆς αὐτῆς εἰλικρινείας ὑποβάλω τῇ ἐκλαμπροτάτῃ Γερουσίᾳ τὰς πατριωτικὰς ὑμῶν προσπαθείας καὶ μαρτυρήσω ὑπὲρ τῆς εὐγνωμοσύνης καὶ τῶν ἐγκωμίων ἅτινα ὀφείλονται πρὸς τὴν Ὑμετέραν Πανιερότητα.

Εὔχομαι ἵνα ἡ χεὶρ τοῦ Ὑψίστου, ἡ προστατεύουσα ἀείποτε τὴν νῆσον ταύτην, εὐλογήσῃ αὐτὴν καὶ πάλιν, ἀπομακρύνουσα πάντα κίνδυνον ἐκ τῶν μεθορίων προερχόμενον, προάξῃ δὲ τὴν εὐημερίαν αὐτῆς, εἰς ἀμοιβὴν τῶν δυστυχημάτων ὅσα ὑπέμεινεν.

Ἡ εὐχὴ αὕτη, ἣν ἀπευθύνω πρὸς τὸν Παντοδύναμον, ἐμπνεόμενος ὑπὸ τῆς ζωηροτέρας ἀγάπης πρὸς τὸν λαὸν τῆς Λευκάδος καὶ γνωρίζων κακῇ τύχῃ, τὴν οἰκτρὰν κατάστασιν εἰς ἣν περιῆλθεν ἡ νῆσος, ἐξέρχεται ἐκ τῶν μυχῶν τῆς καρδίας μου.

Ὑμῖν δὲ ἀπόκειται, Πανιερώτατε, διὰ τῶν πρὸς τὸν Θεὸν δεήσεων, νὰ ἐμπνεύσητε τῷ λαῷ τούτῳ καρτερίαν, μετριοπάθειαν, σύνεσιν παραμυθοῦντες καὶ ἐνθαρρύνοντες αὐτὸν διὰ τοῦ Ὑμετέρου βλέμματος.

Δέξασθε τὴν διαβεβαίωσιν τῆς βαθυτάτης ὑπολήψεώς μου.

Κόμης ΙΩΑΝΝΗΣ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΣ

Εὐχαριστήριον δίπλωμα κόμητος Γεωργίου Μοτσενίγου

Ἐπειδὴ προκύπτει ἡμῖν ἐξ ἐπισήμων διαβεβαιώσεων ἡ ἐνδελεχὴς συνδρομὴ τοῦ Πανιερωτάτου Μητροπολίτου Λευκάδος Παρθενίου ὑπὲρ τῆς αἰσίας διεξαγωγῆς τῆς ἐπιχειρήσεως, ἣν ἀπὸ κοινοῦ ἀνεδέχθησαν ὅ τε ρωσσικὸς στρατὸς καὶ ἡ Ἰονικὴ Κυβέρνησις πρὸς σωτηρίαν καὶ ἀσφάλειαν τῆς Λευκάδος κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ πολέμου, παρέχομεν αὐτῷ τὴν παροῦσαν εἰς ἔνδειξιν τῆς ἡμετέρας εὐγνωμοσύνης καὶ τῆς πλήρους εὐαρεσκείας τῆς σεπτῆς αὐτοκρατορικῆς ἡμῶν Αὐλῆς.

Πεποίθομεν ὅτι ἡ πατρὶς τοῦ ἀγαθωτάτου ποιμενάρχου, ἐκτιμῶσα τὰς ἀρετὰς καὶ τὰς ὑπηρεσίας, δι' ὧν κατέκτησεν τὴν συμπάθειαν τῶν ρωσσικῶν ὅπλων καὶ τῆς Ἰονίου Κυβερνήσεως, θέλει καὶ ἐν τῷ μέλλοντι ἀποδίδῃ αὐτῷ ἀγάπην ἀμετάτρεπτον πρὸς ἀμοιβὴν τοῦ ἱεροῦ χαρακτῆρος, τῶν ἀρετῶν, δι' ὧν περικοσμεῖται, καὶ τῶν ἐξόχων ὑπηρεσιῶν, ἃς προσήνεγκε.*

Κέρκυρα τῇ 15 Αὐγούστου 1807.

Κόμης ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΜΟΝΤΣΕΝΙΓΟΣ

Ἐπιστολὴ Παρθενίου πρὸς Ἰγνάτιον

Πανιερώτατε καὶ Θεοπρόβλητε Δέσποτα,

Εἶναι γνωστὸν καὶ ὁμολογούμενον ἀπὸ ὅλους σχεδὸν καὶ τοὺς ἐγκρί-

* Ἡ ἐπιστολὴ τοῦ Ι. Καποδιστρίου καὶ τὸ εὐχαριστήριον τοῦ Γ. Μοτσενίγου μετεφράσθησαν ἀπὸ τὸ ἰταλικὸν πρωτότυπον τῶν ἐγγράφων, εὑρισκομένων παρὰ τῇ οἰκογενείᾳ Κονιδάρη.

τους τῆς πόλεως καὶ τοὺς κατοίκους ταύτης τῆς νήσου, πόσος ἦτον ὁ κίνδυνος τοῦ τόπου τούτου καὶ ὁ μέγας φόβος ὁποὺ δι' αὐτὸν περιεῖχε δικαίως τὰς ψυχὰς ὅλων τῶν ἐντοπίων, καὶ πόσον ἐξ ἐναντίας ἐνεψύχωσεν ὅλους ἡ παρουσία τῆς ὑμετέρας Πανιερότητος.

Οἱ ἐλλόγιμοι καὶ πατρικοὶ αὐτῆς λόγοι, τὰ γενναῖα καὶ ἡρωϊκὰ κατορθώματα τοῦ ἐκλάμπρου ὑποκειμένου της, ὁποὺ διὰ φυσικὴν αὐτῆς καλοκαγαθίαν καὶ ζῆλον ἔνθερμον πατριωτισμοῦ κατὰ συνέχειαν καὶ πόνοις καὶ ἱδρῶσιν εἰς ὅλους ἐδείκνυε, δὲν ἐδυνήθησαν παρὰ νὰ ἀποδιώξωσι κάθε κίνδυνον καὶ νὰ δώσωσι ψυχὴν καὶ εἰς τοὺς πλέον ἀψύχους.

Ὅθεν ὅλοι κοινῶς δι' ἐμοῦ τοῦ ἐλαχίστου αὐτῶν ποιμένος ἀπονέμουσιν εἰς τὴν ἱερὰν καὶ εὐεργετικὴν αὐτῆς ψυχὴν τὰς διὰ λόγου ὀφειλομένας χάριτας, ὁμολογοῦντες ἁπανταχοῦ τὸ μέγεθος τῶν προτερημάτων της.

Δέξαι λοιπόν, πανιερώτατε Δέσποτα, εἰς ἀπόδειξιν τῆς εὐχαρίστου πρὸς αὐτὴν ἡμῶν διαθέσεως τὴν παροῦσαν ὁμολογίαν, ὁποὺ δι' ἐμοῦ γίνεται, δεομένου τοῦ παντοδυνάμου Θεοῦ ὑπὲρ τῆς ὑγείας καὶ παντὸς ἄλλου ἀγαθοῦ τῆς ἡμετέρας Πανιερότητος.

Ὁ Μητροπολίτης Λευκάδος καὶ Ἁγίας Μαύρας
† ΠΑΡΘΕΝΙΟΣ

ΑΛΕΞΗΣ ΚΑΛΟΓΕΡΟΣ. Νέος ἔτι εἰσῆλθεν ὡς μοναχὸς ἐν τῇ μονῇ τοῦ Προφήτου Ἠλιοῦ. Ἡ σπανία αὐτοῦ καλλονὴ τὸν ὑπεχρέωσε ν' ἀποδυθῇ εἰς τὸ πολεμικὸν στάδιον, ὅπως διαφύγῃ τὰς αἰσχρὰς τῶν Ὀθωμανῶν καταδιώξεις. Πρὸς ἀνάμνησιν δὲ τοῦ καλογηρικοῦ του βίου προσηγορεύθη Κ α λ ό γ ε ρ ο ς, ἐν ᾧ τῆς οἰκογενείας αὐτοῦ τὸ ἐπώνυμον ἦτο Ρ ο υ μ ά ν η ς. Ὑπηρέτησεν ὑπὸ τὸν Ἀνδροῦτσον. Συλληφθεὶς δὲ διὰ προδοσίας ἐφονεύθη εἰς Σάλωνα.

ΚΑΤΣΙΚΟΓΙΑΝΝΑΙΟΙ. Τὴν δραματικωτάτην ἱστορίαν τῆς οἰκογενείας ταύτης εὐχαρίστως ἀναφέρω ἐν ταῖς σημειώσεσί μου, οὐ μόνον διότι ἀδίκως μέχρι τοῦδε παρεσιωπήθησαν αἱ σπουδαῖαι ὑπηρεσίαι, ἃς προσήνεγκε τῇ πατρίδι, ἀλλὰ καὶ διότι ἐκ τῶν πολλῶν ἐπιστολῶν, αἵτινες διασώζονται ἐν τῷ χαρτοφυλακείῳ τῆς Λευκάδος, προκύπτει ἡ ἀκαταπόνητος ἐπιμονὴ ἀφ' ἑνὸς μὲν τοῦ Ἀλῆ πασᾶ πρὸς ἐξόντωσιν αὐτῆς, ἀφ' ἑτέρου δὲ τῶν ἐγχωρίων ἀρχῶν τῆς πατρίδος μου ὅπως τὴν διαφυλάξωσι.

Κατὰ τὸ ἔτος 1802 καὶ 1803 οἱ ἀδελφοὶ Χρῆστος καὶ Ἀπόστολος Κατσικογιάνναι κατεῖχον τὸ κ α π ε τ α ν ᾶ τ ο ν τῆς Ἀκαρνανίας. Ἀμφότεροι οὗτοι, ἐξαιρέτως δὲ ὁ Χρῆστος, κηρυχθέντες κατὰ τοῦ σατράπου τῶν Ἰωαννίνων, ἐπὶ πολλὰ ἔτη ἐβασάνισαν αὐτὸν ἐπιπίπτοντες κατὰ τῶν Ἀλβανῶν Δερβεναγάδων, οἵτινες ἀνηλεῶς τοὺς κατεδίωκον.

Νοήσας ὁ Ἀλῆς ὅτι ἀδύνατον ἦτο νὰ τοὺς ἐξολοθρεύσῃ διὰ τοῦ πολέμου, ἀπεφάσισε νὰ προστρέξῃ εἰς τὴν στυγερωτέραν τῶν προδοσιῶν. Προσεκάλεσε τὸν Βεκὴρ Τσουγαδοῦρον, ἀ δ ε λ φ ο π ο ι τ ὸ ν τοῦ Χρήστου καὶ τοῦ Ἀποστόλου, καὶ ἐνετείλατο αὐτῷ τὴν δολοφονίαν, ἀφ' οὗ διεφήμισεν ὅτι, λησμονῶν τὰ παρελθόντα, ἔπεμπε τὸν διαβόητον τοῦτον Ἀλβανὸν ὅπως διαβιβάσῃ πρὸς τοὺς παλαιοὺς φίλους του τὴν διαβεβαίωσιν τῆς πατρικῆς στοργῆς του.

Ὁ Βεκήρ, παραλαβὼν ἐκλεκτὴν συνοδείαν, μετέβη εἰς Ἀκαρνανίαν καὶ μαθὼν ὅτι οἱ Κατσικογιανναῖοι διέμενον κατὰ τὰς ἡμέρας ἐκείνας εἰς Πλαγιάν, ἔδραμεν αὐθωρεί, παραγγείλας πρὸς τοὺς παρακολουθοῦντας αὐτὸν

νὰ πυροβολήσωσι κατ' ἐκείνων οὓς ἤθελεν ἀσπασθῇ.

Ἀφ' οὗ οἱ δύο ἀδελφοὶ ἔμαθον τὴν ἄφιξιν τοῦ ἀρχαίου φίλου, ἐξῆλθον εἰς προϋπάντησιν αὐτοῦ. Τὸν ὑπεδέχθησαν δὲ περιπαθῶς καὶ φιλοφρόνως ὑπὸ τὴν σκιὰν τῆς πλατάνου παρὰ τῇ πηγῇ τῆς Πλαγιᾶς· ἐκεῖ ὁ Ἰσκαριώτης ἐναγκαλισθεὶς αὐτούς, ὑπέδειξε τὰ θύματα, καὶ οἱ Ἀλβανοὶ πυροβολήσαντες ἐκ τῶν νώτων, ἐφόνευσαν ἀμφοτέρους.

Μετ' οὐ πολὺ ἔφθασεν ἐπιστολὴ ἐκ Πρεβέζης, δι' ἧς ὁ Κάσκαρης, στενὸς αὐτῶν συγγενής, ἔγραφε πρὸς τοὺς δολοφονηθέντας τὴν εἰς Ἀκαρνανίαν μετάβασιν τοῦ Τσουγαδούρου καὶ αἰνιγματωδῶς ἐσυμβούλευεν ἐν τῇ συναντήσει αὐτῶν μετὰ τοῦ Ἀλβανοῦ Δερβέναγα νὰ προσέχουν ὥστε «ὅπου εἶναι ὁ Χρῆστος νὰ μὴν εἶναι καὶ ὁ Ἀπόστολος», ὑποδεικνύων οὕτω πως τὴν τεκταινομένην προδοσίαν καὶ προειδοποιῶν περὶ αὐτῆς τὸν Χρῆστον καὶ τὸν Ἀπόστολον. Ἀλλ' ὅτε ἡ ἀγγελία ἔφθασεν, ὁ φόνος εἶχεν ἐκτελεσθῆ καὶ ὁ Βεκὴρ ἐπανήρχετο τροπαιοφόρος ἄγων μετ' αὐτοῦ καὶ τὰς πενθηφορούσας οἰκογενείας τῶν προδοθέντων φίλων του. Κατὰ τὴν ὁδοιπορίαν ταύτην ἡ σύζυγος τοῦ Ἀποστόλου, τῇ ἐπιμόνῳ αὐτῆς αἰτήσει, ἔλαβε τὰς δύο κεφαλὰς ταριχευμένας ἤδη, καὶ ἐγκολπωθεῖσα αὐτὰς τὰς μετέφερε μέχρις Ἰωαννίνων. Ὁ Ἀλῆς προσεποιήθη βαθυτάτην λύπην ἐπὶ τῇ αὐθαιρέτῳ, ὡς ἔλεγε, διαγωγῇ τοῦ Τσουγαδούρου, ἀλλὰ μὴ δυνάμενος νὰ ἐπανορθώσῃ τὸ κακόν, ἠθέλησε διὰ πολλῶν περιποιήσεων νὰ δείξῃ πρὸς τὰς οἰκογενείας τῶν φονευθέντων τὴν εὔνοιαν καὶ τὴν ἀγάπην του, καὶ διέταξεν ἵνα ἁρμόδιον κατάλυμα χορηγηθῇ αὐταῖς ἐν τοῖς ἰδίοις σεραγίοις.

Ὁ Χρῆστος ἀφῆκεν υἱοὺς τὸν Μήνιον, φονευθέντα κατὰ τὸν ἱερὸν ἀγῶνα εἰς τὸν Ἀνηφορίτην, πλησίον τῶν Θηβῶν, τὸν Σπῦρον, φονευθέντα κατὰ τὸ 1821 εἰς Καγκέλια, τὸν Στάθην, προαχθέντα συνταγματάρχην καὶ ἀποθανόντα κατὰ τὸ 1836 καὶ μίαν θυγατέρα, τὴν Μπήλιω.

Ἐν ᾧ ἡ Μπήλιω διέμενεν ἐν Ἰωαννίνοις ἠράσθη αὐτῆς ὁ Βεζύρης καὶ ἐπειράθη νὰ τὴν εἰσαγάγῃ ἐντὸς τοῦ χαρεμίου του, ἀλλ' ὁ ἀδελφὸς αὐτῆς Μήνιος, μὴ ἀνεχόμενος τὴν ἀτιμίαν, ἰδίαις χερσὶν τὴν ἐφόνευσεν.

Ὁ δὲ Ἀπόστολος ἀφῆκε τὸν Κωστούλαν, φονευθέντα εἰς Βλαχίαν ὑπὸ τὴν σημαίαν τοῦ Ὑψηλάντου, τὸν Ἀποστόλην, πεσόντα ἐν τῇ Ἀκροπόλει τῶν Ἀθηνῶν, καὶ τὸν Πρέβαν, ἀποθανόντα ἐν Πάτραις ἐπὶ Κυβερνήτου.

Ὁ συνταγματάρχης Εὐστάθιος Κατσικογιάννης ἀριθμεῖται μεταξὺ τῶν γενναίων ἐκείνων, οἵτινες, ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Ὀδυσσέως, ἐκλείσθησαν εἰς τὸ χάνι τῆς Γραβιᾶς καὶ διὰ τῆς περιφανεστέρας ἀνδραγαθίας ἀντεστάθμισαν τὴν ἧτταν τῶν Θερμοπυλῶν.

ΓΡΙΒΑΣ ΧΡΗΣΤΟΣ. Κατά τινα νέαν ἀνακάλυψιν, περὶ ἧς ἐν ἐκτάσει πραγματεύεται ὁ κύριος Σάθας ἐν τῷ κατὰ τὴν στιγμὴν ταύτην ἐκδιδομένῳ πονήματι αὐτοῦ «Ἀνδραγαθήματα Μπούα», ἡ ἀρειμανὴς τῶν Γριβῶν οἰκογένεια ἀριθμεῖται μεταξὺ τῶν πολλῶν παραφυάδων αἵτινες ἀνεβλάστησαν ἐκ τοῦ περιφανοῦς τῶν Μπουαίων γένους, ὅθεν ἀνεφύησαν καὶ οἱ Σπάται καὶ οἱ Σγοῦροι καὶ ἄλλοι κατὰ τοὺς μεσαιωνικοὺς χρόνους ἡγεμόνες τῆς Ἀλβανίας, τῆς Ἠπείρου καὶ τῆς Ἀκαρνανίας.

Ὁ Θεόδωρος Μπούας Γρίβας κατὰ τὴν πρώτην ἐν Πελοποννήσῳ ὀθωμανικὴν εἰσβολὴν ἐπολέμησεν ὡς ὁπλαρχηγὸς μετὰ τοῦ συγγενοῦς αὐτοῦ Κορκονδείλου Κλαδᾶ κατὰ Βενετῶν καὶ Τούρκων. Ὕστερον ἡ οἰκογένεια

ἐγκατέστη ἐν Ἀλβανίᾳ καὶ μέλη τινὰ ἐξ αὐτῆς μετῴκησαν ἐκεῖθεν εἰς τὴν Ἑπτάνησον καὶ τὴν Ἀκαρνανίαν.

Σῖμος Γρίβας Μπούας, ἁρματωλὸς τῆς Ἀκαρνανίας περὶ τὰ τέλη τοῦ ΙΖ' αἰῶνος, κατέφυγεν εἰς Λευκάδα καὶ τὸν μοναχικὸν ἀσπασάμενος βίον ἐτελεύτησεν ἐκεῖ κατὰ τὸ 1622 καὶ ἐτάφη ἐν τῇ μονῇ τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Προδρόμου.

Ὁ συγγενὴς αὐτοῦ Θεόδωρος ἀνέκτησε διὰ τοῦ ξίφους τὸ ἁρματωλίκιον τοῦ Σίμου καὶ ἀπέθανε κατὰ τὸ 1653, δολοφονηθεὶς κατὰ τὴν θέσιν ἥτις σήμερον εἰσέτι καλεῖται «Τ ο ῦ Μ π ο ύ α τ' α ὐ λ ά κ ι».

Δράξας τὴν εὐκαιρίαν ταύτην ὁ ἐκ Βάλτου Τσεκούρας εἰσήλασεν εἰς Ἀκαρνανίαν καὶ ἥρπασε περὶ τὸ 1680 τὸ κληρονομικὸν τῶν Γριβαίων ἀξίωμα. Ὀλίγον ὕστερον ὁ Ἀπόστολος Γρίβας, ὅστις διέμενεν εἰς Τόσκεσι τοῦ Σουλίου, ἐπέπεσε μετὰ 100 ὀπαδῶν κατὰ τοῦ Τσεκούρα καὶ ἀνακτήσας τὸ ἁρματωλίκιον κατῴκησεν ἐν Περατιᾷ τῆς Ἀκαρνανίας, παρὰ τοὺς πρόποδας τοῦ ὄρους Λάμιας. Τοῦτον διεδέχθη ὁ υἱὸς του Χρῆστος, τὸν δὲ Χρῆστον ὁ ὁμώνυμος τῷ πάππῳ Ἀπόστολος καὶ τὸν Ἀπόστολον ὁ ἐν τῇ ὀπτασίᾳ τοῦ Διάκου ἐμφανιζόμενος Χρῆστος, ὅστις καὶ συνῆψε γάμον μετὰ νεανίδος ἐκ τοῦ οἴκου τῶν Κατσικογιανναίων.

Κατὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1769 ἀνέλαβεν οὗτος τὴν ἀρχηγίαν πάντων τῶν ἐν τῇ Δυτικῇ Ἑλλάδι ἁρματωλῶν καὶ ἐξεστράτευσε κατὰ τοῦ Βραχωρίου, ἀλλὰ ἀποτυχὼν ὑπεχώρησεν εἰς Ἅγιον Ἠλίαν τοῦ Ἀγγελοκάστρου, ἔνθα καὶ ὑπέμεινε τοὺς ἐπελθόντας πολυαρίθμους ἐχθρούς, πρὸς οὓς καὶ συνεπλάκη. Ἐν τῷ διαβοήτῳ τούτῳ ἀγῶνι ἔπεσεν ὁ γενναῖος καὶ τὸ ἀπαίσιον ἐκεῖνο πεδίον τῆς μάχης, βαπτισθὲν διὰ τοῦ αἵματός του, προσηγορεύθη ἔκτοτε «Τ ὰ κ ό κ κ α λ α τ ο ῦ Γ ρ ί β α».

Ἀλλ' ὅ,τι πλήττει τὴν φαντασίαν ἐμοῦ, γινώσκοντος ἀκριβῶς πάσας τὰς αἱματηρὰς θυσίας ἃς οἱ Γρίβαι προσήνεγκον τῇ πατρίδι πρὸ διακοσίων ἐτῶν, εἶναι ἡ περίεργος σύμπτωσις, καθ' ἣν ἐκ μακρῶν διαλειμμάτων παρίσταται ὁ προφήτης Ἠλίας, ὥς περ ἐπιθεώμενος τοὺς διαπρεπεστέρους ἄθλους τῆς φιλοπολέμου ταύτης οἰκογενείας.

Ἐν Ἁ γ ί ῳ Ἠ λ ί ᾳ τοῦ Ἀγγελοκάστρου ἔπεσε μαχόμενος ὁ Χρῆστος Γρίβας.

Ἐν Ἁ γ ί ῳ Ἠ λ ί ᾳ τῆς Ἀκαρνανίας ἤρατο περιφανεστάτην νίκην ὁ περιώνυμος αὐτοῦ ἀπόγονος στρατάρχης Θεόδωρος, ὅτε, ἀνακρούσας τὰ κύματα τῆς πρώτης ἀλβανικῆς εἰσβολῆς, κατώρθωσε νὰ σώσῃ τὰ ἀπανθρώπως ἐκ Καλάμου ἐξελαθέντα γυναικόπαιδα.

Ἐν Ἁγίῳ Ἠλίᾳ τῆς Ἀργολίδος ὁ υἱὸς τοῦ στρατάρχου Δημήτριος ἀντετάχθη πρὸς τὸν βασιλικὸν στρατὸν καὶ ἔσωσε προκινδυνεύων τὴν στρατιωτικὴν τιμὴν τῆς Ναυπλιακῆς ἐπαναστάσεως, ἀναδειχθεὶς ἄξιος ἀπόγονος τοῦ περιλαλήτου Χρήστου καὶ υἱὸς ἐφάμιλλος τοῦ πατρὸς αὐτοῦ Θεοδώρου.

Ἐπειδὴ δὲ τὰ περὶ τῆς οἰκογενείας ταύτης ἀπαιτοῦσι λίαν διεξοδικὴν ἀφήγησιν, ὑπερβαίνουσα τὰ στενὰ ὅρια βραχείας σημειώσεως, ἀναγκάζομαι καὶ ἄκων νὰ περιστείλω τὸν λόγον εἰς μόνα τὰ πρὸς τὸν ἐν τῷ κειμένῳ μνημονευόμενον Χρῆστον ἀναφερόμενα.

ΣΑΜΟΥΗΛ. Ὁ γνωστὸς πολέμαρχος, ὁ θεόπνευστος προφήτης, ὁ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τῆς ἁγίας Παρασκευῆς πυρίκαυστος γενόμενος, ὁ διὰ τῆς θυσίας αὐτοῦ ἀποθανατίσας τὸ Κοῦγγι, ἔρχεται τελευταῖος ἐν τῇ ὀπτασίᾳ τοῦ Διά-

κου συνοδευόμενος ὑπὸ τῶν πέντε συνεταίρων αὐτοῦ καὶ τῆς **χορείας τῶν** νηπίων ἅτινα καθηγίασαν διὰ τοῦ ἀθώου αἵματός των τὸν **βράχον τοῦ Ζαλόγγου**, ὅτε αἱ μητέρες αὐτῶν, πρὸς ἀποφυγὴν τῆς ἐπικειμένης **καταισχύνης**, πρῶτον μὲν ἐξεσφενδόνισαν αὐτὰ κατὰ τοῦ κρημνοῦ, **ὕστερον δὲ τὰ** παρηκολούθησαν πίπτουσαι μία μετὰ τὴν ἄλλην εἰς τὰ βάθη **τοῦ βαράθρου** (ὅρα Μ ν η μ ό σ υ ν α).

Λ α θ ύ ρ ι α, ὄσπρια ἐκ τῶν εὐτελεστέρων. Β ρ α κ α ν ί δ α, ἀγριολάχανον περιφρονούμενον ὡς καὶ ἡ β ρ ο ύ β α.

Παρηκολούθησα πιστῶς τὰς ἀκριβεστέρας πληροφορίας **περιγράφων** τὸ μαρτύριον τοῦ ἀειμνήστου ἐθνομάρτυρος Γρηγορίου.

Β ό τ α ν α, χόρτα κατέχοντα ἰαματικὰς ἰδιότητας, ὅθεν καὶ τὸ δημῶδες :

Τὰ βύτανα τῆς γῆς γιατρεύουνε τὰ πάθη

Ἀ ψ ά δ α, κυρίως ἐπὶ δριμέων ὑγρῶν, μεταφορικῶς δὲ **σημαίνει** θυμόν. Ἀ ψ ύ ς, **θυμοειδής. Συνηθέστερον ἐπὶ ἵππων.**

Δ ι ά ν ε μ α, σκιὰ φεύγουσα ταχέως, ἀστραπηδόν.

Ἄ ν α λ α μ π ή, ἡ ἐκ μεγάλης πυρκαϊᾶς προκύπτουσα **λάμψις, ἀλλὰ** καὶ αὐτὴ ἡ θερμότης τῆς φλογός.

Λ ι ο β ό ρ ι, βορειοανατολικὸς ἄνεμος πνιγηρὸς καὶ καυστικός.

Ἀ ν τ ι ρ ρ ί μ μ α τ α, οἱ περὶ τὴν ρίζαν δένδρου τινὸς φυόμενοι βλαστοί.

Κ υ β έ ρ τ ι, τὸ κύβεθρον, ἡ κυψέλη.

Γ ο ν ό ς, ἡ νέα γενεὰ τῶν μελισσῶν, ἡ κατὰ τὸ ἔαρ ἀπολείπουσα τὸν γενέθλιον οἶκον καὶ μεταναστεύουσα ἀλλαχόσε.

Ὅστις παρετήρησεν ἐκ τοῦ πλησίον τὰ πολύτιμα ταῦτα ἔντομα, δὲν παρέλειψε βεβαίως νὰ σημειώσῃ τὸν ἀπερίγραπτον βόμβον ὅστις ἐπικρατεῖ ἐντὸς τῆς κυψέλης ὀλίγην ὥραν πρὶν ἢ ἐξέλθῃ ὁ γ ό ν ο ς. Ἤθελεν εἴπῃ τις, ὅτι αἱ μητέρες καὶ οἱ πατέρες θρηνοῦσι συνάμα καὶ χαίρουσιν ἐπὶ τῇ ἐξόδῳ τῶν τέκνων.

Ὁ γ ο ν ό ς, ἐξερχόμενος πρώτην φορὰν εἰς τὸ φῶς τῆς ἡμέρας, πλανᾶται πρὸς ὀλίγον ἔνθεν κἀκεῖθεν καὶ προσκολλᾶται μετὰ ταῦτα ἐπί τινος ἀποτόμου πέτρας, ἢ κάθεται ἐπὶ κλαδίσκου τινὸς δένδρου. Ἂν δὲ ἀμελήσῃ τις νὰ τὸν παραλάβῃ καὶ τοποθετήσῃ ἐντὸς κυψέλης, ἀπέρχεται προπορευομένης τῆς Ἀ ν ά σ σ η ς. Τὴν ἀποχώρησιν ταύτην ὡς καὶ τὴν πρώτην ἔξοδον τοῦ γ ο ν ο ῦ ἐκ τῆς κ υ ψ έ λ η ς, ἤκουσα νὰ χαρακτηρίζωσιν οἱ ἡμέτεροι χωρικοὶ διὰ τῶν λέξεων : Ἐ κ ί ν η σ ε ν ὁ λ α ό ς. Καὶ μὰ τὴν ἀλήθειαν δὲν ἐδυνήθην νὰ μὴ ἐνθυμηθῶ τὴν διαβόητον ὁμηρικὴν παρομοίωσιν, ἔνθα τὸ «ἔθνεα πολλὰ μελισσάων» ἀντιστοιχεῖ πληρέστατα πρὸς τὸ λαός.

Φράσις ἐμφαίνουσα τὴν νευρικὴν κατάπτωσιν ἥτις προέρχεται ἕνεκα φόβου αἰφνιδίου. Πιστεύεται δὲ ὑπὸ τοῦ λαοῦ ὅτι ἐπὶ τοιούτων περιστάσεων τὸ αἷμα ἀποσυντίθεται. Τὸ αὐτὸ ρῆμα ἐν χρήσει ἐπὶ γάλακτος ἀποσυντεθειμένου : Ἔ κ ο ψ ε τ ὸ γ ά λ α.

Ἀ σ π ρ ο γ α λ ι ά ζ ε ι καὶ ἀ σ π ρ ο γ ά λ ι α σ μ α, τ ὸ ὑ π ό λ ε υ κ ο ν χ ρ ῶ μ α τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς θαλάσσης κατὰ τὸ λυκαυγὲς τῆς ἡμέρας.

Ὀφθαλμὸς περικυκλούμενος ὑπὸ μακρῶν καὶ πυκνῶν βλεφαρίδων, ἢ ἐπισκιαζόμενος ὑπὸ δασειῶν ὀφρύων, ἐθεωρεῖτο ὡς τεκμήριον ἀνδρείας ψυχῆς καί, συνδυαζόμενον μετ' ἄλλων τινῶν προσόντων, καθωδήγει εἰς εὔστοχον ἐκλογὴν τῶν π α λ λ η κ α ρ ί ω ν.

Ρ ι ζ ι μ ι ό, πέτρα ἐρριζωμένη, κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὸ π έ τ ρ α π λ ε ο ύ μ ε ν η.

Χ α ρ α μ ά δ α, τὰ σχίσματα ἐν γένει.

Γ ε ν ε ι ά ζ ε ι ἐπὶ φυτῶν, ὅταν βάλλωσι τὰς πρώτας οἱονεὶ τριχοειδεῖς ρίζας. Ἐπὶ κισσοῦ, ὅταν προσκολλᾶται διὰ τῶν ἐλαστικωτάτων νεύρων ἅτινα ἀναφύονται ἐκ τῶν ἀπείρων αὐτοῦ γονάτων·

Π λ ο κ ό ς, σύμπλεγμα ἐκ κλάδων πρὸς ἀνακοπὴν τῶν ὑδάτων· Ἡ ἐργασία αὕτη δηλοῦται διὰ τοῦ ὑ φ α ί ν ω.

Γ ε ρ ο β ο λ ι ά. Κ λ ε ῖ σ μ α, φραγμὸς κυκλοειδὴς διὰ καλάμων κατασκευαζόμενος, δι' οὗ πολιορκοῦνται οἱ ἰχθύες ἔνθα ἐνδιαιτῶνται. Μεταφορικῶς πᾶν περίκλεισμα ἀσφαλές, ἀνυπέρβλητον.

Σ ύ φ λ ο γ ο, ἡ δίνη ἡ προερχομένη ἐκ τῆς συναντήσεως φλογῶν πρώην κεχωρισμένων. Συνήθως κατάρα : Ν ὰ σ ὲ π ά ρ η τ ὸ σ ύ φ λ ο γ ο ! Μ' ἐ π ῆ ρ ε τ ὸ σ ύ φ λ ο γ ο !

Ἀ ν ε μ ο ρ ρ ι π ή, ὁρμὴ ἀνέμου παρασύροντος πᾶν τὸ προστυχόν, καὶ τοῦτο πρὸς δήλωσιν καταστροφῆς : Μ ᾶ ς ἐ π ῆ ρ ε ἡ ἀ ν ε μ ο ρ ρ ι π ή.

Ἀποφασισθείσης ὑπὸ τοῦ Σουλτάνου τῆς καταστροφῆς τοῦ πασᾶ Ἀλῆ, οἱ ἔφοροι τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας ἀπέστειλαν ἐκ Κωνσταντινουπόλεως εἰς Ἰωάννινα τὸν Χριστόδουλον Οἰκονόμου ἵνα κατηχήσῃ τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ Μάνθον, τὸν ἐξ ἀπορρήτων τοῦ Βεζύρου, μεγάλην χαίροντα ἐν Ἠπείρῳ ἐπιρροὴν καὶ ὑπόληψιν, τὸν Ἀλέξην Νοῦτσον, τὸν Ἴσκον, τὸν Στράτον, τοὺς Φαρμάκηδες καὶ ἄλλους τοιούτους· Ὁ δὲ Ἀσημάκης Κροκίδας πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον παρέσχε τὴν ἐν τῇ πρωτευούσῃ τοῦ Τεπελενλῆ οἰκίαν του, ἥτις, καθὰ διαβεβαιοῖ καὶ ὁ Φιλήμων, ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις ὡμοίαζε πρὸς ἄλλον μυστηριώδη καὶ τρομερὸν στρατῶνα, ὅπου κατὰ πᾶσαν νύκτα συνήρχοντο καὶ συνεσκέπτοντο μετὰ τοῦ ἀπεσταλμένου τῶν Φιλικῶν Χριστοδούλου Οἰκονόμου, γαμβροῦ τοῦ Κροκίδα, Ἰωαννῖται, Ζαγορίσιοι, Ἀκαρνᾶνες, Σουλιῶται.

Ὁ Ἀλέξης Νοῦτσος ἐνέμετο σχεδὸν ἀποκλειστικῶς ἐπὶ πολὺν χρόνον τὴν εὔνοιαν τοῦ Ἀλῆ, ὅστις καὶ ἀπεκάλει αὐτὸν π α ι δ ί τ ο υ.

ΒΑΣΙΛΙΚΗ. Κίτσος Κονταξῆς, ἐκ τῶν προυχόντων τῆς κωμοπόλεως Πλεσσοβίτσας, ὑπῆρξεν ὁ πατὴρ τῆς ἐν τοῖς Ἀληπασικοῖς χρονικοῖς τοσοῦτον σπουδαίαν κατεχούσης θέσιν διαβοήτου ἐπὶ καλλονῇ καὶ συνέσει Βασιλικῆς. Ὡς ἐκ τῶν γενεθλίων καὶ τῆς δεδοκιμασμένης αὐτοῦ ἀνδρείας, ἀπελάμβανεν οὗτος γενικῆς ὑπολείψεως παρὰ τοῖς συμπολίταις αὐτοῦ, δι' ὃ καὶ ὕποπτος γενόμενος σκληρῶς κατεδιώχθη ὑπὸ τοῦ αἱμοχαροῦς Βεζύρου.

Ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις Μαρίνα τις, ἐκ τῆς αὐτῆς κωμοπόλεως ὁρμωμένη, ἀντὶ μικρᾶς εὐεργεσίας ἔλαβε παρὰ τοῦ Ἀλῆ τὴν ἐντολὴν νὰ κλέψῃ καὶ τῷ παραδώσῃ τὴν ἑπταετῆ κόρην τοῦ Κίτσου, καὶ τὸ μιαρὸν γύναιον, προσοικειωθὲν τῇ συζύγῳ τοῦ Κονταξῆ, μυρία ἤρξατο νὰ τεκταίνηται πρὸς πραγματοποίησιν τοῦ βδελυροῦ σχεδίου.

Ἀποθανόντος δέ τινος τῶν ἐν Φιλιάταις βέηδων, ὁ Κίτσος μετέβη μετὰ

τῆς συνεύνου Ἀναστασίας ὅπως συλλυπηθῇ τὴν χήραν τοῦ ἀπελθόντος φίλου, καὶ κατὰ τὴν ἀπουσίαν αὐτοῦ ἡ Μαρίνα, παραλαβοῦσα δι' ἀπάτης εἰς τὴν ἑαυτῆς οἰκίαν τὴν Βασιλικήν, ἔσπευσε νὰ εἰδοποιήσῃ τὸν Σατράπην, ὅστις, ἀποστείλας ἀμέσως εἰς ὁρισθέν τι μέρος ἵππους ταχυδρομικοὺς καὶ ἔνοπλον συνοδείαν, ἀπήγαγε τὸ κοράσιον.

Ἐπανελθὼν ὁ Κίτσος καὶ πληροφορηθεὶς παρὰ τῶν κατοίκων, ἐν ὅπλοις διατελούντων καὶ ὑπισχνουμένων ἐκδίκησιν, τὰ περὶ ἀπαγωγῆς τῆς προσφιλοῦς αὐτῷ θυγατρός, περιῆλθεν εἰς τοιαύτην ἀδημονίαν ὥστε σχεδὸν παρεφρόνησε. Καὶ τὴν μὲν περιουσίαν κατηνάλωσεν ἀφειδῶς διανείμας αὐτὴν πρὸς πάντας ὅσοι, ἐκμεταλλευόμενοι τὴν πατρικὴν στοργήν, ἐπηγγέλλοντο αὐτῷ τὴν ἀνάκτησιν τοῦ τέκνου, αὐτὸς δέ, καταβληθεὶς ὑπὸ τῆς λύπης, ὤρυξε τάφον ἐν τῷ ὑπογείῳ τῆς οἰκίας, ἀπέβαλε τὸν ὁπλισμόν, ἐζώσθη σχοινίον καὶ ἐν νηστείαις καὶ στερήσεσι διανυκτερεύων ἐπεκαλεῖτο τὴν Θεομήτορα ὑπὲρ ἐπανόδου τῆς Βασιλικῆς.

Ἐκ τῶν ταλαιπωριῶν τούτων καὶ τοῦ ψυχικοῦ ἄλγους προσβληθεὶς ὑπὸ στηθικοῦ νοσήματος, ἀπεβίωσε μετ' ὀλίγον χωρὶς νὰ δυνηθῇ νὰ ἀσπασθῇ τὴν θυγατέρα. Καίτοι προσκληθεὶς πολλάκις ὑπὸ τοῦ Ἀλῆ, οὐδέποτε ἔστερξε νὰ συναντηθῇ μετὰ ἀσπόνδου ἐχθροῦ, τοῦ παραιτίου τῆς καταστροφῆς του. Ἀλλὰ περὶ τὰ τέλη τοῦ βίου, ἐνδώσας εἰς τὰς προτροπὰς τῶν συγγενῶν καὶ ἡττηθεὶς ὑπὸ τοῦ πρὸς τὴν θυγατέρα φίλτρου, μετέβη εἰς Ἰωάννινα καὶ παρεστάθη ἐνώπιον τοῦ αἱμοχαροῦς Σατράπου. Ὁ Βεζύρης, ἀφ' οὗ φιλοφρόνως τὸν ὑπεδέχθη, διανοούμενος βεβαίως τίνι τρόπῳ καὶ ἐν αὐτῇ τῇ παραμονῇ τοῦ θανάτου ἐδύνατο νὰ καταστήσῃ σκληροτέραν τὴν ἀγωνίαν, ἠρώτησεν αὐτὸν ποίαν τινὰ χάριν ἤθελε νὰ τῷ ἀπονείμῃ πρὸς παραμυθίαν τῶν παθημάτων. Ὁ δὲ Κίτσος, δελεασθεὶς ὑπὸ τῆς ψευδοῦς ταύτης εὐνοίας, συντετριμμένος τὴν καρδίαν ἔπεσε κατὰ γῆς γονυπετὴς καὶ ἀνεβόησε δακρύων : «Τὰ μάτια μου! Τὸ φῶς μου! Τὸ παιδί μου» Τότε ἐμβλέψας ὁ Ἀλῆς μειδιῶν πρὸς τὸν γέροντα τῷ ἠρνήθη ἀποτόμως καὶ μόνον τῷ ἐπέτρεψε νὰ ἴδῃ μακρόθεν, ἂν ἤθελε, τὸ περιπόθητον τέκνον.

Εἶναι ἀναντίρρητον ὅτι ὁ Ἀλῆς, ὁ ἀνήμερος ἐκεῖνος λύκος, ἠγάπησε τὴν Βασιλικὴν μόλις παραδοθεῖσαν εἰς χεῖρας του, εἴτε διότι προησθάνετο ποῖον εὐωδέστατον ἄνθος ἔμελλε νὰ ἐμφανισθῇ ἐκ τοῦ κάλυκος ἐκείνου, εἴτε διότι ἀπ' ἀρχῆς τὸν κατεγοήτευσεν ἡ ἔμφυτος ἀφέλεια τῆς ἑπταετοῦς παρθένου. Διὸ καὶ ἐπειρᾶτο παντὶ σθένει νὰ ὑπερνικήσῃ διὰ τῶν περιθάλψεων τὴν πρὸς αὐτὸν ἀμείλικτον ἀντιπάθειαν τοῦ κορασίου.

Ἡμέραν τινὰ ἡ Βασιλική, ἐπισκεπτομένη τὰς κρύπτας τῶν σεραγίων, εὗρεν ἔν τινι γωνίᾳ τὴν εἰκόνα τῆς Θεομήτορος καὶ λαβοῦσα αὐτὴν ἔδραμε καὶ προσπεσοῦσα τῷ Ἀλῆ ἐξητήσατο τὴν χάριν ἵνα ἐν τῷ ἰδίῳ θαλάμῳ καταθέσῃ τὸ παρήγορον εὕρημα. Ὁ Βεζύρης, ἐπαινέσας τὸν θρησκευτικὸν αὐτῆς ζῆλον, ἔστερξε προθύμως καὶ οὕτω χάριν τῆς Βασιλικῆς ἐν αὐτῇ τῇ φωλεᾷ τοῦ θηρίου κατηρτίσθη πολύτιμον προσευκτήριον, ὅπου πολλάκις καὶ τὸ ἀνθρωπόμορφον ἐκεῖνο τέρας ἐν ταῖς μεγάλαις αὐτοῦ δυσχερείαις προσήρχετο ἱκετεῦον.

Δεκαπενταετῆ ἤδη ἐνυμφεύθη αὐτὴν ὁ Ἀλῆς κατὰ τὸ ὀθωμανικὸν θρήσκευμα καὶ ἔκτοτε τὴν ἠγάπησε μανιωδῶς, καίτοι γέρων. Οὐδεμία δὲ ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι εἰς τὴν μεγάλην ἐπιρροὴν αὐτῆς ἐπὶ τὴν ψυχὴν τοῦ τυράννου πρέπει ν' ἀποδοθῇ ἡ σωτηρία πολλῶν.

Ἀλλ' ὅσον ὁ Βεζύρης ἠγάπα τὴν Βασιλικήν, τόσον ἐμίσει τὸν ἀδελφὸν

αὐτῆς Γεώργιον Κίτσον, τὸν ὄντως μεγαλοπρεπῆ καὶ ὡραιότατον ὁπλαρχηγὸν τῆς Πλεσσοβίτσας, τὸν διὰ τῆς ἀνδρείας αὐτοῦ ἀποθανατίσαντα μετὰ ταῦτα τὴν αἱματόφυρτον τοῦ Μεσολογγίου Λουνέταν. Μὴ ἀνεχόμενος ὁ ζηλότυπος Σατράπης τὴν ὑπεροχὴν ἣν ἀπήλαυεν ἐν τῇ αὐλῇ τῶν Ἰωαννίνων ὁ γυναικάδελφος αὐτοῦ, ἀπεφάσισε νὰ τὸν δολοφονήσῃ· καὶ πρῶτον ἐπεχείρησε τὴν ἐκπλήρωσιν τοῦ μελετωμένου κακουργήματος προπαρασκευάσας διὰ κωνείου φύλλα νικοτιανῆς· ἀλλ' ἀπέτυχεν, εἰδοποιηθέντος τοῦ Κίτσου ὑπὸ τοῦ Ἰωάννου Κωλέττου. Ὕστερον προσεκάλεσεν αὐτὸν εἰς μέγα τι κυνηγέσιον καὶ διέταξε δύο ἐκ τῶν πιστῶν δημίων νὰ πυροβολήσωσι κατ' αὐτοῦ. Ἐν τῇ δευτέρᾳ ταύτῃ ἀποπείρᾳ ἐπληγώθη βαρέως ὁ Κίτσος καὶ ἤθελεν ἴσως ἀποθάνῃ νοσηλευόμενος ὑπὸ τῶν ἰατρῶν τοῦ Ἀλῆ, ἂν ἡ Βασιλική, ἐπὶ τῷ ἀπαισίῳ ἀκούσματι, δὲν ἀπήτει τὴν ἴασίν του καὶ ἂν δὲν κατετρόμαζεν αὐτὸν διὰ τῆς ἀπειλῆς ὅτι ἤθελεν, αὐτοχειριαζομένη, συναποθάνῃ μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ. Ἔντρομος ὁ Ἀλῆς, οὐ μόνον ἐφρόντισε νὰ ἀναθέσῃ τὴν σωτηρίαν τοῦ τραυματίου εἰς τὸν ἱκανώτερον τῶν χειρουργῶν του, ἀλλὰ καὶ αὐτοπροσώπως ἐπετήρει τὴν θεραπείαν πρὸς ἐξιλασμὸν τῆς προσφιλοῦς συζύγου.

Οὕτω διῆλθε τὰς τελευταίας ἡμέρας τοῦ βίου του τυμβογέρων ἤδη ὁ Ἀλῆς· κατὰ δὲ τὴν μαρτυρίαν τῶν ἐπιζησάντων, προκύπτει ὅτι, ἀπέναντι τῆς φοβερᾶς μεταβολῆς τῆς τύχης, τῆς προδοσίας τῶν τέκνων του, τῆς λιποταξίας τῶν διασημοτέρων ὁπλαρχηγῶν του, τῆς ἐπικειμένης τιμωρίας τῶν κακουργημάτων του, ὅταν κατέκλινε τὸ πολιὸν καὶ θευλλῶδες μέτωπον ἐπὶ τῶν ἁβρῶν γονάτων τῆς Βασιλικῆς, ἐκ μιᾶς ἐλησμόνει τὰ πάντα καὶ παρεδίδετο εἰς τὰς ἀγκάλας τοῦ ὕπνου, ὡς ἂν ἐπίστευεν ἀδύνατον τὴν καταστροφὴν ἐν τοῖς κόλποις τοιούτου παραδείσου.

Ὕστερον δέ, ὅτι ἀπεκλείσθη ἐν τῇ λίμνῃ τῶν Ἰωαννίνων καὶ ἔβλεπε προσεγγίζοντα τὸν ἀναπόφευκτον ὄλεθρον, ἐν ᾧ τὴν ἀκαταδάμαστον αὐτοῦ ψυχὴν δὲν κατέβαλεν ὁ φόβος τοῦ θανάτου, τὴν κατεσπάραττεν ἡ ἰδέα ὅτι ἡ Βασιλικὴ ἔμελλε νὰ περιέλθῃ εἰς χεῖρας τῶν ἐχθρῶν του. Ὅθεν ἐν τῇ ἀπογνώσει αὐτοῦ, προσκαλέσας τὸν Ἀθανάσιον Βάγιαν, ἐνετείλατο νὰ φονεύσῃ τὴν γυναῖκα, ἐάν ποτε ὡς ἐκ τῶν περιπετειῶν τοῦ πολέμου ἤθελεν ἴδῃ αὐτὸν ζωγρηθέντα ἢ πεσόντα ὑπὸ τὸ ξίφος τῶν πολεμίων.

Ὅτε λοιπὸν ὁ Ἀλῆς, θανασίμως πληγείς, ἀπήτησε τὴν ἐκτέλεσιν τῆς ἐντολῆς, ἐξελθὼν ὁ Βάγιας τοῦ δωματίου, ἔνθα ἐν τῷ ἰδίῳ αἵματι ἐκυλίετο ἤδη ὁ ἀγωνιῶν λέων, ἐπυροβόλησεν ἀσκόπως καὶ ἐπανακάμψας ἀνήγγειλε πρὸς τὸν θνήσκοντα τὴν ἐκπλήρωσιν τοῦ τελευταίου πόθου του. Τότε ἐπὶ τῶν ὠχρῶν χειλέων του ἐπήνθισεν ἔσχατον μειδίαμα καὶ χαίρουσα ἐξεδήμησεν ἡ ἀγρία αὐτοῦ ψυχή.

Ἡ Βασιλική, αἰχμαλωτισθεῖσα, ἐπέμφθη εἰς Κωνσταντινούπολιν μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ της Σίμου βέη, καὶ ἐκεῖθεν ἐξωρίσθη εἰς Προῦσαν. Κατὰ δὲ τὸ 1830 ἐλευθερωθεῖσα ἦλθεν εἰς Μεσολόγγιον καὶ κατῴκησε ἐν τῇ κωμοπόλει Κατοχῇ, ὁπόθεν μετὰ τὸν θάνατον τοῦ ἀδελφοῦ, καταβληθεῖσα ὑπὸ τῆς λύπης καὶ ἀσθενήσασα βαρέως, μετέστη ἐπὶ θεραπείᾳ εἰς Αἰτωλικόν, ἔνθα καὶ κατέλυσε τὸν βίον ἐν ἔτει 1835.

Ἐπειδὴ δὲ ἐκ τῆς βιογραφίας ταύτης γίνεται δῆλον ὅτι διὰ τῆς προστασίας τῆς Βασιλικῆς πολλοὶ πολλάκις ἐσώθησαν τῶν κινδυνευόντων Χριστιανῶν, οὐχὶ παραλόγως ἀποδίδεται εἰς αὐτὴν ἐν τῷ ποιήματι ἡ σωτηρία

τῶν Φιλικῶν, ὧν οἱ ἀγῶνες καὶ ὁ σκοπὸς ἀναντιρρήτως δὲν ἐλάνθανον τὴν ὀξυδέρκειαν τοῦ Ἀλῆ.

Ὑπῆρξε καιρὸς καθ' ὃν τοιαύτη ἦτο ἡ ὑπόληψις ἣν ἔχαιρεν ἐν Ἠπείρῳ ὁ γνωστὸς οὗτος ἐπὶ συνέσει γραμματεὺς τοῦ Ἀλῆ πασᾶ, ὥστε παροιμιώδης κατήντησεν ἡ ἀλήθεια τῶν λόγων του. Τὸ εἶπε ὁ κὺρ Μάνθος ἐταυτίζετο πρὸς τὸ Αὐτὸς ἔφα. Ὁ Μάνθος, καθ' ἣν στιγμὴν ἀπεκλείσθη ὁ Ἀλῆς, συνελήφθη ὑπὸ τῶν Σουλτανικῶν καὶ ἐκαρατομήθη ἐν Μετσόβῳ.

Τὸ ἀπ' ἄκρη σ' ἄκρη καὶ τὸ χῶμα, κλαρὶ καὶ πέτρα ἦσαν ρῆτραι, δι' ὧν ἐν τοῖς παλαιοῖς συμβολαίοις παρεχωρεῖτο ἡ ἀπόλυτος κατοχὴ κτήματός τινος.

Νερὸ κι' ἁλάτι, φράσις δημώδης, δι' ἧς ἐμφανίζεται ἡ ἐπανάληψις φιλίας διακοπείσης ἕνεκεν σοβαροῦ τινος λόγου.

Ἄλλο δημῶδες λόγιον, δι' οὗ ἀνατίθεται εὐθύνη εἰς τὸν μὴ στέργοντα νὰ παραδεχθῇ σπουδαίαν τινὰ πρότασιν. Ταὐτόσημον τῷ νίβομαι. κι' ἀπονίβομαι. Ἔξω ἀπ' τὸ κρῖμα νἆμαι. Καὶ τὰ παραπλήσια.

Πίθωσε εἶναι τὸ ἐπίθεσον. Ἡ μετὰ προσοχῆς καὶ ἁβρότητος τοποθέτησις πράγματός τινος.

Δηλοῖ : ἔφθασεν ἡ ὥρα καθ' ἣν ἡ βία θέλει λύσῃ τὸ ζήτημα.

Ὁ μοχθηρὸς οὗτος ἐκ τῶν ἐγχωρίων ἀγάδων ὑπῆρξεν ἡ ἀληθής, ἴσως δὲ καὶ μόνη, αἰτία τῆς καταδίκης τοῦ Διάκου. Παρουσιασθεὶς πρὸς τὸν Κιοσὲ Μεχμὲτ πασᾶν, προσέπεσεν εἰς τοὺς πόδας αὐτοῦ καὶ μετὰ δακρύων ἐξητήσατο παραδειγματικὸν θάνατον πρὸς τιμωρίαν ἀνδρὸς θεωρουμένου τότε κινδυνωδεστάτου.

Ρουγός, τὸ ἐκ σανίδων διαμέρισμα ἐντὸς τῶν ἀποθηκῶν, ὅπου ἀποταμιεύεται ὁ σῖτος, καὶ αὐτὸς ὁ σωρὸς τοῦ σίτου.

Δημώδης παροιμία, στηριζομένη ἐπὶ τῆς ἀκριβοῦς παρατηρήσεως τῆς περιέργου παραμορφώσεως ἣν πάσχει ὁ μύρμηξ ὅταν ἀναφύωνται τὰ πτερὰ ἐπὶ τῶν νώτων αὐτοῦ καὶ μεταβάλληται εἰς πτηνόν.

Τὸ καὶ σ' ἀκούω ἐν τοιαύταις περιπτώσεσιν ἔχει ἀπειλητικὴν καὶ περιφρονητικὴν ἔννοιαν. Ἐν τῇ λακωνικῇ ἐκείνῃ φράσει περιέχεται πᾶσα ἡ ἀηδία καὶ ἀγανάκτησις ἣν διήγειρεν ἐν τῇ καρδίᾳ τοῦ Διάκου ἡ θρασύτης τῶν Ὀθωμανῶν.

Κάκοψος, περὶ ὀσπρίων σκληρῶν, ἀντίθετον τοῦ κάλοψος. Τραχύς, ἀντέχων εἰς τὴν ἐνέργειαν τοῦ πυρός.

Ἡ μήτηρ τοῦ Διάκου πρὸ ὀλίγων μόνον ἐτῶν ἐτελεύτησεν. Καθ' ἣν δὲ ἔλαβον διαβεβαίωσιν, ὁ ἡρωϊσμὸς τοῦ υἱοῦ της ἀντημείφθη διὰ ἰσοβίου δωδεκαδράχμου συντάξεως!!

Ρεύω, ἐπὶ φύλλων, ἀνθέων, ἢ τρυφερῶν καρπῶν, ὅταν ἔκ τινος ἀτμοσφαιρικῆς ἐπιρροῆς αἰφνιδίως καταπίπτωσιν. Λέγεται δὲ μεταφορικῶς καὶ περὶ ἀνθρώπων ὑπὸ χρονίας καὶ μακρᾶς νόσου τηκομένων.

Τὸ «Χτύπα, κέντα!» παραλαμβάνεται εἰς τὸν λόγον εἰς δήλωσιν ἐπιμόνου κα ἐπιτεινομένης ἐνεργείας. Τοιαῦτα καὶ τά : «Δῶσε, δῶσε» «Χτύπα, βάρει» καὶ τὰ παραπλήσια.

Φ ω τ ε ι ν ὸ ς

Ἆσμα πρῶτον

Φωτεινὸς ὁ ζευγολάτης

—Παρ' ἕνα σβῶλο, Μῆτρο,
καὶ διῶξ' ἐκεῖνα τὰ σκυλιά, ποὺ μοῦ χαλοῦν τὸ φύτρο.
Ὁ χερουλάτης ἔφαγε τ' ἄχαρα δάχτυλά μου
καὶ στὴν ἀλετροπόδα μου ἐλυώσαν τὰ ἥπατά μου.
Δυὸ μῆνες ἔρρεψα ἐδεδῶ, ἐσάπισα στὴ νώπη
μ' ἀρρώστια, μὲ γεράματα! Βάσανα, νήστεια, κόποι
γι' αὐτὸ τὸ ἔρμο τὸ ψωμί! Καὶ τώρα ποὺ προβαίνει
σγουρό, χολᾶτο ἀπὸ τὴ γῆ, ποὺ πρὶν τὸ φᾶν χορταίνει
τὰ λιμασμένα μου παιδιά, νὰ τὸ πατοῦν ἔμπρος μου
μὲ τόση ἀπίστευτη ἀπονιὰ οἱ δυνατοὶ τοῦ κόσμου!...
Ἐξέχασες καὶ δὲ μ' ἀκοῦς;... ἐσένα κράζω, Μῆτρο,
διῶξε, σοῦ λέγω, τὰ σκυλιά, ποὺ μοῦ χαλοῦν τὸ φύτρο...
Εἶναι τοῦ Ρήγα, δὲν κοτῶ... Γιὰ κύτταξ' ἐκεῖ πέρα
νὰ ἰδῆς τί θρῶς ποὺ γίνετα: τ χλαλοη πατέρα!
—Τί Ρήγας, τί Ρηγόπουλα! Εἶν' ὁ καινούριος κύρης,
ποὺ πλάκωσε μὲ ξένο βιὸ νὰ γένῃ νοικοκύρης.
Παληόφραγκοι, ποὺ πέφτουνε σὰν ὄρνια στὰ ψοφίμια,
ἐκεῖνοι πάντα κυνηγοὶ καὶ πάντα ἐμεῖς ἀγρίμια.
Καὶ σὺ τοὺς τρέμεις, βούβαλε! Παιδὶ μὲς στὴ φωτιά σου,
ποὺ τρίβεις στουρναρόπετρα μ' αὐτὰ τὰ δάχτυλά σου
πῶχεις τετράδιπλα νεφρὰ καὶ ριζιμιὸ στὰ στήθια,
τοὺς βλέπεις καὶ σὲ σκιάζουνε! Ὁ δοῦλος, εἶν' ἀλήθεια,
λίπο ποτάζει μοναχά, ψυχὴ κ' αἷμα δὲν ἔχει.
. . . .

Κι' ὁ γέροντας μ' ἀπίδρομο σὰν παλληκάρι τρέχει
κι' ἁρπάζει τὴν σφεντόνα του. Ἔχει χολὴ στὰ μάτια.
Μὲ τὸ σφυρί του ἕνα γουλὶ τὸ σπᾷ σὲ δυὸ κομμάτια
καὶ τὸ σταφνίζει στὸ καυκί. Γοργὰ τὴν ἀνεμίζει

καὶ τήνε σκάει μὲ δύναμη. Ἀνοίγει τὸ λιθάρι
καὶ θυμωμένο ἕνα σκυλὶ πληγώνει στὸ ποδάρι,
κι' ἄλλο χτυπάει στὸ κούτελο καὶ τὸ ξαπλώνει χάμω.
. . . .

—Βλέπεις, ἐγὼ δὲν τοὺς ψηφῶ, μὲ τὰ γεράματά μου.

—Πατέρα, τ' εἶναι πῶχαμες!

—Περίδρομος, κεφάλα,
μὴ βλαστημήσω τὸ βυζὶ ποὺ σοὔδωκε τὸ γάλα.
Δὲ νοιώθεις πῶς τοὺς σχαίνομαι! Ὅλην αὐτὴν τὴν ψώρα,
ὁπὤρχεται κάθε φορὰ καὶ μᾶς δαγκάει τὴ χώρα
ὅπως εἶν' ἕνας ὁ Θεὸς κι' ἐγὤμαι Λευκαδίτης,
τὴν ἔπαιρνα ὅλη ἐπάνω μου κ' ἐπνίγομουν μαζί της.
Καὶ σύ, τοῦ γέρου Φωτεινοῦ μονάκριβο βλαστάρι,
τοῦ λύκου τ' ἀνυπόταχτου, ἐγγόνι τοῦ Θεοχάρη,
π' ἄλλη τροφὴ δὲν ἔλαβες νὰ φᾷς καὶ νὰ χορτάσῃς
γιὰ νὰ σοῦ βάψῃ τὴν καρδιὰ καὶ νὰ ριζοδοντιάσῃς
παρὰ τὴν ἔχτρα τὴν παληά, ποὖναι θεμελιωμένη
σκληρή, πατροπαράδοτη, ἄφθαρτη, στοιχειωμένη,
γιὰ κάθε ξένην ἀφεντιὰ βαθειὰ μὲς στὴ γενιά μας,
ἐσύ, θελέσι, στέκεσαι καὶ βλέπεις τὴ σπορά μας
νὰ τὴν πατοῦν οἱ ἀλλόφυλοι καὶ χάσκεις σὰ λουρίτης...
Οὔ! νὰ χαθῇς! Μ' ἐντρόπιασες, δὲν εἶσαι Λευκαδίτης.

—Μὴ μὲ προπέρνεις ἄδικα, πατερα μου, εἶναι τόσοι!
Περνοῦν σὰ μαῦρος σίφουνας... σφιχτὰ μᾶς ἔχουν ζώσει.
Ἐπιάσαν ἄλλοι τὰ ριζὰ κι' ἄλλοι χτυποῦν τὴ λάκκα·
ξεθεμελιώνουν σχοιναριαῖς, δὲν ἄφησαν ἀσφάκια,
φωναῖς καὶ χλημητίσματα, ἀλαλαγμὸς καὶ χτύποι....
Πᾶνε τοῦ γέρου Δημουλᾶ οἱ παινεμένοι κῆποι,
πᾶνε καὶ φράχταις καὶ λιθιαῖς! Σὰν νᾶταν λυσσασμένοι
μὲ τ' ἄλογά τους τοῦ ριχτοῦ ὥρμησαν μανιωμένοι
νὰ φθάσουν ἕνα δύστυχο, πατέρα, μισολάγι,
ποὺ τῶφεραν κυνηγητὰ οἱ σκύλοι ἀπὸ τὸ πλάγι.
Λὲς κ' εἶναι ἀνεμοστρόβιλος! Ἐμπρός... ἐμπρὸς ἀπ' ὅλους
ἕν' ἄλογο σιδέρικο σκορπᾶ λιθάρια, σβώλους
καὶ στὴ χρυσῆ τὴ σέλα του βαστᾶ ἕναν καβαλάρη
ὁποὺ πετᾶ σὰν ἀητὸς καὶ ποὺ κρατεῖ κοντάρι...
Πώπω! πατέρα, χαλασμὸς γιὰ μιὰ νεροχελώνα·
δὲν εἶναι μεγαλείτερο... πῆρε τὸν ψυλλιθρῶνα
καὶ τῶχασαν τὸ πάτημα... Ὁλόγυρα ἁλωνίζουν
ἀμέτρητα λαγωνικὰ κι' ἀναποδογυρίζουν
τ' ἀμπελοφύτια τοῦ Χτενᾶ, τοῦ Κούρτη τὰ λινάρια.
Πῆραν ξελάκου μιὰ κοπὴ καὶ σφάζουν τὰ κριάρια
οἱ σκύλοι του, ποὺ ἐμάνιωσαν...

—Κι' ἀκόμα δὲν τοὺς τρῶμε!
Τὸ βλέπεις ἂν εἰμ' ἄδικος ὅταν τοὺς καταριῶμαι.

—Πατέρα μου, ἐσταμάτησαν... ὤ, δυστυχιά μου! Ἔφθάσαν
καὶ τὰ σκυλιὰ ποὺ ἐλάβωσες! Οἱ κυνηγοὶ τὰ πιάσαν
καὶ τἄφεραν στὸν ἀρχηγό... Μᾶς εἴδανε, πατέρα...
Ἐχούμησαν ἐπάνω μας... ἦρθ' ἡ στερνή μας μέρα....

—Νὰ μὴ σαλέψῃς ἀπ' ἐδῶ, μὴν ἀνασάνῃς λέξι,
νὰ ἰδοῦμε αὐτὸς ὁ ποταμὸς ὡς πόσο θὲ νὰ τρέξῃ.
Πιάσε τὰ βόϊδια μὴ σκιαχτοῦν... Ἆ, Μῆτρο, χέρι, χέρι....
Μόχτα, μωρέ, κ' ἐπλάκωσαν... Πρόσεχε τὸ Δευτέρη.

Ὁλόρθος μένει ὁ γέροντας, θολὸς στὸ πάτημά του,
καὶ καρτερεῖ τὸ σίφουνα, ποὺ μούγκριζ' ἐμπροστά μου.
Κάτασπρο τὸ κεφάλι του, πυκνό, μακρὺ τὸ γένι
στὰ λιοκαμμένα στήθια του ἀφρᾶτο κατεβαίνει
σὰν ἀνθισμένη ἀγράμπελη, ποὺ πέφτει ἀπὸ κοτρῶνι·
τοῦ χρόνου τἄσπλαχνο γενὶ καὶ τῆς σκλαβιᾶς οἱ πόνοι
τὸ μέτωπό του αὐλάκωσαν, τοῦ τῶχαν κατακόψει.
Ὁ ἥλιος τοῦ φθινόπωρου τοῦ ρόδιζε τὴν ὄψη
ἐτύφλωνε τὴ φλέβα του, τοῦ πύρωνε τὰ χείλη
σὰν κάποιος νὰ ξεφτύλιζε, νἄναβε τὸ καντῆλι
τῆς συντριμμένης του ζωῆς κ' ἔρριχνε στὴν καρδιά του
τῆς νιότης ὅλον τὸν θυμὸ καὶ τὰ παληὰ ὄνειρά του.
Ξένος ζυγὸς δὲν ἔγυρε τοῦ Φωτεινοῦ τὴν πλάτη.
Γι' αὐτόν, γιὰ τοὺς συντρόφους του, τὰ Σταυρωτὰ κ' ἡ Ἐλιὰ
ἦσαν λημέρια ἀπάτητα κ' ἐκεῖθ' ἐρροβολοῦσαν
καὶ καθ' ἐχτρό, ποὺ φύτρωνε, τὴν νύχτα ἐπελεκοῦσαν.
Τὸ ρέμμα τοῦ Σαρακηναῦ, τἄγριο Δημοσάρι
χίλιαις φοραῖς τὸ χόρτασε μὲ φράγκικο κουφάρι
κ' ἦταν σωρὸ τὰ κόκκαλα, ποὺ στὴν Κουφὴ Λαγκάδα
καὶ στὴ Νεράϊδα ἀσπρίζουνε γυμνὰ στὴν πρασινάδα.
Μόνος ἀκόμ' ἀπόμενε. Τὸ Γήταυρο, τὸν Πάλα,
τὸ Διγενῆ, τὸ Ρουπακιά, τοὺς ἔφαγε ἡ κρεμάλα,
κι' ἄλλους ἐσύντριψε ὁ τροχός. Μιὰ μέρα στὸ χορτάρι
μ' ἕναν παληὸν παληκαρᾶ, τὸ γέρο τὸ Θεοχάρη,
ἐτρώγαν ἕνα λιάνωμα κ' ἐρώτησε τὴν πλάτη.
Κανεὶς ποτὲ δὲν ἔμαθε τί ξάνοιξε τὸ μάτι
πάνου σ' αὐτὸ τὸ κόκκαλο. κ' εὐθὺς τοῦ λέει:—«Πατέρα,
μοῦ δίνεις τὴν Ἀργύρω σου;»—Τὴν εἶχε θυγατέρα
ὁ προεστὸς μονάκριβη καὶ πολυγυρεμμένη.
—«Νἄναι, παιδί μου, ὥρα καλὴ καὶ τρισευλογημένη!»

Καὶ τῶδωσε τὸ χέρι του καὶ τὴν εὐχή του ὁ γέρος.
Ἀπὸ τὰ τότε ἡμέρεψε. Εἶχεν ἀρχίσει ὁ θέρος
κ' ἐζήλεψε χερόβολα κι' ἀθεμωνιαῖς κι' ἁλῶνι,
Εἶδε οἱ καιροὶ ποῦσαν κακοί, φαρμακεμέν' οἱ χρόνοι,

ὁλόγυρά του συγνεφιά... Χίλιων λογιῶν θερία
ἐξέσχισαν τὸ γένος του καὶ παντοχὴ καμμία.
Συντρίμματα καὶ χαλασμοί. Γαῦρα παντοῦ καὶ λύσσα!
Κανένα γλυκοχάραμμα, νύχτα, σκοτάδι, πίσσα.
Ἀρνήθηκε τὴν κλεφτουριά, τὰ φλογερὰ ὄνειρά της
χ' ἔγινε ζευγολάτης.

Κι' ὁ καταρράχτης τοῦ βουνοῦ ἀντὶ μὲ τ' ἅρματά του
πέτεται μὲ τὰ σύνεργα, μὲ τὰ χαματερά του.
Ἤθελε βόϊδια κάτασπρα, μεγάλα τραχηλᾶτα,
νἆναι στεφανοκέρατα, κοντόσφαγα, κοιλᾶτα.
Τ' ἀλέτρι σύμμετρο, βαρύ. Τὰ ξύλα του κομμένα
πάντα σὲ χάση φεγγαριοῦ δὲν εἶχανε κανένα
ποτέ τους ρόζο ἢ σκεύρωμα. Ἤθελ' ἀπὸ πρινάρι
τὸ χερουλάτη, τὰ φτερά, τὸν κέρο, τὸ σταβάρι·
ζυγὸ καὶ σπάθη ἀπὸ φτελιά. Κ' ἤθελ' ἀπὸ ἀγριλίδα
νἆναι χυταῖς οἱ ζεύλαις του. Μόνο ψωμί του, ἐλπίδα
ἤτανε τὸ ζευγάρι του. Μόνη χυρά του ἀφέντρα
στὰ χέρια του ἡ βουκέντρα.
....

Γέροντα τὸν ἐλάτρευε πάντα κρυφὰ ἡ Λευκάδα,
τὸν εἶχε πολεμάρχο της, χωρὶς νὰ πάρῃ ἀχνάδα
ξένος κανεὶς τοῦ μυστικοῦ. Κι' ὅταν ὁ ζευγολάτης
μέσα σὲ κόσμο ἐπρόβαινε, μεριάζαν τὰ παιδιά της
χ' ἐπροσκυνοῦσαν ξήσκεπα, τὸν εἶχε βασιλῆᾶ του
φτωχός, πανόρφανος λαὸς καὶ τἄσπρα τὰ μαλλιά του
στὸ μέτωπό του ἐλάμπανε τὸ βαρυπληγωμένο
ὡσὰν κορώνα ἀτίμητη, σὰ φλάμπουρο ὑψωμένο.
Πάνου σ' αὐτὸ τὸ εἴδωλο, σ' αὐτὸν τὸν ἀσπρομάλλη
ἀκράτητη ὅλ' ἡ φράγκινη ὥρμοῦσε ἀνεμοζάλη
χ' ἐκεῖνος μένει ἀσάλευτος σὰ βράχος ποὺ προσμένει
στὰ στήθια του τὰ ὁλόγυμνα τὴ θάλασσα ὠργισμένη.
....

Τὸν ἔζωσαν τὰ κύματα χ' ἔβραζε γύρα γύρα
μελανισμένη, ἀκράτητη ἡ ἀνθρώπινη πλημμύρα,
σὰν νἆθε νὰ τὸν καταπιῇ. Ἀπάνου του ἐχτυποῦσαν
φοβέραις καὶ περίγελα. Ἐγρούζανε, ἀλυχτοῦσαν
οἱ σκύλοι μὲ στὰ πόδια του χ' αἱμάτωναν τὸ δόντι
εἰς τὴν σκληρὴ τὴ σάρκα του. Καὶ συριγμοὶ καὶ βρόντοι
σὰν νάδραν ἀγριογούρουνο, ποὺ μέσ' ἀπ' τὴ μονιά του
δὲν ἤθελε νὰ πεταχτῇ. Τ' ἄχαρο φόρεμά του
ρεύει κομμάτια κατὰ γῆς. Τ' ἄλογα χλημιτοῦσαν
κι' ἀπάνου στ' ἄσπρα του μαλλιὰ βραστοὺς ἀφροὺς σκορποῦσαν
χ' ἔδερναν μὲ τὴ γλῶσσά τους τὸ χαλινὸ στὸ στόμα
χ' ἐφρύμαζάνε χ' ἔσκαφταν τοῦ χωραφιοῦ τὸ χῶμα.
Ἔμεν' ὁ γέροντας βουβός. Τὸ φλογερό του μάτι

έγινε μόνο τῆς ψυχῆς ἀπόκρυφο παλάτι
κ' ἐκεῖθ' ἀστράφτει ὅλ' ἡ φωτιά, ποὺ καίει τὰ σωθικά του
Λὲς κ' ἔολεπες τὸ Γένος του μ' ὅλη τὴ δυστυχιά του,
τὴ φτώχια, τὰ γεράματα, τὴν καταφρόνεσή του,
ὁλόρθο ν' ἀντρειεύεται καὶ μὲ τὴ δύναμί του
τὴ μαγική, τὴν ἄμετρη, γυμνό, κατακομμένο
νὰ δείχνῃ πάντ' ἀκίνητο τὸ μέτωπο στὸν Ξένο.
....

Μ' αὐτὸν τὸν ἥλιον ἔλαμπε κι' αὐτὸς ὁ ἑβδομηντάρης!
....

Μέσ' ἀπ' τὴ μαύρη καταχνιὰ βγαίνει ἕνας καβαλάρης
καὶ τ' ἄλογό του σταματᾶ ἐμπρὸς στὸ ζευγολάτη...
....

—Ἐσὺ μοῦ πετροβόλησες, παληόγερε, χωριάτη,
τὰ δυό μου τὰ λαγωνικά;

—Μόνος ἐγὼ κι' ὄχι ἄλλοι.

—Μίλει μου ταπεινότερα... Λύγισε τὸ κεφάλι,
προσκύνα τὸν ἀφέντη σου, ξεσκλιάρη, διακονιάρη!
....

Κι' ὁ Φράγκος τἄσπρα του μαλλιὰ χτυπᾶ μὲ τὸ κοντάρι.
....

—Κ' ἐγνώριζες ὅτ' ἤτανε κεῖνα σκυλιὰ δικά μου;

—Τὰ γνώριζα καὶ τἄδιωξα μέσ' ἀπὸ τὴ σπορά μου.

—Ποῦθε κατάγεσαι, μωρέ;

—Ἐδῶθε... Σφακισᾶνος.

—Κ' ἐγώ, σκουλῆκι ἀγνώριστο, ὁ Τζώρτζης ὁ Γρατζιᾶνος,
ἀφέντης σου παντοτινός, τύραγνος, ἄρχοντά σου.
Αὐτὸ τὸ χῶμα, ποὺ πατῶ, οἱ πέτραις, τὰ νερά σου,
ἥμερο κι' ἄγριο κλαρί, τ' ἀγέρι σου, ἡ ψυχή σου
τὰ ζωντανά σου, τὰ παιδιά, τὸ αἷμα σου, ἡ τιμή σου,
ὅλα δικά μου, μάθε το. Βουνοῦ καὶ λόγγου ἀγρίμι
εἴτ' ἔχει τρίχα, εἴτε φτερό, σιχαμερὸ ψοφῆμι,
τὸ διαβατάρικο πουλὶ σ' ἐμὲ μονάχ' ἀνήκει
κι, ἀξίζει τὸ κεφάλι σου λαγόπουλο ἢ περδίκι.
Γι' αὐτ' ὅθε θέλω θὰ περνῶ κ' ἐγὼ καὶ τὰ σκυλιά μου,
νὰ δείχνῃ πάντ' ἀκίνητο, γυμνό, κατακομμένο
τίποτε δὲν ὁρίζετε κ' εἶναι κι' αὐτὴ σπορά μου.

Κι' οὔτ' ἄλλη τύχη ἀξίζετε. Γενιὰ καταραμένη,
δειλή, κακογεράματη, στὸν κόσμο ἀκόμα μένει
γιὰ νὰ πομπεύῃ τὤνομα καὶ τὴν κληρονομιά της!
....
Καὶ στὰ στερνὰ τὰ λόγια του ἔνοιωσε ὁ ζευγολάτης
ὅτι ἕνα δάκρυ ἐνότιζε τ' ἀσπράδι τοῦ ματιοῦ του
κι' ὀλόρθαις ἀναδεύονται οἱ τρίχαις τοῦ κορμιοῦ του.
....

—"Αν ἐξεράθη τὸ κλαρί, πάντα χλωρὴ εἶν' ἡ ρίζα
καὶ μένει πάντα ζωντανὸ ἡ ρόδι φάγ' ἡ βρίζα
αὐτὸ τὸ βόϊδι τὸ μανό, π' ὅσο βαθειὰ ρουχνίζει
τόσο εὔκολα μυγιάζεται κι' ἀνεμοστροβιλίζει
καὶ ποὺ τὸ κράζουνε Λαό. Θὰ σπάσῃ τὸ καρύκι
καὶ θὰ προβάλῃ μὲ φτερὰ μιὰ μέρα τὸ σκουλῆκι.
Τότε, πουλὶ τὸ σερπετὸ ποιὸς ξέρει ποῦ θὰ φτάσῃ!...

—Δεῖξε μου αὐτὸ τὸ λείψανο, ποὺ θὰ βρυκολακιάσῃ.

—'Εγώ... ὁ φτωχὸς ὁ Φωτεινός, ὁ γέρος, ὁ ξεσκλιάρης,
ποὺ ρίχνω ἐδῶ τὸ σπόρο μου γιὰ νὰ μοῦ τόνε πάρῃς,
ἐγώ, ποὺ μὲ τὸν ἵδρωτα τὰ χώματα ζυμώνω
γιὰ νὰ τρώγῃ ἄλλος τὸ ψωμί, ποὺ τρέχω καὶ κεντρώνω
τὴν ἀγριλίδα τοῦ βουνοῦ καὶ ποὺ δὲν ἔχω λάδι
ν' ἀνάφτω τὸ καντῆλι μου καὶ ζῶ μέσα στὸν ἅδη
ἐγώ, ποὺ μὲ τὰ νύχια μου ἀναποδογυρίζω
τὸ λόγγο καὶ τὰ ριζιμιά, γιὰ νὰ σᾶς στολίσω
μὲ κλήματα, ποὺ δὲν τρυγῶ καὶ ποὺ ποτὲ δὲν ἔχω
λίγο κρασὶ κεφαλιακό, τὴ γλῶσσα μου νὰ βρέχω,
ἐγ' ὁ φτωχὸς ὁ μυλωνᾶς, ποὺ ζῶ σ' αἰώνια ζάλη
καὶ παίρνω κέρδος, πληρωμή, προσφάγι τὴν πασπάλη,
ποὺ δὲν ὁρίζω τὸ παιδί, ποὺ πάντα ζῶ μὲ τρόμο
καὶ ποὺ δὲν βρίσκω ἐδῶ στὴ γῆ γιὰ νὰ μὲ κρίνῃ νόμο·
αὐτός, αὐτὸς εἶν' ὁ Λαός. Τ' ἄψυχο τὸ κουφάρι
αὐτὸ ναι τὸ καματερό, τὸ ψόφιο τὸ κριάρι...
Μὴ ρίξῃς ἄλλο φόρτωμα στὴν ἔρμη του τὴν πλάτη...
....
—Συμμάζωξε τὴ γλῶσσα σου τὴ φιδινή, χωριάτη,
μὴ μοῦ ξανάφτῃς τὴ χολή. Γονάτισε μπροστά μου
καὶ ζήτησε συγχώρεση γιὰ τὰ λαγωνικά μου...
Δὲ θές, ἀντάρτη, δὲν ἀκοῦς;...

—Καλλίτερα τὸ βρόχο
παρὰ τὰ γόνατα στὴ γῆ... "Αρα κατάρα τὤχω...
Θάφιναν λάκκωμα βαθὺ καὶ θἆταν μέγα κρῖμα,
τιμὴ νὰ θάψω κι' ὄνομα μέσα σ' αὐτὸ τὸ μνῆμα.

—Τώρα θὰ ἰδῇς, παληκαρᾶ... 'Ακοῦστε με, συντρόφοι,

καὶ μὴ θυμῶστε ἂν λυπηθῶ αὐτὸν τὸν ἄγριον ὄφι...
Νὰ σᾶς πλερώσῃ τὰ σκυλιὰ μὲ τὰ χαματερά του,
και γιὰ τὴν τόλμη πῶλαβαν τὰ πέντε δάχτυλά του
νὰ σφεντονίσουν κατ' ἐμᾶς, ἐκεῖ στὸ χερουλάτη
νὰ συντριφτοῦν μὲ τὸ σφυρί... Σ' ἀρέσει, ζευγολάτη;
....
Καὶ δυὸ σκιάδες πάραυτα ὡρμήσανε κι' ἀρπάξαν
τὰ βόϊδια ποῖταν στὸ ζυγό. Δυὸ ἄλλοι τὸν ἀδράξαν
κ' εδέσανε τὸ χέρι του στὸ φοβερὸ χεροῦλι
μὲ τὴ σφεντόνα πωῦρανε. Ὕστερα μὲ τὴ σκούλη
ἀρχίσαν τοῦ κοντόσπαθου ἀργὰ νὰ πελεκᾶνε
τ' ἀνδρειωμένα δάχτυλα καὶ νὰ περιγελᾶνε
Ὅλο τ' ἀλέτρι ἐβάφηκε· τὸ μαῦρο τὸ παιδί του
στὸ χῶμα δίπλα ἐμούγκριζε, σὰν νἄβγαινε ἡ ψυχή του.
Κ' ἐκειὸς ὁ γέρο δράκοντας χωρὶς οὔτε ν' ἀχνίσῃ
ἐκύτταζε τὸ αἷμα του που πότιζε σὰ βρύση
τὴ γῆ του τὴν ταλαίπωρη, καὶ μέσα στὴν καρδιά του
μὲ μιᾶς ἀστράφτουν τὰ παληὰ τ' ἀνδραγαθήματά του,
κ' ἐσπιθοβόλησε στὸ νοῦ χρυσόφτερ' ἡ ἐλπίδα
μὲ τὴ δική του ἐκδίκησῃ νὰ σώσῃ τὴν πατρίδα.
....
Τὸ Φραγκολόγι ἐσκόρπισε βουβὸ κ' ἐντροπιασμένο
κι' ἀφίνει ἐκεῖ τὸ Φωτεινὸ στ' ἀλέτρι του δεμένο.
....
—Παιδί μου, Μῆτρο, ἀπέθανες;... Πῶς σέρνεσαι στὸ χῶμα;..

—Πατέρα, οἱ λύκοι ἐφύγανε;... καὶ ζῇς, καὶ ζῇς ἀκόμα;

—Σίγα καὶ λῦσε με ἀπ' ἐδῶ... Μὴν κλαῖς, ἦταν γραμμένο.
....

Καὶ τὸ παιδὶ τὸ δύστυχο, παράλυτο, σκιασμένο
ξεδένη τὸν ἀφέντη του, φιλεῖ τὰ δάχτυλά του
καὶ τὸ δεξὶ τὸ χέρι του κρεμᾶ στὴν τραχηλιά του
μὲ τὴ σφεντόνα, πῶσταζεν αἱματοποτισμένη.

—Μῆτρο, τὸ βλέπεις; Τίποτε, τίποτε δὲ μᾶς μένει,
οὔτε ζευγάρι, οὔτε σπορά. Κρέμονται στὰ λουλούδια,
ποὺ παραστέκουν μαρτυριά, τὰ νύχια, τὰ μελούδια,
τὸ αἷμα τοῦ πατέρα σου. Καὶ στὰ γεράματά μου
εὑρέθη χέρι ἀνθρώπινο νὰ δείρῃ τὰ μαλλιά μου...
Νοιώθεις βαθειὰ στὰ σωθικὰ τ' ἄσπλαχν' αὐτὰ περόνια;...

—Δὲ θὰ σβυστοῦν ἀπ' τὴν καρδιά, κι' ἂν ζήσω χίλια χρόνια.

Τ' ὁρκίζεις μ' ὅλην τὴν ψυχή;... Μοῦ τάζεις, τὴ σφεντόνα,
ποὺ βράχηκε στὸ αἷμα μου νὰ τὴ φορῇς εἰκόνα
καὶ φυλαχτὸ παντοτινό, γιὰ νὰ κρατῇ ἀναμμένο
τὸ πάθος μου τ' ἀκοίμητο, πῶχω γιὰ κάθε ξένο;...

—Τὸ τάζω... Σοῦ τ' ὁρκίζομαι.

—Σοῦ δίνω τὴν εὐχή μου
δεμένη μὲ τὴν ἔχτρα μου... Πᾶμε ἀπ' ἐδῶ, παιδί μου.

Ἔρριξε ὁ Μῆτρος τ' ὀρφανὸ τ' ἀλέτρι του στὸν ὦμο,
σὰν νᾶταν κούφια καλαμιά, καὶ τοῦ χωριοῦ τὸ δρόμο
παίρνει μὲ πάτημα ἐλαφρὸ καὶ μὲ βαρειὰ τὴ φρένα.
Ἀκολ.ουθοῦσε ὁ Φωτεινός. Μὲ μάτια θερμασμένα
κυττάν..ει γύρω τὰ βουνὰ καὶ λὲς ποὺ ξεθυμαίνει
θωρῶν..ας τὴν Ἐλάτη του ἡ πύρη ποὺ τὸν ψένει.

Πόσο ἐμεγάλωσε μὲ μιᾶς! Περνᾶ μὲ τὴ βουκέντρα
καὶ φαίνεται ψηλότερος ὅτ' εἶναι ἀπὸ τὰ δέντρα.

Ἆσμα δεύτερον

Φωλιάζουν οἱ σταυραῆτοὶ στοῦ βράχου τὰ στεφάνια,
ἐφώλιασε κι' ὁ Φωτεινὸς στὸν ἐγκρεμὸ τοῦ Κόντρου.
Τέσσαροι τοῖχοι κάτασπροι, ὁ κάτοικας, τ' ἀχοῦρι,
ἡ μάντρα γιὰ τὰ πρόβατα, μιὰ δεκαριὰ κυβέρτια,
πλατὺς καθάριος ὀβωρὸς ζωσμένος διπλολίθι
ὅπου ἐπρασίνιζε πυκνὸς ὁ νύλακας, τὸ μύρτο,
τ' ἁγιόπλημα, ἡ μελετινή, κι' ὅπου ἅπλωνε ἕνας φράξος
τὰ δροσερὰ κλωνάρια του σφιχτὰ περιπλεγμένα
μ' ἕνα φτακοΐλι καρπερὸ καὶ μ' ἕνα βοΐδομμάτη,
εἶν' τὸ βασίλειο τοῦ φτωχοῦ. Τἄρεσε πάντα ἐκεῖθε
νὰ χαίρεται τὴ θάλασσα, π' ὅσο πλατύτερ' εἶναι
τόσο σοῦ κλέφτει τὴν καραδιά, τόσο τὸ νοῦ σου πνίγει.
Τὴν ἔβλεπε χίλιαις μορφαῖς ν' ἀλλάζῃ, χίλιαις ὄψαις,
πότε νὰ γλύφῃ τὸ γιαλὸ προσκυνημένη δούλα
καὶ πότε νὰ τὸν μάχεται τρελλή, ξεστηθωμένη
μ' ἀνεμοσκόρπιστα μαλλιὰ καὶ μ' ἀφρισμένο στόμα.
Κ' ἦταν ἡ ἔρμη ἑλληνική! Κ' ὑπόφερνε νὰ νοιώθῃ,
τὰ φράγκικα τὰ κάτεργα τὴ ράχη της νὰ ὀργώνουν
καὶ νὰ τῆς δέρνῃ τὰ πλευρὰ μὲ τὰ κουπιά του ὁ ξένος!
....
Ἦρθε στὴν Κόκκινη Ἐκκλησιὰ ἑξῆντα χρόνους πίσω
ἕνας σοφὸς καλόγερος φευγᾶτος ἀπ' τὴ Πόλη
κι' ἔμειν' ἐκεῖ κι' ἀσκήτευε. Τὸν ἔκραζαν Νικήτα.
Ἤξερε γράμματα πολλὰ κ' ἐγιάτρευε τοῦ κόσμου
μὲ ξόρκια καὶ μὲ βότανα τὰ χίλια μύρια πάθη.
Τὸ ρίμα, τὸ κακὸ σπυρί, τὴ φάγουσα, τὸ λέφα,
τὸ μαλαθράκι, τὸ καρφί, τὴ λιόκρισι, τὴ λύσσα.
Στὸ πρόσταγμά του τὰ κουφὰ ἐφεύγανε, οἱ ἀκρίδες,
ἀπὸ τὰ πρόβατα ὁ χαμός, ἀπὸ τὰ γίδια ὁ ἴσκιος.

Τὸν ἐλατρεύαν τὰ χωριά, κι' ὁ Φωτεινός, ὁποῦταν
στὸ μοναστήρι δόκιμος καὶ τὸν ἀκολουθοῦσε
ὅταν τὸν ἔστελναν νὰ βγῇ γιὰ διακονιὰ τριγύρω,
ἔμαθε λίγο διάβασμα κι' ἄκουσε κ' ἱστορίες
ἀπὸ τὸν ἅγιον ἀσκητή, ποὺ τοὔχανε κεντήσει
τὸ λογισμό του τὸν ὀκνὸ καὶ τὴ σκουριὰ ξεπλύναν,
ὁποὺ ἔτρωγε κάθε καρδιὰ σ' αὐτὰ τὰ στεῖρα χρόνια.
....

Ἐκεῖνοι τοὖπε μιὰ φορά, ποὺ βρέθηκαν μονάχοι
νὰ κάθωνται ἀπολείτουργα στὸ πέτρινο πεζοῦλι
τοῦ Ἅϊ Λιὰ στὴν Ἐγκλουβή, τὴν περασμένη δόξα
καὶ τἄμετρα τὰ βάσανα τοῦ δύστυχού του Γένους.
Τοὖπε τὸ πῶς ἀνάμεσα σὲ τρίβολα κι' ἀγκάθια
μιὰ μέρα ἐθέλησε ὁ Θεὸς νὰ σπείρῃ ἕνα λουλοῦδι
ὁποῦχε χίλιαις ὠμορφιαῖς καὶ χίλιαις εὐωδίαις
κι' ὅπου ὅταν ἐμεγάλωσε κ' ἐπρόβαλε δροσᾶτο
δεύτερος ἥλιος ἔλαμψε καὶ τὴν ψυχὴ τοῦ κόσμου,
π' οὔτε δὲν εἶχε ἀνάκαρα κρυφὰ ν' ἀναστενάζῃ,
τὴ ζέστανε, τὴ στόλισε μ' ἀκούραστα φτερούγια,
τὴν ἔμαθε πῶς νὰ πετᾷ. Καὶ τὸ λουλοῦδι ἐκεῖνο,
πῶπρεπε νἆν' ἀμάραντο, τὸ βάφτισεν Ἑ λ λ ά δ α.
Τοὖπ' ὅτ' ἐκείν' ἡ θάλασσα ἡ φραγκοπατημένη
εἶχε ρουφήξει λαίμαργα τ' ἀνθρώπινα κοπάδια,
ποὺ μ' ἕναν Ξέρξη βασιλιᾶ ἐχύθηκαν νὰ φᾶνε
τ' ἀστάλωτο τὸ λούλουδο: Τ' ἀκολουθοῦσε νύχτα
ὕπνος, νεκρίλα, σίδερα, κ' ἐγλύτωσε τὸν κόσμο.

Τοὖπε πῶς ἐξεφύτρωσαν ἀδελφικαῖς ἀμάχαις,
ποὺ ἐφτεῖραν σάρκα καὶ ψυχὴ καὶ πῶς ἐμπῆκε σφῆνα
στοῦ δέντρου τὴν πεντάνοιχτη τὴ χαραμάδα ὁ Ξένος,
κι' ἄνοιξε ἀγιάτρευτη τομή, γιὰ νὰ μπορῇ καθένας
νὰ μπήγῃ τὸ πελέκι του καὶ νὰ χωρίζῃ σχίζαις.

Τῶδειξ' ἐκεῖ παράμερα τὴ Σάλτενη, τὸν Κόρφο
καὶ τοὖπε πῶς ἐσμίξανε καὶ πῶς κριαρωθῆκαν
μέσα σ' αὐτὸ τὸ στένωμα, γιὰ τὴ σκλαβιὰ τοῦ κόσμου,
δυὸ πολεμάρχοι φοβεροὶ καὶ πῶς ὁ νικημένος
ἀπὸ δυὸ λάμψαις, πῶβλεπε ν' ἀστράφτουν ἐμπροστά του,
τῆς Κλεοπάτρας τὴ ματιὰ κ' ἕνα μεγάλο θρόνο,
ἐδιάλεξε τὴν ὠμορφιὰ κ' ἐσβύστηκε μαζί της.
Καὶ τοὖπε πῶς ὁ νικητὴς γιὰ νὰ φυλάξῃ πάντα
τὴ δόξα του ὁλοζώντανη καὶ τὴ χρυσῆ του μοῖρα
ἐξεθεμέλιωσε σκληρὰ χώραις, χωριὰ καὶ τάφους
κ' ἔχτισε τὴ Νικόπολη, κουφάρι μὲ κουφάρια,
σύντριμμα μὲ συντρίμματα, κ' ἦταν σεισμὸς ὁ χτίστης.

Ἀπὸ τὰ τότε ἐσκέπασε κάμπους βουνὰ καὶ κῦμα

θολοῦρα μαύρη καὶ πυκνὴ γιὰ τετρακόσσους χρόνους,
σαπίλα κι' ἀποκάρωμα. Κανένας ἄλλος χτύπος
τὸν ὕπνο δὲν ἐδιάκοψε στ' ἀπέραντο τὸ μνῆμα,
παρὰ ροχάλισμα βαθὺ καὶ τἄσπλαχνο τοῦ χρόνου
τὸ δαγκανάρι πᾶλεθε τὴ νεκρωμένη πλάση
κ' ἑτοίμαζε ἄλλο ζύμωμα μὲ τὴν παληὰ τὴ σκόνη.
Τοὖπε πὼς ἕνας βασιλιᾶς, ὁ Μέγας Κωνσταντῖνος,
τὴ πρώτη μέρα πὦδραξε στὰ χέρια τὴν κορῶνα
ἐξάνοιξε ὅτι ἐπάνω της πηχτὴ πηχτὴ σὰν αἷμα.
τὴν ἐσκοτίδιαζε ἡ σκουριὰ καὶ θὰ τὴν ἔτρωγε ὅλη
ἂν δὲν τῆς ἔδιδε βαφὴ καὶ βάφτισμα καὶ χρίσμα
τὴ λάμψη τῆς 'Ανατολῆς, τὸ φῶς τοῦ Σταυρωμένου
καὶ τοῦ Βοσπόρου τὰ νερά. Καὶ πάραυτα φυτρώνει
στὸ πρόσταγμα τοῦ γίγαντα μέσ' ἀπ' τὰ κύματά τους
τὸ Κράτος τὸ Βυζαντινό, πὦζησε χίλια χρόνια
χωρὶς ἕνα ξανάσασμα, ξεσπαθωμένο πάντα,
γιὰ νὰ κρατῇ τὴν ἄβυσσο, ποὺ μούγκριζε νὰ πνίξῃ
τὴν Δύση τὴν ἀχάριστη. Κι' ὡς τόσο μιὰν αὐγὴ
Φράγκοι φονιάδες Χριστιανοὶ μὲ προδοσιά, μ' ἀπάτη
τοῦ φόρεσαν τὰ σίδερα, τοῦ σάλεψαν τὴ ρίζα
καὶ τὸ κατάκοψαν σκληρὰ σ' ἀμέτρηταις λουρίδαις.

Ὕστερα πάλαι ἀνάζησε κ' ἔρρευε λίγο λίγο
σὰν πλάτανος, ποὺ πάλησωσε καὶ βλέπει κάθε μέρα
κατάξεροι νὰ πέφτουνε οἱ κλῶνοι του ἕνας ἕνας
μὲ κάθε βαρυχειμωνιά, καὶ ποὺ δὲν συγκρατιέται,
γιατ' ἔχει κούφια τὴν καρδιά, παρὰ μὲ λίγη φλοῦδα.

Τὰ γώριζ' ὅλα ὁ Φωτεινὸς κι' ὅταν ἐκεῖθ' ἐπάνου
ἐλόγυρά του ἐκύτταζε κ' ἔβλεπ' αὐτοὺς τοὺς τάφους,
ὅλον αὐτὸν τὸν ξεπεσμό, ὅλην αὐτὴν τὴν νέκρα,
ἔμενε σὰν παράλυτος καὶ γιὰ νὰ διώξῃ ὁ μαῦρος
τὴν καταχνιὰ ποὺ πλάκωσε στὴν ἄκακη ψυχή του,
ἔφευγε τὸν ἀπέραντο, τὸν πεθαμμένο κόσμο
κ' ἐγύρευε παρηγοριὰ στὰ κατορθώματά του,
ποὖταν ἀκόμα ζωντανά, κ' ἐστύλωνε τὸ μάτι
μ' ἀνέκφραστη κρυφὴ χαρὰ στοῦ Καλαβροῦ τὰ πλάγια,
στὴν λαγκαδιὰ τῆς Μέλισσας, σταῖς Σπαθαριαῖς, στὸν Κάπρο
στὰ χίλια τὰ λημέρια του καὶ τότε ἀναπαμμένος
ἔρριχνε λίγο κρίθινο ψωμὶ μέσ' στὸ σακκοῦλι,
ἔβανε ἐμπὸς τὰ βόϊδια του κ' ἔτρεχε στὸ χωράφι.

Μέσα δὲν εἶχε χώρισμα ὁ φτωχικὸς ὁ πύργος
κι' ἀπ' ἄκρη σ' ἄκρη εἶν' ἀνοιχτός. 'Ολόγυρα στὸν τοῖχο
κρέμονται τὰ δοξάρια του, μὲ τὸ σπαθὶ μιὰ ζώστρα,
ἕνα πελέκι σκαλιστὸ σιδεροστελιασμένο,
τ' ἀκοίμητο κανδῆλι του ἐμπρὸς σὲ μιὰν εἰκόνα
πὦδειχνε τὴν 'Ανάσταση, κ' ἔφερνε κρεμασμένη

σὰν τάμμα, σὰν προσκύνημα τὴ φοβερὴ σφεντόνα,
καὶ σκορπισμένα ἐδῶ κ' ἐκεῖ χίλιων λογιῶν συγύρια:
ἀρήλογος, πινακωτὴ καὶ πλάστης καὶ δρυμόνι,
ἡ ἀνέμη μὲ τὰ γνέματα, τὸ τυλιγάδι, ἡ δροῦγα,
ὁ οἶκος μὲ τὰ μάλλινα, τὰ παρδαλὰ διπλάρια
καὶ μιὰ κρεμάθα μὲ πιτιαῖς σιμὰ στὸν καπνοδόχο
κι' ὁ λυχνοστάτης στὴ γωνιὰ κι' ἕνας ἀλατολόγος
καὶ τοῦ φτωχοῦ τὸ χάλκωμα καὶ λιναροσκουλίδες
καὶ τοῦ γηωργοῦ τὰ σύνεργα, βουκέντραις, καρπολόγοι
καὶ διχριάνια ἕνα σωρὸ καὶ δέμα μὲ ἀντιρράβδια
καὶ δυὸ κουλούφια ἀτάραχα μὲ γέννημα, ποὺ οἱ φίλοι
μαζὶ μὲ δυὸ χαματερὰ στὸ ζευγολάτη ἐστεῖλαν
ὅταν ἐμάθαν τὸ κακό, ποὺ ἀνέλπιστα τὸν ηὗρε.
Κ' ἐπάνω στὰ καταχυτὰ φωλιαῖς χηλιδονίσιαις,
ποὺ δὲν ἐπείραζε κανεὶς κ' ἐφέρναν κάθε χρόνο
μέσα σ' αὐτὴν τὴν κιβωτὸ χαρά, ζωὴ κ' ἐλπίδαις.
....

Τὤμεν' ἀκόμ' ἀνύπαντρη μιὰ μόνη θυγατέρα,
ἡ ὤμορφ' ἡ Θωδοῦλα του, γλυκό του στερνοπαῖδί.
Δὲν εἶχε κλείσει δεκαφτὰ κι' ἄμεστο ἐμοσχοβόλα
τοῦ λόγγου τ' ἀγριολούλουδο. Ποτὲ παρόμοιο μάτι
τὴ δύση δὲν ἐφώτισε πατέρα ἑβδομηντάρη
οὔτε τ' ἀγέρι τοῦ Μαγιοῦ τόση δροσιὰ καὶ γλύκα
χύνει ποτὲ σὲ σωθικὰ μυριοφαρμακωμένα
ὅση ἐσκορποῦσε ὁλόγυρα μὲ τὸν ἀνασασμό της
αὐτὴ τοῦ Κόντρου ἡ ἀμάλαγη περήφανη παιδοῦλα.
Μὲ τὸ τραγοῦδι κάθεται στὸν ἀργαλειὸ κ' ὑφαίνει,
μὲ τὸ τραγοῦδι διάζεται, μὲ τὸ τραγοῦδι φέρνει
τὴ στάμνα στὸ κεφάλι της μὲ τοῦ Φρηᾶ τὸ κρύο,
τὸ κρύο ταὔρετο νερό. Στὸ βότανο, στὸ θέρο,
παντοῦ στὸ στειρολόγημα, στὸν τρύγο. στὸ κοπάδι
ὅθε περάση τῆς καρδιᾶς τὸ σύγνεφ' ἀποδιώχνει
καὶ βασιλεύει ὅπου σταθῇ παρηγοριὰ καὶ γέλιο.
Δροσοσταλίδα τῆς αὐγῆς, χαρά, χαρὰ στὰ χείλη
ποὺ θὰ τὴν πιοῦν μ' ἕνα φιλί! Χνοῦδι παρθένου κρίνου
χαρά, χαρὰ στὰ δάχτυλα ποὺ τὸ μαλάξουν πρῶτα!
....
—Ρίξ' ἕνα ξύλο στὴ φωτιὰ νὰ πέσουν δέκα θράκια,
νὰ πυρωθοῦν τὰ πόδια μου κ' ἐξύλιασαν, Θωδοῦλα.
Καλοκαιριὰ τῆς Παπαντῆς, Μαρτιάτικος χειμῶνας,
θυμᾶσαι ποὺ σᾶς τὤλεγα;... Σαράντα χρόνους πίσω
παρόμοια μ' ηὗρηκε χιονιά. Ἤμαστ' ὀχτὼ συντρόφοι
κρυμμένοι μέσα στ' Ἄλατρο. Μᾶς πρόδωχ' ἕνας γύφτος
καὶ μᾶς ἐκλεῖσαν ἄξαφνα τριάντα τόσοι Φράγκοι·
ἐσκότωσα τὸν ἀρχηγὸ κ' ἔχασα τὸ Χαρίτο,
ποὔτανε πύργος ζωντανός. Μὲ τὸ σπαθὶ στὸ χέρι
περάσαμ' οἱ ἄλλοι ἀνέγγιχτοι... Μᾶς πήρανε ξελάκου,

ἐχιόνιζε πυκνά, πυκνὰ καὶ τὰ πατήματά μας
ἐσκέπαζαν ἐσπλαχνικὰ τὰ γνέφη κ' ἡ μαυρίλα.
Φτάνω στὰ Χαραδιάτικα. Μοῦ τἄχανε πιασμένα.
Περνῶ τὸ Γένι κ' ἔρχομαι ὡς κάτου στοῦ Δαισήμου.
Ἦταν ὁ τόπος ἀνοιχτός... Χωρὶς νὰ ξανασάνω
ἐμπρός, ἐμπρὸς στὰ Σύβοτα. Ἐκεῖθε στ' Ἀλεχτοχῶρι
καὶ μιὰ καὶ στὸν Λειψόπυργο. Στὴν Εὔγερο ἀνεβαίνω
καὶ παίρνω ἐκεῖθε τὸ Σκληρό. Περνῶ Μαραντοχῶρι,
Κοντάραινα καὶ Βουρνικά, τρῶμε ψωμὶ στὸ Σύβρο·
εἴχαμε γίνει δεκοχτώ. Ποιὸς μὲ κρατοῦσε τότε;
Ἀνέβηκα στὸν Ἅϊ Λιᾶ κι' ἀπὸ τὸ Λαγηνάκι
μὲς στὸ Νιοχῶρι ροβολῶ. Οἱ Φράγκοι μεθυσμένοι
στοῦ Λογοθέτη ἐπλάγιαζαν. Κι' ἀπὸ τὰ τότε ἀκόμα,
Θωδοῦλα, δὲν ἐξύπνησαν... Τὰ χιόνια κι' ὁ χειμῶνας
μοὔταν, παιδί μου σύντροφοι καὶ τὰ στοιχειὰ μ' ἐτρέμαν...
Τώρα, ποὺ ὁ λύκος γέρασε,, τόνε δαγκᾶν οἱ σκύλοι.
Ἢ δὲ μ' ἀκοῦς, Θωδοῦλα μου;.... Μὴ ρίχνης τόσα ξύλα,
πίσω εἶν' οἱ μέραις τῆς γρηᾶς....

—Βλέπεις φωτιά, πατέρα;
Οὔτε χριστουγεννιάτικη! Τὴν πάντρεψες ὁ ἴδιος
τὸ βράδυ τὴν παραμονή, τὴν πότισες μὲ λάδι,
τὴ ράντισες κρασὶ παληό... Δὲ λησμονεῖ τὴ χάρη
καὶ τώρα ποὺ τὴν ἔκραξες ἀναγαλλιάζει ἐμπρός σου.
Τί ξυλοχάλαση εἶν' αὐτή! Ἂν ταὖρηκ' ἡ Τρωάδα
τ' ἄχαρα χηλιδόνια μου!... Πατέρα, νὰ σ' ἀλλάξω.

—Κατέβασε τὰ λάχανα, Θωδοῦλα, μὴ μοριάσουν
καὶ φέρε λίγο ἀνάλατο. Μ αὐτὸ τ' ἀγριοκαῖρι
ἐθύμωσε τὸ χέρι μου καὶ νοιώθω ὅτι μὲ σφάζει...
Τάχα νὰ ξεφεγγάρωσε;... Παιδί μου, θἄλθῃ ἀπόψε
ὁ γέρο Φλῶρος ὁ Χτενᾶς...

—Ἀπόψε! δὲν προβαίνουν
ὄχι ὁ Χτενᾶς, πατέρα μου, ἀλλ' οὔτε οἱ βρυκολάκοι.
Χαρὰ σ' ἐκεῖνον ποὖξερε ποῦ παραδέρνει ὁ Μῆτρος.

—Καὶ γιὰ τὸ Λάμπρο δὲ ρωτᾶς... Μοῦ κρύβεσαι, Θωδοῦλα...

—Ὄχι, πατέρα, μὴν τὸ λές... Γιατὶ νὰ μὲ πικραίνῃς;
Γιὰ σὲ δὲν ἔχω ἀκόκρυφα κ' εἶσαι πνεμματικός μου.

—Μὴ μοῦ χολοταράζεσαι... Ἔλ' ἄλλαξέ με πρῶτα
κ' ὕστερα τὰ συβάζομε. Θὰ ἰδῇς πῶς λαχταρίζει
γιὰ σὲ τοῦ γέρου σου ἡ καρδιά... Βλέπεις, μ' αὐτὰ τὰ χιόνια
πῶς μοῦ φλογίστηκε ἡ πληγή; Τώρα μαθαίνω ὅτ' ἔχει
πατέρ' ὁ Χάρος τὸ Βοριᾶ καὶ μάννα του τὴν πάγρα...
Κακὰ ποὖν' τὰ γεράματα! Ἔχομε πέντε μῆνες

μ' αὐτὰ τὰ παληοδάχτυλα! Ἄλλη φορὰ θὰ νᾶταν
λησμολημένα τρεῖς φοραῖς... Μικρότερο μοτάρι
Βάλε σ' ἐκείνην τὴν σπηλιά. Σπρώξετο πάρα μέσα,
Θωδοῦλα, μὲ τὸ μῆλι μου... δὲ μοῦ πονεῖ... μὴν τρέμεις...
Καλλίτερ' ἀπ' ἁρμὸ σ' ἁρμὸ νὰ μ' ἤθελαν συντρίψῃ,
παρὰ τὴν ἄτιμη ξυλιά, ποὺ μῶχει καταφέρει
ἐδῶ, Θωδοῦλα, στὰ μαλλιὰ τὸ φράγκικο θρασῆμι...
Τὴ νοιώθω ἐπάνω μου βαρειὰ ὡσὰν τὸ Μέγα Ὄρος
καὶ τόσο μ' ἐξεμάτισε, τόσο βαθειά, παιδί μου,
ἐσκύλαψε τὴ σάρκα μου, π' ἀκόμα τρομασμένος
στὸν ὕπνο μου ὀνειρεύομαι συχνὰ τὸ δοκανίκι,
πῶδειρε τὸ κεφάλι μου καὶ σὰν ἀστροπελέκι
τὸ βλέπω πάντοτ' ἕτοιμο νὰ πέσῃ νὰ μὲ κάψῃ.
Δὲ θὰ μὲ λυώσῃ ἡ μαύρη γῆ, ἂν δὲν ξεπλύνω πρῶτα
αὐτό μου τὸ μελάνωμα...

—Πατέρα, θὰ τὸ πλύνῃς.

—Καὶ ποῦθε τῶμαθες ἐσύ;... Ποῦ τἄκουσες;... Πῶς ξέρεις;..

—Πατέρα, μὴν εἶσ' ἄγριος... Μοῦ τῶπεν ἡ καρδιά μου,
μάρτυρας ἡ σφεντόντα σου...

—Κι' ὄχι κανένας ἄλλος;..
Δὲ σοῦπε ὁ Μῆτρος τίποτε, Τίποτε κι' ὁ Λαμπράκης;

—Πατέρα μου, δὲ μ' ἀγαπᾷς... Τί; σκιάζεσαι ἐδῶ μέσα;.

—Μὴν κλαῖς, Θωδοῦλα μου, μὴν κλαῖς. Τὸ ξέρεις στὸ λαιμό μου
κρεμάστηκ' ὅλος ὁ Λαός... Ἀλλοίμονον, παιδί μου,
ἂν προδοθῇ τὸ μυστικό!....

—Πατέρα μου ἀπὸ μένα;

—Ὄχι, ἀξετίμωτο παιδί. Ἂν μέμφωμαι τὸν ἥλιο,
ποὺ μοῦ ζεσταίνει τὴν ψυχή, τ' ἄκακο χελιδόνι,
ποὺ τοῦ γλυκαίνει τὴ ζωὴ μὲ τὸ κελάδημά του
κ' ἀπάνωθέ μου στεῖ φωλειά, τ' ἀγέρι τὸ δροσᾶτο,
Θωδοῦλα, τὴν εἰκόνα μου, π' Ἀνάστασι μοῦ τάζει
γιὰ τὸ νεκρὸ τὸ Γένος μου καὶ γιὰ τὸ λείψανό μου,
μπορῶ νὰ μέμφωμαι κ' ἐσέ... Μὴν κλαῖς, συμπάθησέ με...
. . . .
Κι' ὁ γέρος, ποὺ μετάνοιωσε, μὲ τὸ ζερβὶ τὸ χέρι
ἀνασηκώνει τρυφερὰ τ' ἀγγελικὸ κεφάλι
ποὖταν γυρμένο στὴν πληγή, στὴν ἀγκαλιὰ τὸ σφίγγει
καὶ τ' ἀνασπάζεται γλυκά.. Μὲ δακρυσμένο μάτι
ἐκύτταζε τὸν οὐρανὸ καὶ μὲ φωνὴ πνιμμένη
ὁ μαῦρος εἶπε σιγαλά· «Θεέ μου, εὐτύχησέ την!»

... ...
—Βλέπεις, Θωδοῦλα, δὲν μπορῶ μ' ὅση κι' ἂν ἔχω ζόρη
αὐταῖς ταῖς δυὸ βροχίδαις σου μὲ μιᾶς νὰ χερακώσω.
Ξέρεις γιατί, παιδάκι μου;

—Πατέρα μου, σοῦ μοιάζω.

—Ἡ σχωρεμένη ἡ μάννα σου (νἄχωμε τὴν εὐχή της!)
Τὰ πρῶτα σὤκοψε μαλλιὰ καὶ τἄρριξε στὸ βάτο...

--Στοχάσου τί παράλλαμα ποὺ θἄγινα, τί σκιάχτρο!

—Κ' ὕστερα μὲ φιδόντυμα σ' ἔτριβε αὐγὴ καὶ βράδυ..
Σὲ σταύρωσα, Θωδοῦλα μου, μ' αὐτὸ τὸ ἔρμο χέρι,
νἄθε κοπῇ καλλίτερα... Μὴ μοῦ τὸ παρασφίγγῃς·
τ' ἀνάλατο μ' ἐγλύκανε. Ὡς τότε θὰ περάσῃ...
... ...

Κ' ἡ περδικοῦλα τοῦ βουνοῦ μὲ τὴ χαρὰ στὰ χείλη
σὰν νἆταν ἅγια λείψανα φιλεῖ τὰ λαβωμένα
τὰ δάχτυλα τοῦ Φωτεινοῦ, ποὖχε γιατρολογήσει
καὶ τὰ σταυρώνει τρεῖς φοραῖς...
... ...

—Πατέρα, θέλεις ἄλλο;
Ἀκοῦς ἡ Λάμια μου ἀληχτᾶ, ζητᾶ κ' ἐκείνη δεῖπνο.

—Σίγα, Θωδοῦλα, μιὰ στιγμὴ ν' ἀκουρμαστῶ τὴ σκύλλα...
Δὲ σ' ἀνακράζει γιὰ ψωμί... Βαθειὰ περνᾶ διαβάτης
ἢ νοιώθει λύκου διάνεμα... Κάθισ' ἐδῶ σιμά μου.

—Καλλίτερα γονατιστή... πρόσταζε... τί μ' ὁρίζεις;

—Θωδοῦλα, ὅταν σωριάζωνται τὰ γνέφη στὴν Ἐλάτη
κι' ἀντίκρυ ἀστράφτη ὁ Ζάλογγος κ' ἐρθῇ τὸ χρυσοποῦλι
καὶ τὰ σπουργίτια ἀνταριαστοῦν στὴν κόρνια τους τὸ βράδυ
καὶ βιαστικαῖς οἱ μέλισσαις ἀφήνουν τὴ βοσκή τους,
μακρὰ δὲν εἶναι ἡ χειμωνιά. Βουνὸ συγνεφιασμένο
εἶμαι κ' ἐγώ, Θωδοῦλα μου. Φωλιάζουν στὰ μαλλιά μου
ἀστροπελέκια φλογερὰ καὶ τῆς καρδιᾶς μου οἱ χτύποι
εἶναι βρονταῖς ἀπόκρυφαις. Κ' ἔνοιωσες πρὶν ξεσπάσῃ
καὶ σύ, γλυκειά μου μέλισσα. Παιδί μου, ἡ ὥρα σφίγγει.
Θὰ σηκωθοῦμε στ' ἅρματα κ' ἐγώ, φτωχὸς καὶ γέρος,
θὰ νὰ πιαστῶ μὲ μιὰ Φραγκιά. Ἀπόψε θἄρθη ὁ Φλῶρος.
Καὶ τὰ παιδιά, ποὺ λείπουνε, ὡς αὔριο θὰ φτάσουν,
θὰ τἄκλεισε ἄσφαλτα ἡ χιονιὰ μέσα στὸ μοναστῆρι
τ' Ἄϊ Νικόλα στὴν Ἡρά. Αὐτὴ ἡ βοὴ θὰ φέρῃ
γοργά, γοργὰ καὶ τὸ σεισμό... Ὅτ' εἶπε ὁ Θεὸς θὰ γίνῃ!...
Θωδοῦλα μου, εἶν' ὁ πόλεμος τοῦ Χάρου τὸ μεθύσι.

Προβαίνει τότε ὁ θεριστὴς μὲ τὸ τυφλὸ δρεπάνι
μὲς στὴν ἀνθρώπινη σπορά, κι' ὅσα κι' ἂν δράξῃ στάχυα,
εἴτε μεστὰ εἴτ' ἄμεσα τὰ κόβει γιὰ ν' ἁρπάξῃ
διπλὸ τριπλὸ τὸ γήμορο, ποὺ τοῦ χρωστάει ὁ κόσμος.
Ποιὸς ξέρει τί μοῦ μέλλεται, τί μέλλεται τοῦ Μήτρου;
Θωδοῦλα, ἂν μείνῃς ὀρφανή;... Μὴν κλαῖς... ἐσύ, παιδί μου
ἐδύζαξες ἀπὸ μικρὴ παρόμοιαις ἱστορίαις...
Δὲ θὰ σ' ἀφίσω ξήσκεπη... Θωδοῦλα, ποιόνε θέλεις;

—Πατέρα μου, κανένανε.

—Ὅ,τ' εἶπα θὲ νὰ γίνῃ.

—Πατέρα, μὲ βαρέθηκες;

—Εἶναι μεγάλο κρῖμα
νὰ φαρμακεύῃς ἄδικα τώρα τὰ ὕστερά μου.

—Πατέρα, μὴ ταράζεσαι... Ὅποιονε θέλῃς δός μου.

—Σ' ἀρέσει... ὁ Μῖχος ὁ Ριζᾶς;
—Πατέρα, ἀκοῦς τὴ Λάμια;

Νὰ πάω νὰ ἰδῶ τί γίνεται; ἐ

—Θὰ ρίξῃ δυὸ χαλίκια,
ἂν ἦν' ὁ Φλῶρος πὤρχεται, σ' αὐτὸ τὸ παραθύρι.
Μὴ βιάζεσαι, ἀποκρίσου μου... Θωδοῦλα μου, μὴ θέλῃς
τὸ Φίλη, πὦχει βιὸ πολὺ καὶ γράμματα καὶ γνώση;

—Ἡ σκύλα τρώει τὰ σίδερα. Ἀλλ' ὄνομα δὲν ἔχεις;

—Σκύψε κρυφὰ νὰ σοῦ τὸ πῶ... Θωδοῦλα μου, τὸ Λάμπρο;

—Τὸ Λάμπρο... ναί... πατέρα μου..

—Ἕνα μαχαιροβγάλτη,
τοῦ Φλώρου τ' ἀγριόπαιδο, τὸ βραχοκαταλύτη
ποὺ μ' ἕνα γρόθο ἐσκότωσε τριέτικο δαμάλι
γιατ' εἶχε ἀψὺν τὸν κάματο, ποὺ ξενυχτᾶ στὸ λόγγο
γιὰ νὰ σκοτώσῃ ἕνα λαγό, ποὺ κράτησ' ἕνα λύκο
μὲ τὦνα χέρι ἀπ' τὴν ὠρὰ καὶ τὤσχισε μὲ τ' ἄλλο
πέρα καὶ πέρα τὴν κοιλιά.. Αὐτὸν τὸν Λάμπρο θέλεις;

—Ναί... ναί... πατέρα μου γλυκέ... ἂν εἶν' ἡ βούλησή σου.

—Ὅσ' εἶν' τ' ἀστέρια τ' οὐρανοῦ κι' ὁ ἄμμος τοῦ πελάγου
τόσες εὐχαῖς, παιδάκι μου, καὶ τόσες εὐλογίαις

νάχετε τοῦ πατέρα σας!... Θὰ πολεμήσω τώρα
χίλιαις φοραῖς καλήτερα... Εἶναι φτωχὸς ὁ Λάμπρος
κι' ἄλλον δὲν ἔχει θησαυρὸ παρὰ τὴ λεβεντιά του
καὶ τὴν ἀγάπη τοῦ λαοῦ... Θωδοῦλα μου, σοῦ πρέπει.
Ἄκου μιὰ πρώτη λιθαριά... Δὲ σοὖπα ὅτ' εἶν' ὁ Φλῶρος;
Ἔχει γερὸ τὸ κόκκαλο καὶ δὲν ψηφᾶ τὰ χιόνια
Ἔννοιωσες καὶ τὴ δεύτερη;... Θὰ πάγω ἐγὼ ν' ἀνοίξω,
αὐτὴν τὴν ὥρα τὰ παιδιὰ δὲν δείχνονται στὴ θύρα.
....

Πετάχτηκεν ὁ Φωτεινὸς σὰ σπίθ' ἀπ' τὴ γωνιά του
καὶ πιάστηκε ἀπ' τὸ μάνδαλο.
....

—Ποιός εἶσαι καὶ τί φέρνεις;

—Ὁ Φλῶρος!... τὴ σφεντόνα σου...
....

Πάραυτ' ἀνοίγ' ἡ θύρα
τοῦ πολεμάρχου διάπλατη καὶ χιονισμένος πέφτει
στὴν τραχηλιὰ τοῦ Φωτεινοῦ ὁ νυχτοπεζοδρόμος.
Ἀγκαλιασμένους, κάτασπρους τοὺς δυὸ παληκαράδες
δένει σφιχτὰ παμπάλαιη, σιδερωμένη ἀγάπη
κ' ἐμπρὸς εἰς τὴν ἀναλαμπή, ποὺ πάνω του σκορποῦσαν
τὰ φλογισμένα τὰ δαυλιά, σοῦ φαίνεται πὼς στέκουν
σὰ δυὸ κοτρόνια κλειδωτὰ καὶ θολογυρισμένα
ἕτοιμα νὰ κρατήσουνε χωρὶς νὰ ξεχωρίσουν
ὅλον τὸ μαῦρο χαλασμό, ποὺ βράζει ὁλόγυρά τους.
....

—Φλῶρο, τὸ ξέρεις, ἔδωκα τὸ Λάμπρο στὴ Θωδοῦλα...
Ἔλα, παιδί μου, φίλησε τ' ἀνδρειωμένο χέρι
τοῦ δεύτερου πατέρα σου καὶ πάρε τὴν εὐχή του.

—Παιδί μου, καλορρίζικη... Ἦταν δική μου μοῖρα
νὰ ἰδῶ μὲς στὸ καλύβι μου νὰ λάμψη τέτοια ἀχτίδα.
....

—Θωδοῦλα μου, ἡ κρυφὴ χαρὰ σοῦ κλείδωσε τὸ στόμα
κ' εἶναι τὰ μάτια σου θολά, πνιγμένα μὲς στὸ δάκρυ.
Στρῶσε μας νὰ δειπνήσουμε καὶ πλάγιασε, παιδί μου.

—Εἶν' ἕτοιμο, πάτερα μου... Σ' ἀφίνω καλὴ νύχτα.
....

Κ' ἡ Λάμια ἡ Περατιανή, ποὔχε σκληρὸ τὸ δόντι
ὅσ' εἶχε πίστη ἀπάτητη, σὰν νἆθε καταλάβη

τί λούλουδο ξεφύτρωνε μέσ' ἀπ' τὰ φυλλοκάρδια
τῆς κόρης πού τὴν ἔτρεφε καὶ ποιά πηγή, θαμμένη
στὸν κόρφο τὸν παρθενικό, ἔδιν' ἐκειὰ τὰ δάκρυα,
ποὺ στὰ πυκνά της βλέφαρα ἐλάμπαν κρεμασμένα
κ' ἐτρέμαν ἑτοιμόρροπα, ἡ Λάμια ἡ δόλια ὀλόρθη
τὰ μπροστινὰ τὰ πόδια της στοὺς ὤμους τῆς Θωδούλας
ἐστύλωσε ζερβιὰ δεξιὰ καὶ πρὶν δεχτῇ τὴ σφῆνα
ὁποὺ τῆς πρόσφερε ἡ κυρὰ ἀπὸ ψωμὶ καθάριο
τήνε φιλεῖ γλυκὰ γλυκὰ καὶ ξελαγανιασμένη
πετιέτ' εὐθὺς στὸν ὀδωρό... Τί θησαυροὶ κρυμμένοι
μὲς στὴ φωλιὰ τὴ φτωχικὴ τοῦ γέρου ζευγολάτη!
. . . .

Ἐμπρὸς εἰς τὴν εἰκόνα της ἡ Θώδω γονατίζει
καὶ νοιώθει μέσα στὴν καρδιὰ κρυφή, κρυφὴ λαχτάρα,
ποὺ ὡς τότε δὲν ἐγγώριζε... Χριστέ μου, λέγει ἡ κόρη,
Ἐσύ, ποὺ δίνεις στοίχειωμα στὸν πλάτανο, στὸν πρῖνο
καὶ τοὺς διατάζεις τὸ θυμὸ τοῦ σίφουνα νὰ σβοῦνε
ὅταν ὁρμᾷ θεότυφλος ν' ἁρπάξῃ τὰ λουλούδια
π' ὁλόγυρά τους φύτρωσαν, τὸ γέροντά μου βόηθα,
ἐσὺ πατέρα τοῦ φτωχοῦ, καὶ δόσε του ἕνα τρίμμα,
Χριστὲ δικαιοκρίτη μου, ἀπὸ τὴ δύναμή σου!
Τὸ δέντρο π' ὁλομόναχο μὲ τὰ πυκνά του φύλλα
σκεπάζει τώρα τὰ φτωχὰ τὰ παραβλάσταρά του,
ὅταν ξεσπάσῃ ἡ χειμωνιά, Χριστέ μου, μὴ τ' ἀφήσῃς
νὰ γονατίσῃ κατὰ γῆς... Θὰ συνεπάρῃ τόσους!...»
. . . .

Κ' ἐπλάγιασε πρώτη φορὰ χωρὶς νὰ βασιλέψουν
τὰ μάτια της τὰ φωτεινὰ στὰ βάθη τοῦ πελάγου,
ποὺ πλημμυρεῖ γλυκὰ γλυκὰ τῆς νειότης τὸ κρεββάτι,
καὶ πῶχει κύματα κι' ἀφρούς, ὀνείρατα κ' ἐλπίδες.
Στὰ χείλη της τὰ δροσερὰ δὲ φαίνετ' ἁπλωμένο
τ' ἀκούραστο χαμόγελο, ποὺ στόλιζε τὴ νύχτα
τ' ἀγγελικοῦ προσώπου της, καθὼς μετὰ τὴ δύση
φωτίζ' ἡ λάμψη τοῦ ἡλιοῦ καὶ τ' οὐρανοῦ τὸν ὕπνο.

Ὅσο κι' ἂν κλῇ τὰ βλέφαρα, μονάχ' ἀνοιγοκλοῦνε
κι' ὁ κόρφος της ἐσάλευε μὲ τὸν ἀνασασμό της,
πρώτη φοράν, ἀνήσυχος ἀπὸ κρυφὸ χειμῶνα,
ὅπως σαλεύει κάποτε χωρὶς ἀνεμοζάλη,
ποὺ νὰ τὸ δέρνῃ φανερά, τὸ κῦμα στ' ἀκρογιάλι.
Μέσα σ' ἐκείνην τὴν καρδιά, π' ὡς τότε σφραγισμένη
δὲν ἔνοιωθε τὸ κέντημα τοῦ πόνου καὶ τὴν πίκρα,
μιὰ μελισσοῦλα παρδαλή, ποὺ τήνε λέν' Ἀ γ ά π η,
κι' ἀντὶ τὰ δεντρολίβανα νὰ βόσκῃ καὶ τὰ ρόδα
βυζαίνει ἀνθρώπιναις ψυχαῖς κ' ἐκεῖθε πίν' ἡ κλέφτρα
ὅση ἂν εὑρῇ μοσχοβολιά, κ' εἶχε ξυπνήσει τώρα.

Κ' ἐν ᾧ τῆς ἐκατάβρεχε τὰ σπλάχνα μὲ τὸ μέλι,
π' ἀκούραστη ξεδιάλεγε μέσα σὲ τέτοιον κῆπο,
χωρὶς νὰ θέλῃ κάποτε, στὴν τρέλλα, στὸ θυμό της.
τὴ μαύρη τὴν ἐλόχευε σκληρὰ μὲ τὸν ὀσκρό της.

Ἀλλὰ τοῦ Μάη τὸ σύγνεφο φεύγει μὲ μιᾶς καὶ σβυέται
ἅμα τοῦ ἥλιου στὸ βουνὰ προβάλουν οἱ ἀχτίδαις.

Ποιά λάμψη τάχα τῆς φτωχῆς τὴν καταχνιὰ θὰ διώξῃ;—
Τ' ἀνήσυχα τὰ μάτια της στηλώνει στὴν εἰκόνα,
ποὺ ἐπάνωθέ της κρέμεται, κυττάζει τὸ κανδῆλι,
ποὺ τὴ φωτίζει ἀκοίμητο, κ' εὐθὺς στὸ μέτωπό της
ἀστράφτει πάλι ἡ ξαστεριὰ καὶ κατεβαίνει ὁ ὕπνος
στὰ βλέφαρά της ἐλαφρός. Τὰ πικραμμένα χείλη
στολίζει τὸ χαμόγελο καὶ σὰ βυζασταροῦδι
μονάχη ναναρίζεται σιγὰ μὲ τὸ τραγοῦδι:

Σὲ παράμερο λαγκάδι
κατεβαίνει μιὰν αὐγὴ
διψασμένο ἕνα κοπάδι
καὶ ξανοίγει μιὰ πηγή.

Λὲν ὅτ' ἦταν μαγεμμένη
κ' εἶχε φίλο ἕνα στοιχειό,
ποὺ τὴν ἤθελε κλεισμένη
νὰ μὴ βλέπῃ οὔτ' οὐρανό.

Μέρα νύχτα ἐκεῖ σιμά της
τὴ σκεπάζει μὲ κλαριά,
δὲν ἀφίνει στὰ νερά της
νὰ βραχοῦν οὔτε πουλιά.

Μαραμμένα ὁλόγυρά του
ρεύουν ἄνθη καὶ φυτά.
Ἄλλα χείλη ἀπ' τὰ δικά του
δὲν ἐγλύκανε ἡ δροσιά.

Κι' ὅταν εἶδε στὰ πλευρά του
μὲ ρουθούνια τεντωτὰ
νὰ φρυάζουν τὴν κυρά του
χίλια τέρατα φριχτά,

νὰ ρεκάζουν λυσσασμένα,
τὰ κουδούνια νὰ χτυποῦν,
νὰ ζητοῦν δαιμονισμένα
τὴν πηγὴ νὰ καταπιοῦν.

Στρέφει ἀνήσυχο τὸ μάτι

τὴ βρυσοῦλα του νὰ ἰδῇ
ἂν κοιμᾶται στὸ κρεββάτι,
ἂν τρομάζῃ, ἂν ἀγρυπνῇ.

Κ' ἀντὶ βλέπει στὸν καθρέφτη
τοῦ νεροῦ κρυφὰ κρυφὰ
τὸ βοσκὸ τὸν ψυχοκλέφτη,
ποὺ τῆς ἔρριχνε φιλιά.

Τὸν ἀνάκραξ' ἀπ' τὴ ράχη
καὶ τοῦ λέει· «Παιδὶ τρελλό,
μὴ τοῦ κρύβεσαι, κι' ἀμάχη
ἀπὸ σένα δὲ ζητῶ.

»Ἔχω κόρη αὐτὴν τὴν βρύση,
π' ἀγαπᾶς τόσον καιρό,
ἔλα πιέ, νὰ σὲ δροσίσῃ
τὸ παρθένο της νερό».

Τότε ἁπλόνει μὲς στὰ βάθη
τὸ καλόβουλο στοιχειό,
τὸν ἀφρό της παίρνει, πλάθει,
δίνει σάρκα στὸ νερό.

Κ' ἡ παιδοῦλα του προβαίνει
δροσοστάλαχτη, ξανθή,
φέγγ' ἡ χώρα φωτισμένη
ἀπὸ τέτοια ἀναλαμπή.

Τοῦ βοσκοῦ μὲ μιὰ στὴν πλάτη
σὰν πορφύρα βασιλιᾶ,
λάμπει ὁλόχρυση ἡ φλοκάτη
καὶ σὰ σκῆπτρο ἡ λαγουδιά.

Φεύγει τ' ἄγριο τὸ κοπάδι,
χίλια δέντρ' ἀνθοβολοῦν,
χίλιαις βρύσαις τὸ λαγκάδι
τὸ ξερὸ δροσολογοῦν.

Ἐλυθήκανε τὰ μάγια!
Στὸ πλευρὸ τοῦ βασιλιᾶ
ἐκαμάροναν τὰ πλάγια
τὴ γλυκειά τους τὴν κυρά.

Ἄσμα τρίτον

Δὲν εἶναι κρῖμα στὸ γιαλὸ τοῦ ποταμοῦ ἁπλωμένο
νὰ σέπεται τὸ κῦμα του θολό, χορταριασμένο
κι' ἀντὶ νὰ στεφανώνεται μὲ τὴν ἀνεμοζάλη
καὶ νὰ κρατῇ περήφανο τ' ὁλόξανθο κεφάλι,
νἄναι καθρέφτης τ' οὐρανοῦ καὶ σὰν ἐλεημοσύνη
στὴν ἁρμυρὴ τὴ θάλασσα τὴ γλύκα του νὰ χύνῃ;
Δὲν εἶναι κρῖμ' ἀκίνητο ἀπ' τὴν κορφὴ στὰ βάθη
νἄν' ἐντυμένο νεκρικὰ νεροφακαῖς καὶ ψάθη;

Δὲν εἶναι κρῖμα τ' ἄλογο, π' ἀνήμερο πουλάρι
μιὰ μάν' ἀνεμοπόδαρη φωτιὰ μὲ τὸ μαστάρι
τὸ πότισε στὴν ἔρημο, ποὺ τῶβαψε τὸ νύχι
στὸν ἄμμο τὸν ἀράπικο καὶ τῶδωσ' ἕναν πῆχη
βαθειὰ τὴ χαίτη στὸ λαιμὸ γιὰ νὰ τὴν ἀνεμίζῃ
κ' ἐλεύθερο, ἀνυπόταχτο νὰ φεύγῃ, ν' ἀρμενίζῃ;
Δὲν εἶναι κρῖμα γέρικο νὰ ρεύῃ σὲ μιὰ σοῦδα
καὶ νὰ τοῦ βόσκῃ τὰ πλευρὰ ἡ κίσσα, ἡ καλιακοῦδα;....

Τοῦ λόγγου τ' ἀγριοδάμαλο, πῶμαθε νὰ πληγώνῃ
τὰ δέντρα μὲ τὰ κέρατα καὶ νἄχῃ τὸ πλατόνι
καὶ τὸ καπρὶ γιὰ σύντροφο, τὴν ἐρημιὰ κρεβάτι
τὸ Λοῦρο, τ' Ἀσπροπόταμο κορύτο, νεροχράτη,
νὰ βρέχῃ τὰ ρουθούνια του καὶ νὰ δροσολογιέται,
δὲν εἶναι κρῖμα λιγδερὸ στ' ἀχοῦρι νὰ κυλιέται,
ν' ἀναχαράζῃ βάρυπνο, νὰ τὸ τρυποῦν οἱ ζάθοι
καὶ νὰ περνᾷ στὸν κάματο τοῦ λιναριοῦ τὰ πάθη;

Κρῖμα δὲν εἶν' ὁ σταυραητός, ποὺ στὰ μικρά του νειῶτα
συνείθιζε μεσουρανὶς τὰ φλογερά του χνῶτα,
τὴ φοβερή του τὴ ματιά, νὰ σμίγῃ μὲ τὴν πύρη
καὶ μὲ τὴ λάμψη τοῦ ἡλιοῦ κι' ὅπου εἶχε πανηγῦρι
νὰ παίζῃ μὲ τὰ σύγνεφα καὶ μὲ τ' ἀστροπελέκι,
δὲν εἶναι κρῖμα γέροντας στὸ βράχο του νὰ στέκῃ,
νὰ σέρνῃ τὰ φτερούγια του καὶ νὰ παραμονεύῃ
πότ' ἕνα φεῖδι θὰ διαβῇ νὰ φάγῃ ὅταν νηστεύῃ;...

Δὲν εἶναι κρῖμα δυὸ στοιχειά, ὁ Φωτεινὸς καὶ ὁ Φλῶρος,
ποὺ πεταχτὰ δρασκέλιζαν ἀπὸ τὸ Μέγα Ὄρος
ὡς τὴν κορφὴ τοῦ Σύκαιρου κι' ὅπου εἶχανε σεντόνι
τὴν νύχτα τὸ δροσόπαγο, προσκέφαλο τὸ χιόνι,
π' ἄλλη δὲν γνώρισαν στρωμνὴ παρὰ χλωρὰ γρυπάρια
οὔτ' ἄλλη ἐλάβαν σκεπαστὴ παρ' ἄγρια πρινάρια,
τώρα νὰ λὲν γιὰ πόλεμο καὶ νὰ μιλοῦν γιὰ νίκη
στρωμένοι ἐπάνω στὴ γωνιὰ τῶν Σφακιωτῶν οἱ λύκοι;

Γεράματα! γεράματα! ποιά θέληση, ποιό χέρι
μὲς τὴ λαμπάδα τῆς ζωῆς φυτεύει τ' ἁγιοχέρι
καὶ ποιά ποτὲ ζευγάρωσεν ἀγνώριστη θεότης
κρυφὰ τὸ νεκρολίβανο μὲ τὸν ἀνθὸ τῆς νειότης;
Γιατὶ τὰ πρῶτα σπάργανα, ποὺ προφυλᾶν τὰ φύτρα,
γιατὶ νᾆναι καὶ σάβανα; Μνῆμα γιατ' εἶν' ἡ μήτρα;...
Αὐτὸς ὁ ἄφαντος τροχός, τ' ἀκοίμητο ἀνεμίδι
νᾆναι βαθὺ μυστήριο ἢ τυχερὸ παιγνίδι;...

....

—Πιέ, Φλῶρο, ἀκόμα μιὰ φορά. Μ' αὐτὸ τὸ κεροπάτι
θὰ ν' ἀναστένοντο οἱ νεκροὶ ἂν ἔπιναν κομμάτι.
Δός μου κ' ἐμ' ἕνα δάχτυλο... Χτύπα το... Στὴν ὑγειά μας
καὶ νᾆναι καλορρίζικα τ' ἄχαρα τὰ παιδιά μας.

—'Αμήν... Ὁ Θεὸς κι' ὁ λόγος σου.. ποῦ τοὖχες κλειδωμένο

παρόμοιο ἑφτάψυχο θεριό! Γιὰ ἰδὲς τὸ εὐλογημένο
ἀναφτεριάζει στὸ γυαλί... Μὰ τὴν ἱερωσύνη
καὶ τὴ χρυσῆ του κοινωνιά, τὸ πίνω καὶ μὲ πίνει.

—Μάντεψε τὴν πατρίδα του.
—Οἱ Κεχριναῖς κ' ἡ Δάφνη·
ἔχει πατέρα πατρινὸ καὶ μάνα μαυροδάφνη.

—'Αλήθεια... δὲν ἐλάθεψες... ἔχεις ψιλὴ τὴ μύτη
κι' ἀμπελουργὸ στὸ στόμα σου σοφὸ τὸ σταφυλίτη.
Μὲ τὴ Θωδοῦλα σύχρονο, τοὖχα, Χτενά μου, τάμμα,
στὸ γάμο της ν' ἀνοίξωμε τὸ μυστικό μου ἀνᾶμα,
τ' ἀμπέλια, ποὺ μελέτησες εἶναι προικιὸ δικό της
καὶ τὸ χωράφι στὴν Καλή, ὁποὖναι μητρικό της
καὶ τὸ λαχίδι στοῦ Ζαχιᾶ καὶ τ' ἄλλο στὸ Σπαθάρι
κ' ἑξῆντα γιδοπρόβατα καὶ τὤνα τὸ ζευγάρι
ἀπὸ τὰ δυό, ποὺ ἐγκαίνιασα, καὶ τρεῖς ἐλιαῖς στὸ Φάσο
κι' ὅσο θελήση κινητὸ κι' ὅ,τ' ἄλλο ὡς τότε μάσω
καὶ τὴν καρδιά μου ὁλάκαιρη....

—Φτάνει δὰ τώρα, φτάνει!
κ' ἐξεζορκιάστηκες μὲ μιᾶς... Δὲν τὴν κρατεῖς τὴν στάνη,
μὴ τήνε θέλη ὁ Μῆτρος σου;... Ἔχομε... δὲ μᾶς μέλει.

—Ὅ,τι θελήσω, Φλῶρο, ἐγὼ κι' ὁ Μῆτρος μου τὸ θέλει.

—Καὶ πότε τὸ στεφάνωμα;
—Γλήγορα... σ' ἕνα μῆνα·
τὴν Κυριακὴ τ' Ἅη Θωμᾶ... Ἂν ἔλειπαν ἐκεῖνα
ποὺ ξέρεις τ' ἀνταριάσματα θ' ἄφινα τὸ χειμῶνα

νὰ γίνῃ τὸ στεφάνωμα καὶ τώρα ἡ ἀρραβῶνα....
Μοὔναι βαρύ, πολὺ βαρὺ ἀπὸ μιὰν ὥρα σ' ἄλλη,
κι' ὅταν τὸ συλλογίζωμαι, Χτενᾶ, μὲ πιάνει ζάλη,
νὰ φύγῃ ἐδῶθε αὐτὸ τὸ φῶς καὶ στὰ γεράματά μου
ἀδρόσιστη κι' ἀφώτιστη νὰ μαραθῇ ἡ καρδιά μου.
'Αλλὰ θὰ ζήσωμ' ὡς ἐκεῖ;... Τ' ἀγέρι, ποὺ θὰ σείσῃ
τοῦ δέντρου, Φλῶρο, τὰ κλαριά, δὲν ξέρει νὰ μετρήσῃ
πόσοι καρποὶ θὰ ρέψουνε...

—Τοῦ χάρου εἶν' ἡ σκουτούρα
Τὸ πρόβατο δὲν χαρτερεῖ παρὰ λεπίδι ἢ κούρα.
"Αν εἶναι δίκαιος ὁ Θεός, δὲ θὰ μᾶς παραιτήσῃ...
Δός μου νὰ πιῶ μιὰ καταψά... 'Εμπρός.... κι' ἂς κατακλύσῃ.
Νὰ ζήσουν τὰ παιδάκια μας! Νἄχουνε καλὴ τύχη!
καὶ νὰ μὴ ἰδοῦνε, Φωτεινέ, βλάψιμο σ' ἕνα νύχι!

—Καὶ νὰ μὴ ἰδοῦνε βλάψιμο! Καὶ νἄχουν καλὴ μοῖρα!
ὅταν τὸ Γένος τήκεται, ὅταν ἡ γῆ μας στεῖρα
τρώγῃ, χορταίνει λείψανα γιὰ νὰ ξερνᾷ σαπίλα!
Ρίξε τὸ μάτι ὁλόγυρα! Τύφλα παντοῦ, μαυρίλα.
Δοῦλοι οἱ πατέρες μας ψοφοῦν, παιδιὰ γεννιῶνται δοῦλοι,
σκουλήκια, ποὺ δικάστηκαν θαμμένα στὸ κουκκοῦλι,
νὰ μὴν ἰδοῦν ποτὲ φτερά... Ποιός θαὔρῃ τ' ἀντικλεῖδι
ν' ἀνοίξῃ τὸ κιβοῦρι μας;... Σπορὰ μὲ σιναπίδι
καὶ μὲ σκαθάρι κλήματα, κι' ἄνθρωποι ποὺ δουλεύουν
κ' ἔχουν τὸ ρόζο τοῦ ζυγοῦ, ποτὲ δὲν προστελεύουν...
Αὐτὴ θὰ νἄν' ἡ μοῖρά τους. Χτενᾶ, μὴν παιδιαρίζῃς,
Μὴν θέλῃς μὲ γλυκόλογα νὰ μὲ καλοκαρδίζῃς.

—'Εγὼ δὲν εἶμαι σὰν ἐσέ. Καὶ μὴν ὁ Θεὸς τὸ δώσῃ
αὐτὸ τὸ μοιρολόγι σου ποτὲ νὰ φαρμακώσῃ
ἢ τῶν παιδιῶν μας τὴ χαρὰ ἢ τὴν παληά μας πίστη.
Μὲς στὴν καρδιά μου, Φωτεινέ, τὸ νοιώθω, δὲν ἐσβύστη
τὸ φῶς, ποὺ μ' ἄναψες ἐσύ, κι' ὅσον καιρὸ κι' ἂν ζήσω
τὴν πρώτη σου τὴ διδαχὴ δὲ θὰ τὴ λησμονήσω.
Μὤλεγες τότε, Φωτεινέ, νἄρθῶ κ' ἐγὼ μαζί σου
ν' ἀκολουθήσω στὰ βουνὰ τὴν τύχη τὴ δική σου
καὶ μ' ἔφερες καὶ μὤρκισες εἰς τὴ Φανερωμένη
νὰ μὴν ἀφήσω τἄρματα ὡς ὅτου θ' ἀπομένῃ
Φράγκος σ' αὐτὰ τὰ χώματα. Τότε κ' ἐγὼ σκιασμένος
σοὖπα—«Πῶς εἶναι δυνατὸ νὰ ξεσπερμέψῃ ὁ ξένος,
ποὺ φύτρωνε σὰν κύπερι καὶ σὰν τὴν ἀγριάδα
κι' ἀπ' ἄκρη σ' ἄκρη ἐβρύαζε κ' ἔπνιγε τὴν 'Ελλάδα
μ' αὐτὰ τὰ δέκα δάχτυλα καὶ δυὸ παληολεπίδια;».
Καὶ σὺ μ' ἀπηλογήθηκες μ' ἀγριεμένα φρύδια
καὶ μ' ὠργισμένη τὴ φωνή.—«Ποιός ἄξος πεζοδρόμος
ἐδείλιασε πρὶν κινηθῇ, Χτενᾶ; ποιός ἐργοτόμος

στὸ θέρισμα λογάριασε τὰ στάχυα ποὺ θὰ κόψῃ;».
Κ' ἐγὼ βουβάθηκα ὁ φτωχός. Πῶς τώρα μ' ἄλλην ὄψη
θωρεῖς τοῦ Γένους τὴ νυχτιά; Μὴ τώρα δὲν πιστεύῃς
πὼς θἄρθη καὶ ξημέρωμα; Γιατὶ μὲ μαρτυρεύεις;
Ποιός πόνος νὰ σ' ἐμούδιασε τὴν ὥρα, τὴν ἡμέρα
ποὺ πλάκωσ' ἡ ἐκδίκηση;...

—Ὁ πόνος τοῦ πατέρα.
Μοὔτανε τότ' ἀγνώριστος καὶ τώρ' αὐτὸ τὸ δῶρο,
ποὺ μὤφερ' ἡ Θωδοῦλα μου, τώρα τὸ νοιώθω, Φλῶρο,
ὁποὺ μοῦ ζώνει τὴν καρδιὰ καὶ ποὺ ζευγαρωμένο
μ' ἐκεῖνο τ' ἄλλο τὸ στοιχειό, τὴν ἔχθρα γιὰ τὸν ξένο,
μοῦ σκοτιδιάζει κἄποτε, Χτενᾶ, τὸ λογισμὸ
καὶ βλέπω μαῦρα τ' ἄστρα μου, θολὸν τὸν οὐρανό.
Ἀλλ' εἶμ' ἐκεῖνος ποὔμουνα! Ὡς ὅτου νὰ γεννήσῃ
μικρὸ κυπαρισσόμηλο μεγάλο κυπαρίσσι
καὶ τὸ φυτὸ γείνῃ δεντρὶ καὶ τὸ δεντρὶ κατάρτι,
ποὺ νὰ κρατῇ τὸ σίφουνα, Χτενᾶ, σὲ κάθι ξάρτι,
πολλαῖς θὰ λυώσουν γενεαῖς. Τὸ ξέρω καὶ πιστεύω
ὅτ' ἄλλοι θἄρθουν νὰ χαροῦν τὸ σπόρο, ποὺ φυτεύω
Τὸ νυχτοποῦλι κυνηγᾶ καὶ κλέφτει καὶ σκοτώνει
ὅταν ἡ νύχτα εἶναι βαθειά... Ὁ ἥλιος τὸ θαμπώνει.
Ἂν πάλ' ἀστράψῃ ἡ ἀνατολὴ καὶ φέξῃ πάλ' ἡ μέρα
θὰ νὰ φανοῦν κ' οἱ ἀητοί... Τὸν πόνο τοῦ πατέρα
βλέπεις, Χτενᾶ, τὸν ἔπνιξα... Βάλε νὰ πιοῦμ' ἀκόμα...
Κι' αὐτὸ τὸ κεροπάτι μας ἂν βγαίνῃ ἀπὸ τὸ χῶμα,
γιατὶ κι' ἀπὸ τὸ μνῆμα μας νὰ μὴ μοσχοβολήσῃ
κἄποτε ἕνα μνημόσυνο, ποὺ νὰ μᾶς ἀναστήσῃ;
Ἐμπρὸς κι' ἂς γείνῃ θάλασσα! Κάτου τὸ Φραγκολόγι!...

—Ἀμήν!... καὶ τὰ κεφάλια τους νὰ ἰδοῦμε κομπολόγι
τοῦ φράξου σου νὰ γέρνουνε κάθε κλαρὶ καὶ κλῶνο!

—Ἀμήν!... ἀπὸ τὸ στόμα σου καὶ στοῦ Θεοῦ τὸ θρόνο!
Κ' ἐκεῖθε πίσω τί καλά; Σ' ἐδέχτηκαν οἱ φίλοι
καθὼς τὸ συνειθίζανε μὲ τὴν καρδιὰ στὰ χείλη!
Πῶς ἄκουσαν τὸ σταύρωμα ποὺ γιἄνα μισολάγι
μοῦ ἐκάμαν στὸ χωράφι μου αὐτοὶ οἱ χριστιανοφάγοι
καὶ τὴ χτυπιὰ ποὺ μῶδωκαν, κι' αὐτὸ τὸ ἔρμο χέρι,
π' ὅταν ἐκράτει τὸ σπαθὶ ἐπέτα σὰν ξηφτέρι
κ' ἔμεινε τώρα κούρβουλο; Μὲ τί ψυχὴ ἐδεχτῆκαν
τὴν προσβολὴ ποὺ μ' ἔγινε; Θἄρθοῦν ἢ μᾶς ἀφῆκαν
μόνους σ' αὐτὸν τὸν κίνδυνο; Τὰ μπροστινὰ χωριὰ
σὰν νἆχαν ὅλα ἕνα κορμὶ καὶ μόνη μιὰ καρδιὰ
βράζουν ἑτοιμοπόλεμα. Θὰ στείλουν τετρακόσιους.
Καὶ Σφακισάνους διαλεχτοὺς θὰ νἄχωμ' ἄλλους τόσους.
Ἦρθαν καὶ μ' ἐχαιρέτησαν οἱ προεστοὶ κ' οἱ νέοι.
Ὅλ' ἔχουνε μιὰ βούληση, ὅλους μιὰ φλόγα καίει,

νὰ φύγῃ ὁ ξένος ἀπ' ἐδῶ. Πές μου, Χτενᾶ, ἐκεῖ πίσω
ἐπόνεσαν λίγο γιὰ μέ; Τί δύναμαι νὰ ἐλπίσω;

—Ὅ,τι ζητήσης, Φωτεινέ, καὶ κάθε παληκάρι
σ' ὅλον ἐκεῖνον τὸ ζυγὸ τανύζει τὸ δοξάρι
κι' ἄλλο δὲν ὀνειρεύεται παρὰ νὰ τὸ προστάξῃ
ὁ γέρο πολεμάρχος του σιμά του νὰ πετάξῃ...
Ἂν θέλῃς χίλιους, ἔρχονται....

—Νὰ ἰδοῦμε τώρα, Φλῶρο,
ποιά θἄχωμεν ἀπάντηση κι' ἀπὸ τὸ Νικηφόρο.
Ἀλλοιά ἀπὸ κείνονε, Χτενᾶ, ποὺ στὴν περίστασή του
βοήθει' ἀπ' ἄλλονε ζητεῖ παρ' ἀπ' τὴ δύναμή του!
Φτωχός, μικρός, ἀδύνατος, σὰ μονωμένο ἀστάχυ,
ποὺ τὸ χτυποῦν οἱ ἄνεμοι, γυρεύω τώρα ἀμάχη
νὰ πιάσω μ' ἕνα τύραννο, π' ἀμέτρητ' ἄλλοι σκύλοι
λυσσομανοῦν τριγύρω του, τοῦ γένοντ' ἀντιστύλι·
κι' ἂς εἶν' ἐκεῖνος ψόφιος, ἂς εἶν' ξεπνεωμένος.
Θὰ τὸν χαλάσωμε, Χτενᾶ. Τὸ θέλει ὁ Σταυρωμένος,
τὸ θέλει καὶ τὸ δίκηο μας. Ἀλλὰ τὴν ἄλλη μέρα
πῶς θαὐρεθοῦμε μοναχοί, παιδιὰ χωρὶς πατέρα;
Τοῦ Νικηφόρου τὸ σπαθὶ μπορεῖ νὰ μᾶς σκεπάσῃ.
Εἶναι παιδί, παληκαρᾶς, κ' ἡ μάνα πὤχει πλάσῃ
τ' ἀνδρειωμένο του κορμί, ἡ Παλαιολογίνα,
τὸν κέντρωσ' αἷμα βασιλιᾶ καὶ δὲν τὸν τρώγ' ἡ πεῖνα,
ὅπως αὐτὰ τὰ κνώδαλα, ποὺ κάθε ἀνεμοζάλη
ἀνέλπιστα στὸ ἔρμο μας ξερνᾶ τὸ περιγιάλι,
καὶ πὤχουνε τὸ στόμα τους γιὰ τὴν κακή μας μοῖρα
πλατύ, βαθὺ κι' ἀχόρταγο σὰν τὸν καταποτῆρα.
Ἂς φύγῃ ἐδῶθ' ἡ φράγκικη κατελωμένη λίμα,
κι' ἂν ἦν' γραμμένο νὰ χαθῶ, καλλίτερα τὸ κῦμα
παρὰ θολὴ νεροσυρμή. Χτενᾶ μου, νὰ μὲ πνίξῃ,
καλλίτερα ἕνας δράκοντας μὲ μιᾶς νὰ μὲ ρουφήξῃ
παρὰ τὸ δόντι τῆς ὀχιᾶς τὴ φλέβα μου νὰ σχίζῃ
καὶ θάνατο κάθε στιγμὴ σκληρὰ νὰ μὲ ποτίζῃ.

—Τὸ παραδέχομαι κι' ἐγώ... Κι' ἂν ὅμως μετανοιώσῃ;...

—Τότε, Χτενᾶ μου, μοναχοί, καὶ θὰ μᾶς δυναμώσῃ
ἐκεῖνος, π' ὅλα δύναται καὶ μὲ τὴν ἀπαλάμη
γέρνει τὸν πλάτανο στὴ γῆ κ' ὑψώνει τὸ καλάμι.
Ἀπόψε θἄρθουν τὰ παιδιά. Θὰ νἄρθουνε, δὲ σφάλλω,
τὰ πρόσμενε στὴ Λιβαθό, τὸν ηὗραν χωρὶς ἄλλο
καὶ θὰ μᾶς ποῦν τὴν τύχη μας. Ὅσ' ὁ καιρὸς πλακώνει,
τόσο θεριεύει κ' ἡ ψυχή. Γιὰ τοῦτο τώρα μόνοι
τὰ βρόχι' ἂς πλέξωμε, Χτενᾶ, ποὺ ἐδῶ στὰ πλάγια ἐπάνω
ἀβόλετα θὰ πιάσουνε τὸ Τζώρτζη τὸ Γρατζιᾶνο.
Μὴν πίνεις ἄλλο... προσοχὴ κ' ἔχομε τώρ' ἀνάγκη

ἀπ' ὅλα μας τὰ λογικά. Ἀλαφιασμέν' οἱ Φράγκοι
παραμονεύουνε κρυφὰ τὸ κάθε πάτημά μας
σὰν νἄξεραν τί κεραυνοὶ βροντοῦν μὲς στὴν καρδιά μας.
Ἢ μᾶς ἐπρόδωκαν, Χτενᾶ, ἢ θὰ τοὺς τρώῃ τὸ αἷμα
καὶ πρέπει νὰ ταχύνωμε. Κρέμεται σ' ἕνα γνέμα
ὅλ' ἡ ζωή μας κ' ἡ ψυχή, κ' ἐγὼ δὲ θέλ' ὁ ξένος
νὰ μοῦ χτυπᾶ τὰ βύσαλα... δὲν εἶμαι μαθημένος.
Ὁ Τζώρτζης δυναμώνεται κ' εἶναι, Χτενᾶ μου, ἀλήθεια
ὅτι τοῦ τάζει φανερὰ κι' ὁ Μοίραρχος βοήθεια.
Δουλεύουν στὴν Ἐπισκοπή, τὴ ζώνουν μὲ χαντάκι
κ' ἔστειλε ἐκεῖ τ' ἀδέρφι του προχτὲς τὸ Νικολάκη,
ὁποὖρθε τώρα σύντομα καὶ τὤφερε καὶ πλούτη
μὲ ξένη δύναμη πολλὴ καὶ μ' ἕναν Ἀρναούτη,
Χριστιανομάχο φοβερὸν καὶ πρῶτο παλληκάρι.

—Καὶ ποῦθε τἄμαθες αὐτά;

—Τἄμαθ' ἀπ' ἕνα Φλάρη,
ποὺ βγαίνει τάχα διακονιὰ καὶ ποὺ τὸν τρώγ' ἡ ζήλεια.
γιατὶ τοῦ μαύρου τὤταξαν λαγοὺς μὲ πετραχήλια.
Τὸν μέθυσαν μ' ὑπόσχεσαις καὶ γιὰ τὸ δεσποτᾶτο,
κ' ἔπειτα τοῦ ἐγέλασαν. Εἶναι σκυλὶ μονᾶτο.
Ἐλύσσαξε γιὰ ἐκδίκηση καὶ δὲ θὰ νὰ ἡσυχάσῃ,
ἂν πρῶτα τὸν ψωράρχοντα τοῦ τόπου δὲ δαγκάσῃ.
Κι' ὁρκίζεται κ' ὑπόσχεται ἂν ἔρθ' ἐκείν' ἡ μέρα,
νὰ πῇ ὅτ' ἐγεννήθηκε μονάχ' ἀπ' τὸν Πατέρα
τὸ Πνεῦμα τ' Ἅγιο, Χτενᾶ, ὁ Πάπας ὅτι σφάλλει
κι' ὅτι εἶν' ὁ Πατριάρχης μας ψηλότερο κεφάλι....

—Μὴ μᾶς προδίνει, Φωτεινέ;

—Δὲν τοῦ πουλῶ, 'γοράζω,
καὶ δὲ λαθεύομαι εὔκολα ὅταν στηλὰ κυττάζω.
Ἀπὸ τοῦ πάτερ Σίλβεστρου τ' ἁγιασμένο στόμα
ἔμαθα κι' ἄλλαις εἴδησαις. Ἔμαθα, Φλῶρο, ἀκόμα
ὅτ' ὅσοι στὴν Ἐπισκοπὴ βρίσκονται ἀποκλεισμένοι
βαρέθηκαν τὴ μοῖρα τους κ' εἶν' ἀποφασισμένοι
γιὰ νὰ μᾶς κλέψουν πρόβατα, γυναῖκες κι' ὅ,τι λάχῃ,
νὰ φέρουν γύρα τὰ χωριά, νὰ μὴν ἀφήσουν ράχη.
Ντρέπονται, λέν', οἱ ἄτιμοι, νὰ βλέπουν σ' ἕνα ζάρκο
μὲ τ' ἄγριο τὸ λειοντάρι του κλειστὸν τὸν Ἅη Μάρκο.

—Δυστυχισμένοι! νἄχανε πατέρα, ἀδέρφια, μάνα
νὰ τοὺς μοιρολογούσανε! Ἡ γῆ μου ἡ Σφακισάνα,
ποὖναι κυρὰ φιλόξενη, τὸν κόρφο της θ' ἀνοίξῃ
καὶ μὲ τὸ αἷμα τους σφιχτὰ τὴ σάρκα της θὰ σμίξῃ!

—Τὸ χιόνι αὐτὸ μᾶς ἔσωσε! Καὶ τώρα ὡσότου λυώσῃ

θάρθῆ μεγαλοβδόμαδο, τὸ Πάσχα θὰ πλακώσῃ·
θὰ βγοῦν μόνον ἀπόλαμπρα, καὶ τότ' ἔρχεται πρώτη
ἡ Κυριακὴ τοῦ Ἄη Θωμᾶ... Ἄχ! νειότη, ποῦσαι, νειότη!.
Δὲ θὰ νὰ πρόσμενα ὡς ἐκεῖ!... Τὴ μέρα αὐτὴ τοῦ γάμου
θὰ μᾶς χτυπήσουν ἄφευχτα, χαρτέρει τους, Χτενᾶ μου,
κι' ἂν δὲν τὸ βάλουν κατὰ νοῦ, ὁ Χάρος νὰ μὲ πάρῃ,
ἂν δὲν τοὺς σπρώξῃ ἀνάνω μας τὸ δάχτυλο τοῦ Φλάρη.
Δύσκολο τὤχω, ἀδύνατο, τόσ' ἄνθη ἐκεῖ νὰ νοιώσουν
στὴ Θωδοῦλα μου κι' αὐτοὶ νὰ μὴν ἁπλώσουν! τριγύρω

—Καταλαβαίνω, Φωτεινέ!

—Ὑπομονή, μὴν τρέχεις..
Ἐμπρός τους τότε θἄμ' ἐγώ, καὶ σύ, Χτενᾶ, θὰ ν' ἔχῃς
τρακόσους φίλους διαλεχτοὺς κρυφὰ στὸ Σπανοχῶρι.
Θὰ πολεμήσω δυνατὰ καὶ μ' ὅλη μου τὴ ζώρη
δεξὰ πρὸς τὸ Βαθύλακκο, Χτενᾶ, θὰ προσπαθήσω
μὲ τὴ βοήθεια τοῦ Χριστοῦ, νὰ τοὺς ποδοκυλίσω.
Κι' ἂν ἐπιτύχω μόνος μου χωρὶς ν' ἀργοπορήσῃς
τρεχᾶτα τὴν Ἐπισκοπὴ νὰ πᾷς νὰ μοῦ χτυπήσῃς.
Ἂν πάλαι ἰδῇς πὼς δὲν μπορῶ νὰ τοὺς καταχερίσω,
ροβόλα πάνου στὰ σχυλιά, πελέκα τα ἀπὸ πίσω.
Κ' ἀφ' οὗ τοὺς ἀναπάψωμε, ἀνταμωμένοι πᾶμε
κι' ἁρπάζομε τὸν πύργο τους...

—Αὐτὸ τὸ θᾶμμα χάμε,
Κυρὰ Φανερωμένη μου, νὰ δῶ στὸ πρόσωπό μου
κι' ἄς τὸ πλερώσῃ τὸ φτωχὸ τὸ παληοκέφαλό μου!
Ἂν ὅμως, πές μου, Φωτεινέ, οἱ Φράγκοι δὲ θελήσουν
τὴν Κυριακὴ τ' Ἄη Θωμᾶ νὰ βγοῦν νὰ μᾶς χτυπήσουν;

—Θὰ μείν' ἡ νύφη στὸ βουνὸ κι' ἀπάνω τους θὰ πέσω
μ' ὅση κι' ἂν ἔχω δύναμη, Χτενᾶ, νὰ τοὺς βαρέσω...
Ἀπόψε ἂν ἔρθουν τὰ παιδιά, ὅσο μπορεῖς ἐνῶρο
στὸν πίσω πάλαι τὸ ζυγὸ νὰ τρέξῃς πρέπει, Φλῶρο,
στὸ γάμο τοὺς συντρόφους μας νὰ τοὺς καλέσῃς ὅλους·
καὶ πές τους, τόσοι ποῦμαστε, μὲ τρόχαλους καὶ βώλους
μποροῦμε νὰ τοὺς θάψωμε. Νὰ μὴ μὲ παραιτήσουν
καὶ νἄρθουν τὴν πατρίδα τους κ' ἐμένα νὰ τιμήσουν....
Πάρε τὸ Λάμπρο σου μαζί... Νὰ μείνῃ ἐδῶ δὲν πρέπει,
ἀφοῦ τὴ θυγατέρα μου δὲ δύναται νὰ βλέπῃ
ὅπως τὴν ἔβλεπε προτοῦ. Τὸ μάτι του θὰ πέφτῃ
καθὼς τὸ φύσημα τ' ἀχνοῦ σ' ἐκεῖνον τὸν καθρέφτη
καὶ θὰ θολών' ἡ ξαστεριὰ τ' ἀνέφελ' οὐρανοῦ μου,
ἡ παρθενιὰ τοῦ κρίνου μου, τὸ φῶς τ' Αὐγερινοῦ μου...
Στὰ δῶθε, Φλῶρο, τὰ χωριὰ τὸ Μῆτρο μου θὰ στείλω
τὸ κάλεσμα τοῦ Ἄη Θωμᾶ νὰ πῇ σὲ κάθε φίλο.

—Ὅλα καλά, περίκαλα! Κι' ἂν ἄλλο δὲ θὰ ποῦμε
συμπάθα ἀκόμα μιὰ φορὰ δυὸ δάχτυλα νὰ πιοῦμε....
Καλῶς νὰ σ' εὕρω, Φωτεινέ!...

--Χτενᾶ μου, στὴν ὑγειά μας!
Σιγὰ μὴν τὴν ξυπνήσωμε... Νὰ ζήσουν τὰ παιδιά μας!

—Βαθιὰ κοιμᾶται πάντα ὁ νηός, γιατὶ δὲν τὸν τρομάζει
τοῦ τάφου ὁ ὕπνος ὁ στερνὸς ποὺ κάθε γέρο σκιάζει...

—Ὄξ' ἀπὸ μένα, Φλῶρο μου... Ἐλάλησε τ' ὀρνίθι....
Ξαπλώσου ἐπάνω στὴ γωνιά... Σὰν ἕνα παραμύθι
μοῦ κάζοντ' ὅσα θὰ γενοῦν κ' εἶν' ἥσυχ' ἡ καρδιά μου
Ἀφότου τ' ἀπεφάσισα... γλυκὰ στὰ βλέφαρά μου
νοιώθω τὸ χέρι τοῦ τυφλοῦ... Καλή σου νύχτα, Φλῶρο!

—Καλὸ ξημέρωμ' ἀδελφέ!.... Στάσου!... μοῦ δίνεις δῶρο
ἐκεῖνον τὸν περίφημο ποὺ μοὔπες Ἀρναούτη
νὰ πέσω στὸ Βαθύλακκο μαζί του μακροβοῦτι;...
. . . .

Ἐκοιμηθῆκαν ξέγνοιαστοι καθὼς καὶ στ' ἀκρογιάλι
ὅταν περάσῃ ὁ σίφουνας καὶ φύγ' ἡ ἀνεμοζάλη
κοιμῶνται καὶ τὰ κύματα. Ξεθυμασμένοι λύκοι
αὐτοὶ μέσα στὴν κάπα τους κ' ἐκεῖνα μὲς στὰ φύκη.
Ἀνάμεσό τους ἔλαμπε στενὰ συδαυλισμένη
ἡ ὁλοζώντανη ἡ φωτιά, σὰ μάνα ἀγαπημένη
ὁποὺ θωρεῖ περήφανη νὰ στέκουν στὰ πλευρά της
ὡσὰν κι' αὐτὴν ἀδάμαστα τ' ἀνήμερα παιδιά της
Στ' αὐλακωμένα μέτωπα ξαπλώνεται καὶ λάμπει
ἡ πύρη δεύτερη ψυχὴ κ' οἱ χέρσοι ἐκεῖνοι κάμποι
τὴ μυστική της δύναμη κρυφὰ σιγὰ ροφοῦσαν
καὶ χίλια μαῦρα ὀνείρατα στὸν ὕπνο τους γεννοῦσαν.
Στὴν πέραν ἄκρη τοῦ σπιτιοῦ μιὰ κόρη φωτισμένη
μὲ τὴν ἀχτίδα τὴ χλωμὴ π' ἀπὸ κανδήλι βγαίνει
σὰν ἀπὸ γλυκοχάραμμα κι' ὁλόγυρά της χύνει
ἐλπίδαις χρυσοφτέρουγες γλυκάδα καὶ γαλήνη,
κι' ἐδῶ χολαῖς ποὺ βράζουνε καὶ πόλεμος καὶ πάθη
στοῦ ὕπνου τους τ' ἀμέτρητα τὰ σκοτεινὰ τὰ βάθη.
Κ' ἐχώριζ' ἄβυσσος πλατειὰ τὰ κοιμισμένα μάτια,
ἐνῷ μιὰ μόνη πιθαμὴ χωρίζει τὰ κρεββάτια.
. . . .

Ἐκατακάθισ' ὁ Βοριᾶς καὶ τ' ὄψιμο τὸ χιόνι
μὲ τὴ νοτιὰ ποὺ πιάστηκε γοργὰ γοργ' ἀναλυώνει.
Καὶ κάθε μιὰ νεροσυρμή, κάθε φτωχὸ λαγκάδι
μὲ τὰ νερὰ ποὺ πλημμυροῦν μουγκρίζει στὸ σκοτάδι.
Ἐγίναν βάλτοι τὰ βουνά, οἱ ράχαις ἐποντιάσαν

πελάγωσαν οἱ χωραφιαῖς, παντοῦ πηγαῖς ἐσκάσαν,
ἀλλὰ Λευκαδιτόπουλα δὲν τὰ κρατοῦν ποτάμια...
Ἀφτιάστηκαν πατήματα κι' ἀλήχτησεν ἡ Λάμια...
. . . .

Πετιῶντ' ὀλόρθοι οἱ γέροντες, ὁρμητικὰ τεντώνουν
τὴ θύρα τὴν ἀτάραγη κι' ἄφωνα συμμαζώνουν
στὴν ἀγκαλιά τους τὰ παιδιά. Ἀναγαλλιάζ' ἡ σκύλα,
τὸ χρύο τ' ἀγέρι χαίρεται, τοῦ φράξου σεῖ τὰ φύλλα,
βροντᾶ ἡ καρδιὰ τοῦ Φωτεινοῦ καὶ μὲ φωνὴ πνιγμένη:
—Λάμπρο, ρωτᾶ, τὸν ἴδετε;... Μᾶς δέχεται;... Ποῦ μένει;...

—Σ' ἕνανε μῆνα θἄν' ἐδῶ.... Τὸν ηὕραμε στὴ Σάμο.

—Λοιπὸν θὰ νὰ τὸν ἔχουμε τ' Ἅη Θωμᾶ στὸ γάμο;
Χίλιαις φοραῖς καλήτερα! Θὰ ἰδῇ πῶς πολεμᾶνε
ὅσοι δὲ θέλουν τὸ ζυγὸ τοῦ ξένου νὰ βαστᾶνε.

—Σὲ ποιόνε γάμο τ' Ἅη Θωμᾶ;...

—Παντρεύω τὴ Θωδοῦλα.
. . . .

Καὶ σύγχρονα τὰ δυὸ παιδιὰ φωνάξαν: «Τὴ Θωδοῦλα;»
. . . .

Ἐχαμογέλα ὁ Φωτεινὸς κι' ὁ Φλῶρος ποὺ θωροῦσε
τὸ Λάμπρο του ποὺ σάλευεν ὡσὰν νὰ τοῦ χτυποῦσε
κρυφὸς σεισμὸς τὰ γόνατα, κ' ἔννοιωθε τὴν πνοά του
συχνὴ νὰ βγαίνῃ ὀλόβραστη ἀπὸ τὰ σωθικά του:

—Σκύψε, τοῦ λέγει, φίλησε τὸ χέρι ποὺ σοῦ δίνει
παντοτινή σου σύντροφο τὴν ἄνοιξη νὰ χύνῃ
ὁλόγυρά σου μυρωδιαῖς, παρηγοριά, δροσούλα....
Σκύψε, παιδί μου, φίλησε... Δική σου εἶν' ἡ Θωδοῦλα.
. . . .

Κι' ὁ Λάμπρος ὁ ἀλύγιστος, ὁ εἰκοσιχρονίτης
ὁ δεντροξεθεμελιωτής, ὁ βραχοκαταλύτης,
ο νυχτοκόπος, πὤσφαξε κουνοῦπι στὸ καρτέρι
μὲ τὴ σαΐτα πεταχτά, τοῦ Φωτεινοῦ τὸ χέρι
γονατιστὸς ἀσπάζεται καὶ παίρνει τὴν εὐχή του
καὶ τρέμει σὰ νηοφώτιστος εἰς τὴ μεταλαβή του.
Ὁ Μῆτρος τὸν ἀγκάλιαζεν.... Ἡ Λάμια εὐτυχισμένη
τρελλὴ πηδᾷ κι' ἀντιπηδᾷ καὶ ξελαχανιασμένη
γλύφει, φιλεῖ καὶ σέρνεται μὲ τὴν κοιλιὰ στὸ χῶμα...
Τάχα νὰ μὴ τοὺς ἔβλεπε κ' ἡ Θώδω ἀπὸ τὸ στρῶμα;

Ποιός ὕπνος τὰ ματόκλαδα τόσο σφιχτὰ κλειδώνει,
μὲ τί σκοτάδι ἀνύπαρχτο ποιὰ νύχτα τὰ πλακώνει
ὥστε τὸ παντοδύναμο τὸ φῶς ποὺ ἡ ἀγάπη στέλλει
ἀπὸ τὴν κόρη τοῦ ματιοῦ σὰν ἥλιος ν' ἀνατέλλῃ
ὅσο κι' ἂν εἶν' ἀδιάβατο τ' ἀνάμεσό του χάσμα
νὰ μὴν ἐγγίζῃ ἀπὸ μακρὰ τ' ἀγαπημένο πλάσμα
ποὺ μᾶς ἐφώλιασε στὸ νοῦ κι' ἂς μὴν προβαίνῃ ἀκόμα;...

Τάχα νὰ μὴν τοὺς ἔβλεπε κ' ἡ κόρη ἀπὸ τὸ στρῶμα;....
....

—Φτάνει, παιδιά μου, ὁ Φωτεινός, π' ἀπάνωθέ τους κλαίει
σὰν οὐρανὸς μὲ τὴ δροσιά, φτάνει, παιδιά μου, λέει.
Μὲς στὴ φτωχή μου τὴν καρδιὰ δὲ δύναμαι νὰ κλείσω
δυὸ τόσο ἀνέλπισταις χαραῖς χωρὶς νὰ τὴν ξεσχίσω:
τὸ ξόδι τῆς Φραγκολογιᾶς καὶ τὴ χαρὰ τοῦ γάμου...
Σιγὰ μὴ τὴν ξυπνήσωμε... Δὲν πρέπει ἐδῶ, παιδιά μου,
νὰ σᾶς εὑρῇ τὸ χάραμα... Ἔχει χιλιάδες μάτια
ὁ ἥλιος ὁ ἀδιάντροπος καὶ τρέχει μονοπάτια
π' ἄλλος κανεὶς δὲν ἔτρεξε.... Σύ, Μῆτρο, θὰ κινήσῃς
ὅλα τὰ δῶθε τὰ χωριὰ νὰ πᾶς νὰ χαιρετήσῃς
κ' ἕναν πρὸς ἕνα φίλο μας θαυρῇς καὶ θὰ καλέσῃς
νἄρθῇ στὰ στεφανώματα. Καὶ πρόσεξε νὰ δέσῃς
μ' ὅρκους φριχτοὺς τὸ τάμμα τους... Πάρε καὶ σύ, Χτενᾶ μου,
τὸ Λάμπρο καὶ ξεκίνησε. Θ' ἀναπαυτῇ ἡ καρδιά μου
ὅταν ξεκόψετε ἀπ' ἐδῶ... ἀκοῦς καὶ τ' ἄλλο ὀρνίθι;...

—Τ' ἀκούω καὶ φεύγω, Φωτεινέ. Μὲ κούφιο κολοκύθι
κακὰ θὰ βγοῦμε ἀνεβατά... Ἐμπρὸς τὸ κεροπάτι
καὶ τότε ξημερώνομε, σοῦ τάζω, στὴν Ἐλάτη.
....
....
....

Σημειώσεις

Σ β ῶ λ ο ς, βῶλος ἐκ χώματος.

Χ ε ρ ο υ λ ά τ η ς, τὸ μέρος τοῦ ἀρότρου τὸ διὰ τῆς χειρὸς κρατούμενον, δι' οὗ ὁ γεωργὸς ἐλαύνει τὸ ἄροτρον.

Ἀ λ ε τ ρ ο π ό δ α, τὸ μέρος τοῦ ἀρότρου ἐφ' οὗ ὁ ἀροτριῶν ἐπιθέτει τὸν πόδα ὅπως ὠθῇ τοῦτο ἐντὸς τῆς γῆς.

Ἤ π α τ α. Κοινοτάτης χρήσεως, σημαίνει ἐν γένει τὰς σωματικὰς δυνάμεις, πάντοτε ἐν χρήσει εἰς τὸν πληθυντικόν.

Ν ώ π η, ὑγρασία.

Θ ρ ῶ ς, θόρυβος.

Ἀ π ί δ ρ ο μ ο, ὅταν ὀπισθοχωρῇ τις ὅπως ὁρμήσῃ ἢ πηδήσῃ.

Γ ο υ λ ὶ καὶ γ ο ῦ λ ο ς, λίθοι μικροὶ κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον σφαιροειδεῖς. Ὑπάρχει καὶ ἡ λέξις γ ο υ λ ί ζ ω ἰδιαιτέρας χρήσεως παρ' ἁλιεῦσιν = καθιστῶ ἁπαλόν, τρυφερὸν τὸν πολύποδα τρίβων αὐτὸν ἐπὶ πλακὸς λείας, ὁμαλῆς.

Σ τ α φ ν ί ζ ε ι, τοποθετεῖ μετὰ προσοχῆς.

Κ α υ κ ί, τὸ κεντρικὸν μέρος τῆς σφενδόνης ἔνθα τίθεται ὁ β ῶ λ ο ς καὶ τὸ ὁποῖον σχηματίζεται ἀπὸ τὰ κ λ ο ν ι ά. Λέγεται δὲ ἡ σφενδόνη τριάρα -τετράρα-πεντάρα κτλ., ὅταν ἔχῃ τρία, τέσσερα ἢ πέντε κλονιὰ κτλ.

Π ε ρ ί δ ρ ο μ ο ς, ὁ διάβολος· ὅθεν «νὰ σὲ πάρῃ ὁ περίδρομος» καὶ «περίδρομος!» ἀντὶ τοῦ σιώπα! καὶ «ἡσύχασε περίδρομε!» φράσις συνήθης ἀπευθυνομένη πρὸς τὰ ἀτακτοῦντα παιδία.

Κ ε φ ά λ α καὶ ὄχι κ ε φ α λ ᾶ, κατὰ τὸ «εἶπε ὁ γάϊδαρος τὸν πετεινὸ κεφάλα».

Θ ε λ έ σ ι, περίεργος λέξις· σημαίνει συνήθως κτῆνος τερατῶδες ὡς ἐκ τοῦ ὄγκου του, βαρύ. Ὄφις ἐκτάκτου μεγέθους ἢ ἄνθρωπος ἡρακλείου ὀργανισμοῦ ἀλλὰ νωθροῦ πνεύματος προσαγορεύονται διὰ τῆς λέξεως ταύτης.

Λ ο υ ρ ί τ η ς, εἶδος ὄφεως ἐκ τῶν μεγαλειτέρων. Ἀβλαβής, λαίμαργος. Καταστρέφει συνήθως τὰ ὠὰ τῶν ὀρνίθων καὶ ὅταν κορεσθῇ χάσκει εἰς τὸν ἥλιον ἐκ τῆς πολυφαγίας.

Μ ι σ ο λ ά γ ι, λαγωὸς μετρίου μεγέθους, νέος ἔτι.

Ψ ι λ λ ι θ ρ ῶ ν α, ψύλλιθρο, πτέρις, ψυλλιθρώνας, μέρος καλυπτόμενον πυκνῶς ὑπὸ τοῦ φυτοῦ τούτου. Καὶ παρ' ἀρχαίοις ψίλις, ἀντὶ πτέρις καθ' Ἡσύχιον.

Ἐ χ ο ύ μ η σ α ν, ὥρμησαν.

Μ ό χ τ α, συνήθης ἔκφρασις, ὅταν συνιστᾷ τις πρός τινα νὰ ἐπισπεύσῃ. Προφανῶς ἀντὶ τοῦ μόχθησον!

Στὸ πάτημά του, φράσις, σημαίνει εἰς ἣν θέσιν εὑρίσκετο, εἰ, τὸ αὐτὸ πάτημα.

Ἀφρᾶτο, κατάλευκον ὡς ὁ ἀφρός.

Γενί, ἡ σιδηρᾶ αἰχμὴ τοῦ ἀρότρου ἴσως ἐκ τοῦ παρ' ἀρχαίοις γενῆϊς καὶ γένυς, σημαίνοντα τὴν ἀκωκὴν τοῦ πελέκεως ἢ τῆς ἀξίνης καὶ αὐτὸν τὸν πέλεκυν ἢ τὴν ἀξίνην.

Ἐτύλλωνε καὶ ὀρθότερον ἐτύλωνε, ἐκ τοῦ τυλόω, σκληρύνω. Ἐν προκειμένῳ ὑπερπλήρου τὰς φλέβας ὥστε νὰ καθίστανται σκληραί. Λέγεται καὶ περὶ ὑπερπλήρους ἀσκοῦ, τυλωμένος, καὶ περὶ τῆς κοιλίας τῶν ἀνθρώπων ἢ ζώων ὅταν φάγωσιν ὑπερβολικά· «τὴν ἔχει τυλωμένην», «τὴν ἐτύλωσε».

Θυμός, εἶναι ἐν χρήσει ὄχι μόνον ἐν τῇ σημασίᾳ τῆς ὀργῆς, ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ ἀρχικῇ καὶ πρώτῃ σημασίᾳ τῆς ζωῆς, ζωτικῆς δυνάμεως, ἀκμῆς, ρώμης. Ἐν τῇ τελευταίᾳ ταύτῃ σημασίᾳ εὕρηται ἐνταῦθα καὶ εἶναι κοινοτάτης χρήσεως οὐ μόνον δὲ ἐπὶ τῶν ἀνθρώπων καὶ ζώων, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ δένδρων ἔτι κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς βλαστήσεως.

Ἑλά, ὀνόματα δύο ἐκ τῶν ὑψηλοτέρων ὀρέων τῆς Λευκάδος.

Δημοσάρι, ἀπότομοι καὶ ἄγριαι χαράδραι τῆς Λευκάδος διαρρεόμεναι ὑπὸ ὁρμητικῶν χειμάρρων. Ὅρα τὸ ἐν τοῖς Μνημοσύνοις ποίημα «Τὸ ξερριζωμένο δέντρο» καὶ τὸν εἰς τοῦτο Πρόλογον τοῦ ποιητοῦ, ὅπου ἀναφέρεται τὸ Δημοσάρι.

Νεράϊδα, τοποθεσία ἐπὶ τῶν ὀρέων τῆς Λευκάδος.

Λιάνωμα, μικρὸς ἀμνός.

Χερόβολα, χερόβολο λέγουσι ὅσους στάχυς δύναται νὰ λάβῃ ὁ θεριστὴς καὶ νὰ κόψῃ.

Γαῦρα καὶ λύσσα, συνήθης φράσις σημαίνουσα κατάστασιν ἀνυπόφορον· γαῦρα σημαίνει κυριολεκτικῶς καμάρωμα, ἑπομένως καὶ ὑπερηφάνειαν ἐπὶ κακοῦ, ἀλαζονείαν. Τοῦτο δὲ σημαίνει ἐν τῇ φράσει, ἥτις εἶναι προφανῶς λείψανον ἐποχῆς καταδυναστεύσεως.

Πέτεται, ὑπερηφανεύεται.

Ὁ ποιητὴς ἀπαριθμεῖ τὰς ἰδιότητας τὰς συναποτελούσας κατὰ τὴν γνώμην τῶν γεωργῶν τῆς Λευκάδος τὸ ἰδεῶδες τοῦ καλοῦ ἀροτῆρος βοός· περὶ τοῦ κοιλᾶτα ὑπάρχει καὶ ἡ δημώδης παροιμία:

Βόϊδι κοιλᾶτο
κι' ἄλογο σπαθάτο.

Ὁ ποιητὴς ἀπαριθμεῖ ὡς ἐπὶ τῶν βοῶν τὰ διάφορα συστατικὰ ἀρίστου ἀρότρου, ἐν οἷς καὶ τὴν πρόληψιν περὶ τῆς ἐποχῆς καθ' ἣν δέον νὰ κόπτωνται τὰ ξύλα ἐξ ὧν καττσκευάζεται. Τὸ ὀνοματολόγιον τῶν διαφόρων μερῶν, ἐξ ὧν ἀποτελεῖται τὸ ἄροτρον, ἔχει ὡς ἑξῆς κατὰ ἰδιόχειρον τοῦ ποιητοῦ σημείωσιν: Ἀλετροπόδα, γούλα, γενί, κέρος, χερουλάτης, φτερά, ἀσκάλη, σπάθη, κλειδί, ζυγός, ζέβλαις, λουριά, βουκέντρα, τροποτῆρες.

Σφακισᾶνος, ἐκ τοῦ χωρίου Σφακιωτῶν τῆς Λευκάδος.

Ψοφῆμι, εἶναι ἡ τιμαριώτικη γνωστὴ φράσις.

Πομπεύω, διακωμῳδῶ, καταισχύνω· εἶναι γνωστὴ ἡ παροιμία «ἔχατσε ἡ πομπὴ στὸ διάβα καὶ γελάει τοὺς διαβάταις».

Νοτίζω, σημαίνει ὑγραίνω.

Ρόβι, δηλαδὴ εἴτε καλὴν εἴτε κακὴν τροφὴν φάγῃ. Τὸ ρόδι, ρόβι καλούμενον ἐν ἄλλαις τῆς Ἑλλάδος ἐπαρχίαις, εἶναι εἶδος ὀσπρίου διδόμενον εἰς τοὺς βοῦς ὡς τροφή, ὡς τοιοῦτον χρησιμεύει καὶ ἡ βρίζα.

Μανός, ἀδρανής, ὀκνηρός, λέγεται περὶ ἀνθρώπων καὶ ζώων, προφανῶς τὸ παρ' ἀρχαίοις μανὸς = ἀραιός, μαλακός, χαῦνος.

Καρίκι, σκληρὸν ἐξώφλοιον ἐν γένει, ἐνταῦθα σημαίνει τὸ ἐξωτερικὸν περίβλημα τοῦ βόμβυκος τοῦ μεταξοσκώληκος.

Κρασὶ κεφαλιακὸ λέγεται κυρίως ὁ οἶνος, ὁ πρῶτος ἐξαγόμενος κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὸ λάγκερο, τὸν κατόπιν ἐξαγόμενον διὰ προσθήκης ὕδατος ἐν τοῖς στεμφύλοις.

Πασπάλη = παιπάλη. Πασπάλη λέγεται ἰδίως ἡ κατὰ τὸ ἄλεσμα ἐκτινασσομένη κόνις.

Σκιάδες, (sbires). Πιθανὸν ἐκ τοῦ σκαιός, διότι οἱ τοιοῦτοι εἶναι συνήθως βάρβαροι βάναυσοι. Λέγεται ἐν γένει ὑπὸ τοῦ λαοῦ σκιάδας ὁ βάναυσος ἄνθρωπος.

Ἡ πύρη, ἡ ἐκ τῆς πυρᾶς θερμότης. Ἐντεῦθεν λέγεται πύρη καὶ ἡ ἐκ τοῦ πυρετοῦ φλόγωσις.

Ἐλάτη. Ὄρος τῆς Λευκάδος.

Ὁ ἐγκρεμὸς τοῦ Κόντρου, ἀπότομος κρημνὸς γνωστῆς τοποθεσίας τοῦ ἐν Λευκάδι χωρίου τῶν Σφακιωτῶν.

Κάτοικας, ὀρνιθών. Περίεργος εἶναι ἡ εἰδίκευσις αὕτη τῆς ἐννοίας τῆς λέξεως κατοικία. Παρατηρεῖται παρὰ τῷ λαῷ καὶ ἐν ἄλλαις λέξεσι· οὕτω θαλάμη (ἐκ τοῦ θάλαμος ἀναντιρρήτως) καλεῖται εἰδικῶς ἡ φωλιὰ τοῦ πολύποδος.

Κυβέρτια, αἱ κυψέλαι τῶν μελισσῶν.

Ὀβορὸς = αὐλή, διαφέρει ὅμως τῆς κυρίως αὐλῆς, διότι αὕτη εἶναι προωρισμένη διὰ πλύσιμον καὶ ἄλλας ἐργασίας τῆς οἰκίας, ἐνῷ ἡ χρῆσις τοῦ ὀβοροῦ εἶναι ἀγροτικωτέρα, τίθενται ὄρνιθες, κτήνη κτλ.

Διπλολίθι, λιθία διπλῆ, λιθία δὲ λέγεται τὰ ἐκ λίθων ἀλαξεύτων τοιχίον χωρὶς οἱ λίθοι νὰ εἶναι πρὸς ἀλλήλους προσηρμοσμένοι δι' ἀσβέστου.

Νύλακας, θάμνος, ὁ παρ' ἀρχαίοις σμῖλαξ, ἐλέγετο καὶ μῖλαξ.

Ἁγιόκλημα, τὸ αἰγόκλημα, πιθανῶς τὸ παρ' ἀρχαίοις περικλώμενον (Caprifolium).

Μελετινή, τὸ παρ' ἀρχαίοις ἀβρότονον (Artemisia abrotonum).

Κόκκινη Ἐκκλησιά, ἀρχαία μονὴ τῆς Λευκάδος ἐπὶ τοῦ ὄρους τῶν Σκάρων ἢ Κάρων.

Ρίμα τὸ εἶδος ἀσθενείας τῶν ὀφθαλμῶν.

Κακὸ σπυρί, ὁ κακοήθης ἄνθραξ.

Φάγουσα, φαγέδαινα.

Λέφα, ἡ αἱματέμεσις.

Μαλαθράκι, ὕδρωψ.

Καρφί, λέγεται καὶ καρφάκι = ἡ παρωνυχίς.

Λιόκρισι, ἴκτερος.

Κουφά, οἱ ποντικοί.

Χαμός, ἀσθένεια ἐπιδημικὴ τῶν προβάτων.

Ἴσκιος, ἐπίσης ἀσθένεια ἐπιδημικὴ τῶν αἰγῶν.

Πεζοῦλι, λιθόκτιστον τοιχίον ἔξωθεν οἰκίας ἢ ἐκκλησίας, χρησι-

μεῦον καὶ ὡς κάθισμα καὶ ὅπως π ε ζ ε ύ η τις ἐκ τοῦ ἵππου, ἐκ τούτου και πεζοῦλι.

Ἅ ϊ Λ ι ᾶ ς, ἐκκλησίδιον μεμονωμένον ἐπί τινος τῶν ὑψηλοτέρων κορυφῶν τῶν ὀρέων τῆς Λευκάδος ἄνωθεν τοῦ χωρίου τῆς Ἐγκλουβῆς.

Ἀ ν ά κ α ρ α, δύναμις. Δὲν ἔχω ἀνάκαρα νὰ σοῦ κρίνω = δὲν ἔχω δύναμιν νὰ σοῦ ὁμιλήσω.

Ἄ σ τ ά λ ω τ ο, μὴ σταλωμένον, τρυφερόν.

Σ ά λ τ ε ν η, τὸ ἀκρωτήριον τοῦ Ἀκτίου.

Κ ό ρ φ ο ς. Ὁ Ἀμβρακικὸς κόλπος ὀνομάζεται ἁπλῶς ὁ Κ ό ρ φ ο ς ὑπὸ τῶν κατοίκων εἰς τὰ παράλια καὶ τὰς νήσους τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος καὶ Ἠπείρου.

Κ ρ ι α ρ ω θ ῆ κ α ν, λέγεται ὅταν δύο παλαίοντες κριοὶ συμπλέκωσι τὰ κέρατα αὐτῶν.

Σ π α θ α ρ ι α ῖ ς. Τοποθεσίαι διάφοροι τῆς Λευκάδος.

Σ υ γ ύ ρ ι α, διάφορα ἀντικείμενα οἰκιακῆς χρήσεως.

Κ α τ α χ υ τ ά, τὸ ὑπόστεγον. Αἱ σανίδες τῆς στέγης ἐφ' ὧν τοποθετοῦνται αἱ κέραμοι.

Θ ω δ ο ῦ λ α, ὑποκοριστικὸν τοῦ Θεοδώρα.

Ἀ μ ά λ α γ η, ἄθικτος παρθένος.

Δ ι ά ζ ο μ α ι, ἁπλόνω τὸ στημόνι, ἤτοι τὸν στήμονα, ἑτοιμάζων αὐτὸν διὰ τὸν ἱστὸν (ἀργαλειὸς καὶ ἐργαλειός).

Φ ρ η ᾶ, θέσις ἐν τῷ χωρίῳ Σφακιωτῶν τῆς Λευκάδος ἔνθα φρέαρ ἀρίστου καὶ ψυχροτάτου ὕδατος, ἀπὸ τοῦ ὁποίου ὑδρεύεται σχεδὸν ὁλόκληρον τὸ χωρίον.

Σ τ ε ι ρ ο λ ό γ η μ α, ἡ ἐργασία δι' ἧς ἀποκόπτονται ἐκ τῶν κλημάτων τῶν ἀμπέλων πολλοὶ βλαστοί, ὅπως ὑπάρξωσιν γονιμώτερα καὶ μὴ ἐξασθενήσωσιν.

Θ ρ ά κ ι α, ἄνθρακες.

Καλοκαιριὰ τῆς Παπαντῆς, Μαρτιάτικοι χειμῶνες, παροιμία τοῦ λαοῦ, σημαίνουσα ὅτι συνήθως ὅταν εἶναι καλὸς καιρὸς κατὰ τὴν ἑορτὴν τῆς Ὑπαπαντῆς, ὁ χειμὼν εἶναι βαρὺς κατὰ τὸν Μάρτιον.

Ξ ε λ ά κ ο υ, μᾶς κατεδίωξαν κατὰ πόδας.

Ν ι ο χ ῶ ρ ι, Χωρίον τῆς Λευκάδος. Πάντα σχεδὸν τὰ χωρία καὶ αἱ τοποθεσίαι τῆς Λευκάδος φέρουσιν ὀνόματα ἑλληνικώτατα, ἀναφέρεται δὲ ὅτι τοῦτο ἐπέσυρε τὸν θαυμασμὸν τοῦ ἀειμνήστου Κοραῆ περιοδεύσαντος ἄλλοτε τὴν νῆσον.

Ἡ μ έ ρ α ι ς τ ῆ ς γ ρ η ᾶ ς, αἱ τρεῖς τελευταῖαι ἡμέραι τοῦ Μαρτίου, καθ' ἃς ἐνίοτε ἐπανέρχεται αἰφνίδιος καὶ δριμὺς ὁ χειμών. Λέγονται δ' οὕτω, διότι καθ' ἃ παρὰ τῷ λαῷ θρυλεῖται, γραῖά τις ἀπέθανεν ἐκ τοῦ ψύχους κατὰ τὰς ἡμέρας ταύτας, πιστεύσασα ἐκ τῆς ἐπελθούσης κατὰ τὸν Μάρτιον καλοκαιρίας ὅτι ὁ χειμὼν εἶχε παρέλθει καὶ σπαταλήσασα τὰ πρὸς θέρμανσιν ξύλα. Περὶ τοῦ Μαρτίου ὑπάρχει καὶ ἡ παροιμία «Μάρτης γδάρτης κακὸς παλουκοκάφτης».

Τ ὴ ρ ά ν τ ι σ ε ς κ ρ α σ ὶ π α λ η ό, ἔθιμον τελούμενον κατὰ τὴν παραμονὴν τῶν Χριστουγέννων, ἐκ τῶν πολλῶν λειψάνων τῆς ἀρχαίας θρησκείας καὶ τῶν παρὰ τοῖς ἀρχαίοις σπονδῶν.

Ξ υ λ ο χ ά λ α σ η, δεινὴ τρικυμία.

Τ ρ ω ά δ α, περιεργοτάτη λέξις κοινοτάτης χρήσεως σημαίνει ἐν γένει

μεγάλην καταστροφὴν ἀλλὰ εἰδικώτερον καὶ συνηθέστερον γίνεται χρῆσις αὐτῆς πρὸς χαρακτηρισμὸν μεγάλης τρικυμίας.

Λάχανα, τὰ χόρτα ἐν γένει καὶ ἰδίως τὰ ἄγρια.

Ἀνάλατο, λέγεται τὸ ἐσωτερικὸν λίπος τοῦ χοίρου ὅπερ διατηρεῖται χωρὶς νὰ ἀλατισθῇ· χρησιμοποιεῖται δὲ ὡς ἀλοιφὴ διὰ τὰς πληγάς.

Ἐθύμωσε, λέγεται ἐπὶ πληγῶν ὑπὸ τὴν σημασίαν ὅτι ἐφλογίσθη.

Παραδέρνει, παραδέρνω τρέχω ἐδῶ καὶ ἐκεῖ.

Μίλι, τὸ σιδηροῦν ἐργαλεῖον δι' οὗ καταμετρεῖται τὸ βάθος τῶν πληγῶν, ἡ ἀρχαία μήλη.

Ἁρμός, ἄρθρωσις.

Θρασῆμι, θρασύδειλος.

Μέγα Ὄρος, ὀνομασία ὄρους τῆς Λευκάδος.

Μέμφομαι, κατηγορῶ· ἐν χρήσει καὶ ὑπὸ τὴν ἔννοιαν τοῦ τεκμαίρομαι, ὑποθέτω.

Ζώρη, δύναμις.

Βροχίδες, βόστρυχοι.

Παράλλαμμα, ἔκτρωμα, προφανῶς ἀντὶ παράλλαγμα.

Ν' ἀκουρμαστῶ, ἀκουρμαίνομαι, ἀκούω μετὰ προσοχῆς.

Τὸ μοναστῆρι τ' ἅϊ Νικόλα στὴν Ἡρά, εἶναι μόνη ἐν Λευκάδι, ἐπὶ τοῦ ἔναντι τῆς Κεφαλληνίας ἀκρωτηρίου Λευκάτα, λέγεται κοινῶς κάβος τῆς Ἡρᾶς καὶ πήδημα τῆς Σαπφοῦς, διότι ἀπὸ τοῦ βράχου τοῦ ἀκρωτηρίου τούτου κατὰ τὰ θρυλούμενα ἐκρημνίσθη ἡ Σαπφώ.

Γήμορο = γεώμορον, τὸ ὑπὸ τοῦ γεωμόρου ἢ μορτίτου καλλιεργητοῦ καταβαλλόμενον μέρος ἐκ τῶν καρπῶν τοῦ κτήματος πρὸς τὸν ἰδιοκτήτην αὐτοῦ.

Τί μοῦ μέλλεται, φράσις σημαίνουσα ποῖον ἔσεται τὸ μέλλον μου, ἡ τύχη μου.

Τὸ βιό, ἡ περιουσία, ὁ πλοῦτος.

Τρώει τὰ σίδερα, φράσις = μαίνεται, εἶναι φοβερὰ ἐξαγριωμένη, φοβερὰ ἀνήσυχος. Ἡ φράσις εἶναι κοινοτάτης χρήσεως.

Βραχοκαταλύτης, καὶ πετροκαταλύτης, ἄνθρωπος ἀκαταδάμαστος, καταβάλλων πᾶν πρόσκομμα, καταλύων βράχους καὶ πέτρας.

Δαμάλι, λέγεται συνήθως οὐχὶ ἡ δάμαλις, δηλαδὴ ἡ νέα βοῦς, κατὰ τὴν παρ' ἀρχαίοις σημασίαν, ἀλλ' ὁ νεαρὸς βοῦς.

Ἀψύς = ὀξύς, ἐκ τοῦ ἅπτομαι προφανῶς, παίρνω φωτιά· λέγεται περὶ βοῶν, ὅτι ἔχουν ἀψὺν τὸν κάματον, ὅταν δὲν θέλουν νὰ ἡμερέψωσι καὶ νὰ ὑποκύψωσιν εἰς τὴν διὰ τοῦ ἀρότρου ἐργασίαν.

Μάνδαλο, εἶδος κλείθρου ἀρχαϊκοῦ ἐξ οὗ καὶ τὸ ρῆμα μανδαλώνω = κλείω. Εἶναι γνωστὸν τὸ δημῶδες αἴνιγμα «κλειδόνω μανδαλόνω καὶ τὸν κλέφτη βρίσκω μέσα» ὅπερ λέγεται περὶ τοῦ ἡλίου, ὡς πανταχοῦ εἰσδύοντος.

Λάμια, ὄνομα διδόμενον συχνάκις εἰς τοὺς κύνας καὶ τὰς φορβάδας. Οὕτω ὀνομάζεται ὄρος τῆς Ἀκαρνανίας ἀπέναντι τῆς Λευκάδος.

Περατιανή, δηλαδὴ ἐκ τοῦ χωρίου τῆς Περατιᾶς τοῦ ἀπέναντι τῆς Λευκάδος ἐν Ἀκαρνανίᾳ κειμένου. Φημίζονται οἱ ἐκ τοῦ χωρίου τούτου φύλακες κύνες.

Σφῆνα, σφήν, τεμάχιον ἄρτου.

Ξελαγανιασμένη, ἔκπνοος.

Βασιλέψουν, λέγεται περὶ τοῦ ἡλίου, βασιλεύει ὁ ἥλιος, ἤτοι δύει ὁ ἥλιος, κοινοτάτης ὅμως χρήσεως καὶ ἐπὶ ὀφθαλμῶν, ὅταν ἀρχίζωσι νὰ κλείωνται ἐκ τοῦ ὕπνου.

Λοχεύω, προφανῶς ἀντὶ λογγεύω· ἰδίᾳ ἐν χρήσει ἐπὶ κεντήματος μελίσσης.

Φρυμάζω καὶ ρεκάζω, ἀμφότερα ἐν χρήσει πρὸς χαρακτηρισμὸν φωνῆς τῶν ζώων μὴ συνήθους λ.χ. ἐξ ἐρεθισμοῦ, πόνου, ὀργῆς κτλ.

Καλιακοῦδα, κορώνη. Καὶ ἡ κίσσα καὶ ἡ κορώνη συνηθίζουσι νὰ ἐπικάθηνται τῆς ράχεως τῶν γεγηρακότων ἵππων, ὅπως τρώγωσι τὰ ἐπ' αὐτῶν διάφορα ἔντομα.

Πλατόνι, εἶδος δορκάδος μὲ πλατεὰ κέρατα· ἴσως τὸ platyceros τοῦ Πλινίου καὶ ἡ εὐρύκερως τοῦ Ἀππιανοῦ.

Λοῦρος, ὁ γνωστὸς ποταμίσκος τῆς Ἠπείρου ὁ ἐκβάλλων εἰς τὸν Ἀμβρακικὸν κόλπον.

Ἀσπροπόταμο, ὁ τὴν Αἰτωλίαν καὶ Ἀκαρνανίαν διαρρέων Ἀχελῶος.

Κορύτος, σκάφη ἐκ κορμοῦ δένδρου ἐσκαμμένου χρησιμεύουσα πρὸς ποτισμὸν τῶν ζώων.

Ζάθος, παράσιτον ἔντομον ἐμφωλεῦον ὑπὸ τὸ δέρμα τῶν βοῶν καὶ τῶν αἰγῶν.

Τοῦ λιναριοῦ τὰ πάθη, συνήθης ἔκφρασις σημαίνουσα πολλὰς καὶ ποικίλας δοκιμασίας, ἐκ τοῦ ὅτι τὸ λῖνον εἰς πολλὰ καὶ ποικίλα ὑποβάλλεται μέχρις οὗ γίνει κλωστή.

Σύκαιρον, κορυφὴ ὄρους τῆς Λευκάδος.

Κεροπάτι, εἶδος οἴνου. Κεροπάτι λέγεται ὁ οἶνος ὅταν ἕλκεται ἅμα πιεσθῶσιν αἱ σταφυλαὶ καὶ δὲν ἀφίνεται νὰ ὑποστῇ τὴν ζύμωσιν μετὰ τῶν σταφυλῶν.

Κεχριναῖς καὶ Δάφνη, τοποθεσίαι σταφυλοφόροι τῆς νήσου Λευκάδος.

Πατρινὸ καὶ μαυροδάφνη, εἴδη σταφυλῶν.

Ἀνᾶμα, (ἀντὶ αἷμα), λέγεται ὁ οἶνος ὁ χρησιμεύων πρὸς τέλεσιν τῆς θείας εὐχαριστίας.

Λαχίδι, μικρὸν τμῆμα χωραφίου.

Ζαχιὰ ὡς καὶ τὸ Καλὴ καὶ Σπαθάρι εἶναι τοποθεσίαι τῆς νήσου Λευκάδος.

Μάσω, μαζεύω.

Σιναπίδι, λέγεται ἡ λεπτὴ βροχὴ τῆς ἀνοίξεως, ἥτις, ἐμφανιζομένου πάλιν τοῦ ἡλίου καὶ θερμαίνοντος τὰ σπαρτὰ προκαλεῖ ἀσθένειαν καταστρεπτικὴν τοῦ στάχυος — πιθανῶς ἡ λεγομένη ἡλίασις τῶν σπαρτῶν — ἐν χρήσει καὶ τὸ ρῆμα, οὕτω λέγεται ἐσιναπίδιασαν τὰ σπαρτά.

Προστελεύω, προκόπτω.

Φανερωμένη, ἡ ἐν Λευκάδι Μονὴ τῆς Πεφανερωμένης, ἀπολαύουσα ἰδιάζοντος σεβασμοῦ.

Κούρβουλο, ταὐτὸν τῷ κούτζουρο, ἰδίᾳ κούρβουλο λέγεται ὁ ἀποξηρανθεὶς καὶ μὴ βλαστήσας κορμὸς τῆς ἀμπέλου.

Ξεπνεωμένος, ἐξασθενισμένος.

Γνέμα, κλωστή.

Βύσαλο, κέραμος, ἀλλ' εἰδικώτερον μικρὸν τεμάχιον κεράμου· εὐθὰ

σοῦ χτυπήσουν τὰ βύσαλα» φράσις σημαίνουσα θὰ σὲ μυκτηρίσωσι. Ἡ ἔννοια αὕτη προέκυψε ἐξ ἀρχαίας ἄλλοτε ὑπαρχούσης συνηθείας διὰ τοῦ τρόπου τούτου νὰ ἐκτίθενται εἰς χλευασμὸν οἱ νυμφευθέντες γυναῖκα, ἥτις δὲν εὑρέθη παρθένος. Συνήθης εἶναι καὶ ἡ κατάρα (Νὰ μὴ σοῦ μείνῃ βύσαλο».

Μοίραρχος, δηλαδὴ ὁ Μοίραρχος τοῦ Ἐνετικοῦ στόλου. Ὅρα περὶ τούτου τὴν πραγματείαν τοῦ Χόπφ ὡς ἐπίσης καὶ περὶ τοῦ ἀνωτέρω μνημονευθέντος Νικηφόρου.

Φράσις σημαίνουσα: δὲν μοῦ παίρνει λόγους, ἀλλὰ τοῦ παίρνω ἐγώ.

Ἐπισκοπή, λόφος τοῦ χωρίου τῶν Σφακιωτῶν ἐπὶ τοῦ ὁποίου οἱ Φράγκοι εἶχον ἀνεγείρει φρούριον.

Ζάρκος, περιπεφραγμένον μέρος ἐν ᾧ κλείονται τὰ ἐρίφια.

Ζώρη, δύναμις.

Τρόχαλος, λίθος, χάλιξ στρογγύλος καὶ λεῖος.

Τυφλός, ὁ ὕπνος.

Νοιώθω τὸ χέρι τοῦ τυφλοῦ, συνήθης φράσις σημαίνουσα νυστάζω.

Βαθύλακκος, τοποθεσία τῆς Λευκάδος.

Μακροβοῦτι, λέγεται ὅταν βυθίζεταί τις ἐν τῇ θαλάσσῃ καὶ κολυμβᾷ ἐπί τι διάστημα ὑποβρύχιος.

Ἐποντιάσαν, ἐβράχησαν ὑπερβολικά.

Ἡ τελευταία νὺξ τῆς ζωῆς τοῦ Μάρκου Βότζαρη

Ἦτον ἡ νύκτα σκοτεινὴ ἡ θάλασσα ζοφώδης
καὶ ἰσχυρῶς ἐσφύριζον ἄνεμοι μανιώδεις,
ὁ θάνατος ἐστρέφετο στὸν ἐβενώδ' αἰθέρα
φθείρων, ὅθεν διήρχετο, τὸν νεφελώδ' ἀέρα.
Ἐφαίνετ' ὅτι ἔμελλεν ὁ οὐρανὸς νὰ πέσῃ
στὸ τουρκικὸν στρατόπεδόν καὶ οὕτω πως νὰ θέσῃ
χλωρὸν ἐλαίας στέφανον στὰς κόμας τῶν Ἑλλήνων,
διαιωνίζων πάντοτε τὰς πράξεις τὰς ἐκείνων.

Ἄλλο τι δὲν ἠκούετο εἰς τόσην ἡσυχίαν,
εἰμὴ ὡραῖα ᾄσματα πρὸς τὴν Ἐλευθερίαν,
θεὰν παρὰ τοῖς Ἕλλησι μεγάλως τιμωμένην
καὶ ὑπὲρ πάντας τοὺς λαοὺς λαμπρῶς δοξαζομένην.
Εἰς ταύτην παραδίδουσι τὰ τέκνα αἱ μητέρες
καὶ συμφωνοῦσι μετ' αὐτῶν οἱ ζωηροὶ πατέρες·
αὕτη τοῖς γίνεται τροφός, αὕτη τὰ συνοδεύει
καὶ μετ' αὐτῶν ἁπανταχοῦ καὶ πάντα θριαμβεύει.

Ὁ ὕπνος τότε ἤρχιζεν ἀνάπαυσιν νὰ χύνῃ,
τὸ πονεμένον σῶμά του, ὁπότε εἶχε κλίνει
ὁ θαρραλέος Βότζαρης διὰ νὰ καθυπνώσῃ
κ' εἰς ὄνειρον τὸν φαίνεται ζητοῦσα νὰ τὴν σώσῃ
Γυνή, ταχέως φεύγουσα ἔμπροσθεν δυὸ ταγμάτων
διψώντων νὰ χορτάσωσιν ἑλληνικῶν αἱμάτων.
εἶχε τὴν κόμην ἄπλεκτον, τὸ στῆθος πληγωμένον
καὶ τὸ ὡραῖον πρόσωπον μὲ δάκρυα βρεγμένον·
τὸ ἔνδυμα κατάλευκον καὶ ροδαλὰ τὰ χείλη,
τὸ ἄσπρον στῆθός της κτυπᾷ, τὰς μαύρας τρίχας τίλλει.
Ἐγνώρισε τὴν φίλην του ὁ Μᾶρκος, κ' εὐθὺς δράττει
τὸ ξίφος του καὶ μὲ αὐτὸ εὐθὺς τὸν δρόμον φράττει.
Φονεύει πλῆθος ἐξ αὐτῶν τοὺς δὲ λοιποὺς πληγώνει
καὶ μὲ τ' ἀφρίζον αἷμά των τὸν τόπον κηλιδώνει·
ἀλλ' ἔξαφνα τὸν ἔρχεται μακρόθεν μία σφαῖρα

καὶ οὕτω πάντοτε δι' αὐτὸν μαυρίζ' ἡ ἡμέρα.

Τεταραγμένος παραιτεῖ τὴν νυμφικήν του κλίνην
καὶ μανιώδης ζώννυται τὸ ξίφος πνέων μῆνιν
κατὰ τῶν Τούρκων, οἵτινες ἤθελον νὰ φονεύσουν
Ἐλευθερίαν τὴν θεὰν ἢ νὰ τὴν φυγαδεύσουν.
Καλεῖ εὐθὺς συμβούλιον καὶ λέγει ἀναγκαῖον
τὸν θάνατον τοῦ Μουσταφᾶ· καὶ ὅτι, περιπλέον
θέλει αὐτὸς ν' ἀναδεχθῇ ἐγχείρημα τοιοῦτον
μέ τινας Σουλιώτας του· ἀλλ' ὅτι ἐκτὸς τούτων
πρόθυμος ἦτον νὰ δεχθῇ ἐκείνους, ὅσοι θέλουν
αἱ ἱστορίαι τῶν θνητῶν ἥρωας ν' ἀναγγέλλουν.

Ἐνῷ ὁ Μᾶρκος ἔλεγε ταῦτα, ἰδοὺ ἐκείνη
ἡ σύζυγος ποὺ ἔμελλε σ' ὀλίγον νὰ χηρεύσῃ.
Εἶχε τὸ πρόσωπον χλωμὸν ὡς μέλλουσα νὰ ἐκπνεύσῃ
μὲ τὰς λευκὰς δὲ χεῖράς της ἐκράτει τοὺς υἱούς της,
ἐνῷ τὰ δάκρυα ἔβρεχον τοὺς μαύρους ὀφθαλμούς της.
Τὰ δύο μικρὰ βρέφη της ἐκάλουν τὸν πατέρα
καὶ τὸν ἠρώτουν διατί ἐθρήνει ἡ μητέρα.
Σιωπηλοὶ οἱ σύζυγοι γλυκῶς ἐθεωροῦντο
καὶ εἰς αὐτὴν τὴν σιωπὴν ἀμφότερ' ἐλυποῦντο.
Πολλάκις ἐδοκίμασαν κ' οἱ δύο νὰ λαλήσουν
κι' ὁ πόνος τοὺς ἠνάγκασε νὰ μὴν ἀκολουθήσουν.
Ἀλλὰ ἐν τέλει, γύναι, σύ, νὰ ὁμιλῇς ἀρχίζεις.
«Μήπως θανάτου ἄξιον τὸ ἔγκλημα νομίζεις
»διότι ἀπεφάσισες ποτὲ νὰ συζευχθῶμεν;
»Μὴ ἐβαρύνθης, Μᾶρκέ μου, πλέον μαζὶ νὰ ζῶμεν;
»Γνωρίζεις ταῦτα ποὺ κρατῶ, τέκνα εἶναι ἰδικά σου·
»τί πταίουν ταῦτα τ' ἄθλια καὶ θέλεις τὰ αἵματά σου
»ἀδίκως νὰ τὰ πνίξωσι; χθὲς ὅλη ἡ ἡμέρα
»σημεῖα τοῦ θανάτου σου μ' ἔδειχνε· Στὸν ἀέρα
»ἀδιακόπως τῶν γλαυκῶν αἱ οἰμωγαὶ ἐπλανῶντο
«καὶ ὄνειροι σκληρότατοι πολλάκις ἡμιλλῶντο
»νὰ εὕρουν τρόπον φανερόν, τὸ τέλος σου νὰ δείξουν.
»Ἀλλὰ πρὶν αἱ ἡμέραι σου σήμερον ἀπολήξουν
»αὐτὸ τὸ ξίφος ἔμπηξε στὸ δυστυχές μου στῆθος.
»Γλυκύτερον μὲ φαίνεται νὰ μὲ καλύπτ' ὁ λίθος.
»ὀλίγας ὥρας πρὸ ἐσοῦ, παρὰ νὰ μείνω μόνη
»κ' ἀσπλάχνως νὰ μὲ φθείρωσι τραχύτατοι οἱ πόνοι».

Οἱ λόγοι οὗτοι ὡμοίαζον θάνατον μαρτυρίων,
θάνατον ὁμοιάζοντα μ' ἐκείνους τῶν ἁγίων.
Ἐνηγκαλίσθη παρευθὺς ὁ Μᾶρκος καὶ ἐφίλει
τὴν θρηνῳδοῦσαν σύζυγον μὲ τὰ ὑγρά του χείλη.
Ἀφίνει τέλος τὴν φωνὴν νὰ φθάσῃ εἰς τὸ στόμα,
ἐνῷ τὰ δάκρυα βρέχουσι τῆς μαύρης γῆς τὸ χῶμα.

«Σ' ἔπταισα εἴς τι ἀρά γε καὶ οὕτω μὲ φονεύεις;
»Δὲν ἐννοεῖς τοὺς λόγους σου, λόγους μεθ' ὧν δεσμεύεις
»τὴν ἀσθενῆ μου τὴν φωνήν; πρὸς τί προοιωνίζεις
»στὸν δυστυχῆ σου σύζυγον τὸν θάνατον; νομίζεις
»ὅτι το ξίφος σήμερον πρώτην φορὰν ἐμβάπτω
»στὸ αἷμα τῶν Ὀθωμανῶν, καὶ ὅτι τώρ' ἀνάπτω
»ἀπὸ τὸ πῦρ 'ποῦ εἰς ἐμὲ χαρίζ' ἐλευθερία;
»Δὲν ἔπαθον ἀπὸ ἐμὲ οἱ ἄπιστοι μυρία;
»'Αλλά... τί μὲ προσέβαλεν ἡ ἑνδεκάτη ὥρα!
»Ἄχ! ἄπιστοι Ὀθωμανοί, θέλω σᾶς δείξει τώρα,
»ἂν τὰ πιστότατ' ὅπλα μου ἐξεύρουν νὰ φονεύσουν
»κι' ἀκέραιον στρατόπεδον ἤδη νὰ φυγαδεύσουν.
»Ὁρκίζομαι εἰς τὸν Θεὸν καὶ τὴν Ἐλευθερίαν,
»νὰ πνίξω εἰς τὸ αἷμά σας σκληρὰν τὴν τυραννίαν».

Τὴν σύζυγόν του παρευθὺς ἠσπάσθη καὶ τὰ βρέφη.

Εἶδές ποτε τὸν οὐρανὸν γεμᾶτον ἀπὸ νέφη,
εἶδές ποτε δύο πηγὰς λυγρῶς νὰ μουρμουρίζουν
καὶ μὲ τὰ νάματα αὐτῶν πάντοτε νὰ ποτίζουν
δύο λειμῶνας εὐθαλεῖς ἢ δύο πεδιάδας;
Τοιοῦτον καὶ τὸ πρόσωπον, τοιαύτας δὲ ψεκάδας
οἱ ὀφθαλμοί της ἄφινον τὰς παρειὰς νὰ βρέχουν.

Ὁ Μᾶρκος ἐν τῷ μεταξὺ κ' οἱ σύντροφοί τους τρέχουν
στὰ μέρη ὅπ' ἐσκήνωνον τὰ τῶν βαρβάρων σμήνη
καὶ μεμειγμένοι ἔκειντο Ὀθωμανοὶ καὶ κτήνη.
Ὅτε ὁ Μᾶρκος ἔφθασεν εἰς τὸν στρατὸν πλησίον
τὸ φθάσιμόν τ' ἀνήγγειλεν ὁ θάνατος μυρίων.
Ἡ σπάθη του ἡ τρομερὰ εὐθὺς ἀλλάσει χρῶμα
καὶ κεραυνοὺς τοξεύουσι καθ' ἕκαστόν του ὄμμα.
Ἔμφοβ' οἱ ἵπποι φεύγουσιν ἀγρίως χρεμετοῦντες
Ὁλόκληρα τὰ τάγματα καὶ ἀρχηγοὶ ταγμάτων,
αἰσχρῶς ἐκυλινδίοντο ἐντὸς θερμῶν αἱμάτων.
Πιστὸν τὸν τύπον ἄφινον τὰ πτώματ' εἰς τὸν βρότον.
καὶ ὑπ' αὐτὰ ἐφύλαττον αἱμοσταγῆ τὸν χόρτον.
Πολλάκις τις ἠσθάνετο τὸν θορυβώδη ἦχον,
κ' εὕρισκεν ἐγειρόμενος τοὺς φίλους, ὅτι εἶχον,
τὸ πλῆρες μαύρου αἵματος τὸ ἀνοιγμένον στόμα.

Ἐγείρεται τὸ στράτευμα, αἱ σάλπιγγες ἠχοῦσι
καὶ τὰ τριγύρω σπήλαια φρικτῶς ἀντιβροντοῦσι.
Τῶν ἵππων τὰ καλπάσματα, ὁ ρόγχος τῶν θνησκόντων
Ἅδην ἐπαρουσίαζον καὶ Τάρταρον τῶν ζώντων.
Πολλαὶ ψελίζουν κεφαλαὶ μακρὰν ἀπὸ τὸ πτῶμα
τῶν συγγενῶν ὀνόματα, ἐνῷ δάκνουν τὸ χῶμα.
Ἐράσμια ὀνόματα πλανῶντ' εἰς τὸν αἰθέρα
καὶ πληγωμένος ὁ υἱὸς ἐκάλει τὸν πατέρα,

πατέρα, ὅστις ἔκειτο ἤδη θανατωμένος
κι᾿ ἀπὸ τὸ μαῦρον αἷμά του ἤδη καταβρεγμένος.

Τοιουτοτρόπως μάχονται πάνθηρες πειναλέοι,
ὅτε τοῖς ἐπιπέσωσι λέοντες οἱ γενναῖοι.
Εἰς τῆς νυκτὸς ἐφαίνετο τὰς μαύρας ἐρημίας
ὁ θάνατος φρουρούμενος ἀπὸ τὰς Ἐρινύας.
Ὁ πρῶτος εἰς μιὰν χεῖρά του τὸ δρέπανον ἐκράτει,
ἐνῷ ἡ ἄλλη ἔπρεπε τὰ σφάγια νὰ δράττῃ·
αἱ δεύτεραι ἐφώτιζον μὲ ἀνημμένας δᾷδας
τ᾿ ἀκροσφαλῆ του βήματα σ᾿ ἐκείνας τὰς κοιλάδας.
Εἰς τὴν σκηνὴν τοῦ ἀρχηγοῦ ὁ ἥρως ἦτον τώρα,
ὁπότε τοῦ θανάτου του ᾿πλησίαζεν ἡ ὥρα.
Μ᾿ ἀστράπτοντα τὰ βλέμματα τὸ ξίφος ἀνατείνει
καὶ δι᾿ αὐτοῦ τὸν θάνατον ἁπανταχοῦ ἀφίνει.

Ἐνῷ τοὺς Τούρκους ἔσφαζε, μακρόθεν ἰδοὺ σφαῖρα
τὴν κεφαλὴν διατρυπᾷ σχίζουσα τὸν αἰθέρα.
Τότε ἀκούονται εὐθὺς στῶν οὐρανῶν τὰς χώρας.
βρονταὶ φρικώδεις καὶ συχναὶ καὶ ἂν ὀλίγας ὥρας
ἀκολουθοῦσαν νὰ βροντοῦν, ἤθελεν ἴσως ὅλον
τῶν πλανητῶν τὸ σύστημα μὲ τ᾿ οὐρανοῦ τὸν θόλον
εἰς τὰ ἀπέραντα χαθῆ καὶ φρικαλέα βάθη
τοῦ χάους. Ἂν ἐπιθυμῇ τὸ πνεῦμά σου νὰ μάθῃ
ποίας τῆς τόσης ταραχῆς ὑπῆρξεν ἡ αἰτία,
εἶναι, διότι ἔπνευσεν ἡ πρόνοια ἡ θεία
μὲ τὸ πυρῶδες ὄμμα της εἰς ἕνα πτεροφόρον.
Ἐκάλεσε τὸν Μιχαήλ, τὸν θεῖον δορυφόρον.
καὶ οὕτω τὸν ὡμίλησε. «Θέλω εὐθὺς τὸ πνεῦμα
τοῦ θαρραλέου Βότζαρη». Καὶ μ᾿ ἕνα μόνον νεῦμα
τὸν ἀποπέμπει. Ἔτρεμεν ἐνῷ αὐτὸς ἐλάλει
ὅλος ὁ κόσμος ἔμφοβος μήπως καμμία ἄλλη
διαταγὴ ἐσήμαινε τὸ τέλος τῆς ζωῆς του.

Ὁ ἥλιος παρήτησεν ἐκ τῆς πυρώδους γῆς του
πυρακτωμένα τμήματα. Ἡ θάλασσα ἐσχίσθη
καὶ εἰς τὰ μαῦρα στήθη της μιὰ νῆσος ἐβυθίσθη.
Τὰ μαῦρα κήτ᾿ ἐφάνησαν. Ὅλ᾿ ἤνοιξαν οἱ πόροι
τῆς γῆς, κι᾿ ἀνύψωνον πυρὸς στύλους πολλοὺς τὰ ὄρη.
Πολλὰ τοῦ Ἅδου ἔπεμψε δαιμόνια ὁ Πλούτων,
νὰ μάθουν τί ἐπροξένησε τὸν κρότον τὸν τοσοῦτον.
Ἂν σοῦ λαλοῦντος. Κύριε, τρέμουσι τὰ στοιχεῖα,
ὁποῖα θέλεις προξενεῖ εἰς τὴν ὀργὴν σημεῖα!

Ὁ ἄγγελος ὁ Μιχαὴλ εἶχεν ἤδη πετάσει,
καί, ὅπου ἔκειτο σχεδὸν νεκρὸς ὁ Μᾶρκος, φθάσει.
Πιστῶς οἱ στρατιῶταί του καὶ ὅλοι οἱ λυπημένοι
τὸ σῶμά του ἐφύλαττον στὸ αἷμά του βρεγμένοι.

Ἡ θέσις καθ' ἣν ἔκειτο ἐφαίνετο τι θεῖον.
τὸ χρῶμα τοῦ προσώπου του ὡμοίαζε τῶν ἴων,
ὁπότε μ' ἄνθη κίτρινα εἶν' ἀναμεμειγμένα.
Τὰ σφραγισθέντα χείλη του δυὸ ρόδα μαραμένα,
καὶ αἱ χλωμαί του παρειαὶ κατάξηροι κοιλάδες
ἢ ἄνυδροι καὶ φαλακραὶ ἀμμώδεις πεδιάδες.
Τὰ ζωηρά του ὄμματα ἀστέρες σκοτισμένοι
καὶ ἥλιοι εἰς κίνδυνον νὰ μείνουν ἐσβεσμένοι.
Τὰ δάκρυα ποὺ πλημμυροῦν τοὺς δύο ὀφθαλμούς του
δρόσος ἐφαίνετο αὐγῆς· ὁ σκοτισμένος νοῦς του
εἰς μίαν νύκτ' ὡμοίαζε γεμάτην ἀπὸ νέφη.
Ἐδάκρυ' ἐνθυμούμενος τὰ ἄθλια του βρέφη,
τὴν δυστυχῆ πατρίδα του, τὴν φίλην σύζυγόν του,
ἥτις τὸν ἐπρομήνυσε τὸν μαῦρον θάνατόν του.

Ὅτε τὸν ἐπλησίασεν ὁ ἄγγελος ὁ θεῖος,
πρὸς τὴν ὡραίαν του ψυχὴν οὕτω λαλεῖ. «Καὶ ποῖος
»ἄλλος, φιλτάτη, ἄξιος τόπος εἶναι στὴν κτίσιν,
»παρ' ὁ γλυκὺς παράδεισος, ὅστις εἰς σοῦ τὴν φύσιν
»ν' ἀνήκῃ περισσότερον; παραίτησε τὴν ὕλην
»κ' ἐλθὲ νὰ φύγωμεν μαζὶ πρὸς τ' οὐρανοῦ τὴν πύλην».

Τὸ πνεῦμα τὸν ὑπήκουσε καὶ παρευθὺς ἐκβαίνει
καὶ μὲ τὸν θεῖον Μιχαὴλ στὸν οὐρανὸν πηγαίνει.
Οἱ στρατιῶται τοῦ Θεοῦ συνέρχονται πλησίον
καὶ μετ' αὐτῶν τὰ τάγματα ἁπάντων τῶν ἁγίων.

«Ὦ πνεῦμα ἁγιώτατον πρὸς τί ἀργοποροῦσες,
λέγουν ὅλοι οἱ ἄγγελοι, καὶ τόσον ἐστεροῦσες
ἡμᾶς τῆς συνοδείας σου; Συχνάκις εἰς τὰς θύρας
ἐτρέχομεν νὰ μάθωμεν ἀπ' τὰς ὡραίας μοίρας
πότ' ἔμελλον οἱ πόδες σου ἐνταῦθα νὰ πατήσουν
κ' αἱ χάριτές σου τὸν Ἐδὲμ ὡραίως νὰ κοσμήσουν».

Ἀφοῦ οἱ θεῖοι ὑπουργοὶ τοὺς λόγους τούτους εἶπον,
μὲ ἄσματ' ἐσυνώδευσαν τὸ πνεῦμα εἰς τὸν Κῆπον,
ὅπ' ἔμελλε νὰ κατοικῇ σκηνὰς τὰς αἰωνίας
καὶ τοῦ Θεοῦ νὰ δέεται ὑπὲρ ἐλευθερίας
τῆς δυστυχοῦς πατρίδος του καὶ ὅλων τῶν Ἑλλήνων.

Θεία ψυχὴ τοῦ Βότζαρη, καὶ μετὰ σοῦ ἐκείνων
τὰ πνεύματα παρακαλῶ, οἵτινες στὸ πλευρό σου
ἀπέθανον, μὴ θέλοντες σκύλευμα τῶν ἐχθρῶν σου
τὸ πληγωμένον σῶμά σου ν' ἀφήσουν καὶ νὰ φύγουν.
Σᾶς, πνεύματά μου ἱερά, παρακαλῶ, ἂν λήγουν
οἱ στίχοι μου οἱ ἀσθενεῖς χωρὶς νὰ σᾶς ὑμνήσουν
ἀξίως, μεμφθῆτε τὰς Θεάς, οἵτινες νὰ μ' ἀφήσουν
κ' εἰς ἄλλον ἀπεφάσισαν τὰ δῶρα ἐπ' αἰῶνος
νὰ δώσουν· λέγω τὰς Θεὰς τοῦ ὄρους Ἑλικῶνος.

Ὕμνος εἰς Λευκάταν*

Λευκάτα ὑψικάρηνε, πιστὴ εἰκὼν τοῦ χρόνου·
στὸν Δία ** ἐχρησίμευσες τὸ πάλαι ἀντὶ θρόνου
Ἐπάνω σου τότ' ἤρχετο λευκὰ νέφ' ἐνδυμένος,
ἀπὸ τὸν μέγαν τ' ἀετὸν πιστῶς συνωδευμένος.

Ἡ ἄκρα πολιότης σου τὰ ἔτη σου δεικνύει
κ' ἡ φαλακρότης σου αὐτὴ τὸ γῆράς σου μηνύει.
Τὴν πολιὰν ἐκόσμησεν ἄλλοτε κορυφήν σου
πολίχνη καὶ ναὸς Θεοῦ· ἀλλὰ τώρα τὴν γῆν σου
ἐρινεοὶ καλύπτουσι καὶ ἄγριοι θαμνίσκοι
κι' αὐτὸς ὁ σκώληξ σήμερον ἐπάνω σ' ἀποθνήσκει!

Τὰ ἱερά σου χώματα ἄλλοι ἐκτὸς ποιμένων,
δὲν τὰ πατοῦσι σήμερον καὶ τούτων πλανημένων.
Εἰς ἓν τῶν μαύρων ἄντρων σου ἔκλεξε κατοικίαν
ὁ Χρόνος, ὅστις ἔμφοβος εἰς ἄλλην γῆν καμμίαν
οὐδέποτε ἐτόλμησε τοὺς πόδας του νὰ θέσῃ,
φοβούμενος ἐπάνω του μὴ ὄρος κανὲν πέσῃ.

Εἰς τ' ἀργυρᾶ σου κύματα παίζουσιν οἱ δελφῖνες,
ἐνῷ συγχρόνως λούονται καὶ αἱ θαλάσσιαι χῆνες
Μὲ τὴν λευκήν σου κορυφὴν τὸν οὐρανὸν χωρίζεις
καὶ μὲ τὰς μαύρας ῥίζας σου τὸν Τάρταρον ἐγγίζεις.

Ὅτ' ἡ ποιήτρια Σαπφὼ *** ἔπεσε πρὸ ποδῶν σου,
ἀπὸ συμπάθειαν καὶ καὶ σὺ ἔκλινες τὸν λαιμόν σου·
καὶ ἔκτοτε ἐφύλαξες τὴν κεφαλὴν σκυμμένην,
τὰ ὕδατά σου θεωρῶν ποὺ ἔχουσι θαμμένην
ἐκείνην τὴν ποιήτριαν, τὸ κλέος τῆς Ἑλλάδος,
καὶ τὴν ὁποίαν ἔστεψε τῶν ποιητῶν ὁ κλάδος.

Μάρτυς ὑπῆρξες ἀληθὴς τοῦ τρομεροῦ ἀγῶνος,
ὅπότε ὁ Ἀντώνιος μιᾶς απατεῶνος
τὰ ῥήματα ἠκολούθησε πρὸς τὸν ἀμμώδη Νεῖλον,
μηδὲν νομίσας τὴν τιμὴν πρὸς τὸ τοιοῦτον φῦλον.
Ἀντιβροντοῦσαν τ' ἄντρα σου στὸν φρικαλέον κρότον,
ὁποτε μὲ τὴν συμπλοκὴν συγχρόνως εἰς τὸν Νότον

---

* Τὸ ἀκρωτήριον τοῦτο τῆς Λευκάδος ἐπωνομάσθη οὕτω ἐκ τῆς λευκότητος, ὡς μαρτυρεῖ ὁ Στράβων. (Σημείωσις τοῦ ποιητοῦ).

** Μυθολογεῖται ὅτι ὁ Ζευς, φλεγόμενος ὑπὸ τοῦ πρὸς τὴν Ἥραν ἔρωτός του, εκάθιζεν ἐπὶ του Λευκάτα, μεταχειριζόμενος αὐτὸν ὡς θεραπείαν τῆς φλογός του. (Σημείωσις τοῦ ποιητοῦ).

*** Τὸ ἀκρωτήριον τοῦτο τῆς Λευκάδος, ἀφ' οὗ ἐκρημνίσθη ἡ Λεσβία, κυρτούμενον τοξοειδῶς εἰς τὴν κορυφήν, μ' ἔδωσε τὴν ἀρχὴν τῆς ἰδέας ταύτης. (Σημείωσις τοῦ ποιητοῦ).

ὁ Αἴολος, τὰς ἰσχυρὰς καὶ σιδηρᾶς ἁλύσεις
λύει· ἡ θάλασσα ὁμοῦ ταράττεται κ' ἡ φύσις.

Ἔντρομοι εἰς τοὺς πόδας σου προσφεύγουν οἱ δελφῖνες
καὶ παρευθὺς σκοτίζονται τοῦ Φοίβου αἱ ἀκτῖνες.
Φρικώδης ἦτον ἡ κλαγγὴ ξιφῶν τῶν κρουομένων,
φρικώδεις καὶ αἱ οἰμωγαὶ τῶν τόσων πληγωμένων.
Ματαίως ἐδοκίμασαν νηχόμενοι νὰ φθάσουν
τὴν γῆν σου, ἥτις ἔδιδεν ἄσυλον· πρὶν ἁρπάσουν
ὅμως τοὺς ἄσπρους βράχους σου μὲ τὰς βρεγμένας χεῖρας.
τοὺς ἔφερεν ὁ θάνατος τοῦ Ἅδου εἰς τὰς θύρας.

Τοιουτοτρόπως πρόβατα βελάσματα ἀφίνουν
πρὸς τὸν πτωχὸν ποιμένα των, ὅτε αἱ τίγρεις χύνουν
ἐπὶ τῆς χλόης τὸ θερμὸν καὶ ἄκακόν των αἷμα.

Ἀπόλεμον τὸ πνεῦμά σου δὲν ἐκοιμᾶτο τότε,
ἀλλ' ὅλος ἐφλογίζεσο τῆς συμπλοκῆς ὁπότε
ὑπῆρξες μάρτυς. Ἤθελες τὸν τόπον τ' Ἀντωνίου
νὰ λάβῃς, αἰσχυνόμενος, κατὰ τοῦ Ὀκταβίου.
Παρῆλθ' ἐκεῖνος ὁ καιρὸς καὶ τώρ' ἄλλο δὲν ἔχεις
εἰμ' εἰς τοὺς κύκνους τοὺς λευκοὺς ἓν ἄσυλον παρέχεις.

Ὠκεανός

Ἀπέραντε Ὠκεανέ, θηρίον τερατῶδες,
ἀγρίως σκίρτα, σύντριβε τ' ἀφρώδη κύματά σου,
ἔκθετε εἰς τὸν ἥλιον τὸ στῆθος τὸ ζοφῶδες
καὶ ράντιζε τὸν οὐρανὸν μὲ τὰ ψυχρὰ νερά σου.
Τὸ σῶμά σου ὁ ὀφθαλμὸς πρὶν διατρέξῃ ὅλον,
βλέπει ἐσ' ἑνωμένον μὲ τ' οὐρανοῦ τὸν θόλον.

Μόνον εἰς σὲ τὰ ἴχνη του ὁ γηραλέος χρόνος
δὲν ἠδυνήθη πώποτε πιστῶς νὰ ἐντυπώσῃ.
Βαδίζει πάντοτ' ἐπὶ σοῦ, πλανᾶται ἐπ' αἰῶνος,
ἀλλὰ τὰ ἴχνη σβήνονται μόλις τὸν πόδ' ὑψώσῃ.
Τὰ τερατώδη σπλάχνα σου κόσμον τεράτων κρύπτουν
καὶ τὰ γλυκά σου ὕδατα τὸν Πλούτωνα καλύπτουν.

Πόσον ὡραῖος φαίνεσαι, πόσον χαρίεις εἶσαι,
ὅτ' εἰρηνεύων μειδιᾷς καὶ παίζεις μὲ τὴν ἄμμον,
ὅτ' ἐκ τῶν λάρων καὶ χηνῶν ἐρωτικὰ κοσμεῖσαι
καὶ ὅτε ἐξερχόμεναι τῶν νυμφικῶν θαλάμων
τὰς βαθυτάτας κόμας των λούουσ' οἱ Νύμφαι ψάλλουν
καὶ τὰς φυκώδεις σου ἀκτάς, χορεύουσαι, ἀγάλλουν.

Ὅτ᾽ οἱ πτερόεις Ζέφυροι παίζοντες ρυτιδώνουν
τὸ ἄμορφό σου πρόσωπον, ἐνῷ κοιμᾶσ᾽ ἡσύχως,
καὶ τὰς λευκάς των πτέρυγας μὲ τὰ νερά σ᾽ ἑνώνουν,
ὁπότε μόνον ἐπὶ σοῦ ἀκούεται ὁ ἦχος
τῶν διαφόρων σου πτηνῶν καὶ ναυτικῶν ᾀσμάτων
καὶ ἥμερος καὶ ἁπαλὸς ὁ φλοῖσβος τῶν κυμμάτων.

Τότε, ναί, εἶδα καὶ ἐγὼ τὴν μοῦσαν Πολυμνίαν
μὲ δακρυσμένους ὀφθαλμοὺς πετῶσαν, ὅπ᾽ ἡ κόνις
τοῦ τυφλωθέντος ἀοιδοῦ, ὅστις τιμὴν ἀξίαν
δὲν ἔλαβ᾽ εἰς τὸν βίον του ὑπὸ τῆς Ἀλβιόνης,
κεῖται. Ἐκεῖ ἐπήγαινε, ἵνα πικρῶς θρηνήσῃ
τὸν φίλον, οὗ ὁ θάνατος εἶχεν αὐτὴν στερήσει.

Πόσον φρικώδης φαίνεσαι, ὅτε τῆς κεφαλῆς σου
οἱ ὠργισμένοι ἄνεμοι ἀρχίζουν νὰ ταράσσουν
τὰς κόμας, ὅτ᾽ ἀφρίζοντα ἐκ τῆς σκληρᾶς ὀργῆς σου
τὰ ὕδατά σου προσπαθοῦν καὶ τὴν ξηρὰν ν᾽ ἁρπάσουν,
ὁπότ᾽ οἱ ἀδηφάγοι σου φάρυγγες καταπίνουν
τὰς πέτρας καὶ εἰς τὸν τόπον των πομφόλυγας ἀφίνουν.

Τότε ἐξαίφνης φαίνονται ἐν μέσῳ τῶν κυμάτων
στῦλοι πολλ᾽ ὡς τοῦ Ἄτλαντος, ἀλλ᾽ εἶναι ὑδατώδεις.
πηγάζουν ἐκ τῶν τρομερῶν μυχτήρων τῶν τεράτων
τῶν ἐξεμούντων κύματα καὶ ποταμοὺς ἀφρώδεις,
ὡς ὅτε ἐπὶ τοῦ γλαυκοῦ κ᾽ αἰθρίου στερεώματος,
μαύρη νεφέλη ἵπταται ἐν εἴδει χηλιδώματος.

Τοιουτοτρόπως φαίνονται ἐν μέσῳ τῶν γλαυκῶν σου
κυμάτων καὶ τὰ κήτη σου· τὸ βλέμμα τριγυρίζουν
καὶ παρευθύς, γνωρίζοντες τὸν τρομερὸν θυμόν σου
ἐκ τοῦ λευκοῦ σ᾽ ἐνδύματος, τὰ ὕδατά σου σχίζουν,
ἀγρίως κρημνιζόμενα πρὸς τὰ ψυχρά σου στήθη,
ζητοῦντα ἀσφαλέστερον ἄσυλον πρὸς τὰ βύθη.

Ὀπίσω των τὸν θόρυβον καὶ τοὺς ἀφροὺς ἀφίνουν.
Εἰς τὴν ὀργή των παραιτεῖς τὸν τόπον καὶ ἀνοίγεις,
ὁπότε ἐκ τῶν σπλάχνων των πολλὰς ἀβύσσους χύνουν.
Ματαίως τότε ἔμφοβος ἐπιθυμεῖς νὰ φύγῃς,
μὴ τὰ πυρώδη ὄμματα τὰ ὕδατα ξηράνουν
ἢ τὰ ψυχρά σου ἔγκατα μέχρι βρασμοῦ θερμάνουν.

Ἐρωτευμένος, ἆρά γε ἵν᾽ ἀσπασθῇς ὑψώνεις
τὰς πολιάς σου κεφαλὰς στὴν οὐρανίαν σφαῖραν
ἢ τάχα βλέπων στενωπὸν τὸ κράτος σου θυμώνεις
καὶ ἄλλα κράτ᾽ ἐπιθυμεῖς τῶν ἀερίων πέραν;
Ἀλλά... ἀγρίως σύντρεβε τ᾽ ἀφρώδη κύματά σου
καὶ ράντιζε τὸν οὐρανὸν μὲ τὰ ψυχρὰ νερά σου.

Γύναι! τί κλαίεις, διατὶ πενθοφορεῖς, στενάζεις;
Πρὸς τί ἐναγκαλίζεσαι, ἀσπάζεσαι τὸ μνῆμα;
Τίν' Ἄγγελον ἐκ τῶν σκηνῶν τοῦ Οὐρανοῦ σὺ κράζεις;
Μήπως θρηνῇς, ὅτ' ἀρά γε ἐπρόσφερον ὡς θῦμα
τινά σ', αἱ Μοῖραι, συγγενῆ στὸν ἀδηφάγον Χρόνον
καὶ διὰ νὰ ἀπαλλαχθῇς τῶν σκληροτάτων πόνων
ἐπικαλεῖσ' ἐκ τ' οὐρανοῦ,

τοῦ Μιχαὴλ τὸ φλογερὸν ξίφος, χωρὶς νὰ τρέμῃς;
Ἀλλὰ αὐτὴ ἡ πλάστιγξ σου, ἥτις πρὸ τῶν ποδῶν σου
κεῖται δεικνύει φανερά, ὅτι σὺ εἶσ' ἡ Θέμις.
Ἀλλὰ πῶς τόσα δάκρυα βρέχουν τὸ προσωπόν σου,
ἐνῷ σὺ βλέπεις σοβαρῶς μ' ἀδάκρυτον τὸ βλέμμα
νὰ ῥέουσι καὶ χείμαρροι ἀπὸ ἀνθρώπων αἷμα,
ὡς ἂν αὐτ' ἦσαν ἐκ νεροῦ.

Θεά, ἥτις τὸν θρόνον σου τοῦ πλαστουργοῦ πλησίον
ἤγειρες ἀδαμάντινον, τίνα σου δορυφόρον
ἐπικαλεῖσαι ἀρά γε νὰ ἔλθῃ ἐκ τῶν θείων
τοῦ στερεώματος χωρῶν τοῦ Παραδείσου ὅρων,
ἵνα φυλάττῃ ἰσχυρῶς τὸ σῶμά σου, καθ' ὅσων
εἶν' ἱκανοὶ νὰ λάβωσι τόλμην καὶ θράσος τόσον
νὰ σ' ἐξυβρίσωσί ποτε!

Τὰ δάκρυα σ' ἐπότισαν τόσον τὸ μαῦρον χῶμα,
ὥστε ἡ φύσις ἤρχισε τὰ χόρτα της νὰ φύῃ
τριγύρω σου. Τὰ ἄψυχα μὲ δακρυσμένον ὄμμα
σὲ βλέπουν καὶ ὁ ἥλιος ἐγείρεται καὶ δύει
τὰ βλέμματά του πάντοτε καλύπτων μὲ νεφέλας.
Μελαγχολεῖ διὰ ἐσὲ καὶ τὸ λαμπρόν του σέλας
πνίγ' εἰς τὸ ὕδωρ τῶν νεφῶν.

Ἀδίκως, ὄχι, δὲν θρηνῶ· οὔτ' ἐκ τῶν οὐρανίων
Ἀγγέλους κράζ', ἀλλὰ φιλῶ τ' Ἀγγέλου μου τὸ μνῆμα.
Τὸν Ἄγγελον ἐγὼ θρηνῶ, ὅστις τῶν ἐπιγείων
σκηνῶν ἀπῆλθεν· ἔγινε νέος ἀκόμη θῦμα.
Ἐνταῦθα κλείεται ψυχρὸν καὶ ἄφωνον τὸ πτῶμα
εἰς τόπον ὅπου ὁ ἀὴρ δὲν βάφεται μὲ χρῶμα,
ἀλλ' εἶν' ἀείποτε τυφλός.

Πάντοτ' ὑπῆρξεν ὀπαδὸς τῶν θείων μου δογμάτων.
Πάντοτ' ἐκήρυττεν ἐμὲ φιλόστοργον μητέρα.
Ἐκ τῆς πηγῆς μου ἤρχισε τῶν καθαρῶν ναμάτων
ν' ἀρύετ' ὅτ' ἀνέπνευσε τὸν καθαρὸν ἀέρα
τῆς γῆς, ἥτις ἐπρόσφερεν ἄσυλον στὸν Αἰνείαν·

σκληρὰ καταπολέμησε πάντα τὴν Ἀδικίαν
κ᾽ ἐνόμισε τοὺς ὀπαδούς...

Ἀλλά... σιώπα...τί φωνὴ ἐκ τοῦ μαρμάρ᾽ ἐκβαίνει,
μὲ φαίνετ᾽ ὅτι ὁμιλεῖ τ᾽ Ἀγγέλου μου τὸ στόμα.
—«Ὁ θάνατός μου, ὢ θεά, πολὺ μὴ σὲ πικράνῃ.
»Μὴ μὲ θρηνῇς, μ᾽ ἐκάλυψε πολ᾽ ἐλαφρὸν τὸ χῶμα,
»τοῦ Παραδείσου αἱ σκηναὶ μὲ εἶναι κατοικία
»καὶ δορυφόροι μου πιστοὶ λάμψις ἡ οὐρανία
καὶ τῶν ἀγγέλων οἱ χοροί.

»Μὴ μὲ θρηνῇς, δὲν ἔτεμε τὸ νῆμα τῆς ζωῆς μου
»τὸ λερωμένον δρέπανον τοῦ τρομεροῦ θανάτου,
»ἀλλὰ μὲ παρακάλεσε θερμῶς πρὸς τῆς φυγῆς μου
»ν᾽ ἀκολουθήσ᾽ ὁ Μιχαὴλ τὰ θεῖα βήματά του.
»Ἀλλ᾽ ἂν ποτὲ μ᾽ ἠγάπησες τὸν παρελθόντα χρόνον
»γίνου τροφὸς τοῦ τέκνου μου, μὴ τὸ ἀφήσῃς μόνον,
μὴ τὸ ἀφήσῃς ὀρφανόν».

—Μὴ φεύγῃς! Ἄγγελε, ἀλλὰ πρόσμειν᾽ ἀκόμη, μεῖνε.
Μὴ φεύγῃς, μὴ καταφρονῇς τὴν δυστυχῆ μητέρα.—
Ἀλλ᾽ ἡ φωνὴ μ᾽ ἀδύνατος μὲ φαίνεται ὅτ᾽ εἶναι
καὶ τῆς ταχείας πτήσεως εἶναι πολ᾽ ἀργοτέρα.—
—Ἔκθαμβος, ξένε, ἔμεινες, ἔμεινες καθὼς λίθος.—
—Ναί, ἡ ψυχή μου ἔφυγεν ἀπ᾽ τὸ ψυχρόν μου στῆθος
κ᾽ ἐπέτασε μαζὶ μ᾽ αὐτόν.—

Ὁ σεισμὸς τῆς Λευκάδος τῷ 1825ῳ

Καθὼς ὁτότε θέλει τις μεγάλην δυστυχίαν
εἰς ἄλλον νὰ διηγηθῇ καὶ πρὶν τὴν ὁμιλίαν
ἀρχίσῃ πολλὰ δάκρυα τοὺς ὀφθαλμούς του βρέχουν,
τοιουτοτρόπως καὶ ἐμοῦ τὸν νοῦν ἤδη κατέχουν
τόσον φρικώδεις στοχασμοί, τόσαι σκηναὶ θανάτων,
ὥστε τὰ δάκρυα σύρονται βιαίως τῶν ὀμμάτων.

Ἐλθὲ καὶ τώρα, Μοῦσά μου, ἐλθὲ βοήθησόν με
καὶ μ᾽ ἕνα δάφνης χλοερὸν κλαδίσκον κόσμησόν με.
Τάνυσον πάλιν τὰς χορδὰς τῆς λιγυφθόγγου λύρας
πρὶν Πολυμνίας ἄχορδον τὴν λάβω ἀνὰ χεῖρας.

Ἐγείρετο ὁ ἥλιος ὅλος ἐσκοτισμένος
καὶ μὲ πυκνὰ καὶ ὁλόμαυρα νέφη ἐνδεδυμένος,
συχνότατα τὸν ἔβλεπον πολλοὶ ν᾽ ἀποκαλύπτῃ
τὸ φωτεινόν του πρόσωπον κ᾽ ἔπειτα νὰ τὸ κρύπτῃ.
Ἔφευγον αἱ ἀκτῖνές του διὰ νὰ μὴ φωτίζουν

τὸν θάνατον καὶ εἰς αὐτοῦ τὸν σκελετὸν ν' ἐγγίζουν.

Κανὲν πτηνὸν δὲν φαίνεται ἐπὶ τῶν δένδρων ν' ᾄδῃ,
ὁλόγυμνοι προκύπτουσι τῶν ἰτεῶν οἱ κλάδοι,
ἐνῷ σταλάζει ἀπ' αὐτοὺς ἡ δρόσος τῆς ἑσπέρας·
ἐφαίνοντ' ὅτι ἔκλαιον. Σημεῖα τῆς ἡμέρας
δὲν μένουν παρ' αἱ ἀσθενεῖς ἡλιακαὶ ἀκτῖνες.
Ἦσαν καὶ ταῦτα ἀρά γε συμβεβηκὸς τυχαῖον,
ἢ τάχα προῃσθάνοντό τι μέλλον ἀπευκταῖον;

Ὁ βοῦς μυκήματ' ἄφινεν εἰς δένδρον δεδεμένος,
γνωρίζων ὅτι ἔμελλε νὰ μείνῃ φονευμένος.
Ὁ Νότος ἔπνεε σφοδρὸς τὰς κυπαρρίσους κλίνων
καὶ λυπηρὰ συρίσματα εἰς τὸν ἀέρ' ἀφίνων.
Ἐκάλυπτε τὰς παρειὰς κατήφειά τις νέα,
κατάχλωμα ἐφαίνοντο νεανικὰ κι' ὡραῖα
πρόσωπα· ὅτ' ἠσπάζοντο οἱ φίλοι μεταξύ των,
οἱ ἀσπασμοὶ ἐφαίνεντο ὅτ' εἶν' οἱ ὕστεροί των.
Τὰ βρέφ' ἐνηγκαλίζετο ἡ μήτηρ καὶ ἐφίλει
μὲ τὴν καρδίαν πάλλουσαν, μὲ σπασμωδοῦντα χείλη,
ὡς ἂν νὰ προῃσθάνοντο ὅτ' ἔμελλον ἐκείνην
τὴν νύκτα νὰ ὑπνώσωσι στὴν αἰωνίαν κλίνην.
Οὔτ' ἦσαν προοιωνισμοὶ μεγάλης δυστυχίας,
ἥτις σ' ὀλίγον ἔγινεν ἐπὶ τῆς Λευκαδίας.

Ὀλίγην ὥραν ἔπειτα, ἀφοῦ τὴν ἐκκλησίαν
παρήτησαν οἱ ἄνθρωποι πέμψαντες πρὸς τὴν θείαν
πρόνοιαν τὰς δεήσεις των παρ' ἄλλοτε ἐγκαρδίους,
νεφέλ' ἐφάνη σκοτεινή, ὡς ἔχουσα μυρίους
τοῦ Ἄδου μαύρους δαίμονας εἰς τὰ εὐρέα στήθη.
Ἐν τάχει ἡ σκοτία της εἰς ὅλον διεχύθη
τὸν νεφελώδη οὐρανόν. Ἐκάλυψε τὴν πόλιν
καὶ μετ' αὐτῆς τὴν θάλασσαν καὶ τὴν Λευκάδα ὅλην.

Ἠκούσθη ἐν ταὐτῷ βοή, ὡς ἂν ὅλας συγχρόνως
παρεκινοῦσε τὰς ψυχὰς τοῦ Ἄδου μέγας πόνος
ν' ἀναστενάσουν· ἔφθασε τὸ κέντρον τῆς καρδίας
κ' εἰς τοὺς κατοίκους ἔχυσε πάσης τῆς Λευκαδίας
τὸ χρῶμά του ὁ θάνατος. Τὸ σύνθημα τῶν κλώνων
ὑπῆρξεν αὕτη ἡ βοὴ καὶ ἡ ἀρχὴ τῶν πόνων.

Συγχρόνως ὅλαι τρέμουσιν αἱ ῥίζαι τῶν ὀρέων,
τὰ δένδρα ἐκριζώνονται κοιλάδων τῶν ὡραίων,
τρίζουσι τὰ θεμέλια τῆς ἡφαιστείου νήσου
καὶ πολλὰ μέρη ἤνοιξαν ὅμοια τῆς ἀβύσσου.
Τὰς κοίτας των οἱ χείμαρροι ἀφίνουν καὶ πλανῶνται
καὶ παρασύροντες κορμοὺς τρομακτικὰ βρυχῶνται.
Οἱ γήλοφοι δὲν δύνανται νὰ τοὺς ἀναχαιτίσουν,

οὔτε οἱ πόροι τῆς ξηρᾶς νὰ τοὺς ἀπορροφήσουν.

Καθὼς ὁπότε πλοῖόν τι ἐκ τῶν πλευρῶν ἀφίνει
ἀφρίζοντα τὰ ὕδατα καὶ χωρὶς κἂν νὰ κλίνῃ
τὴν πρῴράν του δὲν σέβεται τὸν κύριον 'ποὺ σχίζει,
ἀλλ' ὅτ' ἀρχίσ' εἰς τοὺς ἱστοὺς ὁ Νότος νὰ σφυρίζῃ,
μὲ προσκυνήματα πολλὰ δέεται εὐσπλαγχνίας,
φοβούμενον μὴ ἄσυλον δώσῃ εἰς τοὺς ἰχθύας,
τοιουτοτρόπως κ' ἡ Λευκὰς πρὶν ὁ σεισμὸς ἀρχίσῃ,
ἀσφαλεστάτ' ἐφαίνετο, ἀξία νὰ νικήσῃ
τὸν Ἑωσφόρον καὶ μ' αὐτὸν τὰ στίφη τῶν δαιμόνων.
Ἀλλὰ ὁπότε ἔνευσεν ὁ σύγχρονος τῶν χρόνων
στὸ νεῦμά του ὑπήκουσες καὶ ὡς τὸ φύλλον τρέμεις
εἰς πάντα τόπον χαλασμῶν καὶ ἐρειπίων γέμεις.

Ἡ κόνις ἀνυψώνεται, τὸν οὐρανὸν ἐγγίζει
καὶ τοῦ ἀέρος τὰ πτηνὰ σκοτίζουσα κρημνίζει.
Βλέπεις τὰ σάρκας τῶν βρεφῶν, θερμάς, αἱματωμένας
καὶ μὲ τ' ἀθῷον γάλα των ὅλας καταβρεγμένας.
Οἱ σκύλλοι ὠρυόμενοι τὸ χῶμα ἀνασκάπτουν
καὶ ὀσφραινόμενοι συχνὰ τὸν κύριον ἐκθάπτουν.
Πολλαὶ μητέρες θάπτουσι μὲ τὸ νεκρόν των σῶμα
τὰ φονευμένα βρέφη των, ἔχοντα εἰς τὸ στόμα
τὸ γάλα ποὺ ἐπρόσφεραν τὰ μητρικά των στήθη,
τινὰς μὲ τοὺς συζύγους των καλύπτουσιν οἱ λίθοι.

Τὰ τέκνα φέρουσι πολλοὺς γονεῖς στὸ μαῦρον μνῆμα,
οἵτινες ἐπροτίμησαν φρικτὸν νὰ γίνουν θῦμα,
παρὰ νὰ ἐπιζήσωσι τέκνων ἐστερημένοι.
Κραυγάζοντες παράφρονες καὶ ὅλοι πληγωμένοι,
τρέχουσιν οἱ γεννήτορες τὰ τέκνα των ζητοῦντες.
Εἰς κάθε βῆμα ἵσταντο τριγύρω θεωροῦντες·
τὰ βλέπουν, τὰ γνωρίζουσι, τρέχουν νὰ τ' ἀσπασθῶσι,
ἀλλ' ἔνθερμ, ἐνῷ σπεύδουσι νὰ ἐναγκαλισθῶσι,
ἀμφότερ' εὐθὺς φεύγουσι ταχέως πρὸς τὰς θύρας
τοῦ Ἅδου· μόνον κάμνουσιν ἓν νεῦμα μὲ τὰς χεῖρας
καὶ αἱ ψυχαί των ἐν ταὐτῷ τὴν ὕλην παραιτοῦσι.
Ὦ, πόσους τότε στεναγμοὺς ἤκουες νὰ ἠχοῦσι
καὶ μὲ αὐτοὺς πόσας φωνὰς καὶ θρήνους νὰ κραυγάζουν!
Πόσους μὲ χείλη τρέμοντα πρὸς τ' ἄνω νὰ τινάζουν
τὰς χεῖράς των, κραυγάζοντες· ἄχ φθάνει πλέον, φθάνει,
ἀλλὰ τὰ νέφ' ἐμπόδιζον καὶ ἡ φωνὴ δὲν φθάνει,
παρ' εἰς τὸν πρῶτον οὐρανὸν μακρὰν ἀπὸ τὸν θρόνον
τοῦ πλαστουργοῦ καὶ μάρτυρος ἁπάντων τῶν αἰώνων.

Ἐπιθυμία

1
Εἰς ἕνα δάσος ἤθελα
μία νυκτιὰ νὰ ἤμην
μακρὰν ἀπὸ τὴν φήμην
καὶ ὅλους τοὺς θνητούς.

2
Νὰ εἶν' εἰς τὸ πλευρόν μου
ἡ Σικελία μόνη·
εὐθὺς ὅλοι οἱ πόνοι
ἤθελον φύγει εὐθύς.

3
Πλησίον στὸ ψιθύρισμα
τῶν δροσερῶν ὑδάτων
καὶ ἀργυρῶν ναμάτων
νὰ εἶμαι μὲ αὐτή.

4
Ἄλλοι νὰ μὴ μᾶς βλέπωσι
παρ' αἱ ποτάμιαι χῆνες.
τοῦ ἥλιου αἱ ἀκτῖνες
κι' ὁ καθαρὸς ἀήρ.

5
Ἄλλοι νὰ μὴ ἀκούωσι
εἰμὴ αἱ ἀηδόνες
κ' αἱ φίλαι χελιδόνες
τοὺς τόσους ἀσπασμούς.

6
Αἵτινες τὰ χαράγματα,
ἅμα ἡ νύκτα φύγῃ
κι' ἀστέρες ὅτ' ὀλίγοι
εἶναι στὸν οὐρανόν,

7
πέμπουν πρὸς τὸν Πανάγαθον
ὕμνους εὐχαριστίας,
μ' ἁπλότητα καρδίας
κι' ἄθῳον λογισμόν.

8
Νὰ ἵστανται τριγύρω μας,
ὡς τόσοι δορυφόροι,
ὅτε τὰ στόματά μας

φοίνικεςς καρποφόροι
καὶ δάφναι χλοεραί.

9

Τὸ φῶς μας νἆναι ἡ Ἄρτεμις,
ἡ χλόη στρώματά μας,
θ' ἀσπάζωνται γλυκά.

10

Ἐπὶ ἡμῶν νὰ ἵστανται
ἀειθαλὴς ἡ πίτυς,
ὅτε τῆς Ἀφροδίτης
βαστάζει τὰ πτηνά,

11

ὁπότε ἀμφοτέρωθεν
κρεμοῦν τὰς πτέρυγάς των,
ὑφ' ὧν τὰς κεφαλάς των
κοιμώμενα κρατοῦν.

12

Κι' ἂν ἐξυπνήσουν κἄποτε
ἀσπάζονται εὐθέως
κ' ἑνώνουσι ἡδέως,
ἀθώας τὰς ψυχάς.

13

Ταῦτα, ναί, νὰ ὑφίστανται
ἡμῶν τῶν δύο νέων
καὶ μετὰ τῶν ὡραίων
καὶ ἁπαλῶν πτερῶν,

14

νὰ ρίπτωσι ἐπάνω μας,
ὅτε παίζουν ἡδέως
κι' ἀσπάζονται γλυκέως,
σημεῖα ἀθώας χαρᾶς.

Συνάντησις

Τῆς ἀνοίξεως μιὰ 'μέρα,
ὅτ' εἰς ὅλον τὸν αἰθέρα
ἐπλανῶντα αἱ φωναὶ
τῶν πτηνῶν, εὑρέθην τότε,
τὰς σκιὰς ὁ Φοῖβος ὅτε

ἀπετίνασσ' ἐκ τῆς γῆς,
εις κοιλάδα εὐθαλεστάτην
τὴν ὁποίαν τερπνοτάτην
ἔκαμν' ἕνας ποταμός.

Εἰς τὰς ὄχθας του ἁπλωμένος
ἐστεκόμην ἐσκεμμένος
καὶ τὴν φύσιν θεωρῶν.
Περιέργως θεωροῦσα
καὶ μεγάλως ἀποροῦσα
δυὸ πλησίον φωλέας.

Αἴφνης βλέπω δύο τρυγόνας
κι' ἄλλας δύο ἀηδόνας
νὰ ἐξέλθουν ἀπ' αὐτάς.
Σ' ἕνα κλάδον ἀναβαίνουν,
πρὸς τὸν ἥλιον πηγαίνουν
καὶ ἁπλώνουν τὰ πτερά.
'Απ' αὐτὰ ὅλα βρεγμένα
καὶ σχεδὸν κατεψυγμένα

νὰ τινάζουν προσπαθοῦν
τὴν ψυχρὰν ἐκείνην δρόσον,
ἀπὸ τὴν ὁποίαν ὅσον
ἠμποροῦσαν τὰ πτερὰ
εἶχον ὅλα προφυλάξει,
ἔμφοβοι, μήπως πειράξῃ
τὰ μικρὰ των νεογνά.

Εὐτυχῆ ἐκάλουν τότε
τὰ πτηνὰ ἐκεῖνα, ὅτε
δυὸ μακρόθεν θεωρῶ.
Ἦτον εἷς λευκὸς καὶ νέος,
πτερωτός, γυμνός, ὡραῖος
κ' εἰς τὴν χεῖρα τὴν δεξιάν,
ἕνα τόξον ἐβαστοῦσε,
τὸ ὁποῖον ἐκινοῦσε,
παίζων καὶ γελῶν συχνά.

'Απ' τὴν ἄλλην του τὴν χεῖρα
ἐκρατεῖτ' ὡραία θήρα
ἔρωτός μας τοῦ σκληροῦ.
'Εκρατοῦσ' αὐτὴν δεμένην,
μ' ἅλυσον κεχρυσωμένην,
ἁρμοσμένην στὴν καρδιάν.

'Αφοῦ εἶχε πλησιάσει,
δοκιμάζει νὰ μὲ πιάσῃ,

ἀλλὰ λέγω πρὸς αὐτόν·
ἄφες με καλέ μου νέε,
ἀπαλότατε, ὡραῖε,
στὰς ἰδέας μου αὐτάς.
Σκυθρωπότης τὸν καλύπτει
τότ' εὐθύς· καὶ ἰδοὺ μὲ ρίπτει
βέλος τι φαρμακερόν.

Πίπτω κάτω πληγωμένος,
ἄφωνος καὶ παγωμένος
χωρὶς κίνημα κανέν.
Ὁρμᾷ τότε αὐτὸς καὶ δίνει
τὴν καρδίαν μου, ἥτις χύνει
πικρὰ δάκρυα πολλά.
Σῦρε τώρα δεδεμένος
μὲ φωνήν, λέγει, σκληράν.

Ἔκτοτε εἶμαι δεμένος,
εἰς τὰ δίκτυα του ἐμπλεγμένος,
φέρων τὴν σκληρὰν πληγήν.

Παρέκονον

1

Σκληρὰ κόρη, ἄχ! πότε θ' ἀκούσῃς
τοὺς πολλούς μου πικροὺς στεναγμούς;
Πότε, πότε θὰ σχίσουν οἱ θρῆνοι
τῆς καρδίας σου τόσους φραγμούς;

2

Αἱ οἰκίαι κ' αἱ πόλεις μὲ εἶναι
ἐρημία σκληρὰ καὶ φρικτή.
Ὄρη, δάση, λειμῶνες καὶ ἄντρα
σκοτεινὰ καὶ δυσώδης εἱρκτή.

3

Ἂν ἐξέλθῃς, ψυχή μου, ὁπότε
αἱ σκιαὶ παραιτοῦσι τὴν γῆν,
καὶ καθήσῃς ἐπί τινος λίθου
βρεχομένου ἀπ' ὡραίαν πηγήν,

4

θὰ ἀκούσῃς μακρόθεν τὰ ἄντρα

νὰ στενάζουν συγχρόνως μ' ἐμέ,
θ' ἀκούσῃς πολλάκις νὰ λέγουν·
δὲν σὲ ἔπλασε μήτηρ κ' ἐσέ;

5

Τῆς νυκτὸς ἡ σκοτία καλύπτει
τόσα δάκρυα, τόσας κραυγάς,
ἡ δὲ Ἄρτεμις, ὅτε μὲ βλέπει,
εὐθὺς ρίπτει ἀκτῖνας χλωμάς.

6

Ἂν ἴδῃς τινὰ χόρτον βρεγμένον,
μὴ νομίσῃς πὼς δρόσος νυκτὸς
τὸν ἐπότισεν, ὄχι, διότι
εἶναι βρύσις καθεὶς μου ὀφθαλμός.

7

Ἀπ' τὰ χείλη σου κόπτουν αἱ ὧραι
ρόδα ὡραῖα, ὡς εἶναι αὐταί,
καὶ μὲ ταῦτα κοσμεῖται ὁ Φοῖβος
κ' αἱ βαθύκομοι αὐτῶν κεφαλαί.

8

Εἰς τοὺς λόφους τοῦ στήθους σου, κόρη
φύοντ' ἄνθη καὶ κρίνοι λευκοί,
κρίνοι κι' ἄνθη 'ποὺ ἔαρ κ' οἱ μῆνες,
δὲν τὰ εἶδον ποτέ, οἱ θερμοί.

9

Ἂν τολμήσῃ κανεὶς νὰ φιλήσῃ
τὰ λευκά των φύλλα ποτέ.
τοῦ πληγώνουν ἀθλίως τὸ στῆθος,
ὡς ἐπλήγωσαν τώρα κ' ἐμέ.

10

Τοῦ υἱοῦ τῆς Κυθήρης αἱ φλόγες
δὲν ἠμπόρεσαν, κόρη λευκή,
νὰ μαράνουν τὰ ἄνθη ἐκεῖνα
'ποὺ κ' ἡ Κύπρις ματαίως ποθεῖ.

11

Βλέπων τούτους κανείς, ὦ ὡραία,

νὰ μαντεύσῃ ποτὲ ἠμπορεῖ,
ὅτ' εἰς κήπους τοσοῦτον ἡμέρους
σκληρὸς λίθος βαθέως χωρεῖ;

12

Μ' ὅλον τοῦτο ὑπάρχει, ὦ νύμφη,
τὴν καρδίαν σου ἐξεύρεις καὶ σύ,
ξεύρεις πόσον ὁ δόλιος ἔρως
νὰ πληγώσῃ συχνὰ προσπαθεῖ.

13

Εὐσπλαχνίσθητι, κόρη, κ' ἐμένα,
ἴσως πάθῃς, ὡς πάσχω κ' ἐγώ,
ἴσως βέλος διέλθῃ τὸ στῆθος,
τὸ ὁποῖον θερμῶς ἀγαπῶ.

14

Τότε, ναί, θὰ γνωρίσῃς ὁ Ἔρως
ποίαν φλόγα μὲ βέλη σκληρὰ
κοινωνεῖ καὶ θὰ λέγῃς· «Δικαίως
φίλ' ἐθρήνεις», ἀλλ' ὅμως ἀργά.

Ἀσμάτιον Α΄

Ὁ Φοῖβος ἤδη τοὺς πονεμένους ἵππους
φέρ' εἰς τὸ ὕδωρ τῆς πρὸς δυσμὰς θαλάσσης.
Μικρὰ σημεῖα τοῦ λαμπροτάτου δρόμου
φαίνοντ' ακόμη στῶν οὐρανῶν· τὴν σφαῖραν.
Βάφει μὲ χρῶμα τοὺς ἀχρωμάτους τόπους
καὶ σβένει φλόγας ὁποὺ θ' ἀνάψουν πάλιν.

Τί φεύγεις, Φοῖβε; μήπως ἐρᾷς τὴν νύκτα
καὶ τὴν διώκεις; Πῶς ἠδυνήθης ὅμως
νὰ ἀγαπήσῃς κόρην ὁποὺ δὲν εἶδες;
Αὐτὴ μὲ πέπλον κεκαλυμμένη μαῦρον
σὲ φεύγει, μόλις ἴδῃ ὅτ' ἀνατέλλεις.

Ἀλλὰ ἐμβαίνεις στῶν θαλασσῶν τὰ βάθη
σύρων μαζί σου καὶ τὴν ζωὴν τοῦ κόσμου,
ψυχίον δόξης τοῦ πλαστουργοῦ μας φέρων,
μόλις μᾶς λείψῃς ἡ κτίσις ὅλη θνήσκει.

Δὲν θνήσκει ὄχι, ἀλλὰ κοιμᾶτ' ἡσύχως.

Ταράττουν μόνον τὴν ἡσυχίαν ταύτην
γλυκὺς ὁ ἦχος τοῦ μονοτόνου φλοίσβου,
τῆς ἀηδόνος οἱ λυπημένοι φθόγγοι
καὶ θεῖον ἄσμα ἀπ', ἐρημίτου στόμα.

'Αλλὰ κ' ἐκεῖνοι, γλαυκὸς νυκτεροβίου
οἱ κλαυθμοί, τάχα δὲν διακόπτουν ταύτην
τὴν ἡσυχίαν; Ναί· τὴν ταράττουν· ὅμως
ἐπάνω τάφου καθεζομένη λέγει
στὸν διαβάτην· «Μὴ λησμονήσῃς, φίλε,
ὅτι ἐνταῦθα κ' ἐσὺ θὰ ἐπιστρέψῃς».

Λαμπρέ μου Φοῖβε, ἂν εἰς τὰ ὕψη τρέχων
τῶν οὐρανῶν μακρόθεν τὸν Πλάστην ἴδῃς,
εἰπέ του, ὅτι μ' εἶδες ἐδῶ εἰς ταύτας
τὰς κοιλάδας, ὅπου τεθαμμένα κεῖνται
ὀστᾶ προγόνων. Εἰπέ του, ὅτ' ὑμνοῦσα
τὸ ὄνομά του, κλαίων τὴν γῆν ἐκείνην,
ἥτις πολλάκις δὲν ἐνθυμεῖτ' ὅτι εἶναι
τῆς χειρὸς πλάσμα, ἥτις βαρύνει πάντα
ἐπὶ ἀδίκων καὶ ἀπατρίδων ὄντων.

Νεκρὰ ἡ φύσις, ποῖον κοιμᾶται ὕπνον!
Ἐνταῦθα τάφοι, ἐκεῖ κρημνοὶ ἀρχαῖοι
φέρουσι λύπην καὶ εἰς ἀσπλάγχνων στήθη.
Σεῖς δέ, ὦ δένδρα, πρὸς τί γελᾶτε τώρα;
Καὶ σύ, ὦ ρεῦμα τῶν ἀργυρῶν ὑδάτων,
πρὸς τί μὲ ἄσμα μελῳδικὸν ἀγάλλεις
τοῦ διαβάτου τὸ πονεμένον πνεῦμα;

'Αλλ' ὄχι· ὅστις ἐξεύρει, ὅτι τάφοι
ἐδῶ ὑπάρχουν προγονικῶν σωμάτων,
θὰ εἴπῃ, ὅτι τῆς δροσερᾶς ἐκείνης
πηγῆς ὁ φλοῖσβος ἐδιωρίσθη οὕτω,
ἵνα μὲ ἄσμα μελαγχολίας κλαίῃ
ὅσους γενναίους τὸ χῶμα τοῦτο κρύπτει.

'Ετέθη, ἵνα μὲ τὸ ψυχρὸν νερόν της
εἰς τὴν πικρίαν τῶν τεθνεώτων δίδῃ
πάντοτε δρόσον.—Θεέ μου, πόσον εἶσαι
Μέγας! Φροντίζεις ἀναψυχὴν νὰ δίδῃς
κ' εἰς τὰ ὀστᾶ ἐκείνων, οἵτινες τότε
τὸν λαμπρὸν υἱόν σου μὴ ἰδόντες, μόνην
τὴν πατρίδα εἶχον προσφιλῆ θεόν των.

'Αλλὰ σεῖς, δένδρα, πῶς θάλλετε τὸ ἔαρ
Καὶ σεῖς, ὦ μύρτοι καὶ ὦ εὐώδεις δάφναι,
πῶς δὲν μορφοῦσθε μὲ τὴν τριγύρω φύσιν,

ἀλλ' ὡς νύμφαι μ' ἄνθη λευκὰ κοσμεῖτε
τὰς κορυφάς σας, αἵτινες πάντα θάλλουν;
Χαίρετε ἴσως διὰ τὸν θάνατόν των;
Πορεῖτε τάχα νὰ σᾶς προσφέρουν βρῶμα
τοῦ Δωροθέου αἱ θεῖαι σάρχες;—Ὄχι·
κοσμεῖτε μ' ἄνθη τοὺς εὐώδεις κλάδους,
ἵνα μὲ τούτους σκιάζουσαι τοὺς τάφους
μὲ ἄνθη νίκης τοὺς στέφετε συγχρόνως.

Κι' αὐτὰ τὰ δένδρα τιμοῦν γενναίους ἄνδρας!
Σέβονται ὅλα τὰ ἱερὰ ὀστᾶ των
καὶ δὲν τὰ φθείρει ὁ σαρκοφάγος σκώληξ,
ἀλλὰ ὁ γέρων καὶ ἀδηφάγος χρόνος.
Καθείς των τάφος δὲν ἀναφύει βάτους
ἀλλὰ τὰς δάφνας καὶ κυπαρίσσους τρέφει.
Ὦ! πόσον οὕτως εἶναι γλυκὺ τὸ μνῆμα!
Ἀνὴρ γενναῖος τὸν τύμβον δὲν φοβεῖται.

Κύτταξε, ξένε, τὰ πάλλευκα ὀστᾶ των.
Κύτταξε· βλέπεις ὅτι τῶν νώτων ὅλα
ὑπάρχουν σῶα; ἀλλὰ αὐτὰ τοῦ στήθους
βλέπεις πῶς εἶναι μὲ σίδηρον κομμένα;
Ἴσως ἡ λόγχη αἱμοχαροῦς Ρωμαίου,
ἐβάφη ἐνταῦθα· ἀλλ' ἴσως αὐτὸς τοῦτος,
ὅστις ὑπάρχει ψυχρὸς καθὼς ὁ πάγος,
βλέπων τὴν πτῶσιν τῆς φίλης του πατρίδος,
ἔμπηξε ξίφος στὸ ἴδιόν του στῆθος,
ἵνα μὴ βλέπῃ τοὺς εὐτελεῖς ἐχθρούς του.

Ὦ! ποῖα στήθη εἶχες πατρίς μου, τότε
καὶ ποῖα τώρα! καθεὶς ἐκείνων ἦτο
πρόθυμος πάντα πρὸς τὸ καλὸν τῆς φίλης
πατρίδος· οὗτοι, ἂν ἠμποροῦσαν, ἴσως
ἤθελον ρίψει ἐκ θεμελίων ταύτην!

Λευκάδιε, ὅστις περιπατῶν βαρύνεις
τῶν θείων σου πατέρων τοὺς κωφοὺς τάφους,
ἄνοιξον ἕνα καὶ θὰ ἴδῃς ἀμέσως
ταράττουσα τὴν κόνιν ψυχὴ γενναία
νὰ ἐκβ' ἐκεῖθεν· ἀλλὰ ἐκβαίνει τότε,
διότι' ἡ φύσης τὴν ἀναγκάζ' εἰς τοῦτο.
Πρέπει νὰ φέρῃ πρὸς τὸν Θεὸν τὸ βῆμα,
ἵνα τὸν δείξῃ, ὅσας τὸ στῆθος ἔχει
οὐλὰς ἀρχαίας πληγῶν ἀρχαιοτάτων.
Ἀλλὰ καὶ τότε ψιλὴ φωνὴ θὰ εἴπῃ·
«Πατρίς, σ' ἀφίνω, στὸν οὐρανὸν ὑπάγω».

Ὀσμὴν ἐκπέμπει, κάθε πατρὸς τὸ πνεῦμα,

λιβάνου, δάφνης καὶ ἀρωμάτων ἄλλων.
Νεάζει πάντα καὶ τὸ πυρῶδες βλέμμα
τοξεύει φλόγας Ἐλευθερίας φίλης.
Κλεισμένα ἔχει τὰ ῥόδαλά της χείλη,
ἀλλὰ νομίζεις, ὅτι σὲ λέγει ταῦτα:
«Μακρὰν ἐδῶθεν, μακρὰν τῶν τόπων τούτων,
»εἰς ἄλλους τάφους εἰς ἄλλην γῆν τὸ πτῶμα
»κρύψατε ἤδη τοῦ νέου Λευκαδίου».

Ἀκοῦτε, φίλοι συμπατριῶται, οὔτε
τὰ σώματά μας δὲν θέλουσι μαζί των
οἱ πρόγονοί μας.—Ὀστᾶ δεδουλωμένέων
μὲ ἐλευθέρων δὲν κατοικοῦν ἐντάμα.
Λάβετε, φίλοι, τόσον λαμπρὰ μνημεῖα,
λάβετε, ὅσα ὀστᾶ εἶναι ριχμένα
ὑπὸ ἐκείνων ὅσοι ἐξώρυξαν τοὺς τάφους,
ἵνα ἀνεύρουν πολύτιμόν τι σκεῦος.
Ἀλλὰ ἐκεῖ δὲν εἶναι παρὰ δοχεῖα
θερμῶν δακρύων ἀπ' ὀφθαλμοὺς ρευσάντων,
οἵτινες κρίκους τῶν δουλικῶν ἁλύσων
ποτὲ δὲν εἶδον.— Ἂς μὴ ὑπάρχουν τώρα
ἐν μέσῳ βώλων ἀροτρευθείσης γαίας.
Λάβετε ταῦτα καὶ ἂν ποτὲ σᾶς λείψῃ
ὁ λίβανος καὶ πλέον τὰς κατοικίας
τοῦ θεοῦ μας οὗτος μὲ καπνὸν δὲν κρύπτει,
τρίψατε ταῦτα καὶ μεταχειρισθῆτε
εἰς τοὺς ναούς σας ἀντὶ λιβάνου ἄλλου
ὀστᾶ προγόνων. —Δὲν θ' ἀποβάλλῃ ταύτην
τὴν προσφοράν σας τὸ Παντοκράτορ πνεῦμα.

Ἀλλ' ἦλθ' ἡ νύκτα. Ἐν μέσῳ τῶν προγόνων
ἂς μείνω ἤδη. Σκιὰ πατέρος, ὄχι,
φρικτὴ δὲν εἶναι. Ἐντὸς ὀλίγου ὅλοι
ἐδῶ ἐκβαίνουν καὶ ὁμιλοῦν κρυφίως.
Λαμπροὺς ὡς ἄστρα εὐώδεις ὡς τὰ ρόδα
θὰ τοὺς ἰδῶ. —Ψυχή μου, θάρρει. —Ἂς μείνω
εἰς τὰς εὐώδεις ρίζας τῆς δάφνης ταύτης.

Ἀσμάτιον Β'

Ἰδοὺ τὸν ὕπνον ἡ ἀδελφὴ τοῦ Φοίβου
ἀφίνει πλέον, καὶ μὲ χιτῶνα ξένον
τὰς γλαυκὰς φωτίζει τ' οὐρανοῦ κοιλάδας.
Βαδίζει μόνη στοῦ ἀπεράντου χάους
τὰς ἐρημίας. Πλησίον της δὲν θέλει
τοσούτων δορυφόρων ποτὲ κανένα.

Λυπεῖται ὅτι, ὁπότ' ὑπνώττ' ἡ φύσις,
τότε ἐμβαίνει εἰς τὸν γλυκύν της δρόμον.

'Εὰν ἐξέλθῃς πρὸς τὸ πρωὶ τὸ ἔαρ,
θὰ ἴδῃ ὅλα καὶ ρόδα κ' ὑακίνθους,
κρίνους καὶ ἴα, μύρτους κ' εὐώδεις δάφνας,
φερούσας ὅσας τὴν παρελθοῦσαν νύκτα
δάκρυ' ἀφῆκαν τὰ θεῖα βλέμματά της.
Μὲ ταῦτα βρέχει τῶν δροσερῶν ζεφύρων
τὰς πτέρυγας καὶ οὗτοι τινάσσοντές τας
ρίπτουν τὴν δρόσον στὰς παρειὰς ἐπάνω
ἐραστῶν νέων, ὁποὺ κοιμῶντ' ἡσύχως
ὑπό τι δένδρον εἰς ρύακα πλησίον.

Χλωμὰς ἀκτῖνας πρὸς τί, Σελήνη, ρίπτεις
'Επιθυμεῖς, ἄστρον, τῶν θνητῶν τὸ βλέμμα
νὰ δύναται νὰ βλέπῃ τὰ σεπτά σου κάλλη;
ἢ συμμορφοῦσαι μὲ τὴν λοιπήν μας φύσιν;

Τώρα ἡσύχως ἡ ἀηδὼν καλύπτει
μὲ τὰ πτερά της τοὺς νεοσσούς της ὅλους.
Αἱ πτέρυγές της εἶν' ἀνοικταὶ κ' ἐγγίζουν
τοῦ μικροῦ της οἴκου τὰ στρογγύλα χείλη.
Βλέπεις κανένα τῶν τρυφερῶν της τέκνων
τὴν κεφαλὴν πολλάκις θερμὴν ἀκόμη
προβάλλον, νὰ φιλῇ τῆς μητρὸς τὸ στόμα,
ἥτις δὲν βλέπει παρ' εἰς ἐσέ, Σελήνη!

Συχνὰ τοὺς τόσον ἡμέρους ὀφθαλμούς της
κλείουν αἱ χεῖρες τοῦ γλυκεροῦ Μορφέως.
'Ανοίγει πάλιν τὸ βλέμμα της ἡσύχως
κ' ἐμπνεομένη ὑπὸ τοῦ θείου ζήλου,
ψάλλει συγχρόνως τὸ λυπηρόν της ἆσμα.

Εὐτυχῆ ζῷα! πόσον ἄθῷα εἶσθε!
Φροντίδες δόξης ποτὲ δὲν σᾶς ταράττουν,
μόνον στὸν νοῦν σας ὁ πλαστουργὸς ὑπάρχει
κ' ἡ φωλεά σας. — 'Ολίγα πρὸς ἐκεῖνον
ὅπου ταράττουν τὸ τῶν ἀνθρώπων πνεῦμα.

Ὦ πῶς, Σελήνη, στὸν θρόνον τοῦ 'Υψίστου
φέρεις ταχέως τὸ ἀσθενές μου πνεῦμα!
Πῶς τώρα βλέπω τοῦ οὐρανοῦ τοὺς δρόμους,
οἵτινες φέρουν εἰς τοῦ 'Εδὲμ τοὺς κόλπος!
Βλέπω τὴν θείαν λαμπρότητα τοῦ Ὄντος,
δὲν βλέπω ὅμως τὸν Κύριον τῶν Ὄντων.
Ἀλλ' εἶναι ξένον;—Ὄχι· κανεὶς δὲν πνέει
ἀφοῦ τὸν πλάστην ἴδουν τὰ βλέμματά του.

Ὡς ὁ νοῦς μου ὡσαύτως, ἂν ἤθελε τολμήσει
κι᾽ ἐρευνήσῃ, ποῦ κατοικεῖ, τίς οἶδε,
τίς κεραυνὸς φλογώδης ἤθελε καύσει
τὰς πτέρυγάς του καὶ τὸν βιάσ᾽ ἀμέσως,
ὅθεν ἐξῆλθε, νὰ μὴν ἐξέλθῃ πλέον.

Ἀλλὰ τί ἦχοι ἁρμονικοὶ προσβάλλουν
τὴν ἀκοήν μου; Εἶν᾽ αἱ δροσόεις αὖραι,
αἵτινες σείουν τῶν πτελεῶν τὰ φύλλα,
ἢ εἶν᾽ ὁ φλοῖσβος τῶν δροσερῶν ὑδάτων,
ὁποὺ ποτίζουν τῶν εὐθαλῶν δενδρώνων
τὰς ρίζας; Ὄχι... ἀλλ᾽ αἱ σκιαὶ ἀφίνουν
τὰ μνήματά των ἐνῷ συγχρόνως ψάλλουν.

Ἰδοὺ ἀνοίγουν αἱ τελευταῖαι κλῖναι
μόλις ἠκούσθη τ᾽ ἀλέκτορος τὸ κράσμα.
Ὦ, πόσα πλήθη ἀνδρῶν ποὺ δὲν ὑπάρχουν!
Πόσαι σκιαί! Ἑκάστη φέρει πέπλον
λευκόν, ὡς εἶναι αἱ πτέρυγες τῶν θείων
τοῦ πλαστουργοῦ ἀγγέλων, λευκόν, ὡς εἶναι
τοῦ Ἀβραὰμ ἡ κόμη ἐντὸς τῶν κόλπων
τοῦ Παραδείσου, λευκόν, ὥς ποτε ἦσαν
τῆς τοῦ Ἀδὰμ συζύγου τὰ στήθη, ὅτε
δὲν εἶχε ἁπλώσει τὰς ἁπαλὰς της χεῖρας
εἰς τὸν θανατηφόρον καρπὸν τοῦ δένδρου.

Ὅσους, ὁπότε ἔχων γυμνὸν τὸν πόδα
ἐντὸς τοῦ δάσους ὁ τρομερὸς Ἰσμένος
εἶδε νὰ ἔκβουν ἐκ τῶν σκηνῶν τοῦ Ἅδου
δαίμονας, τόσας βλέπω σκιὰς ἐξαίφνης
μὲ χαρὰν ν᾽ ἀφίνουν τὸν πικρόν των τάφον.

Λόγους πολλοὺς καὶ ἀσπασμοὺς ἀκούω.
Ἡ μία τρέχει καὶ ἀπαντᾷ τὴν ἄλλην.
Κινεῖτ᾽ ὁ πέπλος καὶ τὰς ἡσύχους αὔρας
ταράττει. Αὗται εὐθὺς ἐνταῦθα φέρουν
σ᾽ ἐμὲ λιβάνου καὶ ἀρωμάτων ἄλλων
ὀσμὴν εὐώδη.—Ὁ δὲ ἀτμὸς ἐκεῖνος,
τὸν ὁποῖον βλέπω ὑπ᾽ αὐτὸ τὸ δένδρον,
ἐν μέσῳ τῶν χλωμῶν καὶ νεκρῶν ἀκτίνων,
τί ἄρα εἶναι; Ἴσως κανένα πνεῦμα
ἀπὸ τοῦ πλήθους τῶν ἀσωμάτων ὄντων
ἐκβῆκε μόνον καὶ περιτρέχει ἐνταῦθα.
Πετοῦν ἀτάκτως καὶ δὲν ἀκούω πτῆσιν.
Ἡ μία θέλει μὲ στέφανον νὰ στέψῃ
τὴν ἄλλην, ὅμως ὁ στέφανός της πίπτει,
κι᾽ αὐτὸν τὸν κτύπον ἀκούω πρῶτον τώρα.
Τρέχουν πολλάκις εἰς τὴν πλησίον βρύσιν

κ' ἐκεῖ, γελῶσαι, μία ραντίζει ἄλλην,
ἀλλὰ τὸ ὕδωρ δὲν βρέχει οὐδεμίαν.
Ὅλ' αἱ ρανίδες πίπτουν σ' ἐμένα, ὅστις
ἔντρομος βλέπω τὰς σκηνὰς των ταύτας.
Ἱδρὼς ἐφ' ὅλα τὰ παγωμένα μέλη
ρέει κ' ἑνοῦται μὲ τὸ νερὸν ἐκεῖνο.
Πάλλ' ἡ καρδία... ἀκινητεῖ τὸ βλέμμα...
Ἔξελθε, Φοῖβε τάχυνον τώρα .πλέον
καθὼς διώκεις, ὅσας ὁμίχλας εὕρῃς,
οὕτω καὶ ταύτας ν' ἀπομακρύνῃς ἔλα.
Ἀνοιξατε', ὧραι, τὰς χρυσωμένας θύρας,
ρίψατε ρόδα ἐμπρὸς τοῦ θείου κάρρου,
ὤ, πέσας, νύκτα, κρύπτεις σκιὰς φρικώδεις!

Ἀλλὰ τί βλέπω! ἔρχονται ὅλ' ἐνταῦθα.
Πν...ατα θεῖα! φέρω τὸ σῶμα ἀκόμη,
δὲν ἦλθ' ἡ ὥρα νὰ ἑνωθῶμεν. Ὅταν
κ' ἐγὼ αὐξήσω τὸν ἀριθμόν σας, τότε
μὲ σᾶς θὰ τρέχω εἰς τὰς κοιλάδας ταύτας.
Ν' ἀκολουθήσω τώρα τὰ βήματά σας
μὲ ἐμποδίζουν αὗται αἱ βαρεῖαι σάρκες.
Ἀφήσατέ με μόνον, φύγετε φίλαι,
τὴν ἐρημίαν τῆς συνοδίας ταύτης
κάλλιον θέλω· ἀφήσατέ με μόνον.

Ἀλλά; τίς εἶπε:... «μὴ ἀγνοεῖς εἰς ποίας
»ἄλλοτε σάρκας ἐκατοικοῦμεν τάχα;»
Ὄχι... ἐξεύρω ναί, σᾶς γνωρίζω ὅλας·
τῶν θείων μου προγόνων αἱ σκιαὶ εἶσθε.
Ἔχω, ναί, ἔχω εἰς τὰς θερμὰς μου φλέβας
τινὰς ρανίδας τοῦ θείου αἵματός σας.
Καὶ σύ, ὦ πνεῦμα, ὁποὺ γελᾶς, τίς εἶσαι;

«Εἶμ' ἡ σκιὰ τοῦ Δωροθέου, φίλε,
»καὶ μὴ τρομάσσῃς· ἤδη ἐν μέσῳ εἶσαι
»τῶν ριζῶν ἐκείνων, ἀφ' ὧν βλαστάνουν
»ὅσοι ὑπάρχουν στὴν χώραν ταύτην τώρα».
Σκιὰ τοῦ Δωροθέου, ὤ πόσην δίδεις
εἰς τὸ νεκρόν μου πνεῦμα ζωὴν καὶ θάρρος!
Μένω, ναί, μένω, μὲ σᾶς ἐδῶ τὴ νύκτα.
Καθίσατ' ὅλοι ὑπὸ τὴν δάφνην ταύτην,
ἐλθὲ σιμά μου, τοῦ Δωροθέου πνεῦμα
καὶ δεῖξέ μου ὅλους τοὺς σεβαστοὺς προγόνους,
οἵτινες τώρα καθὼς ἀτμοὶ ὑδάτων
μὲ τριγυρίζουν καὶ μειδιοῦν καὶ χαίρουν.
Εἰπέ μου ὅ,τι καθεὶς αὐτῶν τὸ πάλαι
ἔπραξε μέγα. Εἰπέ μου ποῦ καθεὶς των
ἔλαβεν ὅσας πληγὰς ἀκόμη φέρει.

Ἔτρεμα πρῶτον, ἀλλὰ δὲν τρέμω πλέον.

Τοιουτοτρόπως, ὅταν ἀνοίγουν πρῶτον
τοὺς σφραγισμένους ὀφθαλμοὺς τὰ τέκνα
τοῦ ἀετοῦ, καὶ ἴδουν τὸ θηριῶδες
τοῦ βλέμματός του, τὸ σκληρὸν του ρύγχος
καὶ τῶν ὀνύχων τὸ ὀξύ, τρομάσουν
κ' ἐπιθυμοῦν ματαίωςπτερὰ νὰ εἶχον,
ἀλλ' ὅταν ἴδουν, ὅτι αὐτὸς τοῖς φέρει
τροφὴν καὶ ὅτι μὲ τὰ σκληρὰ πτερά του
νὰ ἀποτρέψῃ πάσχει κι' αὐτὴν τὴν δρόσον
μήπως ψυχράνῃ τὰ φίλα νεογνά του,
τότε γνωρίζουν, ὅτ' ὁ πατὴρ δὲν εἶναι
σκληρὸς στὰ τέκνα, καὶ ἀμερίμνως πλέον
κοιμῶνται ἐν μέσῳ τῶν ποδῶν ἐκείνων
ὁποὺ ἐν πρώτοις ἐτρόμαζον μακρόθεν.

Ἡ νύκτα, βλέπεις, μὴ φοβουμένη πλέον
τὸν Φοῖβον ρίπτει πυκνὰς σκιὰς καὶ μαύρας.
Σκοτεινοτέρα εἶναι τῆς ψυχῆς ἐκείνου,
ὅστις πολλάκις ἐνέβαψε τὴν χεῖρα
εἰς συγγενῶν τὸ αἷμα. — Ἄρχισε πλέον
καὶ μὴ φοβῆσαι· εἶναι μακρὰν ὁ Φοῖβος.
Ὁ Ἑωσφόρος θέλει μᾶς προμηνύσει
τὴν ἔλευσίν του πρὶν σᾶς ἀφήσω, φίλαι.

Ἀρμονία

Καθὼς τρυγόνος τρυφερᾶς κ' εἰς φυλακὴν ἂν εἶναι,
μακρὰν δρυμώνων καὶ βουνῶν, μακρὰν τοῦ οὐρανοῦ της
δὲν φεύγουν ἀπ' τὴν μνήμην της τὰ ἄνθη, αἱ μυρσίναι
κ' αἱ ἀναμνήσεις αἱ γλυκαὶ τ' ἐλεύθερου καιροῦ της,
ἀλλ' ὅτ' ὑπνώττει μοναχά, συχνὰ ταραττομένη
ἀπὸ ὀνείρατα πολλά, ἀκούεται νὰ στένῃ,
ἀνακινεῖ τὰ νῶτά της κι' ἀφίνει τὰ πτερά της
μ' ἀμέλειαν νὰ κρέμωνται ἀπὸ τὰ δυὸ πλευρά της,

τοιουτοτρόπως καὶ ἐγώ, μόλις σχεδὸν ἀφήσω
τὰ βλέφαρα νὰ κρύψωσι τὰ δύο ὄμματά μου
μόλις στοῦ ὕπνου τὴν ἀρχὴν τὰ μέλη παραιτήσω,
πετῶ ἀμέσως μὲ τὸν νοῦν στὰ θεῖα χώματά μου.
Ἄχ! δὲν γυρνῶσι πώποτε τὰ κάλλη τῆς Ἑλλάδος,
καὶ εἰς τὸ ἄκρον γῆράς του δάφνης τινὸς ὁ κλάδος
δὲν παρατεῖ τὰ φύλλα του καὶ εἶναι πάντ' ὡραῖος.
Ἑλληνικέ μου οὐρανέ! Πάντα ἐσὺ εἶσαι νέος.

Ὅτ' ὑποκάτω σου συχνὰ καὶ νοερῶς βαδίζω,

εἰς κάθ' ἀστέρα σου λαμπρὸν βλέπων μιὰν κατοικίαν
ἑλληνικῆς τινος ψυχῆς ἀπὸ χαρὰν δακρύζω·
δακρύζω, ναί, καὶ ἐξυπνῶν πολλάκις τὴν πρωίαν
εὑρίσκω ἀκόμη ποὺ κυλᾷ ἐπὶ τῶν παρειῶν μου
καμμιὰν ρανίδα τοῦ νεροῦ τῶν νέων ὀφθαλμῶν μου.

Τότε ἁπλώνω παρευθὺς τὴν τρέμουσάν μου χεῖρα
στὸ μέρος ὅπου κρέμασαι, ὦ νεαρά μου λύρα.
Ἐλθὲ καὶ τώρα πρὸς ἐμέ, ἔλθε νὰ σὲ τανύσω,
τὸν θάνατον δυὸ ἐραστῶν μὲ σὲ θὰ ἐξυμνήσω...
Σὺ δέ, Ἑλλάς μου προσφιλής, σύ, ἐρασμία φίλη,
ποὺ ἔχεις ἁγνὸν τὸ πρόσωπον ἀκόμη καὶ τὰ χείλη,
ἀπ' τὰς πληγὰς ποὺ σ' ἔδωσε τὸ ξίφος τῶν ἐχθρῶν σου,
μὴν ἀρνηθῇς ν' ἀκροασθῇς κ' ἐμένα τὸν υἱόν σου.
Σὺ μόνη εἶσ' ἡ Μοῦσα μου, σὺ εἶσ' ὁ Ἑλικών μου
κ' εἰς σὲ προσφέρω ταπεινῶς τὴν πρώτην τῶν Ὠδῶν μου.

Ἦτον ἡ νύκτα ἥσυχος, παντοῦ ἦτον γαλήνη
κι' ἀργύρωνε τὸν οὐρανὸν μ' ἀκτῖνας ἡ σελήνη.
Τὰ ἄστρα ἐχαίροντο καὶ αὐτά, ἔπαλλον κι' ἐσκιρτοῦσαν
κι' ὡς Νάρκισσοι καλλίκομοι πάντοτ' ἐθεωροῦσαν
μὲ θαυμασμὸν τὰς φλόγας των στὸ βάθος τῶν ὑδάτων.
Μακρόθεν ἤρχετο ἁπαλὸς ὁ φλοῖσβος τῶν κυμάτων
καὶ τῶν ποιμένων αἱ ᾠδαὶ καὶ τῶν πηγῶν τὸ ρεῦμα.
Ἀλλ' ὦ ἐσύ, ἑλληνκὸν καὶ γεφυρῶδες πνεῦμα
ἐσὺ ὅπερ ἐξήτμιζες συχνὰ τὰ δάκρυά μου,
ὅτ' ἐθεώρουν κ' ἔκλαιον τὰ πατρικὰ ὀστᾶ μου,
ποῦ ἦσο καὶ δὲν ἔσειες τὰ φύλλα τῶν δενδρώνων;...

Ἦτο μακράν... ἐστρέφετο ἐν μέσῳ τῶν λειμώνων
τοῦ πατρικοῦ ἐδάφους μου. Ἐδρόσιζε τὸ μνῆμά
τινος τῶν ὅσων ἔπεσαν ἐλευθερίας θῦμα.
Καὶ σύ, γλυκεῖα ἀηδών, πρὸς τί μὲ τ' ᾄσματά σου
καθήμεν' ὑπεράνωθεν τῆς φίλης φωλεᾶς σου
ἢ εἴς τι δένδρον χλοερὸν πλησίον εἰς μίαν βρύσιν,
δὲν ἔθελγεν τὴν ἥσυχον καὶ κοιμωμένην φύσιν;

Οἱ παγετοὶ τῶν Ἄλπεων, οἱ παγωμένοι νότοι,
τὸ μύκημα, οἱ πάταγοι κ' οἱ τῶν χειμάρρων κρότοι
πνίγουν τὸ ᾆσμα τὸ γλυκὺ τῆς θείας ἀηδόνος.
Ἄφες αὐτὴν νὰ κάθηται ἐπὶ τοῦ Ἑλικῶνος.

Ἀκολουθῶ τὸν δρόμον μου. Ἡ ἀργυρᾶ σελήνη
ἓν πέλαγος ἀπέραντον φωτὸς τριγύρω χύνει.
Ἓν πέλαγος, ἀλλ' ἥσυχον, ἀλλὰ γλυκὺ καὶ θεῖον
ὅπου μακρόταται σκιαὶ ὀρέων γιγαντείων,
ὡς νεκρωμέναι φάλαιναι ἡσύχως κολυμβοῦσι.
Ὢ πόσα σμήνη ἰδεῶν τὸν νοῦν μου πλημμυροῦσι!

'Εβάδιζον, ἐβάδιζον στρέφων τὴν κεφαλήν μου.
τὰ πάθη ὁποὺ φθείρουσι τὴν γῆν τὴν πατρικήν μου
Ἄχ! πότε, πότε νὰ ἰδῶ καθὼς στὴν Ἑλβετίαν
κ' ἐκεῖ τεμένη ἔνδοξα εἰς τὴν Ἐλευθερίαν!

Ἄς εἶναι βράχοι ἔρημοι, ἂς εἶν' κρημνοὶ φρικώδεις
ἂς εἶναι χάη σκοτεινὰ καὶ πέτραι τερατώδεις.
Σ' αὐτὴν δὲν ἔχει ὁ Ἑλβετὸς τεμένη ὑψωμένα,
τὰ εἶχ' ἡ φύσις πρὸ αὐτοῦ λαμπρότατα κτισμένα.
Οἱ βράχοι οἱ ἀπότομοι, τὸ βάθος τῶν σπηλαίων
εἶν' οἱ βωμοί, ὅπου αὐτὸς λατρεύει τὴν θεάν του
καὶ οἱ ἀτμοὶ ποὺ ἕρπουσι στὰ νῶτα τῶν ὀρέων
αὐτὸ εἶν' τὸ θυμίαμα, ὁποὺ στὴν ἱεράν του
προστάτριαν ὁ Ἑλβετὸς προσφέρει ἐκ καρδίας.

Καὶ σύ, ὦ Ἕλλην, ὅστις ὑπὸ ζυγὸν δουλείας,
τοιούτους δέχθητι βωμοὺς καὶ μὴ διστάζῃς πλέον,
Ἀνάβα εἰς τὰς κορυφὰς τῶν ὑψηλῶν ὀρέων,
κρύφθητι εἰς δάση σκοτεινὰ καὶ σπήλαια ζοφώδη,
κατάβα κ' εἰς τοῦ μνήματος τὰ στήθη τὰ φρικώδη,
ἂν δύνασαι ἐλεύθερος πάντοτ' ἐκεῖ νὰ εἶσαι.
Καλύτερον ἀναίσθητος εἰς τὴν σκιὰν νὰ κεῖσαι
μιᾶς κυπαρίσσου χλοερᾶς, παρὰ νὰ ἡσυχάζῃς
ὑπὸ τοῦ σκήπτρου τὴν σκιὰν καὶ πάντα νὰ στενάζῃς.
Καλύτερον στὰ σπήλαια τὰ ζόφη ν' ἀναπνέῃς,
παρὰ ἀέρα καθαρὸν νὰ βλέπῃς καὶ νὰ κλαίῃς.
Πῶς ὑπομένεις νὰ θεωρῇς μ' ἀδάκρυτον τὸ βλέμμα
τὸν ἱερὸν σου Ὄλυμπον, φέροντ' ἀκόμη στέμμα
τὸ ἄστρον τῶν τυράννων σου; καὶ πῶς διστάζεις πλέον
νὰ φέρῃς, χαίρων, τὸν σταυρὸν ἐπάνω τῶν ὡραίων
κυμάτων τοῦ Βοσπόρου σου; Τ' ἀφροστεφὲς του κῦμα
ἂς γίνῃ τῶν τυράννων σου καὶ ἄσυλον καὶ μνῆμα.

Ἀλλ' ἡ φαντασία μου ποῦ τρέχει καὶ πλανᾶται...
Ἄς φύγω πλέον ἀπ' ἐκεῖ ὅπ' ὁ Γραικὸς κοιμᾶται
κι' ἂς ἔλθω πάλιν στὰ ψηλὰ βουνὰ τῆς Ἑλβετίας.

Ἐβάδιζον καὶ σκοτεινὰ νέφη μελαγχολίας
ἐσκίαζον τὸ πνεῦμά μου. Ἡ δρόσος τῆς πρωΐας
ἔβρεχεν ὅλα τὰ φυτὰ μετ' ἄκρας ἡσυχίας,
ἀλλ' ἂν ἡ δρόσος ἔβρεχε τὰ δύο ὄμματά μου,
ἄλλαι ρανίδες ἔτρεχον ἀπὸ τὰ βλέφαρά μου.

Ἀλλ' ἤδη στὴν ἀνατολὴν ἤρχιζε ν' ἀναβαίνῃ
τῆς Ἀφροδίτης ὁ ἀστήρ. Κ' εἰς τὸν γλαυκὸν αἰθέρα
νὰ βλέπω ἤρχιζα κ' ἐγὼ κρυφίως νὰ προβαίνῃ,
ἵν' ἀσπασθῇ τὸν σκοτεινὸν ἀλλ' ἥσυχον ἀέρα,
καμμιὰν ἀκτῖνα ἡλιακήν. Ἡ ἀργυρᾶ σελήνη

κι' αὐτὴ ἤρχιζε τὸ κάρρον της πρὸς τὰς δυσμὰς νὰ κλίνῃ.

Στὴν λίμνην, ἥσυχον, νεκράν, ἀντανακλῶντ' ἀκόμη
τῶν ἄστρων ποὺ ἀπέθνῃσκον οἱ τελευταῖοι τρόμοι.
'Ακόμη εἰς τὸ βάθος της ἐφαίνετο ριγμένος
δεύτερος ἄλλος οὐρανὸς λαμπρὰ κεκοσμημένος.

'Αλλά, τί τάχα εἶν' αὐτὸ τὸ ὑψωμένον χῶμα;
Μὴ κρύπτῃ ἀρά γέ τινος τὸ νεκρωμένον σῶμα;
Ναί... εἶν' ἓν μνῆμα, εἰς κράββατος δύο ἐραστῶν ἀπόντων.
"Ακουσον, φίλε, ἄκουσον κ' εἰς τὸν ψυχρὸν νεκρόν των
ἑτοίμασε τὸ βλέμμα σου δικαίως νὰ δακρύσῃ,
ἑτοίμασέ το ἐπ' αὐτῶν τὸ ὕδωρ του νὰ χύσῃ.

"Ησαν οἱ δύο ἐρασταὶ στὴν κορυφὴν τῆς Δόλου,
ἥτις στὰ νέφη κρύπτεται σιμὰ τοῦ θείου θόλου.
Τὸ πεπρωμένον, φαίνεται, τοὺς εἶχεν ὁδηγήσει
σιμὰ τοῦ στερεώματος, σιμὰ τῶν θείων θρόνων,
διότι ἔμελλ' ἐν βραχεῖ καθεὶς νὰ κατοικήσῃ
ἐκεῖ, μακρὰν τοῦ κόσμου μας, στὰ νῶτα τῶν αἰώνων.

'Ο ἐραστὴς ἐκάθητο μὲ δακρυσμένον ὄμμα
καὶ ἔδιδεν ἀνάπαυσιν στὸ τρυφερόν του σῶμα.
Μόλις τὸν εἶδες σκυθρωπόν, ὦ δυστυχὴς Μαρία,
ἔτρεξες στὰς ἀγκάλας του. 'Η τρυφερὰ καρδία
τοῦ ἐραστοῦ σου ἔπαλλεν. "Ητον τεταραγμένη
κ' οἱ ἥμεροί του ὀφθαλμοὶ βαρεῖς καὶ δακρυσμένοι,
μόνοι, ὦ κόρη, σ' ἔλεγον τὴν λύπην τῆς ψυχῆς του.
'Ο δυστυχὴς ᾐσθάνετο τὸ τέλος τῆς ζωῆς του!
Τῶν ὀφθαλμῶν τὰ δάκρυα, ἡ κόμη σου ἡ βαθεῖα
ποὺ ἔκειτο ἐλεύθερος ἀπέμαξε. Μαρία·
κ' ἐνῷ τ' ὡραῖον στόμα σου τὸν ἐραστὴν ἐφίλει
τοιούτους λόγους ἄφινον τὰ ροδαλά σου χείλη.

«Διατί δακρύεις, φίλε; διατί εἶσαι λυπημένος;
Αὔριον... ὢ εὐτυχία! μὲ ἐμὲ θᾶσαι ἑνωμένος.
Μὲ ἐμέ... ἀλλὰ τί λέγω; τοῦτο, ἴσως, ἡ αἰτία,
εἶν' αὐτῶν σου τῶν δακρύων. "Ω πανάθλιε! Μαρία!
»'Ορφανή, δυστυχισμένη, σ' ἦσο ἡ μόνη μου ἐλπίδα·
»εἰς σὲ εἶχα καὶ πατέρα καὶ μητέρα καὶ πατρίδα·
»διατὶ μ' ἀφίνεις τώρα,
»ὅτε πλέον τοῦ ὑμεναίου ἐπλησίασεν ἡ ὥρα;

»Δυστυχής! ἀντὶ νὰ πλέξω τὴν στολὴν τὴν νυφικήν μου,
»ἔπρεπε νὰ εἶχα πλέξει τὴν στολὴν τὴν νεκρικήν μου
»καὶ ἀντὶ νὰ ἑτοιμάσω νυμφικὸν τὸν θάλαμόν μου,
»ἔπρεπε νὰ σκάψω λάκκον γιὰ νὰ θέσω τὸν νεκρόν μου,
»ἀλλὰ κἂν προτοῦ μ' ἀφήσῃς πρὶν μείνω ἔρμη ἡ ἀθλία,

»πές μου κἂν τοῦ χωρισμοῦ μας ποία εἶναι ἡ **αἰτία;**
»Φίλε μου λάβ' εὐσπλαγχνίαν,
»εἰ δὲ μή, νεκρὰν θὰ κλαύσῃς τὴν πανάθλιον **Μαρίαν».**

Καὶ ἔκλαιε ἡ δυστυχὴς σὰν βρέφος ποὺ βυζαίνει,
εἰς κάθε λόγον ποὺ ἄφινον τὰ χείλη της νὰ ἐκβαίνῃ.

«Μαρία! (τότ' ἀνέκραξεν ὁ ἐραστής της κλαίων)
Μαρία, κλεῖσε τὰς πηγὰς τῶν ὀφθαλμῶν σου πλέον.
»Ἡ αὐριανή μας ἕνωσις δὲν εἶναι ἡ αἰτία
»τῆς λύπης, ὦ φίλη μου, ὦ τρυφερὰ Μαρία.
»Ἀλλά;... ἀλλὰ μία φωνὴ μὲ λέγει στὴν καρδίαν,
»ὅτι... μακράν... θὰ ἤμεθα.... τὴν αὐριανὴν πρωΐαν
»Μαρία.. ἂς πλέξωμεν μαζὶ τὸν στέφανόν μας,
»εἴτε διὰ τὸν γάμον μας ἢ γιὰ τὸν θάνατόν μας».

Ἐκόσμουν ἄνθη τρυφερὰ τὴν κορυφὴν ἐκείνην,
ἐφ' ἧς ἡσύχαζ' ὁ ἀὴρ ὡς ἐπὶ θείαν κλίνην.
Ἐκεῖ ἐπεριφέροντο οἱ δύο ἐρωμένοι
μὲ τ' ἄνθη, ὅπου ἐσύναζον ὡραίως ἐστεμμένοι.
Ἀλλὰ τίς δαίμων ὤθησεν εἰς τοῦ κρημνοῦ τὰ χείλη
τὴν κόρην, ὅπου πρὸ μικροῦ ὁ ἐραστὴς ἐφίλει;

Οἱ πόδες της ἀέριοι γλιστρῶσιν. Ἄχ! ἐχάθη!...
Τὸ ὄνομα τοῦ ἐραστοῦ ἀπ' τῆς καρδιᾶς τὰ βάθη
πετᾷ τὴν ὕστερην φοράν... ὁ ἐραστὴς τὴν βλέπει
καὶ τρέχει τρέμων πρὸς αὐτήν, ἐκεῖ τὸ βῆμα τρέπει.
Τὴν φθάνει, τὴν ἀσπάζεται... ὦ θηριώδης μοῖρα!
κ' οἱ δύο πίπτουσι νεκροί. Εἰς καθεμίαν χεῖρα,
βαστοῦν ἀκόμη ἄνθη τινά. Στὰ μέλη των ἀκόμη
μικροὶ καὶ ἀνεπαίσθητοι φαίνονταί τινες τρόμοι.
Στὸ στῆθός των εἶχον πληγὰς εἰς τὸ παρόμοιον μέρος.
ὅπου ὀλίγον πρότερον εἶχε πληγώσει ὁ Ἔρως.
Τὸ ζωηρὸν τὸ ἥμερον κ' ἐρωτικόν των βλέμμα
ἦτο θολὸν κ' ἐστρέφετο εἰς τὸν θερμόν των αἷμα.

Ἀνοιχοκλοῦν τὸ στόμα των, ὅπου ἀκόμη μένει
τῶν τρυφερῶν τῶν ἀσπασμῶν ἡ δροσερὰ ὑγρότης.
Τὰ χείλη των κατάχλωμα ἀφίνουν νὰ ἐκβαίνῃ
κανένα φθόγγον μυστικόν. Ὢ ποία ἡμερότης
ἐκάλυπτε τοὺς δυστυχεῖς! Αἱ ἥμεραι ψυχαί των
ἐπέτασαν στὸν οὐρανόν, ὅπου ἦσαν αἱ σκηναί των.

Ἕνας πρεσβύτης ἱερεύς, μ' ἀκροσφαλὲς τὸ βῆμα,
εἰς τοῦ κρημνοῦ τοὺς πρόποδας ἀνέσκαψε τὸ μνῆμα
Ὢ πόσον ἦτο εὐρύχωρον! Τῶν δύο ἐρωμένων
ἔθεσ' ἐκεῖ τὰ πτώματα, ψυχρῶν καὶ νεκρωμένων.
Τὰ ἄνθη μεθ' ὧν ἔστεφον τὴν νέαν κεφαλήν των

μόνον ὑπῆρξαν κόσμημα εἰς τὴν σκληρὰν ταφήν των.

Μία μικρὰ ροδωνιὰ ἐπάνω των αὐξάνει,
ἀλλ' εἶναι τόσον ἀσθενὴς ποὺ λέγεις, «θ' ἀποθάνῃ».
Τὰ φύλλα της κατάχλωμα πάντοτε παρακαίρως
κρημνίζονται στὸ μνῆμά των μὲ μιὰν πνοὴν ἀέρος.
Ἀλλά; πρὸς τί οἱ ἄνεμοι καὶ τῶν πηγῶν τὸ κῦμα
δὲν ἐκριζώνουν τὸ φυτὸν ἀπ' τὸ ψυχρόν των μνῆμα;
Τὸ σέβονται ὡς ἱερὸν τοῦ ἔρωτος σημεῖον
καὶ δὲν τολμοῦν, διάζοντες δυὸ νέων ἓν μνημεῖον,
νὰ θανατώσουν ἓν φυτὸν ποὺ ἐπιθυμεῖ νὰ ζήσῃ,
ἵνα ἀκόμη πρὸς καιρὸν στὸν τάφον των θρηνήσῃ.

Ὦ νέαι δάφναι, τρυφεραί, ἀκαίρως μαρανθεῖσαι,
σταγόνες δρόσου ἐαρινῆς σκληρῶς ἐξατμισθεῖσαι,
ἀπὸ τὰς φλόγας κεραυνοῦ ὁποὺ περνᾷ καὶ φθείρει,
χαίρετε! Κἂν καὶ εἰς αὐτὴν τὴν τρομερὰν καὶ πλήρη
τοῦ πνίγματος πικρότητα κἂν εἴσθε ἑνωμένοι,
κοιμᾶσθε κἂν ἀχώριστοι κι' ἂς εἶσθ' ἀποθαμένοι.

Ὁ φθισικός

«Θεέ μου! πόσον ἴσχνευσα! Τὸ νεαρόν μου στῆθος
»κατήντησε κατάξηρον, ψυχρὸν ὡς τάφου λίθος.
»Μία φλόγα ἀκαταδάμαστος τοὺς πνεύμονάς μου καίει,
»ἐξήρανε τὸ σῶμά μου, ἔκαυσε τὰ ὀστᾶ μου
»κι' ὁ ὀφθαλμός μου πρὸ πολλοῦ δὲν δύναται νὰ κλαίῃ.
»Ἡ φλόγα μου ἀπερρόφησε κι' αὐτὰ τὰ δάκρυά μου.
»Ἐλπίζω, ἐλπίζω πάντοτε στοῦ μνήματος τὴν δρόσον,
»ἀλλὰ ὡς πόσον μάταια θὰ τὴν προσμείνω, ὡς πόσον;

»Τὰ φύλλα πλέον ἤρχισαν κατάξηρα νὰ πίπτουν·
»ἤρχισαν κ' αἱ κυπάρισσοι τὰ μῆλά των νὰ ρίπτουν
»καὶ νὰ τ' ἀφίνουν νὰ κυλοῦν ἐπάνω τῶν μνημάτων
»κ' ἐγὼ νεκρὸς ἀπὸ πολλοῦ δὲν δύναμαι νὰ πέσω,
»δὲν δύναμαι νὰ κοιμηθῶ ἐν μέσῳ τῶν ᾀσμάτων
»τῆς μελαγχολικῆς γλαυκός· δὲν δύναμαι νὰ θέσω
»τὴν ἔρημήν μου κεφαλὴν ἐπάνω εἰς ὀλίγον χῶμα,
»δὲν δύναμαι διὰ παντὸς νὰ κλείσω αὐτὸ τὸ στόμα.

»Ὅτε τὴν νύκτα ἡ ἥσυχος καὶ ἀργυρᾶ σελήνη
»τῆς κυπαρίσσου τὴν σκιὰν ἐπὶ τῶν τάφων χύνῃ,
»ὅτε ἀκίνητος κ' ἐγὼ εἰς τὸ νεκροταφεῖον
»τὴν βλέπω ἐκείνην τὴν σκιὰν βουβὴν καὶ μακρυτάτην
»νὰ ἀριθμῇ μὲ προσοχὴν τὸν ὄχλον τῶν μνημείων
»ὁποὺ τῆς ἐπαράδωσεν ἡ τύχη νὰ φυλάττῃ

»μὲ φαίνεται, ὅτι μὲ ζητεῖ· ἀλλὰ κι᾽ αὐτὴ θὰ πέσῃ,
»πρὶν εἰς τοὺς φίλους τάφους της τὸν τάφον μου προσθέσῃ».

Ὁ δυστυχής, καθήμενος σιμὰ στὴν παραλίαν,
ἐκύτταξε τὴν θάλασσαν εἰς ἄκραν ἡσυχίαν
καὶ μετ᾽ ὀλίγον ἤρχισε πάλιν ν᾽ ἀναστενάζῃ.
Ἡ ἀλκυὼν μ᾽ ἀνησυχίαν στὸν αἰγιαλὸν φωνάζει
κ᾽ εἰς τὰς λυπηρὰς κραυγάς της ἐκεῖ πέραν στὴν κοιλάδα
ἀποκρίνεται ὁ ταῦρος μὲ μυκήματα βροντώδη
καὶ τὴν θάλασσαν σκεπάζει μία νεκρικὴ μαυράδα.
Ὁ ἀὴρ ἐπισωρεύει πυκνὰ νέφη καὶ ζοφώδη.
Βέβαια τὴν νύκτα ταύτην τὰ στοιχεῖα θυμωμένα,
θὰ ταράζουν καὶ τὴν σκόνην καὶ ὀστὰ τὰ γυμνωσμένα
ποὺ ἀναπαύοντ᾽ αἰωνίως εἰς τὰ σκοτεινὰ μνημεῖα.
Βέβαια θὰ ἀποσβήσουν στὰ βουβὰ νεκροταφεῖα
καὶ τὰς νεκρικὰς λυχνίας,
ποὺ ἀνάπτομεν ἐν μέσῳ τοῦ θανάτου τῆς σκοτίας.

Εἰς τὸν φίλον μου Παγκαλον

Ἐγόγγυζον οἱ λαίλαπες, ἀπ᾽ τὰ φρικτά των στήθη
φρικωδεστέρα ἄλλη φλὸξ πώποτε δὲν ἐχύθη.
Ὁ μαῦρος Νότος κι᾽ ὁ Βορρᾶς, ὡς ἔχιδναι σφυρίζουν
καὶ τὰς πτελέας φεύγοντας σκληρότατα μαστίζουν
Βροντᾷ καὶ πίπτει ὁ κεραυνός, βροντᾷ καὶ πίπτει πάλιν,
σχίζων τὰ σπλάχνα τῶν νεφῶν καὶ τὴν ἀνεμοζάλην.

Ἄχ! πόσον ἐπεθύμησα κ᾽ ἐγὼν νά ᾽μαι πτελέα,
νά ᾽μαι πτελέα ἔρημη ψιλὴ καὶ γηραλέα,
νὰ δέχωμαι στὰ νῶτά μου τὰς κρούσεις τῶν στοιχείων,
ν᾽ ἀφίνω μόνον ἐπ᾽ αὐτῶν μερῶν τῶν ἐπιγείων
τὰς μακρυτάτας ρίζας μου· καὶ μὲ τὴν κεφαλήν μου
νὰ πλησιάζω πάντοτε τὸν μέγαν ποιητήν μου,
νὰ ἀναπνέω τοὺς ἀτμοὺς ἀνάμεσα στὰ νέφη,
νὰ βλέπω καὶ τὸν λαίλαπα ἀγρίως νὰ μὲ στέφῃ.

Ἐγόγγυζον οἱ λαίλαπες. Καὶ τοῦτο τί με μέλει;
Ἐὰν ἡ φλὸξ τοῦ οὐρανοῦ τὴν κεφαλήν μου θέλῃ
δὲν τὴν εὑρίσκει πανταχοῦ;... Μονήρης τότ᾽ ἐκβαίνω
καὶ εἰς τὸ δάσος τὸ βαθὺ ὁρμητικὸς ἐμβαίνω.

Ὦ φίλε, πρό τινος καιροῦ ἡ καθαρὰ πρωΐα,
ὁ αἴθριος ὁ οὐρανός, σελήνη ἡ γλυκεῖα,
δὲν τέρπουν τὴν καρδίαν μου. Ἀνάμεσα στὰ δάση
ὁ νεφελώδης βίος μου ἄμποτε νὰ περάσῃ!

Ἐπιθυμῶ καλύτερον τοῦ κεραυνοῦ τὰ βέλη
στὴν ἀκοήν μου νὰ κροτοῦν, παρὰ τὰ θεῖα μέλη
τῆς ἀηδόνος. Ἀλλὰ ποῦ, εἶν' ἡ Ἑλβετία;
Ποῦ εἶν' ἐκείνη ἡ ψυχρὰ τῆς Φρίκης κατοικία;
Ἐκεῖ, ἐν μέσῳ παγετῶν καὶ βράχων καὶ χιόνων,
τριγυρισμένος πάντοτε ἀπ' τὴν σκιάν μου μόνον,
ἐβάδιζα μὲ σταθερὸν μὲ ἀσφαλὲς τὸ βῆμα
καὶ μ' ὅλον τοῦτο, οὔτ' ἐκεῖ δὲν εὕρηκα ἓν μνῆμα,
ἐκεῖ, ὁποὺ κρημνίζονται μυρία ὄρη πάγου,
μὲ ταραχὴν κολάσεως, μετὰ φρικτοῦ πατάγου,
ἀφίνοντα ὀπίσω των φόνον καὶ ἐρημίαν,
ὅτε ἐπέρασα κ' ἐγὼ τὸ πᾶν εἰς ἡσυχίαν
μ' ἐπεριγέλα μειδιῶν. Μ' ἄφινε νὰ περάσω.
Μὲ εὐσπλαχνίσθη ἡ μοῖρά μου καὶ θέλει νὰ γηράσω.
Μέσ' στὰ ζοφώδη σπήλαια, μέσ' στῶν κρημνῶν τὸ στόμα
ποτέ μου δὲν ἐπάτησα τοῦ τάφου μου τὸ χῶμα.

Τοιουτοτρόπως καὶ προχθὲς στοὺς κεραυνοὺς ἐν μέσῳ,
στὴν κεφαλήν μου κανενὸς τὴν φλόγα νὰ καλέσω
δὲν ἠδυνήθην. Ἡ βροχὴ κατέπιπτε ραγδαία
κ' ἐμάστιζε τῶν πτελεῶν νῶτα τὰ γηραλέα.
Στὴν χεῖρά μου ἐβάσταζα ψυχρὰν καταβρεγμένην
ὅσιον βίβλον ἱεράν, θεόθεν ἐμπνευσμένην·
τοῦ Μιτζκεβὶτζ τὰ ᾄσματα. Ὦ φίλε μου, ἀγνοοῦσα,
ὅτι μ' αὐτὴν τὸν θάνατον εἰς μάτην ἐζητοῦσα.
Ὁ οὐρανὸς δὲν δύναται ποτὲ νὰ κατακάψῃ,
ὅ,τ' εἶπ' εἰς τὸν προφήτην του ἐδῶ στὴν γῆν νὰ γράψῃ.
Κ' ἐκεῖνος εἶναι δυστυχής! Καὶ τὶς θνητὸς δὲν εἶναι;
Ποῦ κεῖνται τῶν προγόνων του αἱ παγωμέναι κλῖναι
καὶ ποῦ τὸν βίον του αὐτὸς ἀλήτης ἀφανίζει!
Πλανᾶτ' ἐδῶ, πλανᾶτ' ἐκεῖ, μαραίνεται κι' ἀσπρίζει!
στὴν ἐμπνευσμένην του φωνὴν εὐφήμησ' ὁ Γαλάτης,
μόνον εὐφήμησ' ὁ δειλὸς τοῦ ἔθνους του προστάτης!

Κι' ἂν ἐγὼ καὶ σύ, ὦ φίλε μου, μονήρεις πλανημένοι,
ἀπὸ τὴν πάτριόν μας γῆν εἴμεθ' ἐκριζωμένοι.
Καθὼς ἐκεῖνο τὸ φυτόν, ποὺ ἔρημον αὐξάνει
στὰς χώρας τῆς Ἀνατολῆς, ἀφεύκτως θ' ἀποθάνῃ,
ἂν τὸ φυτεύσῃς ἀλλαχοῦ. Πάντα συνηθισμένον
εἰς τὰς σταγόνας τῆς αὐγῆς νὰ κολυμβᾷ βρεγμένον.
ἐκεῖ θὰ εὕρῃ κεραυνούς, ἀνέμους καὶ χιόνας
καὶ πεπνιγμένον σ' ἀκανθῶν ἀγρίους λεγεῶνας
θὰ τήκεται, θὰ μαρανθῇ, τὴν κεφαλὴν θὰ κλίνῃ.
Ὅπου οἱ τάφοι οἱ πατρικοί, ἐκεῖ εἶναι κ' ἡ εἰρήνη.
Ἄχ! πότε πάλιν νὰ ἰδῶ τὸ πατρικόν μου χῶμα,
νὰ προσκολλήσω ἐπ' αὐτοῦ τὸ νεαρόν μου στόμα
καὶ νὰ δακρύσω ἀπὸ χαράν! Ἄχ, πότε νὰ καθίσω

ἐπὶ ἀρχαίου μνήματος! Ἄχ, πότε νὰ φιλήσω
τὰ θεῖα τῶν προγόνων μου ὀστᾶ τὰ σαπημένα
κι' ἂν εἶναι κι' ἀπὸ τοὺς σκώληκας τῆς γῆς τετρυπημένα.
Εἰς τὰς σχισμάδας π' ἄνοιξεν ἐπάνω των ὁ χρόνος
θὰ προσκολλῶ τὸ στόμα μου καὶ θὰ νομίζω μόνος
ὅτι φιλῶ τὰ ροδαλὰ μιᾶς παρθένου χείλη.
Αὐτὰ θὰ εἶναι οἱ συγγενεῖς, αὐτὰ θὰ εἶν' οἱ φίλοι
καὶ καθ' ἑκάστην μετ' αὐτῶν θὰ ἐκφωνῶ δακρύων.
Ἄφες με, κόσμε, ἥσυχον ἐν μέσῳ τῶν μνημείων
νὰ τρέφωμαι εἰς τὴν σκιὰν τῆς μαύρης κυπαρίσσου,
ἀνάμεσα τῶν μυρσινῶν, ἐν μέσῳ τοῦ ναρκίσσου,
νὰ ἔχω προσκεφάλαιον ἓν κράνιον ἀρχαῖον
καὶ κλίνην νἄχω δροσερὰν ἓν μνῆμα γηραλέον.

Ἀλλ' εὐτυχής, ἂν ἐπ' αὐτοῦ τοῦ λίθου ποὺ θὰ κρύπτῃ
τὸ παγωμένον πτῶμά μου, ἂν ἤκουα νὰ ρίπτῃ
ἐνίοτε κι' ὁ Πάγκαλος ρόδων τινὰς δεσμίδας,
μαζὶ μὲ τῶν δακρύων του τὰς δροσερὰς ρανίδας.

A MONT MORENCY

Ἡ Σαλαμίς

Ἡ Σαλαμίς! ἡ Σαλαμίς! ὁ ναύτης μας κραυγάζει,
ἱστάμενος στὴν πρῷράν του ποὺ προχωρεῖ κι' ἀφρίζει.
Ἡ Σαλαμίς! ἡ Σαλαμίς! Καὶ ἡ Ἠχὼ φωνάζει
μὲ μίαν φωνὴν ποὺ ἀδύνατος στὸν οὐρανὸν σφυρίζει.
Πρός τι τοιοῦτον ὄνομα τὸ αἷμα μου ταράζει,
πρός τι εἰς ἐκείνην τὴν φωνὴν τὸ βλέμμα μου δακρύζει,
δὲν εἶναι τάχα καὶ αὐτὴ εἰς σκόπελλος μεγάλος,
ὅπου μουγκρίζων ξεψυχᾷ τῶν θαλασσῶν ὁ σάλος;

Καὶ τὰ γλαυκὰ τὰ κύματα ποὺ τώρα ταραγμένα
σκιρτοῦν καὶ τρέχουν μὲ χαρὰν διὰ νὰ τὴν ἀσπασθῶσι,
πρός τι, πρός τι, μὲ φαίνονται μὲ δάφνας ἐστεμμένα
ἀντὶ μ' ἀφρὸν θαλάσσιον, ὁπόταν ὀργισθῶσι;
Κι' ὅταν μυκῶνται μὲ χαρὰν καὶ τρέχουν φουσκωμένα
εἰς τὰς ἀρχαίας της ἀκτὰς σκληρῶς νὰ κρημνισθῶσι
πρός τι, πρός τι μὲ φαίνεται σ' αὐτοὺς τοὺς μυκηθμούς των
ν' ἀκούω ν' ἀναφέρωσι τοὺς χρόνους τοὺς λαμπρούς των;

Εἰδοποίησις

(Ἐγράφη ὑπὸ τοῦ ποιητοῦ Ἀρ. Βαλαωρίτη)

«Οἱ ἑπόμενοι στίχοι ἔμελλον ν' ἀποτελέσουν μέρος μικροῦ τινος ποιηματίου ἐπονομαζομένου «Τὰ κατὰ Κλεάνθην καὶ Εὔανδρον». Ἐπειδὴ ὅμως μεταμεληθεὶς παρήτησα τὴν ὑπόθεσιν ταύτην, πρέπει νὰ ἐξηγηθοῦν αἱ περιστάσεις, ἵνα ἐννοηθῶσιν οἱ ἀκόλουθοι στίχοι. Παρουσιάζεται ὁ Λέανδρος

γέρων διηγούμενος εἴς τινα ξένον τὰς δυστυχίας του. Ἡ ὑπόθεσις ἐν γένει τῶν λόγων εἶναι ἡ ἑξῆς: Ὁ Τιμάνθης, φίλος τοῦ Λεάνδρου, ἠρωτεύθη Μαρίας τινος, ἥτις ὡσαύτως ἦτο πρὸς αὐτὸν ἐρωτευμένη. Οἱ γονεῖς τῆς κόρης δὲν ἤθελον νὰ δώσωσιν ὡς σύζυγον εἰς τὸν Τιμάνθην τὴν θυγατέρα των, διὰ τὸ ὁποῖον ὁ Τιμάνθης ἀπηλπισμένος ἀναχωρεῖ μετὰ τοῦ φίλου του Λεάνδρου.

Μετὰ μακρὰν περιοδείαν ἐπέστρεφον εἰς τὴν πατρίδα των, ἀλλ' ἐν τῷ μεταξὺ τούτῳ ἡ Μαρία ἔμεινε ὀρφανὴ καὶ οὕτω ἀπηλπισμένη φονεύεται εἰς τὰς ὄχθας ἑνὸς ρύακος, ὅστις ἔρρεε δι' ἑνὸς κήπου, ὅπου ἐσύχναζεν.

Ὁ Τιμάνθης καὶ ὁ Λέανδρος ἐμβαίνουσιν εἰς τὸν κῆπον τοῦτον καθ' ἣν στιγμὴν ἔμελλε νὰ φονευθῇ ἡ Μαρία.

Ἡ σκηνὴ αὕτη εἶναι ἡ ὑπόθεσις τῶν πρώτων στίχων. Ἡ ὑπόθεσις τῶν δευτέρων εἶναι ἡ περιγραφὴ ὄχι ἐντελῶς τοῦ Ἅδου εἰς τὸν ὁποῖον ὑπό τινος μάγου ὡδηγήθησαν κατὰ τὴν ὁδοιπορίαν των. Τοῦτο πρέπει νὰ προηγηθῇ. Πρὸς κατάληψίν τινων περιστάσεων πρέπει νὰ ἐξεύρῃ τις ὅτι ἡ Μαρία ἦτον μουσικὴ καὶ ἠκολουθεῖτο πάντοτε ὑπὸ ἑνὸς σκύλλου. Εἰς τὸ τέλος τῶν πρώτων στίχων παρουσιάζεταί τις γέρων ἀσκητὴς διωγμένος, ἐπὶ τῆς ἐπαναστάσεως τῆς Γαλίας, ὅστις ἔμελλε νὰ διηγηθῇ τὰ κατὰ τὴν Γαλλίαν συμβάντα.

Τὸ τέλος τοῦ Τιμάνθου εἶναι ὁ θάνατος, τὸν ὁποῖον ἐπέφερεν εἰς αὐτὸν ὁ τῆς Μαρίας. Τῶν δευτέρων στίχων λείπει καὶ ἡ ἀρχὴ καὶ τὸ τέλος».

Ἀσμα ΙΙ

Ὁ ἥλιος ἀνέτελλε κ' ἐφώτιζε τὴν κτίσιν
τοὺς λόφους καὶ τὰ ὕδατα κοσμῶν ὅλην τὴν φύσιν.
Τὸν ὕπνον παρῃτήσαμεν ἡμεῖς οἱ δύο νέοι,
ὅτε ἡ αὔρα τῆς αὐγῆς κατάψυχρος νὰ πνέῃ
ἤρχιζεν. Ἐπεράσαμεν μέρη πολλὰ τραχέα
καὶ πάμπολλα κατάφυτα δασώδη καὶ εὐθέα.
Ὁπότ' ὁ Φοῖβος ἔφερε στὴν θάλασσαν τοὺς ἵππους,
εἰς πεδιάδα εὕρομεν ὡραίους τινας κήπους.
Παντοῖα εἴδ' ἦσαν φυτῶν, ἀπὸ καρποὺς γεμάτων
καὶ βρεχομένων πάντοτε ὑπὸ ψυχρῶν ναμάτων
καθαρωτάτου ποταμοῦ στὰς ὄχθας τοῦ ὁποίου,
ὡς δορυφόροι ἵσταντο μεγάλου βασιλείου,
μυρσίναι καὶ κυπάρισσοι καὶ εὐθαλεῖς αἱ δάφναι,
ροδωνιαὶ ἀνθίζουσαι κι' ὡραῖαι πικροδάφναι.
Στὰς ὄχθας του ἐποτίζοντο φιλέρημοι τρυγόνες
ὁπότε ἐλαρύγγιζον ἄθῳαι ἀηδόνες.
Οἱ κύκνοι περιέπλεον, ὡς νύμφαι τῶν ὑδάτων,
ταράττοντες τὰ ὕδατα μὲ τὰ λευκὰ πτερά των.

Εἰς τὸν δενδρῶνα εἴχαμεν τὸ βῆμα διευθύνει

καθ' ἣν στιγμὴν ὁ ἥλιος ἤρχισε νὰ ἐκκλίνῃ.
Ἐξαίφνης τότ' ἠκούσαμεν φωνήν τινα καὶ ἤχους·
ἐστάθημεν κι' ἀκούσαμεν τοὺς ἀκολούθους στίχους:

Ἐλθέ λύρα, ἐλθὲ πάλιν τώρα
νὰ σημάνῃς, ὁπότε ἡ ὥρα,
τοῦ θανάτου εἶναι σιμά!
Ἀχ! ὡραῖε, ποῦ ἄρά γε εἶσαι;
Ἀπὸ τὸ σῶμά σ', ἂν δύνασαι, λῦσε
τὴν ψυχήν νὰ ἔλθ' εἰς ἐμὲ
νὰ ἰδῇ, ποὺ εὑρίσκεται μόνη
ἡ Μαρία, ἐνῷ ἄγριοι πόνοι
τρέφουν μόνον ἐμὲ δυστυχῆ.
Ἆ! σύ, Ζέφυρε, ὅστις ταράσσεις
τὰ νερὰ τῆς ἀκάρπου θαλάσσης
καὶ τ' ἀθῷά μου ταῦτα μαλλιά,
λάβε σὺ στὰ πτερά σου καὶ φέρε,
ἀπ' ἐμὲ στὸν Τιμάνθην τὸ «χαῖρε»
καὶ εἰπέ του, ὅτι εἶμ' ὑγιής.
Φύγε τώρα, μὴ θέλεις νὰ μείνῃς
μέχρι τέλους καὶ μάρτυς νὰ γίνῃς
τῆς μελλούσης φρικώδους σκηνῆς.

Τοιαῦτα κελαδήματα οἱ κύκνοι παραιτοῦσι,
ὁπότε ν' ἀποθάνωσι μέλλουν καὶ ξεψυχοῦσι.
ἐνῷ ἀκόμη μιὰ φωνὴ ἐκβαίν' ἀπὸ τὸ στόμα.
Τοῦ φίλου μ', ἐν τῷ μεταξύ, ἐτάραττε τὸ σῶμα
δαιμόνιόν τι. Ἔτρεξεν, ἀφ' ἔπαυσαν οἱ στίχοι,
στὸ μέρος ὅθεν ἤρχοντο ἁρμονικοὶ οἱ ἦχοι.
Ἐγὼ τὸν ἠκολούθησα καὶ εἴδαμεν συγχρόνως
τὴν θέαν, ἐξ ἧς ἔλαβεν ἀρχὴν ὁ μέγας πόνος.
Πλησίον σ' ἕνα ρύακα ἔκειτο ἡ Μαρία,
ὡραιοτάτη τις εἰκὼν καὶ ὄχι ἐπιγεία.
Ἡ κόμη της ἦτον ξανθὴ καὶ ἄπλεκτος καλύπτει
τὰς δύο ὡραίας παρειάς, καθὼς ὁπότε κρύπτει
νεφέλη τις τὸν ἥλιον. Μὲ μίαν τῶν χειρῶν της
ἐκράτει τ' ἀπεικόνισμα, ποὺ εἶχε στὸν λαιμόν της,
τοῦ ἐραστοῦ. Ἡ ἄλλη της, ψυχρά, ἀλαβαστρίνη,
ἐπακουμβοῦσε ἐλαφρὰ στὸν σκύλλον, ὅστις χύνει
δάκρυα ὠρυόμενος. Βλέπουν οἱ ὀφθαλμοί της
τὸν οὐρανόν, ὅπ' ἔμελλε νὰ ὑπάγῃ ἡ ψυχή της.
Εἰς τὸ πλευρὸν της ἔκειτο ἡ λύρ' αἱματωμένη
κ' εἰς τὴν ξανθὴν της κεφαλὴν ἡ δάφνη μαραμένη.
Φέρει τὸ στῆθος δυὸ πληγὰς σκληρὰς καὶ βαθυτάτας
τοῦ ξίφους καὶ τοῦ ἔρωτος. Ρίπτουν τὰς μακροτάτας
ἐπὶ αὐτῆς καὶ χλοερὰς κόμας, ἐρωτευμένα,
παρὰ ποτὲ φαινόμενα ὅτ' ἦσαν λυπημένα,
τῶν ἰτεῶν τὰ θάλλοντα καὶ πάγκαλα στελέχη.

Ἦτον λευκὸν τὸ ἔνδυμα καὶ ἄλλο τι δὲν ἔχει,
εἰ μὴ κηλίδας ἐρυθρὰς τ' ἀθῴου αἵματός της.

Καθ' ἣν στιγμὴν τὴν εἴδομεν δὲν εἶχεν ὅλον τὸ φῶς της
σβεσθῇ, ἀλλ' ἔμενον τινές ἀκτῖνες σκοτισμέναι.
Ἐγνώρισε τὸν ἐραστήν, ὅτ' ἦσαν δεδεμέναι
αἱ λέξεις, δὲν ἠδύνατο πλέον νὰ ὁμιλήσῃ,
ἀλλ' ὅμως τὰς δυνάμεις ἤνωσε πρὶν ἀφήσῃ
τὴν γῆν καὶ μ' ἓν μειδίαμα ἐπρόφερε τὸ Τίμ...α...
Ὅτε τό... ανθη ἔκβαινε, ἡ Ἄτροπος τὸ νῆμα
τοῦ βίου της ἀπέτεμε. Παρήτησε τὸ σῶμα
τότ' ἡ ψυχὴ κ' ἐπέτασε· ἀλλ' ἔστρεφε τὸ ὄμμα
συχνὰ πρὸς τὸν Τιμάνθην της, τοῦ νέου φοβουμένη
μήπως ἐξέλθῃ ἡ ψυχὴ κι' οὕτω συνωδευμένη,
πετάσῃ πρὸς τὸν οὐρανὸν μ' αὐτὴν εἰς τὸ πλευρόν της.
Ὁ φίλος μ' ἐν τῷ μεταξύ, θρηνῶν, τὸ πρόσωπόν της
ἠσπάζετο καὶ ἤθελε νὰ τὴν ἀκολουθήσῃ
καὶ εἰς τ' ἀθῷον αἷμά της τὸ αἷμά του νὰ χύσῃ.
Μὲ βίαν ἐπροσπάθησα νὰ τὸν ἀπομακρύνω
τοῦ σκοπουμέν' ἀλλὰ μ' αὐτὸν κ' ἐγὼ τὰ δάκρυα χύνω.
Τότε, Τιμάνθη, σ' ἔπεισα νὰ μὲ εὐχαριστήσῃς·
ἀλλὰ πρὸς τί ἠθέλησες ἔπειτα νὰ ἀφήσῃς
τὸν Λέανδρον τὸν δυστυχῆ εἰς ἐρημίαν μόνον,
ὡς παίγνιον τῶν στεναγμῶν καὶ μακροτάτων πόνων;
Πρὸς τί;... Ἀλλὰ συγχώρησον, ὦ ξένε, αἱ μεγάλαι
λύπαι συχνὰ τὸ πνεῦμά μου προσβάλλουσι καὶ ἄλλαι
φρικταὶ σκηναὶ ἐπέρχονται τὸν νοῦν μου νὰ σκοτίσουν.

Ἐθρήνει ὁ Τιμάνθης μου κ' ἵνα τὸν βοηθήσουν
εἶχον σχεδὸν τὰ ἄψυχα οἱ θρῆνοί του κινήσει.
Ἔμεινε πρῶτον ἄφωνος· ἀλλὰ ἀφοῦ νὰ λύσῃ
ἠθέλησ' εἰς τὴν λύπην του τὰς ἰσχυρὰς ἁλύσεις,
τότ' ἐκινήθ' εἰς δάκρυα ὁμοῦ μ' αὐτὸν κ' ἡ φύσις.
Δὶς εἶδ' αὐτὸν ὁ ἥλιος θρηνοῦντ' ἀδιακόπως
καὶ τὰ πικρά του δάκρυα π' ἐβρέχετο ὁ τόπος.
Σχίζει τ' ὡραῖον πρόσωπον καὶ τοὺς πλοκάμους τίλλει,
ἐνῷ ἀσπάζεται συχνὰ τῆς φίλης του τὰ χείλη.
Ὁπότ' ὁ Φοῖβος ἤρχιζε τὸ κάρρον ν' ἀναβαίνῃ
τὸ τρίτον, καὶ λαμπρότατος στὸν δρόμον νὰ ἐμβαίνῃ,
ὁ φίλος μου ἀπέκαμεν, ἔπεσ' εἰς ληθαργίαν:
Τότε ἐνόμισα ἐγὼ καλὴν τὴν εὐκαιρίαν
νὰ θάψω τῆς Μαρίας του τ' ἀποθαμμένον σῶμα.
Τὸ μνῆμα εὐθὺς ἔκαμα, ἀνέσκαψα τὸ χῶμα,
ἐν μέσῳ δύο ἰτεῶν καὶ δύο κυπαρίσσων.
Ἔκαμα περιστύλιον μὲ τ' ἄνθη τῶν ναρκίσσων,
μὲ ροδοδάφνας χλοερὰς καὶ μὲ πολλὰς μυρσίνας.
Ἐπὶ αὐτῶν ἐκάθητο, ὅτε μὲ τὰς ἀκτῖνας
τὸ πρόσωπόν του τὸ ξανθὸν ὁ Φοῖβος ἐκοσμοῦσε,

καὶ ὅτε εἰς τῶν θαλασσῶν τὰ βάθη τὰς ἐσβοῦσε,
μι' ἀηδὼν καὶ ἔκλαιε τὴν δυστυχῆ Μαρίαν
σ' ἐκείνην τὴν νεκρώσιμον καὶ μαύρην ἡσυχίαν.
Ἔθαψα τὴν νεάνιδα ἐντὸς τοῦ περιβόλου
μετὰ τῆς γῆς καλύψας την καὶ τῶν φυτῶν τοῦ θόλου.
Ὁ σκύλλος της οὐδέποτε παρήτησε τὸ μνῆμα,
ἀλλ' ἔγινε πιστότατος καὶ τῆς ἀγάπης θῦμα...

Ἔκεισο ἐν τῷ μεταξὺ ὡς τεθνεώς, Τιμάνθη,
κι' ὡς μαραμένα ὡμοίαζες, ἀλλὰ ὡραῖα ἄνθη.
Ἦλθεν ἡ νύξ κ' ἐκάλυψε μὲ τὸν μεγάλον θόλον
τὴν θάλασσαν καὶ τὰ φυτὰ ἐντὸς τῶν δύο πόλων.
Ἔπεσα τότε καὶ ἐγώ, κατὰ πολλὰ θλιμμένος.
νὰ ἡσυχάσω ὁπωσοῦν, εἰς ἄκρον πονεμένος.
Ἦλθ' ἐν τῷ ἅμα ὁ Μορφεὺς μὲ βλέπει, μὲ λυπᾶται
καὶ μετ' ἐμοῦ τὸν φίλον μου, ὅστις βαθιὰ κοιμᾶται.
Ἔχυσεν εἰς τὸ σῶμά μου, τοῦ νέκταρός τ' ἓν κῦμα
καὶ ἔπειτα ἐπέτασεν εἰς τὸ πλησίον μνῆμα.
Τὸν ἤρεσε καὶ ἔκλεξεν αὐτὸ ὡς κατοικίαν,
ἀνάπαυσιν ἐπάνω του χῦσαν τὴν αἰωνίαν.

Σχεδὸν νεκρὸς τοῦ φίλου μου πλησίον εὑρισκόμην
καὶ ἄπειρα καθ' ὕπνον μου βλέπων ἐταραττόμην
ὄνειρα. Ἐν τῷ μεταξὺ βαθέως ἐκοιμᾶτο
ὁ φίλος· καὶ τὴν χεῖρά του ἐτείνων ἐπειρᾶτο
τῆς ἐρωμένης τ' ἄφωνον καὶ παγωμένον σῶμα
νὰ εὕρῃ· ἀλλὰ ἔδραττε τῆς μαύρης γῆς τὸ χῶμα.

Ἠγέρθη καὶ τὰ ὄμματα τριγύρω περιστρέφει·
δὲν βλέπ' εἰμ' εἰς τὸν οὐρανὸν ὀλίγα μαῦρα νέφη.
Τὸ αἷμα τῆς Μαρίας του, εἶδε τυχόν, καὶ μένει
ψυχρὸς ὡς πέτρα κι' ἄφωνος. Κλαίει χωρὶς νὰ στένῃ.
Ἐξαίφνης τὸν προσέβαλον ἑνὸς κυνὸς οἱ θρῆνοι,
τρέχει καὶ βλέπει τὸν πιστόν, ὅστις στὸν τάφον χύνει
ἀδιακόπως δάκρυα. Τὸ μνῆμ' ἀναγνωρίζει.
Πίπτει ἐπάνω καὶ θρηνῶν νὰ ἀνασκάπτ' ἀρχίζει
τὸ χῶμα μὲ τοὺς ὄνυχας συγχρόνως μὲ τὸν σκύλον,
τῆς δυστυχοῦς Μαρίας του, τὸν σύντροφον καὶ φίλον.
Καὶ μετ' ὀλίγον ἤρχισαν πολλοὺς πικροὺς νὰ ρίπτουν
εἰς τὸν ἀέρα στεναγμούς. Οἱ τρομεροὶ των θρῆνοι
τὸν ὕπνον ἀπεμάκρυναν, ὅστις εὐθὺς μ' ἀφίνει.
Ἐγείρομαι κ' εὑρίσκομαι τοῦ ρύακος πλησίον
μόνος. Τὸν φίλον μου μακρὰν ἀκούω. Ἀλλὰ ποῖον
νομίζεις τότε αἴσθημα ἤκουσα εἰς τὸ στῆθος;
Τὸ αἷμα εἰς τὰς φλέβας μου ἔγινεν ὡς ὁ λίθος.
Τρέχω εὐθὺς μανιακός, ἐνῷ τὸν φίλον κράζω.
καὶ μὲ καρδίαν πάλλουσαν τὸν τάφον πλησιάζω.
Ἐντὸς τῶν μαύρων σπλάχνων του τρεῖς βλέπω ἁπλωμένους

ἀντὶ ἑνὸς κ' εἰς δάκρυα ὅλους καταβρεγμένους.
Ὁ σκύλλος ὅλος ἔτρεμε τὸν τρόμον τοῦ θανάτου,
ὁ δὲ Τιμάνθης ἔκειτο ἐπὶ ψυχροῦ κραβάτου
ἡμιθανής. Τὸν ἔσυρα μακρὰν ἀπὸ τὸ μνῆμα
καὶ τρέχω εἰς τοῦ ρύακος τὸ ἀργυρῶδες κῦμα.
Τὴν δράκα μου ἐπλήρωσα κ' εὐθέως τὸν ραντίζω
καὶ πρὸς τὸ μέρος τῆς ψυχῆς συχνότατα ἐγγίζω.

'Ανέζησε. 'Αλλ' ἔτρεξα πρὶν ἔτι ἀναλάβῃ
κ' ἐκάλυψα τὰ σώματα, ὅπου ἡ λύπη παύει.
Ἔπειτα πρὸς τὸν φίλον μου ἔδραμα μόλις ζῶντα
κ' ἐκ τῶν ναμάτων τῆς ψυχῆς ἀναπνοὴν λαβόντα.
Μόλις μὲ εἶδ' ἐστέναξε καὶ μὲ ταχὺ τὸ βῆμα
ἦλθε πλησίον εἰς ἐμέ. Ἔπειτα πρὸς τὸ θῦμα
τοῦ ἔρωτος ἔξω φρενῶν τοὺς πόδας διευθύνει
καὶ μὲ πικροὺς τοὺς στεναγμοὺς καὶ πολλὰ δάκρυα χύνει.
Δυσκόλως τὸν κατέπεισα ν' ἀφήσωμεν τὸν τόπον.
Τὸν ἔσυρα ἐκ τοῦ μνήματος, ἀλλὰ μὲ μέγαν κόπον.

Καθὼς πολλάκις στρέφουσι τ' ὄμμα καὶ θωροῦσι
τὴν φωλεάν των τὰ πτηνά, ἐνῷ πικρῶς θρηνοῦσιν,
ὁπότε θέλουσί τινες τ' ἄθῳα νεογνά των,
νὰ λάβουν ἢ φονεύσωσιν, ἀλλὰ τὰ δάκρυά των
ματαίως ὅλα χύνονται, οὕτω καὶ σύ, Τιμάνθη,
τὰ δακρυσμένα ὄμματα στὸ ρόδον ποὺ ἐμαράνθη
ἔστρεφες. Δὲν ἐγέλασαν, ἔκτοτε λυπημένα,
τὰ χείλη σου. Τὰ βλέμματα πάντοτε δακρυσμένα,
οὐδέποτ' ἔχυσαν χαρᾶς δάκρυα κ' εὐφροσύνης.
Οὐδέποτ' ἄλλοτ' ἔβλεπες, οὐδὲ τὸ βλέμμα ἐκίνεις,
εἰμ' εἰς τὴν γῆν ποὺ ἔθαπτε τὸ σῶμα τῆς Μαρίας
κ' εἰς τὸν γλαυκόχρουν οὐρανόν, ὅπου ἡ ψυχὴ τῆς θείας
νεάνιδος ἐπέτασε. Ἐκ τοῦ ψυχροῦ σου στήθους
ἔκβαινον μόνον στεναγμοὶ πληγώνοντες καὶ λίθους.

'Αμφότερ' ἐφερόμεθα βουβοί, πεπλανημένοι,
ἐνῷ μὲ μαῦρα χρώματα ἦτον ζωγραφισμένη.
Στὸ πρόσωπόν μας σοβαρὰ βαθεῖα σκυθρωπότης,
ἐν μέσ' ὀρέων καὶ δασῶν, ὅπου ἡ ἀγριότης
κ' ἡ βαρβαρότης κατοικοῦν. Ἐφθάσαμεν εἰς μέρος
ὅπου ὑπάρχει τῶν δενδρῶν ἐν μέσῳ τοῦ ἀέρος,
ὁρμητικός τις ποταμός. Εἰς δύο αὐτὸν σχίζει
μὲ τ' ἀργυρᾶ του ὕδατα καὶ πάντοτε ποτίζει
τὰ χλοερὰ στελέχη του. Ἐν μέσῳ τῶν ὑδάτων
ὑψοῦταί τι λοφίδιον. Νομίζεις τῶν κυμάτων
ὅτι εἶναι τέκνον φίλτατον. Ὑπῆρχε δεδεμένον
στοὺς πόδας του ἀκάτιον κι' ὡς κτίριον ποιμένων
στὴν κορυφὴν ἐγείρετο μία μικρὰ καλύβη.

Ὁ ἥλιος στὴν θάλασσαν τὸ πρόσωπον νὰ νίβῃ
ἤρχιζεν· ἕνας ἀσκητής, θῦμα πικρῶν τῶν πόνων
κλονόμενος στὸ φόρτωμα πολλῶν καὶ μαύρων χρόνων,
γονυπετὴς ἐδέετο, τὰς χεῖρας ὑψωμένας
ἔχων πρὸς τὸ στερέωμα γυμνὰς καὶ πληγωμένας.

Ὁ ἥλιος ἐφώτιζε τὸ ἄσπρον πρόσωπόν του
καὶ μὲ τὸ χρῶμά του ἤλλασσε τὸ χρῶμα τῶν τριχῶν του
Νομίζεις, ὅτι φλέγεται ὑπὸ πυρὸς ἁγίου.
Ἐφαίνετ' ὅτι ἐδέετο, ὅτι ἐπὶ τοῦ θείου
θρόνου, τὰς ἐγκαρδίους του μέλλουν ν' ἀναβιβάσουν
δεήσεις αἱ περιστεραί, αἵτινες πρὶν πετάσουν
ἐφ' ἑνὸς δένδρου ἵστανται, μὲ σέβας χωρὶς νεῦμα.
Ὅτε ὁ γέρων ἔπεμπε πρὸς τοῦ Θεοῦ τὸ πνεῦμα
δακρύων τὰ δεήσεις του, μᾶς φαίνεται, ὅτι εἶναι
ἐπὶ τοῦ ὄρους ὁ Μωσῆς.
Ἀφοῦ ὁ θεῖος ἀσκητὴς ἐπλήρωσε τὸ χρέος
τῆς τάξεώς του, ἔτρεξεν εἰς τὴν ἀκτὴν ταχέως.
Ἐμβαίν' εἰς τὸ ἀκάτιον καὶ ἔρχεται σιμά μας
ἰδών, ὅτι ἐκάλυπτε τὰ νέα πρόσωπά μας
κατήφεια· ἐπρόσφερε, μ' εὐνοϊκὸν τὸν τρόπον,
τὴν πενιχρὰν καλύβην του καὶ τὸν μικρόν του τόπον.
Ἐδέχθημεν τὴν πρόσκλησιν ἐκείνου τοῦ ἁγίου.
Εἰσήλθομεν στὸ ἄσυλον τοῦ οἴκου του ὁμοίου
μ' ἐκεῖνον, ὅτ' ὁ ἄνθρωπος ἐκβὰς ἀπὸ τὸν θεῖον
Ἐδὲμ μὲ χόρτα ἔκτισεν. —Ἐκεῖ τὴν ἱστορίαν,
ἀφοῦ πρῶτον ἠρώτησε κ' ἔμαθε τὴν αἰτίαν.
τῆς βαθυτάτης θλίψεως, νὰ διηγῆτ' ἀρχίζει
τῶν ἡμερῶν του, ἀλλὰ προτοῦ τὸ βλέμμα του δακρύζει.

Οἱ δύο φίλοι μετὰ τοῦ μάγου ὁδεύουσι πρὸς τὸν Ἅδην

Οὕτω λοιπὸν βαδίζομεν ἡμεῖς οἱ τρεῖς συγχρόνως
στὸν τόπον, ὅπου κατοικεῖ ἡ λύπη καὶ ὁ πόνος.
Εἰσήλθομεν εἰς δάσος τι πυκνότατον ζοφῶδες
καὶ τὸ ὁποῖον ἔκαμνον τὰ δένδρα του δυσῶδες.
Ἀφοῦ διήλθομεν αὐτὸ μ' ἀκροσφαλὲς τὸ βῆμα,
ἐφθάσαμεν εἰς ποταμὸν ἔχοντα μαῦρον κῦμα.
Εἰς τὴν ἀκτήν του ἐκάθητο γέρων κεκυφωμένος
σταυροειδῶς τοὺς πόδας του ἔχων, ἐνδεδυμένος
μὲ ρυπαρὰ ἐνδύματα. Οἱ δύο ὀφθαλμοί του
ἐκρύπτοντο εἰς τὸ κράνιον· πολλοὶ οἱ σίελοί του
κατέβρεχον τὸ γένειον ὁποὺ τὸ ρεῦμα ἐγγίζει.
Παράμορφον τὸ πρόσωπον τὸν ποταμὸν φοβίζει.
Μὲ μίαν ἀπ' τὰς χεῖράς του ἀκάτιον ἀρχαῖον
ἐκράτει, ἄσχημον, βαρὺ καὶ μόλις μόλις πλέον.

Ὅτε τὸ βῆμα ἤκουσε εἰς τὸ πλησίον δάσος,
ἠγέρθη κ' ἦλθε πρὸς ἡμᾶς μὲ φρικαλέον θράσος.
Μὲ θυμωμένην τὴν φωνὴν νὰ μᾶς ὑβρίσῃ ἀρχίζει,
ἀλλὰ ἀφοῦ ἐγνώρισε τὸν κύριόν του πήζει
τὸ αἷμα εἰς τὰς φλέβας του καὶ χωρὶς λόγον μένει.
Ὁ Μάγος ἐσυγχώρησε τὸ σφάλμα του κ' ἐμβαίνει
πρῶτος εἰς τὸ πλοιάριον, ἐμβῆκε καὶ ὁ Χάρων
καὶ μετ' αὐτὸν κ' ἡμεῖς εὐθύς. Εἶδες ποτὲ τὸν λάρον,
ὅτε ἐγχέλυν κυνηγᾷ, πόσον πετᾷ ταχέως,
τοιουτοτρόπως καὶ ἡμεῖς ἐφθάσαμεν εὐθέως
εἰς τὴν ἀπέναντι ξηράν. Ἀπέβημεν τοῦ πλοίου
καὶ μετ' ὀλίγα βήματα ἐπὶ σκληροῦ χωρίου
ἐφθάσαμεν στὸ στόμιον ἄντρου σκοτεινοτάτου.
Ἀπὸ τοὺς μαύρους φάρυγγας τὸ ρεῦμα σφοδροτάτου
ἀνέμου ἔξω ἤρχετο, φέροντος στὰ πτερά του
καπνὸν καὶ μαῦρα ἑρπετὰ ὅμοια τοῦ θανάτου.
Ἦτον θερμὸς κι' ἀνέπνεε ὀσμὴν πνιγηροτάτην
θείου καὶ πίσσης· ἔφερε λυγρὰν καὶ λεπτοτάτην
πολυειδῆ τινα κραυγὴν μακρόθεν ἐρχομένην.
καὶ μ' ὑλακτίσματα πολλὰ κυνῶν συνενωμένων
Ἔβλεψ' ὁ Μάγος πρὸς ἡμᾶς καὶ νεκρωμένα εἶδε
τὰ πρόσωπά μας· ἐν ταὐτῷ τὸν κίνδυνον προεῖδε,
ἂν ἤθελε τὰ τρομερὰ μυστήρια τοῦ σκότους
μᾶς δείξει, τὰ μαρτύρια, τοὺς φρικαλέους κρότους,
τὸν θρῆνον καὶ τὰ πνεύματα ἁπάσης τῆς ἀβύσσου·
διὸ καὶ ἐθωράκισεν ἡμᾶς τοὺς δυὸ ἐξίσου
μέ τινας λόγους ἰσχυρούς. Ὁ Μάγος τότ' ἐμβαίνει
στὸ σπήλαιον καὶ προχωρῶν τὸν δρόμον μᾶς ἐμφαίνει.
Ἀφοῦ δι' ὥραν ἱκανὴν ἐδῶ κ' ἐκεῖ ἐπέρι-
πλανήθημεν, ἐφθάσαμεν ὁμοῦ εἴς τινα μέρη,
ὅπου τις λύχνος καίεται μὲ φῶς τι ἐρυθρῶδες,
φωτίζον τὸ ὑγρότατον ἐκεῖνο καὶ δυσῶδες
σπήλαιον· ἔκειτο ἐκεῖ ἡ πιμελὴς Ἀργία·
ταύτην ἐφύλαττον πιστῶς ὁ Φθόνος κ' ἡ Κακία·
οἱ ὀφθαλμοί της ἐρυθροὶ ἦσαν ἀπὸ τὸν ὕπνον.
Εἶχε πιστόν της σύζυγον τὸν τυφλωμένον ὕπνον.
Εἰς τὰ πλευρὰ των ἔκειντο αἱ δύο θυγατέρες·
ἡ Πεῖνα κ' ἡ Ἀσθένεια, πολύγονοι μητέρες
τοῦ Φθόνου, τῆς Καταδρομῆς, Κλοπῆς καὶ Ἀδικίας,
τοῦ Φθόνου, τῆς Ἐπιβουλῆς καὶ τῆς σκληρᾶς Παιδείας.
Τῆς πρώτης τὰ ξηρὰ ὀστᾶ δέρμα ρυτιδωμένον
ἐκάλυπτε, κατάπληρον πληγῶν καὶ ξεσχισμένον,
ἡ δὲ δευτέρα ἔκειτο ἐπί τινος κραβάτου
πλησίον αὐτῆς ἔχουσα τὴν φίλην τοῦ Θανάτου.
Αὕτ' εἶναι ἡ Ἰατρική, ἥτις ἀδιακόπως
ἐπὶ αὐτῆς εἰργάζετο καὶ δὲν ὑπῆρχε τόπος
εἰς τὸ ἀχρεῖον σῶμά της, ὅπου νὰ μὴ ὑπάρχουν
Πληγαὶ και ἔμπλαθρα πολλά. Τοιοῦτοί τινες ἄρχουν
ἐκεῖ. Ἐκ τούτου ἤλθομεν εἰς παμμεγέθεις θύρας.

Εἰς ταύτας εὐθὺς ἔθεσεν ὁ Μάγος μας τὰς χεῖρας
κι' ἀνεπετάχθησαν εὐθύς. Ρέει πρὸ τῆς εἰσόδου
φλογώδης μέγας ποταμὸς καὶ εἶναι τῆς ἐξόδου
τῶν τεθνεώτων πρόσκομα ἀπέραντον. Συνθέτει
τὸ ρεῦμά του κοχλάζουσα ἡ πίσσα κ' ἡ ρητίνη.
Αἷμα καὶ λάβα φλογερὰ καὶ κεφαλαὶ ἀνθρώπων
ἐκολυμβοῦσαν εἰς αὐτὸν κ' ἐπλήρωναν τὸν τόπον
παράμορφα δαιμόνια καὶ ζῷα τυφλωμένα
καὶ ἄλλα μὲ ἀνθρώπινον αἷμα συνενωμένα.
Τινὰ ὡς λύκ' ὠρύονται καὶ ἄλλα ὡς οἱ σκύλοι,
εἰς ταῦτα μὲν ἡ κεφαλὴ εἰς ἄλλα δὲ τὰ χείλη
λείπουν. Τινὰ μὲν τρέφονται μὲ τὸ σκληρόν των σῶμα
καὶ ἄλλα μὲ τοῦ ποταμοῦ τὸ αἷμα καὶ τὸ χῶμα
Ὁ πάταγος τοῦ ρεύματος, οἱ σφυριγμοὶ τῶν Νότων,
οἱ θρῆνοι καὶ οἱ γογγυσμοί, ὁ θόρυβος τῶν κρότων,
τὰ ἄγρια καγχάσματα, ἡ γλῶσσα τῶν δαιμόνων
προῆξαν εἰς τὸ στῆθός μας τοιοῦτόν τινα πόνον,
ὥστε ὀλίγον ἔλειψε νὰ χωρισθοῦν τὸ σῶμα
καὶ ἡ ψυχή. Ἀλλ' ἔστρεψεν ὁ ὁδηγὸς τὸ ὄμμα
ἐπάνω μας καὶ ἤρχισε μὲ ἥμερον τὸ ἦθος
νὰ δίδῃ θάρρος ἱκανὸν εἰς τ' ἀσθενές μας στῆθος.
Μετ' ἀνηκούστου μιαρᾶς καὶ νέας ὁμιλίας
δύο δαιμόνια καλεῖ, εἰκόνας τῆς μανίας.
Ἐξῆλθον ταῦτα παρευθὺς ἀπὸ τὴν μαύρην πίσσαν
καὶ ἦλθον ὠρυόμενα μὲ μανιώδη λύσσαν,
τὸ σῶμα ἐκαλύπτετο μὲ δέρμα ρυπωμένον
οἱ ὀφθαλμοί των φλογεροί, τὸ στόμ' αἱματωμένον.
Κατάμαυρα, μὲ κέρατα, κ' ἰσχνὰ ἀπὸ τὴν πείνην,
ἐτίναξαν τὰ αἵματα, τὴν πίσσαν, τὴν ρητίνην,
καὶ πρὸς τὸν Μάγον ἔτρεξαν. Τότ' εἶπον μεταξύ των
βαρβάρους φθόγγους καὶ κραυγάς· ὡμοίαζ' ἡ φωνή των
μὲ τῶν βοῶν τὸ μήκυμα. Ἀφοῦ τὴν ὁμιλίαν
ἔπαυσαν, ἦλθον πρὸς ἡμᾶς καὶ τὴν θηριωδίαν
ἠλάττωσαν· μᾶς ἔθεσαν εἰς τὰ τριχώδη νῶτα
κ' ἡμεῖς σφικτὰ κρατούμενοι ἀπ' τὰ μακρά των ὦτα
ἔφιπποι διερχόμεθα τὸν ποταμὸν τοῦ Ἅδου.
Σὲ ἠκολούθησέ ποτε τὴν χεῖρα ἐντὸς κλάδου
ἐκ τῶν σαρκῶν τοῦ δώσαντος τροφὴν εἰς τοὺς αἰῶνας
νὰ θέσῃς ἔχων κατὰ νοῦν νὰ λάβῃς ἀηδόνας
καὶ ἀντ' αὐτῶν τὴν ἔχιδναν αἱ χεῖρές σου νὰ δράξουν;
Τοιοῦτο αἴσθημα κ' ἡμεῖς, προσμένοντες ν' ἀράξουν
τὰ δύο ζῶντα πλοιά μας, ἠσθάνθημεν στὸ σῶμα.
Ὁ Μάγος ἐν τῷ μεταξὺ ἔθεσεν εἰς τὸ στόμα
τὴν ράβδον του καὶ παρευθὺς εὑρέθη εἰς τὴν ἄλλην
ὄχθην τοῦ μαύρου ποταμοῦ. Ἤμεθα εἰς μεγάλην
τότε κοιλάδα σκοτεινήν. Ἦτον τὸ ἔδαφός της
βρότος παχὺς καὶ αἵματα· ὁ πνιγηρὸς καπνός της
ἐσύνθετε τὴν ὀροφὴν τοῦ τρομεροῦ σπηλαίου.
Καθὼς σκιρτῶσι σχίζοντες τὸ ὕδωρ τοῦ Αἰγαίου

δελφῖνες καὶ οἱ ὄρκυνες, στὰ αἵματα ὁμοίως
σφυρίζουσαι τρομακτικὰ αἱ Ὕδραι ἐπιγείως
φαρμακεραὶ ἐστρέφοντο ἐπὶ σειρῶν πτωμάτων
ἰσχνῶν, θρηνούντων δυνατὰ καὶ διαφανεστάτων.
Εἰς τούτους ὅλοι ἐφαίνοντο εἰς ἄκραν εὐτυχίαν
ὅσους ποτὲ ἐμίσησαν κ' εἰς ἄκραν δυστυχίαν
ὅσους ποτὲ ἠγάπησαν. Οἱ φθονεροὶ εἶν' οὗτοι.
Ἀφοῦ τοῦτον διήλθομεν τὸν τόπον τῆς ἀβύσσου,
εἰς ἄλλην θύραν ἤλθομεν πολὺ σκληρὰν ἐξ ἴσου.
Δύο μεγάλαι εἶν' ἐκεῖ πέτραι καὶ φλογισμέναι,
αἵτινες πάντοτε κτυποῦν καὶ εἶναι ῥυπωμέναι
μὲ σάρκας καὶ μὲ αἵματα, μὲ τρίχας, μ' ἐγκεφάλους.
Ταῦτα ἐκεῖνοι ἄφινον, ὅσοι εἰς τοὺς μεγάλους
ἐκείνους τόπους ἔμβαινον. Χωρὶς ἀργοπορίαν!
ὁ Μάγος παρενέθεσε τὴν ῥάβδον καὶ καμμίαν
λέξιν δὲν εἶπεν. Ἐμβαίνομεν σ' ἐκεῖνο τὸ δυσῶδες
σπήλαιον. Ἔκειντο ἐκεῖ ἐπάνω εἰς πυρῶδες
χῶμα πολλὰ τὰ πτώματα, ἐνῷ συγχρόνως πίπτουν
πυκνὴ χιὼν καὶ χάλαζα. Ἀδιακόπως ῥίπτουν
ἐπάνω των ἀκάνθια τὰ στίφη τῶν δαιμόνων,
ἐνῷ βουβάλεις σύροντες μὲ κοπτερὰ ὑνία
βαρέα κι' ἀρχαιότατα ἄροτρα περιστρέφουν
τὰ δυστυχῆ των σώματα, μὲ τὰ ὁποῖα τρέφουν
τίγρεις καὶ ἄλλα ἄγρια παράμορφα θηρία,
εἰς τῶν ὁποίων πώποτε τὰ στήθη ἡ εὐσπλαγχνία
δὲν ἐκατοίκησεν. Ἐκεῖ εἴδομεν τοὺς προδότας.
Ἔμφοβοι ἐπεράσαμεν τὴν μαύρην πεδιάδα,
τὸ ὄμμα στρέφοντες συχνὰ πρὸς τοὺς σκληροὺς βουβάλεις,
οἵτινες βλέποντες ἡμᾶς, κραυγὴν καμμίας ἄλλης
ὁμοίαν ἄφινον συχνά· καὶ γλείφοντες τὸ αἷμα
τριγύρω εἰς τὸ στόμα των ἀνέτεινον τὸ βλέμμα.
Ἤνοιγον τοὺς μυκτῆράς των, ὅθεν καπνὸς πυρώδης
ἐξήρχετο καὶ μὲ αὐτὸν καὶ ἑρπετὰ φλογώδεις
ἔχοντα πτέρυγας πολλάς. Τὸ στόμα των ἀφρίζει
καὶ ἕκαστός των ὀφθαλμὸς αἷμα πολὺ δακρύζει.
Ἐνῷ ταχέως φεύγομεν τὸ βῆμ' ἀκολουθοῦντες
τοῦ Μάγου καὶ ὡς εἰς πέλαγος τὰ αἵματα πατοῦντες,
ἐφθάσαμεν εἰς τὰς σκληρὰς καὶ μαύρας κατοικίας
τοῦ Πλούτωνος. Ἐμπρὸς αὐτοῦ μετὰ πολλῆς μανίας
διάφορα δαιμόνια τὰ ὄργανα σημαίνουν
τοῦ Ἅδου. Ἐὰν ἤκουες ποῖοί τινες ἐκβαίνουν
ἐκεῖθεν ἦχοι ἤθελες νομίσ' ὅτι βρυχῶνται
πάντες οἱ λέοντες ὁμοῦ καὶ ὅτ' ὅλοι κτυπῶνται
ὑπὸ κυμμάτων ἰσχυρῶν αἱ ὕφαλοι κ' οἱ βράχοι,
προσθέτουσα τοὺς ἤχους της καὶ θηριώδης μάχη.
Ἐνῷ αὐτοὶ ἐσήμαινον τὴν πτῶσιν τοῦ ἀνθρώπου
πολλάκις ἐκ τοῦ φαγητοῦ μετὰ ἀγρίου τρόπου
τὸ στόμα ὁ Πλούτων ὕψωνε Τὸ αἷμα τῶν βρωμάτων,

αἱ σάρκες κι' ὁ ἐγκέφαλος αἱμοσταγῶν πτωμάτων,
ὅτε τὸ στόμα ἤνοιγε, ἵνα αἰσχρῶς γελάσῃ,
ἢ κεφαλήν τινος θνητοῦ ἀγρίως νὰ δαγκάσῃ,
ποικιλοχρόους ἔκαμνον χορδὰς ὡς βρομοφώνου
λύρας. Ἀφρὸς καὶ αἵματα ἐπὶ παντὸς τοῦ χρόνου
σταλάζουσιν ἐκ τῶν τριχῶν. Τὰ κέρατα ὑψοῦνται
ὅσον τὸ σῶμα. Ἐκ τριχῶν τὰ ὦτά του πληροῦνται.
Μικροὺς ὁ ἀγριόχοιρος ἢ ὁ ἐλέφας ἔχει
ὀδόντας πρὸς τοῦ Πλούτωνος. Ἀπὸ τὸ βλέμμα βρέχει
πικρὰ χολὴ ἀείποτε καὶ φλογεροὶ σπινθῆρες.
Ἤκουσες ἀρά γε ποτε, ὁπότε οἱ κρατῆρες,
τοῦ Βεσουβίου ρήγνυνται, ποῖαι βρονταὶ ἠχοῦσι
καὶ τίς καπνὸς ἐξέρχεται καὶ πῶς ἀντιβροντοῦσιν
αἱ κατοικίαι τῆς Ἠχοῦς; Εἰς ταῦτα ὁμοιάζει
τὸ σῶμα κ' ἡ ἀναπνοὴ τοῦ Πλούτωνος. Κοχλάζει
ἀδιακόπως μέσα του κατάμαυρον τὸ αἷμα.
Τριγύρω εἰς τὴν κεφαλὴν ὄφις μεγάλος στέμμα
κάμνει· ἐνῷ τρανότερος εἰς ἄλλος σχηματίζει
οὐρὰν σ' αὐτὸν εὐλύγιστον καὶ πάντοτε σφυρίζει.
Ὅτε ἡμεῖς τὸν εἴδομεν τὸ αἷμα ἐρροφοῦσε
ἑνός, ὅστις τὸν θάνατον ματαίως ἐζητοῦσε.
Μόλις μᾶς εἶδε ὕψωσε τὰ χείλ' ἀπὸ τὸ βρῶμα
καὶ πρὶν ἀκόμη τι εἰπῇ ἀπέμαξε τὸ στόμα
εἰς τὰς τριχώδεις χεῖράς του. Πρὶν νὰ μᾶς ὁμιλήσῃ
ἓν βρύχημα ἠθέλησε στὸν Ἄδην νὰ ἀφήσῃ.
Ἐκραύγασε καὶ ἤρχισαν αἱ ρίζαι τοῦ Ταρτάρου
νὰ τρέμουν κ' οἱ οἰκήτορες παρόμοιοι μαρμάρου
νὰ γίνωνται. Τὰ ζοφερὰ ἄντρα ἀντιβροντοῦσι,
φρυάττοντες οἱ δαίμονες τρέχουν καὶ ἐρωτοῦσι
τίς ἄρα ὑπῆρξ' ἡ ἀφορμὴ τοῦ βαρυβρόντου κρότου.
Ρίπτουσιν, ἀγριεύσαντες, ἐντὸς τοῦ μαύρου βρότου
οἱ βούβαλοι τὰ ἄροτρα. Αἱ Ὕδραι δὲν σφυρίζουν,
ἀλλὰ μὲ τρόμον κρύπτονται καὶ τοὺς ὀδόντας τρίζουν.
Ὁ Κέρβερος εἰς τοὺς μικροὺς ἐγκρύπτει τὴν οὐράν του
καὶ πνίγει εἰς τὸ στῆθός του κραυγὴν τὴν τρομεράν του
Ὅλος ὁ Ἄδης ἔτρεμε· τρέμει καὶ τὴν ροήν του
ὁ Κωκυτὸς ἐκράτησε εἰς τὴν σκληρὰν κραυγήν του.
Οὐδέποτε ἐτάραξε τῶν οὐρανῶν τὰς χώρας
βροντωδεστέρα τις βροντὴ τὰς χειμερίας ὥρας.
Οὔτ' ὁ Νηρεὺς τρανότερα βρυχήματα καὶ κρότον
παρήτησ' ὅτε ὁ Βορρᾶς συγχρόνως μὲ τὸν Νότον
ρίπτουν τ' ἀφρώδη του νερὰ εἰς βράχους σκληροτάτους.
Ὅτ' ἡ κραυγὴ ἐπλήρωσε τόπους τοὺς μαυροτάτους,
χωρὶς τὸν Ἄδην νὰ ὑπερβῇ, ἐσβέσθη στὸν ἀέρα
ποὺ μόνον ἅπαξ ἔλαμψε τὸ φῶς καὶ ἡ ἡμέρα.

Ὠδὴ εἰς ἥσυχον νύκτα

1

Ὦ νύκτα, ἥτις μὲ πυκνὰς σκιὰς τὴν γῆν καλύπτεις
καὶ τῶν φυτῶν τὰς καλλονὰς καὶ τῶν ὑδάτων κρύπτεις,
μὴ σκίασον τὸ πνεῦμά μου, ἄφες αὐτὸ νὰ ἴδῃ,
ὅσα καλύπτει ὁ πέπλος σου, ἄφες το νὰ πετάσῃ
καὶ τ' ἄχρωμον βασίλειον μὲ τὰ πτερὰ περάσῃ.

2

Ὁ ἀσκητὴς κειτόμενος εἰς ἥσυχόν τι μέρος,
κοιμᾶται ὕπνον ἥσυχον· τὸ πνεῦμα τοῦ ἀέρος
τὰς ἀργυρώδεις τρίχας του κινεῖ μὲ μέγα σέβας,
αὐτὸς δ' ἀφίνων τὰς σκηνὰς τοῦ θείου σώματός του,
πηγαίνει, ὅπου κατοικεῖ ὁ μέγας κύριός Του.

3

Μακρόθεν προμηνύουσι τὸν θρόνον τοῦ Ὑψίστου
ἡ λάμψις ἡ αἰώνιος φωτὸς τοῦ παμμεγίστου,
τὰ ᾄσματα καὶ οἱ ψαλμοὶ τῶν θείων του ἀγγέλων,
αἱ αὖραι αἱ οὐράνιαι, οἱ θάλλοντες δενδρῶνες,
ἀφ' ὧν ποτὲ δὲν ἔρριψαν ἓν φύλλον οἱ αἰῶνες.

4

Τώρα ἡ ἔρημος Ζαχὰρ ὀλίγον ψυχωμένη
τῶν περιέργων τὰς ψυχὰς ὀλίγον τι εὐφραίνει.
Ὁμολογοῦσι παρευθὺς τὴν ὕπαρξιν τοῦ Ὄντος
καὶ ἄν ποτε κανεὶς αὐτῶν τολμήσῃ ν' ἀμφιβάλλῃ,
ὁ βρυχηθμὸς τοῦ λέοντος τὸν δισταγμὸν ἐκβάλλει.

5

Ὅταν ὁ Φοῖβος καθιστᾷ κάμινον τὰς κοιλάδας
τῆς Ἀφρικῆς καὶ κοινωνεῖ τὸ πῦρ εἰς πεδιάδας
θαλλούσας, τότ' ἀναχωροῦν τὴν νύκτα αἱ χελιδόνες
ἐπὶ τῶν νώτων γερανῶν, καὶ σχίζουν τὰς εὐρείας
τῶν ἀερίων δροσερὰς ἀχρώμους ἐρημίας.

6

Ὑψόθεν βλέπουν πού ποτὲ ἐφώλευσαν τὸ θέρος,
ἀναγνωρίζουν τῶν δασῶν καὶ οἰκιῶν τὸ μέρος
καὶ χαίρουν καὶ εὐχαριστοῦν τὸν θεῖον πλαστουργόν των.

Βλέπουν πού εὕρισκον τροφὴν διὰ τὰς φωλεάς των
καὶ πού καθήμεν' ἔψαλλον γλυκεῖς τοὺς ἔρωτάς των.

7

Ὁ ναύτης, ὅστις στερηθεὶς πᾶσάν τινα ἐλπίδα
στὴν πρῴράν του καθήμενος ἐπιθυμεῖ πατρίδα,
μόλις ἀκούσῃ νὰ ἠχοῦν στὸν σκοτεινὸν αἰθέρα
τῶν χελιδόνων αἱ φωναί, εὐθὺς ὁ νοῦς ἀρχίζει
νὰ μειδιᾷ καὶ τὴν ξηρὰν πλησίον του ἐλπίζει.

8

Ἀλλ' ὦ σὺ ἄστρον τῆς νυκτός, ποὺ φέγγεις λαμπροτέρως
τῶν ἄλλων, σύ, περιπατοῦν ἐπὶ νεκροῦ ἀέρος,
κάμνεις τὴν νύκτα ἄξιον τοῦ πλαστουργοῦ της ἔργον.
Σὺ διευθύνεις ἀσφαλῶς τὸν πλανηθέντα ξένον
καὶ σὺ τὸν ναύτην ὁδηγεῖς ἐντὸς πιστῶν λιμένων.

9

Σὺ φέρεις καὶ τὸ πνεῦμά μας μακρὰν τοῦ κόσμου τούτου
ἐπὶ τῆς δόξης τοῦ Θεοῦ, ἐπὶ τοῦ λυτρωμοῦ του.
Σὺ ὁδηγεῖς τὴν δυστυχῆ μητέρα εἰς τὸν τάφον,
ὅπου πρὸ 'λίγου ἔθεσε τὸν φίλτατον υἱόν της,
τὸν μόνον ὑποστήριγμα τῶν μαύρων ἡμερῶν της.

10

Σὺ βλέπεις δύο ἐραστὰς ἡσύχως νὰ πλανῶνται
ὑπὸ τῶν δένδρων τὴν σκιάν, χωρὶς νὰ θεωρῶνται.
Καθεὶς αὐτῶν παρακαλεῖ νὰ φύγῃς, ὦ σελήνη,
ἵνα χωρὶς νὰ βλέπωνται τὰς παρειὰς ἀσπάσουν
κ' ἵνα μὴ φαίνωνται ὁμοῦ, ὅταν ἐρυθριάσουν.

11

Ὦ σεῖς, κοσμήματα λαμπρὰ τοῦ τῆς νυκτὸς χιτῶνος
καὶ τοὺς ὁποίους δύναται ὁ γηραλέος χρόνος
τοῦ παρελθόντος βίου του νὰ φέρῃ μαρτυρίαν,
οἵτινες βλέπετε αἰσχρὰς καὶ πράξεις φρικαλέας,
ἀλλοίμονον, ἂν γίνετε ὥρας τὰς τελευταίας,

12

τῶν ἀνθρωπίνων πράξεων μάρτυρες ἀληθείας,
δὲν θὰ ἀρκέσητε ποτέ, ἐντὸς τῆς ἀπειρίας
τῆς χώρας σας νὰ φέρετε τῶν μιαρῶν τὰ στίφη,

ἂν εἰς κανένα ἐξ ὑμῶν ὁ πλαστουργὸς θελήσῃ
τὴν τῶν ἀνθρώπων κόλασιν φρικτῶς νὰ διορίσῃ.

13

Οὔτε οἱ δαίμονές ποτε θὰ ἐξαρκέσουν τόσους
τυράννους νὰ παιδεύσωσι καὶ ἐξ ἐκείνων ὅσους
μάταια βάρη ἐπὶ γῆς ἐτόλμησαν νὰ πράξουν
ἢ φόνους ἢ καταδρομάς, κλοπὰς ἢ προδοσίας
καὶ ὅσοι ἐπροσπάθησαν τῆς ἱερᾶς θρησκείας,

14

τὴν πρόοδον νὰ παύσωσιν. Ὢ ἄκρα δυστυχία!
Ἂν στοὺς θνητοὺς εὑρίσκετο ἡ θεία ἁρμονία,
ποσῶς ὁ μέγας λυτρωτὴς δὲν ἤθελε διστάσει
νὰ δώσῃ, ὅ,τι ἔδωκεν, εἰς τὴν αὐτοῦ εἰκόνα,
ὅτ' ἔφερεν ὁ ἄνθρωπος ἀγγελικὸν χιτῶνα.

15

Ὢ ρύακές μου ἀργυροῖ καὶ κρῆναι κρυσταλλώδεις,
αἵτινες δίδετε ζωὴν εἰς ἔαρ εἰς εὐώδεις
κοιλάδας, σεῖς μὲ δίδετε εἰκόνα τῆς ζωῆς μας.
Μεγάλου λίθου ἀπ' ἀρχῆς ἀφίνετε τὸ στῆθος
καὶ μετ' ὀλίγον ρίπτεσθε στῶν θαλασσῶν τὸ βύθος.

16

Ὢ δόξα! πόσον τυραννεῖς τοὺς νόας τῶν ἀνθρώπων,
πόσα πολλάκις αἵματα κατέβρεξαν τὸν τόπον,
ἵνα ἐκεῖνος δοξασθῇ, ὅστις φονεὺς τῶν ὄντων
τολμᾷ, ἵνα ἐνδύεται ἀρχήν, ὢ ποία φρίκη!
ἥτις στὸν μόνον πλαστουργὸν ἀείποτε ἀνήκει.

17

Ἐνῷ ταχέως τὸ πτηνὸν τὰς ἀερίας σχίζει
σφαίρας, ἐνῷ καὶ ὁ ἰχθὺς τὴν θάλασσαν ἀφρίζει
σκιρτῶν, ἐξαίφνης πλέκονται εἰς δίκτυα καὶ βρόχους,
τοιουτοτρόπως κ' οἱ θνητοί, κι' ἂν εἶν' εἰς ἐρημίαν,
ἔχουν τὸν θάνατον πιστὴν πάντοτε συνοδίαν.

18

Ἀλλὰ ἐνῷ ὁ ἄνθρωπος ζυγὸν τὸν τοῦ θανάτου
δὲν δύναται οὐδέποτε νὰ φύγῃ, τὰ δεινά του
πρὸς τί δὲν ἐλαττώνονται μὲ τὴν ἐλευθερίαν;

Πρὸς τί, ὅστις ἐτόλμησε τὰ πατρικὰ ἐδάφη
καὶ ὅπου κεῖνται τὰ ὀστᾶ κ' οἱ πατρικοί του τάφοι,

19

νὰ ἀνακτήσῃ, διατὶ νὰ κάμνῃ ἀνομίαν;
Μήπως δὲν ἔχουν τὰ πτηνὰ κοινὴν ἐλευθερίαν;
Πρὸς τί οἱ δοῦλοι Ἕλληνες, ξένοι, πεπλανημένοι,
μακρόθεν νὰ ἐπιθυμοῦν τὴν γῆν τὴν πατρικήν των
καὶ ἄλλοι νὰ ἀναχαιτοῦν δικαίαν τὴν ὀργήν των;

20

Πρὸς τί, ὁπότε φέρονται ὑπὸ περιεργείας
στὸ χῶμα τῶν προγόνων των μὲ πρόσχημα δουλείας,
νὰ θεωροῦν μὲ σεβασμὸν σκληροὺς τοὺς κύριούς των;
νὰ κρύπτουν καὶ τὰ δάκρυα, ὅταν ἰδοῦν τὸ μνῆμα
τῶν γεννητόρων, τῆς ὀργῆς τῶν δυναστῶν του θῦμα;

21

Ἐλευθερία! ὄνομα χωρὶς νὰ εἶναι πρᾶγμα,
τίς ἄρά γε ἐτόλμησε στὸ γήινόν μας φράγμα
ἐκ τ' οὐρανοῦ τὸ ὄνομα τὸ θεῖόν σου νὰ φέρῃ;
Ἓν μόνον εἶν' ἐλεύθερον, τὸ τοῦ Ὑψίστου πνεῦμα·
ὁ Ἑωσφόρος ἔπεσε στὸν Ἅδην μ' ἕνα νεῦμα.

(Ἀνέκδοτον)

Μίαν ἡμέρα ποὺ δὲν εἶχα ἄλλο τίποτε νὰ κάμω
　　　　　　　βγαίνοντας ἀπὸ ἕνα γάμο
　　　　　　　μὲ τζ' ἰδέες ἄνω κάτω
　　　　　　　χωρὶς κεφαλὴ καὶ πάτο,
　　　　　　　μοναχὸς ἀγάλη ἀγάλη
　　　　　　　μὲ τὴν κάψα τὴν μεγάλη
ἀκολουθῶν τὸ μονοπάτι, κωλοσέρνοντας τὸ σῶμα,
　　　　　　　ἐξαπλώθηκα στὸ χῶμα
ἀποκάτου σ' ἕναν ἤσκιο ἄντικρυ σὲ μιὰ σπηλιά.
—Ὁλοτρόγυρα καμμία δὲν ἀκούετο μιλιά!...
Χίλιοι, μύριοι οἱ τζιτζίκοι, σὰν κἂν νὰ εἶχαν ζουρλαθῆ,
ἐλαλοῦσαν ὅλοι ἀντάμα.—Ἔλεγες πὼς μ' ἕνα θάμα
　　　　　　　εἶχαν ὅλοι μαζωχθῆ
　　　　　　　　　　　ἐδ' ἐκεῖ
τοῦ Ἰουνίου οἱ μεγάλοι φοβεροὶ πολιτικοί.
Ἡ μανία τῶν τζιτζίκων διεπέρασε κ' ἐμένα
　　　　　　　καὶ κουνῶντας τὸν αὐχένα

ἦρχισα καὶ ἐγὼ νὰ κράζω
καὶ σὰν σκύλος νὰ φωνάζω
γιὰ τὰ πράγματα τζ' ἡμέρας. Κ' ἐπειδὴ δὲν ἠμποροῦσα,
σὰν μ' ἐτάραξεν ἡ μοῦσα
τῆς πολιτικῆς τοῦ κόσμου, παρὰ εὐθὺς νὰ μελετήσω
δύο ὀνόματα μεγάλα
τὸ καθὲν σὰν μιὰ βουβάλα
τί μοῦ ἐσυνέβη, φίλοι,
ἅμα τὰ ἔβγαλα ἀπ' τὰ χείλη,
εἶναι πρᾶμα ποὺ κανένας νὰ πιστέψῃ δὲν μπορεῖ!...
Τὰ ὀνόματα τὰ δύο, ποὺ ἐπρόφερα ἐκεῖ,
εἶναι Δέβερτον καὶ Φρέζαρ. Σᾶς ὁρκίζω ἤμουν μόνος,
κι' ἅμα ἐπρόφερα τὸ μέγα ὄνομα τοῦ Δεβερτόνος,
ἡ ἠχὼ μοῦ ἀπεκρίθη... ὄνος, ὄνος, ὄνος, ὄνος.
Τότε ἀνέφερα συγχρόνως
καὶ τὸ ὄνομα τοῦ Φρέζαρ,
κ' ἡ ἠχὼ ἡ ζαλισμένη μ' ἀπεκρίθη ζὰρ καὶ ζάρ.
Ἐστοχάσθηκα στὸ πρῶτο πὼς θὰ νὰ ἦτανε κρυμμένος
ἐκεῖ κάποιος ριζοσπάστης παλαβὸς ἢ μεθυσμένος,
κ' ἐνῷ ἔτρεχα μὲ ζάλη τὴν καρδιὰ νὰ τοῦ ξεσχίσω
καὶ πρεπόντως νὰ ἐκδικήσω
τὰ ὀνόματα τοῦ Φρέζαρ, τοῦ μεγάλου Δεβερτόνος,
ἡ ἠχὼ περιγελοῦσα μ' ἀπεκρίθη ζὰρ καὶ ὄνος.
Τότε τὰ 'μασα τρεχάτα
σὰν ζεματισμένη γάτα,
κι' ἀπὸ ἐκεῖνον τὸν καιρὸ
ἔγινα μὲ τὸ στανιὸ
Ριζοσπάστης καὶ ἐγώ,
καὶ νὰ μὴν ἀκούω πλέον νὰ γελᾷ μ' ἐμὲ κ' ἡ ἠχώ.

Κολοβὸν καὶ ἀνεπίγραφον

Ξύπνα ψυχή μου, διατὶ τόσον καιρὸν κοιμᾶσαι;
Συνηθισμένη πάντοτε μονάχη νὰ πλανᾶσαι
ἀνάμεσα εἰς τὰ βουνὰ μνημεῖα τῶν προγόνων
τὴν συνοδίαν φέρουσα μαζί σου τῶν αἰώνων,
πῶς ἔφυγες ἀπὸ ἐκεῖ;

Ὅτε τὸ βράδυ ἐπήγαινες σιγὰ σιγὰ καὶ μόνη
ἐκεῖ ποὺ φθόνοι παύουσι, τὸ μῖσος καὶ οἱ πόνοι
καὶ ἀκουμβοῦσες λυπηρὰ τὴν ἔρμην κεφαλήν σου

. . . .

Μεταφράσεις - Βουκολικὰ

Ἡ Λίμνη

(Ἐκ τῶν τοῦ Λαμαρτίνου)

Πάντα λοιπὸν θὰ τρέχωμε πρὸς ἄγνωστο ἀκρογιάλι,
θὰ καταποντιζώμεθα στοῦ τάφου τὴ νυχτιά,
χωρὶς ποτ' ἕνα ἀπάνεμο μὲς στὴ ἀνεμοζάλη,
οὔτ' ἕνα καταφύγιο στὴ βαρυχειμωνιά!

Κύτταξε, λίμνη, κύτταξε! Δὲν ἔκλεισ' ἕνας χρόνος
πῶπαιζε μὲ τὸ κῦμά σου χαρούμενη, τρελλή,
καὶ τώρα, τώρα ὁ δύστυχος, κάθομαι, λίμνη, μόνος
στὴν πέτρα ἐδ' ὅπου πάντοτε μᾶς ἔβλεπες μαζί.

Καθὼς καὶ τώρα ἐμούγγριζες καὶ τότε ἀγριεμμένη
κ' ἐξέσχιζες τὰ στήθη σου στοῦ βράχου τὰ πλευρά,
ἀνήσυχη ἐπαράδερνες στὴν ἄκρη θυμωμένη
κ' ἐρράντιζες τὰ πόδια της μὲ τὸν ἀφρό συχνά.

Θυμᾶσαι, λίμνη, μόνοι μας μιὰ νύχτα ἐγὼ κ' ἐκείνη
ὑἐλάμναμε ἄφωνοι οἱ φτωχοὶ στὰ κρύα σου νερά,
τ' ἀγέρι δὲν ἀνάσαινε, εἶχες καὶ σὺ γαλήνη,
στὸν ὕπνο σου δὲν ἄκουες παρὰ τὰ δυὸ κουπιά.

Μὲ μιᾶς τραγοῦδι οὐράνιο, πρωτάκουστο, δροσᾶτο
τὸ γέρο τὸν ἀντίλαλο τριγύρω μας ξυπνᾷ.
Ἔμειν' εὐθὺς παράλυτο τὸ κῦμά σου τὸ ἀφρᾶτο
καὶ τέτοια λόγια ἀκούστηκαν, θυμᾶσαι; ἁρμονικά·

«Δίπλωσε, Χρόνε, δίπλωσε τ' ἀκούραστα φτερά σου
ὧραις γλυκαῖς, μὴν τρέχετε, σταθῆτε μιὰ στιγμή,

καὶ σὺ μὴ φεύγῃς, νύχτα μου, μὲ τὴν ἀστροφεγγιά σου,
τώρα, ποῦ ζευγαρώσαμε, εἶν' εὔμορφη ἡ ζωή.

«Τοῦ κόσμου αὐτοῦ τὰ βάσανα, τὴν ἐρημιά, τὴ φτώχια
θέλουν νὰ φύγουν ἄμετροι· γι' αὐτοὺς γοργὰ γοργά,
Χρόνε μου, πέτα κι' ἄφησε στοῦ ἔρωτα τὰ βρόχια
τὰ δυό μας νὰ χορτάσωμε τόσο γλυκειὰ σκλαβιά.

«Τοῦ κάκου! Οἱ ὥραις φεύγουνε. Κανεὶς δὲ μὲ προσμένει...
Κανεὶς δὲ μ' ἀκουρμαίνεται... Ἡ νύχτα εἶναι σκληρή....
Ἀχνίζουν τ' ἄστρα, χάνονται.... Κρυφὰ κρυφὰ προβαίνει
τἄσπλαχνο γλυκοχάραμα... Λυπήσου μας, αὐγή!....

«Τοῦ κάκου! Ὅλα ξεγέλασμα, εἶν' ὄνειρα καὶ πλάνη,
ζωή μας εἶν' ἡ ἀγάπη μας καὶ μοναχὴ χαρά,
ἂς μὴ ζητοῦμε ἀνύπαρχτο στὸν κόσμο ἄλλο λιμάνι,
τοῦ χρόνου ἡ ἄγρια θάλασσα δὲν ἔχει ἀκρογιαλιά.

«Χρόνε ζηλιάρη, δύστροπε! Πέ μου, γιατί νὰ σβυῶνται,
σὰν ἀστραπὴ νὰ φεύγουνε οἱ ὥραις τῆς χαρᾶς,
καθὼς πετοῦν καὶ φεύγουνε χωρὶς νὰ λησμονιῶνται
κ' οἱ μαύραις, κ' οἱ δλόπικραις στιγμαῖς τῆς συμφορᾶς;

«Ἀπ' τὴν βαθειὰ τὴν ἄβυσσον, ὁποῦ μᾶς καταπίνει,
ἀπ' τὴν αἰωνιότητα, ὁποῦ μᾶς πλημμυρεῖ,
τίποτε, Χρόνε, τίποτε στὸ φῶς δὲν ἀναδίνει,
δὲν ξεφυτρώνει τίποτε.... ὅλα τὰ τρῶς ἐσύ.

«Λοιπόν, ἀπ' ὅσα ἐχάρηκα δὲ θ' ἀπομείνῃ τρίμμα,
δὲν θὰ ν' ἀφήσω τίποτα σ' αὐτὴν τὴ μαύρη γῆ!
Ἀπ' τὸ γοργό μας πέρασμα δὲν εἶναι τάχα κρῖμα
νὰ μὴ σωθῇ ἕνα πάτημα, ὦ Χρόνε ἀδικητή;...»

Ὦ λίμνη, ὦ βράχοι μου ἄφωνοι, ὦ σεῖς, σπηλιαῖς καὶ δάση,
ποῦ βλέπετε τὸν πόνο μου, μιὰ χάρι σᾶς ζητῶ·
ἐσεῖς, ὁποῦ δὲ σκιάζεσθε κανεὶς νὰ σᾶς χαλάσῃ,
ποτὲ μὴ μᾶς ξεχάσετε, στὸ μνῆμ' ἂν πάω κ' ἐγώ.

Κι' ὅταν σὲ δέρνῃ ὁ σίφουνας, κι' ὅταν βαθειὰ κοιμᾶσαι,
ὦ λίμνη μου ἀφροστέφανη, νὰ μὴ μᾶς λησμονῇς.
Ἐσ' εἶδες τὴν ἀγάπη μας καὶ μόνη ἐσὺ θυμᾶσαι
πῶς ἄναφταν τὰ στήθη μας, καὶ θὰ μᾶς συμπονῇς.

Θέλω τὰ πεῦκα, τὰ ἔλατα, οἱ βράχοι, ἡ ρεμματιά σου,
τ' ἀφροῦ σου τὸ μουρμούρισμα, τ' ἀντίλαλου ἡ φωνή,
τὰ δροσερά σου σύγνεφα, τ' ἀγέρι, ἡ καταχνιά σου,

ἡ βρύσι, ὁ καλαμιῶνάς σου, τὸ χόρτο, τὸ πουλί,

τ' ἄστρο τ' ἀσημομέτωπο, ἡ μυρωδιά, ποῦ χύνει
τὸ γαλανὸ τὸ κῦμά σου, ὦ λίμνη μου γλυκειά,
ὅ,τι στὴν πλάσι ἔχει αἴσθησι, πνοή, νοημοσύνη,
ὅλα νὰ λένε· «Ἀγάπησαν, τὰ μαῦρα, φλογερά!»

Τὸ τριακοστὸν τρίτον ᾆσμα

Τῆς κολάσεως τοῦ Δάντου

La bocca solevo dal fiero pasto.

Τὰ δόντια του ἐξεχάρφωσεν αὐτὸς ὁ κολασμένος
  ἀπὸ τὴν κάρα τὴ φριχτή, πὤτρωγε λιμασμένος.
Τὰ λερωμένα χείλη του σφογγίζει στὰ μαλλιὰ
  κι' ἀρχίζει ν' ἀποχρένεται μὲ φοβερὴ μιλιά:
«Θέλεις ν' ἀνοίξω μιὰ πληγή, ὁποὺ ἀπὸ τόσους χρόνους
  κρατῶ κλεισμένη στὴν ψυχή, καὶ να ξυπνήσω πόνους,
ποῦ μοῦ δαγκοῦν τὰ σωθικὰ καὶ πρὶν τοὺς ξεφωνήσω;
  Τέτοιο φαρμάκι ἀγνώριστο γιατὶ θέλεις νὰ χύσω;
Ἀλλ' ἂν θὰ γίνῃ ἡ ἀνήκουστη, ἡ μαύρη μου ἱστορία
  σπόρος νὰ δώσῃ γιὰ καρποὺς κατάραις κι' ἀτιμία
εἰς τὸν προδότη, π' ἄκοπα τρώγω σ' αὐτὴν τὴν ἄκρη,
  θὰ τὴν ξεθάψω ἀπ' τὴν καρδιὰ κι ἂς τὴν ποτίσω δάκρυ.
Ποιὸς εἶσαι σὺ δὲν τὸ ρωτῶ, οὔτε ζητῶ νὰ μάθω
  ποιὸς τάχα νὰ σ' ὡδήγησε κάτου σ' αὐτὸν τὸ βάθο.
Ἀλλὰ σ' ἀκούω καὶ φαίνεσαι ὅτ' εἶσαι Φλωρεντῖνος.
  Ὡς τόσο μάθε ὅτ' εἶμ' ἐγὼ ὁ κόμης Οὐγολῖνος,
κι' αὐτὸς ὁ ἀρχιεπίσκοπος Ῥουγέρης ὁ Πιζᾶνος.
  Τώρα θ' ἀκούσῃς τί χρωστᾷ σ' ἐμέν' αὐτὸς ὁ πλάνος
Τὸ πῶς ἐγὼ ἐμπιστεύθηκα στὴν ἄτιμη ψυχή του
  καὶ πῶς ἐξεγελάστηκα μὲ τὴν πλαστὴ ἀρετή του,
πῶς προδομένος ἔπεσα στ' ἀνίερό του χέρι
  καὶ πῶς ἐθανατώθηκα, ὅλος ὁ κόσμος ξέρει.
Ἀλλὰ κανεὶς δὲν ἄκουσε, κρύβει βαθὺ σκοτάδι
  τὸ φόνο πὤβρηκα γιὰ μέ, πῶς μ' ἔστειλε στὸν ᾅδη·
αὐτὸ θὰ μάθῃς καὶ θὰ ἰδῇς τ' εἶν' τὸ παράπονό μου.
  Μέσα στὴ μαύρη φυλακή, π' ἀπὸ τὸ θάνατό μου
τῆς πείνας πῆρε τ' ὄνομα, στενόχωρη θυρίδα
  ἄφηνε κ' ἔφταν' ἕως ἐμὲ φωτὸς κάμμιὰν ἀχτῖδα.
Ἐκεῖθεν εἶχα ὁ δύστυχος πολλαῖς φοραῖς μετρήσει
  τὴν ἀλλαγὴ τοῦ φεγγαριοῦ προτοῦ νὰ μὲ ξαφνίσῃ
ἕν' ὄνειρο παράδοξο, ποῦ φώτισε τὸ νοῦ μου
  καὶ μὤδειξε τὴ μοῖρά μου καὶ τὴ βουλὴ τοῦ ἐχθροῦ μου.
Μοῦ φάνηκε στὸν ὕπνο μου αὐτὸς ἐδ' ὁ προδότης

σὰν ἀρχηγὸς πολεμιστής, ὄχι ποτὲ δεσπότης,
ποῦ κυνηγοῦσε κ' ἔσπρωχνε τυφλὰ τὴ συμφορά του
ἕνανε λύκο πῶφευγε μὲ τὰ λυκόπουλά του
νὰ πιάσῃ ἐπάνω στὸ βουνὸ π' ὁλόρθο δὲν ἀφήνει
στὴ Λούκκα ἡ Πίζα ἐλεύθερη ματιὰ ποτὲ νὰ δίνῃ,
ἔτρεχ' αὐτὸς μὲ φλογεροὺς ξαχαμνισμένους σκύλους
πάντοτ' ἐμπρός, πάντοτ' ἐμπρὸς καὶ τοὺς πιστούς του φίλους
Γουαλάνδους εἶχε στὸ πλευρὸ Λανφράγκους καὶ Σισμόντας.
Σὲ λίγο οἱ λύκοι ἐδείλιασαν κ' οἱ σκύλοι τότ' ὁρμῶντας
σχίζουν πατέρα καὶ μικρὰ μὲ δόντια λυσσασμένα.
Πρὶν φέξῃ φεύγει τὤνειρο. Ξυπνῶ κι' ἀκούω σκιασμένα
ἀπὸ παρόμοιο φάντασμα νὰ κλαῖν ἐκεῖ σιμά μου
καὶ νὰ ζητοῦν λίγο ψωμὶ τ' ἄχαρα τὰ παιδιά μου.
Θἆσαι σκληρὸς παραπολύ, ἂν δὲν πονῇς ἀκόμη
προβλέποντας τί χαλασμοὶ μ' ἐπρόσμεναν, τί τρόμοι!
Καὶ πότε, πότε κλαῖς ἐσύ, ἂν δὲ θὰ κλάψῃς τώρα;....
Σηκώθηκαν τὰ δύστυχα. Εἶχε περάσει ἡ ὥρα
ποῦ τὴν τροφὴ μᾶς ἔρριχναν. Προσμένουν μὲ λαχτάρα,
γιατὶ θυμοῦνται τ' ὄνειρο κ' ἔχουν κρυφὴ τρομάρα.
Ἄκουσα τότε πῶκλεισαν τοῦ πύργου μας τὴ θύρα
κ' ἐστήλωσα τὰ μάτια μου πάνω σὲ κάθε κλῆρα.
Ἔκλαιγαν ὅλα τὰ φτωχά. Μόνος ἐγὼ δὲν κλαίγω,
ἐπέτρωσαν τὰ σπλάχνα μου κι' οὔτε μιὰ λέξι λέγω.
Τόσο π' ὁ Ἀνσέλμος μου ὁ μικρὸς μ' ἐρώτησε: «Πατέρα,
γιατί, γιατί τέτοια ματιά; Τ' ἔχεις, καλὲ πατέρα;»
Ἀλλ' οὔτε τότ' ἐδάκρυσα, οὔτ' ἔδωκα κάμμία
εἰς τὸ παιδί μου ἀπάντησι. Βουβὴ ἀπελπισία
ἐσφράγισε τὸ στόμα μου ἐκείνην τὴν ἡμέρα
καὶ τὴν ἀκόλουθη νυχτιά, ὡς ὅτου στὸν αἰθέρα
ὁ νέος ἥλιος ἔλαμψε κ' ἔστειλε μιὰν ἀχτῖδα
στὴν ἄσπλαχνή μου φυλακὴ ἀπ' τὴ στενὴ θυρίδα.
Τότε στὴν ὄψι ἐκύτταξα τὰ τέσσαρα παιδιά μου
εἶδα γραμμένα ἐπάνω ἐκεῖ τ' ἄγρια βάσανά μου,
κ' ἐδάγκασα τὰ χέρια μου μὲ λύσσα, μὲ μανία,
κ' ἐκεῖνα, ποῦ θὰ πίστεψαν ὅτ' ἡ πολλὴ νηστεια
μ' εἶχ' ἀγριέψει κ' ἤθελα νὰ φάω τὰ κρέατά μου
σκιασμένα ἐλάχτησαν μὲ μιᾶς κ' ἔρχοντ' ἐκεῖ σιμά μου.
«Πατέρα, λὲν τὰ δύστυχα, φάγ' ἀπὸ μᾶς, πατέρα,
θἆναι λιγώτερο σκληρὸς ὁ πόνος μας, πατέρα.
τὴ σάρκα, ποῦ μᾶς ἔδωκες, ἂν τήνε πάρῃς πίσω».
Ἐφάνηκα ὅτι ἡσύχασα, γιὰ νὰ μὴ τ' ἀπελπίσω.
Ἐμείναμεν ὅλοι βουβοὶ ἐκείνην τὴν ἡμέρα,
βουβοὶ καὶ τὴν ἀκόλουθη.... Πῶς τότε, σκληρὴ σφαῖρα,
ἄσπλαχνη γῆ, δὲν ἄνοιξες!... Τὴν τέταρτη ἐμπροστά μου
ὁ Γάδος μου σωριάζεται, κρατεῖ τὰ γόνατά μου
καὶ ξεψυχᾷ φωνάζοντας: «Πατέρα μου, ἐσπλαχνία!»
Καὶ καθὼς βλέπεις τώρα ἐμὲ εἶδα καὶ τ' ἄλλα τρία
ἕνα πρὸς ἕνα νὰ σβυσθοῦν τὴν πέμπτη καὶ τὴν ἕχτη.

"Όλα μοῦ τἄφαγε ὁ θυμὸς αὐτοῦ τοῦ θεομπαίχτη.
Τυφλὸς τρεῖς μέραις τἄκραζα. Ἦτο τ' ἀγέρι μαῦρο
κ' ἐγύριζα ψηλαφητὰ τὰ λείψανά τους ναῦρω..
Ἔπειτα ἡ πεῖνα ἐνίκησε τὴν πατρικὴ λαχτάρα»....

Εἶπε· τὰ μάτια του ἔστριψε· τὴ φοβερὴ τὴν κάρα
ἅρπαξε πάλε λαίμαργα, πλατὺ τὸ στόμα ἀνοίγει
κι' ἀπάνω της σὰν τὸ σκυλὶ βαθειὰ τὰ δόντια ἐμπήγει.
... ...

Παράφρασις τῆς πρὸς τοὺς Ἕλληνας ἐθελοντὰς ᾠδῆς

ΤΟΥ LAPRADE (*)

Καλῶς τὰ Ἑλληνόπουλα, ποῦ δὲ μᾶς λησμονοῦνε,
κι' ὁποὺ ἔρχονται χαρούμενα μὲ μᾶς νὰ σκοτωθοῦνε!
Ἄλλοι εἶχαν ψόφια τὴν καρδιά, τὰ νεῦρα παγωμένα,
κι' ἀφ' οὗ τοὺς ζωντανέψαμε, μὲ μάτια τρομασμένα
τώρα κυττάζουν οἱ δειλοί, τὸ ψυχομάχημά μας,
ἀκοῦν σὰν ἄγρια θάλασσα νὰ βόγγουν τὰ αἷματά μας
κι' ἀχάριστοι καμώνονται πῶς οὔτε μᾶς γνωρίζουν
καὶ σκιάζονται κι' ἀχνίζουν!

Παλιὰ πρωτοπαλλήκαρα τῆς λευθεριᾶς, περνᾶτε!
Τροχίσετε τὰ νύχια σας, σταυραητοί, πετᾶτε!
Θὰ πολεμήσωμε μαζί, θὰ συναδελφωθοῦμε,
εἶναι τιμὴ καὶ δόξα μας μὲ σᾶς νὰ ματωθοῦμε.
Μὲς στὸ βαθὺ σκοτάδι μας, στὴ μαύρη τὴν ἐρμιά μας,
τὸ πέρασμά σας ἔλαμψε στ' ἄχαρα βλέφαρά μας
σὰν οὐρανοκατέβατη κι' ἀνέλπιστη μιὰ ἀχτίδα,
παιδιὰ τοῦ Λεωνίδα.

Καλῶς, καλῶς μᾶς ἤλθετε! Ἂς ἦσθ' εὐλογημένοι!
Ἐλᾶτε νὰ μᾶς δείξετε πῶς πρέπει νὰ πεθαίνῃ,
γιὰ νὰ ξυπνήσῃ ἀθάνατο, κάθ' ἄξιο παλληκάρι.
Ἔλα, Νικήτα, Βότσαρη, ἔλα καὶ σύ, Κανάρη,
ποῦ ἐλάτρεψα στὴ νιότη μου, ἐλᾶτε νὰ μᾶς πῆτε
πῶς διώχνουνε τὸ βάρβαρο. Γιὰ μᾶς ἀναστηθῆτε.....
Εὐλογημένη ἡ μνήμη σας! Τρεχᾶτε! Μὴ δὲν εἶναι
βυζάστρα μας αἱ Ἀθῆναι;

---

* Ἐν τοῖς ἐξόχοις ἀνδράσιν, οὓς ἡ Γαλλία ἐπ' ἐσχάτων ἀπώλεσε, καταριθμεῖται καὶ ὁ Λαπρὰδ (Laprade), ὁ χαριέστατος ποιητὴς καὶ ἀκαδημαϊκός. Ὁ Λαπρὰδ ἀνῆκεν εἰς τὴν μεγάλην γενεὰν τῶν Φιλελλήνων, διέσωσε δὲ ἀκμαῖα τὰ πρὸς τὴν Ἑλλάδα αἰσθήματα αὐτῆς καὶ ἀφ' οὗ αὕτη ἔπαυσεν ἐμπνέουσα τοὺς ποιητάς. Τὸ φιλελληνικώτατον τοῦ Λαπρὰδ φρόνημα ἐξεδηλώθη ἐνθουσιωδῶς ἐν τῇ Ὠδῇ αὐτοῦ ὑπὲρ τῶν εἰς Γαλλίαν μεταβάντων ἐθελοντῶν Ἑλλήνων κατὰ τὸν γαλλογερμανικὸν πόλεμον (1870—1871).

Ἐκεῖθε ποῦλθετε σ' ἐμᾶς εἶχε φανῆ μιὰ μέρα
τὸ πρῶτο γλυκοχάραμα στὸν σκοτεινὸν αἰθέρα
τοῦ κόσμου τοῦ θεότυφλου· τὴν ἅγια σας λαμπάδα,
ὅτ' εἶχε πνίξει τῆς σκαδιᾶς ἡ νύχτα τὴν Ἑλλάδα,
ἐμεῖς τὴν ἐγλυτώσαμε· τρεχᾶτε πρὶν τὴ σβύσουν
ἄσπλαχνοι, μαῦροι δαίμονες, πρὶν τὴν ποδοπατήσουν,
νὰ τὴν ἁρπάξετε, παιδιά! Θἆναι διπλὴ τιμή σας,
γιατ' ἦτανε δική σας!

Γιὰ σᾶς τὰ βόλια, ὁ θάνατος, χαρὰ καὶ πανηγύρι
γιὰ μᾶς τὸ κάθε μνῆμά σας θὰ νἆν' προσκυνητῆρι.
Κ' ἐπάνω ἀπὸ τὴν πλάκα σας δύο ἔθνη ἀδελφωμένα
θὰ νἄρχωνται νὰ ρίχνουνε στεφάνια συμπλεγμένα
μὲ τοῦ παλιοῦ μας ρουπαχιοῦ τὰ πράσινα κλωνάρια
καὶ μὲ τῆς δάφναις τοῦ Ὑμηττοῦ τ' ἀθάνατα βλαστάρια.
Χαρὰ στὴ γῆ ποῦ ἐβύζαξε, παιδιά, τὰ αἷματά σας,
θὰ μοιάσῃ στὴν ἀνδρειά σας!

Ὦ παλληκάρια ἀνήμερα! τὸ δάκρυ κ' ἡ λαχτάρα
μοῦ σβοῦν, μοῦ πνίγουν τὴ φωνή... ἔχ' ἡ ψυχή μου ἀντάρα...
Ἐγὼ φτωχὸς κορυδαλλός, θαμμένος μὲς στὰ χιόνια,
μὲ τί τραγοῦδι νὰ δεχθῶ τοὺς κύκνους καὶ τ' ἀηδόνια!
Καὶ μὲ τί λάλημα γλυκὸ νὰ πῶ στὴν οἰκουμένη
πόσο βαθυὰ ἡ ἀγάπη μας θὰ μείνῃ ριζωμένη;
Καλῶς τα, ποῦλθαν μὲ χαρὰ γιὰ μᾶς νὰ σκοτωθοῦνε
καὶ δὲ μᾶς λησμονοῦνε!

Τί βλέπω;... ἀνοίγει ὁ οὐρανός... Στὰ φωτεινὰ λημέρια
ψυχαῖς μεγαλοδύναμαις, π' ἀστράφτουν σὰν ἀστέρια,
συναπαντιῶνται ἀδελφικὰ καὶ γέρνουν τὸ κεφάλι
καὶ μᾶς θωροῦν ἀπὸ ψηλά... Ἡ μιὰ φιλεῖ τὴν ἄλλη....
Ἐκεῖ Βαγιάρδος, Ἀχιλλεύς, Σωκράτης, Λαμαρτῖνος,
Φειδίας, Πλάτων, Ὅμηρος... Ἐχ' εἶναι κι' ὁ Ῥακῖνος
ποῦ ἐμπρὸς στὸ γέρω Αἰσχύλο σας τὰ γόνατά του κλίνει
κι' ὅπου φωνάζει πρὸς ἐμᾶς: Παιδιά μου, εὐγνωμοσύνη!

Ὁ Κύκλωψ

(Εἰδύλλιον ια')

Φάρμακον καθὼς νομίζω πρὸς τὸν ἔρωτα οὐδὲν ἄλλο
οὔτε ἔγχριστον ὑπάρχει, οὔτ' ἐπίπαστον, Νικία,
ἢ ποτόν, παρὰ αἱ Μοῦσαι. Εἶναι μὲν γλυκὺ καὶ κοῦφον,
ἀλλὰ δύσκολον νὰ τὸ εὕρῃ τις· μὲ φαίνεται δὲ ὅτι
κάλλιστα σὺ τὸ γνωρίζεις ἰατρὸς ὤν, καὶ ἐξόχως
φίλτατος εἰς τὰς ἐννέα Μούσας. Οὕτω καὶ ὁ Κύκλωψ
ὁ Πολύφημος ἐκεῖνος μεταξύ μας τότ' ἐζοῦσε
εὔκολα, ὅτε ἠράσθη τῆς ὡραίας Γαλατείας,
ἐνῷ ὀλίγας εἶχε τρίχας περὶ τοὺς πλατεῖς κροτάφους

καὶ τὸ στόμα. Ἀλλ' ἠγάπα μὲ φθοροποιὰς μανίας
καὶ οὐχὶ μὲ ρόδα, μῆλα, καὶ κικκίνους. Ὅλα τἆλλα
εἶχε πάρεργα ὅτ' ἦσαν. Ὅτε δ' ἄφινον πολλάκις
τὰς χλωρὰς βοσκὰς τ' ἀρνία κι' ἀπεσύροντο εἰς τὴν στάλην.
τὴν Γαλάτειάν του ψάλλων ἐθρηνοῦσ' ἐκ πρωΐας
ἐπὶ τῆς φυκώδους ἄκρας τῆς ξηρᾶς, εἰς τὴν καρδίαν
πληγὴν ἔχων βαθυτάτην, τὴν ὁποίαν εἶχε λάβει
ἐκ τῆς ἰσχυρᾶς Κυπρίδος, ἥτις ἔμπηξε τὸ βέλος
εἰς τὸ ἧπάρ του. Ἀλλ' εὗρε τοῦτο μόνον θεραπείαν
καθιζόμενος ἐπάνω ὑψηλοῦ βράχου καὶ βλέπων
εἰς τὴν θάλασσαν, νὰ ψάλλῃ τὰ ἑξῆς ἐνῷ ἐθρήνει·

Ὦ Γαλάτεια λευκή μου διατί τὸν ἐραστή σου
ἀποβάλλεις; λευκοτέρα καὶ τοῦ γάλακτος σὺ εἶσαι,
τοῦ ἀρνοῦ ἁπαλωτέρα, γαυροτέρ' αὐτοῦ τοῦ μόσχου,
στιλπνοτέρα τῶν ὀμφάκων. — Τότε ἔρχεσαι ἐνταῦθα
γλυκὺς ὅτε μὲ κατέχῃ καὶ βαθύτατος ὁ ὕπνος,
ὅτε δὲ μ' ἀφήσῃ, φεύγεις καθὼς πρόβατον ὅτ' εἶδε
λύκον γέροντα. Ἠράσθην σοῦ, ὦ κόρη, ὅτε πρῶτον
μετὰ τῆς μητρός μου ἦλθες νὰ συνάξῃς ὑακίνθους
ἐκ τοῦ ὄρους· κ' ἐγὼ τότε σᾶς ἐδείκνυον τὸν δρόμον.
Μέχρι τοῦδε ἡσυχίαν ἔκτοτε νὰ ἀναλάβω
πώποτε δὲν ἠδυνήθην. Ὅμως σὺ οὐδὲν φροντίζεις,
μὰ τὸν Δία. Ἀλλ' ἐξεύρω, ὦ χαρίεσσά μου κόρη,
διατὶ μὲ ἀποφεύγεις. Μ' ἀποφεύγεις, ἐπειδ' ἔχω
ἐπὶ ὅλου τοῦ μετώπου τὴν οφρὺν πολὺ ἀγρίαν,
ἥτις φθάνει μὲ τὰς ἄκρας καὶ τὰ δύο μου τὰ ὦτα.
Ἐπειδὴ ὁ ὀφθαλμός μου εἶναι εἷς κ' ἐπὶ τὰ χείλη
ἀνυψοῦται ἡ ρὶς πλατεῖα. Ἀλλὰ μ' ὅλον ὅτι εἶμαι
εἰς τὸ πρόσωπον τοιοῦτος, βόσκω χίλια ἀρνία,
ἀπὸ ταῦτα πίνω, ἀρμέγων, τὸ καλύτερόν των γάλα.
Τὸ τυρίον δὲ μὲ λείπει τὸν χειμῶνα καὶ τὸ θέρος
κ' εἰς τὸ κέντρον τοῦ χειμῶνος· τοὺς ταρσοὺς ἔχω γεμάτους.
Ὅσον δὲ ἐκ τῶν Κυκλώπων οὐδεὶς ἄλλος, νὰ συρίζω
καὶ τὴν σύριγγα ἐξεύρω· μὲ αὐτήν, γλυκύ μου μῆλον,
ἐμαυτὸν ψάλλω κ' ἐσένα, πρὶν ἀκόμ' ἡ νὺξ ἐπέλθῃ.
Διὰ σὲ ἐγκύους τρέφω ἕνδεκα λεπτὰς ἐλάφους
καὶ πρὸς τούτοις σκύμνους ἄρκτων τέσσαρας. Ἀλλ' ἔλα πρός με
θέλεις λάβει ἴσα· ἄφες πρὸς τὴν γῆν μ' ἀφροὺς νὰ ἕρπουν
τὰ γλαυκόχροα νερά της. Τὸ ἑσπέρας δὲ πλησίον
εἰς ἐμέ, ἐντὸς τοῦ ἄντρου γλυκυτέρως θὰ διάγῃς.
Ἐκεῖ εἶναι εὐώδεις δάφναι καὶ κυπάρισσ' ἐπιμήκεις,
ἐκεῖ εἶναι ψυχρὸν ὕδωρ, ποτὸν θεῖον, ποὺ μὲ δίδει
ἐκ χιόνος λευκοτάτης ἡ πολύδενδρός μου Αἴτνα·
τίς δὲ ἤθελεν ἐκλέξει, ἔχων ταῦτα, κατοικίαν
τὰ πελάγη; Ἂν νομίζῃς ὅτι εἶμ' ἐγὼ τριχώδης
ὑπερμέτρως, ἔχω ξύλα δρύινα, κ' ὑπὸ τὴν στάκτην
πῦρ ἀκοίμητον· μὲ ταῦτα ἔλα καῦσέ με, ὦ κόρη·

ὑπὸ σοῦ γλυκὺ μὲ εἶναι νὰ καῶ καὶ ν' ἀπολέσω
τὸ μόνον μου τοῦτο ὄμμα, τὸ γλυκύτερόν μου κτῆμα.—
Ἄχ! κ' ἐμὲ πρὸς τί ἡ μήτηρ μὲ πτερὰ δὲν μ' ἐγεννοῦσε,
ἵνα εἰσδύσω ὅπου εἶσαι καὶ σ' ἀσπάζωμαι τὴν χεῖρα,
ἂν δὲν ἤθελες τὸ στόμα ἁπαλὰς δὲ νὰ σὲ φέρω
μήκωνας, ἐχούσας φύλλα ἐρυθρά, ἢ λευκοὺς κρίνους.
Ἀλλ' ἐκεῖναι μὲν τὸ θέρος, οὗτοι δὲ ἐν τῷ χειμῶνι
γίνονται, ὥστε συγχρόνως νὰ σὲ φέρω καὶ τὰ δύο.
δὲν θὰ ἠδυνάμην. Τώρα ὅμως θέλω κ' ἐγὼ μάθει
τὸ κολύμβημα, ὦ κόρη, ἂν τις ξένος ἐπὶ πλοίου
ἔλθ' ἐνταῦθα, ἵνα ἴδω διατὶ γλυκύ σας εἶναι
νὰ οἰκῆτε εἰς τὰ βάθη τῆς θαλάσσης. Ἀλλὰ ἔκβα,
ὦ Γαλάτεια, καὶ θέλεις λησμονήσει νὰ ὑπάγῃς
εἰς τὸν οἶκόν σου (ὡς τώρα καθεζόμενος ἐνταῦθα
ἔπαθα κ' ἐγώ). Μ' ἐμένα θὰ ἐπιθυμῇς νὰ βόσκῃς
καὶ ν' ἀρμέγῃς τοῦ ποιμνίου τὸ λευκὸν καὶ γλυκὺ γάλα
καὶ νὰ πήζῃς τὸ τυρίον μὲ τὴν ὀξινὴν πυτίαν.
Μ' ἀδικεῖ μόνη ἡ μήτηρ καὶ μ' αὐτὴν μόνον τὰ ἔχω.
Δι' ἐμὲ καλὸν δὲν εἶπε εἰς ἐσὲ ποτέ, ὦ κόρη,
ἐνῷ μάλιστα μὲ βλέπει νὰ ἰσχνεύω καθ' ἡμέραν.
Θέλω τὴν εἰπεῖ ὅτ' ἔχω εἰς τὴν κεφαλὴν καὶ πόδας
πόνους, ἵνα τὴν λυπήσω, ἐπειδὴ κ' ἐγὼ λυποῦμαι.
Κύκλωψ Κύκλωψ, ποῦ ὑπῆγαν ποῦ ἐπέτασαν αἱ φρένες,
ἂν σὺ ἔπλεκες κοφίνους, καὶ συνάζων χλωρὰ χόρτα
ἔφερες στὸ ποίμνιόν σου, ἴσως ἤθελες σὺ κάμει
φρονιμώτερόν τι ἔργον. Γλύφ' ἂν θέλῃς τὰς παρούσας
καὶ τὸν φεύγοντα μὴ τρέχῃς. Τὴν Γαλάτειάν σου ἴσως
θέλεις εὕρει ἢ καὶ ἄλλην περισσότερον ὡραίαν.
Καὶ ἐμὲ πολλαὶ τὴν νύκτα κόραι μὲ παρακινοῦν νὰ παίξω
μὲ αὐτάς· ἂν δὲν ὑπακούσω εἰς τοὺς λόγους των γελῶσιν.
Ἕπεται ἐκ τούτων ὅτι κάτι εἶμαι καὶ ἐγώ!
Οὕτως ἔψαλλεν ὁ Κύκλωψ κ' ἔβοσκε τὸν ἔρωτά του·
γλυκυτέρως δὲ διῆγε, παρ' ἂν ἔδιδε χρυσίον.

Εἰς νεκρὸν Ἄδωνιν

(Εἰδύλλιον λ')

Κατὰ τὸ αὐτὸ
μὲ τὸ τοῦ Θεοκρίτου μέτρον

Τὸν Ἄδωνιν ὡς εἶδε
νεκρὸν ἤδ' ἡ Κυθήρη,
καὶ ἔχοντα τὴν κόμην
φρικτήν, τὸν πρόσωπόν του
χλωμόν, τοὺς Ἔρωτάς της
διέταξε, νὰ εὕρουν
τὸν σῦν καὶ νὰ τὸν φέρουν.

Αὐτοὶ δὲ διαβάντες
μὲ τὰ πτερὰ τὸ δάσος,
λυπρὸν τὸν σῦν ἀνεῦρον
κ' ἐδέσμευσαν ταχέως.
Καὶ τούτων εἰς τυλίξας
αὐτὸν εἰς ἕνα βρόχον
αἰχμάλωτον τὸν σύρει.

Εἷς ἄλλος ὄπισθέν του
ἱστάμενος ὠθοῦσε
αὐτὸν καὶ μὲ τὰ τόξα
τὸν ἔτυπτεν. Ὁ χοῖρος
τυφλῶς ἐπροχωροῦσε,
διότι ἐφοβεῖτο
Κυθήρην τὴν ὀργίλον,
ὁπότε δὲν τὸν εἶδε
ἡ Κύπρις, οὕτως εἶπε·

Ὦ κάκιστον τῶν ζώων,
σὺ ἔβλαψες τ' ἀνδρός μου
τὸν πόδα καὶ τὸ σῶμα,
σὺ ἔδηξες τὸν φίλον,
ὦ θῆρα, Ἀδωνίν μου.
Ἐκεῖνος δ' ἀπεκρίθη:

Ὁρκίζομαι, Κυθήρη,
εἰς σέ, σ' αὐτὸν τὸν ἄνδρα,
εἰς ταῦτα τὰ δεσμά μου,
στοὺς κυνηγούς τούτους,
τὸν φίλτατόν σου ἄνδρα
δὲν ἤθελον νὰ βλάψω.

Τὸ θέλγητρον ὡς εἶδον,
καὶ τ' ἔρωτος τὸ κῦμα
μὴ φέρων, ἐμαινόμην
τὸν πόδα νὰ φιλήσω
ὁποὺ γυμνὸν τὸν εἶχε·
αὐτὸ καὶ ὄχι ἄλλο
μὲ ἔβλαψε Κυθήρη.

Μὴ παίδευσον ἐμένα,
αὐτοὺς λαβοῦσα τέμνε.
Πρὸς τί νὰ φέρ' ὀδόντας
ἐρωτικοὺς ματαίως;
Ἂν δ' οὗτοι δὲν ἀρκοῦσι,
καὶ ταῦτα μου τὰ χείλη.

Τὸν εὐσπλαγχνίσθ' ἡ Κύπρις,

καὶ εἶπ' εἰς τοὺς υἱούς της,
νὰ λύσουν τὰ δεσμά του.

Αὐτὸς δὲ ἠκολούθει
ἔκτοτε τὴν Κυθήρην,
στὰ δάση μὴ πηγαίνων,
τοὺς ἔρωτάς του καύσας
στὴν φλόγα θυμωμένος.

Θύρσις ἢ Ὠδὴ

(Εἰδύλλιον α')

Θύρσις, ποιμὴν καὶ αἰπόλος

ΘΥΡΣΙΣ

Γλυκὺ εἶναι, ὦ αἰπόλε, τὸ ψιθύρισμα κ' ἡ πίτυς,
ἥτις ᾄδει ὑψουμένη παρὰ τὰς πηγάς. Ὡσαύτως
καὶ ἐσὺ γλυκῶς συρίζεις. Ἤθελες μετὰ τὸν Πᾶνα
λάβει δεύτερον βραβεῖον. Ἂν ἐκεῖνος λάβῃ τράγον
κερασφόρον, σὺ λαμβάνει αἶγα· ἂν ὅμως αὐτὸς λάβῃ
αἶγα, βέβαια ἀξίζεις χίμαρρον, ὅστις πρὶν δώσῃ
γάλα ἔχει καλὸν κρέας.

Αἰπόλος

Ὦ ποιμήν, τὰ ᾄσματά σου
εἶν' ἡδύτερα τοῦ ἤχου τοῦ νεροῦ, ὁποὺ σταλάζει
ἀπ' τὰ ὕψη αὐτῆς τῆς πέτρας. Ἂν αἱ Μοῦσαι λάβουν δῶρον
πρόβατον, σὺ θέλεις λάβει ἓν παχύτατον ἀρνίον·
ἂν δ' αὗται θέλουν νὰ λάβουν τὸ ἀρνίον, μετὰ ταῦτα
σὺ τὸ πρόβατον λαμβάνεις.

Θύρσις

Πρὸς τὰς Νύμφας, ὦ αἰπόλε,
θέλεις ὧδε νὰ καθίσῃς στὸν κατήφορον τοῦ λόφου
ὅπου εἶναι αἱ μυρῖκαι καὶ νὰ ψάλλῃς; Τὰς δὲ αἶγας
ἐνῷ ᾄδεις, ἐγὼ βόσκω.

Αἰπόλος

Εἰς ἡμᾶς δὲν εἶναι πρέπον,
ὦ ποιμήν. δὲν εἶναι πρέπον, τώρα εἰς τὴν μεσημβρίαν
νὰ συρίζωμεν. Τὸν Πᾶνα νὰ φοβούμεθα ἡμεῖς πρέπει.
Ἀναπαύετ' αὐτὸς τώρα πονεμένος ἐκ τῆς θήρας.

Εἶναι δὲ ἀψὺς κ' ἐπάνω εἰς τὴν ρῖνά του καθίζει
πάντοτε χολὴ δριμεῖα. 'Αλλ' ἐξεύρων σύ, ὦ Θύρσι,
καὶ τοῦ Δάφνιδος τοὺς πόνους καὶ τὰς Μούσας τῶν βουκόλων
φθάσας ὅσον ποτὲ εἶναι θεμιτόν, ἐλθὲ ἐνταῦθα,
ὑποκάτω τῆς Πτελέας ἂς καθίσωμεν, ὅπου εἶναι
τὸ ποιμενικὸν ἐκεῖνο κάθισμα κ' αἱ χλωραὶ δρύες
ἔμπροσθεν τῶν Κρηνιίδων τοῦ Πριήπου· ἂν δὲ ψάλλῃς,
ὡς ποτ' ἔψαλλες ἐρίζων πρὸς τὸν ἐκ Λιβύας Χρόμιν,
νὰ ἀρμέξῃς σὲ ἀφίνω αἶγα, τρίς, διδυμοτόκον,
ἥτις ἔχουσα ἓν ζεῦγος ἐριφίων θέλει δώσει
γάλακτος σχεδὸν δύο πέλλας· παρὰ τοῦτο δὲ γεμᾶτον
κίσσαβον γλυκοῦ κηρίου, ἄμφωτιν, βαθὺν καὶ νέον.
Ἔχει γλύμματα ὡραῖα καὶ τριγύρω εἰς τὰ χείλη
εἶναι πάντοτ' ἐστεμμένος μὲ κισσόν, κισσὸν ποὺ εἶναι
μὲ ἑλίχρυσον ὡραίως κοσμημένον, ἡ δὲ ἕλιξ
χλοερὰ τὸν περιστέφει μὲ καρποὺς κροκώδεις. Ἔσω
γυνή τις εἶναι γλυμμένην, ἔργον θεῖον, κοσμημένη
μὲ ταινιαν καὶ μὲ πέπλον· παρ' αὐτῇ δὲ εἶναι ἄνδρες,
ἔχοντες ὡραίας κόμας, οἵτινες ἀλλάσσουν λόγους
μεταξύ των· ὅμως ταῦτα παντελῶς δὲν τὴν ταράττουν,
ἀλλὰ ποτὲ μὲ τὸν ἕνα μειδιῶσα ἐθεώρει,
ἄλλοτε δὲ εἰς τὸν ἄλλον προσηλώνει τὴν ψυχήν της.
Καὶ ἐκεῖν' ἐρωτευμένοι εἰς κενὸν νὰ ἀπομάσσουν
κοπιάζουν τοὺς βρεγμένους ὀφθαλμούς των. Παρὰ ταῦτα,
ἐπ' αὐτοῦ εἶναι γλυμμένος γέρων ἁλιεὺς καὶ πέτρα,
ἐφ' ἧς σπεύδων ὁ πρεσβύτης, ἵνα ρίψῃ σύρει μέγα
δίκτυον, καὶ ὁμοιάζει ἄνδρα ἰσχυρῶς μοχθοῦντα.
Ἤθελες νομίσει, ὅτι μετὰ πάσης τῶν μελῶν του
τῆς ἀνδρείας ὀψαρεύει· ὅλ' αἱ φλέβες τοῦ αὐχένος
εἶναι ἄκρως τανυμέναι· μ' ὅλον ὅτι εἶναι γέρων,
ἡ ἰσχύς του εἶν' ἀξία νέου. Εἶναι παρὰ ταῦτα
τοῦ θαλασσομάχου γέρου πλησιέστατα γλυμμένη
ἄμπελός τις καμπτομένη ὑπὸ σταφυλῶν ὡρίμων,
ἐπὶ τοῦ φραγμοῦ δὲ ταύτης κάθηται, αὐτὴν φυλάττων
μικρὸς παῖς, ἔχων τριγύρω δύο ἀλώπεκας. Ἐκ τούτων
ἡ μὲν μία τριγυρίζει εἰς τὴν ἄμπελον καὶ τρώγει
τοὺς ὡρίμους βότρεις· πλέκει ἡ δευτέρα πάντα δόλον
στὸ δισάκιον καὶ λέγει, ὅτι δὲν θὰ παραιτήσῃ
τὸ παιδίον, παρὰ ὅτε τὸ ἀφήσῃ χωρὶς γεῦμα.
'Αλλ' αὐτὸ ἀκριδοθήραν πλέκει ὡραίαν μετὰ σίτου
τὰς καλάμας, τὰς ὁποίας συναρμόζει μὲ τὸν σχοῖνον.
Δὲν φροντίζει περὶ πήρας τόσον καὶ περὶ ἀμπέλου,
ὅσον τέρπεται μ' ἐκεῖνο ὁποὺ πάσχει νὰ συμπλέξῃ.
Παρὰ ταῦτα περιστρέφει ἐντελῶς τὸν κίσσαβόν μου
ἄκανθ' ἁπαλή, ὡραία, καὶ αἰπολικόν τι θαῦμα.
Βέβαια θέλει ἐκπλήξει τὴν ψυχήν σου αὐτὸ τὸ τέρας·
ἀντ' αὐτοῦ ἔδωκα αἶγα τοῦ Καλυδωνίου, ὅστις

πρότερον τὸν εἶχε, ἔτι δὲ κ' ἐκ γάλακτος παχέος
μεγρλώτατον τυρίον. Τὰ δὲ χείλη μου, ὦ Θύρσι,
δὲν τὸν ἤγγισαν ἀκόμη, ἀλλὰ κεῖται ἔτι νέος.
Τοῦτον πρόθυμος σὲ δίδω, ἄν, ὦ φίλε, σὺ μὲ ψάλῃς
τὸν ἀγαπητόν μου ὕμνον. Οὔτε σὲ φθονῶ· ἀλλ' ἔλα,
ὦ καλέ, καὶ μὴ φυλάττῃς τὰ ὡραῖα ἄσματά σου
εἰς τὸν Ἅδην ὅπου ὅλα, ὅλ' ἀμέσως λησμονοῦνται.

Θύρσις

Σεῖς ἀρχίσατε, ὦ Μοῦσαι, τὸ ποιμενικόν μου ἆσμα.
Θύρσις εἶν' ἐδ' ὁ ἐξ Αἴτνης καὶ τοῦ Θύρσιδος τὸ στόμα.
Ποῦ ποτε, ὦ νύμφαι, ἦσθε ὅτ' ὁ Δάφνις ἐλυπεῖτο;
Ποῦ; στοῦ Πηνειοῦ τὰ Τέμπη, ἢ εἰς τὸν Πίνδον ἦσθε τότε;
Ἐπειδὴ βεβαίως ὄχι δὲν κατείχετε τὸν μέγαν
ροῦν τοῦ ποταμοῦ Ἀνάπου, οὔτε τῆς συμφύτου Αἴτνας
σκοπιάν, οὔτε τὸ ὕδωρ, τοῦ Ἄκιδος τὸ θεῖον ὕδωρ.
Σεῖς, ἀρχίσατε, ὦ Μοῦσαι, τὸ ποιμενικόν μου ἆσμα.
Αὐτὸν ἔκλαυσαν οἱ θῶες καὶ ἐθρήνησαν οἱ λύκοι.
Αὐτὸν ἔκλαυσεν ὁ λέων καὶ ἐθρήνησ' ἐκ τοῦ δάσους.
Σεῖς ἀρχίσατε, ὦ Μοῦσαι, τὸ ποιμενικόν μου ἆσμα.
Πάμπολλαι πρὸ τῶν ποδῶν του βόες ἔκειντο καὶ ταῦροι,
πάμπολλαι δὲ καὶ δαμάλεις ὀδυρόμεναι καὶ μόσχοι.
Σεῖς ἀρχίσατε, ὦ Μοῦσαι, τὸ ποιμενικόν μου ἆσμα.
Πρώτιστος ἦλθ' ἐκ τοῦ ὄρους ὁ Ἑρμῆς καὶ εἶπε· «Δάφνι,
» τίς σὲ βασανίζει; Τίνος, ὦ καλέ, ἠράσθης τόσον;»
Σεῖς ἀρχίσατε, ὦ Μοῦσαι, τὸ ποιμενικόν μου ἆσμα.
Ἤρχοντο καὶ οἱ βουκόλοι, οἱ αἰπόλοι κ' οἱ ποιμένες.
Τί κακὸν ἔπασχεν, ὅλοι τὸν ἠρώτουν· ἦλθ' ἀκόμη
καὶ ὁ Πρίαπος καὶ εἶπε· «Τί σὲ τρώγει, τάλαν Δάφνι;
» Περιτρέχουσα ἡ κόρη σὲ ζητεῖ εἰς πᾶσαν κρήνην
» καὶ διέρχεται τὰ ὄρη πεζή, θέλουσα νὰ σ' εὕρῃ».
Σεῖς ἀρχίσατε, ὦ Μοῦσαι, τὸ ποιμενικόν μου ἆσμα.
«Δυστυχοῦς, ἄχ! φίλε, εἶσαι, κ' ἔρωτος δυσβοηθήτου.
» Ἐκαλεῖσο μὲν βουκόλος, ἀλλὰ τώρα ὁμοιάζεις
» μὲ αἰπόλον. Ὁ αἰπόλος τήκεται, ὁπότε βλέπῃ
» νὰ βατεύωνται αἱ αἶγες, καὶ λυπεῖται μὴ ὢν τράγος».
Σεῖς ἀρχίσατε, ὦ Μοῦσαι, τὸ ποιμενικόν μου ἆσμα.
«Καὶ σὺ οὕτως, ὅτε βλέπῃς τὰς παρθένους νὰ γελῶσι
» τήκεσ' ὅλος ἐκ τῆς λύπης, μὴ χορεύων μὲ ἐκείνας».
Εἰς τοιαῦτα ὁ βουκόλος παντελῶς δὲν ἀπεκρίθη,
ἀλλὰ ἔφερεν εἰς τέλος τὸν πυρώδη ἔρωτά του
κ' ἐπλησίαζεν ἐν τέλει εἰς τὰς μοίρας καὶ τὸν τάφον.
Σεῖς ἀρχίσατε, ὦ Μοῦσαι, τὸ ποιμενικόν μου ἆσμα.
Παρὰ τούτους καὶ ἡ Κύπρις πρὸς αὐτὸν ἦλθε γελῶσα,
με τὸ πρόσωπον γελῶσα καὶ θρηνοῦσα μὲ τὸ πνεῦμα.
Εἶπε δέ· «Σὺ ἐκαυχᾶσο καὶ τὸν ἔρωτα νὰ κάμψῃς.

» Μήπως τώρα δὲν ἐκάμφθης ὑπ' αὐτοῦ καὶ σύ, ὦ Δάφνι;»
Σεῖς ἀρχίσατε, ὦ Μοῦσαι, τὸ ποιμενικόν μου ᾆσμα.
Εἰς αὐτὴν ὁ Δάφνις εἶπε· «Βλαβερὰ καὶ σκληρὰ Κύπρις,
» μισητή, δολία Κύπρις, τῶν ἀνθρώπων ἐχθρὰ Κύπρις.
» Ἤδη ὅλα μᾶς δεικνύουν αἱ ἀκτῖνες τοῦ ἡλίου,
» ὁ δὲ Δάφνης δύει φέρων σκληρὸν πάθος κ' εἰς τὸν Ἅδην».
Σεῖς ἀρχίσατε, ὦ Μοῦσαι, τὸ ποιμενικόν μου ᾆσμα.
Εἶπεν ἔπειτα ὁ Δάφνις πρὸς τὴν Κύπριν· «Εἰς τὴν Ἴδην
» σύρε, σύρ' εἰς τὸν Ἀγχίσην, ἐκεῖ δρύες, ἐδῶ κύπειρος,
» καὶ γλυκύτατος ὁ βόμβος τῆς μελίσσης στὰς κυψέλας».
Σεῖς ἀρχίσατε, ὦ Μοῦσαι, τὸ ποιμενικόν μου ᾆσμα.
«Ὕπαγ' εἰς τὸν Διομήδην καὶ εἰπὲ ἐκ τοῦ πλησίον.
»νικῶν Δάφνιν τὸν βουκόλον, μάχου δὰ μ' ἐμέ, ἂν θέλῃς»
Σεῖς ἀρχίσατε, ὦ Μοῦσαι τὸ ποιμενικόν μου ᾆσμα.
«Ὦ φωλεύουσ' εἰς τὰ ὄρη ἄρκτοι, θῶες, καὶ σεῖς λύκοι,
»χαίρετε! πλέον ὁ Δάφνις ὁ βουκόλος δὲν θὰ εἶναι
»μὲ ἐσᾶς ὁμοῦ στὰ δάση· οὔτε πλέον εἰς τὰ ἄλση
» καὶ δρυμῶνας. Ἀρετοῦσα, χαῖρε· χαίρετε σεῖς, ὅσοι
» μὲ τὸν Θύμβριν τὰ νερά σας, ποταμοὶ μείγνυτ' ὡραῖοι».
Σεῖς ἀρχίσατε, ὦ Μοῦσαι τὸ ποιμενικόν μου ᾆσμα.
«Εἶμ' ἐγὼ ὁ Δάφνις ὅστις ἔβοσκα ἐδῶ τοὺς βόας.
» Εἶμ' ὁ Δάφνις ὁ ποτίζων ἐδῶ ταύρους καὶ δαμάλεις».
Σεῖς ἀρχίσατε, ὦ Μοῦσαι τὸ ποιμενικόν μου ᾆσμα.
« Ὦ Πᾶν, Πᾶν, εἶτ' εἰς τὰ ὄρη τὰ μακρὰ 'σαι τοῦ Λυκαίου,
» εἴτε φέρεσαι τριγύρω εἰς τὸ Μαίναλον τὸ μέγα
» ἐλθ' ἐδῶ στὴν Σικελίαν, ἄφησε δὲ τῆς Ἑλίκης
» τ' ἀκρωτήριον, πρὸς τούτοις ἄφες καὶ τὸ μέγα μνῆμα
» τοῦ Λυκαονίδου, μνῆμα θαυμαστὸν κ' εἰς ἀθανάτους».
Παύσατε, ὦ φίλαι Μοῦσαι, παύσατε τὸ ᾆσμα τώρα.
« Ἐλθέ, ἄναξ, φέρε, φέρε τὴν γλυκύφθογγον κι' ὡραίως
» ἐκ κηροῦ πεποιημένην σύριγγα περὶ τὰ χείλη
» ἑλικτήν, διότι ὑπάγω ὑπὸ ἔρωτος στὸν Ἅδην».
Παύσατε, ὦ φίλαι Μοῦσαι, παύσατε τὸ ᾆσμα τώρα.
« Ἐπὶ ἀκανθῶν καὶ βάτων θὰ φυτρώσουν τώρα ἴα,
» ἡ δὲ νάρκισσος θ' ἀνθήσῃ ἡ ὡραία ἐπὶ κέδρου.
» Θὰ ἀλλάξουν ὅλα· ἡ πίτυς ἀγριάπιδα θὰ δώσῃ
»ἐπειδὴ ὁ Δάφνις θνήσκει· ἔλαφος θὰ ἕλξῃ κύνας
» καὶ ἐκ τῶν ὀρέων σκῶπες θ' ἁμιλλῶνται μ' ἀηδόνας».
Παύσατε, ὦ φίλαι Μοῦσαι, παύσατε τὸ ᾆσμα τώρα.
Ἀφοῦ εἶπε ταῦτα ὁ Δάφνις, ἐτελείωσεν. ἡ Κύπρις
ἤθελε νὰ τὸν καλέσῃ στὴν ζωήν, ἀλλὰ τὸ νῆμα
τῶν Μοιρῶν ἔλειπεν ὅλον· καὶ ὁ Δάφνης ἦτον ἤδη
εἰς τὸν ποταμὸν κ' αἱ δῖναι ἔκρυπτον τὸν φίλον ἄνδρα
τῶν Μουσῶν κ' ἐκεῖνον, ὅστις ἠγαπᾶτο ἀπὸ τὰς Νύμφας.
Παύσατε, ὦ φίλαι Μοῦσαι, παύσατε τὸ ᾆσμα τώρα.
Σὺ δὲ δῶσόν μοι τὴν αἶγα καὶ τὸ σκύφος, ἵν' ἀρμέξας
εἰς τὰς Μούσας σπονδὰς κάμω· χαίρετε, χαίρετε, Μοῦσαι·

ἐγὼ δὲ καὶ γλυκυτέρως εἰς τὸ μέλλον θὰ σᾶς ψάλλω.

Αἰπόλος

Τὸ ὡραῖόν σου, ὦ Θύρσι, στόμα εἴθε νὰ γεμίσῃ
μέλιτος καὶ κηρήθρας. Εἴθε πάντοτε νὰ τρώγῃς
τοῦ Αἰγίλου τὰς ἰσχάδας, ἐπειδὴ πολ' ἡδυτέρως
καὶ τοῦ τέττιγος σὺ ἄδεις. Τὸ κισσύβιον νὰ λάβε.
Ἰδέ, φίλε, πῶς ὡραίαν εὐωδίαν ἀποπέμπει.
Εἰς τὰς κρήνας θὰ νομίσῃς τῶν ὡρῶν ὅτ' ἐπληρώθη.
Ἔλθ' ἐνταῦθα, ὦ Κισσαίθα. Λάβε, Θύρσι, ἄρμεξέ την.
Σεῖς δὲ χίμαιραι, ἡσυχάσ' τε, μὴ σκιρτήσατε οὐδόλως,
μήπως ἐγερθῇ ὁ τράγος ἐναντίον σας θυμώδης.

Φαρμακεύτρια

(Εἰδύλλιον β')

Θέστυλι, ποῦ εἶν' αἱ δάφναι; φέρε μέ τας, ποῦ τὰ φίλτρα;
Στέψον μ' ἄωτον προβάτου φοινικοῦν τοῦτο τὸ σκεῦος,
ἵνα σύρω εἰς τὰ νερά μου τὸν μισοῦντα ἐμὲ φίλον,
ὅστις τάλας νὰ μὲ εὕρῃ· εἶναι δώδεκα ἡμέραι.
Πώποτε δὲ ἦλθε οὔτε κἂν ἐξεύρει ἂν τεθνηκότες
εἴμεθα ἢ ζῶντες, οὔτε ἔκρουσ' ὁ σκληρὸς τὴν θύραν.
Φαίνεται, ὅτι ὑπῆγαν ἄλλοθι οἱ Ἔρωτές του,
ἡ δὲ Κύπρις καὶ ὁ Ἔρως ἔχουν ἄστατον τὸ πνεῦμα.
Θὰ ὑπάγω στὴν παλαίστραν αὔριον τοῦ Τιμαγήτου,
νὰ τὸν ἴδω καὶ τὸν εἴπω ὅσ' ἀδίκως εἰς μὲ κάμνει.
Ἀλλὰ τώρα μὲ μαγείας θὰ τὸν καταγοητεύσω.
Σύ, Σελήνη, λαμπρῶς φέγγεις καὶ εἰς σὲ θὰ ψάλω ἡσύχως,
ὦ θεά, κ' εἰς τὴν Ἑκάτην τὴν χθονίαν, ἥτις φέρει
κ' εἰς τοὺς σκύλακας τὸν τρόμον, ὅτε ἔτρεχ' εἰς τοὺς τάφους
τῶν νεκρῶν κι' ὅτε βαδίζῃ πρὸς τὸ μαῦρον αὐτῶν αἷμα.
Τρομερὰ Ἑκάτη, χαῖρε, κ' εἰς ἡμᾶς ἐλθὲ ἐν τέλει·
ποίησον τὰ φάρμακά μου κάλλιον αὐτῆς τῆς Κίρκης,
κάλλιον καὶ τῆς Μηδείας καὶ ξανθῆς τῆς Περιμήδης.
Ἕλξον σὺ τὸν ἐραστήν μου πρὸς τὸ δῶμά μου, ὦ ἴυγξ.
Διὰ σὲ ψήνονται πρῶτον τ' ἄλφιτα.—Ἀλλ' ὦ δειλαία
Θέστυλι, ἐνταῦθα, πάσσε, ποῦ αἱ φρένες σου πετῶσι;
Μυσαρὰ καὶ σοῦ θὰ γίνω παίγνιον; Κόκκιζ' ἐντάμα
γυνή, λέγουσα «Κοκκίζω τὰ τοῦ Δέλφινος ὀστᾶ».
Ἕλξον σὺ τὸν ἐραστή μου πρὸς τὸν οἶκόν μου, ὦ ἴυγξ.
Μ' ἐλύπησεν ὁ Δέλφις δι' αὐτὸν κ' ἐγὼ τὴν δάφνην
καίω τώρα· καὶ ἂς σκάσῃ ὡς αὐτ' ἤδη φλεγομένη.
Νὰ ἀνάψῃ δὲ ἐξαίφνης καί, ὡς ἴδωμεν εἰς στάκτην
νὰ μετατραπῇ ἡ δάφνη, παρομοίως καὶ ὁ Δέλφις
εἰς τὴν φλόγα του νὰ φθείρῃ τὰς ἐρωτευμένας σάρκας.

῞Ελξον σὺ τὸν ἐραστήν μου πρὸς τὸν οἶκόν μου, ὦ ἴυγξ.
καὶ ὡς τήκω τὸ κηρίον, τῶν Θεῶν συμβοηθούντων,
οὔτ' ὁ Μύνδιος ὁ Δέλφις νὰ τακῇ ἐρωτευμένος,
ὡς δὲ στρέφ' ἡ 'Αφροδίτη τὸν χαλκοῦν μου τοῦτον ρόμβον,
οὕτω καὶ αὐτὸς τριγύρω εἰς τὰς θύρας μου νὰ στρέφῃ.
῞Ελξον σὺ τὸν ἐραστήν μου πρὸς τὸν οἶκον μου, ὦ ἴυγξ.
Πίτυρα θὰ καύσω ἤδη. Τὸν Ραδάμανθυν δὲ τώρα
ὅστις εἶναι ἐν τῷ ῞Αδῃ, ῎Αρτεμι, θέλεις κινήσει
καὶ μ' αὐτὸν πὰν ὅ,τι ἄλλο ἀσφαλὲς κρίνεις ὅτ' εἶναι.
Θέστυλι, οἱ κύνες ὅλοι δι' ἡμᾶς γαυγίζουν τώρα
εἰς τὴν πόλιν, στὰς τριόδους, ἤδη ἡ θεὰ βαδίζει.
῞Οσον δύνασαι ταχέως κτύπα, κτύπα τὸ χαλκίον.

῞Ελξον σὺ τὸν ἐραστήν μου πρὸς τὸν οἶκόν μου, ὦ ἴυγξ.
Σπονδὰς κάμνω τρίς, καὶ λέγω ταῦτα τρίς, ὦ σεβασμία.
῾Η γυνὴ τὸν πλησιάζει ἢ ἀνήρ, νὰ λησμονήσῃ
αὐτὸν τοσον, ὅσον λέγουν ἐλησμόνησε στὴν Δίαν
ὁ Θησεὺς τὴν 'Αριάδνην, τὴν εὐπλόκαμον κι' ὡραίαν.

῞Ελξον σὺ τὸν ἐραστήν μου πρὸς τὸν οἶκόν μου, ὦ ἴυγξ.
Τοῦτο ἔχασεν ὁ Δέλφις ἐκ τῆς χλαίνης του τὸ κράσπεδον,
τὸ ὁποῖον ἐγὼ τωρα τίλλουσα ἐντὸς ἀγρίου
τοῦ πυρὸς τὸ ρίπτω.—῏Αχ! ἔρως θλιβερέ, πρὸς τί τὸ μαῦρον
αἷμα ἐκ τοῦ σώματός μου νὰ ροφᾷς ἀκόμη πάσχεις;
Τὸ ἐρρόφησες ἤδ' ὅλον ὡς λιμνῆτις μαύρη βδέλλα.
῞Ελξον σὺ τὸν ἐραστήν μου πρὸς τὸν οἶκόν μου, ὦ ἴυγξ.
Θέλω τρίψει καὶ σὲ φέρει αὔριον νὰ πιῇς σαύραν.
Θέστυλι, τὰ φάρμακά μου λάβε σὺ νὰ ὑπομάξῃς
τοῦ φλοιοῦ αὐτοῦ ὑπεράνω, ὅστις δένει τὴν ψυχήν μου,
ἐνῷ αὐτὸς οὔτ' ἐνθυμεῖται κὰν ἐμέ.—Συγχρόνως λέγε
ψιθυρίζουσα· «Κοκκίζω τὰ τοῦ Δέλφιδος ὀστᾶ».
῞Ελξον σὺ τὸν ἐραστήν μου πρὸς τὸν οἶκόν μου, ὦ ἴυγξ.
᾿Αλλὰ οὖσα μόνη πόθεν κλαίουσα τὸν ἔρωτά μου
θὰ ἀρχίσω; Τίς τοσοῦτον μ' ἔδωκεν ἄγριον πάθος;
῞Οτ' ἦλθ' ἡ τοῦ 'Υβούλου 'Αναξὼ ἡ κανηφόρος
στῆς 'Αρτέμιδος τὸ ἄλσος, τακτικῶς τὴν ἠκολούθουν
πολλαὶ θῆρες, ἐν αἷς ἦτον καί τις λέαινα ἑνωμένη.
Σεβαστὴ Σελήν' εἰπέ μοι, πόθεν ἦλθ' αὐτὸς ὁ ῎Ερως;
Θεοχαρίλα δὲ ἡ ἐκ Θράκης τροφός μου ἡ μακαρῖτις,
κατοικοῦσα εἰς τὰς θύρας τῆς οἰκίας μου πλησίον,
μὲ ἐξώρκισε νὰ ἴδω μ' ἱκεσίας θερμοτάτας
τὴν πομπήν· ἐκαταπείσθην κ' ἠκολούθουν ἡ ἀθλία,
ὡραιότατον χιτῶνα φέρουσα ἐκ λεπτοῦ βύσσου,
ἐπιθέσασα πρὸς τούτοις Κλεαρίστης τὴν ξυστίδα.
Σεβαστὴ Σελήν' εἰπέ μοι, πόθεν ἦλθ' αὐτὸς ὁ ῎Ερως;
Οὖσα δὲ κατὰ τὸ μέσον τῆς ἁμαξιτοῦ ὁδοῦ.
ὅπου ὑπάρχουσι τὰ ἔδη τὰ τοῦ Λύκωνος, τὸν Δέλφιν

καὶ Εὐδάμιππον συνάμα στὴν πομπὴν εἶδον συγχρόνως.
Ξανθοτέραν ἑλιχρύστου γενειάδα αὐτοὶ εἶχον.
Ἔστιλβον δὲ καὶ τὰ στήθη μᾶλλον ἢ ἐσύ, Σελήνη.
Σεβαστὴ Σελήν' εἰπέ μοι, πόθεν ἦλθ' αὐτὸς ὁ Ἔρως;
Ὡς τὸν εἶδον ἐτρελλάθην κ' ἐπληγώθη ἡ Ψηχή μου,
τῆς ἀθλίας· τὸ δὲ κάλλος ἐμαραίνετο καὶ πλέον
δὲν ἐφρόντιζον νὰ ἴδω τὴν πομπήν· οὐδ' ὅτε πάλιν
ἦλθον οἴκαδε, τὸ πάθος ἐκατάλαβ', ἀλλὰ νόσος
φλογερὰ μ' ἔφθειρ' ἀθλίως, δέκα νύκτας καὶ ἡμέρας
ἐκειτόμην εἰς τὴν κλίνην, τρομερῶς ἐρωτευμένη.
Σεβαστὴ Σελήν' εἰπέ μοι, πόθεν ἦλθ' αὐτὸς ὁ Ἔρως;
Τοῦ προσώπου μου τὸ χρῶμα ἦτον ὅμοιον πολλάκις
καὶ ὁ Θάψος ὅλ' αἱ τρίχες ἔρρεον τῆς κεφαλῆς μου,
δὲν μὲ ἔμεινε δὲ ἄλλο παρὰ κόκκαλα καὶ δέρμα.
Ποῖον δὲ περὶ τοῦ πάθους δὲν ἠρώτησα; ἢ ποίας
γραίας ἄφησα μαγίσσης τὴν οἰκίαν; Δὲν ὑπῆρχε
θεραπεία; ὁ δὲ χρόνος ἔφευγε πετῶν ταχέως.
Σεβαστὴ Σελήν', εἰπέ μοι, πόθεν ἦλθ' αὐτὸς ὁ Ἔρως;
Ὡμολόγησα εἰς τὴν δούλην τὴν ἀληθινὴν αἰτίαν·
ἔλα, Θέστυλι, τοῦ πάθους εὗρε, εἶπον, θεραπείαν·
τὴν ἀθλίαν μὲ φλογίζει ὁ ἐκ Μύνδου Δέλφις πᾶσαν.
Ὕπαγ' εἰς τοῦ Τιμαγήτου τὴν παλαίστραν, φύλαξέ τον,
εἰς αὐτὴν συχνάζει πάντα καὶ ἀρέσκεται νὰ εἶναι.
Σεβαστὴ Σελήν', εἰπέ μοι, πόθεν ἦλθ' αὐτὸς ὁ Ἔρως;
Ὅταν δὲ τὸν ἴδῃς μόνον, νεῦσον πρὸς αὐτὸν ἡσύχως
καὶ εἰπέ, ὅτι ἡ Σιμαίθα σὲ καλεῖ, κι' ὁδήγησέ τον.
Οὕτω εἶπον καὶ ἐκείνη παρευθὺς ὑπῆγε τότε
καὶ τὸν λιπαρόχρουν Δέλφιν πρὸς ἐμὲ ἤδ' ὡδηγοῦσε·
ὅτ' ἐνόησα δὲ ὅτι τὸ κατώφλιον τῆς θύρας
μ' ἐλαφρότατον τὸν πόδα ὑπερέβ' ὁ ἐραστής μου.
Σεβαστὴ Σελήν', εἰπέ μοι, πόθεν ἦλθ' αὐτὸς ὁ Ἔρως;

Ὁ σκληρὸς ὅτε μὲ εἶδε ἔρριψ' εἰς τὴν γῆν τὸ βλέμμα
καὶ ἐκάθισ' εἰς τὴν κλίνην καθεζόμενος δὲ εἶπε.
Μ' ἔφθασες βεβαίως τόσον, ὅσον ἔφθασα, Σιμαίθα,
τὸν χαρίεντα Φιλῖνον μὲ αὐτὸν ἄλλοτε τρέχων,
κράξασά με ἵνα ἔλθω εἰς τὸν οἶκόν σου, ὦ κόρη.
Σεβαστὴ Σελήν', εἰπέ μοι, πόθεν ἦλθ' αὐτὸς ὁ Ἔρως;
Διὰ τὸν γλυκύν, ναί, ἦλθον Ἔρωτα κ' ἐγὼ ἐνταῦθα
τέταρτος ἢ τρίτος φίλος τῆς νυκτερινῆς σκοτίας.
Μῆλα μὲν τοῦ Διονύσου εἰς τοὺς κόλπους μου φυλάττω,
εἰς τὴν κεφαλὴν δὲ ἔχω λεύκαν, δένδρον τοῦ Ἡρακλέους
ἱερόν, περιζωμένην μὲ ταινίας πορφυρόχρους.
Σεβαστὴ Σελήν' εἰπέ μοι, πόθεν ἦλθ' αὐτὸς ὁ Ἔρως;
Ἂν μὲ δέχεσθε, μ' ἀρέσει ἐπειδὴ μᾶλλον ὠκύπους
καὶ τῶν ἄλλων νεανίσκων ὡραιότερος καλοῦμαι.
Ἤθελον δὲ ἡσυχάσει ἂν στὸ στόμα σ' ἐφιλοῦσα
ἂν δὲ ἄλλοθι μ' ὠθῆτε, καὶ μὲ κλείετε τὴν θύραν,

καὶ πελέκεις καὶ λαμπάδες νὰ δεχθῆτ' ἑτοιμασθῆτε.
Σεβαστὴ Σελὴν, εἰπέ μοι, πόθεν ἦλθ' αὐτὸς ὁ Ἔρως;
Θέλω τώρα εἰπεῖ πρῶτον, χρεωστῶ στὴν Κύπριν χάριν
μετὰ δὲ τὴν Ἀφροδίτην σὺ δευτέρ' ἀπὸ τὰς φλόγας
μ' ἔσωσες, ὦ γύναι, ἐνταῦθα εἰσκαλέσασά με τώρα,
ὢν ἡμίφλεκτος. Ὁ δὲ ἔρως φλογερώτερον πολλάκις
πῦρ φθοροποιὸν ἀνάπτει τοῦ Ἡφαίστου Λιπαραίου.
Σεβαστὴ Σελήν', εἰπέ μοι, πόθεν ἦλθ' αὐτὸς ὁ Ἔρως;
Αἱ σκληραί του δὲ μανίαι πείθουσι τὴν μὲν παρθένον
καὶ τὸν θάλαμον ν' ἀφήσῃ, τὴν δὲ νύμφην, ἐκ τῆς κλίνης
τοῦ συζύγου της νὰ φύγῃ. Οὕτως εἶπε· κ' ἐγὼ τότε,
εὐκολόπιστος, λαβοῦσα τῆς χειρὸς αὐτὸν τὸν κλίνω
ἐπὶ τοῦ θερμοῦ κραββάτου· γρήγορα σῶμα τὸ σῶμα
ἔθαλπε· τὰ πρόσωπά μας θερμὰ ἦσαν παρὰ πρῶτον
περισσότερον κ' ἡδέως 'ψιθυρίζομεν γελῶντες.
Κ' ἵνα μή, Σελήνη φίλη, φλυαρῶ μακρολογοῦσα
τὸ καλύτερον ἐπράχθη στὸ ποθούμενον κ' οἱ δύο
φθάσαντες. Καὶ οὔτ' ἐκεῖνος ὡς προχθὲς δὲν με ἐμέφθη,
οὔτ' αὐτὸν ἐγώ· ἀλλ' ἦλθε πρὸς ἐμὲ καὶ τῆς Φιλίστης
τῆς αὐλητρίδος μου ἡ μήτηρ καὶ ὁ Μελιξοῦς πρὸς τούτοις
σήμερον, ὁπότ' οἱ ἵπποι πρὸς τὸν οὐρανὸν πετῶντες
ἔφερον ἐκ τῆς θαλάσσης τὴν ῥοδόχειρα Ἠώ,
καὶ μὲ εἶπε πολλὰ ἄλλα, καὶ ὁ Δέλφις ὅτ' ἠράσθη
ἄλλοθι· ἂν δὲ γυναῖκα ἀγαπᾷ τινα ἢ ἄνδρα
δὲν ἠθέλησε νὰ εἴπῃ· τὸν ἐφλόγιζε δὲ ἔρως
ἰσχυρὸς πάντοτε τόσον, ὥστε ἔφυγεν ἐν τέλει·
εἶπε δὲ οἱ στέφανοί του νὰ κοσμήσωσι ἐκεῖνα
τὰ δωμάτια. Καὶ αὕτη μ' ἐλάλησε τοιαῦτα,
εἶναι δ' ἀληθὴς ἡ ξένη—Βέβαια τρὶς καὶ τετράκις
πρὸς ἐμὲ ἄλλοτ' ἐφοίτα καὶ πολλάκις τὴν Δωρίδα
ὄλπαν ἄφινεν ἐνταῦθα· τώρα δὲ δύο καὶ δέκα
εἶν' ἡμέραι εἰς τὰς ὁποίας πώποτε οὔτε τὸν εἶδον·
μήπως ἔχῃ τάχα ἄλλο τι τερπνὸν καὶ ἡμᾶς πλέον
ἐλησμόνησεν; Ἀλλ' ὅμως θὰ τὸν σύρω μὲ τὰ φίλτρα·
ἂν δὲ μὲ λυπῇ ἀκόμη, θέλει πλήξει πρὸς τὰς Μοίρας
τὴν τοῦ Ἅδου πύλην. Ταῦτα τὰ κακὰ φάρμακα θέλω
νὰ φυλάξω εἰς τὴν κίστην, ὡς τὸ ἔμαθον, θεά μου,
παρὰ τ' Ἀσσυρίου ξένου. Ἀλλὰ σύ, ὦ σεβασμία,
πρὸς τὴν θάλασσαν τοὺς πώλους τρέπε χαίρουσα· τὸν πόνον
ἐγὼ δὲ θὰ ὑποφέρω, ὡς ὑπέφερα, Σελήνη
λιπαρόχρους, χαῖρε, χαῖρε· χαίρετε, καὶ τἄλλα ἄστρα
ὀπαδοὶ ἐπὶ τοῦ θόλου τῆς νυκτὸς τῆς ἀταράχου.

Αἰπόλος, ἢ Ἀμαρυλλίς, ἢ Κωμαστής

(Εἰδύλλιον γ΄)

Στὴν ὡραίαν θὰ κωμάσω φίλην μου Ἀμαρυλλίδα·

αἱ μὲν αἶγες εἰς τὸ ὄρος βόσκουσι καὶ τὰς ἐλαύνει
Τίτυρος ὁ φίλτατός μοι. Τίτυρε, ἀγαπητέ μοι,
βόσκε μου τὰς αἶγας τώρα, ἔπειτα ὁδήγησέ τας
εἰς τὴν κρήνην· καὶ φυλάττου, μὴ ὁ Λιβυκός μου τράγος
ὁ ἐνόρχης σὲ κουτρώσῃ. — Ὦ Ἀμαρυλλὶ ὡραία,
διατὶ σκύπτουσα πλέον δὲν καλεῖς τὸν ἐραστήν σου
εἰς αὐτὸ τὸ ἄντρον; μήπως τὸν μισῇς; ἢ ὅτι εἶμαι
εἰς ἐσὲ πλησίον, νύμφη, φαίνομαι σιμός, δασύθριξ;
Στὴν ἀγχόνην θὰ μὲ κάμῃς νὰ παραδοθῶ, ὦ κόρη.
Ἰδοὺ φέρω δέκα μῆλα εἰς ἐσὲ κομμένα, ἐκεῖθεν
ὅθεν εἶπες· θὰ σὲ φέρω πάλιν αὔριον καὶ ἄλλα.
Τὸ σκληρόν μου μόνον πάθος κύτταξε· εἴθε νὰ ἤμην
μέλισσα, ἵνα βομβοῦσα διαβαίνω τὸν κισσόν σου
καὶ τὴν πτέριν, ἥτις, νύμφη, σὲ κοσμεῖ· καὶ νὰ ἐμβαίνω
εἰς τὸ σπήλαιόν σου. Τώρα ἔμαθα τὶ εἶν' ὁ Ἔρως·
θεὸς ἄγριος, βεβαίως τὸν ἐθήλασαν λεαίνης
οἱ μαστοὶ καὶ εἰς τὰ δάση τὸν ἀνέθρεψεν ἡ μήτηρ·
τόσον δὲ μὲ καταφλέγει, ὥστε βλάπτει τὰ ὀστᾶ μου.
Ὦ, ὡραίως μὲν δρῶσα, λίθος δὲ κατὰ τὰ ἄλλα!
Ὦ, μελάνοφρύ μου Νύμφη! σφίγξε με εἰς τὰς ἀγκάλας,
ἵνα σε φιλήσω κόρη. Ἐπειδὴ γλυκεῖα τέρψις
κ' εἰς κενὰ φιλήματα εἶναι. Παρευθὺς θέλεις με κάμει
εἰς λεπτὰ νὰ διαλύσω, τὸν ὁποῖον ἐκ καλύκων
κισσοῦ κ' εὐωδῶν, σελίνων σ' ἔπλεξα στέφανον, κόρη.
Δυστυχής, τί θέλω πάθει; Διατὶ δὲν ὑπακούεις
στὸν δυσλύστρωτον αἰπόλον. —Θέλω ἐκδυθῇ τὴν βαίταν
καὶ πηδήσω ἐκεῖ ὅπου Ὄλπις ὁ γριπεύς τοὺς θύννους
ὀψαρεύει. — Ὅμως ὄχι, δὲν θὰ ἀποθάνω, ὄχι,
ἐπειδὴ ἐκ τούτου θέλεις εὐαρεστηθῇ μεγάλως.
Ἐκατάλαβα δὲ πρῶτον ἂν με ἀγαπᾷς, ὁπότε
σὲ ἠρώτουν περὶ τούτου καὶ ὁπότε δὲν ἀφῆκε
τὸ τηλέφιλον κανένα κρότον, ὅτε τὸ ἐκτυποῦσα,
ἀλλ' ἐπάνω ἐμαράνθη τ' ἁπαλοῦ βραχίονός μου.
Καὶ ἡ Ἀγροιὼ με εἶπε τ' ἀληθ' ἡ κοσκινομάντις,
ἥτις πρῶτον ἠκολούθει θεριστὰς σταχυολογοῦσα,
διατὶ φλέγομαι ὅλος διὰ σὲ ἐνῷ μὲ φεύγεις;
Διὰ σὲ φυλάττω αἶγα πάλλευκον διδυμοτόκον.
κ' ἡ Ἐριθακὶς δὲ ταύτην μὲ αἰτεῖ ἡ μελανόχρους,
ἡ τοῦ Μέρμωνος θυγάτηρ· κ' εἰς αὐτὴν θέλω τὴν δώσει,
ἐπειδὴ σὺ εἶσαι, κόρη, ἀκατάδεκτος. —Τὸ ὄμμα
ἅλλεται τὸ δεξιόν μου· μήπως τάχα θὰ τὴν ἴδω;
Ἂς καθίσω καὶ ἂς ψάλω πρὸς τὴν πίτυν ταύτην, ἴσως
μὲ κοιτάξῃ, ἂν δὲν εἶναι παντελῶς ἀδαμαντίνη.
Ὅτε ἤθελε παρθένος ὡς γυναῖκα ὁ Ἱππομένης
νὰ δεχθῇ, ἔλαβε μῆλα ἀνὰ χεῖρας κ' εἰς τὸν δρόμον
ἔτρεχεν· ἀλλ' ὅτε εἶδε πρὸς αὐτὸν ἡ Ἀταλάντη,
ἐφλογίσθη ἡ ὡραία ὑπὸ ἔρωτος βαθέος.
Τὴν ἀγέλην δὲ ὁ μάντις ἀπὸ Ὄθρυος εἰς Πύλον

τὴν ὡδήγησε Μελάμπους· εἰς τοῦ Βίαντος δ' ἡ μήτηρ
τῆς φρονίμου 'Αλφεσιβοίας ἡ χαρίεσσα ἐκλείσθη
τὰς ἀγκάλας. — Εἰς τὰ ὄρη ὅτ' ὁ Ἄδωνις ἀρνία
ἔβοσκε, τὴν 'Αφροδίτην ἔφερεν εἰς τόσην λύσσαν,
ὥστε καὶ νεκρὸν ἀκόμη τὸν ἐβάσταζ' εἰς τὸ στῆθος.
Κατ' ἐμὲ ὁ 'Ενδυμίων ζηλωτὸς εἶναι, καθεύδων
τὸν αἴδιόν του ὕπνον· ζηλωτός, ὦ φίλη γύναι,
εἶναι καὶ ὁ 'Ιασίων, ὅστις ἔλαβε τοσαῦτα,
ὅσα, βέβηλοι, ν' ἀκούσ' τε θεμιτὸν ποτὲ δὲν εἶναι. —
'Αλλ' ἀλγῶ τὴν κεφαλήν μου· ὅμως σὲ ποσῶς δὲν μέλει.
Δὲν θὰ ψάλλω, ἀλλ' ἐνταῦθα θέλει πέσω, ὁποὺ λύκοι
θὰ μὲ φάγουν· τὸ τοιοῦτον δὲ θ' ἀκούσῃς γλυκυτέρως,
παρὰ ὅτε γλυκὺ μέλι εἰς τὸν λάρυγγά σου θέτῃς.

Νομεῖς· Βάττος καὶ Κορύδων

(Εἰδύλλιον δ')

BATTOΣ

Τίνος εἶναι αὐτ' αἱ βόες; ὦ Κορύδων, τοῦ Φιλώνδα;

ΚΟΡΥΔΩΝ

Μὲ τὰς ἔδωκεν, ὦ Αἴγων, νὰ τὰς βόσκω· αὐτοῦ εἶναι.

BATTOΣ

Τάχα τὰς ἀρμέγεις κρύφα τὸ ἑσπέρας, ὦ βουκόλε;

ΚΟΡΥΔΩΝ

Ὄχι ἐπειδὴ ὁ γέρων ὑποβάλλων τὰ μοσχία
μὲ φυλάττει.

BATTOΣ

Ποῦ ὑπῆγεν ὁ βουκόλος κ' ἐχάθη;

ΚΟΡΥΔΩΝ

Δὲν τὸ ἤκουσες; Ὁ Μίλων ἔλαβεν ἀναχωρήσας
πρὸς τὸν 'Αλφειὸν μαζί του καὶ αὐτόν.

BATTOΣ

Θὰ εἶδ' ἐκεῖνός
ποτε ἔλαιον;

KΟΡΥΔΩΝ

Ἀλλ' ὅμως λέγουν, ὅτι ἁμιλλᾶται
ὡς πρὸς τὴν ἰσχὺν μ' ἐκεῖνον τὸν ἀρχαῖον Ἡρακλέα.

ΒΑΤΤΟΣ

Κ' εἰς ἐμὲ εἶπεν ἡ μήτηρ, ὅτ' εἶναι τοῦ Πολυδεύκους
ἀξιώτερος.

ΚΟΡΥΔΩΝ

Ὑπῆγε, φέρων μ' αὐτοῦ σκαπάνην
κ' εἴκοσι παχέ' ἀρνία.

ΒΑΤΤΟΣ

Οὕτω βέβαια ὁ Μίλων
δύναται νὰ καταπείσῃ καὶ τοὺς λύκους νὰ λυσσάσουν.

ΚΟΡΥΔΩΝ

Αἱ δαμάλεις δὲ μυκῶνται καὶ τὸν θέλουσι σιμά των.

ΒΑΤΤΟΣ

Δυστυχεῖς, ποῖον δεσπότην εὗρον ἄπονον βουκόλον.

ΚΟΡΥΔΩΝ

Δυστυχεῖς τῷ ὄντι εἶναι, ἐπειδή, ἀφοῦ ὁ Μίλων
ἔφυγε, δὲν βόσκουν πλέον.

ΒΑΤΤΟΣ

Τῆς δαμάλιδος ἐκείνης
τὰ ὀστᾶ ἔμειναν μόνον· μήπως τρέφεται μὲ δρόσον,
ὡς ὁ τέττιξ;

ΚΟΡΥΔΩΝ

Ὄχι, ὄχι, μὰ τὴν γῆν, ἀλλὰ τὴν βόσκω·
ποτὲ μὲν παρὰ τὰς ὄχθας τοῦ Αἰσάρου, ποτὲ δέμα
μαλακοῦ τὴν δίδω χόρτου ἄλλοτε δ' εἰς τοὺς λειμῶνας
τοὺς σκιώδεις τοῦ Λατύμνου νέμεται βοσκὴν παχεῖαν.

ΒΑΤΤΟΣ

Ἀλλὰ καὶ ὁ ταῦρος οὗτος ὁ πυρρίχρους εἶν' ἰσχνός.

Εἴθε νὰ ἔχωσι τοιοῦτον τοῦ Λαμπρέως οἱ δημόται,
ὅτε κάμνουσι θυσίαν εἰς τὴν Ἥραν· διότι εἶναι
πονηρότατος ὁ δῆμος.

ΚΟΡΥΔΩΝ

Μ' ὅλον τοῦτο εἰς τὸ στόμα
τῶν λιμνῶν τὸν βόσκω πάντα, κ' εἰς τὸν Νήαιθον καὶ
(Φῶσκον,
ἔνθα μάλιστα ἀκμάζει καὶ αἰγίπυρος, καὶ κνύζα,
καὶ μελίτεια εὐώδης.

ΒΑΤΤΟΣ

Φεῦ· οἱ βόες σου, ὦ τάλαν
Αἴγων, θέλει καταβῶσιν εἰς τὸν Ἅδην, ὅτε νίκην
δυστυχῆ σὺ θὰ νικήσῃς, ἡ δὲ σύριγξ τὴν ὁποίαν
ἔπλεξές ποτε, νά, κεῖται, κεκονιαμένη τώρα.

ΚΟΡΥΔΩΝ

Ὄχι, ὄχι πρὸς τὰς Νύμφας· ἐπειδὴ τὴν σύριγγά του,
ὅτε ὑπῆγεν εἰς τὴν Πίσαν μὲ τὴν ἔδωκεν εἰς δῶρον.
Αὐλητὴς δὲ κ' ἐγὼ εἶμαι καὶ καλῶς ψάλλω τὰ μέλη
τὰ τῆς Γλαύκης καὶ τοῦ Πύρρου, Ἐπαινῶ καλῶς συρίζων
καὶ τὴν Κρότωνα, τὴν πόλιν Ζάκυνθον πολλάκις ᾄδω,
καὶ τὰ κάλλη τοῦ Λακινίου πρὸς ἀνατολὰς κειμένου,
ὅπου ἔλαβεν ὡσαύτως ἀπὸ τῆς ὁπλῆς τὸν ταῦρον,
τὸν ὁποῖον ἐκ τοῦ ὄρους κατεβίβασε κ' εἰς δῶρον
ἔδωκε τῆς ἐρωμένης ὑπ' αὐτοῦ Ἀμαρυλλίδος·
τότε πᾶσαι αἱ γυναῖκες ἀνεκραύγασαν μὲ θάμβος,
ἀλλ' ἐγέλα ὁ βουκόλος.

ΒΑΤΤΟΣ

Ὦ Ἀμαρυλλὶ ὡραία,
μόνον σὲ ἀποθανοῦσαν δὲν θὰ λησμονήσω· ὅσον
μᾶς εὐφραίνουσιν αἱ αἶγες, τόσον σὺ θὰ μὲ λυπήσῃς
μετὰ θάνατον· ἄχ! ποῖος σκληρὸς δαίμων μὲ κατέχει.

ΚΟΡΥΔΩΝ

Ἔχε θάρρος, φίλε Βάττε, ἴσως αὔριον θὰ εἶναί
τι καλύτερον· οἱ ζῶντες τρέφουν πάντοτε ἐλπίδας,
οἱ ἀποθανόντες μόνον εἶν' ἀνέλπιστοι· ὡσαύτως
καὶ ὁ Ζεὺς ποτὲ μὲν εἶναι αἴθριος, ποτὲ δὲ βρέχει.

ΒΑΤΤΟΣ

Θαρρῶ, φίλε· ἀλλὰ τοὺς μόσχους δίωξον σὺ πρὸς τὰ κάτω·
ἐπειδή, ὡς βλέπεις τρώγουν οἱ δυσλύτρωτοι, Κορύδων,
τοὺς βλαστοὺς χλωρῆς ἐλαίας· ὦ λευκόπλευρε σὺ ψίττα.

ΚΟΡΥΔΩΝ

Ψίττα καὶ ἐσὺ Κυμαίθα, πρὸς τὸν λόφον· δὲν ἀκούεις;
Μὰ τὸν Πᾶνα, ἂν δὲν φύγῃς θέλω ἔλθει καὶ σὲ δώσει
πληρωμὴν κακήν, ἀθλία. — Ἀλλὰ πάλιν αὕτη ἕρπει. —
Ἄχ! νὰ εἶχον ἀνὰ χεῖρας τὴν καμπύλην λαγωβόλον
ῥάβδον μου, δυστυχεστάτη, ἵνα σὲ μετρήσω.

ΒΑΤΤΟΣ

Φίλε,
πρὸς τὸν Δία, ἴδ' ἐνταῦθα, μία ἄκανθα μ' ἐμβῆκεν
εἰς τὴν πτέρναν· πόσον εἶναι αἱ ἀτρακτυλίδες αὗται
καὶ βαθεῖαι καὶ εὐμήκεις. — Εἴθε ἡ δάμαλις ταχέως
ὑπὸ μάχαιραν νὰ πέσῃ! ἐπειδὴ εἰς ταύτην βλέπων
ἐκεντήθην· ὦ Κορύδων, τήνε βλέπεις;

ΚΟΡΥΔΩΝ

Ναὶ τὴν βλέπω,
τὴν κρατοῦν οἱ ὄνυχές μου· λάβε την, ὦ φίλε Βάττε.

ΒΑΤΤΟΣ

Πόσον εὐτελὲς τὸ πλῆκτρον καὶ δαμάζει ἕνα Βάττον.

ΚΟΡΥΔΩΝ

Κύτταξε, ὦ φίλαι, μήπως ἀνυπόδητος εἰς τὸ ὄρος
ἀναβῇς, διότι εἶναι καὶ ἀσπάλαθοι καὶ ῥάμνοι.

ΒΑΤΤΟΣ

Ὦ Κορύδων, ἔλα εἰπέ με, τὸ γερόντιον ἀκόμη
χαίρει γλύφον τὴν ὡραίαν, ἥτις του ἔφλεξε τὸ στῆθος.

ΚΟΡΥΔΩΝ

Ὦ κακόμοιρε, βεβαίως· ἐπειδὴ καὶ πρὸ ὀλίγου
εἰς τὴν μάνδραν τὸν εὕρηκα ἐργαζόμενον ἡδέως.

ΒΑΤΤΟΣ

Ὦ γερόντιον, εὖγ' εὖγε, ἀσελγέστατον τῶν ὄντων,
ἐπειδὴ καὶ τῶν Σατύρων καὶ Πανῶν τῶν τραγοπόδων
ὑπερβαίνεις, ὡς πρὸς τοῦτο, τὴν ἀσελγεστάτην φύσιν.

Ἡ ᾠδὴ ἢ τὸ βραβεῖον

(Εἰδύλλιον α')

Θύρσις καὶ Βάττος

ΘΥΡΣΙΣ

Βάττε, Βάττ' ἐλθὲ ταχέως, ἐλθ' ἐδῶ, γρήγορα ἔλα.
Στὸν κορμὸν αὐτοῦ τοῦ δένδρου ἐμφωλεύει μέγα σμῆνος
μελισσῶν. —Ἐλθέ νὰ ἴδῃς· ὢ τί πάγκαλαι κηρῆθραι!
Ὢ τί μέλι! Βάττ' ἀκόμη, ἔλα γρήγορα σὲ λέγω.—
Ὢ τί εὕρημα! Ἄφες, ἄφες εἰς τὸν σκύλλον τὴν φροντίδα
τοῦ ποιμνίου σου. —Δὲν ἔχεις, βέβαια, δὲν ἔχεις αἶγα,
ἥτις γάλα νὰ σὲ δίδῃ περισσότερον γλυκύ.

ΒΑΤΤΟΣ

Πιστέ, φύλαττε τὰς αἶγας καὶ ἂν ἴδῃς νὰ σκιρτῶσι,
γαύγισε κ' ἐγὼ ἀκούω. — Θύρσι, ἔφθασα. — Ποῦ εἶναι,
φίλε Θύρσι, ναί, ποῦ εἶναι αἱ κηρῆθραι καὶ τὸ μέλι;
Ἄ! τὸ βλέπω! Ποία τύχη! βέβαια λαμπρὰν ἡμέραν
ἐγεννήθη, φίλε Θύρσι!—Μὲ τ' ἀφίνεις; καὶ σὲ δίδω
δύο σκύφους γλυκὸν γάλα, καὶ πρὸς τούτοις μίαν ζώνην
δερματίνην.—Δὲν ἠξεύρω ποία χεὶρ ἔχει χαράξει
ἐπ' αὐτῆς νέα κι' ἀρχαῖα.— Ἐκεῖ βλέπεις μὲ τοὺς βόας
νὰ διέρχεται τὸν Θύμβριν ὁ Ἀλκίδης. Ἐκεῖ βλέπεις
καὶ τὸν Κάκον τὰς ὡραίας βοῦς νὰ σύρῃ τοῦ Ἡρακλέους
ἀπὸ τῆς οὐρᾶς τὴν ἄκραν. Εἶναι δὲ ἐγχαραγμένοι
τρεῖς παλαίοντες ἀνδρεῖοι ἔφηβοι καὶ ρωμαλέοι.
Στίλβει ἔλαιον στὸ στῆθος, οἱ μυῶνές των κινοῦνται,
τρίζουσι καὶ οἱ ὀδόντες, τρίζουσι καὶ τὰ ὀστᾶ των.
Ὡραιότατον τὸ ἔργον!—Παρὰ τοῦτο ἐπὶ λίθου
ὑψηλοῦ ποιμὴν καθίζει. Εἶναι ἕτοιμος νὰ ρίψῃ
μέγαν λίθον κατὰ λύκου, τοῦ ὁποίου καὶ μακρόθεν
αἰσθανθὲν τὸ ποίμνιόν του τὴν φωνήν, μὲ μέγαν τρόμον
περιέζωσε τὴν πέτραν, ὅπου κάθετ' ὁ ποιμήν των.
Παρὰ ταῦτα ἐκεῖ βλέπεις εἴς τινας μικροὺς θαμνίσκους
ἔχει μάχαιραν μεγάλην, εἰς τὴν ἄλλην του ὡσαύτως
πονηρὸν κρυμμένον κλέπτην· εἰς τὴν μίαν του τὴν χεῖρα
ἔχει κλάδον ἐξ ἐλαίας, ἐπὶ τοῦ ὁποίου εἶναι
δεδεμένος κωδωνίσκος. Ὑπεράνω του ὑψοῦται

δρος τι, εἰς τὸν ὁποῖον βόσκουν πρόβατα καὶ αἶγες.
Ὁ ποιμὴν των ὑποκάτω ἑνὸς δένδρου ἁπλωμένος
ἄφρον τις κοιμᾶται. Ὁ κλέπτης ὠφελούμενος ἐκ τούτου
τὸν κλαδίσκον μὲ τὴν χεῖρα καὶ τὸν κώδωνα ὡσαύτως
σείει. Αἰγά τις, ὡς εἶδε, τὸν κλαδίσκον νὰ κινῆται,
καὶ ὡς ἤκουσε τὸν ἦχον, καταβαίνει ἐκ τοῦ ὄρους
καὶ νομίζει, ὅτι ἄλλη αἰγά τις τροφὴν εὑρῆκε
ἡδυτάτην. Δὲν ἠξεύρει ἡ ἀθλία, ὅτ' ὑπάγει
εἰς τὸν θάνατον! Ἀλλ' ὅμως, ὅτε ἦδ' ἦτον πλησίον
ἐκοπρίσθη καὶ ἡ κόπρος φερομένη πρὸς τὰ κάτω
πίπτ' ἐπάνω εἰς τὸ στόμα τοῦ σκληροῦ ἐκείνου κλέπτου.
Ἐκτὸς τούτων εἶναι ἄλλα, τὰ ὁποῖα ὁ πατήρ μου
μ' ἐξήγησε, καὶ τώρα ἡ τοῦ μέλιτος γλυκύτης
δὲν μ' ἀφίνει περαιτέρω νὰ λαλήσω. Θύρσι, θέλεις;

ΘΥΡΣΙΣ

Ὄχι, Βάττε, μὰ τὸν Πᾶνα δὲν τὸ δίδω, οὔτ' ἂν δώσῃς
τὸν ἐνόρχην μέγαν τράγον, ὅστις χαίρει τόσας αἶγας.
Δὲν τὸ δίδω. Ἂν θελήσῃς νά με ψάλῃς καὶ σφυρίσῃς
τὸ ἀγαπητόν μου ἆσμα, κλίνω, Βάττε, νά σε δώσω
ἥμισυ· σύ, φίλε, ᾄδεις γλυκυτέρως ἀηδόνος
καὶ τὸ στόμα σου εἶναι πλῆρες μέλιτος περισσοτέρου
τοῦ εὑρισκομένου ἐνταῦθα. Ὅτε κάθησ' ἐπὶ πέτρας
καὶ σφυρίζεις ὅλ' αἱ αἶγες τὴν τροφὴν των παραιτοῦσι
καὶ σ' ἀκούουσι μὲ θάμβος.

ΒΑΤΤΟΣ

Παῦσε, παῦσε καὶ τὸ λέγω,
Θέλεις ἴσως νά σε ψάλλω, ὅ,τ' ὁ Δέλφις ἐπὶ πέτρας
ἔλεγε στὴν ἐρωμένην.

ΘΥΡΣΙΣ

Ναί, ναί, Βάττε· λέγε πλέον,
ἐπειδὴ τὸ μέλι τρέχει κ' εἰς τὸ ἔδαφος σταλάζει.

ΒΑΤΤΟΣ

Ὦ σεῖς, Νύμφαι, καὶ σεῖς, λύκοι, ἀγριόχοιροι καὶ θῶες,
ποῦ ποτ' ἐπεριπλανᾶσθε, ὅτ' ὁ Δέλφις πληγωμένος
ἔψαλλε γλυκῶς σφυρίζων; ἦσθε τάχα στὴν κηδείαν
τοῦ Ἀδώνιδος; καὶ ἂν ἦσθε, διατὶ δὲν ἐκαλεῖτε
καὶ τὸν Δέλφιν ἵνα ψάλῃ καὶ μὲ τ' ᾄσματα χαρίσῃ
τὴν ζωὴν στῆς Ἀφροδίτης τὸν γλυκύτατον τὸν φίλον!
Ὦ γλυκύφωνέ μου τέττιξ, μετ' ἐμοῦ συγχρόνως ψάλλε.
Διατί, ὦ φίλαι Νύμφαι; ἀλλ' ἀφίνετ' αὐτὸν μόνον

κατηφῆ καὶ λυπημένον ἐπὶ πέτρας νὰ καθίζῃ
κ' ἔχων στέφανον στὰς χεῖρας συμπλεγμένον ἐκ μηκώνων
χλοερῶν κ' ἐκ λευκῶν ἴων, νὰ συρίζῃ ψάλλων ταῦτα;
Τί με βλέπετε, ὦ αἶγες, τί με βλέπετε, δαμάλεις,
ταῦροι, βόες, καὶ σύ, σκύλλε, τί με γλείφεις καὶ δακρύεις;
'Ω γλυκύφωνέ μου τέττιξ, μετ' ἐμοῦ συγχρόνως ψάλλε.
Γρήγορ', ἀθλιά μου ζῷα, σᾶς ἀφίνω κ' εἰς τὸν Ἄδην
γρήγορα πηγαίνω· τότε τίς ποτε θέλει σᾶς βόσκει;
Τίς ποτε, ὦ Μέλισσέ μου, θά σε δίδῃ χλωρὰ χόρτα;
Ἢ τὶς τάχα θέλει θλίβει τοὺς μαστούς σου τοὺς ὡραίους;
Ποῖος ἄρα θὰ σᾶς ψάλλῃ ἢ σᾶς ἄγῃ εἰς τὰς κρήνας;
Γρήγορα ὁ Δάφνις φεύγει κ' ἔρημα θὰ σᾶς ἀφήσῃ.
'Ω γλυκύφωνέ μου τέττιξ, μετ' ἐμοῦ συγχρόνως ψάλλε.
'Ω μελάνοφρύ μου κόρη, διατὶ δὲν μὲ λυπᾶσαι;
Λευκοτέρα τῆς χιόνος, τ' Ἀλφειοῦ δροσερωτέρα,
διατὶ καὶ τὴν ψυχήν μου δὲν δροσίζεις τὴν ἀθλίαν,
διατί, γλυκύ μου μῆλον, τὴν καρδίαν ἔχεις λίθον;
Δὲν σ' ἐγέννησεν, ὦ κόρη, τάχα μήτηρ καὶ ἐσένα;
Γρήγορα ὁ Δάφνις φεύγει καὶ σ' ἀφίνει ἐλευθέραν.
'Ω γλυκύφωνέ μου τέττιξ, μετ' ἐμοῦ συγχρόνως ψάλλε.
Ἔλα, Νύμφη, ἔλα, κ' ἔχω θρέμματα πολλὰ παντοῖα,
ἔλα, βόσκε τα μαζί μου. Αἱ δαμάλεις θὰ προσφέρουν
τοὺς μαστοὺς σ' ἐσὲ ἡμέρως, θὰ σ' ἀσπάζωνται τοὺς πόδας
εἰς σὲ μόνον θὰ ἀφίνουν τὰ ὡραῖά των μοσχία,
χωρὶς νὰ μυκῶνται· μόνον εἰς ἐσὲ θὰ προτιμῶσι
νὰ προσφέρωσι τὰ τέκνα παρ' εἰς τὰ μικρά των τέκνα.
'Ω γλυκύφωνέ μου τέττιξ, μετ' ἐμοῦ συγχρόνως ψάλλε.
Ἔλα, Νύμφη, καθ' ἡμέραν θά σε πλέκω καὶ ἐκ δάφνης
κ' ἐκ χλωροῦ κισσοῦ στεφάνους. Ἔλα, Νύμφη, καί σε τρέφω
τρεῖς ἐλάφους λεπτοτάτας, αἱ ὁποῖαι σὲ προσμένουν
νὰ τὰς στέφῃς μὲ τὰ ἄνθη καὶ μαζὶ μ' αὐτὰς νὰ παίξῃς.
Παῦσε, τέττιξ, παῦσε τώρα μετ' ἐμοῦ καὶ σὺ τὸ ἆσμα.
Δὲν μ' ἀκούεις, σκληρὰ κόρη; δὲν ἀκούεις κἂν τοὺς βόας,
αἵτινες θρηνοῦν μαζί μου; Σ' ἔπλεξα αὐτὸ τὸ στέμμα,
διατὶ δὲν εὑρίσκω πούποτ' ἵνα σὲ τὸ δώσω.
Γρήγορα ὁ Δάφνις φεύγει καὶ σ' ἀφίνει ἐλευθέραν.
Παῦσε, πέττιξ, παῦσε τώρα μετ' ἐμοῦ καὶ σὺ τὸ ἆσμα.
Σκληρὴ κόρη, εἰς ὀλίγον ὡς τοῦ φθινωπώρου φύλλον
θ' ἀπομαρανθῶ, θὰ πέσω. 'Ω σκληρά, θὰ ἀπαλύνῃ
ἡ λιθώδης σου καρδία; θ' ἀπαλύνῃ, ἀλλ' εἰς μάτην.
Ἔλα τότε, ἔλα στέψον μὲ αὐτὸν ποὺ τώρα ἔχω
τὴν ψυχράν μου κόμην, ὅμως ἄφες ν' ἀπομαρανθῶσι
τὰ φυτὰ ὁποὺ τὸν πλέκουν, ὅπως εἶναι μὲ τὸν Δέλφιν
ὅμοια, ἔπειτα θάψε τὸ νεκρόν μου σῶμα, ὅπου
πρῶτον ὥρμησα, ὦ κόρη, νὰ σοῦ ἀσπασθῶ τὰ χείλη.
Παῦσε, τέττιξ, παῦσε τώρα μετ' ἐμοῦ καὶ σὺ τὸ ἆσμα.
Βάττε, ἔπαυσα· σὲ εἶδα δὲ πολλάκις μὲ τὸ ἄκρον
τοῦ δακτύλου εἰς τὸ στόμα, ὅτε ἔψαλλα, νὰ θέτῃς

ἐκ τοῦ μέλιτος· δὲν εἶπα τίποτε νομίζων, ὅτι
δωρεάν τι θά με δώσῃς.

ΒΑΤΤΟΣ

Φίλε Θύρσι, σὺ ἀξίζεις
νὰ πηγαίνῃς μὲ τὸν Πᾶνα. Σ τὴν δίδω, ναί· ἀλλ' ὅμως
τίς τολμᾷ ἐδῶ νὰ θέσῃ χεῖραν; ἤδη νὰ βομβῶσιν
εἰς τὰ ὦτά μας ἀρχίζουν πολλαὶ μέλισσαι θυμώδεις.

ΘΥΡΣΙΣ

Δὲν φοβοῦμαι. —Λάβε, Βάττε, παρ' αὐτὴν ὡσταύτως λάβε
ταύτην τὴν λευκὴν κηρήθραν. Θέλεις ἄλλην ἢ σὲ φθάνει;
Λέγε, κ' ἔπειτα τὰς τρώγεις. —

ΒΑΤΤΟΣ

Ὄχι, ὄχι μὲ ἀρκοῦσι,
λάβε σὺ τὰς ἐπιλοίπους. Ἀλλά... πρόσεξον ν' ἀκούσῃς·
ὡς με φαίνεται γαυγίζει ὁ πιστός σου, Θύρσι, σκύλλος.

ΘΥΡΣΙΣ

Τὸν ἀκούω καὶ ὑπάγω, οὔτε μίαν κἂν σταγόνα
δὲν ἀφῆκα, φίλε Βάττε.

ΒΑΤΤΟΣ

Αἴ! ποῦ γεύγεις, τάλαν Θύρσι,
ὅλ' αἱ μέλισσαι καθίζουν εἰς τὴν κόμην καὶ τὰ ὦτα.

ΘΥΡΣΙΣ

Τί γλυκύτερον! Ἄς γίνω καὶ αὐτὸς ἐγὼ κυψέλη.

Ἡ θήρα

(Εἰδύλλιον β')

Θῆρις καὶ Δάφνις

ΘΗΡΙΣ

Ἰδού, Δάφνι, τέλος πάντων λαγωοῦ φαίνονται ἴχνη
ἐπὶ ταύτης τῆς χιόνος. Εἷς καθὲν αὐτῶν ὑπάρχει
λαγωοῦ νωπὴ ἡ κόπρος ὀδμηρὰ καὶ ὑγρατάτη.
Ἀκολούθει με. —Βεβαίως εἰς αὐτοὺς ἐδῶ τοὺς θάμνους
ἐμφωλεύει τὸ θηρίον. — Βλέπεις, Δάφνι, καὶ τὰς τρίχας
στὰς ἀκάνθας ἐδῶ ταύτας;

ΔΑΦΝΙΣ

Ἐνθυμήσου, ὅτ' ἐντάμα
θὰ τὸν φάγωμεν, ἀκούεις;

ΘΗΡΙΣ

Ναί, σ' ἀκούω. Δύο, τρία,
ὀκτώ, δέκα, δεκαπέντε ἕως τώρα μετρῶ ἴχνη.
Εἰς αὐτὴν τὴν μᾶζαν παύουν. Βεβαιότατα ἐνταῦθα
ἢ ἐκεῖ θὰ ἐμφωλεύῃ. —Ἡσυχία τώρα, Δάφνι.
Στὸν ἀνήφορον ἐκεῖνον, ὄπισθεν αὐτοῦ τοῦ λίθου
σῦρε. κρύφθητι ἡσύχως. Ἐγὼ δὲ ὄπισθεν τούτου
τοῦ κορμοῦ θὰ τὸν προσμείνω, τέλος πάντων εἰς τὸ στόμα
τώρα βέβαια τὸν ἔχω.

ΔΑΦΝΙΣ

Διατί δὲν λέγεις, Θῆρι,
ἔχομεν αὐτὸν στὸ στόμα;

ΘΗΡΙΣ

Ὅπως θέλεις· ἡ Σελήνη
νὰ προβαίνῃ ἦλθ' ἡ ὥρα· εἰς τὴν θέσιν σῦρε, Δάφνι.

ΔΑΦΝΙΣ

Καὶ πηγαίνω, ὅμως, Θῆρι, πρόσεχε μή με κτυπήσῃς. —
Ἂς καθίσ' ἐδῶ πλησίον εἰς τὸ ρεῦμα τῶν ὑδάτων.

ΘΗΡΙΣ

Ἔφθασες, ὦ φίλε Δάφνι; ἡσυχία τώρα πλέον.
Ἡ καρδία μου θὰ φύγῃ. Ἔκβα πλέον, ὦ θηρίον!

ΔΑΦΝΙΣ

Πρόβαινε, λαμπρὰ Σελήνη; θέλεις τάχα νά σε ψάλλω,
ὅτε ἦσο εἰς τὸ ἄντρον μὲ τὸν Ἐνδυμίωνά σου;
Τί ὡραία συνοδία, ὤ τί ζεῦγος, ὦ ἑνότης!
Ἐσὲ ἐφθόνησαν τ' ἄστρα, καὶ αὐτὸν ὅλ' οἱ ποιμένες.
Ἀργυρόχρουν ὕδωρ ρέε μὲ γλυκύτατον τὸν ρόθον,

ΘΗΡΙΣ

Δάφνι. Δάφνι, ἐτρελλάθης, πῶς σὲ ἦλθ' ἐπιθυμία
νὰ μᾶς ψάλλῃς; μὲ τὸ ᾆσμα θὰ κοιμίσῃς τὸ θηρίον.

ΔΑΦΝΙΣ

Πρόβαινε, λαμπρὰ Σελήνη! γλυκέ μόνε σύντροφέ μου,
ὅτ' ἐν μέσῳ τοῦ ποιμνίου μόνος κάθημαι τὴν νύκτα.
Διατί, ὅτ' ἐκατέβης εἰς τὴν γῆν μας καὶ εὑρῆκες
τὸν ὡραῖον σου τὸν φίλον, δὲν ἠθέλησες νὰ μείνῃς;
Ἀργυρόχρουν ὕδωρ, ρέε μὲ γλυκύτατον τὸν ρόθον.

ΘΗΡΙΣ

Δὲν μ' ἀκούεις, Δάφνι; ἄφες νὰ φονεύσωμεν τὴν θήρα
κ' ἔπειτα, ὦ φίλε, ψάλλεις.

ΔΑΦΝΙΣ

Διατί, λαμπρὰ Σελήνη;
Ἡμεῖς ὅλοι οἱ ποιμένες καθ' ἑσπέρας ἓν ἀρνίον
ἁπαλὸν λευκὸν ὡραῖον θὰ σ' ἐφέρομεν εἰς δῶρον,
θὰ σ' ἐδίδομεν καὶ γάλα καὶ παχύτατα τυρία,
θὰ σ' ἐστέφομεν μὲ δάφνας καὶ μὲ μήκωνας καὶ ἴα,
Ἀργυρόχρουν ὕδωρ, ρέει μὲ γλυκύτατον τὸν ρόθον.

ΘΗΡΙΣ

Ἂν καὶ τέταρτον ἀρχίσῃς, σὲ κτυπῶ, ἀκούεις, Δάφνι;

ΔΑΦΝΙΣ

Παῦσε τώρα, πᾶ! δὲν παεύεις· σ' ἤκουσα· τί θέλεις; λέγε

ΘΗΡΙΣ

Νὰ σιγήσῃς. Τρὶς ἡ θήρα ἐδοκίμασε νὰ ἔκβῃ
καὶ τὸ ἄσμά σου τρὶς πάλιν τὴν κατέπεισε νὰ μείνῃ.
Πρόσεχε, κινεῖ τὰ ὦτα· ὁ λαγὼς σχεδὸν ἐκβαίνει.
Ἔχει μέγεθος ἀρνίου. Ἐσηκώθη καὶ προβάλλει
τὰ κινούμενά του χείλη. Πρόσεχε νὰ ἐπιτύχῃς.
Ὡς τὸν φύλλον τῆς καλάμης τρέμω ὅλος, φίλε Δάφνι.

ΔΑΦΝΙΣ

Μ' ἔλεγες νὰ σιωπήσω. Καὶ σὺ τώρ' ἀδιακόπως
λέγεις ὅλον φλυαρίας. Παῦσε, Θῆρι, ἢ ἀρχίζω.

ΘΗΡΙΣ

Τί νὰ παύσω, κτύπα, κτύπα. Τοῦ ἐπλήγωσα τὸν πόδα
κτύπα, Δάφνι, σχεδὸν πίπτει φονευμένος.
Βλέπεις, βλέπεις πῶς χωλαίνει; Στὸν ἀνήφορον τοῦ ὄρους
ν' ἀναβῇ δὲν εἶναι πλέον δυνατόν. Κτύπησε, φίλε.
Πρὸς σὲ ἔρχεται· τὸν βλέπεις;

ΔΑΦΝΙΣ

Ναί, τὸν βλέπω, εἰς τὰ ὦτα
τὸν ἐπλήγωσα καιρίως. — Ἄθλιε, σὲ εἶδα, σ' εἶδα
ποῦ ἐκρύφθης! Εἰς ὀλίγον ἔρχομαι νεκρὸν νὰ σ' εὕρω.
Ἄρτεμι, σκληρὰ παρθένε, ἂν εὑρίσκεσο μαζί μας,
ἤθελες βεβαίως κρίνει τίς ὁ Δάφνις καὶ ὁ Θῆρις!
Ἀργυρόχρουν ὕδωρ, ρέε μὲ γλυκύτατον τὸν ρόθον.

ΘΗΡΙΣ

Κ' ἔχεις νοῦν νὰ ψάλλῃς τώρα, τρέχε, τρέχε, ἰδοὺ ἡ μᾶζα,
ὅπ' ἐκρύφθη πληγωμένος ὁ λαγώς. Πρόσεχ' ἐκβῆκε.

ΔΑΦΝΙΣ

Τὸν δυσλύτρωτον δὰ τώρα τὸν ἐφόνευσες, ὦ Θῆρι.

Πόσον αἷμα ἀπὸ τὸ στόμα τώρα ρέει τοῦ ἀθλίου!
Τὸν λυποῦμαι.

ΘΗΡΙΣ

Τὸν λυπᾶσαι! Φύγε ἂν θέλῃς κ' ἐμὲ μόνον
ἄφησε νὰ τόνε βλέπω.

ΔΑΦΝΙΣ

Ἂν σ' ἀφήσω, σὺ τὸν τρώγεις
μὲ τὸ δέρμα καὶ τὰς τρίχας. Ἂς ἀφήσωμεν, ὦ Θῆρι,
τὰ τοιαῦτα, κ' ἔλα πλέον νὰ τὸν φάγωμεν ἡδέως.

Ἡ συμφωνία

(Εἰδύλλιον γ')

Τίτυρος καὶ Σιμαίθα

ΤΙΤΥΡΟΣ

Ὅς! ὅς! τράγε, μὴ πειράζῃς μὲ τὰ κέρατα τὰς αἶγας.
Ὦ κριέ, τὰς ἀταξίας τῶν συντρόφων σου δὲν βλέπεις;
Προπορεύου μέν, ἀλλ' ὅμως ἐκ διαλειμμάτων στρέφε,
ἵνα βλέπῃς, ὅσα τρέχουν ὄπισθέν σου. Τράγε! τράγε!
δὲν ἀκούεις; ὁ ποιμήν σου σὲ προστάζει. —Ἦλθ' ἡ ὥρα,
ὦ κακόμοιρε, τὰς αἶγας νὰ βατεύσῃς καὶ εἰς δένδρον
νὰ σὲ δέσω, ἵνα βλέπῃς κι' ἀποθνήσκῃς ἐκ τοῦ πόνου
ἄλλον τράγον νὰ βατεύῃ τὰς ἰδίας σου συζύγους. —
Ἀλλ' ἐφθάσαμεν στὴν κρήνην. — Ἔλα, πίετε ἡσύχως,
Ὦ τί βλέπω! ἡ Σιμαίθα καὶ τὸ ποίμνιόν της ὅλον. —
Ὦ Σιμαίθα, λευκὸν ἴον! ἂν τὸ ποίμνιον δὲν εἶχες,
ἤθελα σ' ἐκλάβει νύμφην τῆς δροσερωτάτης κρήνης. -
Ἄφες με, καλὴ Σιμαίθα, νὰ σοῦ ἀσπασθῶ τὰ χείλη.

ΣΙΜΑΙΘΑ

Τίτυρε, κ' ἐδῶ σε εὗρον; Ἔμπροσθέν μου πάλιν εἶσαι;
Ἀσχημότερε Σατύρων; Τί μὲ βλέπεις; Ἡ Σιμαίθα
εἰμ' ἐγώ. Τί θέλεις ; λέγε. Αὐτὸς βέβαια ὁ τράγος
ἔχει πρόσωπον καὶ σχῆμα ὡραιότερόν σου. Φύγε,
τί μὲ πλησιάζεις; Φύγε.

ΤΙΤΥΡΟΣ

Ἄφες με, ὡραία Νύμφη,
νά σου ἀσπασθῶ τὸ στῆθος. Ἐπειδὴ ὡς πρὸς τὰ χείλη
μήκωνας χλωρὰς εὑρίσκω· αὗται ἔχουσι τὸ χρῶμα
τῶν χειλέων σου, ὦ κόρη. Ἂν δὲν θέλῃς νὰ μ' ἀφήσῃς
νὰ σοῦ ἀσπασθῶ τὰ χείλη κἂν ἀσπάζομαι τὰ φύλλα
τῶν μηκώνων. Ἀλλὰ σῶμα ἔχον χρῶμα ὡς τὸ στῆθος,
τὸ λευκόν σου στῆθος, κόρη, δὲν εὑρίσκω. Τὸ μὲν γάλα

πού με δίδουν αί καλαί μου αὗται αἶγες ἔχει χρῶμα
σκοτεινότερον· κ' ἡ ἄκρα τῆς πυρώδους Αἴτνης ἔχει
ὡς πρὸς σὲ χιόνα μαύρην.

ΣΙΜΑΙΘΑ

Τίτυρε, ἀκούς; νὰ φύγῃς!
Κάλεσον αὐτὸν τὸν σκύλλον, τί μὲ γλείφει ὁ ἀχρεῖος;
Τὰ χαράγματα ἀκόμη μ' ἐμπίζουν νὰ γνωρίσω,
ποῖον ζῷόν με ἐγγίζει. Τίτυρε, ποῦ εἶσαι τώρα;
Πᾶ; τί βλέπω, ἀντὶ σκύλλου, αἰσχρὲ Τίτυρε, σὺ εἶσαι.
Δὲν αἰσχύνεσαι, ποῦ σκύπτεις;

ΤΙΤΥΡΟΣ

Ἄχ! ἀὴρ νὰ ἐγενόμην!
Ἤθελα ὑπέμβη, κόρη, εἰς αὐτὸ τὸ ἔνδυμά σου!
Διατὶ δὲν μὲ ἀφίνεις νὰ σ' ἐγγίσω κἄν, ὦ νύμφη,
ἢ ἐντρέπεσαι, διότι τὴν σκιάν μου εἰς τὸ ὕδωρ
βλέπουσα νομίζεις, ὅτι Νηρηῒς τις σὲ φυλάττει.
γύρω γύρω εἰς τὰ τείχη. Ἔλα, κόρη μου Σιμαίθα,
Εἶναι ὅλον κοσμημένον μὲ κισσὸν χλωρὸν πού ἕρπει,
γύρω γύρω εἰς τὰ τύχη. Ἔλα, κόρη μου Σιμαίθα,
καὶ σ' ἀφίνω νὰ ἀρμέσῃς καὶ αὐτὸ τὸ ποίμνιόν μου.
Τὴν λευκὴν ἐκείνην αἶγα, ἥτις σύρει ὄπισθέν της
τὰ ἐρίφια ἐκεῖνα, σὲ τὴν δίδω δῶρον, νύμφη.
Κοσμημένην μὲ ποικίλα ἄνθη, μήκωνας καὶ ρόδα,
μὲ ἀγριάμπελον καὶ ἴα, μὲ κισσὸν κ' εὐώδη δάφνην.
Ὅλα ταῦτά σε τὰ δίδω, ἀρκεῖ μόνον νὰ μ' ἀφίνῃς
νὰ σ' ἀσπάζωμαι τὸ στόμα αὐγήν, γεῦμα καὶ ἑσπέρας.
Στέργεις, φίλη μου Σιμαίθα: Δῶρα σὺ θὰ ἀπολαύσῃς
ὄχι ἐντελῶς βεβαίως, ἐγὼ δὲ θὰ σέ ἐγγίζω
μὲ τὰ χείλη μου στὸ στόμα. —Δυστυχεῖς μου αἶγες, θέλει
ἡ ὡραία αὕτη νύμφη τὸν ποιμένα σας νά φθείρῃ.

ΣΙΜΑΙΘΑ

Τί με τυραννεῖς; δὲν παύεις; Νά, ὁ ἥλιος προβαίνει
καὶ δὲν θέλω νά με ἴδῃ ὁμιλοῦσαν μ' ἐσένα.
Ὦ! τί πρόσωπον πού ἔχεις, αἰσχρὲ Τίτυρε! ὦ χείλη!
Τί καλύτερον πού ἦτον δι' ἐσέ, νὰ μὴν ἐκβαίνῃ
ἀπ' τὰ ὕδατα ὁ Φοῖβος! Γρήγορα κι' αὗταί σ' αἱ αἶγες
θὰ σ' ἀφήσουν καὶ θὰ φύγουν.

ΤΙΤΥΡΟΣ

Καὶ νομίζεις, ὅτι ἔχουν
τῆς Σιμαίθας τὴν καρδίαν. Μάλιστ' αὗται μὲ λυποῦνται
καὶ βελάζουσαι θρηνοῦσι. Καθεμίαν νὰ γεννήσῃ
εἶδον, κόρη, ἑνδεκάκις. Ἂν δὲ μ' ἴδωσι θρηνοῦντα,
ἔρχονται μὲ πλησιάζουν καί με δίδουν τοὺς μαστούς των,
ἵν' ἀρμέξω γλυκὺ γάλα.

ΣΙΜΑΙΘΑ

Βλέπεις, Τίτυρε, ἐκεῖνος
ὁ κριός σου ὁ κερασφόρος μὲ τὰ κέρατά του θλίβει
τοῦ ποιμνίου τὸν μέγαν καὶ ἐνόρχην εὐταξίαν.
Σχεδόν, Τίτυρε, ἀρχίζουν νὰ κτυπῶνται. Κάλεσέ τον,
κ' ἔπειτα θὰ σ' εἴπω κάτι .

ΤΙΤΥΡΟΣ

Κνάκων Κνάκων, ἡσυχία.
Πρὶν ἀκόμη σε λαλήσω, θυμωμένος σύ με βλέπεις
κ' ἡσυχάζεις. Λοιπὸν παῦσε, ἢ σε κόπτω τὰ μακρά σου
κέρατα. Σέ λέγω παῦσε, εἰ δὲ μή σε εὐνουχίζω
καὶ στερεῖσαι τόσας φίλας. Ἂν καὶ τώρα δὲν ἀκούσῃς,
σὲ κτυπῶ. Ὦ Κνάκων Κνάκων, ἡσυχία τώρα πλέον
Μὲ ὑπήκουσες καὶ θέλεις λάβει δῶρον χλωροῦ χόρτου
ἓν δεμάτιον εὐῶδες. Λέγε, φίλη μου Σιμαίθα.

ΣΙΜΑΙΘΑ

Ἐπειδὴ ὁ κερασφόρος Κνάκων σου ποθεῖ τὴν μάχην,
ἔλα, Τίτυρε, ἂν θέλῃς, ἂς παλαίσωσιν οἱ δύο
ἀρχηγοί, καὶ ἢ μὲν πέσῃ ὁ μεγάσωμος ὁ Κνάκων,
νὰ μ' ἀφίνῃς διὰ πάντα ἥσυχον, ἢ δὲ καὶ πέσῃ
ὁ ἀνδεῖός μου ὁ Σκίρων, τότε σὺ μὲν νά με δώσῃς
τὸν μικρότερον κριόν σου, ἐπειδὴ τόσας ἀμνάδας
νὰ στερήσω τοῦ συντρόφου· δὲν ἐπιθυμῶ βεβαίως,
ἐγὼ δὲ νὰ κλίνω μόνον νά με ἀσπασθῇς στὸ στόμα.
Ἤκουσες τὰς συμφωνίας; Τίτυρε, εἰς ταῦτα στέργεις;

ΤΙΤΥΡΟΣ

Ναί, ὡραία μου Σιμαίθα, ὅπως θέλεις, φθάνει μόνον
νά σου ἀσπασθῶ τὰ χείλη κ' εὐθὺς ἔπειτ' ἂς ὑπάγω
εἰς τὸν Ἅδην. Πρός τί, Νύμφη, θέλεις νά με βασανίζῃς;
Κάλεσον τὸ ποίμνιόν σου εἰς ἐκεῖνον τὸν λειμῶνα,
καὶ ὁ Τίτυρός με ταῦτα εἰς ἐκεῖνον ἀναβαίνει
τὸν ὡραῖον μικρὸν λόφον. Ἐγὼ μὲν τὸν Κνάκωνά μου,
τὸν δὲ Σκίρωνα σύ, κόρη, κόσμησον διὰ τὴν μάχην.
Ὄξς! Ὄξς! ἔλθετε μαζί μου πρὸς αὐτὸν ἐδῶ τὸν λόφον.

ΣΙΜΑΙΘΑ

Μετ' ὀλίγον σε προσμένω εἰς τὴν κρύαν ταύτην κρήνην.
Ὄξς! Ὄξς! ἔλθετε μαζί μου πρὸς τὸν πράσινον λειμῶνα

Ἑτοιραδία τοῦ Κνάκωνος

(Εἰδύλλιον δ')

ΤΙΤΥΡΟΣ

Ἰδού, εἴμεθα πλησίον εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ λόφου.
Ποῖα χόρτα; ποῖα ἄνθη ἁπαλώτερα τῆς δρόσου;—
Μείνατε ἐνταῦθα, αἶγες, σᾶς προσέχει δὲ ὁ Κνάκων·
ἐγὼ δὲ ἐδῶ τριγύρω θὰ ὑπάγω νὰ συνάξω
ἄνθη πάμπολλα, ποικίλα, ἵνα στέψω τὸν ἀνδρεῖον
Κνάκωνά μου.— Κνάκων, Κνάκων, φύλαττε τὸ ποίμνιόν μας.
ἔχε πάντοτ' εἰς τὴν μνήμην τὰ εὐμήκη κέρατά σου.
Διὰ σὲ ὑπάγω τώρα νὰ συνάξω ὡραῖα ἄνθη.—
Ὢ σκληρά, σκληρὰ Σιμαίθα, τόσ' ἀξίζ' αὐτὸ τὸ στόμα!
Ἀλλ' ἐνῷ συνάζω ἄνθη καὶ τὰ πάθη μου ἂς ψάλλω,
Ἐπ' ἐκείνης τῆς ἰτέας ἀηδὼν συγχρόνως ᾄδει.
Πὰν θεέ, πῶς ὑπομένεις εἰς τὰ βάσανα νὰ βλέπῃς
τὸν πιστόν σου τὸν ποιμένα; δὲν σ' ἐπρόσφερα θυσίαν
τὸ παχύτερόν μ' ἀρνίον; διατὶ δέν με λυπᾶσαι;
διατὶ καὶ τὴν καρδίαν τῆς ὡραίας μου Σιμαίθας
δὲν φλογίζεις κἂν ὀλίγον; διατί, ὦ κύριέ μου;
Καὶ ἐσύ, ὦ ἀηδών μου, μὲ λυπεῖσαι καὶ μοῦ ψάλλεις.
Ὢ λιγύφθογγον· πτηνόν μου, οὔτε σὺ νὰ ἁπαλύνῃς
δὲν ἰσχύεις τὴν Σιμαίθαν. Πρὸς ἐσὲ ἡμερωτέρως
φέρετ' ὁ σκληρὸς ἱέραξ. — Ὢ χαρίεσά μου Νύμφη,
ὦ ἐαρινή μου δρόσος κ' ὑπερήφανόν μου δένδρον,
ρόδον ἄγριον καὶ κρίνος μὲ φαρμακερὰς ἀκάνθας.
Καὶ ἐσύ, ὦ ἀηδών μου, μὲ λυπεῖσαι καὶ μοῦ ψάλλεις.
Ἂν σὺ ἔβλεπες ἐν μέσῳ τοῦ ποιμνίου σου νὰ θνήσκῃ
αἶγά τις, θὰ ἐλυπεῖσο, θὰ ἐδάκρυες, ὦ Κόρη;
Διατὶ δὲν λέγεις, Νύμφη, ἕνα λόγον εὐσπλαγχνίας
δι' ἐμέ, ἢ θέλεις τάχα ν' ἀποθάνω, ἵνα λάβῃς
σὺ τὸ ποίμνιόν μου τοῦτο; Ἂν τὸ λάβῃς ὅμως, τότε
λυπημέναι αἱ ἀμνάδες δὲν θὰ δίδουσι τὸ γάλα.
Καὶ ἐσύ, ὦ ἀηδών μου, μὲ λυπεῖσαι καὶ μοῦ ψάλλεις.
Ἅπασαι θὰ ἀποθάνουν ἐνθυμούμεναι ἐμένα,
καὶ ἐσὺ θὰ μ' ἐνθυμῆσαι καὶ θὰ λέγῃς· Τίτυρέ μου,
ἄθλιε, σκληρῶς ἐφέρθην πρὸς ἐσέ· ἀλλ' ἔλα πάλιν·
»σὲ ὁρκίζω εἰς τὸν Πᾶνα, φίλε Τίτυρε, νὰ σ' ἔχω
»στὰς ἀγκάλας μου κλεισμένον· νά σε φέρω δὲ νὰ πίνῃς
»γλυκὺ γάλα εἰς τὸν σκύφον ἐστεμμένον μ' ἄνθ' ὡραῖα»
Καὶ ἐσύ, ὦ ἀηδών μου, μὲ λυπεῖσαι καί μου ψάλλεις.
Θὰ θρηνῇς, ναί, τότε κόρη, θὰ θρηνῇς, ἀλλ' εἰς τὸν Ἅδην
θὰ εὑρίσκωμ' ἐκεῖ ὅπου, ὦ Σιμαίθα, ὅταν ἔλθῃς,
στὴν πλευράν μου θέλει εἶσαι χωρὶς κἂν νὰ τὸ ἐξεύρῃς.
Ταῦτα τ' ἄσχημά μου χείλη δὲν θὰ τὰ ἔχω ἐκεῖ, ὦ Νύμφη.

αλλὰ πάντα τυλιγμένος εἰς λευκήν τινα σινδόνην
θὰ ἐνθυμοῦμαι τὴν σκληρὰν σου καὶ ἀήττητον καρδίαν.
Καὶ ἐσύ, ὦ ἀηδών μου, μὲ λυπεῖσαι καὶ μοῦ ψάλλεις.
Παῦσε τώρα, ὦ πτηνόν μου, παῦσε τώρα καὶ ταχέως
εἰς τὴν γῆν θὰ ἀποδώσω τ' ἄθλιόν μου τοῦτο σῶμα.
Ἔλα τότε, ἀηδών μου, ὑπεράνω τοῦ μνημείου,
κάθιζε ἐπὶ τοῦ δένδρου ὑποκάτω τοῦ ὁποίου
θέλει κεῖμαι καὶ ἡδέως ψάλλε ἴσως τὴν Σιμαίθαν
κλίνῃς τότε εἰς τὸ μνῆμα, ὅπου κεῖμαι νὰ καθίσῃ
καὶ δακρύουσα νὰ βρέχῃ τὸ ψυχρὸν τῆς γῆς μας χῶμα
Παῦσε, παῦσε ἀηδών μου, κ' εἰς τὸ μνῆμά μου θὰ ψάλῃς.
Ἂς ἀφήσωμεν τὸν θρῆνον. —Ἔχω τώρα ἀνὰ χεῖρας
μύρτον, μήκωνας καὶ ἴα, ἀγριάμπελον καὶ δάφνην.
Ἂς ὑπάγω νὰ κοσμήσω τὸν ὡραῖον Κνάκωνά μου. —
Κνάκων, Κνάκων, ὦ τί βλέπω, ἡ ἀθλία ἐκείνη αἶγα
θρηνεῖ τρέμει καὶ χωλαίνει. Κ' εἰς τὴν ἄκραν τὴν ὀξεῖαν.

Π ε ζ ο γ ρ α φ ή μ α τ α

Α' Ἀγορεύσεις

Ἀγόρευσις τοῦ Βουλευτοῦ Λευκάδος

Ἀριστοτέλους Βαλαωρίτου

Κατὰ τὴν προτελευταίαν (13/25 Μαΐου 1862) συνεδρίαν τῆς Α' Συνόδου τῆς ΙΒ' Βουλῆς εἰς ἀπάντησιν τῶν λεχθέντων ὑπὸ τοῦ Προέδρου αὐτῆς Ἠλία Ζερβοῦ, ὅτι οἱ ριζοσπάσται διὰ τῆς πορείας αὐτῶν ἐσφαγίασαν τὸ ἐθνικὸν ζήτημα.

Α. ΒΑΛΛΑΩΡΙΤΗΣ. Λαμβάνων τὸν λόγον ἐπὶ τοῦ παρόντος ἀντικειμένου, θέλω προσπαθήσει νὰ μείνω ψυχρὸς καὶ ἀτάραχος, μολονότι Κύριος οἶδεν ὑπὸ ποίας τινὸς φλογὸς ἐξάπτεται ἡ καρδία μου. Ἡ δήλωσις τοῦ ἡμετέρου Προέδρου μὲ κατέθλιψεν, ἀλλὰ δὲν θέλω ν' ἀποβλέψω εἰς τὰς ρήσεις ἐκείνας, αἵτινες ἀπ' εὐθείας προσβάλλουσι τριάκοντα πέντε Βουλευτάς, πλαγίως δὲ καὶ τὴν ἀπόλυτον πλειονότητα τοῦ παρ' αὐτῶν ἀντιπροσωπευομένου λαοῦ. Προτιμῶ νὰ ὑποθέτω ὅτι αἱ ρήσεις ἐκεῖναι ἐξέφυγον ἀκουσίως, παρὰ νὰ καταβιβάσω ἐμαυτὸν ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε νὰ ἐπιχειρήσω τὴν ἀνασκεήν των. Ὅ,τι δὲ κυρίως μ' ἐτάραξεν, εἶναι ἡ ἰδέα ὅτι κατὰ τὴν λῆξιν τῶν βουλευτικῶν μας ἐργασιῶν, ἀντὶ νὰ ἐξέλθωμεν τοῦ Βουλευτηρίου τούτου καὶ νὰ ἀποχωρισθῶμεν ἐν ἀγάπῃ καὶ ἁρμονίᾳ, ἀπ' ἐναντίας ἐξερχόμεθα διῃρημένοι εἰς ὀρθοδόξους καὶ εἰς αἱρετικούς. Τὰ σχίσματα καὶ αἱ αἱρέσεις ἐξασθενοῦσιν οὐ μόνον τὰς ἰδέας, ἀλλ' οὐδετερώνουν καὶ τὴν ἐνέργειαν τῶν ἀτόμων. Τὸ δὲ ἐθνικὸν δόγμα διατυπούμενον διὰ δύο μόνον λέξεων, Ἐθνικὴ ἀποκατάστασις, δὲν ἐπιδέχεται ἑρμηνείας καὶ σχόλια εἰμὴ ὑπὸ τὸν ὅρον τῆς καταστροφῆς καὶ τῆς ἀπωλείας. Εὐτυχῶς, Κύριοι, τὸ παρ' ἡμῶν πρεσβευόμενον δόγμα ἀσπάζεται καὶ παρὰ τῆς ἀπολύτου πλειονότητος τοῦ Ἰονίου λαοῦ· καὶ τοιουτοτρόπως τὸ κατὰ δυστυχίαν ἀναφανὲν σχίσμα δὲν δύναται εἰμὴ νὰ λάβῃ τὴν τύχην τῶν ἐν τῇ Ὀρθοδόξῳ Ἐκκλησίᾳ κατὰ καιροὺς ἐγερθεισῶν αἱρέσεων. Ποῖον δὲ εἶναι τὸ σύμβολον τῆς πίστεως τῶν διαφωνούντων; ἀναβολή· ἑπομένως στασιμότης, ἑπομένως νάρκωσις, ἑπομένως θά-

νατος. Ὦ! Κύριοι! πῶς τοιαύτη τις ἰδέα ἠδυνήθη ποτὲ νὰ ριφθῇ ἐντὸς τοῦ περιβόλου τούτου, καὶ μὴ νομίσητε ὅτι εἶμαι τόσον ἰδανικός, ὥστε νὰ πιστεύω ὅτι ἢ διὰ ψηφίσματος παραπλησίου ἐκείνου τῆς Θ΄ Βουλῆς ἢ διὰ διακηρύξεως ὁμοίας μὲ ἐκείνην τῆς ΙΑ΄, ἢ διὰ τῆς παραδοχῆς τοῦ ἐν τῇ ΙΒ΄ προταθέντος μέτρου, τὸ ἐθνικὸν ζήτημα θέλει πραγματοποιηθῇ ἀμέσως. Ὄχι, ἀλλὰ πέποιθα ἐξερχόμενος τοῦ Βουλευτηρίου, ὅτι πολλαὶ καὶ μεγάλαι θέλουσιν ἐγερθῇ καθ' ἡμῶν ἀντενέργειαι, πολλὰ καὶ μεγάλα θέλουσι παρεμβληθῇ προσκόμματα, πέποιθα ὅτι οἱ ἐναντίοι θέλουσι προσπαθήση νὰ εἰσάξωσιν εἰς τὴν καρδίαν μας τὴν ἀποθάρρυνσιν καὶ τὴν ἀπελπισίαν. Καὶ ἐνῷ προβλέπω τοῦτο, ὑμεῖς ὑπαγορεύετε τὴν ἀδράνειαν, τὴν ἀναβολήν, τὴν στασιμότητα. Τὸ μυστήριον τοῦτο δι' ἐμὲ εἶναι ἀκατανόητον. Ἑπομένως παραιτῶν τὴν δήλωσιν ἐκείνην καὶ στρέφων πρὸς τοὺς συναδέλφους μου καὶ τὸν Ἰόνιον λαόν, λέγω· «Μὴ λησμονήσητε ὅτι δὲν εἶσθε μόνον ἀντιπρόσωποι τῆς Ἑπτανήσου· ἐνθυμήθητε ὅτι εἶσθε οἱ ἀπόστολοι μιᾶς ἀληθείας. Λάβετε λοιπὸν τὴν ράβδον σας καὶ περιπατεῖτε. Πορεύθητε ὅπου ὑπάρχουν ἄπιστοι καὶ κατηχήσατέ τὰς θύρας τῶν ἰσχυρῶν καὶ τῶν μεγάλων, καὶ δείξατε τὰς πληγάς σας ὑπὸ τὰ ράκη τῆς δουλείας μας. Μὴ πτοηθῆτε ἂν σᾶς χλευάσωσιν, ἂν σᾶς περιπαίξωσιν. Ἡ ἀλήθεια τῶν λόγων σας θέλει κατισχύσει. Εἰσέλθετε εἰς τὰ μέγαρα τῶν βασιλευόντων, καὶ μὴ δειλιάσητε ἂν οἱ δορυφόροι τοῦ ἀπολιτισμοῦ διασταυρώσωσι τὰς λόγχας των ἵνα φράξωσι τὴν πορείαν σας. Δείξατε τὰ εἰσιτήριά σας καὶ τὰ προσκόμματα θέλουσιν ἐξαλειφθῇ, διότι ἐπὶ τοῦ εἰσιτηρίου ἐκείνου ὑπάρχει γεγραμμένη ἡ ἱστορία ἀναριθμήτων παθημάτων, ἡ ἀποκάλυψις τοῦ μέλλοντος, ἡ καινὴ διαθήκη τοῦ ἐθνικοῦ μας δόγματος.

Ὅταν δὲ θείᾳ συνάρσει ἐπανέλθωμεν μετὰ δύο ἔτη ἐντὸς τοῦ Βουλευτηρίου τούτου, τότε εὐελπίζομαι ἐκ στόματος τοῦ ἰδίου ἡμῶν Προέδρου ν' ἀκούσω ὅτι καλῶς ἐπράξαμεν σήμερον παραδεχθέντες τὸ μέτρον ἐκεῖνο, ἐγὼ δὲ νὰ λάβω τὴν τιμὴν νὰ ἀναγγείλω εἰς ὑμᾶς τὴν ἀληθῆ πρόοδον τοῦ ζητήματος, ἥτις κυρίως ἐξαρτᾶται, ὡς προεῖπον, οὐχὶ ἐκ τῆς ἐκλογῆς ἢ τῆς παραδοχῆς μέτρων ἀφορώντων τὸν τύπον, ἀλλ' ἐκ τῆς ἀδιαλείπτου ἐνεργείας, ἐκ τῆς διηνεκοῦς προσπαθείας οὐ μόνον ἡμῶν, ἀλλὰ παντὸς Ἕλληνος. Ἀσπάζομαι λοιπὸν τὸ προταθὲν καὶ παραδεχθὲν μέτρον, διότι θέλει δώσει τοὐλάχιστον τὴν ἀπόδειξιν, ὅτι δὲν ἐννοοῦμεν νὰ καταδικάσωμεν τὸ ζήτημα εἰς νάρκωσιν, καὶ ὅτι δὲν συμμεριζόμεθα τὰς ἰδέας τοῦ Ἡμετέρου Προέδρου.

Ἀγόρευσις τοῦ Βουλευτοῦ Λευκάδος

Ἀριστοτέλους Βαλαωρίτου

Κατὰ τὴν συζήτησιν ἥτις ἔλαβε χώραν ἐν τῷ Βουλευτηρίῳ τῇ 1/13 Ὀκτωβρίου 1873 ἐπὶ τῶν προτάσεων, ἃς ἡ Αὐτοῦ Ἐξοχότης ὁ Λόρδος Μέγας Ἁρμοστὴς ἐν ὀνόματι τῆς Ἀνάσσης καθυπέβαλεν ὡς ἀναγκαίας πρὸς πραγματοποίησιν τῆς ἑνώσεως.

Ὁ κ. ΒΑΛΑΩΡΙΤΗΣ λαβὼν τὸν λόγον ἐξέθηκε. Διαδηλῶ ἀπὸ τοῦδε

ὅτι διαφωνῶ ὡς πρὸς τὸ ἀντιπροτεινόμενον σχέδιον. Ὅπως δὲ δικαιολογήσω ἐν μέρει τὴν διαφωνίαν μου ταύτην, λέγω ὅτι πορευθεὶς καὶ ἐγὼ μετὰ τῶν λοιπῶν τῆς ἐπιτροπῆς παρὰ τῷ Ἁρμοστῇ, ἠρώτησα, αὐτόν, πόσος ὡς ἔγγιστα καιρὸς ἠδύνατο νὰ παρέλθῃ πρὶν ἢ λάβωσιν ἀπάντησιν ἐκ μέρους τῆς Ἀγγλικῆς Κυβερνήσεως εἰς ὅ,τι διενοοῦντο οἱ ἀντιπρόσωποι νὰ καθυποβάλωσιν. Ὁ δὲ Ἁρμοστὴς ἀπήντησεν ὅτι δὲν ἦτο δύσκολον νὰ παρέλθωσι δύο ἢ τρεῖς ἑβδομάδες, καθ' ὅσον αὐτὸς ὤφειλε μὲν νὰ ἀπευθυνθῇ πρὸς τὸν Γραμματέα τῆς Ἐπικρατείας, ἠγνόει δὲ ἂν κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην εὑρίσκετο ἐν Λονδίνῳ. — Εἰς τὴν ἀπάντησιν ταύτην τοῦ Ἁρμοστοῦ, θέλων νὰ διευκρινήσω τὰς ἰδέας μου, ἀντηρώτησα ἐὰν ἡ Αὐτοῦ Ἐξοχότης ἐνόμιζεν ὅτι ὁ Γραμματεὺς τῆς Ἐπικρατείας ἤθελεν ἀπαντήσει χωρὶς νὰ διακοινώσῃ τὰ διατρέχοντα καὶ εἰς τοὺς συναδέλφους του ὑπουργούς, ἂν οὗτοι ἠδύναντο νὰ ἀποδεχθῶσι τὴν εὐθύνην μιᾶς οἱασδήποτε ἀποφάσεως χωρὶς νὰ τεθῶσιν εἰς ἐπαφὴν μετὰ τοῦ Βασιλέως τῶν Ἑλλήνων, οὗτος δὲ μετὰ τοῦ Βασιλέως τῆς Δανίας καὶ τῶν λοιπῶν προστατίδων τῆς Ἑλλάδος Δυνάμεων. Εἰς ταῦτα ὁ Ἁρμοστὴς ἀπήντησεν, ὅτι δὲν ἦτο εἰς κατάστασιν νὰ προΐδῃ τί ἠδύνατο νὰ λάβῃ χώραν, καὶ πόσος ἤθελε διατρέξει καιρὸς πρὸς διεξαγωγὴν τοῦ ζητήματος. — Ταῦτα πάντα μὲ ἔπειθαν ὅτι ἀναπόφευκτος χρονοτριβὴ ἤθελεν ἐπέλθει, καὶ συνέλαβα ἀμέσως τὴν πεποίθησιν ὅτι δὲν ἤμην ἐξουσιοδοτημένος νὰ ἀναδεχθῶ τὴν ἐξ αὐτῆς προκύπτουσαν βαρυτάτην εὐθύνην. Ἐπιφυλάττομαι τώρα ἐν καιρῷ τῷ δέοντι νὰ ἐκφράσω τὰς ἰδέας μου ἐπὶ τοῦ προκειμένου ζητήματος, διότι πρέπει νὰ γινώσκῃ ἡ Ἑπτάνησος καὶ ἅπας ὁ Ἑλληνικὸς κόσμος πόθεν πηγάζουσιν αἱ διαφωνίαι καὶ ποῖαι αἱ ἀληθεῖς αἰτίαι, αἵτινες τὰς παρήγαγον.

Ὁ πρόεδρος (Παδοβᾶς) προσθέτει τινά.

ΒΑΛΑΩΡΙΤΗΣ. Κύριε Πρόεδρε.

Λαμβάνων τὸν λόγον ἐπὶ τοῦ σοβαροῦ ζητήματος, ὅπερ κεῖται ἐπὶ τῆς τραπέζης, μείνατε βέβαιοι, δὲν θέλω ἐπιδιώξει ρητορικὰς ἐπιδείξεις. Θέλω περιορισθῇ εἰς τὴν ἐκπλήρωσιν τοῦ καθήκοντός μου. Ἀλλὰ διατελῶν μεταξὺ τῶν ὀλιγίστων διαφωνούντων καὶ ἐκφρασθεὶς ἤδη παρρησίᾳ κατὰ τοῦ παρουσιαζομένου νέου σχεδίου, ὀφείλω, πρὸς διασάφησιν τῆς θέσεως εἰς ἣν εὑρισκόμεθα, πρὸς ἰδίαν μου δικαιολόγησιν καὶ πρὸς φωτισμὸν τοῦ Ἰονίου Λαοῦ καὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ κόσμου, ν' ἀσχοληθῶ πρὸς ὀλίγον ἵνα, εἰ δυνατόν, ἀνιχνεύσω τὰς ἀληθεῖς αἰτίας, αἵτινες ἐπέφερον μεταξὺ ἡμῶν τὴν διαίρεσιν καὶ παρήγαγον ἢ προεκάλεσαν τὸν σημερινὸν ἀγῶνα. Ὑποχρεοῦμαι ὡς ἐκ τούτου νὰ ἀνατρέξω εἰς τὸ παρελθὸν καὶ νὰ ἐπέμβω εἰς ζητήματα κατὰ τὸ φαινόμενον ἀλλότρια καὶ μὴ σχετιζόμενα ἀπ' εὐθείας μετὰ τοῦ θέματος, ὅπερ κεῖται ὑπὸ συζήτησιν. Ἔχω ἀνάγκην νὰ ἐκφράσω τὰς πεποιθήσεις μου, καὶ θέλω νὰ γινώσκωσιν ἅπαντες τὸ φρόνημά μου. Δύναμαι δὲ ἀπὸ τοῦδε νὰ διαβεβαιώσω τοὺς συναδέλφους μου, ὅτι δὲν θέλω ὑπερπηδήσει τοὺς κανόνας, οὓς ἐπιβάλλει εἰς πάντας ἡμᾶς ἡ καλὴ ἀνατροφὴ καὶ ἡ πρὸς τὸ σῶμα εἰς τὸ ὁποῖον ἀνήκομεν ὀφειλομένη ἀνασκοπή.

Ἔντιμοι βουλευταί,

Ἐγὼ ἀριθμοῦμαι μεταξὺ τῶν πρώτων, (καὶ λέγω τοῦτο ὑπενθυμίζων ἁπλοῦν ἱστορικὸν γεγονός), ἀριθμοῦμαι μεταξὺ τῶν πρώτων, οἵτινες, ἐνῷ ἄσπονδον καὶ ἀδιάλλακτον ἐκήρυξαν πόλεμον κατὰ τῆς Προστασίας, ἐπίστευσαν ἐνδομύχως ὅτι, ἐν ὅσῳ δὲν κατεκτούσαμεν τὴν συμπάθειαν τοῦ

Βρεττανικοῦ ἔθνους, δυσκόλως ἠθέλαμεν ἐπιτύχει νὰ ἴδωμεν ταχέως ἐκπληρούμενον τὸν Ἐθνικὸν ἡμῶν πόθον.

Ὁρμώμενος ἀπὸ τῆς ἀρχῆς ταύτης ὡς ἀντιπρόσωπος τῆς ΙΒ΄ Βουλῆς, ὅτε ἔκειτο ὑπὸ συζήτησιν ἡ περὶ τροπολογήσεως τοῦ ἐν ἰσχύϊ φορολογικοῦ συστήματος πρότασις τῆς Κυβερνήσεως, ἔκρινα εὔλογον νὰ διατυπώσω τὸ πρόγραμμά μου καὶ σαφῶς νὰ ἐκθέσω τὰς περὶ τούτου ἰδέας μου.

Τότε ἡ πάλη μεταξὺ ἡμῶν καὶ τῆς Προστασίας εἶχε κορυφωθῆ. Τότε οἱ ῥαδιοῦργοι ὠφελούμενοι ἐκ τῶν περιστάσεων, διέσπειρον, ὅτι ἡ πορεία μας, τὰ διαβήματά μας, ἔφερον τὴν σφραγῖδα μίσους ἀσπόνδου οὐχὶ κατὰ τῶν καθεστώτων, ἀλλὰ κατὰ τοῦ Βρεττανικοῦ ἔθνους καὶ τῆς σεπτῆς αὐτοῦ Ἀνάσσης. Τότε ἐν μέσῳ τοῦ γενικοῦ ἀναβρασμοῦ δὲν ἐδίστασα νὰ κηρύξω πανδήμως καὶ μετὰ πάσης τῆς ἐπισημότητος ὅτι διετέλουν λάτρης τοῦ Βρεττανικοῦ ἔθνους, ὅτι εἰς τὸ ἔθνος ἐκεῖνο κατὰ προτίμησιν παντὸς ἄλλου ἤθελα διαπιστευθῆ τὰ μεγάλα συμφέροντα τῆς Ἑλληνικῆς, φυλῆς, ὅτι εἰς τὸ ἔθνος ἐκεῖνο εὕρισκον ἀσφαλῆ ἐχέγγυα συνταγματικῆς ἐλευθερίας καὶ ἀληθοῦς πολιτικῆς ὑπάρξεως. Δὲν ἐδίστασα νὰ κηρύξω ὅτι ἤθελα σύμμαχον καὶ ἀρωγὸν τὴν Ἀγγλίαν εἰς τὴν πορείαν, ἣν ἅπαντες ἐβαδίζομεν ἀγωνιζόμενοι ὑπὲρ τῆς Ἐθνικῆς ἡμῶν ἀποκαταστάσεως.

Τὸ πρόγραμμά μου ἐκεῖνο ἐχειροκρότησεν ἡ μερίς, εἰς ἣν εἶχα τὴν τιμὴν νὰ ἀνήκω, καὶ ἄλλα βήματα τείνοντα εἰς ἐνίσχυσιν καὶ διασάφησιν αὐτοῦ ἔγιναν τότε παρὰ τῶν ὁμοφρονούντων συναδέλφων μου.

Ἐγένετο πρότασις παρ' ἡμῶν ὑπὲρ τῆς Ἀνάσσης καὶ εἶδον μετ' ἀνεκφράστου εὐχαριστήσεως κατὰ τὴν περίπτωσιν ἐκείνην ὅτι, ἐνῷ χάσμα μέγα ὑπῆρχε μεταξὺ ἡμῶν καὶ τῆς Προστασίας, ἀφ' ἑτέρου δεσμοὶ βαθυτάτου σεβασμοῦ καὶ καθαρᾶς συμπαθείας μᾶς συνέδεον μετὰ τοῦ Βρεττανικοῦ Ἔθνους καὶ τῆς χαριτοβρύτου αὐτοῦ Βασιλίδος.

Θέλοντες δὲ ν' ἀποφύγωμεν πᾶσαν παρεξήγησιν, τὴν πρότασιν ἐκείνην ἀπηυθύναμεν οὐχὶ πρὸς τὸν Ἀντιπρόσωπον τῆς Προστασίας, ἀλλ' εἰς τὸν ἐν Κερκύρᾳ στρατηγὸν τῶν Βρεττανικῶν δυνάμεων, θεωρήσαντες αὐτὸν ὡς ἀληθῶς ἐκπροσωποῦντα παρ' ἡμῖν τὴν ἰσχὺν τοῦ γενναίου ἔθνους, εἰς ὃ ἀνεθέτομεν τὰς ἐλπίδας μας. Καὶ δὲν ἠρκέσθημεν εἰς τοῦτο. Οἱ συσταίνοντες τὴν πλειονότητα, κατὰ τὴν ἐπέτειον ἑορτὴν τῶν γενεθλίων τῆς Ἀνάσσης, διεβίβασαν τὰ ἰδιόγραφα ἐπισκεπτήριά των δι' ἐμοῦ εἰς τὸν στρατηγὸν τῶν ὅπλων καὶ ταῦτα ὑπάρχουσιν ἐν τῇ οἰκογενείᾳ τοῦ ἀγαθοῦ Ἴγκλης ὡς τεκμήριον τῆς ἀγάπης, ἣν οἱ ἀδιάλλακτοι ἐχθροὶ τῆς Προστασίας ἔτρεφον ὑπὲρ τοῦ Ἀγγλικοῦ ἔθνους, καὶ ὡς ἀπόδειξις τῆς πεποιθήσεως, ἣν εἴχομεν ὅτι τῇ ἀρωγῇ αὐτοῦ ταχέως ἠθέλαμεν καὶ κατ' εὐχὴν διεξαγάγει τὸ ἐθνικόν μας ζήτημα.

Μεταξὺ τῶν ἐπισκεπτηρίων ἐκείνων ὑπάρχει τὸ ὄνομα τοῦ γηραιοῦ ἀθλητοῦ Λιβαδᾶ, ὑπάρχει τὸ τοῦ ἡμετέρου προέδρου Παδοβᾶ, ὑπάρχει, ἐννοεῖται οἴκοθεν, τὸ ἰδικόν μου, ὑπάρχει τὸ τοῦ Βερυκίου, τὸ τοῦ Ἰωαννοπούλου, τὸ τοῦ Μεταξᾶ.

Τοιουτοτρόπως συνασπισθέντες ἅπαντες περὶ τὴν αὐτὴν ἰδέαν ἀπεχωρίσθημεν τότε ἀδελφικῶς καὶ τὰ πρακτικὰ τῆς τελευταίας συνεδριάσεως τῆς Α΄ Συνόδου τῆς ΙΒ΄ Βουλῆς φέρουσιν ὡς ἀνεκτίμητον κορωνίδα τὸ προφητικὸν ῥῆμα τοῦ ἀντιπροσώπου Ζακύνθου Βερυκίου: «Ἡ Ἕνωσις θὰ γίνῃ. Τὸ εἶπεν ὁ Θεὸς καὶ θὰ γίνῃ!».

Ἡ Ἕνωσις ἔγινεν, ἡ προφητεία ἐπληρώθη καὶ ὅμως τὸ ὄνομα τοῦ Βε-

ρυκίου δὲν ἀριθμεῖται μεταξὺ τῶν ὑπογραψάντων τὸ ψήφισμα τῆς 23 Σεπτεμβρίου!

Ποία δύναμις ἀπέκλεισεν ἐκ τῆς ἀντιπροσωπείας ἄνδρας τοσοῦτον ἐργασθέντας καὶ τοσοῦτον μοχθήσαντας ὑπὲρ τοῦ θριάμβου τῆς ἐθνικῆς ἰδέας;

Συγχωρήσατε, Κύριοι, ἂν θίγω τὸ ζήτημα τοῦτο, ἀλλ' ὑπάρχει ἀνάγκη νὰ διασαφήσωμεν τὴν θέσιν τῶν πραγμάτων, ἵνα ἐν γνώσει καὶ ἡ Ἑπτάνησος καὶ τὸ ἔθνος δικάσῃ περὶ ἡμῶν. Μετὰ τὴν ἔνδοξον ἐπανάστασιν τῆς 10ης Ὀκτωβρίου, ἀφοῦ τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος ἀπέδειξεν ἐμπράκτως, ὅτι ἀνέθετε τὰς ἐλπίδας του εἰς συμμαχίαν καὶ ἐπιμαχίαν τινὰ μετὰ τῆς Ἀγγλίας, ἐπῆλθον γεγονότα γνωστὰ τοῖς πᾶσιν, ἅτινα ἴσχυσαν ποῦ μὲν νὰ σαλεύσωσι καὶ νὰ χαλαρώσωσι τὰς ἀρχαίας πεποιθήσεις, ποῦ δὲ νὰ τὰς παγιώσωσι καὶ νὰ τὰς ἐνισχύσωσι.

Εἰς τὴν ἀδελφὴν καὶ φιλτάτην μου Ζάκυνθον ἐπεκράτησε, φαίνεται, ἡ ἰδέα ὅτι ἡ Ἀγγλικὴ Κυβέρνησις, ἀναμιχθεῖσα εἰς τὰ ἡμέτερα ἐθνικὰ πράγματα, δολίως ἐπορεύθη καὶ ἐκερδοσκόπησεν ἐμπορευθεῖσα τὴν ὑπὲρ αὐτῆς ἐκδηλωθεῖσαν συμπάθειαν τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους. Ἦτο λοιπὸν ἑπόμενον ν' ἀποκλεισθῶσι τῆς ἀντιπροσωπείας ὅσοι τῶν συναγωνιζομένων ὑποψηφίων ἐπρέσβευον ἀντιθέτους δοξασίας.

Ἐν τῇ πατρίδι μου Λευκάδι συνέβη τοὐναντίον. Οἱ συμπολῖταί μου, πρὸς τοὺς ὁποίους ἐκφράζω δημοσίᾳ τὴν βαθυτάτην εὐγνωμοσύνην μου διὰ τὸ τρανότατον δεῖγμα, ὅπερ μοὶ ἔδωκαν, τῆς ἀγάπης καὶ τῆς ἐμπιστοσύνης των, οἱ συμπολῖταί μου παρεδέχθησαν ὅτι τῇ ἀρωγῇ καὶ τῇ συνεργασίᾳ τοῦ γενναίου Βρεττανικοῦ ἔθνους ὄχι μόνον τὸ Ἰονικὸν ζήτημα ἐτύγχανε τῆς ποθητῆς λύσεως, ἀλλ' ὅτι τῇ αὐτῇ ἀρωγῇ καὶ τῇ αὐτῇ συμπράξει ἐδυνάμεθα νὰ ἴδωμεν ἐκπληρουμένας ταχέως καὶ ἄλλας τρανοτέρας καὶ ἐνδοξοτέρας ἐλπίδας — Ἑπομένως οὐδόλως διστάζω καὶ πάλιν νὰ διακηρύξω ὅτι κατὰ τὴν διεξαγωγὴν τοῦ Ἰονικοῦ ζητήματος δὲν εὗρον λόγους ἱκανούς, οἵτινες νὰ μὲ μεταπείσωσι καὶ νὰ μὲ ὑποχρεώσωσι ν' ἀρνηθῶ τὸ ἀρχαῖόν μου δόγμα. Πιστεύω λοιπὸν ὅτι ἡ Ἀγγλικὴ Κυβέρνησις εἴτε ἐξ ἰδίας προαιρέσεως, εἴτε ὑπείκουσα εἰς τὴν πίεσιν τῆς κοινῆς γνώμης, ἐπορεύθη πορείαν εἰλικρινῆ καὶ ἐντίμως ἐργάζεται μεθ' ἡμῶν ὑπὲρ τῶν Ἑλληνικῶν συμφερόντων. Ταύτην τὴν πεποίθησιν ἐγὼ ἐκφράζω καὶ ἐν ὀνόματι τοῦ λαοῦ ,δν ἔχω τὴν τιμὴν νὰ ἀντιπροσωπεύω.

Κληθέντες παρὰ τῆς Προστάτιδος Δυνάμεως ἵνα ὁριστικῶς ἀποφανθῶμεν ἐπὶ τοῦ ἐθνικοῦ ἡμῶν ζητήματος ἐν μιᾷ φωνῇ καὶ μιᾷ καρδίᾳ ἐξεδώκαμεν τὸ ψήφισμά μας καὶ συγχρόνως ἀπηντήσαμεν εἰς τὸν ἐναρκτήριον λόγον τῆς Αὐτοῦ Ἐξοχότητος τοῦ Λὸρ Μεγάλου Ἁρμοστοῦ, ὑποσχεθέντες ν' ἀσχοληθῶμεν εἰς τὴν ἐκπεραίωσιν ἄλλων τινῶν προτάσεων σχετιζομένων μετὰ τοῦ ἐθνικοῦ ζητήματος καὶ παρουσιαζομένων ἐν ὀνόματι τῆς Αὐτοῦ Μεγαλειότητος τῆς Ἀνάσσης τῆς Μεγάλης Βρεττανίας, πρὸς συμπλήρωσιν ἢ πρακτικὴν αὐτοῦ διεκπεραίωσιν.

Κατὰ τὰς μακρὰς συσκέψεις, αἵτινες ἔλαβον χώραν ἐπὶ τῶν ἀντικειμένων τούτων, πάντες ἠγωνίσθημεν ἵνα φθάσωμεν εἰς ὁμόφωνόν τι συμπέρασμα. Ἀλλ' ἀφοῦ ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας ἠσχολήθημεν, μετὰ λύπης μου ὀφείλω νὰ ὁμολογήσω ὅτι δὲν ηὐτυχήσαμεν νὰ συνεννοηθῶμεν.

Ἀνεφάνη παρ' ἡμῖν ὁ ἀνταγωνισμός, δν προϋπέθετα, καὶ σαφῶς εἶδα ἀντιπαρατασσομένας τὰς δύο μερίδας, αἵτινες ἐκπροσωπεύουσι δύο ἀντίθετα ἐν Ἑπτανήσῳ πολιτικὰ δόγματα.

Οἱ μὲν ἐκ τῶν βουλευτῶν πρεσβεύουσιν ὅτι ἡ Ἀγγλικὴ Κυβέρνησις, ἐκμεταλλευομένη τὸ ἐθνικὸν ζήτημα, τὰ πάντα πράττει ὑπὲρ αὐτῆς καὶ πρὸς βλάβην τῶν Ἑλληνικῶν συμφερόντων. Ὁρμώμενοι ἐκ τῆς ἀρχῆς ταύτης οἱ συνάδελφοι οὗτοι πανταχοῦ βλέπουσιν ἀπάτην, πανταχοῦ παγίδας, πανταχοῦ δημοσπονδίαν, πανταχοῦ χωρισμόν, πανταχοῦ καταστροφήν, πανταχοῦ συντέλειαν.

Οἱ δὲ ἐκ τῶν βουλευτῶν δοξάζουσι, καὶ μεταξὺ τούτων ἔχω τὴν τιμὴν ν' ἀριθμῶμαι καὶ ἐγώ, ὅτι εἰς τὴν Ἀγγλικὴν Κυβέρνησιν καὶ τὴν Προστάτιδα Ἄνασσαν ὀφείλομεν ἐξαιρέτως ν' ἀποδώσωμεν τὴν κατάστασιν, εἰς ἣν εὑρίσκονται σήμερον τὰ ἡμέτερα πράγματα, ἑπομένως οὐ μόνον δὲν βλέπουσι τὴν ἀπάτην, τὸν χωρισμόν, τὴν καταστροφήν, τὴν συντέλειαν, ἀλλ' ἀπ' ἐναντίας ἐπιμένουσι πιστεύοντες ὅτι ἡ διαγωγὴ τῆς Ἀγγλικῆς Κυβερνήσεως τείνει προφανῶς εἰς τὴν καθίδρυσιν Ἑλληνικοῦ Βασιλείου κραταιοῦ, δυναμένου ἐν καιρῷ εὐθέτῳ νὰ χρησιμεύσῃ ὡς κέντρον καὶ ὡς ἀπόστολος νέας ἐν τῇ Ἀνατολῇ ἐποχῆς.

Αἱ δύο αὗται μερίδες, ἔχουσαι ὑπ' ὄψιν τὰς προτάσεις, ἃς ἐν ὀνόματι Ἀνάσσης καθυπέβαλεν εἰς ἡμᾶς ὁ Λόρδος Μέγας Ἁρμοστὴς πρὸς συμπλήρωσιν τοῦ μεγάλου ἔργου, ὅπερ ἐξετελέσαμεν κατὰ τὴν 23 Σεπτεμβρίου, ἦτο φυσικὸν ὅτι ἔπρεπε νὰ συγκρουσθῶσι καὶ διαφοροτρόπως ἐπ' αὐτῶν ν' ἀποφανθῶσι.

Ὅσοι θεωροῦσιν ἀπατηλὴν τὴν διαγωγὴν τῆς Ἀγγλίας, πιστεύουσιν ὅτι ὑπὸ πᾶσαν ρῆσιν, ὑπὸ πᾶσαν ἔννοιαν κρύπτεται ὁ ἀφανισμός, ἡ ματαίωσις τοῦ ψηφίσματος, ἡ καταδίκη τῆς Ἑνώσεως. Δὲν εἶναι λοιπὸν δι' ἐμὲ παράδοξον ἂν οἱ συνάδελφοί μου οὗτοι, ὧν τὰς πεποιθήσεις σέβομαι ἀλλὰ δὲν συμμερίζομαι, δὲν εἶναι, λέγω, παράδοξον, ἂν εἰς τὸ σχέδιον, ὅπερ ὁ Ἁρμοστὴς μᾶς καθυπέβαλεν, ἔκριναν εὔλογον ν' ἀντιτάξωσιν ἄλλο σύμφωνον πρὸς τὰς δοξασίας αὐτῶν καὶ τεῖνον, βεβαίως κατὰ τὴν πεποίθησίν των, εἰς τὴν ἐξασφάλισιν τῶν ἐθνικῶν συμφερόντων.

Ἐπὶ τοῦ σχεδίου τούτου δὲν ἔχω σκοπὸν νὰ συζητήσω, εἴτε διότι νομίζω ἀνεπαρκεῖς τὰς δυνάμεις μου, εἴτε διότι φοβοῦμαι μὴ ἀπασχολήσω τὴν Βουλὴν ἐπὶ ματαίῳ καὶ γίνω ἔνοχος χρονοτριβῆς, ἧς τὰ ἀποτελέσματα δύνανται νὰ εἶναι ἐπιζήμια διά τε τὴν Ἑπτάνησον καὶ τὴν ἐλευθέραν Ἑλλάδα. Περιορίζομαι μόνον ἀποφαινόμενος ὅτι διὰ τοῦ σχεδίου ἐκείνου, κατὰ τὴν ταπεινήν μου γνώμην, ὑποσκάπτονται αἱ βάσεις τοῦ Ἑλληνικοῦ θρόνου, χαλαροῦται ἡ ἐνέργεια τοῦ Βασιλέως, γεννᾶται ὁ κυκεὼν ἐν τῇ διαχειρίσει τῶν δημοσίων πραγμάτων, παραβιάζονται τὰ κυριαρχικὰ δικαιώματα τοῦ Ἡγεμόνος, ρίπτεται ὁ σπόρος τῆς δυσπιστίας μεταξὺ ἡμῶν καὶ τοῦ Ἄνακτος, εἰς τὰς χεῖρας τοῦ ὁποίου ἐγὼ ἀποθέτω ἐν πλήρει ἡσυχίᾳ συνειδήσεως τὴν τύχην τῆς Ἑπτανήσου καὶ τῆς Ἑλληνικῆς φυλῆς.

Ἀλλοίμονον εἰς ἡμᾶς, Κύριοι, ἂν παραδεχθῶμεν ὅτι ὁ Βασιλεὺς τῶν Ἑλλήνων, καθήμενος ἐπὶ τοῦ ἡμετέρου θρόνου, δὲν θέλει εἶναι παρὰ τὸ τυφλὸν ὄργανον ξένης διπλωματίας! Ἀλλοίμονον εἰς ἡμᾶς ἂν πιστεύσωμεν ὅτι ὁ νεαρὸς ἡμῶν Ἡγεμὼν παραγνωρίζων τὴν ἀποστολήν του καὶ προδίδων τὰ ἐθνικὰ συμφέροντα θέλει στέρξει νὰ ὑπηρετήσῃ τοὺς σκοποὺς τοῦ ξένου καὶ νὰ θυσιάσῃ τὸ μέλλον ἔθνους διαπιστευθέντος εἰς χεῖρας του τὴν τιμὴν καὶ τὴν ζωήν του!

Ὦ! Κύριοι, τοιαύτην προσβολὴν κατὰ τοῦ Βασιλέως μου ἐγὼ δὲν τὴν ἀνέχομαι, διότι ὤμοσα τὸν θρόνον Αὐτοῦ νὰ τὸν ὑποστηρίξω, θέτων ὑπὸ τοὺς

πόδας Του, ἂν ἡ χρεία τὸ καλέσῃ, ὡς θεμέλιον καὶ ὡς κραταίωμα τὴν κεφαλήν μου καὶ τὴν κεφαλὴν τῶν τέκνων μου.

Ἀλλ' ἂς ἐπανέλθωμεν ἐπὶ τὸ προκείμενον. Ἡμεῖς οἱ πιστεύοντες εἰς τὴν εἰλικρίνειαν τῆς Ἀγγλικῆς Κυβερνήσεως οὐδὲν βλέπομεν ἐπίφοβον ἢ ὑποκρυπτόμενον εἰς τὰς προτάσεις ἐκείνας. Θεωροῦμεν αὐτὰς ἁπλῶς ὡς συμπληρωματικὰ μέτρα ἀναγκαῖα πρὸς διεκπεραίωσιν τοῦ ἐθνικοῦ ζητήματος· προβλέποντες δὲ τὴν ἀναπόφευκτον ἀνάγκην μιᾶς προσωρινῆς μεσοβασιλείας μετὰ πλήρους τῆς πεποιθήσεως ἀναθέτομεν πᾶσαν τὴν ἐμπιστοσύνην μας εἰς χεῖρας τοῦ Βασιλέως μας· οὗτος ἂς πράξῃ κατὰ τὸ δοκοῦν αὐτῷ. Ἐγὼ ἀπὸ τοῦδε κύπτω τὸ μέτωπον ἀπέναντι τῆς Ἀνωτάτης αὐτοῦ θελήσεως. Καὶ εἶμαι ἥσυχος, Κύριοι, καὶ πιστεύω ὅτι ὁ ἐκλεκτὸς Βασιλεὺς τῶν Ἑλλήνων δὲν θέλει πράξει τίποτε ἀντιβαῖνον εἰς τὴν τιμὴν τῆς Ἑλλάδος. Πιστεύω ὅτι δὲν θὰ θελήσῃ, οὔτε τὸ ψήφισμα, δι' οὗ κηρύττεται Ἡγεμών, νὰ καταστρέψῃ, οὔτε τὰς προσδοκίας ἡμῶν νὰ διαψεύσῃ.

Αὕτη εἶναι, Κύριοι, ἡ πεποίθησίς μου. Ἑπομένως πρὸς ἐκπλήρωσιν τοῦ καθήκοντός μου, πρὸς ἄρσιν τῶν προσκομμάτων, ἅτινα δύνανται κατὰ πᾶσαν στιγμὴν νὰ παρεμβληθῶσιν ἐκ τῆς χρονοτριβῆς, πρὸς τιμὴν τοῦ Βασιλέως μου, πρὸς τὸ συμφέρον τοῦ Ἰονίου Λαοῦ, διακηρύττω δημοσίᾳ ὅ,τι καὶ ἐν ταῖς μερικαῖς ἡμῶν συσκέψεσιν ἐδήλωσα. Δὲν ἔχω, τουτέστιν, οὐδεμίαν δυσκολίαν νὰ παραδεχθῶ τὰς προτάσεις, ἃς πρὸς συμπλήρωσιν τοῦ μεγάλου ἐθνικοῦ ἔργου ἡ Αὐτῆς Μεγαλειότης ἡ Ἄνασσα τῆς Μεγάλης Βρεττανίας διὰ τοῦ ἀντιπροσώπου αὐτῆς μᾶς καθυπέβαλε.

Ἔντιμοι συνάδελφοι

Εἶχα ἀποφασίσει κατὰ τὴν βουλευτικὴν ταύτην σύνοδον νὰ μὴ λάβω τὸν λόγον, ὄχι μόνον διότι ἐπρέσβευα ὅτι πᾶσα συζήτησις ἐδύνατο νὰ γίνῃ ἀφορμὴ χωρισμοῦ, διενέξεων καὶ χρονοτριβῆς, ἀλλὰ διότι ἤθελα κατὰ τὴν ἱερὰν ταύτην περίπτωσιν ἡ Βουλὴ τῆς Ἑπτανήσου νὰ φαίνεται ἀπέναντι τοῦ Πανελληνίου ἐνεργοῦσα ὡς ἠθική τις δύναμις, μία ἐν τῇ ἑνότητι αὐτῆς, ἀδιαίρετος, συμπαγής, ἀκαταμάχητος.—Ἤθελα ἂν ἦτο δυνατὸν εἰς τὰ πρακτικὰ τῆς Συνόδου ταύτης νὰ μὴ γίνεται μνεία τῶν ὀνομάτων μας καὶ μόνη νὰ διαλάμπῃ ἡ Ἐθνικὴ ἰδέα, δορυφορουμένη ὑπὸ τοῦ ὀνόματος τοῦ σεπτοῦ Βασιλέως τῶν Ἑλλήνων, ὑπὸ τῆς εὐγνωμοσύνης πρὸς τὴν χαριτόβρυτον Ἄνασσαν τῆς Μεγάλης Βρεττανίας καὶ τὰς λοιπὰς προστάτιδας τῆς Ἑλλάδος Δυνάμεις, ὑπὸ τῆς ἀκαθέκτου τοῦ Ἰονίου Λαοῦ ἀγαλλιάσεως.

Ἔλεγα, κατ' ἐμαυτόν· τί εἶμαι ἐγώ, τί εἶναι οἱ συνάδελφοί μου ἅπαντες ἀπέναντι τοῦ μεγαλείου τοῦ Ἑλληνισμοῦ; Σταγόνες ὕδατος ἐν μέσῳ ἀχανοῦς πελάγους, αἵτινες συνέτεινον μὲν πρὸς μόρφωσιν καὶ ἐξόγκωσιν τοῦ ἐθνικοῦ χειμάρρου, ἀλλὰ τῶν ὁποίων ὁ ἀνεπαίσθητος φλοῖσβος ἔπρεπε νὰ σιγήσῃ, ἵνα μὴ ἀκούηται ἀντηχοῦσα παρὰ ἡ ἀπέραντος βοὴ τοῦ ἀφροστεφοῦς, τοῦ γιγαντιαίου κύματος, ἐπὶ τῆς μεγάλης Ἐθνικῆς παραλίας.

Ἐμμένων εἰς τὴν ἀπόφασιν ταύτην μέχρι σήμερον ἐσιώπησα καὶ μόνος ὁ Θεὸς γιγνώσκει πόσον ἡ καρδία μου ὑπέφερε, καταδικασθεῖσα παρ' ἐμοῦ εἰς καινοφανὲς μαρτύριον, εἰς ἀνεκδιήγητον ἀγωνίαν.

Εἶδα ἐγειρόμενον ἐν τῷ βουλευτηρίῳ τούτῳ ὅπου ἀπὸ ἑπταετίας ἀγωνίζομαι, τὸ τρόπαιον τῆς νίκης, καὶ ἐσιώπησα. Εἶδα τριγύρω μου βρυχώμενον ὡς λέοντα ἕνα λαὸν γενναῖον ἀναδειχθέντα ἄξιον τοῦ θείου δώρου τῆς Ἐ-

λευθερίας καὶ ἐσίγησα. Διέκρινα ἐπὶ τοῦ μετώπου ἁπάντων φεγγοβολοῦσαν τὴν ἀκτῖνα τῆς ζωῆς καὶ διαλάμπον τὸ μειδίαμα τῆς ἐλπίδος, καὶ οὔτε λόγον ἐπρόφερα ἵνα χαιρετίσω τὸ θαυμάσιον θέαμα. Εἶδα στίλβοντα ἐπὶ τῶν ὀμμάτων τοῦ πλήθους τὰ δάκρυα τῆς συγκινήσεως, ᾐσθάνθην τὴν θερμότητα τῆς παντοδυνάμου φλογός, ἤκουσα τοὺς βροντώδεις παλμοὺς τῆς καρδίας τοῦ ἔθνους μου καὶ δὲν ἠθέλησα νὰ διακόψω τὴν γενικὴν ἀγαλλίασιν.

Εἶδα νήπια σκιρτῶντα ἐπὶ τοῦ ἐθνικοῦ λειμῶνος καὶ ἐγκαινιάζοντα διὰ τῆς ἀγνότητός των τὴν ἡμέραν τῆς ἀναστάσεως· εἶδα μητέρας Ἑλληνίδας μὴ καταρωμένας πλέον τὴν γονιμότητα τῆς κοιλίας των· εἶδα γέροντας εὐχαριστοῦντας τὸν Θεόν, διότι ηὐδόκησε νὰ τοὺς ἀφήσῃ νὰ ζήσωσι μέχρι σήμερον καὶ ἔμεινα ἄλαλος.

Ἐπορεύθην μετὰ τῶν συναδέλφων μου ἵνα ἀσπασθῶ τὴν πέτραν, ὑπὸ τὴν σκιὰν τῆς ὁποίας κοιμῶνται τὰ ὀστᾶ τοῦ ἀειμνήστου Κυβερνήτου καὶ ἐπὶ τοῦ τάφου ἐκείνου, ὅπου, ὡς εἰς ἱερὸν ταμεῖον, πρὸ χρόνων καταθέτομεν τὴν πικρίαν καὶ τὰς ἐλπίδας μας, ἐντὸς τοῦ ὁποίου διαφυλάττομεν τὸν σπόρον τῆς ἀναγεννήσεως, τὸν σπινθῆρα τοῦ φωτός μας,—ἐσφράγισα τὰ χείλη μου καὶ σιωπηλῶς ηὐχήθην ὑπὲρ μακαρίας μνήμης καὶ αἰωνίου ἀναπαύσεως τῆς ψυχῆς τοῦ μάρτυρος ἐκείνου!

Ἀλλὰ σήμερον ὅτε τὴν γενικὴν ἀγαλλίασιν ἐπισκιάζει ἀμυδρά τις ὁμίχλη, ὅτε αἱ ἐνθουσιώδεις ζητωκραυγαὶ διεκόπησαν, ὅτε κατασπαράζει τὰς καρδίας ἁπάντων μυστικός τις καὶ ἄδηλος τρόμος, ὦ! σήμερον, ἔντιμοι συνάδελφοι, ὕψωσα τὴν φωνήν μου.

Θέλω νὰ μεταδιβάσω ἀκηλίδωτον εἰς τὰ τέκνα μου τὴν κληρονομία τοῦ ὀνόματός μου, θέλω ν' ἀπαλλαχθῶ τῆς βαρείας εὐθύνης, ἥτις πιέζει τὴν κεφαλήν μου, θέλω νὰ δυνηθῶ νὰ εἴπω ὅτι ἐξεπλήρωσα τὸ καθῆκον μου, ὅτι δὲν παρεβίασα τὸν ὅρκον μου, ὅτι οὐ μόνον ἐψήφισα τὴν Ἕνωσιν, ἀλλὰ καὶ ἔπραξα τὸ κατὰ δύναμιν ὑπὲρ τῆς ταχείας καὶ τῆς ἀμέσου ἐκπληρώσεως τοῦ ἔργου, ἐξ οὗ κρέμαται σήμερον ἡ ζωὴ τῆς Ἑλλάδος. (Χειροκροτήσεις).

Ἀγόρευσις ἐν τῇ ἐν Ἀθήναις Β΄ τῶν Ἑλλήνων Συνελεύσει

Ἀγόρευσις τοῦ ἐκ Λευκάδος Πληρεξουσίου

Ἀριστοτέλους Βαλαωρίτου

Γενομένη μετὰ τὴν ὁρκοδοσίαν τῶν ἐξ Ἑπτανήσου Πληρεξουσίων ἐν τῇ τῆς 22 Ἰουλίου 1864 συνεδριάσει τῆς ἐν Ἀθήναις Β΄ τῶν Ἑλλήνων Συνελεύσεως.

Ἀ δ ε λ φ ο ὶ π ρ ο σ φ ι λ έ σ τ α τ ο ι,

Ὁ ὅρκος ἐδόθη· ἐδόθη εἰς χεῖρας τοῦ πρώην διακόνου τοῦ ἀειμνήστου Γερμανοῦ, σήμερον δὲ μητροπολίτου Θεοφίλου. Ἄριστος ὁ οἰωνός, Κύριοι. Θαρσεῖτε! Ἡ Ἑλλὰς τῶν 1821 ἀναγεννᾶται καὶ συνταυτίζεται μετὰ τῆς Ἑλλάδος τῶν 1864.

Οἱ πληρεξούσιοι τοῦ Ἰονίου λαοῦ παρίστανται σήμερον ἀπέναντι τῆς

ἑλληνικῆς ἐθνότητος περιβεβλημένοι τὸν χιτῶνα νέου τινὸς καὶ ἱεροῦ βαπτίσματος, τὴν μυστηριώδη ἔννοιαν τοῦ ὁποίου ἕκαστος ἡμῶν ἐν κρυφῷ συναισθάνεται, ἕκαστος ἡμῶν ἐν κρυφῷ ἐννοεῖ. Τὸ χρῖσμα ἐτέθη ἐπὶ τῶν μετώπων μας. Θείᾳ συνάρσει, ἀπαρτίζομεν ἤδη μέρος τῆς ἐλευθέρας μερίδος τῆς ἑλληνικῆς φυλῆς.

Τὸ γεγονὸς τοῦτο εἶναι ἆρά γε τοσοῦτον ἀσήμαντον, ὥστε νὰ τὸ διέλθωμεν ἐν σιγῇ; Εἶναι τοσοῦτον ἀδιάφορον, ὥστε νὰ τὸ ὑποσκελίσωμεν, κηδεύοντες αὐτὸ ἐντὸς τοῦ τάφου τῆς ἱστορίας; Τὸ περὶ ἑνώσεως τῆς Ἑπτανήσου ψήφισμα τῆς ΙΓ' Ἰονίου Βουλῆς εἶναι ἆρά γε πεπρωμένον νὰ φυλακισθῇ ἐντὸς τῶν χαρτοφυλακίων μας, ἢ ἀπεναντίας ὀφείλομεν, Κύριοι, ἡμεῖς οἱ Ἑπτανήσιοι σήμερον, ὅτε πρώτην φορὰν ἤδη συναντώμεθα, νὰ ἐκθέσωμεν παρρησίᾳ τὸ φρόνημά μας, σήμερον ὅτε ἄπειρα βλέμματα ἀτενίζουσι πρὸς ἡμᾶς, ὅτε ἄπειροι καρδίαι ταράσσονται ὑπὸ ἀνεκφράστου συγκινήσεως;

Οὐχὶ βεβαίως. Καὶ κατὰ καθῆκον καὶ κατὰ δικαίωμα πρέπει τώρα, καὶ οὐχὶ βραδύτερον, ἐκ τοῦ βουλευτηρίου τούτου ν' ἀντηχήσῃ ἡ φωνὴ τοῦ Ἰονίου πληρεξουσίου, ἂν ὄχι δι' ἄλλο, Κύριοι, τοὐλάχιστον ἵνα μὴ πιστεύσῃ τις ὅτι ὑπὸ μὲν τὴν πίεσιν τοῦ ξένου οὐδεμία δύναμις ἴσχυσέ ποτε ἵνα φιμώσῃ τὸ στόμα μας, ὑπὸ δὲ τὸ κράτος ἐλευθέρου καὶ ἐθνικοῦ πολιτεύματος ἡ ψυχή μας ἐνεκρώθη καὶ αἱ ἀκτῖνες τοῦ βλέμματός μας δὲν δύνανται νὰ ὑπερβῶσι πλέον τὰ ὅρια, ἅπερ χριστιανικαὶ χεῖρες εὐηρεστήθησαν νὰ χαράξωσι, θέτουσαι αὐτὰ ὡς ἄλλον βρόχον πέριξ τοῦ λαιμοῦ τῆς Ἑλλάδος.

Ἂν ἠγωνίσθημεν ὑπὲρ τῆς ἑνώσεως, ἂν μεμονωμένοι ἐπὶ τοσοῦτον χρόνον καὶ μετὰ παραδειγματικῆς καρτερίας οὐδέποτε ἐπτοήθημεν μαχόμενοι κατὰ κραταιῶν ἀντιπάλων, ὢ! βεβαίως, Κύριοι, δὲν θέλομεν διέλθει τὴν στιγμὴν ταύτην χωρὶς νὰ διακηρύξωμεν παρρησίᾳ τὰς ἀρχὰς ἐκείνας, δι' ὧν ἀνετράφημεν, αἵτινες ὑπῆρξαν ἡ μόνη παραμυθία μας καὶ τὰς ὁποίας φέρομεν μεθ' ἡμῶν ἵνα τὰς σπείρωμεν ἐπὶ τῆς γῆς ταύτης καὶ τὰς περιποιηθῶμεν καὶ τὰς περιθάλψωμεν, μέχρις οὗ ἴδωμεν αὐτὰς πάλιν νὰ βλαστήσωσι. (Χειροκροτήσεις).

Ἀκούσατε λοιπὸν τῆς φωνῆς μου καὶ δέχθητε μετ' εὐμενείας τὴν ἔκθεσιν τῶν ἰδεῶν μου, ἀποδεικνύοντες διὰ τῆς ἀνοχῆς ὑμῶν ὅτι τὸ βῆμα τοῦτο εἶναι τὸ ἱερὸν ἄσυλον τοῦ λόγου, εἶναι ἡ ἀκρόπολις τῆς συνειδήσεως, ὡς ἄλλοτε αἱ κορυφαὶ τῶν Ἀγράφων καὶ τοῦ Ὀλύμπου ὑπῆρξαν τὸ ἄσυλον καὶ ἡ ἀκρόπολις τῶν ἐλπίδων τῆς Ἑλλάδος.

Κύριοι πληρεξούσιοι! Σχεδὸν κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην προσεκαλεῖτο πέρυσιν ὁ Ἰόνιος λαὸς ἵνα ὁριστικῶς ἀποφανθῇ περὶ τῆς ἐθνικῆς αὐτοῦ ἀποκαταστάσεως, καὶ σήμερον αὐτὸς ἐκεῖνος ὁ λαὸς προσέρχεται διὰ τῶν ἀντιπροσώπων αὐτοῦ οὐχὶ πλέον ἵνα κλονίσῃ τὰ κυκλώπεια θεμέλια ξενικῆς προστασίας, ἀλλ' ἵνα καὶ οὗτος συντελέσῃ πρὸς ἀνέγερσιν τοῦ μεγάλου ἐθικοῦ οἰκοδομήματος.

Τὸ βουλευτήριον τῆς Ἑπτανήσου (καὶ λίαν καταλλήλως τὸ ἐχαρακτήρισεν ὁ προαγορεύσας συνάδελφός μου κύριος Λούζης), τὸ βουλευτήριον τῆς Ἑπτανήσου εἶχε πρό τινος καιροῦ μεταβληθῇ εἰς φοβερὸν ὑπόνομον, ὅθεν ἐξήρχοντο συνεχεῖς ἐκπυρσοκροτήσεις. Καὶ μολοντοῦτο ὁσάκις ἡμεῖς, οἱ γηράσαντες ἐν τῇ μακρᾷ καὶ ὑποχθονίῳ ἐκείνῃ ἐργασίᾳ, ἐπρόκειτο νὰ μεταβῶμεν εἰς Κέρκυραν, ἵνα ἐπαναλάβωμεν τὸ πολύμοχθον ἐπιχείρημα, ἔλαμπεν ἐπὶ τοῦ μετώπου μας ἡ χαρά, τὸ βλέμμα μας ἐσπινθηροβόλει, διεγέλα ἐπὶ τῶν χειλέων μας τὸ μειδίαμα, ὡς ἂν ἐπρόκειτο περὶ ἀγῶνος δυσχεροῦς καὶ δριμυ-

τάτου, ἀλλ' ὡς ἂν ἐπορευόμεθα εἰς δημοτικήν τινα πανήγυριν, ὅπου μᾶς ἐπρόσμενον ἀλαλαγμοὶ καὶ ἄσματα καὶ εὐωχίαι καὶ χαραί.

Εἰς τὴν χλεύην, εἰς τοὺς μυκτηρισμοὺς τῶν ἀντιπάλων ἀντετάττομεν τὴν ἰσχὺν τοῦ αἰσθήματος, πεποιθότες ὅτι οὐδεμία ἀνθρωπίνη δύναμις ἤθελεν ἰσχύσει νὰ καταβάλῃ τὴν ἰδέαν ὑπὲρ ἧς ἐμαχόμεθα καὶ πρὸς τιμὴν τῆς ὁποίας εἴχομεν ἀποφασίσει νὰ μὴ παραιτήσωμεν ποτὲ τὸ πεδίον τῆς μάχης. (Χειροκροτήσεις).

Σμῆνος κηφήνων μᾶς περιεκύκλωνεν, ἑρπετὰ ἐπίφοβα ἔφραττον τὴν πορείαν μας, σειρῆνες μελίφθογγοι ἐπειρῶντο νὰ μᾶς δελεάσωσιν, ἀλλὰ τῇ ἀρωγῇ τοῦ Ὑψίστου ὑπερέβημεν τοὺς κινδύνους, ἀπεφύγαμεν τὰς παγίδας καὶ ἰδοὺ λιμναζόμεθα εἰς τοὺς κόλπους τῆς πολυπληθοῦς μητρός μας ἀσθμαίνοντες, κεκμηκότες, ἀλλὰ πρόθυμοι, ἂν ἡ χρεία τὸ καλέσῃ, νὰ παλαίσωμεν ὑπὲρ αὐτῆς, μέχρι οὗ ἀπομένει πνεῦμα ζωῆς εἰς τὰ στήθη μας, καὶ ρανὶς αἵματος εἰς τὰς φλέβας μας. (Ἐπευφημίαι καὶ χρειροκροτήσεις).

Πιστεύσατε, Κύριοι, εἰς τοὺς λόγους μου. Ἡμεῖς αὐτοὶ οἵτινες μέχρι πρὸ μικροῦ χαρίεντες, εὔθυμοι, ἀντιπαρεταττόμεθα κατὰ τῶν ἀντιπάλων μας, ἡμεῖς αὐτοὶ οἵτινες ἐν τῇ νομίμῳ ὑπεροψίᾳ μας ὑπεβάλλομεν εἰς διηνεκῆ ἀνάκρισιν τὸν ξένον καὶ μειδιῶντες ἐξεδίδομεν τὸ βούλευμα τῆς καταδίκης, ἡμεῖς αὐτοὶ σήμερον ὑπὸ ἀνεκφράστου βαρυθυμίας κατεχόμεθα. Ἀπὸ τοῦ βήματος τούτου ὡς ἀπὸ ἀκρωρείας τινός, ρίπτοντες τριγύρῳ τὸ βλέμμα, αἰσθανόμεθα ἐνδόμυχόν τινα τρόμον. Τὰ κύματα ὠρυόμενα ἐξογκοῦνται μακρόθεν καὶ συνασπιζόμενα παρασκευάζονται νὰ πέσωσι κατὰ τῆς προκυμαίας. Τὸ στόμα τῆς ἀβύσσου χαίνει λαίμαργον καὶ ἀδηφάγον πρὸ τῶν ποδῶν μας, φωνὴ βροντώδης ἀντηχεῖ πανταχόθεν καὶ αὕτη ἐξέρχεται ἐκ τῶν σπλάχνων τοῦ ἑλληνικοῦ κόσμου λέγοντος: «Προφθάσατε, προφθάσατε! Ὁ ὄλεθρος ἐπίκειται... ἡ ζωὴ φεύγει.... τὰ ἄκρα τοῦ σώματος κατελήφθησαν ὑπὸ τῆς νάρκης τοῦ θανάτου... προφθάσατε, προφθάσατε, σώσατε τὴν καρδίαν!».

Τὴν φωνὴν ταύτην, παντοδύναμον, ἰσχυρὰν ἀκούω κ' ἐγὼ τώρα ἱστάμενος ἐπὶ τῆς ἀκροσφαλοῦς ταύτης σανίδος καὶ ἤδη αἰσθάνομαι ὅτι ἡ γῆ κλονίζεται καὶ ὅτι αἱ πρῶται πνοαὶ τῆς τρικυμίας ἀνορθοῦν τὰς τρίχας τῆς κεφαλῆς μου. Ἀλλὰ δὲν φοβοῦμαι, μὰ τὸν Θεόν, ὄχι δὲν φοβοῦμαι. Ἐδῶ, ἐπὶ τοῦ βράχου τούτου θέλουσι ναυαγήσει πᾶσαι αἱ ἐναντίαι δυνάμεις, πρὸ τῶν ποδῶν αὐτοῦ θέλουσι διασκορπισθῆ τὰ ζοφερὰ νέφη καὶ θέλει λάμψει ἐπὶ τῆς κορυφῆς αὐτοῦ ἀγέρωχον καὶ φωτοβόλον τὸ μέτωπον τῆς Ἑλλάδος, διότι πέπρωται νὰ πίπτωσι σεσηπυῖαι αἱ χεῖρες, αἵτινες ἐπειράθησαν ἢ πειρῶνται νὰ σβέσωσι τὴν λυχνίαν, ἥτις κατὰ τὰς ἀνατολικὰς ταύτας θαλάσσας φέγγει ἐν τῇ σκοτίᾳ ὡς ἄλλος φάρος πρὸς καθοδήγησιν ἐκείνων, οἵτινες πρὸ αἰώνων κλυδωνιζόμενοι στηρίζουσι τὰς ἐλπίδας των ἐπὶ τοῦ φωτός του. (Ἐπευφημίαι κλπ.).

Δὲν φοβοῦμαι. Τὸ ἔθνος ὑπάρχει. Ἂν ἡ ζωὴ συνέρρευσεν ἅπασα εἰς τὴν καρδίαν, ἔστω, ἡμεῖς ἔχομεν ἀνάγκην σήμερον καὶ αὕτη πάλλει παντοδύναμος ὑπὸ τὸν θώρακα τοῦ ἑλληνικοῦ στήθους. Ἀλλοίμονον εἰς ἐκεῖνον, ὅστις ἀποτολμήσει νὰ θέσῃ τὴν χεῖρα καὶ νὰ καταθλίψῃ τοὺς παλμοὺς ἐκείνους. Ἡ χεὶρ αὕτη θέλει ἀποκοπῆ. (Εὖγε).

Δὲν φοβοῦμαι. Ἡμεῖς δὲ φέρομεν μεθ' ἡμῶν τὴν ἀκλόνητον ἀπόφασιν ἀντὶ πάσης θυσίας νὰ ἐργασθῶμεν ὑπὲρ τῆς κοινῆς σωτηρίας. (Εὖγε).

..Ἡ προσάρτησις τῆς Ἑπτανήσου δὲν ἐννοοῦμεν νὰ μείνῃ ἄγονος καὶ στεῖρα. Δὲν φέρομεν μεθ' ἡμῶν, Κύριοι, ἐκ προμελέτης οὔτε συμπαθείας

οὔτε ἀντιπαθείας κατὰ τῆς δεῖνα ἢ δεῖνα πολιτικῆς μερίδος. Ἐννοεῖται, Κύριοι, ὅτι δὲν δυνάμεθα νὰ ἐμπιστευθῶμεν εἰς τὰς χεῖρας τοῦ τυχόντος τὴν διεύθυνσιν τοῦ ἐθνικοῦ σκάφους. Ἀλλ' οἱοσδήποτε εἶναι ὁ κυβερνήτης, ἂς ἀποδείξῃ διὰ τῶν ἔργων του ὅτι εἶναι κατάλληλος νὰ κυβερνήσῃ, καὶ τότε ἡμεῖς εἴμεθα μετ' αὐτοῦ. (Εὖγε!).

Θέλομεν ἑπομένως εἶσθαι ἕτοιμοι νὰ συνεργασθῶμεν ἀδελφικῶς μεθ' οἱουδήποτε ἐξ ὑμῶν, καὶ δὲν θέλομεν βεβαίως ρίψει ἡμεῖς ἐπὶ τοῦ αἱματοφύρτου τούτου ἐδάφους τὸν σπόρον τῆς ἔριδος. Δὲν δυνάμεθα μόνον, Κύριοι, νὰ συναπισθῶμεν μετ' ἐκείνων, οἵτινες εἰς τὸ πτωχὸν πολιτικόν μας στάδιον ἄλλο δὲν βλέπουσιν εἰμὴ ἀτομικὰ συμφέροντα. Δὲν δυνάμεθα νὰ συνεργασθῶμεν μετ' ἐκείνων. (Εὖγε!).

Προσέξατε, Κύριοι, εἰς τοὺς λόγους μου. Σήμερον τελεῖται καὶ ἐν Ἑπτανήσῳ μεγάλη κοινωνικὴ ἐπανάστασις. Σήμερον στέφονται πολυχρόνιοι ἀγῶνες καὶ πραγματοποιοῦνται γλυκύταται ἐλπίδες. Ἡ ἔνδοξος μεταπολίτευσις τῆς 10ης Ὀκτωβρίου (εὐχαρίστως δράττω τὴν εὐκαιρίαν ταύτην ἵνα τὸ ὁμολογήσω δημοσίᾳ) μεγάλως συνετέλεσεν ὑπὲρ τῆς Ἑνώσεως. Ἀλλὰ ποία ἡ ψυχικὴ κατάστασις ἡμῶν τῶν Ἑπτανησίων μετὰ τὴν καταστροφὴν τῆς προστασίας;

Μόλις ἡ ἐθνικὴ σημαία ἐθεάθη κυματίζουσα ἐπὶ τῶν φρουρίων μας, πάντες προσήλθομεν ὑπὸ τὴν σκιὰν τῶν πτερύγων αὐτῆς καὶ συγχωρήσαντες ἀλλήλοις τὰ παραπτώματα ἐν μιᾷ ψυχῇ καὶ μιᾷ καρδίᾳ ἐδοξάσαμεν τὸν Ὕψιστον καὶ μετὰ δακρύων χαρᾶς καὶ μετανοίας ἠσπάσθημεν τὸν ἀδελφικὸν ἀσπασμόν. Διεγράψαμεν τὰς ἀναμνήσεις τοῦ παρελθόντος, ἐπνίξαμεν τὰ πάθη, οὐδεὶς ἐξ ἡμῶν ἐτόλμησε νὰ διαιρέσῃ τὴν κοινωνίαν ἐκείνην εἰς ἑνωτικοὺς καὶ ἀνθενωτικούς. Πάντες ἀποθέσαντες τὸν ~~παλαιὸν~~ χιτῶνα προσήλθομεν εἰς τὸν μυστικὸν δεῖπνον ἵνα κοινωνήσωμεν τῆς μεγάλης χαρᾶς καὶ ἵνα συνεορτάσωμεν τὴν ἡμέραν τῶν πολιτικῶν γενεθλίων μας. Δὲν φέρομεν λοιπὸν μεθ' ἡμῶν οὔτε προγραφὰς οὔτε καταδίκας. Καὶ ὅμως εἴχομεν καὶ ἡμεῖς δίκαια παράπονα κατὰ πολυειδῶν καταχρήσεων, κατὰ πολυχρονίων διωγμῶν. Ἐλησμονήσαμεν τὰ πάντα πεποιθότες ὅτι οὐδεὶς ἐξ ἡμῶν ἀναμάρτητος καὶ ὅτι μόνη ἡ σύμπνοια καὶ ἡ ἀδελφικὴ ἑνότης δύναται νὰ μᾶς σώσῃ ἀπὸ τοῦ ἐπικειμένου ὀλέθρου. (Εὖγε!).

Περὶ τὰς ἀρχὰς τῆς ἀειμνήστου ἐπαναστάσεως τῶν 1821 ἐπρόκειτο περὶ ἐκπορθήσεως τοῦ φρουρίου τῆς Ἄρτας. Ὁ Ἑλληνικὸς στρατὸς διῃρημένος εἰς δύο μεγάλα σώματα, τὸ μὲν ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Γώγου, τὸ δὲ ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Μάρκου Βότζαρη, ἔμενε ἄδρανής. Μεταξὺ τοῦ Μάρκου καὶ τοῦ Γώγου ὑπῆρχε χάσμα μέγα, καὶ εἰς τὸν πυθμένα τοῦ χάσματος ἔρεε τὸ αἷμα τοῦ Κίτζου. Κατὰ τὸ 1812 ὁ Γῶγος εἶχε δολοφονήσει τὸν πατέρα τοῦ ἐν Καπερνησίῳ ἐνδόξως ὑπὲρ πίστεως καὶ πατρίδος πεσόντος, καὶ μῖσος ἀδιάλλακτον ἐφώλευεν ἔκτοτε εἰς τὴν καρδίαν τοῦ Μάρκου. Ἐν τοσούτῳ ὁ ἐχθρὸς ὠφελούμενος ἐκ τῆς διαιρέσεως ταύτης ἐθρασύνετο καὶ τὰ ἑλληνικὰ πράγματα ἔτρεχον τὸν ἔσχατον κίνδυνον καὶ αἱ πρῶται ἡμέραι τοῦ ἱεροῦ ἀγῶνος ἀπέβαινον στεῖραι.

Τότε ὁ Μαυροκορδᾶτος προσκαλέσας τὸν Βότζαρην προσέπεσεν εἰς τοὺς πόδας αὐτοῦ καὶ τὸν παρεκάλεσε νὰ θυσιάσῃ ἐπὶ τοῦ βωμοῦ τῆς πατρίδος τὴν δικαίαν ὀργήν του. Ὁ Μᾶρκος ἐδάκρυσε καὶ πορευθεὶς πρὸς τὸν Γῶγον ἔδραξε τὴν χεῖρα, ἀφ' ἧς ὑπῆρχον καταφανεῖς αἱ κηλῖδες τοῦ πατρικοῦ αἵμα-

τος· τὴν ἔδραξε καὶ τὴν ἠσπάσθη! Αἰωνία ἡ μνήμη τοῦ ἥρωος ἐκείνου! Συγκίνησις).

Αἱ ἐπαναστάσεις ἐν τῷ βίῳ τῶν ἐθνῶν ὁμοιάζουσι κατά τι πρός τινας ἀσθενείας, αἵτινες παρακολουθοῦσι τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ ἀνθρώπου. Ἴσως ἀναγκαῖαι ἀλλὰ πάντοτε ἐπικίνδυνοι, πρέπει νὰ ἀναχαιτίζωνται ἐγκαίρως, ἄλλως μεταβάλλονται εἰς χρόνια πάθη. Ὁ Ἰόνιος λαὸς συναισθάνεται πληρέστατα τὴν ἀλήθειαν ταύτην καὶ θεωρεῖ ὅτι ἡ διάρκεια τοῦ ἐπαναστατικοῦ πνεύματος καὶ μετὰ τὴν παρέλευσιν τῆς ἐπαναστάσεως εἶναι ζύμη, ἐξ ἧς δύνανται νὰ προκύψωσι σοβαρὰ δυστυχήματα. (Ἐπιδοκιμασίαι δεξιόθεν καὶ ἐκ τῶν θεωρείων).

Τὸ δὲ ἑλληνικὸν ἔθνος, Κύριοι, ἔχει ἀνάγκην ἀνέσεως. Τὸ ὄνομα ἡμῶν κατήντησεν ἀντικείμενον ἐμπαιγμοῦ καὶ περιφρονήσεως. Ἀπεκαλύψαμεν τὰς πληγάς μας καὶ τώρα πρέπει νὰ φροντίσωμεν ὅσον οἷόν τε τάχιον νὰ τὰς θεραπεύσωμεν. Ἡ δημοσία πίστις ἐξέλιπεν. Ἡ Ἑλλὰς θεωρεῖται χρεωκόπος. Τὸ εὐμετάβλητον τῆς κυβερνήσεως τηρεῖ τὸ κράτος εἰς διηνεκῆ δονισμόν. Αἱ βάσεις τοῦ οἰκοδομήματος σαλεύονται. (Συναίσθησις).

Τοιαύτης καταστάσεως πραγμάτων τὴν διατήρησιν οὐ μόνον δὲν τὴν ἐπιθυμοῦμεν, ἀλλὰ παντὶ σθένει θέλομεν ἐργασθῆ πρὸς ἐπανέλευσιν τῆς τάξεως, πρὸς ἐνίσχυσιν τοῦ νόμου, πρὸς παγίωσιν τῆς πολιτείας. (Εὖγε!)

Τὸ κατ' ἐμὲ φρονῶ ὅτι, ἂν ἕκαστος ἡμῶν δὲν θυσιάσῃ ὑπὲρ τοῦ κοινοῦ συμφέροντος τὰς ἰδιαιτέρας του ἀπαιτήσεις, ἂν δὲν ἐννοήσωμεν καλῶς ὅτι ἡ ὕπαρξις τοῦ ἔθνους κρέμαται οὐχὶ ἐκ τῆς ἀνεγέρσεως ἢ ἐκ τῆς πρώσεως τῆς δεῖνα ἢ δεῖνα μερίδος, ἀλλ' ἐκ τῆς κανονικῆς διατάξεως καὶ τῆς ἁρμονικῆς ὀργανώσεως τῶν ἠθικῶν δυνάμεων τῆς Ἑλληνικῆς κοινωνίας, ἂν δὲν πεισθῶμεν ὅτι ἀνεξαρτήτως τῶν συμπαθειῶν καὶ τῶν ἀντιπαθειῶν μας ὑπάρχει ἀνώτερόν τι ἠθικὸν ὄν, τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος, πρὸς τὸ ὁποῖον ὀφείλομεν ἅπαντες νὰ ἀτενίζωμεν, ἂν δὲν ἀσχοληθῶμεν ἄνευ προκαταλήψεων οὐχὶ ἀποβλέποντες εἰς ἀφῃρημένας ἐπιστημονικὰς θεωρίας, ἀλλ' εἰς τὰς πραγματικὰς ἀνάγκας τῆς Ἑλλάδος, εἰς τὴν ὅσον ἔνεστι ταχύτερον κατάρτισιν τοῦ πολιτεύματος, κατ' ἐμέ, Κύριοι, καὶ λέγω τοῦτο πρὸς ἀπαλλαγὴν πάσης εὐθύνης ἐκ μέρους ἡμῶν, ὁ ὄλεθρος εἶναι ἀναπόφευκτος. (Ἐπιδοκιμασίαι καὶ χειροκροτήσεις δεξιόθεν καὶ ἐκ τοῦ ἀκροατηρίου).

Νομοθετοῦντες σήμερον ὑπὲρ τῆς ἐλευθέρας Ἑλλάδος, ἂς μὴ λησμονήσωμεν ὅτι νομοθετοῦμεν ἴσως καὶ διὰ τὴν δούλην Ἑλλάδα. Τοὐλάχιστον, Κύριοι, εἶναι ἀναγκαῖον νὰ γινώσκητε ὅτι, ἂν ὁ Ἰόνιος λαὸς μετὰ τοσαύτης ὑπομονῆς καὶ ἐπιμονῆς ἐνεκαρτέρησεν εἰς τὴν ἰδέαν τῆς ἐθνικῆς αὐτοῦ ἀποκαταστάσεως, εἶχε πρὸ ὀφθαλμῶν πάντοτε ὅτι διὰ τῆς λύσεως τοῦ Ἑπτανησιακοῦ ζητήματος ἐδίδετο ἔναρξις εἰς λύσιν τοῦ μεγάλου Ἑλληνικοῦ ζητήματος. Πρέπει νὰ γινώσκητε ὅτι τὴν Ἕνωσιν ἡμεῖς ἐζητήσαμεν ἀνέκαθεν οὐχὶ πρὸς τὸν σκοπὸν νὰ προσθέσωμεν ἑπτὰ ξηροσκοπέλους εἰς τὴν ἤδη μικροτάτην Ἑλλάδα, ἀλλ' ἵνα ὑποδείξωμεν εἰς τοὺς δεδουλωμένους ὁμοφύλους τὸν δρόμον τῆς γενικῆς σωτηρίας. Εἶναι ἀναγκαῖον νὰ γινώσκητε ὅτι ἕκαστος ἡμῶν αἰσθάνεται σήμερον τὴν ἀνάγκην ν' ἀναπαυθῇ, ἵνα μετ' ὀλίγον ἐγερθῇ προθυμότερος καὶ λάβῃ πάλιν τὴν ῥάβδον του καὶ περιπατήσῃ. (Ἐπιδοκιμασίαι).

Ὢ! πόσον χρόνον περιπατοῦμεν οἱ ἄθλιοι, ὁδεύοντες ἐν μέσῳ ἀκανθῶν καὶ τριβόλων!... Αἱ πτέρναι μας κατεκόπησαν... ἱδρὼς αἵματος ῥέει ἀπὸ τοῦ

μετώπου μας καὶ μολοντοῦτο θέλομεν ἀκόμη νὰ βαδίσωμεν. Δὲν εἶναι ἀληθές, Κύριοι; (Ναί, ναί.).

Καὶ θὰ βαδίσωμεν, ἀδελφοὶ προσφιλέστατοι, μὴ ἀμφιβάλλετε, ἂν ἕκαστος ἡμῶν συναισθανθῇ τὰ καθήκοντά του καὶ ἂν δὲν δειλιάσωμεν ἀναλογιζόμενοι τὰς δυσχερείας· θὰ βαδίσωμεν, ἀλλ' ὑπὸ τὸν ὅρον νὰ μὴ καταναλίσκωμεν τὰς δυνάμεις μας ἐπὶ ματαίῳ· θὰ βαδίσωμεν ἂν ἀποσβέσωμεν τὰ πάθη μας, ἂν καταπνίξωμεν τὰς φιλαρχικὰς ὀρέξεις μας· θὰ βαδίσωμεν ἂν ἔχωμεν πρὸ ὀφθαλμῶν ὅτι ἕκαστος ἡμῶν ἄλλο δὲν εἶναι εἰμὴ σταγὼν ὕδατος ἀφανὴς καὶ μικροτάτη· ἂν συναισθανθῶμεν ἐνδομύχως ὅτι αἱ ρανίδες αὗται συνταυτιζόμεναι καὶ συνενούμεναι δύνανται νὰ καταρτίσωσι πάλιν τὸ περιφανὲς ἐκεῖνο ἑλληνικὸν κῦμα, εἰς τὰ νάματα τοῦ ὁποίου ἄπειρα χείλη αὐχμηρὰ καὶ διψῶντα θέλουσι νὰ δροσισθῶσι. (Χειροκροτήσεις)

Εἶναι κρῖμα, μὰ τὸν Θεόν, εἶναι ἀσυγχώρητον κρῖμα, νὰ αὐτοχειριαζώμεθα. Οὐδεὶς σήμερον μᾶς παρενοχλεῖ. Οὐδεμία ἐξωτερικὴ ἐνέργεια μᾶς καταθλίβει. Ἡ ψυχὴ τοῦ ἔθνους ἂς ἁπλώσῃ πάλιν τὰς πτέρυγάς της, ἂς ἀντηχήσωσι πάλιν οἱ παλμοὶ τῆς ἑλληνικῆς καρδίας. Ἤδη ἐγὼ τοὺς ἀκούω. Ἱστάμενος ἐνώπιον ὑμῶν ἀκούω ὑπόκωφόν τινα ἦχον καὶ καταλαμβάνω πόθεν ἐξέρχεται. Θὰ εἶναι βεβαίως τὸ προανάκρουσμα τῆς βροντῆς, διότι εἶδα εἰς τὰ βλέμματά σας τὴν λάμψιν τῆς ἀστραπῆς.—Ἀνέγνωσα ἐπὶ τοῦ μετώπου σας τὴν ἀκράδαντον βούλησιν.—Ἐγέρθητι λοιπόν, λαὲ ἑλληνικέ· συγχωνεύθητι μετὰ τοῦ βασιλέως σου, ἀνάθρεψον Αὐτὸν διὰ τῆς ἀγάπης σου· ἔγχυσον εἰς τὰς φλέβας Του τὴν πικρίαν τῶν παθημάτων σου καὶ καὶ τὸ γάλα τῶν ἐλπίδων σου, ἵνα ἀπὸ τοῦδε παραλάβῃς Αὐτὸν συμμέτοχον τῆς χαρᾶς καὶ τῆς λύπης σου. Τὸν αἴθριον οὐρανὸν τῆς νεότητός μου ἂς μὴ τὸν ἐπισκιάσωσι νέφη καὶ τρικυμίαι.—Ἂς μὴ παρεμποδίσωμεν τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ τρυφεροῦ τούτου βλαστοῦ, ποτίζοντες αὐτὸν δάκρυ καὶ χολήν. Δώσατε εἰς τὸ ἄνθος ἀέρα καὶ φῶς, ἂν θέλητε ν' ἀναπτυχθῇ, ἂν θέλητε μίαν ἡμέραν νὰ ἴδωμεν αὐτὸ μετασχηματιζόμενον εἰς εὐθαλῆ καὶ ὑπερήφανον πλάτανον, ὑπὸ τὴν σκιὰν τῆς ὁποίας καθήμενοι νὰ συναγαλλώμεθα ἀνυμνοῦντες τὸν Θεὸν καὶ ψάλλοντες ἐπινίκια ᾄσματα. (Παρατεταμέναι καὶ ἐνθουσιώδεις ἐπευφημίαι καὶ χειροκροτήσεις).

Ἀριστοτέλους Βαλαωρίτου

Απόσπασμα ἀγορεύσεως πρὸς τὸν λαὸν τῆς Λευκάδος κατὰ τὴν γενομένην αὐτῷ ἐπανερχομένῳ ἐξ Ἀθηνῶν ὑποδοχὴν τῇ 22 Ἰανουαρ. 1865

Ἰδοὺ τὸ περὶ βασιλείας δεύτερον μέρος τοῦ λόγου τοῦ κ. Ἀρ. Βαλαωρίτου.

«... Ὄπισθεν τοῦ καταπετάσματος, ὅπερ διαχωρίζει τὸν θρόνον ἀπὸ τῆς παλαίστρας τῶν πολιτικῶν διενέξεων, ἀφήσατε νὰ μένῃ ἄγρυπνον τὸ βλέμμα τοῦ Βασιλέως. Ἀναθέσατε εἰς αὐτὸν ὑψηλήν τινα ἐπιτήρησιν καὶ δώσατε εἰς αὐτὸν νὰ ἐννοήσῃ, ὅτι καθὼς ὑποχρεοῦται ὡς ἐκ τῆς ἀποστολῆς αὐτοῦ νὰ δίδῃ ζωὴν εἰς τὴν κυβερνητικὴν μηχανήν, οὕτω καὶ ἡμεῖς δικαιούμεθα νὰ κρίνωμεν αὐτὸν ἐκ τῶν ἔργων του.

»Ὁ Βασιλεὺς δὲν κάθηται βεβαίως ἐπὶ τοῦ Θρόνου ὡς ἄψυχόν τι σῶμα

καὶ ἀδρανές, σκληρῶς καταδεδικασμένον εἰς συμπλήρωσιν ἑνὸς κενοῦ. Κάθηται ἐπὶ τῆς ἀνωτάτης ἐκείνης κορυφῆς, ὡς ἡ νοημοσύνη ἑδρεύει ἐν τῷ ἐγκεφάλῳ. Εἰς τὴν νοημοσύνην ταύτην βεβαίως ἀπευθυνόμεθα, Κύριοι, ἀναθέτοντες εἰς αὐτὸν τὴν φροντίδα τοῦ ἐκλέγειν τοὺς ὑπουργούς, τοῦ βασανίζειν τὰς πράξεις αὐτῶν διὰ τῆς βουλευτικῆς πλειονότητος καὶ τὴν πλειονότητα ταύτην διὰ τῆς κοινῆς γνώμης. Εἰς τὴν νοημοσύνην ταύτην ἀπευθυνόμεθα διαπιστευόμενοι εἰς τὸν Ἡγεμόνα τὸ δικαίωμα τοῦ διαλύειν τὰς βουλὰς καὶ τοῦ ποιεῖν ἔκκλησιν εἰς τὸν λαόν, τὸ ἀνώτατον τοῦτο δικαστήριον τῆς πολιτείας. Ἐν ἄλλαις λέξεσιν ἀναθέτομεν εἰς τὸν Ἀνώτατον Ἄρχοντα τὸ δυσχερέστερον καὶ τὸ βαρύτερον πάντων τῶν καθηκόντων, ἀπαιτοῦμεν παρ' αὐτοῦ νὰ ἐρευνᾷ καὶ νὰ μανθάνῃ ἂν αἱ παρὰ τῶν βουλευτικῶν πλειονοτήτων ἐκδηλούμεναι δοξασίαι βασίζωνται ἐπὶ τῆς δημοσίας συνειδήσεως, ἢ ἂν ἀπ' ἐναντίας αὗται δὲν εἶναι παρὰ τὸ ἀπαύγασμα ἀριθμητικῆς τινος ὑπεροχῆς ἀτόμων, ἐξ αὐτῆς τῆς φύσεως καὶ τοῦ εἴδους τοῦ πολιτεύματος τυχαίως πως εἰσχωρησάντων ἐν τῷ βουλευτικῷ περιβόλῳ.

»Ἀφ' ἑτέρου, Κύριοι, νομίζετε ἆρά γε ὅτι δικαιούμεθα ἡμεῖς οἱ ἐν Ἀκαδημίαις καὶ Πανεπιστημίοις καταλύσαντες τὸν βίον, ἡμεῖς οἵτινες ἐξεπαιδεύθημεν ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ ἢ ἐθελήσαμεν τὴν σοφίαν τῶν ξένων, νομίζετε ὅτι δικαιούμεθα, λέγω, νὰ ἐπιβάλλωμεν εἰς τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος τὴν ἀπόλυτον παραδοχὴν τῶν θεωριῶν μας καὶ νὰ τὸ ὑποχρεώνωμεν νὰ παραιτήσῃ τὰς ἰδίας του δοξασίας, τὰς προπατορικὰς παραδόσεις του; Πιστεύω, Κύριοι ὅτι δὲν δυνάμεθα καὶ ὅτι πρέπει ὅσον οἷόν τε νὰ συμβιβάζωμεν τὰς ἀφῃρημένας ἀρχὰς τῆς ἐπιστήμης μὲ τὰς ἰδέας, αἵτινες ἐπικρατοῦσι παρὰ τῷ Ἑλληνικῷ λαῷ.

»Παρὰ δὲ τῷ Ἑλληνικῷ λαῷ ὑπάρχει ἐνσαρκωμένη, οὕτως εἰπεῖν, ἰδέα τις περὶ Βασιλέως πάντη διάφορος ἐκείνης, ἣν ἐμόρφωσεν ἡ συνταγματικὴ ἐπιστήμη. Μεταξὺ τῶν ὀνείρων δι' ὧν ἀνετράφη ἡ Ἑλληνικὴ φυλὴ κατὰ τὴν διάρκειαν τεσσάρων περίπου ἑκατονταετηρίδων, ἀναντιρρήτως, Κύριοι, διέλαμψεν ἀείποτε ἀκράδαντός τις πεποίθησις περὶ ἀνορθώσεως τοῦ Ἑλληνικοῦ Θρόνου. Ἀπὸ τῆς ἀποφράδος ἐκείνης ἡμέρας, καθ' ἣν Κωνσταντῖνος ὁ Παλαιολόγος ἔπιπτε μαχόμενος ὑπὲρ πίστεως καὶ πατρίδος, ἐπὶ τῶν ἐπάλξεων τοῦ Βυζαντίου, ἀπὸ τῆς ἡμέρας ἐκείνης ὁ νέος Ἕλλην ἐν μέσῳ ἀπειραρίθμων βασάνων, ἐν τῷ πελάγει τῶν θλίψεων, ὀρφανός, πανέρημος, μίαν μόνην ἔβλεπε παρηγορίαν ἐνώπιόν του, ἓν μόνον φωτεινὸν σημεῖον ἐν τῷ μεμακρυσμένῳ καὶ ζοφερῷ ὁρίζοντι τοῦ μέλλοντός του—τὴν λαμπηδόνα τοῦ προπατορικοῦ θρόνου του καὶ τὴν αἱματηρὰν πορφύραν τοῦ μάρτυρος Αὐτοκράτορός του.

»Εἰς τὸ σημεῖον ἐκεῖνο ἀπέβλεψαν γενεαὶ γενεῶν καὶ ὁ πατὴρ παρέδιδεν εἰς τὸν υἱὸν τὴν ἐλπίδα καὶ ἡ ἐλπὶς διεσώθη· καὶ ὁ καρδιογνώστης Θεός μας δὲν τὴν διετήρησε βεβαίως, Κύριοι, ἐπὶ ματαίῳ ἐντὸς τῶν σπλάχνων τῆς Ἑλληνικῆς φυλῆς.

»Ἀλλὰ διασώσας ὁ Ἕλλην τὴν παράδοσιν ταύτην, ποίαν τινὰ ἰδέαν νομίζετε ὅτι συνελάμβανε περὶ τοῦ ὀνειρευομένου Βασιλέως του; Νομίζετε ἆρά γε, ὅτι διενοήθη ποτὲ νὰ τὸν καταβιβάσῃ ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε νὰ καταστήσῃ αὐτὸν ἕρμαιον τῶν βουλευτικῶν σωμάτων ἢ παθητικὸν ὄργανον εἰς χεῖρας τῶν ὑπουργῶν του; Ἄπαγε τῆς βλασφημίας!

»Εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ Βασιλέως του ἔβλεπεν ὁ νέος Ἕλλην ἀπαστράπτουσαν ἀκτῖνά τινα, ἥτις ἀπέρρεεν οὐρανόθεν καὶ τὸν ἐζωγράφιζε μὲ τὴν

φαντασίαν του ὄχι μόνον ἀνώτερον τῆς ἀνθρωπίνης ἀδυναμίας, ἀλλ' ὡς ἐκπροσωποῦντα ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ τὴν ἀκαταμάχητον ἰσχὺν καὶ τὴν ἀπεριόριστον βούλησιν.

»Ταύτην τὴν εἰκόνα ἔπλασε διὰ τῆς φαντασίας αὐτοῦ ὁ νέος Ἕλλην καὶ ἐνησμενίζετο λατρεύων αὐτὴν καὶ περιθάλπων αὐτήν, ἐπ' ἐλπίδι ὅτι θὰ ἤρχετο ὥρα, καθ' ἣν θὰ τὴν ἔβλεπε μεταβαλλομένην εἰς ἔμψυχον σάρκα.

»Ἐπῆλθεν ἐν τοσούτῳ ὁ θρίαμβος τῶν συνταγματικῶν θεωριῶν. Ἀπὸ τῶν παγετῶν τῆς ἄρκτου μετεφυτεύθησαν αὗται εἰς τὴν γῆν ταύτην τῆς φλογὸς καὶ σήμερον ἡμεῖς ὅσοι ἐξηυγενίσθημεν δῆθεν οὐχὶ ἐκ τῆς μελέτης τῶν πατρώων παθημάτων, ἀλλ' ἐκ τῆς ἀναγνώσεως ξένων ἱστορημάτων, νομίζομεν ὅτι θὰ ἦτο καταισχύνη δι' ἡμᾶς ἂν ὡμολογούσαμεν τὴν ὁμολογίαν τῶν πατέρων μας καὶ ἂν δὲν ἐπειρώμεθα παντὶ σθένει νὰ εἰσαγάγωμεν καὶ εἰς τοῦ λαοῦ τὴν διάνοιαν τὰς ἰδιαιτέρας μας πεποιθήσεις.

»Καὶ μολοντοῦτο ἀπὸ τοῦ λαοῦ τὴν διάνοιαν, ὅσον καὶ ἂν προσπαθήσητε, Κύριοι, δὲν θέλετε δυνηθῆ ν' ἀποσπάσητε παραδόσεις ἀπὸ τετρακοσίων ἤδη ἐτῶν βαθέως ἐρριζωμένας καὶ μεταβληθείσας εἰς συνθετικὸν στοιχεῖον τοῦ ὀργανισμοῦ καὶ τοῦ χαρακτῆρός μας.

»Περιορίσατε ὅσον θέλετε διὰ τῶν συνταγματικῶν θεσμῶν σας τὴν Βασιλείαν φυλακίσατε αὐτὴν ἐντὸς τῆς πνιγηρᾶς ἀτμοσφαίρας τῶν ἀνακτόρων της, καταδικάσατε αὐτὴν εἰς παθητικὴν ἀδράνειαν, πνίξατέ την διὰ τῶν θυμάτων ἰδανικῆς τινος λατρείας, ἀπομονώσατέ την, καταστήσατε αὐτὴν φαντασιώδη σκιάν, μείνατε βέβαιοι, δὲν θέλετε ἐπιτύχει ποτὲ νὰ σβέσητε ἀπὸ τοῦ λαοῦ τὴν συνείδησιν τὴν ἰδέαν, ὅτι ὁ φέρων ἐπὶ τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ τὸ στέμμα τῆς Ἑλλάδος ὑποχρεοῦται κατὰ καθῆκον ἱερὸν καὶ ἀπαραβίαστον νὰ συμμετέχῃ τῶν ἀγώνων καὶ τῶν προσπαθειῶν μας, νὰ μεταλαμβάνῃ τῶν παθημάτων μας, νὰ κοινωνῇ τῶν δακρύων μας καὶ νὰ ἐπιχέῃ βάλσαμον εἰς τὰς πληγάς μας. Διότι τοιαῦτά τινα καὶ οὐχὶ ἄλλα εἶναι, Κύριοι, τὰ δῶρα, ἅπερ προσφέρομεν εἰς τὴν Βασιλείαν.

»Ὦ! μὴ μᾶς ἀφαιρέσητε τὴν παραμυθίαν ταύτην σήμερον μάλιστα, ὅτε ὁ Βασιλεὺς τίθεται εἰς ἄμεσον ἐπαφὴν μετὰ τοῦ Λαοῦ του! Μὴ ἀφαιρέσητε ἀπὸ τῆς ψυχῆς τοῦ ὀρφανοῦ, τοῦ πένητος, τῆς χήρας τὴν παρηγορίαν, ὅτι ἐν ὥρᾳ ἀπελπισίας ἐσχάτης θὰ δύναται νὰ εὕρῃ ἐπὶ τῶν βαθμίδων τοῦ Ἑλληνικοῦ Θρόνου προστασίαν καὶ σκέπην! Μὴ στερήσητε τὸν Ἕλληνα στρατιώτην τῆς ἐλπίδος, ὅτι θὰ δύναται νὰ προσέρχηται ἐλευθέρως εἰς τὸν ἀνώτατον ἄρχοντα τῆς πολιτείας, ὅπως εἰς αὐτὸν ἀποκαλύπτῃ τὰς πληγάς του ὑπὸ τὰ ράκη τῆς πενίας του καὶ ὅπως ἀπαιτῇ παρ' αὐτοῦ δικαίαν τινὰ καὶ νόμιμον ἀμοιβὴν ὑπὲρ τοῦ χυθέντος αἵματός του!...

»Βασιλέα μὴ δυνάμενον ν' ἀποξηράνῃ ἓν δάκρυ ἢ νὰ κατευνάσῃ ἕνα στεναγμόν· Βασιλέα, ὑπείκοντα εἰς τῶν ὑπουργῶν αὐτοῦ τὰς ἀπαιτήσεις καὶ καταδεδικασμένον νὰ κύπτῃ ἀενάως τὸν αὐχένα εἰς τὰς ἰδιοτροπίας των· Βασιλέα, στέργοντα νὰ βλέπῃ ἀπαθῶς ἀπὸ τοῦ ὕψους τῶν ἀνακτόρων του τὸν σάλον τῆς πολιτείας καὶ νὰ σφραγίζῃ τὰ ὦτα εἰς τοὺς γογγυσμοὺς τῶν τέκνων του Βασιλέα, εὐαρεστούμενον νὰ παραμέμπῃ τὰ παράπονα τοῦ Λαοῦ του εἰς τὴν ἀναλγησίαν τοῦ συμβουλίου του καὶ πιστεύοντα ὅτι τοιουτοτρόπως ἐκπληροῖ τὰ πρὸς τὴν πατρίδα καθήκοντά του· Βασιλέα ἀναίσθητον, μὴ ἔχοντα οὔτε τοῦ ἀνδρικοῦ φύλου τὴν ἰσχὺν καὶ τὴν θέλησιν οὔτε τοῦ γυναικείου τὴν εὐαισθησίαν καὶ τὴν ἁβρότητα· Βασιλέα, ἐγειρόμενον ἐν μέσῳ τῆς πολιτείας ὡς ἄλλη κυπάρισσος ἐν μέσῳ νεκροταφείου καὶ εὐαρεστούμε-

νον ὡς τὸ περίλυπον ἐκεῖνο δένδρον νὰ μένῃ ἀπαθὴς καὶ νὰ θεωρῇ ἀδακρυτὶ τὰ μνήματα, ὅπερ πολιτικοὶ νεκροθάπται θ' ἀνοίγωσιν ὀλόγυρά του· ὦ, Κύριοι, τοιοῦτον Βασιλέα ἐγὼ δὲν τὸν θέλω, καὶ εἶμαι βέβαιος, δὲν τὸν θέλει οὔτε ὁ Ἑλληνικὸς λαός.

»Εἴδωλον καθήμενον ἐπὶ χρυσοῦ θρονίου, ἄψυχον, νεκρόν, μὴ ἀναπνέον παρὰ τὸν καπνὸν τοῦ λιβανωτοῦ τὴν αὔραν τῆς κολακείας, ἐγὼ δὲν θέλω τὸ προσκυνήσει.—Φάσμα νεκρώσιμον, περιβεβλημένον σάβανον ἀντὶ πορφύρας, χωρὶς αἷμα, χωρὶς σπλάγχνα, ἐγὼ δὲν δύναμαι νὰ τὸ ἀγαπήσω.— Ἐδαπάνησα τοὺς ὡραιοτέρους χρόνους τῆς νεότητός μου ἐν τῇ συναναστροφῇ τῶν φασμάτων· θέλω νὰ ἴδω τὴν ψυχὴν τοῦ ἔθνους μου ἐνδεδυμένην νεῦρα καὶ σάρκα, δὲν θέλω νὰ τὴν βλέπω ἀποχωρισμένην τοῦ Ἑλληνικοῦ σώματος καὶ ἐκτεθειμένην εἰς τὸν στρόβιλον τῶν πολιτικῶν καταιγίδων. (Μανιώδεις χειροκροτήσεις).

»Θέλω τὴν Βασιλείαν ἀνωτέραν τῶν παθῶν μας, ἀνωτέραν τῶν φιλαρχικῶν ὀρέξεών μας. Θέλω νὰ τὴν θεωρῶ ὡς ζωτικήν τινα δύναμιν ἐνεργοῦσαν ἐκ τῆς ἀνωτέρας σφαίρας τῆς ὑπάρξεώς της καὶ διαχεομένην εἰς τὰς φλέβας τοῦ ἔθνους μου. Θέλω νὰ τὴν εὑρίσκω ἐντὸς τῆς καλύβης τοῦ πένητος καὶ ἐπισκιάζουσαν τὴν κλίνην ψυχορραγοῦντος ἀπομάχου. Θέλω νὰ τὴν βλέπω δροσίζουσαν τὸν κάματον τοῦ γεωργοῦ, κατευνάζουσαν τὰς οἰμωγὰς τῶν πασχόντων, περιθάλπουσαν εἰς τὰς ἀγκάλας της τὰ ὀρφανά. Θέλω ὑπὸ τὴν ζωογόνον ἀκτῖνα τοῦ βλέμματός της νὰ βλέπω θάλλουσαν τὴν ἀρετήν, περιποιουμένην τὴν ἱκανότητα, ἐπαξίως ἐκτιμωμένην τὴν εἰλικρίνειαν καὶ τὴν ἀκεραιότητα.

»Θέλω νὰ τὴν βλέπω ρεμβάζουσαν ὑπὸ τὰς στήλας τοῦ Παρθενῶνος καὶ τὴν ἐποφθαλμιῶσαν ἐκεῖθεν τὰς χιονοστεφεῖς κορυφὰς τοῦ Πίνδου καὶ τοῦ Ὀλύμπου μας.

»Θέλω Βασιλέα ἀτρόμητον ἐνώπιον τοῦ κινδύνου, λεοντοκάρδιον. Διότι σεῖς γινώσκετε ὅτι τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος δὲν θέλει ἀγαπήσει ποτὲ βασιλέα χαῦνον, ὠχριῶντα εἰς τὴν κλαγγὴν τῶν ὅπλων καὶ μὴ ἀνεχόμενον τὴν ὀσμὴν τῆς πυρίτιδος.

..»Τοιαύτην τινὰ θέλω τὴν Βασιλείαν, Κύριοι, τοιαύτην τὴν ὀνειρεύομαι. (Χειροκροτήσεις καὶ ζητωκραυγαὶ ἐνθουσιώδεις καὶ παρατεταμέναι).

»Η νέα γενεά, ἥτις εἶναι προωρισμένη νὰ συναυξήσῃ μετὰ τοῦ νεαροῦ Βασιλέως τῶν Ἑλλήνων, θὰ ἐννοήσῃ ταχέως ὅτι ἄνευ ἀνωτάτης τινὸς διευθύνσεως θέλει δαπανᾷ ἐπὶ ματαίῳ τὰς ζωτικὰς δυνάμεις της καὶ θέλει τὰς κατασωτεύει ἐπ' ὠφελείᾳ ὀλίγων πολιτικῶν κερδοσκόπων. Αἴ! Κύριοι, δὲν τὸ βλέπετε; τὰ πράγματα δὲν εἶναι ἆρά γε ἱκανὰ πλέον νὰ σᾶς διδάξωσιν; Ἀφ' ὅτου ἡ ἀληθὴς καρδία ἀνεχαίτισε τοὺς παλμούς της, ἑκάστη ἀρτηρία ἐνεργεῖ αὐτοκεφάλως καὶ πειρᾶται νὰ γίνῃ κέντρον ἰδιαιτέρας τινὸς κυκλοφορίας.—Τὸ θέλετε τοῦτο; Ἐγὼ δὲν τὸ θέλω. Διότι δὲν θέλω νὰ συνεργήσω, ὥστε τὰ δευτερεύοντα ταῦτα ἀγγεῖα διὰ τῆς ὑπερμέτρου αὐτῶν ἐξογκώσεως νὰ μεταβληθῶσιν εἰς ἀνευρύσματα, ἐκ τῆς ρήξεως τῶν ὁποίων νὰ ἐπέλθῃ ὁ θάνατος. (Εὖγε, χειροκροτήσεις).

»Τοιαύτη τις εἶναι ἡ Ἑλληνικὴ παράδοσις περὶ Βασιλέως. Συναρμολογήσατε τώρα μετὰ τῶν παραδόσεων τούτων τὰς ἰδέας, ἃς ἕκαστος ἡμῶν ἔχει περὶ λαοῦ. Συνδυάσατε τὰ δύο ταῦτα στοιχεῖα, συζεύξατέ τα ἐνὶ πνεύματι καὶ μείνατε βέβαιοι, θέλετε ἐξασφαλίσει εἰς τὰ τέκνα σας περιουσίαν ἀνεκτίμητον, καρποφόρον, ἥτις θέλει γονιμοποιεῖσθαι ἀενάως διὰ τῶν ἀνε-

ξαντλήτων δυνάμεων, αἵτινες ἀπορρέουσιν ἐκ τοῦ δημοτικοῦ στοιχείου ἀναζωπυρουμένου διὰ τῆς αὔρας τῆς Βασιλείας. (Χειροκροτήσεις)

»Ἐκτὸς τοῦ μεγάλου τούτου συνταγματικοῦ ζητήματος, ὅπερ ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους διεχώρισε τὰ πνεύματα τῶν πληρεξουσίων καὶ τὸ ὁποῖον διαχωρίζει εἰσέτι τὴν Ἑλληνικὴν κοινωνίαν, ἀνεφύη ἐν τῇ ἐθνικῇ συνελεύσει καὶ ἄλλο, οὐχ ἧττον δεινὸν καὶ δυσχερές, τὸ τῆς ἀφομοιώσεως.

»Τὸ ζήτημα τῆς ἀφομοιώσεως ἠσπάσθη παρὰ τῆς ἀντιπολιτεύσεως ὡς σημαία ἀντιδράσεως καὶ ὡς μέσον φοβερᾶς ὀχλαγωγίας. Τῇ προφάσει φαντασιώδους τινὸς ἰσότητος ἐπέμενον οἱ ἀντιπολιτευόμενοι ἀπαιτοῦντες τὴν ἄμεσον συγχώνευσιν τῆς Ἑπτανήσου μετὰ τοῦ λοιποῦ Βασιλείου τῆς Ἑλλάδος ὑπὸ πάσας τὰς ἐπόψεις.

Ἐπὶ ὁλοκλήρους μῆνας, Κύριοι, μακρὰν τῆς πατρίδος μας, μακρὰν τῶν οἰκογενειῶν μας ἠναγκάσθημεν ἐντὸς τοῦ περιβόλου ἐκείνου, ὅπου ὁ λόγος ὤφειλε νὰ εἶναι ἀπαραβίαστος καὶ ἡ ἐλευθερία τῆς συνειδήσεως ἀπεριόριστος, ξιφήρεις, ἔνοπλοι νὰ ἐκθέτωμεν τὰς ἰδέας μας καὶ νὰ ὑποστηρίζωμεν τὰς ἀποφάσεις μας.

Ἐνθυμοῦμαι τὰς ἡμέρας ἐκείνας καὶ ἡ καρδία μου τρέμει ἀναλογιζομένη τὰς πικρίας, δι' ὧν ἐποτίσθημεν! Ἀδελφοὶ κατ' ἀδελφῶν, μαινόμενοι ὡς τίγρεις, ὠρυόμενοι ὡς λύκοι, μὴ σεβόμενοι οὔτε πολιὰ γηρατεῖα, οὔτε ἡδραιωμένας ὑπολήψεις, οὔτε τὴν παρουσίαν τῶν ξένων, οὔτε τὴν εὐαισθησίαν τοῦ γυναικείου φύλου, ἔπιπτον καθ' ἡμῶν, ὑβρίζοντες καὶ καταρώμενοι ἡμᾶς, ἡμᾶς οἵτινες μετὰ τοσαύτης ἀγαλλιάσεως ἐχαιρετίσαμεν τὴν ἡμέραν τῆς ἀποκαταστάσεώς μας.

..»Τί δὲ ἐπεζήτουν οἱ αὐτοκαλούμενοι ἐκεῖνοι φίλοι τοῦ Ἰονίου λαοῦ ἐν τῷ ζητήματι τῆς ἀφομοιώσεως; Ἢ νὰ φέρωσι τὴν διαίρεσιν μεταξὺ ἡμῶν καὶ τοιούτῳ τρόπῳ νὰ κατακτήσωσι τὴν ἐξουσίαν, ἢ τιμωροῦντες ἡμᾶς νὰ ρίψωσιν ἐπάνω μας τὰ στίφη τοῦ ὄχλου, ὅστις κατὰ τὰς ἀπαισίας ἐκείνας ἡμέρας ἀθρόος συνήρχετο καὶ ἔνοπλος, ἵνα ἐκπορθήσῃ τὰς συνειδήσεις μας.

»Ἀλλ' ἂν αἱ λόγχαι τῆς Ἀγγλικῆς προστασίας δὲν μᾶς ἐξεφόβησαν εἰς ἐποχάς, καθ' ἃς ἔρημοι, μεμονωμένοι ἐμαχόμεθα ὑπὲρ τῆς ἐθνικῆς ἡμῶν ἀποκαταστάσεως, δὲν ἦτο πιθανὸν νὰ μᾶς ἀποδειλιάσωσιν οὔτε τὰ ποδοκροτήματα, οὔτε αἱ φωνασκίαι, οὔτε αἱ ἀπειλαὶ ἀπονενοημένων τινῶν, οἵτινες, τυφλωθέντες ἐκ τοῦ πάθους, δὲν ἔβλεπον ἴσως ὅτι θέλοντες βιαίως πως νὰ λύσωσι ζήτημα τοσοῦτον σοβαρὸν καὶ ἀκροσφαλές, ἤθελον καταστρέψει τὰ συμφέροντα τοῦ Ἰονίου Λαοῦ.

»Οὐδεὶς ἐξ ἡμῶν Κύριοι, ἐφαντάσθη ποτὲ νὰ τηρήσῃ τὴν Ἑπτάνησον χωρισμένην ἀπὸ τοῦ λοιποῦ βασιλείου τῆς Ἑλλάδος δι' ἰδιαιτέρας νομοθεσίας. Θελήσαντες ἀσμένως τὴν ἕνωσιν, τὴν ἠσπάσθημεν ἐκ καρδίας, χωρὶς νὰ ὑποβάλωμεν αὐτὴν εἰς ὅρους καὶ χωρὶς νὰ ἀποβλέψωμεν εἰς πλεονεκτήματα. Ἀπ' ἐναντίας προησθανόμεθα τὰς ζημίας καὶ ἐκ τῶν προτέρων ἐπεδέχθημεν τὰς θυσίας. Τοιαύτη τοὐλάχιστον ὑπῆρξε πάντοτε ἡ πεποίθησίς μου. Ὁσάκις δὲ ἔλαβον τὴν τιμὴν νὰ ἀγορεύσω ἐνώπιόν σας, μὲ ἠκούσατε πάντοτε λέγοντα εἰς ὑμᾶς νὰ μὴ προσμένητε διὰ τῆς ἑνώσεως τὸν χρυσοῦν αἰῶνα, καὶ σᾶς ἐπροφήτευσα κινδύνους καὶ σᾶς εἶπα ὅτι θὰ παλαίσητε κατὰ πονηρῶν πνευμάτων καὶ ὅτι θὰ διατρέξητε στάδιον δυσχερὲς καὶ ἀκανθῶδες. Ταύτας τὰς ἰδέας ἐπροσπάθησα νὰ ἐμφυτεύσω εἰς τὴν καρδίαν σας καὶ σεῖς τὰς ἀπεδέχτητε ἀποβλέποντες μόνον καὶ μόνον εἰς τὸ ἀνεκτίμητον, εἰς τὸ

μέγα εὐεργέτημα, ὅπερ διὰ τοῦ παραδείγματος ἡμῶν ἠθέλαμεν παρέξει εἰς τὴν Ἑλληνικὴν φυλήν.

»,Ἀλλ' οἱ Ἑλληνικοὶ θεσμοὶ δὲν εἶναι κατὰ πάντα τελειότεροι καὶ εὐεργετικώτεροι τῶν ἰδικῶν μας, ἤθελε δὲ εἶναι ἀκατονόμαστος μωρία, ἂν δι' ἁπλῆν ἐπίδειξιν ἐστέργομεν νὰ καταστρέψωμεν ἐκ μιᾶς νομοθεσίαν σχεδὸν πλήρη, ἀντικαθιστάνοντες εἰς αὐτὴν ἄλλην ἀτελῆ καὶ χρῄζουσαν μεταρρυθμίσεως.

»Τὸ φορολογικὸν σύστημα, ἐπαχθέστατον ἐν Ἑλλάδι, δὲν δύναται νὰ ἐφαρμοσθῇ παρ' ἡμῖν. Καὶ μολονότι ἀπὸ τοῦδε πρέπει νὰ παρασκευασθῶσι πᾶσαι αἱ τάξεις τῆς κοινωνίας, ἵνα ἑκάστη κατὰ τὴν δύναμίν της συνεισφέρῃ πρὸς συντήρησιν τοῦ κράτους, οὐχ ἧττον θὰ ἤμεθα ἀδικαιολόγητοι ἐνώπιον τῶν ἐντολέων μας, ἂν ὡς πρῶτα δῶρα τῆς ἑνώσεως σᾶς ἐφέραμεν τὴν ἀποδεκάτωσιν, τὸν ἀπόλυτον πλειστηριασμόν, τοὺς ἐγγείους φόρους.

»Καλῶς λοιπὸν ἐκράζομεν, Κύριοι, ἀντιτείναντες εἰς τοιαύτας διαθέσεις. Ὅσοι δὲ ἐπειράθησαν νὰ μᾶς διαβάλωσιν, ἢ ἔπραξαν τοῦτο ἐπὶ προφανεστάτῃ κακοβουλίᾳ, ἤ, ἄπειροι καὶ ἀμαθεῖς περὶ τὰ τοιαῦτα, ἠπατήθησαν μεγάλην ἀπάτην.

»Ἡ ἀφομοίωσις θέλει γίνει καὶ θέλει γίνει πλήρης, τελεία, ἀλλ' οὐχὶ ὑπὸ τὸ πρῖσμα ἢ τὴν ἐπιρροὴν τοῦ φατριασμοῦ καὶ τῆς ἐμπαθείας. Θὰ εἶναι τὸ ἐξαγόμενον ὡρίμου σκέψεως καὶ ἐμβριθοῦς μελέτης· διότι, Κύριοι, ὅταν πρόκειται νὰ θεσμοθετήσῃ τις, πρέπει κυρίως νὰ ἔχῃ πρὸ ὀφθαλμῶν οὐχὶ τὴν δημοτικότητα, ἥτις εἶναι ἄνθος εὐῶδες μὲν ἀλλ' εὐκόλως μαραινόμενον, πρέπει νὰ ἔχῃ πρὸ ὀφθαλμῶν τὰ πραγματικά, τὰ ἀληθῆ συμφέροντα τῆς κοινωνίας. Καὶ τὰ συμφέροντα ταῦτα, ἐστὲ βέβαιοι, ἠθέλομεν τὰ καταστρέψει ἐκ βάθρων, ἂν ἄλλην τινὰ πορείαν ἐτηροῦμεν εἰς τὸ ζήτημα τῆς ἀφομοιώσεως. (Εὖγε, εὖγε! χειροκροτήσεις παρατεταμέναι).

»Ταῦτα ἔκρινα εὔλογον ν' ἀναφέρω σήμερον εἰς ὑμᾶς, προσφιλέστατοι συμπατριῶται, οὐχὶ πρὸς ἰδιαιτέραν μου δικαιολόγησιν, διότι κατὰ τοῦτο ἔχω τὴν συνείδησίν μου καθαρὰν καὶ τὸ παρελθὸν ἐγγυᾶται περὶ ἐμοῦ, ἀλλ' ἵνα μὴ ἀφήσω ἐκτεθειμένους ὑμᾶς εἰς τὰς ῥαδιουργίας καὶ τὰς διαβολὰς τινῶν, ἐκ συστήματος μετερχομένων τὴν δημοκοπίαν καὶ παντὶ σθένει προσπαθούντων νὰ διαστρέψωσι καὶ νὰ στρεβλώσωσι τοῦ λαοῦ τὴν διάνοιαν. Τὸ φοβερώτερον νόσημα, ὅπερ κατὰ τὰς ἡμέρας ταύτας καταβιβρώσκει τὴν σάρκα τῆς Ἑλληνικῆς κοινωνίας, εἶναι, Κύριοι, ἡ μανία, ἥτις κατέλαβεν ἅπαντας ἡμᾶς ἀνεξαρτήτως ν' ἀσχολώμεθα περὶ τὰ δημόσια. Ἕκαστος ἡμῶν πιστεύει ἑαυτὸν ἱκανὸν ὄχι μόνον νὰ φέρῃ κρίσιν ἐπὶ οἱουδήποτε ζητήματος, ἀλλὰ δελεάζεται καὶ μὲ τὴν ἐλπίδα ὅτι ἀναδεχόμενος μίαν ἡμέραν τὴν διοίκησιν τῆς πολιτείας θ' ἀναδειχθῇ ὑπὲρ πάντα ἄλλον ἔξοχος καὶ μεγαλοφυής.

»Ἐκεῖθεν προέρχονται αἱ διαιρέσεις, ἐκεῖθεν οἱ κομματισμοί, αἱ ἔριδες, τὰ πάθη, αἱ ἀδελφικαὶ συγκρούσεις. Ἐκεῖθεν πηγάζει τὸ ὀλέθριον ἐκεῖνο πνεῦμα τῆς φιλαρχίας, ὅπερ κατέστρεψε καὶ θέλει καταστρέψει πᾶσαν Κυβέρνησιν ἐν Ἑλλάδι, ἀπονεκρῶνον συνάμα καὶ τὰς ἠθικὰς δυνάμεις τοῦ ἔθνους.

»Ἂν ἀγαπᾶτε τὴν Ἑλλάδα, ἀπέχετε ὅσον δύνασθε τῆς θανασίμου ταύτης νόσου. Μὴ κρίνετέ ποτε οὔτε τοὺς ἀνθρώπους οὔτε τὰ πράγματα ὑπὸ τὸ πρῖσμα τοῦ φατριασμοῦ καὶ τῆς ἐμπαθείας. Ὁ λαὸς ὅστις εἶναι ἡ πραγματική, ἡ ἀληθὴς δύναμις τοῦ ἔθνους, πρέπει νὰ δικάζῃ ἀμερολήπτως τὴν διαγωγὴν

τῶν κυβερνόντων καὶ νὰ μὴ προκαταλαμβάνηται εἰς τὰς κρίσεις του συρόμενος ἀπὸ τὸ αἴσθημα τῆς προσωπικῆς ἀντιπαθείας ἢ συμπαθείας.

»Πρὸ πάντων εἰς τὰς παρούσας δυσχερεῖς περιστάσεις ἀπαιτεῖται συνασπισμός, ἀγάπη, ἀπόλυτος ὑπακοὴ εἰς τὸν νόμον, ἀπαιτεῖται ἀφοσίωσις εἰς τὸν Βασιλέα. Ὑπάρχει ἀπαραίτητος ἀνάγκη διὰ τῆς διαγωγῆς αὐτοῦ τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος νὰ γίνῃ αὐτοσύστατον, ἵνα γνωσθῇ ἡ πεποίθησις ὅτι εἰς χεῖρας αὐτοῦ δύναται ἡ χριστιανικὴ Εὐρώπη νὰ ἐμπιστευθῇ τὰ μεγάλα τῆς Ἀνατολῆς συμφέροντα.

»Παρῆλθεν ὁ καιρὸς τῶν κοινωνικῶν ἐπαναστάσεων. Ὁ κόσμος ὅλος προβαίνει σήμερον εἰς τὴν κατάκτησιν τοῦ μέλλοντος οὐχὶ διὰ τῶν ὅπλων, ἀλλὰ διὰ τῆς ἠρέμου καὶ βαθμιαίας ἀναπτύξεως τοῦ φυσικοῦ καὶ ἠθικοῦ πλούτου. Πᾶς ἐμφύλιος σπαραγμός, πᾶσα διατάραξις τῆς δημοσίας τάξεως ἰσοδυναμεῖ μὲ σεισμόν, κλονίζοντα τὰ θεμέλια τοῦ ἐθνικοῦ μεγαλείου. Τάξις λοιπὸν εἶναι στοιχεῖον ἀπαραίτητον τῆς εὐημερίας μας. Τοὺς δὲ ἐνεργοῦντας πρὸς διατάραξιν αὐτῆς πρέπει νὰ τοὺς θεωρῆτε ὡς ἐθνοκτόνους, ἀξίους νὰ φέρωσιν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς αὐτῶν τὴν κατάραν τοῦ Ἰούδα. (Ναί, ναί, ἀνάθεμά τους).

»Εἰς τὴν διανομὴν τῆς Ἑπτανησιακῆς χώρας ἡ πατρὶς ἡμῶν ἔτυχε περίβλεπτον θέσιν· ἀλλὰ τὴν θέσιν ταύτην μὴ τὴν θεωρήσητε ποτὲ ὡς προνόμιον. Θεωρήσατέ την ὡς βαρυτάτην εὐθύνην, ἥτις σᾶς, ἐπιβάλλετε, καὶ δείξατε διὰ τῆς διαγωγῆς σας ὄχι μόνον ὅτι εἶσθε ἄξιοι νὰ τὴν κατέχητε, ἀλλ' ὅτι δύνασθε νὰ χρησιμεύσητε εἰς τὰς ὁμόρους δουλωμένας Ἑλληνικὰς ἐπαρχίας ὡς παράδειγμα καὶ ὡς πρότυπον ἐπαρχιακῆς εὐημερίας.

Ἀπέναντι ἡμῶν ἵστανται μάρτυρες τὰ ὄρη τῆς Ἠπείρου καὶ ἡ αἱματόφυρτος γῆ τῶν προγόνων μας. Ρίψατε ἐπ' αὐτῶν τὸ βλέμμα καὶ θεωρήσατέ τα. Περίλυπα, καταβεβλημένα ἀτενίζουσιν εἰς ἡμᾶς, εἰς τὴν χώραν ταύτην, ἥτις ἐπὶ διακόσια περίπου ἔτη ὑπῆρξε τὸ ἄσυλον καὶ ἡ ἀκρόπολις τῶν γενναίων τέκνων των. Θεωρήσατέ τα καὶ διὰ τῆς διαγωγῆς ἡμῶν δώσατε εἰς αὐτὰ νὰ ἐλπίσωσιν, ὅτι θὰ ἔλθῃ ὥρα, καθ' ἣν θέλομεν ἀναβῇ τὰς δαφνοστεφεῖς κορυφάς των, καὶ θέλομεν στήσει ἐπ' αὐτοῦ νικηφόρον τὴν σημαίαν μας, κραυγάζοντες ἐκεῖθεν βροντοφώνως: Ζήτω ὁ Ἑλληνισμός! Ζήτω ὁ Βασιλεὺς τῶν Ἑλλήνων ΓΕΩΡΓΙΟΣ!» (Χειροκροτήσεις, καὶ ζητωκραυγαὶ ἐνθουσιώδεις).

Ἀγόρευσις τοῦ Βουλευτοῦ Λευκάδος

Ἀριστοτέλους Βαλαωρίτου

Ἐκφωνηθεῖσα ἐν τῇ Βουλῇ τῇ 18ῃ Ἰανουαρίου 1867 πρὸς ὑποστήριξιν τῶν ὑποβληθέντων ὑπὸ τῆς Κυβερνήσεως Ἀλεξ. Κουμουνδούρου νομοσχεδίων χάριν τῶν πολεμικῶν τῆς Χώρας παρασκευῶν κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς Κριτικῆς Ἐπαναστάσεως.

Ἔντιμοι βουλευταί!

Ἀνεδέχθημεν νὰ κυβερνήσωμεν τὴν Ἑλλάδα, εἶπεν ὁ πρωθυπουργὸς ἀπὸ τοῦ βήματος τούτου, ἀνεδέχθημεν νὰ κυβερνήσωμεν τὴν Ἑλλάδα ἐν

στιγμαῖς, καθ' ἃς ἡ πολιτεία κλυδωνίζεται, ὅτε ἡ ἰσχὺς τῶν νόμων ἐχαλαρώθη, ἐνῷ ὁ στρατὸς χρήζει ριζικῆς διοργανώσεως, ἐνῷ ἡ δημοσία ἀσφάλεια κατήντησε φάσμα, ὅτε ἡ οἰκονομικὴ δυσχέρεια ἐκορυφώθη.

Καὶ ὡσὰν ταῦτα πάντα μὴ ἦσαν ἐπαρκῆ, προσέθηκεν ὁ πρόεδρος τῆς ἑλληνικῆς κυβερνήσεως, ἀνεδέχθημεν νὰ κυβερνήσωμεν ἐν ἡμέραις, καθ' ἃς κύκλῳ ἡμῶν αἱματηραὶ καταστροφαὶ διαταράττουσιν, ἐκ βάθρων τὴν κοινωνίαν ἅπασαν, καὶ διεγείρουσιν ἐν ἡμῖν τὸ ἀκαταμάχητον ἐκεῖνο αἴσθημα τῆς συμπαθείας. ὅπερ πηγάζον ἐκ τῶν δεσμῶν τοῦ αἵματος, ἐκ τῆς ταυτότητος τοῦ θρησκεύματος, τῆς γλώσσης, τῶν βασάνων, τῶν ἐλπίδων, τῶν παραδόσεων, ἀποβαίνει σεβαστόν, ἀποβαίνει ἱερόν, ἀποβαίνει ἀκατάσχετον.

Καὶ τοὺς λόγους τούτους ἐχειροκρότησεν ἡ Βουλή, Κύριοι, διότι συνησθάνθη ὅτι δι' αὐτῶν ἐθίγετο ἡ μυστηριώδης ἐκείνη χορδή, ἥτις διατηρηθεῖσα ἀδιάφορος ἐν τῇ καρδίᾳ παντὸς Ἕλληνος, προθύμως ἀνταποκρίνεται καὶ ἀντηχεῖ ἐναρμονίως ὁσάκις εὑρίσκονται δάκτυλοι ἱκανοὶ νὰ τὴν κρούσωσιν, ἱκανοὶ νὰ τὴν ζωογονήσωσιν.

Ἐννοῶ, Κύριοι, τὴν ἀκροσφαλῆ θέσιν, εἰς ἣν ἀπ' ἀρχῆς καὶ ἐκ προοιμίων ἴσως τῆς συστάσεώς της εὑρέθη ἡ παροῦσα κυβέρνησις· ἐκτιμῶ δεόντως τὴν ἀνάγκην, ἥτις ὑπεχρέωσεν αὐτὴν νὰ σταθμίσῃ αὐστηρῶς πᾶσαν φράσιν, πᾶσαν λέξιν τοῦ προγράμματός της, ἐνίοτε δὲ νὰ προσφύγῃ καὶ εἰς τοὺς στρατιωτικοὺς ἐκείνους ἑλιγμούς, δι' ὧν μόνη ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα δύναται νὰ περικαλύψῃ τοὺς προφανεστέρους πόθους, τὰς ἀμετατρεπτοτέρας πεποιθήσεις. Ἐννοῶ πάντα ταῦτα καὶ ἐπαινῶ τὴν σύνεσιν καὶ τὰς προφυλάξεις τῶν ὑπευθύνων ὑπουργῶν τῆς Ἑλλάδος.

Ἐν τούτοις ἔκτακτα μέτρα, ἐξαιρετικαὶ πρόνοιαι καθίστανται ἀναπόφευκτοι πρὸς πραγματοποίησιν τῶν ὑποσχέσεων τῆς κυβερνήσεως, καὶ τὰ μέτρα ταῦτα ἤρχισαν ἤδη νὰ ἐκτυλίσσωνται ἐνώπιον ἡμῶν, καὶ νὰ ὑποβάλλεται εἰς τὴν ἔγκρισιν τῆς ἀντιπροσωπείας ἄνευ ἀναβολῆς χρόνου τὸ ἓν μετὰ τὸ ἄλλο, καὶ μετὰ ταχύτητος ἀναλόγου πρὸς τὴν σπουδαιότητα τῶν περιστάσεων, αἵτινες πανταχόθεν μᾶς πολιορκοῦσι καὶ μᾶς πιέζουσιν· ἡ δὲ Βουλὴ προτίθεται νὰ τὰ παραδεχθῇ, διότι συναισθάνεται ὅτι πρόκειται περὶ παντός. Τοιαύτη τοὐλάχιστον εἶναι ἡ ἀτομική μου πεποίθησις, τοιαύτη ἡ ἀπόφασις ἥτις ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους καθοδηγήσει τὴν ψῆφον καὶ τὴν διάνοιάν μου.

Ἤδη ὁ ἐπὶ τῶν στρατιωτικῶν ὑπουργὸς καὶ ὑπουργὸς ἐπὶ τῶν ναυτικῶν προσήγαγον νομοσχέδια, δι' ὧν πρώτην φορὰν ἡ ἐλευθέρα Ἑλλὰς πρόκειται νὰ παρασταθῇ ἑτοίμη πρὸς ματαίωσιν παντὸς ἐνδεχομένου κινδύνου, ἡ δὲ κυβέρνησις σχολιάζουσα τὰ νομοσχέδια ἔδωσεν εἰς ἡμᾶς νὰ ἐννοήσωμεν τὴν ἀληθῆ θέσιν τῶν πραγμάτων, καὶ ὑπέδειξεν ἡμῖν τὸν σκοπόν, πρὸς ὃν ἀπεφάσισε νὰ βαδίσῃ μετ' εὐσυνειδησίας καὶ μετὰ θάρρους. Εὐλογημένη ἡ ὥρα! Ἀλλ' ἡ ἐπαύξησις τῶν κατὰ ξηρὰν καὶ κατὰ θάλασσαν στρατιωτικῶν τῆς Ἑλλάδος δυνάμεων συνεπιφέρει ἀναγκαίως τὴν ἐπαύξησιν τοῦ προϋπολογισμοῦ, καὶ τὴν ἀνεύρεσιν νέων πόρων, πρὸς ἀντιστάθμισιν τῆς ὑπερόγκου δαπάνης, εἰς ἣν θέλει ὑποβληθῆ τὸ ἔθνος. Ἑπομένως νέοι, πόροι, νέα δάνεια, καθόσον ταῦτα πάντα συνέχονται ἀδιαρρήκτως, οὐδ' ἐπιτρέπεται νὰ τὰ διαζεύξωμεν, ἂν ἀληθῶς ἐπιδοθῶμεν νὰ ἴδωμεν πραγματουμένας τὰς ἐλπίδας, ἐξασφαλιζομένας τὰς προσδοκίας μας.

Ἀλλ' ἐνῷ καταλαμβάνω, Κύριοι, τὴν βαρύτητα τῶν περιστάσεων, ἀφ' ἑτέρου δὲν δύναμαι ν' ἀποκρύψω εἰς ὑμᾶς ὅτι σήμερον πλέον παρά ποτε

συναισθάνομαι ἐπίσης τὴν ἀκαταμέτρητον εὐθύνην τοῦ βουλευτοῦ καὶ τρέμω ἀναλογιζόμενος τὸν ὄγκον τῆς ἐντολῆς, ἣν μοὶ διεπιστεύθη λαὸς ἐξηντλημένος, ἀδίκως συκοφαντούμενος, ἀδίκως περιφρονούμενος, καὶ δικαίως ἀπαιτῶν παρὰ τῶν ἀντιπροσώπων αὐτοῦ ἴσην πρὸς τὰ παθήματά του αὐταπάρνησιν καὶ παρρησίαν.

Πρέπει λοιπὸν νὰ λαλήσωμεν, Κύριοι, καὶ νὰ λαλήσωμεν ἀπὸ τῆς θέσεως τοῦ βουλευτοῦ. Ἐν τῇ νομοτελεστικῇ ἐξουσίᾳ κανὼν ἀμετάτρεπτος καὶ σταθερὸς ἂς ὑπάρξῃ ἡ σύνεσις, ἐπὶ τῶν χειλέων τοῦ βουλευτοῦ ἂς ανατείλῃ ἡ ἀλήθεια. Ὅ,τι οἱ ὑπεύθυνοι ὑπουργοὶ τῆς Ἑλλάδος δὲν ἠδύναντο νὰ προφέρωσιν, ἡ γλῶσσα τοῦ ἀντιπροσώπου πρέπει σήμερον νὰ εἴπῃ, διότι ἔφθασεν ἡ ὥρα, καθ' ἣν ὁ κόσμος ὅλος πρέπει νὰ μάθῃ ποῖαι αἱ ἀπαιτήσεις τῆς Ἑλλάδος, ποῖος ὁ ἀληθὴς λόγος τῆς φθίσεως, ἥτις κατατρώγει τὰ σπλάγχνα μας, καὶ πρέπει νὰ μάθωσιν οἱ δυνατοὶ τῆς γῆς, ὅτι δὲν εἶναι δίκαιον νὰ θεωρηθῶμεν ἡμεῖς παραίτιοι τοῦ φοβεροῦ ἀναβρασμοῦ, ὅστις συνταράττει τὴν κοινωνίαν ἅπασαν.

Ἂς μείνῃ λοιπὸν ἡ κυβέρνησις αὐστηρῶς περιωρισμένη ἐν τῷ προγράμματί της· οὐδεὶς ἐξ ἡμῶν θέλει ἐκβιάσει τὴν σύνεσιν καὶ τὴν διάνοιάν της. Ἐγώ, ἀντιπρόσωπος τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, ἐνῷ προτίθεμαι νὰ τὴν ὑποστηρίξω πάσαις δυνάμεσιν, αἰσθάνομαι ἀφ' ἑτέρου τὴν ἀνάγκην νὰ δικαιολογήσω τὴν ψῆφον καὶ τὴν πορείαν μου, οὐ μόνον διότι θεωρῶ τὴν σιωπὴν ἀσυγχώρητον παραβίασιν τῶν βουλευτικῶν μου καθηκόντων, ἀλλὰ διότι πρεσβεύω ὅτι ἐν τῷ αἰῶνι τούτῳ μόνος ὁ λόγος εἶναι ἡ ἰσχὺς τῶν ἀδυνάτων, διότι θεωρῶ ἀπάδουσαν πρὸς τὴν τιμὴν καὶ τὰ ἀληθῆ συμφέροντα τῆς Ἑλλάδος τὴν σιγὴν τοῦ ἔθνους, ἐν στιγμαῖς καθ' ἃς παριστάμεθα ἐνώπιον τοῦ δικαστηρίου τῶν λαῶν καὶ ἔχομεν ἀνάγκην νὰ ἐπικαλεσθῶμεν τὴν ἀπόφασιν τῆς κοινῆς γνώμης.

Δὲν πρόκειται, Κύριοι, ἀνοήτως καὶ προδοτικῶς ἴσως νὰ ἐκτοξεύσωμεν ὕβρεις καὶ νὰ προκαλέσωμεν παρακαίρως ρήξεις δυναμένας νὰ ἐπιφέρωσι σπουδαιοτάτας συνεπείας· πρόκειται ἀφ' ἑνὸς μὲν νὰ δικαιολογηθῶμεν ἐπιψηφίζοντες καὶ παραδεχόμενοι ἀγογγύστως μέτρα βαρύτατα καὶ ἐπαχθῆ, ἀφ' ἑτέρου δὲ νὰ ἀποκρούσωμεν τὰς μομφάς, αἵτινες πανταχόθεν, ἐπιρρίπτονται κατὰ τῆς Ἑλλάδος, διασαφίζοντες τὰ γεγονότα καὶ καταδεικνύοντες τὴν ἰσχὺν τῶν περιστάσεων, αἵτινες πειθαναγκάζουσιν ἡμᾶς νὰ φροντίσωμεν πρὸς ἐξασφάλισιν τῆς ὑπάρξεως καὶ τῶν συμφερόντων τοῦ ἑλληνισμοῦ.

Τίς δύναται, Κύριοι, νὰ μᾶς ἐπικρίνῃ διὰ τοῦτο; καὶ πῶς εἶναι δυνατὸν αὐτοὶ οἱ προστάται καὶ εὐεργέται τῆς Ἑλλάδος νὰ μὴ κολακευθῶσι, βλέποντες ὅτι τὸ φυτὸν ἐκεῖνο, ὅπερ διὰ τοῦ αἵματός των ἐπότισαν, καὶ διὰ τῶν χειρῶν των ἐκαλλιέργησαν, ἤρχισε τέλος ν' ἀποδίδῃ τοὺς πρώτους του καρπούς, καὶ νὰ παρίσταται ἐνώπιόν των ἐν πάσῃ τῇ νεανικῇ αὐτοῦ ὡραιότητι; (Ραγδαῖαι χειροκροτήσεις).

Πρόκειται νὰ ὑποβληθῇ τὸ ἔθνος εἰς δεινὰς στενοχωρίας, καὶ θὰ φοβηθῶμεν ἡμεῖς νὰ ἐκφράσωμεν τοὺς κινδύνους, ὑφ' ὧν περιστοιχιζόμεθα, καὶ νὰ διακηρύξωμεν συνάμα τὰ παθήματα καὶ τὰς προσδοκίας μας; Πέπρωται ἆρά γε ν' ἀναδειχθῶμεν ἡμεῖς κατώτεροι τῶν γενναίων προπατόρων μας οἵτινες κατὰ τὸ 1821 συνέταξαν ἐν Ἐπιδαύρῳ τὴν ἀείμνηστον διακήρυξίν των; (Ραγδαῖαι χειροκροτήσεις).

Βεβαίως, Κύριοι, ἐν τῷ βίῳ τῶν ἐθνῶν ἠρέμα ἀναπτυσσομένῳ ἡ ἡσυ

χος, ἡ γαληνιαία διεξαγωγὴ τῶν δημοσίων πραγμάτων, ἡ κανονικὴ κίνησις τῆς κυβερνητικῆς μηχανῆς καθίστησιν ἐλαφροτέραν τὴν εὐθύνην τοῦ βουλευτοῦ· ἀλλ' ὅταν ἐκ μιᾶς ἀναφύωνται μεγάλα ἐθνικὰ ζητήματα, ὅταν ἡ ἀντιπροσωπεία προσκαλῆται ν' ἀποφανθῇ περὶ τῆς τύχης φυλῆς ἀκεραίας, ἐνῷ ἕκαστος ἡμῶν συναισθάνεται ὅτι πᾶσα φράσις, πᾶσα λέξις πίπτουσα ἀπὸ τῶν χειλέων του, ἀφ' ἑνὸς μὲν παρεξηγουμένη δύναται ν' ἀνορύξῃ τάφους, νὰ γίνῃ πλήμμυμα αἵματος θανάτου, ὕμνος νεκρώσιμος, ἀφ' ἑτέρου δὲ ὅτι πᾶσα ἀπόφασις ὑπαγορευομένη ὑπὸ τῆς δειλίας, ἢ ὑπὸ παιδαριώδους ἀμφιταλαντεύσεως, δύναται ἐκ μιᾶς νὰ κόψῃ τὸ τελευταῖον νῆμα, δι' οὗ συνέχονται τοσαῦται γλυκύταται ἐλπίδες, νὰ καταστείλῃ τοὺς παλμοὺς τοσούτων γενναίων καρδιῶν, ν' ἀπορροφήσῃ καὶ αὐτὴν τὴν τελευταίαν ἰκμάδα, δι' ἧς μέχρι τοῦδε ἔζησεν ἡ τάλαινα, ἡ τρισαθλία Ἑλλάς, ὢ! τότε, Κύριοι, ἡ εὐθύνη τοῦ βουλευτοῦ μεγαλύνεται, ἐξογκοῦται, καὶ οἱ λόγοι καὶ τὰ ἔργα αὐτοῦ πρέπει ἐξ ἀνάγκης νὰ φέρωσιν οὐχὶ τὴν σφραγῖδα τῆς στιγμιαίας ἐξάψεως καὶ τοῦ κομματικοῦ ἐνδιαφέροντος, ἀλλὰ τὸν τύπον τῆς σπουδαίας μελέτης, τῆς ἀπεράντου ἐκείνης στοργῆς, ἥτις ὀφείλει νὰ ἐμπνέῃ τὰ τέκνα ὁσάκις ἐκ τῆς διαγωγῆς αὐτῶν κρέμαται ἡ ζωὴ ἢ ὁ θάνατος φιλοστόργου καὶ περιποθήτου μητρός.

Τοιαύτη εἶναι ἡ θέσις εἰς ἣν εὑρισκόμεθα, Κύριοι, ἐνώπιον τοῦ κόσμου ὅλου. Ἐγὼ δὲ τὴν ἀποδέχομαι μετ' ἀγαλλιάσεως, καὶ εὐχαριστῶ τὸν Ὕψιστον ὅτι μοὶ ἐπέτρεψε νὰ ζήσω ἵνα καὶ ἀπὸ τοῦ ἐθνικοῦ τούτου βήματος διακηρύξω τὰς πεποιθήσεις μου, καθὼς τὰς διεκήρυττα ἀπὸ τοῦ βήματος τῆς Ἰονίου Βουλῆς, καὶ τὰς ἀπηύθυνα πρὸς τὸν κραταιὸν θρόνον τῆς φιλελευθέρας Ἀλβιῶνος.

Ἄλλως τε πόθεν προέρχεται, Κύριοι, ὁ ἔκτακτος ὀργανισμὸς ὑφ' οὗ κατακυριεύεται σήμερον ὁ λαὸς οὗτος ἐπὶ τῇ ἁπλῇ νύξει ζητημάτων μακρόθεν σχετιζομένων μετὰ κρυφιωτέρων αὐτοῦ πόθων; Διατί τάχα ἐπὶ τοῦ μετώπου ἑνὸς ἑκάστου τῶν ἀκροατῶν διαγελᾷ ἀπροσδοκήτως χαραυγή, καὶ διατὶ ἐν τοῖς βλέμμασιν ὑμῶν σπινθηροβολεῖ μυστηριώδης τις ἀκτίς, ὡς ἂν ἐπρόκειτο ν' ἀπαυγάσῃ ἐκεῖθεν τὸ φῶς τὸ ἀληθινόν, τὸ ἀπὸ τοσούτων ἤδη ἐτῶν διατελέσαν κεκρυμμένον ὑπὸ τὸ παχύ, ὑπὸ τὸ ὁμιχλῶδες κάλυμμα τῶν παθῶν καὶ τοῦ φατριασμοῦ;

Διατί πλέον παρὰ ποτε σήμερον φιλήσυχοι πολῖται, πλούσιοι καὶ πένητες, συνέρχονται, συνωθοῦνται ἐντὸς τῆς πενιχρᾶς ταύτης αἰθούσης, διατί τῆς ἐπικρατούσης σιγῆς ἀκούω μυστηριωδῶς κρούοντα τὴν ἀκοήν μου τὸν παλμὸν τοσούτων καρδιῶν, καὶ διατὶ κύκλῳ τοῦ προσώπου μου περιίπταται τώρα ἡ φλογώδης ἀναπνοή, ἥτις ἐξέρχεται ἐκ τῶν σπλάγχνων τοῦ κόσμου τούτου, ζωογόνος ὡς αἱ θερμαὶ αὖραι τῆς ἀνοίξεως, ἀπειλητικὴ ὡς ἡ πνοὴ τῶν ἀνέμων τῆς ἐρήμου;

Ποῖος ὑπῆρξεν ὁ λόγος, ποῖον, τὸ σύνθημα, ποία ἡ δύναμις ἥτις διήγειρεν ἐκ τοῦ ληθάργου; Πῶς εἰσήλασεν αἴφνης εἰς τὰ στήθη μας τὸ πνεῦμα τῆς ζωῆς καὶ ποία πλαστουργὸς ἐνέργεια ἠλέκτρισε τοὺς μοχλοὺς τοῦ ὀργανισμοῦ μας, διαταράξασα ἐκ βάθρων τὸ αἷμα, ὅπερ ἐσήπετο λιμνάζον ἐντὸς τῶν νεκρωμένων ἀρτηριῶν μας;

Διατί τάχα ἐντὸς τοῦ περιβόλου τούτου, ὅπου ἀντήχησαν ἄλλοτε θορυβώδεις διαπληκτισμοί, πικροὶ γέλωτες, ἄγριαι φωναί, αἱματηραὶ ὕβρεις, ἡ Ἑλλὰς παρίσταται σήμερον ἐν πάσῃ τῇ σεμνότητι αὐτῆς, ὑπερήφανος, περιβεβλημένη τὴν σιδηρᾶν πανοπλίαν τῶν αἰωνίων καὶ ἀπαραγράπτων αὐτῆς

δικαιωμάτων, ἄκαμπτος ἐν τῇ πτωχείᾳ της, πανίσχυρος ἐν τῇ ἀδυναμίᾳ της, ἀγερώχως ἐπιδεικνύουσα τὸν ἀρχαῖον χιτῶνα τοῦ μεγαλείου καὶ τῆς δόξης της, θαυμασίως μεταμορφωθέντα πάλιν εἰς αὐτοκρατορικὴν πορφύραν δι' αἵματος; (Ραγδαῖαι χειροκροτήσεις).

Διατί, Κύριοι;

Διότι εἶπεν ὁ Θεός, ὅτι ἡ γῆ ἐκείνη, ἥτις ὑπῆρξεν ἀνέκαθεν ὁ ἀνθὼν τῶν ἰδεῶν, ἡ μήτρα ἔνθα ἐκυοφορήθη ὁ σπόρος τῆς ἐλευθερίας, ὅπου ηὔξησεν, ἠνδρώθη τὸ δένδρον τοῦ πολιτισμοῦ, ὅπου ἐκαρποφόρησε τὸ δένδρον τῆς θείας ἐνσαρκώσεως, εἶπεν ὁ Θεός, ὅτι ἡ γῆ ἐκείνη δὲν ἔπρεπε νὰ μείνῃ στεῖρα.

Οὔτε ὁ πέλεκυς τῆς κατακτήσεως, οὔτε αἱ δῃώσεις, οὔτε αἱ καταστροφαὶ ἴσχυσαν νὰ καταστρέψωσι τὰς ῥίζας τῆς γιγαντιαίας δρυός. Κύκλῳ τοῦ ἀπηρχαιωμένου κόσμου, εἶπεν ὁ Θεός, νὰ βλαστάνωσιν ἀενάως ἀειθαλεῖς παραφυάδες, καὶ ἐκ τοῦ φλοιοῦ τοῦ δένδρου ν' ἀναφύωνται νέοι κλάδοι, νέα φύλλα. (Εὖγε! Εὖγε! καὶ ῥαγδαῖαι χειροκροτήσεις).

Ἡ ψυχὴ τῆς Ἑλλάδος περικλεισθεῖσα ἐντὸς στενοχώρου εἱρκτῆς, ἀνηλεῶς δεσμευθεῖσα, διέφυγεν, Κύριοι, ἐκ τοῦ ζοφεροῦ καταγωγίου, ὅπου ἄσπλαγχνοι δεσμοφύλακες προσεπάθησαν νὰ τὴν θάψωσι, καὶ ἀφοῦ διέτρεξε τὰ ὄρη τῆς Ἠπείρου, ἀφοῦ ἠσπάσθη τὰς κορυφὰς τοῦ Πίνδου καὶ τοῦ Ὀλύμπου, ἀφοῦ ἐνηγκαλίσθη τὴν Κρήτην, ἦλθε καὶ παρεκάθισε μεθ' ἡμῶν. Σεῖς εἶσθε σήμερον ἡ ψυχὴ τῆς Ἑλλάδος. (Χειροκροτήσεις παρατεταμέναι)

Καὶ τὸ βῆμα τοῦτο, καὶ τὰ ψυχρὰ ἐκεῖνα ἑδώλια, καὶ τὰ περιεστῶτα πλήθη, καὶ ὁ θρόνος τοῦ Προέδρου, καὶ ὁ ἀὴρ ὃν ἀναπνέομεν, καὶ ἡ εἰκὼν τοῦ Βασιλέως, πάντα ταῦτα σήμερον εἶναι ἡ ψυχὴ τῆς Ἑλλάδος. Ἂς παύσωσι λοιπὸν πρὸς στιγμὴν τὰ πάθη, (συνεχεῖς χειροκροτήσεις διακόπτουσι τὸν ἀγορεύοντα), ἂς σβεσθῶσι αἱ ἔριδες, ἂς ἐκλείψωσιν αἱ ἀτομικότητες, ἂς σιγήσῃ ἡ τρικυμία τοῦ συνήθους κοινοβουλευτικοῦ βίου, διότι Βασιλὶς καὶ κυρίαρχος μόνη πρέπει νὰ λαλήσῃ καὶ νὰ εἰσακουσθῇ ἡ ψυχὴ τῆς Ἑλλάδος. (Ἐπανειλημμέναι καὶ ζωηραὶ χειροκροτήσεις).

Ἀφ' ἧς στιγμῆς ἀπεχωρίσθημεν, Κύριοι, κατὰ τὸν παρελθόντα Ἰανουάριον, ἤρχισαν ἐν τῇ ἑσπερίᾳ Εὐρώπῃ νὰ κυοφορῶνται μεγάλαι πολιτικαὶ μεταβολαί. Τὰ παρὰ τὸν Ἄλβιν Δουκᾶτα ὑπῆρξαν ἡ αἰτία σπουδαίας ἀναστατώσεως, καθὼς πολλάκις μικρὸν καὶ ἀσήμαντον κένημα διεγείρει ἐν τῷ ἀνθρωπίνῳ ὀργανισμῷ ἐπικίνδυνα νευρικὰ νοσήματα. Ἐν τῇ Ἱστορίᾳ τῆς ἀνθρωπότητος ὁ δέκατος ἔνατος αἰὼν θέλει διαλάμπει ἐν μέσῳ τοῦ κοιμητηρίου τοῦ παρελθόντος, οὐχὶ ὡς ἡμίσβεστος νεκρικὴ λυχνία, ἀλλ' ὡς φαεινότατος ἀστὴρ ἀνημμένος παρ' αὐτῆς τῆς δεξιᾶς τοῦ Ὑψίστου.

Τὰ αἵματα καὶ ἡ θυελλώδης ἐμφάνισις τῆς πρώτης Γαλλικῆς Αὐτοκρατορίας, ἡ ἀνέγερσις καὶ ἡ πτῶσις τῶν Βουρβώνων, ἡ συνταγματικὴ ἐπανάστασις τῶν 1830, ἡ Γαλλικὴ δημοκρατία, ὁ Κριμαϊκὸς πόλεμος, πάντα ταῦτα θέλουσι μείνει γεγραμμένα ἐν ταῖς δέλτοις τῆς Ἱστορίας, καθὼς ἀναγράφονται ἐπὶ τῶν Μαυσωλείων τὰ ὀνόματα τῶν τεθνεώτων· ἀλλ' ὅ,τι πέπρωται νὰ ζήσῃ ζωὴν αἰωνίαν, νὰ καταστείλῃ καὶ αὐτὴν τὴν καταστρεπτικὴν ἐνέργειαν τοῦ χρόνου, ἀενάως ἐνισχυόμενον καὶ κραταιούμενον, ἀναντιρρήτως, Κύριοι, εἶναι τὸ δόγμα τῶν Ἐθνικοτήτων.

Τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος, εὐθὺς μετὰ τὴν ἅλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως

ἐξελέχθη παρὰ τοῦ Παντοδυνάμου Θεοῦ, ἵνα παραλάβῃ ἐν τοῖς σπλάγχνοις αὐτοῦ καὶ ἐπφάσῃ τὸν πολύτιμον σπόρον. Οὐδὲ παρῆλθε χρόνος πολὺς καὶ ἀπὸ ἄκρας εἰς ἄκραν τῆς Ἑλλάδος ἤρχισαν ν' ἀναφαίνωνται τὰ συμπτώματα τῆς θαυμασίας ἐνσαρκώσεως. Διῃρημένη ἡ ἡμετέρα φυλὴ εἰς ἀναρίθμητα κλάσματα, ὀρφανή, καθῃμαγμένη, ἔδειξεν ἀπὸ τετρακοσίων ἤδη ἐτῶν ὅτι εἶχε πλήρη τὴν συναίσθησιν τῆς ἐντολῆς της, οὐδεμίαν δὲ παρέλιπεν εὐκαιρίαν, ἵνα μαρτυρήσῃ ὑπὲρ τῆς ἀληθείας τοῦ δόγματος, ὅπερ θεόθεν εἶχε παραλάβει. Συνωμοσίαι ἐπὶ συνωμοσιῶν, ἐπαναστάσεις ἐπὶ ἐπαναστάσεων, σφαγαί, βάσανα, ἀκαταλόγιστοι συμφοραὶ ὑπῆρξαν τὰ φαινόμενα τοῦ ἐμβρυϊκοῦ οὕτως εἰπεῖν βίου τῆς μεγάλης, τῆς ἱερᾶς ταύτης ἰδέας. Ὑπηρέται τοῦ αὐτοῦ δόγματος, καίτοι διαχωριζόμενος ὑπὸ τοῦ μακροῦ διαστήματος διακοσίων περίπου ἐτῶν, ὑπῆρξαν κατὰ τὰ 1686 ὁ ἀείμνηστος Θεόφιλος καὶ ὁ Γερμανὸς κατὰ τὸ 1821, ὁ λεοντοκάρδιος Κούρμας καὶ ὁ μεγαλομάρτυς Ἀθανάσιος Διάκος, ὁ Πάνος Μεϊντάνης καὶ ὁ Ὀδυσσεὺς Ἀνδροῦτσος, ὁ Ἀγγέλης Σουμήλας καὶ ὁ Κολοκοτρώνης, ὁ Σπαθόγιαννος καὶ ὁ Νικήτας. Καὶ ὅμως ἀπέναντι τῆς πασιφανοῦς ταύτης ἐνεργείας τοῦ ἑλληνισμοῦ οἱ λαοὶ ἐν τῇ ἑσπερίᾳ Εὐρώπῃ ἔμενον ἀνάλγητοι, ἀπαθεῖς, καὶ ἐνῷ οἱ Φιλικοὶ συνεσκέπτοντο, ἐνῷ τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος κατέθετεν ἐπὶ τοῦ ἱεροῦ Εὐαγγελίου τὸν φοβερὸν ὅρκον του, ἐνῷ ἐτροχίζετο παρ' ἡμῖν ἐν κρυπτῷ ἡ μάχαιρα καὶ ἔρρεεν ἐν παραβύστῳ ἐκ τῆς χύτρας ὁ μόλυβδος πρὸς κατασκευὴν τυραννοκτόνων σφαιρῶν, ἐκεῖ ἐγεννᾶτο τὸ τερατωδέστερον ἀποκύημα τοῦ αἰῶνος τούτου, ἡ Ἱερὰ συμμαχία, καὶ συνετάττοντο συνθῆκαι, δι' ὧν ἄλλα μὲν ἔθνη κατεσπαράσσοντο, ἄλλα δὲ κατεδικάζοντο νὰ ζήσωσιν αἰωνίως ἐντὸς τῶν στενωτάτων ὁρίων, ἅτινα εὐηρεστήθησαν νὰ χαράξωσι ἀνατόμοι διπλωμάται.

Ἀπέναντι τῆς ἀπελπιστικῆς ταύτης πολιτικῆς τῶν μεγάλων χριστιανικῶν τῆς Εὐρώπης δυνάμεων ἡ Ἑλλάς, πιστὴ εἰς τὴν ἀποστολήν της, ἐγείρεται πάλιν καὶ προκηρύσσει τὸ δόγμα τῆς ἐθνικῆς ἑνότητος, ὡσανεὶ διαμαρτυρομένη μόνη κατὰ τῶν ἰσχυρῶν τῆς γῆς, ὡσανεὶ προαισθανομένη τὴν προσεχῆ βασιλείαν τῶν ἰδεῶν της.

Καὶ τότε οἱ σπινθῆρες τῆς πυρκαϊᾶς τοῦ Ἱεροῦ ἀγῶνος ἐκσφενδονίζονται μέχρι περάτων τῆς γῆς, ἀναφλέγεται ἐκ μιᾶς τὸ αἷμα τῶν φιλευθέρων· γεννᾶται ἐκ τοῦ ἑλληνισμοῦ ὁ φιλελληνισμός, καὶ ἰδοὺ ὡς ἐκ συνθήματος συνέρχονται καὶ συναντῶνται ἐπὶ τοῦ ἀπαισίου πεδίου τοῦ Πέτα, οἱ ἀπόστολοι ἁπάντων τῶν Ἐθνῶν, βαπτίζονται ἐν τῇ ἡμετέρᾳ κολυμβήθρᾳ καὶ ἐν τῇ αἱματηρᾷ ἐκείνῃ σπονδῇ καθιεροῦσι μεθ' ἡμῶν τὸ νέον σύμβολον, δι' οὗ ἡ ἀνθρωπότης ἐπέπρωτο νὰ βαδίσῃ εἰς τὸν προορισμόν της. (Ζωηραὶ χειροκροτήσεις).

Ἀλλ' ἡ ἀλήθεια, ὅσον κραταιά, ὅσον ἀκαταμάχητος καὶ ἂν εἶναι, δὲν δύναται νὰ βασιλεύσῃ ἐκ μιᾶς. Αἱ προλήψεις, τὰ ἀτομικὰ συμφέροντα, ἡ φυσικὴ τάσις τῶν ἀνθρώπων πρὸς τὴν ἀντίρρησιν καὶ τὸν ἀνταγωνισμὸν ἀνέστειλαν τὸν θρίαμβον τοῦ σωτηρίου δόγματος, καὶ ἐκ μὲν τοῦ Ἱεροῦ Ἀγῶνος ἐφύτρωσεν ἀπροσδοκήτως ραχιτικὸν καὶ παράμορφον ἔκτρωμα, τὸ ἑλληνικὸν Βασίλειον (Εὖγε! Εὖγε), ἐν δὲ τῇ ἑσπερίᾳ Εὐρώπῃ αἱ νέαι ἀρχαὶ ἐγένοντο μόνον καταφανεῖς διὰ σποραδικῶν καὶ στιγμιαίων ἐκρήξεων.

Ἐφ' ὅλην τριακονταετίαν διήρκεσεν ὁ ἀκατανόητος λήθαργος καὶ τὴν μὲν εὐρωπαϊκὴν κοινωνίαν ἐκυβέρνησεν ἡ θανάσιμος ἀρχὴ τοῦ Status quo, ἡ δὲ Ἀνατολὴ κατεδικάσθη νὰ σήπεται ὑπὸ τὸν ὄγκον ἄλλης θανασιμωτέ-

ρας ἀρχῆς, τῆς ἀρχῆς δι' ἧς ἐκηρύσσετο ἡ ἀκεραιότης τῆς ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας. Καὶ ὅμως, Κύριοι, τὸ δόγμα τῶν ἐθνικοτήτων εἰσέδυσεν ἐν κρυπτῷ. Αἴφνης ἐπὶ τοῦ θρόνου τῆς Γαλλίας ἀνορθοῦται ἡ γενεὰ τοῦ μεγάλου Ναπολέοντος, καὶ ἐκ τοῦ στόματος ἑνὸς Βοναπάρτου ἐκφεύγει τὸ σύνθημα τοῦ πολέμου, καὶ προκηρύσσονται τὰ κυριαρχικὰ τῶν ἐθνῶν δικαιώματα.

Ἤδη ἡ Ἰταλία κατηρτίσθη, καὶ ἐν διαστήματι ἑνὸς περίπου μηνὸς σφριγῶσα, ἀρειμανὴς ἐγείρεται ἡ γερμανικὴ ἐθνότης καταπληκτική, ἀκατάσχετος, ὡς ἂν ἤθελε βιαίως νὰ κερδίσῃ ζωήν, ἣν ἐπὶ ματαίῳ ἐδαπάνησεν ἐπὶ τοσοῦτον χρόνον ἐν διαιρέσει καὶ σπαραγμοῖς.

Ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς μάχης εἰς Σαδόβαν ἐνίκησε μὲν ὁ Βίσμαρκ καὶ τὰ βελονωτὰ τῶν Πρώσσων πυροβόλα, ἀλλ' ἀφανὴς καὶ ἀόρατος ἀρχηγέτης τοῦ πολέμου ἐκείνου, μὴ ἀμφιβάλλετε, ὑπῆρξε τὸ δόγμα τῶν ἐθνικοτήτων. Ἡ δὲ Αὐστρία ὑπεχώρησεν, οὐχὶ διότι ἐν μιᾷ συμπλοκῇ ἐξηντλήθησαν τὰ γιγαντιαῖα πολεμικά της μέσα, οὐχὶ διότι ἀπεδειλίασε στρατὸς ἀληθῶς γενναῖος, ἀλλὰ διότι ἐνόησεν ὅτι ἐξ ἀρχῆς τῆς ἐπαφῆς καὶ τοῦ συγχρωτισμοῦ τῶν ἀντιμαχομένων ἠδύνατο νὰ προέλθῃ ἡ ἀποσύνθεσις τῆς αὐτοκρατορίας τῶν Ἁψβούργων.

Ἐνίκησε λοιπόν, Κύριοι, νίκην περιφανῆ ἐν τῇ ἑσπερίᾳ Εὐρώπῃ τὸ δόγμα τῶν Ἐθνικοτήτων. Ἐπὶ δὲ τῇ χαρμοσύνῳ ἀγγελίᾳ τί παράδοξον ἂν ἐγαλβανίσθησαν καὶ τὰ νεῦρα τοῦ κοιμωμένου Ἑλληνισμοῦ; Ποία ἀνθρωπίνη δύναμις θὰ ἴσχυε ποτὲ νὰ καταστείλῃ τὴν ἔκρηξιν τῶν προαιώνων πόθων τῆς Ἑλλάδος καὶ ποία εὐσυνείδητος καὶ τιμία πολιτικὴ θὰ ἀπετόλμα νὰ ἐπικρίνῃ καὶ νὰ καταδικάσῃ ἡμᾶς ἢ νὰ φανῇ περίλυπος, βλέπουσα τὸ γηραιὸν τοῦτο χῶμα ἕτοιμον πάντοτε νὰ διαθρέψῃ τὰς ρίζας τοῦ ἀειθαλοῦς δένδρου τῆς ἐθνικῆς αὐτονομίας; (Ραγδαῖαι χειροκροτήσεις).

Καὶ ὅμως, Κύριοι, οἱ μεγάλοι, οἱ ἰσχυροὶ προστάται καὶ φίλοι τῆς Ἑλλάδος, μάρτυρες αὐτόπται τῆς φοβερᾶς καχεξίας, ἥτις ὁσημέραι ἀπορροφᾷ πάσας τὰς ζωτικὰς ἡμῶν δυνάμεις, καίτοι γινώσκοντες ἀκριβῶς τὸν ἀληθῆ λόγον τῶν ἡμετέρων νοσημάτων, εὐαρεστοῦνται νὰ μένωσι ψυχροὶ θεαταὶ τῶν γεγονότων· ἡ δὲ Ὑψηλὴ Πύλη ἔρχεται καθ' ἑκάστην καὶ μᾶς παρενοχλεῖ διὰ τῶν ἀπειλῶν καὶ τῶν διακοινώσεών της, ὡς ἂν μὴ ἐγίνωσκεν ὅτι δυνάμει τῶν ἀμετατρέπτων κανόνων τῆς φύσεως, ὅταν αἱ αὖραι τῆς ἀνοίξεως ἀρχίζουν νὰ πνέωσι, πρέπει ἐξ ἀνάγκης νὰ διαλύωνται οἱ παγετοὶ (ἐνταῦθα ὁ ἀγορεύων διακόπτεται διὰ ζωηροτάτων ζητωκραυγῶν), πρέπει ἐξ ἀνάγκης νὰ βλαστάνωσιν οἱ σπόροι οἵτινες διαρκοῦντος τοῦ χειμῶνος ἐκοιμῶντο ὑπὸ τὴν χιόνα.

Ἡ Κρήτη ἀνέλαβε τὴν ἐξακολούθησιν τοῦ προαιωνίου ἔργου, ὅπερ διὰ τῆς καταρτίσεως τοῦ Ἑλληνικοῦ βασιλείου ἔμεινε ἀνεκπεραίωτον. Δίδει τὸ τιμαλφὲς αὐτῆς αἷμα, τὴν πολύτιμον αὐτῆς σάρκα, προσθέτει τὰ λείψανα τῶν τέκνων της, ὅπως δι' αὐτῶν ἀνυψωθῇ ἐπ' ὀλίγον ὁ πύργος τοῦ Ἑλληνισμοῦ, καὶ σεῖς μᾶς ἐρωτᾶτε διατί συμπονοῦμεν, διατί συγκινούμεθα; Ἄπαγε τῆς βλασφημίας!

Μὴ ὁ ἀγὼν οὗτος εἶναι νέος; μὴ δὲν χωρίζουσι τὸν λαὸν ἐκεῖνον ἀπὸ τῶν κατακτητῶν ποταμοὶ αἵματος, γιγαντιαῖοι σωροὶ πτωμάτων; Τί λοιπὸν ζητεῖ νὰ μάθῃ παρ' ἡμῶν ἡ Ὑψηλὴ Πύλη καὶ πῶς νὰ ἀπευθύνεται εἰς ἡμᾶς δὲν ἐρωτᾷ τὴν συνείδησίν της, καὶ δὲν ὁμολογεῖ τὴν ἀληθῆ αἰτίαν τοῦ νοσήματος, ὑφ' οὗ κατατρύχεται; (Εὖγε! Εὖγε!).

Τὸ κατ' ἐμέ, Κύριοι, ἐπιλαμβανόμενος σήμερον τοῦ μεγάλου ἐθνικοῦ ζητήματος, δὲν προτίθεμαι νὰ ἐπικρίνω οὐδένα· ἀπ' ἐναντίας φρονῶ ὅτι ἀπουσιαζούσης τῆς Βουλῆς εἰς οὐδένα ἐπετρέπετο νὰ διατυπώσῃ πρόγραμμα καὶ νὰ χαράξῃ πορείαν, ἐξ ἧς ἠδύναντο νὰ προκύψωσι σπουδαιόταται συνέπειαι.

Ἀλλὰ σήμερον, Κύριοι, σήμερον ὅτε τὸ ἔθνος ἀκέραιον διὰ τῶν ἀντιπροσώπων αὐτοῦ ἵσταται ἐνώπιον τοῦ νομίμου, τοῦ προσφιλοῦς αὐτῷ ἡγεμόνος, σήμερον ὅτε πρόκειται νὰ ἐκφρασθῶσιν οἱ ἀληθεῖς πόθοι τῆς φυλῆς ὅτε ἐν ἀγωνίᾳ θανάτου διατελοῦντες οἱ δοῦλοι Ἕλληνες προσμένουσι ν' ἀκούσωσιν ἐκ στόματος ἡμῶν ἕνα παρήγορον λόγον, καὶ νὰ μάθωσιν ὅτι δὲν φοβούμεθα νὰ διακηρύξωμεν τὴν νομιμότητα τῶν δικαιωμάτων μας, σήμερον ὅτε οἱ ἀντιπρόσωποι τῶν εὐεργετίδων Δυνάμεων σιωπηλοὶ ἀκροάζονται, ἵνα σταθμίσωσι τὸν βαθμὸν τοῦ θάρρους καὶ τῆς ἀποφασιστικότητος ἡμῶν, ὤ! σήμερον δὲν ἐπιτρέπεται εἰς ἡμᾶς νὰ σιωπήσωμεν.

Ἀλλ' ἐὰν καὶ τὰ στόματα ἡμῶν ἠθέλομεν ἀποφασίσει νὰ φράξωμεν, ἂν χάριν τῆς πιέσεως, ἥτις πανταχόθεν διενεργεῖται ἐπὶ τῆς ἡμετέρας διανοίας, ἠθέλομέν ποτε στέρξει νὰ μείνωμεν ἄφωνοι, καὶ νὰ παραστήσωμεν οὕτω πως ἐνώπιον τοῦ κόσμου ὅλου τὸ ἐλεεινὸν θέαμα Βουλῆς μὴ τολμώσης ν' ἀποκαλύψῃ τὸν ἀληθῆ λόγον τῶν παθημάτων τοῦ ὑπ' αὐτῆς ἐκπροσωπουμένου λαοῦ, ἂν ἀπέναντι τῆς γενναίας συμπαθείας, ἥτις ἁπανταχοῦ διεγείρεται ὑπὲρ τῶν ἀναξιοπαθούντων ὁμογενῶν, ἡμεῖς θέλομεν πεισθῆ νὰ διελθῶμεν ἀσυζητητὶ τὰ πάντα, ὤ! Κύριοι, πιστεύσατε ὅτι τὸν παιδαριώδη τοῦτον μυστικισμὸν οὐδεὶς θὰ τὸν ἐξετίμα, διότι διὰ μυρίων ἄλλων ὀχετῶν διασαλπίζεται πανταχόθεν, ὅτι ὁ ἀγὼν τῆς Κρήτης εἶναι ἀγὼν τοῦ ἑλληνισμοῦ (χειροκροτήσεις, ναί ναί), ὅτι τὰ παθήματα τῶν δούλων ὁμοφύλων εἶναι ἰδικά μας παθήματα (ζωηραὶ ἐπιδοκιμασίαι), καὶ ὅτι πρὸς ἐκπλήρωσιν τῶν ἱερῶν ὑποχρεώσεων, αἵτινες ἐπιβάλλονται ἡμῖν ὑπὸ τοῦ ὅρκου τῶν 1821, δὲν δυνάμεθα παρὰ νὰ παρέχωμεν εἰς αὐτοὺς τὴν συμπάθειαν καὶ τὰ δάκρυά μας (Εὖγε! Εὖγε!), ὅτι τὸ Βασίλειον τοῦτο οὔτε δύναται, οὔτε θέλει νὰ ζήσῃ ἐντὸς τῆς στενοχώρου εἱρκτῆς, ἔνθα ἀπὸ τριακονταετίας ἤδη τήκεται καὶ μαραίνεται (παρατεταμέναι χειροκροτήσεις διακόπτουσι τὸν ἀγορεύοντα).

Τίς δύναται νὰ ἀμφιβάλλῃ πλέον περὶ τούτου; Ἡμεῖς ὅσοι καταναλίσκομεν τὸν ἐλεεινὸν βίον ἐν ταῖς ἐπαρχίαις, ἡμεῖς μόνοι δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν μέχρι τίνος προέβη ἡ ἀπελπισία καὶ ἡ ἀποσύνθεσις. Ὅταν ἡ ζωὴ καταντήσῃ νὰ εἶναι διηνεκὴς πάλη κατὰ τῆς βίας, ἡ προσωπικὴ τοῦ πολίτου ἐλευθερία, ἐνῷ κεῖται ὑπὸ τὴν ἐγγύησιν τοῦ θεμελιώδους νόμου, νὰ ἐξήρτηται ἐκ τῆς ἰδιοτροπίας τῶν κακούργων, νὰ βλέπῃ τις τὸν νόμον ἀνίσχυρον κατὰ τὰς αὐθαιρεσίας τοῦ τυχόντος, παραλελυμένην τὴν διοίκησιν, νεκρὰν τὴν δικαιοσύνην, κλεισμένον τὸ μέλλον εἴς τε τὰς παρούσας καὶ τὰς ἐπερχομένας γενεάς, τὴν χρεωκοπίαν βασιλεύουσαν, ὤ! τότε, Κύριοι, ἡ ὕπαρξις ὄχι μόνον δὲν ἔχει θέλγητρα, ἀλλὰ μεταβάλλεται εἰς μαρτύριον, εἰς σκληρὰν ἀγωνίαν. Καὶ αὐτὴ ἡ αὐτονομία, ἣν διὰ τοσούτων θυσιῶν ἀπεκτήσαμεν, κατήντησεν ἤδη πικρὰ εἰρωνεία, τὰ διαθρυλούμενα κυριαρχικὰ τοῦ κράτους τούτου δικαιώματα εἶναι χλευασμὸς αὐτόχρημα καὶ περίγελως, ἀφοῦ οὔτε κἂν νὰ συμπαθῶσιν πρὸς τοὺς βασανιζομένους καὶ τοὺς προκινδυνεύοντας ἀδελφοὺς μᾶς ἐπιτρέπεται. (Ζωηραὶ ἐπιδοκιμασίαι).

Καὶ ὅμως ὁ λαὸς οὗτος ζῇ... ζῇ, Κύριοι, μὰ τοὺς ἐν Κρήτῃ πίπτοντας

καὶ βασανιζομένους, ζῇ (ἀπὸ τοῦδε μέχρι τέλους ὁ ἀγορεύων διεκόπτετο συνεχῶς ὑπὸ τῶν χειροκροτημάτων τῆς Βουλῆς καὶ τοῦ ἀκροατηρίου· συγκίνησις βαθυτάτη), ζῇ· μὰ τὴν θυσίαν τοῦ Εὐγενίου, μὰ τὸ αἷμα τοῦ Βαφιάδου... τοῦ Βαρνάβα.... τοῦ Ἔσλεν... μὰ τὰς πληγὰς καὶ τὴν αἰχμαλωσίαν τοῦ Πραΐδου καὶ τοῦ Μάνου... ζῇ μὲ τὰ πυρίκαυστα ἐρείπια τοῦ Ἀρκαδίου... ζῇ μὰ τὸν θρῆνον καὶ τὸν κοπετὸν ἀπειραρίθμων γυναικῶν καὶ παίδων... ζῇ μὰ τὸ ἀπερίγραπτον ἄλγος, ὑφ' οὗ καταχυρεύεται πᾶσα ἑλληνικὴ καρδία, ζῇ!

Ἡμεῖς ἐθέσαμεν τὸ ὠτίον ἐπὶ τοῦ ἀγροίκου, ἐπὶ τοῦ πολυπαθοῦς στήθους του καὶ ἠκροάσθημεν καὶ εὕρομεν ὅτι ἡ καρδία του εἶναι ὑγιὴς καὶ τὸ αἷμά του πλῆρες θερμότητος καὶ πλαστικῆς δυνάμεως· ἠκροάσθημεν πάλιν καὶ ἠκούσαμεν βρυχωμένην ἐν τοῖς σπλάχνοις του μυστηριώδη τρικυμίαν. Ἐπανελάβομεν τὴν ἔρευναν καὶ ἐπείσθημεν ὅτι οἱ βροντώδεις παλμοί του δὲν εἶναι σύμπτωμα ὀργανικῆς ἀσθενείας, εἶναι ἀποτέλεσμα ἀκατασχέτου ὑπεραιμίας· ὅτι αἱ ἐξάψεις τοῦ νοός του δὲν εἶναι φαινόμενον ἐγκεφαλικῆς ἀλλοιώσεως, ὅτι ἡ θορυβώδης ἀναπνοή του δὲν εἶναι δύπνοια ἐξ ὀργανικοῦ τῶν πνευμόνων ἐλλείμματος, ἀλλ' εἶναι ἀδημονία προκαλουμένη ἐξ ἀνυποφόρου στενοχωρίας, (Εὖγε! Εὖγε!). Καὶ ἀφοῦ ἐπείσθημεν περὶ πάντων τῶν τούτων, ἐμορφώσαμεν, Κύριοι, τὴν διάγνωσίν μας, καὶ ἰδοὺ ἐρχόμεθα σήμερον νὰ διακηρύξωμεν ἀπὸ τοῦ βήματος τούτου, ὅτι μόνη θεραπεία εἶναι ἡ ἐπέκτασις τῶν Ἑλληνικῶν ὁρίων, εἶναι ἡ ἀποκατάστασις τῆς μεγάλης ἑλληνικῆς ἐθνότητος. (Χειροκροτήσεις καὶ ἐπιδοκιμασίαι πανταχόθεν).

Ἐν ταῖς ὀλίγαις ταύταις λέξεσι περικλείεται, Κύριοι, τὸ αἴνιγμα τῆς παρούσης ἀθλιότητος καὶ τῆς μελλούσης εὐημερίας. Αὗται πρέπει ἀπὸ τοῦδε νὰ γίνωσι τὸ πρόγραμμα οἱασδήποτε κυβερνήσεως, τὸ θέμα τῆς δημοσιογραφίας, τὸ ἀντικείμενον τῶν φροντίδων καὶ τῶν σκέψεών μας. (Εὖγε! Εὖγε! Ναί! Ναί!). Πᾶσα ἄλλη ὑπόσχεσις εἶναι ψεῦδος, εἶναι ἀπάτη. Ἀπέναντι τῆς μεγάλης ταύτης ἀληθείας, τοῦ φοβεροῦ τούτου βράχου, πᾶσα ἄλλη ἀπόπειρα, πᾶσα ἄλλη ἐνασχόλησις θέλει ναυαγεῖ οἰκτρῶς, καὶ θέλει πνίγεσθαι ἐν τῷ πελάγει τῆς μεγάλης ἐθνικῆς ἀπαιτήσεως. (Εὖγε! Εὖγε!).

Λάβετε λοιπὸν παρὰ τοῦ πολυπαθοῦς τούτου ἔθνους πάντα τὰ μέσα, ἀλλά.... ἐνεργήσατε. Ἡ Βουλὴ ὑπὸ τὸν ὅρον τοῦτον πέποιθα, Κύριοι, ὅτι παράσχει εἰς Ὑμᾶς τὴν ἐμπιστοσύνην της. Ἄς ριφθῶμε τέλος ἐντὸς τῆς ἐθνικῆς πυρᾶς καὶ ἂς διακαμινευθῶμεν οἱ ἱδρῶτες τῆς φυλῆς, τὸ αἷμα τοῦ ἔθνους, ὁ δημόσιος πλοῦτος, αἱ καρδίαι, αἱ διάνοιαι, τὰ ἐρείπια τοῦ Παρθενῶνος, τὰ ὀστᾶ τῶν προγόνων μας. Ἄς πληρωθῶσιν αἱ ἀρχαῖαι ὀφειλαί, ὁ ἱερὸς οὗτος ἄρτος τῆς ἐλεημοσύνης, ἐξ οὗ ἔφαγον οἱ πατέρες μας. Ἄς συνομολογηθῶσι νέαι· ἀρκεῖ μόνον ἐκ τοῦ μεγάλου τούτου ὁλοκαυτώματος νὰ γεννηθῇ ἡ ζωή, νὰ ἀνατείλῃ τὸ μέλλον.... Ναί! τὸ μέλλον! φθάνει πλέον τὸ παρελθόν! Συνεζήσαμεν πάρα πολύ, Κύριοι, μετὰ τῶν τεθνεώτων, καὶ ἡ νάρκη τῶν μνημείων μᾶς ἀπεκοίμησεν... Ἰδέτε τί διαδραματίζεται ἐν Κρήτῃ. Ὁ ἀρχαῖος, ὁ προαιώνιος ἀγὼν ἐν πλήρει ὑπερμεσοῦντι δεκάτῳ ἐνάτῳ αἰῶνι, ἔλαβε τὸν χαρακτῆρα τῆς ριζικῆς ἐξοντώσεως... Χεῖρες αἱμοχαρεῖς ἀγρίων θεριστῶν βυθίζουσι τὸ δρέπανον ἐν τοῖς σπλάχνοις τῶν μητέρων, καὶ πειρῶνται ν' ἀποκόψωσι πρόρριζα τοὺς βλαστοὺς τοῦ ἀνεγεννωμένου Ἑλληνισμοῦ... (γενικὴ συγκίνησις). Σπεύσατε πρὶν ἢ ἀκαταμάχητα γεγονότα μᾶς ποδοπατήσωσιν. Ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ δύνανται σήμερον νὰ καταρτισθῶσι νέαι

ἐθνικαὶ κοσμογονίαι. Ὁ ἀρματωλικὸς μεσαίων ὑπῆρξεν ἡ ἐγκυμοσύνη, ἡ ἑκατονταετηρὶς αὕτη εἶναι τοκετός.

Ἀποκατάστασις τῆς ἑλληνικῆς ἐθνότητος, ἐπέκτασις τῶν ἑλληνικῶν ὁρίων, αὕτη ἔσται ἀπὸ τοῦδε ἡ σημαία τῆς ἐλευθέρας Ἑλλάδος. Ὑψώσατε αὐτὴν μετὰ παρρησίας, μετὰ πίστεως, καὶ ὑπὸ τὴν ζωογόνον αὐτῆς σκιάν, μὴ ἀμφιβάλλετε, θέλετε ἴδει ὅσον οὔπω συνερχομένους καὶ συναδελφομένους μεθ' ἡμῶν οὐ μόνον τοὺς Κρῆτας, ἀλλὰ καὶ τοὺς Θεσσαλοὺς καὶ Μακεδόνας καὶ Ἠπειρώτας, πρὸς ἐκπλήρωσιν τῶν πατροπαραδότων προφητειῶν, καὶ πρὸς πραγματοποίησιν τῶν εὐχῶν καὶ τῶν ὀνείρων τεσσάρων μακρῶν καὶ ἀτελευτήτων ἑκατονταετηρίδων. (Τρικυμιώδεις χειροκροτήσεις συνοδεύουσι τὸν ρήτορα, καταβαίνοντα τοῦ βήματος. Ἡ συνεδρία τῆς Βουλῆς διακόπτεται, οἱ δὲ βουλευταὶ μετὰ συγκινήσεως προσερχόμενοι ἠσπάζοντο τὸν κ. Βαλαωρίτην).

Προκήρυξις πρὸς τοὺς Λευκαδίους

Ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῶν ἐκλογῶν πρὸς ψήφισιν τῆς Ἑνώσεως μετὰ τῆς Ἑλλάδος

Φίλτατοι συμπολῖται,

Εἶχα ἀποφασίσει νὰ ἔλθω προσωπικῶς εἰς τὴν πανήγυρίν σας, ὄχι μόνον διὰ νὰ σᾶς εὐχαριστήσω διὰ τὴν ἀγάπην, τὴν ὁποίαν εἰς τὰς παρούσας περιστάσεις ἀκούω ὅτι αἰσθάνεσθε δι' ἐμέ, ἀλλὰ καὶ διὰ νὰ σᾶς δώσω νὰ ἐννοήσετε πόσην βαρύτητα ἔχει σήμερον ἡ ψῆφός σας καὶ πῶς ἀπὸ τὴν διαγωγήν σας κρέμαται ἡ ζωή, ἡ τιμὴ καὶ τὸ μέλλον ὁλόκληρον τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους.

Εἶχα λοιπὸν ἀποφασίσει νὰ ἔλθω αὐτοπροσώπως, ἀλλὰ μὲ ἐμπόδισεν ἡ εἴδησις, τὴν ὁποίαν ἔλαβα μὲ τὸ τελευταῖον ἀτμοκίνητον ὅτι ὁ ἐπίτροπος τοῦ προσφιλοῦς Βασιλέως μας θὰ ἔλθῃ εἰς τὴν πατρίδα μας καὶ θὰ κατοικήσῃ εἰς τὸ κτῆμά μου. Μὴ δυνάμενος λοιπὸν νὰ ἀπομακρυνθῶ ἐδῶθεν, διότι ἀπὸ αὐτὴν τὴν ἐπίσκεψιν τοῦ Βασιλικοῦ ἐπιτρόπου ἐξαρτῶνται πολλὰ σοβαρὰ πράγματα, ἔρχομαι μὲ τὴν παροῦσά μου νὰ σᾶς φανερώσω ὀλίγας ἰδέας τὰς ὁποίας νὰ τὰς ἔχετε πρὸ ὀφθαλμῶν διὰ νὰ μὴ ἀπατηθῆτε ἀπὸ τὰς ῥᾳδιουργίας ἐκείνων, ὁποὺ πάντοτε σᾶς ἐπερίπαιξαν καὶ σᾶς ἐπεριγέλασαν.

Τὸ ζήτημα τῆς Ἑνώσεως εἶναι τελειωμένον. Ὅλαι αἱ συνθῆκαι εἶναι ὑπογεγραμμέναι καὶ μόνον προσμένεται ἡ ψῆφος τῶν ἀντιπροσώπων τοῦ Ἰονίου Λαοῦ διὰ νὰ ἔλθῃ ὁ ἀγαπητὸς Βασιλεὺς τῶν Ἑλλήνων. Ἂν οἱ ἀντιπρόσωποι τοῦ Ἰονίου Λαοῦ καταψηφίσουν τὴν Ἕνωσιν ἢ ἂν τὴν καθυποβάλουν εἰς ὅρους τοιούτους, ὥστε νὰ μένῃ ἀπραγματοποίητος, ὁ Βασιλεὺς δὲν ἔρχεται, τὸ ἔθνος ὅλον ἀφανίζεται ἀπὸ προσώπου τῆς γῆς, καὶ ἡμεῖς οἱ Ἑπτανήσιοι θὰ καταντήσωμεν χειρότερα ἀπὸ τοὺς Ἑβραίους καὶ ὅλα τὰ ἔθνη θὰ μᾶς δείχνουν μὲ τὸ δάχτυλο φωνάζοντας «μακρὰν ἀπὸ τοὺς προδότας».

Τέτοια θὰ εἶναι τὰ ἄφευκτα ἀποτελέσματα τῆς προδοσίας. Ἔχω ὅμως θετικὰς πληροφορίας, ὅτι εἰς ὅλας τὰς ἄλλας νήσους τέτοιος εἶναι ὁ ἐνθουσιασμὸς καὶ τοῦ λαοῦ ἡ μανία, ὥστε δὲν ὑπάρχει κανένας φόβος. Ἀρκεῖ μόνον νὰ μὴ μείνωμεν καὶ ἡμεῖς κατώτεροι ἀπὸ τοὺς ἄλλους καὶ νὰ δείξω-

μεν ὅτι εἴμεθα γνήσια καὶ νόμιμα τέκνα τῶν προγόνων μας.

Τὸ ζήτημα τώρα εἶναι διὰ τὴν ἐκλογὴν ὁποὺ θὰ λάβῃ χώραν ἔπειτα ἀπὸ ὀλίγας ἡμέρας καὶ διὰ τοῦτο θέλω νὰ σᾶς ὁμιλήσω.

Δὲν ἔχω σκοπὸν νὰ κακολογήσω κανένα, δὲν ἔχω σκοπὸ οὔτε νὰ ὑπερασπίσω κανένα. Περιορίζουμαι μόνον εἰς τὸ ἄτομόν μου, ἀφίνοντας ἐλευθέρους τοὺς ἐκλογεῖς νὰ πράξουν ὅπως βούλονται διὰ τοὺς ἄλλους. Πολλοὶ ἀπὸ τὴν ἐξοχὴν ἔρχονται πρὸς ἐμὲ καὶ μὲ ἐρωτοῦν εἰς ποίους νὰ ἐμπιστευθοῦν.

Εὐχαριστῶ ἐκ καρδίας ὅλους δι' αὐτὴν τὴν πεθοίθησιν, τὴν ὁποίαν ἔχουν εἰς ἐμέ. Ἀλλὰ καταλαμβάνετε ὅτι ἐγὼ δὲν πρέπει νὰ καταχρασθῶ τῆς ἀγάπης σας καὶ πρέπει νὰ δώσω ἐγὼ πρῶτος τὸ παράδειγμα, ἀφίνοντας εἰς τὴν ἱερὰν ταύτην περίστασιν ἐλευθέρους τοὺς ἐκλογεῖς εἰς τὴν ψῆφόν τους.

Γνωρίζετε καλῶς καὶ δὲν ἔχετε χρείαν ἐγὼ νὰ σᾶς εἴπω, ὅτι ἐκ νεαρᾶς ἡλικίας μόλις ἐγνώρισα τὸν κόσμον καὶ ἔγινα ὑπεύθυνος τῶν πράξεών μου πρὸς τὴν πατρίδα, γνωρίζετε λέγω καλῶς, ὅτι ἕνα καὶ μόνον πρᾶγμα ἐπεθύμησα, διὰ ἕνα καὶ μόνον πρᾶγμα ἀγωνίσθηκα, ἐθυσιάσθηκα, διὰ τὸ μεγαλεῖον καὶ διὰ τὴν δόξαν τοῦ ἔθνους μας. Ἐσεῖς δὲν γνωρίζετε παρὰ μόνον τὸ μέρος ὅπου ἔκαμα ὡς ἀντιπρόσωπος, ἀλλὰ ὁ Θεὸς γινώσκει πόσους ἄλλους κινδύνους ἔτρεξα καὶ πόσα ἄλλα φαρμάκια ἐκατάπια, ἑωσοῦ νὰ ἴδω θριαμβεῦον τὸ αἴσθημά μου. Ἡ προστασία ἐπροσπάθησε μὲ κάθε μέσον νὰ μὲ κερδίσῃ, ἀλλὰ δὲ τὸ ἐπέτυχε, καὶ εὐχαριστῶ τὸν Θεὸν ὁποὺ μοῦ ἔδωκε τὴν χάριν νὰ παρουσιάζωμαι σήμερον εἰς τοὺς συμπολίτας μου μὲ τὸ μέτωπο περήφανο καὶ καθαρό.

Μείνατε βέβαιοι ὅτι, ἂν ἤθελα τιμὲς καὶ δόξες ἀπὸ τὴν Προστασίαν, ἤθελα νὰ ἔχω χωρὶς κόπον, καθὼς τὰς ἔλαβον καὶ ἄλλοι. Ἀλλὰ αὐτὰς τὰς δόξας καὶ τὰς τιμὰς ἔπρεπε νὰ τὰς ἀγοράσω δίδοντας εἰς ἀντάλλαγμα τὴν συνείδησίν μου καὶ προδίδοντας τὰ ἐθνικὰ συμφέροντα.

Ἤρχισα τὸ πολεμικόν μου στάδιον πολεμώντας τὴν ξενοκρατίαν, καὶ ὁ Θεὸς ὁ μεγαλοδύναμος μοῦ ἔδωκε καρδιὰ σιδερένια καὶ δύναμι λεονταριοῦ διὰ νὰ ἐμπορέσω νὰ βαστάξω ἕως τὸ τέλος.

Πέρυσιν ἔπεσαν ἐπάνω μου σὰν τοὺς λύκους ὅλοι οἱ ἐχθροὶ τοῦ Ἔθνους καὶ μοῦ ἐκατασπάραξαν τὴν καρδίαν. Σᾶς ἐμεταχειρίσθηκαν ὡς ὄργανα εἰς τοὺς σκοπούς των καὶ σεῖς χωρὶς νὰ τὸ καταλάβετε, ἐπληγώσατε θανατηφόρα τὸν ἄνθρωπον, ὁποὺ μὲ τὸ σπαθὶ εἰς τὸ χέρι ἐμάχετο διὰ τὴν σωτηρίαν σας. Μοῦ ἀντήμειψεν ἡ πατρίδα μου τὰς θυσίας μου μὲ χολὴ καὶ μὲ φαρμάκι. Μὲ ἐκαταφρονήσατε καὶ μὲ ἀφήσατε ἐκτεθεμένον εἰς τὴν λύσσαν τῶν ἐχθρῶν τοῦ ἔθνους μας.

Ἐλυπήθηκα τότε κατάκαρδα ὄχι διὰ τὴν προσβολὴν ὁποὺ ἔλαβα, ἀλλὰ διότι ἔβλεπα ὅτι μὲ τὰ χέρια σας ἐσκάπτετε τὸν λάκκο σας ἐβάνετε τὴ θηλιὰ εἰς τὸ λαιμό σας. Ἐλυπήθηκα κατάκαρδα, διότι ἐξετάζοντας τὴν συνείδησί μου τὴν εὕρηκα καθαρὴ καὶ ἐφοβήθηκα μήπως ἡ λύπη μὲ τυφλώσῃ καὶ μὲ κάμῃ καὶ λησμονήσω τὰ χρέη μου.

Ἐλυπήθηκα κατάκαρδα νὰ βλέπω ἕνα λαὸν ἀνδρεῖον, πλασμένον ἀπὸ τὸ χέρι τοῦ Θεοῦ διὰ νὰ βοηθήσῃ τὸ Ἔθνος, νὰ καταντήσῃ δοῦλος ὀλίγων ῥαδιούργων καὶ νὰ φανῇ δειλὸς καὶ ἄνανδρος.

Ὦ! ἀδελφοὶ συμπολῖται! Μεγαλείτερη καταφρόνεσι, μεγαλείτερος ἐ-

ξευτελισμὸς διὰ τὸν Ἑλληνικὸν λαὸν δὲν εἶναι παρὰ ἡ δειλία. Καὶ ἡ προστασία μὲ τὰ ὄργανά της, μὲ τοὺς φίλους της καὶ μὲ τὰ τεχνάσματά της πέρυσι σᾶς ἔκαμε δειλοὺς καὶ τὴν ἐφοβήθητε. Ἐγὼ ὅμως δὲν τὴν ἐφοβήθηκα, τὴν ἐπολέμησα γενναῖα καὶ δὲν ἐφρόντισα ποτὲ οὔτε διὰ τὴν ζωήν μου, οὔτε διὰ τὰ συμφέροντά μου.

Ἐλυπήθηκα κατάκαρδα ἀλλὰ δὲ σᾶς ἐξεσυνερίστηκα. Ὅταν ἐκάθισα εἰς τὴν Βουλὴν ὡς ἀντιπρόσωπος, ἐτριπλασίασα τὴ δύναμί μου καὶ σεῖς γνωρίζετε ἂν σᾶς ἐδούλεψα ὡσὰν νὰ ἠθέλετε μὲ ἐκλέξει παμψηφεί.

Τώρα τὰ πράγματα πλησιάζουν εἰς τὸ τέλος τους. Ἡ Προστασία θὰ παραδώσῃ τὸ πνεῦμα. Ἀλλὰ ἠμπορεῖ νὰ σᾶς εἶμαι ἀκόμη ὠφέλειμος. Προσέξατε λοιπὸν εἰς τὴν κάλπην μου, τὴν ὁποίαν ἐμπιστεύομαι εἰς τὸν πατριωτισμόν σας, καὶ φυλαχθῆτε μήπως οἱ ἐχθροὶ τῆς πατρίδος σᾶς εἴπουν ὅτι, ὅσαι ψῆφοι ἐδόθησαν ἐναντίον μου, ἦσαν ψῆφοι ἐναντίον τῆς ἑνώσεως.

Δὲν εἶναι καιρὸς σήμερον νὰ ψηφίσετε οὔτε διὰ χάριν, οὔτε διὰ ὑποχρεώσεις, οὔτε διὰ φιλίαν, οὔτε διὰ συγγένειαν. Ἀνώτερον ἀπὸ ὅλα αὐτὰ ὑπάρχει τὸ σύμβολον τοῦ Σταυροῦ καὶ ἡ Ἐθνικὴ σημαία, διὰ τὴν ὁποίαν πρέπει νὰ εἴμεθα ἕτοιμοι πάντοτε νὰ χύσωμεν τὸ αἷμά μας.

Ἔχω τὴν πεποίθησιν ὅτι μεγάλα ὠφελήματα θὰ μᾶς προκύψουν ἀπὸ τὴν Ἕνωσιν. Ἀλλὰ σᾶς τὸ λέγω ἀπὸ τώρα, πρέπει νὰ εἴμεθα ἕτοιμοι καὶ εἰς κάθε θυσίαν. Τὰ ἔθνη δὲν ἀνασταίνονται χωρὶς θυσίας, καὶ πολὺ περισσότερον τὸ Ἑλληνικὸν Ἔθνος, ὁποὺ ἔχει πολλοὺς ἐχθρούς, ἀλλὰ ἔχει καὶ τὸν Θεόν, ὁποὺ τὸ φυλάττει.

Ὅσον τὸ κατ' ἐμὲ καὶ τὴν ζωήν μου καὶ τὰ τέκνα μου καὶ τὴν κατάστασίν μου τὰ ἀφιέρωσα εἰς τὸ ἔθνος μου καὶ κάθε θυσία θέλω τὴν κάμει ἀγαλλίασιν τῆς ψυχῆς μου. Μὴν ἀκούσετε λοιπὸν ἐκείνους, ὁποὺ σᾶς λέγουν ὅτι μὲ τὴν Ἕνωσιν θὰ ὑποφέρουν τὰ συμφέροντά σας. Ὅσοι ἐκφράζονται τοιουτοτρόπως δὲν γνωρίζουν ὅτι ὁ ἐθνισμὸς εἶναι ἀνώτερος παντὸς ἄλλου συμφέροντος.

Μεγαλύτερη καταφρόνεσι διὰ τὸ πλάσμα τοῦ Θεοῦ δὲν εἶναι παρὰ νὰ ὑπόκειται εἰς ξένους καὶ εἰς ἀλλοφύλους. Ἐγὼ ἐλπίζω πολλὰ καὶ μεγάλα καλὰ ἀπὸ τὴν Ἀγγλίαν, ἀλλὰ τοὺς Ἄγγλους τοὺς θέλω φίλους καὶ ὄχι ἀφεντάδες.

Ἀπὸ τὰ ὀλίγα λόγια ὁποὺ σᾶς γράφω, φίλτατοι συμπολῖται, ἐλπίζω ὅτι θὰ καταλάβετε ποῖον δρόμον πρέπει ν' ἀκολουθήσετε διὰ νὰ μὴν πέσετε πάλιν εἰς νέας παγίδας. Πέρυσι μὲ ἐκαταβιβάσατε εἰς τρόπον, ὥστε εἰς κάποιον διαμέρισμα δὲν ἔμεινα οὔτε μεταξὺ τῶν ἕξη βουλευτῶν, καὶ σεῖς οἱ ἴδιοι ἀμέσως ἐκαταλάβατε τὴν ἀπάτην καὶ ἐμετανοήσατε. Τὸ σφάλμα σας τὸ ἐδιόρθωσα μὲ τὴν διαγωγήν μου. Ἀλλὰ τὰ πράγματα εἶναι σήμερον διαφορετικά. Κάθε σφάλμα σας ἐμπορεῖ νὰ εἶναι ἀδιόρθωτο καὶ νὰ φέρῃ θανάσιμα ἀποτελέσματα. Σᾶς ἐπαναλαμβάνω λοιπὸν καὶ πάλιν ὅτι τὴν κάλπην μου ἐγὼ ἐμπιστεύομαι εἰς τὸν πατριωτισμόν σας, παραδίδω τὸ ὄνομά μου εἰς τὰ χέρια σας καὶ ἔχω πεποίθησιν ὅτι θὰ ἑνω-

θῆτε δλογυρά μου διὰ νὰ κερδίσωμεν εἰς τοῦτον τὸν τελευταῖον πόλεμον τὸν στέφανον τῆς νίκης.

Σᾶς ἀσπάζομαι ὅλους ἐκ καρδίας.
Ὁ συμπολίτης σας
ΑΡΙΣΤΟΤΕΔΗΣ ΒΑΛΑΩΡΙΤΗΣ

Ἀγόρευσις πρὸς τὸν λαὸν Λευκάδος

Μετὰ τὰς πρὸς ψήφισιν τῆς Ἑνώσεως ἐκλογὰς

Φ λ τ α τ ο ι σ υ μ π ο λ ῖ τ α ι,

Προβαίνω νὰ σᾶς ὁμιλήσω, φίλτατοι συμπολῖται, ὄχι διὰ νὰ κάμω ρητορικὴν ἐπίδειξιν ἢ ὀχλαγωγίαν, ὄχι διὰ νὰ ἐρεθίσω πάθη ἢ νὰ ἐξυπνήσω παλαιὲς πληγές. Ἡ ὥρα εἰς τὴν ὁποίαν εὑρισκόμεθα εἶναι ἱερά· ἐπάνωθί μας τὸ μάτι τοῦ Θεοῦ μᾶς κυττάζει καὶ ὅλοι συναισθανόμεθα ὅτι δὲν πρόκειται πλέον διὰ ἀτομικὰ συμφέροντα, ἀλλὰ περὶ τιμῆς, ζωῆς καὶ θανάτου μιᾶς φυλῆς ὁλοκλήρου.

Εἶναι περιττὸν καὶ ὅλως διόλου ἄσκοπον νὰ ξεθάψωμεν τώρα τὸ παρελθὸν καὶ νὰ ζωντανέψωμε πράγματα λυπηρά, ὁποὺ πρέπει ὅλοι νὰ τὰ λησμονήσωμεν καὶ ὅπου ἐγὼ πρῶτος εἶμαι ἀποφασισμένος νὰ σβύσω ἀπὸ τὴν ἐνθύμησί μου. Εἰς τὴν ἱστορίαν τῶν λαῶν τὰ περασμένα σφάλματα καὶ παθήματα πρέπει νὰ χρησιμεύουν ὡς διδασκαλία, ὡς μάθημα καὶ ὄχι ποτὲ ὡς ἀφορμὴ διὰ νὰ ἐξυπνοῦνται πάθη καὶ νὰ τεχναίνωνται ἐκδίκησες. Ἐγὼ πρῶτος θέλω δώσει τὸ παράδειγμα τῆς γενικῆς ἀδελφοποιήσεως, διότι θέλω ὁποὺ αὐτὴ ἡ κοινωνία νὰ γιατρευθῇ ριζικῶς ἀπὸ τὴν θανάσιμον ἀσθένειαν ὁποὺ τῆς κατέφαγε τὰ σπλάχνα, καὶ ἐν πλήρει ὑγείᾳ νὰ ριφθῇ εἰς τὰς ἀγκάλας τοῦ ὅλου ἔθνους καὶ τοῦ πιστοῦ βασιλέως μου.

Δὲν ἔχω λοιπὸν σκοπόν, φίλτατοι συμπολῖται, τὸ ἐπαναλαμβάνω καὶ πάλιν, νὰ σᾶς ὁμιλήσω οὔτε κατὰ τῆς προστασίας οὔτε κατ᾽ ἐκείνων ὁποὺ ἀπατήθησαν καὶ τὴν ὑπηρέτησαν. Ἡ πλάκα τοῦ τάφου ἂς σκεπάσῃ τὸ λείψανό της. Ζωντανὸν τὸν ἐχθρόν μας εἶναι ἔντιμον νὰ τὸν πολεμοῦμεν εἶναι νόμιμον νὰ τὸν θάπτωμεν.

Τὰ ὀλίγα λόγια ὁποὺ θὰ σᾶς εἴπω εἶναι λόγια ἀγάπης, θὰ εἶναι λόγια χαρᾶς, διότι ἐν μέσῳ τῆς γενικῆς ταύτης πανηγύρεως ἄλλο δὲν ἀκούω ν᾽ ἀντηχάῃ εἰς τὴν ἀκοή μου παρὰ τὸ γενναῖο καρδιοχτύπι ἑνὸς λαοῦ, ὁ ὁποῖος σηκώνεται ἀπὸ τὸν τάφον διὰ ν᾽ ἀναπνεύσῃ τὸν ἀέρα τῆς ἐλευθερίας.

Ἰδοὺ διατί σᾶς ὁμιλῶ καὶ εἰς τὴν δημοτική μας γλῶσσα καὶ ἄφησα κατὰ μέρος τὴν καθαρεύουσα. Εἶναι ἡ γλῶσσα ὁποὺ λαλεῖ ὁ μικρὸς καὶ ὁ μεγάλος, ὁ πλούσιος καὶ ὁ φτωχός, ὁ πεπαιδευμένος καὶ ὁ ἀμαθής, εἶναι ἡ γλῶσσα ὁποὺ βγαίνει ἀπὸ τὰ φυλλοκάρδια καὶ ὁποὺ καθένας ἀπὸ ἡμᾶς τὴν ἔμαθε βυζαίνοντας τὸ γάλα τῆς μητρός του.

Ἡ γλῶσσα τοῦ πεπαιδευμένου εἶναι πλασμένη μὲ τὴ στάχτη καὶ μὲ τὰ κόκκαλα τῶν πεθαμένων. Ἡ γλῶσσα τοῦ λαοῦ εἶναι ζυμωμένη μὲ τὸ αἷμα καὶ μὲ τὴν ψυχὴ τῶν ζωντανῶν Ἑλλήνων. Ἔχει προζύμι πόνους

ἀτελεύτητους, ἐλπίδες ἀθάνατες καὶ τὸ γαλάχτισμά της εἶναι συνθεμένο μὲ δάκρυα, μὲ ἵδρωτα καὶ μὲ χολή.

Δύσκολον εἶναι νὰ σᾶς ἐκφράσω καὶ νὰ χαρακτηρίσω τὴν χαρὰν ὁποὺ αἰσθάνομαι σήμερον εὑρισκόμενος ἀνάμεσά σας.

Ὅταν στρέφω τὸ βλέμμα ὁλόγυρά μου καὶ βλέπω συμπυκνωμένα τὰ στίφη τοῦ λαοῦ, σὰν τοῦ πελάγου τὰ κύματα, ὅταν θωρῶ ἐπάνω εἰς τὸ μέτωπό σας ν' ἀστράφτῃ ἡ ἀχτῖδα τῆς ζωῆς καὶ τῆς ἐλευθερίας, ὅταν ἀκούω ν' ἀντηχῇ μέσ' στᾶβαθα τῆς ψυχῆς μου τὸν ἀλαλαγμὸ τῆς νίκης, ὅταν ξανοίγω ἐπάνω εἰς τὰ χείλη τοῦ καθενὸς τὸ χαμόγελο τῆς ἐλπίδος, ἐπάνω εἰς ὅλα τὰ βλέφαρα τὸ γλυκὸ τὸ δάκρυ τῆς συγκινήσεως, ὦ φίλτατοι συμπολῖται, μοῦ φαίνεται ὅτι μία δύναμις ἀνώτερη καὶ ὑπερφυσική μ' ἐσήκωσε ἀπὸ τοῦτον τὸν κόσμον καὶ μ' ἔρριξε σὲ μίαν σφαῖρα, ὁποὺ ἄρχισε νὰ φεγγοβολάῃ ἀπὸ τὸ τρισάγιο, ἀπὸ τὸ θεῖο φῶς τῆς ἐλευθερίας.

Τέτοιο θέαμα μὲ κάμνει νὰ περηφανεύωμαι, στοχαζόμενος ὄχι μόνον ὅτι κ' ἐγὼ ἀνήκω εἰς τοῦτον τὸν λαὸν καὶ ὅτι μαζύ του γιορτάζω σήμερον τὰ πολιτικά μου γενέθλια, ἀλλὰ μὲ κάμνει ν' ἀναγαλλιάζω στοχαζόμενος ἀκόμη ὅτι ἕως τώρα δὲν ἐδαπάνησα τὴ ζωή μου ἐπὶ ματαίῳ καὶ ὅτι κάτι ἔκαμα κ' ἐγὼ διὰ τὴ σωτηρία του· διὰ νὰ τὸν ἀναστήσω.

Ἀφ' ὅτου ἐγνώρισα τὸν κόσμο, ἀφ' ὅτου ἔγινα ὑπεύθυνος τῶν πράξεών μου πρὸς τὴν πατρίδα, ἕνα καὶ μόνον πρᾶγμα ἐπεθύμησα, εἰς μίαν καὶ μόνην ἰδέαν ἀφιέρωσα ὅλη μου τὴ δύναμι καὶ ὅλα μου τὰ μέσα: τὸ μεγαλεῖον καὶ τὴν δόξαν τοῦ ἔθνους μου. Ἔνοιωθα μέσα εἰς τὴ φλέβα μου ὅτι ἐκυκλοφοροῦσε τὸ αἷμα τῆς Ἠπείρου καὶ χίλιες φορὲς ἐσπάραξα εἰς τὸν ὕπνο μου, ἐνθυμούμενος ὅτι τὰ κόκκαλα τῶν προπατόρων μου τὰ ἐπατοῦσαν ποδάρια ἀλλοφύλων.

Ὅταν ἔστρεφα τὸ μάτι ὁλόγυρά μου καὶ ἔβλεπα τὴν καταφρόνησι καὶ τὸν ἐξευτελισμό μας, ἀνατρίχιαζα καὶ μία μόνη εὐχή, μία μόνη δέησι ἔβγαινε μέσα ἀπὸ τὰ σπλάχνα μου, νὰ μοῦ δώσῃ ὁ Θεὸς τὴ χάρι, πρὶν κλείσω τὰ μάτια μου, νὰ ἴδω ἐλεύθερη τὴν πατρίδα μου.

Ἔζησα καὶ τὸ βλέπω· εὐχαριστῶ σε, Θεέ μου! Βλέπω ἕνα λαὸν ἀνδρεῖον νὰ μουχρίζῃ ὁλόγυρά μου καὶ μέσ' στὴ ματιά του ξανοίγω ὅτι, σὰν ἔλθῃ ἡ ὥρα, δὲν θὰ φοβηθῇ νὰ χύσῃ τὸ αἷμα του πολεμώντας τοὺς ἐχθρούς του. Βλέπω σὰν τὸ λουλούδι τοῦ Μαΐου νὰ ξεφυτρώνῃ ἡ νέα γενεά, ὁποὺ εἶναι προωρισμένη νὰ χαρῇ περισσότερον ἀπὸ ἡμᾶς καὶ δὲν φοβοῦμαι διὰ τὸ μέλλον της. Βλέπω ἄντικρύ μου τὰ βουνὰ τῆς Ἠπείρου μελαγχολικά, μαυροφορεμένα καὶ ἔχω τώρα τὴν πεποίθησι ὅτι γλήγορα θὰ τὰ ἀνεβοῦμε νικηταὶ καὶ τροπαιοῦχοι. Βλέπω ὅτι ἡ σιδερένια ἡ θύρα ὁποὺ ὡς τώρα ἦταν κλεισμένη, μᾶς ἀνοίγεται καὶ ὅτι ἐκεῖθε θὰ ἔμβωμεν εἰς τὴν ἀνατολήν. Εὐτυχισμένοι ἐσεῖς ὁποὺ γεννᾶσθε σήμερο, διότι θὰ ἰδῆτε πλῆρες τὸ μεγαλεῖον τοῦ ἔθνους μας καὶ τὸν θρίαμβον τῆς ὀρθοδοξίας.

Ἡ ἕνωσίς μας μὲ τὴν ἐλευθέρα Ἑλλάδα εἶναι τελειωμένη. Οἱ ἀντιπρόσωποι, εἰς τοὺς ὁποίους σεῖς σήμερον δίνετε τὴν ἐντολὴν νὰ τὴν ψηφίσωσιν, εἶναι ἕτοιμοι νὰ ἐκτελέσωσι τὸ καθῆκον των. Περὶ τούτου μὴ ἀμφιβάλλετε. Κανεὶς Ἑπτανήσιος δὲν θέλει τολμήσει νὰ λάβῃ τὸ ὄνομα τοῦ Ἰούδα καὶ νὰ ἀντιπαραταχθῇ εἰς τὰ βουλὰς τοῦ Ὑψίστου. Μόλις ψηφισθῇ ἡ Ἕνωσις, ὁ προσφιλέστατος βασιλεὺς τῶν Ἑλλήνων Γεώργιος ὁ Α' ἔρχεται εἰς τὰς ἀγκάλα μας.

Ἑτοιμασθῆτε, φίλτατοι συμπολῖται, νὰ τὸν ὑποδεχθῆτε. Ὄχι καθὼς

ἄλλοτε ὑποδεχόμεθα τοὺς ἀντιπροσώπους τῆς Προστασίας, κάμνοντες ἐπίδειξιν τῆς δουλοφροσύνης μας καὶ τρέμοντες εἰς κάθε νεῦμα τοῦ δεσπότου.

Ἑτοιμασθῆτε νὰ τὸν ὑποδεχθῆτε καθαρίζοντες τὴν καρδίαν σας καὶ ἐξαλείφοντες τὰ πάθη ἀπὸ τὴν ψυχήν σας. Ὅσο ἡ Προστασία ἐκάθητο εἰς τὸ κεφάλι μας, ἡ ἀδελφομαχία, αἱ συγρούσεις εἶχαν τοὐλάχιστον μία δικαιολόγησι, τὸ συμφέρον τὸ ἀτομικό. Σήμερον ὁποὺ ἡ Προστασία ἐξερριζώθηκε, συμφέρον δὲν ὑπάρχει παρὰ τὸ ἐθνικόν.

Ἡμεῖς οἱ Λευκάδιοι πρέπει νὰ δώσωμεν τὸ παράδειγμα τῆς αὐταπαρνήσεως, τῆς ἀγάπης πρὸς τὸν Βασιλέα, τῆς ὑποταγῆς εἰς τὸν νόμον, καὶ ὅταν ὁ Θεὸς θελήσῃ νὰ μᾶς κράξῃ νὰ δώσωμεν τὸ αἷμα μας διὰ τὰ ἄλλα ἀδέλφια μας, ὁποὺ ζοῦνε εἰς τὸ ζυγό, πρέπει νὰ εἴμεθα ἕτοιμοι νὰ τὸ δώσωμε. Ὄχ! νὰ ἐζοῦσα νὰ ἔβλεπα μιὰ τέτοια ἡμέρα! Ὄχ! νὰ ἐζοῦσα νὰ τὴν ἔβλεπα! Ἤθελε μὲ εἰδῆτε νὰ πεταχτῶ σὰν ἀετὸς ἐπάνω εἰς τὰ βουνά σας γιὰ νὰ φωνάξω βροντοφώνως·—Ἀδέλφια στ' ἅρματα!

Τέτοια φωνὴ θὰ τὴν ἀκούσετε καὶ θὲ νὰ πεταχτῆτε σὰν τὰ λεοντάρια, εἶμαι βέβαιος περὶ τούτου. Ἡ πατρίδα μας, αὐτὴ ἡ φτωχὴ ἡ Λευκάδα, μάθετέ το, ἂν δὲν τὸ ξεύρετε, ἔχει προσφέρει πολλὲς ὑπηρεσίες εἰς τὸ ἔθνος μας καὶ τὰς ἐπρόσφερε καὶ σὲ καιροὺς φοβεροὺς καὶ δυστυχισμένους.

Ὅταν πρὸ 60 — 70 χρόνων ἐξέσχιζε μὲ τὰ νύχια του τὴ σάρκα τῆς Ἠπείρου ὁ αἱμοβόρος ὁ Ἀλήπασας, εἰς κανένα ἄλλο μέρος δὲν εὕρισκαν καταφύγιο τὰ παλληκάρια τοῦ Βάλτου, τῆς Θεσσαλίας, τῆς Αἰτωλίας, τῆς Ἀκαρνανίας παρὰ ἐδῶ εἰς τὰς ἀγκάλας μας.

Ποῦ εἶσθε τώρα, θεριὰ ἀκαταδάμαστα, ποῦ εἶσθε, Κατζαντωναῖοι, ὁποὺ ὅταν σᾶς ἐτσακίζανε μὲ τὸ σφυρὶ τὰ κόκκαλα μέσα στὰ Γιάννινα, ἐξεψυχούσατε φωνάζοντας «Ζήτω ἡ πατρίδα μου»;

Ποῦ εἶσθε σεῖς, Κοντογιανναῖοι, ὁποὺ ἔχετε γραμμένο ἐπάνω εἰς τὸ τρομερὸ σπαθί σας:

Ὅποιος τυράννους δὲν ψηφεῖ
κ' ἐλεύθερος στὸν κόσμο ζῇ,
δόξα, τιμή, ζωή του
εἶν' μόνον τὸ σπαθί του;

Ποῦ οἱ Μπουκουβαλαῖοι, ποῦ οἱ Κατζικογιανναῖοι, ποῦ ὁ Βλαχάβας;

Ποῦ τόσοι καὶ τόσοι ἄλλοι; Δὲν ξυπνᾶτε ἀπὸ τὰ μνήματά σας, δὲν ξυπνᾶτε νὰ μᾶς χαιρετίσετε σήμερα καὶ μᾶς, ὁποὺ γιορτάζουμε τὴν ἡμέρα τῆς ἐλευθερίας;

Ἐδῶ εἰς τὰς ἀγκάλας μας ἔτρεχαν τότε οἱ ἥρωες ἐκεῖνοι, ἐδῶ εὕρισκαν καταφύγιο, ἐδῶ ψωμί, ἐδῶ ὅπλα, ἐδῶ ἐμψύχωσι.

Ἡ πατρίδα μας, αὐτὴ ἡ καταφρονημένη Λευκάδα, ἦτο τότε τὸ ἰσχυρότερο προπύργιο τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Τόσο εἶναι ἀλήθεια, ὁποὺ ὁ Ἀλήπασας τὸ ἐκατάλαβε καὶ ἀπεφάσισε νὰ μᾶς ἐξολοθρεύσῃ. Ἤξευρε ὁ ἀλιτήριος ὅτι, ὅσο δὲν ἐκυρίευε τὴ Λευκάδα, ἀδύνατο ἦτο νὰ καταδαμάσῃ τὴν κλεφτουριά, ὁποὺ ἦτο τότε τὸ μόνο στράτευμα τῆς δουλωμένης πατρίδος.

Μᾶς ἐπολιόρκησε ὀχτὼ μῆνες καὶ εἰς τὸ μεγάλο μας κίνδυνο τἀδέρφια μας δὲν μᾶς ἄφησαν παραιτημένους. Ἐδῶ ἔτρεξαν τότε τὰ περιφημότερα παλληκάρια τοῦ Σουλίου, ἐδῶ τὸ ἄνθος ὅλο τῆς Ἠπείρου καὶ ἡμεῖς πρῶτοι

ἐλάβαμε τὴν τύχη νὰ δώσωμε εἰς τὸν μακαρίτην τὸν Καποδίστρια τὴν εὐκαιρία νὰ γνωρισθῇ καὶ νὰ γίνῃ μεγάλος.

Τέτοια εἶναι ἐν συντόμῳ ἡ ἱστορία τῆς πατρίδος μας καὶ τέτοιες οἱ ὑπηρεσίες ὁποὺ ἐπρόσφερε εἰς τὸν Ἑλληνισμόν.—Ἰδοὺ γιατὶ ἔχομε ἡμεῖς οἱ Λευκάδιοι καὶ μιὰ κάποια μεγαλύτερη ὑποχρέωσι νὰ φανοῦμε ἄξιοι τῶν γονέων μας σήμερα ὁποὺ οὔτε τὸν Ἀλήπασα φοβούμεθα, οὔτε κανένας μᾶς στενοχωρεῖ νὰ ἀλλαξοπιστήσωμε.

Τὸν πόλεμο τὸν ὁποῖον ἐκάμαμε εἰς τὴν Προστασίαν πρέπει νὰ τὸν μεταβάλωμεν εἰς πίστιν καὶ εἰς ἀφοσίωσιν πρὸς τὸν βασιλέα μας. Τὸ θρόνο ὁποὺ τὸ Ἔθνος τοῦ ἐπρόσφερε πρέπει νὰ τὸν κραταιώσωμε. Ἐκεῖθε νὰ λάμψῃ τὸ φῶς ὁποὺ θὰ φωτίσῃ τοὺς δουλωμένους ἀδελφούς μας.

Τὸ στάδιον ὁποὺ σήμερα μᾶς ἀνοίγεται εἶναι ἔνδοξο καὶ μεγάλο. Ἀλλὰ ἡ δόξα εἶναι θυγατέρα τῆς θυσίας καὶ τοῦ κινδύνου. Ἀπὸ σήμερα πρέπει νὰ γίνωμε καὶ ἡμεῖς ἄνδρες· ἕως τώρα δὲν εἴμεθα παρὰ γυναῖκες χῆρες καὶ εὐνοῦχοι.

Μᾶς ἔσπαζαν στὸ ξύλο καὶ ἡμεῖς τοὺς εὐχαριστούσαμε καὶ ἐφιλούσαμε τὰ χέρια ὁποὺ μᾶς ἐρράπιζαν. Μᾶς ἐλέρωσαν τὸ μέτωπο μὲ τὴν καταφρόνησι καὶ ἡμεῖς τοὺς ἐπροσκυνούσαμε.

Μᾶς ἐγύμνωσαν, μᾶς ἐξώρισαν, μᾶς ἐκρέμασαν, μᾶς ἔκαμαν χῶμα καὶ μᾶς ἐπάτησαν.

Φθάνει γιὰ τὄνομα τοῦ Θεοῦ, φθάνει! Καὶ καθὼς 57 χρόνους πίσω μέσα εἰς ἕνα σοκάκι τῆς πόλεώς μας ὁ μακαρίτης ὁ Καποδίστριας τριγυρισμένος ἀπ' ὅλα τὰ παλληκάρια τοῦ Βάλτου, τοῦ Ξηρομέρου, τῆς Ἀκαρνανίας, ὅταν ὅλο τὸ Ἔθνος ἐκοιμώτανε ὕπνο βαθύ, ἐσπάραζε ἀποκάτω ἀπὸ τὸ ζυγό, ἔπιε ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας τῆς Ἑλλάδος, οὕτω καὶ σεῖς ἑνωθῆτε μαζὶ διὰ νὰ φωνάξωμεν μέχρι οὐρανοῦ «Ζήτω ἡ Ἕνωσις! Ζήτω ὁ Βασιλεὺς ἡμῶν Γεώργιος!».

Ἀ γ ό ρ ε υ σ ι ς

Ἀριστοτέλους Βαλαωρίτου

Κατὰ τὴν συνεδρίασιν τῆς 11 Ὀκτωβρίου 1865 τῆς Ἑλληνικῆς Βουλῆς, συζητουμένου τοῦ Νομοσχεδίου περὶ σχηματισμοῦ πόρων πρὸς διατήρησιν τῆς διὰ ξηρᾶς καὶ θαλάσσης συγκοινωνίας, οὗτινος ἡ ἀπόρριψις προεκάλεσε τὴν παραίτησιν τῆς Κυβερνήσεως Α. Κουμουνδούρου.

ΒΑΛΑΩΡΙΤΗΣ: προτίθεμαιχ Κύριοι νὰ ἀποδείξω, ὡς τινες τῶν συναδέλφων μου ἐπεχείρησαν, ὅτι ὁ βαθμὸς τοῦ ἐξευγενισμοῦ καὶ τῆς εὐημερίας ἔθνους τινὸς καταμετρεῖται σήμερον διὰ τῆς τελειότητος τῶν μέσων, δι' ὧν συγκοινωνοῦσι πρὸς ἀλλήλους καὶ ἀνταλλάττουσι τὰς ἑαυτῶν σχέσεις οἱ κάτοικοι χώρας τινός· δὲν προτίθεμαι νὰ ἀποδείξω, ὅτι ὁδοὶ καὶ γέφυραι δικαίως θεωροῦνται ὡς αἱ φλέβες δι' ὧν ῥέει ἀνεμποδίστως καὶ κυκλοφορεῖ καὶ διαχέεται τὸ αἷμα εἰς ὅλα τὰ μέλη τοῦ ἐθνικοῦ ὀργανισμοῦ· δὲν προτίθε-

μαι νὰ ἀποδείξω, ὅτι κράτος, ὅπου οἱ χείμαρροι ἐκχειλίζουσι, παρασύροντες ἐν τῇ καταστρεπτικῇ αὐτῶν μανίᾳ πᾶν ὅ,τι ἐν ἱδρῶτι τοῦ προσώπου του πειρᾶται νὰ ἀποκτήσῃ ὁ πολίτης, ὅτι κράτος ὅπου διὰ χαραδρῶν καὶ βράχων μόνη ἡ πτέρνα τοῦ ἀνθρώπου ἠδυνήθη μέχρι τοῦδε νὰ χαράξῃ ἀμυδρά τινα ἴχνη μαρτυροῦντα τὴν ὕπαρξιν καὶ τὴν παρουσίαν λογικῶν ὄντων, δὲν προτίθεμαι, λέγω, νὰ ἀποδείξω ὅτι κράτος τοιοῦτον πάσχει ἐκ τῆς ἀσθενείας ἐκείνης, ἥτις ἀποκαλεῖται λιθίασις, καὶ ἥτις φράττουσα τὰς ἀρτηρίας παραλύει τὴν ἐνέργειαν τῆς καρδίας καὶ ἐπιφέρει τὸν θάνατον. Οἱ λόγοι οὗτοι εἶναι τοσοῦτον τετριμμένοι, τοσοῦτον ἀκαταμάχητοι, ὥστε, μὰ τὴν ἀλήθειαν, θὰ ἐκινδύνευέ τις ν' ἀποβῇ καὶ γελοῖος, ἂν ἐπεχείρει ἁπλῶς νὰ τοὺς ἐπαναλάβῃ. Δὲν πρόκειται λοιπόν, Κύριοι, νὰ ἐξετάσωμεν καὶ συζητήσωμεν τὰς ὑποβαλλομένας προτάσεις ἀποφαινόμενοι δογματικῶς, οὔτε διάθεσιν ἔχομεν νὰ φανῶμεν ἡμεῖς τοσοῦτον ὀπισθοδρομικοί, ὥστε νὰ ἀναιρέσωμεν ἀρχὰς καθιερωθείσας ὑπὸ τῶν αἰώνων. Τὸ τέχνασμα τῆς Κυβερνήσεως ὑπὸ τὴν ἔποψιν ταύτην δὲν δύναται νὰ ἐπιτύχῃ. Δὲν θέλετε δυνηθῇ νὰ καταδείξητε ἡμᾶς ἐνώπιον ὁμογενῶν καὶ ξένων ὡς φατριάζοντας ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε χάριν παιδαριώδους ἀντιρρήσεως καὶ ἀδικαιολογήτου ἐπιμονῆς ν' ἀρνώμεθα τὸ φῶς τοῦ ἡλίου καὶ νὰ κηρύξωμεν, ὅτι τερπόμεθα ἐν τῇ σκοτίᾳ μεσαιωνικῆς τινος καὶ ἀκατανοημάτου βαρβαρότητος. Ὄχι, Κύριοι! τὴν μορφὴν ταύτην δὲν θέλετε ποτὲ ἐπιτύχει νὰ ἀποδώσητε εἰς ἡμᾶς· ἀπ' ἐναντίας ἡμεῖς τὴν ἀντεπιστρέφομεν καὶ τὴν ρίπτομεν κατ' ἐκείνων, οἵτινες ὑποκρινόμενοι ἄγνοιαν τῆς παρούσης ἡμῶν καταστάσεως, ἔρχονται σήμερον νὰ χλευάσωσι τὰς ἐντολὰς καὶ τὰ διδάγματα, δι' ὧν προάγεται καὶ ὅθεν ἐκπορεύεται ἡ ἠθικὴ καὶ ὑλικὴ εὐημερία τῶν ἐθνῶν.

Τὸ ζήτημα λοιπόν, Κύριοι, ἡμεῖς δὲν θέλομεν τὸ ἐξετάσει ὑπὸ γενικὴν καὶ ἀπόλυτον ἔποψιν. Ὄχι· θέλομεν νὰ τὸ βασανίσωμεν σχετικῶς πρὸς τὰς παρούσας ἡμῶν περιστάσεις, κυρίως δὲ σχετικῶς πρὸς τὸν βαθμὸν τῆς ἐμπιστοσύνης, ἣν ἡ παροῦσα Κυβέρνησις δύναται νὰ ἐμπνεύσῃ εἰς τὸν Ἑλληνικὸν λαόν.

Καὶ τῷ ὄντι, Κύριοι, πῶς εἶναι δυνατὸν νὰ μὴ ἀποδοκιμάσῃ τις οὐχὶ τὸ θάρρος, ἀλλὰ τὴν ἀκατανόητον ἰδιοτροπίαν ἐκείνων, οἵτινες, ὡς ἐὰν μὴ ἐγίνωσκον τὰ διατρέχοντα, παρουσιάζονται σήμερον ἐνώπιον ἡμῶν ἀναμοχλεύοντες τὰ πάντα, καὶ ὡσανεὶ τερπόμενοι ἐπὶ τῇ ἐπινοήσει νέων φαρμάκων πρὸς θεραπείαν εἰς νοσούσης κοινωνίας; Μεγαλόνοοι πολιτικοί, τολμηταί, παρ' ἔθνεσι κατηρτισμένοις, ἐκεῖ ὅπου ἡ δημοσία τάξις διατελεῖ ἑδραία καὶ ἀκράδαντος, μόλις ἤθελον τολμήσει νὰ συλλάβωσιν ἐκ μιᾶς τὰς παραδόξους καινοτομίας, ἃς συνέλαβεν ἡ παροῦσα Κυβέρνησις, οὐχὶ πρὸς τὸν σκοπὸν βεβαίως νὰ ἀναπλάσῃ καὶ ἀνοικοδομήσῃ, ἀλλά, κατ' ἐμὴν γνώμην ἵνα ἀπὸ τοῦδε προπαρασκευάσῃ μελλούσας συμπαθείας, καὶ ἵνα φανῇ πατρικὴ καὶ φιλόστοργος ἀπέναντι οἱουδήποτε ἄλλου, μὴ στέργοντος νὰ τὴν παρακολουθήσῃ.

Ζητεῖτε παρ' ἡμῶν τὴν ἐπιψήφισιν νέων φόρων, ὅπως δῆθεν διευκολύνητε τὴν κατὰ ξηρὰν καὶ θάλασσαν συγκοινωνίαν καὶ τὰς προτάσεις ταύτας ρίπτετε ἐντὸς τοῦ ἐθνικοῦ τούτου Συνεδρίου, πότε, Κύριοι; Ὅτε ὁ τρισάθλιος οὗτος λαός, κρίμασιν οἷς οἶδε Κύριος, στερεῖται τὸν ἐπιούσιον ἄρτον, ὅτε ὁ γεωργός, ἀφοῦ ἐπὶ ἓν ὁλόκληρον ἔτος ἐπότισε τὸ χῶμα διὰ τοῦ ἱδρῶτος αὐτοῦ, βλέπει κατεστραμμένας πάσας τὰς ἐλπίδας του, καὶ ἵσταται παράλυτος ἐνώπιον τῶν πεινώντων τέκνων του, ἐν ἀγωνίᾳ θανά-

του, ὅτε τὸ ἑλληνικὸν ἐμπόριον τήκεται ἐν ἀδρανείᾳ, ὅτε ὁ Ἕλλην ἐργάτης, καὶ ἐκ τῆς φυγαδεύσεως τῶν κεφαλαίων καὶ τῆς ἐπικρατούσης γενικῆς χρεωκοπίας, διατελεῖ ἐν ὀκνηρίᾳ. ἐπικαλούμενος τὴν ἐξ ὕψους ἀντίληψιν, ὅτε ὁ ναύτης θεωρεῖ δακρύων τὸ σκάφος σηπόμενον ἐν τῷ λιμένι, ἀντὶ ἐπ' αὐτοῦ ὑπερηφάνως νὰ διαπορθμεύσῃ τὰ πελάγη! Μὰ τὴν ἀλήθειαν, Κύριοι, πρέπει, ἢ νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι οἱ ἐν τῷ κονιορτῷ τῶν γραφείων τῆς πρωτευούσης ἐνδιαιτώμενοι ἀδιαφοροῦσι καὶ τυφλώττουσιν, ἢ πρέπει νὰ ὁμολογήσωμεν, ὅτι ἐπέπρωτο οὐχὶ πλέον οἱ ξένοι, ἀλλ' ἡμεῖς αὐτοὶ νὰ ἐμπαίξωμεν λαόν, ἀληθῶς ἄξιον καλλιτέρας τύχης, ἀλλὰ σκληρῶς καταδεδικασμένον νὰ εἶναι ἀενάως τὸ ἕρμαιον τοῦ τυχόντος. (Χειροκροτήσεις).

Τί ἐπιζητεῖτε, Κύριοι, διὰ τῶν προτεινομένων φόρων; Ἀναντιρρήτως θέλετε ν' αὐξήσητε τοὺς πόρους τῆς ἐπικρατείας. Καὶ δὲν γνωρίζετε σεῖς ὅτι οἱ πόροι οὗτοι ὑπάρχουσιν, ὅτι ὁ θεὸς τῆς Ἑλλάδος ἐπεδαψίλευσεν αὐτοὺς ἀφθόνους, ἀλλ' ὅτι μέχρι τοῦδε ἀναιδῶς ἐκλάπησαν ἢ κατησωτεύθησαν; Δὲν γνωρίζετε σεῖς, ὅτι ὁ Ἑλληνικὸς λαὸς τὸν φόρον αὐτοῦ πληρώνει ὑπὸ τὴν μάστιγα τῶν εἰσπρακτόρων σας; Καὶ ὅτι οἱ ἱδρῶτές του καταστααλάζουσι, δὲν ἀποταμιεύονται πρὸς κοινὴν ὠφέλειαν, ἀλλ' ὅτι ὑπῆρξαν πάντοτε τῆς ἁρπαγῆς τὸ ἕρμαιον καὶ τῆς διαφθορᾶς τὸ μέσον;— Δὲν γνωρίζετε πάντα ταῦτα;—(Εὖγε, εὖγε, χειροκροτήσεις).

Ἂν στερώμεθα συγκοινωνιῶν, ἂν ὡς ἐκ τούτου κινδυνεύῃ σήμερον ἡ ἀσφάλεια τοῦ πολίτου, ἄν, ὅπως μεταβῶμεν ἀπὸ ἑνὸς εἰς ἄλλο σημεῖον τῆς ἐπικρατείας, ἔχωμεν ἀνάγκην ἐνόπλων συνοδειῶν, ὡς ἐν καιρῷ πολέμου, πταίει ἄρα γε κατὰ τοῦτο τὸ ἀνεπαρκὲς τῶν προσόδων, ἢ πᾶσα εὐθύνη πρέπει νὰ πέσῃ ἐπὶ ἐκείνων, οἵτινες μέχρι τοῦδε τὰς ἐσφετερίσθησαν ἢ ἀκαταλλήλως διεχειρίσθησαν τὸν δημόσιον πλοῦτον;

Σᾶς κατέλαβεν ἡ μονομανία τῶν οἰκονομιῶν. Τίποτε παράδοξον. Φαίνεται πεπρωμένον πᾶσα ἐποχὴ νὰ διέπηται ὑπὸ μιᾶς μονομανίας. Οὐδὲν παράδοξον ἑπομένως, ἂν καὶ ὑμεῖς σήμερον ἐνεργῆτε ὑπὸ τὴν πίεσιν τοιαύτης μονομανίας. Περιμένετε τὸν προϋπολογισμόν σας πανταχόθεν, ρίπτετε εἰς τὰς ὁδοὺς ἀπείρους οἰκογενειάρχας, στεροῦντες ἐκ τοῦ στόματος αὐτῶν τὸν ἐπιούσιον ἄρτον, ἐν στιγμῇ, καθ' ἣν αἱ πλεῖσται τῶν κυριωτέρων ἐπαρχιῶν μαστίζονται ὑπὸ ἐκτάκτου σιτοδείας· ἔστω, Κύριοι· ἀλλὰ ἐνῷ ἐπιχειρεῖτε ἐπιχειρήματα τοιαῦτα, τολμᾶτε νὰ ἐπιβαρύνητε τὸ ἔθνος, εἰσάγοντες εἰς τὸ συμβούλιον τῆς ἐπικρατείας νέα πρόσωπα· καὶ πῶς δύνασθε νὰ δικαιολογηθῆτε, ἀφίνοντες ἀνέπαφα ἄλλα κακὰ μεγαλείτερα, ἐκεῖ ὅπου ἡ καυτηρίασις ἔπρεπε νὰ εἶναι βαθεῖα, καὶ ὁ πέλεκυς νὰ πέσῃ κοπτερώτατος; (Εὖγε, εὖγε).

Εὐελπιστῶ, Κύριοι, ὅτι ἡ Βουλὴ αὐτὴ δὲν θέλει σᾶς παρακολουθήσει εἰς τὴν τρικυμιώδη πορείαν σας, καὶ ὅτι οὐδεὶς ἐξ ἡμῶν, θέλει τολμήσει νὰ ἀναδεχθῇ τοιαύτην καὶ τηλικαύτην εὐθύνην. Ζητεῖτε φόρους ἵνα διευκολύνητε τὴν συγκοινωνίαν ὅπως κατασκευάσητε δρόμους, ἀνορθώσητε γεφύρας ἀνασκευάσητε αὔλακας. Ἀλλά, σᾶς ἐρωτῶ, οἱ δρόμοι τῆς Κεφαλληνίας καὶ τῆς Κερκύρας, ἀριστούργημα τέχνης, ἐξαγόμενον πεντήκοντα ἐτῶν μόχθων καὶ δαπανῶν, ἐν χώρᾳ, ὅπου ὑπάρχει ἐν ἐνεργείᾳ φόρος περὶ ὁδοποιίας, εἰς ποίαν κατάστασιν εὑρίσκονται σήμερον; Τὰς ὁδοὺς ταύτας σεῖς τὰς παρελάβετε σώας καὶ σήμερον ἀπέβησαν ἀδιάβατοι.

Ἐὰν λοιπὸν δὲν ἀνεδείχθητε ἱκανοὶ νὰ συντηρήσητε τὰ καλῶς ἔχοντα, πῶς ἀπατεῖτε ἡμεῖς νὰ ἐμπιστευθῶμεν εἰς χεῖράς σας νέους φόρους, ὅπως

δι' αὐτῶν ἀνορθώσητε τὰ μὴ ὑπάρχοντα; ... .

Δὲν προβαίνω, Κύριοι περαιτέρω. Ἐπαναλαμβάνω ὅμως καὶ πάλιν, καθόσον ἐνδιαφέρει καὶ τὴν τιμὴν καὶ τὴν ὑπόληψίν μας, ἐνδιαφέρει τὴν θέσιν τοῦ ζητήματος, ὅτι ἡμεῖς δὲν συζητοῦμεν τὰς ὑποβαλλομένας προτάσεις ὑπὸ ἀπόλυτον καὶ γενικήν τινα ἔποψιν ἀλλ' ὅτι τὰς βασανίζομεν σχετικῶς πρὸς τὴν ἐνεστῶσαν κατάστασιν τῆς Ἑλλάδος, κυρίως δὲ σχετικῶς πρὸς τὴν ἐμπιστοσύνην, ἣν τὸ ἐνεστὼς ὑπουργεῖον ἐμπνέει πρὸς τὸν ἑλληνικὸν λαόν, ὅτι ἡ Κυβέρνησις διὰ τῆς διαγωγῆς αὐτῆς ὁμοιάζει πρὸς ἐκεῖνον, ὅστις χάριν ἐλεημοσύνης δῆθεν ἤθελε προσφέρει εἰς τὸν πεινῶντα ἀντὶ ἄρτου πολυτελῆ καρυκεύματα· ὅτι τοιαῦτα μέτρα ἡμεῖς θέλομεν τὰ θεωρεῖ ὡς ἀληθῆ ἐμπαιγμόν, ἐνόσῳ βλέπομεν κατασπαταλωμένην τὴν περιουσίαν τοῦ ἔθνους, καὶ δι' αὐτῆς τρεφομένους τοὺς λύκους τῆς πολιτείας· ὅτι, ἂν μέχρι τοῦδε ἀνεδείχθητε ἀνάξιοι νὰ συντηρήσητε, πολλῷ μᾶλλον δικαιούμεθα νὰ σᾶς θεωρῶμεν ἀναξίους νὰ ἀνοικοδομήσητε· ὅτι ἑπομένως διὰ τῶν ἀχωνεύτων καὶ παρακαίρων προτάσεών σας διακωμῳδεῖτε τὸν λαὸν καὶ πράττετε ἀξιόμεμπτον δημοκοπίαν. (Εὖγε, εὖγε, χειροκροτήσεις.)

Ἀγόρευσις τοῦ βουλευτοῦ Λευκάδος

Ἀριστοτέλους Βαλαωρίτου

Γενομένη κατὰ τὴν 21 Μαρτίου τοῦ 1867 ἐν τῇ Ἑλληνικῇ Βουλῇ ὑπὲρ τῆς ἐπανιδρύσεως τοῦ Πρωτοδικείου Λευκάδος.

ΒΑΛΑΩΡΙΤΗΣ.—Εὔκολον ἦτο νὰ προΐδῃ τις, ἔντιμοι Βουλευταί, ὅτι ἡ παρὰ τῆς Κυβερνήσεως προτεινομένη πίστωσις πρὸς σύστασιν τριῶν ἐν τῷ κράτει νέων πρωτοδικείων ἤθελε προκαλέσει ζωηροτάτας ἐν τῇ Βουλῇ συζητήσεις. Προκειμένου λόγου περὶ πλεονεκτημάτων, ἕκαστος ἡμῶν αἰσθάνεται τὴν ἀνάγκην νὰ συνηγορήσῃ ὑπὲρ τῆς ἰδίας αὐτοῦ Ἐπαρχίας καὶ ἐν μέσῳ τῆς ἀβύσσου τῶν ἀπαιτήσεων γεννᾶται τὸ ὀλέθριον ἐκεῖνο συμπέρασμα, ὅπερ τοσοῦτον εὐφραδῶς διετύπωσε χθὲς ὁ ἔντιμος πρωθυπουργός, καὶ τὸ ὁποῖον ἀναγκαίως συνεπιφέρει τὴν στασιμότητα καὶ τὴν ἄρνησιν πάσης προόδου.

«Ἀφοῦ δὲν εἶναι δυνατόν, λέγουσί τινες, ἅπαντες ἐν γένει νὰ κοινωνήσωσι, νὰ μεταλάβωσι τοῦ προτεινομένου εὐεργετήματος προτιμότερον ὅλοι νὰ πάθωμεν, ὅλοι νὰ στερούμεθα... Ἰσότης ἐν τῇ καταστροφῇ... ἰσότης ἐν τῇ ἀπωλείᾳ».

Τοῦτο, Κύριοι, ἐπιτρέψατέ μοι νὰ τὸ εἴπω, δὲν εἶναι πρόγραμμα ἐμπρέπον εἰς βουλευτικὰ σώματα, εἰς ἐθνικὴν ἀντιπροσωπείαν. Ἕκαστος ἡμῶν πρέπει τέλος νὰ ἐννοήσῃ, ὅτι ἡ Ἑλλὰς εἶναι μία, ὅτι εἶναι ἀδιαίρετος καὶ ὅτι πᾶν εὐεργέτημα δαψιλευόμενον ἐπὶ τῆς χώρας ταύτης ἀοράτως πῶς διεχέεται καὶ ζωογονεῖ πάντα τὰ μέλη τοῦ κοινωνικοῦ ὀργανισμοῦ. Ἐμφορούμενος τῆς ἰδέας ταύτης εἶχον ἀποφασίσει, Κύριοι, νὰ ὑποστηρίξω διὰ μόνης τῆς ψήφου μου τὴν προτεινομένην ὑπὸ τῆς Κυβερνήσεως πίστωσιν καὶ δὲν ἤθελον βεβαίως φέρει πρῶτος ἐν τῷ μέσῳ τὸ ζήτημα τῆς Λευκάδος.

Ἀλλ' ἀφοῦ ὁ ἔντιμος πρωθυπουργὸς εὐηρεστήθη χθὲς νὰ ὑποβάλῃ ἐνώπιον τῆς Βουλῆς τὴν ἀθλίαν κατάστασιν, εἰς ἣν ἀπροσδοκήτως περιῆλθεν ἡ νῆσος ἐκείνη, καὶ νὰ εἴπῃ εἰς ὑμᾶς μετὰ παρρησίας, ὅτι θεωρεῖ ἀναπόφευκτον τὴν ταχεῖαν ἐπανέλευσιν τοῦ πρὸ ἑνὸς περίπου ἔτους καταργηθέντος πρωτοδικείου της, δὲν μοὶ ἐπιτρέπεται πλέον νὰ σιωπήσω. Ὄχι μόνον διότι ἐπιποθῶ, Κύριοι, νὰ ἴδω τὴν Βουλὴν ταύτην ἀποφαινομένην ἐν πλήρει γνώσει τῶν πραγμάτων, ἀλλὰ διότι ἦλθε καιρός, καθ' ὃν πρέπει ν' ἀκούσητε ἐκ στόματος ἡμῶν τὰς ἀνάγκας καὶ τὴν ἱστορίαν λαοῦ οἰκειοθελῶς ριφθέντος εἰς τὰς ἀγκάλας μας καὶ πάσας αὐτοῦ τὰς ἐλπίδας στηρίζοντος σήμερον ἐπὶ τῆς ὑμετέρας ἐπιεικείας.

Ὅτε κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος ἐπρόκειτο, ἔντιμοι Βουλευταί, ν' ἀποφασισθῇ ἡ τύχη τῆς ἰδιαιτέρας μου πατρίδος, ἐγώ, ἀντιπρόσωπος αὐτῆς, δὲν ἐφοβήθην νὰ παραιτήσω τὴν ἕδραν μου καὶ νὰ ἀφήσω τὴν Βουλὴν ταύτην μόνον διαιτητὴν τῶν ζωτικωτέρων αὐτῆς συμφερόντων, ἔπραξα δὲ τοῦτο οὐ μόνον διότι ἐκ συστήματος προσπαθῶ ν' ἀποφεύγω πᾶν ζήτημα δυνάμενον νὰ φέρῃ τὸν χαρακτῆρα τοῦ τοπικοῦ ἐνδιαφέροντος, ἀλλὰ διότι ἐπίστευσα, ὅτι ἀδύνατον ἦτο, ἀδελφοὶ δικάζοντες περὶ ἀδελφῶν, νὰ μὴ καθοδηγηθῶσιν εἰς τὰς σκέψεις καὶ εἰς τὰς ἀποφάσεις των ὑπὸ τῆς στοργῆς, ὑπὸ τῆς γενναιοφροσύνης ἐκείνης, ὑφ' ἧς πρέπει νὰ ἐμπνέηται πᾶς Ἕλλην, ὅταν εἰς χεῖρας αὐτοῦ διαπιστεύηται ἡ τύχη γωνίας τινὸς τῆς ἑλληνικῆς γῆς.

Δὲν προτίθεμαι, Κύριοι, νὰ ἀναφέρω σήμερον ἐνώπιον τῆς Βουλῆς τοὺς ἀληθεῖς λόγους, οἵτινες πρὸς διάψευσιν τῶν προσδοκιῶν μου προὐκάλεσαν τὴν παραδοχὴν μέτρου, ἐξ οὗ προῆλθεν ἡ καταστροφὴ τῆς Λευκάδος. Γιγνώσκω, ὅτι αἱ θύελλαι τῶν ἐπαναστάσεων παρασύρουσιν ἐν τῇ ὁρμῇ αὐτῶν καὶ ἐκριζώνουσι πᾶν τὸ προστυγχάνον, καὶ δὲν ἀγνοῶ ὅτι οἱ δονισμοὶ τῶν κοινωνικῶν σεισμῶν πολλάκις παρατείνονται πέραν τῆς στιγμῆς, καθ' ἣν ἐκδηλοῦνται οἱ πρῶτοι κλονισμοί των. Δὲν ἔχω ἑπομένως κατὰ νοῦν ν' ἀδιαφορήσω παρελθόντα γεγονότα καὶ πικρὰς ἀναμνήσεις. Ἀπ' ἐναντίας ἔρχομαι νὰ ἐπικαλεσθῶ τὴν συμπάθειαν τῆς Βουλῆς, καὶ μεθ' ὅσης οἷόν τε συντομίας νὰ ὑποστηρίξω τὴν προτεινομένην παρὰ τῆς Κυβερνήσεως πίστωσιν πρὸς ἐπανόρθωσιν τῶν δικαστηρίων τῆς πατρίδος μου.

Ἔντιμοι Βουλευταί! Οὐδεὶς ἐξ ἡμῶν ἀγνοεῖ, ὅτι ἡ ἀξία, ἡ βαρύτης ἐπαρχίας τινὸς δὲν σταθμίζεται πάντοτε λαμβανομένων ὑπ' ὄψιν τῶν προσώπων αὐτῆς ἢ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν κατοίκων της· ἐξαιρετικαὶ περιστάσεις, ἰδίως δὲ ἡ γεωγραφικὴ αὐτῆς τοποθέτησις εἶναι λόγοι ἱκανοί, ὅπως ἀναδείξωσι ἐπίκαιρον καὶ σπουδαίαν χώραν τινὰ ἐκ πρώτης ὄψεως θεωρουμένην εὐτελῆ καὶ ἀσήμαντον.

Ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων ἤδη χρόνων ἡ Λευκάς, κειμένη παρὰ τὸ στόμιον τοῦ Ἀμβρακικοῦ κόλπου, ἐν αὐτῇ τῇ καρδίᾳ τῆς Ἰονικῆς θαλάσσης, ἔχουσα κατὰ τὴν βορειοανατολικὴν αὐτῆς πλευρὰν τὰ ὄρη τῆς δουλωμένης Ἠπείρου καὶ μὴ χωριζομένη ἀπὸ τῆς στερεᾶς εἰμὴ διὰ στενωτάτου πορθμοῦ, ἐλογίσθη ἀνέκαθεν σημεῖον στρατηγικώτατον καὶ προσήνεγκεν ὡς ἐκ τούτου ἀνεκτιμήτους εἰς τὸν ἑλληνισμὸν ὑπηρεσίας ὡς ὁρμητήριον πρὸς ἐπίθεσιν ἢ ὡς καταφύγιον ἐν ταῖς συμφοραῖς.

Ὅτε ἡ Ἑλλὰς ἅπασα ἐξηντλημένη ἔκυπτε τὸν τράχηλον ὑπὸ τὸν Ρωμαϊκὸν ζυγὸν καὶ ἀπ' ἄκρου εἰς ἄκρον ἐπεσκίαζον τὴν γῆν ταύτην τῶν πατέρων μας οἱ ἀήττητοι πτέρυγες τῶν Λατίνων ἀετῶν, μόνη ἡ νῆσος ἐκείνη ἐτόλμησε νὰ μὴ ὑποκύψῃ καὶ δὲν ἐφοβήθη ἀγέρωχον νὰ ὑψώσῃ τὸ μέτωπον·

κατὰ τῆς παντοδυναμίας τοῦ Μομμίου, στήσασα ἐπὶ τῶν πελασγικῶν τοίχων της τὴν σημαίαν τῆς ἐθνικῆς αὐτονομίας καὶ προτάξασα τὸ στῆθος κατὰ τῆς ἀκαθέκτου ὁρμῆς τῶν βαρβάρων.

Ἐκεῖ συνῆλθον τότε οἱ γενναιότεροι πρόμαχοι τοῦ ἀρχαίου ἑλληνισμοῦ, ἐκεῖ συνήφθησαν αἱματηρόταται συμπλοκαί, ἐκεῖ ἐπὶ ἓν περίπου ἔτος ἀνεστάλη ὁ χείμαρος τῆς Ρωμαϊκῆς κατακτήσεως. Κατησχυμμένος δὲ θὰ ἐπανήρχετο ὁ ὕπατος τῆς Ρώμης, ἐὰν οἱ Ἰταλοὶ πρόσφυγες δὲν ἤθελον εἰσαγάγει λάθρα τὸν ἐχθρὸν ἐν τῇ ἀκροπόλει. Ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῇ ἀδοκήτῳ ἐκείνῃ προδοσίᾳ οἱ Λευκάδιοι δὲν ἔστερξαν νὰ καταθέσωσι τὰ ὅπλα, καὶ προὐτίμησαν παραταχθέντες νὰ πέσωσι μέχρις ἑνὸς μαχόμενοι ὑπὲρ τῆς ἐθνικῆς αὐτονομίας!.

Ἐκεῖ λοιπόν, ἔντιμοι συνάδελφοι, ἐκηδεύθη, ἐκεῖ ἐτάφη ἡ στρατιωτικὴ τιμὴ τῶν πατέρων σας καὶ τὸ χῶμα δι' οὗ ἐστεγάσθη, εἶναι χῶμα ἱερόν, εἶναι χῶμα ἐξ οὗ ἀναφύονται εὐωδέσταται ἀναμνήσεις.

Κατὰ τοὺς μεσαιωνικοὺς χρόνους ἡ Λευκὰς μετὰ τὴν κατάλυσιν τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας πρῶτον μὲν ἐδόθη τιμάριον εἰς τὴν διάσημον τῶν Τόκκων οἰκογένειαν, ὕστερον δὲ ὑπέκυψεν εἰς τοὺς Ὀθωμανοὺς καὶ οὗτοι ἐννοήσαντες τὴν ἀξίαν της ἔσπευσαν νὰ τὴν ὀχυρώσωσι καὶ ἐπὶ ὀγδοήκοντα περίπου ἔτη ἐτήρησαν αὐτὴν δεσμίαν ὑπὸ τὸν ὄγκον πολυαρίθμου φρουρᾶς.

Ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις σπουδαία τις ἐνέργεια ἐγένετο ἐν τῇ ἑσπερίᾳ Εὐρώπῃ πρὸς ἐκδίωξιν τῶν Ὀθωμανῶν ἀπὸ τῆς ἑλληνικῆς χώρας, καὶ ὁ Δοὺξ τοῦ Νεβέρ, ὅστις διετείνετο ὅτι κατεῖχε κληρονομικὰ δικαιώματα ἐπὶ τοῦ θρόνου τῆς Κωνσταντινουπόλεως, προερχόμενα ἐκ τῆς φημιζομένης συγγενικῆς αὐτοῦ σχέσεως μετ' Ἀνδρονίκου τοῦ Μομφερράτου, ἀπέβλεψε μακρόθεν ἐπὶ τῆς Λευκάδος, ὡς ἐπὶ σημείου ὅθεν ἠδύνατο ἐπιτυχῶς νὰ κανονισθῇ σπουδαία ἐπίθεσις κατὰ τῆς ἐν Ἠπείρῳ ὀθωμανικῆς κυριαρχίας.

Κατακτηθείσης ὕστερον τῆς νήσου ὑπὸ τῶν Βενετῶν, κατέστη τὸ ἀσφαλέστερον καταφύγιον τῶν ἡμετέρων ἁρματωλῶν, τόσον ὥστε, ὅτε ὁ διαβόητος Ἀλῆς Τεπελενλῆς ἀπεφάσισεν ἀντὶ οἱασδήποτε θυσίας νὰ τὴν ἐκπορθήσῃ συνέρρευσαν ἐκεῖ ὡς ἐκ συνθήματος πάντες οἱ γενναῖοι προπάτορές σας καὶ ἠγωνίσθησαν μεθ' ἡμῶν, καλῶς γινώσκοντες ὅτι, ἂν τὸ τελευταῖον ἐκεῖνο ὀχύρωμα κατελαμβάνετο, εἷς μετὰ τὸν ἄλλον θὰ ἔκυπτον τὸ μέτωπον ἐνώπιον τοῦ φοβεροῦ ἑλληνομάχου ἢ ἀναποφεύκτως θὰ κατεστρέφοντο.

Διὰ τῆς ἀρωγῆς τοῦ Ὑψίστου, τῆς κραταιᾶς ὑποστηρίξεως τῶν ὁμοθρήσκων Ρωσικῶν ὅπλων, τῆς ἀκαθέκτου ἐπιμονῆς Ἰωάννου τοῦ Καποδιστρίου καὶ τοῦ ἀκαταμαχήτου θάρρους τῶν κατοίκων, ἡ Λευκὰς ἐσώθη, καὶ μετὰ ὀκτάμηνον πολιορκίαν ὁ Ἀλῆς ἐπανῆλθεν εἰς Ἰωάννινα κατησχυμμένος, καθῃμαγμένος, διότι ἐπέπρωτο, Κύριοι, τὸ ἀρχαῖον ἐκεῖνο προπύργιον τοῦ ἑλληνισμοῦ νὰ μεταβληθῇ πάλιν εἰς ἀπαραβίαστον ἄσυλον κατὰ τὴν μακρὰν διάρκειαν τοῦ ἱεροῦ ἀγῶνος.

Ὀλίγα ἔτη μετὰ ταῦτα ἡ Ἀγγλικὴ Προστασία ἐκτιμήσασα δεόντως τὴν ἀξίαν τῆς νήσου κατέταξεν αὐτὴν μεταξὺ τῶν μεγάλων καὶ ἀπέλαυσεν ὡς ἐκ τούτου ἡ Λευκὰς τὸ δικαίωμα νὰ κατέχῃ μόνιμον θέσιν ἐν τῇ Γερουσίᾳ, νὰ δίδῃ ἐκ περιτροπῆς πρόεδρον τῆς ἀνωτάτης ταύτης ἀρχῆς καὶ ἐπὶ εἰκοσιτριῶν περίπου χιλιάδων κατοί ων ἓξ βουλευτάς.

Ἀλλὰ παραλείπων τὴν περαιτέρω ἀρίθμησιν τῶν πλεονεκτημάτων, ὧν ἀπέλαυεν ἡ Λευκὰς κατὰ τὸ μακρὸν διάστημα διακοσίων περίπου ἐτῶν, δὲν δύναμαι νὰ ἀποσιωπήσω, ὅτι ἡ νῆσος ἐκείνη ὑπῆρξεν ἀνέκαθεν κέντρον δι-

καστικῆς ἐξουσίας, καὶ ὅτι ὑπὸ τὴν σκέπην καὶ τὴν ἀρωγὴν τῶν δικαστικῶν αὐτῆς ἱδρυμάτων προήχθη ταχέως εἰς βαθμὸν εὐημερίας καὶ ἠθικῆς ἀναπτύξεως τοσοῦτον, ὥστε οὐχὶ ἀναξίως ἠδύνατο νὰ κατέχῃ τὴν θέσιν, ἣν οἱ θεσμοὶ καὶ αἱ ἱστορικαὶ παραδόσεις εἶχον παραχωρήσει εἰς αὐτὴν ἐν τῇ πολιτείᾳ.

Τίς ἠδύνατο νὰ φαντασθῇ ποτε, Κύριοι, ὅτι ἐκπληρουμένης τῆς Ἑνώσεως, ἐν αὐταῖς ταῖς ἀγκάλαις τῆς μητρὸς Ἑλλάδος, ἡ Λευκὰς ἤθελε καταδικασθῇ ἐκ μιᾶς εἰς παντελῆ ἀπογύμνωσιν, εἰς ριζικὴν ἐξόντωσιν, εἰς ἄδικον θάνατον; Καὶ πῶς νὰ μὴ θρηνήσωμεν ἀναλογιζόμενοι ὅτι διοικούμενοι σήμερον ὑπὸ ὁμοφύλων, ὑπὸ ἀδελφῶν ὁμοθρήσκων, ἐστερήθημεν ἐκ μιᾶς ὅ,τι οἱ ξένοι κατακτηταί, οἱ ἀλλόφυλοι προστάται δὲν ἐτόλμησαν νὰ μᾶς ἀφαιρέσωσι;

Καὶ ὅμως, Κύριοι, ἡ καταστροφὴ ἐπῆλθε καὶ ἐπῆλθεν αἰφνιδίως, ἀπροσδοκήτως, φοβερωτέρα καὶ αὐτῶν τῶν σεισμῶν, οἵτινες ἐν ταῖς ἡμέραις ταύταις κατερημοῦσι τὰς νήσους μας...

Δὲν εἶμαι, Κύριοι, δὲν θέλω νὰ εἶμαι οὔτε νὰ καταλογίζωμαι μεταξὺ ἐκείνων, οἵτινες δειλοὶ καὶ ψοφοδεεῖς λαμβάνουσιν ἀφορμὴν ἀπὸ πάσης δυσχερείας ἵνα μεμψιμοιρῶσι κατὰ τῆς Ἑνώσεως, ἐκθειάζοντος τὸ παρελθὸν καὶ προδοτικῶς μεμφόμενοι τὸ παρόν. Ἀντετάχθην καὶ θὰ ἀντιτάσσωμαι αἰωνίως κατ' ἐκείνων, οἵτινες ἐν τῇ μικρότητι τοῦ νοὸς των ἢ τῇ ἀναισθησίᾳ τῆς καρδίας των περικλείουσιν ὅλον τὸ μέλλον τῆς ἑλληνικῆς φυλῆς ἐντὸς τῶν στενωτάτων ὁρίων τῆς ζωῆς των, καὶ οἵτινες πιστεύουσιν ὅτι ὁ προορισμὸς τοῦ Γένους ἄρχεται ἀπὸ τῆς γεννήσεως αὐτῶν καὶ προβαίνει μόνον μέχρι τοῦ μνήματός των. Δὲν εἶμαι ἐξ ἐκείνων (πιστεύσατέ το, ἔντιμοι συνάδελφοι), οἵτινες ἀπέναντι τῶν μεγάλων δυσχερειῶν, ὑφ' ὧν πολιορκούμεθα, ἔχουσι τὴν ἀναίδειαν νὰ ἀπαιτῶσι τὰ ἀδύνατα· ἑπομένως δὲν ἔρχομαι νὰ θρηνήσω τὴν ἀπώλειαν τῶν πλεονεκτημάτων, ἅτινα εὐηρεστήθησαν οἱ ξένοι νὰ ἐπιδαψιλεύσωσιν ἐν Ἑπτανήσῳ. Δὲν διενοήθην ποτὲ νὰ ζητήσω οὔτε πολυτελῆ καταστήματα, οὔτε προκυμαίας, οὔτε ἀνασκαφὰς λιμένων, οὔτε διώρυγας.... Ἀλλ' εἶμαι ἐξ ἐκείνων οἵτινες, ἀφοῦ κατέτριψαν τοὺς ὡραιοτέρους χρόνους τῆς ζωῆς των ἀγωνισθέντες ὑπὲρ τῆς Ἐννώσεως, ἐνδιαφέρονται ἵνα μὴ ναυαγήσῃ οἰκτρῶς ἓν τῶν σημαντικωτέρων γεγονότων τοῦ αἰῶνος τούτου. Θέλω, Κύριοι, νὰ μὴ ἴδωσιν οἱ ὀφθαλμοί μου τὴν καταστροφὴν τοῦ γιγαντιαίου οἰκοδομήματος, ὅπερ διὰ τοσούτων ἀγώνων κατηρτίσθη καὶ ἐπὶ τοῦ ὁποίου ηὐτύχησα νὰ θέσω καὶ ἐγὼ τὸν λίθον μου. Ἰδοὺ τί θέλω, ἰδοὺ τί ἀπαιτῶ... Ἡ ἀπαίτησίς μου αὕτη στηρίζεται (τὸ αἰσθάνομαι, Κύριοι) ἐπὶ τῆς πρὸς ὑμᾶς πεποιθήσεως καὶ ἐπὶ ἀκραδάντου θελήσεως ἀκεραίου τοῦ ἔθνους.

Μετὰ τὴν ἐκπλήρωσιν τῆς Ἑνώσεως, τὸ εἶπεν ἤδη εἰς ἡμᾶς ὁ ἔντιμος πρωθυπουργός, ὁ πέλεκυς τῆς καταστροφῆς ἀνηλεῶς ἔπεσεν ἐπὶ τῆς Λευκάδος. Διὰ μικρᾶς ἀποφάσεως ἡ Βουλὴ αὕτη ἔσβεσε πᾶν πνεῦμα ζωῆς ἐν τῇ κοινωνίᾳ ἐκείνῃ, ἥτις ἀπὸ ἑνὸς ἤδη ἔτους κατεδικάσθη εἰς ἐρήμωσιν καὶ εἰς μαρασμόν, χωρὶς νὰ ληφθῶσιν ὑπ' ὄψιν οὔτε αἱ ἀπηρχαιωμέναι ἕξεις τοῦ λαοῦ ἐκείνου, οὔτε ἡ γεωγραφικὴ τῆς νήσου τοποθέτησις, οὔτε τὰ συμφέροντα, ἅτινα ἐξ ἀνάγκης πλαστουργοῦνται ἐξ αὐτῆς τῆς προαιωνίου ὑπάρξεως δημοσίων τινῶν ἱδρυμάτων. Τὸ ἡμέτερον πρωτοδικεῖον κατηργήθη καὶ τὴν κατάργησιν ταύτην ἠθέλησαν νὰ δικαιολογήσωσί τινες, προτάττοντες ὁτὲ μὲν τὴν πρὸ πολλοῦ ἐπικρατοῦσαν οἰκονομικὴν δυσχέρειαν, ὁτὲ δὲ τὸν κανόνα

τῆς ἰσότητος, ὅστις κακῇ τύχῃ ἔτυχε καὶ ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ παρ' ἡμῖν τερατώδους καὶ ὅλως πρωτοφανοῦς ἐφαρμογῆς.

Καὶ ὡς πρὸς τὸν λόγον τὸν οἰκονομικὸν ἡ Κυβέρνησις εὑρίσκεται ἤδη εἰς κατάστασιν, Κύριοι, νὰ εἴπῃ πρὸς ἡμᾶς ὅτι ἡ ἁπλῆ τῶν μαρτύρων μετακόμισις εἰς Κέρκυραν, ἀπήτησε δαπάνην ἀνωτέραν ἐκείνης, ἥτις θεωρεῖται ἀναγκαία πρὸς διατήρησιν ἑνὸς πρωτοδικείου, χωρὶς νὰ ὑπολογίσῃ τις τὴν ἀκαταλόγιστον βλάβην, ἥτις προέκυψεν ἐκ τῆς καταναγκαστικῆς ἀργίας, εἰς ἣν καταδικάζονται αἱ χεῖρες τῶν ἡμετέρων γεωργῶν ὡς ἐκ τῆς μακρᾶς ἀποδημίας, καὶ χωρὶς νὰ ληφθῶσιν ὑπ' ὄψιν αἱ δυσχέρειαι διάπλου ἐν καιρῷ χειμῶνος λίαν ἐπικινδύνου καὶ ἐπιχειρουμένου συνήθως δι' ἱστιοφόρων πλοίων ἕνεκα τῆς ἐλλείψεως τακτικῆς συγκοινωνίας διὰ τῶν ἀτμοκινήτων μεταξὺ Λευκάδος καὶ Κερκύρας. Τὸ ζήτημα, λοιπόν, Κύριοι, ὑπὸ τὴν ἔποψιν ταύτην ὑπάρχει λελυμένον καὶ τὴν ἀπόδειξιν τῆς ἀληθείας δίδει δυστυχῶς εἰς ἡμᾶς ἡ πεῖρα τοῦ παρελθόντος.

Τί θέλετε εἴπει, Κύριοι, ὅταν μάθητε ὅτι τέσσαρες περίπου χιλιάδες δίκαι ὑπάρχουσι σήμερον ἐκρεμεῖς;... Ὅταν ἀκούσητε ὅτι πάμπολαι ποινικαὶ ὑποθέσεις εἰσαχθεῖσαι πρὸ τῆς Ἑνώσεως καὶ συσσωρευθεῖσαι ὡς ἐκ τοῦ ἐκτάκτου τῶν περιστάσεων ὑποχρεοῦσι συνοικίας ὁλοκλήρους μετὰ γυναικῶν καὶ τέκνων νὰ μεταφέρωνται εἰς Κέρκυραν καὶ νὰ λιμώττωσιν ἐκεῖ, ποριζόμενοι τὸν ἐπιούσιον ἄρτον διὰ τῆς ἐλεημοσύνης, ἄστεγοι, ἀπηλπισμένοι;...

Ὅταν συναισθανθῆτε ὅτι παρελύθησαν ἐκ μιᾶς αἱ ὑποθέσεις τοῦ λαοῦ ἐκείνου μὴ τολμῶντος νὰ ἐπιχειρῇ τὴν ἐκπεραίωσιν τῶν συμφερόντων του, ἀπαιτοῦσαν χρηματικὰς θυσίας ὑπερόγκους, ὅλως δυσαναλόγους πρὸς τὴν πτωχείαν, ὑφ' ἧς κατατρύχεται;...

Ὅταν πεισθῆτε ὅτι χάριν τῆς διαθρυλουμένης ταύτης ἰσότητος ὁ πτωχὸς πολίτης, μὴ δυνάμενος πλέον ν' ἀντιταχθῇ κατὰ τοῦ εὐπόρου οὔτε νὰ παρακολουθήσῃ αὐτὸν ἐνώπιον τῆς δικαιοσύνης, ὑποκύπτει ἑκὼν ἄκων εἰς τὰς ἀπαιτήσεις του;...

Ἀλλὰ λέγουσί τινες, ὑπάρχουσιν ἐν Ἑλλάδι ἐπαρχίαι πολυπληθέστεραι, πλουσιώτεραι, καὶ ὅμως στεροῦνται Πρωτοδικείου! Περίεργος, μὰ τὴν ἀλήθειαν, ἡ ἔνστασις αὕτη. Καὶ τίς ἐξ ἡμῶν εἶπέ ποτε ὅτι πρέπει νὰ ὑποβληθῶσιν εἰς τὴν στέρησιν ταύτην, ἐὰν ἡ ἀνάγκη καθίσταται πρωτοφανής; Δύναταί τις νὰ περιφρονήσῃ τὰ πάντα ἐν τῇ Πολιτείᾳ, ἀλλὰ δὲν δύναται νὰ στερηθῇ τῆς δικαιοσύνης, τοῦ Ἐθνικοῦ τούτου ἄρτου, δι' οὗ τρέφονται καὶ ἀναπτύσσονται τὰ κοινωνικὰ σώματα.—

Ἀφ' ἑτέρου, Κύριοι, ἐπιτρέψατε νὰ παρατηρήσω εἰς ὑμᾶς ὅτι ἄλλο νὰ μὴ κατέχῃ τις τίποτε ἀπ' ἀρχῆς, καὶ ἄλλο νὰ κατέχῃ τι ἀπ' αἰῶνος καὶ νὰ τὸ ἀπολέσῃ ἐκ μιᾶς. Ἐν τῇ πρώτῃ περιπτώσει ἡ βλάβη φέρει τὸν χαρακτῆρα ἁπλῆς στερήσεως, ἐν τῇ δευτέρᾳ προσλαμβάνει ἐκεῖνον τῆς ἀπογυμνώσεως.

Εἶναι οἰκτρά, Κύριοι, ἡ ἐφαρμογὴ αὕτη τῆς ἱερᾶς ἀρχῆς τῆς ἰσότητος, ἥτις εἶναι ἀπαραβίαστος, οὐχὶ διότι ἠξιώθη τῆς τιμῆς νὰ καθιερωθῇ δι' ἰδιαιτέρας ῥήτρας ἐν τῷ θεμελιώδει νόμῳ, ἀλλὰ διότι εἶναι αὐτὴ ἡ οὐσία τοῦ χριστιανισμοῦ, διότι τὴν ἐστεφάνωσαν οἱ ἀγῶνες τῶν αἰώνων, διότι εἶναι ἡ βάσις, ἐφ' ἧς ἐρείδεται ἐν τῇ ἑκατονταετηρίδι ταύτῃ ἅπασα τῆς ἀνθρωπότητος ἡ τύχη. Ἂς μὴ διακωμῳδήσωμεν λοιπὸν αὐτὴν καὶ ἂς ἀσχοληθῶμεν νὰ τὴν ἐφαρμόσωμεν ὑπὸ τὴν ἀληθῆ καὶ ὄντως θείαν αὐτῆς ἔννοιαν.

Ἔντιμοι Βουλευταί. Ἡ ἕνωσις τῆς Ἑπτανήσου ὑπὸ γενικὴν ἔποψιν θεωρουμένη, εἶναι γεγονὸς ὅπερ εἰσέτι δὲν ἐξετιμήθη δεόντως παρ' αὐτῶν τῶν

κατοίκων τῆς ἐλευθέρας Ἑλλάδος. Λαοὶ διατελέσαντες κεχωρισμένοι ἀπ' αἰῶνος, ὁμόφυλοι, ὁμαίμονες, τῇ συνάρσει τῆς θείας Προνοίας, ἄνευ οὐδεμιᾶς θυσίας αἵματος ἢ χρημάτων ἑνοῦνται, συγχωνεύονται διὰ μιᾶς συνθήκης καὶ αἴφνης διὰ τῆς θαυμασίας ταύτης προσαρτήσεως ἡ Ἑλλὰς εὑρίσκεται θυρωρὸς τοῦ Ἀδριατικοῦ κόλπου καὶ παρίσταται ὀρέγουσα τὴν χεῖρα εἰς τὴν δουλωμένην Ἤπειρον. Ἐν τῇ μεγάλῃ, ἐν τῇ ἀπροσδοκήτῳ ταύτῃ νίκῃ τοῦ Ἑλληνισμοῦ κυοφορεῖται ἡ μέλλουσα πρόοδος τοῦ ἔθνους καὶ ὑποκρύπτεται ἡ προσεχὴς διάρρηξις τῶν δεσμῶν, δι' ὧν εἶχεν ἁλυσωθῇ τὸ γένος.

Καὶ ὅμως, Κύριοι, τίς ἤθελε τὸ πιστεύσει ποτέ, ὅτι ἡ Ἑπτάνησος ἐν γένει, ἰδίως δὲ ἡ Λευκὰς ἤθελεν εὑρεθῇ πολὺ περισσότερον κεχωρισμένη τῆς Ἑλλάδος μετὰ τὴν ἐκπλήρωσιν τῆς Ἑνώσεως παρ' ὅσον εὑρίσκετο πρὶν αὐτῆς...

Δὲν ἐπιθυμῶ νὰ παρατείνω τὸν λόγον ἐπὶ τοῦ θλιβεροῦ τούτου καὶ ὅλως ἀπροσδοκήτου ἀποτελέσματος, ἀλλὰ δὲν δύναμαι νὰ ἀποσιωπήσω ἐξ ἄλλου ὅτι, καθ' ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν ἰδιαιτέραν μου πατρίδα, καὶ μετ' αὐτὴν τὴν ἀφαίρεσιν τῆς τελωνειακῆς γραμμῆς, ἐνῷ προηγουμένως συνδεόμεθα μετὰ τῆς Ἀκαρνανίας διὰ τῶν συμπαθειῶν, αἵτινες φύσει ἀναφύονται ἐκ τῶν κοινῶν παραδόσεων, ἐκ τῶν ἀναμνήσεων, ἐκ τῆς συνεχοῦς ἐπιμιξίας, σήμερον ὑπὸ τὸ σκῆπτρον τοῦ αὐτοῦ ἡγεμόνος, ὑπὸ τὴν σκέπην τῆς αὐτῆς νομοθεσίας, διατελοῦμεν εἰς φοβερὸν χωρισμὸν ἐπὶ καιρίᾳ βλάβῃ τῶν ἐθνικῶν συμφερόντων.

Ἔντιμοι Βουλευταί, μελετήσατε μετὰ στοργῆς τὸ φαινόμενον τοῦτο καὶ σπεύσατε νὰ θεραπευθῇ ταχέως ἡ πληγή, ἥτις δύναται νὰ λάβῃ ἐπικίνδυνον χαρακτῆρα.

Αἱ ἐπαρχίαι τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος (καὶ μεταξὺ τούτων κατατάττω σήμερον καὶ τὴν Λευκάδα), αἱ ἐπαρχίαι τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος μαστίζονται ἀνηλεῶς ὑπὸ τῆς ληστείας καὶ πρὸς ἐξόντωσιν αὐτῆς καταναλίσκονται αἱ δυνάμεις τοῦ στρατοῦ ἐπὶ ματαίῳ καὶ ἡ Βουλὴ αὐτὴ ἐκδίδει νόμους ἐπὶ νόμων καὶ πειρᾶται νὰ ἐφεύρῃ μέτρα νέα πρὸς ἐκρίζωσιν τοῦ δεινοῦ νοσήματος ὅλως ἀπᾴδοντα πρὸς τὰς ἐπικρατούσας ἀρχὰς τοῦ αἰῶνος τούτου. Καὶ πῶς δύναται νὰ εἶναι ἀδιάφορος ἡ κατάστασις τῆς χώρας ἐκείνης;...

Κατὰ τὸν ἀπέραντον Νομὸν τῆς Αἰτωλοακαρνανίας, σεῖς τὸ γνωρίζετε, Κύριοι, δύναταί τις νὰ περιοδεύσῃ πολλὰς κατὰ συνέχειαν ἡμέρας χωρὶς νὰ ἴδῃ πούποτε παρισταμένην τὴν εἰδικὴν ἐκείνην δύναμιν, δι' ἧς κατορθοῦνται τοσαῦτα καὶ τηλικαῦτα τερατουργήματα καὶ ἣν ἀποκαλοῦμεν ἐξουσίαν.

Οὐδεμία ὁδὸς διασχίζουσα τὰ φοβερὰ καὶ προαιώνια δάση. Οὐδεμία γέφυρα, δι' ἧς νὰ ζευγνύωνται οἱ ποταμοὶ ἢ οἱ χείμαρροι, οὐδὲν κέντρον δικαιοσύνης ἢ διοικήσεως... Παντοῦ ἐρημία... παντοῦ ἐνέδραι... Ἡ φύσις ἀχαλίνωτος ἔμεινε κυρία τῶν διαθέσεων καὶ τῶν ὁρμῶν της.. Τί παράδοξον λοιπὸν ἂν καὶ ὁ ἄνθρωπος, προϊὸν χώρας περικλειούσης ἐν τοῖς σπλάγχνοις αὐτῆς γιγαντιαίας δυνάμεις, γεννᾶται καθ' ὁμοίωσιν καὶ κατ' εἰκόνα τοῦ περιστοιχίζοντος αὐτὸν θεάματος;

Ἐκεῖ ὅπου αὐτοφυὴς βλαστάνει ἡ βαλανοφόρος δρῦς... ὅπου οἱ λύκοι ὠρύονται ἐν πλήρει μεσημβρίᾳ... ὅπου ἐμφωλεύουσιν ἀγέλαι ἀγριοχοίρων... ὅπου ἀκινδύνως ἐνδιαιτῶνται ποίμνια ἐλάφων καὶ ζαρκάδων... ὅπου οἱ ἀετοὶ ἀφόβως συνδιαλέγονται μετὰ τῶν ποιμένων... πῶς εἶναι δυνατὸν νὰ μὴ γεννῶνται καὶ ἐν τῇ καρδίᾳ τῶν ἀνθρώπων ὀρέξεις καὶ πάθη φέροντα τὴν

σφραγῖδα τῆς γῆς τῆς γεννήσεώς των καὶ ὅλως ἐν ἁρμονίᾳ πρὸς τὰ ἀντικείμενα. ὑφ' ὧν περικυκλοῦνται;...

Καταδιώξατε, Κύριοι, τὴν λῃστείαν, στήσατε τὴν λαιμητόμον, προκηρύξατε τὰς κεφαλὰς τῶν ἐνόχων, ἂς ρεύσῃ τὸ αἷμα, ἂς βραβευθῶσιν οἱ προδόται... ἀλλὰ μὴ λησμονήσητε ὅτι δι' ἄλλης μακροτέρας μὲν ἀλλ' ἀσφαλεστέρας ὁδοῦ δύνασθε μόνον νὰ τύχητε τῆς ποθητῆς ἐξοντώσεως. Σπείρατε τὸν πολιτισμὸν καὶ θέλετε θερίσει τάξιν καὶ δημοσίαν ἀσφάλειαν. Ἡ ὄψις τῆς δικαιοσύνης ἔχει τι τὸ ἐκπλῆττον καὶ αὐτὰ τὰ ἄγρια θηρία. Ὅπου ἡ δικαστικὴ ἐξουσία ἑδρεύει, ὅπου ὁ νόμος παρίσταται φρουρούμενος ὑπὸ τῶν ἀκοιμήτων λειτουργῶν, ὅπου ἡ τιμωρία δύναται νὰ ἐπέλθῃ σύντομος καὶ ταχεῖα, ἐκεῖθεν ἐξοστρακίζονται τὰ κακουργήματα, ἀποσβέννυνται αἱ ἐγκληματικαὶ ὀρέξεις, διότι ἡ δικαιοσύνη εἶναι ἀκτὶς ἀπορρέουσα ἐξ αὐτοῦ τοῦ ὀφθαλμοῦ τῆς θεότητος, καὶ ὁ ζόφος, ὅστις πολλάκις περικαλύπτει τὴν ψυχὴν τοῦ ἀνθρώπου, διασκορπίζεται καὶ φεύγει ἐνώπιόν της.

Τοιουτοτρόπως, ἔντιμοι Βουλευταί, δύνασθε νὰ σώσητε ἀπὸ τοῦ ὀλέθρου τὰς ἡμετέρας ἐπαρχίας. Τοιουτοτρόπως δύνασθε νὰ ἐπιδείξητε αὐτὰς ἀξιομίμητον παράδειγμα εἰς τὴν δουλωμένην Ἤπειρον. Τοιουτοτρόπως θέλετε καταδικάσει τὴν λῃστείαν, θέλεται ἀναπτύξει τὴν γεωργίαν διὰ τῆς ἐξασφαλίσεως τῆς δημοσίας τάξεως καὶ θέλετε ἐμφυσήσει νέον πνεῦμα ζωῆς εἰς χώραν ἀξίαν πάσης τῆς στοργῆς καὶ τῆς ἀγάπης.

Τὸ κατ' ἐμὲ ἐξεπλήρωσα τὸ καθῆκον μου. Σεῖς ἐν τῇ συνέσει καὶ ἐν τῷ πατριωτισμῷ ὑμῶν ἀποφασίσατε, ἀναδεικνυόμενοι ἀνώτεροι τῶν μικροφιλαυτιῶν ἐκείνων, αἵτινες τόσον ἔβλαψαν τὴν Ἑλλάδα ὑποσκάψασαι τὴν ἑνότητα αὐτῆς, δι' ἧς μόνης δύναται ν' ἀντιταχθῇ καὶ νὰ ὑπερνικήσῃ τὰς ἀκαταλογίστους δυσχερείας ὑφ' ὧν πολιορκεῖται.

Ἀπόσπασμα αὐτοσχεδίου ἀγορεύσεως

Ἀριστοτέλους Βαλαωρίτου

Κατὰ τὴν 25 Μαρτίου 1868 ἐνώπιον πολυπληθοῦς λαοῦ ἐν τῇ πλατείᾳ Ἁγίου Σπυρίδωνος ἐν Λευκάδι.

Ὁ ρήτωρ ἤρξατο ἐκφράζων τὴν εὐγνωμοσύνην του πρὸς τοὺς συνεπαρχιώτας του, δι' ἣν παρέσχον αὐτῷ νέαν ἀπόδειξιν τῆς ἐμπιστοσύνης των, ἐκλέξαντες αὐτὸν πάλιν Βουλευτήν. Διεξῆλθεν ἀκολούθως συντόμως μὲν ἀλλὰ λίαν εὐφραδῶς, πρὸς διαφώτισιν τῆς τε παρελθούσης καὶ μελλούσης αὐτοῦ Βουλευτικῆς πορείας, τὰ κατὰ τὴν τελευταίαν καὶ προτελευταίαν τῆς Βουλῆς σύνοδον συμβάντα. Ἀνέφερεν εἰς ποίαν ἦσαν κατάστασιν τὰ Ἑλληνικὰ πράγματα, ἡ Κρήτη, ἡ Ἤπειρος καὶ ἡ Θεσσαλία, ὅτε ἀνέλαβε τὴν ἐξουσίαν τὸ Ὑπουργεῖον Κουμουνδούρου—καὶ ποίας ἡ Κυβέρνησις τούτου κατέβαλε προσπαθείας πρὸς μετρίασιν τῶν τε ἐξωτερικῶν καὶ ἐσωτερικῶν δυσχερειῶν, αἵτινες πανταχόθεν τότε ἐστενοχώρουν τὴν Ἑλλάδα.—Ἀνέφερε πρὸς τούτοις τὰ αἴτια τὰ προκαλέσαντα τὴν παραίτησιν τοῦ Ὑπουργείου Μωραΐτίνη, τὴν ἀναβολὴν τῆς Βουλῆς, τὴν πρόσκλησιν τοῦ Βούλγαρη καὶ ἐπὶ τέλους τὴν διάλυσιν τῆς Βουλῆς. Προσέθηκε δὲ ἀκολούθως τὰ ἑξῆς (ἐκ τῶν ση-

μειώσεων, ἃς ἐκράτησαν κατὰ τὸν χρόνον τῆς ἀγορεύσεως δύο τῶν φίλων τοῦ κ. Βαλαωρίτου) ... ...

... ...

ΒΑΛΑΩΡΙΤΗΣ. Ἀλλ' ἐκτὸς τούτου, Κύριοι, ὑπῆρχε καὶ ἄλλος ἀνώτερος λόγος, ὅστις ἠνάγκαζε σχεδὸν ἅπαντας τοὺς ἀντιπροσώπους τοῦ Ἰονίου Λαοῦ νὰ μείνωσιν ἀμετάτρεπτοι ἐπὶ τοῦ σημείου, ἔνθα ἡ παρελθοῦσα Βουλὴ εἶχε στήσει τὴν σημαίαν της. Ὁ λόγος οὗτος ἀπορρέει ἐκ τῶν ἀγώνων οὓς ὑπέστημεν ἐφ' ὅλην δεκαπενταετηρίδα μαχόμενοι κατὰ τῆς ξενικῆς προστασίας, ἀπορρέει, Κύριοι, ἐξ αὐτῆς τῆς Ἑνώσεως.

Ὅστις ἐξ ὑμῶν ἐπίστευσεν ὅτι διὰ τῆς προσαρτήσεως τῆς Ἑπτανήσου ἡ μὲν Ἑλλὰς ἤθελεν εὕρει παρ' ἡμῖν ἀνεξαντλήτους ἀποθήκας χρυσοῦ καὶ ἀργύρου, ὁ δὲ Ἰόνιος λαὸς ἄφθονα τὰ δῶρα τῆς ἐξουσίας καὶ στάδιον ἀπέραντον ἐν τῇ παλαίστρᾳ τοῦ δημοσίου βίου, ἠπατήθη, Κύριοι, ἀπάτην οἰκτρὰν καὶ παιδαριώδη.

Τὸ ζήτημα τῆς Ἑπτανήσου ἀνατεμνόμενον διὰ τῆς λογιστικῆς κοπίδος οὐ μόνον ταπεινοῦται, ἐξευτιλίζεται, ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ νεωτέρᾳ Ἑλληνικῇ ἱστορίᾳ θέλει παρασταθῇ ἴσως, ὑπὸ τὴν ἔποψιν ταύτην, ὡς ἀποτυχοῦσα πολιτικὴ κερδοσκοπία.

Ἀλλὰ τὸ ζήτημα τῆς Ἑπτανήσου ἐξεταζόμενον ὑπὸ ἄλλην ἔποψιν ἠθικωτέραν καὶ ἐθνικωτέραν προώρισται, Κύριοι, νὰ μένῃ ἄφθαρτον μνημεῖον τῆς ἰσχύος καὶ τῆς ἀκαταβλήτου δυνάμεως ἣν ἐνεφύσησεν ὁ Ὕψιστος εἰς τὰ σπλάγχνα τῶν λαῶν ἐκείνων, οἵτινες μάχονται ἐπιδιώκοντες τὸν προορισμόν των καὶ ἐκδηλοῦντες τὴν ἀποστολήν των.

Ἀνεκδιήγητα βάσανα, σκληραὶ περιπέτειαι, χείμαρροι βαρβάρων, αἱμοβόροι κατακτηταί, εἶχον καταμαστίσει, εἶχον κατακερματίσει τὴν φυλήν, εἰς ἣν ὁ Θεὸς διεπιστεύθη τὸν θρίαμβον τοῦ πολιτισμοῦ ἐν τῇ Ἀνατολῇ καὶ τῆς Χριστιανοσύνης. — Ἡ τρισχθλία Ἑλλὰς εἶχε καταντήσει αἱματόφυτος παλαίστρα, ἔνθα ἐναλλὰξ συνηντῶντο τὰ στίφη τῶν βαρβάρων, ὅπως ἐκπορνεύωσι τὴν καλλονὴν αὐτῆς καὶ ἀπορροφῶσι τὴν ἰκμάδα τῆς ζωῆς της. Τὸ ἔθνος ἀπώλεσε τὴν ἑνότητα καὶ ὑπέκυπτεν εἰς τὴν βίαν, τηκόμενον ὑπὸ τὸν ὄγκον μυριετοῦς καταστροφῆς.

Ἀλλὰ καὶ αἱ τρικυμίαι παρέρχονται ἐξαντλούμεναι καὶ ἡ λαῖλαψ, ἥτις εἶχεν ἐνσκήψει ἐπὶ τῆς Ἑλλάδος ἤρχισεν βαθμηδὸν νὰ χαλαροῦται. Εὐθὺς τότε ἀνεφύη ὁ ἀνταγωνισμὸς τοῦ Ἑλληνικοῦ πνεύματος καὶ τῆς προαιωνίου κατάρας καὶ ὡς ἐκ θαύματος ἤρχισαν νὰ βλαστάνωσιν ἐκ τῶν ἐρειπίων καὶ τοῦ ὀλέθρου τὰ πρῶτα ἄνθη τῆς Ἐθνικῆς ἀναγεννήσεως. (Ζητωγραυγαὶ ζωηρόταται)

Ἡ ἕνωσις τῆς Ἑπτανήσου εἶναι ἓν τῶν ὡραιοτέρων ἐπεισοδίων τοῦ μεγάλου ἐθνικοῦ ,δράματος—εἶναι μυρσίνη ἀειθαλὴς βλαστήσασα ἐκ τῶν συντριμμάτων τοῦ καταρεύσαντος ξενισμοῦ, καὶ ἔχετε τὸ καύχημα σεῖς ὅτι διὰ τῆς ἀκαθέκτου ἐπιμονῆς καὶ ὑπομονῆς σας ἐδυνήθητε νὰ πληρώσητε πρὸν τὴν μεγάλην πατρίδα σας τὸν φόρον τοῦ καθήκοντος καὶ τῆς ἀφοσιώσεως.

Ἀλλ' ἡ ἕνωσις τῆς Ἑπτανήσου εἶναι ἡ ἔναρξις καὶ οὐχὶ τὸ τέλος τοῦ νέου ἀγῶνος, ὅστις προοιωνίζεται ἐν τῇ Ἀνατολῇ. Θὰ μείνωμεν, λοιπόν, Κύριοι ἀμετάτρεπτοι, ἀκλόνητοι ἐν τῇ ἀποφάσει ἡμῶν καὶ θέλομεν συνασπίζεσθαι κύκλῳ τῶν ἀνδρῶν ἐκείνων, οἵτινες θὰ ἔχωσι τὸ θάρρος νὰ ἐπιδει

κνώσιν εἰς τὰ ὄμματα τοῦ κόσμου ὅλου τὴν σημαίαν τοῦ Ἑλληνισμοῦ ὑπερήφανον καὶ σφριγῶσαν. (Ζητωκραυγαὶ ἐνθουσιώδεις).

Οὔτε αἱ δυσχέρειαι, οὔτε αἱ στερήσεις, οὔτε οἱ κίνδυνοι, οὔτε αἱ ἀπειλαί, οὔτε οἱ χλευασμοὶ πρέπει νὰ μᾶς πτοήσωσι. Δὲν ἀνορθοῦνται ἐθνικὰ οἰκοδομήματα ἄνευ θυσιῶν, ἄνευ ἀγώνων. Ἀλλὰ προσέξατε σεῖς, μὴ παρεκτρεπόμενοι τῆς εὐθείας ὁδοῦ, μὴ γινόμενοι τυφλὰ ὄργανα τῶν παθῶν καὶ τῆς πολιτικῆς αἰσχροκερδείας, ἀντὶ νὰ βοηθήσητε τὸ μαρτυρικὸν ἔθνος ἐν τῇ προσδοκωμένῃ αὐτοῦ ἀναγεννήσει προσέξατε, λέγω, μὴ χωρὶς νὰ τὸ ἐννοήσητε γένητε παραίτιοι ἀθεραπεύτου τινὸς βλάβης καὶ τοιουτοτρόπως ὑπεύθυνοι πρός τε τὸν Θεὸν καὶ τὴν πατρίδα δι᾽ ὅσα δύνανται νὰ προέλθωσι δεινὰ ἕνεκεν ἀπαισίας τινὸς παρεκδρομῆς ἢ ἀπονενοημένης διευθύνσεως. (Θόρυβοι... ζητωκραυγαί... συγκίνησις...).

Κύριοι! Ἐν μέσῳ τῶν ἀπεράντων, τῶν ἀτελευτήτων ἐρήμων τῆς αἰωνιότητος, τὰ ἔτη, αἱ ἡμέραι παρίστανται ὡς τόσοι σταθμοί, ἔνθα ἡ ἀνθρωπότης βαίνουσα εἰς τὸν προορισμὸν αὐτῆς ἐγχαράττει τὰ ἴχνη τῶν διαβημάτων της. Ἡ δὲ διάνοια τῶν ζώντων διεξερχομένη τὴν βίβλον τοῦ παρελθόντος ἀνευρίσκει τοὺς σταθμοὺς τούτους καὶ ἀναπαύεται ἐπ᾽ αὐτῶν καὶ παρηγορεῖται καθὼς ἀναπαύονται οἱ θαλασσοποροῦντες ἐν ὥρᾳ τρικυμίας μένοντες ἐπὶ τῆς ἀκτῆς καὶ ἐπιτηροῦντες ἐκεῖθεν τὰ ἀναβράζοντα κύματα.

Τοιαύτη τις εἶναι ἐν τῷ μεγάλῳ ἐθνικῷ μαρτυρολογίῳ καὶ ἡ σεπτὴ ἡμέρα, ἣν σήμερον ἑορτάζει σύμπας ὁ Ἑλληνισμός.

Ἀλλοίμονον εἰς τὰ ἔθνη, ὧν ὁ βίος εἶναι ἄγραφος χάρτης!... Ὑπὸ τὸν ὄγκον τοιαύτης κατάρας δὲν ἔκυψε βεβαίως, δὲν κύπτει ἡ ἑλληνικὴ φυλή.

Ἀπὸ εἰκοσιπέντε περίπου ἑκατονταετηρίδων τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος, πεζοδρόμος ἀκάματος, βαδίζει διὰ μέσου τῶν αἰώνων, διασχίζει τὸ πυκνὸν σκότος τῆς ἀρχαίας βαρβαρότητος καὶ διαχέει πανταχοῦ τὴν λάμψιν τοῦ πολιτισμοῦ, τὸ φῶς τῆς ἐλευθερίας.

Τὴν πτέρναν τῶν ποδῶν του κατέφαγον αἱ ἄκανθαι, τὸ πολύτιμον αἷμά του ἔβαψε τὰ διαβήματά του... τὰ ὀστᾶ τῶν γενεῶν του ἀφειδῶς διεσπάρησαν ἐπὶ τῆς ἀπεράντου ὁδοῦ, ἣν διέτρεχε... Καὶ ὅμως ὁ ἀκάματος ἐκεῖνος πεζοδρόμος ἐβάδιζεν... ἐβάδιζεν... ἐβάδιζε πάντοτε.

..Ἐπῆλθεν ἐν τοσούτῳ ἡ ζοφερὰ νὺξ τῆς ρωμαϊκῆς κατακτήσεως, ἐπῆλθεν ὁ κυκεὼν τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας, καὶ ὅμως ἐν μέσῳ τῆς κλαγγῆς τῶν ὅπλων τοῦ κατακτητοῦ, καθὼς ἐν μέσῳ τῆς πνιγηρᾶς ἀτμοσφαίρας τῆς γραικορωμαϊκῆς δεσποτείας, τὸ πανάρχαιον πνεῦμα τοῦ Ἑλληνισμοῦ διαλάμπει, καθὼς ἐνίοτε διαλάμπουσιν οἱ ἀστέρες ἐν μέσῳ συμπεπυκνωμένων νεφελῶν. (Ἀπὸ τοῦδε ὁ ἀγορεύων διακόπτεται δι᾽ ἐπανειλημμένων ζητωκραυγῶν).

Τοιούτῳ τρόπῳ τὸ Ἑλληλνικὸν Ἔθνος διῆλθε τὸν βίον του ἀνταγωνιζόμενον διηνεκῶς, ἀενάως ἀναφυόμενον... ὡς ἐκ θαύματος διασῳζόμενον μέχρι τῆς ἀποφράδος ἡμέρας τῶν Ἁγίων Πάντων τοῦ ἔτους 1453. Τότε ἐπὶ τῶν ἐπάλξεων τοῦ Βυζαντίου ἐπάτησαν οἱ στιβαροὶ πόδες ἑνὸς τῶν ἀπογόνων τοῦ Ὀσμάν... Ὁ δικέφαλος Βυζαντινὸς ἀετὸς πληγωμένος κατάκαρδα, ἔπεσε κατὰ γῆς καὶ ἐπνίγη ἐν τῷ ἰδίῳ αἵματί του. Ὁ κόσμιος ὅλος ἐτρόμαξε καὶ ἐν μέσῳ τῆς γενικῆς ἐκπλήξεως ἐθεάθη αἱματόφυρτος ὁ Μωάμεθ ἔχων ἀνὰ χεῖρας τὴν σεπτὴν κεφαλὴν τοῦ τελευταίου τῶν Παλαιολόγων καὶ ὠρυόμενος ὡσεὶ λύκος νὰ κραυγάζῃ πρὸς τὴν Χριστιανοσύνην ἅπασαν: Ἰδέτε...

ἴδέτε... λαοὶ τῆς γῆς... ἀπέκοψα διὰ τῆς ρομφαίας μου τὴν κεφαλὴν τοῦ Ἑλληνισμοῦ...». (Βαθυτάτη συγκίνησις).

Καὶ τοῦ θηρίου ἐκείνου τοὺς λόγους τοὺς ἐπίστευσαν, Κύριοι, οἱ ἰσχυροὶ τῆς γῆς καὶ ἔπεσαν ἐνώπιον αὐτοῦ καὶ προσεκύνησαν αὐτῷ ἔντρομοι, παραλελυμένοι.

Καὶ ὅμως ἠπατήθησαν... Τὸ αἷμα τῶν Παλαιολόγων τὸ ἀπερρόφησεν ἡ γῆ τῆς Ἑλλάδος καὶ δι' αὐτοῦ ἐκυοφορήθη ὁ νέος Ἑλληνισμός, καὶ ἐξ αὐτοῦ ἀνεβλάστησαν οἱ πελώριοι γίγαντες τοῦ μεσαιωνικοῦ ἀγῶνος, καὶ δι' αὐτοῦ ἐγράφη ἡ πολιτικὴ διαθήκη τῆς Ἑλλάδος καὶ ἐσφραγίσθη ἡ μυστικὴ ὁμολογία, ἔνθα αἱματηροῖς γράμμασιν ὑπάρχει γεγραμμένον ἐν μιᾷ καὶ μόνῃ ρήτρᾳ τὸ προαιώνιον, τὸ ἀμετάτρεπτον σύνθημα τοῦ Ἑλληνισμοῦ:

—Ἐμπρός.. Ἐμπρός... (Τρικυμιώδεις ζητωκραυγαί). Ἐπὶ τετρακόσια ὅλα ἔτη, ἐνῷ ὁ κόσμος ὅλος ἐσήπετο ὑπὸ τὴν δουλείαν, ὁ μυστηριώδης, ὁ ἀκάματος ἐκεῖνος πεζοδρόμος ἐβάδιζεν... ἐβάδιζεν πάντοτε ... Ἔκρουεν ἐν ὥρᾳ νυκτὸς τὰς θύρας τῶν μονῶν καὶ κράζων κατ' ὄνομα τοὺς κατατρυχομένους μοναχοὺς ἔλεγεν εἰς αὐτούς: «Γρηγορεῖτε.... ἰδοὺ ὁ νυμφίος ἔρχεται».

Εἰσέδυε κρύφα ἐντὸς τῆς καλύβης τοῦ πένητος γεωργοῦ καὶ ἐγείρων ἐκ τοῦ ὕπνου τὸν τεθλιμμένον ζευγηλάτην τὸν περιέθαλπε καὶ τὸν διέτασσε νὰ μὴ δειλιᾷ... Τοιουτοτρόπως παρήρχοντο αἱ γενεαί, ἀλλὰ δὲν παρήρχοντο καὶ αἱ ἐλπίδες... Ἔλαμψε τέλος καὶ ἡ ἱερὰ ἡμέρα τῆς 25 Μαρτίου τοῦ ἔτους 1821 καὶ ἐκ μιᾶς ἐνῷ ἐχθροὶ καὶ φίλοι ἐθεώρουν ἐσβεσμένον τὸ πνεῦμα τῆς Ἑλλάδος, ἐνῷ ὁ κόσμος ὅλος ἐπίστευεν ὅτι ὁ Ἑλληνισμὸς κεχμηκὼς ἐκ τῆς μακρᾶς ταλαιπωρίας ἔκειτο νεκρὸς ἐν τῷ τάφῳ, αἴφνης ἀπὸ τῶν κορυφῶν τῆς Πίνδου καὶ τοῦ Ὀλύμπου. ἀπὸ τῶν ἀκρωρειῶν τῆς Ὄσσης καὶ τῶν Ἀγράφων, ἀπὸ τοῦ θυσιαστηρίου τῆς Ἁγίας Λαύρας, ἀκούεται ἡ βροντώδης φωνὴ τοῦ μυστηριώδους ἐκείνου πεζοδρόμου:

—Ἐμπρός... στάρματα. ἐγέρθητε! (Ἀλαλαγμοὶ καὶ ζητωκραυγαὶ διακόπτουν τὸν ρήτορα).

Καὶ τὰ τρισάθλια τέκνα τῆς Ἑλλάδος ἠγέρθησαν... καὶ τὸ αἷμα ἔρρευσε ποταμηδόν... καὶ ἡ πρωτεύουσα τῆς Ἀνατολῆς εἶδε κρεμάμενον τὸν Πατριάρχην Γρηγόριον... καὶ αἱ Θερμοπύλαι ἔφριξαν ὁρῶσαι μαρτυροῦντα τὸν Διάκον... καὶ μυριάδες γυναικῶν καὶ παίδων ἐστάθησαν σπαραττόμενα... καὶ ὅμως ὁ ἀκάματος ἐκεῖνος πεζοδρόμος βαδίζων ἐν μέσῳ τῶν σφαγῶν καὶ τοῦ ὀλέθρου δὲν ἔπαυε βρυχώμενος ὡς λέων νὰ κραυγάζῃ πάντοτε:

—Ἐμπρός.. ἐμπρός... ἐμπρός... (Ἀλαλαγμοὶ μανιώδεις).

Ὁ ἐχθρὸς ἀπηύδησε, παρήτησε τὸ πεδίον τῆς μάχης καὶ ἐκ τοῦ φοβεροῦ τούτου κατακλυσμοῦ ἀνεφύη τὸ Βασίλειον τῆς Ἑλλάδος.

Παρῆλθον ἔκτοτε τεσσαράκοντα περίπου ἔτη καὶ ἡ ἐλευθέρα Ἑλλὰς ὑπὸ τὸν ζυγὸν τῶν αὐτοκαλουμένων προστατῶν της δὲν ἐτόλμησε πλέον νὰ ταράξῃ τὴν νεκρώσιμον γαλήνην, εἰς ἣν εἶχε βυθισθῆ τὸ πνεῦμά της μετὰ τὴν κατάρτισιν τοῦ Ἑλληνικοῦ Βασιλείου.

Ἀλλ' ἡ κατάρτισις τοῦ Ἑλληνικοῦ Βασιλείου ὑπῆρξεν ὁ πρῶτος θεμέλιος λίθος καὶ οὐχὶ τὸ οἰκοδόμημα τῆς μεγάλης Ἑλληνικῆς ἐθνότητος. Πόρρω ἀπέχομεν φίλτατοι συμπολῖται, τοῦ σημείου, πρὸς ὃ ἀπέβλεψαν οἱ πατέρες μας. Μὴ ἀπατώμεθα. Ἀπομένουσιν ἀκόμη ἀκαταλόγιστοι δυσχέρειαι, σκληραὶ δοκιμασίαι, καὶ ὅμως ἡμεῖς θέλομεν βαδίσει μετ' ἀποφασι-

στικότητος ἐν μέσῳ τῶν προσκομμάτων καὶ τῶν κινδύνων μέχρι πλήρους πραγματοποιήσεως τῶν εὐχῶν καὶ τῶν πόθων, οὓς θνήσκοντες μετεβίβασαν εἰς ἡμᾶς οἱ πρόγονοί μας.

Ἡ δεινὴ καχεξία, ὑφ' ἧς κατατρυχόμεθα, πιστεύσατέ το, φίλτατοι συμπολῖται οὐδεμίαν ἄλλην ἐπιδέχεται θεραπείαν. Ἡ ἐσωτερικὴ τοῦ Κράτους διοργάνωσις εἶναι ἀνέφικτος. Πᾶσα ἡ Κυβέρνησις θέλει ναυαγεῖ οἰκτρῶς καὶ θέλει κατασωτεύει ἐπὶ ματαίῳ τὰς δυνάμεις της, παλαίουσα κατ' ἀνυπερβλήτων προσκομάτων.

Μία μόνη ἀπομένει εἰς ἡμᾶς διέξοδος... μία μόνη ἀληθὴς παρηγορία... μία μόνη γλυκυτάτη ἐλπὶς καὶ μετ' αὐτῆς συνδέονται αἱ εὐχαὶ τῶν γονέων μας... Ἀκούσατέ την ἐκ στόματος ἐμοῦ, ὅστις ἀπὸ εἰκοσαετίας ἤδη εἴτε συγγράφων, εἴτε ἀγορεύων, εἴτε βουλευόμενος, εἰς ταύτην μόνον ἀπέβλεψα καὶ ταύτην μόνην ἔσχον παρήγορον σύντροφον τῆς ζωῆς μου...

Ἀκούσατέ την ἐν τῇ ἡμέρᾳ ταύτῃ, καθ' ἣν σύμπας ὁ Ἑλληνισμὸς δέεται ὑπὲρ τῆς μακαρίας μνήμης καὶ αἰωνίου ἀναπαύσεως τῶν ψυχῶν τῶν κεκοιμημένων ἡρώων μας.... Ἀκούσατέ την καὶ μὴ φοβηθῆτε....

Συνδυάσατε τοὺς παλμοὺς τῆς καρδίας σας, οἵτινες ἔναυλοι ἀντηχοῦν εἰς τὴν ἀκοήν μου, μετὰ τῆς πυρετώδους ἐξάψεως, ἥτις κατακυριεύει καὶ τὴν ἰδικήν μου καρδίαν.... Συμπλέξατε τοὺς κρυφιωτέρους πόθους τῆς ψυχῆς σας τῶν σεπτῶν ὀνομάτων τῶν ἡμετέρων Βασιλέων καὶ συνενώθητε μετ' ἐμοῦ, ὅπως ὁμοθυμαδὸν διακηρύξωμεν πάλιν τὸ προαιώνιον, τὸ ἀμετάτρεπτον σύνθημα τοῦ Ἑλληνισμοῦ:

—Ἐμπρός... ἐμπρός... ἐμπρός!

(Αἱ ζητωκραυγαὶ καὶ ὁ ἀλαλαγμὸς παρατείνονται ἐπὶ πολύ. Ὁ λαὸς διασκορπίζεται συγκεκινημένος).

Ἀγόρευσις

Ἀριστοτέλους Βαλαωρίτου

Ἐκφωνηθεῖσα κατὰ τὴν ἡμέραν τῶν ἐγκαινίων τοῦ ἐν Λευκάδι συσταθέντος Γυμνασίου τῷ 1876.

ΒΑΛΑΩΡΙΤΗΣ.—Σήμερον ἑορτάζομεν, Κύριοι, τὰ ἐγκαίνια τοῦ ἡμετέρου Γυμνασίου, ἡ δὲ χαρά, ἥτις πλημμυρίζει τὰς καρδίας ἁπάντων, εἶναι τεκμήριον ἀναντίρρητον τῆς σπουδαιότητος, ἣν ἕκαστος ἡμῶν ἀποδίδει εἰς τὸ ἐκπαιδευτικὸν τοῦτο κατάστημα....

Ἀλλ' ἐνῷ τὰ κύματα τοῦ Μοράβα καθῃμαγμένα ἐκπέμπουν μυκηθμοὺς ὀλεθρίους,—ἐνῷ χείμαρροι αἱμάτων καὶ ποταμοὶ δακρύων κατέκλυσαν τὸ βουλγαρικὸν ἔδαφος, ἐνῷ ἐπὶ τῶν βωμῶν τοῦ Ὑψίστου ἀνθρωπόμορφα θηρία προσφέρουσι βδελυρὰν θυσίαν καὶ φρικτὸν ὁλοκαύτωμα, τὴν τιμὴν τῶν παρθένων καὶ τῶν νηπίων τὰ σπλάγχνα,—ἐνῷ κρεουργοῦνται λαοὶ ἀκέραιοι, καὶ πρὸς ἐξόντωσιν φυλῆς ὁλοκλήρου ἀποσπῶνται διὰ τῆς μαχαίρας ἀπὸ τῆς μήτρας τῶν γυναικῶν τὰ ἔμβρυα καὶ διαμελίζονται,—ἐνῷ πόλεις καὶ κῶμαι ἀνθηρόταται ἀποτεφροῦνται, μετὰ δὲ τοῦ ζοφεροῦ καπνοῦ πυρκαϊῶν ἀπεράντων ἐκτοξεύονται πρὸς τὰ νέφη συντρίμματα ἀνθρωπίνων ὀστέων,—

ἐνῷ γονεῖς παράφρονες, τυφλοί, ἀπονενοημένοι, ὑπὸ τὸ ξίφος τῶν Κιρκασίων καὶ τῶν Κούρδων τρώγουν τὰς σάρκας καὶ πίνουν τὸ αἷμα τῶν ἰδίων τέκνων των,—ἐνῷ ἐπὶ τῶν ἀκρωρειῶν τοῦ Μαύρου Βουνοῦ ὁ ἀμείλικτος ἀκινάκης ἀκαταδαμάστων μαχητῶν κατακόπτει τὰς στρατιὰς τῶν ἀλλοφύλων, — ἐνῷ ἡ Εὐρώπη μιᾷ φωνῇ καὶ μιᾷ καρδίᾳ ὁμολογοῦσα τὰ ἀρχαῖα αὐτῆς ἁμαρτήματα, κηρύττει πόλεμον ἄσπλαγχνον κατὰ τῶν ἀπίστων, — ἐνῷ ταῦτα πάντα τελοῦνται πλησίον ἡμῶν, πῶς καὶ διατί, Κύριοι, ὁ Ἑλληνισμὸς μένει σήμερον ἀπαθὴς θεατὴς τοῦ φοβεροῦ δράματος, καὶ πῶς ἡμεῖς, ἐνῷ μυκᾶται ἐπὶ τῶν κεφαλῶν μας τοιαύτη καταστρεπτικὴ λαῖλαψ, ἡσύχως σήμερον συνερχόμεθα ὑπὸ τὸν αἴθριον οὐρανὸν τῆς ἐπιστήμης, ὡσὰν ἄγνωστόν τι καὶ ἀκατανόητον νόσημα ἤθελεν αἴφνης ἀποξηράνει τὰ δάκρυά μας, ἀπολιθώσει τὴν καρδίαν μας καὶ παραλύσει ἐν ἡμῖν πᾶν αἴσθημα πατριωτισμοῦ καὶ φολοτιμίας;...

Πῶς, Κύριοι, διατί; Τὸ ἔκτακτον τοῦτο φαινόμενον δὲν σᾶς ἐκπλήττει, τὸ θανάσιμον σύμπτωμα δὲν σᾶς ταράττει;

Ἐσβέσθη ἀρά γε ἐκ μιᾶς τὸ πολεμικὸν πνεῦμα τῆς φυλῆς; Ἐλησμονήθησαν τάχα αἱ παραδόσεις τοῦ γένους; Αἱ χεῖρες ἡμῶν παρέλυσαν ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε νὰ μὴ δύνανται πλέον νὰ κρατήσωσι τὸ ξίφος; Οἱ δὲ ἀπόγονοι τοῦ Κωνσταντάρα, τοῦ Σταθᾶ, τοῦ Θύμιου τοῦ Βλαχάβα, τοῦ Βλαχαρμάτα Βέργου, τοῦ Κοντογιάννη, τοῦ Μπουκουβάλα, τοῦ Κούρμα, τοῦ Πάνου Μεϊντάνη, ἐπέπρωτο ἀρά γε νὰ μεταμορφωθῶσιν εἰς ταπεινοὺς παντοπώλας καὶ εἰς δεινοὺς ἐργάτας τῆς γῆς καὶ τῆς θαλάσσης;...

Τώρα, ὅτε ἀκατάσχετος ἠγέρθη καὶ γενικὴ κατὰ τῶν πατροπαραδότων ἐχθρῶν μας ἀποστροφὴ καὶ ἀγανάκτησις, τώρα ὅτε ὁ ψυχορραγῶν ἀσθενὴς προφανῶς παλαίει κατ' ἐπικειμένου καὶ ἀφεύκτου θανάτου, τώρα ἡμεῖς οἱ ἀπὸ πεντακοσίων ἐτῶν ἐν ἀδημονίᾳ καραδοκοῦντες πολύτιμον εὐκαιρίαν, τώρα ἡμεῖς ἀδιαφοροῦμεν, ταλαντευόμεθα, φοβούμεθα;

Δὲν εἶναι, Κύριοι, παράδοξος, δὲν εἶναι ἀνεξήγητος ἡ φάσις αὕτη τοῦ Ἑλληνισμοῦ, δὲν φρικιᾶτε συλλογιζόμενοι, ὅτι διεγράφησαν ἀπροσδοκήτως ἐκ τῆς μνήμης ἡμῶν τόσα βάσανα, τόσα ἆθλα, τόσαι ἐλπίδες, τόσα παραγγέλματα;

Ἡ ἀντίθεσις εἶναι προφανής, εἶναι ἀξία μελέτης, διότι περιέχει ἐν ἑαυτῇ τὸ μυστήριον τῆς ὑπάρξεως τοῦ Ἑλληνισμοῦ, διότι ἐκ τῆς λύσεως τοῦ αἰνίγματος τούτου πρόκειται ἴσως νὰ ὁρισθῇ ἡ μέλλουσα πορεία τοῦ Ἑλληνισμοῦ.

Ἀκούσατε λοιπόν, Κύριοι, καὶ μὴ ἀπελπίζεσθε.

Ἀπὸ τῆς ἀπαισίας, ἀπὸ τῆς ἀποφράδος ἡμέρας, καθ' ἣν κρίμασιν οἷς οἶδε Κύριος, αἱμοσταγὴς ἐκυμάτισεν ἐπὶ τῶν ἐπάλξεων τοῦ Βυζαντίου ἡ σημαία τῆς ὀθωμανικῆς κατακτήσεως, εὐθὺς ἀπὸ τῆς ἡμέρας ἐκείνης ἐπεχείρησε τὸ ἑλληνικὸν γένος τὴν ἀνοικοδόμησιν τοῦ κρημνισθέντος πύργου τῆς ἑλληνικῆς ἐθνότητος. Τὸ δὲ πολύμοχθον καὶ πολυχρόνιον ἔργον ἀνέλαβον ὄχι μόνον οἱ ἀτρόμητοι μαχηταὶ τῶν ἑλληνικῶν ὀρέων, ἀλλὰ καὶ οἱ σοφοὶ διδάσκαλοι τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων.

Σύγχρονος ἐγένετο καὶ φοβερὰ ἑκατέρωθεν ἡ ἐπίθεσις· καὶ ἐνῷ ἐπὶ τῶν κορυφῶν τοῦ Ὀλύμπου καὶ τῶν Ἀγράφων ὀλίγοι γίγαντες ἀνέστελλον τὴν θηριώδη ὁρμὴν ἀγρίων κατακτητῶν, οἱ διδάσκαλοι τοῦ γένους, ἄγρυπνοι, ἀκάματοι ἔσκαπτον ἐν κρυπτῷ διὰ τοῦ αἰχμηροῦ καλάμου των τὴν μυστικὴν ὑπόνομον, ἥτις ἔπρεπε μίαν ἡμέραν νὰ ἀνατινάξῃ τὸν πελώριον ὄγκον τοῦ

τουρκικοῦ ζυγοῦ. Ἐνῷ τὸ πῦρ καὶ ὁ σίδηρος διετήρουν ἀκμαῖον τὸ πολεμικὸν πνεῦμα τῆς φυλῆς, ὑπὸ τὰς ἀμυδρὰς ἀκτῖνας νυκτερινῆς λυχνίας ὁ πτωχὸς διδάσκαλος ἐνεστάλαζεν εἰς τὴν καρδίαν τῆς ἑλληνικῆς νεολαίας τὰ ζωογόνα ρεῖθρα τῆς ἀρχαίας μαθήσεως.

Ἐκεῖ ἐν παραβύστῳ, ὑπ' αὐτὰ τὰ ὄμματα πονηροῦ καὶ ὑπόπτου δεσπότου, ἐδιδάσκετο ὁ νέος Ἕλλην πῶς διὰ τοῦ συνασπισμοῦ καὶ τῆς αὐταπαρνήσεως κατέστρεψαν ἄλλοτε οἱ ἡμέτεροι πρόγονοι ἀναρίθμητα σμήνη βαρβάρων ἐν Μαραθῶνι, καὶ πῶς κατέπνιξαν τὰς ἀναριθμήτους αὐτῶν τριήρεις ἐν τοῖς ὕδασι τῆς Σαλαμῖνος. Πῶς οἱ τριακόσιοι συνέταιροι τοῦ Λεωνίδα ἀνεχαίτισαν τότε διὰ τοῦ στήθους των τὴν πλήμμυραν τῶν ἀλλοφύλων, καὶ πῶς διέσωσαν διὰ τοῦ αἵματός των ἀπὸ παντελοῦς ἐξοντώσεως τὴν μόλις ἀναφυομένην ἑλληνικὴν ἐθνότητα.

Ἀλλὰ συνάμα ὁ πτωχὸς διδάσκαλος ἐδίδασκε τὴν ἑλληνικὴν νεολαίαν, πῶς αἱ ἐμφύλιοι διαιρέσεις, πῶς αἱ ἀντιζηλίαι καὶ τὰ πάθη, πῶς ἡ ἀγυρτεία καὶ τὸ ψεῦδος ὑπεδούλωσαν τὴν ἑλληνικὴν φυλήν, καὶ πῶς συνέτειναν εἰς τὴν ἐξαχρείωσιν αὐτῆς πολὺ περισσότερον παρὰ τῶν Ρωμαίων ἡ κατάκτησις, παρὰ τῶν Φράγγων ἡ ληστρικὴ ἐπίθεσις, παρὰ τῶν Τούρκων ἡ ἀτελεύτητος δυναστεία.

Τοιουτοτρόπως, Κύριοι, οἱ ἀφανεῖς μὲν ἀλλ' ἀείμνηστοι διδάσκαλοι τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων, παρεσκεύασαν τὴν ἡμέραν τῆς ἐθνικῆς ἀνεγέρσεως, ὅσον καὶ οἱ λεοντοκάρδιοι μαχηταὶ τῶν ἑλληνικῶν ὀρέων.

Ὁ πύργος ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἀνωρθοῦτο, πολλάκις ἔφθανε μέχρις ὀροφῆς καὶ κατέπιπτεν, ἀλλ' ἐκ τῶν ἐρειπίων του ἀνηγείρετο πάλιν ὡς φοῖνιξ καὶ ἀγέρωχον ὕψωνεν εἰς τὸν οὐρανὸν τὸ μέτωπον.

Δύο λοιπὸν ὑπῆρξαν, Κύριοι, οἱ παντοδύναμοι μοχλοί, δι' ὧν ἐσαλεύθησαν τὰ θεμέλια τῆς ὀθωμανικῆς καταχτήσεως, τὸ βροντοφόνον, τὸ πυρίπνουν χαρυοφύλλι τοῦ Κλέφτη καὶ τὸ βουβὸ μελανοδοχεῖον τοῦ Ἕλληνος διδασκάλου. Τὰ δύο ταῦτα στοιχεῖα, ἐκ συμφώνου συνειργάσθησαν καὶ θὰ συνεργασθῶσι, Κύριοι, μέχρι συμπληρώσεως τῆς ἐθνικῆς ἀποκαστάσεως.

Ἀπρόοπτοι περιστάσεις, ἀδικαιολόγητος ραθυμία, ψυχικὴ ἀδράνεια κατεδίκασαν ἡμᾶς, Κύριοι, νὰ μένωμεν σήμερον θεαταὶ καταστρεπτικοῦ πολέμου, ἐξ οὗ ἴσως κρέμαται καὶ ἡ τύχη τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Ἀλλ' ἂν μαύρη μοῖρα κατηράσθη τὰ ἑλληνικὰ ὅπλα, ἂν πρὸς στιγμὴν ἐκοιμήθη ἡ πολεμικὴ ψυχὴ τῆς Ἑλλάδος, θὰ κοιμηθῶσιν ἄρά γε διὰ τοῦτο καὶ τὰ ἑλληνικὰ γράμματα; Τὰ γράμματα ἐκεῖνα, ἅτινα ὑπῆρξαν ὁ σπόρος, ἐξ οὗ ἐβλάστησεν ἡ ἐθνικὴ ἀναγέννησις; Μὴ γένοιτο!

Λάβε λοιπὸν καὶ σύ, ὦ προσφιλὴς νεολαία, ἀνὰ χεῖρας τὸν κάλαμον καὶ ἐργάσθητι. Συντάχθητι μετὰ τῶν διδασκάλων σου, καὶ ἀτενίζουσα πρὸς τὰς κορυφὰς τῆς δουλωμένης Ἠπείρου, ἐνθυμοῦ, ὅτι ἤγγικεν ἡ ὥρα, καθ' ἣν θὰ προσκληθῇς νὰ φωτίσῃς ἀδελφοὺς πάσχοντας ἐκ πολυχρονίου ἀμαυρώσεως. Ὅταν δὲ ἔλθῃ τὸ πλήρωμα τοῦ χρόνου, ὁδηγούμενοι ὑπὸ τοῦ ἀστέρος τῆς μαθήσεως καὶ ἐμπνεόμενοι ὑπὸ τῶν ἑλληνικῶν παραδόσεων θ' ἀφήσητε τὰς ἕδρας τοῦ γυμνασίου σας καὶ θὰ τρέξητε βεβαίως ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς τιμῆς. Ἐκεῖ θὰ δρέψητε ἄλλας δάφνας. Προπαρασκευάσθητε εἰς τὸ μέγα ἔργον καὶ μὴ λησμονεῖτε, ὅτι λαὸς ἀμαθὴς εἶναι ἀνάξιος ἐλευθερίας καὶ ἀνεξαρτησίας.

(Παρατεταμέναι χειροκροτήσεις).

Β' Ἀ λ λ η λ ο γ ρ α φ ί α

Ἀλληλογραφία μετὰ τοῦ Ἀνδρέα Λασκαράτου

Ἀπὸ Λευκάδα, 12 τοῦ Μαΐου 1859 π.

Σὲ συχαίρομαι, Κύρ Ἀνδρέα, διὰ τὴν καλὴν ἰδέα ὁποὺ τὸ δαιμόνιό σου (διότι πρέπει νὰ ἔχῃς καὶ σὺ ἕνα δαιμόνιο σὰν τὸν μακαρίτη τὸ Σωκράτη), ὁποὺ τὸ δαιμόνιό σου σοῦ ἐφύτεψε μέσ' στὴν καρδιά. Μοῦ κακοφαίνεται μονάχα ὅτι δὲν ἐξύπνησες πρωτύτερα καὶ ἄφηκες νὰ περάσῃ τόσος καιρὸς γιὰ ν' ἀνάψῃς τὸ «Λύχνο» σου[1]—Ἡ οἰκογένεια ὁποὺ πρέπει νὰ εἶναι τὸ θεμέλιο κάθε κοινωνίας, ἡ οἰκογένεια καταντᾷ νὰ εἶναι γιὰ τὴν Ἑλληνικὴ κοινωνία τὸ ἄλφα καὶ τὸ ὠμέγα. Καὶ καθὼς τὸ ἄλφα καὶ τὸ ὠμέγα εἶναι τὸ πρῶτο τροπάριο τοῦ μεγάλου συλλείτουργου ὁποὺ ψάλλομε μόλις ἔμπωμε σὲ τοῦτο τὸν κόσμο, ἔτσι εἶναι θεάρεστο ἔργο νὰ μάθωμε νὰ τὸ ἐκστηθίζωμε ἀπὸ τὰ μικρά μας νηῶτα.

Ἀπὸ τὸν καιρὸ μάλιστα ὁποὺ μὲ τὴ βοήθεια τοῦ Θεοῦ ἐλάβαμε μυστικὲς ψηφοφορίες καὶ ἐλεύθερες ἐκλογές, δὲν ἠξεύρω κ' ἐγὼ διατί, ἀλλὰ εἶναι βέβαιο ὅτι ἡ οἰκογένεια, ἂν δὲν ἐχάθηκε ὅλως διόλου, πάει νὰ χαθῇ, τὴν ἐπῆρε τὸ σύφλογο, δὲν ἔχει πλιὸ τὴν ἑνότητά της καὶ μεράζεται σὲ τόσα μέρη, ὅσα εἶναι καὶ οἱ ψῆφοι ὁποὺ τήνε συνθέτουνε.

Συμπάθειο ὁποὺ χωρὶς νὰ θέλω ἔπεσα εἰς τὰ πολιτικά, ἀλλὰ ὅπου πονεῖ τὸ δόντι, ἐκεῖ χτυπᾶ καὶ ἡ γλῶσσα. Μὲ πικραίνει παραπολὺ ἡ κατάσταση, εἰς τὴν ὁποία μᾶς ἔφερε ἡ πρασινόλευκη ἐκείνη κάλπη, ὁποὺ σὺ ὁ ἴδιος ὠνόμασες ἄλλη φορὰ γαϊδούρα, ὅταν ὁ κακός σου ὁ ἄγγελος σὲ ἐσυμβούλεψε νὰ τὴν καβαλλικέψῃς. Γιὰ τὸ καλό σου δὲν σ' ἐδέχτηκε εἰς τὴν κάλπη της, γιατὶ δὲ δέχεται παρὰ ὅσους τήνε γλυκαίνουνε καὶ τήνε ξεγελᾶνε μὲ βρόμη, μὲ κριθάρι καὶ μὲ παχειὰ λόγια, ἀλλὰ δὲν μπορεῖς νὰ μοῦ ἀρνηθῇς ὅτι μιὰ στιγμὴ ἐπίστεψες καὶ σὺ πὼς ἠμποροῦσες νὰ σταθῇς στὴ σέλλα της χωρὶς νὰ πέσῃς. Καὶ πρέπει νὰ σοῦ τὸ εἶπω μὲ ἐλευθερία ὅτι, ἂν ἡ κάλπη ἢ ἡ γαϊδούρα ἔκαμε ποτέ της καλὸ εἰς τὴν Ἑφτάνησο, τὸ καλὸ τοῦτο εἶναι ὁποὺ σὲ ἐγκρέμισε.

Συμπάθειο λοιπὸν ἂν καὶ ἐγὼ τώρα ἔπεσα εἰς τὰ πολιτικά, τὰ ὁποῖα δὲ συχωροῦνται εἰς τὸ λύχνο σου· ἄλλη φορὰ ἔπεσες καὶ σὺ καὶ σφάλμα γιὰ σφάλμα ἴσα ἴσα.

1. Ὁ «Λύχνος»: περιοδικὸν φύλλον ἐκδιδόμενον ὑπὸ τοῦ Ἀνδρέα Λασκαράτου.

Καὶ μὰ τὴν ἀλήθεια ἂν ὁ λύχνος σου ἔχῃ χρεία γιὰ λάδι ἔκαμες καλὰ νὰ πάρῃς τέτοιο μέτρο· τὰ πολιτικὰ δὲν εἶναι λάδι ὁποὺ νὰ καίεται καὶ ἤθελε σοῦ τὸν ἀφήσουν νὰ ψοφήσῃ τῆς δίψας, ἂν ἐπρόσμενες μὲ πολιτικὰ νὰ τόνε ποτίσῃς. Δὲν βλέπεις πῶς μία μία ξεψυχοῦνε ὅλες οἱ πολιτικές μας ἐφημερίδες; Ἂν δὲν ἤτανε ὁ λόγος τοῦ ἀγαπημένου μου Λομβάρδου, ὁποὺ ἐβάσταξε δὲν ἠξεύρω πόσους μῆνες, ὡς καὶ ἡ «Φωνὴ» τοῦ Ἰονίου ἤθελε βουβαθῇ. Ὁ Θεὸς μᾶς ἐσπλαχνίστηκε καὶ ἔδωκε εἰς τὸ συνάδελφό μου τὴ γλῶσσα τόσο μακρυά, ὁποὺ μὲ ἐκεῖνον τὸ λόγο ἐμπόρεσε νὰ πληρώσῃ τὴν ὑποχρέωσί του καὶ νὰ δώσῃ εἰς τοὺς συνδρομητάς του σωστούς, ὁλόσωστους τοὺς ἀριθμούς του.

Ἄλλες ἐφημερίδες σὰν τὸν «Παρατηρητὴ» ψυχομαχοῦν νὰ πεθάνουνε καὶ ἤθελε εἶναι καὶ λησμονημένες, ἂν κάποια ἔσπλαχνα καὶ χριστιανικὰ χέρια δὲν τοῦ ἔδιδαν τὴν ὕστερη σταλαματιὰ ἀπὸ λάδι ὁποὺ ἀπὸ τὲς περασμένες ἐσοδεῖες ἔμενε εἰς τὸ ῥοΐ τους. Ἠμπόρεσαν καὶ τὸν ἐζωογονήσανε. Ἀλλὰ κ' ἐκείνη ἡ σταλαματιὰ πόσο θὰ βαστάξῃ; Πρῶτο φύσημα θὰ ναῦρῃ τὴ φλόγα τοῦ «Παρατηρητῆ» τόσο ἀδύνατη, ὅπου ἄφευκτα θὰ τήνε σβύσῃ.

Καὶ ἡ «Νέα Ἐποχή», ὁποὺ ἐφαίνετο ὅτι ἤθελε βαστάξει ὅσο ν' ἀσπρίσῃ νὰ γεράσῃ, καὶ ἡ «Νέα Ἐποχὴ» ἤθελε ξεφτυλίσει, ἂν ὁ Σατανᾶς δὲν ἐφώτιζε τοὺς ἐκδότας της νὰ τήνε διατηρήσουνε εἰς τὴ ζωὴ μὲ κάποια θαυματουργὰ ἀνάψυχα καὶ γιατροσόφια, ὁποὺ μόνοι οἱ γιατροὶ τῆς πρωτεύουσας γνωρίζουν νὰ μεταχειρίζωνται.

Δὲν σοῦ μιλῶ γιὰ τὸ «Ρήγα»· τὸ ὄνομα τοῦ μεγαλομάρτυρα τὸν ἐβάσταζε. Ἀλλὰ εἶναι χριστιανικὸ καὶ Ἑλληνικὸ ἔργο ἕνα τέτοιον ἥρωα νὰ τόνε θάψουνε σὲ τόσο στενόχωρο κιβοῦρι;

Ὅσο γιὰ τὴν «Ἀναγέννησι» δὲ λέω λόγο. Πρῶτο εἶναι συμπατριώτισσά σου καὶ δεύτερο γιατὶ σέβομαι καὶ τιμῶ τὴν ἀληθινὴ τὴν Πιστὴ ὅπου τὴν εὑρίσκω.

Ὅλα ταῦτα τὰ παραδείγματα μοῦ δίδουνε νὰ ἐλπίσω ὅτι ἐφημερίδα οἰκογενειακὴ σὰν τὴν ἰδική σου ἔχει πιθανότητα νὰ ζήσῃ. Ὁ «Λύχνος» σου θὰ φέξῃ τόσο περισσότερο ὁποὺ σὺ εἶσαι ὁ λυχνοστάτης του.

Καὶ ἐπειδὴ χωρὶς νὰ μὲ γνωρίζῃς σὲ ζνωρίζω καὶ μοῦ ἔμεινε ἐντυπωμένη ἡ ἀχάμνια σου ἀπὸ τὴν πρώτη ὥρα ὁποὺ σὲ ἀπάντησα, εἶπα μὲ τὸ νοῦ μου: «Κύτταξε τί λυχνοστάτης!». Καὶ μὰ τὸ Θεό, νὰ ποὺ ἡ προφητεία μου ἀλήθεψε καὶ αἰσθάνθηκα εὐχαρίστησι μεγάλη, ὅταν ὁ ἀδελφικὸς φίλος μας Μπάμπης μοῦ ἔστειλε τὸ πρῶτό σου φύλλο καὶ εἶδα νὰ ὀνομάζεται «Λύχνος». Τὸ ἅρπαξα καὶ τὸ ἐδιάβασα μὲ μεγάλη ὄρεξι, διότι, ὄχι γιὰ νὰ σὲ καλοπιάσω, ἀλλὰ μοῦ ἄρεσες πάντοτε. Καὶ σὲ ἐδιάβασα περισσότερες φορὲς ἀπ' ὅ,τι σὺ μὲ ἐδιάβασες. Ἔχεις φίλο χωρὶς νὰ τόνε γνωρίζῃς, οὔτε ἀξίζει ὁ κόπος νὰ τόνε γνωρίσῃς.

Τώρα σοῦ γράφω, δὲν ἠξεύρω κ' ἐγὼ διατί. Ὅλος ὁ κόσμος γράφει, ὅλος ὁ κόσμος κάνει τὸ δάσκαλο. Ἔπειτα μὴ λησμονήσωμε ὅτι εἶναι Μάης καὶ ὅτι σὲ τοῦτον τὸν μῆνα ὅλα τὰ παληάλογα χλημητίζουνε, ὅλοι οἱ βάτραχοι φωνάζουνε, ὅλα τὰ πουλιὰ λαλοῦνε, ὅλα τὰ χόρτα ἀνθίζουνε, ὅλοι οἱ γαϊδάροι γκαρίζουνε. Εἶναι ὤμορφη ἡ φύση, πολλὴ ὤμορφη! Καθένας νοιώθει σὰν ἕνα πλάκωμα ἐπάνω εἰς τὴν καρδιὰ καὶ προσαπθεῖ νὰ τὸ ἀνασηκώσῃ ἢ μὲ ἕνα τραγοῦδι, ἢ μὲ ἕνα μοιρολόγι, ἢ μὲ ἕνα φιλί, ἢ μὲ ἕνα δάκρυ.

Σήμερα ἐξύπνησα κ' ἐγὼ μ' αὐτὸ τὸ πλάκωμα καὶ τώρα ὁποὺ εὑρίσκομαι εἰς τὸ τέλος τῆς γραφῆς μου, τώρα μοῦ φαίνεται πῶς νοιώθομαι σὰν καλήτερα. Σὲ εὐχαριστῶ καὶ γιὰ τοῦτο τὸ καλὸ ὁποὺ χωρὶς νὰ θέλῃς μοῦ ἐπροξένησες.—Ναί, κὺρ 'Ανδρέα, ἐξύπνησα μὲ πλάκωμα! γιατὶ εἶναι τρεῖς ἡμέρες ὁποὺ μάντεψε τί ἐργάζομαι;—Κλεισμένος μέσα εἰς τὸ γραφεῖό μου κάθομαι ἀνάμεσα ἀπὸ δύο περίφημες μοιρολογίστρες τὴ θειὰ Λάμπρο καὶ τὴ θειὰ Σοφιά, καὶ γράφω ὅσα τραγούδια εἶναι συνειθισμένες νὰ λένε εἰς τοὺς πεθαμένους.

Βλέπω ὁποὺ ἡ κοινωνία μας καθεμέρα ἐξευγενίζεται καὶ μὲ τὸν ἐξευγενισμό της σαρώνει ὅλα ὅσα οἱ πατέρες μας μᾶς ἄφηκαν καὶ τὰ πετᾶ καὶ τὰ καταφρονεῖ καὶ δὲν τὰ καταδέχεται, καὶ ἐστοχάστηκα νὰ κάμω τὸ δυνατό μου νὰ γλυτώσω ὅ,τι ἠμπορέσω ἀπὸ τὸν ἐξευγενισμὸ ὁποὺ καταντᾶ νὰ εἶναι καταποντισμός.

Ἔκραξα λοιπὸν αὐτὲς τὲς δυὸ μοιρολογίστρες καὶ ἀφοῦ ἔταξα λαγοὺς μὲ πετραχήλια, ὢ τοῦ θαύματος! τὲς εἶδα πρῶτα νὰ ἀχνίσουνε, ὕστερα νὰ κοκκινίσουνε. Ἔρριξαν τὲς πλεξίδες τους εἰς τὴν τραχηλιά τους. Ὁ ἀνασασμός τους ἔγινε συχνότερος καὶ βροχὴ τὰ δάκρυα ἔρρεαν ἀπὸ τὰ βλέφαρά τους. Ἐπιάστηκαν ἔπειτα μὲ τὰ χέρια καὶ ἄρχισαν τὸ νεκρικὸ τραγοῦδι, τὸ ὁποῖο κάθε λίγο καὶ τὸ ἐσυντρόφευαν μὲ βαρειοὺς στεναγμοὺς καὶ μὲ παράπονα.— Ἐγὼ ἔκανα τὸ μέρος τοῦ πεθαμένου καὶ ἔστεκα προσεχτικὸς καὶ ἔγραφα στίχους μὰ τὴν ἀλήθεια ὡραιότατους καὶ ὁποὺ ἤθελε φέρουνε τιμὴ καὶ δόξα εἰς τὸν μεγαλήτερον ποιητή. Ἂν καμμιὰ ὥρα ἀδειάσω, θὰ σὲ παρακαλέσω νὰ τοὺς πάρῃς γιὰ λάδι τοῦ «Λύχνου» σου καὶ μὲ αὐτὸν τὸν τρόπο νὰ τοὺς σώσωμε ἀπὸ τὸν ἐξευγενισμὸ — Τοῦτο μοῦ ἔφερε τὸ πλάκωμα εἰς τὴν καρδιά, διατὶ ἀκούοντας γιὰ τρεῖς ἡμέρες τὸ μοιρολόγι ὀλίγο ἔλειψε νὰ πιστέψω ὅτι καὶ ἀπέθανα. Καὶ ἂν ἡ γλυκάδα τοῦ θανάτου εἶναι τέτοια, μολονότι ἐγὼ δὲν τὴν ἔνοιωσα παρὰ σὲ μέτωρο, τήνε χαρίζω καὶ ἂς τήνε δοκιμάσῃ ὅποιος θέλει.

Τοῦτα ὁποὺ σοῦ γράφω εἶναι ἡ μόνη ἀλήθεια καὶ διὰ νὰ μὴ σὲ σκοτίζω περισσότερο, σὲ φιλῶ στὰ μάτια καὶ σοῦ φανερώνω τὸ ὄνομά μου.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ ΒΑΛΑΩΡΙΤΗΣ

Ἂν κυττάξῃς τὸν κατάλογα ἀπὸ τοὺς νομοθέτες μας, θὰ μ' εὑρίσκῃς ἀνάμεσα ἀπὸ ἄλλους σαράντα.

Ἁγία Μαύρα 1/13 Σεπτ. 1859

Π ο θ η τ έ μ ο υ φ ί λ ε,

Εἰς τούτη τὴν ἐποχὴ τοῦ χρόνου, δηλαδή, τώρα ὁποὺ ὁ κόσμος ἐθέρισε, ὁποὺ τὰ μοναστήρια ἔχουνε τοὺς ταλάρους γεμάτους τυρί, τὰ πλιθάρια γεμάτα μέλι, τὰ σακκιὰ φορτωμένα μύγδαλα καὶ καρύδια, τώρα συνηθίζουν καὶ οἱ δεσποτάδες μας νὰ κάνουν τὴν περιοδεία τους εἰς τὴν ἐξοχή! Συλλείτουργα, μνημόσυνα, τρισάγια ἀκριβοπληρώνονται καὶ χαρὰ σ' ἐκεῖνον ὁποὺ ἀπολαύσῃ τὴν εὐλογία τοῦ Δεσπότη.

Τούτη ἡ ἱστορία ἐπαναλαμβάνεται κάθε χρόνο καὶ κάθε χρόνο βαστάει σχεδὸν δύο μῆνες. Δὲν μοῦ φαίνεται εἰς τὴν ἱστορία νὰ ὑπάρχῃ παράδειγμα τέτοιας συστηματικῆς ληστεύσεως.

Ἐπειδὴ λοιπὸν λείπουν ὁ Δεσπότης καὶ οἱ πλέον ἔξυπνοι παπάδες, δὲν ἐμπόρεσα νὰ σὲ δουλέψω. Ἐλπίζω ὅμως εἰς ὀλίγες ἡμέρες νὰ σὲ εὐχαρι-

στήσω.—Τὸ σχέδιό σου εἶναι ἀξιόλογο καὶ εἶναι τόσο καταχθόνιο, ὁποὺ ἔχει πραγματικῶς χρεία ἀπὸ τὴν ἁγιαστῆρα τῶν παπάδων διὰ νὰ προβάλῃ στὸν κόσμον.

Πολλοὶ ἀπὸ τοὺς συνδρομητάς σου παραπονοῦνται ὁποὺ δὲν ἔχουν τὸ πρῶτο φύλλο τοῦ «Λύχνου» καὶ φοβοῦνται μήπως ὅταν ἔλθῃ ἡ ὥρα τῆς πληρωμῆς εὕρουμε μπελιάδες.—Εἰς τὰ νησιά μας εἶναι τόσο εὔκολοι νὰ γράφωνται!

Εἰς ὀλίγες ἡμέρες θὰ λάβῃς ἕνα νέο μου ποιητικὸ ἔργο.—Ἐλπίζω νὰ σοῦ ἀρέσῃ, καὶ ἐπειδὴ δίνω πολὺ βαρύτητα εἰς τὴ γνώμη σου, διὰ τοῦτο ἑτοιμάσου νὰ μοῦ τὴν δώσῃς.

Σὲ γλυκοφιλῶ
Ο ΑΡΙΣΤΟΤΕΔΗΣ ΣΟΥ

Ζάκυνθος, 25 Σεπτεμβρίου 59

Ἀγαπητὲ φίλε,

Ἀποκρίνομαι εὐθὺς εἰς τὸ γράμμα σου τῶν 13 τρέχοντος, λαβεμένο μόνον ἐσήμερα.—Σὲ εὐχαριστῶ γιὰ τὶς ἐλπίδες ὁποὺ μοῦ δίνεις νὰ μοῦ κάμῃς συνδρομητάς... Ἐκεῖνο τὸ εἶδος τῶν συνδρομητῶν εἶναι γιὰ μὲ ἕνας θρίαμβος περίεργος. Ἂν σ' ἐκλώτσησε ποτὲ ὁ γάϊδαρός σου, πρέπει νὰ ἔλαβες εὐχαρίστηση, ἔπειτα κ' ἐσὺ νὰ τόνε πιάσῃς, νὰ τὸν καβαλλικέψῃς καὶ νὰν τόνε κάμῃς νὰ σὲ πάῃ στὴ δουλειά σου.—

Πὲς τῶν συνδρομητῶν μου ὅτι τοὺς ὑπόσχουμαι νὰ κάμω καὶ δεύτερην ἔκδοση τοῦ 1ου μου ἀριθμοῦ, διὰ νὰ εὐχαριστήσω ὅλους ὅσους παραπονηῶνται· μὰ πρέπει νὰ λάβουνε ὑπομονὴ καὶ νὰ μοῦ συγχωρήσουνε νὰν τοὺς πιάσω πρῶτα τὸν σφυγμόν. Ἂν ὁ σφυγμός τους μοῦ πῇ πὼς ὁ «Λύχνος» μου δὲν εἶναι βιώσιμος, γιατὶ νὰ πάω νὰ ξοδιάζω τάλλαρα παραπανιστά, ἔτσι τοῦ Διαβόλου;

Προσμένω ἀνυπομόνως τὸ ποιητικὸν ἔργον σου.— Ἐχτιμῶ τὶς ποίησές σου, ἐπειδὴ μιὰ φορὰ μοῦ ἐδανείσανε τὸ βιβλίο σου καὶ τὶς ἐδιάβασα, καὶ μοῦ ἀρέσανε. Ἐπιθυμοῦσα μάλιστα νὰ μοῦ στείλῃς ἕνα ἀντίτυπο νὰ τὸ ἔχω γι' ἀγάπη σου. Νὰ μοῦ στείλῃς μάλιστα ἀπὸ ὅσα ἔχεις τυπωμένα, ἂν τὸ ζήτημά μου δὲν σοῦ φανῇ ἀδιάκριτο. Δὲν τολμῶ νὰ σοῦ προσφέρω ἀπὸ τὰ ἐδικά μου γραψίματα, ἀλλ' ἂν τὰ θέλῃς μὲ ὅλη μου τὴν καρδιὰ θέλω σοῦ στείλῃ ἀπὸ ὅ,τι μοῦ βρίσκεται.—Ἐπιθυμοῦσα ἀκόμη νὰ μοῦ δώσῃς τὴν ἄδεια, τὴν ποίησιν ὁποὺ θὰ μοῦ στείλῃς, νὰν τὴν ἐγδώσω εἰς τὸν «Λύχνο» μου.

Τόσο διὰ τὴν ὥρα, καὶ εἶμαι

Ὁ φίλος σου
ΑΝΔ ΛΑΣΚΑΡΑΤΟΣ

Τὲς 26.—Ξανανοίγω τὸ γράμμα μου, ἐπειδὴ τούτην τὴ στιγμὴ ἔμαθα πὼς εἶσαι προσωρινὸς Γερουσιαστής. Ἤθελα στοὺς Κορφοὺς ὁποὺ πηγαίνεις νὰ μὲ ἀναφέρῃς τοῦ Ἁρμοστῆ καὶ ν' ἀκούσῃς τί σοῦ λέει γιὰ μέ, ἐπειδὴ νομίζω νὰ μὲ ἀγαπάῃ.— Ἐπιθυμοῦσα, ἂν οἱ περίστασες τὸ ἐσυγχωρούσανε, νὰ λάβω τὴν διεύθυνσιν τοῦ Τυπογραφείου τῆς Κυβερνήσεως.—Ὁ Χαραλάμπης ὁ Πρετεντέρης εἶναι φίλος μου.—Ὁ ξάδελφός μου ὁ Φορέστης δὲν εἶναι φίλος.—Τοῦτο πρὸς εἴδησίν σου

Λευκάδα, 3 'Οκτωβρίου 1859

'Αγαπημένε μου φίλε,

Ποῖος σοῦ εἶπε ὅτι μ' ἐχειροτονήσανε προσωρινὸ Γερουσιαστὴ ἢ ποῦ τὸ διάβασες καὶ τὸ ἐπίστεψες; Τέτοιο συμβὰν ἔπρεπε, μοῦ φαίνεται, πρῶτος ἐγὼ νὰ τὸ γνωρίζω, καὶ ἐπειδὴ ὄχι μόνον δὲν τὸ γνωρίζω, ἀλλὰ καὶ προσωρινὸς Γερουσιαστὴς ἐδιορίστηκε ὁ γέρο Σούντιας, διὰ τοῦτο πίστεψε ὅτι δὲν εἶμαι.

"Αν ποτε ὁ λόγος μου εἰσακουσθῇ ἢ ἂν οἱ σχέσεις μου φθάσουν νὰ λάβουνε καμμία βαρύτητα, μὴν ἀμφιβάλῃς, δὲ θὰ λησμονήσω ποτὲ τὴ σύσταση ὁποὺ μοῦ κάνεις.

Καλὰ καὶ περίκαλα ἀποφάσισες νὰ μὴ τυπώσῃς τὸ πρῶτο φύλλο τοῦ «Λύχνου», ἂν πρῶτα δὲν πιάσῃς ὀλίγο τὸ σφυγμὸ τῶν συνδρομητῶν σου. Εἶναι πολλοὶ ὁποὺ θὰ τοὺς εὕρῃς κρύους· καὶ διὰ νὰ σοῦ δώσω ἕνα παράδειγμα, ἄκουσε τί μοῦ ἔτυχε τώρα ὕστερα.—Μοῦ ἔγραψε ὁ Χιώτης νὰ τοῦ κάμω συνδρομητὰς διὰ ἕνα του βιβλίο.—Τοῦ ἔκαμα δώδεκα.—"Ερχονται τὰ ἀντίτυπα· τὰ στέλνω, μοῦ τὰ κρατοῦν, καὶ μοῦ μηνᾶνε μὲ τὸ δοῦλό μου νὰ πληρώσω καὶ μοῦ τὰ δίνουνε.—'Εστοίχιζε ἕνα σελίνι τὸ κάθε ἀντίτυπο.—'Επλήρωσα σὰ γάϊδαρος καὶ τώρα τρέχει τὸ διάφορο ἐπάνω στὰ δώδεκα σελίνια μου.

Μία μεγάλη χρεοκοπία φοβερίζει τὴν 'Εφτάνησο, καὶ ὁ Θεὸς βοηθός.—Πῶς διάολο θέλει νὰ προκόψουνε καὶ τὰ γράμματα;— Καὶ τυπογράφους καὶ συγγραφεῖς ὅλους τοὺς παίρνει τὸ σύφλογο.

'Απὸ τὸ λογαριασμὸ ὁποὺ κάνω εἶναι πολὺ πιθανὸ αὔριο νὰ μοῦ φθάσουνε ἀπὸ Κέρκυρα τὰ ἀντίτυπα τοῦ νέου ποιήματος. 'Ενόμιζα ὅτι θὰ μείνῃς κάμποσον καιρὸ εἰς τὴν Κεφαλληνία κ' ἑπομένως ἐδιόρισα νὰ σοῦ στείλουν ἐκεῖ τὸ ἰδικό σου· τώρα πρέπει νὰ γράψω νὰ σοῦ τὸ διευθύνουνε εἰς τὴ Ζάκυνθο μὲ τὸ πρῶτο μέσο ὁποὺ ἐπιτύχῃ.

Δὲν ἔχω καμμία δυσκολία, ἀγαπητέ μου φίλε, νὰ σοῦ παραχωρήσω τὸ δικαίωμα νὰ τὸ ξανατυπώσῃς εἰς τὸ «Λύχνο». 'Αλλὰ εἶναι ὀλίγο ἐκτεταμένο τὸ σύγγραμμα καὶ ἐκτὸς ἑνὸς λυρικοῦ ποιηματίου ὅλο τὸ ἐπίλοιπο παρουσιάζει μίαν ἑνότητα. Διαιρεῖται εἰς τέσσερα μέρη καὶ εἶναι γραμμένο εἰς τὴ δημοτική μας γλῶσσα. 'Επροσπάθησα μάλιστα τώρα ὅσο ἠμπόρεσα νὰ τήνε κανονίσω, νὰ τὴν πλουτίσω καὶ νὰ τὴν ὑψώσω διὰ νὰ δείξω ὅτι εἶναι ἀρκετὴ νὰ ἐκφράσῃ ὅλα τῆς ψυχῆς τὰ πετάσματα. Καμμία φορὰ ὁ στίχος ἢ τὸ εἶδος τῆς ἰδέας μὲ ὑπεχρέωσε νὰ παραβῶ τὸν κανόνα, ἀλλὰ πολὺ σπανίως. Τὰ πεζὰ εἶναι γραμμένα εἰς γλῶσσαν λογιωτατίστικην. Καὶ σοῦ ζητῶ συμπάθειο διὰ τοῦτό μου τὸ ἁμάρτημα. 'Αλλὰ ἠθέλησα νὰ ἀποφύγω τὴν κατηγορία ὁποὺ κάμνουνε εἰς τοὺς 'Εφτανησίους, λέγοντας ὅτι γράφομε τὴ γλῶσσα τοῦ λαοῦ, γιατὶ δὲν γνωρίζομε τὴν ἄλλη.

"Οπως καὶ ἂν εἶναι τὸ πρᾶγμα, ἐσὺ πρέπει νὰ διαβάσῃς ὅλα ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ὡς τὸ τέλος διὰ νὰ ἠμπορέσῃς νὰ ἐκτιμήσῃς τὸν κόπο μου καὶ τὸ σκοπό μου.

Μοῦ ἐμπῆκε στὸ κεφάλι νὰ δώσω εἰς τὸ ἔθνος μας ἕνα ποίημα, ὁποὺ νὰ ἔχῃ χαραχτῆρα 'Ελληνικόν. Νὰ μὴν εἶναι ἀπὸ τὰ καλούμενα ρωμαντικά, νὰ μὴν εἶναι ἐπικό, νὰ μὴν εἶναι τραγικό, ἀλλὰ κάτι τι καινούργιο, ὁποὺ νὰ ἔχῃ σχέσιν μὲ τὲς ἰδέες μου καὶ μὲ τὴ φαντασία μου.

'Ηθέλησα νὰ εἶναι κυρίως ἱστορικό, διὰ νὰ δύναται νὰ εἶναι ὠφέλιμο

τουλάχιστο ὡς τοιοῦτο. Ἀπάντησα πολλὲς δυσκολίες καὶ Κύριος οἶδε ἂν τὲς ἐπήδησα ἢ ἂν ἐσκόνταψα κ' ἔπεσα. Μοῦ μένει ἡ μόνη παρηγορία ὅτι ἐκοπίασα μὲ ὄρεξη καὶ ὅτι ὅταν ἔγραφα δὲν ἔλαβα πρὸ ὀφθαλμῶν νὰ ἐπιτύχω ἐπαίνους ἢ δόξες, ἀλλὰ μόνον διὰ νὰ δώσω ἕνα ξεθύμασμα εἰς τὴν καρδιά μου ἢ νὰ ρίξω ἕνα τρισάγιο (ὄχι ἀπὸ κεῖνα ὁποὺ πλερώνονται μὲ σαράντα φάρδια καὶ κράζονται σ α ρ α ν τ ά ρ ι α) εἰς τοὺς πεθαμένους, ὁποὺ κοίτονται λησμονημένοι μέσα στὰ χορταριασμένα τους μνήματα.

Καὶ μολοντοῦτο τί θέλεις νὰ σοῦ εἰπῶ; Τώρα ὁποὺ πλησιάζει ἡ ὥρα νὰ παρουσιασθῶ πάλιν εἰς τὴ σκηνὴ τοῦ φιλολογικοῦ κόσμου νοιώθω σὰν ἕνα καρδιοχτύπι μέσα στὰ στήθη μου. Χαίρω ὅτι δὲν ἔχασα ὅλως διόλου τὴν ἐντροπή, ἀλλὰ πάλιν καὶ συγχύζομαι διὰ τὴν ἀδυναμία μου.

Λάβε τὴν ὑπομονὴ λοιπὸν νὰ μὲ διαβάσῃς καὶ εἶσαι κύριος νὰ τυπώσῃς ὅ,τι θέλεις ἀπὸ τὸ ποίημά μου. Θὰ προσπαθήσω νὰ σοῦ εὕρω καὶ ἕνα ἀντίτυπο ἀπὸ τὰ «Μνημόσυνα». Ἐγὼ δὲν ἔχω παρὰ ἕνα, καὶ τοῦτο τὸ ὁρίζει ἡ γυναῖκά μου. Θὰ παρακαλέσω κανένα τάχα νὰ μοῦ τὸ δανείσῃ καὶ ἔτζι νὰ τὰ πάρω καὶ νὰ σοῦ τὰ στείλω. Γνωρίζω ἕνανε φίλο μου, ὁποὺ ἔχει δυὸ καὶ θὰ πέσω ἐπάνω του.

Σὲ χαιρετοῦν πολλοὶ ὁποὺ δὲ σὲ γνωρίζουν καὶ μολοντοῦτο σὲ ἀγαποῦνε. Ἐὰν σὲ ἀγαπήσουν καὶ οἱ παπάδες, τίποτε δύσκολο νὰ σὲ κηρύξουνε καὶ διὰ Μεσσία Νόστιμο ἤθελε εἶναι. Ὅμως ὅλα ὅλα, ἀλλὰ χωρὶς τὴ σταύρωσι.

Ὁ φ ί λ ο ς σ ο υ
ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ ΒΑΛΑΩΡΙΤΗΣ

Ἁγία Μαύρα, 16]28 Νοεμβ. 1859

Ἀ γ α π η μ έ ν ε μ ο υ Λ α σ κ α ρ ᾶ τ ε,

Ἔχεις δίκηο, μεγάλο δίκηο νὰ παραπονῆσαι ὅτι ἀπὸ πολὺν καιρὸ δὲ σοῦ ἔγραψα, καθὼς ἔχεις δίκηο εἰς τὸν ὕστερο ἀριθμὸ τοῦ «Λύχνου» νὰ λὲς ὅτι ἀπὸ διακόσες χιλιάδες Ἰονίους δὲν ἔλαβες διὰ τὴν ἐφημερίδα σου οὔτε μία συλλαβή. Δὲν ἠξεύρω τί δύνανται νὰ εἴπουν οἱ ἄλλοι φίλοι σου εἰς ὑπεράσπισίν των, ἐγὼ ὅμως εἶμαι βέβαιος ὅτι γράφοντας εἰς ἕνα ἄνθρωπον ὁποὺ γνωρίζει τί δηλοῖ πόνος θὰ λάβω τὴν ἄφεσί μου.

Μάθε λοιπόν, φίλε, ὅτι τώρα ἐσχάτως ἔχασα ἀπὸ τὸν κόρφο μου μία ἀδελφή μου. Ἀκόμη δὲν ἠμπορῶ νὰ καταπεισθῶ ὅτι τὴν ἔθαψα, τόσο ἡ ἀσθένειά της ἐστάθηκε βίαιη, τόσο ὁ θάνατός της ἀνεπάντεχος. Ἦταν ἡ εὐρωστότερη ἀπὸ ὅλη τὴν οἰκογένεια, ἦταν εὔμορφη σὰν τὸ ρόδο καὶ πέντε παιδάκια ἐπαράστεκαν τριγύρω ἀπὸ τὸ προσκέφαλό της, ὅταν ὁ Χάρος τὴν ἐζήλεψε καὶ ἦλθε νὰ τὴν ἁρπάξῃ. Ἔνοιωθα τὴν καρδιά μου νὰ ραγίζεται, ὅταν τὴν εἶδα νὰ σηκώνῃ τὸ χέρι της κάτασπρο σὰν τὸ κρίνο καὶ νὰ τὸ πιθώσῃ ἐπάνω εἰς ἐκεῖνα τὰ ἀθῷα διὰ νὰ τοὺς δώσῃ τὴν εὐχή της! Τί γλυκὸ απόχτημα ὁποὺ εἶναι ἡ εὐχὴ μιᾶς μάννας ὅταν ξεψυχᾷ!...

Τόσος ἐστάθηκε ὁ πόνος μου, ὅταν τὴν εἶδα ἄφωνη καὶ κρύα, ὥστε τὰ δάκρυά μου ἐπέτρωσαν μέσα εἰς τὰ μάτια μου καὶ δὲν ἠμπόρεσα νὰ κλάψω. Ἐκείνη τὴν ἡμέρα εἶχαν ἀγριέψει καὶ τὰ στοιχεῖα· ὁ ἄνεμος ἦτο τόσο δυνατός, ὁποὺ ἔλεγες ὅτι θὰ μᾶς συνεπάρῃ. Τὰ σύγνεφα ἔφευγαν κατάμαυρα ἐπάνω εἰς τὸν οὐρανὸ καὶ δὲν ἄκουα ὁλόγυρά μου παρὰ τὸ κλάψιμο τοῦ κόσμου, τὸ λυπηρὸ μοιρολόγι τῶν κωδώνων, καὶ τὸ μούγκρισμα τῆς τρικυμίας. Τέτοια ἡμέρα θὰ μοῦ μείνῃ ἐντυπωμένη δι' ὅσο καὶ ἂν ζήσω.

"Ιδού φίλε μου, ή αιτία όπου δέν σοῦ ἔγραψα. Μολοντοῦτο δέν ἐλησμόνησα τὴν ὑπόθεσί σου καὶ ὁλοένα κυνηγῶν τοὺς συνδομητάς σου διὰ νὰ λάβω τὴν πληρωμήν. Λάβε ὅμως ὑπομονήν, διότι σὺ τὸ ξεύρεις καλήτερά μου, ἄλλο ὑπόσχεσις καὶ ἄλλο ἐκπλήρωσις ὑποσχέσεως.

Εἶναι ἀλήθεια ὁποὺ ἔλαβα τὸ χρυσὸ σταυρὸ τοῦ Σωτῆρος, καὶ ἐπειδὴ νομίζομαι ἀνάξιος διὰ τέτοια χάρι, παρακαλῶ τὸ Θεὸ νὰ μὲ βοηθήσῃ νὰ γίνω ἄξιος καὶ νὰ μὴν ἐντρέπωμαι νὰ τὸν φορῶ.

Σοῦ εἶχα ἕτοιμο καὶ ἕνα μικρὸ ἀνέγδοτο διὰ τὸ «Λύχνο» καὶ δὲν ἐπρόφθασα νὰ τὸ τελειώσω μολονότι σύντομο. Σήμερα σοῦ τὸ ἀντιγράφω ὅπως δύναμαι καὶ σὺ διόρθωσέ το, τροπολόγησέ το, στόλισέ το, κάμε το ὅπως θέλεις. Ἄκουσε.

«Ὅταν τριανταεφτὰ τριαντοχτὼ χρόνους πίσω ἀποφασίσανε οἱ Ἕλληνες νὰ ἐλευθερωθοῦνε καὶ ἁρπάξανε τὰ ὅπλα, ἔτυχε ὁ φοβερὸς Ὀδυσσεύς, ὁ υἱὸς τοῦ Ἀνδρούτζου, νὰ πολιορκῇ τὴν Ἀκρόπολι τῶν Ἀθηνῶν, ὅπου εὑρίσκοντο κλεισμένοι οἱ Τοῦρκοι καὶ ὑπερασπίζοντο μὲ μεγάλη καρτεροψυχία. Τότε οὔτε οἱ ἰδικοί μας δὲν εἶχαν ἀκόμη ἀρνηθῆ τὴ φουστανέλλα, οὔτε οἱ Τοῦρκοι εἶχαν λάβει τὸ νέο βάφτισμα ὁποὺ ἠθέλησε νὰ τοὺς δώσῃ ἡ Εὐρώπη. Ὁ πόλεμος ἐγίνετο καθὼς καὶ τὸν καιρὸ τοῦ Ὁμήρου. Μάλιστα εἰς τὲς πολιορκίες ἐπροχωροῦσε ἀργά. Οἱ ἄνθρωποι ἐσκοτώνοντο μὲ τὴν ἡσυχία τους· δὲν ἐγνωρίζοντο ἀκόμη ὅλα ἐκεῖνα τὰ καταστρεφτικὰ σύνεργα ὁποὺ ἡ φιλανθρωπία τῶν ἐθνῶν καὶ ἡ χριστιανοσύνη τῶν βασιλέων ἐφεύρηκαν μετὰ ταῦτα καὶ δὲν ἦτο σπάνιον κάπου νὰ βλέπῃς τὰ ἐνάντια μέρη νὰ στέκωνται μὲ τὰ χέρια σταυρωμένα καὶ ἄνεργα διὰ ἔλλειψι ἀπὸ πολεμοφόδια. Κάτι παρόμοιο θὰ συνέβαινε βέβαια καὶ τὴν ἡμέρα ὁποὺ ἔτυχε τὸ ἀκόλουθο συμβάν.

»Ἐξύπνησαν κάποια παλληκάρια τοῦ Ὀδυσσέως πρωῒ πρωῒ καὶ ρίχνοντας κατὰ τύχη τὸ μάτι ἐπάνω εἰς τὴν Ἀκρόπολι ροδοκόκκινη ἀπὸ τὸ πρῶτο γλυκοχάραμμα ἔμειναν ἐκστατικά, βλέποντας τοὺς Τούρκους ἀνεβασμένους ἐπάνω εἰς τὸν Παρθενῶνα καὶ ἐργαζομένους μὲ μεγάλη βία νὰ χαλοῦν τὰ ὡραῖα ἐκεῖνα μνημεῖα. Τόσο παράξενη καὶ ἀκατανόητη τοὺς ἐφάνη τέτοια ἀνωφελὴς βαρβαρότης, ὁποὺ ἔτρεξαν ἀμέσως νὰ εἰδοποιήσουν τὸν Ὀδυσσέα. Ἀφοῦ ὁ στρατηγὸς ἐβεβαιώθηκε μὲ τὰ μάτια του ἀπόλυσε τρία τέσσερα ἀπὸ τὰ παλληκάρια του νὰ πλησιάσουν εἰς τὴν Ἀκρόπολι καὶ νὰ ἐρωτήσουν τοὺς Τούρκους διατὶ ἔδειχναν τέτοια ἀγριότητα μὲ μάρμαρα, τὰ ὁποῖα δὲν τοὺς ἐπροξενοῦσαν καμμία βλάβη. Ἐπέταξαν μὲ μιᾶς οἱ γενναῖοι καὶ ὕστερα ἀπὸ λίγη ὥρα ἔφεραν εἰς τὸ στρατηγὸ τὴν ἀπόκρισι ὅτι οἱ Τοῦρκοι μὴν ἔχοντες ἄλλο μολύβι διὰ νὰ χύσουν βόλια καὶ ξανοίξαντες ὅτι μέσα εἰς ἐκεῖνα τὰ μάρμαρα εὑρίσκεται τοῦτο τὸ μέταλλο, χυμένο ἐπίτηδες διὰ νὰ δίδῃ δύναμι καὶ σταθερότητα, εἶχαν ἀποφασίσει νὰ προστρέξουνε εἰς ἐκεῖνο τὸ χαλασμὸ διὰ νὰ δυνηθοῦνε νὰ ἐξακολουθήσουνε τὸν πόλεμο.

»Τέτοια ἀπόκρισι ἐπροξένησε μεγάλη ἀπελπισία εἰς τοὺς Ἕλληνας καὶ ἀφοῦ ἐστοχάστηκαν τί νὰ πράξουν διὰ νὰ σώσουν ἀπὸ τὸν ὄλεθρο τὰ μνημεῖα τοῦ μεγαλείου των, ὅλοι μὲ μιὰ φωνὴ ἀποφάσισαν νὰ μηνύσουν εἰς τοὺς ἀποκλεισμένους νὰ παύσουν τὴν καταστροφὴ καὶ ἦσαν ἕτοιμοι νὰ τοὺς προμηθεύσουν ὅσο μολύβι τοὺς ἐχρειάζετο διὰ τὴν ὑπεράσπισί τους. Οὕτω καὶ ἐγένετο. Ἔστερξαν οἱ Τοῦρκοι, καὶ οἱ Ἕλληνες ἐξαγόρασαν μὲ τὸ αἷμά τους δίδοντες εἰς τοὺς ἐχθροὺς βόλια διὰ νὰ τοὺς σκοτώσουν, τὰ πολύτιμα ἐκεῖνα μάρμαρα, τὰ ὁποῖα ἦσαν προωρισμένα νὰ ζήσουν διὰ νὰ ἴδουν πάλιν ἀνα-

στημένο ὀλόγυρά τους ἐκεῖνο τὸ ἔθνος, τὸ ὁποῖο ἀπὸ τόσους αἰῶνας ἐφαίνετο βυθισμένο εἰς λήθαργο.

»᾿Αξιοθαύμαστο παράδειγμα ἀρετῆς, γενναιότητος καὶ ζήλου πρὸς τὴν πατρίδα! Ἡ διαγωγὴ ἐκείνη τοῦ υἱοῦ τοῦ ᾿Ανδρούτζου τὸν ἀπαθανατίζει περισσότερο ἀπὸ ὅλα τὰ ἀνδραγαθήματα, τὸν καθαρίζει ἀπὸ κάθε ἁμάρτημα, ἀπαθανατίζει καὶ τὸ ἔθνος ὁποὺ ἔχει διηγηθῇ τέτοιες ἱστορίες. Ἂν δὲ σφάλλω γραμματικὸς τότε τοῦ ᾿Οδυσσέως ἦτον ὁ πολυμαθὴς καὶ γνωστὸς ἀρχαιολόγος Κυρ. Πιττάκης. Πῶς θὰ ἐσπάραξεν ἡ καρδιά του, ὅταν ἤκουσε τὸν κρότο ὁποὺ ἔκαμναν τὰ καταστρεπτικὰ ἐργαλεῖα ἐπάνω εἰς τὸ κιονόκρανα ἢ κεφαλοκόλωνα τοῦ Παρθενῶνος, πῶς θὰ ἐθάμπωσε τὸ μάτι του μέσα στὸ δάκρυ! Ὁ Θεὸς τῆς Ἑλλάδος εἰσάκουσε τὴ μυστικὴ προσευχὴ ὁποὺ τότε βεβαίως θὰ ἔκαμε ἡ καρδιά του καὶ τοῦ ἔσωσε ἐκεῖνα τὰ μάρμαρα διὰ νὰ τὰ ψηλαφήσῃ μετὰ ταῦτα μὲ τὰ δάχτυλά του καὶ νὰ τὰ φωτίσῃ μὲ τὸ πνεῦμα καὶ μὲ τὴν ἀγάπη του».

Φθάνει γιὰ σήμερα, φίλε ᾿Ανδρέα. Ἄλλη φορὰ θὰ σοῦ γράψω καὶ τίποτε καλήτερο ὄχι ὡς πρὸς τὴν ἠθικὴ βαρύτητα, ἀλλὰ ὡς πρὸς τὸ ὕφος. Σὲ γλυκοφιλῶ.

Ὁ φίλος σου
ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ ΒΑΛΑΩΡΙΤΗΣ

Κερκύρᾳ τῇ 31 Μαρτίου 1860

Φίλτατε Λασκαρᾶτε,

Ἔλαβα τὸ ὕστερό σου γράμμα καὶ ἔχεις δίκηο νὰ παραπονῆσαι διὰ τὴν σιωπήν μου. Ἀλλὰ χιλιάδες πράγματα μ' ἐφορτώθηχαν καὶ δὲν ἐμπόρεσα ν' ἀνασάνω. ᾿Αναγκάσθηκα νὰ ὑπάγω διὰ τρεῖς μέρες εἰς τὴν πατρίδα μου διὰ δουλειὲς καὶ μολονότι οὔτε στιγμὴν δὲν ἡσύχασα σ' ἐκεῖνες τὶς τρεῖς ἡμέρες, ἔκαμα ὅ,τι ἠμπόρεσα διὰ νὰ καταπείσω τοὺς συνδρομητάς σου νὰ πληρώσουν. Ποιὸς μοῦ ἔλεγε νὰ κερτερέσω νὰ πουλήσῃ τὸ λάδι του, ποιὸς νὰ συνάξῃ ἀπὸ τοὺς χρεώστας του καὶ ποιὸς ὅτι οἱ συνδρομὲς πρέπει νὰ πληρώνωνται καὶ ὄχι νὰ μεταπληρώνωνται.

᾿Εμπόρεσα μολοντοῦτο νὰ σοῦ συνάξω κάτι καὶ σοῦ τὸ στέλνω μὲ τὸν κ. ᾿Αντώνιον Στραβοπόδην δικαστήν, τάλληρα 8 $^{60}/_{100}$ θὰ σοῦ δώσῃ καὶ μέσα σ' αὐτὰ εἶναι καὶ ἡ συνδρομή μου διὰ τρία σώματα τοῦ «Λύχνου». Παρ' ἐμπρὸς ἴσως λάβω ἀκόμη κάτι καὶ τότε πάλιν σοῦ τὸ στέλνω.

Ὁ φίλος σου
ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ ΒΑΛΑΩΡΙΤΗΣ

῾Αγία Μαύρα 11 ᾿Ιουνίου 1860

Φίλτατε Λασκαρᾶτε,

Ἔσφαλες τὸ λογαριασμό σου στοχαζόμενος ὅτι ὅπως ἐπληρώσανε θὰ μεταπληρώσουνε. Μάλιστα εἶναι πολὺ πιθανὸ ἐκεῖνοι ὁποὺ ἐπληρώσανε νὰ μὴ θελήσουνε πλέον νὰ δώσουν ὄχι ὑπογραφὴ ἀλλὰ χρήματα. Σὲ συμβουλεύω, φίλε μου, νὰ μὴ βασισθῇς ἐπάνω εἰς τὸν ἀριθμὸν τῶν συνδρομητῶν σου, διὰ νὰ ἀρχίσῃς τὸ «Λύχνο», ἀλλὰ ἂν θέλῃς νὰ ἐξακολουθήσῃς τὸ ἔργο σου, νὰ λάβῃς πρὸ ὀφθαλμῶν ὅτι θὰ τὸ κάμῃς μὲ τὰ ἔξοδά σου. Τὰ χρήμα-

τα τὰ ὁποῖα σοῦ ἔστειλα ἦτο τὸ ἐξαγόμενον τῆς συνεισφορᾶς ὅλων τῶν συνδρομητῶν. Καθεὶς ἔδωκεν ἕνα ἀκόντο καὶ μένεις πιστωτὴς διὰ τὸ ὑπόλοιπον. Ἑπομένως ἢ ὅλοι εἶναι ἀξιόχρεοι ἢ ὅλοι χρεοκοπημένοι. Ἐγὼ μένω πάντοτε συνδρομητής σου διὰ 3 ἀντίτυπα.

Ὁ φίλος σου
ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ ΒΑΛΑΩΡΙΤΗΣ

Κεφαλληνία 21 Φεβρουαρίου 1863

Φίλτατε Βαλαωρίτη,

Σοῦ συντροφεύω διὰ τῆς παρούσης μου ἕνα μου νέο μικρὸ συγγραμματάκι. «Οἱ καταδρομές μου ἐξ αἰτίας τοῦ Λύχνου». Σὲ παρακαλῶ νὰ τὸ δεχθῇς γι' ἀγάπη μου, νὰ τὸ διαβάσῃς, καὶ νὰ μοῦ εἰπῇς ἂν ἠμποροῦσα νὰ ἐξοδεύσω στὴν Ἁγιαμαύρα μιὰ εἰκοσαριὰ ἀντίτυπα, πρὸς δύο σελίνια τὸ ἕνα. Εἶναι, ναί, ἀκριβό· μὰ μοῦ στοιχίζει ἀκριβά· καὶ φοβοῦμαι μήπως δὲν πιάσω τὰ τυπογραφικὰ ἔξοδα.

Ὁ φίλος σου
ΑΝΔ. ΛΑΣΚΑΡΑΤΟΣ

Ὁ Η. Ζερβὸς μοῦ εἶπε προχθὲς ὅτι ἔχεις τὶς πολυθρύλητες ποίησές μου. Σοῦ προτρέπω. «Νὰ μοῦ τὶς δώσῃς νὰ τὶς παστρέψω ἀπὸ τὰ ἐντροπαλὰ ποὺ εἰς αὐτὲς εὑρίσκονται, καί, σὰν τίμιος ἄνθρωπος, νὰ σοῦ τὶς ἐπιστρέψω, χωρὶς οὐδὲ κἂν νὰ βαστάξω ἀντίγραφον».

Α. Λ.

Ἁγία Λαύρα 8η Μαρτίου 1863 ε. ν.

Ἀγαπημένε μου Ἀνδρέα,

Ἔλαβα τὴν ἐπιστολή σου μαζὶ μὲ τὶς «Καταδρομές» σου καὶ σοῦ εἶμαι εὐγνώμων ὄχι μόνον διότι μὲ ἐνθυμήθηκες, ἀλλὰ διότι μ' ἔκαμες κ' ἐπέρασα ὧρες χρυσὲς διαβάζοντάς τες.

Μιὰ φορὰ κ' ἕναν καιρὸ ὁ Ἑλληνικὸς λαὸς γιὰ νὰ χαρακτηρίσῃ τὶς καταδρομὲς ὁποὺ ἡ τύχη καὶ οἱ ἄνθρωποι πλάθουνε εἰς τὴν κοινωνία ἐναντίον ἑνὸς ἀτόμου, εὕρηκε ἕνα χόρτο πολὺ ὠφέλιμο εἰς τὴν ἀνθρωπότητα, τὸ λινάρι, ἐπαρατήρησε πόσες μεταβολὲς καὶ πόσα μαρτύρια ἔπρεπε νὰ ὑποφέρῃ ἑωσοῦ νὰ μεταμορφωθῇ εἰς ὑποκάμισο καὶ ἐσύνθεσε τὴν παροιμία λέγοντας εἰς τὸν κατατρεγμένον ὅτι ἔπαθε τοῦ λιναριοῦ τὰ πάθη.

Ἀπὸ τὸν καιρὸ ὁποὺ ἐσὺ ἐφάνηκες εἰς τὸν κόσμο, ἂν δὲν ἀπατῶμαι, διὰ νὰ ἐκφράσωμεν τὴν ἴδια ἰδέα, πρέπει νὰ λέμε, ἔπαθε τοῦ Λασκαράτου τὰ πάθη. Αὔριο ἐγὼ θὰ μεταβῶ εἰς Κέρκυραν, διότι ἡ ἀρχοντισσά μου εἶναι ἑτοιμόγεννη καὶ θέλω νὰ εὑρίσκωμαι σιμὰ στὴν ὥρα τοῦ κινδύνου. Διὰ τοῦτο τὰ εἴκοσι ἀντίτυπα στεῖλέ τα εἰς τὸ ὄνομα τοῦ ἀδελφοῦ μου Ξενοφῶντος καὶ θὰ σοῦ τὰ πουλήσῃ.

Ὅσο δὲ διὰ τὰ ποιήματά σου πρέπει νὰ σοῦ ἐκφράσω καθαρὰ τὴ γνώμη μου. Εἶναι ἀλήθεια ὁποὺ τὰ ἔχω, καθὼς εἶναι ἀλήθεια ὁποὺ διὰ νὰ μὴ λείψω εἰς τὸ λόγο μου δὲν τὰ ἔδειξα ποτὲ εἰς κανένα.

Ἀφοῦ ὁ πρόεδρός μου σοῦ μεταξύπνησε τὸν πόνο καὶ μοῦ τὰ γυρεύεις διὰ νὰ τὰ καθαρίσῃς, πρέπει νὰ φανῶ ἀδιάκριτος καὶ νὰ σοῦ τὸ ἀρνηθῶ.

Εἶμαι κ' ἐγὼ ὀλίγο συντεχνίτης εἰς τὴν ποίηση καὶ ξεύρω ὅτι τὰ πολλὰ ξυστρίσματα δὲν τὴν ὠφελοῦνε. Βλέπω λοιπὸν ὅτι εἶναι κίνδυνος νὰ τὰ χαλάσῃς καὶ δὲν εἶμαι μουρλὸς νὰ τὰ πάρω στὸ λαιμό μου. Ἂν στοχάζεσαι ὅτι γιὰ τώρα δὲν πρέπει νὰ δημοσιευθοῦν ὅπως εἶναι, σοῦ δίδω τὸ λόγο μου νὰ μείνουνε θαμμένα γιὰ ὅσον καιρὸν θέλῃς Καὶ ἂν εἶναι γραμμένο νὰ πάω στὸν ἄλλον κόσμο πρωτύτερα ἀπὸ σέ, μεῖνε βέβαιος ὅτι θὰ διατάξω νὰ σοῦ τὰ δώσουν.

Λησμόνησε λοιπὸν αὐτὴν τὴν ὑπόθεσιν καὶ μὴ μὲ πειράζῃς. Γράφε καλήτερα ἐναντίον τοῦ Στόρζ, ἀφοῦ τὸ ἐπιθυμεῖ καὶ τόσες φορὲς σοῦ τὸ εἶπε. Μὴ τοῦ χαλάσῃς τὸ χατήρι καὶ πρὶν ἀναχωρήσῃ δῶσέ του τὸ ὕστερο τὸ διαβατήριο.

Γειά σου, καλέ μου Ἀνδρέα. Πρόσταξέ με ἐλεύθερα εἰς ὅ,τι μπορῶ.

Ὁ φίλος σου
ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ ΒΑΛΑΩΡΙΤΗΣ

Κέρκυρα 23 Μαρτίου 1863 π.

Φίλτατέ μου Ἀνδρέα,

Φαίνεται ὅτι μὲ τὰ σωστά σου ἐπειράχθηκες, διότι ἀρνήθηκα νὰ σοῦ ἀποδώσω τοὺς στίχους σου καὶ μὲ ἐπιπλήττεις καὶ μὲ καταστένεις παιδὶ δεκαπέντε χρονῶνε. Καὶ μοῦ λὲς ὅτι δὲ σοῦ φαίνομαι ἕνας οἰκογενειάρχης οὔτε ἄνθρωπος τοῦ αἰῶνός μας μὲ γυναῖκα καὶ μὲ παιδιά.

Καλὰ μὰ τὴν ἀλήθεια! Δὲν τὸ ἐπρόσμενα ἀπὸ ἐσέ. Μολοντοῦτο ἐπειδὴ γνωρίζω τὸ ἰδίωμά σου καὶ ξεύρω ὅτι τώρα σὲ κυριεύει ἡ μονομανία νὰ γίνῃς μάρτυρας τῆς ἐποχῆς μας, καὶ νὰ γιατρέψῃς, εἰ δυνατόν, ὅλα τὰ χρονικὰ πάθη τῆς ἀνθρωπότητος, δὲν μοῦ ἐκακοφάνηκαν οἱ λόγοι σου. Μάλιστα μὲ εὐχαρίστησαν πολύ, διότι προφέρονται μ' ἐκείνη τὴν ἐλευθερία, ὁποὺ ἡ φιλία δύναται νὰ λάβῃ.

Δὲν ἠξεύρω ἂν οἱ στίχοι σου εἶναι ἀδύνατες μίμησες ἰταλικῆς ποιήσεως. Μόνον ἠξεύρω ὅτι ὅλοι τοὺς νοστιμεύονται καὶ ὅλοι τοὺς θεωροῦν ὡς πρωτοτύπους. Ἂν φοβούμενος μὴ ἐκθέσω τὴν ὑπόληψί σου θέλῃς νὰ τοὺς καταστρέψῃς, τότε πές μου το καθαρά· ἀλλὰ νὰ μοῦ ὑποστηρίζῃς ὅτι δύνασαι νὰ τοὺς καθαρίσῃς χωρὶς νὰ βλάψῃς τὴν ἀξία τους, τοῦτο δά, δὲ στέκει.

Ἔχω κ' ἐγὼ ὀλίγη πεῖρα εἰς τὴν ποίησι καὶ γνωρίζω ὅτι εἰς τὸ εἶδος, εἰς τὸ ὁποῖον σὺ εἶσαι ἔξοχος, ἐννοῶ τὰ σατυρικά, δὲν ἠμπορεῖ νὰ ἀποφύγῃ τις κάποια πράγματα. Καὶ ὅταν οἱ μεταγενέστεροι θὰ τὰ διαβάζουν, μεῖνε βέβαιος ὅτι δὲ θὰ τὰ σιχαίνωνται, καθὼς οὔτε ἡμεῖς δὲ σιχαινόμεθα πολλὰ παρόμοια ὁποὺ ἀπαντοῦμε εἴτε εἰς τὸν Ἀριστοφάνη εἴτε εἰς τὸ Λουκιανὸ εἴτε εἰς ἄλλους.

Κάθε ἐποχὴ πρέπει νὰ φέρῃ τὴν σφραγῖδά της καὶ δὲν πιστεύω ὅτι φθάνει ἡ ἐνέργεια ἑνὸς ἀτόμου γιὰ νὰ κάμῃ τὴν σημερινὴ κοινωνία νὰ σκέπτεται καὶ νὰ ἐνεργῇ ὅπως θὰ σκέπτεται καὶ θὰ ἐνεργῇ ἐδῶ καὶ διακόσους χρόνους.

Μία τέτοια ἰδέα, εἰς ἀντίστροφην ἔννοιαν, ἦλθε μία φορὰ καὶ εἰς τὸν Ριέντζη καὶ ἐπεχείρησε νὰ ζωντανέψῃ τὴ δημοκρατία τῆς Ρώμης· τὸ αὐτὸ ἔκαμαν καὶ οἱ λογιώτατοί μας μὲ τὴ γλῶσσα. Ἀλλ' ὁ ἄνθρωπος εἶναι πάντοτε τὸ προϊὸν μιᾶς ἐποχῆς καὶ πρέπει νὰ φέρνῃ μαζί του τὰ καλὰ καὶ τὰ κακὰ τῆς ἐποχῆς του.

Τώρα, ἂς τὸ ποῦμε καθαρά, εἶσαι καὶ σὺ ἕνα ὀπωρικὸ τοῦ αἰῶνος μας. Καὶ καθὼς τὰ ροδάκινα, ἐνῷ ἔχουνε καὶ ὡραία θεωρία καὶ γεῦσι νοστιμώτατη, κρύβουνε μολοντοῦτο μέσα εἰς τὰ μύγδαλά τους καὶ λίγο φαρμάκι, ἔτζι καὶ σύ, ἀνάμεσα εἰς τὶς πολλὲς χάρες σου βρίσκεται καὶ κανένα ἀγκαθάκι, τὸ ὁποῖον ἂν σοῦ τὸ ἀφαιρέσουνε σοῦ χαλοῦνε τὸν τύπο, σοῦ καταστρέφουνε ἐκείνη τὴ φυσικὴ καὶ ἀμίμητη ἰδιοτροπία, ὁποὺ σὲ κάνει νὰ εἶσαι ἀληθὴς Λασκαρᾶτος.

Τὰ παληά σου τὰ ποιήματα μπορεῖ νὰ εἶναι αὐτὸ τὸ ἀγκάθι. Θέλεις λοιπὸν ἐγὼ νὰ σοῦ δώσω χέρι νὰ τὸ χαλάσῃς, ἀφοῦ πιστεύω ὅτι χωρὶς αὐτὸ θὰ σβυσθῇ ἀμέσως ὅλη ἡ νεότητά σου καὶ δὲ θὰ σοῦ μείνουν παρὰ γεράματα.—Ἐγὼ ὁποὺ στὰ μάτια σου ἔχω δέκα πέντε χρόνια, ἐγὼ δὲν ντρέπομαι νὰ εἴπω, ὅτι, ἂν ὁ Θεὸς μὲ ἐξανάνειωνε, ἤθελα πάλαι ξανακάμει ὅσα ἔκαμα εἰς ἐκείνη τὴν ἡλικία.

Στεῖλέ μου ὅλους τοὺς ἀριθμοὺς τοῦ «Λύχνου» σου, διότι, ὅταν μοῦ τὸν ἔστελνες, μοῦ τὸ ἅρπαξε ὁ ἕνας καὶ ὁ ἄλλος καὶ ἔμεινα στερημένος· ἂν προφθάσω, σοῦ τὸ στέλνω ἕνα ποιηματάκι, τὸ ὁποῖον ἐλπίζω, ὅτι θὰ σοῦ ἀρέσῃ καὶ θὰ σὲ ἡμερέψῃ μαζί μου.

Σὲ γλυκοφιλῶ
Ὁ φίλος σου
ΑΡΙΣΤ. ΒΑΛΑΩΡΙΤΗΣ

Κεφαλληνία, 5 Ἀπριλίου 1863

Φίλε Βαλαωρίτη,

Ἀποκρίνουμαι εἰς τὸ γράμμα σου τῶν 23 Μαρτίου ἀπερασμένου, σήμερα μόνον λαβεμένο.

Ἂν τὸ προλαβὸν γράμμα σου εἶναι γραμμένο σὲ τρόπο ποὺ νὰ σὲ κάνῃ νὰ νομίσῃς πὼς ἐπειράχθηκα, ἐπειδὴ δὲν μοῦ ἔστειλες τοὺς στίχους ὁποὺ σοῦ ἐζητοῦσα, σὲ παρακαλῶ διόρθωσέ το. Ποτὲ δὲν ἔλαβα μιὰν τέτοια πείραξη. Οἱ στίχοι ἐκεῖνοι δὲν εἶναι πλέον δικοί μου, καὶ δὲν διισχυρίζουμαι κανένα δικαίωμα ἀπάνου τους, ἀφοῦ μιὰ φορὰ τοὺς ἔδωσα ἐννοώντας νὰ δώσω ὄχι μόνον τὸ χαρτὶ καὶ τὸ μελάνι, ἀλλὰ καὶ τὶς ἰδέες ἐκεῖνες μὲ τὴν ἀξίαν τους ὅλην ἀντάμα. Ὅλο ἐκεῖνο τὸ βαγάλιο* τὸ ἔδωσα τότες τοῦ Πρετεντέρη γιὰ νὰ παστρέψω τὸ σπίτι μου ἀπὸ πρᾶμμα ποὺ δὲν ἐπιθυμοῦσα νὰ ἔχω, καὶ ποὺ μόνον μοῦ ἐπόνηε νὰ καύσω. Τὸ ξαναλέγω, ἐπιθυμοῦσα νὰ διορθωθοῦνε οἱ αἰσχρότητες ὁποὺ εἶναι στοὺς στίχους ἐκείνους, ὄχι τάχα γιὰ νὰ φανοῦμε μιὰ μέρα ὡμορφότεροι, ἀλλὰ γιατὶ φανταζόμενος τὴν πιθανὴν ἐμφάνισίν τους μιὰ μέρα εἰς τὸ κοινόν, ἐντρέπουμαι ἀπὸ τώρα—ἂν ὅμως δὲν θέλῃς νὰ διορθωθοῦνε, σὺ ποὺ τώρα εἶσαι ὁ ἰδιοχτήτης τους, ἐγὼ δὲν πιάνω τσὶ κλάψες. Ἔσουνε βέβαιος.

Καλὰ λές, ἔχασα κ' ἐγὼ τὴν ὑπομονή, καθὼς τὴν ἔχασε κι ὁ Ριέντζης. Καὶ μόνον ἡ ambrizione ἡ ἐδική μου ἐπεριορίστηκε εἰς τὸ νὰ νικῶ τοὺς ἀντιπάλους μου, κ' ἔπειτα νὰ ξαναμπαίνω στὸ φτωχικό μου. Ἂν ὡς ἀπὸ τὴν ἀρχὴν ἤθελε μ' ἀφήσουνε ἥσυχόνε, ἐγὼ δὲν ἤθελ. ἔβγω ποτὲ ἀπὸ τὴν λήθην ἐκείνην, εἰς τὴν ὁποίαν θεληματικῶς εἶχα ἐκλέξει νὰ ζήσω.

1. Bagalio ἰταλικὴ λέξις=ἀποσκευαί.

θέλει βάλω αὔριον στὸ Ταχυδρομεῖον τὸ σῶμα ὅλο τῶν «Λύχνων» μου στὴν διεύθυνσίν σου.

Ἂν εἰς τὸ ἀπερασμένο μου γράμμα ἐνομίσθηκες προσβλημένος, σὲ βεβαιώνω ὅτι σκοπός μου δὲν ἦτανε νὰ σοῦ εἰπῶ πρᾶγμα δυσάρεστον. Συμπάθησέ με, ἀλλὰ σὲ παρακαλῶ μὴν παίρνῃς ποτὲ τὰ λόγια μου σὲ κακό.

Τὶς ἀπερασμένες ἔστειλα τοῦ ἀδελφοῦ σου, ὡς μοῦ ἐδιόρισες, εἴκοσι ἀντίτυπα τῶν «Καταδρομῶν» μου, μὰ δὲν ἔλαβα ἀπάντησή του.

A proposito — Πιστεύεις ἐσὺ τὴν Ἕνωση;

Ἐγὼ —γιὰ ἐμὲ—δὲν πιστεύω, γιὰ νὰ μὴ γελῃόμαστε. Κάθε ποὺ ἐπίστεψα, ἐγελάστηκα. Σοῦ γράφω τοῦτο τὸ ὕστερο, γιατὶ ἀκούω στὴν ἄλλη κάμαρα ποὺ συζητοῦνε τὴν ἕνωση.

Ὁ φίλος σου
ΑΝΔ. ΛΑΣΚΑΡΑΤΟΣ

Υ.Γ. Προσμένω τὸ ποιηματάκι ποὺ μοῦ ὑπόσχεσαι, διὰ τὸ ὁποῖον σὲ κρατῶ ὑπόχρεον — Δὲν ἀμφιβάλλω ὅτι καὶ αὐτὸ θὰ εἶναι ὡραῖον ὡσὰν καὶ τὰ ἄλλα σου Τὰ «Μνημόσυνά» σου τὰ ἐδάνεισα ἑνὸς ἐξαδέλφου στὴ Ζάκυνθο καί... δὲν τὰ εἶδα πλέον.

Ἁγία Μαύρα τῇ 14 Μαρτίου 1871.

Ἀγαπητέ μου Λασκαρᾶτε,

Δὲν ἔχεις χρεία νὰ μὲ παρακαλέσῃς τόσον δυνατὰ οὔτε νὰ προσθέσῃς τὴν πανύσχηρη μεσολάβησι τῆς θυγατρός σου, ὅπως μοῦ ἀποσπάσῃς ἀπὸ τὰ χέρια τὰ χειρόγραφά σου. Στὸ κάτου κάτου τῆς γραφῆς εἶναι δικό σου κτῆμα καὶ δὲν ἔχω δικαίωμα νὰ τὸ κρατῶ παρὰ τὴ θέλησί σου.

Γνωρίζεις ὅτι μόνη ἐπιθυμία μου ἦτο νὰ διατηρηθοῦν ὡς ἐγράφησαν καὶ νὰ μὴ ὑποκύψουν καὶ αὐτὰ εἰς τὰς μεταβολάς, εἰς τὰς ὁποίας ὑπόκειται ὁ νοῦς καὶ ἡ καρδία μας, ὅταν ὑποβάλλωνται εἰς τὰ βάσανα τοῦ χρόνου καὶ τῆς ἀδιακόπου πικρίας.

Πρέπει ὅμως νὰ γνωρίζῃς, φίλτατε Ἀνδρέα (καὶ τοῦτο σοῦ τὸ διαβεβαιῶ ἐν λόγῳ τιμῆς), ὅτι δι' ὅσα καὶ ἂν ἐπροσπάθησα, δὲν κατώρθωσα νὰ εὕρω παρὰ τὸν δεύτερον τόμον καὶ ὑποθέτω ὅτι ἢ κανένας φίλος κρυφὰ τὸν ἐπῆρε ἢ ὅτι τὸν ἔχω εἰς τὸ νησάκι μου. Ἂν συνέβη τὸ πρῶτον, ἐλπίζω νὰ ἀνακαλύψω ποιὸς τὸν ἔχει, ἂν τὸ δεύτερον, σοῦ ὑπόσχομαι ἐντὸς ὀλίγων ἡμερῶν νὰ μεταβῶ ἐπὶ τούτου εἰς Μαδουρὴ διὰ νὰ τὸν εὕρω καὶ σοῦ τὸν στείλω ἂν ὑπάρχῃ.

Πρέπει ἀκόμη νὰ γνωρίζῃς ὅτι ὁ φοβερὸς σεισμὸς τῆς 16 Δεκεμβρίου 1869 μοῦ ἔφερε ἄνω κάτω τὰς βιβλιοθήκας μου καὶ ὅτι ἐπειδὴ τὰ νερὰ μᾶς ἐπλημμυροῦσαν πανταχόθεν, εἶχα μεταφέρει τὰ χαρτιά μου εἰς μίαν ἀποθήκην τοῦ τελωνείου καὶ φοβοῦμαι, μὴ μοῦ ἐπαράπεσε εἰς κανένα μέρος καὶ δὲν τὸ βρίσκω. Ὁπωσδήποτε δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ χαθῇ καὶ ἡσύχασε.

Ἐν τούτοις μετὰ δύο ἡμέρας ἀναχωρεῖ ἐκεῖθε ἕνα καΐκι Κεφαλλωνίτικο καὶ θὰ παραδώσω εἰς τὸν πλοίρχο τὸ περιτύλιγμα, τὸ ὁποῖον θὰ περιέχῃ τὸν δεύτερον τόμον μὲ παραγγελίαν νὰ σοῦ τὸ δώσῃ εἰς τὰ χέρια σου.

Φίλησέ μου τὰ παιδάκια σου καὶ μὴ τὰ μεταχειρίζεσαι πλέον διὰ νὰ μοῦ ἐκβιάσουν τὰς ἀποφάσεις καὶ τὴ θέλησή μου, διότι δὲν πάει καλά.

Ὁ φίλος σου
ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ ΒΑΛΑΩΡΙΤΗΣ

'Εν Λευκάδι τῇ 22 Μαΐου 1871

Φίλτατε Λασκαρᾶτε,

Πάω νὰ πιστέψω ὅτι ἡ πολλὴ ἀγάπη, τὴν ὁποίαν αἰσθάνομαι διὰ σὲ τὸν ἁμαρτωλόν, τὸν κολασμένον, εἶναι ἡ αἰτία ὁπού πρὸ ἑνὸς μηνός, ἐνῷ ἐκαβαλλίκευα τὸ μουλάρι μου, ἐστραγγάλισα τὸ ἀριστερό μου τὸ γόνα καὶ ἔπαθα τὰ παθικὰ τῆς μοίρας μου ἕως οὗ νὰ τὸ συνεφέρω. 'Ακόμη τώρα δὲν ἠμπορῶ νὰ περιπατήσω ἐλεύθερα, πολὺ ὀλιγώτερον νὰ ἐπιχειρήσω τὸ ταξεῖδι, ἐκ τοῦ ὁποίου ἐλπίζω νὰ ἀνακαλύψω τὸν πρῶτον τόμον τῶν ποιημάτων σου.

Τὸν δεύτερον τὸν ἔλαβα καὶ ἔλαβα μαζὶ μὲ αὐτὸν καὶ τὸ χρυσό σου τὸ γράμμα, ἀλλὰ οἱ πόνοι τοὺς ὁποίους ὑπέφερα δὲν μὲ ἄφηκαν νὰ σοῦ ἀπαντήσω. Λάβε λοιπὸν ὀλίγην ὑπομονήν. 'Ελπίζω ὅτι ἐντὸς ὀκτὼ ἢ δέκα ἡμερῶν νὰ ἠμπορέσω νὰ καβαλλικέψω καὶ τότε θὰ ὑπάγω ἐπὶ τούτου εἰς Μαδουρὴν νὰ ἀνακατώσω τὰ χαρτιά μου μήπως καὶ εὕρω τὸ χειρόγραφό σου.

'Αγάπα με.

Ὁ φίλος σου
ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ ΒΑΛΑΩΡΙΤΗΣ

Κεφαλληνία, 7 'Ιουνίου ε. ν. 71

Φίλε Βαλαωρίτη,

'Αποκρίνομαι εἰς τὸ γράμμα σου μόνον καὶ μόνον διὰ νὰ σὲ συγχαρῶ διὰ τὴν ἀνάρρωσιν τοῦ γονάτου σου, ἐπειδὴ τὸ γόνα εἶναι ἕνα ἀπὸ τὰ πλέον διαολόμελα πού ὁ Θεὸς ἔβαλε στὸ κορμί μας ὅταν μᾶς ἔπλαθε.

Μοῦ λὲς γιὰ τὴν ἀγάπησου διὰ ἐμὲ τὸν κολασμένον Μόλις μπορέσω θέλει σοῦ στείλω μιὰ μποτσοῦλα, γιὰ νὰ μοῦ στέρνῃς μιὰ στάλα νερὸ μέσα νὰ δροσίζω τὴ γλῶσσά μου. Ἂν μπορῇς νὰν τὴ βγάνῃς ἀπὸ τὴ πόρτα χωρὶς νὰν τὸ καταλάβῃ ὁ Ἅη-Πέτρος.

Μὲ τοῦτό σου τὸ γράμμα μὲ κάνεις νὰ ἐλπίσω τὴ γρήγορη παραλαβὴ καὶ τοῦ ἄλλου σου τόμου, μὲ τοὺς ἄλλους στίχους μου. Ἰδὲς ὅμως, γιὰ νὰ πᾷς νὰ τοὺς εὕρῃς, νὰ μὴ ματακαβαλλικέψῃς τὸ ἴδιο μουλάρι. Ἔκανες μάλιστα καλὰ νὰ μὴν καβαλλικέψῃς διόλου μουλάρι. Ὁ Χριστός, φρονιμώτερος ἀπὸ ἐσέ, δὲν ἐκαβαλλίκευε παρὰ γαϊδούρια· καὶ γιατί; διατὶ ἐσκιαζότανε διὰ τὸ γόνα του.

Ὁ φίλος σου
ΑΝΔ. ΛΑΣΚΑΡΑΤΟΣ

Τὶς 17. Τὸ παρόν μου, τὸ ὁποῖον δὲν ἠξέρω πῶς ἔμεινε στὰ χέρια μου ἕως τώρα, θέλει σοῦ τὸ ἐγχειρίσει ὁ φίλος μου κύριος Μπογιάγος, ὅστις ἔρχεται στὴν Ἁγία-Μαύρα πρόεδρος τῶν Δικαστηρίων σας. Εἶναι καθὼς εἶπα φίλος μου ὁ κύριος Μπογιάγος, καὶ σοῦ τὸν συσταίνω, ἐπιθυμώντας, οἱ φίλοι μου νὰ εἶναι καὶ φίλοι ἀνάμεσό τους.

Ἐν Λευκάδι 15 Ἰουνίου 1871

Ἀ γ α π η τ έ μ ο υ Λ α σ κ α ρ ᾶ τ ε,

Εὕρηκα! ἐφώναξε σὰ δαιμονισμένος ὁ Ἀρχιμήδης, ἐνῷ εὑρίσκετο μέσα εἰς τὸ λουτρό καὶ ἐσκέπτετο πῶς νὰ λύσῃ ἕνα μαθηματικὸ πρόβλημα. Εὕρηκα! καὶ ξεβράκωτος ἐπετάχτηκε στὸ δρόμο φωνάζοντας Εὕρηκα! εὕρηκα!

Εὕρηκα κ' ἐγὼ τὸν πρῶτον τόμον τῶν ποιημάτων σου κρυμμένον εἰς μίαν γωνίαν τῆς βιβλιοθήκης ὁπού ἔχω εἰς τὸ νησάκι μου. Καὶ τὸ περίεργον εἶναι ὅτι τὸν εὕρηκα ἀφοῦ δυὸ φορὲς ἐπὶ παρουσίᾳ τοῦ Ἐφέτου κυρίου Δυοβουνιώτη καὶ τοῦ ἐξαδέλφου μου Δημοσθένη Βαλαωρίτη εἶχα φέρει ἄνω-κάτω τὰ βιβλία μου χωρὶς νὰ τὸν ἐπιτύχω.

Δὲν ἠμπορεῖς νὰ φανταστῇς μὲ πόσην εὐχαρίστησιν ἔπιασα πάλιν εἰς τὰ χέρια μου τὰ ποιητικά σου ἐκεῖνα συνθέματα! Καὶ πρὶν τὰ σφραγίσω καὶ σοῦ τὰ στείλω, ἐδιάβασα πάλιν τὸ «Λαϊνάκι» τὴν «ἀρρώστια τοῦ Φ...». τὸ «Ληξοῦρι», τὸ «αὐγὸ τὸ κόκκινο», μὲ τὴν ἴδια εὐχαρίστησι, μὲ τὴν ὁποίαν τὰ ἐδιάβασα τὴν πρώτην φορὰν ὁπού τὰ εἶδα!

Ἂν ἤθελον χαθῆ, θὰ μοῦ ἔμενε ἕνα κρυφὸ αἰώνιο παράπονο, μολονότι τὸ φταῖσμα δὲν ἦτο ἰδικό μου, ἀλλὰ τοῦ μεγάλου σεισμοῦ ὁπού μᾶς ἀναποδογύρισε. Ἀλλὰ θὰ ἐπαρουσιάζετο ἴσως καὶ κανένας νὰ εἴπῃ ὅτι τὰ κατέστρεψα βαλμένος ἐπάνω ἀπὸ ἐκείνους ὁπού σατυρίζονται τόσον εὔμορφα ἀπὸ σὲ διὰ νὰ μὴ γελοῦν οἱ μεταγενέστεροι ὅταν διαβάζουν τὰ ὀνόματά των.

Τώρα εἶμαι ἥσυχος. Ἂν εὕρω ἀσφαλῆ ἐπιβάτην, θὰ σοῦ τὸν στείλω τὸν τόμον εἰς Κεφαλληνίαν κατ' εὐθεῖαν. Ἄλλως θὰ τὸν διευθύνω εἰς τὸν Δρακόπουλον διὰ νὰ εἶμαι πλέον βέβαιος. Ὅταν θὰ μοῦ τὸν ἐπιστρέψῃς, μεταχειρίσου καὶ σὺ μέσον ἀσφαλές, διότι μὰ τὴν ἀλήθεια, δὲν ἤθελα νὰ παραπέσῃ καὶ νὰ χαθῇ ἔπειτα ἀπὸ τόσα βάσανα ὁπού ἐπέρασα ἕως ὅτου νὰ τὸν εὕρω.

Σὲ γλυκοφιλῶ.

Ὁ πιστός φίλος σου
ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ ΒΑΛΑΩΡΙΤΗΣ

Υ.Γ. Ἀνχωρεῖ εἰς Πάτρας ὁ ἐξάδελφός μου Μιχαὴλ Μουστοξύδης καὶ παραδίδω εἰς αὐτὸν τὸν τόμον διὰ νὰ τὸν ἐγχειρίσῃ εἰς τὸν Δρακόπουλον.

Κεφαλληνία, 26 Ἰουλίου 71

Φ ί λ ε Β α λ α ω ρ ί τ η,

Ἀνοίγω καὶ σήμερα γιὰ δεύτερη φορὰ τώρα τὸ γράμμα μου, γιὰ νὰ σοῦ πῶ πὼς ἔλαβα καὶ τὸ ἄλλο σου γράμμα τούτην τὴν στιγμήν, μὲ τὸ ὁποῖον ὅμως μοῦ ἐμάθαινες τὴν εὕρεση καὶ τοῦ ἄλλου τόμου τῶν στίχων μου.

Εἰς τὴν εὐχαρίστηση ποὺ βλέπω νὰ εὑρίσκῃς εἰς ἐκείνους τοὺς στίχους, μοῦ γεννηέται ἡ πίκρα τοῦ νὰ μὴν εἶναι εἰς τὸ χέρι μου νὰ σὲ κάμω καὶ ποιητήν τους, καθὼς σὲ ἔκαμα καὶ ἰδιοκτήτην τους. Μόλις λάβω καὶ τοῦτον τὸν τόμο θέλει ἀντιγράφω ἀπὸ αὐτὸν ὅ,τι μοῦ χρειάζεται, καὶ ἀμέσως

ἔπειτα θέλει σοῦ τὸν ἐπιστρέψω καὶ τοῦτον, καθὼς ἔκαμα καὶ μὲ τὸν πρῶτον. Σοῦ λέγω δὲ ὅτι τὴν ἀντιγραφὴν ὁποὺ ἔκαμα ἀπὸ τὸν πρῶτον, καθὼς καὶ τὴν ἄλλη ὁποὺ θέλει κάμω, ἀπὸ τὸ δεύτερον, τὰς δίνω χωρὶς νὰ βαστάξω ἀντίγραφο διὰ ἐμέ. Τὰς ἔδωνα καὶ τὰς δίνω τοῦ ἀνηψιοῦ μου Α. Γιωργακάτου, ποὺ θέλει νὰ ἐγδώσῃ δὲν ἠξέρω ποῦ, ἴσως εἰς τὴ Μαρσίλια. Σοῦ λέω τοῦτο διὰ νὰ ξέρῃς ὅτι μόνον τὰ ἐδικά σου πρωτόγραφα εἶναι τὰ ἀσφαλῆ, ἐπειδὴ δὲν εἶμαι διόλου βέβαιος ὅτι ἡ προτεινομένη ἔγδοση θὲ νὰ γένη, οὔτε ἂν οἱ ἀντιγραφὲς θὰ διατηρηθοῦνε. Ἡ ἔγδοση δὲν θέλει γένει ἂν δὲν συναχθοῦνε οἱ ἀπαιτούμενες συνδρομὲς καὶ τὰ ἀντίγραφα ποὺ ἔκαμα δὲν θέλει διατηρηθοῦνε, ἂν δὲν γένῃ ἡ ἔγδοση ὡς ἀνωφέλευτα· ἐπειδὴ ἡ ἔγδοση δὲν γίνεται χάριν τῶν ποιήσεων, ἀλλὰ χάριν τοῦ ποιητοῦ.

Σὲ εὐχαριστῶ, φίλε μου, διὰ τὰ πρὸς ἐμὲ φιλικὰ λόγια ποὺ βλέπω πάντα στὰ γράμματά σου, καὶ σοῦ λέγομαι ὁ εἰλικρινὴς φίλος σου.

ΑΝΔ. ΛΑΣΚΑΡΑΤΟΣ

Ἐν Λευκάδι τῇ 10 Φεβρουαρίου 1872

Φίλτατέ μου Ἀνδρέα,

Δὲν ἠξεύρω πῶς παρέλειψα νὰ σὲ εἰδοποιήσω ὅτι ἔλαβα πρὸ καιροῦ τὸν δεύτερον τόμον τῶν ποιημάτων σου.

Σοῦ ἐσωκλείω ἓν μοιρολόγι μου, τὸ ὁποῖον ἐσχάτως συνέταξα καὶ τὸ ὁποῖον ἔλαβε τὴν τύχην νὰ ἀναγνωσθῇ ἀπὸ καθέδρας εἰς τὴν Σορβόναν τῶν Παρισίων παρὰ τοῦ καθηγητοῦ Brunnet de Presles

Φρόντισε ν' ἀναγνώσῃς εἰς τὸ Ἀττικὸν Ἡμερολόγιον τοῦ ἔτους 1872 ἓν ποιηματάκι μου ἐπιγραφόμενον ἡ «Φανερωμένη» καὶ γράψε μου καὶ διὰ τὰ δύο τὴν κρίσιν σου. Γνωρίζεις πόσον τὴν ἐκτιμῶ.

Τὸ Πανεπιστήμιον μὲ προσεκάλεσεν ἐπισήμως νὰ προσαγορεύσω δι' ἑνὸς διθυράμβου κατὰ τὴν 25 Μαρτίου τὸν Ἀνδριάντα τοῦ Πατριάρχου Γρηγορίου. Ἐδέχθην τὴν πρόσκλησιν καὶ ἐλπίζω εἰς τὸν Θεὸν νὰ μὴν ἐντροπιάσω ποτὲ τὴν μνήμην τοῦ μεγάλου τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος ἀθλητοῦ, οὔτε τοὺς φίλους μου.

Σὲ ἀσπάζομαι ἀδελφικῶς

Ὁ σὸς
ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ ΒΑΛΑΩΡΙΤΗΣ

Κεφαλληνία, 15)27 Φεβρουαρίου 72

Φίλε Βαλαωρίτη,

Ἀσυχώρητος εἶσαι, φίλε μου, διὰ τὸ ὅσο μὲ ἔκαμες νὰ ὑποφέρω, μὴ γράφοντάς μου τὴν παραλαβὴ τοῦ βιβλίου σου. Ἐφοβόμουνα μὴν ἐχάθηκε καὶ ἐσκεφτόμουνα τὴν ἄσχημη παρρησία ποὺ ἔκανα μὲ ἐσὲ νὰ σοῦ χάσω τὸ πρᾶμμά σου, ἀφοῦ σοῦ ἔγινα ἐνοχλητικὸς ἐπιμένοντας νὰ μοῦ τὸ δανείσῃς καὶ ὑποσχόμενός σου ἀσφάλειαν.

Ἐγώ, καθὼς βλέπεις, δὲν ἀκολουθῶ τὸ κακό σου παράδειγμα· ἀλλὰ εὐθὺς ἀποκρένομαι εἰς τὸ γράμμα σου τῶν 10 τρέχοντος, μόλις λαβεμένο. Μὲ αὐτὸ μαζὺ βρίσκω καὶ τὸ «Μοιρολόϊ» σου. Ἡ ποίηση μοῦ φαίνεται πολὺ

καλὴ καὶ ἡ τιμὴ πού μοῦ λὲς ὅτι ἔλαβε στὴ Sorbona, era meritata 'Η στιχουργία ἀκόμη εἶναι ἀξιόλογη καὶ μόνον ἤθελα νὰ μοῦ εἰπῆς διατὶ ἐπιμένεις νὰ γράφῃς τοὺς ἐφτασύλλαβους στίχους ἀπὸ δύο στὴν ἀράδα, σὰ νὰ ἦταν' ἕνας οἱ δύο τους. Τοῦτο, κατ' ἐμέ, ὑπόφερέ με νὰ σοῦ τὸ εἰπῶ, εἶναι cattivo gusto, καὶ μοῦ θυμάει πάντα τὸ

Ξύπνησε, 'Αβράμ, ξύπνησε, 'Αβράμ, 'γείρου κτλ.

Ἕνα ἄλλο ἀκόμη ἤθελα νὰ σοῦ σημειώσω, τὶς παρατονίες.

Μῶφυγε, ἐπέταξε ἡ Χρυσή.
Ἔλα μ' ἐμέ, διαβάτη,
Ἔλα νὰ ἰδῆς τὸ μνῆμα της
Δὲν ἔμεινε ἕνα μάτι κτλ.

Ὁ τρίτος στίχος εἶναι πλέον ὠρθοτονισμένος ἀπὸ τὸν πρώτονε. Θὰ μοῦ ζητήσῃς ἴσως τὸ δίκηο, γιατὶ τόνε λέω περισσότερον ὠρθοτονισμένον. Ἰδού, φίλε μου, τὸ δίκηο, τὸν κανόνα, δὲν τὸν ἔφτιασα ἐγὼ στὸ γραφεῖόν μου, καθὼς κάνουν οἱ λογιώτατοι γιὰ τοὺς ἐδικούς τους κανόνας· ἀλλὰ τὸν ἐξάνοιξα εἰς τὴ φύση. Πρόσεξε τὸ βράδυ ὅταν οἱ νέοι γυρίζουνε τὴ χώρα τραγουδῶντες, ἐκεῖ θέλει ἀκούσεις πολλὲς τέτοιες παρατονίες εἰς τὰ τραγούδια τους· ἀλλ' ἐνταυτῷ θέλει ἀκούσεις ὁποὺ αὐτοὶ τραγουδῶντες τὲς διορθώνουνε.

Ἔτσι, δὲν θέλει ἀκούσεις π.χ. νὰ προφέρουνε

Μῶφυγε, ἐπέταξη ἡ Χρυσὴ
ἀλλά... Μῶφυγε, ἐπέταξε ἤ - Χρυση

κάμνοντες τὸν στίχον σου προπαροξύτονον, ἀντὶς γιὰ ὀξύτονον ὁποὺ τὸν ἔχεις. Καὶ τοῦτο ἐπειδὴ ὀξυτόνως δὲν ἠμποροῦν νὰν τὸν τραγουδήσουνε.

Μὲ τούτους τοὺς αὐτόφυτους ἀοιδοὺς συμφωνοῦν καὶ οἱ μουσικοι-τεχνῖτες, οἱ ὁποῖοι ἀναστατώνονται εἰς τὴν παρουσίαν τῶν τέτοιων παρατονιῶν, λέγοντες ὅτι δὲν ἠμποροῦνε νὰν τοὺς συμβιβάσουνε μὲ τὴν τέχνη τους, ἢ τοὐλάχιστον τοὺς εἶναι δύσκολο, τοὺς εἶναι ἔμποδον.

Τὸ ἐλάττωμα τῆς παρατονίας δὲν εἶναι βέβαια μεγάλο, ἐπειδὴ δὲν ἀντιξυλιάζει παρὰ μόνον στὴ μουσικὴ καί, ὡς κ' ἐκεῖ ὁ λαός μας εὕρηκε τὸν τρόπο καθὼς σοῦ εἶπα, νὰ τὴ διορθώνῃ: ἐνῷ στὴν ἁπλὴν ἀνάγνωση δὲν φαίνεται νὰ προσβάλῃ τὶς ἀκοές μας Ἀκόμη, ἐμὲ ποὺ ἐπιμένω τόσο κατὰ τῆς παρατονίας ἠμποροῦσε νὰ μοῦ 'πωθῇ μὲ μεγάλην ἁρμοδιότητα τὸ πολυθρύλητο ἐκεῖνο.

Δάσκαλε π'οδίδασκες
καὶ νόμο δὲν ἐκράτησες

μιά, φίλε μου τὸ νὰ εἶμαι ἁμαρτωλός, δὲν θὰ πῇ πὼς δὲν πρέπει ν' ἀναγνωρίζω τὴν ἁμαρτία.

Ποῦ ναὔρω νὰ διαβάσω τὸ «'Αττικὸν Ἡμερολόγιον»;

Ἐδῶ ἐμεῖς ζοῦμε τελείως ἔξω ἀπὸ τὸν κόσμο· καὶ ἰδίως πάλιν ἐγώ, ἔξω καὶ ἀπὸ αὐτὴν τούτην τὴν ἄκρη. Ἂν τὴ «Φανερωμένη» σου τὴν ἔχῃς κάπως ἀλληῶς τυπωμένη, στεῖλέ μου τη καὶ θέλει τήνε διαβάσω μ' εὐχαρίστησή μου, καὶ θέλει σοῦ εἰπῶ μετὰ παρρησίας τὴ γνώμη μου.

Σὲ συγχαίρω διὰ τὴν Πανεπιστημονικὴ πρόσκληση ποὺ ἔλαβες νὰ προσαγορέψῃς τὸν ἀνδριάντα τοῦ Γληγοράκη.—Δῶσ' του κι ἀπὸ μέρους μου τὰ γκαρδιακὰ χαιρετίσματά μου καὶ πές του πὼς τοῦ εὔχομαι νὰ ξακολουθάῃ νὰ φανατίζῃ τοὺς ὄχλους, ὅσο νὰν τοὺς ἀποχτηνώσῃ ἐξ ὁλοκλήρου, καὶ νὰν τοὺς κάμῃ ἀκόμη περισσότερο ἀπ' ὅ,τι εἶναι δίποδους γαϊδάρους.

Καταλαβαίνω τὴν ἀπόκρισή σου—μὰ τὸ χαρτὶ μὴ συγχωρώντας περισσότερο εἶμαι ὁ φίλος

ΑΝΔ. ΛΑΣΚΑΡΑΤΟΣ

Λευκάδι τῇ 7 Μαρτίου 1872

Ἀ δ ε λ φ ὲ Ἀ ν δ ρ έ α,

Μοῦ πονοῦν ὀλίγο τὰ μάτια καὶ διὰ τοῦτο σοῦ γράφω μὲ ξένο χέρι, διὰ νὰ σὲ εἰδοποιήσω ὅτι ἔλαβα τὴν ἐπιστολήν σου καὶ ὅτι αὔριον ἀναχωρῶ εἰς Ἀθήνας διὰ νὰ ἐκπληρώσω τὴν ἐντολήν, ὁποὺ μοῦ ἔδωκε τὸ Πανεπιστήμιον.

Αἱ παρατηρήσεις, τὰς ὁποίας μοῦ κάμνεις ὡς πρὸς τὴν κατασκευὴν τῶν στίχων, εἶναι ὀρθόταται, ἀλλὰ σοῦ ὁμολογῶ ὅτι ἀπὸ τὸν καιρόν, ὁποὺ ἤρχισα καλὰ καλὰ νὰ μελανώνω τὸ χαρτί, ἐπροσπάθησα νὰ ἐλευθερώσω ἀπὸ τὸν ζυγὸν τῆς προσῳδίας τὴν ποιητικὴν ἔμπνευσιν, συμμορφούμενος μὲ τὰς ἀδείας, τὰς ὁποίας αὐτὸς ὁ Ἑλληνικὸς λαὸς μᾶς παραχωρεῖ, ὁσάκις, καθὼς πολὺ καλὰ ἐπαρατήρησες, τραγῳδεῖ τὰ ποιήματά του.

Εἶναι μία μεγάλη εὐκολία, τὴν ὁποίαν μᾶς δίδει ἡ Δημοτική μας γλῶσσα, καὶ ἐγὼ ἐννοῶ νὰ ὠφεληθῶ ἀπ' αὐτήν, ὁσάκις πρόκειται νὰ σώσω μίαν ἰδέαν ἀντὶ ἑνὸς τόνου. Ἂν θέλῃς δὲ νὰ μάθῃς διατὶ δὲν χωρίζω εἰς δύο τοὺς δεκαπεντασυλλάβους στίχους, ἤξευρε ὅτι τοῦτο γίνεται χάριν οἰκονομίας τόπου, καὶ διότι οὐδέποτε εἶδα διηρημένον τὸν δεκαπεντασύλλαβον ὁσάκις εἶναι ὁνομοιοκατάληκτος. Ἀφοῦ λοιπὸν καθιερώθη ἡ συνήθεια τοῦ νὰ μὴ διαιροῦνται εἰς δύο οἱ ὁνομοιοκατάληκτοι δεκαπεντασύλλαβοι, διατὶ νὰ ἐπιβάλλωμεν μίαν τόσον σκληρὰν ἐγχείρησιν εἰς τοὺς ὁμοιοκαταλήκτους;

Θαυμάζω πῶς δὲν ἔφθασεν εἰς Κεφαλληνίαν τὸ «Ἀττικὸν Ἡμερολόγιον». Μολονότι δὲν ἔχω παρὰ ἓν μόνον ἀντίτυπον, σοῦ τὸ διαβιβάζω εὐχαρίστως διὰ τοῦ Ταχυδρομείου, ἐπιποθῶν νὰ γνωρίζω τὴν κρίσιν σου ἐπὶ τῆς «Φανερωμένης» μου.

Σὲ γλυκοφιλῶ ἀδελφικῶς, καὶ σὲ εἰδοποιῶ ὅτι θὰ εἶμαι πάλιν ἐνταῦθα κατὰ τὴν πρώτην τοῦ προσεχοῦς Ἀπριλίου.

Ὁ σ ό ς
ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ ΒΑΛΑΩΡΙΤΗΣ

Κεφαλληνία, 26 Μαρτίου 72

Φ ί λ ε Β α λ α ω ρ ί τ η,

Ἀποκρίνομαι εἰς τὸ γράμμα σου τῶν 7, ἴσως 19, τρέχοντος, σήμερα λαβεμένο.

Σὲ εὐχαριστῶ διὰ τὸ ὡραῖον ἡμερολόγιον ὁποὺ μοῦ ἔστειλες. Ἐπειδή, ἐννοεῖται, σκοπεύω νὰν τὸ βαστάξω. Ἐδιάβασα εἰς αὐτὸ τὴ «Φανερωμένη» σου. Ἡ ποίησή της εἶναι γερή, καλή, τέλεια· καὶ ἤθελα σοῦ εἰπῶ ἀκόμη ὅτι μοῦ ἀρέσει, ἂν τὸ ἀντικείμενο μοῦ τὸ ἐπέτρεπε. Εἶναι ἀληθινὸν ὅτι οἱ ποιητάδες ὅλων τῶν ἐποχῶν εὑρήκανε πάντα θροφὴ γιὰ τὴ φαντασία τους στὲς θρησκευτικὲς δοξασίες τοῦ ὄχλου. Ἀλλὰ στὴν ἐποχὴ τὴ δική μας συμβαίνει κάτι, γιὰ τὸ ὁποῖον ἡ νοημοσύνη δὲν εὐχαριστεῖται σὲ τέτοια ἀντικείμενα, καὶ νομίζω ἡ αἰτία νὰ εἶναι ἡ ἀκόλουθη. Ἐμεῖς σήμερα βρίσκουμάσθε σ' ἐποχὴν μεταβατικήν, γιὰ ὅλα τὰ πράμματα, καὶ γιὰ τὴ θρησκεία. Μέγα μέρος τῆς κοινωνίας μισεῖ τὶς προλήψεις καὶ σφαλερὲς πεποίθησες τοῦ ὄχλου, θεωρώντας τες ὡς βλαβερές, καὶ ὡς ἐμπόδιον διὰ τὴν εὐημερίαν τῆς κοινωνίας.

Οἱ ψεύτικοι θεοὶ τοῦ Ὁμήρου, καὶ τὰ ψεύτικα θαύματά τους εἶναι διόλου ἄσχετα μὲ ἐμᾶς, δὲν μᾶς ἐγγίζουν, δὲν μᾶς πειράζουν, ἀκολούθως ἡ μυθολογία τους καὶ ἡ ποίηση ποὺ τήνε λαμπρύνει, μᾶς εὐχαριστεῖ καὶ μᾶς θέλγει. Ἀλλὰ δὲν συμβαίνει τὸ ἴδιο καὶ ὅταν ἡ ποίηση πέρνῃ νὰ λαμπρύνῃ τὴν χριστιανικὴν μυθολογίαν. Ἡ χριστιανικὴ μυθολογία βασιλεύει ἀκόμη μεταξύ μας, καὶ κάθε λίγο τὴν ἀπαντοῦμεν ἔμποδον εἰς τὲς κοινωνικὲς σχέσεις μας. Ὁ νοήμων ἄνθρωπος πρέπει νὰν τὴν μισῇ, καὶ ἀκολούθως δὲν ἠμπορεῖ νὰ εὐχαριστηθῇ στὴν ποίησιν ἐκείνην ποὺ τὴν ἐξυμνεῖ, καὶ τήνε συσταίνει. Ἡ ποίηση ὅμως, σὰν ποίηση, μοῦ ἀρέσει. Ἂς εἶναι. Πρέπει ὅμως νὰ σοῦ ὁμολογήσω ὅτι τὸ ἐπεισόδιον ἐκεῖνο τοῦ παπᾶ ποὺ τεντώνει τ' ἀχείλια του γιὰ νὰ φιλήσῃ τὴν εἰκόνα, καὶ ἀνανογέται πὼς ἡ εἰκόνα ἔλειπε, καί, καθὼς λέμ' ἐμεῖς, μένει μὲ τὴ μύτη,—ἐκεῖνο, φίλε μου, μ' ἔκαμε νὰ γελάσω μὲ τὸν παπᾶ σου, καὶ νὰ κρίνω πὼς ἔστεκε καλήτερα στὴ δική μου ποίηση, παρὰ στὴ δική σου. Ὡς κ' ἐκεῖνο τὸ «Χτυπᾶ τὸ μέτωπο στὴ γῆ», ὡς κ' ἐκεῖνο τὸν κάμνει ἕνα λίγο γελοῖον—ὡς κ' ἐκεῖνο, ἔπρεπε νἄθελε ἀφήσῃς νὰν τὸ πῶ ἐγώ, ὄχι ἐσύ. Ἐσὺ ἔπρεπε νἄθελε εἰπῇς ὅτι σκύφτει τὸ μέτωπο στὴ γῆ.

Τὰ ὕστερά σου πέντε τετράστιχα τὰ τελειώνεις μὲ ἡμιστίχια. Γιατὶ τοῦτο;

Ἐλπίζω ὅτι ἡ ἀρρώστια τῶν ὀμματιῶνέ σου δὲν θὰ ἔχῃ τίποτε σοβαρόν.

Διατήρει με στὴν ἀγάπη σου.

Εἶμαι ὁ φίλος.
ΑΝΔ. ΛΑΣΚΑΡΑΤΟΣ

Κεφαλληνία, 22 Ἀπριλίου 72

Φίλε Βαλαωρίτη,

Ἔλαβα σήμερα τ' ὡραῖο φυλλάδιό σου μὲ τὴν τιμητικὴν ἐκείνη σημείωση διὰ ἐμέ, καὶ σ' εὐχαριστῶ.

Τὸ ἐμπεριεχόμενο ποίημα τὸ εἶχα διαβάσει προλαβόντως στὴ «Σκοπιὰ» καὶ μοῦ ἄρεσε. Τὸ ὕφος του εἶναι εὐγενές, μεγαλοπρεπές, ὑψηλόν, καὶ ἔπρεπε νὰ κάμῃ τὸ ἀποτέλεσμα πού, ὡς ἀκούω, ἔκαμε εἰς τοὺς παρεστῶτας, ὅταν ἐκφώνησες. Νομίζω ὅμως ὅτι δὲν ἐδιάλεξες καλὰ τὴν ὕλη γιὰ τὸ ποίημά σου. Ἀντὶς γιὰ τὸν πανηγυρισμὸν μὲ τὸν ὁποῖον ἀρχίζεις, καὶ τὴν

ἱστορίαν τῆς ἐπαναστάσεως μὲ τὴν ὁποίαν τελειώνεις, ἂν ἤθελε μιλήσῃς γιὰ τὴ δραματική, τραγικὴ θέση, εἰς τὴν ὁποίαν εὑρέθηκε ἐκεῖνος ὁ ἄνθρωπος, ὅταν εὐλογώντας μέσα στὴν ψυχή του τὴν ἐπανάσταση εὑρέθηκε ἀναγκασμένος νὰν τὴν ἀφορίσῃ, γιὰ νὰ γλυτώσῃ τοὺς [illegible]βόντας εἰς τὴν Τουρκίαν ὁμοεθνεῖς καὶ ὁμοθρήσκους του, νὰ περιγράψῃς τοὺς παλμοὺς τῆς καρδίας του κυματιζομένης μεταξὺ ἀντιθέτων, χρ[illegible] ἐπιθυμιῶν κ' αἰσθημάτων, δὲν ἤθελε σοῦ λείψουνε καὶ ἰδέες μεγαλοπρεπεῖς καὶ ὑψηλὲς νὰ προσθέσῃς εἰς τὸ ὑψηλὸν ὕφος σου· καὶ τότες ἤθελ' ἔχῃς καμωμένο ἕνα ἀληθινὸ ἀριστούργημα. Ὁπωσδήποτε ὅμως ἡ ποίηση εἶναι καλή, ἐπειδὴ ἔφερε τὸ προτιθέμενον ἀποτέλεσμα τοῦ νὰ συγκινήσῃ τοὺς παρεστῶτας.

Τὲς 29.—Ὑπογράφω σήμερα μόνον τὸ γράμμα μου, δὲν ἠξέρω γιατί, καὶ σὲ χαιρετῶ.

Ὁ φίλος σου
ΑΝΔ. ΛΑΣΚΑΡΑΤΟΣ

Μαδουρῆ (εἰς Λευκάδα) [illegible] Ἀπρ. 1872

Περιπόθητέ μου Λασκαρᾶτ[illegible]

Ἔχω στὸ χέρι δύο γράμματά σου, ἐκε[illegible] Φεβρουαρίου καὶ τὸ ὕστερο τῆς 22 Ἀπριλίου. Καὶ ἐπειδὴ ποτὲ δὲ[illegible] τοὺς φίλους μου χωρὶς ἀπάντηση, πολὺ ὀλιγώτερο θὰ ν' ἀφήσω ἐσέ, [illegible]σαι θρονιασμένος μέσα εἰς τὰ φυλλοκάρδια μου ἀπὸ τόσους καὶ τόσους χρόνους.

Μὴν πιστέψῃς ποτὲ ὅτι οἱ παρατηρήσές σου μὲ ἐνοχλοῦν ἢ μὲ πικραίνουν. Ὅλο τὸ ἐναντίον. Ἐγὼ βέβαια δὲν ἔχω τὸ καμφὶ νὰ πιστεύω σὰν τὸν Ἁγιώτατον τῆς Ρώμης ὅτι εἶμαι ἀναμάρτητ[illegible] δὲν ἔχω καὶ τὴ μικροφιλοτιμία νὰ πιστεύω ὅτι μόνος ἐγὼ ἠμπ[illegible]έρω κρίσιν ὀρθὴν περὶ ποιήσεως. Ὁ Θεὸς νὰ μὲ φυλάξῃ ἀπὸ τέ[illegible]στιαν! Ἀλλὰ συγχρόνως θὰ μοῦ δώσῃς καὶ σὺ τὴν ἄδειαν νὰ [illegible] ὅτι, καθὼς ἐγὼ δὲν εἶμαι ἀναμάρτητος, ἔτζι καὶ σὺ ἠμπορεῖς νὰ [illegible] ἀλάνθαστος ἢ κατὰ τὸ λογιωτατιστικώτερον ἀλάθητος.

Ἡ «Φανερωμένη» μου κατὰ τὴν γνώμην σου θὰ ἦτο ἕνα μικρὸ ἀριστούργημα, ἂν ἠμποροῦσες νὰ ἐγκρίνῃς τὴν ὑπόθεση τοῦ στιχουργήματός μου. Καὶ λαμβάνεις ἀφορμὴν ἀπὸ τοῦτο διὰ νὰ μοῦ γράφῃς ὅτι εὑρισκόμεθα εἰς μεταβατικὴν ἐποχὴν καὶ ὡς πρὸς τὰς θρησκευτικὰς ἰδέας καὶ ὅτι κάθε τίμιος ἄνθρωπος, ἔστω καὶ ποιητής, πρέπει νὰ προσπαθῇ νὰ ξερριζώσῃ μὲ κάθε τρόπο ἀπὸ τὴν ψυχὴ τοῦ λαοῦ κάθε εἶδος δεισιδαιμονίας, διότι μὲ αὐτὸ τὸ μέσον δύναται νὰ καλητερέψῃ τὴν τύχη [illegible]νοῦμαι ὅτι ὑπὸ γενικὴν ἔποψιν ἔχεις δίκαιον. Ἀλλὰ ἐγὼ πισ[illegible] ποιητὴς πρὸ πάντων πρέπει νὰ εἶναι ὁ καθρέφτης τῆς καταστάσε[illegible], διὰ τὸν ὁποῖον γράφει. Ὅλοι ἐπάνω κάτω οἱ ποιηταὶ αὐτὸ τ[illegible] ἀκολούθησαν καὶ δὲν ἐστοχάστηκαν νὰ γίνουν ἀναμορφωταί, διότι [illegible] ἔργον πρέπει νὰ τὸ ἐπιχειρισθῶσιν ἄλλοι. Πολλὲς φορὲς τὰ εὐμ[illegible] λουλούδια φυτρώνουν εἰς τοὺς βάτους καὶ τὰ ἀγριοπρίναρα. Συχνότατα δὲ εἰς τοὺς καλλιεργημένους καὶ ἥρεμους τόπους δὲν βρίσκονται παρὰ ψήληθρα καὶ σπερδούκλια.

Κάποιες θρησκευτικὲς ἀδυναμίες τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ εἰς τὴν ὄσφρηση τὴν ἰδική μου εὐωδιάζουν καὶ ἀναζωογονοῦν τὴν ψυχήν. Καὶ θὰ ἐξακολουθῶ νὰ τὲς κυνηγῶ καὶ νὰ τὲς συμμαζώνω ὅπου τὶς εὑρίσκω, διότι δὲν

ἔχω εἰς τὸ νοῦ μου νὰ γενῶ οὔτε Λουθῆρος οὔτε Καλβῖνος. Πρέπει λοιπὸν νὰ μὲ ὑποφέρῃς ὅπως ὁ Θεὸς μ' ἔχει πλάσει, καθὼς σὲ ὑποφέρω κ' ἐγὼ μὲ ὅλες τὶς παραξενάδες σου.

Ἂς ἔλθωμε τώρα εἰς τὸ ποίημα, τὸ ὁποῖον ἐσχάτως ἐσύνθεσα διὰ τὸν ἀνδριάντα τοῦ Πατριάρχη Γρηγορίου τοῦ Ε΄. Ὅταν ἀποφάσισα νὰ δεχθῶ τὴν πρόσκληση τοῦ Πανεπιστημίου, εὐθὺς μοῦ ἐπαρουσιάσθη εἰς τὴ φαντασία μου μὲ χίλιες μορφὲς τὸ μεγάλο καὶ ὑψηλὸ ἐκεῖνο θέμα.

Πρῶτον ἐσυλλογίσθηκα νὰ δώσω κυρίως τὴν προσοχή μου εἰς τὸν Πατριάρχην καὶ ν' ἀφήσω ὡς δευτερεῦον ζήτημα τὸν ἀγῶνα.

Δεύτερον μοῦ ἐπέρασε ἀπὸ τὸν νοῦ νὰ κάμω τὸ ἀντίστροφο. Δηλαδὴ νὰ ἐξυμνήσω πρὸ πάντων τὸν ἀγῶνα (τοῦ ὁποίου ἡ μνήμη ἐπανηγυρίζετο κατὰ τὴν 25 Μαρτίου) καὶ νὰ ἐκλάβω ὡς παρεμπίπτουσαν τὴν ἀπαγχόνισιν τοῦ Πατριάρχη.

Τρίτον νὰ συνδέσω τὸν Πατριάρχην μὲ τὸν ἀγῶνα καὶ νὰ κάμω ὥστε ἡ ἐπανάστασις νὰ φαίνεται ὅτι ξεφυτρώνει ἀπὸ τὸ μαρτύριον τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς Ὀρθοδόξου Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας.

Δὲν ἐπαραδέχθηκα τὸ πρῶτον, διότι, καλὰ σκεπτόμενος, εὕρηκα ὅτι δὲν θὰ ἦτο καθ' ὅλα σωστὴ μία τοιαύτη προτίμησις. Ἑπομένως δὲν ἠμποροῦσα πλέον παρὰ μόνον περαστικὰ νὰ ἐνασχοληθῶ διὰ τὸν Πατριάρχην καὶ νὰ μὴ τὸν ἐκλάβω παρὰ ὡς λείψανον, τοῦ ὁποίου ἡ μνήμη καὶ τὸ μαρτύριον ἤρχοντο πάντοτε νὰ ὑποδαυλίζουν τὸν ὑπὲρ πατρίδος ἔρωτα καὶ τὸ αἴσθημα τῆς ἐκδικήσεως. Τί ἔκαμε καὶ πῶς ἐπορεύθη πρὸ τοῦ θανάτου του εἶχα προαποφασίσει νὰ μὴ συμπεριλάβω εἰς τὸ θέμα μου, διότι, ὡς προεῖπα, τὸ σχοινὶ τῆς κρεμάλας του μοῦ ἐχρειάζετο μόνον διὰ νὰ συνδέσω μὲ αὐτὸ ὅλα τὰ ἀνδραγαθήματα τῆς ἐπαναστάσεως.

Δὲν ἠμποροῦσα νὰ ἀσπασθῶ τὸ δεύτερον σχέδιον, διότι πνιγομένης τῆς μνήμης τοῦ Πατριάρχη ὑπὸ τὸ μεγαλεῖον τοῦ ἀγῶνος, ὄχι μόνον θὰ ἀδικοῦσα τὸν μεγαλομάρτυρα, ἀλλὰ θὰ παρεβίαζα καὶ τὴν ἐντολήν, τὴν ὁποίαν ρητῶς εἶχα λάβει.

Ἐπροσκολλήθηκα λοιπὸν εἰς τὴν τρίτην ἰδέαν καὶ νὰ σοῦ εἰπῶ τὴν ἀλήθειαν δὲν μετανοῶ, διότι ὄχι μόνον ἔθεσα τὸν Πατριάρχην εἰς τὸ ὕψος, εἰς τὸ ὁποῖον ἔπρεπε νὰ τὸν ἀνεβάσω, ἀλλὰ δὲν μοῦ φαίνεται νὰ ἐταπείνωσα καὶ τὸν Ἱερὸν ἀγῶνα, ἐνσαρκώσας εἰς αὐτὸν τὴν ψυχὴν τοῦ ἀοιδίμου ἐκείνου τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας.

Ἰδοὺ οἱ λόγοι ἐν συντόμῳ, οἵτινες μὲ ὑποχρέωσαν νὰ παραλάβω εἰς τὸ στιχούργημά μου τὸν Γρηγόριον νεκρὸν καὶ νὰ μὴ ἀναφέρω τὴν τραγικωτάτην καὶ ποιητικωτάτην περίστασιν τῆς ἠθικῆς ἀγωνίας, τὴν ὁποίαν πρέπει νὰ ὑπέφερεν ὁ μακαρίτης, ὅταν διὰ νὰ σώσῃ μέρος τῶν ὁμοθρήσκων καὶ ὁμοφύλων του ὑπεχρεώθηκε νὰ ἀφορίσῃ τοὺς ἐπαναστάτας.

Ἀλλὰ ἐκτὸς τούτου, φίλτατέ μου Ἀνδρέα, πρέπει νὰ μὴ λησμονήσῃς ὅτι διὰ νὰ ἐκφωνήσω τὸ ποίημά μου ἐκεῖνο εἰς τὸ ὕπαιθρον, ἐμπρὸς εἰς μυριάδας ἀκροατῶν, ὑποκάτω ἀπὸ τὴν φλόγα τοῦ Ἀθηναϊκοῦ ἡλίου, μὲ τὴν ἀναπόφευκτον συγκίνησιν τὴν ὁποίαν ἔπρεπε νὰ ὑποφέρῃ ἡ ψυχή μου, ὀλίγον ἔλειψε νὰ ἀποθάνω ἀπὸ μίαν συγκοπὴν τῆς καρδίας καὶ δὲν ἔσφαλα ὅταν ἀπὸ τὴν πρώτην στιγμὴν ὁποὺ ἤργισα νὰ γράφω τὸ ποίημά μου, ἐλογάριασα τὰς δυνάμεις μου καὶ εὕρηκα ὅτι δὲν ἤθελα ἠμπορέσω νὰ ἀνθέξω οὔτε ἓν λεπτὸν περισσότερον ἀπαγγέλων, ἂν παρασυρόμενος ἐκ τῆς ὁρμῆς τῆς

φαντασίας ἐπρόσθεσα δέκα ἄλλους στίχους· εἰς τὴν προσφώνησίν μου.

Ἄλλο νὰ γράφῃ τις ποίησιν, ἥτις εἶναι προωρισμένη νὰ ἀναγνωσθῇ, καὶ ἄλλο νὰ γράφῃ ποίησιν, ἥτις πρέπει νὰ ἀπαγγελθῇ· τότε εἶναι ἀνάγκη νὰ ἔχῃς πάντοτε πρὸ ὀφθαλμῶν τὰς φυσικάς σου δυνάμεις, δεύτερον νὰ διατυπώνῃς εἰκόνας, αἱ ὁποῖαι ἀστραπηδὸν νὰ κλονίζουν τοὺς ἀκροατάς. Ἐγὼ ἠμποροῦσα, ἂν ἤθελα, νὰ ἐκτείνω τὸ στιχούργημά μου, ἀλλὰ ἐκατάλαβα ὅτι, μ' ὅλην τὴν δύναμιν τῶν πνευμόνων μου, θὰ ἔμενα μέσ' στὴ μέση.

Ἐλπίζω νὰ ἐδικαιολόγησα ἀρκετὰ τὴν ἔλλειψιν, τὴν ὁποίαν μοῦ ἐπαρατήρησες, καὶ διὰ τοῦτο αἰσθάνομαι, σοῦ τὸ ὁμολογῶ, εὐτυχής, ὅτι καθ' ὅλα τὰ ἄλλα σὲ εὐχαρίστησε τὸ ποίημά μου. Ὅταν κρίνῃ κανεὶς τὸ ἔργον ἑνὸς ποιητοῦ, δὲν πρέπει νὰ ἰσχυρίζεται ὅτι, ἂν κατ' ἄλλον τρόπον ἤθελε πραγματευθῇ τις τὸ θέμα θὰ ἐπετύγχανε καλήτερα, διότι τότε δὲν θὰ εὑρίσκαμε πλέον τὸ τέλος, ἀλλὰ καθὼς θὰ εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ προτείνῃ τὴν γνώμη του καὶ νὰ συλλογίζεται ὅτι ἡ δική του ἰδέα θὰ ἦτο ἡ καλήτερη καὶ ἡ δραματικώτερη. Ὡς κριτικὸς εἶσαι ὑπόχρεος σὺ νὰ ἔμβῃς εἰς τὰ σχέδιά μου, ἐνῷ ἐγὼ δὲν ἠμπορῶ νὰ ἔχω ἄλλην ὑποχρέωσιν παρὰ νὰ τὰ διεξάγω ὅσον τὸ δυνατὸν καλήτερα, σύμφωνα μὲ τὴν πεποίθησίν μου καὶ μὲ τὰς συμπαθείας μου.

Σὲ ἐπαρασκότισα, Ἀνδρέα μου, μὲ τὴν πολυλογίαν μου, ἀλλ' ἀπὸ αὐτὸ κατάλαβε πόσον εὐχαριστοῦμαι συνομιλῶν μαζύ σου. Γνωρίζω ὅτι μὲ ἀγαπᾷς καὶ διὰ τοῦτο δὲν βαρύνομαι νὰ συζητῶ μ' ἐσέ, ἐνῷ συνήθως ἀποφεύγω τὰς λογοτριβὰς καὶ τὰς συζητήσεις.

Δὲν μοῦ ἀνέφερες τίποτε διὰ τὴν δημοτική μας γλῶσσαν. Μοῦ φαίνεται ὅτι κατώρθωσα νὰ τὴν τελειοποιήσω καὶ νὰ τῆς δώσω νεῦρα καὶ δύναμιν ὄχι εὐκατοφρόνητα. Τὰ ρουχά της βεβαίως δὲν εἶναι ἀπὸ δαντέλλες οὔτε ἀπὸ λαχουρί, ἀλλὰ τοιαῦτα ὁποῖα εἶναι, ἠμποροῦν θαρρετὰ νὰ παρουσιασθοῦν ἐμπρὸς εἰς ὅλον τὸν κόσμον καὶ νὰ φανοῦν λαμπρά, διότι δὲν ἔχουν οὔτε ἀκαθαρσίες ξένες οὔτε ψεύτικο μεγαλεῖο ἐπάνω τους.

Σήμερα ὀχτὼ μεταβαίνω διὰ τοῦ Αὐστριακοῦ εἰς Βενετίαν, ὅπου πρὸ ἑφτὰ μηνῶν διαμένει ἡ σύζυγός μου πλησίον εἰς τοὺς γονεῖς της. Σὲ γλυκοφιλῶ μὲ τὸ Χριστὸς ἀνέστη καὶ μὲ τὰ κόκκινα ταὐγά σου.

Ὁ φίλος σου
ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ ΒΑΛΑΩΡΙΤΗΣ

Ἀλληλογραφία μετὰ τοῦ Ἐμμανουὴλ Ῥοΐδου

Ἐν Ἀθήναις τῇ 25η Ὀκτωβρίου 1877

Φίλε ποιητά,

«Κατὰ προτροπὴν τοῦ ἀγαπητοῦ Ξενοφῶντος, ὃν ἀπηλαύσαμεν ἐν ὑγείᾳ, πέμπω ὑμῖν τὰ δύο τελευταῖα ἔργα μου, ἤτοι δύο ὁμιλίας, ὧν ἡ πρώτη ἀπηγγέλθη, ἡ δὲ δευτέρα θέλει ἀπαγγελθῇ τὸ Σάββατον ἐν τῷ Παρνασσῷ. Σᾶς παρακαλῶ δὲ ν' ἀναγνώσετε πρῶτον τὸν ἀρ. 1 καὶ ἔπειτα τὸν ἀρ. 2, ἤτοι τὸ περὶ συγχρόνου ἐν Ἑλλάδι ποιήσεως φυλλάδιον, τὸ ὁποῖον ἠναγκάσθην νὰ γράψω, ἵνα εὕρω ἡσυχίαν παρὰ τῶν θελόντων « Invita Minarva » νὰ χειροτονηθῶσι συνάδελφοι ὑμῶν ἐν Πηγάσῳ. Ἂν μετὰ τὴν ἀνά-

γνωσιν αὐτῶν περισσεύσῃ ἡμῖν καὶ ἄλλος καιρὸς διὰ χάσιμον, ἠθέλετε μὲ καθυποχρεώσει γράφοντές με τὴν γνώμην σας περὶ τῆς κριτικῆς μου μετὰ τῆς αὐτῆς εἰλικρινείας, μεθ' ἧς ἐτόλμησα νὰ ὁμιλήσω περὶ τῆς ὑμετέρας «Φροσύνης», ἣν ἐπιμένω θεωρῶν ὡς τὸ κάλλιστον ὑμῶν ἔργον, οὐδ' αὐτοῦ τοῦ ἐλεγείου εἰς τὸν Κανάρην ἐξαιρουμένου.

»Πάντες ἐπεριμέναμεν ὅτι ὁ Ξενοφῶν δὲν ἤθελεν ἔλθει μόνος ἐκ Λευκάδος. Πρέπει ἄρα νὰ ἀπελπισθῶμεν νὰ σᾶς ἴδωμεν ἐφέτος; Γράφων ὑμῖν τρέφω τὴν ἐλπίδα ὅτι ἡ ἐπιστολή μου θέλει τύχει ἀπαντήσεως προφορικῆς. Εἴθε νὰ μὴ ἀπατῶμαι.

Ὅλως ὑμέτερος
Ε. Ο. ΡΟΪΔΗΣ

Ἐν Λευκάδι τῇ 3ῃ Νοεμβρίου 1877

Φίλτατε Ροΐδη,

«Ἀπνευστὶ κατεβρόχθισα ἢ μονορούφι κατέπια τὰς δύο περὶ Ἑλληνικῆς συγχρόνου κριτικῆς καὶ ποιήσεως διατριβάς σου. Σὲ εὐχαριστῶ δὲ πολὺ πολύ, ὄχι μόνον διὰ τὴν φιλικωτάτην ἐπιστολήν σου, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν ὑψηλὴν θέσιν ἣν μοὶ παρεχώρησες ἐν τῇ νεωτέρᾳ ἑλληνικῇ ποιήσει καὶ τὴν ὁποίαν φοβοῦμαι μὴ δὲν ἀξίζω.

»Νὰ φέρῃ τις κρίσιν ἐπὶ κριτικῶν ἔργων ἰδικῶν σου, φίλτατε Μανώλη, εἶναι ἐπιχείρησις δεινή, προκειμένου μάλιστα ν' ἀποφανθῇ τις ἐκ τοῦ προχείρου ἐπὶ ζητημάτων σκοτεινῶν, δικαίως προκαλεσάντων τὰς ἐρεύνας τῶν φιλοσόφων πάσης ἐποχῆς καὶ πάσης ἐθνότητος. Ἔπειτα τί νὰ σοῦ εἴπω; Σὺ εἶσαι φοβερὸς ἄνθρωπος! Ἀλλοίμονον εἰς ἐκεῖνον τὸν ὁποῖον συλλάβῃς ἀντιφάσκοντα, ἀρνούμενον παλαιάν τινα δοξασίαν! Τότε τὸν προσμένει ἄφευκτος θάνατος, ὀδυνηρὸν μαρτύριον καθὼς ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον ἐφεῦρε ὁ φίλος μου Ἀλῆ πασᾶς διὰ τὸν Κατσαντώνην...

»Ὅπως δήποτε θὰ σοῦ εἴπω καθαρὰ τὴν γνώμην μου, ὅσον μοῦ τὸ ἐπιτρέπουν τὰ στενὰ ὅρια μιᾶς ἐπιστολῆς, κι' ἂς γίν' ἡ λίμνη θάλασσα. Ἐπὶ ζητημάτων τόσον στενῶς συνδεομένων μετὰ τῆς μελλούσης τύχης τῆς Ἑλληνικῆς ποιήσεως ἀπαιτεῖται ἀπόλυτος ἐλευθερία συζητήσεως, διότι μόνον δι' αὐτῆς θ' ἀνακαλυφθῇ ἡ ἀλήθεια.

»Ὁ Βλάχος ἐβλασφήμησεν ἀναντιρρήτως εἰπὼν ὅτι «ἐγγενὲς εἶναι τῇ ψυχῇ τοῦ ποιητοῦ τὸ ποιητικὸν τάλαντον καὶ μάτην ἤθελε μοχθήσει ἀντλῶν ἔξωθεν ποιητικὰς ἐμπνεύσεις ὁ ἔχων πεζὴν τὴν διάνοιαν ἢ χαμαιπετῆ φαντασίαν» καὶ ὅτι «παρορμήσεως δὲν ἔχουσιν ἀνάγκην οἱ ἀληθεῖς ποιηταί», καὶ τὴν βλασφημίαν ταύτην ἐτιμώρησες αὐστηρότατα ἀντιτάξας κατὰ τοῦ ἀντιπάλου σου ἐκεῖνα τὰ κείμενα, τὰ ὁποῖα ὁ ἴδιος ἐπικαλεῖται πρὸς ὑποστήριξιν τοῦ παραδόξου ἰσχυρισμοῦ του...

»Εἰς τὴν ἀναίρεσιν λοιπὸν τῶν δογμάτων τοῦ Βλάχου ἐπέτυχες πληρέστατα, φίλε Ροΐδη, τὰ κατεσύντριψες, ἔγιναν ὑπὸ τὸ καυτήριόν σου γῆ καὶ σποδός! Ἤθελα μόνον ἐπιθυμήσει ἐν μέσῳ τῆς πολυτελοῦς πανδαισίας, ἣν προσφέρεις εἰς τοὺς ἀναγνώστας σου, νὰ μὴ ὑπῆρχον αἱ καπνισταὶ γλῶσσαι καὶ τὸ paté de foie gras.

»Εἶναι λοιπὸν βέβαιον, εἶναι ἀναντίρρητον ὅτι ὁ ποιητὴς ὄχι μόνον πρέπει νὰ εἶναι πλασμένος ἐκ φύσεως τοιοῦτος, ἀλλ' ὅτι πρέπει νὰ ζῇ καὶ ἐν

μέσῳ ἀτμοσφαίρας δυναμένης νὰ ἀφυπνίσῃ καὶ νὰ ἀναπτύξῃ τὸν σπόρον, ὃν φέρει ἐν τῇ καρδίᾳ καὶ ὅστις μένων ἀκαλλιέργητος ἢ θὰ ἀπέθαινεν ἐντελῶς στεῖρος ἢ θὰ ἀπέδιδε καρποὺς προωρισμένους εἰς ἄφευκτον καὶ ταχεῖαν σῆψιν.

»Ἀλλὰ πόσον εἶναι ταπεινὴ τοῦ Ἰωάννου Παύλου Ρίχτερ ἡ παρομοίωσις τῶν δυστυχῶν ποιητῶν πρὸς τοὺς ἀπαισίους καὶ εἰδεχθεῖς πολύποδας τούς, κατ' αὐτόν, λαμβάνοντας τὸ χρῶμα ἐκ τοῦ φαγητοῦ διὰ τοῦ ὁποίου τρέφονται!!!

»Ἐγώ, φίλτατε Μανώλη, τρέφω ἄσπονδον μῖσος κατὰ τοῦ πολύποδος καὶ τὸν κυνηγῶ μανιωδῶς, ἀφ' ὅτου μάλιστα ἀνέγνωσα τὴν φοβερὰν μονομαχίαν τοῦ θηρίου τούτου μετὰ τοῦ ἥρωος τῶν «Ἐργατῶν θαλάσσης» τοῦ Οὐγκώ. Θὰ ἠρνούμην δὲ ἀμέσως ὅλην τὴν πρὸς τὴν ποίησιν πίστιν μου, ἂν πρὸς στιγμὴν παρεδεχόμην ὅτι ὑπάρχει κοινόν τι μεταξὺ ἐμοῦ καὶ τοῦ ἀσχημοτέρου κατοίκου τῶν θαλασσῶν.

»Ἡ παρομοίωσις τοῦ Ρίχτερ δὲν ἔπρεπε νὰ εἰσαχθῇ εἰς τὴν διατριβήν σου, ὄχι μόνον διότι ὁ πλούσιος δὲν μεταβάλλει τὸ χρῶμα ἐκ τοῦ φαγητοῦ διὰ τοῦ ὁποίου τρέφεται, ἀλλὰ καὶ διότι, ἂν ἦτο ἀκριβής, θὰ κατεδίκαζε τὸν τρισάθλιον ποιητὴν νὰ ἐνεργῇ ἐν τῇ κοινωνίᾳ ὡς ἄλλος σπόγγος ἀπορροφῶν παθητικῶς πᾶν εἶδος ἀκαθαρσίας καὶ μιάσματος.

»Ἡ ἐπίδρασις τοῦ ἐξωτερικοῦ κόσμου ἐπὶ τῆς ψυχῆς τοῦ ποιητοῦ εἶναι βεβαία, ἀλλ' ὑπὸ τὸν ὅρον ὅτι πᾶσα ἐντύπωσις θὰ καθαρίζηται διὰ τῆς θείας φλογὸς πρὶν ἢ γίνῃ στοιχεῖον ποιήσεως ἱκανὸν νὰ χρησιμεύσῃ εἰς ἐκτίμησιν τοῦ τε ἀοιδοῦ καὶ τῆς ἐποχῆς, ἐν ᾗ ἐγεννήθη οὗτος καὶ ἔζησεν.

»Ἐβλασφήμησε λοιπὸν ὁ Βλάχος καὶ δικαίως τὸν ἐμαστίγωσες μὲ τὴν συνήθη ἐν τοιαύταις περιστάσεσι σκληρότητά σου.

»Ἀλλὰ καὶ σὺ ἡμάρτησες κατ' ἐμέ, διακηρύξας ἀποτόμως καὶ ἀπολύτως, ὅτι ἀδύνατον εἶναι νὰ γεννηθῇ καὶ νὰ ὑπάρξῃ ποιητὴς ἐκτὸς μιᾶς οἵας δήποτε ποιητικῆς ἀτμοσφαίρας καὶ ὅτι τοιαύτην σήμερον δὲν ἔχομεν ἐν Ἑλλάδι, «ἀφοῦ τὰ μὲν πάτρια ἤθη ἀπηρνήθημεν, τοῦ δὲ διανοητικοῦ βίου τῶν ἐθνῶν τῆς Δύσεως δὲν μετέχομεν εἰσέτι, οὐδὲ τὴν ἐμπνέουσαν τοὺς ἑσπερίους ποιητὰς νόσον τοῦ αἰῶνος νοοῦμεν».

»Εὐτυχῶς ὅτι ἐν τῇ ἀπελπιστικῇ ταύτῃ διαγνώσει σου ὑπάρχει ἐκεῖνο τὸ σήμερον, τὸ ὁποῖον κάπως μᾶς παρηγορεῖ διὰ τὸ μέλλον· ἄλλως, Κύριος οἶδε, πόσας ἐκ τῶν ἐπερχομένων γενεῶν θὰ ἐθυσίαζον ἀδίκως τὰ ῥήματά σου.

»Ὄχι, φίλτατε Ροΐδη. Σὺ αὐτὸς ἠναγκάσθης νὰ τροποποιήσῃς, νὰ μετριάσῃς τὴν πικρίαν τῶν λόγων σου ἐν τῇ δευτέρᾳ διατριβῇ σου καὶ νὰ πλέξῃς ἐγκώμια καὶ στεφάνους εἰς τὸν Βηλαρᾶν, εἰς τὸν Χριστόπουλον, εἰς τὸν Σολωμόν, εἰς ἐμὲ καὶ τὸν Παράσχον.,

Ἡ ἐποχή, ἐν ᾗ ὁ Σολωμὸς ἔζη, κατ' οὐδὲν διέφερε τῆς παρούσης, εἶναι δὲ πρόσφατος, χθεσινὸς ὁ θάνατός του, καὶ ὅμως ὁ Σολωμὸς ἦτο ποιητὴς πολὺ ἀνώτερος τῶν ποιητικῶν του ἔργων, διότι ἂν ἐξαιρέσῃς τὸν «Ὕμνον», τὸν ὁποῖον ὁ Σολωμὸς δὲν ἤθελε ν' ἀκούσῃ, κατὰ τὸ μακρὸν διάστημα τοῦ βίου του, καίτοι ἐντελῶς ἀμερίμνου, τί ἄλλο παρήγαγε τέλειον, ἄρτιον πλῆρες;

»Τὸ ἀπόσπασμα τοῦ «Λάμπρου» ἔμεινεν ἀπόσπασμα καὶ ἐν γένει ὅσα ἀνευρέθησαν μετὰ τὸν θάνατόν του ἀσύνδετα ποιητικὰ δοκίμια δὲν ηὔξησαν βεβαίως τὴν δόξαν του.

»Καὶ εἶναι μὲν ἀληθὲς ὅτι πολλάκις ὁ ποιητὴς ἔρχεται εἰς τὸν κόσμον, ὅπως ἀπαγγείλῃ ἓν μόνον ᾆσμα, κ' εὐθὺς μετὰ ταῦτα ἀπέλθῃ ἀφίνων τὴν ἁρμονίαν τῶν φθόγγων του ὡς αὔραν ζωογόνον νὰ πνέῃ ἐπὶ τῶν ἀνθρώπων, ἀλλ' εἶναι ἐπίσης βέβαιο ὅτι διὰ νὰ καταλάβῃ τις τόσον εὐρὺν χῶρον ἐν τῇ νεωτέρᾳ Ἑλληνικῇ ποιήσει, ὅσον κατέλαβεν ὁ Σολωμός, πρέπει, ἀφοῦ ἀπέθανεν ἑβδομηκοντούτης, νὰ μὴ περιορίζηται ἡ παραγωγική του δύναμις εἰς ἕνα μόνον ὕμνον καὶ ὀλίγας ἀσυναρτήτους στροφάς.

»Ἔχει λοιπὸν ἡ νεωτέρα Ἑλλάς, κατὰ τὴν μαρτυρίαν σοῦ τοῦ ἰδίου, ποιητὰς ὅσους ἔχουν σήμερον ἢ καὶ περισσοτέρους, ἄλλα μεγάλα καὶ κραταιὰ ἔθνη. Πόσους ἔχει ἡ Ἰταλία, ἡ Ἱσπανία, τὸ Βέλγιον, ἡ Πορτογαλία, ἡ Ρωσία;... Οὔτε εἶναι δίκαιον πρὸς ἐκτίμησιν τῶν ἔργων ἑνὸς τῶν ἡμετέρων ποιητῶν νὰ ἐκλέγῃ τις τὸ χειρότερον καὶ νὰ τὸ κατακόπτῃ, καθὼς πράττεις σὺ κρεουργῶν τὸν Ζαλοκώσταν.

»Εἰς τοιαύτην βάσανον δὲν ἀντέχουσιν οὐδ' οἱ μεγάλοι τοῦ κόσμου ποιηταί. Ἐξ ὅσων ἔγραψαν οἱ ἀρχαῖοι, ἐξ ὅσων παρήγαγον οἱ νεώτεροι πόσα, κρινόμενα εὐσυνειδήτως καὶ ἄνευ προκαταλήψεως, θὰ ἠδύναντο ἀφόβως νὰ ὑποστῶσι τὰς φοβερὰς ἀνατομικὰς ἐγχειρήσεις σου;

»Ἐγὼ βεβαίως θὰ προετίμων νὰ πίω καλλίτερα δὲν ἠξεύρω ποῖον ἀηδέστατον φάρμακον, παρὰ νὰ καταδικασθῶ εἰς τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ «Καθαρτηρίου» τοῦ Δάντου, ἢ τῶν τραγωδιῶν τοῦ Βύρωνος, ἢ καὶ τινων τραγῳδιῶν τοῦ Σαιξπήρου, ἢ καὶ ἄλλων φημιζομένων ποιητῶν ἀνουσίων ἔργων. Ὁ Λαμαρτῖνος, ὁ Οὐγκώ, ὁ Μυσσέ, ὁ Μόντης, ὁ Λεοπάρδης, ὁ Παρίνης, ὁ Ἀλφιέρης, ὁ Μαντζώνης, ὁ Ὁράτιος ὅλα ὅσα ἔγραψαν εἶναι ἆρά γε καθαρὸν μάλαμα;«.

»Πρέπει νὰ εἶναι πολὺ δύσκολον ποιητὴς νὰ εὐχαριστήσῃ ὅλον τὸν κόσμον ἢ νὰ ἔχῃ ἀκριβῆ ἰδέαν τῆς ἀξίας τῶν ἔργων του. Ἄλλως δὲν ἐξηγεῖται πῶς ποιηταὶ μεγάλοι, καθὼς ὁ Τάσος καὶ ὁ Πετράρχης, ἔγραψαν τὸν «Ἀμύνταν» καὶ τὴν «Ἀφρικήν», ἐξ ὧν μόνον ἤλπιζον νὰ δοξασθῶσιν. Ἐκ τούτου εἰκάζω ὅτι, καθὼς δὲν ἠξεύρει τις διατὶ προτιμᾷ τὴν ξανθὴν τῆς μελαγχροινῆς ἢ τὰς εὐτραφεῖς τῶν ἰσχνῶν γυναικῶν, οὕτω καὶ ἐν τῇ ποιήσει ὑπάρχουν κρίσεις ποιητῶν ἀλλόκοτοι περὶ τῶν ἰδίων ἔργων, καθὼς καὶ τῶν ἀναγινωσκόντων αὐτοὺς σκέψεις καὶ συμπάθειαι ὅλως ἀντίθετοι.—Ἡ χορδή, ἥτις δὲν ἀντηχεῖ εἰς τὴν ἰδικήν σου καρδίαν, ταράττει ἐκ βάθρων τὴν ἰδικήν μου, ὅ,τι δὲ φαίνεται εἰς σὲ ψυχρόν, ὑπερβολικόν, ἀδιάφορον, συγκινεῖ ἐμὲ πολλάκις μέχρι δακρύων. — Πολλὰ ἐκ τῶν τελευταίων ποιητικῶν ἔργων τοῦ Οὐγκώ, «La légende des si celes» — «L' année terrible» ἐπικρίνονται δριμύτατα καὶ ὅμως ὁ γίγας ἐκεῖνος, ὅστις κἄτι γνωρίζει περὶ ποιήσεως, ἐξακολουθεῖ νὰ παράγῃ, ἀδιαφορῶν ἂν τὰ προϊόντα τῆς ὑπερανθρώπου φαντασίας του ἠδύνουν ὅλους ἢ μόνον ὀλίγους, μεταξὺ τῶν ὁποίων, εἰρήσθω ἐν παρόδῳ, ἀριθμοῦμαι κ' ἐγώ, ὅστις χωρὶς νὰ τὸ θέλω ἔλαβον παρ' αὐτοῦ τὴν μανίαν τῶν ἀντιθέσεων καὶ τὴν ἐπιθυμίαν ν' ἀφίνω πολλάκις ἀχαλίνωτον τὴν φαντασίαν νὰ τρέχῃ ἀπὸ ρυτῆρος ὅπως θέλει καὶ βούλεται.

»Ἀπαιτεῖται λοιπὸν ἀτμόσφαιρα ποιητικὴ πρὸς ἀνάπτυξιν τοῦ σπόρου τοῦ ποιητικοῦ, ἀλλὰ δὲν παραδέχομαι ὅτι τοιαύτη δὲν ὑπάρχει ἐν Ἑλλάδι, ἀφοῦ «τὰ μὲν πάτρια ἤθη ἠρνήθημεν, τοῦ δὲ διανοητικοῦ βίου τῶν ἐθνῶν τῆς Δύσεως εἰσέτι δὲν μετέχομεν οὐδὲ τὴν ἐμπνέουσαν τοὺς ἑσπερίους ποιητὰς νόσον τοῦ αἰῶνος νοοῦμεν». —Ὄχι. Ἂν ὑπάρχῃ τι, τὸ ὁποῖον ἐσκότωσε τὴν

πρὸς τὴν ποίησιν ἔμφυτον ὁρμὴν τῆς Ἑλληνικῆς φυλῆς κατὰ τὴν σημερινὴν ἐποχήν, δὲν εἶναι ἡ ἔλλειψις ἁρμοδίας ἀτμοσφαίρας πρὸς περίθαλψιν καὶ ἀνατροφὴν τῆς ποιητικῆς αὐτοφυοῦς διαθέσεως, ὄχι, ὄχι, ὄχι, ἀλλ' ὁ Λογιωτατισμός. Αὐτὸς ἔπνιξε τὰ ἔμβρυα ἐν τῇ κοιλίᾳ τῶν μητέρων καὶ ἀπερρόφησε πᾶσαν ζωτικότητα.

»Καλέ, σοῦ φαίνεται λίγο νὰ ἔχῃς πάντοτε ἐπάνωθέν σου τὸν Βλάχον τόν... τόν... μὲ τὸν πέλεκυν ἀνὰ χεῖρας ἑτοίμους νὰ σὲ καρατομήσωσιν, ἂν ἤθελες τολμήσει ν' ἀφαιρέσῃς τὸ ν ἐκ τῶν αἰτιατικῶν ἢ ἂν αὐθαδείαζες νὰ εἰσαγάγῃς εἰς τοὺς στίχους σου λέξεις τινὰς ἢ φράσεις ἀνηκούστους εἰς τὴν δημοτικήν μας γλῶσσαν;

»Νὰ μὴ εἶσαι ποτὲ δεκτὸς εἰς τὰ ποιητικὰ διαγωνίσματα, νὰ σὲ προπηλακίζουν αἰωνίως, νὰ σὲ χλευάζουν, ὡς ὁ Α. Σοῦτσος ἐτόλμα νὰ χλευάζῃ τὸν Σολωμόν, καὶ νὰ φυλάττουν τὰς δάφνας καὶ τὰ ἐγκώμια εἰς μόνους τους ὀπαδούς των; Ὁ Λογιωτατισμός! αὐτὸς κατέφαγε καὶ τοὺς ὡραίους ποιητικοὺς χρόνους τοῦ Ζαλοκώστα καὶ τοῦ Παράσχου καὶ τοῦ Ταντἀλίδου καὶ πολλῶν ἄλλων, οἵτινες βεβαίως θὰ ἦσαν σήμερον τὸ κόσμημα καὶ τὸ ἀγλάϊσμα τοῦ Ἑλληνικοῦ Παρνασσοῦ ἄν, περιφρονοῦντες τῶν γραμματικῶν τὰς μωρὰς ἀξιώσεις, ἐπεδίδοντο εἰς τὴν καλλιέργειαν τοῦ δημοτικοῦ πλούτου καὶ περιέβαλλον τὰς ἰδέας διὰ τῆς σαρκὸς καὶ τοῦ αἵματος τοῦ ζῶντος Ἑλληνισμοῦ ἀντὶ τῶν σαβάνων κόσμου παλαιοῦ, σαρακοφαγωμένου, καταρρέοντος. —Ἡ τυραννία αὐτὴ τοῦ Λογιωτατισμοῦ ἔπνιξε τὴν ποίησιν ἐν Ἑλλάδι καὶ ἐχρειάσθη μεγάλη ἐπιμονὴ καὶ μεγαλειτέρα ὑπομονὴ μέχρις οὗ ἴδῃ τις τὴν Σύγκλητον τοῦ Ἐθνικοῦ Πανδιδακτηρίου προσκαλοῦσαν ἕνα κηρυγμένον ἀντάρτην, ἕνα ἀδιόρθωτον καὶ παρήκοο χωριάτην ποιητήν, ἐμέ, διὰ νὰ τοῦ ἀναθέσῃ καὶ τοῦ διαπιστευθῇ τὴν ἐξύμνησιν τοῦ Πατριάρχου Γρηγορίου, δεχομένη ἐκ τῶν προτέρων, ὡς ὅρον εἰρήνης καὶ συνδιαλλαγῆς, τὴν ἐπίσημον ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ καθιέρωσιν τῆς δημοτικῆς γλώσσης ἐν τῇ ἐθνικῇ ποιήσει.

»Τώρα ἡ δημοτικὴ ποίησις δὲν φοβεῖται πλέον διωγμοὺς καὶ ὕβρεις. Ἐκάθισε τροπαιοῦχος καὶ νικηφόρος ἐπὶ τοῦ τραχήλου τοῦ Λογιωτατισμοῦ καὶ ἐκηρύχθη βασιλὶς καὶ κυρία. Ἀλλὰ πρὶν ἢ ἐπουλωθῶσιν αἱ μαστιγώσεις τῶν ἀγωνοδικῶν, πρὶν ἢ λησμονηθῶσι τὰ ἀναθέματα ὅσα ἐξετοξεύθησαν καθ' ἡμῶν τῶν χυδαϊζόντων, τῶν προδοτῶν τοῦ Ἑλληνισμοῦ, τῶν φωτοσβεστῶν, ἀπαιτεῖται καιρὸς καὶ μόλις παρέλθῃ, μόλις ἀκούσῃς ὅτι ὁ Βλάχος δὲν φοβεῖται πλέον νὰ γράφῃ π ά ω ἀντὶ ὑπάγω ἢ πορεύομαι—τ ρ ῶ ς ἀντὶ τρώγεις ἢ ἐσθίεις, ὤ! τότε. θὰ ἴδῃς εὐθὺς βλαστάνοντα ἐπὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ ἐδάφους εὐωδέστατα καὶ ποικίλα τὰ ἄνθη τῆς νεωτέρας ἡμῶν ποιήσεως.

»Ἂν ἐξαιρέσῃς δὲ τὴν πρωτεύουσαν καὶ τὰ μεγάλα ἐμπορικὰ κέντρα τῆς Ἐλευθέρας Ἑλλάδος, οὐσιωδῶς δὲν μετεβλήθη πολὺ ὁ βίος τοῦ ἔθνους. Δὲν ὑπάρχουν βεβαίως πλέον οὔτε δύνανται νὰ ὑπάρξωσιν Ἀρματωλοὶ καὶ Κλέφται, ἀλλὰ ζῇ ἀκόμη ἡ γενεά, ἥτις ἀμέσως τοὺς διεδέχθη καὶ φέρει ἐν ἑαυτῇ νωπάς, ζωηροτάτας τὰς ἐντυπώσεις τοῦ παρελθόντος. Ἡ Εὐρυτανία, ὁ Βάλτος, τὸ Ξηρόμερον, ἡ Ἀκαρνανία, ἡ Αἰτωλία, ἡ Δωρίς, ἡ Λοκρὶς καὶ ἐκ τῶν δουλωμένων ἐπαρχιῶν ἡ Ἤπειρος, ἡ Θεσσαλία δὲν μετέβαλον πολὺ οὔτε τὰ ἤθη οὔτε τὰ ἔθιμα τὰ παλαιά. Προτιμοῦν δὲ πάντοτε τὸ καρυοφύλλι καὶ τὸ μιλλιόνι ὅλων τῶν ὅπλων τοῦ Μυλωνᾶ καὶ δὲν παύουν ὀνειρευόμεναι τὴν ἐπάνοδον τῶν ἀρχαίων ἐνδόξων χρόνων, κατὰ τοὺς ὁποίους ἐθεωρεῖτο φοβε-

ρὸν δυστύχημα ν' ἀποθάνῃ τις ἡσύχως ἐπὶ τῆς κλίνης του.

»Τὴν αλήθειαν ταύτην ᾐσθάνθην αὐτὸς ἐγώ, ὅτε νέος ὢν πολλὰς κατέτριψα ἡμέρας τῆς ζωῆς μου ἀναστρεφόμενος μετὰ τῶν ὀρεσιβίων κατοίκων τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος καὶ ἐξετάζων τὰς διαθέσεις τῆς ψυχῆς των καὶ τὰς ὁρμὰς τῆς καρδίας των. Ἔχω λοιπὸν πλήρη πεποίθησιν ὅτι ἡ φύσις ἡ ἑλληνική, τὰ σῳζόμενα ταμιευτήρια τῶν ἐπιφανεστέρων κλεφτῶν μας, ἡ ἐλπὶς περὶ προσεχοῦς καὶ πλήρους τοῦ γένους ἀποκαταστάσεως, ὁ ἄσβεστος πόθος μιᾶς ὁριστικῆς μετὰ τοῦ προγονικοῦ ἐχθροῦ μας συγκρούσεως καὶ πρὸ παντὸς ἄλλου ὁ ἐπελθὼν θάνατος του Λογιωτατισμοῦ, προπαρασκευάζουν ὁλονὲν ποιητὰς καὶ ἂν ὑποτεθῇ ὅτι σήμερον δὲν ὑπάρχουν τοιοῦτοι.

»Ἔρχομαι τώρα εἰς τὸ προσωπικὸν ζήτημα, τὸ ὁποῖον σὺ προεκάλεσες, μνημονεύσας τοῦ ὀνόματός μου ἐν τῇ δευτέρᾳ διατριβῇ σου· ἐπίτρεψον δὲ καὶ ἐπὶ τούτου ὡς ἐπὶ τῶν προηγουμένων νὰ σοῦ ἐκφράσω μετὰ παρρησίας τὴν γνώμην μου.

»Καὶ πρῶτον μάλιστα οἱ νέοι Ἕλληνες (συμφωνῶ κ' ἐγὼ μετὰ σοῦ) δὲν συμμετέχουν τῆς φοβερᾶς ἐκείνης κοινωνικῆς νόσου, ἐξ ἧς νοσοῦσιν οἱ τῆς Δύσεως ποιηταί, οὔτε ἦτο ἀναγκαῖον νὰ προστρέξῃς εἰς τὸν Βύρωνα, εἰς τὸν Λαμαρτῖνον εἰς τὸν κακοῦργον Lacenaire διὰ νὰ ὑποστηρίξῃ τὴν γνώμην σου. Αὕτη ὑπάρχει καὶ καταβιβρώσκει ἀνηλεῶς τὰ σπλάγχνα τῆς Εὐρωπαϊκῆς κοινωνίας, ἀλλὰ θείᾳ συνάρσει δὲν ὑπερέβη ἀκόμη τὰ ὅρια τοῦ Ἀδριατικοῦ κόλπου καὶ ἐλπίζω νὰ μὴ ὑπερβῇ ποτέ, διότι φραγμὸς κατ' αὐτῆς ἀνυπέρβλητος θὰ εἶναι πάντοτε ὁ ἥλιος ὁ ἑλληνικός, τῶν θαλασσῶν καὶ τοῦ οὐρανοῦ μας ἡ διαύγεια, τὸ διαρκὲς ἔαρ καὶ ἐν γένει ἡ ὀλίγη διάθεσις τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ πρὸς τὴν ἀπομόνωσιν, ἥτις εἶναι ἡ πηγὴ πάσης μελαγχολίας καὶ παντὸς νεφελώδους ρεμβασμοῦ.

»Δὲν ᾐσθάνθην λοιπὸν οὔτε ἐγὼ παρὰ κἄποτε στιγμιαίως, ἴσως ἕνεκεν τῆς ἐν ἑσπερίᾳ Εὐρώπῃ μικρᾶς διαμονῆς μου, τὰ συμπτώματα τοιούτου ἀνιάτου νοσήματος. Αἰσθάνομαι ὅμως ὅτι νόσος βαρυτάτη, ἀλλόκοτος, ἐπίσης ἀθεράπευτος εἶναι αὐτὴ καθ' ἑαυτὴν ἡ ποιητικὴ διάθεσις, ἣν ἐκ γενετῆς φέρει τις ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ. Ἐγὼ τοὐλάχιστον ὁμολογῶ ὅτι πᾶσα στιγμὴ ἐμπνεύσεως εἶναι στιγμὴ παραφροσύνης καὶ ὅτι ὁ ὀργανισμὸς πάσχει δεινῶς ἐκ τῆς πυρακτώσεως τῆς φαντασίας. Οἱ καρδιακοὶ παλμοί, οἵτινες πρὸ καιροῦ μὲ βασανίζουν καὶ οἱ ὁποῖοι βεβαίως θὰ μὲ φέρουν γρήγορα εἰς τὸν τάφον, εἶναι τὸ μόνον κέρδος, τὸ ὁποῖον ἀπέλαυσα ἐκ τῆς πρὸς τὴν ποίησιν διαθέσεώς μου. Τότε θὰ συμπληρώσῃς βεβαίως τοὺς στίχους, τοὺς ὁποίους μετέφερες ἐκ τῆς «Κυρᾶς Φροσύνης» εἰς τὴν δευτέραν διατριβήν σου καὶ οἱ ὁποῖοι δίδουν τελείαν τὴν εἰκόνα τοῦ τελευταίου ἀσπασμοῦ.

Κι' ἀπὸ τώρα τὸ γυρεύω, Χριστιανοί μου, ἐλεημοσύνη!
Ὅταν ἔλθῃ ἐκεῖν' ἡ μέρα, σὲ παράμερη μιὰ ἄκρη
Νὰ μὲ χώσετε κ' ἐμένα μ' ἕνα σχώριο, μ' ἕνα δάκρυ.

»Γνωρίζετε δὲ ὅτι ἐσχάτως ὁ κύριος Bouchut περιγράφων μετὰ θαυμαστῆς ἀκριβείας τὸ νέον τοῦ αἰῶνος νόσημα τὸν νευρωσισμὸν (nevrosisme) ἰσχυρίζεται ὅτι οἱ ποιηταὶ εἶναι τὰ πρῶτα θύματα τοιαύτης ἀσθενείας.

»Γράφων τις ὑπὸ τὸ κράτος τοῦ παροξυσμοῦ, χωρὶς νὰ τὸ καταλάβῃ, ἀ-

φηγεῖται βεβαίως ἐντυπώσεις ἢ πρὸ καιροῦ φωλευούσας ἐν τῇ καρδίᾳ του ἢ προσφάτους, σχετιζομένας ὅμως πάντοτε μετὰ τοῦ περιστοιχοῦντος τὸν ποιητὴν κόσμου. Τότε τὰ περὶ ὑποκειμενικότητος καὶ ἀντικειμενικότητος ἕωλα καὶ τετριμμένα δὲν λαμβάνονται ὑπ' ὄψιν, ἔσο καὶ περὶ τούτου βέβαιος, καὶ κακός, κάκιστος ποιητὴς θὰ ἐξηλέγετο ἐκεῖνος, ὅστις ἐκ προθέσεως κατετάσσετο εἰς ἓν ἐκ τῶν δύο ποιητικῶν κομμάτων, στρεβλώνων τὰ διατάγματα τῆς φαντασίας του. Ταῦτα καὶ τὰ παραπλήσια ἂς τὰ λέγουν οἱ φιλόσοφοι, οἱ τεχνοκρίται, οἱ θέλοντες νὰ ἀναγάγωσι τὸ πᾶν εἰς κανόνα χωρὶς νὰ νοοῦν ὅτι καὶ ὑπὸ τὴν ἄποψι ταύτην ὁ ἄνθρωπος εἶναι ἐντελῶς ἀκατανόητος.

»Ἀρύεται λοιπὸν ὁ ποιητὴς ἐκ τοῦ περικυκλοῦντος αὐτὸν κόσμου τὰς ἐμπνεύσεις του καὶ τὰς μεταδίδει περιβεβλημένας τὴν ὡραιότητα, ἣν ἀπέκτησαν κυοφορούμεναι ἐν τῇ διανοίᾳ του.

»Τοιοῦτος κόσμος ὑπάρχει παρ' ἡμῖν ἢ προϋπῆρχεν εἰς ἐποχὴν ἀμέσως προηγουμένην τῆς ἡμετέρας, ὀρθότερον δὲ συγκεχυμένην μετ' αὐτῆς. Τοιαύτην θεωρῶ τὴν ἁρματωλικήν. Ἔζων ἀκόμη, ἐνῷ ἔγραφον τὰ «Μνημόσυνα», πολλοὶ τῶν παλαιῶν ἁρματωλῶν καὶ ἂν ὁ Ἱερὸς Ἀγὼν δὲν ἤθελε τοὺς καταβροχθίσει, θὰ ἐσῴζοντο μέχρι σήμερον οἱ τελευταῖοι ἔνδοξοι κληρονόμοι τῶν ὀρεσιβίων ἀθλητῶν τοῦ Ἑλληνισμοῦ.

»Δὲν ἐταρίχευσα λοιπὸν τὰ λείψανα τῶν κλεφτῶν διὰ ρωμαντικῶν ἀρωμάτων, ὅπως σώσω αὐτὰ ἐκ τῆς σήψεως· τὰ εὗρον ζῶντα ἢ λαχταριστά, καὶ ἐπειδὴ δὲν ἦτο πλέον δυνατὸν ἡ νεωτέρα Ἑλληνικὴ ποίησις νὰ περιορισθῇ εἰς σύντομα ᾀσμάτια, ἐν οἷς ἁπλῶς ἐξιστοροῦνται ἀτομικὰ ἀνδραγαθήματα, ἔκρινα ἀναγκαῖον οὐχὶ διὰ τῆς νεκρᾶς κόνεως τῶν τεθνεώτων, ἀλλὰ διὰ τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ αἵματος γενεᾶς ζώσης ἐν τῇ καρδίᾳ τοῦ ὅλου Ἔθνους νὰ συντάξω τὰ «Μνημόσυνα», τὴν «Φροσύνην», τὸν «Διάκον», τὸν «Ἀστραπόγιαννον», καὶ ὅσα ἄλλα ἀνάγονται εἰς τὴν ἡρωικὴ ἱστορίαν τῆς τουρκομάχου Ἑλλάδος.

Ἂν ἐπέτυχον ἢ ὄχι, δὲν ἀπόκειται εἰς ἐμὲ νὰ τὸ εἴπω. Δύναμαι ὅμως ἀδιστάκτως νὰ ὑποστηρίξω ὅτι συνέτεινα κ' ἐγὼ πολὺ εἰς τὸν θάνατον τοῦ Λογιωτατισμοῦ καὶ εἰς τὴν μόρφωσιν τῆς δημοτικῆς γλώσσης, πλουτίσας αὐτὴν δι' ὑλικοῦ ἱκανοῦ νὰ πληρώσῃ τὰς ἀνάγκας τῆς σημερινῆς τοῦ ἔθνους ἐργασίας.

»Ἡ τοιαύτη πρὸς πλουτισμὸν τῆς δημοτικῆς γλώσσης μανία μου ὑπηγόρευσε καὶ τὰς πολλὰς σημειώσεις δι' ὧν παρεγέμισα τὰ ποιητικά μου ἔργα καὶ διὰ τὰς ὁποίας ἐμμέσως μὲν σύ, ἀμέσως δὲ μ' ἐπέκρινεν ὁ Βλάχος. Ἀλλὰ πῶς εἶχα νὰ κάμω; Ποιὸς ἐφώναζεν ἐδῶθεν τί σημαίνει αὐτὴ ἡ λ ώ θ ρ α· ἄλλος τί δηλοῖ τὸ ρ ε κ ά ψ ω, τ ὶ τ ὸ φ ρ ι μ ά ζ ω· Τί εἶναι ἡ κυκλαμιά, τί ὁ ζάθος, τί ὁ ζόρκος, τί ὁ σπλῆνος καὶ τί τὸ περιπλοκάδι; Πόθεν κατάγεται τὸ ρεύω, τὸ σαλαγάω καὶ πάει λέγοντας;

»Οἱ πρὸ ἐμοῦ γράψαντες τὴν δημοτικὴν (ἀπαιτῶ παρὰ σοῦ ταύτην τὴν δικαιοσύνην) δὲν εἶχον διαθέσιμον παρὰ πτωχοτάτην ἀποθήκην γλωσσικοῦ ὑλικοῦ. Ἂν δὲ λάβῃς τὸν κόπον νὰ ἀναγνώσῃς τὸν «Διάκον» ἢ τὸν «Ἀστραπόγιαννον», θὰ ἴδῃς ὅτι ἡ γλῶσσα τοῦ λαοῦ ἐθαυματούργησεν ἐπαρκέσασα εἰς ὅλας τὰς ἀνάγκας τῆς ἡρωικῆς ποιήσεως. Φαντάσου τί θὰ εἶναι μετὰ παρέλευσιν μιᾶς ἑκατονταετηρίδος, ὅταν, μὴ ὑπάρχοντος τοῦ Λογιωτατισμοῦ, ὅλοι θ' ἀσχολῶνται εἰς τὴν τελειοποίησιν καὶ τὸν πλουτισμόν της.

»Διὰ νὰ σοῦ ἀποδείξω δὲ ὅτι οἱ ποιηταὶ κακῶς κρίνουσι περὶ τῶν ἰδίων

ἔργων, λέγω μετὰ παρρησίας ὅτι δὲν συμμερίζομαι διόλου τὸν θαυμασμόν, ὃν σοῦ ἐνέπνευσεν ἡ «Κυρὰ Φροσύνη». Δὲν δίδω δύο σελίδας τοῦ «Διάκου» μου, μίαν τοῦ «Ἀστραπογιάννη» μου, ὀλίγας στροφὰς τοῦ «Βάγια», τοῦ Σαμουήλ», τῆς «Φυγῆς τοῦ Ἀλῆ - πασσᾶ», ἀντὶ ὅλων τῶν ᾀσμάτων τῆς «Φροσύνης». Τὰς κρίσεις ταύτας, ἐννοεῖται οἴκοθεν, κρατῶ διὰ λογαριασμόν μου, ἀλλὰ φρονῶ ὅτι, ἂν πέπρωται νὰ ζήσῃ τι ἐκ τῶν ποιημάτων μου, δὲν θὰ ζήσῃ τὸ ἔργον, τὸ ὁποῖον προτιμᾶς.

»Ἡ ἱστορικὴ ἀλήθεια εἶναι δι' ἐμὲ ὅρος πίστεως ἀπαράβατος, προκειμένου περὶ ἡρωϊκῆς Ἑλληνικῆς ποιήσεως, ἴσια - ἴσια διότι θὰ ἦτο γελοῖον γράφων τις περὶ ἡρώων ζώντων ἐν τῷ νῷ τοῦ Ἑλληνισμοῦ νὰ πλάττῃ ψεύδη. Ἀληθὴς λοιπὸν εἶναι καὶ ἡ ἱστορικὴ τῆς Φροσύνης, ἀληθὴς ὁ χαρακτὴρ τοῦ Ἀλῆ - πασσᾶ, χωρὶς νὰ μὲ μέλῃ ἂν μετὰ ζημίας ἢ ὄχι τῆς ποιητικῆς πιθανότητος καὶ τῶν ἀπαιτήσεων τῆς κριτικῆς ἐπιστήμης.

»Διὰ μιᾶς γραμμῆς, διὰ μιᾶς φράσεως, οἱ ἀρχαῖοι παρίστων ἔμψυχον γυναῖκα δυναμένην νὰ χρησιμεύσῃ ὡς πρότυπον εἰς τὴν σμίλην τοῦ τεχνίτου. Αὐτὸ τοῦτο ἐπεχείρησα νὰ πράξω κ' ἐγὼ εἰκονίσας τὴν Φροσύνην διὰ τῶν ἑξῆς στίχων:

Τὰ μάτια της ποὺ ἐλάμπανε πνιγμένα μέσ' στὸ δάκρυ
ἀνταμωθήκανε κρυφὰ μὲ τῆς αὐγῆς τὰ μάτια
καὶ μιὰ τὴν ἄλλη ἐκύτταζε σὰν νᾶταν ἀδελφάδες.
Τ' ἀστέρια ποὺ τὲς ἔβλεπαν ἀγάλια ἀγάλια σβυῶνται,
χωρὶς νὰ ξέρουνε κι' αὐτὰ ποιὰ λάμψις τὰ θαμπώνει.

»Ὁ Γέρων Λιδωρίκης, ὁ ἐπὶ πολλὰ ἔτη ὑπηρετήσας τὸν Ἀλῆ - πασσᾶν ὡς σφραγιδοφύλαξ, μ' ἐβεβαίωνεν ὅτι τὸ κάλλος τῆς Φροσύνης εἶχέ τι τὸ ὑπερανθρώπινον, οὔτε ἠδύνατο νὰ εἴπῃ τις ἀκριβῶς εἰς τί συνίστατο. Ἀπέπνεεν ἐκ τοῦ πλάσματος ἐκείνου μία τις αὔρα ἁρμονίας, ἓν ἄρωμα φυσικῆς τελειότητος, ὥστε ἀδύνατον ἦτο ἀτενίζων τις ἐπὶ τοῦ ἀγγελικοῦ προσώπου της νὰ μείνῃ ἄτρωτος.

»Ἀγνοῶ ἂν ὁ Λιδωρίκης ἔλεγε ταῦτα ἐξ ἀκοῆς ἢ ἂν ἐξ ἰδίας ἀντιλήψεως· βέβαιον ὅμως εἶναι ὅτι κατὰ ἱστορικὴν παράδοσιν τοιαύτη ἦτο ἡ Φροσύνη.

»Πῶς δὲ σὺ εὑρίσκεις αὐτὴν ἄμορφον, ἀκατασκεύαστον, ἀερώδη, δὲν τὸ καταλαμβάνω. Ἐπίστευσα μάλιστα ὅτι καταχρῶμαι τῆς ὑπομονῆς τῶν ἀναγνωστῶν μου δαπανῶν πολλοὺς στίχους πρὸς ἀκριβῆ ἀπεικόνισιν τῶν ἡρώων μου διὰ νὰ γνωρίζῃ καθεὶς ποῖος ἦτο ὁ Διάκος, ποῖος ὁ Βρυόνης, ποῖος ὁ Λαμπέτης, ποῖος ὁ Δράκος καὶ οὕτω καθεξῆς. Ἀλλὰ φαίνεται ὅτι ἀπέτυχα, ἀφοῦ σὺ παραδέχεσαι τὸ ἐναντίον.

»Ταῦτα, Φίλτατε Ροΐδη, ἀτάκτως μὲν καὶ ἐν συνόψει, μετὰ παρρησίας δὲ ἔκρινα εὔλογον νὰ σοῦ γράψω ἀπαντῶν εἰς τὴν φιλικὴν ἐπιστολήν σου. Ἑπομένως κατ' ἐμέ·

»α') Παραδέχομαι πληρέστατα τοὺς λόγους, ἐφ' ὧν ἐρείδεται ἡ πρώτη διατριβή σου, τουτέστιν ὅτι δὲν ἀρκεῖ νὰ εἶναί τις ἐκ φύσεως ποιητής, ἀλλ' ὅτι πρέπει καὶ νὰ ζῇ ἐν μέσῳ ἐντυπώσεων ἱκανῶν νὰ ζωογονήσωσι τὸν σπόρον, ὃν παρὰ Θεοῦ ἔλαβε.

»β'). Ὅτι κόσμος ἐξωτερικὸς δυνάμενος νὰ μορφώσῃ τὸν ποιητὴν ὑ-

πάρχει σήμερον ἐν Ἑλλάδι καὶ πρέπει τις νὰ τὸν ἀναζητήσῃ εἴτε ἐν τῇ πρωτοτύπῳ καλλονῇ τῆς Ἑλληνικῆς φύσεως, εἴτε ἐν ταῖς προσδοκίαις τοῦ Ἔθνους, εἴτε ἐν ταῖς προσφάτοις ἀναμνήσεσι τῆς κλέφτικης ἐποχῆς εἴτε ἐν τοῖς ἄθλοις τοῦ Ἱεροῦ Ἀγῶνος.

»γ΄) Ὅτι ἂν ὁ ἰδανικὸς οὗτος κόσμος δὲν παρήγαγε μέχρι τοῦδε μεγάλους ποιητάς, ὁ λόγος ἔγκειται εἰς τὴν νάρκην ἣν ἐπέφερεν ὁ ἀφόρητος ζυγὸς τοῦ Λογιωτατισμοῦ, ὑπὸ τὴν ἔποψιν ταύτην ἀφορητότερος καὶ τοῦ τουρκικοῦ, διότι ὑπὸ μὲν τὴν δουλείαν τῶν Ὀθωμανῶν ἡ ποίησις ἡ Ἑληνικὴ ἀπέδωκεν ἄνθη ἀμάραντα, ὑπὸ δὲ τὴν τυραννίαν τοῦ Λογιωτατισμοῦ σχεδὸν τίποτε· καὶ τὸ τίποτε τοῦτο ὀφείλεται πάλιν εἰς τὴν δημοτικὴν ποίησιν, εἶναι δηλαδὴ ἔργον ἀνταρσίας.

»δ΄) Ὅτι ἀφοῦ ἐκλείψωσιν ἐντελῶς τὰ τελευταῖα λείψανα τοῦ Λογιωτατισμοῦ, εὐθὺς θ' ἀναβλαστήσῃ ἐκ τοῦ Ἑλληνικοῦ ἐδάφους ἡ ποίησις ἀνθοστόλιστος, ἀκμαία, πάλλουσα τὸν κάλαμον, ὡς ἄλλη Ἀθηνᾶ τὸ δόρυ, ἀναπηδήσασα ἐκ τῆς κεφαλῆς τοῦ Διός.

» Et nunc satis, φίλτατε Μανώλη. Μ, ἔβγαλες ἀπὸ τὴν σφαῖραν μου μὲ τὰ ζητήματα, τὰ ὁποῖα μοῦ ἔθεσες. Δὲν συνεβουλεύθην συγγραφεῖς διὰ νὰ σοῦ ἀπαντήσω· αὐτοσχεδίως ἔγραψα ὅσα ἔγραψα καὶ διὰ τοῦτο συμπάθησε τὰ πολλὰ μελανώματα καὶ τὸ κακὸ γράψιμο τῆς παρούσης ἐπιστολῆς μου.

.Ο σὸς πάντοτε
ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ ΒΑΛΑΩΡΙΤΗΣ

Ἐν Ἀθήναις τῇ 5ῃ Νοεμβρίου 1877

Φίλτατε ποιητά,

«Ἑτοιμαζόμην σήμερα νὰ σᾶς εὐχαριστήσω διὰ μακρῶν, διὰ τὰς φιλοδωρηθείσας μοι εἰκοσιοκτὼ ὡραίας σελίδας καὶ τοὺς ἀντάξιους τούτων στίχους, νομίζων ὅτι τὸ ταχυδρομεῖον ἀναχωρεῖ αὔριον τὸ ἑσπέρας, ὅτε ὁ ἀδελφὸς Ξενοφῶν ἐπῆλθε νὰ μὲ εἰδοποιήσῃ ὅτι ἐντὸς ἡμισείας ὥρας πρέπει νὰ δώσω ἐπιστολήν μου, ἂν θέλω νὰ προφθάσῃ. Οὐδὲν ἄλλο λοιπὸν δύναμαι νὰ πράξω σήμερον εἰμὴ νὰ σᾶς ἐκφράσω τὴν εὐγνωμοσύνην μου en bloc, διὰ τὰς κολακευτικὰς ὑπὲρ ἐμοῦ ἐκφράσεις, ἀλλ' ἔτι μᾶλλον διὰ τὴν κατάδειξιν τῶν ἐν διατριβῇ μου ἀδίκων ἐνιαχοῦ αἰτιάσεων καὶ ὑπερβολῶν. Ἀλλὰ τί θέλετε; Ἀναγκασθεὶς νὰ φορέσω γερμανικὰ δίοπτρα καὶ οὐχὶ μόνον ἓν ζεῦγος ἀλλὰ πολλά, διάφορα τὸ χρῶμα καὶ τὴν διαθλαστικότητα, ἑπομένην ἦτο νὰ ἴδω ὁπωσοῦν παραμεμορφωμένα τὰ ἡμέτερα ποιητικὰ πράγματα.

Συμμερίζομαι πληρέστατα τὴν ὑμετέραν γνώμην περὶ τῆς ὀλεθρίας ἐπιρροῆς τοῦ Λογιωτατισμοῦ ἐπὶ τὴν ποίησιν καὶ ἐν γένει ἐπὶ τὴν Ἑλλάδα. Νομίζω ὅμως ὅτι οὐχὶ μικροτέραν τούτου φθορὰν ἐπέφερε καὶ ἡ ἀλογία τῶν κατὰ καιροὺς ἀγωνοδικῶν περὶ τὰ ποιητικὰ ζητήματα. Ἔπειτα ὁ μὲν Λογιωτατισμὸς πνέει ἤδη τὰ λοίσθια, ἡ ἀναλογία ὅμως παραμένει καὶ ὑπερακμάζει τὸ δὲ κακὸν εἶναι ὅτι ἔμαθε καὶ αὐτὴ νὰ ὁμιλῇ, καὶ μάλιστα νὰ στιχουργῇ οὐ μόνον σχολαστικά, ὅπως πρότερον, ἀλλὰ καὶ δημοτικά. Ἂν θέλετε νὰ πεισθῆτε, ἀνάγνωτε εἰς τὴν «Στοὰν» τοῦ Νοεμβρίου τὸ δημοτικὸν ἐλεγεῖον εἰς τὸν θανόντα Παπαδιαμαντόπουλον! Ἂν τοιοῦτον δρόμον ἐξακολουθήσῃ ἡ δημοτικὴ γλῶσσα, πολὺ φοβοῦμαι ὅτι θὰ καταντήσῃ κἀκείνη ἁπλῆ παράταξις εὐήχων λέξεων ὡς καὶ ἡ καθαρεύουσα. Ὁ Λογιωτατισμὸς εἶχε τοὐλάχιστ

τοῦτο τὸ καλόν, ὅτι ἠνάγκαζε τὰ ποιητάρια νὰ στιχοπλοκῶσιν εἰς τὴν λεγομένην καθαρεύουσαν, καὶ ὡς ἐκ τούτου ἡ δημώδης ἔμεινεν ἀποκλειστικὸν νόημα τοῦ Σολωμοῦ, τοῦ Τυπάλδου, ὑμῶν καὶ ἄλλων εὐαρίθμων κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον ποιητῶν, ἐνῷ τώρα φοβοῦμαι μὴ πάθῃ καὶ αὕτη ὅσα ἡ καθαρεύουσα.

»Ἀμέσως μετὰ τὴν παραλαβὴν τῆς ἐπιστολῆς σας ἔστειλα νὰ ζητήσω εἰς τὸν Wilberg τὸν Bouchut, ἵνα ἀναγνώσω τὰ περὶ nevrosisme. Ἡ ἰδέα αὐτοῦ δὲν εἶναι ὅλως νέα. Περὶ τοιαύτης τινὸς νευροπαθείας ὁμιλεῖ κάπου καὶ ὁ Γκαῖτε ὡς πάσχων ἐξ αὐτῆς ἀλλ᾿ ἐν τούτοις ἀπέθανεν ὀγδοηκοντούτης.

»Τὸ ἐλεγεῖόν σας μὲ ὑπερήρεσε καὶ ἄλλο τόσον εἰς τὴν μητέρα μου. Προσθέτω καὶ τοῦτο, διότι καλῶς γνωρίζετε, ὅτι περὶ ποιήσεως ἡ ψῆφος τῶν γυναικῶν, τῶν τῆς παρελθούσης μάλιστα γενεᾶς, ἔχει κάποιον κῦρος. Ἀλλὰ πολὺ μᾶλλον τοῦ ἐλεγείου μὲ ἤρεσεν ἡ τελευταία φράσις τῆς ἐπιστολῆς σας, δι᾿ ἧς μοὶ παρέχετε τὴν ἐλπίδα ἐξακολουθήσεως διὰ ζώσης τῆς μεταξὺ ἡμῶν συζητήσεως. Εἴθε νὰ ἐκπληρωθῇ ταχέως, τοῦτο δὲ λέγων ἐκφράζω εὐχὴν κοινὴν εἰς ὅσους σᾶς γνωρίζουσιν ἐν Ἀθήναις.

Ὑμέτερος
ΜΑΝΩΛΗΣ ΡΟΪΔΗΣ

Ἐν Λευκάδι τῇ 19 Νοεμβρίου 1877

Ἀδελφέ,

«Θαυμάζω πῶς κ᾿ ἐσὺ δὲν ἐννοεῖς πλέον τὴν δημοτικὴν γλῶσσαν!

» Τ᾿ ἀγγελοκάμωτο κορμὶ τ᾿ ἀγλύκαντό σου, Ἀντώνη» α΄, σημαίνει ὅτι καὶ ἡ ὡραιότης τοῦ νεανίου ἐκείνου καὶ ἡ φαινομενικὴ εὐρωστία του ἀπέναντι τοῦ μεγάλου νόμου τῆς φθορᾶς εὑρίσκονται εἰς τὴν αὐτὴν θέσιν, εἰς ἣν καὶ τὸ ἀηδόνι καὶ τὸ ἀγριολούλουδο καὶ ὁ βράχος καὶ τὰ κραταιότερα καὶ μακροβιώτερα τῶν δένδρων. Τί παράδοξον λοιπὸν ἂν ὑπέκυψεν εἰς τὴν κοινὴν ὅλων τῶν πλασμάτων μοῖραν;

»Τὸ ἀγλύκαντο ἔχει διττὴν σημασίαν: καὶ ὅταν μὲν ἐκφέρεται ὡς κατάρα συνήθως ἐκ μέρους γονέων δυσανασχετούντων, σημαίνει ὅτι ποτὲ δὲν τοὺς ἐγλύκανε, ὅτι πάντοτε δηλαδὴ τοὺς ἐπίκραινε διὰ τῶν ἀταξιῶν του καὶ τῆς διαγωγῆς του. Ὅταν δὲ ἐν μέσῳ νεκρικῶν ποιητικῶν αὐτοσχεδιασμάτων ἀκούεται ἡ ὡραιοτάτη αὕτη λέξις, συνοδεύεται καὶ μὲ τὸ ἀδρόσιστο:

«Ἀγλύκαντο κι᾿ ἀδρόσυστο»

Τότε σημαίνει ὅτι δὲν ἔζησεν ἀρκετὰ διὰ νὰ δοκιμάσῃ οὐδεμίαν γλυκύτητα τοῦ βίου, ἀπέθανε πρόωρα. Αὐτὴ εἶναι ἡ πραγματικὴ ἔννοια τῆς λέξεως.

»Τὸ δὲ στῦλος εἶναι ταυτόσημον τοῦ στήλη· στῦλος τοῦ σπιτιοῦ. — Στῦλος ἀκλόνητος—ὅλα ταῦτα ἀποδεικνύουν ἐναργῶς τὴν ἔννοιαν τῆς λέξεως.

»Τὸ κυπαρίσσι λοιπόν, παριστώμενον ὡς μαῦρος στῦλος κρατῶν τὸν οὐρανόν, εἶναι κραταιότατον, ρωμαλεώτατον καὶ ὅμως αἰφνίδιον ἀστροπελέκι ἀρκεῖ νὰ τὸ ξηράνῃ, νὰ τὸ ἀποτεφρώσῃ.

»Τώρα ἐλπίζω νὰ μὴ ὑπάρχῃ δυσκολία πρὸς διαφώτισιν τῶν στίχων μου...

»Ἀνέγνωσα εἰς τὴν «Νέαν Ἡμέραν» τὸν «Κανάρην» τοῦ Παράσχου. Τὸν Παράσχον ἐγὼ τὸν ἀγαπῶ, ἀλλὰ θὰ τὸν χαλάσουν μὲ τὰς κολακείας ὁποὺ τοῦ κάνουν. Εὑρίσκω ὅτι τὸ ποίημά του εἶναι πάρα πολὺ ἐκτεταμένον, ἑπομένως περιέχει πολλὰς ἐπαναλήψεις καὶ περιττολογίας. Ἔχει ὑπερβολάς, αἵτινες δὲν χωνεύονται, καθὼς εἶναι οἱ δυὸ τελευταῖοι στίχοι:

Ρίψετε στοῦ Ὠκεανοῦ τὸ βάθος τὸν Κανάρη,
τὸ ἄπειρο μὲ τἄπειρο νὰ κοίτωνται ζευγάρι.

»Τότε τί ἀπομένει νὰ εἴπῃ τις, ὄχι μόνον διὰ τοὺς γνωστοὺς μεγάλους ἥρωας τῆς ἀνθρωπότητος, ἀλλὰ καὶ διὰ τοὺς λοιποὺς γίγαντας τῆς παλαιᾶς καὶ νέας Ἑλλάδος;

»Πρὸ πάντων εἶναι ὀλίγον ἁρμονικοὶ καὶ οἱ στίχοι του, διότι δὲν ἀκούει τὴν χασμωδίαν, ἥτις προέρχεται ἐκ τῆς συναντήσεως τῶν φωνηέντων. Ὁ Παράσχος, καθὼς ἐν γένει καὶ οἱ λοιποὶ νέοι τῆς Ἑλλάδος ποιηταί, ἔχουν κοινὸν τὸ ἐλάττωμα τοῦτο.

»Μεταξὺ ὅμως τῶν πολλῶν στροφῶν ὑπάρχουν τινὲς ἀξιόλογοι, ὄχι ὅμως καὶ πρωτότυποι. Ἡ καλητέρα πασῶν εἶναι ἡ ἑξῆς, καίτοι ἀσθενὴς ὑπὸ τὴν ἔποψιν τῆς γλώσσης:

Μιὰ νύχτα πὤτρεμεν ἡ γῆ κι' ὁ κόσμος ἐχαλοῦσε,
τ' ἄστρο τοῦ Ἄρη, ἄγριο καὶ χωριστὸ ἀπ' τ' ἄλλα
χαμήλωνε, χαμήλωνε, τὴ θάλασσα ζητοῦσε
κ' ἡ θάλασσα σηκώνετο στὰ σύγνεφα καβάλλα.
καὶ τὴ στιγμὴ ποὺ φίλησε τὰ κύματα ὁ Ἄρης,
μ' ἕνα τῆς θάλασσας σπασμὸ γεννήθηκε ὁ Κανάρης.

»Τὰ «σύγνεφα καβάλλα» εἶναι χυδαιοτάτη ἔκφρασις. «Κύματα ὁ Ἄρης», τὰ φωνήεντα α, ο, α προξενοῦν ἀφόρητον χασμωδίαν.

»Ὁποσδήποτε ἡ ἰδέα εὔμορφη. Ἀλλὰ μοῦ τὴν ἐπῆρεν ἀπὸ τὸν «Βλαχάβαν» καὶ τὴν ἐτροποίησεν ἀντικαθιστῶν εἰς μὲν τὴν Ὄσσαν τὴν θάλασσαν, εἰς δὲ τὸν Ὄλυμπον τὸν Ἄρην.

»Ἀνάγνωσε τὸν «Βλαχάβαν» μου καὶ θὰ πεισθῇς περὶ τούτου. Ὁ Παράσχος ἔχει μεγάλην ἐπιτηδειότητα εἰς τὸ νὰ οἰκειοποιῆται ἄλλων ποιητῶν ἰδέας καὶ νὰ τὰς παριστᾷ ὡς ἰδικάς του. Ταῦτα εἰπὲ εἰς τὸν φίλον μου Ροΐδην τὸν ὁποῖον εὐχαριστῶ διὰ τὴν φιλοφρονεστάτην ἐπιστολήν του καὶ τὸν ὁποῖον συγχαίρω διὰ τὸ παράσημον τῆς λεγεῶνος τῆς τιμῆς, τὸ ὁποῖον ἔλαβε συγχρόνως μὲ τὸν φίλον μας Βλάχον...

»Ἐπανέρχομαι εἰς τὸν «Κανάρην» τοῦ Παράσχου. Ἀναγινώσκων τὰς τελευταίας στροφάς, ἔνθα ὁ ποιητὴς ἀγανακτῶν λέγει ὅτι δὲν ἔπρεπε ποτὲ νὰ θάψουν τὸν ἥρωα εἰς τὸ χῶμα ἀλλ' ἔπρεπε νὰ τὸν ρίψουν εἰς τὴν θάλασσαν, ἵνα:

Τὸ ἄπειρο μὲ τ' ἄπειρο κοίτωντ' ἐκεῖ ζευγάρι,

συλλογίζομαι πόσον θὰ ἦτο περίεργον ἂν μίαν τοιαύτην πρότασιν ἤθελε τὴν δεχθῇ ἡ Κυβέρνησις καὶ ἂν ὁ Ἀθηναϊκὸς λαός, ὁ Βασιλεύς, οἱ ὑπουργοί, ὁ κλῆρος, πᾶσαι αἱ ἀρχαὶ τοῦ κράτους, μὴ ἐξαιρουμένου τοῦ Ἀναστασίου Βυζαντίου, τοῦ Βλάχου, τοῦ... Καμπούρογλου καὶ πρὸ πάντων τοῦ φίλου Ροΐδη παρακολουθοῦντες τὸ λείψανον, ἤθελον ἐπιβῇ τῆς «Ὄλγας», τοῦ Γεωργίου» καὶ ὅλων τῶν ἀτμοκινήτων τῆς Ἑταιρείας καὶ τῶν λέμβων τοῦ Πειραιῶς, καὶ ἀφοῦ ἤθελον φέρει τὸν νεκρὸν εἰς τὰ κλασσικὰ νερὰ τῆς Σαλαμῖνος καὶ δέσει δύο σιδηρᾶς σφαίρας, μίαν εἰς τὸν λαιμόν του καὶ μίαν ἄλλην εἰς τοὺς πόδας, τὸν παραδώσῃ εἰς τὰ θαλάσσια κύματα.

»Ὅλος ὁ κόσμος ἤθελεν ὁμιλήσει καὶ γράψει ἐπὶ τῆς πρωτοφανοῦς ταύτης κηδείας! Ὁ δὲ ἱερεὺς ἀντὶ νὰ ρίψῃ τὸ χῶμα ἐπαναλαμβάνων τὸ φοβερὸν ἐκεῖνο «γῆ εἶ καὶ εἰς γῆν ἀπελεύσει», ἤθελε βεβαίως ραντίσει τὸ πτῶμα μὲ νερὸν τοῦ πελάγους καὶ ἐκφωνήσει «θάλασσα εἶ καὶ εἰς θάλασσαν ἀπελεύσει».

»Ὅλα ταῦτα εἶναι ὡραιότατα, ἀλλὰ γράψε μου, τοῦ ἤρεσαν τοῦ Ροΐδη;

»Μὴ λησμονήσῃς ν' ἀναγνώσῃς τὸν «Βλαχάβαν». Ἐν τούτοις ἄκουσον τοὺς ἑπομένους στίχους, οἵτινες ἔρχονται μετὰ μακρὰν περιγραφὴν τῶν δύο περιφημοτέρων βουνῶν τῆς ἁρματωλικῆς Ἑλλάδος

Ὁ Ὄλυμπος ἐκύτταζε τὴν ὤμορφη τὴν Ὄσσα,
τὴν εἶδε ποὺ κοκκίνιζε σὰν ντροπαλὴ παρθένο
καὶ γέρνει, γέρνει τὴν κορφὴ καὶ τὴν φιλεῖ στὸ στόμα.
Κ' εὐθὺς μ' ἐκεῖνο τὸ φιλί, ποὔναι ζωὴ καὶ φλόγα,
ἀνάφτουν, ζωντανεύουνε τῆς νειόνυφης τὰ σπλάχνα
καὶ δὲν ἐπέρασε καιρός, χρόνοι πολλοὶ καὶ μῆνες,
κτλ. κτλ. κτλ.

»Βλέπεις λοιπὸν ὅτι μ' ἔκλεψε ὁ Παράσχος καὶ κανεὶς δὲν προβαίνει νὰ τὸ εἴπῃ.

»Καθ' ὅσον δὲ ἀφορᾷ εἰς τὴν ᾠδήν, τὴν ὁποίαν ὁ Βίκτωρ Οὖγος ἐποίησεν ὑπὲρ τοῦ Κανάρη, κατ' ἐμὴν πεποίθησιν εἶναι μία τῶν ἀσθενεστέρων ἐξ ὅσων συνέταξεν ὁ μέγας τῆς Γαλλίας ποιητής.

»Ἀλλὰ εἰς ποιοὺς νὰ τὰ εἴπῃ τις καὶ τὶς νὰ τὸν ἀκούσῃ. Ὁ κακομοίρης ὁ Ροΐδης, καίτοι ἀπότομος εἰς τὰς ἰδέας του, ἔχει ὅμως μεγάλο δίκηο νὰ λέγῃ ὅτι καὶ αὐτὴ ἡ ποίησις ἐν Ἑλλάδι εἶναι κομματικὴ ὑπόθεσις. Ἂν σηκωθοῦν κάμποσοι Καμπούρογλοι, Βυζάντιοι καὶ εἴπουν: τί ἀριστούργημα εἶναι αὐτὸ τὸ ποίημα! ὅλος ὁ κόσμος σὰν τὸν ἀντίλαλο ἀπαντᾷ· «Τί ἀριστούργημα!» Καὶ ἔτσι πλανῶντες καὶ πλανώμενοι ἀποτελοῦν ἓν σῶμα καὶ ψυχήν, μίαν.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ

Ἐν Ἀθήναις, τῇ 26η Ὀκτωβρίου 1877

Φίλε ποιητά,

«Αἰσθάνομαι τὴν ἀνάγκην νὰ σᾶς εὐχαριστήσω διὰ τὰς φιλοφροσύνας πρὸς ἐμέ, τὰς ὁποίας ὁ ἀγαπητὸς Ξενοφῶν μοὶ δεικνύει εἰς πᾶσάν του σχεδὸν πρὸς αὐτὸν ἐπιστολήν σας. Παρὰ τοῦ ἰδίου ἔμαθον ὅτι ὑποφέρετε ἀπὸ τοὺς ὀφθαλμούς· τούτους πρέπει νὰ προσέχητε καὶ νὰ περιποιῆσθε, ἀφίνον-

..ῳ κατὰ μέρος πᾶσαν μέριμναν καὶ φροντίδα περὶ τῆς ἄλλης ἐκείνης ἀσθενείας του nevrosisme γεννηθεῖσαν ὑποθέτω εκ της ἀναγνώσεως του βιβλίου του Bouchut. Τοῦτο δηλοῦν και εγω εκ περιεργειας, την γνωμην μου δε περι αὐτοῦ δεν ηθελον τολμησει νὰ εκφράσω, αν δεν ειχομεν ομιλησει διὰ μακρων περι αὐτοῦ μετὰ του κοινοῦ φίλου Γαλβάνη, θεωροῦντος αυτὸ και εκεινου un roman medical. Αν λάβω ποτὲ τὴν εὐχαρίστησιν νὰ σᾶς ἐπανιοω εις τὸ γραφεῖόν μου, θέλω σᾶς δειξει εἰς τὰς οπισινὰς σανιδας τῆς βιβλιοθηκης μου ὁλόκληρον συλλογὴν ἰατρικῶν βιβλίων τὰ ὁποῖα πρὸ οκτὼ ετων συνέλεγον και ἀνησύχως κατεβροχθιζον, νομίζων ὅτι πάσχω ἐξ ἀσθενειας τοῦ νωτιαίου μυελοῦ. Οι ζῶντες ὡς ἡμεῖς ἔγκλειστοι ἐντὸς σπουδαστηριου ὑπόκεινται εἰς τοιαύτας μονομανίας, κατὰ τῶν ὁποίων ἄλλο ἰατρικὸν δὲν ὑπάρχει εἰμὴ ἡ πυρπόλησις παντὸς ἰατρικοῦ βιβλίου. Ἀληθὲς εἶναι ὅτι δὲν ἔκαυσα τὰ ἰδανικά μου, ἀλλὰ τὰ φυλάττω μόνον ὡς μνημεῖον ἀπωλείας καιροῦ καὶ χρημάτων. Φρονῶ δὲ ὅτι διὰ τοὺς μὴ εἰδικοὺς καὶ ἐπιθυμοῦντες ἐν τούτοις ν' ἀποκτῶσιν ἰατρικὰς γνώσεις, τὸ καταλληλότερον μέσον δὲν εἶναι τὰ βιβλία, ἀλλὰ συνδιαλέξεις μετὰ ἰατρῶν hommes du monde οἷος ὁ Γαλβάνης, μετὰ τοῦ ὁποίου κάμνομεν συχνὰ μακροὺς περιπάτους, λυπούμενοι πολλάκις ὅτι δὲν ἐκρατήσατε τὸν λόγον σας ἐρχόμενοι εἰς Ἀθήνας.

»Ἐπισυνημμένον σᾶς πέμπω φυλλάδιόν μου ὑπὸ τὸν τίτλον τὰ «Κείμενα», διὰ τοῦ ὁποίου ἀπαντῶ διὰ τελευταίαν φορὰν εἰς τὸν κ. Βλάχον, ὅστις ἔκρινεν εὔλογον νὰ κινήσῃ ἐναντίον μου ἀγωγὴν ἐπὶ στρεβλώσει συγγραφέων, τῆς ὁποίας τὴν βασιμότητα θέλετε δυνηθῆ νὰ ἐκτιμήσητε ἐκ τῶν ἐν αὐτῇ ἀναφερομένων ἀποσπασμάτων τοῦ Ἐγέλου, Leveque καὶ λοιπῶν καὶ τῶν ἰσχυρισμῶν τοῦ ἐπικαλεσθέντος τὴν μαρτυρίαν αὐτῶν κ. Βλάχου. Εἶμαι δὲ σταθερῶς καὶ ἀμεταθέτως ἀποφασισμένος νὰ μὴ ἀπαντήσω πλέον οὐδὲ γρῦ, διότι ἀηδίασα ἐξ ὅλης καρδίας τὸν τοιοῦτον τρόπον συζητήσεως. Ὁ ἀξιότιμος πρέσβυς μας ἐν Βερολίνῳ εὗρε κἀκεῖνος καιρὸν εἰς τὰς παρούσας κρισίμους περιστάσεις νὰ γράψῃ ὑπόμνημα εἰς ἀναίρεσιν τοῦ πρώτου μου φυλλαδίου. Τοῦτο εἶναι τοὐλάχιστον εὐπρεπὲς καὶ ἐν καλῇ πίστει γεγραμμένον, ἀφ' ἑτέρου ὅμως δὲν λέγει τι νέον, ἀλλὰ τὰ μυριάκις ἀναμασηθέντα, ὥστε νομίζω πᾶσαν ἀπάντησιν περιττήν.

»Πολὺ ἐλυπήθην τὸν υἱόν του Κλέωνα χάνοντα τὴν θέσιν του ἕνεκα τοῦ «Ἰουλιανοῦ Παραβάτου». Ἀνεγνώσατε τὸ βιβλίον τοῦτο τὸ ἐν μεσοῦντι δεκάτῳ ἐνάτῳ αἰῶνι σκοπὸν ἔχον ν' ἀποδείξῃ ὅτι τὰ θαύματα τοῦ Μωυσέως εἶναι ἀμφισβητήσιμα; Ἀλλ' ἐν τούτοις ὁ οὕτως ἐχθρικῶς διακείμενος πρὸς τὸ θαῦμα συγγραφεὺς αὐτοῦ ἐπιχειρεῖ κἀκεῖνος νὰ θαυματουργήσῃ ἀνεγείρων ἐκ νεκρῶν ἐν δραματικῷ μάλιστα διαλόγῳ, τὸ ἀπαρέμφατον, τὸν ἁπλοῦν μέλλοντα καὶ ἄλλα τοιαῦτα πνεύματα ἀνυπόφορον ἀποπνέοντα δυσωδίαν. Δὲν δύναμαι νὰ ἐννοήσω πῶς νέος τόσον ἔξυπνος συνέλαβε νὰ γίνῃ Don Quichotte τοῦ ἀπαρεμφάτου. Τὸ βιβλίον τοῦτο φαίνεται εὐτυχῶς ὂν τὸ κύκνειον ᾆσμα τοῦ ἐκπνέοντος Λογιωτατισμοῦ.

»Ὁ Παῦλος Διομήδης μ' ἔδωκε πρὸ δεκαπέντε ἤδη ἡμερῶν τὰ ἀρχιχρονιάτικα τῆς «Ἑστίας», ἤτοι τὴν λαμαρτίνειον «Λίμνην» σας. Τὴν εὗρον ὡραίαν, πρὸ πάντων πιστὴν ὡς σκύλον εἰς τὸ πρωτότυπον. Τὴν ἀνέγνωμεν en famille καὶ ἐνθυμήθημεν, ἐγὼ τοὐλάχιστον, le bon vieux temps ἢ μᾶλλον le bon jeune temps, διότι ἡ ἔκφρασις vieux μοὶ φαίνεται λανθασμένη. Entre nous σᾶς ἐξομολογοῦμαι ὅτι, εἰς ἣν ἔφθασα ἡλικίαν, ἡ ποίη-

σις. πρὸ πάντων δὲ ἡ καλὴ ποίησις ἀντὶ ἀμιγοῦς ἡδονῆς μοὶ προξενεῖ ἤδη αἴσθημά τι ἀδημονίας, ἐνθυμίζουσά με ὅτι τὰ μόνα ἐπὶ τοῦ κόσμου τούτου καλὰ πράγματα, ἤγουν αἱ λίμναι, ξηραίνονται ἅμα φθάσῃ τις nel mezzo del cammin di nostra vita. Ἐνθυμεῖσθε τοὺς δεκαπέντε ἔτη μετὰ τὴν «Λίμνην» γραφέντας ὡραίους στίχους τοῦ Λαμαρτίνου·

Femmes, anges mortels, création divine,
Seul rayon ou notre vie un moment s'illumine,
....
Quand vous vous desséchez sur le coeur qui vous aime,
Ou que ce coeur flétri se dessèche lui même
Des lieux ou vous êtes nous détournons nos pas κ.τ.λ.

»Ἔπρεπε καὶ τούτους νὰ μεταφράσετε εἰς ἐπῳδὸν ἐκφράζουσαν τὰ αἰσθήματα, τὰ ὁποῖα προξενεῖ ἡ ἀνάγνωσις τῆς «Λίμνης» εἰς ὅσους δὲν ὁμοιάζουσι τὸν παρόντα ἐκείνην τὴν ἑσπέραν colonel P... que le temps épargne ou qu' il peut rajeunir.

»Ἀλλ' ἐν τῇ τόσῃ μου πολυλογίᾳ, λησμονῶ ὅτι καταχρῶμαι ἴσως τῆς ὑπομονῆς καὶ τῶν ὀφθαλμῶν σας. Λησμονῶ ἀκόμη νὰ σᾶς εὐχηθῶ τὸ ἐρχόμενον νέον ἔτος πλῆρες εὐδαιμονίας καὶ ἀνεξαντλήτου ἐμπνεύσεως «ἀνταν α τ ε λ λ ο ύ σ η ς τὸ θ ε ῖ ο ν τ ῆ ς ἀ π ο κ α λ ύ ψ ε ω ς φ έ γ γ ο ς, ὡς λέγει ὁ φίλος ἡμῶν κ. Βλάχος, ὃν μοὶ χρεωστεῖτε κατά τι τὴν χάριν ὅτι κατώρθωσα νὰ κατατάξω, ἂν καὶ ἀργά, εἰς τὸν ὅμιλον τῶν θαυμαστῶν σας. Γνωρίζετε ὅτι μετέφρασε καὶ ἐκεῖνος τὴν «Λίμνην»· θέλετε νὰ σᾶς τὴν στείλω, ἵνα λουσθῆτε εἰς νάματα καθαρεύοντα; Προσφέρατε τὰς φιλικωτάτας προσρήσεις μου εἰς τὸν υἱόν σας καὶ πιστεύετέ με.

Ὅλον ὑμέτερον
Ε. ΡΟΪΔΗΣ

Ἐν Λευκάδι τῇ 5ῃ Ἰανουαρίου 1878

«Μὰ τὸν Θεόν, Ροΐδη, σὲ ζηλεύω καὶ θὰ σοῦ ἔδιδα εὐχαρίστως ὅλα τὰ ποιητικά μου ὀνείρατα, ὅλους τοὺς καπνοὺς τῆς διάνοιάς μου, ὅλους τοὺς χρυσοῦς πόθους τῆς ψυχῆς μου, εἰς ἀντάλλαγμα μικρᾶς μικροτάτης δόσεως τῆς εὐθυμίας σου καὶ τῆς ὑπερανθρωπίνου ὑπομονῆς, ἧς ἔδωκες δείγματα τρανότατα παλαίων μετὰ τοῦ φίλου μας Βλάχου.

»Ἄλλοτε ὁ Βερναδάκης ἐπικρίνων μὲ τὸν φαρμακερώτερον τρόπον τὸν εἰς τὸν Πατριάρχη Γρηγόριον διθύραμβόν μου, ἔγραφε σὺν τοῖς ἄλλοις ὅτι ἐπῆρα εἰς τὸν λαιμόν μου πολλοὺς ἐκ τῶν νεωτέρων ποιητῶν μας, διότι, γενόμενοι ὀπαδοί μου, περιεφρόνησαν τὴν Ἀρχαίαν καὶ ἐπεδόθησαν εἰς τὴν λατρείαν τῆς δημοτικῆς γλώσσης, ἐλπίσαντες ὅτι ἤθελον ἀποκτήσει εὔκολον δόξαν περιβεβλημένοι τὰ δυσώδη ράκη τῆς γλώσσης τοῦ λαοῦ. Ἄρα ἤμην ἐγὼ ὑπεύθυνος διὰ τοῦτο καὶ ἔνοχος κατὰ τῆς νεωτέρας ποιήσεως ἐσχάτης προδοσίας. Ἴσως ὁ Βερναρδάκης δὲν εἶχεν ἄδικον τοιαῦτα λέγων, διότι οἱ λ ο γ ι ώ τ α τ ο ι νομίζουν ὅτι ἡ δημοτικὴ γλῶσσα καὶ ἡ δημοτικὴ ποίησις εἶναι γεννήματα καὶ θρέμματα τῶν τριόδων, ὄζουσαι τὸ οἰνόπνευμα καὶ τὴν κραιπάλην, ἀξιόλογοι ἴσως πρὸς διατύπωσιν αἰσχρῶν καὶ αἱματηρῶν ὕβρεων

καὶ βλασφημιῶν, οὐδέποτε δ' ἱκαναὶ ἢ ἄξιαι νὰ ἐκφράσωσιν αἰσθήματα ὑψηλὰ καὶ εὐγενεῖς ἐννοίας. Ὡς τοιαύτην λοιπὸν τὴν περιεφρόνησαν, τὴν ἀπεκήρυξαν καὶ μὴ καταδεχθέντες νὰ τὴν σπουδάσωσι προσεπάθησαν νὰ τὴν θάψωσιν ὁλοζώντανην. Ἐπίστευε λοιπὸν καὶ ὁ Βερναρδάκης καὶ οἱ τῷ Βερναρδάκῃ ὅμοιοι, ὅτι τίποτε δὲν ἦτο εὐκολώτερον παρὰ νὰ γράψῃ τις τὴν δημοτικήν, τίποτε εὐχερέστερον παρὰ νὰ γίνῃ τις δημοτικὸς ποιητής, ἀφοῦ ἤθελε στέρξει νὰ καταβαρβαρωθῇ ἀναστρεφόμενος μετὰ τοῦ λαοῦ καὶ καταπίνων τὰ ξεράσματά του. Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει κατὰ τὸν Βερναρδάκην καὶ τὸν Βλάχον ὁ λαὸς ἤμην ἐγώ, ἐγὼ ἑπομένως ὁ ἔνοχος, ὁ παραίτιος τῆς ἐν Ἑλλάδι ποιητικῆς καταστάσεως.

»Ὠργίσθησαν κατ' ἐμοῦ, διότι τὴν δημώδη γλῶσσαν ἐθεώρησα γνήσιον προϊὸν τοῦ νεωτέρου Ἑλληνισμοῦ, στοιχεῖον ἀπαραίτητον ἐθνικῆς ἀναστάσεως, παραφυάδα ὑπερήφανον βλαστήσασαν μὲν ἐκ τοῦ ἀψύχου κορμοῦ τοῦ ἀποθανόντος παλαιοῦ Ἑλληνικοῦ κόσμου, ἀλλ' ἔχουσαν κάλλος πρωτότυπον, ζωὴν ἰδίαν, ψυχὴν ἀκατάβλητον, μέλλον λαμπρὸν καὶ μέγα. Τί τοὺς ἔβλαπτεν ἡ παραφυὰς αὕτη ἡ ἐπὶ μακροὺς αἰῶνας ποτισθεῖσα διὰ ποταμοῦ αἱμάτων καὶ δακρύων, τί τοὺς ἔβλαπτε καὶ συνώμοσαν νὰ τὴν πνίξωσιν ἢ νὰ τὴν μαράνωσι βρέχοντες αὐτὴν ἀδιακόπως ὄξον καὶ χολήν;

»Τοῦ κάκου κοπιῶσι καὶ βασανίζονται! Ὅσον τὴν κατακόπτουν καὶ τὴν ποδοπατοῦν, τόσον ἐκείνη θὰ θρασομανᾷ καὶ θὰ ἀνδρειεύεται.

»Βεβαίως ἡ στιγμὴ εἶναι κρισιμωτάτη καὶ ἐπικίνδυνος, καθὼς εἶναι ἐν γένει ὅλαι αἱ ριζικαὶ μεταβολαί, εἴτε ἀνήκουν εἰς τὸν ἠθικὸν εἴτε ἀνήκουν εἰς τὸν φυσικὸν κόσμον. Καθεὶς νομίζει σήμερον, ὅτι, ἀφοῦ ἀπεταμίευσεν ἐν τῇ διανοίᾳ του μικρὸν κεφάλαιον δημοτικῶν φράσεων, δύναται ἀκινδύνως δι' αὐτῶν νὰ τρέξῃ τὸ δημοτικὸν ποιητικὸν στάδιον καὶ νὰ γεννήσῃ ἔργα ἄξια σεβασμοῦ ἢ συμπαθείας.

»Διὸ καὶ βλέπομεν καθ' ἡμέραν βαίνοντα εἰς τὸ φῶς ἄπειρα ἀκατανόμαστα στιχουργήματα μὴ δυνάμενα νὰ θεωρηθῶσι παρὰ ὡς ἀποθῆκαι λέξεων χυδαίων, ξενικῶν, ἀσυναρτήτων καὶ ὡς φυράματα ἐξ ὕλης βαναύσου, ἀνατασκευάστου, ποταπῆς.

»Εἶχες λοιπόν, φίλτατε Ροΐδη, πολὺ δίκαιον καταγγέλλων ἐν τῇ προτελευταίᾳ ἐπιστολῇ σου τὴν κατάχρησιν καὶ τὸν κίνδυνον, ὅστις θὰ προέκυπτεν ἂν ἔμενεν ἀθεράπευτος. Ἀλλὰ μὴ φοβοῦ. Ὅσον ἡ πίεσις τοῦ Λογιωτατισμοῦ ὑπῆρξε μεγάλη, τόσον ἔπρεπε νὰ εἶναι ζωηρὰ καὶ ἡ ἐξέγερσις. Μὴ φοβοῦ. Ὁ καιρὸς θὰ καθαρίσῃ τὴν αἶραν ἀπ' τὸ σιτάρι. Μὴ ἀμφιβάλλῃς περὶ τούτου, ἀρκεῖ μόνον οἱ νέοι τῆς Ἑλλάδος ποιηταὶ νὰ μὴ δειλιάσωσιν ἀπέναντι τῶν τελευταίων ἀπηλπισμένων ἐφόδων τοῦ Λογιωτατισμοῦ, ὄντες δὲ βέβαιοι περὶ τοῦ τελικοῦ θριάμβου νὰ ἀσχοληθῶσι σπουδαίως συλλέγοντες, καθαίροντες, συντάττοντες τοὺς ἀπεράντους θησαυροὺς τῆς δημοτικῆς ἡμῶν γλώσσης, τῆς γλώσσης ἐκείνης δι' ἧς ὁ νέος Ἕλλην κατὰ τὸν ἀτελεύτητον αἰῶνα τῆς δουλείας ἐμοιρολόγησε, δι' ἧς ἐτραγούδησε, δι' ἧς ἐνεψυχώθη ἐν τῷ μακρῷ ἀγῶνι κατὰ τῶν πατροπαραδότων ἐχθρῶν του.

»Ἡ μεταβολὴ ὑπῆρξε τραγεία, ἀπροσδόκητος. Κουφὸ σαράκι ἔτρωγε τὸ κουφάρι τοῦ Λογιωτατισμοῦ καὶ ἐνῷ ἐφαίνετο ρωμαλέος, ροδοκόκκινος, στιβαρός, αἴφνης σωριάζεται καὶ καταπίπτει. Ἐπὶ τῇ ἀνελπίστῳ τελευτῇ του ἠγέρθησαν ἀπροπαρασκεύαστοι οἱ νέοι τῆς Ἑλλάδος ποιηταὶ καὶ εἰσῆλθον εἰς τὸν ἀγῶνα ἐνδεδυμένοι τὰ πρῶτα φορέματα, τὰ ὁποῖα ἔτυχε προχείρως

νὰ εὕρουν. Τοῦτο δὲν μὲ φοβίζει. Ἐγὼ αὐτός, ὅστις ἐφ' ὅλην τριακονταετίαν ἀποκλειστικῶς ἀφιερώθην εἰς τὴν μελέτην τῆς δημοτικῆς, ἐγὼ ἀπὸ ἡμέρας εἰς ἡμέραν ἐννοῶ τὴν γυμνότητά μου.

»Αὐτὸς ὁ φίλος Παράσχος, καίπερ κυρηχθεὶς πρὸ χρόνων ὀπαδὸς τῆς δημοτικῆς ποιήσεως, ἔχει ἀνάγκην νὰ κοπιάσῃ ἀκόμη πολὺ πρὶν ἡ δυνηθῇ νὰ δώσῃ εἰς τοὺς στίχους του ὅλον τὸν τόνον καὶ τὴν σαφήνειαν, τὴν ὁποίαν ἀπαιτεῖ πρὸ πάντων ἡ δημοτικὴ ποίησις.

»Τὸν «Κανάρην» του εἶδα μετὰ λύπης ὅτι ἀπροσέκτως ἐμόλυνε διὰ τῆς παραδοχῆς λέξεων καθὼς τὸ μά, τὸ μακάρι, τὸ καβάλλα· παρετήρησα δὲ ὅτι δὲν ἐπρόσεξε πολὺ καὶ εἰς τὴν προσῳδίαν, ἀφήσας, κατὰ τὸ ἔθιμον τῶν λογιωτάτων, παραπολὺ συχνὰ τὰ φωνήεντα νὰ προξενοῦν χασμωδίας δυσαρέστους, ἀντὶ νὰ συνέρχωνται εἰς κρᾶσιν„ εἰς συναίρεσιν ἢ εἰς συνίζησιν.

»Καράβι ἐπαράδερνε, εἶναι τὸ πρῶτον ἡμιστίχιον τοῦ ποιήματός του, εἶναι ἡ πρώτη εἰκὼν τὴν ὁποίαν ὁ ποιητὴς προσφέρει εἰς τοὺς ἀναγνώστας του, καὶ ὅμως τὸ τελικὸν ι τῆς πρώτης λέξεως καὶ τὸ ἀρχικὸν ε τῆς δευτέρας προξενοῦν ἀδιαφιλονείκητον χασμωδίαν. Ὁ δὲ λαὸς ἢ θὰ μετέβαλλε τὴν ἔκφρασιν ἢ θὰ προσέθετε καὶ τοιουτοτρόπως θὰ ἐθεράπευε τὴν ἀνάγκην τῆς εὐφωνίας.

»Ἐπειδὴ τί σημαίνουν οἱ δύο ἑπόμενοι στίχοι τῆς β' στροφῆς τοῦ Δ' μέρους τοῦ ποιήματός του:

Ἀθανασίας λειτουργιά, τῆς φλόγας Ἅγιο Βῆμα,
τοῦ Χάρου δισκοπότηρο στοῦ κεραυνοῦ τὸ χέρι...;

»Ἐγὼ βεβαίως δὲν κατώρθωσα νὰ τὸ ἐννοήσω, ἡ δὲ δημοτικὴ ποίησις, καθὼς προεῖπον, πρέπει πρὸ πάντων νὰ εἶναι εὐνόητος, οὐχὶ βεβιασμένη, διότι τότε ἀποτυγχάνει τοῦ σκοποῦ, εἰς ὃν κυρίως ἀποβλέπει.

»Ταῦτα πάντα, φίλτατε Ροΐδη, ὁ καιρὸς θὰ τὰ κανονίσῃ. Σεῖς δὲ οἱ κριτικοὶ μὴ μετέρχεσθε τὸ ἔργον σας μετὰ δυσμενείας. Μὴ φαίνεσθε ἄγριοι, ἀδυσώπητοι, ἀμείλικτοι κατὰ τῶν νέων ποιητῶν τῆς Ἑλλάδος. Συμβουλεύσατέ τους μετὰ γλυκύτητος, ἔχετε τὴν ὑπομονὴν νὰ τοὺς φωτίζετε. Μὴ πρὸς Θεοῦ τοὺς χλευάζετε. Ἡ εἰρωνία, ὁ χλευασμὸς εἶναι μάχαιραι φαρμακεραί, ἱκαναὶ ν' ἀπονεκρώσωσι, Κύριος οἶδε, ποίαν κρυφὴν ποιητικὴν μεγαλοφυΐαν ἐπὶ καιρίᾳ καὶ ἀνεπανορθώτῳ βλάβῃ τοῦ Ἑλληνισμοῦ.

»Ἔθνος ἄνευ ἐθνικῆς ποιήσεως δὲν ἀναγεννᾶται. Θὰ ἦτο δὲ θαῦμα ὅλως ἔκτακτον ἂν προώρισται νὰ εἴμεθα ἡμεῖς ἡ πρώτη ἐξαίρεσις τοῦ γενικοῦ τούτου κανόνος. Ἀνάγκη λοιπὸν ἄφευκτος νὰ γεννηθῇ, καὶ νὰ προαχθῇ παρ' ἡμῖν ἡ δημοτικὴ ποίησις, ἥτις μόνη δύναται νὰ εἶναι καὶ ἐθνική. Πρὸς τὸν σκοπὸν δὲ τοῦτον πρέπει νὰ ταφῇ διὰ παντὸς ὁ Λογιωτατισμός, καὶ πρέπει πάσης θυσίας νὰ καλλιεργηθῇ ὁ σπόρος τῆς δημοτικῆς ποιήσεως, ὁπουδήποτε καὶ ἂν φανερωθῇ, εἴτε ἐν μέσῳ ἀκανθῶν καὶ τριβόλων εἴτε ἐν μέσῳ βορβορώδους ἐδάφους.

»Καὶ σύ, φίλτατε Ἐμμανουήλ, σὺ ὅστις ἐπροικίσθης ὑπὸ τῆς φύσεως διὰ κραταιοτάτης διανοίας, μὴ περιφρονήσῃς τὸ εἶδος τοῦτο τῆς διδασκαλίας. Γνωρίζεις ὅτι ἄγρια φυτὰ καὶ θηρία ἀνήμερα διὰ τῶν θωπειῶν καὶ τῶν περιποιήσεων μεταβάλλουσι φύσιν καὶ καθίστανται ὡραιότατα καὶ ὠφέλιμα. Πῶς

λοιπὸν δὲν θὰ τελειοποιηθῇ, πῶς δὲν θὰ προκόψῃ, πῶς δὲν θὰ βασιλεύσῃ καὶ ἡ δημοτική μας ποίησις, ἀφοῦ μετὰ στοργῆς τὴν ἐναγκαλισθῶσιν καὶ τὴν ἀγαπήσωσιν ὅλοι;

»Φθάνει... φθάνει... πρὸς Θεοῦ. Σ, ἐσκότισα καὶ θὰ βαρεθῇς τὴν φλυαρίαν μου.

»Μοῦ ἄρεσε πολὺ ὁ τίτλος τοῦ roman medical , τὸν ὁποῖον ὁ φίλτατος Γαλβάνης ἀπένειμεν εἰς τὸ σύγγραμμα τοῦ Bouchut 'Ως πρὸς τὸ «νότιον» μυελόν σου μὴ ἀνησυχῇς, ἕως ὅτου διατηρεῖται ὑγιὴς ὁ βόρειος. Στεῖλέ μου τὴν «Λίμνην» τοῦ Βλάχου· εἶμαι περίεργος νὰ τὴν ἀναγνώσω. Ἡ δική μου εἶναι ἀρκετὰ ἐπιτυχής, ἤρεσε δὲ καὶ ἐν Ἑπτανήσῳ πολύ, ἴσως διότι ἐν Ἑπτανήσῳ τὸ εἶδος ἐκεῖνο τῆς ποιήσεως εἶναι εὐπροσδεκτότερον ὡς ἐκ τῆς μακρᾶς μετὰ τῶν Φράγκων ἐπιμιξίας.

Σὲ γλυκοφιλῶ
ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ

Ἁγία Μαύρα, τῇ 12 Μαΐου 1878

Ἡ χαριτωμένη μικρὰ ἐπιστολή σας μὲ εὗρεν ἀσθενῆ· πλέον ἢ ἀσθενῆ, ἀποκτηνωμένον ἀπὸ ἕνα τρομερὸν κατάρρουν ἀπὸ ἐκείνους οἱ ὁποῖοι, κυριεύοντες τὸν ὀργανισμόν μας, ἐκμηδενίζουν ὅλας τὰς πνευματικάς μας ἰδιότητας, σταματοῦν καὶ τὴν πλέον ὁρμητικὴν φαντασίαν, παραλύουν τὰς αἰσθήσεις μας καὶ μᾶς καταδικάζουν νὰ φυτοζωῶμεν εἰς μίαν πολυθρόναν. Ἀνέμενον τὴν ἐπίσκεψίν σας καὶ δύναμαι νὰ σᾶς διαβεβαιώσω ὅτι, παρὰ τὴν ἀξιοθρήνητον κατάστασιν τῆς ὑγείας μου, ἀνέγνωσα καὶ σᾶς ἐπανέγνωσα, ὥστε νὰ διαποτισθῶ βαθέως ἀπὸ ὅλον τὸ ἄρωμα τῶν συμπαθητικῶν σας λόγων καὶ ἀπὸ ὅλην τὴν εὐχαρίστησιν, τὴν ὁποίαν μοῦ δίδει ἡ πολύτιμος φιλία σας.

Δι' ἐμὲ τὸν πτωχόν, ὁ ὁποῖος εἶμαι καταδικασμένος νὰ ζῶ εἰς αὐτὴν τὴν λησμονημένην γωνίαν τῆς Ἑλλάδος, ἔχων συνεχῶς πρὸ ὀφθαλμῶν ὅλα τὰ δεινὰ τῆς Ἠπείρου, ἐκ τῆς ὁποίας κατάγομαι, καὶ ὅλας τὰς βδελυγμίας τῶν κυρίων της· ὁ ὁποῖος συνεπῶς δὲν ἔχω καμμίαν διάθεσιν πρὸς εὐθυμίαν· δι' ἐμὲ ἡ ἐπιστολή σας καὶ τὸ πορτραῖτο σας ἀπεκάλυψαν εἰς τὴν καρδίαν μου ἕνα εἶδος χαρᾶς καὶ ἱκανοποιήσεως, τὸ ὁποῖον ἀπὸ μακροῦ δὲν εἶχον αἰσθανθῆ καὶ τὸ ὁποῖον προέρχεται ἀσφαλῶς ἀπὸ τὴν σκέψιν ὅτι πέραν τῶν θαλασσῶν καὶ τῶν ὀρέων, πολὺ μακράν, εἰς Παρισίους, εἰς τὸ μέγα αὐτὸ ἐργαστήριον τῆς ἀνθρωπίνης διανοίας,, ὑπάρχει κάποιος ὁ ὁποῖος μὲ σκέπτεται, ὁ ὁποῖος ἀναγιγνώσκει τοὺς στίχους μου, ὁ ὁποῖος τοὺς ἀγαπᾷ, καὶ ὁ ὁποῖος ὡς ἐκ τούτου καὶ μόνον ἀγαπᾷ τοὺς ἥρωάς μου καὶ ἀγαπᾷ τὴν Ἑλλάδα· καὶ ὅλα αὐτὰ εἰς μίαν ἐποχὴν κατὰ τὴν ὁποίαν, περισσότερον ἀπὸ κάθε ἄλλην φοράν, ἔχομεν ἀνάγκην παρηγορίας καὶ συμπαθείας.

Εἰς τὴν ἐποχήν μου, πρὸ τριάκοντα πέντε ἐτῶν, εἰς τοὺς Παρισίους ἀπεδίδετο πολὺ μεγαλυτέρα σημασία εἰς την ἀθησσυνιακὴν διάλεκτον, παρὰ εἰς τὴν μελέτην τῆς νεοελληνικῆς λογοτεχνίας. Ἀνεγίγνωσκον τὴν ἑλληνικὴν φρικωδῶς καὶ ἠγνόουν σχεδὸν ἐξ ὁλοκλήρου τὴν ὕπαρξιν αὐτῆς τῆς λεπτῆς γλώσσης, ἡ ὁποία κατόπιν ἀνηκούστων περιπετειῶν καὶ πολλῶν διώξεων ἀνεγνωρίσθη ἀκόμη καὶ ἀπὸ τοὺς ἀσπονδοτέρους της ἐχθρούς, ὡς ἡ μόνη ἱκανὴ νὰ ἑρμηνεύσῃ τὰς ποιητικὰς ἐμπνεύσεις τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους. Ἐνθυμοῦμαι ὅτι εἰς τὰ μαθήματα τοῦ Κολλεγίου τῆς Γαλλίας ἢ τῆς Σορβόννης,

οἱ ἀκροαταὶ ἦσαν τόσον σπάνιοι ὥστε ᾐσθάνετο κανεὶς σχεδὸν ἐντροπὴν νὰ μεταβῇ καὶ νὰ ἀκούσῃ μαθήματα τὰ ὁποῖα οὐδενὸς τὸ ἐνδιαφέρον προσεῖλκον. Ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἐθραύσθη ὁ πάγος, καί, μὲ τὰς προσπαθείας τοῦ Brunet de Presle, τοῦ κ. Egger, τοῦ κ. Legrand, τοῦ κ. Circourt καὶ υμῶν, ἡ μελέτη τῆς νεοελληνικῆς γλώσσης καὶ ὡς νέον λογοτεχνικὸν εἶδος καὶ διὰ τὸ ἐνδιαφέρον τὸ ὁποῖον ἐμπνέει κατέβαλε θέσιν μεταξὺ τῶν μεγάλων σπουδῶν τῆς συγχρόνου λογοτεχνίας.

Διὰ νὰ συλλέξω τὸ διασκορπισμένον ὑλικὸν αὐτῆς τῆς τόσον πρωτοτύπου γλώσσης, διὰ νὰ τῆς προσδώσω τὴν στιλπνότητα τῆς καλλιτεχνικῆς μορφῆς καὶ νὰ τὴν ὑποτάξω εἰς ὡρισμένους ἀπαραιτήτους κανόνας, εἰργάσθην σκληρῶς ἐπὶ τριακονταετίαν, μὴ λαμβάνων ὑπ' ὄψιν μου τὰς μανιώδεις ἐπιθέσεις τῶν λογιωτάτων μας, οἱ ὁποῖοι ἀποκλείσαντες αὐτὴν ἀπὸ τοὺς ποιητικοὺς διαγωνισμούς, ἐφρόντιζον νὰ τὴν ἐξαφανίσουν ἐντελῶς ἀπὸ τὴν μνήμην τῶν ἀνθρώπων, καὶ ἀπὸ τὸ στόμα τοῦ λαοῦ. Λοιπόν, ἡ γλῶσσα αὐτὴ βασιλεύει κυρίαρχος καὶ ἤδη μετροῦνται εἰς τὰ δάκτυλα ὅσοι τολμοῦν ἀκόμη νὰ γράφουν στίχους εἰς τὴν ψυχράν, ἄψυχον καὶ ἄχρωμον γλῶσσαν, ἡ ὁποία οὖσα ἁπλῶς ἔκτρωμα τῆς ἀργοίας γλώσσης, εἶναι καταδικασμένη νὰ μὴν ἀσκήσῃ καμμίαν ἐπιρροὴν εἰς τὴν καρδίαν ἑνὸς ἔθνους, τὸ ὁποῖον δὲν ἀντιλαμβάνεται τὴν ποίησιν εἰμὴ μόνον ὅταν ἠμπορῇ νὰ τὴν αἰσθανθῇ, νὰ τὴν τραγουδήσῃ καὶ νὰ τὴν κατανοήσῃ. Εἰς τὸν Ἀθανάσην Διάκον, εἰς τὸν Ἀστραπόγιαννον, εἰς τὸν διθύραμβον πρὸς τὸν Πατριάρχην Γρηγόριον ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ τῆς ἀποκαλύψεως τοῦ ἀγάλματός του καὶ γενικῶς, εἰς ὅ,τι ἔγραψα μετὰ τὴν «Κυρὰ Φροσύνη», προσεπάθησα νὰ μὴν καταφύγω ποτὲ εἰς τὴν καθαρεύουσαν, ἔχων τὴν πεποίθησιν ὅτι, διὰ τὴν σημερινὴν κατάστασιν τοῦ ἔθνους μας καὶ τῆς ποιήσεώς μας, ἦτο ἀπολύτως ἀνεπαρκής.

Ἀλλά, δίχως νὰ τὸ θέλω, παρεσύρθην εἰς ἕνα θέμα τὸ ὁποῖον δὲν εἶναι διόλου εὐχάριστον καὶ τὸ ὁποῖον ἔγινε δι' ἐμὲ ἀνίατος μονομανία. Δοκιμάζω ἀπίστευτον ἱκανοποίησιν βλέπων ὅτι οἱ κόποι μου δὲν ἐχάθησαν καὶ ὅτι εἰς τὰς χεῖρας σας καὶ ὑπὸ τὴν προστασίαν σας, ἡ δημοτικὴ γλῶσσα θὰ γίνῃ ἐφεξῆς ἡ κλῖμαξ διὰ τῆς ὁποίας θὰ ἠμπορῇ νὰ εἰσχωρήσῃ κανεὶς εἰς τὰς σκοτεινὰς περιοχὰς τῆς ἀρχαίας, καὶ ὅτι εἰς τοὺς δεσμοὺς ποὺ ἑνώνουν τὴν κόρην μὲ τὴν μητέρα θὰ ἀναγνωρίσετε ἀνεκκλήτως τὰς ἀποδείξεις τῆς συνεχίσεως διὰ μέσου τῶν αἰώνων τῆς νεοελληνικῆς φυλῆς καὶ τῶν σκληρῶν περιπετειῶν, τὰς ὁποίας ὑπέστη μέχρι τῶν ἡμερῶν μας.

Ἀλλὰ διὰ νὰ ἀντιληφθῆτε τοῦτο, πρέπει νὰ ἔλθετε νὰ ἀκούσετε νὰ τραγουδοῦν αἱ νεάνιδες τῶν Ἀγράφων καὶ οἱ βοσκοὶ τῆς Ἀκαρνανίας. Ὁ Mezieres, τὸν ὁποῖον σᾶς παρακαλῶ ν' ἀσπασθῆτε ἐκ μέρους μου, ἠμπορεῖ νὰ σᾶς δώσῃ μίαν ἰδέαν αὐτοῦ τοῦ ταξιδίου, ἐάν, εἰς τὴν σημερινὴν ὑψηλὴν θέσιν του, διατηρῇ ἀκόμη τὴν ἀνάμνησιν τῶν ἐκδρομῶν μας. Ἐρωτήσατέ τον ἐὰν ἐνθυμῆται τὴν ἐπίσκεψίν μας εἰς τὸ μέγα ἀμφιθέατρον τῆς Νικοπόλεως καὶ ἐὰν δὲν ἔχῃ λησμονήσει τὸ μαγικὸν πανόραμα τὸ ὁποῖον εἴχομεν ἐνώπιον τῶν ὀφθαλμῶν μας, καθήμενοι εἰς τὸ θεωρεῖον τοῦ αὐτοκράτορος Αὐγούστου. Ἐνώπιόν μας ἔλαμπε μὲ μίαν μεταλλικὴν λάμψιν ἡ θάλασσα τοῦ Ἀκτίου, ἐκεῖ ὅπου, πρὸ εἴκοσι αἰώνων, ἐκρίθη ἡ τύχη τοῦ κόσμου, ἐνῷ ὑπεράνω τῶν κεφαλῶν μας ἔκρωζον δύο ἀετοί, οἱ ὁποῖοι ἐπέτων εἰς τὸν ἀέρα, ὡς ζωντανὸν σύμβολον μιᾶς δυνάμεως νεκρᾶς ἀπὸ μακροῦ. Ὁδηγούμενοι ἀπὸ τοὺς κρωγμούς των ἀνεκαλύψαμεν τὰς φωλεάς των εἰς

μίαν ρωγμὴν τῶν ἐξωτερικῶν τοίχων τοῦ Ἀμφιθεάτρου, καὶ διὰ νὰ ἀπαγάγωμεν τοὺς ἀετιδεῖς των ἐζητήσαμεν τὴν βοήθειαν ἑνὸς νεαροῦ βοσκοῦ, ὁ ὁποῖος μᾶς ἠκολούθει καὶ ἦτο ὡραῖος ὡς ὁ Ἀπόλλων. Ἀλλά, παρατηρήσαντες ὅτι ὁ πατὴρ καὶ ἡ μήτηρ ἡτοιμάζοντο νὰ ἐπιτεθοῦν ἐναντίον του, δὲν τοῦ ἐπετρέψαμεν νὰ προχωρήσῃ εἰς τὸν κρημνόν. Εἶχον μετ' ἐμοῦ τὸ ὅπλον μου καὶ ἠδυνάμην νὰ τοὺς φονεύσω· ἀλλ' ὁ Mezieres ὁ ὁποῖος δὲν συνεμερίζετο τὴν ἀντιπάθειά μου πρὸς τοὺς ρωμαΐκοὺς ἀετοὺς δὲν μοῦ τὸ ἐπέτρεψε. Ἐδώσαμεν ὀλίγα χρήματα εἰς τὸν νεαρὸν Ἠπειρώτην καὶ ἐνθυμοῦμαι ὅτι ὁ Mezieres θαυμάζων τὴν τελειότητα αὐτοῦ τοῦ τύπου, παρετήρησεν, ὡς ἀληθὴς καλλιτέχνης, ὅτι μία τοιαύτη καθαρότης μορφῆς καὶ μία τόλμη εἰς τὸ βλέμμα ἦσαν βέβαια φυλετικῆς καταγωγῆς (σημεῖα), ἐνώπιον τῶν ὁποίων κατέρρεον ὅλαι αἱ ἀνοησίαι τοῦ Fallmerayer καὶ τῶν ὀπαδῶν του.

Ἔλθετε λοιπόν, πρὶν γηράσω τόσον, ὥστε νὰ μὴν ἠμπορῶ νὰ σᾶς ἀκολουθήσω ὡς ὁδηγὸς καὶ διερμηνεύς. Νὰ ἔλθετε καὶ θὰ εὕρετε ἐδῶ φίλους, οἱ ὁποῖοι θὰ εἶναι εὐτυχεῖς νὰ σᾶς σφίξουν μὲ ἐγκαρδιότητα τὴν χεῖρα.

Συγχωρήσατε τοὺς σολοικισμούς μου!

Ὑμέτερος ἐκ καρδίας
ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ ΒΑΛΑΩΡΙΤΗΣ

Ἁγία Μαύρα, 13 Ἰουλίου 1878

Ὁ πενθερός μου, Αἰμίλιος Τυπάλδος, ἀπέθανεν εἰς Μουρᾶνο, παρὰ τὴν Βενετίαν, περὶ τὰ τέλη τοῦ μηνὸς Μαρτίου. Ἦτο ἄνθρωπος τῶν γραμμάτων, καθηγητὴς τῆς ἱστορίας, στενὸς φίλος τοῦ Monti γαμβρὸς τοῦ Μουστοξύδη, λίαν συνδεδεμένος μετὰ τοῦ Manroni, τοῦ Tommaseo τοῦ Manin, τοῦ Foscolo, τοῦ Parini, τοῦ Nicolini λίαν διακεκριμένος συγγραφεὺς ὁ ἴδιος καὶ εἷς ἐκ τῶν πρώτων μεταξὺ ἐκείνων, οἱ ὁποῖοι, κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ αἰῶνος, συνέβαλον εἰς τὴν ἀναγέννησιν τῶν Ἑλληνικῶν σπουδῶν ἐν Ἰταλίᾳ.

Ἡ Κα Βαλαωρίτου, ἡ μοναδική του κόρη, ἠναγκάσθη νὰ φύγῃ ἀπὸ τὴν Ἁγίαν Μαύραν ἀπὸ τοῦ μηνὸς Ἰανουαρίου διὰ νὰ περιποιηθῇ τὸν πατέρα της, ὁ ὁποῖος εἶχεν ἤδη προσβληθῆ ἀπὸ ἀσθένειαν εἰς τὴν ὁποίαν ἐπρόκειτο νὰ ὑποκύψῃ. Θὰ ἀναχωρήσω αὔριον διὰ τοῦ αὐστριακοῦ πλοίου διὰ νὰ συναντήσω τὴν σύζυγον καὶ τὴν πενθερά μου καὶ θὰ μείνω εἰς τὴν θάλασσαν περίπου ἐπὶ δέκα ἡμέρας προτοῦ φθάσω εἰς τὴν Βενετίαν, διότι θέλω νὰ ἐπισκεφθῶ τὴν δεξιὰν παραλίαν τῆς Ἀδριατικῆς, ἀπὸ τῆς Πρεβέζης, ἡ ὁποία κεῖται εἰς τὴν εἴσοδον τοῦ Ἀμβρακικοῦ κόλπου, μέχρι τῆς Πόλα, ἡ ὁποία εἶναι ὁ τελευταῖος σταθμὸς πρὸ τῆς ἀφίξεως εἰς τὴν Τεργέστην. Οὕτω θὰ ἐπισκεφθῶ καὶ πάλιν τὰ αἱματοβαφῆ παράλια τῆς Ἠπείρου, τὸ Antivari τὸ ὁποῖον κατέχουν οἱ Μαυροβούνιοι, τὸ Δυρράχιον, παλαιὸν σταθμὸν τῶν Σταυροφόρων· τὸ Cattaro, εὑρισκόμενον εἰς λαμπρὰν τοποθεσίαν εἰς τὸ βάθος μιᾶς διώρυγος παρὰ τοὺς πρόποδας τῶν ὀρέων τοῦ Μαυροβουνίου· τὸ Sebenico πατρίδα τοῦ Nicola tommaseo τὸ spalatto, ὑπέρονον μὲ τὸ ρωμαΐκόν του ἀμφιθέατρον καὶ τὸ ἀνάκτορον τοῦ Διοκλητιανοῦ, ὁ ὁποῖος ἀπεσύρθη ἐκεῖ διὰ νὰ ἀποθάνῃ ἐν εἰρήνῃ ἀφοῦ ἀνεστάτωσε τὸν κόσμον· τὴν Zara τῆς Δαλματίας, χαριτωμένην πόλιν, διάσημον διὰ τὸ μαρασκίνο της· τὴν Lissa ὅπου ὁ ναύαρχος κόμης Persano ἡττήθη ὑπὸ τοῦ Teghethoff τὸ Capo d' Istria ὁπόθεν ἡ οἰκογένεια Καποδίστρια μετηνάστευσε κατὰ τὸν μεσαι-

ῶνα διὰ νὰ ἐγκατασταθῇ εἰς τὴν Κέρκυραν, δίχως νὰ ὑπολογί ·υ ἄλλους ἐνδιαμέσους σταθμούς, ὀλιγώτερον σπουδαίους ἐκείνων τοὺς ὁποί ἔχω ἀναφέρει. Ἐάν ποτε ἔλθετε εἰς τὴν Ἑλλάδα, νὰ τὸ ἐπιχειρήσετ. ὑτὸ τὸ ταξίδιον καὶ δὲν θὰ μετανοήσετε.

Ἅπαξ ἐξέλθω τοῦ ἐρημητηρίου μου δὲν εἶναι ἀδύνατον, φερόμενος ἀπὸ τὸν ἄνεμον, νὰ ἔλθω μέχρι τῶν Παρισίων, ὄχι διὰ νὰ ἐπισκεφθῶ τὴν Ἔκθεσιν, ἀλλὰ νὰ σᾶς σφίξω τὸ χέρι καὶ νὰ γνωρίσω ἐκ τοῦ πλησίον ὅλους ἐκείνους οἱ ὁποῖοι μὲ τιμοῦν μὲ τὴν συμπάθειά των.

Ἐν τούτοις πρέπει νὰ σᾶς εἰπῶ χαμηλοφώνως, λίαν χαμηλοφώνως, ὅτι ὁ θόρυβος τῶν μεγάλων πόλεων μοῦ ἔχει γίνει ἀνυπόφορος, ἰδίως ὅταν εἶναι τὸ render-vous ὅλων τῶν λαῶν ἢ ἡ ἀποθήκη ὅλων τῶν προϊόντων τοῦ ἐμπορίου καὶ τῆς βιομηχανίας. Θὰ ἤθελα νὰ ἐπανέβλεπα τὴν πόλιν τῶν Παρισίων ὅπως τὴν ἐγνώρισα εἰς τὴν νεότητά μου, ὅπως τὴν ἔβλεπον ἀπὸ τὸ παραθυράκι μου, σφύζουσαν εἰς τὸ Λουξεμβοῦργον, εἰς τὴν ὁδὸν Dauphine ὑπὸ τὰς ἀψῖδας τοῦ Ὠδείου, εἰς τὸ καφενεῖον τοῦ Βολταίρου, ἢ εἰς τὴν Chaumiére. Τώρα δὲν θὰ τὴν ἀναγνωρίσω πλέον καὶ ἐπειδὴ ἐξ ἰδιοσυγκρασίας ἢ κακῆς συνηθείας ἀρέσκομαι νὰ ἀσχολοῦμαι μὲ τὸν παλαιὸν κόσμον παρὰ μὲ τὸν νέον, πολὺ φοβοῦμαι ὅτι ἡ νέα πόλις τῶν Παρισίων δὲν θὰ ἔχῃ δι' ἐμὲ τὰ θέλγητρα τῆς παλαιᾶς πρωτευούσης τῆς Γαλλίας.

Εὐτυχῶς ὅμως θὰ δυνηθῶ νὰ ἱκανοποιήσω τὰς ἐπιθυμίας μου, ἐπαναβλέπων τὸν παλαιόν μου καθηγητὴν κ. Egger καὶ τὰς ἀπαιτήσεις τῆς προόδου ἐναγκαλιζόμενος τὸν Mezieres τὸν κ. Miller, τὸν κ. Cizcourt, τὸν κ. Legrand καὶ ὑμᾶς εἰς τὸν ὁποῖον ὁ Ἀθανάσης Διάκος μου ἀσφαλῶς ὀφείλει μέγα μέρος τῆς καλῆς του τύχης.

Αὐτὸς ὁ πτωχὸς Διάκος ἐὰν ἠμποροῦσε νὰ ἀκούσῃ τί λέγετε δι' αὐτόν! Θὰ ἐσκίρτα εἰς τὸν τάφον του. Ὅταν ἐσουβλίζετο ἀπὸ τὸν αἱμοβόρον Μεχμὲτ Κιοσσὲ-Βιζίρ, ἀσφαλῶς δὲν προέβλεπε ὅτι μίαν ἡμέραν τὸ ὄνομά του θὰ ἀντήχει εἰς τοὺς Παρισίους καὶ ὅτι θὰ ἐγίνετο ὁ συνδετικὸς κρίκος μεταξὺ ὑμῶν καὶ ἐμοῦ διὰ μέσου τῶν θαλασσῶν καὶ ὑπεράνω τῶν ὀρέων. Αὐτὰ εἶναι τὰ πλέον ἀναμφισβήτητα δικαιώματά του ἐπὶ τῆς εὐγνωμοσύνης μου πρὸς τὴν μνήμην του.

Ὑμέτερος ἐκ καρδίας
ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ ΒΑΛΑΩΡΙΤΗΣ

Ἁγία Μαύρα (χωρὶς ἡμερομηνίαν)

Σᾶς ἐντρέπομαι ποὺ εἶσθε τόσο καλὸς καὶ συγχωρεῖτε τόσον εὐκόλως· ἀλλὰ ἐντρέπομαι καὶ τὸν ἑαυτόν μου, πρῶτον διότι δὲν ἐτήρησα τὴν ὑπόσχεσιν τὴν ὁποίαν σᾶς ἔδωσα ὅτι θὰ ἔλθω νὰ σᾶς σφίξω τὸ χέρι καὶ ἀκολούθως διότι ἄφησα νὰ περάσῃ τόσος καιρὸς χωρὶς νὰ σᾶς γράψω. Ἔχετε τὴν ὑπομονὴν νὰ ἀκούσετε τὴν ἐξομολόγησίν μου καὶ εἶμαι βέβαιος ὅτι θὰ τύχω συγγνώμης.

Μόλις ἔφθασα εἰς τὴν Ἰταλίαν, ἠναγκάσθην ν' ἀσχοληθῶ μὲ τὴν βιβλιοθήκην τοῦ πενθεροῦ μου, τὴν ὁποίαν εἶχον προσφέρει ὡς δῶρον εἰς τὴν Βουλὴν καὶ ἡ ἐργασία αὐτὴ ἡ τόσον μακρὰ καὶ ἀνιαρὰ μὲ ἀπερρόφησε σχεδὸν ἐπὶ ἕνα μῆνα, ἤτοι τὰ τρία τέταρτα τῆς ἀδείας μου. Ὁ καταρτισμὸς τῶν καταλόγων, ἡ μεταφορὰ τῶν βιβλίων διὰ τῶν διωρύγων μέχρι τῆς Βενετί-

αι, αἱ ἀξιώσεις τοῦ τελωνείου καὶ ἰδίως ὁ ὅλως ἐξαιρετικὸς καύσων τοῦ παρελθόντος θέρους ἔγιναν ἀφορμὴ νὰ ἀσθενήσω καὶ ἠναγκάσθην, κατὰ συμβουλὴν τῶν ἰατρῶν, νὰ ἀναπαυθῶ ἐπὶ δέκα πέντε ἡμέρας καὶ ἀκολούθως νὰ ἐπανέλθω εἰς τὴν Ἑλλάδα προτοῦ ἐπέλθῃ τὸ πρῶτον ψῦχος τοῦ χειμῶνος.

Διὰ νὰ δυνηθῆτε νὰ συλλάβητε τὴν ἔννοιαν αὐτῶν τῶν μέτρων πρέπει νὰ γνωρίζετε ὅτι ἀπὸ τριετίας σχεδὸν ὑποφέρω πολὺ ἀπὸ μίαν νευρικὴν ἀσθένειαν, ἡ ὁποία μὲ τὴν πτῶσιν τῆς θερμοκρασίας ἐπιδεινοῦται ἐξαιρετικῶς καὶ θέτει εἰς κίνδυνον τὴν ζωήν μου. Διὰ νὰ χρησιμοποιήσω μίαν λέξιν, τὴν ὁποίαν ἐφεῦρεν ὁ κ. Bouchut, πρόκειται ὡς φαίνεται, περὶ καρδιακῆς νευρώσεως ἐπιδεινουμένης ὑπὸ μιᾶς μικρᾶς ἀνεπαρκείας τῶν βαλβίδων τῆς καρδίας, τὴν ὁποίαν ἔχω ἀπὸ τριακονταετίας, ἤτοι ἀπὸ τοῦ 1845 ὅτε προσεπάθησα νὰ σώσω ἕνα ἐκ τῶν φίλων μου, ὁ ὁποῖος ἐπνίγετο παρασυρθεὶς ἀπὸ τὴν παλίρροιαν εἰς τὰς ἀκτὰς τοῦ Jersey.

Ἐν τούτοις ἡ μικρὰ αὐτὴ ὀργανικὴ μεταβολὴ οὐδέποτε μὲ ἠμπόδισεν οὔτε νὰ ἱππεύσω τὰ ζωηρότερα ἄλογα, οὔτε νὰ κυνηγήσω τὴν ἐρυθρὰν πέρδικα εἰς τὰ βουνά μας, οὔτε νὰ διασχίζω πεζῇ ὁλόκληρον τὴν Σκωτίαν, ὁλόκληρον τὴν Ἑλβετίαν καὶ ὁλόκληρον τὸ Τυρόλον. Οὐδόποτε τὴν ἐπρόσεξα καὶ διήλθομεν μαζὶ ὅλας τὰς περιπετείας μιᾶς ζωῆς πλήρους ἀτυχημάτων, συγκινήσεων, κινδύνων καὶ θυελλῶν. Ἀλλὰ μοῦ τὸ εἶπον οἱ ἰατροὶ καὶ τοὺς πιστεύω.

Μόνον κατὰ τὰ ἐγκαίνια τοῦ ἀγάλματος τοῦ Πατριάρχου Γρηγορίου ἤρχισα νὰ ὑποφέρω ἀπὸ πολὺ συχνὴν καὶ πολὺ ἐνοχλητικὴν ταχυπαλμίαν. Ἡ ἐξαιρετικὴ ἔξαψις ὑπὸ τὸ κράτος τῆς ὁποίας ἔζησα ἐπὶ δύο μῆνας· ἡ νευρικὴ κόπωσις τῆς ἀπαγγελίας, ἡ ὁποία διήρκησε ἐπὶ μίαν ὥραν μὲ τόνον φωνῆς ἱκανὸν νὰ φέρῃ τοὺς στίχους μου μέχρι καὶ τῶν πλέον ἀπομεμακρυσμένων σημείων τῆς πλατείας τοῦ Πανεπιστημίου· ἡ μέθη τοῦ ἀπροσδοκήτου θριάμβου, αἱ κραυγαί, οἱ λυγμοί, αἱ φρενιτιώδεις ἐπευφημίαι ἑνὸς λαοῦ ὁ ὁποῖος διὰ πρώτην φορὰν ἤκουεν εἰς γλῶσσαν τὴν ὁποίαν ἠδύνατο νὰ κατανοήσῃ τὴν αἱματηρὰν ἱστορίαν τῆς ἐθνικῆς του ἀναγεννήσεως, ὅλα αὐτὰ ἔδωσαν τὴν χαριστικὴν βολὴν εἰς τὰ πτωχά μου νεῦρα, καὶ ὅταν κατῆλθον τοῦ βήματος, δύο ἰατροὶ διεπίστωσαν ὅτι ἡ καρδία μου εἶχε ἑκατὸν ἑξήντα στίξεις τὸ λεπτόν!

Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης συνεχῶς βασανίζομαι ἀπὸ ταχυπαλμίαν, ἡ ὁποία, ἂν καὶ ἦτο ἐνοχλητική, δὲν μὲ ἠμπόδιζε νὰ ἐργάζωμαι καὶ νὰ ἀπολαμβάνω τὴν ζωήν. Τώρα ἡ ταχυπαλμία αὐτὴ ἔχει σχεδὸν ἐξαφανισθῆ, ἀλλὰ ἔχει ἀντικατασταθῆ ἀπὸ τρομερὰς κρίσεις δυσπνοίας, αἱ ὁποῖαι ἐκδηλοῦνται ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρόν, μόνον κατὰ τὸν χειμῶνα, καὶ κάμνουν τὴν ζωήν μου μαρτυρικήν. Εἶναι ἕνας σπασμὸς τῶν πνευμόνων τόσο βίαιος, ὥστε ἀπορῶ καὶ ἐγὼ ὁ ἴδιος πῶς δύναμαι νὰ τὸ ὑποφέρω. Διαρκεῖ σχεδὸν ἐπὶ μίαν ὥραν καὶ δὲν συνοδεύεται ἀπὸ ἄλλον πόνον οὔτε ἄλλην αἰσθητὴν καρδιακὴν διαταραχήν. Ὁ ἰατρός μου ἰσχυρίζεται ὅτι πρόκειται περὶ ἁπλῆς νευρώσεως καὶ ὅτι θὰ θεραπευθῶ ἀσφαλῶς. Ἀλλ' ἐγὼ δὲν τὸ πιστεύω καὶ ἔχω τὴν βαθεῖαν πεποίθησιν ὅτι μίαν ἀπὸ αὐτὰς τὰς ἡμέρας θὰ ἀποχωρισθῶμεν διὰ παντός.

Ὁ ἰατρὸς Bouchut, εἰς τὴν ὡραίαν του μονογραφίαν περὶ νευρώσεως, ἰσχυρίζεται ὅτι οἱ ποιηταὶ μοιραίως προσβάλλονται ἀπὸ τὴν ἀσθένειαν αὐτήν. Θὰ ἐπεθύμουν λοιπὸν νὰ μεταβῶ νὰ τὸν συμβουλευθῶ αὐτοπρο-

σώπως εἰς Παρισίους καί, ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει, διὰ νὰ ἀποδείξω τὴν ποιητική μου ἰδιότητα, θὰ ἐπικαλούμην τὴν μαρτυρίαν σας καθὼς καὶ τὴν μαρτυριαν τοῦ Mezièzes, ἀλλὰ φοβοῦμαι τὴν κοπωσιν τοῦ σιδηροδρόμου, τον τρομερὸν θόρυβον τῆς Ἐκθέσεως καὶ πρὸ παντὸς τὰς ἀτμοσφαιρικὰς μεταβολάς, αἱ ὁποῖαι εἶναι ἡ κυριωτέρα αἰτία τῶν κρίσεών μου.

Ἐπειδὴ ἔχω χάσει τὴν εὐκαιρίαν νὰ σᾶς ἴδω, εἶναι πιθανόν, ἐκτὸς ἐὰν θεραπευθῶ ἀπὸ τὴν ἀσθένειάν μου, ὅτι δὲν θὰ συναντηθῶμεν πλέον εἰμὴ μόνον εἰς τὴν κοιλάδα τοῦ Ἰωσαφάθ.

Ἰδοὺ ἡ ἐξομολόγησίς μου. Μὴ μὲ μεμφθῆτε καὶ νὰ εἶσθε βέβαιος ὅτι θὰ λυποῦμαι πάντοτε διότι δὲν διέσχισα τὰς Ἄλπεις, ἐφόσον ἤμην τόσον πλησίον τῶν Παρισίων, ὄχι διὰ νὰ θαυμάσω τὴν Ἔκθεσίν σας, ἀλλὰ διὰ νὰ ἀναζητήσω πλησίον σας τὴν παρηγορίαν, τῆς ὁποίας ἡ πτωχή μου καρδία ἔχει τόσον μεγάλην ἀνάγκην.

Λέγω τοῦτο καὶ τὸ λέγω διότι γνωρίζω ὅτι εἶσθε ἱκανὸς νὰ μὲ κατανοήσετε. Ὁ υἱός μου Αἰμίλιος εἰς ἡλικίαν μόλις εἴκοσι ἑνὸς ἐτῶν, ἔδωσε τελευταίως τὰς διδακτορικὰς ἐξετάσεις του εἰς τὰς φιλοσοφικὰς καὶ μαθηματικὰς ἐπιστήμας εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τῆς Ἰένης καὶ ἀνεκηρύχθην διδάκτωρ Cum Caude magna. Ἀλλὰ τὸ πάθος του διὰ τὴν μελέτην ἔφθειρε τὴν ὑγείαν του καὶ κατόπιν συμβουλῆς τῶν ἰατρῶν, ἀνεχώρησεν ἀμέσως μετὰ τῆς μητρός του εἰς Μαδέραν, ὅπου θὰ παραμείνῃ καθ᾽ ὅλον τὸν χειμῶνα. Ἐλπίζεται ὅτι ὑπὸ τὴν εὐεργετικὴν ἐπίδρασιν τοῦ κλίματος ἡ ὑγεία του θὰ ἀποκατασταθῇ πλήρως. Ἀλλὰ ποῦ νὰ εὕρω τὴν ὑπομονὴν νὰ περιμένω ἕως τότε;

Παρὰ τὴν σκληρὰν κρίσιν, εἰς τὴν ὁποίαν εἶναι βυθισμένη ἡ ψυχή μου, ἐδημοσίευσα εἰς τὸ τελευταῖον φύλον τῆς «Ἑστίας» ἕνα μικρὸν εἰδύλλιον, τὸ ὁποῖον ἀσφαλῶς θὰ ἀναγνώσετε καὶ τὸ ὁποῖον βεβαίως δὲν εἶναι προϊὸν μιᾶς πονεμένης καρδίας. Τὸ ἐτιτλοφόρησα Καλογιάννος—ὁ Ἐρυθρεὺς—καὶ ἀνεγνώσθη καὶ ἐπανεγνώσθη μὲ εὐχαρίστησιν, ὄχι μόνον ἐξ αἰτίας τῆς πρωτοτυπίας του, ἀλλὰ διὰ τὴν δύναμιν καὶ τὸν χρωματισμὸν τῆς δημοτικῆς γλώσσης, ἡ ὁποία μὲ τὴν ἐξαιρετικὴν ἀνάπτυξιν τὴν ὁποίαν ἀποκτᾶ καθημερινῶς, δὲν φοβεῖται πλέον νὰ χειρισθῇ παντὸς εἴδους θέματα.

Αὐτὴ ἀκριβῶς εἶναι ἡ ἄποψίς μου. Ἀσφαλῶς εἰς τὴν Ἑλλάδα θὰ ὑπάρχουν πάντοτε ποιηταὶ ὅπως θὰ ὑπάρχουν ἴα καὶ ἀηδόνες· ἀλλ᾽ ἔχω τὴν ἱκανοποίησιν νὰ πιστεύω ὅτι κατόπιν τριακονταετῶν κόπων, μόχθων καὶ ἀγώνων κατώρθωσα νὰ κατασκευάσω, μὲ ὑλικὰ λίαν πτωχὰ καὶ ἐπεριμμένα ὡς ἀνάξια πάσης προσοχῆς, τὸ ὄργανον διὰ τοῦ ὁποίου θὰ δυνηθοῦν νὰ ψάλλουν καὶ νὰ ἐκφράσουν τὰς ἐμπνεύσεις των.

Φυσικῷ τῷ λόγῳ πρέπει νὰ γίνουν ἀκόμη πολλά. Ἀλλὰ ὑπάρχετε σεῖς, ὁ Mezieres, ὁ Legrand, καὶ δὲν θὰ ἐγκαταλείψετε τὸ ἔργον, τὸ ὁποῖον μόλις ἤρχισεν. Εἶναι ὡραία αὐτὴ ἡ γλῶσσα, εἶναι ἀξία ὅλης τῆς συμπαθείας σας· ἀλλ᾽ ὁμοιάζει μὲ τὰ ἄνθη τῶν ἀγρῶν, τὰ ὁποῖα δὲν μεταφυτεύονται. Ἔλθετε λοιπὸν νὰ μυρίσετε τὸ ἄρωμά της εἰς τὴν γενέτειράν της καὶ θὰ πεισθῆτε.

Ὑμέτερος ἐκ καρδίας
ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ ΒΑΛΑΩΡΙΤΗΣ

Συγχωρήσατε τὴν κακογραφίαν μου, σᾶς γράφω ἐν βίᾳ.

Δύο γράμματα τοῦ Βαλαωρίτη

Πρὸς τὸν Ζακυνθινὸ ἱστορικὸ καὶ θαυμαστή του Π. Χιώτη

(Στὸ πρῶτο του γράμμα πρὸς τὸν Χιώτη, ὁ Βαλαωρίτης διηγεῖται τὴ συνάντησή του μὲ τὸν Γλάδστωνα στὴ Λευκάδα, ὅταν ὁ Ἄγγλος πολιτικός, ποὺ ἐπισκέφθηκε τὰ Ἑφτάνησα, στὰ 1858, πῆγε καὶ στὴν ἰδιαίτερη πατρίδα τοῦ ποιητῆ).

Φίλτατε Χιώτη,

«Ὁ ἀγὼν τῆς Ἑπτανήσου κατὰ τῆς Προστασίας τόσην ἔχει ἱστορικὴν βαρύτητα καὶ σημασίαν, ὥστε μὴ βαρυθυμήσῃς κατ' ἐμοῦ, ἂν ἔρχωμαι νὰ ζητήσω παρὰ σοῦ τὴν διόρθωσιν λελανθασμένων τινῶν πληροφοριῶν, αἵτινες εἰσέφρησαν εἰς τὴν ἀξιόλογον ἱστορίαν σου, ἐπὶ καιρίᾳ βλάβῃ τῆς ἀληθείας καὶ τῆς δικαιοσύνης, ἥτις πρέπει νὰ ἀπονέμηται ἀμερολήπτως πρὸς πάντας τοὺς ἐν τῷ ἐνδόξῳ ἐκείνῳ ἐθνικῷ δράματι ἀγωνισθέντας.

»Ὁ Γλάδστων ἐλθὼν εἰς Λευκάδα ἔτυχεν ἐνθουσιώδους ὑποδοχῆς. Καὶ κλῆρος καὶ λαὸς καὶ δημοτικαὶ ἀρχαὶ προεστῶτες τῆς ἐξοχῆς ὅλοι συνέρρευσαν ὅπως ἴδωσιν καὶ χαιρετίσωσι τὸν Μεσσίαν, τὸν ἐρχόμενον μακρόθεν ὅπως ἱκανοποιήσῃ τοὺς δικαίους πόθους τῆς Ἑπτανήσου. Κατὰ δὲ τὴν αὐτὴν τῆς ἀφίξεώς του ἡμέραν παρήγγειλε διὰ τοῦ γραμματέως του Λακάϊ εἰς τοὺς ἀντιπροσώπους τῆς Λευκάδος, ὅτι εὐχαρίστως ἤθελε δεχθῇ αὐτοὺς εἰς ἀκρόασιν, ὅπως καὶ ἐκ στόματος αὐτῶν μάθῃ, τίνι τρόπῳ ἠδύναντο νὰ θεραπευθῶσι τὰ δεινά, ὑφ' ὧν ἀπὸ ἡμισείας περίπου ἑκατονταετηρίδος ἔπασχεν ὁ τόπος. Ἐπορεύθημεν λοιπὸν εἰς τὸ τοποτηρητεῖον, ἔνθα εἶχε καταλύσει, ἀφοῦ πρῶτον προσεκαλέσαμεν ὅσους ἠδυνήθημεν περισσοτέρους ἐκ τῶν ἡμετέρων συμπολιτῶν καὶ διετάχθημεν νὰ ἐπαναλάβωμεν καὶ πρὸς τὸν Ἀντιπρόσωπον τῆς Ἀνάσσης ὅσα ἐν τῇ Ἰονίῳ Βουλῇ διεκηρύξαμεν ὑπὲρ τῆς Ἑνώσεως.

»Ὁ κύριος Γλάδστων εἰδοποιηθεὶς περὶ τῆς ἀφίξεως ἡμῶν εὐθὺς ἀπέστειλε τὸν ὑπασπιστήν του κύριον Srtons καὶ ἐζήτησε νὰ ἴδῃ πρῶτον κατὰ μόνας ἐμέ. Εἰσαχθεὶς εἰς τὸ δωμάτιόν του εὗρον αὐτὸν ὄρθιον. Ἔδραμε δὲ πρὸς ἐμὲ τείνων φιλοφρόνως τὴν χεῖρα, καὶ μειδιῶν ὡς ἂν συνηντᾶτο μετὰ παλαιοῦ ἐγκαρδιακοῦ φίλου!

»Μὲ παρεκάλεσε νὰ καθίσω πλησίον του ἐπὶ ἀνακλιντῆρος ὀθωμανικοῦ, περιφρονῶν δὲ πάσας τὰς συνήθεις παρὰ Βρετταννοῖς ἐθιμοτυπίας ἐδίπλωσε τὸν ἕνα πόδα ὑπὸ τὸν ἄλλον καὶ ἤρχισε νὰ μ' ἐρωτᾷ περὶ τῶν ποιητικῶν μου ἔργων. Ἦσαν τότε πρόσφατοι αἱ ἐντυπώσεεις, ἃς εἶχον διεγείρει τὰ Μνημόσυνα. Ἀφοῦ δέ, χωρὶς βεβαίως νὰ ἀναγνώσῃ ποτὲ οὔτε ἕνα μου στίχον, ἐξῆρε τὴν ποιητικήν μου δεινότητα καὶ τὸν πατριωτισμόν, ὅστις μοῦ εἶχεν ἐμπνεύσει τόσον ὡραῖα στιχουργήματα, ἀφοῦ μὲ ἠρώτησε περὶ δημοτικῆς ποιήσεως, περὶ καθωμιλουμένης γλώσσης, περὶ προσῳδίας, ἀφοῦ ἐν ἑνὶ λόγῳ ἐνόμισεν ὅτι ἤμην ἀρκετὰ μεθυσμένος ἐκ τοῦ νέκταρος τῶν ἐπαίνων του καὶ μοὶ προσέφερε φιλοφρόνως τινὰ ἐκ τῶν ἔργων του, ἐκ μιᾶς ἀφήσας τὸ φιλολογικόν μας θέμα, ἤρξατο ἐκθέτων τὸν σκοπὸν τῆς ἀποστολῆς του.

»Τότε ἐγερθεὶς εἶπον πρὸς τὸν κύριον Γλάδστωνα, ὅτι δὲν μοὶ ἐπετρέπετο πλέον νὰ μείνω μόνος μετ' αὐτοῦ, ἀφοῦ ὁ λόγος δὲν ἦτο πλέον περὶ ποιη-

σεως. Ἄνευ ἐνδοιασμοῦ ἠνέῳξα τὴν θύραν καὶ προσεκάλεσα τοὺς συναδέλφους μου νὰ εἰσέλθωσι. Πρὸς ἀποφυγὴν δὲ πάσης παρανοήσεως ἀπευθυνόμενος πρὸς αὐτοὺς εἶπον, ὅτι μέχρι τῆς στιγμῆς ἐκείνης ἁπλῆν φιλολογικὴν ὁμιλίαν εἶχον λάβει μετὰ τοῦ κυρίου Γλάδστωνος καὶ ὅτι μόλις μοὶ ἀνέφερε περὶ τῆς ἀποστολῆς του ἐζήτησα τὴν ἄδειαν νὰ τοὺς εἰσαγάγω, ὅπως ἀπὸ κοινοῦ ἀποφανθῶμεν ἐπὶ τῶν ἐρωτήσεών του.

»Ὁ κύριος Γλάδστων προφανῶς δὲν ηὐχαριστήθη ἐκ τῆς ἀγροίκου ταύτης συμπεριφορᾶς μου, καὶ τῆς φωνῆς καὶ τοῦ προσώπου του ἡ αἰφνιδία ἀλλοίωσις ἐνδομύχως μ' ἔπειθον περὶ τούτου. Ἐδέχθη τοὺς συναδέλφους μου φιλοφρόνως μέν, ἀλλ' οὐχὶ καὶ περιπαθῶς. Μετὰ πολλῆς δὲ εὐφραδείας ἐξέθηκε πρὸς ἡμᾶς τὸν σκοπὸν τῆς ἀποστολῆς του. Εἶπεν ὅτι ἤρχετο νὰ θεραπεύσῃ τὰ κακῶς κείμενα, νὰ διαψεύσῃ ἐπισήμως τὰς περὶ ἀποικισμοῦ πρό τινος χρόνου διαδοθείσας φήμας, νὰ στιγματίσῃ τὸ διὰ τοῦ συντάγματος τοῦ 1877 ἱδρυθὲν ὀλέθριον σύστημα, καὶ ἐπὶ τῶν ἐρειπίων αὐτοῦ νὰ ἐγκαινιάσῃ ἄλλο σύμφωνον πρὸς τὰς προοδευτικὰς ἰδέας τοῦ αἰῶνος, πρὸς τὰς ἀρχὰς τοῦ ἀληθοῦς κοινοβουλευτικοῦ συστήματος, τοιοῦτον ἐν ἑνὶ λόγῳ οἷον ἐμπρέπει εἰς λαὸν ὑπερήφανον, φιλεύθερον, δικαιούμενον νὰ εὐδαιμονῇ ὑπὸ τὴν σκέπην τῆς ἀγγλικῆς προστασίας, μέχρις οὗ τῇ ἀρωγῇ τοῦ Ὑψίστου ἡ φορὰ τῶν περιστάσεων ἐπιτρέψῃ τὴν πραγματοποίησιν τῆς Ἑνώσεως.

»Εἰς τὰς μελιρρύτους ταύτας τοῦ κυρίου Γλάδστωνος ὑποσχέσεις ἡμεῖς ἀντετάξαμεν τὴν πεποίθησιν, ὅτι πᾶν μέτρον πρὸς θεραπείαν τῶν δεινῶν τοῦ Ἰονίου λαοῦ ἦτο μάταιον, ὅτι οἱ λόγοι, οἵτινες πρὸ πεντηκονταετίας ἴσχυσαν ὅπως τεθῶσιν ὑπὸ τὴν ἀγγλικὴν Προστασίαν αἱ Ἑπτὰ νῆσοι, ἐξέλιπον πρὸ πολλοῦ καὶ ὅτι μόνη ἐπιθυμία, μόνον φάρμακον κατὰ τῶν πολυχρονίων παθημάτων μας ἐθεωρούσαμεν τὴν Ἕνωσιν.

»Ὁ κύριος Γλάδστων συνεζήτησε μεθ' ἡμῶν μετὰ πολλῆς πραότητος τὴν ἰδέαν τῆς Ἑνώσεως καὶ δὲν ἐφοβήθη νὰ εἴπῃ ὅτι κανεὶς τίμιος Ἄγγλος δὲν ἠδύνατο νὰ κατηγορήσῃ ἡμᾶς οὕτω πως σκεπτομένους, ἀλλ' ὅτι εἶχε τὴν πεποίθησιν ὅτι οἱ καιροὶ δὲν ἐπέτρεπον εἰς τὴν Κυβέρνησιν τῆς Ἀνάσσης νὰ συγκατατεθῇ εἰς τὴν παραχώρησιν τῆς Ἑπτανήσου ὄχι μόνον διότι δὲν ἤθελε νὰ δείξῃ ὅτι αἱ κατ' αὐτῆς τοξευθεῖσαι κατηγορίαι ἦσαν ἀληθεῖς, ἀλλὰ διότι μία τοιαύτη ἀπόφασις κατ' ἀνάγκην θὰ μετέβαλλεν ἐκ βάθρων τὴν πολιτικὴν τῆς Ἀγγλίας ἐν τῷ ἀνατολικῷ ζητήματι, διότι θὰ τὴν ἐβίαζε νὰ ἀπαιτήσῃ παρὰ τῆς Ὑψηλῆς Πύλης τὴν ἀπελευθέρωσιν τῶν δεδουλωμένων Ἑλληνικῶν ἐπαρχιῶν, ὅπερ κατὰ τὸν κύριον Γλάδστωνα ἦτο ἀπαράδεκτον, ἀδύνατον.

»Οἱ ἀντιπρόσωποι τῆς Λευκάδος ἐπολέμησαν τὰς σκέψεις ταύτας τοῦ ἐκτάκτου ἀποσταλμένου καὶ ἔθεσαν τέρμα εἰς τὴν συζήτησιν, ὅτι ἄλλην ἐντολὴν δὲν εἶχον παρὰ τοῦ λαοῦ εἰμὴ νὰ περιορισθῶσιν ἀποκλειστικῶς προτείνοντες τὴν Ἕνωσιν ὡς μόνην θεραπείαν τῶν δεινῶν τῆς Ἑπτανήσου.

»Ὁ κύριος Γλάδστων μᾶς παρεκάλεσε τότε νὰ διατυπώσωμεν ἐν ἰδιαιτέρῳ ἐγγράφῳ τὰς ἡμετέρας πεποιθήσεις καὶ μᾶς ἀπεχαιρέτισε περίλυπος. Τῇ δὲ ἐπαύριον ἐνεχειρίσαμεν αὐτῷ τὸ ἔγγραφον».

Βενετία 1]13 Ἰουλίου 1867

«Ἀκριβέ μου φίλε,

Ἂν ἤμην βέβαιος ὅτι ἡ πρὸς ἐμὲ ἀμετάτρεπτος ἀγάπη σου καὶ ἡ πρὸς

τὴν δημοτικὴν ἐθνικὴν ποίησιν στοργή σου δὲν συνέτεινεν κατά τι πρὸς μόρφωσιν τῆς ὑπὲρ τοῦ «Διάκου» μου ἐκδηλωθείσης συμπαθείας σου, πίστευσον ὅτι ἡ τελευταία ἐπιστολή σου θὰ ἦτο δι' ἐμὲ πολύτιμος ἀμοιβὴ τῶν πολλῶν κόπων οὓς κατέβαλα πρὸς κατάργησιν τῆς ἐποποιίας μου ἐκείνης. Ὅπως δήποτε σοὶ εὐγνωμονῶ ἀπὸ καρδίας διὰ τὰς φιλοφρονεστάτας ἐκφράσεις σου καὶ πολὺ περισσότερον, διότι στέργεις νὰ δαπανήσῃς ὥρας τινὰς ἐκ τοῦ πολυτίμου καιροῦ σου πρὸς σύνταξιν διατριβῆς ἀφορώσης τὸ ποίημά μου.

Πίστευσον, φίλε, ὅτι μακρὰ πεῖρα τοῦ κόσμου καὶ μία κάποια καλοτυχία μου μ' ἔκαμαν νὰ ἐννοήσω ὅτι ὁ ἀληθὴς ποιητὴς τῆς νέας Ἑλλάδος ἄλλο τι πρέπει νὰ ἐπιδιώκῃ παρὰ χειροκροτήματα καὶ ἐπαίνους. Ἡ νέα ἑλληνικὴ ποίησις εἶναι κατ' ἐμὲ ἄρτος ἐπιούσιος, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ πολιτικὸν πρόγραμμα διὰ τὴν Ἑλλάδα. Χαίρω λοιπὸν ὄχι τόσον διότι γράφων περὶ Διάκου θὰ τιμήσῃς τὸ ὄνομά μου, ἀλλὰ διότι θὰ δώσῃς εἰς τὸν ἑλληνικὸν κόσμον νὰ ἐννοήσῃ ὅτι ἐκεῖ ὑπάρχει καὶ τὸ ἐθνεγερτήριον ᾆσμα καὶ τὸ σύνθημα τῆς γενικῆς ἀναστάσεως καὶ ὁ σκοπὸς τῆς πολιτικῆς πορείας τοῦ ἔθνους.

Ἕκαστον τῶν ᾀσμάτων μου δύναται νὰ σοῦ παρέξῃ ἀφορμὴν εἰς σπουδαίαν μελέτην καὶ ἐπειδὴ ἔτυχες παρὰ Θεοῦ καρδίαν ἱκανὴν νὰ αἰσθάνηται ἀληθῶς τὴν ποίησιν, πιστεύω ὅτι ἂν θελήσῃς νὰ ἀναγνώσῃς καὶ πάλιν τὸν Διάκον καὶ τὸν Ἀστραπόγιαννόν μου, χωρὶς νὰ ἐξαιρέσῃς τὰ Προλεγόμενα, τὰς ἱστορικὰς διασαφήσεις καὶ κυρίως τὴν γλῶσσαν, ἥτις καὶ μοὶ ἐστοίχισε κόπους ἀκαταλογίστους, θὰ εὕρῃς ἀνὰ πᾶν βῆμα παροῦσαν τὴν ψυχὴν τῆς Ἑλλάδος.

Ἐν Γερμανίᾳ προυξένησε βαθυτάτην ἐντύπωσιν καὶ προσεχῶς θὰ ἴδωμεν σπουδαῖα ἄρθρα περὶ Διάκου. Ἡ Δώρα Ἰστριὰς ἦλθε καὶ μὲ ἐπεσκέφθη ἐπίτηδες εἰς τὴν ἐξοχὴν τοῦ πενθεροῦ μου καὶ μὲ ὑπεχρέωσε ἐπὶ τρεῖς ὅλας ἡμέρας νὰ τῆς τὸν ἀναγνώσω ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους ἵνα μ' ἀκούσῃ ἀπαγγέλοντα.

Σ' εὐχαριστῶ διὰ τὴν ἐπιστολὴν τοῦ Θωμαζαίου καὶ τὸν συγκινητικὸν λόγον σου εἰς μνημόσυνον τοῦ μακαρίτου Σολωμοῦ. Ὁ πενθερός μου, ἡ πενθερά μου, ἡ κυρία μου σὲ ἀσπάζονται οἰκογενειακῶς. Ἐγὼ θὰ ἐπανέλθω εἰς τὴν Λευκάδα ἀφεύκτως περὶ τὴν 6ην Αὐγούστου, εἰς τρόπον ὥστε θέλεις μοὶ ἀπευθύνει ἐκεῖ ὅ,τι ἂν γράψῃς περὶ τοῦ Διάκου μου. Τὸ διδακτορικόν μου δίπλωμα ἔλαβα εἰς Πίσαν, ἀλλὰ κυρίως ἐσπούδασα εἰς τὴν Ἑλβετίαν καὶ Παρισίους, ἀφοῦ πρῶτον ἐπὶ τέσσαρα ἔτη διῆλθον μετὰ σπανίας ἐπιτυχίας πάντα τὰ ἀκαδημαϊκὰ μαθήματα ἐν Κερκύρα, ἐννοῶ τὰ ἀφορῶντα τὴν ἑλληνικὴν καὶ λατινικὴν φιλοσοφίαν, τὴν ἰταλικήν, γαλλικὴν καὶ ἀγγλικήν, τὴν φυσικὴν ὑπὸ τὸν Ὀριόλην, τὴν χημείαν ὑπὸ τὸν Πολίτην.

Ἡ ἀποστολή μου εἰς Μαυροβούνιον δὲν εἶχε, κυρίως εἰπεῖν, σκοπὸν πολιτικόν. Τὰ διαπιστευτήριά μου προήρχοντο ἐκ τοῦ μητροπολίτου Κερκύρας Ἀθανασίου, προέδρου τῆς Ἐπιτροπῆς, ἥτις εἶχε συλλέξει βοηθήματα ὑπὲρ τῶν ἀγωνιζομένων Μαυροβουνιωτῶν. Ταῦτα δὲ συνέκειντο ἐκ χρηματικοῦ καὶ ἐκ τετρακοσίων περίπου σάκκων παξιμαδίου. Ἀλλ' ἡ φιλελευθέρα ἑνωτικὴ μερὶς τῆς Ἑπτανήσου, εἰς ἣν ἀνῆκον καὶ ἐγώ, χωρὶς νὰ ἀποβλέπῃ εἰς συνδυασμοὺς ἢ εἰς μεμακρυσμένα σχέδια, εὐχαρίστως ἀνεμιγνύετο εἰς τὰ τοιαῦτα, καθόσον ἔβλεπε ταυτιζομένας τὰς προσπαθείας τῶν δούλων Σλαύων πρὸς τὰς ἡμετέρας. Ἁπλῆ λοιπὸν συμπάθεια, κατ' ἐμὴν γνώμην, καὶ οὐχὶ

ἄλλο ὑπῆρξεν ἡ ἀφορμὴ τῆς ὑπὲρ τῶν Μαυροβουνιωτῶν Ἐπιτροπῆς καὶ δεῖγμα συμπαθείας ἡ ἀποστολή μου.

Σὲ ἀσπάζομαι ἀπὸ καρδίας
ὁ διὰ βίου φίλος σου».

Ἐπιστολὴ τοῦ Βαλαωρίτη

Πρὸς τὸν Ζακυνθινὸ πολιτευτὴ καὶ συναγωνιστή του στὸν ἀγῶνα γιὰ τὴν ἕνωση τῆς Ἑπτανήσου Κ. Λομβάρδο

Τό γράμμα εἶναι τοῦ 1864.

«Ἀναγινώσκων τὴν κατὰ τὴν 22αν Ἰανουαρίου ἀγόρευσιν τοῦ κυρίου Δεληγεώργη, ἐξεπλάγην οὐκ ὀλίγον ἀπαντήσας ἐν αὐτῇ τὴν ἀκόλουθον περικοπήν:

»Ἤμην Πρόεδρος τῆς συνελεύσεως καὶ ἐπρόκειτο νὰ ἐπανεκλεχθῇ ὁ πρόεδρος. Ὁ Κόμης καὶ οἱ περὶ τὸν Κόμητα περιῆλθον καὶ κατερραδιούργουν τοὺς πληρεξουσίους νὰ ψηφίσωσι κατὰ τοῦ Δεληγεώργη, νὰ καταψηφίσωσιν αὐτὸν ὡς ἀντιδυναστικὸν καὶ ἔλεγον, ὅτι ἂν αὐτὸς ὁ ἄνθρωπος ἀναβῇ ἐκ νέου εἰς τὴν προεδρίαν, ὁ Βασιλεὺς θὰ ἀναχωρήσῃ»

Πρὸς τιμὴν τῆς ἀληθείας ὀφείλω πανδήμως νὰ ὁμολογήσω ὅτι οὐδεμία τοιαύτη ἐνέργεια ἐγένετο παρὰ τοῖς πληρεξουσίοις τῆς Ἑπτανήσου. Ἐνθυμοῦμαι μάλιστα ὅτι πολλοὶ ἐξ ἡμῶν συνελθόντες ἐν ἰδιαιτέρᾳ συσκέψει καὶ μὴ δυνηθέντες νὰ καταλήξωμεν εἰς κοινόν τι συμπέρασμα, ἀπεχωρίσθημεν μένοντες ἐλεύθεροι εἰς τὰς συμπαθείας μας. Πρὸς ἐπιμαρτύρησιν τούτου ὑπενθυμίζω εἰς τὸν κύριον Δεληγιώργην τὴν συνέντευξιν, ἣν ἔλαβον μετ' αὐτοῦ ἔν τινι τῶν δωματίων τῆς Βουλῆς, καθ' ἣν ἐξ ὀνόματος πολλῶν Ἰονίων πληρεξουσίων ἐξέφρασα πρὸς αὐτὸν ὅτι διὰ τῆς εὐγενοῦς αὐτοῦ συμπεριφορᾶς εἶχε κατακτήσει τὴν ἀγάπην καὶ τὰς πεποιθήσεις τῶν περισσοτέρων, καὶ ὅτι εἴμεθα ἕτοιμοι νὰ τὸν ψηφίσωμεν ὑπὸ μόνον τὸν ὅρον, ὅτι ἤθελεν ὑποσχεθῇ εἰς ἡμᾶς, ὅτι ἤθελε πράξει πᾶν τὸ ἐπ' αὐτῷ πρὸς ταχεῖαν διεξαγωγὴν τῶν ἐπὶ τοῦ συντάγματος συζητήσεων· τοῦτο δὲ διότι ἀφόρητος ἀπέβαινεν ὁ ἐν ταῖς Ἰονίοις νήσοις ἐπικρατῶν κυκεὼν μετὰ τὴν κατάργησιν τοῦ Ἰονίου συντάγματος καὶ τὴν ἀναχώρησιν τῶν Ἄγγλων.

Εἰς τὴν ἀπαίτησιν ταύτην ὁ κύριος Δεληγεώργης ἀπήντησεν, ὅτι ὄχι μόνον δὲν ἠδύνατο νὰ δώσῃ τοιαύτην ὑπόσχεσιν, ἀλλ' ἀπεναντίας ἐπρέσβευεν ὅτι ἡ Ἐθνικὴ Συνέλευσις ἔπρεπε νὰ διατηρηθῇ ζῶσα, ὅσον οἷόν τε περισσότερον, ὅπως ἐκ τῶν συζητήσεων αὐτῆς διαφωτίζηται καὶ καθοδηγῆται τὸ πνεῦμα τοῦ Ἡγεμόνος.

Ἐξέφρασα τότε πρὸς τὸν κύριον Δεληγεώργην τὴν λύπην μου καὶ παρετήρησα εἰς αὐτόν, ὅτι ἡ μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τῶν πληρεξουσίων τῆς Ἑπτανήσου, ὡς πρὸς τὴν χρησιμότητα τῆς παρατάσεως τῶν ἐργασιῶν τῆς Ἐθνικῆς Συνελεύσεως, ὑφισταμένη διάστασις θὰ εἶχε σπουδαίαν ἐπιρροὴν ἐπὶ τῆς ἐκλογῆς τοῦ Προέδρου. Εἰς τοῦτο προσέθηκα, ὅτι ὡς ἄτομον, ἐκτιμῶν τὴν ἀξίαν τοῦ κυρίου Δεληγεώργη καὶ θέλων νὰ δώσω εἰς αὐτὸν δεῖγμα ἀναντίρρητον τῆς ἀνεξαρτησίας τῆς ψήφου μου, ἤθελον τὸν ψηφίσει, καὶ πα-

ρεκάλεσα αὐτὸν θερμότατα νὰ ἐπιστήσῃ τὴν προσοχὴν τοῦ ψηφολέκτου ἐφ' ἑνὸς ψηφοδελτίου φέροντος τὸ ὄνομά του, τὸ γεγραμμένον κεφαλαίοις γράμμασι διὰ μολυβδοκονδύλου.

Ἡ ἐπαλήθευσις αὕτη ἐγένετο, ὁ δὲ κύριος Δεληγιώργης μὲ εὐχαρίστησεν ——

Αὐτὴ εἶναι ἡ ἀλήθεια, οὐδὲ νομίζω ὅτι συμφέρει νὰ τὴν ἀποκρύπτωμεν. —

Συγχαίρω σοι ἀπὸ καρδίας ἐπὶ τῇ ἐκλογῇ σου. Ἀλλὰ θὰ σὲ συνέχαιρον πολὺ περισσότερον, ἂν ἀντὶ τῶν 129 ψήφων ἤθελες λάβει μόνον τὰς τῶν ὁμοφρονούντων φίλων καὶ ἂν ἐν τῇ πρὸς τὸν Βουλὴν προσλαλιᾷ σου δὲν ἤθελες λησμονήσει τὸ ἀρχαῖον ριζοσπαστικόν μας πρόγραμμα».

Τρία Συλλυπητήρια γράμματα

α΄. Πρὸς τὸν ἱστορικὸ Κ. Παπαρρηγόπουλο ὅταν πέθανε ὁ γιός του ποιητὴς Δ. Παπαρρηγόπουλος

Τὸ γράμμα ἔχει ἡμερομηνία 5-4-1873

«Ἡ ἀκαταμέτρητος συμφορά σου μοῦ κατεσπάραξε τὰ σπλάχνα.

Οἱ ἄνεμοι τοῦ οὐρανοῦ καὶ τὰ μαῦρα κύματα τῆς θαλάσσης ἔφερον ἐπὶ τοῦ σκοπέλου μου τούτου τὸν ἀπέραντον κλαυθμόν σου, βασανισμένε μου φίλε. Μὲ γνωρίζουν πρὸ καιροῦ, ὅπως ἐγνώριζον καὶ ἐκεῖνον.

Πῶς νὰ πιστεύσῃ τις ὅτι ἦτο δυνατὸν νὰ τὸν χωρέσῃ ὁ τάφος; Μὴ τὸν συνεπῆρεν ἡ προσφιλὴς ἀδελφή του; Πέρυσι τοὺς ἠσπάσθην ὅλους. Ἀπέσπασα ἀπὸ τὰ φυλλοκάρδια των δάκρυα κατανύξεως καὶ ἐνθουσιασμοῦ. Μόλις παρῆλθε χρόνος καὶ μοῦ λείπουν δύο!

Ταλαίπωρέ μου φίλε! Μὴ ἀφεθῇς εἰς τὴν ἄκρατον ὁρμὴν τοιούτου πόνου. Πότιζε μὲ τὸ δάκρυ σου τὸ μνῆμα τοῦ παιδιοῦ σου, ἀλλὰ μὴ λησμονῇς, ὅτι τίποτε φονικώτερον τῆς ὀδύνης, ἥτις ἐνεφώλευσεν ἐν τῇ ψυχῇ σου.

Ὅλος ὁ βίος τῆς παρελθούσης Ἑλλάδος συνέχεται σήμερον μετὰ τοῦ ἰδικοῦ σου. Ἐσφράγισες τὸν τάφον τοῦ τέκνου σου, ἀλλ' ἀπεσφράγισες τὸν τάφον τῆς Πατρίδος καὶ ἀνέστησες ἐκ νεκρῶν λησμονημένα κατορθώματα, ἀπερίγραπτα βάσανα. Ἀπέρριψας διαβολὰς ἀλλοφύλων... Διεξεδίκησας τὴν γνησιότητα τῆς καταγωγῆς τοῦ Γένους... συνέδεσας τοὺς διασπαρμένους κρίκους τῆς ἁλύσεως, δι' ἧς συγκρατεῖται ὁ νέος μετὰ τοῦ ἀρχαίου Ἑλληνισμοῦ.. ἐζωντάνεψες τόσα κόκκαλα...., ζῆσε, Κωστάκη μου, ζῆσε! Τίς θὰ συμπληρώσῃ τὸ ἔργον τῶν χειρῶν σου; Ἡ Ἑλληνικὴ μεσαιωνικὴ ἱστορία εἶναι διὰ τοὺς πολλούς, τοὺς ἐν τῷ ἐνεστῶτι μόνον ἐντρυφῶντας, νεκρὰ καὶ παγωμένη θάλασσα, εἰς τα αχανῆ βάραθρα τῆς ὁποίας κατεποντίσθησαν ἀπειράριθμοι γενεαί, χωρὶς ν' ἀφήσωσιν εἰμὴ μικρότατα ἴχνη τῆς ἀσημάντου ὑπάρξεώς των... Εἶναι κοιμητήριον ἀτελεύτητον.... Ἀλλὰ δι' ἐσὲ εἶναι Δευτέρα Παρουσία.

Ἐξεπόρθησας τὸν ἅδην τῆς Ἑλλάδος, ἔτεινας τὴν δεξιάν σου πρὸς τοὺς

τεθνεῶτας τοσούτων αἰώνων, ἐνεφύσησας εἰς τὰ ἄψυχα στηθη των νεον πνευμα ζωῆς.... καὶ σὲ τρομάζει, Κωστάκη, ὁ ὕπνος τοῦ παιδιοῦ σου;

Ζῆσε, ζῆσε....».

β. Πρὸς τὸν ἐκλεκτὸ φιλόλογο καὶ φίλο του Ι. Σταματέλλο, ὅταν πέθανε ὁ γιός του

Τὸ γράμμα ἔχει ἡμερομηνία 3-1-1875

«Μόλις παρῆλθον ὀλίγαι ἡμέραι ἀφ' ὅτου, συνδιαλεγόμενος μετ' ἐμοῦ μακρόθεν, ἔχαιρες βλέπων ἐπαξίως ἐκτιμωμένους τοὺς κόπους σου, καὶ ἰδοὺ διὰ μιᾶς θανατηφόρον ἐπιφέρει κατὰ τῆς κεφαλῆς σου κτύπημα ἡ ἄσπλαχνος χεὶρ τοῦ θανάτου.

»Ποίαν μοὶ ἐνεποίησεν ἐντύπωσιν ἡ ἀπροσδόκητος αὕτη συμφορά σου, μόνος σύ, ὅστις γνωρίζεις πόσον ἡ καρδία μου συνδέεται μετὰ τῆς ἰδικῆς σου, δύνασαι νὰ τὸ ἐννοήσῃς.

»Ἀλλ' ὁ φιλόσοφος ὁ ἔχων ἀείποτε ὑπ' ὄψιν τὸ μυστηριῶδες δρᾶμα τοῦ ἀνθρωπίνου βίου, μόνον ἐν ἑαυτῷ εὑρίσκει παρηγορίαν ἀνάλογον πρὸς τοιαῦτα τραύματα, διότι μόνος συναισθάνεται, ὅτι ἐν τῇ μεγάλῃ ἀναγεννήσει, τῇ διὰ τῆς κολυμβήθρας τοῦ τάφου παρασκευαζομένῃ, ἀδιακρίτως περιλαμβάνονται καὶ εἰσάγονται νέοι μετὰ γερόντων καὶ ἰσχυροὶ μετ' ἀδυνάτων, διότι μόνος γινώσκει ὅτι οὐδεμίαν ἔχει σημασία ὁ χρόνος ἐνώπιον τῆς αἰωνιότητος, οὐδὲ τὸ πεπερασμένον ἐνώπιον τοῦ ἀπείρου».

γ΄. Πρὸς τὴν οἰκογένεια τοῦ Γερ. Λιβαδᾶ, ὅταν πέθανε ὁ σπουδαῖος αὐτὸς τῆς Ἑνώσεως ἐργάτης

Τό γράμμα ἔχει ἡμερομηνία 8-7-1876

«Καθ' ἡμέραν ἀραιοῦται ἡ ἱερὰ φάλαγξ τῶν ἀθλητῶν τῆν ἑνώσεως, ὁ θάνατος, εἰς τὴν ἀκαταμάχητον δύναμιν τοῦ ὁποίου ὑποτάσσονται ὁ εἷς μετὰ τὸν ἄλλον, ὅσοι ποτὲ δὲν ἔστερξαν νὰ ταχθῶσιν ὑπὸ τὸν ζυγὸν οὐδεμιᾶς ἀνθρωπίνης δυνάμεως, ὑπέταξε καὶ τὸν γενναῖον πατέρα σας, καθὼς νικᾷ τοὺς κραταιοτέρους βράχους, καθὼς ἐκριζώνει τὰς δρῦς καὶ τὰς πλατάνους. Ἀλλ' ἐνῷ ἐκ τῆς φθορᾶς τοῦ ὑλικοῦ κόσμου δὲν ἀπομένει παρὰ κονιορτὸς καὶ ψῆφις καὶ σποδός, ἐκ τοῦ θανάτου τῶν ὑπὲρ Πατρίδος ἀγωνισθέντων, τῶν ὑπὲρ τοῦ θριάμβου μιᾶς ἱερᾶς ἰδέας δαπανησάντων ὅλον τὸν βίον χωρὶς νὰ ὑπολογίσωσί ποτε οὔτε κακουχίας, οὔτε διωγμούς, οὔτε ἀπίστων τὰς πικρὰς εἰρωνείας, οὔτε τῶν ἰσχυρῶν τὰς ἀπειλὰς καὶ τὴν θρασύτητα, ἐκ τοῦ θανάτου ἐκείνων μένει τι ἀδιάφθορον, μένει ἡ νίκη τῆς ἀληθείας κατὰ τοῦ ψεύδους, κραταιοῦται ἡ πίστις τῶν ἀδυνάτων, ὁσάκις ἐπιτίθενται κατὰ τῶν δυνατῶν, πρὸς περιφρούρησιν τῶν δικαιωμάτων των, καὶ ῥιζοβολεῖ βαθύτερα εἰς τὰς καρδίας τῶν λαῶν τὸ αἴσθημα τῆς ἐλευθερίας.

Τοιαῦτά τινα διδάγματα ἀφῆκεν εἰς ἡμᾶς τοὺς νεωτέρους ὁ θάνατος τοῦ μακαρίτου πατρός σας, τοῦ συναγωνιστοῦ καὶ φίλου μου.

Ὁ Θεὸς ἂς ἔχῃ τὴν πατριωτικὴν καὶ ἀκαταδάμαστον ψυχήν του!».

Γράμματα πρὸς Συγγενεῖς

Πρὸς τὴν μητέρα του

Σεβαστὴ Μῆτερ,

«Εἴμεθα τέλος εἰς Βενετίαν. Βαδίζομεν τέλος ἐπὶ τοῦ πτώματος τῆς ἀρχαίας ἐκείνης μητροπόλεως, τῆς ὁποίας αἱ ἁλύσεις ἔδεσαν πάλαι ποτὲ καὶ τὴν δυστυχῆ Λευκάδα. Λευκάδα; Ὤ! ποία ἀνάμνησις! παρῆλθ' ἐκεῖνος ὁ καιρός, ὁπότε πλησιάζων τὴν παραλίαν τῆς Κερκύρας μακρόθεν σὲ ἠσπαζόμην, φιλτάτη μου πατρίς. Ἀνέβην πολλάκις τὸ κωδωνοστάσιον τοῦ Ἁγίου Μάρκου, ἔστρεψα πολλάκις γύρω μου τὸ βλέμμα, ἀλλὰ πού ποτε δὲν διέκρινα τὴν Λευκάδα. Προχθὲς περιφερόμενος ἐντὸς τοῦ Δουκικοῦ παλατίου, εἶδον εἰς μίαν ἄκραν εἰκόνα, ἐφ' ἧς ὑπῆρχον γραμμένα τὰ ἑξῆς «Leukas et Nicopolis», ἐδάκρυσα κρυφίως καὶ ἐπροχώρησα. Πόσον γλυκεῖαι εἶναι αἱ ἀναμνήσεις τῆς πατρίδος καὶ τῶν συγγενῶν εἰς τὰ μέρη ἐκεῖνα, εἰς τὰ ὁποῖα πρόσωπον ἓν δὲν βλέπει τις, μεθ' οὗ νὰ δύναται ἐλευθέρως νὰ ὁμιλήσῃ! Φιλτάτη μοι μῆτερ, φίλταταί μοι ἀδελφαί, πολυπόθητοί μοι συγγενεῖς καὶ φίλοι, δέχθητε ἀσμένως τοὺς ἀσπασμοὺς ἐκείνου, ὅστις τρέφεται πάντοτε μὲ τὰς γλυκείας ἰδέας τῆς συγγενείας καὶ τῆς πατρίδος» (Βενετίᾳ, 26-6-1842).

Πρὸς τὴν σύζυγόν του

«Μοὶ ἐπροτάθη ἐπισήμως ἡ θέσις τοῦ ἐπάρχου* καὶ ἐγὼ ἐπισήμως ἠρνήθην ταύτην. Ἀποδέχομαι τὰς περιποιήσεις καὶ φιλοφρονήσεις πάντων, ἀλλ' ἡ ψυχή μου δὲν εἶναι πρὸς πώλησιν. Ἐγὼ νὰ ἀφήσω τὴν κατάραν αὐτὴν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τοῦ τέκνου μου; Πᾶσα φιλοδοξία μου ἔγκειται ἐν τῇ ἀγάπῃ τῇ ἐκτιμήσει σου. Εἰς μίαν μόνην δόξαν ἀτενίζω· νὰ ζήσω καὶ νὰ ἀποθάνω ἄνευ κηλῖδος καὶ ἄμεμπτος».**

«Γλυκυτάτη μου Ἐλοϊσία, τὴν ἐπιστολὴν ταύτην σοὶ γράφω ἐν μέσῳ τῆς θυέλλης τῶν ἰδεῶν τῶν περὶ ἐμὲ μαινομένων ἐν ταῖς κρισίμοις στιγμαῖς, ἐν αἷς εὑρισκόμεθα. Ἀρκεῖ νὰ σοὶ εἴπω ὅτι τὴν στιγμὴν ταύτην (μίαν μετὰ τὸ μεσονύκτιον) εὑρίσκομαι ἐν τῇ Βουλῇ *** ἐν διαρκεῖ συνεδριάσει διὰ τὴν σύνταξιν τῆς ἀναφορᾶς, ἥτις θὰ ὑποβληθῇ εἰς τὴν Ἄνασσαν, ὅπως τῇ παρεμβάσει αὐτῆς αἱ Δυνάμεις ἀποφανθῶσιν ὑπὲρ τῆς ἑνώσεως ἡμῶν μετὰ τοῦ Ἑλληνικοῦ Βασιλείου. Διὰ τοῦτο ὁ χάρτης ἐφ' οὗ σοὶ γράφω εἶναι ἐκ τοῦ συνήθως χρησιμοποιουμένου ὑπὸ τῶν ὑπαλλήλων τῆς Βουλῆς. Χθὲς ἡ Βουλὴ ὑπερπλήρης ἀκροατῶν ὑπεδέχθη διὰ φρενιτιωδῶν ζητωκραυγῶν τὴν περὶ

---

* Θέσις τοῦ ἐπάρχου καὶ ἀπὸ ἀπόψεως περιωπῆς καὶ ἀπόψεως ἀποδοχῶν ἦτο σπουδαιοτάτη ἐν Ἑπτανήσῳ.

** Ἐπιστολὴ τῆς 1ης Ἰουνίου 1857, μετάφρασις ἐκ τοῦ ἰταλικοῦ. Ὁ ποιητὴς ἔγραφεν ἀπταίστως καὶ γλαφυρῶς τήν τε ἰταλικὴν καὶ γαλλικὴν γλῶσσαν, εἰς ταύτας δὲ ἔγραφε συνήθως πρὸς τὴν σύζυγόν του μέχρι τοῦ 1867 πιθανώτατα, ὅπως μὴ ἀπολέσῃ τὴν ἕξιν τοῦ νὰ γράφῃ ἐν ταῖς γλώσσαις ταύταις.

*** Τῆς Ἑπτανήσου, τῆς ὁποίας ἡ ἕδρα ἦτο εἰς τὴν Κέρκυραν.

τῆς Ἑνώσεως δήλωσιν τῆς Βουλῆς. Οὐδεμία ἀγόρευσις ἐπηκολούθησε τὴν δήλωσιν ταύτην, διότι ἠθελήσαμεν νὰ ἀποδείξωμεν, ὅτι ἡ ἐθνικὴ ἰδέα δὲν εἶχεν ἀνάγκην οὐδεμιᾶς ὑποστηρίξεως. Ἠσθανόμην ἀκράτητον πόθον νὰ ξεθυμάνω, ἀλλ' ἔκλινα καὶ ἐγὼ τὴν κεφαλὴν ἐνώπιον τοῦ ληφθέντος μέτρου καὶ δὲν μετανοῶ. Ἀμέσως ἐξελέγη ἐπιτροπὴ ἐνδεκαμελὴς ὅπως ἀσχοληθῇ εἰς τὴν σύνταξιν τῆς ἀναφορᾶς, ἥτις θὰ ὑπεβάλλετο εἰς τὰς Δυνάμεις. Ἐκ τῶν βουλευτῶν Λευκάδος ἐξελέγημεν ἐγὼ καὶ ὁ Μαρῖνος καὶ ἐλπίζω ὅτι, ὅταν ἀναγνώσῃς τὸ ἔγγραφον, θὰ εὕρῃς σπινθῆρά τινα ὅλως ἐμὸν ἐν αὐτῇ.

»Σήμερον εἴχομεν ἐπίσημον ὑποδοχὴν εἰς τὸ ἀνάκτορον καὶ μετὰ τὴν ὑποδοχὴν ἔκτακτον συνεδρίασιν, ἐν ᾗ ὑπεβλήθη διάγγελμα τοῦ Λόρδου. Ἐν αὐτῷ οὗτος μᾶς ὑπομιμνήσκει νὰ μὴ ὑπερβῶμεν τὰ συνταγματικὰ ὅρια.

Ἀρξαμένης τῆς συζητήσεως, οἱ ἄκροι ριζοσπάσται ἤρχισαν τοὺς συνήθεις φιλιππικούς, ἀλλ' ἀπολέσας τὴν ὑπομονὴν ἐκ τῶν ἀσκόπων συζητήσεων ἔλαβον τὸν λόγον καὶ ἐζήτησα ἐπιμόνως παρὰ τοῦ προέδρου νὰ διαλυθῇ ἡ συνεδρίασις, ὅπως ἡ ἐπιτροπὴ δυνηθῇ νὰ ἐργασθῇ εἰς τὴν σύνταξιν τῆς ἀναφορᾶς. Τὸ κοινόν, ὅπερ ἐπλήρου τὴν Βουλήν, ἐπεδοκίμασε διὰ φρενιτιωδῶν ζητωκραυγῶν τοὺς λόγους μου καὶ οὕτω διελύθη ἡ συνεδρίασις. Ἀπὸ τῆς ἑβδόμης εὑρισκόμεθα ἐν τῇ Βουλῇ καὶ ἴσως θὰ διανυκτερεύσωμεν ἐπὶ τῇ ἐλπίδι αὔριον νὰ ὑποβάλωμεν εἰς τὴν Βουλὴν τὸ κείμενον τῆς ἀναφορᾶς. Ἀπὸ χθὲς τὸ ἑσπέρας ἡ πόλις ἐφωταγωγήθη. Πανταχοῦ ἐπιγραφαί. Δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἐξερχώμεθα ἐκ τῆς οἰκίας χωρὶς ὁ λαὸς νὰ παρακολουθῇ φωνάζων ζήτω.

»Χθὲς τὴν ἑσπέραν, ἐνῷ κατάκοπος ἡτοιμαζόμην νὰ κατακλιθῶ, εἰσέβαλεν εἰς τὸν οἶκον πλῆθος λαοῦ, ἐπιθυμοῦντος νὰ μὲ ἴδῃ καὶ νὰ μὲ εὐχαριστήσῃ. Εὐτυχῶς τὰς ἡμέρας ταύτας εἶμαι καλὰ καὶ δύναμαι καὶ ἀντέχω εἰς τοιούτους κόπους. Ὁ πυρετὸς δὲν ἐνεφανίσθη πλέον καὶ σοὶ ὁρκίζομαι, ὅτι δὲν θὰ ἐμφανισθῇ· ἅμα τῇ ἀφίξει μου ὁ Gladstone μὲ προσεκάλεσεν εἰς γεῦμα, ἀλλ' ἀπεποιήθην προφασιζόμενος τὴν ὑγείαν μου»,

«Σήμερον, γλυκυτάτη μου Ἐλοϊσία, θὰ ἔλαβες ἤδη τὴν ἐπιστολήν, ἣν σοὶ ἔγραψα τὴν νύκτα τῆς Παρασκευῆς, ὅπως σοὶ ἀνακοινώσω τὰ μέχρι τῆς στιγμῆς ἐκείνης γενόμενα. Τὴν νύκτα ἐκείνην καὶ ἂν ζήσω χίλια ἔτη οὐδέποτε θὰ λησμονήσω. Ἕνδεκα ἦσαν τὰ μέλη τῆς ὑπὸ τῆς Βουλῆς ἐκλεχθείσης, ὅπως συντάξῃ τὴν ἀναφοράν, ἐν ᾗ διὰ τῆς Ἀνάσσης πρόκειται νὰ ἀπευθυνθῶμεν εἰς τὰς Δυνάμεις, ἵνα ζητήσωμεν τὴν πραγματοποίησιν τῆς Ἐθνικῆς ἑνότητος· ἀλλὰ τὸ ἔργον ἀνετέθη εἰς τὸν Παδοβᾶν, Μαρῖνον καὶ ἐμέ, ὅταν δὲ τὸ ἀναγνώσῃς, θὰ ἐννοήσῃς τίς τὸ συνέταξεν. Ἐπὶ πολλὰς ὥρας δὲν ἐσήκωσα τὴν κεφαλὴν ἀπὸ ἐκεῖνο τὸ ἔγγραφον. Ἠσθανόμην, ὅτι ἑκάστη λέξις θὰ ἠδύνατο νὰ ἔχῃ ἀνυπολογίστους συνεπείας, ὡς εἶχον τὴν πεποίθησιν, ὅτι ἐκεῖνο τὸ ἔγγραφον, οὐχὶ ἐκ τῶν ἀμέσων ἀποτελεσμάτων αὐτοῦ ἀλλὰ διὰ τὸν μέλλοντα προορισμόν του ἔπρεπε νὰ γραφῇ ὅσον τὸ δυνατὸν ἀνθρωπίνως τέλειον. Τὴν ἐπομένην ἡμέραν τὸ παρουσίασα εἰς τὴν Βουλήν. Ἀπίστευτον! Οὐδεὶς εὑρέθη, παρ' ὅλας τὰς ἐχθρικὰς διαθέσεις, ὅστις νὰ ἐπικρίνῃ τὸ ἔγγραφον τοῦτο. Ἡ ἄκρα ἀριστερὰ βλέπουσα τὴν ἧτταν αὐτῆς, ἤρχισε νὰ ἀντιδρᾷ καὶ μεταξὺ αὐτῆς καὶ ἐμοῦ ἤρξατο ἀγών, ἐν ᾧ ὁ Θεὸς ηὐδόκησε νὰ μοὶ δώσῃ πλήρη τὴν νίκην, βλέπων ἐν τῇ καρδίᾳ μου τὴν εἰλικρίνειαν καὶ τὴν ἀληθῆ ἀφοσίωσιν πρὸς τὴν ἰδέαν, ὑπὲρ ἧς εμαχόμην. Δύο μέλη τῆς ἄκρας ἀριστερᾶς, ἐν οἷς ὁ εἰλικρινέστερος πάντων Πα-

χώμης, ἀπεσπάσθησαν αὐτῆς, καὶ τὸ ἔγγραφον ἐψηφίσθη χωρὶς νὰ μεταβληθῇ οὐδὲ μία συλλαβὴ ἐν μέσῳ φρενιτιωδῶν ζητωκραυγῶν. Ἐξελθόντα ἐκ τοῦ Βουλευτηρίου μετὰ τοῦ Μαρίνου μὲ ὑπεδέχθη ἄπειρον πλῆθος λαοῦ, μὲ ἀνήρπασεν ἐπὶ τῶν ὤμων του, καὶ οὕτω μὲ περιήγαγε καθ' ὅλην τὴν πόλιν πρὸς ἔνδειξιν εὐγνωμοσύνης καὶ σεβασμοῦ. Κεκμηκὼς ἐκ τοῦ κόπου καὶ τῆς συγκινήσεως, μετὰ πολλῆς δυσκολίας κατώρθωσα νὰ εἰσέλθω ἐν τῇ κατοικίᾳ τοῦ Μαρίνου, ὅθεν εὐχαριστήσας τὸν λαὸν μόλις μετὰ δύο ὥρας ἠδυνήθην νὰ ἐξέλθω καὶ νὰ ἐπανέλθω οἴκαδε.

»Ἐλοΐσία μου, τὰ δάκρυα μοὶ βρέχουσι τοὺς ὀφθαλμοὺς ἐνῷ σοὶ γράφω ταῦτα. Ὁ θρίαμβός μου ἦτο ἀτελής, ἀφοῦ δὲν ἦσο καὶ σὺ πλησίον μου. Ἐὰν ἐπέπρωτο σήμερον νὰ ἀποθάνω, θὰ κατηρχόμην εὐχαριστημένος, ὑπερευχαριστημένος εἰς τὸν τάφον, πεπεισμένος, ὅτι ἐξεπλήρωσα τὸ καθῆκον μου ὡς πολίτης καὶ ὡς Ἕλλην. Τὴν πολιτικὴν διαθήκην, δυνάμει τῆς ὁποίας ἐξασφαλίζεται εἰς τὰ τέκνα μου ἡ ἐθνικότης των, ἐγὼ τὴν συνέταξα, ἐγὼ τὴν ἔγραψα, ὁ πατήρ των, ὁ Ἀριστοτέλης σου! Ἡ Βουλὴ διέταξε δοξολογίας καθ' ὅλην τὴν νῆσον καὶ αὔριον ἐν τῇ Μητροπόλει ὁ ἀρχιεπίσκοπος θὰ πανηγυρίσῃ ἐνώπιον τῆς Βουλῆς τὴν ἀπίστευτον ταύτην νίκην τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Ἡ πόλις εἶναι ἔξαλλος ἐκ χαρᾶς.

»Ὁ Γλάδστων, ὅστις δὲν ἀνέμενε νὰ ἀναγνώσῃ ἔγγραφον τόσον καλῶς καὶ σοβαρῶς συντεταγμένον, μαθὼν ὅτι ἐγὼ τὸ συνέταξα μοὶ διεμήνυσε διὰ τοῦ Βράϊλα τὴν ἔκφρασιν τῆς ἐκτιμήσεώς του».

«Τὴν Κυριακὴν* τὴν ἑσπέραν ἐξεδηλώθη παρὰ τῷ λαῷ τῆς Κερκύρας ἔκτακτος ἐρεθισμὸς συνεπείᾳ τῆς διαδοθείσης φήμης, ὅτι ὁ Λομβάρδος ἐσκόπευε νὰ φέρῃ ἀντιρρήσεις ἐπὶ τῆς διατυπώσεως τοῦ ψηφίσματος καὶ τῆς ἀπαντήσεως εἰς τὸ διάγγελμα τοῦ Ἁρμοστοῦ. Ὑποχωροῦντες εἰς τὴν γενικὴν πίεσιν οἱ βουλευταὶ συνῆλθον εἰς τὸν οἶκον τοῦ Παδοβᾶ περὶ τὴν ἑβδόμην τῆς ἑσπέρας καὶ ἐγὼ ἔδωκα τὸ σύνθημα τῆς συζητήσεως, καταθέτων ἐπὶ τῆς τραπέζης τὸ σχέδιον τοῦ ψηφίσματος καὶ τῆς ἀπαντήσεως, ἅτινα εἶχον ἤδη ἐπεξεργασθῇ. Ὅπως ἐξασφαλίσω εὔκολον τὴν συνεννόησιν, ἐνόμισα ἐνδεδειγμένον ὅπως τὸ ψήφισμα ἤτοι ἡ ἀπόφασις συντομευθῶσι συντόμως καὶ ἁπλῶς· οὕτω ἐπετεύχθη, ὥστε περὶ τὰς ἕνδεκα νὰ ἔχῃ ἤδη ὑπογραφῇ ὑπὸ πάντων. Εὗρον δυσκολίαν τινά, ὅπως γίνῃ δεκτὸν τὸ προοίμιον, ἤτοι ὁ πρῶτος παράγραφος, ὁ ἀρχόμενος διὰ τοῦ «προσκληθεῖσα κτλ.», ἀλλ' ἐν τέλει πάντες συνεφώνησαν, ἐκτὸς τῶν δύο ἀδελφῶν Ἀννίνου Σάβα, οἵτινες ἀπήτουν νὰ μὴ γίνῃ λόγος περὶ τοῦ Βασιλέως Γεωργίου. Ἀλλ' ὁ λαός, ὅστις εἶχε συρρεύσει εἰς τὰ παράθυρα ἀκούων με συζητοῦντα ὑψηλοφώνως, ἐξερράγη εἰς ἀγρίας φωνάς, οὕτω δ' ἐπὶ τέλους ὑπεγράφη ὑπὸ πάντων τὸ ψήφισμα. Ἦτο ἡ ἑνδεκάτη τῆς ἑσπέρας, ὁ δὲ Λομβάρδος ἰσχυρίσθη, ὅτι ἦτο ἀδιάθετος καὶ ὅτι ἦτο ἠναγκασμένος νὰ ἀποχωρήσῃ. Ἐνόησα ὅτι ἦτο ἁπλῆ πρόφασις, ὅπως ἀποφύγῃ τὴν συζήτησιν ἐπὶ τῆς ἀπαντήσεως, γνωρίζων, ὅτι ἐγὼ ἐν αὐτῇ εἶχον περιλάβῃ παράγραφον ἐκδηλοῦντα τὴν εὐγνωμοσύνην μας πρὸς τὴν προστάτιδα Ἄνασσαν. Ἐπέμεινα μετὰ πολλῆς θερμότη-

* Ἐπιστολή ἀρχῶν τοῦ Ὀκτωβρίου τοῦ 1863, σταλμένη ἀπό τήν Κέρκυρα στή Λευκάδα, ὅπου βρισκόταν ἡ γυναίκα τοῦ ποιητῆ. Ὁ Βαλαωρίτης περιγράφει ἐδῶ πῶς συντάχθηκε στό σπίτι τοῦ προέδρου τῆς Ἰονίου Βουλῆς Παδοβᾶ τό ψήφισμα γιά τήν Ἕνωση καί ἡ ἀπάντηση στόν Ἄγγλο ἁρμοστή.

τος καὶ κατέδειξα, ὅτι, ἐὰν τὸ ψήφισμα ὑπεβάλλετο μεμονωμένον ἄνευ τῆς ἀπαντήσεως, τοῦτο ἤθελε δικαίως χαρακτηρισθῆ ὡς προσβολὴ κατὰ τοῦ ἀγγλικοῦ στέμματος. Ὑπεστηρίχθη ὑπὸ τῶν Κερκυραίων καὶ τῶν Κεφαλλήνων καὶ οὕτως ὁ Λομβάρδος ἀπομείνας μόνος μετὰ τῶν περὶ αὐτὸν ἠναγκάσθη νὰ ὑποχωρήσῃ. Θεέ μου! Μικροῦ δεῖν νὰ πάθω ἐξ ἀσφυξίας κατὰ τὴν νύκτα ἐκείνην. Μέχρι τῶν τριῶν μετὰ τὸ μεσονύκτιον καρφωμένος ἐπὶ τοῦ καθίσματος καὶ περιτριγυρισμένος ὑπὸ τριάκοντα ἕξ συναδέλφων, ἠναγκαζόμην νὰ ἀπαντῶ εἰς τὰς ἀπορίας καὶ τὰς ἀμφιβολίας πάντων, ἀλλ' ἡ ἐπιμονή μου κατίσχυσεν ὅλων τῶν ἐμποδίων καὶ ἀπεφασίσθη, ὅτι τὴν ἐπομένην ὁ πρόεδρος μετὰ τὴν δοξολογίαν, ἣν ἐν τῷ βουλευτηρίῳ ἤθελε παρακληθῆ νὰ τελέσῃ ὁ ἀρχιεπίσκοπος Κερκύρας, θὰ ἀνεγίνωσκε πρῶτον τὸ ψήφισμα καὶ κατόπιν τὴν ἀπάντησιν.

»Εἶχεν ἤδη διαδοθῆ ἀνὰ τὴν πόλιν, ὅτι τὰ πάντα ἦσαν παρεσκευασμένα καὶ δύνασαι νὰ φαντασθῇς, μὲ πόσην ἀγαλλίασιν ἐγώ, ὅστις δὲν εἶχον κατορθώσει νὰ κλείσω τὸ μάτι καθ' ὅλην τὴν νύκτα, ἠγέρθην ἐκ τῆς κλίνης τὴν ἐπομένην, ὅπως παραστῶ εἰς τὸν θρίαμβον τοῦ ἐθνικοῦ ζητήματος. Συνήλθομεν ἐκ νέου ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ Παδοβᾶ, ὅπως καὶ πάλιν ἀναγνώσωμεν τὰ ἔγγραφα καὶ περὶ τὴν μεσημβρίαν στολισμένοι μὲ τὸ καθιερωμένον σύμβολον τῆς δάφνης εἰσήλθομεν εἰς τὴν Βουλήν. Ἄπειρος λαὸς ἀπέκλειε τὰς πέριξ ὁδούς. Ἦλθεν ὁ ἀρχιεπίσκοπος ἀκολουθούμενος ὑπὸ τοῦ κλήρου. Τὰ θεωρεῖα ἦσαν ἀσφυκτικῶς πλήρη. Ὁ λαὸς ἔξαλλος εἰσώρμησεν εἰς τὸν προωρισμένον διὰ τοὺς βουλευτὰς περίβολον. Αἱ ἐπευφημίαι ἦσαν διαρκεῖς καὶ εἶχόν τι τὸ ἄγριον. Μετὰ τὸ τέλος τῆς δοξολογίας συνεκεντρώθημεν κυκλοτερῶς περὶ τὸν σταυρὸν τὸν τεθειμένον ἐπί τινος τραπέζης τοῦ βουλευτηρίου καὶ τότε ὁ πρόεδρος ἀνέγνωσε τὸ ψήφισμα καὶ τὴν ἀπάντησιν.

»Καὶ ἐὰν πρόκειται νὰ ζήσω χίλια ἔτη, δὲν θὰ λησμονήσω τὴν ἁγιότητα τῆς ἐπισήμου ἐκείνης στιγμῆς. Ἡ ἐθνικὴ σημαία ἐκυμάτιζεν εἰς τοὺς πόδας τοῦ θρόνου, τὰ δάκρυα, αἱ ἐπευφημίαι ἀντήχουν καὶ ἀπέδιδον ὑπὸ τοὺς θόλους τοῦ βουλευτηρίου φοβερὰν ἠχώ. Ἐγὼ ἔκλαιον κρουνηδόν, οὐδὲ ἠδύνατο νὰ μὲ καθησυχάσωσι τὰ συγχαρητήρια τῶν συναδέλφων καὶ τῶν λοιπῶν. Ὁ ἐπίσκοπος μὲ περιεπτύχθη τρυφερῶς ἐν ταῖς ἀγκάλαις του καὶ δακρύων μοὶ ἔδωκε τὴν εὐλογίαν του. Ἐξελθόντες ἐκεῖθεν περιστοιχισμένοι ὑπὸ ἀπείρου λαοῦ, συνωδεύσαμεν τὸν ἐπίσκοπον εἰς τὸν οἶκον του, ὅστις καθ' ὁδὸν διὰ τοῦ ἑνὸς βραχίονος ἐστηρίζετο ἐπὶ τοῦ προέδρου καὶ διὰ τοῦ ἄλλου εἰς ἐμέ. Ἤμην ὅλως ἔξαλλος καὶ μὲ τὴν κεφαλὴν ἀποκεκαλυμμένην, μολονότι ἔβρεχεν, ἀπεθαύμαζον ἐκστατικὸς τὴν μεγαλοπρεπῆ ἐκείνην σκηνήν. Οὕτω περὶ τὰς τρεῖς τὸ μέγα ἔργον εἶχε συντελεσθῆ. Ἐπανῆλθον κατ' οἶκον καὶ ἐρρίφθην ἐπὶ τῆς κλίνης, ὅπου ἔμεινα μέχρι τῆς ἐπομένης συντετριμμένος, πεθαμένος ἀπὸ τὸν κόπον καὶ τὴν συγκίνησιν».

«Τὸ ἔργον τῆς καταστροφῆς* ἐξακολουθεῖ μετὰ μεγάλης δραστηριότητος· τὴν τετάρτην παρέστην θεατὴς εἰς τὴν ἔκρηξιν νέας φοβερᾶς ὑπονόμου, ἥτις ἔδωκε τὸ ὕστατον πλῆγμα εἰς τὸ φρούριον Ἀβραάμ. Ἠσθάνθην τὴν γῆν σειομένην ὑπὸ τοὺς πόδας μου καὶ εἶδον αἴφνης τμῆμα γιγαντιαῖον τείχους ἀνατινασσόμενον εἰς τὸν ἀέρα ὡς διὰ μαγικῆς ῥάβδου. Ὁ καπνὸς τῆς πυρίτιδος ἐκάλυψεν ἐπὶ ἡμίσειαν ὥραν τὸν ὁρίζοντα καὶ ἀνέπνεέ τις ἀτμό-

* Πρόκειται γιὰ τὴν ἀνατίναξη ἀπὸ τοὺς Ἄγγλους τῶν φρουρίων τῆς Κερκύρας.

σφαιραν ουσωοη και ασφυκτικήν. Σοὶ ὁρκίζομαι εἰς τὴν ζωὴν τῶν τέκνων μας, ὅτι ἐνώπιον τοιούτου θεάματος ἐσταμάτησαν οἱ παλμοὶ τῆς καρδίας μου, κατ' οἶκον δὲ ἐπανερχόμενος καὶ συναντήσας τὸν Λόρδον Ἁρμοστὴν τῷ ἔστρεψα τὰ νῶτα, καίτοι οὗτος μοὶ ἀπηύθυνε χαιρετισμὸν μετὰ ἰδιαζούσης προσηνείας. Ἡ πόλις φαίνεται νεκρά, οὐδεμία ἐμπορικὴ κίνησις, οὐδεμία κυκλοφορία χρήματος. Οἱ ἀστοὶ φοβοῦνται τὴν ἀναρχίαν».*

«Ἀπὸ Κεφαλληνίας εἰς Ζάκυνθον, γλυκυτάτη μου Ἐλοϊσία, ἐκάμαμεν καλὸν ταξεῖδι. Ἡ θάλασσα ἦτο πάντοτε τρικυμιώδης καὶ ὁ ἄνεμος σφοδρότατος, ἀλλ' ἦτο οὔριος καὶ ὁ διάπλους διήρκεσε μόνον τρεῖς ἥμισυ ὥρας. Πλείονες τῶν πεντήκοντα λέμβων στολισμέναι καὶ μετὰ τῆς μουσικῆς ἦλθον ὅπως μᾶς ἀποβιβάσωσιν. Γνωρίζεις ποίαν εἶχον περὶ ἐμοῦ γνώμην ἐν Ζακύνθῳ, κατέβαλον ἑπομένως πᾶσαν προσπάθειαν ὅπως μὴ ἀποβιβασθῶ. Μάταιαι προσπάθειαι! ἀνηρπάγην ὑπὸ τοῦ πλήθους καὶ εὑρέθην εἰς τὴν παραλίαν ἐν μέσῳ ἀπείρου λαοῦ. Μᾶς ἔφερον μέχρι τῆς ἐκκλησίας τοῦ ἁγίου Διονυσίου, ἔνθα ἐψάλη δοξολογία. Πάντοτε φερόμενοι ὑπὸ τῆς θυέλλης τοῦ λαοῦ, περιήλθομεν τὴν πόλιν. Ὁ ἐνθουσιασμὸς μετεβλήθη εἰς μέθην καὶ κατόπιν εἰς ἀληθῆ μανίαν. Ἐκραύγαζον· «Ζήτω ὁ Παδοβᾶς! Ζήτω ὁ Λομβάρδος!» ἀλλ' οὐδεὶς ἐπρόφερε τὸ ὄνομά μου. Τὰ ἄνθη ἅτινα ἔπιπτον ἐπὶ τῶν κεφαλῶν μετὰ ζαχαρωτῶν ἐκάλυπτον τὰς ὁδούς. Ἡ περιοδεία αὕτη διήρκεσε τρεῖς ὥρας.

»Μᾶς ὡδήγησαν κατόπιν εἰς τὴν Λέσχην τῆς Ἀδελφότητος, ἥτις ἦτο ἡ λαϊκωτέρα. Ἐκεῖ μᾶς προσέφεραν ἀναψυκτικά, μεθ' ὃ ὁ Παδοβᾶς ἀπήγγειλεν ὀλίγας λέξεις, ὅπως εὐχαριστήσῃ. Αἴφνης ἀπέραντος βοὴ ἀντηχεῖ ἐν ταῖς αἰθούσαις καὶ ἐπαναλαμβάνεται ὑπὸ τοῦ πληροῦντος τὰς ὁδοὺς λαοῦ. «Ζήτω ἡ Λευκάς! Θέλομεν νὰ ἀκούσωμεν τὸν ποιητήν, ὁ Βαλαωρίτης νὰ ὁμιλήσῃ!».**

«Οἱ πρέσβεις, εἰδοποιηθέντες, μὴ ἐξαιρουμένου τοῦ Ὀθωμανοῦ, παρίσταντο, αἱ ἐκλεκτότεραι τῶν Ἀθηνῶν κυρίαι, ὁ κλῆρος, γέροντες ἀγωνισταί, λαὸς ἄπειρος, κρητικαὶ οἰκογένειαι, πατριωτικαὶ ἐπιτροπαί, ἑνὶ λόγῳ τὸ Βουλευτήριον ἐκ πρώτης ὄψεως ἔδειχνεν ὅτι κάτι σπουδαῖον καὶ ὅλως ἔκτακτον ἔπρεπε νὰ λάβῃ χώραν κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην. Μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν τῶν πρακτικῶν ἐζήτησα τὸν λόγον· ἄλλοι πρὸ ἐμοῦ εἶχον ἐγγραφῆ, ἀλλ' ὑπεχώρησαν. Ἐκάθητο πλησίον μου ὁ Κουμουνδοῦρος καὶ μοῦ εἶπεν «ἀπὸ τὸ Θεὸ καὶ στὰ χέρια σου». Τὰ γόνατά μου ἔτρεμον. Ἡ καρδία μου ἔφευγε πουλί... Σιωπὴ νεκρώσιμος ἐπέρχεται.., ἀρχίζω. Ἐπὶ μίαν καὶ ἡμίσειαν ὥραν ἐτήρησα τὸν λόγον. Αἱ χειροκροτήσεις κατήντησαν πλέον νὰ εἶναι διηνεκὴς βροντή, τὰ δάκρυα ἔπιπτον κρουνηδὸν καὶ ἐγὼ δυσανασχετῶν διότι μοὶ ἀνεχαίτιζον τὴν ὁρμὴν τοῦ λόγου, ἐκραύγαζον «σιωπή!». Ὁ Πρόεδρος ὄπισθεν ἐμουρμούριζε: «Πάει στὸ διάολο σήμερα ὁ κανονισμός», οἱ στενογράφοι ἔμειναν παράλυτοι καὶ μὲ ἐθεωροῦσαν.. Ἐκ τῶν ἀκροατηρίων ἔφθασεν εἰς τὴν ἀκοήν μου ἡ φλογερὰ ἀναπνοὴ τοῦ κόσμου καὶ ἤκουα τοὺς παλμοὺς τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ· εἶναι περιττὸν νὰ σοῦ εἴπω περισσότερα.

---

* Ἐπιστολὴ τῆς 14|27 Μαρτίου 1861, ἐκ τοῦ ἰταλικοῦ.

** Ἐπιστολὴ τῆς ἰδίας ἐποχῆς. Ὁ Βαλαωρίτης καὶ ὁ Παδοβᾶς πηγαίνοντας στὴν Ἀθήνα, πέρασαν ἀπὸ τὴ Ζάκυνθο, ὅπου τοὺς ἔγινε ἐνθουσιώδης ὑποδοχή.

ἔπρεπε νὰ εἶναί τις παρὼν διὰ νὰ ἴδῃ τί συνέβη. Κατέβην τοῦ βήματος· ἡ συνεδρίασις διεκόπη ἐπὶ ἡμίσειαν ὥραν. Ἐντὸς τοῦ δωματίου ἐγὼ ἤμην ἤδη κατάκοιτος. Θαυμάζω πῶς οἱ πνεύμονές μου ἀντέσχον καὶ πῶς ἡ καρδία μου δὲν ἔσπασεν, ἔξωθεν αἱ χειροκροτήσεις ἠκολούθουν. Εἰσέρχονται ὅλοι οἱ βουλευταὶ προεξαρχόντων τῶν ὑπουργῶν καὶ μὲ ἀσπάζονται. Τί νὰ σοῦ εἰπῶ. ἡ ἡμέρα ἡ χθεσινὴ ἦτο ἐκ τῶν ὡραιοτέρων τῆς ζωῆς μου καὶ ἂν ἀπέθνησκα τὴν στιγμὴν ἐκείνην, θὰ ἐπήγαινα εὐχαριστημένος».*

«Λίζα μου!

Δὲν ἔχεις ἰδέα πόσον αἰσθάνομαι τὸν ἐξευτελισμόν, ὅταν διὰ προσωπικὰ ζητήματα ὑποχρεοῦμαι ν' ἀναβοκαταβαίνω τὰ ὑπουργεῖα. Εἴτε καλῶς εἴτε κακῶς τὸ ὄνομά μου, τὸ πρόσωπόν μου εἶναι τοῖς πᾶσι γνωστὸν ἐν Ἀθήναις καὶ ἔπρεπε νὰ εἶσαι εἰς τὴν θέσιν μου διὰ νὰ ἰδῇς πόσον εἶναι βαρεῖα ἡ ἐλεημοσύνη ἑνὸς ὑπουργοῦ, ἔστω καὶ φίλου. Τὸ πικρὸν ἐκεῖνο χαμόγελον, δι' οὗ συνοδεύετο ἡ καταφατικὴ ἀπάντησίς του, εἶναι τὸ αἰσχρὸν ἀντίτιμον τοῦ ἠθικοῦ ἀγοραπωλητηρίου, καὶ ὅστις ἔχει τὴν καρδίαν ὀλίγον ὑγιᾶ δὲν δύναται νὰ μὴ τὸ αἰσθανθῇ ὡς μάχαιραν βυθιζομένην εἰς τὰ σπλάχνα».**

«Λίζα μου,

Ἐκ δύο ἀλλεπαλλήλων τηλεγραφημάτων μου θὰ ἔμαθες ἤδη σὺ καὶ οἱ συμπολῖται μου τὰ ἐν τῇ Βουλῇ διατρέξαντα κατὰ τὴν συνεδρίασιν τῆς παρελθούσης Τετράδης. Ἡ αὐθάδεια τῆς Κυβερνητικῆς μερίδος καὶ ἡ ἀνυπόφορος προπέτεια τῶν Ἰακωβάτων εἶχον κορυφωθῇ ἐπὶ τοσοῦτον ὥστε καὶ ἐξ αὐτῶν τῶν συμπολιτευομένων μελῶν τῆς ἐξελεγκτικῆς ἐπιτροπῆς τινὲς ἀπεσπάσθησαν, ἰδίως ὁ Χατζόπουλος καὶ ὁ Παπαμιχαλόπουλος. Ἡ συζήτησις ἡ ἀφορῶσα εἰς τὴν ἐκλογὴν τῆς Γόρτυνος εἶχε παραταθῆ ἐπὶ δύο ἡμέρας. ἐγὼ δὲ εἰσῆλθον ἐν τῷ Βουλευτηρίῳ τὴν Τετράδην περὶ τὰς τέσσαρας τοῦ ἀπογεύματος. Ὁ Λομβάρδος καί τινες ἐκ τῶν ἀντιπολιτευομένων ἐνοήσαντες, ὅτι εἶχον παραμορφωθῆ τὰ πρακτικὰ τῆς προτεραίας καὶ ὅτι εἶχε διαγραφῆ ὁλοσχερῶς τὸ μέρος, ὅπερ ἀπέβλεπον εἰς τὴν ὁμολογίαν τοῦ Χατζοπούλου, ἐζήτουν ἐπιμόνως τὴν διόρθωσιν αὐτῶν. Ἡ συμπολίτευσις ἠρνεῖτο καὶ ἀπέναντι τῆς τηλικαύτης θρασύτητος, ἡμεῖς ἐπεκαλέσθημεν τὴν μαρτυρίαν τοῦ κ. Χατζοπούλου. Ἠγέρθη οὗτος ἀπὸ τῆς ἕδρας του καὶ ἐπιμαρτυρεῖ, ὅσα ἐν τῇ προηγουμένῃ συνεδριάσει εἶχεν ἀναφέρει, ἐπιπλήτων τὴν πλειοψηφίαν διὰ τὴν βίαν ἣν μετήρχετο. Ὁ Ἰακωβᾶτος τὸν ἀποκαλεῖ ἀναιδῆ ψεύστην, ἄτιμον καὶ ἐκ τῶν ὕβρεων τούτων ἐπέρχεται σύγχυσις καὶ θόρυβος μέγας. Ὁ Ζάνος, αὐτὸς ἐκεῖνος, ὅστις τόσον σὲ ἐπεριποιήθη ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ ὅστις εἶναι στενὸς φίλος μου, παρατηρεῖ εἰς τὸν Ἰακωβᾶτον, ὅτι ἔπρεπε νὰ χαλινώσῃ τὸ στόμα του καὶ νὰ μὴ ἀγνοῇ, ὅτι ὑβριζομένου ἑνὸς βουλευτοῦ τόσον βαναύσως ὑβρίζεται ἡ Βουλὴ καὶ τὸ ἔθνος. Ὁ

---

* Ἐπιστολὴ 19ης Ἰανουαρίου 1867, ἑλληνιστή. Ὁ Βαλαωρίτης περιγράφει τὴν ἐντύπωση ἀπὸ τὸ λόγο ποὺ ἐξεφώνησε στὴν Ἑλληνικὴ Βουλή, στὶς 18 Ἰανουαρίου τοῦ 1867, γιὰ νὰ ἐξασφαλίση τὴν ψήφιση τῶν στρατιωτικῶν καὶ δικονομικῶν μέτρων ποὺ πρότεινε ἡ Κυβέρνηση Κουμουνδούρου.

** Ἐπιστολὴ 15ης Νοεμβρίου 1867. Ἡ ἐπιστολὴ αὐτὴ δείχνει πόσο εἶχε κιόλας βαρεθῆ ὁ Βαλαωρίτης τὸ ἀχθοφορικό, καθὼς τὸ ἔλεγε σὲ ἄλλη ἐπιστολή του ἐκείνης τῆς εποχῆς, ἔργο τοῦ βουλευτοῦ.

Ἰάκωβᾶτος, ἄκρατος ἐν τῇ προπετείᾳ του, ἀφίνει τὸν Χατζόπουλον καὶ ἀπευθυνόμενος πρὸς τὸν ἀγαθὸν Ζάνον ἀποκαλεῖ καὶ τοῦτον ἄτιμον καὶ κλέπτην. Ἠσθανόμην τὸ αἷμα μου βράζον καὶ τὰ βλέμματά μου ἤστραπτον ἐκ τοῦ θυμοῦ. Προσέρχομαι κατὰ τὴν στιγμὴν ἐκείνην πρὸς τοὺς ἀναιδεῖς ὑβριστὰς καὶ λαβὼν ἐκ τῆς χειρὸς τὸν Χαράλαμπον Ἰακωβᾶτον τὸν ἐτίναξα βιαίως καὶ τῷ εἶπον, ὅτι θὰ τὸν τιμωρήσω, ἂν δὲν ἔπαυε προπηλακίζων τοὺς φίλους μου. Αὐτὸς ἤρχισε νὰ καγχάζῃ εἰρωνικῶς καὶ ἐγὼ εἰς ἀπάντησιν τοῦ κατέφερα ἓν τοιοῦτον ράπισμα ἐπὶ τοῦ προσώπου, ὥστε ἔπεσε κατὰ γῆς. Ὁ ἀδελφός του ἠγέρθη καὶ μοὶ ἐπετέθη μετὰ πολλῶν ἄλλων, ἀλλ' ἐν μέσῳ αὐτῶν κατέφερα τοιαῦτα κτυπήματα, ὥστε οὔτ' ἐγὼ ἐννοῶ πόθεν μοὶ ἤρχετο τοιαύτη δύναμις. Ἐν τούτοις οἱ φίλοι μου ἔδραμον ὁλόγυρά μου. Ὁ Κορωναῖος, ὁ Κορυζῆς, ὅστις μανικὸς ὢν διὰ τὴν ἀκύρωσιν τῆς ἐκλογῆς του ἐπλήρωνε τὸν Γεώργιον Ἰακωβᾶτον διὰ φοβερῶν γρονθοκοπημάτων, οἱ βουλευταὶ τῆς Ζακύνθου. ὁ Σαράβας, ὁ Πετμεζᾶς, ὁ Κατσάκος Μαυρομιχάλης καὶ ἄλλοι πολλοί. Φαντάσθητι μόνη τί ἔγινεν. Ἐκενώθησαν τὰ ἀκροατήρια. Ἡ φρουρὰ ἐτέθη εἰς τὰ ὅπλα, ἡ συνεδρίασις διελύθη καὶ ἅπασα ἡ ἀντιπολίτευσις μὲ συνώδευσεν εἰς τὸ Ξενοδοχεῖον.*

«Μόλις ἤρχισα προοιμιάζων, τὰ ἀκροατήρια ἐζητωκραύγασαν, ἡ μερὶς τοῦ Βούλγαρη, προαισθανομένη τὸ τοιοῦτον, εἶχε λάβει τὰ μέτρα της, ὅπως διὰ τοῦ θορύβου καὶ τῶν κραυγῶν μοῦ πνίξῃ τὸν λόγον. Ἀντιπαρετάχθην κατὰ τῆς βίας ταύτης σὰν καλὸ παλληκάρι. Τὰ ἀκροατήρια ἐχειροκρότουν κάθε μου λόγον. Αἱ Κυρίαι ἔσειον τὰ χειρόμακτρά των. Ἐγὼ φοβούμενος μήπως ἀπηλπισμένος τις ἢ πληρωμένος τολμήσῃ νὰ μὲ θίξῃ ἐπὶ τοῦ βήματος, ἐκράτουν ἕτοιμα τὰ πιστόλια καὶ ἤμην ἀποφασισμένος νὰ τιμωρήσω σκληρῶς τὸν προπετῆ. Οὐδεὶς ἐπλησίασεν, ἀλλ' ἐν τούτοις αἱ κραυγαὶ τῶν συμπολιτευομένων ηὔξανον. Τότε δράξας τὴν στιγμὴν διεμαρτυρήθην διὰ τῶν ἑπομένων λέξεων· «Διαμαρτύρομαι κατὰ τῆς παραβιάσεως τοῦ ἱερωτέρου τῶν δικαιωμάτων, κατὰ τῆς παραβιάσεως τῆς ἐλευθερίας τοῦ λόγου. Αἰσθάνομαι συντριβομένην τὴν καρδίαν μου ἀναλογιζόμενος, ὅτι, ἀφοῦ ἐπὶ δεκαπέντε ἔτη, ἔχων ἐνώπιόν μου τὰς λόγχας καὶ τὰ τηλεβόλα τῆς ξενικῆς προστασίας, οὐδεὶς οὐδέποτε ἐτόλμησε νὰ μὲ διακόψῃ ἀγορεύοντα ὑπὲρ τῆς Ἑνώσεως, μοῦ ἦτο πεπρωμένον ἐν αὐτῇ τῇ Ἑλληνικῇ Βουλῇ νὰ παρασταθῶ μάρτυς τῆς σφραγίσεως προνομίου κατακτηθέντος διὰ ποταμοῦ αἱμάτων. Διαμαρτύρομαι ἐνώπιον τοῦ Ἔθνους κατὰ τοιαύτης βίας (Ζητωκραυγαί, χειροκροτήσεις». Παραιτῶ τὸ βῆμα, ἡ ἀντιπολίτευσις ἐγείρεται σύσσωμος, ἀσπάζεται τὴν διαμαρτύρησίν μου καὶ ἐξερχόμεθα τοῦ Βουλευτηρίου. Τὸ πλῆθος τοῦ λαοῦ μᾶς παρακολουθεῖ. Μένει ἡ συμπολίτευσις μόνη καὶ ψηφίζει τὴν ἀποδοκιμασίαν διὰ τὸ ξυλοκόπημα τοῦ Ἰακωβάτου.**

«Ἐν τούτοις ὁ Μήτσας καὶ ὁ Ζῆκος, οἵτινες ἦλθον εἰς τὰς Δυτικὰς ἐπαρχίας τοῦ Βασιλείου νὰ προκαλέσωσιν ἕνα ὁποιονδήποτε συμβιβασμὸν μὲ τοὺς λῃστάς, ἀπέτυχον καὶ ἐπανέρχονται ἄπρακτοι. Οἱ λῃσταὶ δὲν ἔστερξαν νὰ δώσουν πίστιν εἰς τὴν Κυβέρνησιν προτρέπουσαν αὐτοὺς νὰ παρα-

---

* Ἐπιστολὴ τῆς 12 Ἰουνίου 1868. Περιγράφει ὁ Βαλαωρίτης τὸ πολύκροτο ἐπεισόδιό του μὲ τοὺς Ἰακωβάτους, ποὺ ἔγινε ἀφορμὴ νὰ ἐγκαταλείψῃ ὁριστικὰ τὴν πολιτική.

** Ἐπιστολὴ τῆς ἰδίας ἐποχῆς σχετικὴ μὲ τὰ ἐπακόλουθα τοῦ ἐπεισοδίου τοῦ ποιητῆ μὲ τοὺς Ἰακωβάτους.

δοθῶσιν εἰς τὴν Δικαιοσύνην καὶ ὑποσχομένην εἰς αὐτοὺς τὴν χάριν μετὰ τὴν καταδίκην. Τοιουτοτρόπως ὁ πόλεμος ἐκηρύχθη ἀμέσως καὶ αἱ ἐχθροπραξίαι ἤρχισαν. Εἰς Ἀστακὸν ἐλήστευσαν ἓν πλοῖον ἰταλικὸν καὶ τοῦ ἐπῆραν τάλ. 1000 (δραχ. 6000), ἠχμαλώτισαν δὲ καὶ δύο ἐκ Ζαβέρδας. Τὸ κακὸν θὰ προβῇ πολὺ περαιτέρω καὶ ἡ ἐπέκτασις αὐτοῦ τίς οἶδε ποῖον χαρακτῆρα θὰ τοῦ δώσῃ. Εἰς Βάλτον ἰδίως, ἡ θρασύτης τῶν ληστῶν ἐκορυφώθη. Ἐκεῖ παρὰ τὰ νενομισμένα ἠχμαλώτισαν ενα καὶ ἀφοῦ ἔλαβον 15 χιλ. δραχμῶν λύτρα, εἰς ἐπίμετρον τὸν ἐβασάνισαν ἀσπλάχνως καὶ τὸν ἀποκεφάλισαν».*

«Ὁ Καραγιαννόπουλος διατείνεται ὅτι οἱ λησταὶ θὰ τεθῶσιν ὡς ὑποψήφιοι ἢ οἱ λησταὶ θὰ διευθύνωσι τὰς ἐκλογάς, διότι ἐλπίζουν νὰ σχηματίσουν οὕτω βουλὴν ἰδικήν των, ἥτις νὰ τοὺς ἀμνηστεύσῃ. Πρόσθες ὅτι πολλοὶ ἐκ τῶν ληστῶν κατηχίζουν τὸν κόσμον κατὰ τῆς Βασιλείας καὶ προκηρύττουσι τὴν δημοκρατίαν. Αὐτὸ μόνον μᾶς ἔλειπε! Τὸ καρναβάλι περνᾷ ἥσυχον, χωρὶς προσωπιδοφόρους, διότι κανεὶς δὲν τοὺς δέχεται διὰ τὸν φόβον τῶν ληστῶν· ὁ φόβος οὗτος ἐπεκράτησεν ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε ἐκτὸς ἐμοῦ κανεὶς δὲν ἐξέρχεται πλέον τῆς πόλεως. Τὸ βέβαιον εἶναι ὅτι μία συμμορία ἐξ 11 κακούργων εἰσῆλθεν εἰς τὴν Λευκάδα καὶ προσεπάθησε νὰ συνάψῃ σχέσεις μὲ τοὺς χωρικούς μας καὶ νὰ γνωρίσῃ τὸν τόπον καὶ τὰ μονοπάτια. Τὴν παρελθοῦσαν ἑβδομάδα, τὴν Πέμπτην τὸ ἑσπέρας, μὲ κατέλαβε ραγδαιοτάτη βροχὴ εἰς Καθάριαν Ράχην, ἔνθα εὑρισκόμην πρὸς ἐπιτήρησιν τῶν ἐργατῶν. Ἀπεσύρθην εἰς τὴν μονὴν Ὁδηγητρίας μέχρις οὗ περάσει ἡ βροχή, καὶ τοιουτοτρόπως μὲ εὑρῆκεν ἡ νὺξ ἐπὶ τῆς ἐρήμου ὁδοῦ, ἥτις ἄγει πρὸς τὰ μέρη ἐκεῖνα. Ὅταν ἔφθασα εἰς τὴν διακλάδωσιν τῆς Μεγάλης Βρύσης, εἶδα ἐρχομένους πρὸς ἐμὲ τέσσαρας φουστανελλοφόρους ὡπλισμένους μέχρις ὀδόντων καὶ ἐπὶ κεφαλῆς αὐτῶν ἕνα χωρικόν. Ἤμην ὡπλισμένος κ' ἐγὼ κ' ἔμεινα παρὰ τὸν κορμὸν μιᾶς ἐλαίας προσμένων τὸ ἀποτέλεσμα τῆς ἀπροσδοκήτου ταύτης συναντήσεως. Μὲ ἐπλησίασαν μὲ πολὺ σέβας. Ὁ χωρικὸς ἦτο Λευκάδιος καὶ ἄλλοτε εἴχομεν ποιμένα, Κούρτης ἐξ Ἐγκλουβῆς. Οἱ ἄλλοι ἦσαν λησταί. Ὁ εἷς ἐξ αὐτῶν Παπαγεωργάκης, ὁ ἄλλος Περιστέρης, τοὺς ἑτέρους δύο δὲν τοὺς ἐγνώριζα, ἐνῷ τοὺς δύο πρώτους τοὺς ἐγνώριζα. Εἷς ἐκ τῶν ἀγνώστων μὲ ἠρώτησε διατὶ κατ' ἐκείνην τὴν ὥραν ἐξέρχομαι μόνος χωρὶς νὰ φοβοῦμαι. Τοὺς ἀπήντησα ὅτι, ὅταν ἔχῃ τις τὴν συνείδησιν καθαρὰν καὶ τὴν ἀπόφασιν νὰ μὴ παραδοθῇ εἰς κανένα ζωντανός, τότε δὲν φοβεῖται παρὰ τὸν Θεόν. Τοὺς ἠρώτησα ποῦ ἐπορεύοντο καὶ διατὶ ἔφερον τὰ ὅπλα, ἐνῷ εἴμεθα ἐν εἰρήνῃ. Μοῦ ἀπήντησαν ὅτι ἐβγῆκαν νὰ γνωρίσουν τὴν Λευκάδα καὶ ὅτι εἰς τὴν θέσιν εἰς ἣν εὑρίσκοντο μόνη ἐλπίς των ἦσαν τὰ ὅπλα των. Ἠθέλησαν νὰ μάθουν περὶ τῆς προσδοκωμένης ἀμνηστίας των καὶ τοὺς ἀπήντησα ὅτι ἦτο ἀδύνατον νὰ ταῖς δοθῇ τοιοῦτον δικαίωμα δὲν τὸ ἔχει πλέον ὁ Βασιλεύς. Ἦσαν νέοι ὡραιότατοι, εἷς ἐξ αὐτῶν ἔφερεν ὅλον τὸ γένειον μαῦρον, κατάμαυρον ὡς τὴν νύκτα ἥτις μᾶς ἐκάλυπτεν καὶ ὡς τὴν καρδίαν του. Οὗτος ἐφαίνετο πολὺ σκυθρωπὸς καὶ χωρὶς νὰ μοῦ ἀπευθύνῃ ποτὲ τὸν λόγον μὲ ἐκύτταζεν ἀσκαρδαμυκτὶ καὶ ἐχάϊδευε τὰ ὅπλα του. Ἐγὼ ἐπίσης εἶχα τὸ δάκτυλον εἰς τὸ σκάνδαλον καὶ ἤμην ἕτοιμος νὰ ἐξαπλώσω δύο κατὰ γῆς, ἂν ἔβλεπα ὕποπτόν τι κίνημα ἐκ μέρους των. Οἱ

* Ἐπιστολὴ τῆς 21 Φεβρουαρίου 1869.

ἄλλοι τρεῖς ἐφέροντο μὲ μεγάλην ταπείνωσιν. Μοῦ ἐζήτησαν νὰ τοὺς δώσω τὴν Ράχην διὰ νὰ φέρουν χαμμιὰ ἑκατοστὴ πρόβατα. Τοὺς ἠρώτησα ἂν ἔκαμναν καὶ αὐτὸ τὸ ἐμπόριον καὶ μοῦ ἀπήντησαν ὄχι, ἀλλ' ὅτι τὴν ἤθελαν δι' ἕνα φίλον των. Ἀφοῦ τοὺς ἠρνήθην, μὲ ἐχαιρέτισαν καὶ μοῦ εἶπαν ὅτι δὲν θὰ λησμονήσουν ποτὲ τὴν τιμὴν τὴν ὁποίαν ἔλαβον νὰ ὁμιλήσουν μαζύ μου. Μετέβησαν ἐκεῖθεν εἰς Σφακιῶτες, ἔνθα καὶ ἐκαυχήθησαν ἐπὶ τῇ συνεντεύξει, ἣν ἔλαβον· τοῦτο προεκάλεσε ἐκ μέρους τῆς ἀρχῆς μέτρα δραστήρια. Ἀλλ' ἐγὼ ἔχω τὴν πεποίθησιν ὅτι οἱ φίλοι μένουν ἐντὸς τῆς νήσου καὶ προφυλάττονται ἀπό τινα χωρικόν. Ὅλα αὐτὰ εἶναι καλὰ καὶ περίκαλα, ἀλλὰ οὔτε τὸν Νάνον οὔτε τὸν Ἀνδρέαν ἀφίνω νὰ ἐξέλθουν εἰς περίπατον ἐκτὸς τῆς πόλεως. Ἡ προφύλαξις εἶναι πάντοτε καλή. Ἐγὼ δὲ ἔχω τὴν πεποίθησιν ὅτι τὸ ὅπλον μου καὶ ἡ συμπεριφορά μου μὲ ἔσωσαν καὶ ὅτι ἐφάνησαν πρὸς ἐμὲ περιποιητικοί, ἀφοῦ δὲν ἐσύμφερε νὰ φανῶσι κακοὶ ἐν τῷ μέσῳ μιᾶς δημοσίας ὁδοῦ καὶ ὅταν ἤμουν ἀποφασισμένος νὰ μὴ παραδοθῶ ζωντανός. Ἡ περιπέτεια αὐτὴ μοῦ διεσκέδασεν ὀλίγον τὸν νοῦν. Διότι σοῦ ὀμνύω, Λίζα μου, ὅτι ἡ κατάστασις τοῦ Ἔθνους μας εἶναι τοιαύτη, ὥστε θὰ ἤμουν πολὺ ἀναίσθητος ἂν δὲν ἐπικραινόμουν κατάκαρδα».*

«Ὁ Πρύτανις τοῦ Πανεπιστημίου κύριος Καστόρχης μὲ προσκαλεῖ διὰ τῶν κολακευτικωτέρων ἐκφράσεων ἐν ὀνόματι ὅλων τῶν καθηγητῶν, ἵνα ἀναλάβω τὴν ἐξύμνησιν τῆς ἡμέρας, καθ' ἣν θέλει ἀποκαλυφθῇ ὁ ἀνδριὰς τοῦ ἀοιδίμου Πατριάρχου Γρηγορίου κατὰ τὴν 25ην Μαρτίου 1872. Ἡ ἐθνικὴ αὐτὴ ἑορτὴ θὰ εἶναι μεγαλοπρεπής, θὰ παρευθῶσι δὲ οἱ Βασιλεῖς καὶ πολλοὶ ἐπίσημοι ξένοι ἐκτὸς τοῦ πλήθους τῶν ὁμογενῶν. Ὁ φιλόπατρις Καστόρχης λέγει, ὅτι εἰς οὐδενὸς ἄλλου τὰς χεῖρας δύναται τὸ Πανεπιστήμιον νὰ διαπιστευθῇ ἔργον τόσον σπουδαῖον καὶ τόσα ἄλλα ἐγκώμια, τὰ ὁποῖα συστέλλομαι νὰ γράψω. Ἀλλὰ πῶς εἶναι δυνατὸν νὰ ἀναλάβω τοιαύτην εὐθύνην, ἀφοῦ οὐδὲ στιγμὴν οἱ θεοκατάρατοι ἐκλογεῖς μὲ ἀφίνουν νὰ ἐργασθῶ; Πρόσθες, ὅτι κατὰ τοὺς ὑπολογισμούς μου θὰ ἔχωμεν τὰς νέας ἐκλογὰς ἴσια κατὰ τὸν Μάρτιον, δηλαδὴ ὅτε ἐγὼ θὰ σκέπτωμαι πῶς νὰ παρασταθῶ ἀξιοπρεπῶς ἐνώπιον τοῦ Πανελληνίου. Μ' ὅλα ταῦτα θὰ στενοχωρηθῶ πολὺ διὰ νὰ ἴδω ἂν εἶναι δυνατὸν νὰ γεννήσω ποίημα ἀντάξιον τῆς περιστάσεως καὶ τότε θὰ γράψω εἰς τὸν Καστόρχην ἂν ἀναδέχομαι ἢ ὄχι».**

«Ἀπήντησα ἐρωτῶν μέχρι τίνος ἐποχῆς δύναμαι ν' ἀπαντήσω ὁριστικῶς εἰς τὴν πρόσκλησιν ταύτην. Δεύτερον ἠρώτησα ἂν κατὰ τὰς Πανεπιστημιακὰς παραδόσεις ἐπιτρέπεται νὰ στιχουργήσῃ τις εἰς τὴν δημώδη γλῶσσαν, διότι ἐγὼ δὲν δύναμαι νὰ ἀρνηθῶ τὸ σύστημα, τὸ ὁποῖον ἀπὸ εἰκοσαετίας ὑπεστήριξα καὶ τὸ ὁποῖον ἐπὶ τέλους θριαμβεύει. Τρίτον ἐζήτησα νὰ μάθω ἂν ἡ τελετὴ θὰ γίνῃ ἐν ὑπαίθρῳ καὶ πῶς παρίσταται παρὰ τοῦ τεχνίτου ὁ Πατριάρχης. Ἂν κατορθώσω νὰ διεξαγάγω τὸ θέμα τοῦτο καὶ ἂν ἀκούσῃς ὅτι ἐδέχθην, ἔσο βεβαία περὶ τῆς ἐπιτυχίας. Ἀλλὰ τρομάζω καὶ ἰλιγγιῶ ἀναλογιζόμενος τὰς δυσχερείας τοῦ θέματος καὶ φοβοῦμαι μὴ τὰ ἄνθη τῆς φαντασίας μου ἐμαράνθησαν καὶ ἑπομένως μὴ αἱ δυνάμεις μου φανῶσιν ἀνεπαρκεῖς. Ἤρχισα ἤδη νὰ ρίπτω ἐπὶ τοῦ χάρτου τινὰς ἰδέας μου. Μέχρι τῆς ἐποχῆς καθ' ἣν θ' ἀπαντήσω ὁριστικῶς, ἐλπίζω νὰ

* Ἐπιστολὴ τῆς 2 Μαρτίου 1869.
** Ἐπιστολὴ τῆς 7 Νοεμβρίου 1871.

ἔχω ἕτοιμον τὸν σκελετὸν τοῦ στιχουργήματος καὶ τότε γινόμενος ἐγὼ δικαστὴς τοῦ ἔργου μου θὰ σοῦ εἰπῶ ἂν δέχομαι ἢ ὄχι. Καὶ ἂν μὲν τὸ πρῶτον, ἔσο βεβαία περὶ τοῦ θριάμβου μου, ἂν δὲ τὸ δεύτερον, ἔσο πάλιν βεβαία, ὅτι δὲν ηὐχαριστήθην νὰ πλάσω μέτριόν τι, προκειμένου περὶ γίγαντος ὡς ὁ Πατριάρχης Γρηγόριος. Παράδοξον μοῦ φαίνεται πῶς τὸ Πανεπιστήμιον κατεβρόχθισε τὴν φυσικὴν ἀντιζηλίαν, ἥτις ὑπάρχει μεταξὺ ἐμοῦ καὶ τῶν καλαμαράδων διὰ τὴν ὑφισταμένην διαφορὰν μεταξὺ τῶν δύο συστημάτων. Λογαριάζω ὅτι τὸ ποίημα δὲν πρέπει νὰ σύγκειται ἐκ περισσοτέρων τῶν 120 στίχων δεκαπεντασυλλάβων, διότι ἀδύνατον εἶναι νὰ ἀπαγγείλῃ τις περισσοτέρους ἐν μέσῳ εὐρυτάτης πλατείας. Ἀλλ' ἕκαστος αὐτῶν πρέπει νὰ εἶναι κεραυνὸς φλογερώτατος. Εἶναι πολὺ δύσκολον ἐν τοιοῦτον θέμα, πολύ, πολύ».*

«Διὰ τοῦ τελευταίου ἑλληνικοῦ ἔλαβον καὶ νέαν πρόσκλησιν ἀπὸ τὸν Πρύτανιν τοῦ Πανεπιστημίου, ὅστις μὲ ἐξορκίζει νὰ μὴ θελήσω νὰ μείνῃ ἀτελὴς ἡ Ἐθνικὴ ἐκείνη τελετή, ἀρνούμενος νὰ προσφέρω εἰς τὸν μέγαν ἐθνομάρτυρα τὸ ποιητικόν μου θυμίαμα. Πολὺ μὲ στενοχωρεῖ, Λίζα μου, αὐτὴ ἡ ἀπαίτησις. Ὁ Νάνος μας καὶ ὁ Αἰμίλιος, πρὸς τοὺς ὁποίους γράφω τακτικῶς, μὲ ἐξορκίζουν ἐπίσης νὰ ἀναδεχθῶ τὴν διεξαγωγὴν τοῦ θέματος δι' ἀγάπην ἰδικήν των καὶ μοῦ λέγουν νὰ μὴ λησμονήσω, ὅτι κατὰ μέγα μέρος ἡ τιμὴ ἣν θ' ἀποκτήσω θὰ μεταβῇ εἰς αὐτοὺς καὶ θὰ καυχῶνται, ὅτι θὰ εἶναι τέκνα μου. Τὰ μαῦρα! ἤρχισαν νὰ αἰσθάνωνται, ὅτι εἰς αὐτὸν τὸν κόσμον ὑπάρχει κἄτι τι ἀνώτερον τῶν χρημάτων καὶ ὅτι αὐτὸ τὸ κἄτι τι δύναμαι ἴσως νὰ τοῖς τὸ δώσω. Ὁ Θεὸς βοηθός!.**

«Λίζα μου! Ὑπείκων μᾶλλον εἰς τὰς ἰδικάς σου προτροπὰς καὶ παραινέσεις παρὰ εἰς τὰς ἐπανειλημμένας θερμὰς προσκλήσεις τοῦ Πρυτάνεως τοῦ Ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου, εὑρίσκομαι ἐδῶ ἀπὸ 13 ἤδη ἡμερῶν μὲ τὸν σκοπὸν νὰ δοκιμάσω τὰς δυνάμεις μου, καὶ ἐν πλήρει ἠρεμίᾳ πνεύματος ἐργασθῶ πρὸς κατασκευὴν τοῦ ποιητικοῦ ἔργου, διὰ τοῦ ὁποίου, καθὰ λέγει ὁ Καστόρχης, πέπρωται νὰ λαμπρυνθῇ ἡ ἐθνικὴ πανήγυρις τῆς 25ης Μαρτίου καὶ νὰ δοξασθῇ ἐπαξίως ὁ ἀνδριὰς τοῦ μεγάλου τῆς Ἑλλάδος ἐθνομάρτυρος.

»Ἀνεχώρησα ἐκ τῆς πόλεως διὰ τοῦ πλοίου, τὸ ὁποῖον μόλις πρὸ μικροῦ ἔσωσα ἀπὸ τοὺς ὄνυχας τοῦ Ὀδυσσέως Γιαννούλη, φέρων μετ' ἐμοῦ καὶ ἀγγεῖα κατάλληλα πρὸς μετακόμισιν τοῦ οἴνου μας καὶ τὸν Βασίλην μας. Ὁ καιρὸς ἦτο πολὺ ψυχρός, ἀλλ' ὡραιότατος. Τὴν ἐπιοῦσαν τῆς ἀφίξεώς μου ἠσχολήθην εἰς τὴν μετακόμισιν τοῦ οἴνου μας ἀπὸ τῆς ἀποθήκης εἰς τὸ πλοῖον καὶ εἰς τὴν ἐξασφάλισιν αὐτοῦ ἀπὸ πάσης σατανικῆς ραδιουργίας. Τὸ ἐν βυτίον τὸ ὁποῖον ἐκένωσα ἀπέδωκε βαρέλλας 15. Ἀλλὰ μίαν ἄλλην βαρέλλαν πρέπει νὰ λογαριάσῃς ὅτι τὴν κατέπιεν ὁ Ὀδυσσεὺς καὶ ὁ σύντροφός του Χόρτης, ἀριθμούμενοι μεταξὺ τῶν πρώτων κρασοπατέρων τῆς Λευκάδος. Ὁ οἶνός μας εἶναι ἀξιόλογος καὶ ὁμοιάζει πολὺ πρὸς τὸ vin de Benne. Παρέδωκα εἰς τὸ αὐτὸ πλοῖον καὶ τέσσερας βαρέλλας ἐλαίου, τὰς ὁποίας εὗρον ἑτοίμους εἰς χεῖρας τοῦ Στελιανοῦ, καὶ οὕτως ἀπηλλάγην τῆς πρώτης ταύτης φροντίδος.

* Ἐπιστολὴ τῆς 20 Νοεμβρίου γιὰ τὸ ἴδιο θέμα.
** Ἐπιστολὴ τῆς 4 Δεκεμβρίου 1871.

»Τὸ ἑσπέρας ἔμεινα μόνος καὶ ἐνώπιον τῆς σφριγώσης ἑστίας μου διετύπωσα ἐν τῇ διανοίᾳ μου τὴν κυρίαν ἰδέαν, ἥτις πρέπει νὰ προεξάρχῃ τοῦ ποιήματός μου. Ἐπ' αὐτῆς τῆς ἰδέας ἐργάζομαι μετ' ἐπιμονῆς, ἀλλὰ μὴ ἀμφιβάλῃς, Λίζα μου, τὸ θέμα εἶναι πολὺ δύσκολον ἕνεκα τῆς εὐρύτητός μου. Καὶ καθὼς τὸ βλέμμα ἀποπλανᾶται καὶ ἀπαυδίζει ἐνώπιον ἀπεράντου ὁρίζοντος, τοιουτοτρόπως καὶ ἡ φαντασία χαλαροῦται, ὅταν ὑποχρεοῦται νὰ ἐναγκαλισθῇ μυρία ἀντικείμενα, συνεχόμενα μὲν δι' ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ μυστηριώδους δεσμοῦ, ἀλλὰ φύσει αὐθύπαρκτα καὶ αὐτοτελῆ. Ἔχε δὲ πρὸ ὀφθαλμῶν, ὅτι πρόκειται περὶ προσφωνήσεως, ἥτις θὰ γίνῃ ἐν ὑπαίθρῳ μετὰ μακρὰν δοξολογίαν καὶ ὅτι ὁ ποιητὴς δὲν πρέπει νὰ καταχρασθῇ τῆς ἀνοχῆς τοῦ κοινοῦ καὶ μὴ λησμονήσῃ, ὅτι οἱ ρωμαλεώτεροι πνεύμονες δὲν ἀντέχουν εἰς ἀπαγγελίαν, ἥτις ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους θὰ εἶναι βροντώδης καὶ ἐπίπονος. Ἐνθυμοῦμαι ὅτι ἐν τῇ πλατείᾳ τοῦ Ἁγίου Μάρκου εἰς Ζάκυνθον ἀπήγγειλα τὸν «Ἀσπασμὸν εἰς τὴν μητέρα Ἑλλάδα»· ἐκουράσθην τόσον περὶ τὰ τέλη, ὥστε ἂν εἶχα ἀκόμη νὰ ἀπαγγείλω δέκα στίχους θὰ ἐλιποθύμουν. Καὶ ὅμως τὸ στιχούργημά μου ἐκεῖνο σύγκειται ἐκ μόνον ὀγδοήκοντα δεκαπεντασυλλάβων στίχων.

»Ὅλα λοιπὸν πρέπει νὰ τὰ θίξω καὶ τὸ μαρτύριον τοῦ Πατριάρχου καὶ τὰ κυριώτερα ἆθλα τῆς ἐπαναστάσεως, καὶ τὴν Ἐθνικὴν ἐξέγερσιν, καὶ τὴν πανήγυριν τῆς ἡμέρας, καὶ τὴν φιλοξενίαν τῆς Ρωσίας καί... καί... καὶ δὲν ἠξεύρω πόσα καὶ πόσα, τὰ ὁποῖα ὡς σμῆνος μελισσῶν βομβοῦν ἐν τῇ φαντασίᾳ μου, χωρὶς νὰ ὑπερβῶ ὁριά τινα, πέραν τῶν ὁποίων καὶ ἡ ἐντύπωσις θὰ ἐχαλαροῦτο καὶ ἐγὼ δὲν θὰ ἠδυνάμην ν' ἀνθέξω εἰς τὴν ἀπαγγελίαν. Ἐλογάριασα λοιπόν, ὅτι τὸ πολὺ πολὺ ἡ προκειμένη προσφώνησις θὰ σύγκειται ἐκ στίχων 140—150 δεκαπεντασυλλάβων, οἵτινες ἀντιστοιχοῦν εἰς 300 περίπου ὀκτωσυλλάβους καὶ ἑπτασυλλάβους.

»Εἶμαι ἀρκετὰ προκεχωρημένος εἰς τὴν ἐργασίαν μου καὶ ἐλπίζω, ἂν μέχρι τέλους ὁ ὀργανισμός, ὑφ' οὗ τὴν στιγμὴν ταύτην κυριεύομαι, διαρκέσῃ, θριαμβευτικῶς νὰ διεξαγάγω θέμα τοιοῦτον καὶ τηλικοῦτον. Πέμπε μου ἀπὸ μακρὰν τὴν εὐχήν σου καὶ ἔσο βεβαία ὅτι ἄλλης ἐνισχύσεως δὲν ἔχω ἀνάγκην.

»Η ζημία ἣν ὑπέστη ὁ ἐλαιών μας εἰς Μαδουρὴν εἶναι μεγάλη. Μοῦ ἦλθαν τὰ δάκρυα εἰς τοὺς ὀφθαλμούς, ὅταν εἶδον δένδρα γιγάντια κομμένα πρόρριζα καὶ ἄλλα τόσον πληγωμένα, ὥστε καθίστανται ἀνίατα. Καὶ ἡ μεγάλη ἐλαία τῆς πλατείας τοῦ οἴκου μας, κάτωθεν τῆς ὁποίας κεῖται ἡ ἐκ μαρμάρου τράπεζα, ὑπέστη σπουδαίαν βλάβην...».*

«Τὴν πρὸς τὸν Ἀνδριάντα τοῦ ἀοιδίμου Πατριάρχου Γρηγορίου ποιητικήν μου προσφώνησιν ἔχω σχεδὸν τετελεσμένην. Ἐγὼ δὲ ὁ ἴδιος ἀπορῶ πῶς ἐν μέσῳ τῆς τύρβης καὶ τόσων ἐνοχλήσεων κατώρθωσα νὰ ἐργασθῶ τοιοῦτον ἔργον. Ἐλπίζω, Λίζα μου, νὰ ἐπέτυχα. Μοῦ τὸ λέγει ἡ συνείδησίς μου, μοῦ τὸ λέγει κρυφὰ κρυφὰ ἡ ψυχὴ τοῦ μεγίστου τῆς Ἑλλάδος ἐθνομάρτυρος. Τὸ ζήτημα τῆς ἐπιτυχίας δι' ἐμὲ δὲν ὑπάρχει πλέον, τὸ κατέβαλα, τὸ ἐκέρδισα, διότι ὁ Θεὸς καὶ ἡ εὐχὴ τῶν γονέων μου, τῶν γονέων σου, ἡ ἰδική σου καὶ τῶν τέκνων μας δὲν μὲ ἐγκατέλιπον. Ἀλλ' ἐγείρεται φοβερὸν δι' ἐμὲ τὸ ζήτημα τῆς ἀπαγγελίας. Περιώρισα ὅσον τὸ δυνα-

* Ἐπιστολὴ τῆς 18 Δεκεμβρίου 1871.

τὸν τὸ στιχούργημά μου, ἀλλὰ δὲν κατώρθωσα νὰ εἴπω, ὅσα ἔπρεπε νὰ εἴπω παρὰ διὰ 146 δεκαπεντασυλλάβων ὁμοιοκαταλήκτων στίχων, τουτέστι διὰ 300 σχεδὸν ὀκτωσυλλάβων καὶ ἑπτασυλλάβων. Ἐδοκίμασα ἤδη τοὺς πνεύμονάς μου καὶ τοιοῦτος εἶναι ὁ ἀγὼν τῆς ἀπαγγελίας ποιητικοῦ ἔργου, ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους ἐκπέμποντος βροντὰς καὶ ἀστραπάς, ὥστε αἰσθάνομαι ὅτι θὰ ἀπαυδήσω ἐκφωνῶν αὐτὸ ἐν ὑπαίθρῳ καὶ ἐπὶ παρουσίᾳ, Κύριος οἶδε, πόσων χιλιάδων λαοῦ. Ὁ Θεὸς βοηθός. Πῶς, χωρὶς ἐγὼ νὰ τὸ γνωρίζω, ἢ νὰ ἔχω τὴν παραμικρὰν συναίσθησιν, πῶς ἐν τῇ διανοίᾳ μου ὑπῆρχον κοιμώμεναι τόσαι ἰδέαι καὶ τόσαι εἰκόνες, οὔτ' ἐγὼ δὲν τὸ ἐννοῶ. Ἐπειδὴ ὅμως ὁλονὲν ἀναγινώσκω μετ' ἀληθοῦς ἀγαλλιάσεως τὸ ὡραῖον ἔργον τοῦ Figuir Le lendemain de la mort la scienee, δὲν εἶναι παράδοξον κατὰ τὰς ἡμέρας ταύτας νὰ εὑρίσκωμαι εἰς μυστικὴν ἐπαφὴν μὲ ὑπεράνθρωπόν τι, ὅν, τρέφον πρὸς ἐμὲ ζωηρὰν συμπάθειαν, καὶ θέλον νὰ μὲ ἀναδείξῃ νικητὴν ἐν τῷ προκειμένῳ ποιητικῷ ἀγῶνι».*

«Αὔριον τὸ πρωΐ, μὲ τὴν βοήθειαν τοῦ Θεοῦ, ἀναχωρῶ εἰς Ἀθήνας πρὸς ἐκπλήρωσιν τῆς ἱερᾶς καὶ ὑψηλῆς ἐντολῆς, ἣν τὸ ἐθνικὸν Πανεπιστήμιον μοὶ διεπιστεύθη. Δὲν ἠξεύρω διατὶ αἰσθάνομαι ἐμαυτὸν λίαν συγκεκινημένον. Διατελῶ διαρκῶς εἰς κατάστασιν νευρικοῦ ὀργασμοῦ τοιαύτην, ὥστε δὲν δύναμαι πρὸ πολλοῦ νὰ κοιμηθῶ», (Ἀλλὰ καὶ ἐν ἑτέρᾳ ἐπιστολῇ ὀλίγας ἡμέρας πρότερον ἔγραφεν». «Ὅστις γεννᾶται ποιητής, δὲν πρέπει νὰ προσδοκᾷ βίον εὐτυχῆ. Καὶ ἂν δὲν εἶναι δυστυχής, πρέπει διὰ τῆς φαντασίας του νὰ πλάσῃ τὴν δυστυχίαν, διότι ἄνευ αὐτῆς ποίησις δὲν ὑπάρχει· ἀλλὰ συνάμα πρέπει νὰ γνωρίζῃ, ὅτι εἰς τὴν ἀνεύρεσιν μιᾶς ποιητικῆς εἰκόνος ἢ εἰς τὴν διατύπωσιν μιᾶς ὑψηλῆς ἰδέας ὑπάρχει τοιαύτη ἠθικὴ ἱκανοποίησις, ὅσην ἀδύνατον εἶναι νὰ πορισθῇ τις παρ' οἱασδήποτε ἄλλης ἐπιχειρήσεως».**

«Διατελῶ εἰσέτι ὑπὸ τὸ κράτος τῶν βαθυτάτων καὶ ἀλεπαλλήλων συγκινήσεων, αἵτινες ὑπῆρξαν τὸ ἀποτέλεσμα τοῦ ἀπεριγράπτου καὶ ὅλως ἀπροσδοκήτου ποιητικοῦ μου θριάμβου καὶ δὲν δύναμαι νὰ σοὶ ἐκθέσω ἐν ἐκτάσει οὔτε τὰς τελετὰς οὔτε τὸν φανατισμόν, μεθ' οὗ μὲ ὑπεδέχθη ἐπανακάμπτοντα ἐξ Ἀθηνῶν ὁ καλὸς κἀγαθὸς οὗτος λαὸς τῆς Λευκάδος. Δὲν ἠδυνάμην ποτὲ νὰ φαντασθῶ, ὅτι ἐν τῇ καρδίᾳ τῆς κοινωνίας ταύτης ἐνεφώλευε τοσοῦτον αἴσθημα καὶ τοσαύτη φιλοτιμία. Ἐπὶ τοῦ ἀτμοκινήτου ἦλθε καὶ μὲ παρέλαβε διὰ λέμβου στολισμένης κομψότατα μὲ δάφνας καὶ σημαίας ἐπιτροπή, συγκειμένη ἐκ τοῦ Σπυρίδωνος Σταύρου, Ἀγγέλου Καλκάνη καὶ Δημητρίου Δίπλα. Ἐν μέσῳ δὲ τῶν ἀδιακόπων πυροβολισμῶν καὶ τῶν ζητωκραυγῶν πλήθους λαοῦ, ὅστις ἐπὶ ἄλλων ἀκατίων μὲ συνώδευεν, ἀπεβιβάσθην ἐπὶ τῆς προκυμαίας, ἔνθα εἶχε παρασκευασθῇ ἐπὶ τούτῳ ἀποβάθρα ταπητοσκέπαστος. Μόλις ἀποβιβασθέντα μὲ συνέθλιψε τόσον βιαίως τὸ πλῆθος, ὅπως μὲ ἀσπασθῇ, ὥστε σχεδὸν ἐλιποθύμουν. Τότε ἐπὶ βήματος δαφνοστολίστου ἀναβὰς ὁ Ἀνδρέας Βλαντῆς, ὡς ὁ πρεσβύτερος τοῦ δικηγορικοῦ συλλόγου, μὲ προσηγόρευσεν ἀναγνώσας εὐφραδέστατον λογύδριον. Εἰς τοῦτο ἀπήντησα αὐτοσχεδίως, καίπερ συγκεκινημένος μέχρι δακρύων. Μετὰ τὸ τέλος τῆς πρώτης ταύτης σκηνῆς προπορευομένης τῆς μουσικῆς καὶ ἐπευφημοῦντος μανιωδῶς τοῦ λαοῦ, ἐφθάσαμεν εἰς τὴν πλατεῖαν, ἔνθα ,εὐ-

* Ἐπιστολὴ 8 Ἰανουαρίου 1872.

** Ἐπιστολὴ Μαρτίου 1872.

ρον ἀνεγηγερμένην κομψοτάτην ἁψῖδα, ἐφ' ἧς ἐκυμάτιζον αἱ ἐθνικαὶ σημαῖαι καὶ αἱ εἰκόνες τῶν διασημοτέρων ἀγωνιστῶν. Ἐπιγραφαὶ δὲ κολακευτικώταται ἀνεγινώσκοντο ἐφ' ὅλων τῶν πλευρῶν τῆς ἁψῖδος. Ἐπὶ τοῦ ἰκριώματος ἐκείνου ἀνέβην καὶ ἀπήγγειλα τὸ ποίημά μου, διακοπτόμενος ἀνὰ πᾶσαν στιγμὴν ὑπὸ ζητωκραυγῶν. Καταβάντα τῆς ἁψῖδος καὶ προπορευομένης τῆς μουσικῆς μὲ περιέφερον καθ' ἅπασαν τὴν πόλιν ὑπὸ ραγδαίαν χάλαζαν ζαχαρωτῶν καὶ ἀνθέων. Παρὰ τὴν εἴσοδον τῆς ὁδοῦ, ἥτις ἄγει εἰς τὸ οἴκημα μας, εἶχεν ἀνυψωθῆ καὶ δευτέρα ἁψὶς πλήρης ἐπιγραφῶν, λίαν καλῶς συντεταγμένων. Μετὰ δύο ὡρῶν ἀγῶνα κεκμηκὼς καὶ ἀσθμαίνων κατώρθωσα νὰ ἐξαπλωθῶ ἐπὶ τῆς κλίνης μου, ὥστε δὲν ἠνειχόμην οὐδὲ τὸν λεπτότερον κτύπον χωρὶς σπουδαίων ταραγμῶν τῶν νεύρων μου καὶ σπασμῶν τῶν μυῶν.

»Τὴν ἐπιοῦσαν μετὰ τὴν λειτουργίαν ἦλθεν ἐπιτροπὴ καὶ μὲ παρέλαβε, παιανιζούσης δὲ τῆς μουσικῆς καὶ ἐν μέσῳ τῶν πυροβολισμῶν καὶ τοῦ ἀχαλινώτου ἐνθουσιασμοῦ μὲ ἔφερον εἰς τὴν πλατεῖαν. Ἐκεῖ εὗρον παρατεταγμένον ὅλον τὸν κλῆρον, ὅλας τὰς στρατιωτικάς, δημοτικάς, διοικητικὰς καὶ δικαστικὰς ἀρχάς, ὅλους τοὺς δημάρχους καὶ τὰ δημοτικὰ συμβούλια τῆς νήσου καὶ πλῆθος ἐκ τῶν κατοίκων τῆς ἐξοχῆς καὶ τῆς πλησιοχώρου Ἀκαρνανίας. Ἐπὶ τῆς ἁψῖδος ἀνέβην ἐγώ, ἡ ἐπιτροπή, ὁ ἀρχιερεὺς μετὰ τῶν ἀξιωματικῶν του, οἱ δικασταί, ὁ ἔπαρχος, οἱ δήμαρχοι καὶ οἱ προξενικοὶ πράκτορες. Ὁ Μητροπολίτης ἐνδυθεὶς τὴν ἀρχιερατικὴν στολὴν ἔψαλλε δοξολογίαν τῷ Θεῷ, μετὰ δὲ τοῦτο ὁ κύριος Βλαντῆς μὲ προσηγόρευσε πάλιν διὰ καταλληλοτάτου λόγου. Τότε ὁ ἀρχιερεὺς λαβὼν μὲ τρέμουσαν χεῖρα καὶ μὲ τὰ δάκρυα εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς τὸ παρακείμενον χρυσοῦν ἀριστεῖον, τὸ ἀνήρτησεν εἰς τὸν τράχηλόν μου ἐν ὀνόματι τοῦ Λευκαδίου λαοῦ. Περατωθείσης τῆς πράξεως ταύτης, ὁ Ἄγγελος Καλκάνης μὲ προσηγόρευσεν εἰς ἔμμετρον λόγον καὶ τελειώνων μοὶ προσέφερεν ἐν ὀνόματι τοῦ Λευκαδίου λαοῦ τὸν δάφνινον τῆς ποιήσεως στέφανον. Εἶναι ἀδύνατον νὰ σοὶ περιγράφω εἰς ποῖον βαθμὸν μανίας ἔφθασαν τὰ πλήθη, διαρκούσης τῆς τελετῆς ταύτης. Καίπερ συγκεκινημένος ἀπήντησα μετὰ καρδίας συντετριμμένης εἰς τὰς προσλαλιὰς τοῦ Βλαντῆ καὶ τοῦ Καλκάνη καὶ εὐχαρίστησα τὸν Λευκάδιον λαὸν ἐπὶ τῇ πρωτοφανεῖ τιμῇ' ἣν μοῦ ἀπέμειναν.

»Καταβάντα τῆς ἁψῖδος μὲ περιέφερεν ὅλος ἐκεῖνος ὁ κόσμος καθ' ἅπασαν τὴν πόλιν μεταμορφωθεῖσαν εἰς δάσος ἐκ δάφνης καὶ μυρσίνης. Ραγδαία βροχὴ ζαχαρωτῶν καὶ ἀνθέων ἔπιπτεν ἀδιακόπως ἐπὶ τῆς κεφαλῆς μου. Τέλος μὲ ἐπανέφερεν εἰς τὸ οἴκημά μου, ἔνθα ἠναγκάσθην νὰ ἀσπασθῶ ὅλους ἀνεξαιρέτως, μικροὺς καὶ μεγάλους, ἐχθροὺς καὶ φίλους. Τὸ ἑσπέρας ἐφωταγωγήθη ἡ πόλις λαμπρῶς καὶ ἐκάησαν πάμπολα πυροτεχνήματα ἐγκαίρως κατασκευασθέντα εἰς Κέρκυραν. Οὕτως ἔληξαν αἱ τελεταὶ τῆς φτωχῆς πατρίδος μου. Καὶ ἂν μοῦ ἦτο γεγραμμένον νὰ ζήσω ἐπ' αἰῶνας, οὐδέποτε θὰ λησμονήσω τὴν ἐν Ἀθήναις τελεσθεῖσαν πανήγυριν καὶ τὴν ἐν Λευκάδι ὑποδοχήν μου.

»Ἀλλὰ πάντα ταῦτα ἐκλόνησαν σπουδαίως τὸν ὀργανισμόν μου καὶ κατέστρεψαν τὴν καρδίαν μου. Ἤμην δὲ τόσον προκατειλημμένος ἐκ τῆς ἰδέας, ὅτι εὐκόλως ἠδυνάμην νὰ ἀποθάνω ἐκ συγκοπῆς ἐν μέσῳ τῆς Πλατείας τοῦ Πανεπιστημίου, ὥστε τὴν παραμονὴν εἶχον συντάξει τὴν διαθήκην μου καὶ ἐπιστολήν, δι' ἧς σοὶ ἀπηύθυνα τὸν τελευταῖον ἀποχαιρετισμόν

μου. Όταν έπανήλθον εις τὸ ξενοδοχεῖον συνοδευόμενος ὑπὸ μυριάδων Ἑλλήνων, ἡ καρδία μου ἔπαλλεν 150 παλμοὺς ἤμην εἰς τὰ πρόθυρα τοῦ τάφου.

»Τί κρῖμα νὰ λείπῃς σὺ καὶ τὰ τέκνα μου! Ποτὲ δὲν θὰ ἐπανέλθουν τοιαῦται ἡμέραι!».*

Γράμματα τοῦ Βαλαωρίτη

Πρὸς τὸν δευτερότοκο γιὸ του Αἰμίλιο. (Πρωτότοκος ἦταν ὁ Ἰωάννης Βαλαωρίτης, ἐκδότης τῶν ἔργων τοῦ ποιητοῦ).

Καὶ ἑτέρα δ' ὅμως μέριμνα ἤρχισε νὰ ἀπορροφῇ τὸν ποιητὴν ἀπὸ τοῦ ἔτους 1872, ἡ περὶ μορφώσεως καὶ ἀνωτέρας ἐκπαιδεύσεως τῶν δύο πρεσβυτέρων αὐτοῦ υἱῶν, ὧν ὁ μὲν πρωτότοκος Ἰωάννης πρὸ ἔτους ἤδη ἀποπερατώσας τὸ γυμνάσιον εἶχεν ἐγγραφῇ ἐν τῇ Νομικῇ Σχολῇ τοῦ Ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου, ὁ δὲ δευτερότοκος Αἰμίλιος, ὅστις συνεδύαζε πρὸς τῇ εὐφυΐᾳ καὶ ἐπιμελείᾳ, οὐχὶ συνήθη ἀτίθασον καὶ ὁρμητικὸν χαρακτῆρα, παρεῖχε πολλάκις ἀφορμὰς εἰς τοὺς γονεῖς ἀνησυχίας καὶ σκέψεως περὶ τοῦ σταδίου του. Ἐτήρει ἑπομένως τακτικὴν μετὰ τῶν τέκνων αὐτοῦ ἀλληλογραφίαν, ἐν ᾗ διαρκῶς προσεπάθει νὰ διαπλάσῃ τὴν ψυχὴν αὐτῶν, καλλιεργῶν παρ' αὐτοῖς οὐ μόνον τὸν πόθον τῶν γραμμάτων, ἀλλὰ καὶ τὴν φιλοπατρίαν καὶ τὴν εὐθύτητα καὶ τὴν ἐντιμότητα τοῦ χαρακτῆρος. Αἱ ἐπιστολαὶ αὗται εἶναι διαρκὴς διδασκαλία. Ἀλλὰ πλὴν τούτου καὶ ἐν τῇ ἀλληλογραφίᾳ μετὰ τῆς συζύγου, ἥτις διέμενε τότε ἐν Ἐνετίᾳ παρὰ τῷ πάσχοντι πατρὶ καὶ ἠσχολεῖτο νὰ περισώσῃ τὰ λείψανα τῆς περιουσίας αὐτοῦ, διαρκῶς ἀνταλλάσσονται σκέψεις περὶ τῆς ἀνατροφῆς καὶ τοῦ μέλλοντος τῶν τέκνων αὐτῶν. Ὁ ποιητὴς ἔκρινεν ὡς σπουδαιότατον ἐλάττωμα τῆς νεωτέρας ἑλληνικῆς ἀνατροφῆς τὴν σπουδὴν πρὸς ἀποπεράτωσιν τῶν γυμνασιακῶν μαθημάτων. «Εἰς τὴν κατεσπευσμένην ταύτην ἐκπαίδευσιν (ἔγραφε τῇ 10 Μαρτίου 1873 ἐκ Μαδουρῆς πρὸς τὴν σύζυγόν του), εἰς ἣν ἐν γένει ἀποβλέπουσιν οἱ γονεῖς, ὀφείλει νὰ ἀποδώσῃ τις τὸν ἐπιπόλαιον καταρτισμὸν τῶν τέκνων μας, καθ' ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν προκαταρκτικὴν ἐκπαίδευσιν. Ἐγὼ ἐσπούδασα πλέον τῶν 15 ἐτῶν τὴν ἀρχαίαν ἑλληνικὴν καὶ ὁλονὲν ἀκόμη μελετῶ ὡσὰν νὰ ἤμην φοιτητὴς τοὺς ἀρχαίους κλασσικοὺς συγγραφεῖς. Τὴν δὲ νεοελληνικὴν κατώρθωσα νὰ διαπλάσω (καὶ καυχῶμαι διὰ τοῦτο), ἀφοῦ ἐφ' ὅλην εἰκοσαετίαν εἰργάσθην ὅπως γίνω κάτοχος αὐτῆς καὶ κύριος. Ἀπεναντίας οἱ ἐκ τῶν ἑλληνικῶν γυμνασίων ἐξερχόμενοι σήμερον δὲν δύνανται νὰ συντάξωσι μίαν οἱανδήποτε πραγματείαν χωρὶς νὰ ὑποπέσωσιν εἰς ἀνυπόφορα λάθη».

Ἡ φιλοστοργία τοῦ ποιητοῦ εἰς οὐ μικρὰν ὑπεβλήθη δοκιμασίαν κατὰ τὸ 1873, διότι ἀποπερατώσαντος τοῦ δευτεροτόκου αὐτοῦ υἱοῦ λαμπρῶς τὰς γυμνασιακὰς σπουδάς, ἔδει νὰ ληφθῇ ἀπόφασις περὶ τοῦ σταδίου, ὅπερ ἔπρεπε νὰ ἀκολουθήσῃ. Αἱ οἰκογενειακαὶ περιστάσεις ἐπιτακτικῶς ἐπέβαλον

* Ἐπιστολὴ τῆς 7 Ἀπριλίου 1863.

νὰ ἐπιδοθῇ εἰς πρακτικὸν στάδιον, ὡς τοιοῦτον δὲ ἰδίως ἡ μήτηρ διέβλεπε τὴν εἴσοδον τοῦ Αἰμιλίου ἐν τῷ καταστήματι τῶν ἐν Ἀγγλίᾳ ἀδελφῶν Ράλλη ἀφοῦ πρῶτον ἤθελεν ἀποπερατώσει ἐν Εὐρώπῃ ἀνωτέρας ἐμπορικὰς σπουδάς. Ἀλλ' οὔτε ὁ Αἰμίλιος, ὅστις ᾐσθάνετο πολλὴν ἔφεσιν πρὸς τὴν φιλολογίαν καὶ τὴν ποίησιν, συνεμερίζετο εὐαρέστως τὴν γνώμην ταύτην, οὔτε ὁ πατήρ, ὅστις οὐ μόνον δὲν ἐπεθύμει νὰ ἀντιδράσῃ κατὰ τῆς ἐπιθυμίας τοῦ υἱοῦ, ἀλλὰ καὶ ᾐσθάνετο ἐν τῇ φιλοστοργίᾳ του σκληρὸν ἄλγος καὶ ἐπὶ τῇ ἁπλῇ σκέψει τοῦ χωρισμοῦ ἀπὸ τοῦ προσφιλοῦς του τέκνου. Ἐντεῦθεν προέκυψαν ζωηραὶ οἰκογενειακαὶ συζητήσεις, αἵτινες κατέληξαν εἰς τὸ νὰ ληφθῇ μέση τις ἀπόφασις. Ὁ Αἰμίλιος μεταβὰς εἰς Ἀθήνας ἐνεγράφη ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ καὶ ἠκολούθησε τὰς παραδόσεις τοῦ ἐμπορικοῦ δικαίου, ἀλλὰ πολὺ περισσότερον τῆς Φιλολογικῆς Σχολῆς. Μετὰ παρέλευσιν δ' ἔτους ἐπέμεινε μετὰ τῆς ζωηρότητος, ἥτις ἐχαρακτήριζεν αὐτόν, **νὰ μεταβῇ εἰς Γερμανίαν, ὅπως καὶ** ἐν τῇ Γερμανικῇ γλώσσῃ τελειοποιηθῇ καὶ γενικωτέραν μόρφωσιν ἀποκτήσῃ, ὑπισχνούμενος μετὰ τοῦτο νὰ ἐπιδοθῇ εἰς πρακτικόν τι στάδιον· οἱ δὲ γονεῖς ἠναγκάσθησαν νὰ ἐνδώσωσιν εἰς τὴν ἀπαίτησιν τοῦ υἱοῦ καὶ ἀπῆλθεν οὗτος εἰς Λειψίαν κατὰ τὸ τέλος τοῦ 1874. Ἐννοεῖται, ὅτι ἐκεῖνο ὅπερ ἦτο ἀναπόφευκτον νὰ συμβῇ καὶ συνέβη. Ὁ Αἰμίλιος ἐπεδόθη μετ' ἐνθουσιασμοῦ εἰς φιλολογικὰς μελέτας καὶ ἰδίως εἰς τὴν μελέτην τῶν Γερμανῶν ποιητῶν, ἔγραφε δὲ καὶ ὁ ἴδιος ἐνίοτε ποιημάτια, πᾶσα δὲ σκέψις περὶ ἐμπορικοῦ ἢ ἄλλου πρακτικοῦ σταδίου ἐγκατελείφθη ὑπ' αὐτοῦ. Ἡ μεταξὺ πατρὸς καὶ υἱοῦ πυκνὴ κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο ἀλληλογραφία ἦτο πολλάκις λίαν ἐνδιαφέρουσα, διότι ἔδιδεν ἀφορμὴν εἰς τὸν ποιητὴν νὰ ἐκθέτῃ διαφόρους σκέψεις καὶ γνώμας γενικωτέρας περὶ ποιήσεως ἢ ἐν σχέσει πρὸς ἰδικά του ποιήματα, περὶ ὧν ὁ υἱὸς ἐτόλμα κρίσεις ἵνα μὴ εἴπωμεν ἐπικρίσεις ἐνίοτε νὰ ἀπευθύνῃ αὐτῷ. (Σημ. Ἰωάννου Βαλαωρίτη).

«Χαίρω πολὺ διὰ τὰς προόδους σου εἰς τὴν Γερμανικὴν γλῶσσαν, ἀλλὰ μὴ ἀφίνεσαι εἰς τὴν διάκρισιν τῶν ἐξάψεων, ἃς διεγείρουν ἐν τῇ νεαρᾷ σου καρδίᾳ αἱ ἀναγνώσεις τῶν Γερμανῶν ποιητῶν. Ἄλλο εὐαισθησία καὶ ἄλλο ποιητικὴ φαντασία. Ἂν ὁ Θεὸς σὲ ἔπλασε ποιητήν, θὰ ἔλθῃ ὥρα, καθ' ἣν χωρὶς νὰ τὸ θέλῃς θὰ διατυπώσῃς τὰ αἰσθήματά σου καὶ τὰς ἰδέας σου εἰς ἔμμετρον λόγον,καθὼς συνέβη καὶ εἰς ἐμέ, ὅτε πρώτην φορὰν συνέγραψα τὰ στιχουργήματά μου».

«Χωρὶς νὰ τὸ θέλῃς μοῦ ἔδωκες μίαν μεγάλην εὐχαρίστησιν μὲ τὰς εὐφυεστάτας παρατηρήσεις σου ἐπὶ τῆς νεκρικῆς μου ᾠδῆς.* Χάριτι θείᾳ, δὲν μοῦ ἐπέρασε ποτὲ ἀπὸ τὸν νοῦν, ὅτι εἶμαι ἀλάνθαστος, προχειμένου δὲ περὶ ποιήσεως, πᾶσα κρίσις, ἀρκεῖ νὰ μὴ εἶναι ἀπόρροια ἐμπαθείας, δύναται νὰ εἶναι σεβαστή. Ἐν τῷ προκειμένῳ νεκρικῷ μου ποιηματίῳ καθ' ὁμοίωσιν τῶν δημοτικῶν μοιρολογιῶν αἱ ἰδέαι παρίστανται διακεκομμέναι καὶ φαινομενικῶς ἄσχετοι αἱ εἰκόνες. Ἡ φαντασία παράφορος ἐκ τοῦ πόνου πετᾷ ἐδῶ κ' ἐκεῖ ἔχουσα μὲν πρὸ ὀφθαλμῶν πάντοτε τὸ κύριον θέμα, ἀλλ' ἀδιαφοροῦσα ὡς πρὸς τὰς μικρὰς λεπτομερείας, αἵτινες παραγεμίζουσαι τὰ κενὰ χρησιμεύουν ὡς σύνδεσμοι ὁρατοὶ εἰς τοὺς τυφλώττοντας ἀναγνώστας. Τὸ ἐλε-

* Ποὺ τὴν ἔγραψε γιὰ τὴν Ἰουλία, γυναῖκα τοῦ ἀνεψιοῦ του Περικλῆ Βαλαωρίτη, ἡ ὁποία πέθανε στοὺς πρώτους μῆνες τοῦ γάμου της.

γεῖον ἄρχεται διὰ μιᾶς μεταφορᾶς, εἶναι ἀληθέστατον, ληφθείσης ἐκ τοῦ φυσικοῦ κόσμου, ἀλλ' ἂν προσέξῃς καλῶς, θὰ ἴδῃς, ὅτι παρελείφθη τὸ κ α- θ ὼ ς τὸ ὁποῖον προαναγγέλλει συνήθως παρὰ τοῖς δοκιμωτέροις τῶν ποιητῶν τὴν μεταφορὰν ἢ τὴν παρομοίωσιν. Ἔρχεται μετὰ ταῦτα ὡς ἄσχετος καὶ κεχωρισμένη περίοδος ἡ δευτέρα στροφή, ἔνθα ἡ ἀποθανοῦσα νεόνυμφος συγκρίνεται πρὸς τὰ ἐν τῷ ποταμίῳ κύματι καταρρεύσαντα ἄνθη.

»Ἀντὶ τοῦ κρυσταλλώδους καὶ δροσεροῦ ὕδατος ἡ Ἰουλία εὗρε τὸν θάνατον ἐν τῷ πελάγει τοῦ ἔρωτός της· ἄφροντις ἀφέθη εἰς τὴν διάκρισιν τῆς πρώτης ἀγάπης, τῆς μυστηριώδους ἐκείνης πηγῆς πάσης εὐφροσύνης καὶ δὲν ἐνόησεν ὅτι ἐν αὐτῷ τῷ ρεύματι τῆς χαρᾶς καὶ τῆς εὐτυχίας ἐπνίγετο ὀλίγον κατ' ὀλίγον καὶ κατεποντίζετο. Πρέπει βεβαίως νὰ πηδήσῃ τις ἐκ τοῦ φυσικοῦ κόσμου εἰς τὸν ἠθικόν, ὅπως ἀνεύρῃ τὸν μεταξὺ τῶν δύο στροφῶν ὑπάρχοντα κρυφὸν σύνδεσμον.

»Ἡ ποίησις, παιδί μου εἶναι αἴσθημα καὶ πρέπει νὰ τὴν κρίνῃ τις περισσότερον διὰ τῆς καρδίας παρὰ διὰ τοῦ νοῦ. Οἱ μεγαλείτεροι ποιηταὶ δὲν ἀντέχουν εἰς τὴν ψυχρὰν ἀνάλυσιν τῶν σχολαστικῶν, τὸ δὲ ὕψος τῆς ἐμπνεύσεως μόλις χωρίζεται ἀπὸ τῆς ποταπότητος τοῦ γελοίου καὶ τῆς παρῳδίας διὰ μικροτάτου σημείου.

»Ὅταν ἀναγινώσκῃ τις ὡραίους στίχους, αἰσθάνεται ἐνδόμυχον συγκίνησιν, τὴν ὁποίαν δὲν ἠξεύρει εἰς τί νὰ ἀποδώσῃ, καὶ κατὰ τὴν στιγμὴν ἐκείνην ἂν ὁ ἡμέτερος Φίλιππος Ἰωάννου ἤρχετο νὰ σταματήσῃ τοὺς παλμοὺς τῆς καρδίας παρατηρῶνται οἱ στίχοι ἐκεῖνοι δὲν εἶναι ἄξιοι θαυμασμοῦ, διότι περιέχουν γραμματικόν τι ἔλλειμμα, μὰ τὸν Θεὸν θὰ γελάσωμεν καὶ θὰ ἀπαντήσωμεν εἰς αὐτόν, ὅτι παρὰ τοῖς μεγάλοις ποιηταῖς καὶ αὐτὰ τὰ σφάλματα γίνονται κανόνες. Δὲν ἐννοῶ, ὅτι πρέπει τις νὰ λακτίζῃ καὶ σύναξιν καὶ κανόνας συνθέσεως καὶ γραμματικήν, ἀλλὰ λέγω ὅτι τὸ καλὸν δύναταί τις πολλάκις νὰ τὸ αἰσθανθῇ χωρὶς νὰ τὸ περιγράψῃ».*

«Αἰμίλιέ μου, δὲν ἠμπορεῖς νὰ φαντασθῇς πόσον μοὶ προξένησαν ἀγαλλίασιν τὰ πρῶτα ψελλίσματα τῆς μούσης σου.** Ἐγὼ ὅστις κατὰ τὴν αὐτὴν περίπου ἡλικίαν ἐδημοσίευσα τὰ στιχουργήματά μου καὶ ὅστις ἐνθυμοῦμαι ἀκόμη, μολονότι παρῆλθον ἔκτοτε σχεδὸν τριάκοντα ἔτη, τὴν συγκίνησιν, τὸν ἠθικὸν τάραχον ὃν ὑπέφερα, ὅτε ἔλαβον αὐτὰ δημοσιευμένα, ἐγὼ μόνος δύναμαι νὰ κρίνω καὶ περὶ τῆς συγκινήσεως τῆς ἰδικῆς σου, προσμένοντος τὴν κρίσιν τοῦ προσφιλοῦς σου πατρός....
Τὰς παρατηρήσεις ταύτας ἔκρινα ἀναγκαῖον νὰ σοῦ κάμω ὅπως σὲ κρατήσω προσεκτικόν. Πρὸ πάντων πρόσεχε εἰς τὴν ἁρμονίαν τοῦ στίχου σου, διότι εἶναι ἀνυπόφορος πᾶσα κακοφωνία. Ἐλπίζω προσεχῶς νὰ ἴδω ἄλλα τελειότερα ἔργα σου. Θὰ ἦτο δὲ δι' ἐμὲ μεγάλη ἱκανοποίησις καὶ χαρά, ἂν πρὶν κλείσω τὰ μάτια μου ἐγνώριζα, ὅτι ἀφίνω ὀπίσω σὲ διάδοχον τῶν ποιητικῶν μου ἐμπνεύσεων. Ἀπόφευγε ὅσον οἷόν τε τὴν ρωμαντικὴν ποίησιν καὶ κατὰ προτίμησιν ἔκλεγε θέματα ἱστορικά. Ἐκεῖ γυμνάζεται ὁ νοῦς, ἐκεῖ ὁ κάλαμος τρέχει ἐλεύθερος. — Παρενόησες δὲ τὰς ἐν τῇ τελευταίᾳ μου ἐπιστολῇ δοθείσας σοι νουθεσίας, διότι δι' αὐτῶν ἄλλο δὲν ἤθελα νὰ εἴπω, παρὰ μόνον, ὅτι ἀναγινώσκων τις τοὺς μεγάλους ποιητὰς ἐξάπτεται, ἐνθουσιᾷ καὶ παρασυρόμενος

* Ἐπιστολὴ 9 Νοεμβρίου 1874.
** Ὁ Αἰμίλιος εἶχε στείλει στὸν πατέρα του ἕνα ποιηματάκι του.

ἐκ τοῦ στιγμαίου ἐκείνου πάθους πιστεύει, ὅτι εἶναι ποιητής, ἐνῷ δὲν εἶναι παρὰ θῦμα τῆς ποιήσεως, καὶ ὅτι πρέπει, πρὶν ἢ ἐπιδοθῇ εἰς τὴν σύνταξιν ποιητικῶν ἔργων, καλῶς νὰ διακρίνῃ ἐν αὐτῷ ἂν ὑπάρχει αὐτοφυὴς ὁ θεῖος σπινθὴρ ἢ ἂν στιγμιαίως μετεδόθη ἐκ τῆς ἀναγνώσεως. Τὸν κίνδυνον τοῦτον τρέχουν πολλοὶ καὶ φερόμενοι ἐκ τῆς ἀπάτης δαπανοῦν ἐπὶ ματαίῳ τὸν καιρόν των καὶ βασανίζουν τὴν καρδίαν των.

»Ἐκ τοῦ πρώτου δοκιμίου, ὅπερ μοι διεκοίνωσες, βεβαίως δὲν δύναμαι νὰ σοῦ εἴπω, ὅτι εἶσαι ποιητής. Ἀλλὰ θέλω νὰ ἀσχοληθῇς ἐπὶ σπουδαιοτέρου θέματος καὶ τότε θὰ διαγνώσω τὰς διαθέσεις σου. Εἶναι ὅμως δι' ἕνα πατέρα ἀνέκφραστος πάντοτε ἡ ἀγαλλίασις, ἣν αἰσθάνεται βλέπων τὰ πρῶτα πτερυγίσματα τῶν νεοσσῶν του».*

«Αἱ περὶ ποιήσεως καὶ ποιητῶν σκέψεις σου μὲ εὐηρέστησαν πολὺ καὶ ἐπείσθην ἐξ αὐτῶν, ὅτι ἡ νεαρά σου καρδία ἤρχισεν, ὄχι μόνον νὰ ἀνυψοῦται ὑπεράνω τοῦ χαμηλοῦ τούτου κόσμου, ἀλλὰ καὶ νὰ αἰσθάνεται καὶ νὰ ἐννοῇ τὸν ἄλλον πρὸς ὃν πρέπει ν' ἀτενίζῃ ὁ ἀληθὴς ποιητής, πάντοτε... Ἀλλ' ἡ ζωὴ τοῦ ποιητοῦ, καλέ μου Αἰμίλιε, δὲν εἶναι τόσον ἐπίζηλος ὅσον τὴν νομίζεις. Εἶναι πάλη διαρκής, ἀέναος, εἶναι στέρησις, εἶναι δοκιμασία. Ὁ ἤρεμος ὕπνος φεύγει τὴν κλίνην τοῦ ποιητοῦ. Σμήνη ὀνείρων πολλάκις ζοφερῶν τὸν καταδιώκουν καὶ ὅταν δὲν ὑπάρχουν ἀφορμαὶ καὶ λόγοι ἱκανοὶ ὅπως διαταράξωσι τὴν ἡσυχίαν του, ἔσο βέβαιος, ὅτι αὐτὸς θὰ τοὺς εὕρῃ, θὰ τοὺς ἐπινοήσῃ, θὰ τοὺς πλάσῃ διὰ τῆς φαντασίας του, ἵνα μὴ εἴπῃ τις ποτὲ ὅτι ὁ ποιητὴς κατεύδει. Ἐγὼ δύναμαι νὰ μαρτυρήσω περὶ τῶν ἀληθειῶν τούτων. Πιστεύω δέ, ὅτι, ἂν κόσμος ἐγνώριζεν ὅλας τὰς ἀνεμοζάλας, αἵτινες ἐνσκήπτουν ἐντὸς τοῦ στήθους ἑνὸς ποιητοῦ, κανεὶς δὲν θὰ ἐφθόνει τὴν δόξαν των».**

Ἐν Μαδουρῇ τῇ 4ῃ Ἰανουαρίου 1875

Αἰμίλιέ μου,

«Ἂν σὺ ἐν τῇ ἀκμῇ τῆς νεότητος, πλήρης ἐλπίδων καὶ ζωῆς, ἐν μέσῳ κόσμου μεγάλου κεκοσμημένου μεθ' ὅλων τῶν δώρων τοῦ πολιτισμοῦ, αἰσθάνεσαι ὅτι πικραίνει τὴν καρδίαν σου ἔλειψις τῶν συγγενῶν καὶ φίλων κατὰ τὰς ἁγίας καὶ χαρμοσύνους ταύτας ἡμέρας, τί νὰ εἴπω ἐγώ, ὅστις ἔμεινα σχεδὸν μόνος ἐπὶ τοῦ σκοπέλου μου τούτου;

»Ἀλλὰ τοιοῦτος εἶναι ὁ κόσμος, χρυσό μου παιδί. Ἀδιάκοπος στέρησις καὶ χωρισμός. Μόνον ἐν τῷ τάφῳ πέπρωται νὰ συναντώμεθα ὡς ἐπὶ τῆς αὐτῆς κλίνης καὶ νὰ μένωμεν ἀχώριστοι διαπλέοντες τὸ ἀχανὲς τῆς αἰωνιότητος πέλαγος. Διὸ κ' ἐγὼ προκληθεὶς ἄλλοτε νὰ συντάξω ἐπιτάφιον, ὅπως χαραχθῇ ἐπὶ τοῦ μαρμάρου, τὸ ὁποῖον διανοούμεθα νὰ θέσωμεν ἐπὶ κενοταφίου περικλείνοντος τὰ ὀστᾶ τῶν προγόνων, μετ' ὀλίγον δὲ καὶ τὰ ἰδικά μας, ἔγραψα τάδε:

Δὲν εἶν' ὁ τάφος χωρισμός, εἶν' ἕνωσις κι' ἀγάπη!

* Ἐπιστολὴ τῆς 23 Νοεμβρίου 1874.
** Ἐπιστολὴ 30 Νοεμβρίου 1874.

»Ἔχε τὴν πατρικήν μου εὐχὴν καὶ σπεῦδε εἰς τὰς μελέτας σου ἂν ἐπιθυμῇς ν' ἀνακουφίσῃς τάχιον τὸν πατέρα σου.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ

Ἐν Μαδουρῇ τῇ 15η Μαρτίου 1875

Καλέ μου Αἰμίλιε,

«Ἡ ἐαρινὴ ἰσημερία μᾶς ἐπανέφερε τὸν χειμῶνα τόσον, ὥστε ἀμφιβάλλω ἂν θὰ δυνηθῶ νὰ ἐπανέλθω σήμερον εἰς τὴν πόλιν, φοβούμενος δὲ μὴ μείνῃς ἄνευ εἰδήσεών μου, σοῦ γράφω τὰς ὀλίγας ταύτας γραμμὰς ἐκ τοῦ προσφιλοῦς ἐρημητηρίου μου. Ἡ τελευταία ἐπιστολή σου ἦτο μεστὴ γλυκυτάτων αἰσθημάτων. Ὁ ρεμβασμὸς εἶναι ἴδιον τῆς ἡλικίας, ἣν τώρα διατρέχεις. Εἶναι ἡ πρώτη εὐωδία, ἥτις ἐκχέεται ἐκ τῆς ἀναπτύξεως τοῦ μυστηριώδους ἐκείνου ὀργάνου, ὅπερ ἡ χεὶρ τοῦ Ὑψίστου ἐτοποθέτησεν ὑπὸ τὴν ἀριστερὰν πλευράν, καὶ τὸ ὁποῖον διετάχθη διὰ τῶν παλμῶν του νὰ ἐκδηλοῖ τοὺς κρυφιωτέρους διαλογισμούς μας. Ὅταν ἡ χιὼν τοῦ γήρατος λευκάνῃ τὴν κορυφήν μας, τότε μόνον θὰ ἴδῃς ἐκλείποντας καὶ τοὺς ὀνείρους τῆς καρδίας σου. Ἕως τότε ἔχεις νὰ τρέξῃς πολὺ καὶ μόνος, ὁ Θεὸς γινώσκει ἂν θὰ δυνηθῇς νὰ φθάσῃς ἄτρωτος εἰς τὸ τέρμα τῶν ἀγώνων σου. Ἐγὼ θὰ κοιμῶμαι βέβαιος ἐν τῷ τάφῳ, ἀλλὰ κ' ἐκεῖθεν ἡ φωνή μου θ' ἀντηχῇ εἰς τὴν καρδίαν σου, ὅπως σὲ ἐνθαρρύνῃ ἐν τῇ ἐκπληρώσει τῶν πρὸς τὴν πατρίδα καὶ τὴν οἰκογένειαν καθηκόντων σου.

»Ἔχε τὴν εὐχήν μου.

Ὁ πατήρ σου
ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ

Ἐν Λευκάδι τῇ 17 Μαΐου 1875

Καλέ μου Αἰμίλιε,

«Ἀνέγνων εἰς τὸν «Νεολόγον» ἔμμετρον πρόποσίν σου, δι' ἧς ἐχαιρέτισας τοὺς συνδαιτυμόνας σου κατὰ τὴν ἡμέραν τοῦ Πάσχα, καὶ ἐδάκρυσα ἀναλογιζόμενος, ὅτι ἴσως μίαν ἡμέραν συμπληρώσῃς τὸ ἔργον τῆς ποιητικῆς ἀναμορφώσεως, ὅπερ ἐπεχείρησα, ἀποδεικνύων τοιουτοτρόπως ὅτι εἶσαι γόνος γνήσιος τοῦ πατρός σου.

»Ἀλλὰ διατί παρ' ἄλλων νὰ μάθω τὴν πρώτην δοκιμασίαν, εἰς ἣν ὑπέβαλες τὴν φαντασίαν σου; Διατί νὰ μὴ μοῦ εἴπῃς τίποτε περὶ τῆς προπόσεώς σου, καὶ διατί νὰ μὴ μοῦ τὴν ἀντιγράψῃς ἐν τῇ ἐπιστολῇ σου;

»Προσμένω τὴν δικαιολογίαν σου.

»Ἡ νέα Κυβέρνησις ἤρχισε νὰ παύῃ ἀνὰ ἑκατοντάδας καὶ νὰ διορίζῃ τοὺς ὑπαλλήλους. Τοῦτο λέγεται ἐπανόρθωσις τῶν κακῶς ἐχόντων καὶ διάσωσις τῶν Συνταγματικῶν ἐλευθεριῶν.*

Ἐν Λευκάδι τῇ 26η Ὀκτωβρίου 1875

Γλυκέ μου Αἰμίλιε,

«Τὴν αὐτὴν ἐκείνην εὐχαρίστησιν, τὴν ὁποίαν πρέπει νὰ αἰσθάνωνται

---

* Ἡ ἐπιστολὴ αὕτη ἀναφέρεται εἰς τὴν ἐπελθοῦσαν πολιτικὴν μεταβολὴν κατ' Ἀπρίλιον τοῦ 1875, διὰ τῆς προσκλήσεως τοῦ Χαριλάου Τρικούπη πρὸς σχηματισμὸν Κυβερνήσεως (Σημ. Ἰωάν. Βαλαωρίτη).

οἱ σταυραετοί, ὅταν βλέπωσι τοὺς νεοσσοὺς αὐτῶν ὑψουμένους μέχρι νεφελῶν τοῦ οὐρανοῦ καὶ ἀτενίζοντας ἐκεῖθεν τὸν ἥλιον καὶ καταπίπτοντας ἀστραπηδὸν ἐπὶ ποθητῆς θήρας, τὴν αὐτήν, αἰσθάνομαι κ' ἐγὼ βλέπων σὲ τὸν νεογνόν μου πειρώμενον ν' ἀναβῇ τὰς κορυφὰς τοῦ Παρνασσοῦ καὶ ψελλίζοντα τὰ πρῶτα κελαδήματα τῆς Ἑλληνικῆς ποιήσεως.

»Ὁ θάνατος τῆς Ναθαλίας μας ἦτο ἀφορμὴ καὶ κέντρον θαυμάσιον, ὅπως ἐξυπνίσῃ τὴν φαντασίαν σου,* καθὼς ὁ θάνατος τῆς πρωτοτόκου Μαρίας μας διήγειρε καὶ ἐν τῇ καρδίᾳ τοῦ πατρός σου τριακονταετοῦς τότε τὴν φλόγα τοῦ θείου πυρός. Ἀλλ' εἰς ἐμὲ ἀπόκειται νὰ διευθετήσω τὰ βήματά σου καὶ νὰ κανονίζω τὸ πτερύγυσμά σου, ἀφοῦ μετὰ μακρὰν πεῖραν εὑρίσκομαι εἰς θέσιν νὰ γνωρίζω καὶ τὰ ἴδιά μου παραπτώματα καὶ τὰς ἰδίας μου παρεκτροπάς. Καὶ πρῶτον δὲν ἐγκρίνω τὴν διαίρεσιν τοῦ ᾄσματος εἰς χοροὺς καὶ ἡμιχόρια, διότι τὰ τοιαῦτα εἶναι ὅλως ἀλλότρια τῆς νεωτέρας Ἑλληνικῆς ποιήσεως, πολλῷ μᾶλλον προκειμένου περὶ ἁπλῆς ἐλεγειακῆς ἢ νεκρικῆς ποιήσεως. Ἄλλη ἦτο ἡ ἀποστολὴ καὶ ὁ προορισμὸς τῶν χορῶν παρὰ τοῖς ἀρχαίοις. Αἱ περιστάσεις μετεβλήθησαν καὶ δὲν ἐπανέρχονται οὔτε δύναταί τις βεβαίως νὰ ἀναστήσῃ τὰ νεκρὰ καὶ ἕωλα».

Τὸ θέρος τοῦ 1876 ὁ Βαλαωρίτης διῆλθεν ἐν τῇ παρὰ τὴν Ἐνετίαν ἐξοχικῇ ἐπαύλει τοῦ πενθεροῦ του, μικρὸν ἀπεχούσῃ τῆς κωμοπόλεως τοῦ Μιράνου, ἐκεῖθεν δ' ἀναχωρῶν ὅπως ἐπανέλθῃ εἰς Λευκάδα τῇ 1ῃ Σεπτεμβρίου ἔγραφε τῇ προτεραίᾳ τῷ ἐν Γερμανίᾳ σπουδάζοντι υἱῷ. (Σημ. Ι. Βαλαωρίτη).

Ἐν Μιράνῳ τῇ 31ῃ Αὐγούστου 1876

Αἰμίλιέ μου,

«Αὔριον συμπληρῶ τὸ πεντηκοστὸν τέταρτον ἔτος τῆς ἡλικίας μου, συγχρόνως δ' ἀπέρχομαι εἰς Λευκάδα. Βεβαίως ἡ ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου σχετικῶς πρὸς τὴν αἰωνιότητα καὶ τὰ ἐν τῇ αἰωνιότητι τελούμενα εἶναι μικροτέρα, πολὺ ἀσημαντοτέρα παρὰ μηδέν. Ἀλλ' ἐγὼ προσεπάθησα τὴν ἰδικήν μου νὰ τὴν καταστήσω χρήσιμον εἴς τε τὸ ἔθνος καὶ τὴν οἰκογένειάν μου. Ἡ σιδηρᾶ κρᾶσις μου ἐκλονίσθη ἐκ βάθρων· δὲν ἔχω δυνάμεις πλέον ἀρκετὰς πρὸς τὰς ἀνάγκας τῆς προσφιλοῦς πατρίδος. Καὶ ὅμως ἐν Ἑλλάδι εὑρισκόμεθα εἰς τὰς παραμονὰς μεγάλων καὶ φοβερῶν κρίσεων. Τὸ τέρας τῆς Ὀθωμανικῆς κατακτήσεως πρὶν ἢ ξεψυχήσῃ ἀνδρειεύεται, δαγκάνει, πλήττει θανατηφόρως. Τίποτε δὲν θὰ μᾶς ἀφήσῃ νὰ πάρωμεν ἀναιμωτί! Ἡ Ἑλλὰς προσεχῶς θὰ λάβῃ ἀνάγκην τῆς ἀρωγῆς τῶν τέκνων της. — Σπεῦσον, Αἰμίλιέ μου, νὰ τελειώσῃς. Θέλω κ' ἐσὲ νὰ ἔχω εἰς τὸ πλευρόν μου, καὶ νὰ ἴδω ἐνεργοῦντα ἐργαζόμενον ὑπὲρ τοῦ ἀπειλουμένου, ὑπὲρ τοῦ κινδυνεύοντος ἑλληνισμοῦ».

Ἐπανελθὼν εἰς Λευκάδα ἀπέλαυσεν ὁ ποιητὴς μεγάλης χαρᾶς, παρευρεθεὶς εἰς τὰ ἐγκαίνια τοῦ τῇ ἐνεργείᾳ αὐτοῦ καὶ τοῦ ἀδελφοῦ Ξενοφῶντος συσταθέντος ἐν Λευκάδι Γυμνασίου, κατὰ τὴν τελετὴν δὲ ταύτην ἀπήγγειλεν αὐτοσχεδίως γλαφυρωτάτην καὶ μεστὴν πατριωτισμοῦ προσλαλιάν, ἥτις ἐπίκαιρος καὶ σήμερον πληροῖ τὴν καρδίαν παρηγορίας καὶ ἐλπίδος:

---

* Γιὰ τὴν κόρη του Ναθαλία, ποὺ πέθανε τὸν Ὀκτώβριο τοῦ 1875, ὁ Βαλαωρίτης ἔγραψε ἕνα ἀπὸ τὰ ὡραιότερά του ποιήματα. Τὸ ἴδιο θλιβερὸ περιστατικὸ ἐνέπνευσε καὶ στὸν Αἰμίλιο ἕνα ποίημα ποὺ τὸ ἔστειλε στὸν πατέρα του.

«'Ακούσατε λοιπόν, κύριοι, καὶ μὴ ἀπελπίζετε.

»'Από τῆς ἀπαισίας, ἀπὸ τῆς ἀποφράδος ἡμέρας, καθ' ἣν κρίμασιν οἷς οἶδε Κύριος αἱμοσταγὴς ἐκυμάτισεν ἐπὶ τῶν ἐπάλξεων τοῦ Βυζαντίου ἡ σημαία τῆς 'Οθωμανικῆς καταχτήσεως, εὐθὺς ἀπὸ τῆς ἡμέρας ἐκείνης ἐπεχείρησε τὸ 'Ελληνικὸν γένος τὴν ἀνοικοδόμησιν τοῦ καταχρημνισθέντος πύργου τῆς 'Ελληνικῆς 'Εθνότητος. Τὸ δὲ πολύμοχθον καὶ πολυχρόνιον ἔργον ἀνέλαβον ὄχι μόνον οἱ ἀτρόμητοι μαχηταὶ τῶν 'Ελληνικῶν ὀρέων, ἀλλὰ καὶ οἱ σοφοὶ διδάσκαλοι τῶν 'Ελληνικῶν γραμμάτων.

..»Σύγχρονος ἐγένετο καὶ φοβερὰ ἑκατέρωθεν ἡ ἐπίθεσις· καὶ ἐνῷ ἐπὶ τῶν κορυφῶν τοῦ 'Ολύμπου καὶ τῶν 'Αγράφων ὀλίγοι γίγαντες ἀνέστελλον τὴν θηριώδη ὁρμὴν ἀγρίων καταχτητῶν, οἱ διδάσκαλοι τοῦ γένους ἄγρυπνοι, ἀκάματοι ἔσκαπτον ἐν κρυπτῷ διὰ τοῦ καλάμου των τὸν μυστικὸν ὑπόνομον, ὅστις ἔπρεπε μίαν ἡμέραν νὰ ἀνατινάξῃ τὸν πελώριον ὄγκον τοῦ τουρκικοῦ ζυγοῦ. 'Ενῷ τὸ πῦρ καὶ ὁ σίδηρος διετήρουν ἀκμαῖον τὸ πολεμικὸν πνεῦμα τῆς φυλῆς, ὑπὸ τὰς ἀμυδρὰς ἀκτῖνας νυκτερινῆς λυχνίας, ὁ πτωχὸς διδάσκαλος ἐνεστάλαζεν εἰς τὴν καρδίαν τῆς ἑλληνικῆς νεολαίας τὰ ζωογόνα ρεῖθρα τῆς ἀρχαίας μαθήσεως».

Εἰς τὴν ἀγόρευσιν δὲ ταύτην ἀναφέρεται ἡ ἑπομένη ἐπιστολὴ τοῦ Βαλαωρίτου πρὸς τὸν υἱὸν αὐτοῦ Αἰμίλιον. (Σημ. Ι. Βαλαωρίτου.)

'Εν Λευκάδι τῇ 24η 'Οκτωβρίου 1876

Αἰμίλιέ μου,

«Μολονότι ἐγήρασα ἤδη μαχόμενος εἴτε ἐν τοῖς βουλευτηρίοις, εἴτε ἐν ταῖς δημοτικαῖς συναθροίσεσι, μολονότι ἐλευκάνθησαν τῆς κεφαλῆς μου αἱ τρίχες, ἀγωνιζόμενος κατὰ τοῦ λογιωτατισμοῦ ἐν τῇ νεωτέρᾳ ἑλληνικῇ ποιήσει, πρὶν ἢ ὑπερπηδήσω τῶν ἀντιπάλων μου τὰ φοβερὰ χαρακώματα, μολονότι πλέον οἱ ἔπαινοι δὲν γαργαλίζουν παραπολὺ τὴν καρδίαν μου, οὐχ ἧττον τῶν τέκνων μου ἡ εὐαρέσκεια μὲ κολακεύει μεγάλως καὶ μὲ συγκινεῖ. Τὰς αὐτὰς κρίσεις, ἃς ἔφερες σὺ ἐπὶ τῆς αὐτοσχεδίου ἐκείνης ἀγορεύσεώς μου, τὰς ἔφερε καὶ ὁ Νάνος καὶ χωρὶς νὰ λάβω οὔτε κἂν ὑπ' ὄψιν μου, ὅσα πολλὰ τῆς πρωτευούσης φύλλα ἔγραψαν καὶ τώρα περὶ ἐμοῦ, ἀρκοῦμαι εἰς μόνην τὴν περιποιητικὴν ἐπίκρισίν σας· ἀλλ' ἐγὼ παρέρχομαι καὶ ἡμέραν παρ' ἡμέραν ἐπιπίπτω καὶ παρακμάζω. Εἰς σᾶς ἀπόκειται νὰ μὴ λησμονηθῇ τὸ ὄνομά μου μετὰ θάνατον. 'Η ψυχή μου θ' ἀναγαλλιάζῃ ἀκούσασα νὰ σᾶς ὀνομάζωσιν ἄξια τέκνα τοῦ ἐθνικοῦ ποιητοῦ».

'Αλλ' ὁ Αἰμίλιος, ὅστις εἶχεν ἀφήσει τὴν ποίησιν καὶ φιλολογίαν, ὅπως λάβῃ ἀνὰ χεῖρας τὸ μικροσκόπιον γενόμενος φανατικὸς καὶ προσφιλὴς μαθητὴς τοῦ Haeckel καὶ τοῦ Prever δὲν περιωρίζετο πάντοτε εἰς εὐνοϊκὰς κρίσεις ἐπὶ τῶν ἔργων τοῦ πατρός. Εἰς τοιαύτας δὲ κρίσεις φαίνεται ὅτι ἀπαντᾷ ἡ ἑπομένη χαριεστάτη ἐπιστολὴ τοῦ ποιητοῦ, ὅστις, ὡς φαίνεται, εἶχε πέμψει πρὸς τὸν υἱὸν τὴν τότε ἀνέκδοτον ᾠδὴν πρὸς πεσοῦσαν στήλην τοῦ 'Ολυμπίου Διός. (Σημ. Ι. Βαλαωρίτου).

'Εν Λευκάδι τῇ 30ῇ 'Ιανουαρίου 1877

Αἰμίλιέ μου,

«Μετὰ δακρύων χαρᾶς κατέβρεξα τὴν φωτογραφίαν σου καὶ μυριάκις

τὴν κατεσπάσθην. Μ' ἐφάνη ὅτι ἐπὶ τῶν νεανικῶν σου παρειῶν εἶδον βλαστάνον ἐκεῖ τὸ χνοῦδι, τὸ ὁποῖο τόσον ἐπεθύμεις καὶ τὸ ὁποῖον ἐμφαίνει ἀνάπτυξιν σωματικὴν καὶ ψυχικήν. Ἔχε τὴν εὐχήν μου! Ὑπέφερα πάλιν ἐκ δυσπνοίας προχθὲς τὸ ἑσπέρας. Οἱ ἰατροὶ νομίζουν ὅτι εἶναι καὶ αὐτὸ σύμπτωμα νευρικόν. Ἀλλὰ τίς οἶδε!... Τὸ εὔχομαι κ' ἐγὼ ὄχι διότι φοβοῦμαι τὸν θάνατον, ἀλλὰ διότι ἐπιθυμῶ ν' ἀποχωρισθῶμεν διὰ παντὸς πρὶν ἢ ὁριστικῶς σᾶς ἀποκαταστήσω ἐν τῷ προσκαίρῳ τούτῳ κόσμῳ.

Εὐχαρίστως ἀποδέχομαι πάντοτε τὰς παρατηρήσεις ὅλων, πολλῷ μᾶλλον τὰς ἰδικάς σου. Ἄκουσον ὅμως μετὰ προσοχῆς καὶ τὰς ἰδικάς μου ἀντιπαρατηρήσεις.

»Ἴσως ἐγὼ καταχρῶμαι τῶν ἐπιθέτων, ἀλλὰ μὴν ἀμφιβάλλῃς ὅτι τοῦτο ἔγκειται εἰς τὴν φύσιν τῆς δημώδους ἑλληνικῆς ποιήσεως. Ἀπατᾶσαι ὅμως ἂν πιστεύῃς, ὅτι τὰ ἐπίθετα, περὶ ὧν μοι γράφεις, εἶναι συνώνυμα καὶ ἐπομένως περιττά. Ἐγὼ δὲν παραδέχομαι, ὅτι ὑπάρχουν συνώνυμα εἰς καμμίαν γλῶσσαν. Ἴσως δὲν δυνάμεθα νὰ διακρίνωμεν καὶ νὰ ἐννοήσωμεν τὰς λεπτὰς διαφοράς, αἵτινες ὑπάρχουν μεταξὺ ταυτοσήμων κατὰ τὸ φαινόμενον λέξεων, ἀλλὰ φρονῶ ὅτι ἓν οἱανδήποτε ἔθνος δὲν χάνει τὸν καιρόν του πλάττον ἢ συνθέτον λέξεις περιττάς.

»Ψηλὸ - θεόρατο - μεγάλο -. Τὸ πρῶτον ἐπίθετον ἐμφαίνει βεβαίως τὸ ἠθικὸν ὕψος ἔργου ἀρχιτεκτονικοῦ ἐκ τῶν τελειοτέρων τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος. —Ὁ Ἑλληνικὸς Λαὸς καίπερ μὴ ἔχων ἰδέας περὶ τοιούτου καλλιτεχνικοῦ ὕψους, οὐχ ἧττον ὅσον θέλῃ νὰ ἐκφράσῃ τὸν θαυμασμόν του ἐπὶ παραπλησίων ἀντικειμένων, λέγει· Ὁ δεῖνα ἔχει ψηλὴ τὴ φρένα. Ὁ μακαρίτης Μίκιος Πολίτης, ὅταν ἤκουεν ἀπαγγελόμενον τεμάχιόν τι τῶν ποιημάτων μου, ἀνέκραζε·—Τοῦτο ἔχει ἰδέαν. Τὸ θεόρατο παριστᾷ τὸν πελώριον ὑλικὸν ὄγκον τοῦ κτιρίου. Ἡ δημοτικὴ γλῶσσα τὸ Θεὸς προτάττει τινῶν ὀνομάτων, ὅταν θέλῃ νὰ ἐκφράσῃ ἔκπληξιν προερχομένην ἐκ τοῦ ἐξαιρετικοῦ ὄγκου πράγματός τινος. Εἶναι τὸ ὑπερθετικὸν τοῦ Λαοῦ ,διότι μὲ τὴν ἰδέαν τῆς Θεότητος συνδέει τὴν ἰδέαν τοῦ ὑλικοῦ μεγαλείου. Διὸ λέγει Θεόχτιστο -, Θεοβούβαλο -, Θεόσκυλος καὶ τὰ παρόμοια.

»Τέλος τὸ μεγάλο ἀντιστοιχεῖ μὲ τὸ ἔνδοξον, διότι δὲν ἀρκεῖ νὰ εἶναι ὑπὸ καλλιτεχνικὴν ἔποψιν τέλειον; δὲν ἀρκεῖ νὰ εἶναι κολοσσιαῖον, ἀλλὰ πρέπει νὰ εἶναι καὶ δοξασμένον ἐκ τῶν ἱστορικῶν περιπετειῶν τὸ ἀντικείμενον, ὅπερ διεγείρει τὸ θαυμασμόν μας.

»Καθ' ὅσον δὲ ἀφορᾷ τὰς βροντάς, τοὺς σεισμοὺς καὶ τὴν ἀντάραν, παρατηρῶ ὅτι ταῦτα πάντα εἰκονίζουν πιστῶς τὴν φοβερὰν τρικυμίαν, ἥτις ἔρριψε κατὰ γῆς τὴν περὶ στήλην καὶ ἥτις συνωδεύθη καὶ ὑπὸ σεισμοῦ.

»Ἐλπίζω ὅτι θὰ μὲ δικαιώσῃς ὡς πρὸς τὴν χρῆσιν τῶν λέξεων, αἵτινες σὲ ἐνέβαλλον εἰς δυσχέρειαν, ὅτε ἐπεχείρησας τὴν μετάφρασίν των. Μεταφορικῶς δὲ ἂν ἐκατάλαβες τί αἰνίττομαι ἐν τῇ περικοπῇ ἐκείνῃ, θὰ ἴδῃς ὅτι δὲν περιέγραψα κακῶς τὴν σκληρὰν μοῖραν, ἥτις ἠθικῶς καὶ ὑλικῶς καταδιώκει τὴν δυστυχῆ μας πατρίδα.

»Σὲ γλυκοφιλῶ καὶ σὲ ἀφίνω ἐλεύθερον εἰς τὴν ἐκλογήν σου μεταξὺ Ἰένας καὶ Βερολύμου. Ὁ Ἀνδρέας σὲ ἀσπάζεται μετ' ἐμοῦ.

Ἐν Λευκάδι τῇ 26ῃ Φεβρουαρίου 1877

Αἰμίλιέ μου,

«Μοῦ μυρίζει ὅτι θὰ ἔλθῃ μία ἡμέρα, καθ' ἣν σὺ θὰ εἶσαι ὁ σχολιαστὴς καὶ ὁ βασανιστὴς τῶν πτωχῶν προϊόντων τῆς φαντασίας μου, καὶ χαίρω ἐκ τῶν προτέρων, διότι θὰ φανῇς βεβαίως ἠπιώτερος τῶν ἄλλων ὄχι μόνον, ἀλλὰ κάλλιον παντὸς ἄλλου θὰ ἐμβατεύσῃς εἰς τὰ κρύφια καὶ μύχια τῆς διανοίας μου. Ἔχε ὅμως πρὸ ὀφθαλμῶν, ὅτι ἡ ποίησις δὲν ἀνατέμνεται καθὼς τὸ πτῶμα ὑπὸ τὴν μάχαιραν τοῦ χειρουργοῦ, διότι ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ καταστρέφεται.

»Αἱ βρονταὶ μόνον δυσκόλως δύναται νὰ κατεδαφίσωσι κραταιὸν οἰκοδόμημα, ἀλλὰ θὰ ἤκουσες βεβαίως κάποτε καὶ σὺ βροντὴν ταράττουσαν τὸ ἔδαφος. Οὐδὲ δύσκολον εἶναι νὰ παραδεχθῇς, ὅτι ὁ δονισμὸς τῆς βροντῆς συνενούμενος μετὰ τοῦ σεισμοῦ καὶ τῆς λαίλαπος δύνανται νὰ καταρκρημνίσωσι στήλην μὴ στηριζομένην ἀσφαλῶς ἐπὶ τῶν θεμελίων της».*

Ἡ ὑγεία τοῦ ποιητοῦ εἶχε κάπως βελτιωθῆ κατὰ τὴν ἐν Μιράνῳ ἤρεμον διαμονὴν μετὰ τὰς συγκινήσεις καὶ τοὺς κόπους τῶν πατριωτικῶν αὐτοῦ ἐνεργειῶν κατὰ τὴν λήξασαν ἐθνικὴν κρίσιν, ἀλλ' ἡ σκέψις περὶ τοῦ προσεχοῦς θανάτου του δὲν ἐγκατέλειπε καὶ τῇ 9ῃ Αὐγούστου ἔγραφεν ἐκ Μιράνου πρὸς τὸν ἐν Ἰένῃ υἱόν του Αἰμίλιον. (Σημ. Ι. Βαλαωρίτου).

«Σήμερον εἶναι ἡ ἐπέτειος ἡμέρα τῶν γενεθλίων σου. Δὲν εἶναι βεβαίως παραπολὺ εὐχάριστον νὰ βλέπῃ τις παρεχομένας ὡσεὶ σκιὰς τὰς ἡμέρας τῆς ζωῆς του καὶ κάπως γελοῖον νὰ πανηγυρίζῃ τις τὸν θάνατόν του· ἀλλ' ἀφοῦ ἐπεκράτησε τὸ ἔθιμον τοῦτο, ἂς τὸ σεβασθῶμεν. Ἔκλεισες λοιπόν, Αἰμίλιέ μου, σήμερον τὸ εἰκοστὸν πρῶτον ἔτος τῆς ἡλικίας σου, δηλαδὴ ἔγινες sui-juris ὑπεύθυνος νομικῶς ἐνώπιον τοῦ ἑαυτοῦ σου καὶ τῆς κοινωνίας διὰ τὰς πράξεις σου καὶ διὰ τὰς σκέψεις σου. Οἱ γονεῖς μέχρι τῆς παρὰ τοῦ νόμου ταχθείσης ταύτης προθεσμίας θεωροῦνται ὑπόχρεοι νὰ καθοδηγῶσι τὰ τέκνα καὶ νὰ φροντίζωσι περὶ τῆς ἀνατροφῆς αὐτῶν τῆς φυσικῆς, καθὼς καὶ περὶ τῆς πνευματικῆς αὐτῶν διαπλάσεως. Ὡς πρὸς τὴν ἐκπλήρωσιν τῶν καθηκόντων τούτων ἔχω τὴν συνείδησιν ἥσυχον. Ἂς εἶναι εὐλογημένον τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ! Ὁ Νάνος** μετέρχεται ἤδη λίαν ἐπιτυχῶς τὴν ἐπιστήμην του καὶ ἀνέλαβε τὴν διεύθυνσιν τῶν ὑποθέσεών μας, σὺ δὲ συμπληροῖς σήμερον τὸ εἰκοστὸν πρῶτον ἔτος τῆς ἡλικίας σου, εἶσαι πολίτης πλήρης καὶ εὑρίσκεσαι εἰς τὴν παραμονὴν τῶν διδακτορικῶν ἐξετάσεών σου.

»Αἱ ἰδέαι ἀνακουφίζουσι τὴν πάσχουσαν καρδίαν μου καὶ καταθέλγουν τὴν ψυχήν μου, διότι συλλογίζομαι, ὅτι. ἂν πέπρωται μετ' ὀλίγου ν' ἀποχαιρετήσω διὰ παντὸς τὸν κόσμον τοῦτον, σὺ καὶ ὁ Νάνος δύνασθε καὶ τὴν μητέρα σας καὶ τὸν Ἀνδρέαν καὶ τὴν Ὄλγαν*** νὰ προστατεύσητε καὶ νὰ μὲ ἀντικαταστήσητε ἐν τῇ οἰκογενείᾳ, τηροῦντες ἀλώβητον καὶ σεβαστὸν τὸ ὄνομα, ὅπερ θὰ λάβητε παρ' ἐμοῦ.

»Ὑπὸ ταύτας τὰς ἀπόψεις ἔχει λοιπὸν σημασίαν οὐ μικρὰν ταύτην τὴν

---

* Ἀπάντηση οἱ παρατηρήσεις τοῦ Αἰμιλίου γιὰ τὴν ᾠδὴ τοῦ Βαλαωρίτη γιὰ στήλη τοῦ Ὀλυμπίου Διός.

** Χαϊδευτικὸν τοῦ πρωτοτόκου γιοῦ του Ἰωάννη.

*** Τὰ δύο μικρότερα παιδιά του.

φοράν ἡ ἐπέτειος ἡμέρα τῶν γενεθλίων σου. Διὸ καὶ σοὶ εὔχομαι αὐτὴν μετὰ βαθυτάτης συγκινήσεως, πεποιθώς, ὅτι σὺ θὰ συναισθανθῇς ἐνδομύχως, ὅτι, ἐνῷ ἀποκτᾷς πολύτιμα ἐν τῇ κοινωνίᾳ δικαιώματα, συγχρόνως ὑποβάλλεσαι καὶ εἰς βαρύτατα καθήκοντα».

Ἐπανερχόμενος κατὰ τὰς ἀρχὰς Σεπτεμβρίου ἐξ Ἑνετίας εἰς Λευκάδα ὁ ποιητής, ἀκολούθησε τὴν αὐτὴν ὁδόν, ἤτοι τὴν γραμμὴν τοῦ L' Ioyd, τὴν ἐξυπηρετοῦσαν τὰς ἀκτὰς τῆς Δαλματίας. Ἐκ Ζάρας ἔγραφε πρὸς τὴν σύζυγόν του:

«Εἶναι τόσος κόσμος ἐπὶ τοῦ ἀτμοκινήτου, τόσοι ἀξιωματικοί, τόσα παιδιά, τόσα μουλάρια, τόσοι φλαραῖοι, ὥστε εἶναι ἀδύνατον νὰ προμηθευθῶ καλαμάρι καὶ διὰ τοῦτο σοῦ γράφω μὲ τὸ μολυβδοκόνδυλό μου. —Ἐταξειδεύσαμεν ἕως ἐδῶ λαμπρά, ἦτο τὸ πέλαγο τόσο ἥσυχο, ὥστε ἠμποροῦσέ τις νὰ τοῦ ἐφαρμόσῃ κάποιος στίχους, τοὺς ὁποίους ἄλλοτε ἔγραφα·

Κ' ἤτανε τόσο ἡ θάλασσα γλυκὰ ἀποκοιμισμένη,
Ποὔβλεπες μέσ' στὰ βάθη της ἀνάποδα χτισμένη
Τὴ χωροπούλα τὴ φτωχή, τὸ σπίτι τοῦ Σωτήρη
Καὶ πέρα ἐκεῖ στὸ βράχο του βουβὸ τὸ μοναστῆρι».

Ἀλλ' ὅπως εἰς τὴν θάλασσαν συχνάκις συμβαίνει τὴν ἄκραν γαλήνην νὰ διαδέχεται σφοδρὰ τρικυμία, οὕτω καὶ ὁ ποιητὴς μετὰ τὴν ἤρεμον ἐν Μιράνῳ καὶ κατόπιν ἐν Μαδουρῇ διαμονὴν ἤρχισεν ἐρχομένου τοῦ χειμῶνος νὰ βασανίζηται ὑπὸ τοῦ παθήματος τῆς καρδίας καὶ νὰ ἀνησυχῇ περὶ τῆς ὑγείας τοῦ ἐν Γερμανίᾳ σπουδάζοντος υἱοῦ του Αἰμιλίου. Καὶ τὴν ἀνησυχίαν διεδέχθη ἡ ἀπελπισία, ὅταν περὶ τὰ τέλη Ὀκτωβρίου 1878 ἐνέσκηψεν ἡ εἴδησις τοῦ ἐσχάτου κινδύνου, ὃν διέτρεχεν ἡ ὑγεία τοῦ προσφιλεστάτου τέκνου.

Ὡς καὶ ἀνωτέρω ἐγράφη, ὁ Αἰμίλιος ἐν παρέργῳ μόνον ἐξακολουθήσας νὰ ἀσχολῆται εἰς φιλολογικὰς μελέτας μετὰ φανατισμοῦ ἐρρίφθη εἰς τὴν σπουδὴν τῆς τότε ἐν ἀρχῇ ἔτι τῆς ἀκμῆς αὐτῆς εὑρισκομένης ἐπιστήμης τῆς γενέσεως τῶν ὄντων καὶ τοῦ μικροβιολογικοῦ κόσμου, κατ' ἀνάγκην ὡς ἐκ τούτου ἐπεκτείνας τὰς μελέτας αὐτοῦ εἰς πάσας τὰς φυσικὰς ἐπιστήμας, προσφιλὴς μαθητὴς τοῦ Hackel γενόμενος καὶ βοηθὸς τοῦ W. Preyer ἐν τῷ μικροβιολογικῷ αὐτοῦ ἐργαστηρίῳ τῆς Ἰένης. Πεποιθὼς εἰς τὴν ἡράκλειον κρᾶσιν καὶ τὴν ἀκούραστον αὐτοῦ ἀντίληψιν οὐδενὸς ἐφείδετο κόπου, νυχθημερὸν δ' ἐργαζόμενος καὶ ὅλως παραμελήσας τὴν ὑγείαν αὐτοῦ ἔσπευδε νὰ ὑποστῇ τὴν διδακτορικὴν δοκιμασίαν. Μαθητὴς ἔτι ὢν καὶ ἐν τῷ ἐργαστηρίῳ τοῦ Prever συνέλεξε τὰς παρατηρήσεις, αἵτινες ἀπετέλεσαν τὴν βάσιν τοῦ πρωτοτύπου ἔργου, ὅπερ θνήσκων ἐν Μαδέρᾳ κατὰ τὸ θέρος τοῦ 1882 ἀφῆκεν ἀνέκδοτον καὶ ὅπερ ἐξεδόθη ἐπιμελείᾳ τοῦ καθηγητοῦ αὐτοῦ Prever*

* Die Genesis des Thier-Eies-Untersuchungen von Dr. Emil Valaoritis—mach dem Tode des Verfassers herausgegeben von Dr. W. Preyer Professor der Physiologie und Director des physiologischen Institnts der Universität Jena Leipzig 1882.—Ὁ Αἰμίλιος εἶχε γεννηθῇ ἐν Ἑνετίᾳ τῇ 9 Αὐγούστου 1857 καὶ ἀπεβίωσεν ἐν Μαδέρᾳ τῇ 10 Ἰουλίου 1882. Ἐπὶ τριετίαν ἐπάλαισε κατὰ τῆς νόσου, ἐπὶ στιγμὴν δ' ἐγεννήθησαν βάσιμοι περὶ σωτηρίας αὐτοῦ ἐλπίδες καὶ κατὰ τὸ 1881 ἐπανῆλθεν εἰς Εὐρώπην ἐπὶ τινας μῆνας. Ἀλλὰ νέα προσβολὴ ἠνάγκασεν αὐτὸν νὰ ἐπανέλθῃ εἰς Μαδέραν, ἔνθα ἤρχισε πάλιν ἀναρρωννύων, ὅτε αἰφνίδιος ὑποτροπὴ τὸν

μετὰ προλόγου τοῦ καθηγητοῦ τούτου, ἐν ᾧ, ἀφοῦ οὗτος ἐκτίθησι τὰς ἐπιστημονικὰς καὶ πρακτικὰς δυσχερείας τοῦ θέματος τῆς ἐκδιδομένης μελέτης καὶ τοὺς ἐπιβεβλημένους κόπους, ὅπως γίνωσιν αἱ μικροσκοπικαὶ παρατηρήσεις, ἐφ' ὧν ἐστηρίχθη, ἐπιλέγει· «dazu gehört eine mehr als gewöhnliche Beobachtungsenergie und Geduld. Diese besass der talentvolle junge Grieche in hohem Grade. Er vereinigte echt germanische Arbeitslust und Ausdauer nebst der Empfänglichkeit und Bewegliekeit des südländischen Naturells».

Ἐν τῇ μέθῃ τῆς μελέτης μόλις ἀντελαμβάνετο ὅτι αἱ δυνάμεις αὐτοῦ ἤρχισαν καταπίπτουσαι, ἀποδίδων τοῦτο εἰς ἁπλῆν ὑπερκόπωσιν· μάτην δὲ οἵ τε καθηγηταὶ καὶ φίλοι τὸν παρώτρυνον νὰ ἀναβάλῃ τὰς ἐξετάσεις, μέχρις οὗ αὐτὸς ὁ Prever ἠναγκάσθη νὰ εἰδοποιήσῃ τὴν οἰκογένειαν, ἡ δὲ σχολὴ νὰ δεχθῇ ἐξαιρετικῶς, ὅπως ὑποστῇ τὴν διδακτορικὴν δοκιμασίαν ὁ νεαρὸς ἐπιστήμων πρὶν ἢ ἐντελῶς ἔχῃ ἑτοίμην τὴν ἐναίσιμον αὐτοῦ διατριβήν. Οὕτως ὁ ἀτυχὴς πατὴς περὶ τὰ τέλη Ὀκτωβρίου ἐπληροφορεῖτο συνάμα σχεδὸν διὰ τοῦ τηλεγράφου τάς τε λαμπρὰς ἐξεστάσεις τοῦ υἱοῦ ἀναδειχθέντος διδάκτορος τῆς φιλοσοφίας magnacum Laude καὶ τὴν κατεσπευσμένην αὐτοῦ ἐξ Ἰένης ἀναχώρησιν, ὅπως κατέλθῃ εἰς ἠπιώτερον κλῖμα ἐν Ἑνετίᾳ, ἔνθα ἀνέμενεν αὐτὸν ἡ μήτηρ. Δύναταί τις νὰ φαντασθῇ ποίαν ἀνεμοζάλην ἐξήγειρον ἐν τῇ εὐαισθήτῳ καὶ φιλοστόργῳ ψυχῇ τοῦ ποιητοῦ αἱ εἰδήσειες αὗται καὶ ὁποῖον κλονισμὸν ὑπέστη ἡ ἐπισφαλὴς ὑγεία του. (Σημ. Ι. Βαλαωρίτου).

«Αἰμίλιέ μου, παιδί μου, τί ἔχεις; Ποίαν ἐπέφερεν εἰς τὸν κραταιὸν ὀργανισμόν σου διατάραξιν ἡ ὑπερβολικὴ μελέτη καὶ τὸ ἄσπλαχνον κλῖμα τῆς Γερμανίας; Διατὶ ποτὲ δὲν ἐνεπιστεύθης εἰς τὸν δυστυχῆ πατέρα σου τὸ πάθημά σου; Ἐλπίζω εἰς τὸν Θεὸν τὸν πανοικτίρμονα νὰ μὴ ἔχῃς τίποτε, ἐλπίζω ἐντὸς ὀλίγων ἡμερῶν νὰ ἔλθῃς εἰς τὰς ἀγκάλας μου καὶ νὰ μὲ παρη-

---

κατέβαλεν. Ἀπεβίωσε μετὰ στωικοῦ θάρρους, μέχρι τῆς τελευταίας στιγμῆς σημειῶν διαφόρους παραγγελίας πρὸς τὸν ἀδελφὸν Ἰωάννην, διακανονίσας δὲ πρὸ τοῦ θανάτου τὰ πάντα, τὰ τῆς κηδείας, τὰ τοῦ τάφου αὐτοῦ καὶ ἑτοιμάσας τὸ κιβώτιον μετὰ τῶν πραγμάτων, ἅτινα ἐπεθύμησε νὰ ἀποσταλῶσι πρὸς τὴν οἰκογένειαν αὐτοῦ. Ὁ ἴδιος ἔγραψε τὴν ἐπιγραφήν, ἥτις ἐχαράχθη ἐπὶ τοῦ τάφου του:

Αἰμίλιος Βαλαωρίτης

Ἕλλην

9 Αὐγούστου 1857–10 Ἰουλίου 1882

Ψυχὴ δ' ἐκ ῥεθέων πταμένη Ἀϊδόσδε βεβήκειν,

Ὃν πότμον γοόωσα λιποῦσ' ἀνδροτῆτα καὶ ἥβην.

Μακρὰν πάντων τῶν φιλτάτων ἔσχεν ὡς μόνην παρηγορίαν νὰ ἔχῃ παρ' ἑαυτῷ τὸν ὁμοιοπαθῆ ἀδελφικὸν αὐτοῦ φίλον καὶ διαπρεπῆ Γερμανὸν καθηγητὴν τῆς ἰατρικῆς P. Langenhans, ὅστις δὲν ἐβράδυνε νὰ τὸν ἀκολουθήσῃ εἰς τὸν τάφον.

Ἐκτὸς τοῦ ἀνωτέρω μνημονευθέντος μικροβιολογικοῦ ἔργου ὁ Αἰμίλιος Βαλαωρίτης κατέλιπεν ἀνέκδοτα διάφορα ποιημάτια πρωτότυπα καὶ μεταφράσεις γερμανικῶν ποιημάτων, δοὺς τὴν ρητὴν ἐντολὴν νὰ μὴ δημοσιευθῶσιν.

γορήσῃς καὶ νὰ γλυκάνῃς διὰ τῶν φιλημάτων σου τὸ φαρμάκι, ὅπερ ἐδηλητηρίασε τὴν ψυχήν μου, ἀφ' ὅτου ἔμαθον, ὅτι ἔπασχες. Ἐν τούτοις γράψε μου ἐν ἐκτάσει, πρῶτον περὶ τῆς ὑγείας σου μεθ' ὅλης τῆς ἀκριβείας καὶ ἔπειτα διηγήθητι εἰς ἐμὲ περιπετείας τῶν ἐξετάσεών σου. Εἰς τί ἠρωτήθης, πῶς ἀπήντησες, πῶς κατώρθωσες νὰ ἁρπάσῃς τὸ ἄριστα ἐν χώρᾳ ἔνθα ἡ τελειότης θεωρεῖται ἀνύπαρκτος παρὰ τοῖς ἀνθρώποις. Ὅλα θέλω νὰ τὰ μάθω, ὅλα νὰ γνωρίζω. Παρῆλθε μία αἰωνιότης ἀφ' ὅτου δὲν σὲ βλέπω. Καὶ ἐν τοσούτῳ ἐγήρασα. Ὁ Χάρος μὲ διώκει ἐκ τοῦ πλησίον. Αἰσθάνομαι, ὅτι ἐντὸς ὀλίγου θὰ θέσῃ τὴν ξηρὰν χεῖρά του ἐπὶ τοῦ τραχήλου μου καὶ θὰ μὲ κρατήσῃ... θέλω νὰ σ' ἔχω τότε πλησίον μου. Εἶναι αὐτὴ ἡ μόνη ἀμοιβή, ἣν ζητῶ παρὰ τῶν τέκνων μου. Μόλις ἀναλάβῃς καὶ πεισθῇς σὺ ὁ ἴδιος, ὅτι δύνασαι νὰ ἔλθῃς, μὴ μᾶς στερήσῃς τῆς ἐπισκέψεώς σου. Ἐδῶ τὸ κλῖμα εἶναι πολὺ γλυκύτερον καὶ τὸ θάλπος τῆς πατρικῆς ἀγκάλης εἶναι φάρμακον παντοδύναμον».*

Ἀλλὰ καὶ ἐν Γερμανίᾳ καὶ ἐν Ἰταλίᾳ οἱ ἰατροὶ συνεβούλευσαν μετ' ἐπιμονῆς τὴν εἰς τὴν νῆσον Μαδέραν ἀναχώρησιν τοῦ Αἰμιλίου, ἧς βαλσαμώδης ἀτμόσφαιρα καὶ τὸ γλυκὺ καὶ ἄνευ βιαίων μεταβολῶν κλῖμα ἐθεωρεῖτο τότε τὸ ἄριστον κατὰ τῶν παθήσεων τοῦ στήθους. ἀνεχώρησε δὲ οὗτος ἐκεῖ μετὰ τῆς μητρός του, πρὸς ἣν ὁ ἀτυχὴς ποιητὴς ἔγραφε τῇ 12ῃ Νοεμβρίου 1878.

«Ἄχ Γερμανία! Γερμανία! Ἐλοϊσία μου! Χθὲς τέλος πάντων ἔλαβον μίαν πρώτην ἐπιστολήν σου, καὶ ἦτο αὐτὴ δώδεκα ἡμερῶν, ἐξ ἧς ἔμαθον, ὅτι ἀπεφασίσατε νὰ μεταβῆτε εἰς Μαδέραν καὶ διὰ ν' ἀκολουθήσετε τὴν γνώμην τῶν Γερμανῶν ἰατρῶν καὶ διότι πρὸ πάντων ὁ Αἰμίλιος ἔχει πλήρη πεποίθησι ὅτι ὑπὸ τὴν ἐπιρροὴν τοῦ βαλσαμικοῦ ἐκείνου κλίματος θ' ἀναρρώσῃ ἐντελῶς. Ἂς εἶναι! Ἀφοῦ ὁ Θεὸς μᾶς ἔρριψεν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τοιοῦτον κεραυνόν, ἂς ἐξαντλήσωμεν μέχρι πυθμένος τὸ ποτήριον τῆς χολῆς καὶ ἂς μὴ παραλείψωμεν τίποτε, ἐξ ὧν δύναται νὰ συντελέσωσιν εἰς τὴν σωτηρίαν θησαυροῦ τόσον πολυτίμου ὅσον ὁ Αἰμίλιος. Ὕπαγε λοιπόν, δυστυχής μου Ἐλοϊσία, ὕπαγε μὲ τὰς εὐχάς μου ὅπου τὸ καθῆκον σὲ πέμπει καὶ ὅπου τὸ φίλτρον καὶ ἡ στοργὴ σὲ ὁδηγεῖ. Δὲν πταίω ἂν δὲν εἶμαι πλησίον σου. Μαρτύρομαι τὸν Θεὸν ὅτι δὲν πταίω! Δὲν παρέρχεται ἡμέρα, στιγμὴ ἴσως χωρὶς νὰ ὑποφέρω, πρὸ πάντων δὲ καταδικάζομαι εἰς ἀδράνειαν καὶ ἀκινησίαν ἐκ τοῦ ἐπαράτου ἄσθματός μου. Πῶς νἄλθω πρὸς σέ; πῶς νὰ ἐκτεθῶ εἰς τὰς κακουχίας μακροῦ διάπλου ἐγώ, ὅστις περνῶ τὰς νύκτας καθήμενος καὶ ἀσθμαίνων κ' ἔχων βυθισμένας τὰς χεῖρας εἰς θερμὸν ὕδωρ;

»Ὕπαγε λοιπὸν σὺ καὶ ἀφοσιώθητι ψυχῇ καὶ σώματι εἰς τὴν περίθαψιν τοῦ πάσχοντος υἱοῦ μας. Εὔχου δὲ ὄχι μόνον νὰ ἴδῃς σὺ τὴν θεραπεί[...] του, ἀλλ' εὔχου ἐπανερχομένη ἐκ τῆς μακρᾶς ἀποδημίας νὰ μ' εὕρῃς κ' [...] ζωντανὸν διὰ νὰ μοῦ ρίψῃς εἰς τὰς ἀγκάλας τὸν περισωθέντα θησαυρόν [...] —Ἡ ἀσθένεια τοῦ Αἰμιλίου μ' ἔσπρωξε βιαίως πρὸς τὸν τάφον. Αἰσθάν[...] μέσα μου κἄτι τι, τὸ ὁποῖον μὲ τρώγει, μὲ δαγκᾷ ἀδιακόπως, καὶ τοῦτ[...]λο δὲν εἶναι παρὰ τὸ σκυλόδοντο τοῦ Χάρου. Ἀλλ' εἴθε νὰ χορτάσ[...]ξεθυμάνῃ μ' ἐμέ! Εἴθε! Τὸ εὔχομαι ἐκ μέσης καρδίας, καὶ ν' ἀφήσ[...]νόχλητον τὸν πολύτιμόν μας Αἰμίλιον!».

* Ἐπιστολὴ 29 Ὀκτωβρίου 1878.

«Τὴν παρελθοῦσαν ἑβδομάδα σχεδὸν ἀπνευστὶ μετέφρασα τὸ 33ον ᾆσμα τοῦ Δάντου La bocca sollevo dal fiero pasto καὶ κατ' ἐξακολούθησιν ἔγραψα τὸ πρῶτον ᾆσμα ἑνὸς ἱστορικοῦ ποιήματος, ὅλως Λευκαδίου, τὸ ὁποῖον ἐπεχείρησα, τὸ δὲ ᾆσμα τοῦτο ἀφιερωμένον εἰς σὲ σύγκειται ἐκ τριακοσίων στίχων. 'Αλλ' ὁ ὀργασμὸς οὗτος μὲ ἔβλαψεν ὄχι ὀλίγον, μοῦ ἠρέθισε τὰ νεῦρα καὶ δὲν ἠμπορῶ νὰ τὰ συνεφέρω ἀπὸ δέκα ἤδη ἡμερῶν ἡσυχάζων».

«Ὅταν ἀναλάβῃς ὀλίγον τὰς δυνάμεις σου, τότε θ' ἀρχίσωμεν νὰ συζητῶμεν περὶ ποιήσεως καὶ προσῳδίας. Τώρα ἐγὼ πολὺ ὀλιγώτερον σοῦ εὑρίσκομαι εἰς τοιαύτην ψυχικὴν διάθεσιν, ὥστε νὰ δύναμαι νὰ σὲ καθοδηγήσω εἰς τὰς ἐργασίας σου ἢ νὰ διαφωτίσω τὰς κρίσεις σου. Μὲ τοιαῦτα βάσανα πῶς ν' ἀσχοληθῇ τις περὶ ποιήσεως; Τόσον εἶναι ἀληθές, ὥστε διέκοψα καὶ τὸ ποίημά μου, μόλις φθάσας εἰς τὸ τέλος τοῦ γ' ᾄσματος». (Τῇ 7ῃ δὲ Ἰουλίου, ἐξακολουθῶν πάντοτε νὰ γράφῃ πρὸς τὸν πάσχοντα υἱὸν ὅπως τὸν παρηγορῇ καὶ τὸν ἐνθαρρύνῃ, προσέθετεν»: «Ἀλλὰ μὲ τρώγει ὁ πόνος ὁ δικός σου! Εἶναι φοβερὸ σαράκι δι' ἐμὲ ἡ ἀσθένειά σου, ὅπερ μοῦ δαγκάνει τὴν ψυχὴν καὶ τὸ σῶμα ἀδιαλείπτως, παιδί μου, ἡμέρας καὶ νυκτός!» (Ὀλίγον δὲ κατωτέρω ἐν τῇ αὐτῇ ἐπιστολῇ γράφει ἐπὶ τῇ εἰδήσει τοῦ φόνου τοῦ πρίγκιπος Ναπολέοντος υἱοῦ τοῦ πρώην αὐτοκράτορος Ναπολέοντος Γ'). «Ὁ φόνος τοῦ πρίγκιπός Ναπολέοντος δὲν ἠξεύρω διατὶ μοῦ ἐσπάραξε τὴν καρδίαν. Ἴσως διότι συνομήλικος μετὰ τοῦ Νάνου, ἴσως πορευόμενος εἰς τὸ ἄδοξον ἐκεῖνο πεδίον τῆς μάχης, ἔνθα ἐπέπρωτο νὰ κρεουργηθῇ ὑπὸ ἑνὸς ἀγνώστου Ζουλοῦ, εἶχε περάσει πλησίον τῆς νήσου, ἔνθα ἐνδιαιτᾶσαι σὺ καὶ ἡ μήτηρ σου, ἴσως διότι ἡ καρδία μου μεταλαμβάνει εὐχαρίστως τῶν ξένων συμφορῶν, διότι ἐπιθυμεῖ καὶ αἱ καρδίαι τῶν ἄλλων νὰ συμμερίζωνται τὰς ἰδικάς μου... Ὁπωσδήποτε ποία φοβερὰ καταστροφὴ ὄχι τόσον διὰ τὴν δυναστείαν τῶν Ναπολεοντιδῶν, ὅσον διὰ τὴν δυστυχῆ μητέρα του! Καὶ ὅμως οὔτε τὰ φύλλα τῶν δένδρων ἐμαράνθησαν, οὔτε ὁ ἥλιος ἔδυσε βραδύτερον τοῦ συνήθους, οὔτε τὰ ἄστρα ἐσβύσθησαν. Ἡ φύσις εἶναι ἄκαμπτος, σκληρά! Δὲν δίδει ἕναν παρᾶν διὰ τὰ δυστυχήματά μας. Ἴσως διότι γνωρζει, ὅτι δὲν εἶναι δυστύχημα, ἀλλ' ἁπλαῖ μεταμορφώσεις τῆς ζωῆς, φάσεις ἀναγκαῖαι τῆς ὑπάρξεως τῶν ὄντων... Ἔτσι πρέπει νὰ εἶναι, ἀλλ' ἐγὼ δὲν θέλω νὰ ἐννοήσω τοιαύτας ἀληθείας».

ΤΕΛΟΣ

PA Balaorites, Aristoteles
5610 Hapanta Balaorite
B27
19--

PLEASE DO NOT REMOVE
CARDS OR SLIPS FROM THIS POCKET

UNIVERSITY OF TORONTO LIBRARY